KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

George Eliot

MIDDLEMARCH

Çeviren: Ünal Aytür

YAPI KREDİ YAYINLARI

dördüncü baskı

Umutsuz bir evlilik yapan Dorothea, yanlış seçimlerinin bedelini ödeyen genç doktor Lydgate, kimsenin sevmediği Bulstrode, hayal kırıklıklarıyla savaşan Fred Vincy ve daha nicesi. İdealizmin, hayal kırıklıklarının, aldatılmanın, sadakatin, engelleri aşmaya çalışan evliliklerin klasikleşen romanı *Middlemarch*'ı Ünal Aytür'ün özenli çevirisiyle yayımlıyoruz.

Kendi döneminde kadınların hapsolmaya zorlandığı fantezi dünyası yerine sıradan insan hayatının karmaşasını gözler önüne seren George Eliot, İngiliz edebiyatının başyapıtlarından biri olan *Middlemarch*'ta bireysel trajediler, küçük başarısızlıklar, küçük zaferler, sıkıntılı evlilikler ve seçimlerin önemi gibi meselelerle aslında sadece bir kasabanın sakinlerine değil, tüm insanlığa ışık tutuyor.

George Eliot

MIDDLEMARCH

Taşra Hayatı Üzerine Bir İnceleme

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

George Eliot

MIDDLEMARCH

Taşra Hayatı Üzerine Bir İnceleme

Çeviren
Ünal Aytür

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5545
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 100

Middlemarch - Taşra Hayatı Üzerine Bir İnceleme / George Eliot
Özgün adı: **Middlemarch**
Çeviren: **Ünal Aytür**

Kitap editörü: **Ümran Özbalcı**
Düzelti: **Filiz Özkan**

Kapak ve sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Merve Çakıroğlu**

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B
Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 52508

Çeviriye temel alınan baskı: Wordsworth Classics, Hertfordshire, 1994
1. baskı: İstanbul, Ocak 2020
4. baskı: İstanbul, Kasım 2022
ISBN 978-975-08-4665-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: **ykykultur@ykykultur.com.tr**
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü • 9
Giriş • 31
Birinci Kitap: Miss Brooke • 33
İkinci Kitap: Yaşlılar ve Gençler • 157
Üçüncü Kitap: Ölümü Beklerken • 273
Dördüncü Kitap: Üç Aşk Sorunu • 375
Beşinci Kitap: Mezardan Uzanan El • 493
Altıncı Kitap: Dul Kadın ve Eş •611
Yedinci Kitap: Ayartıcı İki Etken • 725
Sekizinci Kitap: Günbatımı ve Gündoğumu • 827

Çevirinin bir eseri başka bir dilde yeniden "yaratmak" olduğu düşüncesiyle, *Middlemarch*'ın Türkçesini eşim Necla Aytür, oğlum Orhan, eşi Yeşim, torunlarım Emre ve Yalım'a adıyorum.

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Asıl adı Mary Ann Evans olan George Eliot, Warwickshire'ın Nuneaton kasabasının yakınında bir çiftlikte doğdu. Gittiği yatılı kız okullarında Hıristiyanlık'ın katı dini inanç ve ahlaki kuralların aşılandığı bir eğitim gördü. Annesinin ölümü üzerine on altı yaşında okulu bıraktı; babasının yanına dönüp ev işlerine bakmaya başladı. Mary Ann okulda Fransızca ve İtalyanca öğrenmişti. Robert Evans, okumayı çok seven kızına evde özel Latince ve Almanca dersleri aldırdı. Altı yıl sonra babasının çiftlikteki işini oğluna devredip kızıyla Coventry kentine taşınması, Mary Ann'ın yaşamında bir dönüm noktası oldu. Coventry'de Bray ve Hennell aileleriyle tanıştı. Charles Bray toplumsal sorunlarla yakından ilgili bir işadamı, akılcı düşünceye inanan reform yanlısı, aydın bir insandı. Daha o yıl *Philosophy of Necessity or the Law of Consequences* [Gereklilik Felsefesi ya da Nedensellik İlkesi] başlıklı ikinci kitabını yayımlamıştı. İnsan zihnini, ahlak ve toplumsal yaşam konularını incelediği iki ciltlik bu uzun kitapta Bray, doğruların ve gerçeklerin bireysel duygulara, izlenimlere dayandığını söyler. Charles Bray'in eşi Caroline'ın ağabeyi Charles Hennell ise *An Inquiry Concerning the Origins of Christianity* (1838) [Hıristiyanlık'ın Kökeni Üzerine Bir Araştırma] adlı bir kitap yazmıştı. Mary Evans'ın daha Bray'lerin entelektüel çevresine girmeden önce okuduğu bu kitapla Bray'in *Philosophy of Necessity*'si, onun artık gücünü iyice yitirmeye başlayan dini inançlarını derinden sarstı. Hennell'in *An Inquiry*'si İncil'de havarilerin İsa'nın mucizelerini anlatan kısımların mitolojik birer hikâye olduğunu söylüyordu. *Middlemarch*'ta Mr. Casaubon'un dinlerin temelini oluşturan mitolojik öykülerin kökenine inmeyi amaçlayan "Tüm Mitolojilerin Anahtarı" da aslında buna benzer bir inceleme alanıdır; ama romanda Will Ladislaw'un belirttiği gibi, Alman uzmanlar bu konuda temel gerçekleri zaten ortaya koymuşlardı. O Almanlardan biri de David Friedrich Strauss'tu (1808-74). Charless Hennell, George Eliot'tan Strauss'un *Das Leben Jesu kritisch bearbeitet* (1835-36) adlı kitabını İngilizceye çevirmesini istedi. Eliot bin beş yüz sayfayı bulan bu kitabın çevirisini iki yılda bitirdi

ve *İsa'nın Hayatı: Eleştirel Bir İnceleme* (1846) adıyla yayımlandı. Strauss da, İncil'de havarilerin sözünü ettikleri İsa'nın, tarihsel İsa'dan farklı mitolojik bir kişi olduğunu ileri sürüyordu. Çeviri İngiltere'de büyük ilgi yarattı; kitap çevirenin adı belirtilmeden çıkmıştı ama George Eliot'un Londra'nın entelektüel çevrelerinde Strauss'un çevirmeni olarak tanınmasını sağladı.

Charles Bray'in konukları arasında filozoflar, bilim adamları, ileri düşünce sahibi aydın kimseler vardı; Mary Ann onların konuşmalarını dinliyor, kendisi de o konuşmalara katılıyordu. 1846 yılında Charles Bray *Coventry Herald* adındaki yerel gazeteyi satın alınca, Mary Ann bu gazetede, yeni çıkan kitapları değerlendirdiği yazıları ve özgün makaleleriyle yazarlık hayatına ilk adımlarını attı. O güne kadar birlikte yaşadığı babasının 1849'da ölümünden sonra Mary Ann hayatına yeni bir yön vermesi gerektiğini düşünerek Londra'ya gitmeye karar verdi; bilgisini ve yazarlık yeteneğini kullanmak için bu kentin canlı kültürel ortamında daha iyi fırsatlar bulacağını umuyordu. Bray'lerin yardımıyla, *İsa'nın Hayatı*'nın yayıncısı John Chapman'ın evine kiracı olarak yerleşti. Chapman o sırada, İngiltere'nin fikir hayatının en ciddi dergisi *Westminster Review*'un yeni sahibi ve editörüydü; Marian Evans'a (Mary Ann Londra'da bu adı kullanmaya başlamıştı) editör yardımcılığı teklif etti. Böylece Marian, yılda dört kez çıkan, her sayısında edebiyat, felsefe ve bilim konularında yüze yakın kitabın tanıtıldığı bu ünlü dergiyi beş yıl boyunca başarıyla yönetti; dergiye kendisi de makaleler yazdı. Sıkı bir çalışma ve çok sayıda kitap okumayla geçirdiği, gününün önde gelen düşünce ve bilim adamlarıyla dostluklar kurduğu bu dönemin George Eliot'un roman yazarlığına derin bir bilgi birikimiyle başlamasına büyük katkısı oldu.

Marian Evans artık Londra'nın sanat ve kültür merkezinde kendine iyi bir yer edinmişti. Westminster'ın yazı işleri sorumlusu olarak tanıştığı Herbert Spencer'la yakın bir arkadaşlık dönemi geçirdi. Spencer çağının en ünlü filozof ve toplum bilimcisiydi. Onun büyük bir araştırma ürünü olan *System of Synthetic Philosophy* (1860-96) adlı on ciltlik kitabında biyoloji, psikoloji, sosyoloji, siyaset ve ahlak bilimlerini tek bir teoriye dayandırma çabası, *Middlemarch*'ta bireyle toplum arasındaki sıkı ilişkiye ışık tutan bilimsel bir kaynak gibidir. Spencer kısa bir süre sonra Marian Evans'ı kendisi gibi Westminster'ın yazarlarından olan George Henry Lewes'le tanıştırdı. Lewes inanılmaz derecede çok yönlü bir adamdı; tiyatro oyunları ve iki

roman yazmıştı; *Aktörler ve Oyunculuk Sanatı, Edebiyatta Başarının İlkeleri, Felsefe Tarihi, Goethe'nin Hayatı ve Eserleri, Aristoteles'in Bilimsel Yazıları* başlıklı kitapları da vardı. Arkadaşlıkları derinleşip aşka dönüştü. Lewes evliydi, karısından da resmen boşanamıyordu. Marian Evans o yıllarda az rastlanan bir davranışla ve yanlış bir şey yapmadığına inanarak Lewes'le yaşamaya başladı. Ortak düşünceleri, hayatta da sanatta da doğrulara, gerçeklere bağlı kalmaktı. Lewes, Marian Evans'ı roman yazmaya teşvik etti. Birlikte bir gerçekçilik anlayışı geliştirmişlerdi. George Eliot ilk romanı *Adam Bede*'de (1859) anlatıcısının ağzından bunu, öyküdeki hiçbir şeyi aslında olduğundan daha iyi göstermeye çalışmamak diye tanımlar ve "en büyük çabasının hayatı kendi zihninin aynasına yansıyan şekilde anlatmak" olduğunu söyler. *Edebiyatta Başarının İlkeleri*'nde Lewes, "Edebiyatın temeli, kişisel deneyime dayanır. Yazarın o düşünceleri düşünmüş, gösterdiği şeyleri (gözleriyle ya da hayalinde canlandırarak) görmüş, anlattığı duyguları hissetmiş olması gerekir" diyordu.

George Eliot romancılığa işte bu ilkelere uygun olarak, çocukluk ve genç kızlık yıllarını geçirdiği Warwickshire kırsalının insanlarını anlatan *Scenes of Clerical Life* [Din Adamları Yaşamından Sahneler] ile başladı. Aynı yörenin hayatını konu alan daha sonraki *Adam Bede*, *Silas Marner*, *The Mill on the Floss* da [Floss Nehrindeki Değirmen] kendi çocukluk anılarından esinlenen romanlardır. George Eliot'un en çok okunan bu dört kitabını "sıcak bir yürekle" yazdığı, daha sonraki 15. yüzyıl Floransası'nda geçen *Romola* ile *Felix Holt* ve *Daniel Deronda*'nınsa, yazarın hayal gücünü sınırlayan "analitik bir zihnin" ürünü oldukları ileri sürülür. Duyguyla düşünce arasında böylesine kesin bir ayrım yapılamayacağı açıkça belli olsa da, bu görüşte bir parça doğruluk payı bulunabilir elbette. İşte belki de duyarlı bir yüreği, algılama gücü yüksek, çok yönlü düşünen derin bir zihinle dengelediği için, *Middlemarch* pek çok eleştirmene göre George Eliot'un en büyük romanıdır. Eleştirmenler arasında onu İngilizlerin en büyük romanı sayanlar olduğu gibi, dünyanın en büyük romanlarıyla karşılaştıranlar da var. Virginia Woolf, *Middlemarch*'ı "tüm kusurlarına rağmen, yetişkinler için yazılmış az sayıdaki romanlardan biri olan muhteşem bir kitap" diye tanımlar. Ünlü eleştirmen F.R. Leavis *The Great Tradition* [Büyük Gelenek] adlı kitabında George Eliot'un hayata "gerçek zekânın başta gelen koşulu olan derin bir saygı ve ciddiyetle" yaklaştığını ve

insan doğasına duyduğu ilginin onu "büyük bir psikolog" yaptığını söyler. Leavis'in "derin saygı ve ciddiyet" sözüyle kastettiği şey, bir sosyologda olması gereken bilimsel tutum değil de Eliot'un *Middlemarch*'ta hayatı yansıtırken gösterdiği titiz dürüstlük ve tarafsızlık çabasıdır elbette. İnsan doğasına duyduğu ilginin onu "büyük bir psikolog" yaptığı görüşüne gelince: Bilim ve felsefe gibi romanın da temel konusu, tüm bedensel, zihinsel ve toplumsal yönleriyle insandır. Roman yazarı birtakım olaylar ve kişiler tasarlayıp onlar hakkında belli bir yerde geçen bir öykü anlatığında ortaya kendi hayat anlayışını gösteren bir insanlık tablosu çıkmış olur. Bu tablonun inandırıcılığı, derinliği, kapsamı ve gerçek değeri, yazarın insan hayatı hakkındaki bilgisinin derinliğine, sezgilerinin gücüne bağlıdır. İşte Leavis'in gözünde George Eliot'u büyük bir psikolog yapan şey, *Middlemarch*'ta insan davranışlarının gerisinde yatan karmaşık nedenleri değerlendirmekte gösterdiği derin bilgi birikimi ve güçlü sezgilerdir.

Ancak, romanın bir de sanatsal yanı var: Gerçek hayat ayrıntılarla, rastlantı ve tutarsızlıklarla dolu, dağınık bir süreçtir; roman yazarı seçme, düzenleme ve hatta yoğunlaştırma yoluyla bu dağınıklığa bir biçim ve anlam kazandırmak zorundadır. Yazarlar bunu, kendi hayat ve insan anlayışlarını dile getirecek en uygun kişileri, olayları saptayıp onları neden sonuç ilişkilerine dayanan bir olay örgüsü içinde birbirine bağlayarak yaparlar. George Eliot *Middlemarch*'ta dört ayrı öykü birden anlatır; bunlar, Dorothea'nın önce Casaubon'la sonra Will Ladislaw'la evliliğini, banker Bulstrode'un Raffles ile Dr. Lydgate'i de içine alan geçmişini, Lydgate'in doktorluğu ve Rosamond ile evliliğini, Fred Vincy'nin Mary Garth ve rahip Farebrother'la ilişkilerini konu alan öykülerdir. Kendisi de büyük bir romancı ve çok iyi bir eleştirmen olan Henry James, daha 1873 yılında yazdığı bir makalede "ayrıntılar bakımından bir hazine" dediği *Middlemarch*'ı yapısal bütünlük açısından yetersiz bulur. Ancak 20. yüzyılın ortalarından bu yana genel görüş, George Eliot'un bu en uzun romanındaki dört öyküyü büyük bir ustalıkla birbirine bağladığı yönündedir. Örneğin Walter Allen *The English Novel* (İngiliz Romanı) başlıklı kitabında "büyük bir roman" dediği *Middlemarch*'ta Eliot'un "güzel bir bütünlük" yarattığını söyler. Romanın 15. bölümünün başında Eliot bu bütünlüğün dayandığı temeller hakkında ipuçları olabilecek şu açıklamayı yapıyor:

> Kendisine ısrarla tarihçi diyen ve yüz yirmi yıl önce ölme mutluluğuna erişerek [...] dev yazarlar arasına katılmış bulunan büyük romancı, kitabının en taklit edilemeyecek ve kendisinin en sevdiği kısımlarının, birbirini izleyen fasıllara yazdığı başlangıç bölümleri [...] olduğunu söyler; yazarımız buralarda, sanki iskemlesini sahnenin önüne çekmekte ve o güçlü, güzel İngilizcesinin tüm rahatlığı içinde bizlerle sohbet etmektedir. [...] Dünyaya geç gelmiş bulunan biz tarihçiler, romanlarımızda Fielding'i örnek alıp ağır ağır onun izinden yürüyemeyiz; öyle davranırsak, bizlerin sohbeti kulağa, portatif bir iskemlenin üstündeki bir papağan kafesinden konuşurmuş gibi, sığ ve yapmacık gelecektir. En azından ben, kaderin belli birkaç kişi için ördüğü ağları bir bir çözerek, bunların nasıl dokunduklarını, ipliklerin nasıl iç içe geçtiklerini göstermek amacıyla o kadar çok şey yapmak zorundayım ki, elimdeki ışığın tüm gücünü ortak bir ağın üstünde toplamam, hayat denen şeyin tüm ilginç yönlerine yaymaktan kaçınmam gerekiyor.

Henry James "bir romanın inandırıcılığı ve gücü onun tarih olduğu iddiasına dayanır" der ve bunun romana bir "mantık omurgası" sağladığını söyler. James'in mantık omurgasından kastettiği şey, gerçekten yaşadıkları iddia edilen kişiler ile bunların başlarından geçen olayların oturtulacağı mekân ve tarihsel zaman diliminin romana sağlayacağı bir tür yapısal temel olmalı. Fielding *Tom Jones*'da kahramanı Tom'u çocukluktan evliliğe kadar uzanan bir süreç içinde gösterir; romandaki olaylar İngilltere'nin güneybatısındaki Somerset kırsalıyla Londra'da geçer. Kendisini Fielding gibi tarihçi diye tanımlayan Eliot ise *Middlemarch*'ı mekân ve zaman bakımından sınırlandıracağını söylüyor. Seçtiği mekân, Middlemarch kasabası ile onun birkaç köyü, zaman dilimi ise1829 Mayısı ile 1832 Eylülü arasıdır. Romanda toprak sahibi soylulardan, din adamlarından, doktor ve avukatlardan, yoksul çiftçilere, at cambazlarına ve meyhanecilere kadar toplumun her kesiminden pek çok insan vardır, ama bunların hepsi, "kaderin belli birkaç kişi için ördüğü" ağın büyük küçük birer parçalarıdır. Söz konusu o birkaç kişi, romanda öyküleri anlatılan Dorothea, Casaubon, Ladislaw, Bulstrode, Lydgate, Rosamond ve Fred'dir. Eliot bu öyküleri, daha önce 11. bölümde dile getirdiği "insanların kaderlerinin gizliden gizliye [...] birbirleriyle iç içe geçtikleri [...] bir hayatın yavaş yavaş bir ötekini etkilemeye hazırlandığı" yolundaki görüş uyarınca, karşılıklı bir

etkileşim içinde ele alır. Tiyatro oyunlarında olaylar bir sahnede seyircilerin gözleri önünde geçer. Oysa bir anlatım sanatı olan romanda kişiler, kişilerin konuşmaları, olaylar, olayların geçtiği yerler okuyucuya hep bir anlatıcı aracılığıyla ulaşır. Bu nedenle, yukarıdaki alıntıda kendisini Fielding'le karşılaştıran kişi George Eliot'un kendi düşüncelerini dile getiriyor olsa da, aslında Eliot değil, onun *Middlemarch*'taki anlatıcısıdır. Fielding gibi tarihçilik iddiasında bulunan yazarların anlatıcıları gibi bu anlatıcı da romandaki kişiler hakkında her şeyi bilen, onların zihinlerine girerek en gizli duygu ve düşüncelerini açıklayabilen bir kişidir. Henry James romanın inandırıcılığı tarih olma iddiasına dayanır diyorsa da, bir romanda yaratılan gerçeklik duygusunun derecesi, romanın anlatıcısı ile okurlar arasındaki güven ilişkisine bağlıdır. Yazarla okurların ortaklaşa benimsedikleri inanç ve değerlerin bulunduğu toplumlarda bu güvenin sağlanması daha kolaydır. *Middlemarch*'ın anlatıcısı kendisinin Fielding'in anlatıcısı gibi okurlarla "rahatça sohbet" edemeyeceğini söylerken, bunun nedenini aradan geçen yüzyılı aşkın süreye bağlar. Gerçekten de Fielding'in yaşadığı yıllar, *Middlemarch*'ın 17. bölümünde Mrs. Farebrother'ın özlemle sözünü ettiği dönemdir: "Benim gençliğimde [...] doğruyla yanlışı ayırmak diye bir mesele yoktu [...] nelere inanacağımızı, vazifemizin neler olduğunu bilirdik. Saygın bütün din adamları aynı fikirlere sahipti." Bunun başlıca nedeni, "Akıl Çağı" da denen 18. yüzyılda dış dünya hakkındaki bilgilerin gözlem ve akıl yoluyla edinilebileceğine ve aklın insana özgü şaşmaz bir rehber olduğuna duyulan ortak inançtı. Dolayısıyla, Fielding'in bilge anlatıcısı okurlarıyla sohbet ederken de, kişiler ve olaylar hakkında değerledirmeler yaparken de sözlerinin genel kabul göreceğinden büyük ölçüde emindir. *Middlemarch*'ın zamanı ise, Mrs. Farebrother'ın belirttiği gibi "Ortak Dua Kitabı'ndan alınma" sözlerin bile itirazla karşılanabildiği bir dönemdir. Bu tür itirazların temelinde gerçeklik konusunda 19. yüzyıl ortalarına doğru güçlenmeye başlayan kuşkular vardır. George Eliot daha ilk romanı *Adam Bede*'de hayatın gözlem ve akıl ikilisine dayanılarak gerçekte olduğu gibi anlatılabileceği düşüncesinde değildir. *Adam Bede*'in anlatıcısı kendisinin hayatı "zihninin aynasına yansıdığı" şekilde anlattığını belirtir ama o ayna olaylara tutulan gerçek bir ayna değil, anlatıcının "kusurlu" olduğunu söylediği kendi zihin aynasıdır. Hayattan o aynaya yansıyan her şeyi elinden geldiğince aslına sadık kalarak anlatacağını söylerken ima

ettiği nokta, zihninin kendisine gelen görüntüleri bir parça çarpıtıp değiştirebileceğidir. Gerçek hayat ile onu algılayan zihin arasındaki bu ilişki *Middlemarch*'ta üzerinde en çok durulan konulardan biridir. Eliot dış dünyadan görüntülerin kişisel zihinlerce nasıl algılandığını romanın 27. bölümünün başında bu kez bir ayna ve mum deneyiyle gösterir:

> Bilimin yüce ışığı altında çirkin bir ev eşyanıza bile görkem kazandırabilen seçkin bir filozof dostum, bana şu çok anlamlı küçük gerçeği gösterdi: Aynanızın ya da hizmetçi kızın sürekli ovması gereken parlak büyük bir çelik parçasının yüzeyinde her yöne dağılan çok sayıda incecik çizikler vardır; ama siz bunun karşısına yanan bir mum koyduğunuz zaman bir bakarsınız o çizikler harekete geçip bu küçücük ışık kaynağının etrafında eş merkezli zarif bir dizi daireye dönüşmüşler. Aslında çiziklerin gelişigüzel her yana gittikleri bellidir; onların eş merkezli daireler biçiminde güzel bir görünüm almalarını sağlayan şey, çizik parçalarını seçip birleştirerek daireler yapan mum ışığıdır. Bu durum, mecaz yoluyla bize bir şey anlatır: Çizikler, birtakım olaylardır; mum ise şimdi orada bulunmayan herhangi bir kişinin, örneğin Rosamond Vincy'nin, bencilliğidir.

"Seçkin filozof" dostunun ayna ve mum deneyiyle anlatıcıya gösterdiği, "küçük gerçek" insanların hayata önyargılardan arınmış tarafsız gözlerle değil de kendi kişisel tutku ve arzularının "ışığı" altında bakma, gördükleri şeyleri hep kendi işlerine geldiği şekilde yorumlama eğiliminde olduklarıdır. Bu psikolojik konu romanda değişik boyut ve şekillerde karşımıza çıkan bir durumdur. Anlatıcının verdiği örnekte Rosamond'un bencilliği dediği şey, onun tüm davranışlarının gerisinde yatan itici gücün kendi arzuları olduğudur. Rosamond daima ne istediğini açıkça bilir ve bunları elde etmenin kendisinin en doğal hakkı olduğuna inanır. Romanın 16. bölümünün sonuna doğru anlatıcı, o sıralar Lydgate'in tüm çabasının "işine olan sevgisi ve ömrünü insanları daha iyi bir hayata kavuşturmak uğruna harcamış biri olarak tanınmak arzusu üzerinde" toplandığını belirttikten sonra şöyle devam eder:

> Zavallı Lydgate! Ya da zavallı Rosamond mu desem? İkisi de ötekinin hiç bilmediği apayrı dünyalarda yaşıyordu. Lydgate, Rosa-

mond'un bir süredir büyük bir ilgiyle kendisini düşündüğünü aklından bile geçirmemişti; oysa, Miss Vincy'nin evlenmeyi uzak bir tarihe bırakması için ortada hiçbir nedeni bulunmadığı gibi, zihnini bu konuyla meşgul olmaktan –çoğu genç kızın hayatının büyük bir parçasını oluşturan bakışlar, sözcükler, cümleler üzerinde uzun uzun düşünmekten– alıkoyacak tıbbi araştırmalar yapması da gerekmiyordu. Lydgate'in ise, bakışları ya da sözleriyle bir erkeğin güzel bir kıza göstermesi gereken hayranlık ve iltifatın sınırlarını aşmak gibi bir niyeti olmamıştı; aslında ona öyle geliyordu ki, Miss Vincy'nin piyanosunu ve şarkılarını zevkle dinledikten sonra kendisinin neredeyse sessiz kalışının nedeni, Rosamond'un böyle bir beceriye sahip oluşuna çok şaşırdığını ima etmek gibi bir kabalıkta bulunmak korkusuydu. Ancak, Rosamond Lydgate'in her bakışına, her sözüne dikkat etmiş ve bunları önceden tasarlanmış bir gönül ilişkisinin ilk adımları –değerlerini ilerisi için beklediği bir gelişme ve sonuçtan alan ufak göstergeler– olarak algılamıştı. Rosamond'un zihnindeki gönül ilişkisinde, kahramanın iç dünyasını ya da yaptığı işin ciddiyetini anlamak pek gerekmiyordu: Elbette ki bir mesleği vardı ve becerikliydi, ayrıca yeterince yakışıklıydı da ama Lydgate'in asıl çekici yanı, iyi bir aileden gelmesiydi. Lydgate'i Rosamond'un gözünde tüm Middlemarch'lı hayranlarından ayıran, onunla evliliği, kendi toplumsal konumunu yükselterek, kaba saba kimselerden uzak o yeryüzü cennetinin koşullarına biraz daha yaklaşmak ve sonunda belki de Middlemarch'lılara tepeden bakan yüksek sınıftan insanlarla eşit düzeydeki akrabalarının arasına katılmak için bir fırsat kapısı yapan da buydu işte.

Buradaki karşılıklı yanlış anlamanın nedeni, bu iki insanın birbirlerini kendi farklı amaçları çerçevesinde görüp öyle değerlendirmeleridir. Lydgate'in tüm amacı insan vücudunu oluşturan değişik yapıdaki dokuların aslında tek bir dokunun değişik türevleri olduklarını kanıtlamaya çalışmaktır. Onun Rosamond'la ilişkisinden beklediği şey, bu zahmetli uğraşına ara verdiği boş zamanlarında onunla flört ederek, piyanosunu ve şarkılarını dinleyerek, hoşça vakit geçirmektir. Bu yüzden Rosamond'la konuşurkenki bakışları ya da sözlerinin, "bir erkeğin güzel bir kıza göstermesi gereken hayranlık ve iltifatın sınırlarını" aşan bir anlam taşıyabileceği aklına bile gelmez. Oysa Rosamond toplumsal konumunu yükseltmekten başka neredeyse hiçbir şey düşünmediği için o bakışları, o sözleri

kendisinin Lydgate'le evlilik ümidini destekleyen göstergeler olarak yorumlamaktadır. Daha sonra, 31. bölümde halası Mrs. Bulstrode Rosamond'a, Mr. Lydgate ile nişanlı olduklarını duyduğunu söyleyip bunun doğru olup olmadığını sorunca, Rosamond hayır değiliz der ama Lydgate'in kendisini sevdiğinden emindir. Halası bu kez "Açık konuş, sevgili kızım, Mr. Lydgate sana gerçekten evlenme teklifinde bulundu mu?" diye üsteleyince, ona "evet" diyememenin sıkıntısı içindedir. Gene de bu sahne şöyle biter:

> Mrs. Bulstrode gitmek için ayağa kalktı; kederli bir sesle, "Durumu anlıyorum, canım.
>
> Karşılık görmeden gönlünü kaptırmışsın sen" dedi.
>
> Rosamond üstüne basa basa, "Hayır, hiç de öyle değil, halacığım" dedi.
>
> "Demek Mr. Lydgate'in sana karşı ciddi bir ilgi duyduğundan iyice eminsin, öyle mi?"
>
> Rosamond pek küçük düşürüldüğünü hissediyordu; yanakları ateş gibi yanmaya başlamıştı. Sesini çıkarmadan oturdu; halası onun nişanlandığına daha da ikna olmuş durumda kalkıp gitti.

Mrs. Bulstrode araştırıp Lydgate'in yakın gelecekte evlenmek niyetinde olmadığını öğrenir öğrenmez onunla konuşmaya gider ve Rosamond konusunda onu uyarır. Ertesi gün Lydgate Mr. Farebrother'a o akşam Vincy'lere gitmeyeceğini, artık akşamları evde oturup çalışacağını söyler. Aralarında geçen aşağıdaki konuşma, Lydgate'in Rosamond'u yanlış yorumlamasının nedeninin kendi kişisel isteklerinin yarattığı bir "körlük" olduğunu açıkça gösteriyor:

> Farebrother, "Ne o; Odysseus gibi sen de gemi direğine bağlanacak, kulaklarını da tıkayacaksın, öyle mi? Eh, sirenlerin cazibesine yenik düşmek istemiyorsan, vaktinde birtakım önlemler almakta haklısın" dedi.
>
> Birkaç gün önce olsaydı, Lydgate, "Rahibin her zamanki konuşma biçimi işte" deyip geçerdi. Oysa şimdi bu sözlerde, bir süredir kendisini budala durumuna düşürdüğü ve yanlış anlaşılacak davranışlarda bulunduğu yolundaki kendi düşüncesini doğrulayan imalar seziyordu. Rosamond aralarındaki ilişkiyi kesinlikle yanlış anlamış olamazdı; o da kendisi gibi her şeyi hafife alıyordu; bundan da emindi. Tüm toplumsal davranış kurallarını ince bir anlayış ve

> zarafetle gözeten biriydi Rosamond; ama çevrelerindeki insanlar başkalarının işlerine burunlarını sokan şaşkın, işgüzar kimselerdi. Gene de bu yanlış anlama durumu daha ileri gitmemeliydi. Kararını vermişti: İş icabı olmadıkça Mr. Vincy'nin evine bir daha adım atmayacaktı.

Kişisel arzu ve eğilimlerin insanları birbirleri hakkında yanıltabilme gücü, Dorothea ile Mr. Casaubon'un evliliğinde de temel etkendir. Dorothea, kendini "dar bir eğitimin sınırlarını aşmaya uğraşan ama kendini ufak tefek toplumsal faaliyetlerin oluşturduğu bir labirentin [...] içinde sıkışıp kalmış" gibi gören, büyük işler yapmaya can attığı halde bunların gerektirdiği bilgi eksikliğini derinden hisseden bir genç kızdır. Amcasını ziyarete gelen rahip Mr. Casaubon'la konuşunca, onun "sınırsız bilgi birikiminin derinliklerine bakmış" orada "kendisinin ona yakıştırdığı her niteliğin [...] yansımalarını görmüş [...] anlattığı şeylerden, üzerinde çalıştığı büyük eserin [...] ne geniş bir alanı kapsadığını anlamıştı." Dorothea böyle bir adamla evlenirse "bilgisizliğin tutsağı olmaktan" kurtulacağını, Mr. Casaubon'un "yüceler yücesi bir yolda kendisine rehberlik" edeceğini düşünür. "O zaman her şeyi" öğrenecek, onun "büyük eserine daha çok yardım edebilmek için okuyup araştırmayı" kendine görev sayacak; ortak hayatlarında "önemsiz, sıradan hiçbir şey olmayacak" ve böylece kendini sanki "Pascal ile evlenmiş" gibi hissedecekti. "Büyük insanlar gerçeği nasıl açıkça görmüşlerse ben de öyle göreceğim" diye düşünür. Dorothea en iyi niyetlerle hareket eden akıllı ve duyarlı bir insandır; bu nedenle ileride gerçeği daha iyi görecek duruma gelebilecektir, ama şimdiki durumda Mr. Casaubon hakkında yanıldığı, onu kendi zihninin aynasında fazlaca yücelttiği açıkça bellidir. George Eliot Dorothea'nın saf toyluğuyla ince ince alay etse de, yanılgısının gerisinde yatan nedeni anlayışla karşılamaktadır, çünkü aslında bencilce düşüncelerle karışmış da olsa Dorothea'nın "ideal bir yaşam biçimine ulaşma" tutkusu, temelde başka insanlara yardım ve hizmeti amaçlayan bir arzunun sonucudur.

Dorothea'yla evlenmeye karar verirken Mr. Casaubon onu "talihin kendisine tüm ihtiyaçlarını karşılamaya" yönelik bir lütfu sayar. Gözleri eski gücünü kaybettiği için genç karısı kendisine kitap okuyacaktır; sekreter kullanmak istemediği için bu işi de gene o üstlenecektir. Tek kaygısı, evlilik hazırlıklarının "büyük eserinin

–Tüm Mitolojilerin Anahtarı'nın– ilerlemesini" engelleyeceğidir. Ancak, "hayatını artık bir kadının latif varlığıyla süsleme" ve "sıkı çalışma dönemleri arasında sıkça beliren yorgunluğunun kasvetini bir kadının sevgisiyle aydınlatma" ihtiyacı ağır basmış, "şimdi, en güçlü olduğu yaştayken, önündeki düşkünlük yıllarının acılarını dindirecek bir eş bulmak istemişti." Gene de içi pek rahat değildir; düğün günü yaklaştıkça "pek fazla sevinmediğini fark ettiği gibi, herkesin iki yanı çiçeklerle donanmış bir yol olarak düşündüğü o evlilik bahçesinin hayalini, şimdiye kadar elinde mumla dolaştığı kemerli dehlizlerden daha çekici bulmadığını görüyordu." Aklından bir iki kez "duygularındaki ılımlılığın belki de Dorothea'daki bir eksiklikten kaynaklandığı düşüncesi geçmişti; ancak onda herhangi bir eksiklik görmediği gibi, kendisini Dorothea'dan daha çok memnun edecek başka bir kadın da tasavvur edemiyordu: O halde hissettiği heyecanın azlığını açıklayabilmek için geriye kalan tek şey, aşk konusunun çağlar boyu hep fazla abartılmış olmasıydı."

George Eliot bu sözlerdeki mizah ve alayın acı bir eleştiriye dönüşmesine izin vermez ve "Mr. Casaubon da kendi iç dünyasının ilgi merkeziydi; bu yüzden Tanrı'nın öteki insanları kendisi için yarattığını düşünüyor, özellikle de onları 'Tüm Mitolojilerin Anahtarı'nın yazarının işine yarayıp yaramadıklarına göre değerlendiriyorsa, bu bizlerin pek de yabancısı olmadığımız bir niteliktir ve insanların öteki bencil ümitlerine olduğu gibi, buna da biraz acıyarak bakmamız gerekir" der. Çünkü *Middlemarch*'ta Eliot'un çabası, Dorothea ve Lydgate gibi Mr. Casaubon'u da tüm hayalleri, kaygıları, sevinç ve kederleriyle anlamaya ve okuyucuya anlatmaya çalışmaktır. Romanın 15. bölümünde tüm önemli kişileri için geçerli olan bu amacı açıkça belirtir:

> Şimdi ben, Middlemarch'a yeni yerleşen Lydgate'i onunla ilgilenen herkese daha iyi –kasabadaki ilk gününden beri onu en çok görenlerin tanımış olabileceklerinden bile daha yakından– tanıtmak zorundayım. Çünkü herkes kabul edecektir ki, bir kimse övülüp göklere çıkarılabilir, kıskanılıp alaya alınabilir, bir şeylere alet edilebilir, kendisine âşık olunabilir ya da en azından ilerisi için eş olarak seçilebilir, ama gene de hemen hemen hiç tanınmadan kalabilir – ya da olsa olsa, komşularında yanlış tahminlere yol açan birtakım göstergelerin toplamı ölçüsünde tanınır ancak.

Buradaki "göstergeler" bir kişinin kendisi hakkında yanlış tahminlere yol açan sözleri ve davranışlarıdır. Rosamond'a Lydgate'in kendisiyle evlenmek istediğini düşündüren şey, onun sözlerini ve bakışlarını ("değerlerini ilerisi için beklediği bir gelişme ve sonuçtan alan" o "ufak göstergeler"i) yanlış değerlendirmiş olmasıdır. Anlatıcı, Dorothea'nın Casaubon'a duyduğu hayranlığı da aynı nedene bağlar:

> Yaşıtı genç kızlar gibi Miss Brooke da hiç tereddüde kapılmadan, yalnızca sözlere ve tavırlara dayanarak akıl yürütüyordu. Bu tür işaretler ölçülebilen sınırlı şeylerdir; ama haklarında yapılabilecek yorumlar sonsuz denecek kadar çoktur; çünkü sevecen ve atılgan yaratılıştaki genç kızların zihinlerinde her işaret, bir sihirbaz gibi gökler kadar büyük hayranlıklar, ümitler ve inançlar yaratabilmektedir; ama bu duyguların içinde ancak yüksük dolusu bir bilgi vardır. (Bölüm 3)

Bu durumda anlatıcının Lydgate'i neden "kasabadaki ilk gününden beri onu en çok görenlerin tanımış olabileceklerinden bile daha yakından" tanıtması gerektiğini, aşağıdaki alıntıda Raffles'ın ölümünü tartışan Middlemarch'lılar hakkındaki sözlerinden kolayca anlayabiliriz:

> Ancak, kanıtlanamayacak bir suça karşı o ağırbaşlı kıdemli doktorlar arasında bile sürekli baş sallamalara ve acı imalara yol açabilen bu zayıf inanç, zamanla sıradan zihinlerde bilinmeyenin gerçek olanı alt ettiği yaman bir güç haline geldi. İnsanlar neler olup bittiğini öğrenmekten çok, tahminlerde bulunmaktan hoşlanıyorlardı; çünkü tahminler kısa sürede bilgiden daha inandırıcı, çelişkileri uzlaştırmaya daha uygun bir nitelik kazanıyordu. Bulstrode'un gençliğindeki doğruluğu daha kesin o rezalet bile, bazı zihinlerde bir maden gibi ısıtılıp eritilerek karmakarışık bir duruma sokuluyor, sonra tüm bu fokur fokur kaynayan eriyik başkalarıyla konuşurken akla gelecek her türlü garip şekildeki kalıplara dökülmek üzere hazır tutuluyordu. (Bölüm 71)

Roman yazarlarının kişilerini tanıtma yöntemlerinden biri de, onlar hakkında başkalarının sözleri ve görüşleridir. İnsanların kendi benliklerinin dar sınırlarından kurtulamayıp birbirlerini hep yanlış

anladıklarının vurgulandığı *Middlemarch*'ta bu tür söz ve görüşler, kişiler hakkında açıklayıcı bilgiler vermekten çok komedi ve mizah aracı olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki alıntıda aynı olayın insanlarda ne denli değişik ve gülünç düşüncelere yol açabileceğini görüyoruz:

> Tüm itirazlar gibi Lydgate'in Yeni Ateşli Hastalıklar Hastanesi hakkında Dorothea'ya kısaca anlattığı o itirazlara da değişik açılardan bakılması kaçınılmazdı. Lydgate'e göre hastaneye yöneltilen itiraz kıskançlık ile aptalca bir önyargının karışımından başka bir şey değildi. Mr. Bulstrode, işin içinde doktorlar arasındaki kıskançlığın yanı sıra kendi planlarını engellenmeyi hedefleyen bir kararlılık da görüyordu; bu kararlılığın başlıca nedeni de, kendisinin canla başla savunmaya çalıştığı o yaşamsal önemdeki dini anlayışa duyulan –insan davranışlarının karmaşıklığı yüzünden kolayca din konusu dışında birtakım gerekçelerin arkasına saklanabilen– bir nefretti. Bu itirazlara, dine dayalı görüşler diyebiliriz. Ancak, bir şeye karşı çıkmak için ileri sürülebilecek nedenler sınırsızdır; çünkü itirazcılar isterlerse bilginin bittiği yerde durma gereği hissetmeden, cehaletin muazzam olanaklarından sonuna kadar yararlanmaya devam edebilirler. Middlemarch'ta muhaliflerin Yeni Hastane ve yönetimi hakkındaki sözleri, pek çok kimse tarafından aynen tekrarlanmaya başlamıştı; çünkü Yaratıcı herkesi özgün düşünebilecek insanlar olarak yaratmamaya dikkat etmiştir; bu yüzden ortalıkta Dr. Minchin'in nazik ılımlılığından, Mezbaha Sokağı'ndaki meyhanenin sahibesi Mrs. Dollop'un sert sözlerine kadar, toplumun tüm kesimlerini temsil eden değişik görüşler dolaşmaktaydı.
>
> Mrs. Dollop kendi iddiasına dayanarak gitgide daha çok inanmaya başlamıştı ki, Doktor Lydgate'in niyeti, Yeni Hastane'sinde insanları zehirlemek değilse bile, onları "izninizle" bile demeden kesip biçebilmek için ölmelerini beklemekti; çünkü herkesin bildiği gibi bu doktor daha önce Mrs. Goby'yi –henüz genç bi kızken adına yatırılmış parası olan ve saygınlıkta Parley Sokağı'ndaki hiç kimseden geri kalmayan o kadını– parça parça kesmek istemişti; bir doktor için kötü bir şeydi bu; doktor dediğin, azıcık bir şey biliyorsa, hastalığın ne olduğunu önceden anlayabilmeli, hasta göçüp gittikten sonra cesedi açıp içinde ne varmış diye bakmaya

> kalkışmamalıydı. Eğer asıl neden bu değilse neymiş, bilmek isterdi doğrusu. (Bölüm 45)

Tüm bu alıntıların ortaya koyduğu temel düşünce, kişiler ya da olaylar hakkında gerçeklere ulaşabilmek için onlara olabildiğince çok ve değişik yönden bakma gereğidir. Romanın 7. bölümünün sonunda anlatıcı "bir konuya değişik yönlerden bakamayan bir zihin, dar görüşlü bir zihindir" der. Daha sonra kendisinin Fielding gibi yapmayıp, elindeki "ışığın tüm gücünü" kaderin bellibaşlı birkaç kişi için ördüğü ortak ağ üzerinde toplayacağını söylerken ise, o kişiler hakkında anlatacaklarının kendi öznel yorum ve değerlendirmelerine dayanacağının bilincindedir. Bu yüzden bazen bir söze "Ben kendi adıma" diyerek başlayarak söyleyeceklerinin kendi bakış açısını yansıttığını belirtme gereğini hisseder. Eliot bu durumun anlatıcısının ışık gücünde yol açabileceği herhangi bir zayıflamayı önlemek amacıyla onu, romanda Will Ladislaw'un tanımladığı şair gibi, "algılama gücü her şeyi en ufak niteliklerine kadar hızla görüp anlayabilen; duygu tellerinde gezinerek güzel düzenlenmiş çeşitlemeler çalan bir el gibi, her şeyi anında hissedebilen bir ruha" sahip bir kişi olarak tasarlamış, F.R. Leavis'in belirttiği o "büyük psikolog"luk bilgisiyle donatmıştır. Romanda kırk yıl kadar geriye giderek o sıralar Middlemarch kasabasında yaşanmış olayları gerçek hayatta görülmeyen derli toplu bir düzene sokan; gözlemleri, yorumları ve karakter analizleriyle kişileri bize tanıtan bu anlatıcıdır. Daha önce Fielding'le ilgili olarak gördüğümüz gibi, *Middlemarch*'ın anlatıcısı da dilediği anda bir yerden bir yere, bir olaydan başka bir olaya kolayca geçebilen, romandaki kişilerin zihinlerine girerek onların en gizli duygu ve düşüncelerini açıklayabilen bir kişidir. Eliot'un Fielding'den en önemli farkı, romanın ağırlık merkezini, daha sonra Henry James, James Joyce ve Virginia Woolf'un da yapacakları gibi, dış dünyada geçen olaylardan kişilerin iç dünyalarına kaydırmış olmasıdır. Bunun *Middlemarch*'taki başlıca nedeni, dış dünyada sırf gözlem yoluyla edinilen izlenimlerin ("işaretler"in) yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, çoğu zaman bencilce arzuların etkisi altında yanıltıcı yorumlara yol açabilmesidir. Bu nedenle, kişilerin zihinlerini okuyabilen bir anlatıcının, daha romanın ilk bölümünde "İnsan zihni, o zihne saat kadranı ya da aile arması gibi bir dış yüzey sağlayan dokulardan çok daha karmaşıktır" diye yazan, kahramanı Will Ladislaw gibi "doğruyu" görmenin ancak "içten görmekle" sağlanabileceğine

inanan, başka bir deyişle, gerçeklik anlayışını eylem ve sözden çok bunların gerisinde yatan duygu ve düşüncelerin doğru saptanmasına dayandıran George Eliot'un amaçlarına uygunluğu açıkça ortadadır.

Böyle bir anlatıcı kişiler hakkında yorum ve değerlendirmeler yaparken bakış açısına, "dolaylı anlatım" denen bir yöntemle, o kişilerin değişik bakış açılarını da katabilme olanağına sahiptir. Dolaylı anlatım (İngilizce "free indirect speech," Fransızca "le sytle indirect libre" Almanca "erlebte Rede") bir romanda kişilerin söz ya da düşüncelerini, kendi kullandıkları sözcükleri ve dillerinin özel havasını korumaya çalışarak, tırnak içine almadan ve "dedi" ya da "diye düşündü" gibi açıklayıcı ifadeler eklemeden aktarma yöntemidir. Bu durumda okuyucu anlatıcının sözleri yerine, doğrudan doğruya kişilerin kendi sözlerini duyuyormuş gibi olur. Dolaylı anlatımın örneklerini yukarıda, Farebrother'ın imalı sorusu üzerine Dr. Lydgate'in zihninde beliren düşüncelerin aktarılış biçiminde görüyoruz:

> Rosamond aralarındaki ilişkiyi kesinlikle yanlış anlamış olamazdı; o da kendisi gibi her şeyi hafife alıyordu; bundan da emindi. Tüm toplumsal davranış kurallarını ince bir anlayış ve zarafetle gözeten biriydi Rosamond; ama çevrelerindeki insanlar başkalarının işlerine burunlarını sokan şaşkın, işgüzar kimselerdi. Gene de bu yanlış anlama durumu daha ileri gitmemeliydi. Kararını vermişti: İş icabı olmadıkça Mr. Vincy'nin evine bir daha adım atmayacaktı.

Açıkça belli ki bunlar anlatıcının görüşlerini değil, Lydgate'in kendi sözcükleriyle kendi düşüncelerini dile getiren cümlelerdir. Lydgate'in örneğin ilk düşüncesi anlatıcıya ait olsaydı, onun bunu "Lydgate Rosamond'un aralarındaki ilişkiyi yanlış anlamış olacağına kesinlikle inanmıyordu; kendisi gibi onun da her şeyi hafife aldığından emindi" şeklinde yazması gerekecekti. Ateşli Hastalıklar Hastanesi'ne yapılan itirazları açıklayan alıntıdaki "doktor dediğin, azıcık bir şey biliyorsa, hastalığın ne olduğunu önceden anlayabilmeli, hasta göçüp gittikten sonra cesedi açıp içinde ne varmış diye bakmaya kalkışmamalıydı" cümlesi de anlatıcının değil, Mrs. Dollop'un dolaylı anlatımla verilmiş bir sözüdür. Bu tür anlatımda anlatıcı aradan çekilerek, deyim yerindeyse, okurları kişilerin zihin sahneleriyle baş başa bırakmaktadır. George Eliot'un bu yöntemi daha çok kişilerin herhangi bir konuda akıl yürüttükleri ya da "iç muhasebesi" yaptıkları zamanlar kullandığını görüyoruz. Roma-

nın 70. bölümde eski suç ortağı Raffles hasta yatağında yatarken Mr. Bulstrode'un zihninde isteklerini ve kaygılarını canlandıran sahneler belirmektedir:

> Bulstrode'un her zamanki buyurgan ve kararlı halinin şimdi kendisine çok yardımı oluyordu. Korkuları yüzünden kendi zihni de karışan bu narin görünüşlü adam, içine düştüğü zorlu koşullarda ihtiyaç duyduğu gücü bulmuştu; yeniden canlanarak harekete geçen bir ceset gibi soğuk, duygusuz tavrıyla tüm o sıkıntılı gece ve ertesi sabah boyunca duruma hâkimiyetini sürdürürken, bir yandan da kendisini nelere karşı koruması gerektiğini, güvenliğini nasıl sağlama alabileceğini düşünüyordu. Türlü dualar ediyor; içinden bu sefil adamın Tanrı katındaki durumu hakkında pek çok şey söylüyor; ama kendi görevinin, başka birinin kötülüğünü istemeyi bir yana bırakıp ilahi gücün kendisine reva gördüğü cezaya boyun eğmek olduğunu ileri sürüyordu; ancak, tüm bunları somut bir sonuca bağlamaya çalışırken, zihninde olayları kendi arzuladığı şekilde gösteren karşı konulmaz güçte, capcanlı sahneler beliriyor; bunların her birinin ardından da, o sahnede geçenleri savunan düşünceler geliyordu. Bu sahneler arasında Raffles'ın öldüğünü ve bunun kendisi için bir kurtuluş olduğunu gösterenler de vardı elbette. Bu sefil adam gerçekten ortadan kalksa ne olurdu sanki? Nedamet falan duyduğu yoktu onun; ancak, suç işlediği açıkça bilinen kimselerden hangisi nedamet duyuyordu ki? Ama gene de, onlara ne yapılacağına yasalar karar verirdi. Şimdiki durumda İlahi Güç ölüm ihsan eder, kendisi de bunu çabuklaştırmak için bir şey yapmaz, doktorun söylediklerini titizlikle yerine getirirse, Raffles'ın ölümünü istemek günah sayılmazdı. Doktorun söylediklerinde bile yanlışlar olabilirdi; doktorlar da insandı; onlar da yanılabilirlerdi. Lydgate bazı tedavilerin ölümü çabuklaştırdığını bile söylemişti; neden kendi tedavi usulü de aynı şeyi yapmasındı? Ancak, ahlak bakımından neyin doğru, neyin yanlış olduğu insanın niyetine bağlıydı elbette.
>
> Bulstrode niyetini arzusundan ayrı tutacak şekilde davranmaya hazırdı. İçinden, niyetinin doktorun talimatlarına uymak olduğunu söylüyordu. *O talimatların doğruluğunu neden sorgulayacaktı ki?* Böyle bir şeye kalkışmak çoğu zaman arzunun [...] insana oynadığı bir oyundan başka bir şey değildi. Ama gene de talimatlara uydu.

Anlatıcı başka bir yerde Bulstrode'un ikiyüzlü bir insan olmadığını söylediği için, sondan ikinci cümle Bulstrode'un düşüncesi olabileceği gibi anlatıcının kendi görüşü de olabilir. Ancak *italik* harflerle işaretlediğim cümlelerin hepsi, çelişkili duygular içindeki bir insanın kendi düşüncelerinin dolaylı anlatım yöntemiyle aktarılmış şekilleridir. George Eliot'un bu yöntemi büyük çapta ilk kullanan İngiliz romancısı olduğunu söyleyebiliriz. Dolaylı anlatımın kullanıldığı yerlerde anlatıcının sözleri ile kişilerin duygu ve düşüncelerini onların kendi bakış açılarından dile getiren kısımlar çoğu zaman iç içe geçmiş durumdadır. Romanı okurken bu bakış açılarının birbirinden ayrılması önemli ama çok güç değildir; anlatıcının nasıl bir insan olduğu, hayata ve kişilere nasıl baktığı daha başlarda anlaşıldıktan sonra onun, örneğin Raffles hakkında bile "Bu sefil adam gerçekten ortadan kalksa ne olurdu sanki?" demeyeceği ya da evlilik konusunda "Gerçekten güzel bir evlilikte, kocanız bir tür baba olmalı, dilediğiniz takdirde size İbranice bile öğretebilmeli" diye düşünmeyeceği açıkça bellidir. Yöntemin *Middlemarch*'taki asıl önemi, anlatıcıya roman boyunca kişilere ve olaylara gitgide çoğalan değişik bakış açılarından bakarak onları iç dünyalarını tüm karmaşıklığıyla gösterme olanağı sağlamasıdır.

Middlemarch'taki gibi bencilliğin önyargıların, yanılgıların hüküm sürdüğü; "yalnızca sözlere ve tavırlara dayanarak akıl" yürüten genç kızların zihinlerinde "her işaretin bir sihirbaz gibi gökler kadar büyük hayranlıklar, ümitler ve inançlar" yaratabildiği; insanların "bilginin bittiği yerde durma gereği hissetmeden, cehaletin muazzam olanaklarından sonuna kadar yararlanmaya devam" edebildikleri; "Bulstrode'un gençliğindeki doğruluğu daha kesin" bir "rezalet"in bile "bazı zihinlerde bir maden gibi ısıtılıp eritilerek karmakarışık bir duruma" sokulup sonra da tüm o "fokur fokur kaynayan" eriyiğin "başkalarıyla konuşurken akla gelecek her türlü garip şekildeki kalıplara dökülmek üzere hazır" tutulduğu bir dünyada anlatıcı, türlü yollardan okurlara rehberlik eden bir üst akıl gibidir.

Anlatıcının rehberlik görevini yaparken özenle üstünde durduğu bir nokta, okuyucuların romandaki bazı kişilerin bir başkası hakkındaki fikirlerinin etkisi altında kalarak söz konusu kişiye önyargılı gözlerle bakmalarını önlemeye çalışmaktır. Aşağıdaki örnekte Mr. Casaubon kendisinden çok genç bir kızla evlenmiştir; bu yüzden okurların da onu Mrs. Cadwallader, Sir James ve

Celia gibi küçümseyebileceklerini düşünen anlatıcı, Casaubon'un iç dünyasında olup bitenleri açıklayarak okurları bu yaşlı adama haksızlık etmemeye, ona karşı anlayışlı olmaya çağırıyor gibidir.

> Mr. Casaubon, Dorothea'nın kolayca harekete geçen o güzel gençlik hayallerinin alevlenmesine neden olmuşsa; bundan, hakkında şimdiye kadar görüş belirten daha serinkanlı kişilerin sözlerinin Mr. Casaubon'u hakkıyla değerlendirdiği sonucuna varılabilir mi? Mrs. Cadwallader'ın komşusu bir din adamının ruh yüceliğine karşı gösterdiği küçümsemeye; Sir James'in rakibi bir erkeğin bacaklarına kusur bulmasına; Mr. Brooke'un bir arkadaşının fikirlerini öğrenmekteki başarısızlığına ya da Celia'nın orta yaşlı bir bilginin dış görünüşüne ilişkin eleştirisine dayanarak ulaşılmış kesin sonuçlara ve önyargılara şiddetle karşıyım ben. Hiç sanmam ki, çağının en büyük insanı bile (eğer yeryüzüne şimdiye kadar böylesine büyük bir kimse gelmişse), kendisinin bu gibi olumsuz yanlarının değişik birtakım küçük aynalardaki yansımalarından yakayı kurtarabilmiş olsun. Milton bile bir kaşığın içine baksaydı, orada kabak gibi bir surat görmek zorunda kalırdı. Ayrıca, Mr. Casaubon'un kendi kendini överken kullandığı dili, belki çok itici bulabiliriz; ama bu, kesinlikle onun işe yaramaz bir adam olduğu ya da yüreğinde güzel duygular taşımadığı anlamına gelmez. Bir kimseyi dışarıdan bakarak değerlendirmeyi bir yana bırakıp şimdi daha büyük bir ilgiyle, onun yaptığı ve yapabileceği şeyler hakkında, günlük işlerini görürken karşılaştığı güçlükler, geçip giden yılların soldurduğu ümitler ya da daha da derinleştirdiği yanılgılar hakkında, kendi bilincinin kendisine neler söylediğini ve toplumun baskısına karşı [...] nasıl bir ruhla savaştığını araştıralım. Bu kişinin hayatı kendi gözünde önemlidir kuşkusuz; ama biz onun bizim tarafımızdan da aşırı derecede önemsenmek istediğini düşünürüz [...]Mr. Casaubon da kendi iç dünyasının ilgi merkeziydi; bu yüzden Tanrı'nın öteki insanları kendisi için yarattığını düşünüyor, özellikle de onları "Tüm Mitolojilerin Anahtarı"nın yazarının işine yarayıp yaramadıklarına göre değerlendiriyorsa, bu bizlerin pek de yabancısı olmadığımız bir niteliktir ve insanların öteki bencil ümitlerine olduğu gibi, buna da biraz acıyarak bakmamız gerekir. (Bölüm 10)

Anlatıcı, "Bir kimseyi dışarıdan bakarak değerlendirmeyi bir yana bırakıp şimdi daha büyük bir ilgiyle, onun yaptığı ve yapabileceği

şeyler hakkında, günlük işlerini görürken karşılaştığı güçlükler, geçip giden yılların soldurduğu ümitler ya da daha da derinleştirdiği yanılgılar hakkında, kendi bilincinin kendisine neler söylediğini ve toplumun baskısına karşı [...] nasıl bir ruhla savaştığını araştıralım" derken, roman boyunca Dorothea, Lydgate, Bulstrode gibi önemli kişilere uyguladığı bir yöntemden, onların içlerinden geçen duygu ve düşünceler hakkındaki kendi yorum ve değerlendirmelerinden söz etmektedir. Gerçeklere ancak "içten" bakmakla ulaşılabileceği düşüncesine dayanan bu tür karakter analizleri, daha önce değinildiği gibi, kişiler hakkında okuyucuya romandaki olayların, konuşma sahnelerinin verebileceğinden çok daha aydınlatıcı "bilgiler" vermektedir. Anlatıcının rehberlik işlevi bakımından ise, insanları yakından tanımayı sağlayan bu tür bilgiler, okuyucuyu "bir konuya değişik yönlerden bakamayan [...] dar görüşlü" kimseler olmaktan alıkoyup, onlarda kendi benliklerinin sınırlarını aşacak bir ufuk genişliği, başka insanlara karşı bir hoşgörü ve anlayış duygusu uyandırmaktır. Çünkü anlatıcı, Casaubon'un bencilliğinden söz ederken "bu bizlerin pek de yabancısı olmadığımız bir niteliktir" diyerek benzer bir bencilliğin okuyucu dahil herkeste olabileceğini ima etmektedir.

Kendi benliğinin sınırlarını aşmak ve başkalarına karşı anlayış, *Middlemarch*'ın temel konularından biridir ve konunun romandaki en iyi temsilcisi Dorothea'dır. Romanın "Giriş" bölümünde George Eliot, Azize Theresa hakkında bilgi verirken onun ateşli idealist karakterinin "yılgınlığa izin vermeyen; kişisel kederleri, bencilliği geride bırakmayı hedefleyen bir hayat" yaşamayı hedeflediğinden söz eder. Eliot'un Theresa'ya benzettiği Dorothea da böyle bir hayatın özlemi içindedir. Romanın başında yüreği büyük işler yapabilme arzusuyla doludur; ama kiracı çiftçilere sağlıklı ev projeleri çizmek dışında ne yapmak gerektiğini bilemediği için bu konuda kendisine yol göstereceğine inanarak Mr. Casaubon'la evlenir. Ancak, yaşadığı hayal kırıklıkları Dorothea'yı olgunlaştırmaya başlamıştır. Anlatıcı bu konuda, "Son iki yıldır en çok etkisi altında kaldığı bazı deneyimleri ona, başkalarının hareketleri hakkında olumsuz yorumlarda bulunmanın yanlışlığını öğretmişti" der. Gerçekten de, Bulstrode skandalının ardından Middlemarch o skandala Dr. Lydgate'in de bulaşmış olabileceği yolunda söylentilerle çalkalanırken, Dorothea önce Lydgate'le görüşmeye, neler olup bittiğini ondan öğrenmeye karar verir; kendisini caydırmaya çalışan Sir

James ve Mr. Farebrother'a "Bizler hayatın güçlüklerini birbirimiz için azaltmak uğruna değilse, niçin yaşıyoruz ki?" diyerek Lydgate'le görüşür ve Bulstrode meselesinde gerçeği öğrendikten sonra Lydgate'e yardım çabalarına başlar. Bu arada Lydgate'in evliliğinde de sorunlar yaşadığını öğrenmiştir. Kocasının suçsuzluğunu ona da anlatmak için Rosamond'u görmeye gider. Evde Rosamond ile Will Ladislaw'u baş başa görünce derinden sarsılır. O geceyi öfke ve acı içinde kıvranarak geçirir. Ardından gelen sahnede, anlatıcının deyimiyle, "zihninde tüm düşünce ve duyguların er geç içine dökülebileceği, tüm bilincini en sağlam gerçeklere, en noksansız iyiliklere doğru taşıyan bir dere" akan Dorothea'nın, kendi öfke ve acısını bir yana bırakarak başkalarının mutluluğu için harekete geçtiğini görürüz:

> Şimdi her ayrıntı ve her ayrıntının olası anlamları üzerinde dikkatle durmaya çalışarak, bir önceki sabahı zihninde baştan sona yeniden yaşamaya başladı. Kendisi o sahnede tek başına mıydı? Bu olay yalnız onu mu ilgilendiriyordu? Kendini işin içinde başka bir kadının hayatının da bulunduğunu düşünmeye zorladı; bir gün önce karışık durumdaki zihnine bir parça açıklık, bir parça huzur götürmek amacıyla evine gittiği genç kadındı bu. Ama o menfur odadan kıskançlık, öfke ve tiksinti içinde çıkar çıkmaz, yüreğindeki tüm merhamet duygusunu söküp atmıştı. O büyük rezaletten dolayı Will'i de, Rosamond'u da çok ayıplamış ve Rosamond'un yüzüne belki bir daha hiç bakmayacağını düşünmüştü. Ancak, Dorothea'nın baskın adalet duygusu öfkesini alt edip ona doğru yolu gösterdi mi, bir kadını genellikle sadakatsiz âşığından çok rakibi kadına acımasız davranmaya iten o ilkel duygu eski gücünü hemen yitirirdi. Lydgate'in yaşadığı güçlükler ve onun, anlaşılan kendisininki gibi, açıkça görülenlerin dışında gizli sıkıntıları da bulunan taze evliliği hakkında daha önce aklından geçirdiği tüm düşünceler –açık seçik gözlerinin önüne getirerek derinden hissettiği tüm o sorunlar– şimdi kendisi için etkin bir güç kaynağı oldu ve tıpkı ağır basarak artık hiçbir şeye eski bilgisizlik günlerimizdeki gözlerle bakmamıza izin vermeyen yeni edinilmiş bir bilgi gibi, ağırlığını hemen gösterdi. Dorothea bu gücün kendisini başkalarına yardımdan alıkoymaması, aksine daha çok yardıma zorlaması gerektiğini düşününce, yüreğindeki onulmaz kederin hafiflediğini hissetti.

Bu olay, kendi hayatıyla ilgileri yüzünden sırtına bir tür sorumluluk yükleyen ve şimdi ellerinde kutsal zeytin dallarıyla sanki karşısında dikilip yardım dileyen o üç insanın hayatlarında da bir şekilde bunalım yaratmamış olabilir miydi? Kimi kurtaracağı kendi keyfine kalmamalıydı; bunların kimler olduğu zaten belliydi. Kusursuz bir Doğru'ya ulaşmaya can atıyor, böyle bir gücün gönlünde taht kurarak yoldan çıkan iradesine yön vermesini istiyordu. "Eğer kendi acımın boğazını sıkıp sesini kesebilir de yalnızca o üç kişiyi düşünmeyi bırakabilirsem, şimdi –hemen bugün– ne yapmam gerekiyor!" diye soruyordu.

Dorothea'nın bu soruya ulaşması uzun bir vakit almış, odaya güneş ışığı sızmaya başlamıştı. Perdeleri açtı, yolun pencereden görünen küçük bir bölümüne ve daha ötelerde, bahçe kapısının dışında, uzayıp giden tarlalara doğru baktı. Yolda sırtında bohçasıyla bir adam, onun yanında da bebeğini kucağına almış bir kadın vardı; tarlada hareket eden bir şeyler görüyordu; belki de çobanla köpeğiydi bunlar. Ta uzaklarda, yere doğru eğilen gökyüzünden inci renginde bir ışık geliyordu; dünyanın büyüklüğünü hissedip, o sırada pek çok yerde insanların uyandıklarını, çalışmaya, güçlüklere göğüs germeye hazırlandıklarını düşündü. Kendisi de bu zorunlu, canlı, hareketli hayatın bir parçasıydı ve bu hayata ne dışarıdan –kendi son derece rahat sığınağından– bakan bir seyirci olabilir ne de bencilce şikâyetlerle gözlerini ondan kaçırabilirdi. (Bölüm 80)

Ünal Aytür

GİRİŞ

İnsanlığın geçmişini, insan denen akıl ermez karışımın tarihin kendisine hazırladığı türlü sınavlardan nasıl çıktığını öğrenmek isteyenler arasında, Azize Theresa'nın hayatı üzerinde kısaca da olsa durmamış; bu küçük kızın din uğruna ölmeyi göze alarak bir sabah vakti, daha da küçük erkek kardeşiyle el ele, Mağrip ülkesine doğru yürüyüşünü zihninde canlandırıp içten bir şefkatle gülümsememiş bir kimse var mıdır acaba? Şaşkın ve çaresiz iki karaca yavrusunu andıran, ama o insancıl yürekleri daha o yaşta ulusal bir düşüncenin heyecanıyla çarpan bu çocuklar, sendeleyen adımlarla dağlık Ávila'dan yola çıkmışlardı; ama aile bağları amcalar, dayılar kılığında karşılarına dikilerek onları yüce kararlarından geri çevirdi. Kutsal bir yeri ziyaret amacını taşıyan bu çocukça girişim geleceğin azizesine yakışır bir başlangıçtı. Theresa'nın ateşli idealist karakter yapısı onun destansı bir hayat yaşamasını gerektiriyordu; böyle bir kimsenin gözünde cilt cilt şövalyelik masallarının, gönülleri fetheden seçkin ve güzel bir genç kız hakkındaki aşk öykülerinin ne değeri olabilirdi? Ondaki büyük ateş bu tür hafif yakıt kaynaklarının hepsini hızla tüketti; güçlü alevler kendi iç dünyasından beslenmeye başlayınca da, yükselerek, sınırsız bir doyum arayışıyla –yılgınlığa izin vermeyen; kişisel kederleri, bencilliği geride bırakmayı hedefleyen bir hayatın büyük sevinciyle– daha da gür yanmaya başladı ve Theresa aradığı şiirsel destanı dini bir mezhebin ıslahında buldu.

Üç yüz yıl önce yaşayan bu İspanyol kadın türünün son örneği değildi elbette. Daha sonra da dünyaya pek çok Theresa geldi; onlar kendilerine, etkileri çok uzaklarda yankılanan eylemlerin yaşandığı destansı hayatlar yaratamadılar; belki de yalnızca yanılgılarla geçen bir hayatın ve önlerine çıkan kısır fırsatlarla hiç uyuşmayan manevi bir yüceliğin çocuklarıydılar da ondan; trajik başarısızlıklarının öyküsünü anlatacak saygın bir şair bulamadan, arkalarından ağlayanları olmadan, unutulup gitmiş insanlardı belki de. Katı görüşlerin, engelleyici koşulların hüküm sürdüğü ortam-

larda, düşünceleriyle eylemleri arasında bencillikten uzak, dürüst bir uyum sağlamaya çalıştılar; ama sonuçta tüm çabaları sıradan gözlere sırf kargaşa ve tutarsızlık gibi gözüktü; çünkü daha ileriki zamanların bu ateşli Theresa'larının öğrenmeye can atan ruhlarına bilgi sağlayarak rehberlik edecek, uygun toplumsal inançlar ve düzenler yoktu. Onların büyük bir şevkle sürdürdükleri çabalar, belli belirsiz bir ideal ile kadınca özlemler arasında gidip geliyordu; öyle ki, bunlardan birincisi aşırılık sayılıp eleştiriliyor, ikincisi ise ahlak zayıflığı diye ayıplanıyordu.

Bazı kimseler kadınların yaptıkları hatalarla saçmalıkların nedenini, Yüce Tanrı'nın kadınları yaratırken onların karakter yapılarının sınırlarını sıkıntılı bir belirsizlik içinde bırakmış olmasına bağlamakta. Bu görüşü savunanlara göre, eğer kadınların yetersizliğinin ancak üçe kadar sayabilme becerisi gibi kesin tek bir ölçüsü olsaydı, o zaman toplumdaki yerleri ve kaderleri bilimsel bir doğrulukla incelenebilirdi. Böyle bir durum söz konusu olmadığı için, kadınların karakterindeki belirsizlik devam ediyor. Gerçekten de, kadınlar arasındaki farklar, onlar hakkında saç biçimlerinin aynı oluşuna ve en sevilen aşk şiirleriyle aşk romanlarına dayanarak hüküm veren kimselerin sandığından çok daha fazladır. Zaman zaman şurada burada, bulanık sularda dolaşan ördek yavruları arasında bir kuğu yavrusu da yetişir; ama kaygı içinde yaşayan o yavru, perde ayaklı akrabalarıyla hiçbir zaman sıcak bir dostluk bağı kuramaz. Ara sıra yeni bir Azize Theresa da doğmakta; ama hiçbir şeyin kurucusu olamayan bu Theresa'nın gerçekleştirmeyi başaramadığı iyilikler uğruna döktüğü gözyaşları, sevgi dolu yürek atışları, uzun zamandır amaçladığı belli bir eylem üzerinde toplanacak yerde şiddetini ağır ağır yitiriyor ve birtakım engeller karşısında bölünüp dağılarak gitgide yok oluyor.

BİRİNCİ KİTAP
MISS BROOKE

BÖLÜM I

"Kadınım diye yararlı bir şey yapamadığım için,
Buna yakın şeylere ulaşmaya çalışıyorum."

Beaumont ve Fletcher, Genç Kızın Trajedisi

Dorothea Brooke'un, özensiz giysileri içinde sanki iyice ortaya çıkan bir güzelliği vardı. Elleriyle bilekleri öylesine biçimliydi ki, elbise kolları İtalyan ressamların Meryem Ana'ya giydirdiklerinden daha sade bile olsa hiç fark etmezdi; ayrıca, giyimindeki sadelik, yüzüne, endamına, duruş ve yürüyüşüne sanki daha büyük bir vakar katıyor; ona, taşra modasının yanında, günlük bir gazete yazısının içine yerleştirilmiş, İncil'den –ya da eski şairlerimizden– güzel bir alıntı havası veriyordu. Genelde herkes onun çok akıllı olduğunu söyler, ama ardından da, kız kardeşi Celia daha sağduyuludur, diye eklerdi. Ancak, Celia'nın giysileri daha süslü değildi ve yalnızca dikkatle bakanlar onun giyim kuşamının ablasınınkinden farklı olduğunu görür ve bu kılık kıyafette hafif bir yosmalık sezerlerdi. Miss Brooke'un sade giyinmesinin türlü nedenleri vardı ve bunların çoğu kardeşi için de geçerliydi. Bu nedenler kısmen, üst tabakadan bir "hanımefendi" olmanın gururundan kaynaklanıyordu: Brooke ailesi, tam aristokrat değilse bile "iyi" bir aileydi. Bir iki kuşak geriye giderek araştırırsanız, ataları arasında manifatura tezgâhtarlığı ya da çıraklığı yapmış birini –hatta amiralden, rahipten daha aşağı hiç kimseyi– bulamazdınız; içlerinde Cromwell'in hizmetinde çalışmış Püriten bir beyzade bile vardı; ancak bu bey sonradan krallıktan yana olmuş, bütün o sıkıntılı siyasal ortamdan aileye hatırı sayılır bir malikâne kazandırarak çıkmıştı. Böyle bir ailenin sakin bir köy evinde yaşayan ve her pazar günü neredeyse salon büyüklüğündeki bir köy kilisesine giden genç kızları, cicili bicili giysilere ancak bir işportacı kızının meraklı olabileceğini düşünürlerdi elbette. Ayrıca, görgülü tutumluluk diye bir şey vardı ve ailenin harcamalarında kısıntıya gitmek gerektiğinde o günlerde ilk akla gelen, daha çok toplumsal konum belirleyen giyim kuşamdaki gösterişten kaçınmak

olurdu. Dini duyguları bir yana bıraksak bile, bu iki neden onların kılık kıyafetindeki sadeliği açıklamaya yeterdi. Aslında Miss Brooke için tek başına din de aynı şeyi yapabilirdi; Celia ise ablasının tüm duygularını sessizce paylaşır, ama bunlara, en nazik ilkeleri tuhaf karşılanacak fazla bir telaşa kapılmadan benimsemesini sağlayan o sağduyusunu da katardı. Dorothea, Pascal'ın *Düşünceler*'inin pek çok bölümünü ve Jeremy Taylor'ın tüm dini yazılarını ezbere bilirdi; ona göre, Hıristiyanlık açısından, kadın giyim kuşamında modayı izleme sevdası, ancak tımarhanelik kişilerin işiydi. Dorothea, manevi bir hayatın sonsuza kadar sürüp gidecek sonuçlarına ilişkin kaygıları, giysilerdeki süslerle, yapay kıvrımlara duyulan derin merakla bağdaştıramıyordu. Onun kuramsal düşünmeye yatkın zihni, yapısı gereği, Tipton köyü ile kendisinin oradaki davranış kurallarını da içine alacak kadar geniş, üstün bir dünya görüşünü özlemekteydi. Dorothea yüceliğe, büyük tutkulara hayrandı; bu nitelikleri taşırmış gibi gördüğü her şeye hiç düşünmeden dört elle sarılırdı; bir dava uğruna ölümü göze alabilir, derken bundan cayar, sonunda daha önce aklından hiç geçirmediği başka bir şey uğruna can verebilirdi. Tüm bunlar, evlenme çağındaki bir kızın geleceğini olumsuz etkileyebilecek; evliliğinin gelenekler uyarınca sırf güzellik, gösteriş ve köpek sevgisi temel alınarak kararlaştırılmasını engelleyecek niteliklerdi kuşkusuz. Dahası, kız kardeşlerin büyüğü olan Dorothea, henüz yirmi yaşında bile değildi; on iki yaşında anne babalarını kaybettikten sonra iki kardeş, önce bir İngiliz ailenin, ardından da Lozan'da bir İsviçreli ailenin yanında sınırlı ve düzensiz bir eğitim görmüşlerdi; vasileri olan bekâr amcaları, yeğenlerinin öksüz kalmakla uğradıkları kaybı bu şekilde gidermeye çalışmıştı.

Tipton Grange'de amcalarıyla birlikte oturmaya başlayalı daha bir yıl olmamıştı; Mr. Brooke altmış yaşlarında, yumuşak huylu, kesin fikirleri bulunmayan, hangi partiye oy vereceğini bilemeyen bir adamdı. Gençliğinde çok seyahat etmişti ve yörenin insanlarına bakılırsa, bu seyahatler sırasında daldan dala fazlaca atlayan bir zihin yapısı edinmişti. Mr. Brooke'un bir konuda ne karar vereceğini kestirmek, hava tahminleri yapmak kadar güçtü. Bir tek, kararlarını iyi niyetle verdiğinden ve onları en az parayı harcayarak uygulayacağından emin olabilirdiniz, o kadar. Çünkü en değişken, en kararsız zihinlerde bile kemikleşmiş birtakım alışkanlıklar vardır; öyle insanlar görülmüştür ki hiçbir çıkarlarına fazla aldırmadıkları

halde, sevdikleri bir enfiye kutusu söz konusu olunca, gözlerini ondan ayırmaz, herkesten kuşkulanır, kimseye el sürdürtmezler.

Atalarından gelen Püriten çalışkanlık damarı, anlaşılan Mr. Brooke'ta kesintiye uğramıştı; ama çalışkanlık yeğeni Dorothea'nın hem kusurlarında hem erdemlerinde kendini gösteriyor; ara sıra da amcasının konuşma biçimine ya da çiftliklerinde "işleri oluruna bırakma" huyuna sinirlenme şeklinde beliriyordu. Bu yüzden Dorothea yasal yaşına ulaşıp, hayır işlerine harcamak için eline bir miktar paranın geçeceği günü daha büyük bir sabırsızlıkla beklemekteydi. Herkes onun ileride yüklüce bir servete konacağını düşünüyordu, çünkü kız kardeşlerin her birine anne babalarından kalan yılda yedi yüz sterlinin yanı sıra, Dorothea evlenip bir oğlu olduğu takdirde, Mr. Brooke'un yılda aşağı yukarı üç bin sterlin kira geliri getiren malı mülkü de o çocuğa kalacaktı; bu ise, o sıralar Mr. Peel'in Katolik Sorunu'na ilişkin tutumunu tartışan, ileride ortaya çıkacak altın yataklarından da, kibar bir hayat yaşamak için gereken şeyleri böylesine soylu bir biçimde övüp yücelten o muhteşem zenginler takımından da hâlâ habersiz olan taşralı ailelerin gözünde büyük bir servetti.

Bu durumda Dorothea'nın evlenmemesi söz konusu olabilir miydi? Onun kadar güzel, geleceği parlak, varlıklı bir genç kız nasıl evlenmezdi ki? Dorothea'nın evlenmesine ancak kendi aşırılık sevdası ve hayatını belli birtakım düşüncelere göre yaşamaktaki ısrarı engel olabilirdi; çünkü bunlar, dikkatli bir erkeği ona evlenme teklifinde bulunmakta tereddüde düşürebilecek, hatta belki sonunda Dorothea'nın kendisinin tüm teklifleri geri çevirmesine yol açabilecek düşüncelerdi. İsa'nın Havarileri zamanında yaşarmış gibi, hasta bir işçinin yatağı başında tuğla zeminde aniden diz çöküp harıl harıl dua etmeler; Katolikler gibi oruç tutmalar, gece yarılarına kadar oturup eski din kitaplarını okumalar –tüm bu tür garip huylar– iyi bir aileden servet sahibi bir genç kıza yakışır mıydı yani! Böyle bir eş, günlük güneşlik bir sabah vakti sizi uykunuzdan uyandırır; kendi geliriyle gerçekleştirmek istediği yeni bir projeyle –ev masraflarınızın kısılmasını, sizin binek atlarınızın altınızdan alınmasını gerektirebilecek bir projeyle– karşınıza dikilebilirdi pekâlâ. Her erkek, tehlikeyi göze alarak böyle bir evliliğe atılmadan önce durup düşünecektir elbette. Evet, kadınlardan zayıf fikirler beklenirdi; ama hem toplumu hem aile yaşamını koruma-

nın en iyi yolu, kesinlikle bu tür fikirlere göre hareket etmemekti. Aklı başında kimseler, komşuları ne yapıyorsa onu yapar; ortalıkta dolaşan tımarhane kaçkınları varsa, bunların kim olduklarını bilir ve onlardan uzak durmaya çalışırlardı.

Köydekiler, hatta ufacık evlerde yaşayan yoksul çiftçiler, yeni gelen bu iki genç hanımdan, sevimli ve saf görünüşüne bakarak genellikle Celia'yı beğeniyor; Dorothea'nın iri gözleri gibi, dindarlığını da fazlaca sıra dışı ve aşırı buluyorlardı. Zavallı Dorothea! Onun yanında saf görünüşlü Celia, aslında hayatı daha iyi tanıyan, sağduyulu bir kızdı. İnsan zihni, o zihne saat kadranı ya da aile arması gibi bir dış yüzey sağlayan dokulardan çok daha karmaşıktır.

Gene de, Dorothea'yı yakından tanıyanlar, aleyhinde duydukları kaygı verici sözlerin yarattığı önyargıya rağmen, onda bu önyargıyla hayret edilecek şekilde bağdaşan bir çekicilik bulurlar; onu ata binerken gören erkeklerin çoğu, onun büyüleyici bir genç kız olduğunu düşünürlerdi. Dorothea açık havayı, kırları bayırları severdi; gözleri ve yanakları böyle zevk aldığı şeylerin sevinciyle parladığı zamanlar hiç de sofu birine benzemezdi. Vicdanını rahatsız ettiği halde, ata binmek onun kendine seve seve tanıdığı bir ayrıcalıktı; ama binicilikten putperestçe maddi bir haz aldığını düşünerek bundan feragat edeceği günü sabırsızlıkla bekliyordu.

Dorothea açık yürekli, heyecan dolu bir genç kızdı; kesinlikle kendini beğenmiş biri değildi; hayal gücünün harekete geçip kardeşi Celia'yı kendisinden çok üstün çekici niteliklerle donattığını fark ettiği zaman, gerçekten sevinir; eğer genç bir erkek Grange'e Mr. Brooke'la görüşmek için değil de başka bir nedenle gelmişse, kesinlikle Celia'ya âşık olduğu için geldiği sonucuna varırdı. Sir James Chettam'ı alalım: Dorothea, Sir James'e hep Celia'nın gözünden bakar, içinden Celia'nın onunla evlenmesinin iyi bir şey olup olmayacağını düşünürdü. Sir James'in kendisiyle evlenmek istediğini söyleseler, bu ona ilgisiz, saçma bir şey gibi gelirdi. Dorothea hayatın gerçeklerini öğrenmeye can atıyordu ama evlilik konusunda hâlâ pek çocukça fikirleri vardı. Eğer aynı yıllarda yaşamış olsalardı, Richard Hooker'la kendisinin evleneceğini ve böylece sağduyu sahibi bu din adamını eş seçiminde yaptığı o kötü hatadan kesinlikle kurtaracağını düşünürdü. Gözleri görmemeye başlayan John Milton'la ya da garip alışkanlıklarına katlanmayı yüce bir dindarlık sayacağı başka bir büyük adamla da evlenebilirdi; ama kendisinin

tereddütle söylediği sözlerine bile, "Kesinlikle öyle" diyen sevimli ve yakışıklı bir baronet, erkek olarak nasıl etkileyebilirdi ki onu? Gerçekten güzel bir evlilikte, kocanız bir tür baba olmalı, dilediğiniz takdirde size İbranice bile öğretebilmeliydi.

Dorothea'nın bu gariplikleri yüzünden Mr. Brooke, yeğenlerine arkadaşlık edecek, onlara yol gösterecek orta yaşlı bir hanım tutmuyor diye, komşularınca şiddetle suçlanıyordu. Ama böyle bir görev için bulunabilecek üstün nitelikli kadınlardan çok korktuğu için Mr. Brooke, Dorothea'nın itirazlarına kolayca boyun eğmiş ve bu konuda herkese –yani, Rahip'in karısı Mrs. Cadwallader ile Loamshire'ın kuzeydoğusunda yaşayan ve ara sıra birbirlerinin ziyaretine gidip geldikleri üst tabakadan küçük bir grup insana– karşı çıkma yürekliliğini göstermişti. Dolayısıyla amcasının evini şimdi Dorothea çekip çeviriyor ve kendisine tanınan bu yeni yetkiden de, onun yarattığı saygınlıktan da çok hoşlanıyordu.

Sir James Chettam bugün Grange'e, kızların daha önce hiç görmedikleri ama Dorothea'nın saygıyla beklediği başka bir konukla birlikte akşam yemeğine gelecekti. Bu bey yörede derin bilgi sahibi bir kişi olarak ün yapmış, yıllardır dinler tarihi üzerine büyük bir eser hazırlamakta olduğu bilinen Rahip Edward Casaubon'du. Dindarlığına yücelik katacak ölçüde yüklü bir serveti de bulunan bu bilgin adamın, kitabının basılmasıyla değerleri daha iyi anlaşılacak, kendine özgü görüşleri vardı. Mr. Casaubon'un sırf adı bile, onu ancak geçmişteki ünlü Casaubon'larla birlikte düşündüğünüz zaman tam olarak ortaya çıkan bir heybete sahipti.

Günün erkence bir saatinde, köyde kendi açtığı anaokulundan dönen Dorothea, kız kardeşlerin yatak odalarını ayıran şirin oturma odasında her zamanki yerine kurulmuş, yapmayı tasarladığı birtakım evlerin planını bitirmeye çalışıyordu; o bu çok sevdiği işi yaparken, ablasına bir teklifte bulunmak istediği halde bir süredir çekine çekine ona bakıp duran Celia şöyle dedi:

"Ablacığım, eğer istersen, eğer çok işin yoksa, bugün annemizin mücevherlerini gözden geçirip paylaşalım mı, ne dersin? Amcam onları sana tam altı ay önce vermişti ama sen hâlâ kutusundan çıkarıp hiçbirine bakmadın bile."

Celia'nın yüzünde hafif bir somurtkanlık vardı; ama Dorothea'ya ve ilkelerine her zaman saygıyla karışık bir korku duyduğundan, somurttuğunu hiç belli etmemeye çalışıyordu; çünkü Celia için

ablası ve ilkeleri, dikkat etmeyip dokunacak olursa, gizemli bir elektrik çarpması yaratabilen, birbirine bağlı iki olguydu. Neyse ki başını kaldırıp baktığında, Dorothea'nın gözlerinin içi gülüyordu.

"Sen ne harika, küçük bir takvimmişsin, Celia! Takvime göre mi altı ay önceydi, yoksa gökteki aya göre mi?"

"Bugün eylülün son günü; amcam onları sana verdiğinde nisanın biriydi. Biliyorsun, o zamana kadar unuttuğunu söylemişti bize. Eminim ki buradaki dolabın çekmecesine kilitlediğin günden beri senin de hiç aklına gelmedi."

"Bak canım, biliyorsun, o mücevherleri hiçbir zaman takmamalıyız biz." Dorothea bunu tam bir içtenlikle, yarı okşayan, yarı açıklayıcı bir sesle söyledi. Elinde kurşunkalemi, sayfanın kenarındaki boşluğa ufacık planlar çiziyordu.

Celia'nın yüzü kızardı; ciddileşerek, "Onları bir yana koyup öylece bırakmakla annemizin anısına saygısızlık etmiş oluyoruz ama" dedi. Biraz tereddüt etti; sonra, utancından ağlamaklı bir sesle, "Ayrıca, şimdi hemen herkes kolye takıyor. Hatırlasana, bazı ilkeleri seninkilerden bile katı olan Madam Poincon da takı kullanıyordu. Genellikle Hıristiyanlar da kullanıyor; eminim ki şu anda cennette eskiden mücevher takmış kadınlar da vardır" diye devam etti. Celia aklını gerçekten tartıştığı konuya verdiğinde, zihin gücünün arttığını hissederdi.

Dorothea hayret içinde "Sen de takmak istiyorsun, öyle mi?" dedi; şaşırtıcı bir şey keşfetmiş olmanın etkisi altında, tam da takı kullanan o Madam Poincon'dan öğrendiği abartılı bir hızla hemen harekete geçti. "Peki, öyleyse; çıkaralım şunları bakalım. Neden daha önce söylemedin? Ama anahtarlar, anahtarlar!" Ellerini başının iki yanına bastırdı, anahtarların yerini bir türlü hatırlayamıyordu.

Celia "Anahtarlar işte burada" dedi; söyleyeceklerini çoktan düşünmüş, anahtarları önceden hazırlamıştı.

"Dolabın büyük çekmecesini aç lütfen ve mücevher kutusunu çıkar."

Kutu hemen açıldı; türlü türlü mücevherler, bir tarhı süsleyen çiçekler gibi önlerindeki masanın üstüne ışıl ışıl yayıldı. Sayıları çok değildi ama birkaçı gerçekten olağanüstü güzellikteydi; bunlardan ilk bakışta en çok göze çarpanlar, mor ametist kakmalı nefis bir altın kolye ile beş pırlantalı inci bir haçtı. Dorothea kolyeyi hemen alıp

kardeşinin boynuna geçirdi; kolye Celia'nın boynuna neredeyse bir bilezik gibi iyice oturmuş, ama onun Kraliçe Henrietta-Maria'nınkine benzeyen boyun yapısına çok yakışmıştı; karşıdaki aynada Celia da bunu görebiliyordu.

"Oldu işte! Bunu Hint muslini elbisenle takabilirsin, Celia; ama haçı koyu renk elbiselerinle takman gerekecek."

Celia sevinçten gülümsememeye çalışıyordu. "Haçı sen almalısın, Dodo" dedi.

Dorothea elini havaya kaldırdı, aldırmaz bir tavırla "Hayır, hayır; olmaz, canım" diyerek karşı çıktı.

Celia üsteledi: "Evet, olur; haçı senin alman gerekiyor. Sana çok yakışacak; siyah elbisenle takabilirsin pekâlâ."

"Hayır, kesinlikle olmaz. Haçı süs diye dünyada takamam ben." Dorothea hafifçe ürperdiğini hissetti.

Celia tedirgin tedirgin, "Ama ben takarsam, günah işlediğimi düşünürsün sen" dedi.

Dorothea kardeşinin yanağını okşayarak "Hayır, canım, hayır" dedi. "Ruhların da ayrı ten renkleri vardır; birine yakışan, ötekine yakışmayabilir."

"Ama annemizin anısına, haçı sen istersin belki."

"Hayır, istemem. Annemin başka şeyleri var bende, çok sevdiğim o sandal ağacından kutu ve daha bir sürü şey. Aslında mücevherlerin hepsi senin olsun. Tartışmaya gerek yok artık. Hadi, al götür mallarını."

Celia biraz incinmişti. Ablasının bu sofuca hoşgörüsünde büyük bir üstünlük havası vardı ve bu hoşgörü ılımlı bir Hıristiyan olan Celia'nın sarışın tenini Püriten işkencesinden geri kalmayan bir şiddetle dağlıyordu sanki.

"Ama ablam hiç mücevher takmazken, ben nasıl takarım?"

"Hayır, Celia, insanlar seni ayıplamasın diye, incik boncuk takmamı isteyemezsin benden. Böyle bir kolye takacak olsam, ayak parmaklarımın uçlarında dans ediyormuşum gibi hissederdim ben. Dünya benimle birlikte dönerdi, nasıl yürüyeceğimi bilemezdim."

Celia kopçasını açıp kolyeyi boynundan çıkardı. Bir parça sevinerek "Bu senin boynuna biraz küçük gelirdi zaten; sana boynundan aşağı sarkan bir kolye daha çok yakışır" dedi. Kolyenin hiçbir bakımdan Dorothea'ya uygun olmayışı, içini epeyce rahatlatmıştı. Celia şimdi yüzük kutularını açıyordu; birinin içinden elmaslarla

bezeli bir zümrüt yüzük çıktı ve tam o sırada bir buluttan kurtulan güneş, masanın üstünü pırıl pırıl aydınlattı.

Dorothea yüreğinde güneşin parıltısı kadar aniden yükselen yeni bir duygu dalgasının etkisiyle "Bu taşlar ne kadar güzelmiş!" dedi. "Ne tuhaf, kokular gibi renkler de insanın iyice içine işliyor sanki. Aziz Yuhanna'nın Vahiy'inde, kıymetli taşların dini simge olarak kullanılması bu yüzden olmalı. Cennetten parçalarmış gibi duruyor bunlar. Şu zümrüt hepsinden güzel bence."

"Ona uyan bir bilezik de var" dedi Celia. "Başta fark etmemişiz."

Dorothea yüzükle bileziği o biçimli parmağıyla bileğine takıp elini gözlerinin hizasında pencereye doğru uzatırken "İkisi de çok güzel" dedi. Bir yandan da içinden, yüreğinde sevinç kaynağı olan dini simgeler arasına değerli taşları da katarak, kendini renklerden aldığı zevkin masumiyetine inandırmaya çalışıyordu.

Şaşkınlık içinde ablasının bazı zayıflık işaretleri gösterdiğini; ayrıca şimdi, zümrütlerin kendi ten rengine ametistten bile daha çok yakışacağını düşünmeye başlayan Celia, tereddüt içinde, "Beğeneceğini biliyordum" dedi. "Bu yüzükle bilezik senin olmalı – başka hiçbir şey istemesen bile. Ama bak, şu akik taşlılar da ne kadar güzel ve gösterişsiz."

Dorothea, "Evet! Bunları, bu yüzükle bileziği ben alıyorum" dedi. Sonra elini masaya indirerek değişik bir sesle, "Ama bu tür taşları bulup çıkaran, işleyip satan zavallı adamları bir düşünsene!" diye ekledi. Gene durakladı; Celia ablasının takıları almaktan vazgeçeceğini düşündü; eğer tutarlı davranacaksa, gerçekten de almaması gerekirdi.

Dorothea kararlı bir tavırla "Evet, canım, bunlar benim olsun" dedi. "Ama ötekilerin hepsini sen al – kutuyu da."

Yüzükle bileziği çıkarmadan ve gözlerini onlardan ayırmadan kurşunkalemini eline aldı. Onları sık sık yanında bulunduracak ve gözlerini bu küçük renk pınarlarıyla besleyecekti.

Ablasının ne yapacağını gerçek bir merakla izleyen Celia, "Onları insan içinde de takacak mısın?" diye sordu.

Dorothea kardeşine bir bakış fırlattı. Ondaki keskin sezgi gücü, sevdiği kişilere hayalinde yakıştırdığı tüm güzellikleri bazen kavurucu bir alev gibi yalayıp geçerdi. Eğer Miss Brooke bir gün kusursuz bir alçakgönüllülüğe erişirse, yüreğinde hiç ateş bulunmadığı için erişebildiği bir nitelik olmayacaktı bu.

Celia'ya hafifçe tepeden bakan bir tavırla "Takarım belki. İleride kendimi ne kadar alçaltırım, bilinmez ki" dedi.

Celia kızardı ve çok üzüldü, ablasını kırdığını görüyordu; kendisine armağan ettiği mücevherler konusunda ona güzel bir şeyler söylemeye bile cesaret edemedi; hepsini kutuya geri koydu ve alıp gitti. Dorothea da üzülmüştü; plan çizimine devam ederken, bir yandan da az önce o küçük patlamayla biten sahnede, kendi duyguları ile sözlerinin içtenlik ve dürüstlüğünü sorgulamaktaydı.

Celia'nın aklı da yüreği de, kendisinin yanlış bir şey yapmadığını söylüyordu: O soruyu sorması doğaldı ve sormakta da haklıydı; içinden ablasının tutarsız davrandığını tekrarladı: Dorothea'nın ya mücevherlerden payına düşenlerin hepsini alması ya da söylediği o sözlerden sonra, hiçbirine el sürmemesi gerekirdi.

"Eminim ki, en azından sanıyorum ki, kolye takmak dualarımı geçersiz kılmayacak" diye düşündü Celia. "Ayrıca, davetlere falan katılacak yaşa geldiğimize göre, Dorothea'nın görüşleri neden beni de bağlasın ki? Görüşleri kendisini bağlamalı elbette. Ancak, Dorothea her zaman tutarlı davranmıyor ki."

Celia ablasının kendisine seslendiğini duyuncaya kadar, elindeki nakıştan başını kaldırmadan bunları düşünüyordu.

"Gel, Kitty, gel de çizdiğim şu plana bir bak. Merdivenlerle şömineleri de buna uydurabilmişsem, kendimi büyük bir mimar sayacağım."

Celia kâğıda doğru eğilince, ablası okşarcasına yanağını onun koluna yasladı. Celia bu hareketin ne demeye geldiğini anladı: Dorothea yaptığının yanlış olduğunu görmüştü. Celia onu affetti. Kendini bildi bileli ablasına karşı içinde hep eleştiri ile korku karışımı bir duygu süregelmişti. Küçük kardeş olarak boyunduruk hep onun boynundaydı ama kendi fikirlerini boyunduruk altındayken de sürdürmeyen kimse var mıdır?

BÖLÜM 2

> "Başında altın miğferi, kır bir küheylana binmiş, karşıdan bize doğru gelen şu şövalyeyi görüyor musun?" Sanço, "Benim gördüğüm, başına parlak bir şey geçirmiş, benimkine benzer kır bir eşeğin sırtında bir adam, o kadar" diye yanıtladı. "Dediğin doğru" dedi Don Quijote; "başındaki o göz alıcı şey de Mambrino'nun miğferi işte."
>
> Cervantes

Sir James Chettam, Davy'nin *Tarımsal Kimya* kitabını okuduğunu söyleyince, Mr. Brooke çorba kâsesinin üstünden o gülümser, rahat tavrıyla, "Sir Humphry Davy'nin mi?" dedi. "Yıllar önce, onunla Cartwright'larda akşam yemeği yemiştim; Wordsworth de oradaydı – şair Wordsworth yani. Bakın, ne tuhaf şey. Ben Cambridge'de okurken, Wordsworth de öğrenciydi ve hiç karşılaşmadık ve yirmi yıl sonra Cartwright'larda onunla yemek yedik. Her şey bir tuhaf yani. Ama Davy de o yemekteydi; o da şairdi. Ya da şöyle diyebilirim: Şair olarak Wordsworth birinci sıradaydı, Davy ikinci. Her anlamda böyleydi bu yani."

Dorothea her zamankinden biraz daha tedirgindi. Konuk sayısı az ve yemek odası sessiz olduğu için daha yemeğin başında, amcası gibi yerel yargıçlık da yapmış bir insanın karmakarışık zihninden dökülen bu saçma sözler, hiç kimsenin dikkatinden kaçmıyordu. İçinden, Mr. Casaubon çapında bir kimse bu zevzekliğe nasıl katlanır, diye düşündü. Mr. Casaubon'un kendi tavrı son derece vakurdu; kırlaşmış saçlarının biçimiyle, çukurlaşmış gözleriyle, Locke'un portresini andırıyordu. Bilginlere yakışan zayıf bir vücudu ve solgun bir yüzü vardı; Sir James Chettam'ın temsil ettiği kanlı canlı, al yanaklı İngiliz erkeği tipinden çok uzaktı.

Baronet unvanlı bu seçkin insan, "*Tarımsal Kimya*'yı okumamın nedeni şu" dedi. "Çiftliklerimden birini kendim ele alarak kiracılarıma örnek göstereceğim iyi bir tarım yöntemi bulabilir miyim, bunu anlamak istiyorum. Sizce uygun bir şey mi bu yaptığım, Miss Brooke?"

Mr. Brooke araya girerek, "Büyük bir hata Chettam" dedi. "Tarlalarına elektrik falan getirir, sonunda inek ahırlarını oturma odalarına çevirirsin bak. Olmaz öyle şey. Bir zamanlar ben de bilime epeyce merak sarmıştım; ama gördüm ki olacak iş değil. Bilim her şeye el atıyor, dokunmadık yer bırakmıyor. Hayır, olmaz; sen dikkat et de kiracıların samanlarını satmasınlar, yeter; seramik drenaj boruları ver onlara. Ama süslü püslü çiftçilik hayallerinden vazgeç, son derece pahalı bir oyuncaktır o; bir alay av köpeği beslemekten farkı yok yani."

Dorothea, "Geçimlerini sağlayan topraklardan insanların en yüksek verimi nasıl alabileceklerini öğrenmek için para harcamak, sırf o topraklarda koşturacak av köpekleri ve atlar beslemekten daha iyidir elbette" dedi. "Herkesin yararını gözeten deneyler yapmak uğruna fakir düşmek günah değildir."

Dorothea genç bir kızdan beklenmeyecek bir heyecanla konuştu; ama Sir James fikrini sormuştu onun. Sir James'in hep yaptığı bir şeydi bu; Dorothea da sık sık, ileride eniştesi olduğunda, onu pek çok hayırlı işe teşvik edebileceğini düşünüyordu.

Dorothea konuşurken Mr. Casaubon gözlerini ona çevirip sanki ilk kez görüyormuş gibi büyük bir dikkatle baktı.

Mr. Brooke Casaubon'a doğru gülümsedi ve, "Genç hanımlar ekonomiden anlamazlar bilirsiniz" dedi. "Hatırlıyorum da, bir zamanlar hepimiz Adam Smith'i okurduk. Kitap diye ben *ona* derim işte. Tüm yeni fikirleri –insanların tekâmül edebileceğini– tek bir seferde ondan öğrenmiştim ben. Ama bazı kimseler, tarih daireler şeklinde ilerler diyor; öyle olduğu da iddia edilebilir pekâlâ; ben kendim de bu görüşü savunmuştum. Şu var ki, akıl insanı biraz fazlaca ilerilere –aslında sınırları aşan noktalara– götürebiliyor. Bir zamanlar aklım beni de epeyce o noktalara götürmüştü; ama ben bunun böyle olamayacağını görüp kendimi dizginledim – sonunda yani. Ama o kadar da sıkı sıkıya değil. Daima biraz teoriden yana olmuşumdur ben. Düşünceye önem vermeliyiz, yoksa eşki çağların karanlığına yeniden gömülürüz. Kitaplara dönecek olursak, Southey'nin *Yarımada Savaşı* var. Sabahları bazen onu okuyorum. Southey'yi bilir misiniz?"

Mr. Brooke'un daldan dala atlayan sözlerini takip edemeyen Mr. Casaubon, yalnızca o kitabı düşünerek, "Hayır" dedi. "Şu sıralar bu tür kitaplara ayıracak boş vaktim yok. Son günlerde gözlerimin gücü ancak eski yazıları okumaya yetiyor; aslında akşamları bana kitap okuyacak birini arıyorum, ama ses hususunda çok titizim;

kusursuz okuyamayan birini dinlemeye tahammülüm yok. Bazı bakımlardan bir talihsizlik bu: Kendi içimdeki kaynaklardan aşırı derecede fazla besleniyor, ölmüş insanlarla çok fazla bir arada yaşıyorum ben. Zihnim, eski çağlardan kalma bir insanın –dünyayı dolaşarak, yıkıntılara ve yanıltıcı değişikliklere rağmen, kafasında o dünyayı eskiden olduğu şekilde inşa etmeye çalışan antik bir insanın– hayaleti sanki. Ancak, gözlerimi kaybetmemek hususunda son derece dikkatli olmam gerektiğinin de farkındayım."

Mr. Casaubon ilk kez biraz uzun konuşmuş, kendisinden kamuoyuna bir açıklama yapması istenmiş gibi, sözlerini dikkatle seçmişti; ayrıca, ara sıra uygun baş hareketleriyle de desteklediği, ilahi okurcasına yükselip alçalan konuşmasındaki düzgünlük, sevimli Mr. Brooke'un özensiz dağınıklığı ile karşılaştırılınca, daha çok dikkat çekiyordu. Dorothea içinden Mr. Casaubon'un, Waldo tarikatının tarihi hakkında konferanslar veren Vaudois rahibi Mösyö Liret dahil, o güne kadar gördüğü en ilginç insan olduğunu düşündü. Geçmişte kalmış bir dünyayı (kuşkusuz, gerçeğe ulaşmak için en yüce amaçlarla) yeniden canlandırıp kurmak ha! Böyle bir çabaya katılıp, sırf elinde lamba tutan bir görevli olarak bile yardımda bulunabilmek ne müthiş bir şeydi! Moralini yükselten bu düşünce onu, ekonomi bilmemekle –anlamını hiçbir zaman açıklamadıkları ama kendi aklının ateşine hep bir yangın söndürücü gibi yönelttikleri bu bilim dalından habersiz olmakla– suçlanmanın yarattığı can sıkıntısından kurtarmıştı.

Sir James hemen bir fırsatını bulup "Ama siz ata binmeyi seviyorsunuz, Miss Brooke" dedi. "Ben sizin biraz da sürek avının zevkinden söz edeceğinizi sanmıştım. İzin verin de denemeniz için size doru bir at göndereyim. Hanımlar için eğitildi bu at. Cumartesi günü, size hiç de layık olmayan ufak bir atı hafifçe dörtnala kaldırmış, tepeyi aşarken gördüm sizi. Seyisim her gün Corydon'u getirsin size, saatini bildirin yeter."

Dorothea, "Teşekkür ederim, çok naziksiniz. Ata binmekten vazgeçmek niyetindeyim ben. Artık binmeyeceğim" dedi. Bu ani kararı, tüm dikkatini Mr. Casaubon'a vermek isterken, Sir James'in dikkati kendi üstüne çekmeye kalkışmasına biraz canı sıkıldığı için almıştı.

Sir James yakın ilgi ifade eden sitemli bir sesle "Olmaz, çok ağır bir karar bu" dedi. Sağında oturan Celia'ya dönerek, "Ablanız kendine eziyet etmekten hoşlanıyor, öyle değil mi?" diye devam etti.

Kolyesinin üstünde yüzü tüm sevimliğiyle kızaran Celia, ablasının hoşuna gitmeyecek bir şey söylemekten korka korka, "Sanırım öyle. Kendini her şeyden mahrum bırakmayı sever o" dedi.

Dorothea, "Söylediğin doğruysa, Celia, kendine eziyet değil, kendi isteklerine düşkünlüktür bu. Ama sevilen bir şeyi yapmamaya karar vermenin de bazı iyi nedenleri olabilir pekâlâ" dedi.

O sırada Mr. Brooke da konuşuyordu ama Mr. Casaubon'un Dorothea'yı izlediği açıkça belliydi ve Dorothea da bunun farkındaydı.

Sir James, "Çok doğru" dedi. "Bir şeyden ancak soylu ve yüce nedenlerle vazgeçersiniz siz."

Dorothea'nın yüzü kızardı; "Hayır, aslında öyle değil. Kendimden söz etmiyordum ben" dedi. Celia'nın tersine, çok sevindiği ya da öfkelendiği zamanlar dışında Dorothea'nın kızardığı pek enderdi. O anda, saçmalık eden Sir James'e öfkelenmişti. Neden Celia'yla ilgilenip kendisini rahat bırakmıyordu ki, Mr. Casaubon'u dinleyebilsin? Mr. Casaubon, tam o sırada Reformasyon'dan söz eden Mr. Brooke'un konuşmasını dinlemeyip kendisi konuşuyor da olabilirdi belki, ama amcası tutmuş bu derin bilgi sahibi adama, Reformasyon'un ya belli bir anlamı bulunduğunu ya da hiçbir anlam taşımadığını; kendisinin tepeden tırnağa gerçek bir Protestan olduğunu, ama Katolikliğin varlığının da inkâr edilemeyeceğini; toprak sahiplerinin ufak bir Katolik kilisesinin yapımı için gereken yarım dönüm kadar bir arsayı bile esirgemelerine gelince, tüm insanların dinlerin dizginleme gücüne ihtiyaç duyduklarını ve, aslına bakılırsa, bu gücün de sırf ahret korkusundan ileri geldiğini söylüyordu.

Mr. Brooke bu derin görüşünü açıklamak için, "Ben de bir zamanlar ilahiyat üzerinde çok çalıştım. Tüm ekolleri az çok bilirim. Wilberforce'u en parlak günlerinde tanımıştım ben. Wilberforce'u biliyor musunuz?" dedi.

Mr. Casaubon, "Hayır" diye karşılık verdi.

"Eh, Wilberforce büyük bir düşünür değildi belki; ama bana yapılan adaylık teklifini kabul edip Parlamento'ya girecek olursam, benim de niyetim, Wilberforce gibi bağımsızların sıralarında oturup hayırseverlik hakkındaki mevzuat üzerinde çalışmak."

Mr. Casaubon başıyla onaylayıp bunun çok geniş bir konu olduğunu söyledi.

Mr. Brooke sakin sakin gülümsedi ve "Doğru, ama elimde belgeler var benim" dedi. "Belge toplamaya uzun yıllar önce başladım.

Ancak tasnif edilmeleri gerekiyor artık; ama dikkatimi çeken bir husus çıkınca, hemen birilerine mektup yazıyor, cevabını alıyordum. O belgeler sırtımda bir yük şimdi. Aklıma gelmişken sorayım, siz belgelerinizi nasıl tasnif ediyorsunuz?"

Mr. Casaubon irkilir gibi oldu; kendini zorlayarak, "Kısmen ayrı ayrı gözlere koyuyorum" dedi.

"Öyle olmaz. Ayrı gözlere koymayı ben de denedim, o zaman da her şey birbirine karışıyor. Bir belge A gözünde mi, Z gözünde mi, hiçbir zaman bilemiyorum."

Dorothea, "İzin verirseniz ben onları düzenlerim, amcacığım" dedi. "Hepsine birer harf verir, sonra her harfin altında yer alan konuların bir listesini yaparım size."

Mr. Casaubon fikri beğendiğini gösteren bir ifadeyle ciddi ciddi gülümsedi; Mr. Brooke'a, "Görüyorsunuz ki sizin elinizde hazır, harika bir sekreter var" dedi.

Mr. Brooke başını salladı, "Hayır, hayır. Genç hanımların belgelerime el sürmelerine izin veremem ben. Genç hanımlar maymun iştahlı oluyorlar" dedi.

Dorothea gücenmişti. Mr. Casaubon amcasının bildiği belli bir şey var sanacaktı; oysa Mr. Brooke'un söylediği söz, zihninde tüm öteki düşünce kırıntıları arasında parçalanmış bir böcek kanadı kadar hafif, uyuyup dururken rastlantı eseri çıkan bir rüzgârla savrulup Dorothea'nın üstüne konmuş bir görüşten öte bir şey değildi.

Kızlar oturma odasında baş başa kalınca Celia, "Mr. Casaubon ne kadar çirkin!" dedi.

"Celia! Benim şimdiye kadar rastladığım en seçkin görünüşlü adamlardan biri o. Yüzü John Locke'un portresine çok benziyor. Aynı derin göz çukurları onda da var."

"Locke'un yüzünde de üzeri kıllı iki beyaz ben var mıymış?"

Dorothea yürüyüp bir parça uzaklaşırken, "Kesinlikle! Belli birtakım kimselerin gözleriyle bakınca, vardır elbette" dedi.

"Mr. Casaubon'un rengi de çok solgun."

"Daha iyi ya. Ama sen domuz yavrusu gibi pembe suratlı erkeklerden hoşlanıyorsun sanırım."

Celia şaşkınlık içinde ablasının arkasından bakarak, "Dodo!" diye bağırdı. "Daha önce senin böyle bir karşılaştırma yaptığını hiç duymamıştım."

"Daha önce bunu gerektiren bir durum oldu mu ki yapayım? İyi bir karşılaştırma bu. Çok da uygun."

Celia, Dorothea belli ki kendini kaybediyor, diye düşündü.

"Bu kadar öfkeye kapılmana şaşıyorum, Dorothea" dedi.

"Senin insanlara süslü hayvanlara bakarmış gibi bakıp bir erkeğin yüzündeki yüce ruhu asla görememen çok acı, Celia."

Celia, bazen ortaya çıkan o bönce muzipliğiyle, "Mr. Casaubon'un yüce bir ruhu mu var?" diye sordu.

Dorothea son derece kararlı bir sesle, "Evet, bence var" dedi. "Onda gördüğüm her şey, İncil'e Göre Kâinat üzerine yazdığı risaleye tıpatıp uyuyor."

"Çok az konuşuyor" dedi Celia.

"Konuşabileceği kimse yok da ondan."

Celia içinden, "Dorothea, Sir James Chettam'ı çok küçümsüyor; onunla evlenmez bence. Ne yazık" diye düşündü. Celia baştan beri Sir James'in kime ilgi duyduğunun farkındaydı. Aslında eskiden, Dodo kendi dünya görüşünü paylaşmayan bir kocayı mutlu edemez belki diye düşündüğü de olmuştu; ayrıca, Celia'nın yüreğinin derinliklerinde yatan ama iyice bastırdığı bir duygu vardı; ablasının, aile hayatında huzur bırakmayacak derecede dindar olduğu yolunda bir duyguydu bu. Çünkü fikirler ile vicdani kaygılar, ortalığa saçılmış iğnelere benzerdi; insanları yere basmaya ya da oturmaya, hatta yemek yemeye bile korkuturlardı.

Miss Brooke çay masasının başına geçince, Sir James gelip yanına oturdu; az önce kendisine verdiği yanıttaki kırıcı tersliği hiç fark etmemişti. Neden etsindi? Miss Brooke ihtimal benden hoşlanıyor diye düşünüyordu. İnsan davranışlarının kişilere duyulan güven ya da güvensizlikten kaynaklanan önyargılarla yorumlanmasının önlenmesi için, o davranışların apaçık olmaları gerekiyor. Miss Brooke kendisine son derece cana yakın davranıyordu ama kendisinin ona olan sevgisi hakkında da biraz düşünmüştü elbette. Sir James temelde çok iyi bir insandı; ayrıca duygu ve heyecanlarının tümünü dışarı vursa bile, bunların yörenin en ufak deresini bile taşırmaya yetmeyeceğini bilmek gibi ender bir meziyete sahipti. Dolayısıyla, ileride şu ya da bu konuda, "Ne yapsak ki?" diye danışabileceği, sorunların üstesinden gelmekte kocasına gerçekten yardım edebilecek ama bunları yapmak için gereken malı mülkü de olan varlıklı bir eş seçmeyi düşünüyordu. Miss Brooke hakkındaki aşırı

dindarlık iddiasına gelince; aşırılığın nerede başlayıp nerede bittiği konusunda Sir James'in kesin bir fikri yoktu; evlendikten sonra bunun kendiliğinden geçip gideceği düşüncesindeydi o. Kısacası, doğru yerde, doğru kişiye âşık olduğunu hissediyordu; karısının üstünlük taslamalarına katlanacaktı çünkü ne de olsa erkek, dilediği an bu duruma bir son verebilirdi. Kendisi, zekâsına hayran olduğu bu güzel kızın üstünlüğüne son vermeyi hiç düşünmemişti. Neden verecekti ki? Erkeğin aklı (olduğu kadarıyla) –tıpkı en ufak huş ağacının, göklere yükselen bir palmiyeden daha üstün bir ağaç türü olması gibi– zaten daima erkeklikten gelen bir üstünlüğe sahiptir; hatta erkeğin bilgisizliği bile, daha sağlam bir bilgisizliktir. Bu değerlendirme Sir James'ten çıkmamış olabilirdi ama iyiliksever Tanrısal bir güç, en zayıf kişiliklerin mayalarına, gelenek şeklinde bir parça tutkal ya da kola katarak, onları böyle pekleştirmektedir işte.

Dorothea'nın bu yılmaz hayranı, "Ata binmemek hakkındaki kararınızdan döneceğinizi ümit ediyorum, Miss Brooke" dedi. "Sizi temin ederim, ata binmek sporların en sağlıklısıdır."

Dorothea soğuk bir tavırla, "Biliyorum" dedi. "Sanırım Celia'ya çok iyi gelecektir – ata binmeye başlarsa eğer."

"Ama siz mükemmel bir binicisiniz."

"Özür dilerim ama fazla bir binicilik deneyimim olmadı benim; kolayca düşebilirim."

"Daha çok deneyim kazanmak için işte size bir neden. Kadınlar mükemmel birer binici olmalılar ki kocalarına eşlik edebilsinler."

"Görüyorsunuz, düşüncelerimiz ne kadar farklı, Sir James. Ben mükemmel bir binici olmamam gerektiğine karar verdim; bu yüzden asla sizin örnek kadın tanımınıza uygun düşmeyeceğim." Dorothea dosdoğru önüne bakıyor, kendisine yaranmaya can atan hayranının yumuşak başlılığına komik biçimde ters düşen güzel bir oğlan çocuğunun soğuk ve sert tavrıyla konuşuyordu.

"Bu zalimce kararın nedenlerini bilmek isterdim. Binicilik yanlış bir şey diye düşünüyor olamazsınız."

"Kendim için düşünebilirim pekâlâ."

Sir James duygulu, yumuşak bir sesle, "Ama neden?" diye sitem etti.

Mr. Casaubon elinde çay fincanıyla masaya yaklaşmış, onları dinliyordu. Her zamanki ölçülü haliyle, "İnsan davranışlarının gerisindeki sebepleri fazla sorgulamaya gelmez" diye araya girdi. "Miss

Brooke bilir ki, sebepler kelimelere dökülünce, güçlerini kaybedebilirler; onların narin kokuları, daha kaba olan havaya karışır gider çünkü. Çimlenme safhasındaki tohum, ışıktan uzak tutulmalıdır."

Dorothea'nın yüzü sevinçten kızardı; başını kaldırıp şükran dolu gözlerle Mr. Casaubon'a baktı. Karşısında, insanın iç dünyasının yüceliğini anlayan, kendisiyle manevi bir yakınlık kurulabilecek bir adam vardı işte; dahası, genel ilkeleri son derece geniş bilgisiyle aydınlatabilecek; o bilgi birikimiyle neredeyse inandığı her şeyin, kanıta gerek duyulmadan kabulünü sağlayabilecek bir adamdı bu.

Dorothea'nın Mr. Casaubon hakkında ulaştığı bu görüşler bize aşırı gelebilir; ancak fazla düşünüp taşınmadan varılan böyle sonuçlar olmasaydı, insan hayatı hiçbir çağda devam edemezdi çünkü uygarlaşmanın yarattığı güçlükler karşısında evlilikleri kolaylaştıran şey, hep bu tür cömert ama nesnellikten uzak görüşler olmuştur. Şimdiye kadar bir kimse çıkıp da evlilik öncesi tanışma döneminin o narin, incecik örümcek ağına bir çimdik atmaya kalkışmış mıdır acaba?

Yumuşak başlı Sir James, "Elbette" dedi. "Miss Brooke'u söylemek istemediği nedenleri açıklamaya zorlayacak değilim ben. Eminim ki bunlar kendisine duyduğumuz saygıyı artıracak nedenlerdir."

Dorothea'nın Mr. Casaubon'a ilgiyle bakışı, Sir James'te en ufak bir kıskançlık yaratmamıştı; kendisinin evlenme teklifinde bulunmayı düşündüğü bir kız, ellisine yaklaşan içi geçmiş bir kitap kurduna, olsa olsa dini türden bir sevgi –örneğin seçkin bir rahibe duyulabilecek bir sevgi– hissedebilirdi ancak; bunun dışında herhangi bir sevgi aklının ucundan bile geçmiyordu.

Ama Miss Brooke şimdi Mr. Casaubon'la Vaudois rahipleri üzerine konuşmaya başladığından, Sir James oradan ayrılıp Celia'nın yanına gitti; ona ablasından ve Londra'da bir evden söz etti; Miss Brooke acaba Londra'yı sevmiyor mu, diye sordu. Ablası yanında olmayınca Celia rahat konuşurdu; Sir James içinden, bu ikinci Miss Brooke, güzel olmanın yanında belli ki çok da yumuşak başlı; ama bazı kimselerin sandığı gibi, ablasından daha akıllı ve daha sağduyulu değil, dedi. Kendisi kız kardeşlerin her bakımdan üstün olanını seçmişti; bir erkek elbette ki en iyiyi elde etmek isteyecekti. Bunun tersini söyleyen bekârlar, Bickerstaffe'ın oyunundaki ikiyüzlü Mawworm'un ta kendisiydiler.

BÖLÜM 3

"Söyleyin, tanrıçam, neler oldu; İsrafil,
O sevimli nazik başmelek, anlatınca...
Havva,
Dikkatle dinledi hikâyeyi, hayret içinde kaldı,
Derin derin düşündü, duyduğu tüm bu
Yücelikler ve garip şeyler hakkında."

Milton, *Kayıp Cennet*

Mr. Casaubon, Miss Brooke'un kendisine uygun bir eş olacağını gerçekten düşünmüş müydü bilinmez ama evlenme teklifinde bulunacak olursa, bunun kabulünü sağlayabilecek nedenler Dorothea'nın zihnine tohumlarını atmış, o tohumlar ertesi günün akşamına kadar goncaya durup çiçek açmışlardı bile. Çünkü Mr. Casaubon'un benleriyle solgun yüzünü görmekten hoşlanmayan Celia, rahip yardımcısının pabucu yarım ama şen şakrak çocuklarıyla oynamak bahanesiyle onların köydeki evine gidince, Dorothea ile Casaubon o sabah uzun uzun konuşabilmişlerdi.

Dorothea bu süre içinde Mr. Casaubon'un zihnine –sınırsız bilgi birikiminin derinliklerine– bakmış, kendisinin ona yakıştırdığı her niteliğin orada, bir labirentin koridorları gibi yayılıp giden yansımalarını görmüş, Mr. Casaubon'a epeyce kendi hayatından söz ettikten sonra onun anlattığı şeylerden, üzerinde çalıştığı büyük eserin, gene güzel bir labirent şeklinde, ne geniş bir alanı kapsadığını anlamıştı. Çünkü Mr. Casaubon da Milton'un "o sevimli başmeleği" gibi bilgi vermeye hazır bir tutum ve melekçe bir tavırla Dorothea'ya, kitabında dünyanın bilinen tüm dini sistemleriyle, günümüze parça parça ulaşmış dağınık haldeki inançların hepsinin, en başta inmiş bir vahyin değişikliklere uğrayıp bozulmuş biçimleri olduklarını kanıtlamaya çalışacağını anlatmıştı. Aslında bu konuda daha önce yapılan çalışmalar vardı ama bunlar kendisinin amaçladığı ölçüde eksiksiz olmadıkları gibi, hakça yapılmış karşılaştırmalardan yoksun, düzensiz eserlerdi. İnsan bir kere doğru yaklaşımı iyice belirler

ve bundan hiç şaşmazsa, dini sistemlerin oluşturduğu muazzam alan, aralarındaki benzerliklerin sağladığı ışık altında anlaşılır bir duruma gelecek, hatta baştan sona aydınlanacaktı. Ne var ki, gerçeklerin bu büyük hasadını derleyip toplamak kolay ya da aceleye gelir bir iş değildi. Kendisinin aldığı notlar şimdiden koca koca defterleri doldurmuştu; ama emeklerini asıl taçlandıracak olan çalışma, araştırmalarının hâlâ birikmeye devam eden sonuçlarını, tıpkı kendisinden önce Hippocrates'in kitaplarına yapıldığı gibi, ufak bir rafa sığacak şekilde özetleyip kısaltmak olacaktı. Mr. Casaubon bunları Dorothea'ya açıklarken, her şeyi neredeyse bilgin bir dostuyla konuşurcasına anlatıyordu; çünkü onun başka bir konuşma biçimi yoktu: Evet, Latince ya da eski Yunanca bir cümle kullandığında, büyük bir özenle onların İngilizcesini de söylüyordu; ama bu, belki de Mr. Casaubon'un herkesle konuşurken yaptığı bir şeydi. Taşralı rahipler tanıdıkları kimseleri hep "Ancak pek az Latince bilen lordlar, şövalyeler ve benzeri soylu ve değerli kimseler" olarak düşünmeye alışıktırlar.

Dorothea tasarlanan konunun genişliğine hayran kalmıştı. Kız okullarında okunan o sığ kitapların çok ötesinde bir eser olacaktı bu; anlaşılan karşısında, noksansız bilgi ile gerçek dindarlığı uzlaştıracak canlı bir Jacques Bossuet, uzmanlık ile ermişliği kendinde toplayan çağdaş bir Aziz Augustine vardı.

Mr. Casaubon'un dindarlığının bilginliğinden geri kalır bir yanı yok gibiydi; çünkü Dorothea bazı dini konulardaki düşüncelerini açıklamaya zorlanınca, Mr. Casaubon'un kendisini hemen anlayan, İngiliz Kilisesi'nin temel ilkeleriyle aralarında bilgece bir uzlaşma sağlandığı sürece o düşünceleri kendisinin de paylaştığını söyleyen, açık fikirli bir dinleyici olduğunu görmüştü. Bunlar –özellikle de dinde şekilciliğe ve imanın şartlarına verilen önemin, dinin esas ruhu yanında ikinci derecede bir öneme sahip olduğu yolundaki düşünce– Dorothea'nın o zamana kadar Tipton'da tanıdığı hiç kimseyle konuşamadığı konulardı. (Birbirinden çok farklı çağlarda Hıristiyanlık'ı en iyi anlatan kitaplarından edindiği bu görüş, nefsin yüce Tanrı'nın varlığı içinde kaybolup onunla bütünleşmesi gerektiğini belirtiyordu.)

Dorothea kendi kendine, "Mr. Casaubon da benim gibi düşünüyor; daha doğrusu, onun zihninde tüm bir dünya var; oysa benim düşüncelerim o dünyanın yalnızca üç beş kuruşluk zavallı bir aynaya

yansıyan kısmı. Duyguları ve tüm yaşadıkları da öyle; benimkiler, ufacık bir su birikintisi; onunkilerse koskoca bir göl!" dedi.

Yaşıtı genç kızlar gibi Miss Brooke da hiç tereddüde kapılmadan, yalnızca sözlere ve tavırlara dayanarak akıl yürütüyordu. Bu tür işaretler ölçülebilen sınırlı şeylerdir; ama haklarında yapılabilecek yorumlar sonsuz denecek kadar çoktur; çünkü sevecen ve atılgan yaratılıştaki genç kızların zihinlerinde her işaret, bir sihirbaz gibi gökler kadar büyük hayranlıklar, ümitler ve inançlar yaratabilmektedir; ama bu duyguların içinde ancak yüksük dolusu bir bilgi vardır. Gene de, bu şekilde davranan kimselerin her zaman fena halde yanıldıkları söylenemez, zira Sinbad bile kimi zaman şans eseri doğruluğu kesin bir şeyler anlatabiliyor. Ayrıca biz zavallı insanlar yanlış akıl yürüttüğümüz durumlarda bile, ara sıra doğru sonuçlara ulaşıyor; doğru noktanın çok uzaklarından yola çıksak da çemberler zikzaklar çizerek ilerledikten sonra tam olmamız gereken yere varabiliyoruz. Dorothea'nın Mr. Casaubon'a duyduğu güvenin çok acele oluşu, Casaubon'un bu güveni kesinlikle hak etmediğini göstermiyor.

Mr. Brooke'tan gelen hafif bir ısrar üzerine Mr. Casaubon, konuk olduğu Tipton Grange'de önceden düşündüğünden biraz daha uzun kaldı. Oysa ev sahibi, kalması için ona işçilerin makineleri parçalama, köylülerin buğday sapı yığınlarını yakma eylemlerine ilişkin kendi belgelerini gösterme teklifi dışında çekici hiçbir vaatte bulunmamıştı. Mr. Brooke çalışma odasında bir yığın halinde duran bu belgelere bakması için konuğunu oraya götürdü; Mr. Casaubon belgeleri gözden geçirirken kendisi birini eline alıyor, orasından burasından yüksek sesle gelişigüzel birkaç yer okuyor, sonra onu bitirmeden bırakıp, "Ah, evet, ama şu da var!" diyerek başka bir belgeye başlıyor, derken bunların hepsini bir yana iterek, gençliğindeki Avrupa gezisinde tuttuğu günceleri açıyordu.

"Şuraya bakın, bunların hepsi antik Yunanistan ve Rhamnus kenti hakkında – Rhamnus harabeleri yani. Antik Yunan konusunda büyük bir uzmansınız siz. Oranın fiziki coğrafyasını incelediniz mi bilmem. Ben öğrenmek için bir hayli zaman harcadım; bakın, Helikon Dağı işte. İşte, buraya, 'Ertesi sabah Parnassus'a, o çift doruklu Parnassus'a doğru yola çıktık' diye yazmışım. Bu defterin tamamı Yunanistan hakkında yani." Mr. Brooke sözlerini bitirdi, kapadığı defterin yapraklarını başparmağıyla hızla çevirerek defteri Mr. Casaubon'a doğru uzattı.

Mr. Casaubon yüzünde vakarlı ama hüzünlü denebilecek bir ifadeyle onu dinliyor, gereken yerlerde başını sallıyor, ilgisizlik ya da sabırsızlık belirtisi göstermeden elinden geldiğince belgelere bakmaktan kaçınıyor, Mr. Brooke'taki bu dağınıklığın ülkenin kurumlarındaki genel dağınıklıkla bağlantılı olduğunu düşünüyor ama bir yandan da, kendisini böylesine zorlu, soluk soluğa zihinsel bir yolculuğa çıkaran kişinin yalnızca dost canlısı bir ev sahibi değil, aynı zamanda toprak sahibi bir bey ve *custos rotulorum* –arşivci– olduğunu aklından çıkarmamaya çalışıyordu. Onun gösterdiği bu sabırda Mr. Brooke'un Dorothea'nın amcası olduğunu bilmesinin de payı var mıydı acaba?

Mr. Casaubon belli ki, Celia'nın da içinden söylediği gibi, Dorothea'yı konuşturup düşüncelerini öğrenmeye gitgide daha çok uğraşıyor, ona bakarken yüzü sık sık kış güneşi kadar solgun bir gülümsemeyle aydınlanıyordu. Ertesi sabah Tipton Grange'den ayrılmadan önce Dorothea'yla birlikte evin önündeki çakıl kaplı düz alanda yaptıkları yürüyüş sırasında ona, yalnız yaşamanın güçlüğünden, olgun bir yaşın getirdiği ciddi uğraşların ağır yükünü hafifletecek ya da o yaştakilerin hayatlarına değişiklik katabilecek genç birinin neşeli arkadaşlığına duyduğu ihtiyaçtan söz etti. Ve tüm bunları, söylediği her şeyin birtakım ciddi sonuçlar doğuracağını bilen bir diplomat gibi, büyük bir özenle seçtiği açık seçik sözcüklerle dile getirdi. Gerçekten de, ister genel konularda olsun, ister kendisi hakkında konuşurken, Mr. Casaubon söylediklerini bir daha aynen ya da başka sözcüklerle tekrarlamak zorunda kalabileceğine hiç ihtimal vermezdi. İçinden geçenleri ekim ayının ikisinde açıkça belirtmişse, daha sonra bunları anımsatmak istediğinde, sırf o tarihe atıfta bulunmanın yeterli olacağını düşünürdü. Mr. Casaubon bu düşünceye kendi belleğinin özelliğine bakarak varmıştı; çünkü onun belleği, içinde unutulmuş şeylerin soluk izleri kalmış kurutma kâğıtlarından yapılma sıradan, eski bir defter değil, herhangi bir şeyi tekrarlamak yerine yalnızca *vide supra* (yukarıya bakınız) demenin yeterli olduğu koskoca bir kitaptı sanki. Ama o sabahki sözlerinin unutulmayacağına duyduğu güvenin yanlış çıkma ihtimali pek yoktu, çünkü Dorothea onun söylediklerini, yaşadığı değişik her şeyi, kendisi için yeni bir dönemin başlangıcı gibi gören bir genç kızın candan ilgisiyle dinliyor ve aklında tutuyordu.

Mr. Casaubon hafif bir meltemin estiği o güzel sonbahar günü saat üçte, Tipton'dan ancak beş mil uzaklıktaki evine doğru yola çıktı. Dorothea da başında başlığı, omzunda şalı, yanına yürüyüşleri sırasında kız kardeşleri hiçbir zaman yalnız bırakmayan Büyük St. Bernard köpeği Monk'tan başka kimseyi almadan, ağaçların arasında dolaşmak için çalılıklar boyunca acele yürüyüp parkı geçti ve bitişikteki koruluğa daldı. Gözlerinin önünde geleceğe ilişkin ümit dolu bir hayal belirmişti; bir genç kızın, yüreği titreyerek bekleyeceği bir gelecekti bu; işte şimdi hiçbir kesintiye uğramadan bu gelecek üzerinde düşünmek istiyordu. Serin havada adımları canlanmış, yanakları pembe pembe olmuş, hasır başlığı hafifçe geriye kaymıştı – çağdaşlarımızın modası çoktan geçmiş bir tür sepete bakar gibi, ne olduğunu tahmine çalışan bir merakla bakacakları bir başlıktı bu. Kadınların saç biçiminde doğanın yetersiz kaldığının düşünüldüğü ve bu yetersizliğin Fiji Adaları dışında hiçbir büyük ırkta rastlanmayacak dizi dizi uzun bukleler ve kurdelelerle giderilmesinin gerekli görüldüğü bir dönemde, Dorothea'nın kahverengi saçlarını sımsıkı örüp başının biçimini cesurca gösterecek şekilde arkada topuz yaptığını da eklemezsek, görünüşünü belki yeterince anlatmış olmayacağız. Bu sadelik Miss Brooke'un sofuluğundan kaynaklanan bir özellikti. Ancak, önüne bakıp yürürken, sanki hiçbir şey görmeyen ama akşamüstü güneşinin uzaklarda gölgeleri birbirine kavuşmuş sıra sıra ıhlamur ağaçları arasındaki yolu yer yer uzun parçalar halinde aydınlatarak yarattığı ağırbaşlı ihtişamı içine çekip, o sırada kendi yaşadığı yoğun duygularla kaynaştıran o parlak iri gözlerinde hiç de sofuca bir ifade yoktu.

Dorothea'nın gözleriyle yanaklarındaki parıltıyı gören genç, yaşlı herkes (yani o reform öncesi yılların tüm insanları) bunu toy bir aşkın bildik işaretleri sayacak olsalardı, genç kıza ilgiyle bakarlardı. Genç âşıkların gönüllerinde birden uyanan güven duygusunun hüzün verici güzelliğini yüceltmek gerekir; bu yüzden, Chloe'nin Strephon hakkında kapıldığı hayaller şiirlerde yeterince yüceltilmiştir. Genç Pumpkin'i taparcasına seven ve onunla sonsuza kadar sürecek bir hayat arkadaşlığı hayalleri kuran Miss Pippin'in öyküsü, anne babalarımızın hiç bıkıp usanmadan seyrettikleri, her türlü kostüm içinde sahnelenen küçük bir tiyatro oyunuydu. Pumpkin düşük belli çatal kuyruklu bir ceketin sakıncalarını giderebilecek kadar boylu boslu biri olsaydı eğer, o zaman herkes, tatlı bir genç

kızın onun erdemli, olağanüstü yetenekli, özellikle de son derece içten biri olduğuna hemen inanmasını doğal karşılamakla kalmaz, böyle bir inancı kusursuz bir kadın olmanın önkoşulu sayardı. Ancak, o yıllarda belki de hiç kimse –Tipton'da yaşayanlarsa, kesinlikle– evlilik konusundaki fikirleri baştan sona hayatın amaçları hakkında hissettiği yüce bir heyecandan –daha çok kendi ateşiyle beslenen ve içinde, çeyizdi, yemek takımlarının deseniydi, hatta ileride olgunluk çağında göreceği saygı ya da yaşayacağı tatlı anlardı, bunların hiçbirinin bulunmadığı bir heyecandan– kaynaklanan genç bir kızın hayallerine anlayışla bakmazdı.

Dorothea artık Mr. Casaubon'un kendisiyle evlenmek isteyebileceğini düşünüyordu ve bu beklenti gönlünde saygı dolu bir minnet duygusu uyandırmıştı. Ne büyük bir iyilikti onun yaptığı – hayır, hayır, yolunun kenarında aniden kanatlı bir habercinin belirmesi ve elini kendisine doğru uzatması gibi bir şeydi sanki bu! Kendisi o güne kadar, hayatını büyük işlere adamak için duyduğu arzunun tepesinde kalın bir yaz bulutu gibi asılı duran bir belirsizliğin yoğun baskısı altında yaşamıştı. Ne yapabilirdi; ne yapmalıydı? Kadınlığa tam adım atmış bile değildi daha; ama gene de canlı, etkin bir vicdanı vardı; zihinsel gelişmeye büyük ihtiyaç duyuyor, genç kızların, mayının iştahlı bir fare gibi oradan buradan edindikleri bilgi kırıntıları ve fikirlerden oluşan çocukça eğitimiyle yetinmek istemiyordu. Doğuştan biraz budala ve kibirli biri olsaydı, köyün yoksullarına ve alt kademelerden rahiplerine yardım etmek; *Kutsal Kitaptaki Kadınlar*'da Eski Ahit'te Sara'nın, Yeni Ahit'te Tabita'nın başından geçenleri okumak ve kendi odasında nakış işleyip ruhunun selametini sağlamak suretiyle, varlıklı genç bir Hıristiyan kadın olarak ideal bir yaşam tarzına erişebileceğini düşünürdü – bir yandan da, ileride evleneceği adamı bekleyecek, kocası günah işlememekte kendisi kadar dikkatli çıkmayacak olursa, onun için dualar edecek ve yerinde uyarılarda bulunacaktı elbette. Zavallı Dorothea böyle bir gönül rahatlığı içinde yaşayabilecek bir kız değildi. Güçlü dinsel inançları ile bu inançların hayatı üzerindeki baskıları, onun ateşli, tutarlı ve akılcı kişiliğinin yalnızca bir yönüydü: İşte böyle bir karakter yapısı olup da dar bir eğitimin sınırlarını aşmaya uğraşan ama kendini ufak tefek toplumsal faaliyetlerin oluşturduğu bir labirentin –ya da hiçbir yere açılmayan, duvarlarla çevrili, karmakarışık dar sokakların– içinde sıkışıp kalmış gibi hisseden bir kişinin bulacağı çıkış yolu, başkalarına hem abartılı

hem de tutarsız görünecektir. Dorothea'ya göre böyle bir durumda en iyisi, yapmak istediği şeyleri savunmak için o konularda tam bir bilgi sahibi olmak, hiçbir zaman uygulanmayan birtakım kuralları benimsermiş gibi davranmaktan kaçınmaktı. Ruhundaki açlığı şimdilik gençliğin heyecanıyla besliyordu; ama çok arzuladığı bu evlilik onu toy bilgisizliğin tutsağı olmaktan kurtaracak, ona yüceler yücesi bir yolda kendisine rehberlik edecek birinin buyruğu altına girme özgürlüğünü kazandıracaktı.

Koruluktaki araba yolunda gene hızlı adımlarla yürürken kendi kendine, "O zaman her şeyi öğrenirim" dedi. "Onun büyük eserine daha çok yardım edebilmek için okuyup araştırmayı kendime görev sayacağım. Hayatımızda önemsiz, sıradan hiçbir şey olmayacak. Her günümüz en yüce uğraşlarla geçecek. Pascal'la evlenmek gibi bir şey olacak bu. Büyük insanlar gerçeği nasıl açıkça görmüşlerse ben de öyle göreceğim. O zaman yaşım ilerlediğinde ne yapacağımı bilinecek, burada –İngiltere'de– şu anda üstün bir hayat yaşamayı nasıl başaracağımı anlayacağım. Hayır işleri konusunda kendimden hiç emin olamıyorum şimdi; yaptığım şeyler, sanki dillerini bilmediğim insanlara yardım etmeye benziyor – yoksullara sağlıklı evler yapma dışında belki; bu konuda hiç kuşkum yok. Ah, Lowick'teki şu insanları iyi evlere bir kavuşturabilsem! Şu sıralar vaktim varken, bol bol plan çizeceğim."

Dorothea kendini gerçekleşmesi kesinlikten uzak şeyler üzerine hesaplar yapıp haddini aşmakla suçlayarak birden durdu; ama düşüncelerinin akış yönünü değiştirmek için bir çaba harcaması gerekmedi, çünkü yoldaki bir dönemeçte karşısına hızla bir atlı çıkmıştı. Göz alıcı doru atla iki güzel av köpeği, binicinin kesinlikle Sir James Chettam olduğunu gösteriyordu. Dorothea'yı fark eder etmez Sir James yere atladı, atı seyisine verdikten sonra, kolunda o iki av köpeğinin gözlerini dikip çılgın gibi havladıkları beyaz bir şeyle ona doğru yürüdü.

Şapkasını kaldırdı; dalgalı düzgün sarı saçlarını açığa çıkararak, "Sizi görmek ne güzel, Miss Dorothea" dedi. "Bu karşılaşma benim sabırsızlıkla beklediğim bir zevkin erken başlamasını sağlamış oldu."

Düşüncelerinin kesintiye uğraması Dorothea'nın canını sıkmıştı. Aslında Celia'ya uygun bir koca olan bu sevimli baronet, onun ablasına hoş görünme çabasını fazlaca abartıyordu. Eğer daha baştan sizinle çok iyi anlaştığını sanıyor ve görüşlerine karşı çıktığınızda

da size hak veriyorsa, bir enişte adayı bile çekilmez bir adam haline gelebilir. Sir James'in yanılıp Celia yerine kendisiyle ilgileniyor olabileceği, Dorothea'nın aklından bile geçmiyordu; onun aklı fikri hep başka bir düşüncedeydi. Ama Sir James varlığıyla şu anda gerçekten çekilmez bir adamdı; o tombul elleri ise gerçekten pek iticiydi. Selamına kibirli bir tavırla karşılık verirken, Dorothea'nın yüzü öfkeden al al olmuştu.

Sir James bu renk değişikliğini, kendisini son derece mutlu edecek bir işaret diye yorumladı ve daha önce Miss Brooke'u hiç bu kadar güzel görmediğini düşündü.

"Size küçük bir ricacı getirdim; daha doğrusu, dilekçesini sunmadan önce, kendisini kabul edip etmeyeceğinizi anlamak istedim" dedi. Kolunun altındaki beyaz şeyi gösterdi; doğanın en masum oyuncaklarından biri, küçücük, yavru bir Malta köpeğiydi bu.

Dorothea, "Yalnızca süs olarak üretilen bu hayvanları görünce hep içim sızlar benim" dedi. İnsanların tüm yargıları gibi, zihninde tam o sıradaki kızgınlık anında beliren bir düşünceydi bu.

Birlikte yürürlerken Sir James, "Ama neden?" diye sordu.

"Ben tüm o sevip okşamaların bu hayvanları mutlu etmediğine inanıyorum. Çok çaresizler; hayatları hiç sağlıklı değil. Karnını kendisi doyuran bir gelincik ya da fare, daha ilginç bir hayvan bence. Çevremizdeki hayvanların da bizimkine benzer ruhları olduğunu ve kendi ufak tefek işleriyle uğraştıklarını ya da şu bizim Monk gibi, insanlara arkadaşlık ettiklerini düşünmek istiyorum ben. Evlerde beslenen bu köpeklerse, asalak yaratıklar bence."

İyi huylu Sir James, "Onlardan hoşlanmadığınızı öğrendiğime çok sevindim" dedi. "Bana kalsa, evde hiç hayvan beslemezdim ama hanımlar genellikle bu Malta köpeklerine bayılıyorlar. Buraya bak John, al götür şu köpeği, tamam mı?"

Böylece, Miss Brooke'un, dünyaya hiç gelmeseydi daha iyi olurdu diye hakkında ferman buyurduğu o burnu da gözleri kadar kapkara ve ifade dolu yavru köpekten kurtuldular. Ancak Dorothea bir açıklama yapma gereği hissetti:

"Celia'nın bu konuda ne düşündüğünü benim duygularıma bakarak değerlendirmeniz doğru olmaz. Bunun gibi küçük ev hayvanlarından hoşlanıyor o sanırım. Bir zamanlar çok sevdiği ufacık bir teriyer köpeği vardı. Ama üstüne basarım diye ödüm koptuğundan, benim içim hiç rahat değildi. Gözlerim iyice miyoptur da."

"Sizin her konuda kendi fikriniz var Miss Brooke ve daima iyi bir fikir oluyor bu."

Böylesine budalaca bir övgüye nasıl bir karşılık verilebilirdi ki?

Dorothea'nın hızlı adımlarına uyarak yürürlerken Sir James, "Biliyor musunuz, bu yüzden kıskanıyorum sizi" dedi.

"Ne demek istediğinizi pek anlamadım."

"Sizin fikir üretme gücünüzü. Ben insanlar hakkında karar verebiliyorum. Kimi sevdiğimi, kimi sevmediğimi bilirim. Ama düşünsenize, başka konularda çoğu zaman karar vermekte zorlanıyorum. İnsan birbirine zıt iki tarafın da bazen akla çok yakın şeyler söylediğini duyuyor."

"Ya da akla yakın görünen. Bizler akla yakınla, saçmayı birbirinden her zaman ayıramıyoruz belki de."

Dorothea biraz kabalık ettiğini düşündü.

"Çok doğru" dedi Sir James. "Ama siz ayırıyorsunuz gibi geliyor bana; o güç var sizde."

"Tersine, çoğu zaman karar veremiyorum. Ama benimkisi bilgisizlikten. Doğru karar orada, karşımda durduğu halde, gördüğüm yok."

"Bence doğruyu sizden daha çabuk görebilen pek az insan vardır. Biliyor musunuz, Lovegood dün yoksullara yapılacak evlerin planını çizmekte dünyada sizin üstünüze hiç kimse olmadığını söyledi bana; genç bir hanım için harika bir şey bu, dedi. Ona göre, gerçek bir deha sahibiymişsiniz siz. Lovegood, amcanızdan kiracı çiftçilerine yeni evler yapmasını istediğinizi ama Mr. Brooke'un buna razı olacağını pek sanmadığını söylüyor. Biliyor musunuz, ben de böyle bir şey yapmak istiyorum – kendi arazimde yani. Sizin planınızı görmeme izin verirseniz, onu uygulamak beni çok sevindirecektir. Parayı sokağa atmak olacak bu elbette; insanlar böyle bir projeye bu yüzden karşı çıkıyorlar işte. Tarım işçileri hiçbir zaman harcanan parayı karşılayacak kadar yüksek bir kirayı ödeyemezler. Ama gene de o evleri yapmaya değer."

Önceki ufak kızgınlıklarını unutan Dorothea heyecanla, "Elbette değer!" diye atıldı. "Bence hepimiz –kiracılarını çevremizde gördüğümüz o domuz ağılı gibi yerlerde yaşatan hepimiz yani– kendi güzel evlerimizden kırbaçla sürülüp atılmayı hak ediyoruz. Kendilerinden görev ve sevgi beklediğimiz o yoksul kimseler eğer insanlara yaraşır gerçek evlerde otursalardı, hayatları bizimkilerden daha mutlu olurdu."

"Planınızı bana gösterecek misiniz?"

"Elbette. Belki çok yanlış yerleri var. Uzun zamandır Loudon'un kitabındaki köy evi planlarını inceliyorum; bunların en iyi gördüğüm yanlarını seçtim. Ah, o örnek evleri burada kendi çevremizde yapsak, ne büyük bir mutluluk olurdu bu! İncil'deki yoksul Lazarus'u kapıda bekletecek yerde, o domuz ağıllarını andıran evleri buralardan kapı dışarı ederdik."

Dorothea'nın keyfi iyice yerine gelmişti şimdi. Enişte olarak Sir James kendi toprakları üzerinde köylülerine örnek evler inşa ediyor; sonra belki Lowick'te benzer evler de yapılıyor, derken bunları örnek alanlar gitgide çoğalıyor ve sonunda sanki hayırsever Oberlin'in ruhu tüm köylerin üzerinde dolaşmış gibi, yoksul hayatlara güzellik geliyordu!

Sir James planların hepsine baktı ve Lovegood'a danışmak üzere içlerinden birini alıp gitti. Ayrıca, Dorothea'nın gözüne girmek yolunda büyük bir ilerleme kaydettiğini düşünerek, yüreğinde iyimser bir duyguyu da birlikte götürdü. Yavru köpeği Celia'ya teklif etmemişti; Dorothea sonradan hatırlayınca, bunu şaşkınlıkla karşıladı ama suç kendisindeydi. Sir James'in tüm dikkatini kendi üstüne çekmişti. Gene de, hiç değilse evde yanlışlıkla basıp ezebileceği bir yavru köpeğin olmaması içini rahatlattı.

Planlar incelenirken Celia da oradaydı ve Sir James'in yanılgısını açıkça görüyordu: "Sir James Dodo'nun kendisini önemsediğini sanıyor; oysa ablam bir tek kendi planlarını önemseyip sever. Gene de, Sir James'in her şeyi kendisinin idare etmesine ve aklına esen her fikri hayata geçirmesine razı olacağını düşünse, Dodo onu reddeder miydi, emin değilim. Sir James bundan ne kadar rahatsız olurdu! Fikirler, pek sinir şeyler doğrusu."

Fikirlere sinirlenmek, Celia'nın hissetmekten gizli gizli hoşlandığı bir duyguydu. Bunu ablasına açıkça söylemeye cesaret edemiyordu, çünkü o zaman, bir şekilde, tüm iyiliklere düşman olduğu suçlamasıyla karşılaşabilirdi. Ancak suçlanmayacağına güvendiği durumlarda, eleştirisini Dorothea'ya dolaylı bir yoldan iletebiliyor, insanların kendisine kulak asmayıp yalnızca hayret içinde baktıklarını hatırlatarak, onu gezindiği bulutlardan indirebiliyordu. Celia aklına gelen her şeyi söyleyiveren biri değildi: Söyleyeceklerini bekletir ve daima aynı sakin sesle, düzgün, tane tane söylerdi. İnsanlar heyecanlı ve abartılı konuştuklarında, yalnızca yüzlerine ve

yüzlerindeki ifadeye bakardı o. İyi terbiye görmüş kimselerin nasıl olup da şarkı söylemeye ve bu uğurda ağızlarını öyle gülünç biçimde açmaya razı olduklarını kesinlikle anlayamıyordu.

Çok geçmeden bir sabah Mr. Casaubon gene onları ziyarete geldi ve ertesi hafta sonu için akşam yemeğine ve geceyi orada geçirmeye davet edildi. Böylece Dorothea onunla üç kez daha konuştu ve hakkındaki ilk izlenimlerinin doğru olduğuna iyice kanaat getirdi. Mr. Casaubon tam başta hayal ettiği gibi bir insandı: Söylediği her söz, maden ocağından yeni çıkmış değerli bir taştı sanki; ya da geçmiş çağların hazinelerini barındıran bir müzenin kapısına yazılmış bir kitabeydi. Mr. Casaubon'un bilgi birikimine olan bu güven daha da derinleşerek, Dorothea'nın ona duyduğu ilgiyi iyice artırdı; çünkü bu ziyaretlerin kendisini görmek için yapıldığı artık açıkça belliydi. Bu değerli adam, alçakgönüllülük edip genç bir kızla ilgileniyor, saçma sapan övgüler sıralamadan, onun zekâsına güvenip arada bir eğitim amaçlı düzeltmelerde de bulunarak, onunla konuşmak zahmetine katlanıyordu. Ne hoş bir dostluktu bu! Mr. Casaubon sıradan, önemsiz şeylerin varlığından bile habersizdi sanki; sıkıcı kimseler gibi sırf laf olsun diye havadan sudan asla konuşmuyor, dolap kokusu sinmiş bayat düğün pastaları kadar tatsız olan bu tür konuşmalardan kesinlikle uzak duruyordu. Yalnızca ilgilendiği konular hakkında konuşuyor; bunlar dışındaki şeyleri, başını hüzünlü bir nezaketle eğip dinliyordu. Dorothea'ya göre paha biçilmez bir dürüstlüktü bu – olduğundan başka görünmeye çalışırken, insanın ruhunu kemirip tüketen her türlü yapmacıktan dindarca bir dikkatle kaçınmaktı. Çünkü Dorothea, Mr. Casaubon'un akılca ve bilgice kendisinden üstünlüğü karşısında duyduğu saygıyı, onun din konusundaki üstünlüğüne de duyuyordu. Bu büyük insan, kendisinin dini duygular ifade eden sözlerini onaylıyor, genellikle bunları uygun alıntılarla destekliyordu. Dahası, Mr. Casaubon gençliğinde din konusunda birtakım çelişkili duygular yaşadığını da söylemişti; kısacası, Dorothea bu evlilikte anlayışlı bir koca ve iyi bir rehber bulacağına güvenebilirdi. Üzerinde düşünmeyi en sevdiği konulardan yalnızca birinde –tek birinde– hayal kırıklığına uğramıştı. Anlaşılan Mr. Casaubon kiracı çiftçiler için evler yapılmasından yana değildi ve lafı değiştirerek, sanki bu evlerin fazla iyi olmasını önlemek istermiş gibi, Eski Mısırlıların yaşadıkları yerlerin aşırı darlığından söz etmişti. Mr. Casaubon gittikten sonra Dorothea onun bu ilgisiz-

liği üzerinde düşünmüş, biraz canı sıkılmıştı. Aklından, insanların ihtiyaçlarını etkileyen değişik iklimlere sahip ülkelerdeki zorba yöneticilerin halklarına yaptıkları kötülükleri geçirdi. Bir sonraki gelişinde Mr. Casaubon'un dikkatini acaba bu noktaya çekmeli miydi? Ancak, biraz daha düşününce, ondan böyle bir konuyla ilgilenmesini istemenin haddini aşmak olacağı sonucuna vardı; gene de kendisi, evlendiklerinde boş zamanlarını giyim kuşamlarıyla, dikiş nakışla geçirmeyi bekleyen kadınlar gibi yapmayıp ev planlarıyla uğraşırsa, Mr. Casaubon buna karşı çıkmayacak, herhangi bir yasak koymayacaktı. Dorothea evlilik düşüncelerine dalmış olduğunu fark edince çok utandı. Ama amcası iki günlüğüne Lowick'e davet edilmişti: Acaba Mr. Casaubon'un Mr. Brooke'u, yanında belgeler getirsin, getirmesin, sırf arkadaşlığından çok hoşlandığı için evine davet ettiğini düşünmek akla yakın bir şey miydi?

Bu arada, uğradığı o küçük hayal kırıklığının ardından Sir James'in kiracı çiftçilerinin evlerinde gerekli iyileştirmeleri yapmaya hazır olduğunu işitmek, Dorothea'yı çok sevindirmişti. Sir James şimdi ziyaretlerine Mr. Casaubon'dan daha sık geliyor ve işi ciddi tuttuğu anlaşıldığından, Dorothea artık onu sevimsiz bulmuyordu; çünkü Sir James, Lovegood'un hesaplarını büyük bir beceriyle incelemiş ve sevimli, uysal bir tavırla tüm masrafları kabul etmişti. Dorothea şimdi ona iki ev yapmasını, iki ailenin eski evlerinden buralara taşınmalarını, daha sonra o eski evlerin yıkılarak yerlerine yenilerinin yapılmasını önerdi. Sir James, "Çok iyi olur, çok" diye atılınca, bu kez içinden ona gülmedi.

Kendi başlarına pek fikir üretemeyen şu erkekler, eğer baldızlarını seçmekte şansları yaver gitmişse, kadınların akılcı yönetimi altında, topluma çok yararlı insanlar olabilirlerdi kuşkusuz! Sir James'in kendisine baldızdan başka bir gözle bakıyor olabileceğini görmemekte direnen Dorothea'nın bu tutumunda bir inatçılık var mıydı, yok muydu bilinemez. Ancak, tam o sıralar hayatı ümitlerle, uğraş ve eylemlerle dopdoluydu: Yalnızca planlarını düşünmekle kalmıyor, kitaplıktan derin konularda yazılmış eserler alıyor, Mr. Casaubon'la konuşurken bilgisizliğini biraz gidermek için acele edip pek çok şey okuyor; ara sıra da, bu zavallıca çabaları acaba gözümde fazla mı büyütüyor, tüm bunları cahillikle budalalığın son noktası olan kendini beğenmişlik nedeniyle mi yapıyorum, diye vicdanını sorguluyordu.

BÖLÜM 4

"Birinci Adam Eylemlerimiz kendimizin hazırlayıp ayaklarımıza vurduğumuz demir prangalardır.
İkinci Adam Çok doğru; ama bence pranga için gereken demiri bizlere hayatın kendisi getirip veriyor."

Yeni inşaat alanını denetledikten sonra arabayla eve dönerlerken Celia, "Sir James senin her istediğini yapmakta kararlı görünüyor" dedi.

Dorothea düşüncesizlik edip "İyi bir adam o; herkesin sandığından daha aklı başında biri" dedi.

"Aptalca bir görünüşü mü var ki?"

Yanlış bir şey söylediğini anlayan Dorothea, bir an kız kardeşinin elini tutarak, "Hayır, hayır; ama her konuda aynı derecede iyi konuşmuyor" dedi.

Celia her zamanki tatlılığıyla, "Bence ancak sıkıcı kimseler her konuda iyi konuşurlar" dedi. "Onlarla sürekli birlikte yaşamak korkunç olmalı. Bir düşünsene! Kahvaltıda ve her zaman."

Dorothea güldü. "Ah, Kitty, ne harika kızsın sen!" diyerek Celia'nın çenesine bir çimdik attı; keyfi yerinde olduğundan, şimdi kardeşini sevimli ve güzel buluyordu; öbür dünyada ölümsüz bir melek olmaya layıktı o; eğer inancına aykırı düşmese, Tanrı'nın inayetine bir sincap kadar bile ihtiyacı yok Celia'nın, diye düşünecekti. "İnsanların her zaman iyi konuşmaları gerekmez elbette. Ama zihinlerinin gerçek niteliğini, iyi konuşmaya kalkıştıkları zaman ortaya koyuyorlar."

"Sir James iyi konuşmaya çalışıyor ama başaramıyor demek istiyorsun yani."

"Genel konuşuyordum ben. Sir James hakkında neden bana ahret soruları soruyorsun sen şimdi? Onun amacı beni memnun etmek değil ki."

"Bak, Dodo; şu söylediğin şeye gerçekten inanabiliyor musun sen?"

"Elbette. Bana gelecekteki baldızı gözüyle bakıyor o, hepsi bu." Her ikisinin de bu konulardaki utangaçlığı yüzünden, Dorothea daha önce böyle bir imada hiç bulunmamış, durumun kesinlik kazanmasını beklemişti. Celia kızararak hemen atıldı:

"Lütfen böyle bir yanılgıya düşme artık, Dodo. Geçen gün saçımı fırçalarken Tantripp'in söylediğine göre, Sir James'in uşağı, Mrs. Cadwallader'ın oda hizmetçisinden efendisinin Brooke kardeşlerin büyüğüyle evleneceğini öğrenmiş."

Dorothea öfkeyle, "Tantripp'in sana böyle dedikodular taşımasına nasıl izin verirsin, Celia?" dedi; belleğinde uyur halde duran birtakım ayrıntılar şimdi harekete geçip bu tatsız gerçeği doğruladığı için öfkesi daha da artmıştı. "Tantripp'e sen bir şeyler sormuş olmalısın. Sana hiç yakışmıyor bu."

"Tantripp'in benimle konuşmasının ne zararı var, anlamıyorum. İnsanların ne dediklerini duymak, duymamaktan iyidir. Kendi zihninde yarattığın fikirler seni nasıl yanıltıyor, görüyorsun. Ben eminim, Sir James'in niyeti sana evlenme teklif etmek; özellikle planlar konusunda seni bu kadar sevindirdiği için teklifini kabul edeceğine kesin gözüyle bakıyordur. Amcam da öyle; biliyorum, onun da beklentisi aynı. Sir James'in sana ne kadar âşık olduğunu herkes görüyor."

Dorothea'nın içi aniden şiddetli bir tiksinti ve acıyla dolmuştu; gözlerinden yaşlar boşandı. O çok sevdiği ev planları tüm çekiciliğini yitirmişti; kendisine sevgili gözüyle baktığını sanan Sir James'ten nefret ediyordu. Celia'ya da öfkeliydi.

En sert sesiyle, "Sir James böyle bir şeyi nasıl düşünebilir?" diye gürledi. "Yapılacak evler dışında hiçbir konuda onunla aynı fikirde olmadım ben. Daha önce ona doğru dürüst nazik bile davranmış değilim."

"Ama o ev işi çıktığından beri aran çok iyi onunla; son zamanlarda kendisini sevdiğinden iyice emin olmaya başladı."

Dorothea öfkeyle, "Sevdiğimden ha! Nasıl böyle çirkin sözler edebiliyorsun sen?" dedi.

"Kızma, Dorothea; insanın eş diye kabul ettiği bir erkeği sevmesinde bir yanlışlık yoktur herhalde."

"Sir James'in benim kendisini sevdiğimi pekâlâ düşünebileceğini söylemek, bana hakarettir. Ayrıca, eş olarak kabul edebileceğim bir adama karşı beslemem gereken duyguyu ifade edecek doğru sözcük de değil o senin kullandığın."

"Öyleyse, Sir James'in adına üzüldüm. Sana söylemenin doğru olacağını düşünmüştüm; çünkü sen, her zaman yaptığın gibi, nerede bulunduğuna hiç bakmadan ve yanlış yerlere saparak kendi bildiğin yolda devam edip durdun. Başka hiç kimsenin görmediği şeyleri görüyorsun; seni memnun etmek imkânsız. Öte yandan, apaçık ortada olan şeyleri hiç görmüyorsun. Sen böylesin işte, Dodo." Celia'ya alışılmadık bir cesaret veren bir şey olmalıydı ki zaman zaman saygıyla karışık bir korku duyduğu ablasına şimdi acımasızca yükleniyordu. Hoffmann'ın romanındaki Kedi Murr, kendisinden daha geniş düşünebilen biz insanlar hakkında kim bilir ne gibi haklı eleştirilerde bulunuyordur?

Beyninden vurulmuşa dönen Dorothea, "Çok acı bir durum" dedi. "Yapılacak evlerle ilgilenemem ben artık. Sir James'e kaba davranmak zorundayım. Ona evlerle artık ilgilenmeyeceğimi söylemem gerekecek. Çok acı bir durum." Gözleri yeniden yaşlarla doldu.

"Biraz bekle, Dorothea. Kararını iyice düşün. Biliyorsun, Sir James bir iki günlüğüne kız kardeşini görmeye gidecek. Ortada Lovegood'dan başka kimse olmayacak." Celia ister istemez yumuşamaya başlamıştı. Sevimli bir tavırla sözcüklerin üstüne basa basa, "Zavallı Dodo" diye devam etti. "Çok güç bir durum, çünkü şu sıralar senin en büyük *hevesin* plan çizmekti."

"*Hevesim* ha! Sen benim insan kardeşlerimin evleriyle, sırf çocukça bir heves yüzünden ilgilendiğimi sanıyorsun, öyle mi? Benim de yanlışlarım olabilir pekâlâ. Böyle küçük düşünen insanların arasında yaşayınca, Hıristiyanlık'a yakışır büyük işler nasıl yapılabilir ki zaten?"

İkisi de daha fazla bir şey söylemedi; Dorothea öyle sarsılmıştı ki yeniden sakinleşemiyor, kendisinin herhangi bir yanlışını kabul ettiğini gösterecek bir şey yapamıyordu. Daha çok, çevresindeki insanların dayanılmaz dar görüşlülüğünü ve körelmiş vicdanlarını suçlamak eğilimindeydi; bir de, Celia ölümsüz bir melek değil, ruhuna saplanan bir diken, *Pilgrim's Progress*'te cennet yolcularını caydırmaya çalışan kişilerin hepsinden daha kötü, pembe beyaz bir imansızdı artık. Plan çizme *hevesiymiş*! İnsanın çabalarının tüm sonucu böyle anlamsız, boş bir sözcüğe indirgeniyorsa, o zaman yaşamanın ne değeri kalırdı; büyük inanç sahibi olunabilir miydi? Arabadan indiğinde yanakları solmuş, gözkapakları kızarmıştı. Tepeden tırnağa keder kesilmişti sanki; onu evin girişinde gören

amcası, yanındaki Celia eğer o kadar sakin ve güzel görünmeseydi, iyice telaşlanacaktı; dolayısıyla Dorothea'nın gözyaşlarının aşırı dindarlığından ileri geldiğini düşündü. Kendisi onların evde olmadıkları sırada, suçlu birinin affı için verilmiş bir dilekçeyi görüşmek üzere gittiği yakın bir kasabadan yeni dönmüştü.

İki kardeş öpmek için amcalarına doğru yürürlerken o şefkatle, "Gelin bakalım, canlarım; ben yokken tatsız bir şey olmadı umarım" dedi.

"Hayır, amcacığım" dedi Celia, "evlere bakmak için Freshitt'e gittik. Sizin öğle yemeğinden önce döneceğinizi düşünmüştük biz."

"Öğle yemeği için Lowick'e uğradım, o yoldan geleceğimi bilmiyordunuz siz. Sana iki risale getirdim, Dorothea; çalışma odasındalar, çalışma odasındaki masanın üstünde yani."

Dorothea'nın tüm bedeninden sanki bir elektrik akımı geçmiş ve içini heyecanla doldurarak, kederini birden ümide dönüştürmüştü. Bunlar, Hıristiyanlık'ın ilk dönemlerini anlatan risalelerdi. Celia'yla Tantripp ve Sir James'in neden oldukları sıkıntıyı üstünden atmıştı; doğruca çalışma odasına gitti. Celia da yukarı çıktı. Mr. Brooke kendisine gelen bir haber yüzünden orada kalıp biraz oyalandı; ama yeniden çalışma odasına gidince, masada oturan yeğenini risalelerden birine iyice dalmış buldu; sayfa kenarlarında Mr. Casaubon'un el yazısıyla notlar vardı: Dorothea risaleyi sıcak, kuru bir havada, yorucu bir yürüyüşün ardından taze bir demet çiçeğin kokusunu ciğerlerine çekercesine büyük bir istekle okuyor, okudukça Tipton'dan da, Freshitt'ten, Cennet yolunda yanlış yerlere sapma korkusundan (o hazin olasılıktan) da gitgide uzaklaşıyordu.

Mr. Brooke koltuğuna oturup ayaklarını şöminede yanan odunların harika bir yığın kor haline getirdiği ateşe uzattı; ellerini ovuşturuyor, pek yumuşak ama sanki söyleyecek önemli bir sözü yokmuş gibi, hiçbir şey belli etmeyen durgun bakışlarla Dorothea'ya bakıyordu. Dorothea amcasının geldiğini fark eder etmez risaleyi kapatıp odadan çıkmak için ayağa kalktı. Başka zaman olsa, amcasının suçluyu kurtarmak amacıyla çıktığı o yolculuğa ilgi gösterirdi, ama az önce yaşadığı üzüntü yüzünden üstünde bir dalgınlık vardı.

Mr. Brooke, "Lowick'e uğradım yani" dedi; bunu yeğenini durdurmak istediği için değil de her zamanki gibi, sözlerini tekrarlamak alışkanlığından dolayı söylemişti sanki. İnsanların konuşma biçimlerinin temel bir ilkesi olan bu alışkanlık, Mr. Brooke'ta iyi-

ce belirgindi. "Öğle yemeğini orada yedim, Casaubon'un çalışma odasına baktım, falan. Arabayla eve gelirken acı bir soğuk vardı. Oturmaz mısın, canım? Üşümüş gibisin."

Dorothea teklifi seve seve kabul etti. Amcasının her şeyi kolayından alma huyu –buna sinirlenmediği zamanlar– Dorothea üzerinde bazen yatıştırıcı bir etki yapıyordu. Başlığıyla pelerinini çıkarıp amcasının karşısına oturdu; ateşin parıltısı hoşuna gitmişti ama güzel ellerini kaldırıp yüzüne siper etti. Elleri ince ya da ufak değil, anneliğe yakışır, kadınsı, güçlü ellerdi. Dorothea onları sanki, Tipton'la Freshitt'in düşmanca ortamında gözlerinden yaşlar boşanmasına, gözkapaklarının kızarmasına yol açan o öğrenme ve düşünme tutkusundan dolayı af dilercesine havaya kaldırmış gibiydi.

Şimdi suçlu adamı hatırladı. "Şu koyun hırsızı hakkında ne haberler getirdiniz, amcacığım?" diye sordu.

"Ne, şu zavallı Bunch hakkında mı? Anlaşılan kurtaramayacağız onu, asılacak."

Dorothea'nın yüzünde aynı anda hem bir suçlama hem de merhamet ifadesi belirdi.

Mr. Brooke başını sessizce eğerek, "Asılacak yani. Zavallı Romilly! Hayatta olsa, yardım edebilirdi bize belki" dedi. "Romilly'yi tanırdım. Casaubon bu özgürlükçü adamı tanımıyormuş. Kitaplara fazlaca gömülmüş o – Casaubon yani."

"İnsan büyük konular üzerinde çalışıyor, büyük bir eser yazıyorsa, dünyadan elini eteğini biraz çekmek zorunda kalıyordur elbette. Orada burada dolaşıp insanlarla nasıl ahbaplık edebilir ki?"

"Doğru. Ama insanlar bazen sıkıntı içinde yerlerinde oturup duruyorlar yani. Ben de hep bekâr yaşadım ama benim mizacım hiç öyle değil; hareketsiz, keyifsiz biri asla olmadım ben; her yeri dolaştım, her şeyi anlamaya çalıştım. Yerimde ciddi ciddi oturmadım yani. Ama bakıyorum, Casaubon öyle oturuyor. Bir dosta ihtiyacı var onun, bir can yoldaşına yani."

Dorothea, "Mr. Casaubon'a can yoldaşı olmak büyük bir onurdur – herkes için" diye atıldı.

Mr. Brooke şaşkınlık ya da başka herhangi bir duygu belirtisi göstermeden, "Ondan hoşlanıyorsun, ha?" dedi. "Ben Casaubon'u on yıldır tanıyorum – Lowick'e geldiği günden beri. Ama ondan bir şey öğrenmiş değilim; hiçbir fikir, görüş falan yani. Gene de fevkalade bir adam; Peel şimdiki makamında kalırsa, Casaubon belki

piskoposluğa yükselir – öyle bir şey olur yani. Ayrıca, Casaubon seni çok beğeniyor."

Dorothea'nın dili tutulmuş gibiydi.

"Durum şu ki, gerçekten sana çok değer veriyor. Ayrıca, son derece de iyi konuşuyor – evet, öyle. Sen reşit olmadığın için bana başvurdu. Kısacası, seninle konuşacağıma söz verdim ama pek fazla şansı olmadığını düşündüğümü de söyledim ona. Bunu söylemek zorundaydım. Yeğenim daha çok genç falan dedim. Ama ayrıntılara girmek gereğini duymadım. Sözün kısası, sana evlenme teklifi etmek için benden izin istedi – evlenme teklifi yani" dedi; çoğu zaman yaptığı gibi, sözlerini açıklamakta yardımı olsun diye başını hafifçe salladı ve ekledi: "Sana haber vermemin doğru olacağını düşündüm, canım."

Mr. Brooke'ta hiçbir kaygı belirtisi yoktu ama öğüt vermesi gerekecek olursa, bunu vaktinde yapabilmek için yeğeninin ne düşündüğünü gerçekten anlamak istiyordu. Bölgenin sulh yargıcı olarak pek çok fikir edinmiş olan Mr. Brooke'un yüreğinde yer verebileceği duygu, ancak katıksız bir şefkat olabilirdi. Dorothea hemen konuşmadığı için "Sana haber vermemin doğru olacağını düşündüm" diye tekrarladı.

Dorothea tereddütsüz, açık seçik bir sesle, "Teşekkür ederim, amcacığım" dedi. "Mr. Casaubon'a minnettarım. Bana evlenme teklifi ederse, kabul edeceğim. Tanıdıklarım arasında en hayran olduğum, en saygı duyduğum erkek o."

Mr. Brooke bir an durdu, sonra alçak bir sesle ağır ağır, "Öyle ha?" dedi. "Eh! Bazı bakımlardan iyi bir evlilik olur bu. Ama bak, Chettam'la evlenirsen o da iyi bir evlilik olur. Ayrıca onunla arazilerimiz yan yana. Ben senin seçimine hiç müdahalede bulunmayacağım, canım. Evlilik konusunda insanlar kendi istedikleri şekilde hareket etmeli – bir noktaya kadar yani. Ben hep bunu söylerim – bir noktaya kadar. Senin iyi bir evlilik yapmanı isterim; sağlam nedenlere dayanarak söylüyorum, Chettam da seninle evlenmek istiyor. Bilesin diye söylüyorum yani."

"Benim Sir James Chettam'la evlenmem asla söz konusu olamaz" dedi Dorothea. "Eğer benimle evlenmeyi aklından geçiriyorsa, çok yanılıyor."

"Görüyorsun işte; insan hiç bilemiyor. Ben sanırdım ki, Chettam tam da kadınların seveceği gibi bir erkek yani."

Az önceki kızgınlığının yeniden canlandığını hisseden Dorothea, "Lütfen, evlilikle ilgili olarak onun adını bana bir daha anmayın, amcacığım" dedi.

Mr. Brooke şaşırmıştı; kadınların sonu gelmeyecek bir inceleme konusu olduklarını düşündü, çünkü bu yaşında kendisi bile onlar hakkında bilimsel tahminlerde bulunmak için yeterli birikime sahip değildi! Chettam gibi bir adam bile bu duruma düştükten sonra.

"Tamam, ama şimdi şu Casaubon meselesine dönelim. Aceleye gerek yok bence – senin için demek istiyorum. Evet, doğru; her geçen yıl Casaubon'un üzerinde etkisini gösterecek. Yaşı kırk beşin üstünde yani. Senden en az yirmi yedi yaş büyük sanırım. Elbette eğer bilgi ve itibar gibi şeylerden hoşlanıyorsan o başka; insan tüm aradıklarını bulamıyor ki. Geliri de iyi, kilisedeki işinden ayrı olarak malı mülkü var – geliri iyi yani. Gene de, yaşı epeyce geçkin; ayrıca, senden saklamamam gerekir, canım; sağlığı pek yerinde değil. Bunun dışında aleyhine söyleyebileceğim bir şey yok."

Dorothea ciddi ve kararlı bir tavırla, "Ben zaten kendi yaşıma çok yakın biriyle evlenmek istemem. Evleneceğim erkeğin fikirleriyle, her alandaki bilgisiyle benden üstün olmasını isterim" dedi.

Mr. Brooke alçak sesle söylediği o "Öyle ha?" sözünü tekrarladı; ardından, "Senin, genç kızların çoğundan daha fazla fikirlerin olduğunu sanıyordum ben. Kendi fikirlerini beğendiğini sanıyordum – onları beğendiğini yani."

"Birtakım fikirlere sahip olmadan yaşayabileceğimi düşünemiyorum ben ama bunların sağlam bir mantığa dayanmalarını isterim; işte akıllı bir erkek hangi fikirlerin en sağlam temellere dayandığını anlamama yardım edebilecektir; ayrıca o fikirlere göre yaşamam için de bana yardımcı olabilir."

"Çok doğru. Meseleyi çok iyi açıkladın – şimdiden çok iyi açıkladın yani" dedi Mr. Brooke. Vicdanı gerçekten harekete geçmişti, bu evlilik konusunda yeğeninin iyiliği için elinden geleni yapmak istiyordu. "Ama dünya garipliklerle dolu, kızım" diye devam etti. "Hayat tek bir kalıba dökülmüş, cetvelle ölçülüp biçilmiş falan değil ki. Ben kendim hiç evlenmedim; evlenmemiş olmam, sana ve çocuklarına ileride fayda sağlayacak. Gerçek şu ki, ben hiç kimseyi uğruna başımı evlilik boyunduruğuna uzatacak derecede sevmedim. Bir boyunduruktur evlilik yani. Mizaç meselesi. Mizaç diye bir şey var. Bir de, kocalar evin efendisi olmaktan hoşlanırlar."

Zavallı Dorothea, "Beni büyük güçlüklerin beklediğini biliyorum, amcacığım. Evlilik daha yüce görevler yükler insana. Ben evliliğe hiçbir zaman sırf rahat etmemi sağlayacak bir araç diye bakmadım ki" dedi.

"Eh, sen gösterişe, şaşaalı bir eve, balolara, yemek davetlerine falan düşkün değilsin. Casaubon'un hayat tarzının sana Chettam'ınkinden daha uygun düşebileceğini görüyorum. Sen nasıl istiyorsan öyle yap, kızım. Casaubon'a engel olacak değilim ben; bunu hemen kendisine de söyledim çünkü işlerin nasıl gelişeceği hiç bilinmez. Öteki genç kızların hoşlandığı şeylerden hoşlanmıyorsun sen; onun için bir rahip ve bilgin –ki ileride piskoposluğa yükselebilir– işte böyle biri sana Chettam'dan daha uygun belki de. Chettam dürüst, iyi bir adamdır ama fikirle, düşünceyle pek ilgisi yok. Onun yaşındayken ben ilgilenirdim. Ama bak, bir de Casaubon'un göz sorunu var. Sanırım çok fazla kitap okuyarak gözlerini biraz bozdu Casaubon."

Dorothea heyecanla, "Kendisine yardım etmemi gerektirecek ne kadar çok şey çıkarsa o kadar mutlu olurum ben, amcacığım" dedi.

"Görüyorum ki sen kararını vermişsin, kızım. O halde şimdi söyleyeyim; cebimde sana yazılmış bir mektup var." Mr. Brooke mektubu Dorothea'ya verdi ama Dorothea odasına gitmek üzere ayağa kalkınca, "Fazla aceleye gerek yok, sevgili kızım. Sen gene de bir düşün yani" diye ekledi.

Dorothea yanından ayrılınca, Mr. Brooke gerçekten onunla çok iyi konuştuğunu düşündü. Evliliğin taşıdığı tehlikeleri yeğenine çarpıcı bir biçimde anlatmıştı. Bunu yapmak göreviydi. Ancak, gençlere bilgece yol göstermeye gelince, gençliğinde çok seyahat etmiş, yeni fikirleri benimsemiş, artık hayatta olmayan ünlü kişilerle yemekler yemiş de olsa, hiçbir amca, Casaubon'u Chettam'a tercih eden bir genç kız için ne tür bir evliliğin iyi sonuçlanacağı konusunda hüküm vermeye kalkışamazdı. Kısacası, davranışlarına akıl sır erdiremediğinden Mr. Brooke'un gözünde kadınlar, serseri bir gök cisminin hareketlerinden hiç de geri kalmayan karmaşık bir sorundular.

BÖLÜM 5

> "Bir konu üzerinde çok çalışanlar genellikle damla hastalığı, ağızda, burun ve gözde akıntı, nezle, göz rahatsızlığı, böbrek taşı, karın ağrısı, hazımsızlık, kabızlık, baş dönmesi, mide ve barsak gazları, zafiyet gibi aşırı derecede oturmanın yol açtığı bütün hastalıklara yakalanırlar; bu kimselerin çoğu sıska, kuru, soluk yüzlüdürler ve tüm bunların nedeni, insanın kendisini aşırı bir çaba ve çalışmayla yıpratmış olmasıdır. Eğer inanmıyorsanız, Tostatus ile Thomas Aquainas'ın o büyük eserlerine bir bakın ve bu insanlar çok çalışmışlar mı, çalışmamışlar mı, söyleyin bana bakalım."
>
> Burton, *Melankolinin Anatomisi*

Mr. Casaubon'un mektubu şöyleydi:

Sevgili Miss Brooke, size her şeyden çok arzuladığım bir mevzuda mektup yazmak için vasinizin iznini almış bulunuyorum. Hayatımda beliren bir ihtiyacı fark etmemle, sizi tanıma imkânını bulmamın aynı zamana rastlamasında tesadüften öte derin bir anlam görmekteyim ben ve bu hususta yanılmadığımdan eminim. Çünkü daha tanışmamızın ilk saatinde, sizin bu ihtiyacı (ki bunun, zihnim çok değer verdiğim bir eserle meşgulken bile sürekli bastıramadığım bir muhabbetle bağlantılı bir ihtiyaç olduğunu söyleyebilirim size) karşılamaya son derece uygun, hatta belki de tek kişi olduğunuzu açıkça hissetmiştim; bundan sonraki müşahede fırsatlarım bu kanaatimi iyice güçlendirerek hakkınızdaki ilk intibaımı daha da kökleştirdi ve böylece, yukarıda adını andığım muhabbet hislerine daha kararlı bir istikamet kazandırdı. Konuşmalarımız sırasında, hayatımın gidişatı ve gayeleri hakkında yeterli fikir sahibi olmuşsunuzdur zannederim. Hayat tarzımın sıradan zihinlere uygun düşmediğini bilmekteyim. Fakat ben sizde, şimdiye kadar gençliğin taraveti ya da kadın güzelliğiyle bağdaşmaz diye düşündüğüm, ama bunlarla bir arada oldukları takdirde, bütün

kadınlara seçkinlik kazandıran büyük düşünebilme ve kendini bir davaya adayabilme kabiliyeti de görüyorum. İtiraf edeyim ki, aynı zamanda ciddiyet ve cazibe unsurlarını kendinde toplayarak ağır çalışmalarımda bana yardımda bulunabilecek ve boş zamanlarıma güzellik katacak böyle nadir bir terkiple karşılaşmak, ümitlerimin ötesinde bir şeydi ve eğer sizinle tanışmamış olsaydım (bir kere daha söyleyeyim ki, bu tanışmanın gelecekte doğacağını düşündüğüm ihtiyaçlarımla aynı zamana denk düşmesi, sıradan bir tesadüf değil, kaderin benim için tasarladığı hayat yolculuğunda yeni bir merhale olduğu inancındayım ben) yalnızlığımı evlilik vasıtasıyla hafifletmek uğruna herhalde sonuna kadar hiçbir gayrette bulunmazdım,

İşte, sevgili Miss Brooke, bunlar benim hislerimin tam bir ifadesidir ve şimdi nazik hoşgörünüze sığınarak cüretkâr davranıp size kendi hislerinizin benim bu mutlu sezgimi ne dereceye kadar teyit ettiğini soruyorum. Tarafınızdan zevciniz ve sıhhat ve afiyetinizin bu dünyadaki hamisi olarak kabul edilmeyi Tanrı'nın bana en büyük lütfu sayacağım. Karşılığında size, en azından bugüne kadar harcanıp ziyan edilmemiş bir muhabbet ile sadakatle Tanrı'ya vakfedilmiş, kısa da olsa, geçmiş sayfalarına bir göz atmak istediğiniz takdirde, içinde size acı ya da utanç verebilecek hiçbir kayda rastlamayacağınız bir hayat sunuyorum. Hislerinizi belirteceğiniz günü bilge bir kimsenin, (mümkün olsa) ilgisini her zamankinden daha büyük bir gayretle başka bir alana çekmek için çalışacağı, endişeli bir sabırsızlıkla bekleyeceğim. Ancak, ben bu işlerde hâlâ toy bir insanım ve öyle hissediyorum ki, kısa bir ümit ışığından sonra reddedilme ihtimali ve bunun yol açacağı yalnızlığa tevekkül, bana daha da ağır gelecek. Her iki halde de, size samimiyetle bağlı kalacak olan,

Edward Casaubon.

Dorothea bu mektubu yüreği titreyerek okudu; sonra diz çöktü, yüzünü ellerine gömerek hıçkıra hıçkıra ağladı. İçini birden dolduran ciddi duyguların etkisi altında düşünceleri bulanmış, gözünün önünde belli belirsiz görüntüler uçuşmaya başlamıştı; dua edemiyordu; yapabildiği tek şey, çocuksu bir sığınma duygusuyla, kendini, her zaman güvendiği ilahi bir aklın şefkatli kucağına bırakmak oldu. Akşam yemeği için giyinme vakti gelinceye kadar o durumda kaldı.

Mektubu inceleyip sorgulamayı nasıl düşünebilir, bir aşk ilanı olarak ona eleştirel bir gözle nasıl bakabilirdi? Tüm benliğini, önün-

de daha dolgun bir hayatın kapılarının açılmakta olduğu düşüncesi kaplamıştı: Bir üst kademede, yeni bir dünyaya adımını atmak üzere olan toy bir rahip gibiydi. Kendi bilgisizliğiyle toplumun dar görüşlü katı kuralları altında huzursuzca çırpınan enerjisini kullanabileceği bir alan bulacaktı şimdi.

Bundan böyle kendini büyük ama sınırları belli görevlere adayabilecek, saygı duyabildiği bir zihnin aydınlığında yaşamak olanağına kavuşacaktı. Bu ümitte gururlu bir sevincin ışıltısı, kendisinin hayran olup seçtiği erkek tarafından seçilmiş bir genç kızın sevinçli şaşkınlığı da vardı. Dorothea'nın tüm tutkusu, ideal bir yaşam biçimine ulaşmaya çalışan bir zihnin her zerresine sinmiş durumdaydı; yüce emellerinin parıltısı, hayallerini karşılayan ilk kişiye yöneliyordu şimdi. O gün yaşadığı ufak tefek olaylar, kendi gerçek hayatının koşullarına duyduğu hoşnutsuzluğu körüklemiş, böylece eğilimin karara dönüşmesi hız kazanmıştı.

Akşam yemeğinden sonra Celia piyanoda, genç kızların eğitiminin estetik yanını simgeleyen "ezgi ve çeşitlemeler" türü bir parça tıngırdatırken, Dorothea Mr. Casaubon'un mektubuna yanıt vermek üzere odasına çıktı. Yanıtını neden geciktirsindi ki? Mektubu üç kez yeniden yazdı; sözcükleri değiştirmek istediğinden değildi bu; ama el yazısı her zamankine göre çok düzensizdi ve Mr. Casaubon yazısının kötü ve okunaksız olduğunu düşünür diye korkuyordu. Oysa Dorothea yazdığı her harfin rahatça okunabilmesinden gurur duyardı ve şimdi Mr. Casaubon'un gözlerini korumak için bu yeteneğini çok iyi kullanmak amacındaydı. Üç kez de şunları yazmıştı:

Sevgili Mr. Casaubon,

Beni sevdiğiniz ve karınız olmaya layık gördüğünüz için size çok minnettarım. Ben ancak sizin mutluğunuzla mutlu olabilirim; bunun ötesinde bir mutluluk düşünemiyorum. Size bundan fazla bir şey söyleyecek olsaydım, aynı şeyi daha uzatarak anlatmış olurdum, o kadar; çünkü şu anda tüm hayatımı size vakfetmekten başka bir şey düşünemiyorum.

En derin sadakat duygularımla,
Dorothea Brooke.

O akşamın ileri bir saatinde Dorothea, mektubu ertesi sabah gönderebilsin diye amcasına vermek için onun hemen arkasından çalışma

odasına gitti. Mr. Brooke şaşırmıştı ama şaşkınlığı yalnızca kısa bir sessizlik şeklinde oldu; bu sırada çalışma masasının üstündeki bazı şeyleri oraya buraya itti; sonra, gözlüğü burnunun üstünde, sırtı şömineye dönük, ayakta durarak zarftaki adrese baktı.

Ardından, "Bu konuyu yeterince düşündün mü, kızım?" dedi.

"Uzun uzun düşünmeye gerek duymadım, amcacığım. Bildiğim kadarıyla, ortada beni tereddüde düşürecek hiçbir husus yok. Kararımı değiştirmem için önemli, yepyeni bir şeylerin olması gerekir."

"Ah! Demek teklifi kabul ettin, öyle mi? Demek Chettam'ın hiç şansı yok, öyle mi? Chettam kızdırdı mı seni – kızdırdı mı yani? Chettam'ın nesini sevmiyorsun sen?"

Dorothea hemen, "Sevdiğim hiçbir yanı yok ki" diye atıldı.

Mr. Brooke yüzüne doğru hafif bir şey fırlatılmış gibi başıyla omuzlarını geriye attı. Dorothea birden kendinden utandı ve, "Bir eş olarak demek istiyorum. Çok iyi kalpli biri o bence, yapılacak evler konusunda gerçekten çok cömert. İyi niyetli bir insan" dedi.

"Ama sen ilim irfan sahibi birini istiyorsun, öyle mi? Eh, bizim ailede bilgiye düşkünlük vardır biraz. O bilgi aşkı bende de vardı; her şeyin derinine inmek – biraz fazlaca derinine; ben işi biraz fazla ileri götürdüm ancak ailenin kadınlarında pek sık görülen bir merak değildir bu ya da o Antik Yunan ırmakları gibi, yeraltından akarak oğullarda ortaya çıkıyor – zeki annelerden, zeki oğullar yani. Bir zamanlar epeyce araştırdım bunu. Ancak hep söylerim ben: Bu gibi şeylerde insanlar bir noktaya kadar diledikleri gibi davranmalı, kızım. Vasin olarak senin kötü bir evlilik yapmana razı olamazdım. Ama Casaubon uygun, iyi biri; hali vakti ve mevkii yerinde yani. Ama korkarım ki Chettam buna üzülecek, Mrs. Cadwallader da suçu bende bulacak."

Celia'nın o akşam olup bitenlerden haberi yoktu elbette. Dorothea'nın dalgın halini ve eve döndükten sonra da ağlamaya devam ettiğini gösteren belirtileri, onun Sir James Chettam ve evler konusundaki öfkesine yoruyor, bu yüzden de ablasını daha fazla kızdırmamaya dikkat ediyordu. Kendisi söyleyeceklerini söylemişti, tatsız konulara yeniden dönmek niyetinde değildi. Celia küçükken hiç kimseyle kavga etmezdi – öteki çocukların kendisiyle kavgaya kalkışmalarına ve hindi gibi kabarmalarına yalnızca şaşkınlıkla bakar, sonra kendilerine geldiklerinde onlarla yeniden kedi beşiği oynardı. Dorothea'ya gelince, baştan beri kardeşinin sözlerinde hep

bir yanlış bulma huyu vardı onun; ama Celia içinden ablasına karşı çıkar, kendisinin her zaman sırf gerçekleri dile getirdiğini söylerdi: O hiçbir zaman kafasından bir şey uydurmazdı – zaten uyduramazdı ki. Ancak Dodo'nun iyi yanı, kızgınlığının uzun sürmemesiydi. Şimdi, akşam boyunca birbirleriyle neredeyse hiç konuşmamışlardı, ama Celia yatmak niyetiyle elindeki işi bırakınca (ablasından çok daha erken yatardı o), düşüncelere dalıp gitmek dışında hiçbir şey yapamadan alçak bir taburede oturan Dorothea, derin ama sakin duygu anlarında konuşmasına bir ezgi havası kazandıran ahenkli sesiyle, "Gel, canım, gel de bir öp beni" dedi; kollarını iki yana açmıştı.

Celia ablasıyla aynı düzeye gelmek için diz çökerek onu hafifçe öptü, bu sırada Dorothea sevecen kollarla Celia'ya sarıldı ve sakin, ciddi bir yüzle onu her iki yanağından öptü.

Celia rahat bir tavır ve duygusallıktan uzak bir sesle, "Geç saatlere kadar oturma, Dodo. Bu gece yüzün çok solgun. Biraz sonra sen de git yat" dedi.

Dorothea heyecan içinde, "Hayır, canım. Çok, çok mutluyum ben" dedi.

"Ne kadar iyi" diye düşündü Celia. "Ama çok da garip; böyle bir aşırı uçtan ötekine gider Dodo hep."

Ertesi gün öğle yemeği sırasında kâhya geldi. Mr. Brooke'a bir şey uzatarak, "Jonas döndü, efendim ve size bu mektubu getirdi" dedi.

Mr. Brooke mektubu okuduktan sonra, başını Dorothea'ya doğru çevirip, "Mr. Casaubon'dan, kızım" dedi; "bu akşam yemeğe geliyor; acelesinden daha fazla bir şey yazmamış – acelesinden yani."

Akşam yemeğine gelecek bir konuğun önceden ablasına bildirilmesinin Celia için dikkat çekecek bir yanı olamazdı; ama gözlerini amcasının baktığı yöne çevirince, bu haberin Dorothea üzerindeki garip etkisini görüp çok şaştı. Dorothea'nın yüzünü sanki güneşte parlayan beyaz, kanat gibi bir şey yalayıp geçmiş; ardından o pek ender kızaran yüzü pespembe kesilmişti. Celia ilk kez, Mr. Casaubon'la ablası arasında, Mr. Casaubon'un bilgince konuşmaktan, ablasının da onu dinlemekten çok hoşlanmasının ötesinde bir şeyler olabileceğini düşündü. Şimdiye kadar, Dorothea'nın bu engin bilgili, "çirkin" adama duyduğu hayranlığı Lozan'daki gene geniş bilgili ve çirkin olan Mösyö Liret'ye duyduğu hayranlıkla aynı kefeye koymuştu o. Dorothea, Mösyö Liret'yi dinlemekten hiç bıkmazdı; ama Celia'nın ayakları soğuktan buz keser, odada dolaşıp

duran yaşlı adamın kabak kafasını görmek, gerçekten dayanılmaz bir hal alırdı. Dodo'nun Mösyö Liret'ye duyduğu büyük ilgi, şimdi de Mr. Casaubon'a yönelmiş olamaz mıydı? Ayrıca, bütün bilginler belki de gençleri hep öğrenci gibi görüyorlardı.

Ama az önce zihninde birden uyanan kuşku, Celia'yı şimdi iyice telaşlandırdı. Onun böyle hazırlıksız yakalandığı pek enderdi; birtakım belirtileri olağanüstü bir hızla değerlendirebilen zihni genellikle Celia'yı, ilgilendiği olaylardan çıkabilecek sonuçlara hazırlardı. Henüz Mr. Casaubon'un kabul görmüş bir talip olduğunu düşünmüyordu; Dorothea'nın konuya herhangi bir şekilde sıcak bakma olasılığı içini bulandırmaya başlamıştı, o kadar. Dodo'ya gerçekten kızıyordu: Tamam, Sir James Chettam'ı reddedebilirdi pekâlâ ama Mr. Casaubon'la evlenmeyi nasıl düşünürdü! Celia'nın içinde saçmalıkla karışık bir tür utanç duygusu uyandı. Ancak, Dodo gerçekten böyle bir çılgınlık sınırına ulaşmışsa, geri döndürülebilirdi belki; geçmişte kaç kez konuşarak onu etkileyebildiğini görmüştü. O gün hava yağışlıydı, dışarıda yürüyüş yapamayacaklardı; bu yüzden birlikte yukarı, oturma odalarına çıktılar. Celia, Dorothea'nın her zamanki gibi canla başla bir işe koyulacak yerde, dirseğini açık bir kitaba dayayıp pencereden dışarı, yağmurda gümüş gibi parlayan koca sedir ağacına baktığını gördü. Kendisi, rahip yardımcısının çocuklarına bir oyuncak yapıyordu ve herhangi bir konuyu açmakta fazla aceleci davranmak niyetinde değildi.

Aslında Dorothea kendilerini son ziyaretinden bu yana Mr. Casaubon'un konumundaki büyük değişikliği Celia da öğrense, iyi olur diye düşünüyordu. Mr. Casaubon'a karşı tutumunu ister istemez etkileyecek bir şeyi ona söylememek, doğru olmazdı ama bunu yapmaya pek cesareti yoktu. Dorothea şimdiki çekingenliğinde biraz hainlik seziyor, bu yüzden kendini suçluyordu: Davranışlarının gerisinde birtakım ufak korkuların ya da gizli hesapların bulunması, ona her zaman çok çirkin gelirdi; ama şu anda, dış görünüşe önem veren Celia'nın sivri dilinden korkmasını önlemekte işe yarayacak en iyi yolu arıyordu. Ancak, Celia'nın aklına geliveren bir şeyi söylerken her zaman kullandığı o boğukça çıkan yumuşak sesini duyunca, daldığı düşüncelerden uyandı ve böylece karar verme güçlüğü ortadan kalkmış oldu.

"Akşam yemeğine Mr. Casaubon'dan başka kimse geliyor mu?"

"Bildiğim kadarıyla hayır."

"Keşke biri daha olsaydı. Çorbasını nasıl içtiğini duymazdım o zaman."

"Çorba içişinde ne gariplik var ki?"

"Şaşıyorum sana, Dodo; tabağını kaşığıyla nasıl kazıdığını görüp duymuyor musun? Üstelik konuşmaya başlarken hep gözlerini kırpıştırıyor. Locke da gözlerini kırpıştırır mıydı bilmem ama eğer böyle kırpıştırıp durduysa, karşısında oturanlara acırım doğrusu."

Dorothea abartılı bir vakarla, "Celia, lütfen bu tür sözleri kes artık" dedi.

Konuyu bile bile sürdürmeye kararlı olan Celia, "Niçin kesecekmişim? Söylediklerim tamamen doğru" diye karşılık verdi ama biraz korkmaya başlamıştı.

"Bunlar gibi pek çok doğru vardır ama onlara ancak en sıradan zihinler dikkat ederler."

"Öyleyse, en sıradan zihinler çok yararlı olmalı. Keşke Mr. Casaubon'un annesi daha sıradan biri olsaymış; oğlunu daha iyi yetiştirirmiş." Celia için için çok korkuyor, ablasına bu hafif ciridi fırlattıktan sonra oradan kaçmaya hazırlanıyordu.

Dorothea'nın duyguları çığ gibi kabarmıştı; daha fazla bekleyemeyecekti. "Celia, sana söylemem gerekiyor, Mr. Casaubon'la evleniyoruz biz" dedi.

Celia daha önce hiç böylesine sapsarı kesilmemişti belki. Elinde tuttuğu şeylere her zaman dikkat eden biri olmasaydı, o sırada yaptığı kâğıttan adamın bacağı giderdi. Bu narin adamı hemen elinden bıraktı ve bir süre hiç ses çıkarmadan oturdu. Konuşmaya başladığında gözleri dolmuştu.

"Ah, Dodo, umarım mutlu olursun." Ablasına duyduğu içten sevgi o anda tüm öteki duyguları bastırmıştı; korkuları da zaten sevgisinden kaynaklanan korkulardı.

Dorothea hâlâ kırgın ve huzursuzdu.

Celia çekine çekine, alçak sesle, "Kesin karar verdiniz, öyle mi? Amcam da biliyor mu?" diye sordu.

"Mr. Casaubon'un evlenme teklifini kabul ettim. Amcam da biliyor, teklif mektubunu bana o getirdi."

Celia hafifçe hıçkırarak, "Seni kıracak bir şey söyledimse, özür dilerim" dedi. O anda hissettiği duyguları yaşayacağını asla düşünemezdi. Tüm bu evlilik işinde bir parça cenaze havası vardı; Mr.

Casaubon sanki cenaze törenini yöneten rahipti ve rahip hakkında ileri geri konuşmak yakışık almazdı.

"Önemi yok, Kitty; üzülme. Aynı insanları beğenmemiz gerekmez ki. Ben de başkalarını sık sık benzer şekilde gücendiriyor, hoşuma gitmeyen kimseler hakkında genellikle fazla sert konuşuyorum."

Gösterdiği bu gönül yüceliğine karşın Dorothea'nın üzüntüsü geçmiş değildi; Celia'nın önemsiz eleştirileri kadar gizlemeye çalıştığı şaşkınlık da üzmüştü belki onu. Tipton'un çevresinde hiç kimse bu evliliği hoş karşılamayacaktı elbette. Dorothea o çevrede hayat hakkında –hayatın en değerli amaçları hakkında– kendisi gibi düşünen tek kişi tanımıyordu.

Ama gene de daha akşam sona ermeden yüreğinde büyük bir mutluluk hissetti. Mr. Casaubon'la baş başa geçirdiği bir saat boyunca eskiden hiç olmadığı kadar rahat konuşmuş, hatta kendini ona adayacağını; onun büyük amaçlarını paylaşacağını, bu amaçlara en iyi biçimde yardımcı olmayı öğreneceğini düşündükçe, içinin ne büyük bir sevinçle dolduğundan bile söz etmişti. Bu denetimsiz, çocuksu coşku karşısında Mr. Casaubon daha önce hiç bilmediği bir haz duymuştu (hangi erkek duymazdı ki?) ve bu coşkuyu kendisinin yarattığına hiç şaşmamıştı (hangi erkek şaşardı ki?).

"Sevgili genç hanım –Miss Brooke –Dorothea!" diyerek Dorothea'nın elini elleri arasına aldı. "Benim daha önce hayal bile etmediğim bir mutluluk bu. Şahsında bunca zihin ve beden güzelliğini, bana kendisiyle evlenmeyi arzu ettirecek ölçüde birleştiren birine rastlayacağımı gerçekten düşünemezdim. Benim kadınlara has saydığım üstün vasıfların hepsi –hayır, daha da fazlası– var sende. Siz kadınların en cazip yanı, bir erkeği şevkle, kendinizi feda edercesine sevebilme gücünüzdür; biz erkekler böyle bir sevgiyi kendi varlığımızı tamamlayan bir unsur olarak görürüz. Ben bugüne kadar meşakkat gerektiren zevkler dışında pek fazla bir zevk tatmadım: Benimkiler, tek başına çalışan bir araştırmacının yaşadığı zevklerdi. Elimde solup gidecek çiçekler toplamaya yanaşmadım ben, fakat bundan böyle heyecan içinde senin göğsüne takacak çiçekler toplayacağım."

Baştan aşağı açık yürekle yapılmış, son derece iyi niyetli bir konuşmaydı bu. Sondaki basmakalıp süslü sözler, bir köpeğin havlaması ya da aşka gelmiş bir karganın gaklaması kadar içtendi. Şair Daniel'in sevgilisi Delia'ya yazdığı, şimdi bizlere mandolin sesi gibi

cılız gelen o sonelerin gerisinde hiçbir gerçek tutkunun bulunmadığını söylemek, fazla ileri gitmek olmaz mı?

Mr. Casaubon'un eksik bırakıp söylemediği şeyler kalmışsa bile, Dorothea'nın ona olan inancı tüm bunları söylenmiş saydı: İnanan hangi insan, duyduklarında rahatsız edici bir eksiklik ya da ifade bozukluğu görür ki? Peygamberlere ya da şairlere ait metinler, onlara bizim ekleyebileceğimiz her şeyi içlerine alacak biçimde yayılıp genişlerler; bunların dilbilgisi kusurlarında bile bir yücelik vardır.

Dorothea, "Ben çok cahilim, bilgisizliğimin derecesine şaşacaksınız" dedi. "Belki de düşüncelerimin çoğu tümüyle yanlış; artık bunların hepsini size anlatıp fikrinizi sorabileceğim." Birden Mr. Casaubon'un neler hissedeceğini tahmin ederek, "Ama sizi fazla rahatsız etmem; bunları yalnız beni dinlemek istediğiniz zaman anlatırım" diye ekledi. "Tek başınıza yürüdüğünüz bu yolda uğraştığınız konular, çoğu zaman sizi yoruyor olmalı. Beni kendinize yoldaş ederseniz, o zaman ben de yeterli bilgiyi kazanırım."

Mr. Casaubon talihin kendisine tüm ihtiyaçlarını karşılamaya uygun bir lütufta bulunduğunu düşünerek Dorothea'nın tertemiz saf alnını öptü ve, "Bundan sonra sensiz hangi yolda sebat gösterebilirim ki ben?" dedi. Farkında olmadan, Dorothea'nın kesinlikle ne o anda da ilerisi için de gizli kapaklı hesaplar düşünmeyen tabiatının çekiciliğine kapılmaya başlamıştı. O ünlü zekâsına karşın, Dorothea'yı böylesine çocuksu –kimilerine göre ise böylesine akılsız– yapan da işte bu özelliğiydi; örneğin şimdi, bir Protestan papasının karşısındaymış gibi, mecazi anlamda Mr. Casaubon'un ayaklarına kapanıp eski moda ayakkabılarının bağcıklarını öpüyordu sanki. Karşısındaki kişinin, acaba ben ona layık mıyım, diye sormasını sağlamaya hiç çalışmıyor; kaygı içinde, kendisinin ona nasıl layık olabileceğini düşünüyordu. Mr. Casaubon ertesi gün oradan ayrılmadan önce, düğünün altı hafta sonra yapılması kararlaştırıldı. Neden olmasındı? Mr. Casaubon'un evi hazırdı. Rahip evi değildi bu; geniş bir arazi içinde büyükçe bir konaktı. Rahip evinde, sabah vaazı dışındaki tüm görevleri yapan yardımcı rahip oturuyordu.

BÖLÜM 6

"Hanımefendinin dili çimen yapraklarına benzer;
Dalgın, okşarken siz onları, okşayan eli keser.
Görevi, bir yulaf tanesini manevi bir bıçakla
Bölüp ayırmaktır en ince parçacıklara,
Ufacık bir tasarrufta bulunabilmek amacıyla."

Mr. Casaubon arabasıyla bahçe kapısından çıkarken, arkasına uşağını oturtmuş bir hanımın sürdüğü midilli koşulu faytonun girişini engelledi. Dalgın dalgın önüne baktığından, kadını tanımamış olabilirdi; ama kadının gözleri keskindi; son anda Mr. Casaubon'a başıyla selam verip, "Nasılsınız?" diye seslendi. Biçimsiz başlığına ve eski püskü Hint şalına karşın bekçinin karısının onu önemli bir kimse saydığı belliydi, çünkü küçük fayton bahçeye girerken saygıyla yerlere kadar eğilmişti.

Kara gözlü, esmer tenli hanım, sözcükleri tane tane söyleyerek, "Mrs. Fitchett, tavuklarınız şu sıralar nasıl, iyi yumurtluyorlar mı, bakalım?" dedi.

"Yumurtlamaları eyi de, efendim, huyları değişti; kendi yumurtalarını yimeye başladılar. Bende huzur filan bırakmadılar hani."

"Bak şu yamyamlara! İyisi mi, hemen ucuz ucuz sat gitsin sen onları. Bir çiftini kaça verirsin? Soyu bozuk tavukları pahalı alıp yiyemez ki insan."

"Eh, iki buçuk şiline veririm, efendim. Daha aşağı olmaz, veremem."

"İki buçuk şilin ha; bu zamanda bu fiyat! Hadi, hadi, Rahip Efendi'nin pazar günkü tavuk yahnisi için alacağım. Bizim kesimlik tavukların hepsini yedi bitirdi. Unutma, Mrs. Fitchett, vaazlar, tavukların parasını yarı yarıya ödemiş oluyor. Bir çift tavuğa karşılık sana bir çift güvercin vereyim, iki tane şirin mi şirin takla güvercini. Gel de bir bak. Sizinkilerden hiçbiri takla güvercini değil."

"Bizim efendi işten sonra gidip bakar, efendim. Yeni yeni güvercin türleri deyi ölüyor zaten; *sizin* hatırınız için bir baksın."

"Benim hatırım içinmiş! Ömründe yapıp yapacağı en iyi alışveriş olacak bu, ayol. Kendi yumurtalarını yiyen bir çift günahkâr İspanyol tavuğuna karşılık bir çift dindar kilise güvercini! Kocan da, sen de o kadar fazla böbürlenmeyin bakalım!"

Bu son sözlerin ardından fayton yoluna devam etti; geride bıraktığı Mrs. Fitchett gülüyor, başını ağır ağır sallayarak, "Elbette, elbette ya!" diyordu. Onun bu davranışına bakıp rahibin karısı bu kadar açıksözlü, bu kadar eli sıkı biri olmasaydı, Mrs. Fitchett köy hayatını biraz sıkıcı bulurdu herhalde, diye düşünebiliriz. Gerçekten de, aralarında Mrs. Cadwallader'ın söyledikleri ve yaptıkları hakkında öyküler anlatmasalar, Freshitt ve Tipton köylerinin çiftçileri ile ırgatları konuşacak bir şey bulamaz, susup hazin hazin otururlardı. Mrs. Cadwallader, göçüp gitmiş bir yığın kahraman gibi, adı sanı bilinmeyen birtakım kontların soyundan gelme, son derece asil bir kadındı – yoksulluğunu öne süren, pazarlık eden, başkalarının komik fıkralarını son derece dostça bir tavırla yarıda kesen, ama gene de sivri diliyle onlara kendisinin kim olduğunu bildirmekten geri kalmayan bir kadın. Böyle bir kimse toplumun üst tabakası ile din adamlarını birbirine yaklaştırarak, çiftçilerin ürünlerinin yüzde onunu hâlâ rahiplere vergi olarak ödemekten dolayı duydukları öfkeyi biraz hafifletiyordu. Ondan çok daha üstün niteliklere sahip olsa da, insanlara asık suratlı bir vakarla yaklaşan biri, ne o insanların Anglikan Kilisesi'nin temel ilkelerini anlamalarına yardım edebilir ne de toplumun değişik kesimlerini birleştirmekte onun kadar başarılı olabilirdi.

Mrs. Cadwallader'ın meziyetlerine başka bir açıdan baktığı için, Mr. Brooke çalışma odasında tek başına otururken onun kendisini ziyarete geldiğini öğrenince, yüzünü biraz buruşturdu.

Mrs. Cadwallader bir koltuğa rahatça yerleşti, "Bakıyorum, bizim Lowick köyünün Cicero'su sizi görmeye gelmiş" dedi; şalını geriye atınca, sıska ama biçimli endamı ortaya çıkmıştı. "İkinizin birtakım siyasi dolaplar çevirmeye çalıştığınızdan kuşkuluyum, yoksa o hayat dolu adamla bu kadar çok görüşmezdiniz. Sizi ihbar edeceğim: Unutmayın ki, Katoliklere milletvekili seçilebilme hakkı veren yasa konusunda Robert Peel'i desteklediğiniz günden beri ikiniz de şüphe altındasınız. Herkese, yaşlı Pinkerton istifa edince, sizin liberal Whig Partisi'nden Middlemarch adayı olacağınızı, Casaubon'un da el altından size yardım edeceğini, rüşvet olarak seçmenlere risaleler

vereceğini, bunları dağıtmak için meyhane kapılarını herkese sonuna kadar açacağınızı söyleyeceğim. İtiraf edin hadi!"

Mr. Brooke gülümseyerek gözlük camlarını sildi ama aslında bu suçlama karşısında yüzü biraz kızarmıştı; "Hiç öyle bir şey yok" dedi. "Casaubon'la biz siyaset konuşmayız pek. Yoksullara yardım gibi, cezalarda adalet gibi şeylerle fazla uğraşmaz o; yalnızca kilise işleriyle ilgilenir. Benimse o taraklarda bezim yok, bilirsiniz."

"Faz-la-sıyla var, dostum. Ne işler çevirdiğinizi duydum ben. Middlemarch'taki arazisini Katoliklere kim sattı ha? Bence siz orayı bu amaçla satın aldınız. Tam bir Guy Faux imişsiniz doğrusu. Önümüzdeki kasım ayının beşinde o Katolik hainin kuklasını yaktıkları gibi, sizinkini de nasıl yakacaklar, göreceksiniz. Humphrey o konuda sizinle dalaşmak istemedi, bu yüzden ben geldim işte."

"İyi ettiniz. Ben kimseyi taciz etmediğim için, bana saldırılmasına hazırım zaten – saldırılmasına yani."

"İşte gene başladınız! Hazırladığınız seçim konuşmasından alınma bir saçmalık olmalı bu. Böyle sözlerin cazibesine kapılıp meydanlara çıkmayın sakın, sevgili Mr. Brooke. Nutuk çeken kimse kendini daima gülünç durumlara sokar. Upuzun boş sözler, ancak konuşmacı doğru tarafı tutuyorsa ona oy getirir. Sizi şimdiden uyarıyorum, kendinizi kaybedeceksiniz. Bütün tarafların bayat fikirlerini alıp çorbaya çevirecek ve yumurta yağmuruna tutulacaksınız."

Bu tablodan ne kadar rahatsız olduğunu belli etmek istemeyen Mr. Brooke, "Ben de bunu bekliyorum – tarafsız bir insan olarak yani" dedi; "Whig konusuna gelince, düşünce adamlarının yolundan giden bir kimse, herhalde hiçbir siyasi partiye bağlanmaz. Belli bir noktaya kadar onlarla aynı düşüncede olabilir, o kadar – belli bir noktaya kadar yani. İşte siz kadınların asla anlamadığınız şey bu."

"Hangi belli noktaya? Hayır. Hiçbir partiyi tutmayan, hep orada burada dolaşarak yaşayan, adresini dostlarına asla bildirmeyen bir insanın herhangi belli bir noktası olabilir mi, söyleyin bana. 'Brooke'un ne zaman, nereye gideceğini kimse bilmez. Brooke'a güvenilmez.' Açık konuşuyorum, hakkınızda herkes böyle diyor. Saygın bir insan olun artık. Bölgenin sulh yargıcı olarak görev yaparken, herkesin size alaylı alaylı bakması hoşunuza mı gidecek – cebiniz boş, vicdanınız rahatsız durumda üstelik?"

Mr. Brooke umursamaz bir tavırla gülümseyerek, "Hanımlarla pek siyaset konuşmam ben" dedi; ama düşüncesizce attığı birtakım

adımlar yüzünden Mrs. Cadwallader'ın bu saldırısının seçim kampanyasında kendisini savunmak zorunda kalacağını gösteren bir başlangıç olduğunu anladığı için huzuru kaçmıştı. "Siz hanımlar sağlam düşünemezsiniz –*varium et mutabile semper*– hep kararsız ve değişkensiniz yani. Vergilius'u bilmezsiniz siz. Ben tanırdım." İmparator Augustus döneminde yaşamış bir şairi şahsen tanıyamayacağını düşünerek hemen şöyle devam etti: "Zavallı Stoddart'ı diyecektim yani. *Onun* sözüydü bu. Siz hanımlar tarafsızlığa daima karşısınızdır – bir erkeğin gerçekler dışında hiçbir şeye aldırmamasına falan yani. Ayrıca, bölgenin en dar kafalı insanları bizim buralara toplanmış – niyetim kimseye taş atmak değil ama tarafsız davranacak birine ihtiyaç var; bu kişi ben olmazsam, kim olacak?"

"Kim mi? Soyu sopu belirsiz, mevki sahibi olmayan herhangi bir zıpçıktı olacak. Seçkin kimseler tarafsızlık saçmalıklarını evlerinde tüketip, sokaklarda başkalarına satmaya kalkışmamalı. Hele siz! Kendi kızı saydığı yeğenini yakında bölgemizin en seçkin erkeklerinden biriyle evlendirecek olan siz. Sir James'i çok üzersiniz: Şimdi tutup kendinizi Liberallerin ilan tahtasına döndürecek olursanız, çok ağrına gider bu onun."

Mr. Brooke içinden bir kez daha irkildi, çünkü Dorothea'nın nişanlanmasına karar verilir verilmez, aklına hemen Mrs. Cadwallader'dan işiteceği sözler gelmişti. Dünyadan habersiz gözlemciler için, "Mrs. Cadwallader'a karşı koyun" demek kolay olabilirdi belki; ama en eski komşularıyla kavga eden bir insan köyünü terk edip nereye gidebilirdi? Gittiği yerlerde insanlara, etiketsiz bir şarap gibi öyle gelişigüzel takdim edildiğinde, Brooke adının taşıdığı o özel, ince havayı fark edecek kimse çıkar mıydı? Belli ki insan ancak bir noktaya kadar dünya vatandaşı olabiliyordu.

Pencereden Celia'nın eve doğru yürüdüğünü görünce çok rahatlayan Mr. Brooke, "Umarım Chettam'la dostluğumuz hiç bozulmaz ama üzülerek söyleyeyim ki onun yeğenimle evlenme ihtimali yok artık" dedi.

Mrs. Cadwallader büyük bir şaşkınlık içinde sertçe, "Nedenmiş?" dedi. "Sizinle bu konuyu daha on beş gün önce konuşmuştuk ya."

"Yeğenim başka bir talibini seçti – başka birini yani. Ben hiç karışmadım. Bana kalsa Chettam'ı tercih ederdim; hangi genç kız olsa Chettam'ı seçer, derdim. Ama bu işler belli olmuyor. Siz kadınlar aklınıza eseni yaparsınız yani."

"Peki, evlenmesine izin verdiğiniz kişi kimmiş bakalım?" Mrs. Cadwallader, Dorothea için olası seçenekleri hızla zihninden geçiriyordu.

Tam o sırada bahçedeki yürüyüşünden taptaze güzel bir yüzle dönen Celia içeri girdi; onunla selamlaşmak Mr. Brooke'u bu soruya hemen yanıt vermek gereğinden kurtarmıştı. Telaşla ayağa kalktı, "Sahi, benim gidip Wright'la atlar hakkında konuşmam lazım" dedi; ayaklarını sürüyerek hızla odadan çıktı.

Mrs. Cadwallader, "Sevgili kızım, nedir ablanın bu nişanlanma işi ha?" diye sordu.

Celia güç durumlarda her zaman gerçeği en yalın biçimde dile getirirdi; şimdi de öyle yaparak, "Ablam Mr. Casaubon'la nişanlandı; onunla evlenecek" dedi. Rahibin karısıyla böyle tek başına konuşma fırsatı bulmuş olmanın keyfini çıkarmak niyetindeydi.

"Korkunç bir şey bu. Ne zamandır devam ediyor bu durum?"

"Ben daha dün öğrendim. Altı hafta içinde evlenecekler."

"Eh, enişten hayırlı olsun sana öyleyse."

"Dorothea için çok üzülüyorum."

"Üzülüyorsun! Kendi kararı herhalde bu."

"Evet; Mr. Casaubon'un yüce bir ruhu var, diyor."

"Bütün kalbimle inanırım buna."

"Ah, Mrs. Cadwallader, yüce ruhlu bir adamla evlenmenin hoş bir şey olacağını hiç sanmıyorum ben."

"Eh, öyleyse, dikkatli ol. Yüce ruhlu birini görünüşünden tanıyorsun artık; bir sonraki yüce ruhlu gelip seninle evlenmek istediğinde sakın kabul edeyim deme."

"Dünyada etmem."

"Hayır, etme; aileden bir kişi yeter. Demek ablan Sir James Chettam'dan hiçbir zaman hoşlanmadı, öyle mi? Enişten *o* olsun ister miydin, ne dersin?"

"Çok isterdim. Eminim iyi bir koca olurdu." Celia hafifçe kızararak (bazen sanki soluk alırken bile kızarırdı o) "Ancak, Sir James, Dorothea'ya pek uygun olmazdı sanırım" diye ekledi.

"Yeterince kasıntı değil diye mi?"

"Dodo çok katıdır. Her konuda kılı kırk yarar ve insanın her sözüne dikkat eder. Sir James ablama asla yaranamadı gibi geliyor bana."

"Eminim ablan bir şekilde cesaret vermiştir ona. Bu yaptığı pek doğru bir şey değil."

"Dodo'ya kızmayın, lütfen; neyin ne olduğunun farkında değil o; aklı fikri hep yapılacak evlerdeydi; ara sıra Sir James'e gerçekten kabalık ettiği de oldu ama Sir James çok düşünceli, iyi bir insan; bunun farkına bile varmadı."

Mrs. Cadwallader acelesi varmış gibi şalını omuzlarına atarak ayağa kalktı; "Eh, benim doğruca Sir James'e gidip haberi vermem gerek. Şimdiye kadar annesini geri getirmiş olmalı, onu görmem icap ediyor. Amcan asla söylemeyecektir. Hepimiz hayal kırıklığına uğradık, tatlım. Gençler eş seçerken ailelerini düşünmeliler. Ben kötü bir örnek oldum, yoksul bir rahiple evlendim ve De Bracy'ler arasında kendimi zavallı biri durumuna düşürdüm, yakacak kömürümü birtakım dolaplar çevirerek bulmak ve salataya koyacağım yağ için Tanrı'ya dua etmek zorunda kaldım. Ama Casaubon'un yeterince parası var; bu konuda hakkını teslim etmeliyim. Soyuna sopuna gelince, onun dört bölmeli aile armasının üçünde kara mürekkepbalıkları, dördüncüde ise öfkeli bir vaiz vardır herhalde. Bu arada, sevgili kızım, gitmeden önce hamur işleri hakkında sizin Mrs. Carter'la konuşmalıyım. Benim genç aşçı kıza da öğretsin diye, kızı ona göndermek istiyorum. Bizim gibi dört çocuklu yoksul aileler iyi bir aşçı tutamıyor, biliyorsun. Eminim Mrs. Carter beni kırmaz. Sir James'in aşçısı tam bir ejderha."

Mrs. Cadwallader aradan bir saat geçmeden Mrs. Carter'ı ayarlamış ve kendi evine pek uzak olmayan Freshitt Hall'a varmıştı; kocası Freshitt köyünde görev yapıyor, Tipton'da ise bir yardımcı rahip bulunduruyordu.

Sir James Chettam, üç dört günlük kısa bir yolculuktan dönmüş, Tipton Grange'e gitmek düşüncesiyle üstünü değiştirip hazırlanmıştı. Mrs. Cadwallader arabasıyla geldiği sırada, atı kapının önünde duruyordu; hemen ardından elinde kamçısıyla kendisi de göründü. Annesi Lady Chettam henüz dönmemişti ama Mrs. Cadwallader getirdiği haberi uşakların yanında veremezdi; bu yüzden birlikte hemen oradaki limonluğa giderek yeni bitkilere bakmayı teklif etti; içeri girdiklerinde düşünceli bir tavırla durup, "Sizi derinden sarsacak bir haberim var; görünmek istediğiniz kadar âşık değilsinizdir umarım" dedi.

Mrs. Cadwallader'ın kullandığı ifadelere karşı çıkmanın bir yararı yoktu. Ama Sir James'in yüzü bir parça değişti. Belli belirsiz bir korkuya kapılmıştı.

"Brooke elâleme hedef tahtası olmaya kesin kararlı. Kendisini seçimlerde Liberallerin Middlemarch adaylığına niyetlenmekle suçladım, aptal aptal baktı ve inkâr etmedi; tarafsız davranmaktan ve bildiğimiz saçmalıklardan dem vurdu, o kadar."

Sir James, "Hepsi bu mu?" dedi; içi çok rahatlamıştı.

Mrs. Cadwallader daha sert bir tavırla, "Ne? Bu şekilde siyasete atılması, kendini kapı kapı dolaşan ucuz bir siyasetçi durumuna düşürmesi hoşunuza mı gidecek yani?"

"Sanırım adaylıktan vazgeçirebiliriz. Gereken parayı harcamak istemez o."

"Bunu ben de söyledim. Para konusunda arada bir kafası çalışır; bir dirhem cimriliğin içinde daima birkaç sağduyu taneciği vardır. Cimrilik ailelerde kuşaktan kuşağa geçen harika bir niteliktir; delilik de öyle; işte insanın içine bu kanaldan girip yerleşebiliyor. Brooke ailesinde de ufak bir çatlaklık olmalı, yoksa yakında göreceğimiz şeyi asla görmezdik."

"Neyi görmezdik? Brooke'un Middlemarch'tan adaylığını koymasını mı?"

"Daha kötüsünü. Aslında bu meselede ben bir parça kendimi sorumlu hissediyorum. Dorothea Brooke'un çok iyi bir eş olacağını söyledim durdum size. Mayasında Metodist mezhebinin zırvaları türünden bir hayli kaçıklık –bir hayli saçmalık– bulunduğunu bile bile hem de. Genç kızların böyle saçmalıkları zamanla yok olur diye düşünürüm ben. Ama ilk kez şaşırıp hazırlıksız yakalanıyorum."

Sir James, "Ne demek istiyorsunuz, Mrs. Cadwallader?" diye sordu. Önce Miss Brooke'un evden kaçıp Moravyalı Kardeşler'e ya da kibar çevrelerin adını sanını duymadıkları acayip bir mezhebe katılmış olmasından korkmuş; ama Mrs. Cadwallader'ın her şeyi daima en kötü yanından aldığını bildiği için, sonra korkusu biraz yatışmıştı. "Miss Brooke'a ne oldu? Açıkça söyleyin lütfen" dedi.

"Peki öyleyse... Dorothea nişanlanmış." Mrs. Cadwallader dostunun yüzünde beliren ifadeden onun derinden yaralandığını görünce birkaç saniye durdu. Sir James kamçısıyla çizmesine vuruyor, sinirli bir gülümsemeyle duygularını gizlemeye çalışıyordu. Mrs. Cadwallader, "Casaubon'la nişanlanmış" diye ekledi.

Sir James'in kamçısı elinden düştü; kamçıyı almak için eğildi. Sonra Mrs. Cadwallader'a dönerek, yüzünde daha önce belki hiç görülmeyen şiddette bir tiksintiyle, "Casaubon'la mı?" dedi.

"Tastamam öyle. Buraya geliş nedenimi öğrendiniz işte."

"Aman Tanrım! Korkunç bir şey bu! Adamın bir mumyadan farkı yok ki!" (Bu görüşün, düş kırıklığına uğramış genç ve sağlıklı bir rakipten geldiğini unutmamak gerekir.)

"Dorothea, yüce bir ruhu var onun, diyormuş; daha çok, içine kuru bezelyeler koyarak sallayıp takırdatmaya yarayan yüce bir idrar torbası bence!" dedi Mrs. Cadwallader.

"Onun gibi yaşlı bir adamın evlilikle ne işi olabilir ki? Bir ayağı çukurda zaten."

"Ayağını geri çekmek içindir belki."

"Brooke'un izin vermemesi, yeğeni yasal açıdan reşit oluncaya kadar ertelensin diye ısrar etmesi gerekir. Miss Brooke o yaşa gelince, düşünüp vazgeçer belki. Bir vasinin görevi bu değil mi?"

"İnsan Brooke'un boğazını sıksa da ondan kesin bir karar alamaz ki!"

"Cadwallader onunla bir konuşsa."

"Olmaz! Humphrey herkesi sevimli bulur. Casaubon'u kötülemeyi dünyada kabul ettiremem ben ona. Bir bölge rahibi için görülmüş şey değil senin bu yaptığın dediğim halde, kendi piskoposu hakkında bile tutup övücü sözler söyleyecektir o. Aklı başında herkes gibi davranmaya çalışmayan bir kocayla ne yapılabilir ki? Ben kendim herkes hakkında kötü konuşarak onun bu kusurunu elimden geldiğince örtbas ediyorum. Hadi, hadi, sevinin, Sir James! Miss Brooke'tan iyi kurtuldunuz; sizden gün ışığında yıldızları görmenizi isteyecek bir kızdı o. Laf aramızda, küçük Celia ablasından iki kat daha değerlidir ve sonuçta belki daha iyi bir evlilik yapacak. Çünkü Casaubon'la evlenmek, manastıra kapanmaktan farksız bir şey."

"Ah, benim için, Miss Brooke'un iyiliği için, yakınları nüfuzlarını kullanıp ona söz geçirmeye çalışmalılar."

"Humphrey'nin haberi yok daha. Ama söylediğim zaman bana kesinlikle, 'Neden olmasın? Casaubon iyi bir adam –ve de genç– yeterince genç' diyecektir. Böyle hayırsever insanlar sirkeyi içip de karınları ağrıyana kadar, asla sirkeyi şaraptan ayırt edemezler. Ama erkek olsam, ben Celia'yı seçerdim – özellikle Dorothea gittikten sonra. Aslına bakarsanız, kardeşlerden birine hoş görünmeye çalışırken ötekinin kalbini kazandınız siz. Celia'nın size hayran olduğunu görebiliyorum, hem de neredeyse bir erkeğin ümit edeceği

kadar çok. Bunu benden başka biri söyleseydi size, abartıyor diye düşünebilirdiniz. Hoşça kalın!"

Sir James, Mrs. Cadwallader'ın faytona binmesine yardım ettikten sonra atına atladı. Aldığı tatsız haber yüzünden gezintisinden vazgeçecek değildi ama atını hızla Tipton Grange'e değil de başka bir yöne doğru sürdü.

Şimdi bakalım Mrs. Cadwallader neden Dorothea'nın evliliğiyle bu kadar ilgileniyor ve kendi parmağının da bulunduğunu düşündüğü bir çöpçatanlık sonuçsuz kalınca, neden doludizgin yeni bir evliliğin hazırlıklarına girişiyor? Onun bu çabalarının gerisinde, ancak bir teleskopla uzaktan dikkatlice gözlenirse anlaşılacak, ustaca tasarlanmış herhangi gizli bir hesap olabilir miydi? Kesinlikle hayır: Tipton ve Freshitt'i –Mrs. Cadwallader'ın faytonuyla dolaştığı tüm o bölgeyi– teleskopla tarasanız, onun hiç kimseyle kuşku çekecek bir görüşme yapmadığına, gittiği her yerden hep aynı sakin ve keskin bakışlarla ve her zamanki doğal esmer yüzüyle döndüğüne tanık olurdunuz. Aslında bu kullanışlı taşıt araçları antik Yunanistan'da Yedi Bilgeler'in zamanında da olsaydı, o bilge kişilerden biri, midilli koşulu faytonlarla dolaşan kadınları izleyerek onlar hakkında kesinlikle fazla bir şey öğrenilemeyeceğini söylerdi size. Bir su damlasına mikroskopla bile baksak, buna dayanarak yaptığımız yorumların sonradan fazlaca kaba çıktığını görürüz; çünkü mikroskopun merceği zayıfsa, hareket halindeki bir yaratığın, birden canlanmış bozuk paralar gibi kendisine doğru koşan daha küçük yaratıkları iştahla yuttuğunu gördüğümüzü sanırız; oysa aynı damlaya daha güçlü bir mercek altında bakarsak, o yaratığın, toplayacağı yıllık vergileri bekleyen bir derebeyi gibi hiç kımıldamadan durduğu ve kurbanlarını ona birtakım incecik kılların girdaplar yaratarak sundukları ortaya çıkar. Bu şekilde benzetme yoluyla ifade edecek olursak, Mrs. Cadwallader'ın çöpçatanlığı da güçlü bir mercek altına alınırsa, ufak tefek etkenlerin birtakım düşünce ve söz girdapları denebilecek akıntılar oluşturdukları ve bu yolla ona gerek duyduğu tüm gıdaları taşıdıkları görülecektir.

Mrs. Cadwallader'ın hayatı, iğrenç ve tehlikeli ya da başka önemli sırlardan uzak, dış dünyada geçen büyük olaylardan pek etkilenmeyen, basit bir köy hayatıydı. Bu yüzden o, büyük şahsiyetlerin dünyasında olup bitenlerle yakından ilgileniyordu – özellikle de kendi soylu akrabalarının mektuplarında anlattıklarıyla:

Kalburüstü ailelerin parlak ikinci, üçüncü oğullarının metresleriyle evlenerek hayatlarını nasıl ziyan ettikleri; köklü, iyi bir aileden gelen genç Lord Tapir'in budalalığı; yaşlı Lord Megatherium'un damla hastalığından kaynaklanan öfke ve huysuzluğu; titiz evliliklerin birleştirdiği soy ağaçlarından yeni dalların, yeni soyluların türemesiyle rezalet alanlarının gitgide genişlemesi – tüm bunlar Mrs. Cadwallader'ın en ince ayrıntılarına kadar aklında tuttuğu ve son derece keskin, veciz bir dille başkalarına da anlattığı konulardı. Bunları anlatmaktan özellikle hoşlanıyordu; çünkü Mrs. Cadwallader av hayvanlarıyla haşerat arasında nasıl bir değer farkı görüyorsa, soylularla sıradan insanlar arasında da öyle bir fark bulunduğuna inanırdı. Hiç kimseyi yoksulluğundan dolayı dışlamazdı o; yemeklerini el tasında yiyecek kadar yoksul düşmüş bir De Bracy erkeğinin durumuna çok üzülür, ama korkarım ki aynı kişinin soylulara özgü kusurlarına, kötü davranışlarına pek aldırmazdı. Ancak, sonradan görme zenginler yüreğinde neredeyse dini bir nefret uyandırırdı, çünkü böyle kimseler servetlerini büyük bir olasılıkla yüksek fiyattan sattıkları mallardan kazanmışlardı; bu yüzden Mrs. Cadwallader, pahalı olan ve kendi evinden başka bir şey vererek takas yoluyla almaya gücünün yetmediği her şeye derin bir tiksintiyle bakardı. Tanrı yaratmayı tasarladığı dünyada bu gibi kimselere de yer vermeyi düşünmüş olamazdı; üstelik, onların kulaklara eziyet eden bir şiveleri vardı. Böyle hilkat garibeleriyle dolu bir kent, uygar bir toplum düzeninde hiçbir değer taşımayan bir tür kaba komedi sayılmaktan öteye gidemezdi. Hanımlar arasından biri çıkıp da Mrs. Cadwallader'ı şiddetle eleştirmeye kalkışacak olursa, kendi güzel ve geniş görüşlerini bir düşünsün, bunların yeryüzünde kendisiyle aynı yıllarda yaşamak şerefine erişmiş tüm insanlarca paylaşıldığından emin olabilecek midir bakalım.

Parlaklığı kadar kıvrak da olan zekâsıyla çevresindeki her şeyi o zekâya yakışacak bir şekle sokan Mrs. Cadwallader, Brooke kardeşlerden ve onların evliliği konusundan uzak durmayı nasıl düşünebilirdi? Özellikle de Mr. Brooke'u yıllardır son derece dostça bir açıksözlülükle paylamaya ve, aralarında kalmak üzere yüzüne karşı, onun zayıf bir insan olduğunu söylemeye alışmış durumdayken. Genç kızların Tipton'a döndükleri günden beri Dorothea'yı Sir James'le evlendirmek istemişti; eğer bu evlilik gerçekleşseydi, kesinlikle onun bir başarısı olacaktı; ama kendisi tasarladığı halde

gerçekleşmemiş olması, düşünce sahibi herkesin de hak vereceği gibi, onu çok fena kızdırmıştı. Tipton ile Freshitt köylerinde ilişkiler ondan sorulurdu; onun onaylamadığı herhangi bir durum olmuşsa, kurulu düzene aykırı, yakışıksız bir şey demekti bu. Miss Brooke'unki gibi davranışlara gelince, Mrs. Cadwallader bu tür acayipliklere hiç mi hiç katlanamazdı ve şimdi görüyordu ki, kendisinin bu genç kız hakkındaki fikirlerine kocasının iyilikseverlik hastalığı bulaşmıştı biraz; onun sofuluk hevesleri, rahiple yardımcısının dindarlıklarının toplamını aşan o dindarlık havaları ise, belli ki sandığından daha derin bir hastalığın –daha çok Miss Brooke'un kendi doğasından gelen bir hastalığın– sonucuydu.

Mrs. Cadwallader önce kendi kendine, daha sonra da kocasına, "Ama ben ondan ümidimi kestim artık. Eğer Sir James'le evlenseydi, Miss Brooke'un sağduyulu, aklı başında bir kadın olabilme şansı vardı. Sir James asla ona karşı çıkmazdı; bir kadının dediklerine karşı çıkılmayınca, saçmalıklarında direnmesi için ortada hiçbir neden kalmayacaktır. Ama Miss Brooke şimdi o kıl gömleğini güle güle giysin sırtına bakalım" dedi.

Sonuçta, Mrs. Cadwallader'ın Sir James'e başka bir eş bulması gerekiyordu; bu kişinin Dorothea'nın küçük kız kardeşi olmasına karar verdikten sonra, planının başarıya ulaşması için, Sir James'e Celia'nın da kendisini beğendiği yolunda bir imada bulunmaktan daha ustaca bir manevra olamazdı. Çünkü Sir James, Sappho'nun şiirindeki elma ağacının en üst dalından gülen erişilmez elmaya bakıp sızlanacak,

> "Arzulu bir elden uzakta, sarp bir kayalığın tepesinden
> Gülümseyen bir küme çuha çiçeğinin"

büyüsüne kapılacak erkeklerden değildi. Şair ruhu yoktu onda; seçtiği bir kadının kendisini istemediğini bilmek hiç hoşuna gitmezdi. Dorothea'nın Mr. Casaubon'u tercih ettiğini öğrenince, duyguları yaralanmış, sevgi bağı gevşemişti. Sir James her ne kadar av sporunda ustaysa da, kadınlara karşı beslediği duygular, tilkilere ve orman tavuklarına beslediklerinden farklıydı: Evleneceği kadına daha çok avda iz sürmenin yaratacağı heyecan açısından bakmazdı o. Ayrıca, ilkel ırkların âdetlerinden pek haberi bulunmadığından, evlilik bağlarının tarihsel devamlılığını sağlamak amacıyla, eş seç-

mek için yürütülecek ideal mücadelenin, adeta elde Kızılderili baltasıyla yapılan bir savaş olduğunu da bilmiyordu. Tam tersine, Sir James bizleri bizi sevenlere bağlayan ve bize kayıtsız kalanlardan uzaklaştıran o sevimli kendini beğenmişlik duygusuna sahip, kadir kıymet bilir, iyi huylu bir insan olduğundan, sırf bir kadının kendisinden hoşlandığını bilmek bile, yüreğinde ona karşı küçük ama içten duygu bağlarının örülmeye başlaması için yeterliydi.

Bu yüzden Sir James atını Tipton Grange'in tersi yönde yarım saat hızla sürdükten sonra yavaşladı ve sonunda kendisini kestirmeden geri götürecek bir yola saptı. O gün sanki hiçbir şey değişmemiş gibi Grange'e gitmeye karar vermesinde birkaç duygu etkili olmuştu. Dorothea'ya evlenme teklifinde bulunup da teklifinin geri çevrilmediğine çok seviniyordu; nezaket gereği, sırf dostça duygularla bir uğrayıp, Dorothea'yla yapılacak evler hakkında konuşmalıydı; neyse ki Mrs. Cadwallader kendisini hazırlamıştı da aşırı bir sıkıntı belirtisi göstermeden (eğer gerek duyarsa), tebriklerini de sunabilecekti ona. Durum kendisi için gerçekten tatsızdı: Dorothea'dan vazgeçmek çok acıydı; ama bu ziyareti hemen yapıp duygularını belli etmemeye çalışmak kararında, çiviyi çiviyle sökmek, acıya başka bir acıyla karşı koymak gibi bir şey vardı. Aniden verdiği bu kararın gerisinde yatan etkenleri tam anlamış değildi ama biliyordu ki Celia da orada olacaktı ve şimdi ona eskisinden daha fazla ilgi göstermesi gerekecekti.

Kadın olalım erkek olalım, biz ölümlüler, sabah kahvaltısıyla akşam yemeği arasında pek çok düş kırıklığını sineye çeker, gözyaşlarımızı bastırırız; dudaklarımızın çevresi bir parça solgun görünür; ama nedeni sorulunca, "Bir şey yok!" deriz. O sırada gururumuz yardımımıza koşmuştur; bizleri sırf başkalarını yaralamamak için kendi yaramızı gizlemeye zorladığı zamanlar, gurur hiç de kötü bir şey değildir.

BÖLÜM 7

"Zevk sefanın da, kavun karpuz gibi,
Vardır kendine göre bir mevsimi."

İtalyan Atasözü

Tahmin edileceği üzere Mr. Casaubon bu haftalar vaktinin büyük bir kısmını Grange'de geçirdi; müstakbel eşe gösterilmesi gereken yakın ilgi, o büyük eserinin –Tüm Mitolojilerin Anahtarı'nın– ilerlemesini engellediği için, doğal olarak bu dönemin hayırlısıyla mutlu bir sona ermesini daha da büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu. Ancak, bu engeli bile bile kendisi yaratmıştı; çünkü hayatını artık bir kadının latif varlığıyla süsleme zamanının geldiğine, sıkı çalışma dönemleri arasında sıkça beliren yorgunluğunun kasvetini bir kadının sevgisiyle aydınlatması gerektiğine karar vermiş ve şimdi, en güçlü olduğu yaştayken, önündeki düşkünlük yıllarının acılarını dindirecek bir eş bulmak istemişti. Bu yüzden kendini artık duygularının akışına bırakmayı aklına koydu; ama bu duyguların ne kadar sığ ve küçük bir dere oluşturduğunu görünce, belki de epeyce şaşırdı. Suya batırılarak yapılan vaftiz işlemleri kurak bölgelerde nasıl ki ancak simgesel olarak yerine getirilebilirse, Mr. Casaubon bu küçük deresinin de kendisine en fazla başına serpmeye yetecek kadar bir su verebileceğini anladı ve böylece şairlerin erkeklerdeki sevda gücünü çok abarttıkları sonucuna vardı. Ama gene de sevinerek görüyordu ki, Miss Brooke'ta yürekten gelen bir itaatkârlık ve sevgi vardı ve bunlar kendisinin evlilikte en çok aradığı koşullardı. Aklından bir iki kez duygularındaki ılımlılığın belki de Dorothea'daki bir eksiklikten kaynaklandığı düşüncesi geçmişti; ancak onda herhangi bir eksiklik görmediği gibi, kendisini Dorothea'dan daha çok memnun edecek başka bir kadın da tasavvur edemiyordu: O halde hissettiği heyecanın azlığını açıklayabilmek için geriye kalan tek şey, aşk konusunun çağlar boyu hep fazla abartılmış olmasıydı.

Evlenme kararının hemen ardından bir sabah Dorothea ona, "Size daha çok yardım edebilmek için kendimi şimdiden hazırlaya-

maz mıyım? Milton'un kızlarının yaptığı gibi ben de Latince ve eski Yunanca metinleri okumayı öğrenip hiç anlamadan size okusam, olmaz mı?" diye sordu.

Mr. Casaubon gülümseyerek, "Korkarım sıkılırsın sen bundan" dedi; "ayrıca, yanlış hatırlamıyorsam, sözünü ettiğin genç hanımlar bilmedikleri dillerde metinler okumak zorunda olmayı babalarına karşı bir isyan sebebi saymışlardı."

"Evet, ama bir kere onlar çok yaramaz kızlarmış; yoksa öyle bir babaya yardım edebilmekten gurur duyarlardı; ikinci olarak da, kendi başlarına çalışıp okuduklarını anlar duruma gelebilirlerdi pekâlâ; o zaman mesele kalmaz, yaptıkları işi ilginç bulurlardı. Umarım benim yaramaz ve budala biri çıkabileceğimi düşünmüyorsunuz, öyle değil mi?"

"Ben senin, hayatın her sahasında zarif bir genç kadının sahip olması gereken bütün özelliklere sahip biri olacağına inanıyorum. Yunanca yazıları kopya edebilirsen, elbette çok işime yarar; bu hedefe ulaşmak için önce biraz okumayla başlaman iyi olacaktır."

Dorothea değerli bir izin saydığı bu söze dört elle sarıldı. Mr. Casaubon'dan bu dilleri kendisine öğretmesini hemen isteyemezdi; her şeyden çok, ona yardım edecek yerde onu sıkmaktan korkuyordu; ama Latince ve Yunanca öğrenmek istemesi, ileride kocası olacak adama bağlılıktan dolayı değildi yalnızca. Dorothea'ya göre, erkeklerin bilgi alanına giren bu diller, insana sanki tüm gerçekleri daha doğru şekilde görebileceği üstün bir bakış açısı sağlıyordu. Şimdiki durumda, kendi cehaletini bildiğinden, ulaştığı sonuçların doğruluğundan kuşkuluydu: Klasikleri bilen erkekler, Tanrı'yı yüceltmek tutkusu ile yoksul evlere kayıtsız kalmayı bağdaştırabildiğine göre, kendisi tek odalı çiftçi evlerinin de Tanrı'nın yüceltilmesi amacını gütmediğinden nasıl emin olabilirdi? İşin özüne ulaşmak ve Hıristiyanların toplumsal görevlerini doğru anlamak için belki İbranice bile bilmek –en azından alfabesi ile bazı sözcükleri öğrenmek– gerekirdi. Dorothea bilge bir kocaya sahip olmakla yetinip başka her şeyden vazgeçme noktasına erişmiş değildi henüz; zavallı çocuk, kendisi de bilge bir insan olmak istiyordu. Herkes onun akıllı olduğunu söylese de, Dorothea son derece toy bir genç kızdı kuşkusuz. Zihinsel yetenekleri hiçbir zaman pek parlak sayılmayan Celia, gösterişçi insanların gerçek yüzlerini çok daha çabuk görürdü. Herhangi

bir durumda aşırı duygulara kapılmamanın en emin yolu, fazla duygusal olmamaktır.

Gene de Mr. Casaubon bir saat süreyle Dorothea'yı dinlemeye ve ona ders vermeye razı oldu – tıpkı küçük oğlan çocuklarına ders verir gibi ya da daha çok, sevgilisinin en basit şeyleri bilmemesi, en basit güçlükleri çözememesi karşısında duygulanan ama bunu pek de yadırgamayan bir âşık gibi. Alfabeyi bu koşullarda öğretmekten hoşlanmayacak pek az bilgin vardır. Ancak, Dorothea kendi kavrama gücünün azlığına bir parça şaşırdı ve cesareti kırıldı; Yunancada vurguların önemine ilişkin çekine çekine sorduğu bazı sorulara aldığı karşılıklarsa içinde, belki de böyle konularda kadın aklının gerçekten ermediği sırlar bulunabileceği yolunda acı bir kuşku uyandırdı.

Bu hususta Mr. Brooke'un hiç kuşkusu yoktu; bir gün okuma dersi sırasında çalışma odasına girdiğinde, düşüncesini her zamanki kesin konuşma biçimiyle dile getirdi.

"Bak Casaubon, klasikler, matematik vesaire gibi derin şeyler kadınlar için fazla ağırdır – fazla ağır yani."

Mr. Casaubon o konulara değinmekten kaçınarak, "Dorothea sadece harfleri okumayı öğrenmekte" dedi. "Düşünceli davranıp benim gözlerimi korumak istiyor."

"Ha, eh, anlamadan yani – o kadarı olabilir. Ancak, kadın zihninin havai bir yanı var, tutarsızdır. Müzik, sanat, bu gibi şeyleri öğrenmeli kadınlar – belli bir noktaya kadar, ama derinine kaçmadan yani. Bir kadın oturup piyanoda size bir şeyler çalabilmeli ya da şöyle güzel, eski bir İngiliz şarkısı söyleyebilmeli. Bunları severim ben; ama aslında neler neler dinlemedim ki. Viyana'da operaya gittim; Gluck, Mozart, hepsine, hepsine. Ama düşünce akımlarına olan yaklaşımımın tam tersine, müzikte tutucuyumdur ben. Eski şarkılardan hiç şaşmam yani."

Dorothea, "Mr. Casaubon piyanodan hoşlanmıyor, iyi ki de hoşlanmıyor" dedi. O karanlık yıllarda, evlerde yapılan müzik ile kadınların uğraştığı güzel sanatların çoğu zaman biraz piyano tıngırdatmak ve resim karalamakla sınırlı olduğu düşünülürse, Dorothea'nın bunları küçümsemesini bağışlamak gerekir. O sırada başını kaldırdı, gülümseyerek minnettar gözlerle nişanlısına baktı. Eğer Mr. Casaubon kendisinden sürekli "Yaz mevsiminin son gülü"nü çalmasını isteseydi, o zaman dişini sıkıp büyük bir sabır gösterme-

si gerekecekti. "Mr. Casaubon Lowick'teki evinde yalnız eski bir klavsen olduğunu söylüyor; onun da üstü kitap doluymuş" dedi.

"Eh, bu konuda Celia'dan geri kaldın sen, kızım. Celia çok güzel piyano çalıyor bak; hem de çalmaya her zaman hazır. Fakat Casaubon müzikten hoşlanmadığına göre mesele yok. Ama senin bu tür ufak eğlencelerden zevk almaman çok yazık, Casaubon, hep gerili duran bir yay gibisin yani, hiç doğru bir şey değil bu."

"Kulaklarıma ölçülü ve ritmik gürültülerle eziyet edilmesine hiçbir zaman eğlence gözüyle bakamadım ben" dedi Mr. Casaubon. "Çok tekrarlanan bir melodi, zihnimdeki kelimeler üzerinde sanki onları tempoya ayak uydurmaya ve menüet yapmaya zorlarmış gibi, gülünç bir tesir yaratıyor; çocukluğu geride bırakmış kimselerin böyle bir şeye tahammül etmeleri kolay değildir kanaatimce. Müziğin ciddi törenlere refakat etmeye layık ve hatta eskilerin anlayışına göre, eğitici tesiri bulunan daha yüce şekillerine gelince, bu hususta bir şey söylemiyorum, çünkü şu anda o tür müziklerden bahsetmiyoruz."

"Doğru; ama o tür eğitici müzik benim hoşuma gider" dedi Dorothea. "Lozan'dan eve dönerken amcam bizi Freiberg'deki büyük orgu dinlemeye götürdü; beni hıçkıra hıçkıra ağlatmıştı o müzik."

Mr. Brooke, "Sağlıklı şey değil bunlar, sevgili kızım" dedi. "Casaubon, Dorothea sana teslim artık; ona her şeye daha sakin bakmayı öğretmen gerekecek; ne dersin Dorothea, ha?"

Yeğenini kırmak istemediği için sözlerini gülümseyerek bitirdi; ama Chettam'ı beğenmediğine göre, onun aslında Casaubon gibi ağırbaşlı biriyle erkenden evlenmesinin belki de daha iyi olduğunu düşünüyordu. Ayaklarını sürüyerek odadan çıkarken, kendi kendine, "Şaşılacak şey doğrusu, Casaubon'u beğenmiş olması şaşılacak şey" dedi. "Gene de, iyi bir evlilik sayılır bu. Mrs. Cadwallader ne derse desin, bu evliliği engellemeye kalksaydım haddimi aşmış olurdum. Casaubon'un piskoposluğa yükselmesi neredeyse kesin; yükselecektir yani. Katolik Meselesi hakkındaki risalesi tam zamanında çıktı; en azından başrahip olur. Bir başrahiplik borçlular ona yani."

Burada filozofça bir gözlemde bulunmam ve size Mr. Brooke'un bu sırada, ileriki bir tarihte başrahip maaşları hakkında yapmak zorunda kalacağı reform yanlısı konuşmayı hesaba katmadığını belirtmem gerekiyor. Hangi seçkin tarih yazarı, kahramanlarının

dünya tarihinde olacakları –hatta ileride kendi yapacakları şeyleri– önceden göremediklerine işaret etmek için eline geçen çarpıcı bir fırsatı kaçırır ki? Örneğin Navarralı Henry, Protestan bir bebekken, Katolik bir kral olacağını aklından bile geçirmemiştir ya da Büyük Alfred'i ele alalım; kendisi çalışarak geçirdiği geceleri, yanan mumların sayısıyla ölçerken, gelecekte aylak beylerin gündüzlerini cep saatleriyle ölçeceklerini bilmiyordu. Bu konu gerçeklerle öylesine dolu bir maden ocağıdır ki ihtimal kömür ocaklarımızda kömür tükendikten sonra da üretime devam edecektir.

Ancak, Mr. Brooke hakkında, geçmişten örneklere o kadar fazla dayanmayan bir görüş daha öne süreceğim; şöyle ki, ileride yapacağı konuşmayı önceden bilseydi de sonuç pek değişmezdi. Yeğeninin kocasının kiliseden alacağı yüklü maaşı düşünerek sevinmek başka, Liberalleri destekleyen bir konuşma yapmak başkaydı; bir konuya değişik yönlerden bakamayan bir zihin, dar görüşlü bir zihindir.

BÖLÜM 8

"Ah, kurtar o kızı! Ağabeyiyim şimdi ben onun,
Siz de babası. Kibar her genç hanımın
Olmalı beyzade bir koruyucusu."

Sir James, Dorothea'yla ilk kez başka bir adamın nişanlısı olarak karşılaşmanın güçlüğünü göğüsledikten sonra Grange'e gitmekten hâlâ ne çok hoşlandığını görüp şaşıyordu. Dorothea'ya doğru yürürken yıldırım çarpmışa dönmüştü elbette; görüşme boyunca içindeki huzursuzluğu gizlediğinin de sürekli farkındaydı. Sir James iyi bir insandı ama kabul etmek gerekir ki, rakibinin beğenilen, parlak bir damat adayı olduğunu düşünseydi duyduğu huzursuzluk daha da artardı. Mr. Casaubon'un kendisini gölgede bıraktığını düşünmüyordu; onu asıl sarsan şey, Dorothea'nın hazin bir yanılgı içinde bulunmasıydı; onun bu durumuna üzüldüğü için, incinen gururunun acısı biraz hafiflemişti.

Sir James her ne kadar içinden, Desdemona gibi ters davranarak hem doğa yasalarına hem kendisine daha uygun bir evliliği reddetmiş bulunan Dorothea'dan tümüyle vazgeçtiğini söylese de, onun Mr. Casaubon'la nişanlanmış olmasına henüz tam anlamıyla kayıtsız kalamıyordu. Durumu öğrendikten sonra onları birlikte ilk gördüğü gün, kendisinin bu meseleyi yeterince önemsememiş olduğu duygusuna kapıldı. Suç, Brooke'taydı; o engel olmalıydı. Onunla kim konuşabilirdi acaba? Şimdi bile bir şeyler yapılabilirdi belki – en azından evlenmeleri ertelenebilirdi. Eve dönerken Rahip Cadwallader'ın konutuna uğradı ve onu görmek istediğini söyledi. Neyse ki rahip evdeydi; ziyaretçiyi olta takımlarının asılı durduğu çalışma odasına aldılar. Rahip bitişikteki küçük bir odada olta makaralarıyla uğraşıyordu; Sir James'e seslenip onu da oraya çağırdı. İkisi arasında, bölgede başka hiçbir toprak sahibiyle bir rahip arasında bulunmayan yakın bir dostluk vardı; yüzlerindeki sevimli ifade, bu dostluğun açık bir göstergesiydi.

Mr. Cadwallader kalın dudaklı, iriyarı bir adamdı; dış görünüşü sıradan ve kabaydı; ama yüzünden eksik olmayan tatlı gülümse-

mesi, hiç yitirmediği rahat tavrı ve iyi huyluluğuyla herkesi etkiler, güneşte parlayan çimenli koca tepeler gibi öfkeli bencillikleri bile yatıştırır, onları kendi kendilerinden utandırırdı. Elinin tokalaşmaya pek uygun olmadığını göstererek, "Ee, nasılsınız bakalım? Sizi duyup, karşılayamadım, bağışlayın. Bir şey mi var? Canınız sıkılmışa benziyor" dedi.

Sir James'in alnında hafif bir kırışıklık vardı; hafifçe çatık duran kaşlarını sanki bile bile iyice çatarak, "Brooke'un münasebetsizliği sadece. Bence biri gidip, gerçekten konuşmalı onunla" diye karşılık verdi.

Mr. Cadwallader bir yandan o sırada sardığı olta makaralarını düzenlerken, "Ne? Şu adaylık meselesi mi?" dedi. "Ciddi olduğunu pek sanmam. Ama kendisi hoşlanıyorsa, kime ne zararı var ki? Liberal görüşlere karşı olan herkes, Whig Partisi en kuvvetli üyesini aday göstermedi diye sevinmeli bence. Whig'ler, dostumuz Brooke'un kafasını koç başı gibi kullanmakla, Anayasa'yı yerle bir edemezler – kesinlikle."

Sir James, "Hayır, adaylık değil söylediğim" dedi; şapkasını çıkarıp kendini bir koltuğa attıktan sonra, yüzünde öfkeli bir ifadeyle bacağını ovuşturmaya, çizmesinin tabanını incelemeye başlamıştı. "Şu evlilik işini kastediyorum, o güzel yeğeninin Casaubon'la evlenmesine izin vermesini."

"Casaubon'un nesi var ki? Kız ondan hoşlanıyorsa, bence sorun yok."

"Yaşı daha çok küçük; nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığını bilemez ki. Vasisi engel olmak zorunda. Böyle doludizgin evlenmesine izin vermesi hiç doğru değil. Şaşıyorum, Cadwallader; sizin gibi biri –kızları olan bir adam– bu duruma nasıl kayıtsız kalabiliyor? Hem de böyle iyi kalpli bir insanken! Ciddi ciddi düşünün siz bu işi."

Rahip içinden hafifçe gülerek kışkırtıcı bir tavırla, "Şaka etmiyorum; son derece ciddiyim ben" dedi. "Sizin de Elinor'dan aşağı kalır yanınız yok hani. Elinor ne zamandır gidip Brooke'u azarlamamı istiyor benden; ona hatırlattım: Benimle evlendiğinde, yakınları kendisinin de çok kötü bir evlilik yaptığını düşünmüşlerdi."

Sir James öfkeyle, "Ama Casaubon'a baksanıza" dedi; "Elli yaşını bulmuş olmalı; ayrıca hiçbir zaman erkek müsveddesinden öte biri olabildiğini sanmam ben onun. Bacaklarına bir baksanıza!"

"Siz baş belası yakışıklı gençler! Her şey, hep kendi dilediğiniz gibi olsun istiyorsunuz. Kadınları anladığınız yok. Sizin kendinize duyduğunuz hayranlığın yarısını bile duymazlar onlar size karşı. Elinor kız kardeşlerine benimle sırf çirkin olduğum için evlendiğini söylerdi eskiden; öyle değişik, öyle hoş bir çirkinlikmiş ki benimkisi, sağduyu diye bir şey bırakmamış onda."

"Siz ha! Bir kadının sizi sevmesi kolay olmuştur. Ama güzellik meselesi değil bu. Casaubon'dan *hoşlanmıyorum* ben." Bir erkeğin karakterinin kötülüğünü belirtmek için Sir James'in kullandığı en ağır sözcüktü bu.

Rahip makaraları elinden bıraktı, dikkat kesilmiş gibi başparmaklarını koltukaltlarına sokarak, "Neden? Aleyhinde ne biliyorsunuz ki?" dedi.

Sir James biraz durdu. Bir şeyin nedenlerini açıklamak genellikle güç gelirdi ona: İnsanların söylenmeden de bunları anlamamalarını garip bulurdu; çünkü kendisinin dile getirdiği duygular, hep akla yakın, anlaşılır duygulardı. Sonunda, "Şimdi, bu adamda kalp diye, duygu diye bir şey var mı sizce?" dedi.

"Evet, var. Ayılıp bayılan türden demek istemiyorum ama özünde sağlam bir kalbi var; *bundan* emin olabilirsiniz. Yoksul akrabalarına çok iyi davranıyor; kadınlardan birkaçına düzenli aylık bağladı; bir sürü masrafa girerek bir delikanlıyı okutuyor. Casaubon kendince, adalet duygusunun gereklerini yerine getirmekte. Teyzesi kötü bir evlilik yapmış –bir Polonyalıyla sanırım, kendini kaybedip– her neyse, aile teyzeyi reddetmiş. Böyle olmasa Casaubon'a bu kadar çok para kalmazdı. Sanırım sonradan kuzenlerini arayıp bulmuş ve onlara nasıl yardım edebilirim diye öğrenmeye çalışmış. Deneyin bakalım, herkesin mayası böylesine sağlam çıkar mı. Sizinki çıkacaktır, biliyorum, Chettam; ama herkesinki öyle değil."

Sir James kızararak, "Benimki sağlam mı bilmem" dedi. "Ben kendimden o kadar emin değilim." Bir an durdu, ardından ekledi: "Casaubon iyi bir şey yapmış, tamam. İnsan doğru olanı yapar ama gene de parşömen kâğıdına basılı kitap gibi bir şey olmaktan öteye gidemeyebilir. Bir kadın böyle biriyle mutlu olamayabilir. Ve bence o kadın Miss Brooke kadar genç bir kızsa, o zaman yakınlarının bir parça araya girip onun aptallık etmesini önlemeleri gerekir. Gülüyorsunuz, çünkü işin içine kendi duygularımın karıştığını sanıyorsunuz. Ama şerefim üzerine yemin ederim ki, öyle değil.

Dorothea'nın ağabeyi, amcası ya da dayısı olsam, gene aynı şeyi düşünürdüm."

"Peki, ne yapardınız?"

"Bu evliliğin ancak Dorothea reşit olduktan sonra karara bağlanması gerektiğini söylerdim. Ve emin olun ki, o zaman bu evlilik hiç gerçekleşmezdi. Keşke siz de benim gibi düşünseniz, keşke gidip konuyu Brooke'la konuşsanız." Sözlerini bitirirken, Mrs. Cadwallader'ın, elinden tuttuğu beş yaşlarındaki en küçük kızıyla çalışma odasından çıkıp kendilerine doğru geldiğini görünce, ayağa kalktı. Küçük kız koşarak gidip rahatça babasının dizine yerleşti.

Mrs. Cadwallader, "Söylediklerinizi duydum, Sir James" dedi. "Ama Humphrey'yi etkileyemezsiniz. Oltasına balık takıldığı sürece, onun gözünde herkes iyidir. Düşünsenize, Casaubon'un alabalık deresi var ve kendisi balık avlamaktan hoşlanmıyor. Ondan daha iyi bir insan olabilir mi?"

Mr. Cadwallader içinden hafifçe gülerek, "Eh, bunda gerçek payı yok değil hani" dedi. "Bir adamın alabalık deresinin olması, son derece üstün bir niteliktir."

Sir James'in öfkesi daha geçmemişti; "Şakayı bırakalım. Acaba diyorum, Mr. Cadwallader gidip onunla konuşsa, bir yararı olmaz mı, ne dersiniz?" dedi.

Mrs. Cadwallader kaşlarını kaldırarak, "Humphrey'nin ne diyeceğini peşinen söyledim ben size" dedi. "Bense, elimden geleni yaptım zaten; bu evlilikle artık hiç ilgilenmiyorum."

Rahip ciddileşti: "Bir kere, benim Brooke'u ikna edebileceğimi, sonra da ona istediğimiz şeyi yaptıracağımızı ummak saçmalık olur. Brooke iyi bir insan ama hamur gibidir; her kalıba girebilir, ancak o kalıbı koruyamaz."

Sir James, "Evliliği erteleme kararı verinceye kadar koruyabilir belki" dedi.

"Ama sevgili dostum, bunun Miss Brooke'un yararına olacağına iyice inanmadığım sürece, Brooke üzerindeki nüfuzumu neden Casaubon'un aleyhine kullanayım ki? Casaubon'un kötü bir yanını görmedim ben. Nuh tufanından ve öteki mitolojik masallarından hoşlanmıyorum; ama o da benim olta takımlarımdan hoşlanmıyor. Katolik Meselesi hakkındaki tavrına gelince, ondan beklemezdim bunu; ama bana karşı her zaman nazik davranmıştır; şimdi neşesini kaçırmak için ortada bir neden yok bence. Görebildiğim kadarıyla

Dorothea onunla, başka hiçbir erkekle olamayacağı kadar mutlu olabilir."

"Sabrımı taşırıyorsun, Humphrey! Biliyorsun ki, Casaubon'la oturup baş başa bir akşam yemeği yemektense, bir çalının altında can vermeyi tercih edersin sen. Birbirinize söyleyecek tek söz bulamazsınız."

"Dorothea'nın Casaubon'la evlenmesiyle ne ilgisi var bunun? Adam sırf beni eğlendirmek için evlenmiyor ya."

"Şöyle kanlı, canlı bir erkek hali yok ki onda" dedi Sir James.

"Doğru. Kanından bir damla alıp büyüteç altında bakmışlar, hep noktalı virgül ve parantez çıkmış" dedi Mrs. Cadwallader.

Sir James rahip sınıfı hariç, sağlıklı bir İngiliz'in hissedeceği haklı bir tiksinti duygusuyla, "Evlenecek yerde, neden kitabını bitirip yayımlamaz ki bu adam?" dedi.

"İyi de, Casaubon sürekli dipnotları düşünmekte; onlar da tüm beynini alıp götürüyor anlaşılan. Dediklerine göre, küçükken *Parmak Çocuk* masalının özetini çıkarmış; o zamandan beri de her şeyin özetini çıkarıyormuş. Pöf! Humphrey'nin bir kadını mutlu edebilir deyip durduğu adam bu işte."

Rahip, "Dorothea beğeniyor. Genç kızların zevklerini anladığımı iddia edemem ben" dedi.

"Ama ya Dorothea kendi kızınız olsaydı?" dedi Sir James.

"O zaman başka. Dorothea benim kızım değil, onun işine karışmak bana düşmez. Casaubon'un çoğumuzdan geri kalır yanı yok. Bilgin bir din adamı ve mesleğinin yüz akı. Middlemarch'ta nutuk atan Radikallerden biri, Casaubon için, baltayla saman yaran rahip; Freke için, tuğla döşeyip harç karan rahip; benim için de, balık avlayan rahip demiş. İnanın bana, hiçbirimiz öbüründen daha iyi ya da daha kötü değil." Mr. Cadwallader sözlerini o sessiz gülüşüyle bitirdi. Kendisine ne zaman sert bir eleştiri yöneltilse, bunun şaka yanını da gören bir insandı o. Bedeni gibi vicdanı da geniş ve rahattı. Cadwallader yalnızca sıkıntıya girmeden yapabileceği şeyleri yapardı.

Miss Brooke'un evlenmesine onun aracılığıyla müdahale edilemeyeceği açıkça belliydi; Sir James şimdi genç kızın yanlış kararını sürdürmekte tümüyle özgür kalacağını hissediyor, üzülüyordu. Dorothea'nın ev planlarını uygulama niyetini hiç tavsatmamış olması, Sir James'in iyi huylu bir insan olduğunu gösteriyordu.

Kendi gururunu kurtarmak bakımından izlenecek en iyi yol da kuşkusuz buydu zaten. Ne var ki, itibar merakı bizim cömertlik etmemizi sağlar, ama bizi asla cömert bir insan yapmaz – tıpkı gösteriş merakının insanı nüktedan yapmadığı gibi. Dorothea Sir James'in kendisiyle ilişkisinin artık tam bir nitelik değişikliğine uğradığını bildiği için, onun sevdiği birine yaranmak şeklinde başlayan o toprak sahibi sorumluluğunu hâlâ dürüstçe sürdürmesini takdirle karşılıyordu; bu yüzden duyduğu sevinç, yaşamakta olduğu mutluluğu bile etkileyip artıracak ölçüde büyüktü. Belki de Mr. Casaubon'dan –daha doğrusu, bu bilgin adam tarafından yüreğinde harekete geçirilen mutlu hayallerin, hayranlık dolu bir güvenin ve heyecanla kendini bir davaya adamanın oluşturduğu duygu yelpazesinden– arta kalan tüm ilgisini Sir James'in çiftçi evlerine veriyordu şimdi. Bu nedenle, daha sonraki ziyaretlerinde Sir James, bir yandan Celia'ya küçük iltifatlarda bulunurken, bir yandan da Dorothea ile konuşmaktan gitgide daha çok hoşlandığını fark etti. Dorothea onunla birlikteyken son derece rahattı; Sir James'e artık sinirlenmiyordu; yavaş yavaş şimdi o da, aralarında gizleyecekleri ya da itiraf edecekleri bir gönül ilişkisi bulunmayan bir kadınla erkeğin birbirlerine gösterdikleri içten nezaket ve dostluğun büyük zevkini keşfediyordu.

BÖLÜM 9

"Birinci Adam Kadim kâhinlerin bahsettiği, kadim bir ülke vardı;
Adına 'Yasaya-Susamışlar Diyarı' diyorlardı;
Orada tüm çabalar daima düzen ve de
Kusursuz bir yönetim uğrunaydı.
Lütfen söyleyin bana, böyle ülkeler nerede şimdi?
İkinci Adam Nerede mi, eskiden olduğu gibi – insanların
ruhunda."

Mr. Casaubon'un evlilik antlaşması konusundaki tutumu Mr. Brooke'u pek memnun etmişti; bu yüzden düğün hazırlıkları pürüzsüz devam etti ve nişanlılık dönemi fazla uzamadı. Gelin adayının ileride yaşayacağı evi görmesi, yapmak istediği değişikler varsa, bunları bildirmesi gerekiyordu. Kadınlar evlilik öncesinde her dilediklerini yaptırırlar ki, sonradan kocalarına itaat etmeye içlerinde istek olsun. Ve aslında erkek ya da kadın, biz ölümlü insanların aklımıza esen şeyleri yaparken işlediğimiz hataları düşünürsek, başına buyruk davranışlara bunca düşkün olmamıza şaşabiliriz pekâlâ.

Bulutlu ama yağışsız bir kasım sabahı Dorothea, amcası ve Celia ile birlikte arabayla Lowick'e gitti. Mr. Casaubon'un oturduğu ev, derebeylik zamanından kalma bir konaktı. Konağın yakınında, bahçenin bazı yerlerinden görülebilen küçük köy kilisesi, onun karşısında da rahip evi vardı. Mr. Casaubon meslek hayatının başında Lowick köyünün maaşlı rahibi olarak bu evde oturmuştu; ancak ağabeyi ölünce, köydeki konak ona kaldı. Konağın, içinde yer yer yaşlı güzel meşe ağaçlarının ve iki yanındaki ıhlamurlarla evin güneybatı cephesine doğru uzanan geniş bir yolun bulunduğu küçük bir parkı vardı. Park, bahçedeki gezinti yerlerinden alçak bir çitle ayrılmıştı; bu yüzden oturma odasının pencerelerinden dışarı baktığınızda, çimen kaplı bir bayırın üzerinden başlayarak, ıhlamur ağaçlarının ta uzaklarına, batan güneşin ışıkları altında çoğu zaman bir gölün sularında erimiş gibi duran ekin tarlalarına

ve otlaklara kadar kesintisiz devam eden bir manzara görürdünüz. Konağın neşeli cephesiydi bu; çünkü güney ve doğu cephelerin en güneşli sabahlarda bile pek kasvetli bir havası olurdu. Bahçenin bu kısımları daha kapalıydı; çiçek tarhları pek bakımlı değildi; ayrıca, pencerelerin hemen on metre kadar dışında –çoğu iç karartıcı porsuk olan– koca koca ağaç kümeleri gökyüzüne yükseliyordu. Yeşilimsi taş bina, eski İngiliz mimari üslubunda yapılmıştı; çirkin değildi ama pencereleri küçüktü ve kederli bir görünüşü vardı; böyle bir evin sıcak, neşeli bir yuvaya benzemesi için, çocukların, renk renk çiçeklerin, açık pencerelerin, aydınlık manzaraların olması gerekirdi. Sonbaharın bitimine yaklaşıldığı şu sırada, geride kalan az sayıdaki sararmış yapraklar, her dem yeşil ağaçların oluşturduğu karanlık arka plana karşı ağır ağır düşerken, evin de sonbaharına yaklaşmış gibi eski bir görünüşü vardı; konuklarını karşılamaya çıkan Mr. Casaubon'un kendisinde de o karanlık ortamda yaratacağı zıtlık duygusu nedeniyle iyice belirginlik kazanacak herhangi bir canlılık göze çarpmıyordu.

Celia kendi kendine, "Aman Tanrım! Freshitt Hall, ablam için buradan daha hoş bir yer olurdu eminim" dedi. Oranın beyaz Malta taşlarını, sütunlu verandasını, çiçeklerle kaplı terasını düşündü; gözünün önüne Sir James'i getirdi – ilim irfandan söz etmeyip, daima sağduyu sahibi herkesin kolayca anlayacağı konularda tatlı tatlı konuşan Sir James'i! Bu güzelliklerin tepesinde, sanki büyücünün içine hapsettiği gül fidanından o anda kurtulup çıkmış bir prens gibi, elinde mis kokulu gül yapraklarından henüz yeni dönüşmüş bir mendil, gülümseyerek onlara bakıyordu. Celia ağırbaşlı, geçkin erkeklerin bazen eşlerinde görmek istedikleri genç kızlara özgü hafif şeylerden hoşlanırdı; ama neyse ki Mr. Casaubon o erkeklerden değildi, çünkü Celia ondan gelecek bir evlenme teklifini dünyada kabul etmezdi.

Celia'nın aksine, Dorothea konağı da, bahçesini de tam gönlüne göre buldu. Kalabalık çalışma odasındaki koyu renk kitap rafları, zamanla solmuş perdelerle halılar, koridor duvarlarındaki eski ilginç haritalar, kuşbakışı manzara resimleri, duvar altlarında şuraya buraya konmuş eski vazolar – bunların hiçbiri ona iç karartıcı gelmemişti; amcasının yıllar önce gezdiği ülkelerden Grange'e getirdiği dökme heykeller ile resimlerden daha neşeli bir havası vardı bunların; Grange'dekiler, amcasının bir zamanlar benimsediği fikirlerin

etkisi altında edindiği şeylerdi belki de. Gözlerini kendisinin sofuca düşüncelerine dikmiş gibi bakan o kasvetli klasik çıplak resimler ve yılışık yılışık gülümseyen, Correggio'vari Rönesans portreleri, zavallı Dorothea'ya iç sızlatacak derecede anlamsız geliyordu. Bu tür eserlerle kendi hayatı arasında nasıl bir bağ kurabileceği hiçbir zaman öğretilmemişti ona. Ancak, anlaşılan Lowick'in eski sahipleri gezgin insanlar değilmiş; belli ki Mr. Casaubon da geçmişe ilişkin araştırmaları için böyle şeylere gerek duymamıştı.

Dorothea evi tatlı bir heyecan içinde dolaştı. Her şey ona kutsalmış gibi görünüyordu; burası evlilik yaşamının geçeceği yer olacaktı; Mr. Casaubon şimdiki düzende bir şeye özellikle dikkatini çekip, onunla ilgili herhangi bir değişiklik yapmak isteyip istemediğini sorduğunda, başını kaldırıp nişanlısına güven dolu gözlerle bakıyordu. Dorothea tercihleri konusundaki bu soruları şükranla karşıladı ama ortada değiştirecek hiçbir şey görmedi. Mr. Casaubon'un aşırı nezaket ve içtensiz şefkatlilik çabalarını da bir kusur saymadı. Onun tüm eksiklerini, henüz tanık olmadığı erdemlerle dolduruyor, Mr. Casaubon'u da tıpkı Tanrı'nın hikmetinden sual olmayan işlerini yorumladığı gibi yorumlayarak, görünürdeki tüm uyumsuzlukları kendisinin daha yüce bir düzeni fark edecek duyarlıktan uzak oluşuna yoruyordu. Ayrıca, nişanlılık haftalarında pek çok eksiklik olur ama sevgi dolu bir inanç ve mutlu bir güven duygusu, tüm eksikleri giderirdi.

Mr. Casaubon, "Sevgili Dorothea, şimdi lütfedip bana özel oturma odan olarak hangi odayı istediğini söyler misin?" diye sordu; böylece kadınlar hakkındaki bilgisinin onların bu ihtiyacını düşünebilecek ölçüde geniş olduğunu ortaya koyuyordu.

"Bunu düşündüğünüz için teşekkür ederim; ama emin olun, bu hususlarda sizin karar vermenizi tercih ederim ben. Her şeyin şimdiki gibi kalması –sizin alışık olduğunuz şekilde devam etmesi ya da sizin istediğiniz biçimde düzenlenmesi– beni daha çok mutlu eder. Başkaca bir isteğim yok benim."

Celia, "Ama Dodo, yukarı kattaki çıkma pencereli odayı istemez misin?" dedi.

Mr. Casaubon onları o odaya götürdü. Odanın penceresi iki yanı ıhlamur ağaçlı geniş yola bakıyordu; eşyaların tümü soluk mavi renkteydi; duvarda yan yana asılı, saçları pudralı kadın ve erkek minyatürleri vardı. Kapılardan birinin üstündeki duvar halısında

mavi yeşil bir daire içinde, solmuş bir geyik resmi göze çarpıyordu. İnce bacaklı iskemlelerle sehpalar, dokunsan devrilecek gibiydiler. Burası insana, sırtında sıkma belli giysisiyle bir kadının ruhunun, bir zamanlar nakışlarını yaptığı yeri ziyarete geldiğini hayal ettirecek bir odaydı. Raflarında kibar kimselerin okudukları aynı ufak boyda, deri ciltli eserler bulunan zarif bir kitaplık, odaya bir tamamlanmışlık havası veriyordu.

"Evet" dedi Mr. Brooke, "yeni birkaç duvar halısı, kanepe gibi şeylerle güzel bir oda olur burası. Şimdi biraz çıplak duruyor."

Dorothea hemen, "Hayır, amca" diye atıldı. "Hiçbir şey değişmesin. Dünyada değiştirilmesi gereken başka o kadar çok şey varken, buradaki her şey şimdiki haliyle kalsın isterim ben." Mr. Casaubon'a bakarak, "Siz de öyle istersiniz, değil mi?" diye ekledi. "Gençliğinde muhtemelen annenizin odasıydı bu."

Mr. Casaubon başını yavaşça eğip, "Evet, onundu" dedi.

Dorothea dönmüş, minyatürleri inceliyordu. "Bu da anneniz" dedi. "Bana verdiğiniz o küçücük resme benziyor ama bence daha iyi bir portre bu. Şu karşısındaki kim?"

"Ablası. Onlar da seninle kız kardeşin gibi anne babalarının tek çocuklarıydılar. Şu yukarıda asılı olanlar, onların annesiyle babası."

Celia, Mr. Casaubon'un annesini o kadar da beğenmediğini ima ederek, "Abla güzel bir kadın" dedi. Mr. Casaubon'nun bir zamanlar hepsi genç olan –kadınlarının kolyeler taktıkları– bir aileden geldiğini görmek, Celia'nın hayal gücüne yeni bir pencere açmıştı.

Dorothea resme dikkatle baktı. "Tuhaf bir yüzü var" dedi. "Şu koyu gri gözler birbirine fazla yakın, narin burun da sanki hafifçe çarpık; sonra, tüm o pudralı, bukle bukle saçlar geriye yatmış. Bence güzel olmaktan çok, tuhaf bir yüz bu. Onunla anneniz arasında kardeş denebilecek bir benzerlik bile yok."

"Hayır, yok. Kaderleri de birbirinden farklı oldu."

"Ondan hiç söz etmediniz bana" dedi Dorothea.

"Teyzem talihsiz bir evlilik yapmış. Ben kendisini hiç görmedim."

Dorothea biraz meraklanmıştı ama Mr. Casaubon'dan onun kendiliğinden vermediği herhangi bir bilgiyi istemenin kabalık olacağını düşündü; bu yüzden pencereye doğru dönüp hayran hayran dışarıdaki manzaraya baktı. Az önce güneş bulutları delmiş, yola ıhlamur ağaçlarının gölgeleri düşmüştü.

"Şimdi bahçeyi dolaşabilir miyiz?" dedi Dorothea.

Mr. Brooke, "Kiliseyi görmek istiyorsundur sen" dedi. "Sevimli, hoş bir kilise. Köy de öyle. Kutu gibi küçük bir yer. Ha, bak, burası tam sana göre, Dorothea; bütün kiracı çiftçilerin evleri bir sıra düşkünler yurduna benziyor – ufacık bahçeler, şebboylar falan, işte öyle yani."

Dorothea, Mr. Casaubon'a baktı, "Evet, lütfen" dedi; "Her yeri görmek istiyorum." Daha önce Lowick'teki köylü evleri hakkında ondan, "fena değiller" ötesinde bir bilgi alamamıştı.

Az sonra kendilerini büyük bölümü otlar ve ağaç kümeleri arasından geçen taşlı bir yolda buldular; Mr. Casaubon bunun kiliseye en kısa yol olduğunu söyleyip kilisenin anahtarını almak için yakındaki rahip evine gitti. Ötekiler kısa bir süre, kilisenin bahçesine açılan küçük kapıda onu beklediler. Onları biraz geriden takip eden Celia, Mr. Casaubon'un uzaklaştığını görünce, hemen yanlarına geldi ve herhangi kötü bir niyeti olabileceği yolundaki kuşkuları daima önleyen o rahat, tane tane konuşma biçimiyle, "Biliyor musun, Dorothea, genç bir adamın yürüyüş yollarının birinden buraya doğru geldiğini gördüm ben" dedi.

"Bunda şaşacak ne var ki, Celia?"

Mr. Brooke, "Genç bir bahçıvandır belki, neden olmasın yani? Casaubon'a bahçıvanını değiştirmesini söylemiştim ben" dedi.

"Hayır, bahçıvan değildi" dedi Celia; "elinde resim defteri olan bir beydi. Açık kahverengi, dalgalı saçları vardı. Yalnızca sırtını gördüm. Ama çok gençti."

"Yardımcı rahibin oğludur belki" dedi Mr. Brooke. "Casaubon geliyor işte, Tucker da yanında. Tucker'ı sizinle tanıştıracak. Siz Tucker'la tanışmadınız daha."

Rahip yardımcısı Mr. Tucker orta yaşlı bir adamdı; onun gibi "alt sınıftan rahiplerin" oğul sahibi olmaları sık görülen bir şeydi. Ancak, tanışma faslı bittikten sonra, konuşma sırasında rahibin ailesiyle ilgili herhangi bir soru sorulmadı ve Celia dışında herkes, merak uyandıran o genç adamı unuttu. Celia için için, o dalgalı, açık kahverengi saçlı, ince yapılı gencin, Mr. Casaubon'un yardımcısı olmaya çok yakıştırdığı bu yaşlı ve köhne görünüşlü Mr. Tucker'la herhangi bir yakınlığı bulunabileceğine inanamıyordu; Mr. Tucker son derece iyi, cennetlik bir adamdı kuşkusuz (Celia ahlaki değerleri önemsemeyen biri olmak istemezdi), ama ağzının

kenarları çok mu çok çirkindi. Gelinin nedimesi olarak Lowick'te geçirmek zorunda kalacağı günleri düşündükçe, Celia'nın içi kararıyordu; çünkü ahlaki değerleri önemsese de, önemsemese de, büyük bir ihtimalle bu yardımcı rahibin güzel küçük çocukları bile yoktu ki onları sevebilsin.

Yürüyüş sırasında Mr. Tucker'ın büyük yardımı oldu; çünkü Mr. Casaubon bu noktada belki de olacakları önceden görerek yanına yardımcısını almış, o da Dorothea'nın köylüler ile kilisenin öteki müdavimleri hakkındaki sorularına yanıt verebilmişti. Ona göre, Lowick'te herkesin hali vakti kesinlikle yerindeydi; iki odalı ama kirası düşük evlerde oturan köylülerin her birinin bir domuzu ve evlerinin arkasında bir şeyler yetiştirdikleri küçük bahçeleri vardı. Erkek çocukları fitilli güzel kadife pantolonlar giyiyor; kızlar, ya dışarıda hizmetçi olarak çalışıyor ya da evlerinde hasır örüyorlardı; köyde ne dokuma tezgâhları vardı ne de kilise karşıtı kimseler; halkın genel eğilimi her ne kadar ruhlarının selametinden çok para biriktirmeye yönelikse de aralarında fazla bir ahlaksızlık görülmüyordu.

Köyde o kadar çok çil tavuk ve horoz dolaşıyordu ki Mr. Brooke, "Bakıyorum ki çiftçileriniz, kadınlar sonradan toplasınlar diye tarlalarda biraz arpa bırakıyor. Bir zamanlar iyi kalpli bir Fransız kralının tüm ülke halkı için dilediği gibi, köyün yoksulları tencerelerinde tavuk yüzü görsünler diye olmalı. Fransızlar çok tavuk yer yani – sıska sıska tavuklar" dedi.

Dorothea öfke içinde, "Bence kral halkı için çok cimrice bir şey dilemiş" dedi. "Krallar bu kadar gaddar kimseler midir ki böyle bir dilek, büyük bir erdem sayılıyor?"

"Ayrıca halkına sıska tavuklar dilemişse, hoş bir şey değil bu. Ama semiz tavuklar dilemiştir belki de" dedi Celia.

Mr. Casaubon başını Celia'ya doğru çevirdi; gülümseyerek, "Evet, ama o kelime metinden düşmüştür ya da belki *subauditium* idi – yani, kral aklından öyle geçirmiş, fakat kelimeyi söylememiştir" dedi. Mr. Casaubon'un gözlerini kırpıştıra kırpıştıra kendisine bakmasına dayanamayan Celia, biraz yavaşlayıp onlardan geride kaldı.

Dönüş yolunda Dorothea hiç konuşmadı. Lowick'te yapabileceği bir şey bulamayacağını düşündüğünden, utanarak da olsa, biraz hayal kırıklığına uğramıştı. Sonraki birkaç dakika boyunca içinden, yeni evim daha yoksul bir köyde olabilir miydi acaba, diye geçirdi;

daha etkin toplumsal görevler yüklenebileceği böyle bir yeri tercih ederdi o. Ardından, gözlerini yeniden geleceğe çevirdiğinde orada, kendisini neredeyse tümüyle Mr. Casaubon'un amaçlarına adayan ve bu konuda yeni görevler üstlenmeyi bekleyen bir Dorothea gördü. Kocasıyla yaşarken edineceği yüce bilgiler sayesinde önüne belki de daha pek çok yeni görevler çıkacaktı.

Mr. Tucker az sonra onlardan ayrıldı; kilisede yapacak işleri olduğu için öğle yemeğini Lowick Hall'da yiyemeyecekti. Küçük bahçe kapısından içeri girerlerken Mr. Casaubon, "Biraz üzgün gibisin, Dorothea. Gördüklerinden memnun kalmışsındır ümit ederim" dedi.

Dorothea her zamanki açıksözlülüğüyle, "Belki de yanlış ve budalaca bir duygu var içimde – bana neredeyse, buradaki insanlar keşke daha çok yardıma muhtaç olsalardı, dedirten bir duygu. Hayatımı başkalarına yararlı işlerle geçirmenin yollarını pek bilmiyorum ben. Yararlılık konusundaki düşüncelerim sınırlı elbette. İnsanlara yardım etmenin yeni yollarını öğrenmem gerekiyor" dedi.

"Buna hiç şüphe yok" dedi Mr. Casaubon. "Her mevkiin kendine has vazifeleri vardır. Lowick'in hanımefendisi olmak, senin bütün o arzularını tatmin edecektir eminim."

Dorothea heyecanla, "Buna aslında ben de inanıyorum. Mutsuz olduğumu sanmayın sakın" diye atıldı.

"Çok iyi. Ama yorulmadınsa, eve geldiğimiz yoldan dönmeyelim de başka bir yoldan gidelim, diyorum."

Dorothea hiç yorgun değildi; biraz uzaktan dolaşıp evin o yanındaki arazinin başlıca gururu olan asırlık, güzel bir porsuk ağacına doğru yürüdüler. Azıcık ilerleyince, yaprak dökmeyen ağaçların koyu yeşilliğinde açıkça göze çarpan birini gördüler; bir banka oturmuş, yaşlı ağacın resmini çiziyordu. Celia'nın önünde yürüyen Mr. Brooke başını çevirip, "Kim bu genç, Casaubon?" diye sordu.

Mr. Casaubon karşılık verdiğinde, oraya iyice yaklaşmışlardı.

"Benim genç bir akrabam, ikinci dereceden kuzenim" dedi ve Dorothea'ya bakarak, "Biraz önce portresini gördüğünüz hanımın –Julia teyzemin– torunu" diye ekledi.

Delikanlı resim defterini bırakıp ayağa kalkmıştı. Gençliği ile açık kahverengi, bukle bukle gür saçlarından, onun Celia'nın gördüğü kişi olduğu anlaşılıyordu.

"Dorothea, seni kuzenim Mr. Ladislaw'la tanıştırayım. Will, bu hanım, Miss Brooke."

Mr. Casaubon'un kuzeni şimdi o kadar yakındaydı ki gelenleri selamlamak için şapkasını çıkarınca, Dorothea birbirine biraz fazla yakın bir çift gri göz, hafifçe çarpık narin bir burun, arkaya yatan saçlar gördü; ancak, ağız ve çene yapısının, büyükannesinin minyatüründeki tip ağız ve çene yapısından daha öne çıkık, daha tehditkâr bir görünüşü vardı. Genç Ladislaw, gelecekteki ikinci dereceden kuzeni ve onun ailesiyle tanıştığına sanki çok sevinmiş gibi yapmak ve gülümsemek gereği duymamış; tam tersine, yüzünde somurtkan bir hoşnutsuzluk ifadesi belirmişti.

Brooke resim defterini eline alıp, her zamanki teklifsiz tavrıyla yapraklarını çevirerek, "Görüyorum ki, ressamsınız siz" dedi.

Ladislaw belki de alçakgönüllülükten çok, öfkesinden kızararak, "Hayır, bir şeyler çiziyorum işte, o kadar. Görülmeye değecek hiçbir resim yok orada" dedi.

"Hadi canım; bu hiç de fena değil. Bir zamanlar az çok ben de resim yapardım yani. Şuna bir bakın; güzel resim diye buna derim ben; eskiden bizim *brio* dediğimiz şey var bunda – canlıymış gibi yani." Mr. Brooke içinde bir havuz bulunan, taşlarla kaplı, ağaçlık bir yerin renkli bir resmini kızlara doğru uzattı.

Dorothea soğuk değil de, fikrinin sorulmasından hoşlanmadığını gösteren bir tavırla, "Bu gibi şeylerden hiç anlamam ben" dedi. "Biliyorsunuz, amcacığım, sizin herkesçe çok beğenildiğini söylediğiniz resimlerdeki güzelliği hiç görmüyorum ben. Anlamadığım bir dil sanki. Resimlerle doğa arasında bir bağlantı vardır belki ama ben bunu hissedecek kadar bilgi sahibi değilim; siz eski Yunanca bir cümleyi görünce, ne anlama geldiğini biliyorsunuz, bense bir şey anlamıyorum, işte tıpkı bunun gibi." Dorothea gözlerini kaldırıp Mr. Casaubon'a baktı; o da onaylarcasına başını genç kıza doğru eğerken, Mr. Brooke kayıtsızca gülümseyerek, "Bak şu işe! İnsanlar birbirinden ne kadar farklı!" dedi. "Ama yanlış bir eğitim gördün sen bence, Dorothea; yoksa bu iş tam kızlara göre – resim yapmak, güzel sanatlar, o gibi şeyler yani. Ama sen kendini ev planları çizmeye kaptırdın; *morbidezza* nedir bilmiyorsun – melankoli yani." Sonra, Dorothea'yı gözlemekte olan genç Ladislaw'un dikkatini çekmek için ona doğru dönerek, "Umarım ziyaretime gelirsiniz de size kendi yaptığım resimleri gösteririm" dedi. Ladislaw, kuzen Casaubon'la evleneceğine göre, Dorothea'nın tatsız bir kız olduğuna karar vermişti; resimden hiç

anlamadığı yolundaki sözleri, doğruluğuna inansa bile (ki inanmıyordu) kendisinin bu düşüncesini destekliyordu. Aslında, kızın bu sözlerini üstü kapalı bir eleştiri saymıştı; baktığı resmi iğrenç bulduğundan emindi. Kendini savunma biçimi fazla zekiceydi; kız hem amcasıyla hem de kendisiyle alay etmişti. Ama ne sesti o! Eskiden ilahi bir çalgının içinde yaşamış bir ruhun sesiydi sanki. Doğanın tutarsızlıklarından biri olmalıydı bu. Çünkü Casaubon'la evlenmeye gönüllü bir kızda tutku diye bir şey olamazdı. Gözlerini ondan ayırdı; Mr. Brooke'a doğru dönerek daveti için teşekkür etti.

Mr. Brooke, "İtalya'da yaptığım gravürlere bakarız birlikte" diye devam etti. "Bunlardan bir sürü var bende; yıllardır bir kenara koydum, öyle duruyorlar. İnsan bu köy yerinde pas tutuyor yani. Sen öyle değilsin, Casaubon; çalışmalarına sebatla devam ediyorsun sen; benimse en iyi fikirlerim atıl yatıyor – kullanılmıyor yani. Siz yetenekli gençlerin tembellikten sakınmanız gerek. Ben çok tembellik ettim; yoksa şimdi nerelerde, neler olabilirdim yani."

Mr. Casaubon, "Çok yerinde bir uyarı ama artık eve geçelim; genç hanımlar ayakta durmaktan yorulacaklar zira" dedi.

Onlar arkalarını dönünce, Ladislaw oturup resmine devam etti; derken, yüzünde çok eğlendiğini gösteren bir ifade belirdi; resme devam ettikçe bu ifade gitgide öyle arttı ki sonunda kendini tutamadı, başını arkaya atarak kahkahalarla güldü. Onu bu kadar güldüren şey, kısmen resmine verdikleri tepkiler; kısmen ağırbaşlı, asık suratlı kuzeninin o kızın sevgilisi olduğu düşüncesi; kısmen de, tembellik engeli bulunmasa, Mr. Brooke'un ulaşabileceği yerleri tanımlayış biçimiydi. Mizah duygusu, Mr. Will Ladislaw'un yüzüne çok hoş bir aydınlık vermişti; sırf komediden aldığı zevkin bir sonucuydu bu ve içinde alaydan da, kendini üstün görmekten de eser yoktu.

Eve doğru giderlerken Mr. Brooke, "Yeğenin ileride ne yapmayı düşünüyor, Casaubon?" diye sordu.

"Kuzenim demek istiyorsunuz, yeğenim değil o benim."

"Evet, evet, kuzenin. Meslek olarak yani."

"Bu sorunun cevabı iç sızlatacak derecede belirsiz. Rugby'de okuduktan sonra İngiltere'deki bir üniversiteye gitmek istemedi; kendisini seve seve bir İngiliz üniversitesine yerleştirebilirdim ama bana garip gelen bir kararla tutup Heidelberg'de okudu. Şimdi, ne olduğunu bilmediği bir şeye hazırlık olarak düşündüğü ve adına

kültür dediği bir şey dışında belli bir gayesi olmadan, gene yurtdışına gitmek istiyor. Kendine bir meslek seçmeye yanaşmıyor."

"Senin verdiğinden başka bir geliri yok sanırım."

"Ben kendisine ve ailesine, onun yüksek tahsil görmesi ve iyi bir işe girmesi için gereken masrafları makul ölçülerde karşılayacağımı baştan beri belli ettim. Dolayısıyla, bu şekilde yarattığım beklentiyi yerine getirmeye mecburum." Mr. Casaubon'un bu iyiliği sırf dürüstlüğe dayandırmaktaki incelik, ona hayranlıkla bakan Dorothea'nın gözünden kaçmamıştı.

"Delikanlı seyahati çok sevdiğine göre, ileride James Bruce ya da Mungo Park gibi ünlü bir kâşif olabilir belki. Bir zamanlar böyle bir düşünce benim aklımdan da geçmişti" dedi Mr. Brooke.

"Hayır, yeni yerler keşfetmek ya da coğrafî malumatımızın sınırlarını genişletmek gibi bir hevesi yok onun: Böyle bir gayeyi az çok tasvip edebilirdim ben pekâlâ; ama çoğu zaman genç yaşta ve vahşice katledilmekle neticelenen bir meşgale olduğundan, böyle bir mesleği seçtiği için kendisini tebrik etmezdim. Ancak, kuzenim yeryüzü hakkında daha doğru bilgiler edinmek arzusundan o kadar uzak ki, Nil'in kaynaklarını bilmemeyi tercih edermiş kendisi, çünkü sanatçının hayal gücünün çalışması için, bazı bölgelerin keşfedilmeden kalması gerekiyormuş."

Kesinlikle tarafsız bir zihin yapısına sahip olan Mr. Brooke, "Bunda bir gerçeklik payı yok değil yani" dedi.

"Korkarım ki, bu fikir sırf ondaki zihin karışıklığı ile hiçbir şeyi etraflıca düşünmeme temayülünün bir parçası; herkes gibi davranıp kendine –kamuda ya da kilisede olsun– herhangi bir meslek seçse bile, ilerisi için kötü bir işaret."

Olumlu bir açıklama bulmaya çalışan Dorothea, "Belki de kendini yetersiz gördüğü için vicdanı rahatsız" dedi. "Çünkü hukuk ve tıp, karar vermeden önce çok iyi düşünmeyi gerektiren mesleklerdir, öyle değil mi? İnsanların hayatları ve gelecekleri onlara bağlı çünkü."

"Şüphesiz öyle; ama benim genç akrabamın bu meslekleri itici bulmasının başlıca sebebi, kendini devamlı olarak bir şeye vermekten kaçınması; bu işler için gereken, ama zevk almadığı ya da cazip bulmadığı mevzuları öğrenmekten hoşlanmaması. Ben kendisine hep Aristoteles'in o son derece veciz sözünü hatırlatmışımdır: İnsanı arzuladığı bir gayeye ulaştıracak her iş, önceden sabırla büyük

gayret harcamayı ya da ikinci derecede önemli beceriler kazanmayı gerektirir. Ona, henüz tamamlanmamış bir eser için yıllarca süren zahmetli bir hazırlığın delili olarak kendi ciltler dolusu yazılarımı misal gösterdim hep. Ama boşuna. Böyle sağlam bir mantığa kuzenim, kendisinin Pegasus, çalışma konusundaki önşartların ise, sırtına vurulmuş bir 'koşum takımı' olduğunu söyleyerek cevap veriyor."

Celia güldü. Mr. Casaubon'un böyle komik bir şey söyleyebildiğine şaşırmıştı.

Mr. Brooke, "Eh, belli olmaz, bir Byron, bir Chatterton, bir Churchill olur belki – tür bir gezgin yani" dedi. "İtalya'ya gitmesine izin verecek misin ya da her nereye gitmek istiyorsa, oraya?"

"Evet, masraflarını bir yıl kadar süreyle makul ölçüde karşılamayı kabul ettim; o da daha fazlasını istemiyor zaten. Bırakayım, özgürlük neymiş, bir görsün diyorum."

Dorothea başını kaldırıp sevinçle Mr. Casaubon'a bakarak, "Çok iyi kalplisiniz" dedi. "Soylu bir davranış sizinkisi. Ne de olsa, insanların içlerinde, kendilerinin açıkça fark etmedikleri bir mesleğe güçlü bir eğilim bulunabilir, öyle değil mi? O sırada aylak ve zayıf görünebilirler, çünkü daha büyüme çağındadırlar. Birbirimize karşı çok sabırlı ve hoşgörülü olmalıyız sanırım."

Dorothea ile baş başa kalır kalmaz, bir yandan mantolarını çıkarırlarken Celia, "Hoşgörünün iyi bir şey olduğunu yakında evleneceğin için düşünmeye başladın sen herhalde" dedi.

"Sence çok mu hoşgörüsüzüm ben, Celia?"

"Evet, insanlar tam senin beğendiğin gibi davranıp konuşmadıkları zaman, hoşgörülü değilsin." Celia nişandan bu yana Dorothea'ya aklından geçenleri söylemekten daha az korkar olmuştu; zekâ ve akıllılık ona her zamankinden daha da acınacak bir şey gibi geliyordu artık.

BÖLÜM 10

"Çok fena soğuk almıştı ve henüz öldürmediği bir ayının postundan başka, sırtına giyecek bir şeyi yoktu."

Thomas Fuller

Will Ladislaw Mr. Brooke'un ziyaretine gitmedi; aradan henüz altı gün geçmişti ki Mr. Casaubon laf arasında akrabası gencin Avrupa'ya hareket ettiğini söyledi; sözlerindeki belirsizlik ve soğukluktan, bu konuda kendisine soru sorulmasını istemediği anlaşılıyordu. Gerçekten de Will yalnızca Avrupa'ya gideceğini söylemiş, kesin bir yer belirtmekten kaçınmıştı. Ona göre deha, doğası gereği, zincire vurulmaya gelmezdi; çünkü deha sahibi kimse ancak özgür durumdayken bir yandan içinden gelenleri dilediği gibi ifade edebilir; bir yandan da tüm yüce fırsatları yakalamaya açık bir zihinle, kendisini belli bir çalışmaya çağıran evrenden gelecek işaretleri güven içinde bekleyebilirdi. Böyle bir işarete açık duruma gelmenin değişik yolları vardı; Will bunların çoğunu içtenlikle denemişti. Şaraba aşırı bir düşkünlüğü olmamakla birlikte, sırf bu yoldan vecit haline geçmeyi denemek için birkaç kez çok fazla içmişti; bir keresinde de neredeyse açlıktan bayılıncaya kadar hiçbir şey yememiş, ardından kendine güzel bir ıstakoz ziyafeti çekmiş; bir başka sefer ise, aşırı miktarda afyon çekince hastalanmıştı. Bu çabalardan hiçbirinin sonunda ortaya öyle çok değişik, yeni bir eser çıkmamış; afyonun etkisi onu, bünyesinin De Quincey'ninkinden apayrı olduğuna inandırmıştı. Dehanın gelişmesini sağlayacak o duyarlık hali henüz gelmemiş, evren kendisine henüz bir çağrı işareti göndermemişti, ama Sezar'ın başarısı bile, bir zamanlar büyük bir beklentiden öte bir şey değildi. Hepimiz gelişmenin ne değişik kılıklara bürünerek ilerlediğini; küçücük tohumların içlerinde ne güçlü biçimlere bürünecek şeyler sakladıklarını biliriz. Aslında yeryüzü, adına olasılıklar denen ümit verici benzerlikler ve içinden ne çıkacağı belli olmayan güzel yumurtalarla doludur. Will uzun kuluçka dönemlerinin ardından civciv çıkmayan zavallı yumurta örnekleri görmüştü ve,

gönül borcu duymasa, Casaubon'la alay ederdi; çünkü Casaubon'un ağır ilerleyen çalışmaları, defterler dolusu notları, dünyanın uzun uzun tartışılmış harabelerini araştırmakta kullandığı sınırlı kuramsal bilgisi – tüm bunlar onun gözünde, evrenin kendisi hakkındaki niyetlerine duyduğu büyük güveni artıran birer etkendi sanki. Will bu güvenin bir dehaya işaret ettiğine inanıyordu, tersine bir işaret de değildir bu elbette; dehada ne kendini beğenmişlik ne de alçakgönüllülük vardır; deha, bir şey yapmak ya da yaratmaktır ama genel değil, değişik, özel bir şey. Öyleyse biz, Will'in geleceği hakkında belli bir düşünce ileri sürmeyelim; bırakalım Avrupa'ya gitsin. Çünkü tüm yanlış davranış biçimleri arasında en temelsiz olanı, kehanette bulunmaktır.

Ancak şu anda, insanları yargılamakta fazla aceleci davranmamak gerektiği yolundaki bu uyarı, genç kuzeninden çok, Mr. Casaubon bakımından ilgilendiriyor beni. Mr. Casaubon, Dorothea'nın kolayca harekete geçen o güzel gençlik hayallerinin alevlenmesine neden olmuşsa; bundan, hakkında şimdiye kadar görüş belirten daha serinkanlı kişilerin sözlerinin Mr. Casaubon'u hakkıyla değerlendirdiği sonucuna varılabilir mi? Mrs. Cadwallader'ın komşusu bir din adamının ruh yüceliğine karşı gösterdiği küçümsemeye; Sir James'in rakibi bir erkeğin bacaklarına kusur bulmasına; Mr. Brooke'un bir arkadaşının fikirlerini öğrenmekteki başarısızlığına ya da Celia'nın orta yaşlı bir bilginin dış görünüşüne ilişkin eleştirisine dayanarak ulaşılmış kesin sonuçlara ve önyargılara şiddetle karşıyım ben. Hiç sanmam ki, çağının en büyük insanı bile (eğer yeryüzüne şimdiye kadar böylesine büyük bir kimse gelmişse), kendisinin bu gibi olumsuz yanlarının değişik birtakım küçük aynalardaki yansımalarından yakayı kurtarabilmiş olsun. Milton bile bir kaşığın içine baksaydı, orada kabak gibi bir surat görmek zorunda kalırdı. Ayrıca, Mr. Casaubon'un kendi kendini överken kullandığı dili, belki çok itici bulabiliriz; ama bu, kesinlikle onun işe yaramaz bir adam olduğu ya da yüreğinde güzel duygular taşımadığı anlamına gelmez. Ölümsüz bir fizikçi ve hiyeroglif yorumcusu olan bir kişi son derece kötü şiirler yazmamış mıdır? Güneş sistemi hakkındaki kuram, ince tavırlar ve konuşma adabına uygun sözlerle mi geliştirildi? Bir kimseyi dışarıdan bakarak değerlendirmeyi bir yana bırakıp şimdi daha büyük bir ilgiyle, onun yaptığı ve yapabileceği şeyler hakkında, günlük işlerini görürken karşılaştığı

güçlükler, geçip giden yılların soldurduğu ümitler ya da daha da derinleştirdiği yanılgılar hakkında, kendi bilincinin kendisine neler söylediğini ve toplumun baskısına karşı –bir gün kendisine fazla ağır gelecek ve sonunda kalbinin durmasına yol açacak böyle bir baskıya karşı– nasıl bir ruhla savaştığını araştıralım. Bu kişinin hayatı kendi gözünde önemlidir kuşkusuz; ama biz onun bizim tarafımızdan da aşırı derecede önemsenmek istediğini düşünürüz; bunun başlıca nedeni, zihnimizde kendi dışımızda birine ayıracak yer bulunmaması olsa gerek; çünkü bizler başkalarının karakteri hakkındaki değerlendirmeyi tam bir güven içinde Tanrı'ya bırakırız; aslına bakılırsa, bizden pek fazla takdir görmeyen bir kimsenin Tanrı katından büyük beklentilerinin olması, bir yücelik işareti bile sayılabilir. Mr. Casaubon da kendi iç dünyasının ilgi merkeziydi; bu yüzden Tanrı'nın öteki insanları kendisi için yarattığını düşünüyor, özellikle de onları "Tüm Mitolojilerin Anahtarı"nın yazarının işine yarayıp yaramadıklarına göre değerlendiriyorsa, bu bizlerin pek de yabancısı olmadığımız bir niteliktir ve insanların öteki bencil ümitlerine olduğu gibi, buna da biraz acıyarak bakmamız gerekir.

Dorothea'yla evlenme konusu Mr. Casaubon'da, şimdiye kadar bu evliliği onaylamadıklarını belli eden kişilerde uyandırdığından daha derin duygular uyandırmıştı elbette ve ben şimdiki duruma bakınca, onun başarısına sevimli Sir James'in uğradığı düş kırıklığına acıdığımdan daha çok acıyorum. Çünkü düğün için kararlaştırdıkları gün yaklaştıkça, Mr. Casaubon pek fazla sevinmediğini fark ettiği gibi, herkesin iki yanı çiçeklerle donanmış bir yol olarak düşündüğü o evlilik bahçesinin hayalini, şimdiye kadar elinde mumla dolaştığı kemerli dehlizlerden daha çekici bulmadığını görüyordu. Altın kalpli güzel bir genç kızın gönlünü kazandığı halde büyük bir sevinç duyamamanın yarattığı şaşkınlığı, kendi kendine itiraf etmiyordu; bu konuda bir başkasına ise, tek kelime bile söylemiş olamazdı; ayrıca Mr. Casaubon böyle bir sevincin ancak peşine düşülerek erişilecek bir şey olduğu düşüncesindeydi. Kuşkusuz, bunun tersini ifade eden tüm klasik metinleri de bilirdi o; ama anlaşılan klasik metinleri okuyup öğrenmek çaba gerektiriyordu; ki bu da, öğrendiklerimizi kendi hayatımızda uygulamak için geriye neden fazla bir gücümüzün kalmadığını açıklamakta.

Zavallı Mr. Casaubon çalışarak geçirdiği uzun bekârlık döneminde bileşik faiz yoluyla zevk ve neşe biriktirdiğini ve kendisine

gelecek büyük miktardaki sevgi talebinin bazı çekler gibi karşılıksız çıkmayacağını hayal etmişti; ama, ağırbaşlı ya da neşeli kimseler olalım, hepimiz böyle mecazlarla düşüncelerimizi karmakarışık ediyor ve bunlara göre davranınca da ölümcül yanlışlar yapıyoruz. Mr. Casaubon sırf kendisinin işte böyle son derece hazırlıklı bir durumda olduğuna inandığı için, şimdi hayal kırıklığına uğramak tehlikesiyle karşı karşıyaydı; çünkü beklediği neşe ve sevincin tam da en canlı olması gerektiği bir zamanda ve Lowick'teki çalışma odasının her zamanki sıkıcı saatlerinin yerini tam da Grange'e yaptığı ziyaretler almışken, üstüne çöken bu durgunluğu açıklayacak hiçbir dış etken göremiyordu. Hedefine yaklaşamadığını düşünerek yazarlık bataklığında çabalayıp durduğu zamanlar bazen ümitsizlik tehdidi altında yaşadığı dönemlerde olduğu gibi, şimdi de kendisini büyük bir yalnızlığa mahkûm eden sıkıntılı günler geçirmekteydi. Üstelik Casaubon'un yalnızlığı, başkalarının ilgisinden kaçınan, çok kötü bir yalnızlıktı. Dorothea'yı, onun gibi bir genç kızın gönlünü kazanmayı başarmış bir erkekten beklenecek derecede mutlu olduğuna inandırması gerekiyordu; yazarlık konusunda ise, genç kızın kendisine duyduğu çocuksu güven ve büyük saygıya bel bağlıyor, çalışmalarını belki yüreklendirir diye, söylediği her şeyi saf bir ilgiyle dinlediğini görüp seviniyor, yaptıklarını ve yapacaklarını ona bir öğretmenin özgüvenli tavrıyla anlatırken, verimsiz çalışma saatlerinde zihnine üşüşen o ürkütücü eleştirel dinleyicilerin yarattıkları cehennem gibi ağır havadan hiç değilse bir süre için kurtuluyordu.

İçeriği daha çok genç kızlar için hazırlanmış basit bir dünya tarihinden oluşan bir eğitimin ardından Mr. Casaubon'un büyük eseri hakkındaki sözleri, Dorothea'nın zihninde yeni ufuklar açmıştı; işte şimdi hissettiği bu aydınlanma duygusu ve Stoacılar ile İskenderiye ekolünü biraz yakından tanıyınca, kendi fikirlerinin de onlarınkilerden tümüyle farklı olmadığını öğrenmenin yarattığı şaşkınlık, kendi hayatı ve ilkeleri ile hayran kaldığı antik çağlar arasında kesin bir bağ kurabilmek ve o eski bilgi kaynaklarının kendi eylemlerine yön vermesini sağlayacak kapsamlı bir teoriye ulaşmak için duyduğu ateşli isteği bir süreliğine askıya almıştı. Daha bütüncül olan o bilgiye de sıra gelecek, Mr. Casaubon ona her şeyi anlatacaktı; evleneceği günü sabırsızlıkla beklediği gibi, düşünce dünyasının derinliklerine dalacağı gün için de sabırsızlanıyor, bu ikisi hak-

kındaki bulanık düşünceleri birbirine karışıyordu. Dorothea'nın, sırf akademik başarı olarak Mr. Casaubon'un bilgi birikiminde kendisinin de herhangi bir payının bulunmasını önemseyeceğini düşünmek, büyük bir yanılgı olur; Freshitt ile Tipton dolaylarında ondan, akıllı bir kız diye söz edilirdi ama sözcükleri daha kesin anlamlarında kullanan çevrelerde akıllılık, yalnızca kolay öğrenmek ve iş yapmak için sahip olunan bir yetenektir; insanının kişiliğiyle ilgisi yoktur. Dorothea'nın bilgiye duyduğu büyük istek, içinde gürül gürül akan insanlık sevgisinden kaynaklanıyordu ve onun fikirlerini de, içgüdülerini de önüne katıp sürükleyen işte bu sevgi seliydi. Dorothea bilgiyi süs gibi yakasında taşımak –onu eylemlerini besleyen sinirlerden ve kandan ayrı tutmak– istemiyordu; bir kitap yazacak olsa, tıpkı Azize Theresa gibi, vicdanını zorlayan bir gücün emri altında yazardı ancak. Ama yüreğinde, yaşamını aynı zamanda hem akılcı hem ateşli eylemlerle dolduracak bir şeye karşı şiddetli bir arzu vardı; insanları aydınlatacak büyük görüşlerin ve manevi önderlerin zamanının geçtiğine, dualar bizleri eğitecek yerde özlemlerimizi artırdığına göre, geriye bilginin ışığından başka ne kalıyordu ki? Aydınlanmayı şimdi yalnızca bilginler sağlıyordu ve Mr. Casaubon'dan daha bilgili kimse var mıydı?

Böylece hızla geçen o haftalarda Dorothea'nın bu sevinçli, minnettar beklentisi kesintisiz devam etti; sevgilisi ara sıra kendi duygularında bir şevksizlik fark ediyor olsa da bunu hiçbir zaman Dorothea'nın sevecen ilgisindeki herhangi bir gevşemeye yormuyordu.

Mevsim, düğünden sonra çıkılacak seyahati Roma'ya kadar uzatma düşüncesini destekleyecek ölçüde yumuşaktı; Vatikan'daki bazı el yazmalarını incelemek istediği için Mr. Casaubon balayında özellikle Roma'ya gitmeyi tasarlıyordu.

Celia'nın onlarla gelmeyi kabul etmediğinin, Dorothea'nın da onu yol arkadaşı olarak istemediğinin anlaşılmasından bir süre sonra, bir sabah, "Kız kardeşinin bize refakat etmeyeceğine hâlâ hayıflanıyorum, Dorothea" dedi. "Saatlerce yalnız kalacaksın, çünkü Roma'da geçireceğimiz günlerden olabildiğince yararlanmak zorundayım ben; o sırada yanında sana arkadaşlık edecek biri bulunsaydı, kendimi daha serbest hissederdim."

"Kendimi daha serbest hissederdim" sözü Dorothea'nın sinirine dokunmuştu. Mr. Casaubon'a bir şey söylerken ilk kez öfkeden yüzü kızarıyordu.

"Zamanınızın ne kadar değerli olduğunu bilmediğimi düşünüyor, onu en yararlı şekilde harcamanızı engelleyecek her şeyden seve seve vazgeçeceğimi bilmiyorsanız, beni çok yanlış anlamışsınız demektir" dedi.

Mr. Casaubon onun kırıldığını hiç fark etmemişti. "Ne kadar anlayışlısın, sevgili Dorothea; ama yanında sana arkadaşlık edecek bir hanım olsaydı, sizi bir rehbere emanet eder ve böylece aynı zaman zarfında iki ayrı gayeyi yerine getirebilirdik" dedi.

Dorothea dik dik, "Rica ederim, bu konuyu bir daha açmayın" dedi. Ama hemen ardından, korkarım yanlış davrandım, diye düşündü; ona doğru dönerek elini elinin üstüne koydu ve farklı bir sesle ekledi: "Benim için kaygılanmayın, lütfen. Yalnız kalınca, düşüneceğim o kadar çok şey olacak ki. Sırf işlerimi görmek için Tantripp'in yanımda olması yeter bana. Celia'ya katlanamazdım; çok sıkılırdı o."

Giyinme zamanı gelmişti. O gün bir yemek daveti vardı, düğün öncesi Grange'de verilmesi gereken davetlerin sonuncusuydu bu; zil çalınca Dorothea, sanki hazırlanmak için her zamankinden daha çok zamana ihtiyacı varmış gibi, oradan hemen uzaklaşmasına bir fırsat çıktığı için memnun olmuştu. Kendi kendine bile tanımlayamadığı bir nedenle sinirlendiği için utanıyordu; çünkü niyeti yalan söylemek olmadığı halde, verdiği yanıtın aslında gerçek kırgınlığıyla ilgisi yoktu. Mr. Casaubon'un söylediği şey çok mantıklıydı; ama gene de Dorothea'da bir an, aralarına mesafe koyduğu yolunda belli belirsiz bir duygu uyandırmıştı.

İçinden, "Anlaşılan, bencil, zayıf, tuhaf bir ruh hali içindeyim ben" diye geçirdi. "Benden bunca üstün bir eşin bana, benim ona duyduğumdan daha az ihtiyaç duyacağını nasıl olur da bilemem?"

Kendini Mr. Casaubon'un yüzde yüz haklı olduğuna inandırdıktan sonra yeniden sakinleşti; gümüş grisi giysisiyle salona girdiğinde, huzur dolu, vakur, hoş bir görünüşü vardı; alnının üstünden ikiye ayırdığı koyu kahverengi saçlarını başının arkasında büyük bir topuz yapmıştı; davranışlarında ve yüz ifadesinde olduğu gibi saç biçiminde de sırf iyi bir etki uyandırmak amacıyla tasarlanmış hiçbir şey yoktu. Dorothea başkalarıyla birlikteyken ara sıra sanki tam bir huzura –kulesinden dışarıya açık, temiz havaya bakan Azize Barbara'nın resmindeki gibi bir huzura– kavuşurdu; ama o sırada çevresinde dikkatini çeken bir konu çıkınca, bu sakinlik anlarından sonra sözleri ve duyguları daha büyük bir güç kazanırdı.

O akşam pek çok kimsenin gözü doğal olarak Dorothea'nın üstündeydi; çünkü büyük bir davetti bu ve toplumun değişik kesimlerinden gelen erkek konukların sayısı, yeğenleri kendisiyle birlikte yaşamaya başladıkları günden beri Mr. Brooke'un Grange'de verdiği yemek davetlerinin hiçbirinde olmadığı kadar çoktu ve bu yüzden konuşmalar bazen az bazense son derece uyumsuz ikili ve üçlü gruplar halinde geçiyordu. Aralarında Middlemarch'a yeni belediye başkanı seçilen imalathane sahibi Mr. Vincy ile onun, kasabada büyük bir ağırlığı bulunduğu için, sözcük dağarcıklarının niteliklerine göre bazı kimselerin Metodist, bazılarının ikiyüzlü dedikleri, hayırsever bankacı kayınbiraderi ve türlü mesleklerden başkaları da vardı. Durumu gören Mrs. Cadwallader, Brooke'un böylece tüm Middlemarch'lılara seçim rüşveti vermeye başladığını söylüyor, "ben kendi verdiğim hasat sonrası yıllık davetlerde, şerefimize içtenlikle kadeh kaldıran ve hâlâ büyükbabalarının ev eşyalarını kullanmaktan utanmayan çiftçileri bu adamlara tercih ederim" diyordu. Çünkü, Reform Yasası siyasal bilincin güçlenmesine henüz fazla bir katkıda bulunmadan önce, ülkenin bu bölgesinde sınıflar arası farklar daha keskin, partiler arası farklar ise daha belirsizdi; öyle ki, Mr. Brooke'un davetlerine bu şekilde ayrım yapmadan herkesi çağırması, çok sık seyahat etmenin ve o seyahatlerden bir sürü fikirle dönmenin yarattığı genel bir umursamazlıktan ileri geliyordu sanki.

Miss Brooke yemek odasından çıkar çıkmaz, hakkında "laf arasında" birkaç söz etme fırsatı doğdu. Toprak sahibi kibar beylerle uzun süredir ilişkisi yüzünden artık kendini de onlardan biri sayan yaşlı avukat Mr. Standish, "Hoş bir kadın bu Miss Brooke! Tanrı huzurunda yeminle söylüyorum, olağanüstü hoş bir kadın!" dedi; bu yemin sözünü, üst sınıftan bir kimsenin konuşma biçimini belirten bir tür aile armasıymış gibi, ağzında yuvarlayarak söylemişti.

Anlaşılan banker Mr. Bulstrode'la konuşuyordu; ama kabalıktan da Tanrı adının böyle uluorta kullanılmasından da hoşlanmayan bu bey, başını sallamakla yetindi. Orta yaşlı bir bekâr ve ünlü bir avcı olan Mr. Chichely de lafa karıştı; yüzü Paskalya yumurtası rengindeydi; özenle düzenlediği birkaç tel saçı ve kendisine seçkin bir erkek görünüşü verdiğini düşündüğü bir duruşu vardı.

"Evet ama hiç benim tipim değil!" dedi. "Erkeğini memnun etmek için daha fazla çaba gösteren kadınları severim ben. Kadın

dediğin takıp takıştırıp süslenmeli biraz, hafifçe cilveli olmalı. Erkekler zora koşulmaktan hoşlanır. Kadın ne kadar direnir, karşı koyarsa, o kadar iyi."

Mr. Standish ona hoş görünmek için, "Bir doğruluk payı var bunda" dedi. "Ve size yemin ederim, kadınlar zaten genellikle öyle davranıyor. Herhalde bir hikmet var bunda: Tanrı böyle yaratmış onları, doğru değil mi, Bulstrode, ha?"

"Kadınlardaki cilvenin kaynağı başka bir şey; Tanrı'nın değil, daha çok şeytanın işi bu bence."

Cinsi latif hakkındaki fikirleriyle, Mr. Bulstrode'un dini duygularını incitmişe benzeyen Mr. Chichely, "Evet, haklısınız. Kadının içinde bir parça şeytanlık olmalı elbette" dedi. "Ayrıca, sarışınları severim ben; şöyle salına salına yürüyenleri, kuğu boyunluları. Laf aramızda, belediye başkanının kızı benim zevkime, Miss Brooke'tan, hatta Miss Celia'dan çok daha uygun. Evlenmeye niyetim olsa, onlardan birini değil, Miss Vincy'yi seçerdim ben."

Mr. Standish şaka yollu, "Hadi, hadi, elini çabuk tut. Gün, orta yaşlı erkeklerin günü şimdi" dedi.

Mr. Chichely başını pek anlamlı anlamlı salladı: Seçeceği kadın tarafından kabul edileceğinden tam emin olmadan evlenmeye kalkışacak bir adam değildi kendisi.

Mr. Chichely'nin gözünde örnek kadın olmak şerefine erişen Miss Vincy, konuklar arasında değildi elbette; çünkü fazla ileri gitmeye her zaman karşı çıkan Mr. Brooke, yeğenlerinin Middlemarch'lı bir imalathane sahibinin kızıyla, herkesin katılabildiği etkinlikler dışında, herhangi bir yerde birlikte görülmelerini istemezdi. Kadın konuklar arasında Lady Chettam ya da Mrs. Cadwallader'ın karşı çıkabilecekleri hiç kimse yoktu; çünkü albayın dul eşi Mrs. Renfrew'nun soyluluk bakımından sakıncalı herhangi bir yanı bulunmadığı gibi, hekimleri şaşırtan ve anlaşılan tüm tıbbi bilgilerin kocakarı ilaçlarıyla desteklenmesini gerektiren ilginç bir sağlık sorunu da vardı. Kendi mükemmel sağlığını sürekli hekim gözetimine ve evde acı otlarla yapılan alkollü bir içkiye borçlu olduğunu söyleyen Lady Chettam, hayal gücünü iyice işleterek, Mrs. Renfrew'nun anlattığı belirtiler hakkında uzun uzun konuştu; kendi aldığı kuvvet ilaçlarının hiçbir işe yaramadığından söz etti.

Başka bir konuk Mrs. Renfrew'ya seslenince, Lord Chettam'ın bu yumuşak başlı ama heybetli dul eşi, düşünceli düşünceli Mrs.

Cadwallader'a doğru dönerek, "Bütün bu ilaçların gücü kuvveti sizce nereye gidiyor?" diye sordu.

Rahibin karısı yeterince soylu bir kişiydi, bu yüzden ilaçlar konusunda bilgi sahibi olmadığı düşünülemezdi; "Nereye olacak, hastalığın gücünü artırmaya" dedi. "Her şey bünyeye bağlı; ilaçlar bazı insanları şişmanlatıyor, bazılarına kan yapıyor, bazılarınaysa safra. Ben böyle düşünüyorum; insan ne ilaç alırsa alsın, bir şekilde işe yarıyor yani."

"Söylediğiniz gibiyse, Mrs. Renfrew o zaman güç azaltan –hastalığın gücünü azaltan– ilaçlar almalı demek ki. Aslında söylediğiniz şey akla yakın bence."

"Elbette akla yakın. Aynı toprakta yetişen iki türlü patates var. Bunlardan biri gitgide daha sulu, daha tatsız oluyor—"

"Ah! Bizim zavallı Mrs. Renfrew gibi yani; ben de aynı fikirdeyim. Ödem işte! Henüz şişme yok, su içeride toplanmış. Bence kurutucu ilaçlar almalı o, öyle değil mi? Ya da kuru sıcak hava banyosu. Kurutucu olarak denenecek pek çok şey vardır."

Beylerin içeri girdiklerini gören Mrs. Cadwallader alçak sesle, "Tanıdığımız bir şahsın risalelerini de denesin" dedi. "Ama onları yazanın *kendisinin* daha fazla kurumaya kesinlikle ihtiyacı yok."

Lady Chettam hoş bir kadındı, ancak algı yeteneği insanı açıklamada bulunma zevkinden yoksun bırakacak ölçüde hızlı değildi. "Kimden söz ediyorsun sen, şekerim?" diye sordu.

"Güveyden, Casaubon'dan. Adam nişandan beri daha büyük bir hızla kuruyor kesinlikle. Aşkın yakıcı alevinden olmalı."

Lady Chettam daha da alçak bir sesle, "Bence bünyesi hiç sağlam değil" dedi. "Bir de kitap çalışmaları var; dediğiniz gibi hepsi de yavan, kupkuru şeyler."

"Gerçekten de Sir James'in yanında Casaubon, bu davete derisi yüzülmüş bir kurukafayla gelmiş gibi duruyor. Bakın, şuraya yazıyorum işte: Bu kız bir yıl sonra nefret edecek bu adamdan. Şu anda ona peygamber gözüyle bakıyor ama zamanla yavaş yavaş tersini düşünecek. Tam bir kuş beyinli!"

"İnanılır gibi değil! Korkarım dik kafalı bir kız bu. Ama siz Casaubon'u iyi tanıyorsunuz; söyleyin bana, ortada çok kötü bir şey mi var? Gerçek nedir?

"Gerçek mi? Yanlış ilaç kadar kötü bu adam; tadı berbat, etkisi sıfır."

Lady Chettam bu yanlış ilacı zihninde öyle açık seçik canlandırdı ki Mr. Casaubon'un kusurları hakkında kesin bir bilgi edinmiş gibi oldu. "Daha kötüsü olamaz" dedi. "Gene de Sir James'in Miss Brooke'a toz kondurduğu yok. Onun örnek bir kadın olduğunu söylüyor hâlâ."

"Kendi iyiliğinden öyle söylüyor o. Emin olun ki aslında küçük Celia'yı daha çok beğeniyor; kız da Sir James'in değerinin farkında. Benim küçük Celia'mı siz de seviyorsunuzdur umarım, Lady Chettam?"

"Elbette, sardunyalara ablasından daha düşkün o; boy pos bakımından onun kadar güzel olmasa da, daha yumuşak başlı. Ama ilaçlardan söz ediyorduk biz. Şu yeni genç doktor Mr. Lydgate'i anlatın bana. Fevkalade zeki olduğunu söylediler; kesinlikle öyle birine benziyor, gerçekten hoş bir yüzü var."

"Efendi bir adam. Humphrey ile görüşürlerken duydum. İyi konuşuyor."

"Evet. Mr. Brooke'un söylediğine göre, Northumberland'lı Lydgate'lerdenmiş; gerçekten köklü bir aile. İnsan pratisyen bir doktordan böyle bir şey beklemiyor. Bence doktorlar toplumsal bakımdan, uşaklarla aynı düzeyde olmalı; çoğu zaman böyleleri daha bilgili oluyor. İnanın, bizim zavallı Hicks'in teşhisleri hep doğru çıkardı, yanıldığını hiç görmedim ben onun. Kaba saba, kasap gibi bir adamdı ama benim bünyemi iyi biliyordu. Aniden ölümü benim için büyük kayıp oldu. Şuraya baksanıza, Miss Brooke bu Mr. Lydgate'le ne kadar hararetli konuşuyor!"

Kulakları kadar yorum yeteneği de keskin olan Mrs. Cadwallader, "Ona köylü evlerinden, hastanelerden söz ediyor" dedi. "Lydgate hayır sahibi biri bence; bu yüzden Mr. Brooke mutlaka onunla dost olacaktır."

Oğlu yakınlarına gelince, Lady Chettam, "James" diye seslendi. "Mr. Lydgate'i getir de tanıştır benimle. Hekimliği nasılmış, görmek istiyorum."

Bu soylu nazik hanım Mr. Lydgate'e, ateşli hastalıkları yeni bir yolla tedavi etmekteki başarısını duyduğunu, bu yüzden onunla tanışmak için bulduğu bu fırsata çok sevindiğini bildirdi.

Kendisine söylenen şeyler ne kadar saçma olursa olsun, Mr. Lydgate hekimlerin o son derece ciddi görünebilme becerisine sahipti; ayrıca sakin bakan kahverengi gözleri, insanlarda iyi bir dinleyici olduğu yolunda güçlü bir izlenim uyandırıyordu. Mr. Lydgate mü-

teveffa Hicks'e neredeyse hiç benzemiyordu – özellikle de giyim kuşam ve konuşma biçimindeki doğal incelik bakımından. Gene de Lady Chettam'da büyük bir güven uyandırdı. Herkesin bünyesi için özel denebileceğini kabul ederek, Lady Chettam'ın kendi bünyesinin özel olduğu yolundaki görüşüne katıldı; ayrıca onun bünyesinin başkalarından daha özel olabileceği düşüncesine de karşı çıkmadı. Tehlikesine bakmadan şişe çekmek dahil, ateşin fazla düşürülmesine yarayan yöntemleri onaylamadığı gibi, sürekli porto şarabı ile kınakına kabuğu kullanılmasına kendisi de karşıydı. Konuştuğu bir kimseyle aynı düşüncede olmanın yararını bildiğinden, "Bence de öyle" sözünü öyle saygılı bir biçimde söylüyordu ki Lady Chettam onun yetenekli bir doktor olduğuna artık tüm kalbiyle kanaat getirmişti.

Mr. Brooke'la vedalaşırken, "Sizin hamisi olduğunuz genci pek beğendim" dedi.

"Hamisi olduğum mu? Kim ki o?"

"Lydgate. Şu yeni doktor. Mesleğini fevkalade iyi bilen biri gibi geldi bana."

"Lydgate, ha! Lydgate'in hamisi değilim ben; amcalarından birini tanıyorum, bana yeğeni hakkında bir mektup yolladı. Gene de harika bir doktor olduğunu sanıyorum – Paris'te okumuş, şu ünlü Broussais'yi tanımış; birtakım ileri düşünceleri var yani, tıpta ilerleme sağlamak istiyor."

Mr. Brooke Lady Chettam'ı yolcu ettikten sonra, nezaket gereği bir grup Middlemarch'lının yanına gitti; "Lydgate'in pek çok fikri var; havalandırma konusunda, yiyecek içecek konusunda – tamamen yeni fikirler" diyerek tekrar söze başladı.

Mr. Standish, "Hadi canım sen de! İngiliz halkını İngiliz yapan eski tedavi yollarını altüst etmek doğru bir şey mi yani?" dedi.

Alçak sesle konuşan ve hastalıklı bir görünüşü olan Mr. Bulstrode, "Bizdeki tıp bilgisi çok kötü vaziyette. Ben kendi hesabıma Mr. Lydgate'in gelişine çok memnun oldum. Ümit ederim, yeni hastanenin idaresini ona verebiliriz" dedi.

Mr. Bulstrode'dan pek hoşlanmayan Standish, "Çok yerinde olur bu, çok" diye karşılık verdi; "Eğer hastalarınızın üzerinde deneyler yapsın, hayırseverlik uğruna birkaç kişinin canını alsın istiyorsanız, hiç durmayın. Ama benden, sırf deneme tahtası olayım diye kesenin ağzını açıp hastaneye bağışta bulunmamı beklemeyin sakın. Bir parça denenmiş tedavi yollarını severim ben."

Mr. Brooke başını avukata doğru sallayarak, "Bak Standish, aldığın ilacın her ayrı dozu bir deneydir – bir deney yani" dedi.

Mr. Standish, hukuk konusunda olmadığı sürece, bu tür tutarsız itirazlara duyduğu öfkenin değerli bir müvekkile ne kadarı gösterilebilirse, o kadarını belli ederek, "Ha, bu anlamda söylüyorsanız, o başka!" dedi.

Solgun yüzüyle Fransisken keşişlerini andıran Mr. Bulstrode'un tam tersine, gürbüz bir insan resmine modellik edebilecek ölçüde al yanaklı bir adam olan belediye başkanı Mr. Vincy de lafa karıştı: "Beni şu zavallı Grainger gibi bir iskelete çevirmeden iyileştirecek her türlü tedaviye varım ben. Adamın biri, hastalık oklarına karşı bedeni dolgun tutmamak son derece tehlikelidir, demiş. Bence çok yerinde bir söz."

Mr. Lydgate bu konuşmaları duymadı elbette. Davetten erken ayrılmıştı o; içinden birtakım kimselerle, özellikle de Miss Brooke'la tanışmanın sağladığı değişiklik olmasa, bu akşam çok sıkılırdım, diyordu; yaşı geçkin bir adamla yakında yapacağı evlilik, toplumsal yardım konularına duyduğu ilgi ve gençliğin tazeliği; tüm bunlar bir araya gelip, bu genç kıza ender rastlanan bir çekicilik veriyordu.

"İyi biri bu kız ama biraz fazlaca ciddi" diye düşündü. "Böyle kadınlarla konuşmak insanı sıkar. Durmadan her şeyin nedenini sorarlar ama herhangi bir konunun değerini kavrayacak kadar bilgileri yoktur, bu yüzden, her şeyi kendi hoşlarına gidecek biçimde halletmek için çoğu zaman kendi ahlak anlayışlarına sığınırlar."

Belli ki Dorothea, Mr. Chichely gibi Mr. Lydgate'in de beğendiği kadın tipi değildi. Aslında zihinsel bir olgunluğa erişmiş bulunan Mr. Chichely'nin açısından düşünülürse, Miss Brooke tam bir hata, genç ve güzel kadınların neşeli, parlak bekârlara uygun sayılmaları da dahil, kadınların yaratılış amacına duyduğu güveni kökünden sarsmak için tasarlanmış bir hataydı. Ama Lydgate, Mr. Chichely kadar olgunlaşmış değildi; onun önünde, ileride kadınların en değerli özellikleri hakkındaki düşüncesini değiştirmesine yol açabilecek deneyimler vardı daha.

Ancak, Chichely de, Lydgate de, Miss Brooke'u bundan böyle kızlık soyadıyla görmeyeceklerdi. O günkü yemek davetinden kısa bir süre sonra Dorothea, Mrs. Casaubon olmuş ve balayı için Roma'ya doğru yola çıkmıştı.

BÖLÜM 11

"İnsan davranışlarını, onların kullandıkları dille
Ve komediye uygun düşen karakterlerle ele almak,
Ve zamanın gerçek bir tablosunu sunmak suretiyle,
Ağır suçları değil de, saçmalıkları gülünç kılmak."

Ben Jonson

Aslında Lydgate daha şimdiden kendini Dorothea'ya hiç benzemeyen bir genç kızın büyüsüne kaptırmaya başladığının farkındaydı: Dengesini yitirip âşık olduğunu hiç sanmıyordu ama o genç kız hakkında, "Zarafetin ta kendisi; son derece güzel ve iyi yetişmiş; kadın dediğin işte böyle olmalı, insanda nefis bir müzik etkisi uyandırmalı" demişti. Çirkin kadınları hayatın acı gerçeklerinden biri gibi görüyor, onların da filozofça karşılanıp bilimsel açıdan incelenmeleri gerektiğini düşünüyordu; ancak, ona göre Rosamond Vincy'de gerçek bir ezginin çekiciliği vardı. Bir erkek acele evlenmek istiyorsa ve kendine eş olarak seçebileceği bir kadın görmüşse, o erkeğin bekâr kalması çoğu zaman kendi kararından çok, kadının kararına bağlıdır. Lydgate daha birkaç yıl evlenmemesi gerektiğine inanıyordu: Önce kendine başkalarının gittiği geniş anacaddeden uzak, önünü görebileceği iyi bir yol açmalı, ancak ondan sonra evlenmeliydi. Rosamond Vincy karşısına çıkalı, daha Mr. Casaubon'un nişanlanıp evlenmesi için geçen zaman kadar bir süre geçmişti; ama bu bilgin adamın parası vardı; ciltler dolusu not hazırlamış, böylece henüz ortaya bir eser koymadan, kendisine bir isim –genellikle insanın ününün yarısından çoğunu oluşturan bir isim– yapmıştı. Gördüğümüz gibi, Mr. Casaubon ömrünün kalan çeyreğini süsleyecek; kayda değer bir sarsıntıya neden olmadan, hayatını küçük bir ay gibi aydınlatacak bir kadınla evlenmişti. Ama Lydgate gençti; yoksul ve hırslıydı. Onun ömrünün yarın yüzyılı arkasında değil, önündeydi daha; ayrıca o Middlemarch'a, hızla servet edinmeye elverişsiz, hatta doğru dürüst bir gelir bile getirmeyecek işler yapmak amacıyla gelmişti. Hayatına süs katmayı

çok önemsese bile, bu durumdaki bir erkek için evlilikte süsten daha önemli bir şey vardır – Lydgate'in bir eşin işlevleri arasında ilk sırada saydığı bir şeydi bu. Dorothea Brooke'la yaptığı tek bir konuşmaya dayanarak ulaştığı sonuca göre, inkâr edilemeyecek güzelliğine rağmen, bu genç hanım işte o noktada yetersiz olabilirdi. Miss Brooke'un dünyaya bakışı hiç kadınca değildi. Böyle bir kadınla yaşamak, insanı eğlendirip rahatlatmak bakımından, kuş ötüşleri diye tatlı gülüşlerin, gökyüzü diye mavi gözlerin bulunduğu bir cennette yan gelip yatmak varken, işten çıkınca gidip bir de ilkokul ikinci sınıf öğrencilerine ders vermekten farksız olurdu.

Kuşkusuz şu anda ne Lydgate için Dorothea'nın nasıl bir kadın olduğunun ne de Dorothea için bu genç doktorun hayranlığını kazanan genç kızın kadınca niteliklerinin bir önemi vardı. Ama insanların kaderlerinin gizliden gizliye nasıl birbirleriyle iç içe geçtiklerini yakından izleyen herkes, bir hayatın yavaş yavaş bir ötekini etkilemeye hazırlandığını görecektir; bu tür hazırlıklar, henüz tanışmadığımız bir komşuya olan kayıtsızlığımız ya da ona yönelttiğimiz soğuk bakışlar üzerinde önceden hesaplanmış bir zıtlık, bir çelişki etkisi yaratırlar. Çünkü o sırada Kader Tanrıçası, elinde katlı tuttuğu *oyuncular listesi* ve alaycı bir tavırla orada, o insanların yanı başında durmaktadır.

Eski taşra halkları arasında da bu tür gizli devinimler, bu tür bağlantılar vardı. O zamanlar yalnızca savurgan bir hayat sürüp sonunda pasaklı bir eş ve altı çocukla kalan, iyi okumuş son derece yetenekli gençlerinki kadar büyük çöküşler yaşanmaz; aynı zamanda, toplumsal ilişkilerin sınırlarını sürekli değiştiren ve insanlar arası etkileşim konusunda karşımıza yeni örnekler çıkaran daha az dikkat çekici inişler çıkışlar da görülürdü. Bazı kimselerin toplumsal konumları biraz aşağılara kayarken, bazılarınınki yükselişe geçerdi. Bazı kimseler bozuk şivelerini düzeltip mal mülk edinirken, bazı kibirli beyzadeler kasaba seçimlerinde aday olmayı kabullenecek bir duruma düşer; bazıları siyasal, bazıları dinsel akımlara kapılıp sonunda kendilerini belki beklenmedik şaşırtıcı kimselerle aynı ortamda bir araya gelmiş durumda bulurlardı. Tüm bu dalgalanmalar sırasında değişmeden kaya gibi duran birkaç kişi ya da aile de vardı; ama sağlamlıklarına rağmen bunlar da, hem kendi içlerinde hem de çevrelerinde süren değişikliklerin etkisiyle, yavaş yavaş birtakım yeni kılıklara büründüler. Zamanla

eski yastık altı birikimler yerlerini gitgide tasarruf sandıklarına bırakıp çil çil altın sikkeler ortadan kalktıkça; eskiden gözlerden ırak masum hayatlar yaşayan köy eşrafından kimseler, baronetler, hatta lordlar bile, yakından tanınıp kusurları görüldükçe; kentler ve kırsal yöreler arasında yeni bağlar kuruldu. Ülkenin uzak yerlerinden kentlere göçler de oldu; kimileri insanı kaygılandıran yeni becerilerle, kimileri ellerinde o çirkin kurnazlık silahıyla geldiler. Aslında, tarihçi Herodot'ta gördüğümüz toplumsal hareketlerin ve sınıflar arası karışımların çoğu eskiden İngiltere'de de yaşanmış şeylerdi; ayrıca geçmişi anlatmak için yola çıkarken Herodot da kitabına bir kadının başından geçenlerle başlamayı uygun bulmuştu. Ancak anlaşıldığı kadarıyla cazip eşyalarla ayartılmış bir genç kız olarak Herodot'un Io'su, Dorothea Brooke'un tam zıddıydı ve bu bakımdan belki o daha çok Rosamond Vincy'ye –giyim kuşam konusunda kusursuz bir zevke, kumaş seçiminde kendisine en geniş renk ve dökümlülük olanaklarını sağlayan katıksız bir sarışınlığa ve peri kızı gibi bir endama sahip bulunan Rosamond Vincy'ye– benziyordu. Ancak, Rosamond'un çekiciliği bunlarla sınırlı değildi. Herkesin gözünde, Mrs. Lemon'un okulunun en gözde öğrencisiydi o. Kibar bir kadın için gereken her şeyin –hatta bir faytona nasıl binilip inileceğinin bile– öğretildiği bu okul, bölgenin önde gelen okullarındandı. Mrs. Lemon da, Miss Vincy'yi herkese örnek gösteriyor, öğrencilerin hiçbirinin konuları kavramakta, yolu yordamıyla konuşmakta onunla boy ölçüşemeyeceğini, öğrencisinin piyano çalışını olağanüstü bulduğunu söylüyordu. Başkalarının bizim hakkımızda nasıl konuştuklarına karışamayız; Mrs. Lemon, Juliet'i ya da Imogen'i anlatmaya kalkışsaydı, bu kadın kahramanlar da bize o kadar şiirsel gelmezlerdi belki. Ama Rosamond'u gören pek çok insan, Mrs. Lemon'un övgü dolu sözlerinin kendilerinde yaratmış olabileceği kuşkudan daha ilk bakışta kurtulurlardı.

Lydgate'in Middlemarch'a geldikten kısa bir süre sonra bu tatlı genç kızı görmemiş hatta Vincy ailesiyle tanışmamış olması düşünülemezdi: Onun bir miktar para ödeyerek hastalarını devraldığı Mr. Peacock (kullandığı ateş düşürme yöntemi Mrs. Vincy'nin hoşuna gitmediği için) Vincy'lerin doktoru değildi artık; ama ailenin akrabaları ve tanıdıkları arasında pek çok hastası vardı. Zaten Middlemarch'ın ileri gelen insanlarından onlarla akraba olmayan ya da en azından tanışmayan kaç kişi çıkardı ki? Vincy'ler eskiden

beri imalathane işletirlerdi; üç kuşaktır iyi bir evde oturuyorlardı; doğal olarak bu eve, kimileri iyi ailelerden, kimileri biraz daha aşağı tabakaya ait komşulardan gelinler gelmiş, kendilerinden de onlara gelinler gitmişti. Mr. Vincy'nin kız kardeşi, Middlemarch'ta doğmadığı gibi nereden geldiği de pek bilinmediği halde, varlıklı bir adam olan Mr. Bulstrode'la evlenmişti ve herkes Bulstrode'un gerçek bir Middlemarch'lı aileye akraba olmakla iyi bir evlilik yaptığını düşünüyordu. Öte yandan, Mr. Vincy'nin kendisi bir hancının kızıyla evlenerek toplum katında biraz gerilemişti. Ancak, bu evliliğin de parasal bakımdan sevindirici bir yanı vardı; çünkü Mrs. Vincy'nin kız kardeşi, yaşlı Mr. Featherstone'un ikinci eşiydi ve yıllar önce ölmüştü; çocuğu olmadığından yeğenleri, varlıklı bir adam olan Mr. Featherstone'un sevgisini kazanabilirlerdi belki. Mr. Bulstrode ile Mr. Featherstone, Peacock'un en önemli hastaları arasındaydılar; ikisi de onun yerine gelen ve Middlemarch'ta hem tarafgirliğe hem de tartışmaya yol açan yeni doktoru, farklı nedenlerle, çok iyi karşılamışlardı. Vincy ailesine bakan doktor Wrench, Lydgate'in mesleki tavrını ta baştan beğenmemişti; ayrıca Lydgate hakkında söylenen her şey, Vincy'lerin sık ziyaret edilen evinde ayrıntılarıyla anlatılıyordu. Mr. Vincy taraf tutmaktan çok, herkesle dostluktan yanaydı; ama yeni kimselerle tanışmakta acele etmesi için ortada bir neden yoktu. Rosamond içinden babasının Lydgate'i evlerine davet etmesini istiyordu. Eskiden beri tanıdığı kişileri ve yüzleri –Middlemarch'lı delikanlılara özgü yamuk yumuk profilleri, yürüyüş ve konuşma biçimleriyle çocukluklarından beri tanıdığı o kimseleri– görmekten bıkmıştı artık. Okul arkadaşlarının hepsi daha üst tabakadan kızlardı; Rosamond emindi ki onların erkek kardeşleriyle tanışsaydı, kendisi için Middlemarch'lı gençlerle ister istemez arkadaşlık etmekten daha ilginç olurdu bu. Ama Lydgate'i davet konusundaki isteğini babasına açamazdı; babası da o konuda acele etmiyordu. Belediye başkanı olmak isteyen bir belediye meclisi üyesi, verdiği yemek davetlerini yavaş yavaş büyütmek zorundadır; ancak şimdi Mr. Vincy'nin güzelce donatılmış yemek masasında zaten pek çok davetli vardı.

Mr. Vincy ikinci oğluyla depoya gittikten, Miss Morgan okul odasında evin küçük kızlarıyla derslere başladıktan çok sonralara kadar bu masa, genellikle üstünde o sabahki kahvaltıdan arta kalmış yiyeceklerle kaplı durur; ailenin kahvaltıya çağrıldığında

yataktan kalkmayı, başkalarına her türlü sıkıntıyı vermekten daha tatsız bulan tembel bir üyesini beklerdi. Aynı şey, Mr. Casaubon'un Grange'i ziyaret ettiği o son günlerde, ekim ayının bir sabahında da böyle oldu. Yemek odası şöminedeki ateşle biraz fazlaca ısındığı ve evin küçük köpeği, sıcaktan dili dışarıda, uzak bir köşeye çekildiği halde, Rosamond oturmuş nakış işlemeye nedense her zamankinden daha uzun devam ediyor, ara sıra şöyle hafifçe bir silkiniyor, nakışını dizinin üstüne koyup, yüzünde tereddütlü bir bıkkınlık ifadesiyle dalgın dalgın köpeğe bakıyordu. Mutfağa bir göz atıp döndükten sonra küçük iş masasının öteki yanındaki yerine oturan annesinin çok daha sakin bir hali vardı. O sırada duvar saati gene çalmak üzere olduğunu belirten işareti verince, Mrs. Vincy tombul parmaklarıyla onardığı dantelden başını kaldırdı ve zili çaldı.

"Pritchard, git de Mr. Fred'in kapısını gene tıklat ve saatin on buçuğu vurduğunu söyle."

Mrs. Vincy bunu, kırk beş yılın ne açılı ne de paralel çizgiler çizebildiği o neşeli, tatlı yüzünün ifadesinde herhangi bir değişiklik olmadan söylemişti; bir yandan hayran hayran kızına bakarken, pembe başlığının bağlarını geriye itip elindeki işi kucağına bıraktı.

Rosamond, "Fred aşağı gelince, kahvaltıda ringa balığı yemesine izin vermeyin lütfen anneciğim" dedi. "Sabahın bu saatinde evin baştan aşağı balık kokmasına dayanamıyorum."

"Ah, sevgili kızım, kardeşlerine karşı ne kadar sert davranıyorsun! Sende görebildiğim tek kusur bu işte. Dünyanın en yumuşak, en tatlı huylu kızısın ama kardeşlerine karşı çok hırçınsın."

"Hırçın değilim, anneciğim; benim bir genç kıza yakışmayan tek söz ettiğimi duymamışınızdır."

"Doğru, ama onları bazı şeylerden mahrum bırakmak istiyorsun."

"Erkek kardeşler ne kadar tatsız şeylermiş meğer."

"Ah, sevgili kızım, gençlere karşı hoşgörülü olmak gerek. Kalpleri iyiyse, şükretmelisin. Kadınlar ufak tefek şeylere katlanmayı öğrenmeliler. Bir gün sen de evleneceksin."

"Fred gibi biriyle evlenmem ben."

"Kendi kardeşini kötüleme, yavrum. Üniversiteyi bitiremedi ama Fred pek çok delikanlıdan daha iyidir. Neden bitiremedi, anlamıyorum; çünkü son derece akıllı bir çocuk bence. Sen de bili-

yorsun ki, üniversitede herkes en seçkin ailelerden öğrencilerle bir tutuyordu onu. Bu kadar zor beğenen biri olup da senin böylesine efendi bir kardeşe sahip olduğun için sevinmemene şaşıyorum. Sonra da tutup Fred gibi değil diye Bob'u beğenmiyorsun."

"Hayır, anneciğim, ben Bob'u sırf Bob olduğu için beğenmiyorum."

"Ah, yavrum, Middlemarch'lı gençler arasında şu ya da bu kusuru olmayan birini bulamazsın ki."

"Ama..." Rosamond bu sırada gülümseyince, yüzünde aniden iki gamze belirdi. Kendisi bu gamzeleri beğenmez ve başkalarının yanında pek az gülerdi. "Ama ben Middlemarch'lı bir gençle evlenmeyeceğim ki" dedi.

"Öyle görünüyor, canım çünkü sen onların en esaslılarını reddetmiş sayılırsın zaten; ama daha iyi adaylar çıkarsa, onları da senden daha çok hak eden başka bir kız yoktur, eminim."

"Özür dilerim anneciğim ama 'en esaslılarını' demeyin, lütfen."

"Başka ne denir ki?"

"Yani, bu fazlaca kaba bir ifade."

"Haklı olabilirsin, canım; ben zaten hiç güzel konuşamam. Ne demeliydim, peki?"

"En iyilerini."

"Ama bu da onun kadar sade ve sıradan bir söz bence. Durup düşünecek olsam, 'son derece süper' derdim ben. Ama sen eğitim gördün, doğrusunu biliyorsundur."

Fred, "Rosy neyin doğrusunu biliyordur, anneciğim?" diye sordu; hanımlar işlerinin üstüne eğilmiş çalışırlarken, dikkat çekmeden yarı açık kapıdan sessizce içeri girmişti; şimdi de şöminenin başına gitmiş, arkasını ateşe dönerek terliklerinin tabanlarını ısıtıyordu.

Mrs. Vincy bir yandan zili çalarken, "'Son derece süper' gençler demenin yanlış olup olmadığını" dedi.

"Ah, şimdi o kadar çok süper çaylar, süper şekerler var ki süper sözcüğü bakkalların argosu olmaya başladı artık."

Rosamond ciddi ama yumuşak bir tavırla, "Sen argo sözcüklerden hoşlanmamaya mı başladın yoksa, Fred?" dedi.

"Yalnızca yanlış türlerinden. Seçerek kullanılan tüm sözcükler argodur. Toplumsal sınıf gösterir."

"Doğru İngilizce diye bir şey var ama; o argo değil."

"Kusura bakma ama doğru İngilizce, tarih kitapları ve denemeler yazan ukalaların argosudur. En güçlü argo da şairlerin kullandıkları."

"Kendi fikrini savunmak için söylemeyeceğin şey yoktur senin, Fred."

"Peki, sen söyle bana, öküz demek yerine, *kıvrık bacak* dersek, bu şiir mi olur, yoksa argo mu?"

"İstersen şiir diyebilirsin elbette."

"Evet ya, Miss Rosy, Homeros'u argodan ayırt edecek bilgin yok senin. Yeni bir oyun uyduracağım: Küçük küçük kâğıtlara argo ifadeler ve şiir parçaları yazıp bunları birbirinden ayır bakalım diye sana vereceğim."

Mrs. Vincy neşe içinde hayran hayran, "Aman yarabbi, gençlerin konuşmalarını dinlemek ne kadar eğlenceliymiş!" dedi.

Fred bir yandan kahvaltı masasının etrafını dolaşarak üstündeki jambonu, konserve sığır etini ve öteki soğuk yiyecek artıklarını gözden geçirirken, kahve ile tereyağlı kızarmış ekmek getiren uşağa, sessizce itiraz eden bir tavırla, ama nazik davranıp tiksinti işaretleri göstermekten kaçınarak, "Kahvaltı için bana verecek başka bir şey yok muydu, Pritchard?" diye sordu.

"Yumurta ister miydiniz, efendim?"

"Yumurta istemem! Sen bana kemikli bir ızgara et getir."

Uşak odadan çıkınca, Rosamond, "Olmaz ama, Fred" dedi. "Kahvaltıda sıcak şeyler yemen şartsa, daha erken aşağı insen iyi edersin. Ava gideceğin zaman saat altıda kalkabiliyorsun da başka sabahlar yataktan kalkmak sana neden bu kadar güç geliyor, anlayamıyorum."

"Anlayışın kıt da ondan, Rosy. Ava gitmek için erken kalkıyorum, çünkü avlanmayı seviyorum."

"Kahvaltıya herkesten iki saat sonra insem ve ızgara et istesem, benim hakkımda sen ne düşünürdün acaba?"

Fred hiç aldırmadan kızarmış ekmeğini sakin sakin yerken, "Senin son derece eğlence düşkünü bir genç hanım olduğunu düşünürdüm" dedi.

"Erkek kardeşler, neden kız kardeşlerden daha aksi oluyor, anlamıyorum."

"Ben aksilik etmiyorum ki; beni aksi bulan sensin. Aksilik sözcüğü senin duygularını tanımlıyor, benim davranışımı değil."

"Izgara kemikli etin kokusunu tanımlıyor bence."

"Hiç de değil. Mrs. Lemon'ın okulunda öğrendiğin kılı kırk yaran fikirlerin senin o küçük burnunda uyandırdığı bir hissi tanımlıyor. Anneme bir bak: Kendi yaptıklarının dışında, hiçbir şeye karşı çıkmaz o. İyi huylu, tatlı bir kadın diye ben ona derim."

Mrs. Vincy anne şefkatiyle, "İkiniz de var olun, çocuklar; ama kavga etmeyin" dedi. "Fred, gel de bize şu yeni doktoru anlat. Enişten ondan memnun kalmış mı bakalım?"

"Kalmış, sanırım. Lydgate'e bir sürü soru soruyor, sonra yanıtlarını dinlerken sanki ayak başparmakları çimdikleniyormuş gibi yüzünü buruşturuyor. Hep öyle yapar zaten. Oh, ızgara etim geliyor işte!"

"Ama eve neden o kadar geç döndün, yavrum? Enişteme gidiyorum demiştin bir tek."

"Plymdale'lerde akşam yemeği yedim. Poker oynadık. Lydgate de oradaydı."

"Peki, sen ne düşünüyorsun, nasıl bir adam? Çok kibar bir beymiş sanırım. Son derece iyi bir aileden diyorlar, akrabaları kırsal kesimin üst tabakasından insanlarmış."

"Doğru" dedi Fred. "Ben üniversiteyken Lydgate adında, harcadığı paranın haddi hesabı olmayan biri vardı. Anladığıma göre, doktor onun ikinci kuzeniymiş. Ama zengin adamların bir sürü zavallı yoksul akrabaları da olabiliyor işte."

Rosamond, daha önce bu konu üzerinde düşündüğünü gösteren kararlı bir sesle, "Gene de iyi bir aileden olmak her zaman çok fark ediyor" dedi. Middlemarch'lı imalatçı bir ailenin kızı olmasa, kendisinin de daha mutlu bir hayat yaşayacağını hissediyordu Rosamond. Anne tarafından dedesinin bir hancı olduğunu hatırlatan hiçbir şeyden hoşlanmazdı. Çünkü bu gerçeği hatırlayan herkes annesi için, erkek müşterilerin en olmadık isteklerini yerine getirmeye alışmış, uysal, güzel bir hancı karısının havası var onda, diye düşünebilirdi.

Parlak yüzlü Mrs. Vincy, "Adının Tertius olmasını tuhaf bulmuştum ben" dedi; "ama belli ki aile büyüklerinden birinin adı. Peki, tam olarak nasıl bir adam, sen bize onu anlat, Fred."

"Uzunca boylu, esmer, akıllı, iyi konuşuyor; ukalanın biri bence."

Rosamond, "Ukalanın biri sözüyle ne demek istediğini hiç anlayamıyorum" dedi.

"Kendisinin fikir sahibi olduğunu göstermek isteyen biri."

Mrs. Vincy, "Ama yavrum, doktorlar fikir sahibi olmalı, yoksa ne işe yararlar ki?" dedi.

"Evet, anneciğim, onlara fikirleri için para ödenir. Ukala ise, durmadan size fikirlerini armağan eden kişidir."

Rosamond biraz da laf dokundurmak amacıyla, "Mary Garth, Mr. Lydgate'i çok beğeniyordur sanırım" dedi.

Fred masadan kalkarken, asık bir suratla, "Pek bilemem. Eğer Mary'yi kıskanıyorsan, Stone Court'a daha sık git de onu gölgede bırakmaya bak sen" dedi; aşağı inerken getirdiği bir romanı eline alarak kendini bir koltuğa attı.

"Bu kadar kaba olma, Fred. Eğer kahvaltın bittiyse, zili çal lütfen."

Uşak kahvaltı masasını toplayıp çıktıktan sonra Mrs. Vincy, "Ama kardeşinin söylediği doğru, Rosamond" diye söze başladı. "Ne yazık ki sabırlı davranıp, enişteni daha sık görmeye gitmiyorsun; seninle çok gurur duyuyor o; bir ara kendisinin yanında kalmanı istemişti. O zaman Fred için de neler yapardı kim bilir. Senin burda yanımda olmandan çok memnunum elbette; ama çocuklarımın iyiliği için onlardan ayrılabilirim ben. Featherstone enişten şimdi Mary Garth için bir şeyler yapacaktır."

Rosamond elindeki işi katladı; "Mary Garth mürebbiye olarak çalışmak istemediği için Stone Court'ta yaşamaya dayanıyor" dedi. "Eğer enişte min öksürüğüne ve çirkin akrabalarına katlanmak pahasına olacaksa, vasiyetnamesinde bana hiçbir şey bırakmasın daha iyi."

"Adamın bir ayağı çukurda, canım; bir an önce ölsün istemem ama bir yandan astımını, bir yandan o iç hastalıklarla ilgili şikâyetini düşünürsek, ümit edelim ki öteki dünyada daha rahat edecek olsun. Mary Garth'ın kötülüğünü istiyor falan değilim, ama adalet diye bir şey var, bunu da unutmamak lazım. Ayrıca, Mr. Featherstone'un ilk karısı parasız pulsuz evlendi; ama kız kardeşim varlıklı biriydi. Bu yüzden, o ilk karısının yeğenleri Mr. Featherstone'dan kalacak para üzerinde, teyzenizin yeğenleri olarak sizler kadar hak iddia edemezler. Ayrıca, şunu da söylemem gerek: Mary Garth çok sıradan, basit bir kız bence, mürebbiyelik ona daha çok yakışırdı."

Aynı anda hem okuyup hem dinleyebildiği anlaşılan Fred, "Bu noktada herkes seninle aynı görüşte olmayabilir, anneciğim" dedi.

Söylediklerinden ustaca çark eden Mrs. Vincy, "Doğru, evladım" dedi; "Ailesinden şöyle bir parça mal mülk *kalmış* olsaydı bari; çünkü bir erkek, karısıyla birlikte onun hısım akrabasıyla da evleniyor; ama Garth ailesi çok yoksul, basit bir hayatları var. Ama ben seni çalışmalarınla baş başa bırakayım; şimdi gidip biraz alışveriş etmem gerekiyor."

Annesiyle birlikte ayağa kalkan Rosamond, "Fred'in çalışmaları çok derin değil, anne; bir roman okuyor, o kadar" dedi.

Mrs. Vincy oğlunun başını okşadı, rahatlatıcı bir sesle, "Eh, zamanla yavaş yavaş Latinceye ve öteki derslere de sıra gelir" dedi. "Sigara içilen odadaki şömineyi bu maksatla yaktırdım. Babanın arzusu bu Fred yavrum, biliyorsun; ben ona senin söz dinleyeceğini ve üniversiteye dönüp diplomanı alacağını söylüyorum hep."

Fred annesinin elini başından çekip dudaklarına götürdü ama bir şey söylemedi.

Annesi gittikten sonra orada biraz oyalanan Rosamond, "Bugün at binmeye gitmeyeceksin, değil mi?" dedi.

"Hayır, neden sordun?"

"Babam benim artık doru ata binebileceğimi söylüyor da."

"Yarın benimle gelebilirsin, istersen. Ama unutma, Stone Court'a gideceğim ben."

"Ata binmeye can atıyorum; onun için nereye olsa fark etmez." Aslında Rosamond özellikle Stone Court'a gitmek istiyordu.

Kız kardeşi odadan çıkarken Fred, "Baksana, Rosy" dedi, "piyanona gidiyorsan, ben de gelip seninle birkaç küçük parça çalayım."

"Lütfen bunu isteme benden; bu sabah olmaz."

"Neden bu sabah olmazmış?"

"Bak, Fred, keşke şu flüt çalmayı bıraksan. Erkekler flüt çalarken çok gülünç görünüyor. Bir de, sen o kadar detone çalıyorsun ki."

"Görürsünüz, Miss Rosamond; bundan sonra bir hayranınız çıkınca, sizin ne kadar nazik bir kız olduğunuzu söyleyeceğim ona."

"Peki, benim senin flütünü dinlemek istememem nezaketsizlik oluyor da, ben flüt çalmamanı isteyince, senin bu isteği yerine getirmemen neden nezaketsizlik olmuyor?"

"Peki, ben şimdi neden senin benimle at binmeye gelmeni isteyeyim ki?"

Bu soru bir uzlaşma sağladı, çünkü Rosamond o at gezintisini iyice kafasına koymuştu.

Böylece Fred'in istediği oldu ve neredeyse bir saat süreyle "Geceler Boyu"nu, "Ey ırmak kıyıları, ey bayırlar"ı ve *Flüt Eğitimi* kitabındaki sevdiği başka parçaları çaldı; flütü büyük bir hırs ve sonsuz bir özgüvenle üflüyordu ama çıkardığı sesler hırıltı gibiydi.

BÖLÜM 12

"Daha çok şey geçiyordu onun zihninden
Gervais'in bildiklerinin hepsinden."
Chaucer, *Değirmencinin Hikâyesi*

Ertesi sabah Fred'le Rosamond'un at sürdükleri o kısa Stone Court yolu, orta İngiltere'nin neredeyse her yanı çayırlarla, meralarla ve budanmadan bırakılmış, üsleri kuşlar için mercan renkli meyvelerle dolu güzel çalı çitlerle kaplı şirin bir yerinden geçiyordu. Küçük ayrıntılar tarlaların her birine, onları çocukluklarından beri görenlerin sevgiyle baktıkları apayrı birer görünüş kazandırmıştı: Islak otlarla kaplı köşesinde ağaçların fısıldarcasına üzerine eğildikleri o küçük göl; meranın ortasındaki çıplak yere gölge yapan koca meşe ağacı; dişbudak ağaçlarının yetiştiği yüksek tepe; birden dikleşen yamaçtaki dulavratotlarına kırmızı bir fon oluşturan eski pekmez toprağı ocağı; görünürde herhangi bir yolu olmayan çiftlik evlerinin birbirine iyice sokulmuş damları ile tarlalardaki yüksek sap yığınları; çiftlik arazilerini bitişikteki büyük koruluktan ayıran çitler ve gri bahçe kapıları; orada burada tek başlarına duran, ileri yaşlarımızda çok uzak yerlerden gelip sazdan yapılma köhne damlarının –şimdi bize daha büyük görünen, ama gene eskisi kadar güzel bulduğumuz– yosun tutmuş çukurları ve tümseklerindeki harika ışık ve gölge oyunlarını seyrettiğimiz harap küçük evler. Tüm bunlar, orta İngiltere'de doğup büyüyenlerin en sevdikleri, bebekken aralarında sarsak sarsak dolaşırken ya da babalarının ağır ağır sürdüğü atlı arabalarda onların dizleri arasında ayakta giderlerken, neredeyse ezberledikleri görüntülerdir.

Anayol, hatta ara yollar bile, son derece bakımlıydı; çünkü daha önce gördüğümüz gibi, Lowick dar sokakları çamurlu, kiracı çiftçileri yoksul bir köy değildi; işte at sırtında iki mil gittikten sonra Fred'le Rosamond bu köye gelmişlerdi; bir mil daha gidince, Stone Court'a ulaşacaklardı. O yolun henüz yarısına vardıklarında, ev görünmeye başlamıştı; güzel bir taş konak olacakken, sol yanında

beklenmedik bir biçimde boy gösteren çiftlik binaları tarafından sanki gelişmesi önlenmiş ve varlıklı bir çiftçinin büyükçe bir konutu olmaktan öteye gidememiş bir evdi bu. Gene de, sağındaki bir sıra güzel ceviz ağacını dengeleyen küme küme yüksek kuru ot yığınlarıyla, uzaktan şirin bir görünüşü vardı.

Az sonra ana kapının önündeki geniş araba yolunda ufak, tek atlı arabaya benzeyen bir şey gördüler. Rosamond, "Eyvah, ümit ederim, enistemin o korkunç akrabalarından bazıları da gelmemiştir" dedi.

"Gelmişler işte. Mrs. Waule'un arabası bu – ülkede kalan tek atlı son sarı araba sanırım. İçinde Mrs. Waule'u görünce, yas için neden sarı giysiler de giyilebileceğini anlıyorum. Bu araba bana cenaze arabasından daha cenazelik gibi geliyor. Çünkü bakıyorum, Mrs. Waule'un üstünde her zaman siyah bir giysi var. Nasıl oluyor bu, Rosy? Yakınları durmadan ölüyor olamaz ya."

Rosamond düşündü; sanki sofuluk sürekli siyah giyinmenin nedenini tam açıklayabilirmiş gibi, "Bilmem ki. Koyu sofu biri de değildir o" dedi. Biraz durduktan sonra, "Yoksul da değil" diye ekledi.

"Hayır, kesinlikle değil! Karun kadar zengin bu Waule'larla Featherstone'lar – onlar gibi hiç para harcamak istemeyen kimselere göre, demek istiyorum. Gene de akbabalar gibi enistemin etrafından ayrıldıkları yok; paranın tek kuruşu kendi aileleri dışında birilerine gidecek diye ödleri kopuyor. Ama eminim enistem bunların topundan nefret ediyordur."

Bu uzak akrabalarının hiç beğenmedikleri Mrs. Waule daha o sabah, "Hakkımda istediklerini düşünebilirler" demiş ve bunu kızgın bir tavırla değil, sanki bir kat pamuğun gerisinden gelir gibi boğuk çıkan, düz ve alçak bir sesle söylemişti. Kendisi öz ağabeyinin evindeydi ve Jane Waule olmadan önce yirmi beş yıl Jane Featherstone adını taşımıştı; bu yüzden Featherstone adının buna hakları olmayan kimselerce çıkar uğruna kullanıldığını görünce, elbette sessiz kalamazdı.

Mr. Featherstone bastonunu dizlerinin arasına kıstırıp peruğunu düzeltirken, kız kardeşine bir an sert sert bakarak, "Lafı nereye getirmek istiyorsun sen?" dedi; sonra sanki o sert bakış soğuk bir hava cereyanı yaratmış gibi, öksürmeye başladı.

Mrs. Waule yanıt vermedi; Mary Garth biraz daha şurup getirip de Mr. Featherstone yeniden sakinleşene ve öfke dolu gözlerini

ateşe dikip bastonun altın topuzunu ovuşturmaya başlayana kadar beklemek zorunda kaldı. Ateş gürül gürül yanıyordu ama gene de yaydığı sıcaklık, Mrs. Waule'un sesi kadar ifadesiz olan soğuk yüzünün morumsu rengini etkilemişe benzemiyordu. Kadının gözleri iki küçük yarık gibiydi; konuşurken dudaklarını neredeyse hiç kımıldatmıyordu.

"Doktorlar bu öksürükle başa çıkamazlar, abi; benim öksürüğüm de tıpkı bunun gibi; ne de olsa kardeşiz biz; bünyemiz, her şeyimiz aynı. Ama dediğim gibi, ne yazık ki Mr. Vincy'nin ailesinde işler iyi gitmiyor."

"Ne! Öyle bir şey söylemedin ki sen bana. Birileri kendi çıkarı için senin adını kullanıyor, dedin."

"Herkesin söylediği doğruysa, artık ispata ne hacet. Middlemarch'ta insanlar her yerde Fred Vincy'nin ne kadar güvenilmez bir genç olduğunu, eve döneli beri durmadan parasına bilardo oynadığını söylüyormuş; kardeşim Solomon dedi bana."

"Saçmalama! Bilardo oyununda ne kötülük varmış ki? Efendiden kimselerin de oynadığı bir oyun bu; genç Fred Vincy hödüğün teki değil ya. Bak, senin oğlun John oynamaya kalksa, kendini rezil edip çıkardı."

"Sizin yeğeniniz John bilardoya ya da başka oyunlara hiç heves etmedi, abi; söylenenler doğruysa, sonuçta Fred gibi, bilardo masasında babası Mr. Vincy'nin değil de, bir başkasının cebinden çıkan yüzlerce sterlini kaybetmiyor o. Dediklerine göre, Fred yıllardır para kaybedip duruyormuş; ama bir yandan onun eğlenceleri, bir yandan ailenin verdiği yemek davetleri düşünülürse, hiç de para sıkıntısı çekiyormuşa benzemiyorlar. Duyduğuma göre Mr. Bulstrode da Fred'in annesini sorumsuz davranmak ve çocuklarını çok şımartmakla suçluyormuş."

"Mr. Bulstrode'dan bana ne? Paramı onun bankasına yatırmıyorum ki ben."

"Bakın, abi: Mr. Bulstrode'un karısı, Mr. Vincy'nin kız kardeşidir ve dediklerine göre Mr. Vincy o bankanın parasını kullanıyormuş; siz kendiniz de bakınca görebilirsiniz; kırkını aşmış bir kadın, her zaman başında salkım saçak pembe kurdeleler; bir de hafiflik edip vara yoğa gülüşü var ki hiç yakışmıyor. Fakat çocukları şımartmak başka, onların borçlarını ödemek için para bulmak başka. Ayrıca, herkes açık açık konuşuyor; Fred Vincy miras beklentisini güvence

gösterip borç para alıyormuş. Kimden miras beklediğini söylemiyorum. Mary Garth dinliyor beni ama buyursun gidip gene laf yetiştirsin. Biliyorum, gençler hep birbirlerini tutar."

"Hayır, Mrs. Waule" dedi Mary Garth. "Ben dedikodu duymaktan nefret ederim ve kimseye laf taşımam."

Mr. Featherstone bastonunun topuzunu ovuşturdu; kötü el gelmiş pişkin bir briç oyuncusunun gülüşünü andıran zorlama bir gülüşle, kısa bir süre keh keh gülermiş gibi yaptı. Gözlerini şömineden ayırmadan, "Fred Vincy'nin miras beklentisi olmadığını kim söyleyebilir ki? Onun gibi zarif, hayat dolu bir gencin beklentileri olacaktır elbet" dedi.

Mrs. Waule yanıt vermeden önce biraz durdu; konuşmaya başladığında, yüzü kuruydu, ama sanki gözyaşlarıyla hafifçe ıslanmış gibi bir sesle, "Beklentileri olsun olmasın, abi; kardeşim Solomon da ben de adınızın birileri tarafından kendi çıkarları için kullanıldığını duyunca üzülüyoruz elbet" dedi. "Rahatsızlığınız, sizi her an alıp götürebilecek bir hastalık. Featherstone'lukları ancak panayırdaki bir soytarınınki kadar olabilecek insanlar –özbeöz kardeşiniz Solomon'la ben dururken– daha şimdiden açık açık sizden kendilerine kalacak malın mülkün hesabını yapıyor! İş bu raddeye varacaksa, o zaman Yüce Tanrı aileleri neden yarattı ki?" Bu noktada Mrs. Waule gözyaşlarını salıverdi ama ölçüyü kaçırmamaya da dikkat ediyordu.

Mr. Featherstone ona bakarak, "Hadi, çıkar şu ağzındaki baklayı, Jane!" dedi. "Sen şimdi bana, Fred Vincy vasiyetnamemde kendisine para bırakacağımı bildiğini söyleyip birilerinden borç para alıyor mu diyorsun yani?"

"Ben asla böyle bir şey demedim, abi." (Mrs. Waule'un sesi yeniden kurumuş, titremez olmuştu.) "Dün akşam kardeşim Solomon söyledi; pazardan dönerken bayat buğday hakkında bana akıl vermek için uğramıştı da; ben dul bir kadınım ya, oğlum John da daha yirmi üç yaşında; gerçi aklı başında, ciddi bir çocuktur. Solomon da bunu son derece güvenilir bir yerden duymuş, hem de bir değil birçok yerden."

"Saçma! Tek kelimesine inanmam bunun. Baştan sona uydurma bir hikâye. Pencereden bir bak, kızım; bir at sesi işittim sanki. Doktor mu geliyor, bak bakalım."

"Bunu ben uydurmadım, abi; Solomon da uydurmuş değil; başka kusurları olabilir Solomon'un –birtakım gariplikleri olduğunu

inkâr edecek değilim– ama Solomon vasiyetnamesini hazırlamış ve bütün malını mülkünü sevdiği yakınları arasında eşit olarak bölüştürmüş; aslına bakılırsa, kimi durumlarda bazı kimseler daha çok gözetilmeli bence. Ama Solomon hiç değilse niyetini gizlemiyor."

O sırada şiddetli bir öksürük nöbetine tutulan Mr. Featherstone güçlükle, "Aptallığına doymasın!" dedi; Mary Garth, hastanın yanından ayrılamadığı için az sonra evin kapısının önündeki çakıllı yolda eşinmeyi kesen atlarla kimlerin geldiğini öğrenemedi.

Mr. Featherstone'un öksürüğü daha yatışmadan, odaya üstünde zarif binici kıyafetiyle Rosamond girdi. Kurumlu bir tavırla kendisine, "Nasılsın?" diyen Mrs. Waule'u büyük bir resmiyetle selamladı; Mary'ye gülümseyip sessizce başını salladı ve enistesi öksürüğü kesilip de kendisini fark edinceye kadar ayakta bekledi.

Mr. Featherstone sonunda, "Kimleri görüyorum" dedi, "Ne güzel, yüzüne renk gelmiş senin. Fred nerde?"

"Atlarla ilgileniyor. Şimdi gelir."

"Otur bakalım, otur. Siz artık gitseniz iyi olur, Mrs. Waule."

Peter Featherstone'a yaşlı tilki adını takan komşuları bile, onu hiçbir zaman insanlara yapmacık bir nezaket göstermekle suçlamamışlardı; kız kardeşi de, ağabeyinin kendi kanından yakınlarına garip ve kaba davranmasına iyice alışıktı. Aslında Mrs. Waule'un kendisi de, aile kurumunu yaratırken Yüce Tanrı'nın aynı aileden kimseleri birbirlerini hoş tutup tutmamakta kesinlikle özgür bıraktığı düşüncesindeydi. Bu nedenle, hiçbir gücenme belirtisi vermeden ağır ağır ayağa kalktı; her zamanki kısık, tekdüze sesiyle, "Umarım yeni doktor sağlığınız için bir şeyler yapabilir, abi. Solomon'un dediğine göre, herkes onun çok becerikli olduğunu konuşuyormuş. Ben başınıza bir şey gelsin istemem elbet. Ayrıca, hiç kimse size bakmaya kız kardeşiniz ile yeğenleriniz kadar gönülden istekli olamaz; siz bir söyleyin, yeter. Rebecca, Joanna ve Elizabeth, hepimiz yardıma hazırız" dedi.

"Tamam, tamam, aklımda; kızlarının hiçbirini unutmadığımı göreceksin – hepisi de kara kuru, çirkin şeylerdi. Biraz paraya ihtiyaçları olacak, ha? Bizim ailenin kadınları arasından hiç güzel biri çıkmadı ama Featherstone'ların her zaman paraları olmuştur; Waule'ların da öyle. Mr. Waule'un da parası vardı. Varlıklı, sıcak kalpli bir adamdı Waule. Evet, evet, para iyi bir yumurtadır ve eğer geride bırakacak paran varsa, sıcak bir yuvaya koy, derim ben. Güle

güle Mrs. Waule." Mr. Featherstone kulaklarını tıkamak istercesine peruğunu iki yanından tutup aşağıya çekti; kız kardeşi de ağabeyinin kehanete benzeyen bu sözleri üzerinde derin derin düşünerek oradan uzaklaştı. Vincy'ler ile Mary Garth'a karşı duyduğu kıskançlığa rağmen, Jane Waule'un zihninin sığ sularının en dibinde hâlâ, ağabeyi Peter Featherstone'un malının mülkünün büyük bölümünü kendi kanından olmayanlara asla bırakmayacağına dair bir inanç vardı; öyle olmasa, kimsenin aklına böyle bir şey gelmemişken manganez ve başka madenler bulup çıkararak onca parayı kazandıktan sonra, Yüce Tanrı neden onun her iki karısının da çocuksuz ölmelerini istesindi ki? Ayrıca, eğer ağabeyi Peter'ın ölümünden sonraki ilk pazar günü herkes onun malının mülkünün başka bir aileye geçtiğini öğrenecek idiyse, Lowick köyünde neden bir kilise vardı ve bu kilisede Waule ve Powderell aileleri kuşaklar boyunca neden aynı sırada oturuyorlardı ve Featherstone'ların sırası neden onlarınkine bitişikti? İnsan tarihin hiçbir döneminde ahlak konusunda herhangi bir zihin karışıklığı kabul etmemiştir; dolayısıyla mantığa böylesine aykırı bir sonuç kesinlikle düşünülemezdi. Ama kesinlikle düşünülemez dediğimiz pek çok şeyden korkmamak da elimizde değildir.

Fred içeri girince Mr. Featherstone parlayan gözlerle onu süzdü; Fred daha önce de pek çok kez bu özel parıltıyı görmüş ve haklı olarak bunu, yaşlı adamın kılık kıyafetini beğenmesinden kaynaklanan bir gurura yormuştu.

Featherstone, "Siz kızlar, odadan çıkın; Fred'le yalnız konuşmak istiyorum" dedi.

Mary, "Kısa bir süre soğuğa aldırmazsan, benim odama gidelim, Rosamond" dedi. Bu iki kız çocukluklarından beri birbirlerini tanırlardı; ayrıca, köydeki aynı okula gitmişlerdi (Mary hem öğrenci hem eğitmen olarak); bu yüzden pek çok ortak anıları vardı ve bunları kendi aralarında konuşmayı çok severlerdi. Aslında Rosamond'un Stone Court'a geliş nedenlerinden biri de Mary'yle baş başa konuşmaktı.

Yaşlı Featherstone kapı kapanıncaya kadar söze başlamadı. Gözlerinde aynı parıltı, yüzünde her zamanki ekşi ifadelerinden biriyle ağzını bazen büzerek, bazen iyice açarak Fred'e bakmaya devam etti. Konuşmaya başladığında sesi, kendisine karşı kabahat işlenmiş bir büyüğün sesinden çok, satın alınmayı bekleyen bir ihbarcının sesi gibi iyice alçak çıkıyordu. Zarar gören kendisi

bile olsa, ahlaka aykırı davranışlar karşısında öfkelenen bir adam değildi o. Başkalarının kendisinden yararlanmaya kalkışmalarını doğal sayardı; ama onlardan biraz daha kurnaz olduğu için, bu gibi kimselerle başa çıkabilirdi.

"Fred beyimiz demek ben öldükten sonra arazilerimi ipotek ederek borçlarını temizlemeye söz veriyor ve o borçlar için yüzde on faiz ödüyormuş, öyle mi? Diyelim ki, bana on iki ay ömür biçiyorsun. O zaman, daha vasiyetnamemi değiştirecek vaktim var demek."

Fred kıpkırmızı kesildi. Son derece haklı nedenlerle, faizle borç para almamıştı; ama borçlarını ödemek konusunda, Featherstone'un topraklarının ileride kendisine kalacağına dair bir parça güvenle –belki de şimdi hatırladığından daha büyük bir güvenle– konuşmuş olduğunun farkındaydı.

"Neden söz ettiğinizi bilmiyorum, efendim. Bu kadar zayıf bir güvenceye dayanarak hiç borç almadım ben. Ne demek istediğinizi açıklayın lütfen."

"Hayır, efendim; açıklama yapması gereken asıl sensin. Söylüyorum sana, vasiyetnamemi değiştirebilirim. Aklım yerinde benim, bileşik faizleri kafamda hesaplayabilirim; tanıdığım tüm soytarıların adlarını, yirmi yıl önce olduğu gibi şimdi de hatırlayabilirim. N'olmuş yani? Daha seksen yaşında değilim. Hadi, hakkında söylenenleri yalanla bakalım."

Fred biraz sinirlenerek, "Yalanladım ya, efendim" dedi. Fred enişteşinin "yalanlamak"la, "aksini kanıtlamak" arasında bir ayrım yapmadığını düşünmemişti; ama aslında yaşlı Featherstone bu iki kavram arasındaki farkı herkesten daha iyi bilir ve bir sürü budalanın kendi sözlerini hep kanıt diye kabul ettiklerini görerek şaşardı. "Ama işte gene yalanlıyorum, efendim. Anlatılanların hepsi aptalca bir yalan."

"Saçmalama! Bir belge filan getirmek zorundasın. Yetkili bir kimseden."

"Siz o yetkilinin adını verin bana ve kimden borç para almışım, alacaklının adı neymiş öğrenin ondan, o zaman aksini kanıtlayabilirim size."

"Çok iyi bir yetkili, bence Middlemarch'ta olup bitenlerin çoğunu bilen birisi. Senin şu zarif, dindar ve yardımsever enişten. Hadi bakalım!" Bu sırada Mr. Featherstone, için için eğlendiğini gösteren, o kendine özgü tavırla hafifçe sarsıldı.

"Mr. Bulstrode mu?"

"Başka kim olabilir, ha?"

"Bana ahlak dersi verirken hakkımda söylemiş olabileceği birtakım sözler, sonradan bir yalana dönüşmüş demek; anlaşılan tüm hikâye bu. Mr. Bulstrode bana borç veren kişinin adını da bildirmiş mi?"

"Böyle birisi varsa eğer, hiç şüphen olmasın, Bulstrode kim olduğunu biliyordur. Ama borç almaya çalışıp da alamadınsa, Bulstrode onu da bilir. Sen şimdi Bulstrode'dan, senin borçlarını ilerde benim topraklarımdan eline geçecek parayla ödeme sözü vermiş olabileceğine asla inanmadığını bildiren bir yazı getir bana. Hadi bakalım!"

Mr. Featherstone'un yüzü, zekâsının sağlamlığı hakkında hissettiği sessiz zaferi ifade edebilmek için tüm kaslarını harekete geçirerek, türlü türlü alaycı şekillere giriyordu.

Fred içinden çıkılmaz, kötü bir duruma düştüğünün farkındaydı.

"Şaka ediyor olmalısınız, efendim" dedi. "Herkes gibi Mr. Bulstrode da doğru olmayan bir sürü şeye inanıyordur; ayrıca, bana karşı önyargılıdır o. Sonradan birtakım tatsızlıklara yol açabilecektir ama sözünü ettiğiniz iddiayı kanıtlayacak hiçbir şey bilmediğine dair bir yazıyı kolayca alabilirim ondan. Ama hakkımda nelere inanıp nelere inanmadığını yazmasını isteyemem." Fred bir an durdu, sonra kurnazlık edip enişteşinin kibrine seslenebilmek için, "Aslında, iyi yetişmiş, kibar bir erkeğin isteyeceği bir şey değil bu, efendim" diye ekledi.

Ancak, aldığı sonuç beklediği gibi olmadı:

"Evet, ne demek istediğini anlıyorum. Bulstrode'u gücendirmektense, beni gücendirmekten yanasın sen. Bulstrode kim oluyormuş ki? Buralarda toprağı filan yok, ben hiç duymadım. Fırsatçının teki! Şeytan desteğini bir çeksin, her an tepetaklak devrilip gidebilir. Onun dindarlığı da, Yüce Tanrı'dan yardım dilenmekten öte bir şey değil. Saçmalık bu! Bir zamanlar kiliseye gittiğim sıralarda açıkça şunu anladım ben: Yüce Tanrı toprak sahiplerinden yanadır hep. Kullarına toprak vaat eder, toprak verir ve onları tahılla, sığırla zengin eder. Ama sen öteki tarafı tutuyor; Bulstrode ile fırsatçılığı, Featherstone ile toprak sahipliğinden daha çok seviyorsun."

Fred kalktı; sırtını ateşe döndü, kamçısıyla çizmelerine vurarak, "Özür dilerim, efendim ama ne Bulstrode'u ne de fırsatçılığı severim ben" dedi. İyice köşeye sıkıştığını hissettiği için suratı asılmıştı.

"Evet, evet; açıkça belli ki, *bana* ihtiyacın yok senin" dedi yaşlı Featherstone; Fred'in kendisinden uzaklaşma ihtimali, belli etmese de canını sıkmıştı. "Aç bir köy rahibi olmak yerine, yörenin saygın ve varlıklı bir kişisi olabilmek için toprak gerekmez sana elbet; şu sırada benden yüz sterlinlik bir para yardımı da istemiyorsun anlaşılan. Bana göre hava hoş. Dilersem beş tane ek vasiyetname yapabilirim; param da cebimde kalır. Bana göre hava hoş yani."

Fred'in yüzü gene kıpkırmızı kesildi. Featherstone'un o zamana kadar kendisine hediye diye para verdiği pek enderdi; şu sırada hazır bir parayı kaybetmek, ilerideki toprak ümidini kaybetmekten neredeyse daha ağır geldi ona.

"Nankör değilim ben, efendim. Benim için beslediğiniz iyi niyetlere kayıtsız kalmak gibi bir davranışım olmadı hiç. Tam tersine."

"İyi öyleyse. O zaman ispatla bunu. Bulstrode'dan bir mektup getir bana; senin, övüne övüne, borçlarını ilerde benim topraklarıma konduğunda ödeyeceğini söylediğine inanmadığını bildiren bir mektup yazsın. Başını derde soktuysan, sana bir parça destek olur muyum, bunu o zaman düşünürüz işte. Hadi bakalım. Anlaşmamız böyle. Şimdi kolunu ver bana; odanın içinde azıcık yürümeye çalışacağım."

Öfkesine rağmen Fred'in yüreğinde, kimsenin sevip saymadığı, yürürken şiş bacaklarıyla her zamankinden de zavallı görünen bu yaşlı adama biraz acıyacak kadar şefkat vardı. Kolunu uzatırken, kendisinin de böylesine elden ayaktan düşmüş yaşlı bir adam olmak istemediğini düşündü. Önce pencerenin önünde durdular; Fred burada uysal uysal, enistesinin beç tavukları ve rüzgârgülü hakkındaki bildik sözlerini dinledi; sonra da az sayıdaki kitap raflarına kadar yürüyüp orada durdular; kitapların arasında baş köşeye, koyu renk deri ciltleriyle, Josephus ve Culpepper'ın birer kitabı, Klopstock'un *Mesih*'i ile birkaç cilt *Gentlemen's Magazine* kurulmuştu.

"Kitapların adlarını oku bana. Hadi bakalım! Üniversiteli bir gençsin sen."

Fred kitapların başlıklarını okudu.

"Mary daha fazla kitabı ne yapacakmış ki? Neden senden kitap isteyip duruyor, ha?"

"Kitaplar oyalıyor onu, efendim. Okumayı çok seviyor."

Mr. Featherstone eleştirel bir tavırla, "Biraz fazlaca seviyor" dedi. "Onun vazifesi yanımda oturup bana kitap okumaktı. Ama

sonradan ben istemedim. Şimdi gazete okuyor. Bir gün için bu kadar okuma yeter ona bence. Kendi başına okuduğunu görmeye tahammül edemiyorum. Bir daha sakın kitap filan getireyim deme ona, anlaşıldı mı?"

"Anladım, efendim." Fred bu emri daha önce de almış ama gene de gizli gizli getirmişti. Niyeti bundan sonra da getirmekti.

"Şimdi zili çal da Mary aşağı insin."

Rosamond ile Mary arasındaki konuşma, erkek yakınları arasındakinden daha büyük bir açık yüreklilik içinde geçmişti. Bir yere oturmayı düşünmemiş, pencerenin yanındaki tuvalet masasının başında ayakta durmuşlardı; Rosamond şapkasını çıkarıp tülünü düzeltmiş, parmak uçlarını sarı ya da lepiska değil de, küçük çocuklarınki gibi iyice açık renk olan saçlarında gezdiriyordu. Biri aynanın içinde ötekisi dışında, birbirine gök mavisi gözlerle bakan o iki peri kızının arasında bir yerde duran Mary Garth'ın ise, gerçekte olduğundan daha da sıradan bir görünüşü vardı. Rosamond'un gözlerinin mavisi, zeki bir gözlemcinin o gözlerde okuyabileceği en ince, en güzel anlamları barındıracak ölçüde derindi ama bu anlamların pek de güzel olmadığı zamanlarda aynı derinlik bu kez sahibinin düşüncelerini gizlemeye yarıyordu. Aslında, Middlemarch'lı küçük çocukların pek azının saç rengi Rosamond'unki kadar açıktı; binici kıyafeti, ince endamının tüm hatlarını ortaya çıkarmıştı. Gerçekten de, kendi kardeşlerinin dışında, Middlemarch'ın erkeklerinin çoğu, Miss Vincy'yi dünyanın en iyi kızı sayıyor, bazıları da onun için, bir melek diyorlardı. Tersine, dış görünüşüyle Mary Garth'ın sıradan bir günahkârdan farkı yoktu: Esmerdi, kıvırcık siyah saçları kabarık ve düzensizdi, boyu kısaydı; buna karşın tüm erdemlere sahipti dersek, doğruyu söylemiş olmayız. Çünkü güzel olmayanların da güzeller gibi, kendilerine özgü baştan çıkma, kötülük yapma biçimleri vardır; onlar ya sahte bir sevimlilik taslarlar ya da, öyle davranmak istemezlerse, kendinden hoşnut olmamanın tüm çirkinliğini ortaya koyarlar: En azından, güzel bir arkadaşının yanında bir genç kız için çirkin demek, hem bu gerçeğin hem de bu sözün etkisini daha da artırabilir. Yirmi iki yaşındaki Mary, genellikle yoksul genç kızlara –bunlar sanki içlerine bir parça tevekkül de eklenebilecek hazır karışımlarmış ve istenilen miktarda satın alınabilirmiş gibi– tavsiye edilen o kusursuz sağduyu ile sağlam ahlakı tam olarak edinmiş değildi daha.

Mary'nin sağduyusunun sürekli yenilenen, keskin bir eleştirel yanı vardı; ama o, insanları asla arkalarından kötülemezdi; arkalarından konuştuğu insanlar, kendisine yalnızca halinden memnun olmalısın demek yerine, bu uğurda bir şeyler yaptıkları için büyük bir şükran duyduğu kimselerdi. Kadınlığa doğru yol aldıkça, güzel olmayan yüzüne ırkımızın analarının kendilerine iyi kötü yakışan başlıklarının altındaki yüzlerinde pek sık ve değişik oranlarda görülen türden, insancıl bir yumuşama gelmişti. Rembrandt, Mary'nin portresini seve seve yapar, onun yayvanca yüzüne tuvalden dışarı bakan zeki, dürüst bir ifade verirdi. Çünkü Mary'nin başta gelen erdemi, doğruları dile getiren bir dürüstlüktü: Ne başkalarında boş hayaller yaratmaya çalışır ne de kendisi için boş hayaller kurardı o; keyfinin yerinde olduğu zamanlarda kendi kendisiyle alay edebilecek ölçüde bir mizah duygusuna sahipti. Bir ara Rosamond'la kendini aynada yan yan görünce, gülerek, "Senin yanında tıpkı kahverengi bir yama gibi duruyorum ben, Rosy! Sen bana hiç mi hiç uygun bir arkadaş değilsin" dedi.

Rosamond başını Mary'ye doğru çevirip bir yandan da gözlerini kaydırarak aynada kendi boynunun duruşuna bakarken, "Böyle söyleme, Mary! Kimse senin dış görünüşünü düşünmüyor; öyle aklı başında, öyle çalışkan bir kızsın ki sen. Aslında güzelliğin pek de önemi yok zaten" dedi.

Mary acı acı, "*Benim* güzelliğimin yani" dedi.

Rosamond içinden, "Zavallı Mary, en nazik sözlere bile kötü anlamlar yüklüyor" diye geçirdi; sonra yüksek sesle, "Bu günlerde neler yapıyorsun, ha?" dedi.

"Ben mi? Ev işlerine bakıyor – öksürük şurubu veriyor – bir de sevimli ve halinden memnun görünmeye çalışıyor, herkes hakkında kötü düşünebilmeyi öğreniyorum."

"Feci bir hayat olmalı bu senin için."

Mary başını hafifçe arkaya atarak ters ters, "Yoo, sizin Miss Morgan'ın hayatından daha iyi benim hayatım" dedi.

"Doğru, ama Miss Morgan ne ilginç ne de genç."

"O kendisini ilginç buluyordur belki; ayrıca insan yaşlandıkça her şey kolaylaşıyor mu, hiç emin değilim ben."

Rosamond düşünceli düşünceli, "Doğru; gelecekten bir şey beklemeyen bu gibi kimseler ne yaparlar, insan merak ediyor. Dinin verdiği destek var, elbette" dedi; sonra, yüzünde gamzeler beli-

rirken, "ama senin durumun çok farklı, Mary. Bir evlenme teklifi alabilirsin sen pekâlâ" diye ekledi.

"Teklifte bulunacağını söyleyen biri mi oldu sana?"

"Elbette, hayır. Seni neredeyse her gün gören biri var; o sana âşık olabilir demek istiyorum."

Mary'nin yüzünde bir değişiklik olacaksa, bu genellikle hiç renk vermeme kararının yarattığı bir değişiklik olurdu.

Umursamaz bir tavırla, "Birini sık görünce, insan hemen âşık mı olur?" diye karşılık verdi. "Bana kalırsa, bu durum çoğu zaman onların birbirinden nefret etmelerine yol açıyor."

"İlginç ve hoş kimselerse eğer, hiç de nefret etmezler. Duyduğuma göre Mr. Lydgate hem ilginç hem de hoş biriymiş."

Mary gene açıkça belli ettiği umursamaz haliyle, "Mr. Lydgate, demek!" dedi; Rosamond gibi dolaylı konuşmayı bir yana bırakarak, "Onun hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorsun sen" diye ekledi.

"Sen beğeniyor musun, yalnızca bunu öğrenmek istedim."

"Şu anda beğenme diye bir durum yok. Benim birini beğenmem için önce duygularımı tutuşturacak küçük bir iyilik alevi gerekir. Benimle konuşurken, sanki orada değilmişim gibi davranan insanlardan hoşlanacak kadar yüce gönüllü biri değilim ben."

Rosamond artan bir memnuniyetle, "O kadar mı mağrur?" dedi. "İyi bir aileden geldiğini biliyorsun, değil mi?"

"Hayır. Böyle bir neden ileri sürmedi bana."

"Mary! Ne tuhaf kızsın sen. Anlatsana ama, nasıl bir görünüşü var?"

"Bir erkeğin dış görünüşü nasıl anlatılır ki? Sana bir liste yapabilirim: Kaşlar kalın, gözler kara, burun düz, saçlar gür ve siyah, eller beyaz, iri ve sert....Dur bakayım, a evet, ince beyaz pamukludan son derece zarif bir mendil. Ama kendin de göreceksin. Biliyorsun, hastasına bakmaya hep bu saatlerde geliyor."

Rosamond biraz kızardı, ancak düşünceli düşünceli, "Mağrur davranışlar hoşuma gider benim. Car car konuşup duran genç bir erkeğe hiç katlanamıyorum" dedi.

"Ben Mr. Lydgate'in mağrur olduğunu söylemedim; ama küçük Mamselle'in hep dediği gibi, *il y en a pour tous les goûts*; eğer herhangi bir kız kendi beğendiği tür kibri seçebilseydi, bence o kız sen olurdun, Rosy."

"Mağrur olmak, kibirli olmak değildir; ben Fred'e kibirli diyorum."

"Keşke Fred hakkında söylenenler bu kadarla kalsaydı. Onun daha dikkatli olması gerek. Mrs. Waule enişteye onun için güvenilmez bir genç, deyip durdu." Mary, o anda aklına üstün gelen çocukça bir dürtüyle konuşmuştu. "Güvenilmez" sözcüğünün hafifçe kaygı ifade eden bir çağrışımı vardı ve o, Rosamond bu kaygıyı giderecek bir şeyler söyler belki, diye umuyordu. Ama Mrs. Waule'un ima ettiği daha somut suçlamaya değinmekten bile bile kaçındı.

Rosamond, "Fred çok edepsiz!" dedi. Kardeşi hakkında Mary'den başkasının yanında bu kadar yakışıksız bir sözcük kullanmazdı.

"Çok edepsizle ne demek istiyorsun?"

"Çok tembel. Babamı deli ediyor; tutturmuş, rahip olmam ben diyor."

"Fred haklı bence."

"Nasıl haklı diyebilirsin, Mary? Senin dini duyguların daha kuvvetli sanıyordum."

"Fred rahip olmaya uygun değil."

"Ama uygun olmak zorunda."

"Öyleyse, şöyle söyleyim: Fred'in rahip olmaması gerekir. Aynı durumdaki başka insanları da tanıyorum ben."

"Ama hiç kimse onlara hak vermiyor ki. Bir rahiple evlenmek istemem ben ama rahiplik yapacak insanlar da olmalı."

"Fred'in de rahip olmasını gerektirmez bu."

"Ama babam onun eğitimine onca parayı akıttıktan sonra! Bir de, ya miras yoluyla eline bir şey geçmezse – düşünebiliyor musun?"

Mary soğuk bir sesle, "Çok iyi düşünebiliyorum" dedi.

Görüşünde ısrar eden Rosamond, "O zaman Fred'i nasıl savunabiliyorsun, şaşıyorum" dedi.

Mary gülerek, "Fred'i savunduğum yok," dedi; "ben onun rahip atanabileceği herhangi bir köyün çıkarını savunuyorum."

"Ama rahip olursa, değişmek zorunda kalır elbette."

"Evet, tam ikiyüzlü biri olup çıkar; henüz ikiyüzlü değil daha."

"Sana bir şey söylemenin yararı yok, Mary. Hep Fred'den yana oluyorsun."

Yüzü birden aydınlanan Mary, "Neden ondan yana olmayayım?" dedi. "Gerekirse, o da benden yana olur. Ufacık bir zahmete katlanıp benim her isteğimi yerine getiren tek kişi var, o da Fred."

Rosamond son derece ciddi ama yumuşak bir tavırla, "Beni çok huzursuz ediyorsun, Mary" dedi; "ama bunu dünyada anneme söylemem."

"Annene neyi söylemezmişsin?" dedi Mary öfkeyle.

Rosamond aynı yumuşak tavrıyla, "Öfkelenme lütfen, Mary" dedi.

"Annen Fred'in bana evlenme teklif edeceğinden korkuyorsa, söyle ona, kabul etmeyeceğim. Ama teklif etmez, biliyorum. Şimdiye kadar da kesinlikle etmiş değil."

"Çok sertsin sen, Mary – her zaman."

"Sen de insanı çileden çıkarırsın – her zaman."

"Ben mi? Ne yaptım, ne kusur işledim ki ben?"

"Ah, insanı en çok kusursuz kimseler çileden çıkarırlar. Bak zil çalıyor, aşağı inmemiz gerek sanırım."

Rosamond şapkasını takarken, "Niyetim seninle kavga etmek değildi, Mary" dedi.

"Kavga mı? Saçmalama, biz kavga etmedik ki. Ara sıra birbirimize öfkelenmeyeceksek, arkadaş olmanın ne yararı var?"

"Söylediğin şeyi anneme ileteyim mı?"

"Nasıl istersen. Başkalarına iletilmesinden korktuğum şeyleri asla söylemem ben. Hadi, aşağı inelim."

O sabah Lydgate'in gelmesi hayli gecikmişti ama ziyaretçiler onu görecek kadar uzun kaldılar; çünkü Mr. Featherstone Rosamond'dan şarkı söylemesini istemiş, o da aslında nefret ettiği 'Evim, güzel evim'i bitirdikten sonra, iyi kalplilik edip eniştesinin sevdiği şarkılardan birini daha, 'Durma ak, ey parıldayan ırmak'ı söylemişti. Gerçekte akıl yolundan şaşmayan bu yaşlı zorba, şarkıları genç kızlara uygun bir süs saydığı ve duygusallığın şarkılara çok yakıştığını düşündüğü için bu tür şarkıları seviyordu.

Mr. Featherstone ikinci şarkıyı alkışlamaya devam eder, Rosamond'a sesinin kanarya sesi kadar berrak olduğunu söylerken, Mr. Lydgate'in atı pencerenin önünden geçti.

Lydgate oraya, bir yandan Middlemarch'ı hiç çekici bulmadığını, bir yandan da yaşlı bir hastayla –üstelik, hekim yeterince işinin ehli bile olsa, tıbbın kendisini "ayağa kaldırmasının" mümkün olmadığına bir türlü inanamayan bir hastayla– o gün gene tatsız saatler geçireceğini düşünerek gelmişti. Bu yüzden, Mary hakkında yeğenim demeye hiçbir zaman gerek görmeyen Mr. Featherstone, Rosamond'u gösterişli bir biçimde hemen yeğenim diyerek tanıştırınca, bu genç kızın güzelliğinin Lydgate üzerindeki çarpıcı etkisi iki kat arttı. Rosamond'un davranışındaki inceliklerin hiçbiri Lydgate'in

gözünden kaçmıyordu; eniştesi düşüncesizlik edip tüm ilgiyi üzerine çektiğinde, durumu ne büyük bir vakar ve zarafetle düzelttiğine; gamzelerini o yanlış zamanda göstermeyip hemen ardından Mary'ye dönerek onunla sevimli bir tavırla konuşurken ortaya çıkardığına dikkat etmişti. Öyle ki, daha önce hiç önemsemediği Mary'yi hızla ve ilgiyle inceledikten sonra, Rosamond'un gözlerinde ona karşı sevgi dolu bir şefkat ifadesi gördü. Ama Mary'nin her nedense pek huysuz bir hali vardı.

Mr. Featherstone, "Miss Rosy bana şarkı söylüyordu; şarkıya itirazın yok, öyle değil mi, doktor?" dedi. "Şarkılar senin ilaçlardan daha çok hoşuma gidiyor."

Rosamond, "Bu yüzden zamanın nasıl geçtiğini anlamamışım. Bizim gitmemiz gerekiyor, Fred" dedi. Şarkısına başlamadan önce bir yana bıraktığı şapkasını almak için ayağa kalkınca, binici kıyafeti onun beyaz bir sap üstündeki çiçeği andıran başını tüm güzelliğiyle gözler önüne serdi.

Haklı olarak Fred'in keyfi kaçmıştı ve oradan uzaklaşmak istiyordu; "Peki tamam" dedi.

Lydgate gözleriyle Rosamond'u izlerken, "Miss Vincy iyi şarkı söylüyor mu?" diye sordu. (Kendisine bakıldığını bildiği için Rosamond tüm sinir ve kaslarını buna göre ayarlamıştı. Doğuştan yetenekli bir oyuncuydu o ve rol yapmak iliklerine kadar işlemişti. Kendi kişiliğini bile oynar ve bunu öylesine iyi yapardı ki oynadığı kişinin tıpatıp kendisi olduğunu fark etmezdi bile.)

Mr. Featherstone, "Middlemarch'ın en iyisidir bence," dedi; "ikincilik ise, kim isterse buyursun onun olsun, öyle değil mi, Fred, ha? Kız kardeşine sen de arka çıksana."

"Korkarım ben saf dışı kaldım, efendim. Benim tanıklığım işe yaramıyormuş."

Rosamond, biraz uzaktaki kamçısına doğru yürürken neşeli, hoş bir tavırla, "Middlemarch'ın standartları o kadar yüksek değil ama enişteciğim" dedi.

Lydgate Rosamond'dan önce davrandı; kamçıyı alıp ona uzattı. Genç kız başıyla teşekkür ederken doktora baktı. Lydgate de elbette ona bakıyordu; derken, sanki kendileri istememiş de tanrısal bir gücün etkisiyle aradaki sis perdesi birden kalkmış gibi göz göze geldiler. Lydgate'in yüzü biraz sarardı sanırım ama Rosamond kıpkırmızı kesildi ve biraz şaşaladı. Şimdi gerçekten oradan ayrılmak

istiyordu; enişte sinin elini sıkmaya gittiğinde onun neler saçmaladığını duymadı bile.

Gene de, Rosamond'un karşılıklı bir etkileşim diye düşündüğü, adına âşık olmak denen bu sonuç, aslında tam onun önceden hayalini kurduğu şeydi. Middlemarch'a yeni birinin geldiğini öğrendiği o önemli günden beri kendisi ile Lydgate hakkında küçük bir gelecek tasarlamıştı ve bu ilişkinin başlaması için böyle bir sahne gerekiyordu. Yabancılar bir yere ister gemileri kazaya uğrayıp bir sala tutunarak, ister yanlarında bavulları ve refakatçılarıyla gelsinler, genç kızları her zaman büyülemişlerdir ve yerli erkeklerin daha üstün nitelikleri o yabancılar karşısında hep gölgede kalmıştır. Rosamond'un, içinde daima seven bir kadınla Middlemarch dışından bir damadın yer aldığı evlilik hayallerinde kesinlikle bir yabancıya gerek vardı; ayrıca yabancı damadın Rosamond'unkilere benzeyen hısım ve akrabaları olmamalıydı; hatta son zamanlarda bu koşul, damadın bir baronet ailesiyle akrabalık bağı bulunması gerektiği şeklinde değişikliğe uğramıştı. Rosamond şimdi o yabancıyla tanışınca, gerçeğin hayalden çok daha heyecan verici olduğunu görüyordu; hayatının o büyük dönemi başlamıştı artık; bundan hiç kuşkusu yoktu. Yüreğinde uyanan duyguların, yeni doğan bir aşkın belirtileri olduğuna karar vermişti; Mr. Lydgate'in daha ilk bakışta kendisine gönül vermesini ise daha da doğal sayıyordu. Bu tür şeyler balo salonlarında sık sık olduğuna göre, cildin daha taze ve güzel göründüğü sabah ışığında neden olmasındı? Mary'den yaşça küçüklüğüne rağmen, Rosamond erkeklerin kendisine sevdalanmasına pek alışıktı ama o zamana kadar yeniyetmelere de geçkin bekârlara da hep kayıtsız kalmış, titiz davranıp hiçbirini beğenmemişti. Ve şimdi önüne birdenbire, hayallerini tam karşılayan Mr. Lydgate çıkmıştı işte; Middlemarch'a tümüyle yabancıydı Mr. Lydgate; iyi bir aileden geldiğini gösteren seçkin bir havası, karısına orta sınıfın mutluluk kaynağı olarak gördüğü yüksek bir toplumsal mevki sağlayabilecek akrabaları vardı; ayrıca avucunun içine almaktan özellikle çok hoşlanacağı, yetenekli biriydi; kısacası, yüreğinde yeni duygular uyandıran, hayatına o güne kadarki beklentilerinin hepsini gölgede bırakacak hareketli, canlı bir ilgi alanı getirecek bir adamdı.

Böylece, atlarını evlerine doğru sürerlerken kendi düşüncelerine dalan iki kardeş, yol boyunca pek konuşmadılar. Rosamond'un önceki evlilik hayalleri, hep havada kalan temelsiz hayallerdi; ama

ortaya sağlam diye düşündüğü bir temel çıkar çıkmaz, düş gücü şaşılacak derecede ayrıntılı ve gerçekçi çalışmaya başlardı; şimdi de daha bir mil yol almadan, evli bir kadın olarak giyeceklerini, tanışacağı insanları seçmiş; Middlemarch'ta oturacağı evi kararlaştırmış; kocasının uzaktaki soylu akrabalarına yapacağı ziyaretleri zihninde canlandırmış, okulda edindiği bilgi ve beceriler gibi onların zarif davranış biçimlerini de hızla öğreneceğini düşünerek, kendini belki de er geç ulaşacağı ama henüz ne olduğunu pek bilmediği daha yüksek mevkilere hazırlamıştı. Hayalini kurduğu yaşamda, parayla –hele hele karşılaşabileceği herhangi bir çirkinlikle– ilgili hiçbir şey yoktu: Yalnızca incelik ve zarafet sayılan noktalar üstünde duruyor, bunların sağlanması için gerekecek parayı hiç hesaba katmıyordu.

Öte yandan Fred'in zihni her zamanki o büyük iyimserliğinin bile kolayca bastıramadığı bir kaygıyla doluydu. Kötü sonuçlar yaratmadan Featherstone'un budalaca isteğinden sıyrılmanın bir yolunu göremiyor, bu isteğe uymak ise kendisine o sonuçlara katlanmaktan daha ağır geliyordu. Babası zaten kızgındı ona; eğer Bulstrode'un ailesiyle aralarındaki soğukluğu artıracak bir şey yaparsa, öfkesi daha da artacaktı. Ayrıca Fred gidip eniştesi Bulstrode'la konuşmak zorunda kalmaktan nefret ediyordu; birkaç kadeh şarabın ardından belki de Featherstone'un malı mülkü hakkında budalaca pek çok şey söylemiş ve sonradan bunlar abartılarak kulaktan kulağa yayılmıştı. Featherstone gibi yaşlı, tuhaf bir cimriden ümit ettiği miras hakkında övünmekle, onun emrine boyun eğip belge dilenmekle, kendini acınacak bir duruma soktuğunu hissediyordu. Ama gerçekten ümitliydi ve eğer bu ümidini yitirirse, onun yerini alacak uygun başka bir ümit kapısı göremiyordu. Son günlerde canını çok sıkan bir borca girmişti ve yaşlı Featherstone şimdi bu borcu ödemek için neredeyse kendisiyle pazarlık etmekteydi. Sorun aslında zavallı denecek kadar önemsizdi: Borçları küçük şeylerdi; ilerisi için beklentileri de öyle pek ahım şahım bir şey sayılmazdı. Kendisi öyle kimselerle arkadaşlık etmişti ki para konusundaki sıkıntılarının ufaklığını onlara itiraf etmeye utanırdı. Bu düşünceler doğal olarak Fred'in içinde tüm insanlara karşı bir hınç uyandırıyordu: Middlemarch'lı bir imalatçının oğlu olarak doğmak –Mainwaring ile Vyan gibi arkadaşları onca varlıklıyken– aileden miras olarak eline bir şey geçmeyeceğini

bilmek... Eğer kendisi gibi gönlü her şeyin en iyisini çeken canlı, neşeli bir genci böylesine zavallı bir gelecek bekliyorsa, hayat gerçekten tatsız tuzsuz bir şey olmalıydı.

Fred, Mr. Bulstrode'un adının bu işe karıştırılmasının Featherstone'un bir oyunu olabileceğini aklına getirmemişti; getirse de içinde bulunduğu durum açısından bir şey değişmezdi zaten. Açıkça anlıyordu ki, yaşlı eniştesi kendisine bir parça işkence ederek güç gösterisinde bulunmak, belki bir de Bulstrode'la arasını bozup biraz eğlenmek istiyordu. Fred onun ruhunu okuduğunu sanıyordu ama aslında okuduğunu sandığı şeylerin yarısı kendi eğilimlerini yansıtan şeylerdi. Bir başkasının ruhunu bilmek, gençlerin yapamayacakları güç bir iştir, çünkü onların bilinçlerine şekil veren etken, büyük ölçüde kendi istekleridir.

Fred'in zihninde tartıştığı başlıca nokta, durumu babasına mı anlatsın, yoksa ona haber vermeden kendisi mi çözmeye çalışsındı. Bir süredir orada burada hakkında konuşan kişi, büyük bir ihtimalle Mrs. Waule'du. Mary Garth eğer Mrs. Waule'un söylediklerini Rosamond'a ilettiyse, bu kesinlikle babasının kulağına da gider, babası da kesinlikle kendisini sorguya çekerdi. Atlarını biraz yavaşlattıkları bir sırada Rosamond'a, "Rosy, Mrs. Waule benim hakkımda bir şey anlatmış mı? Mary sana öyle bir şey söyledi mi?" diye sordu.

"Evet, anlatmış."

"Ne demiş?"

"Senin için güvenilmez biri demiş."

"Hepsi bu kadar mı?"

"Bence bu kadarı yeter de artar bile, Fred."

"Başka bir şey söylememiş, ha? Emin misin?"

"Mary başka bir şey söylemedi bana. Ama bence gerçekten kendinden utanmalısın, Fred."

"Saçma! Ders vermeye kalkma bana şimdi. Bu konuda Mary ne diyor?"

"Sana söylemek zorunda değilim. Mary'nin söylediklerine bu kadar çok önem veriyorsun ama benim konuşmama izin vermeyecek kadar kabalık ediyorsun."

"Mary'nin söylediklerine elbette önem veririm. Tanıdığım en iyi kızdır o."

"Bir erkeğin Mary'ye âşık olabileceği hiç aklıma gelmezdi doğrusu."

"Erkeklerin neye âşık olacaklarını nereden bileceksin ki sen? Kızlar bunu asla bilemezler."

"En azından sözümü dinle de Mary'ye âşık olmaya kalkma Fred; çünkü evlenme teklif edersen, kabul etmeyeceğini söylüyor."

"Ben teklif edinceye kadar bekleyebilirdi."

"Bunun seni kızdıracağını biliyordum."

"Hiç de değil. Sen kışkırtmasaydın, Mary asla böyle bir şey söylemezdi."

Fred daha eve varmadan, belki Mr. Bulstrode'la o tatsız konuşma işini üstüne alır diye, meseleyi elinden geldiği kadar kısaca babasına anlatmaya karar verdi.

İKİNCİ KİTAP
YAŞLILAR VE GENÇLER

BÖLÜM 13

> "*Birinci Adam* Adamı nasıl sınıflandırırsınız; çoğu kimseden iyi diye mi, yoksa o paltonun içinde daha iyi ya da daha kötü görünüyor diye mi? Bir aziz ya da sahtekâr diye mi, yoksa bir hacı ya da ikiyüzlü biri diye mi?
> *İkinci Adam* Hayır. Siz önce bana o bir sürü kitabınızı –zamana göğüs gerip geçmişten günümüze gelmiş eserleri– nasıl tasnif ettiğinizi söyleyin. Boylarına, dış görünüşlerine; basılmış oldukları parşömene, deriye ya da kâğıda göre bile ayırsanız, tüm bu değişik türler bir arada, sizin şu hiç okunmayan yazarlarınızın ustaca yaptıkları tasniflerin sayısına ulaşamaz."

Mr. Vincy, Fred'in anlattıklarını dinledikten sonra Mr. Bulstrode'la bankadaki odasında, çoğu zaman başka ziyaretçilerinin olmadığı saat bir buçukta konuşmaya karar verdi. Ama saat birde bir ziyaretçi gelmişti; Mr. Bulstrode'un ona söyleyecek o kadar çok şeyi vardı ki bu görüşmenin yarım saatte bitme ihtimali pek azdı. Banker Bulstrode düzgün ve hızlı konuşurdu ama lafı uzatır, ayrıca kısa aralıklarla durup düşünerek bir hayli zaman harcardı. Onun hastalıklı görünüşünü düşünürken gözlerinizin önüne sararmış yüzlü, siyah saçlı biri gelmesin: Bulstrode'un solgun beyaz bir cildi, yer yer kırlaşıp seyrelmiş kahverengi saçları, açık gri gözleri, geniş bir alnı vardı. Yüksek sesle konuşan kimseler onun sesindeki yumuşaklığa fısıltı derler ve bazen bunun açıksözlülükle bağdaşmadığını ima ederlerdi; ancak Kutsal Kitap'ın insanın dürüstlük merkezini akciğerlere yerleştirdiği kanıtlanamadığı sürece, yüksek sesle konuşanların, sesleri gibi başka şeyleri de gizlemediklerini iddia etmek için geçerli bir neden yoktur. Mr. Bulstrode karşısındakileri dinlerken saygılı bir tavırla öne doğru eğilir, büyük bir dikkatle onlara bakıyormuş gibi yapardı; böyle olunca sözlerinin dinlenmeye değer olduğu düşüncesine kapılan bu insanlar, Bulstrode'un tek kelimeyi kaçırmamaya, konuşmalarından tam anlamıyla yararlan-

maya çalıştığı sonucuna varırlardı. Beğenilip önemsenmeyi zaten beklemeyen bazı kimseler ise onun ahlak fenerlerinin kendilerine çevrilmesinden hiç hoşlanmazlardı. Eğer mahzeninizdeki şaraplar iyi değilse konuğunuzun elindeki kadehi ışığa doğru tutup büyük bir takdirle baktığını görmek, içinizde bir sevinç dalgası yaratmaz. Böyle bir sevinci ancak kendi değerlerini bilen kimseler duyabilirler. Bu yüzden, Middlemarch'taki meyhane sahipleri ile sıradan günahkârlar Mr. Bulstrode'un yakın ilgisinden hoşlanmaz; neden olarak da kimileri onun sahte dindarlığını, kimileri de koyu sofuluğunu ileri sürerlerdi. Aralarında muhakeme yetenekleri daha sağlam olanlar ise yirmi beş yıl önce Middlemarch'ta Bulstrode diye birinin adını bile duymadıklarını belirtir, bu adamın babası ve dedesi kimlermiş bilmek istediklerini söylerlerdi. Şu andaki ziyaretçisi Mr. Lydgate'in o dikkatli bakışlara aldırdığı yoktu: Doktoru olarak, Bulstrode'un bünyesini zayıf bulmuş, onun maddi şeylerden pek haz almayıp yoğun bir ruhsal hayat yaşadığı sonucuna varmıştı.

Mr. Bulstrode, kısa bir duraklamanın ardından, "Ara sıra buraya, bana uğrarsanız ziyadesiyle memnun olurum, Mr. Lydgate" dedi. "Şu mühim hastane idaresi meselesinde, ümit ettiğim gibi, değerli yardımlarınızı bizden esirgemeyeceğiniz kanaatine varırsam, baş başa müzakere etmemizi gerektirecek pek çok şey olacaktır. Neredeyse tamamlanan yeni hastane işine gelince, ateşli hastalıklar için özel bir yer kurulmasının faydaları hakkında söylediklerinizi üzerinde düşüneceğim. Onun kararı bana bağlı çünkü her ne kadar binanın arsasını ve kerestesini Lord Medlicote verdiyse de kendisi bu meseleyle şahsen alakadar olmak niyetinde değil."

Lydgate, "Böyle bir şeyin Middlemarch gibi bir kasabada yapılması her türlü zahmete değer" dedi. "Eski hastaneye ek olarak kurulacak iyi bir ateşli hastalıklar merkezi, sağlık reformları tamamlandığı zaman burada bir tıp okulunun açılmasına öncülük edebilir; tıp eğitiminin gelişmesi bakımından, bu okulların tüm ülkeye yayılmasından daha faydalı ne olabilir? Taşrada doğmuş, toplum bilincinin yanı sıra bir parça fikir sahibi de olan herkes, ortanın biraz üstüne çıkabilmiş iyi her şeyin Londra'ya akıp gitmesini önlemek için elinden gelen tüm çabayı harcamalı bence. Hangi meslekte olursa olsun, sağlam görüş ve amaçlar çoğu zaman taşrada, daha verimli olmasa bile, daha özgür bir gelişme ortamı bulabilir."

Lydgate'in yeteneklerinden biri de, genellikle derinden gelen kalın bir sesle konuştuğu halde gerektiğinde sesini iyice alçaltıp yumuşatabilmesiydi. Onun her zamanki hal ve tavrında belli bir rahatlık, korkudan uzak bir başarı beklentisi, kendi güç ve dürüstlüğüne duyduğu –ufak tefek engelleri ya da henüz hiç maruz kalmadığı ayartıcı etkenleri umursamamanın iyice pekiştirdiği– bir güven havası vardı. Ama yüzündeki yapmacıksız iyi niyet ifadesi, tavrındaki bu özgüven ve açıklığa belli bir sevimlilik katıyordu. Mr. Bulstrode, Lydgate'i belki de aralarındaki ses tonu ve davranış farkı sayesinde daha da sevmişti ama Rosamond gibi o da bu genç doktoru özellikle Middlemarch'lı olmadığı için çok seviyordu. İnsan yeni bir kimseyle pek çok şeye –daha iyi bir insan olmaya bile– başlayabilir!

Mr. Bulstrode, "Çalışma şevkinize ileride daha büyük fırsatlar sağlamaktan büyük memnuniyet duyacağım" diye karşılık verdi. "Tanrı'nın izni olursa, yeni hastanemin idaresini size vermek suretiyle, demek istiyorum çünkü böylesine yüce bir gayenin kasabamızdaki iki doktor tarafından engellenmesini önlemekte kararlıyım. Aslında sizin Middlemarch'a gelişinize ben şahsen, bugüne kadar şiddetle karşı koyulan gayretlerimin Tanrı'nın takdisine mazhar olacağına dair açık bir işaret diye bakıyorum. Eski hastaneye gelince, o hususta ilk hedefimize ulaşmış bulunuyoruz – sizin seçilmenizi sağladık, demek istiyorum. Şimdi reformcu olarak ortaya atılıp meslektaşlarınızın bir miktar kıskançlığına ve öfkesine maruz kalmaktan çekinmezsiniz ümit ederim."

Lydgate gülümseyerek, "Kahramanlık taslayacak değilim ama mücadele etmekten çok hoşlandığımı söyleyebilirim, ayrıca eğer her alanda olduğu gibi sağlıkta da daha iyi yöntemlerin bulunup uygulanması gerektiğine inanmasaydım, mesleğini seven bir doktor olamazdım" dedi.

"Middlemarch'ta tıp mesleğinin seviyesi düşüktür, efendim. Bilgi ve beceri bakımından, demek istiyorum, toplumdaki yeri bakımından değil, çünkü tıp adamlarımızın çoğunun buradaki saygıdeğer ailelerle yakınlıkları var. Son zamanlarda kendi bozuk sıhhatim, merhamet sahibi Tanrının bize bahşettiği devalarla alakadar olmaya sevk etti beni. Londra'da ünlü doktorlarla görüştüm ve o zaman üzülerek, taşrada tıbbi tedavilerin ne kadar geri olduğunu fark ettim."

"Haklısınız, tıp alanındaki yasalar ve eğitim göz önüne alınırsa insan ara sıra iyi bir doktora rastladığına şükretmeli. Teşhis koyabilmek için gereken daha önemli hususlara –tıbbi belirtilerin bilimsel değerlendirilmesine– gelince, bunlar hakkında en ufak bir buluş, ancak bilimsel eğitim ve araştırmayla olur; oysa kırsal kesimdeki doktorların genellikle bu gibi şeylerden haberleri bile yoktur."

Öne doğru eğilip dikkatle bakan Mr. Bulstrode, Lydgate'in "Haklısınız" dedikten sonra düşüncesini açıklayış biçimini pek anlamamıştı. Bu gibi durumlarda basiret sahibi bir kimse konuyu hemen değiştirip kendi bilgi ve deneyimlerine dayanarak konuşabileceği bir alana geçer:

"Hekimlikte becerinin bilhassa maddi unsurlara yöneldiğinin farkındayım, Mr. Lydgate. Gene de muhtemelen sizi fiilen alakadar etmeyecek bir hususta fikir ayrılığına düşmeyeceğimizi ümit ediyorum; çünkü bu hususlaki görüş birliğimiz bana destek olabilir belki. Ümit ediyorum ki hastalarınızın manevi bir yanlarının da bulunduğunu kabul ediyorsunuzdur."

"Elbette ediyorum. Ama değişik kişiler, manevi gibi sözcüklere değişik anlamlar verebiliyorlar."

"Çok doğru. Ayrıca bu gibi mevzularda yanlış şeyler öğretmek, hiçbir şey öğretmemek kadar kötüdür. Şimdi benim gönlümde yatan şey, eski hastaneye din adamları tayinine imkân verecek yeni bir yönetmelik çıkarmak. Hastane binası Mr. Farebrother'ın bölgesinde. Mr. Farebrother'ı tanıyorsunuz, değil mi?"

"Kendisini gördüm; ufak tefek bir adam. Seçimde oyunu benden yana kullandı. Uğrayıp ona teşekkür etmem gerekiyor. Çok akıllı, hoş birine benziyor. Ayrıca doğa bilimleri uzmanıymış."

"Mr. Farebrother'ı düşündükçe son derece rahatsız oluyorum ben, efendim. Memleketin belki de en kabiliyetli rahibi." Mr. Bulstrode sustu; düşüncelere dalıp gitmiş gibiydi.

Lydgate sözünü hiç esirgemeden, "Middlemarch'ta aşırı kabiliyetiyle beni rahatsız eden bir kimseye rastlamadım ben daha" dedi.

Mr. Bulstrode büyük bir ciddiyetle, "Benim arzum, hastaneye Mr. Farebrother'ın işini üstlenmek üzere sürekli bir rahibin –aslında Mr. Tyke'ın– tayin edilmesi ve hastalara manevi yardım için hariçten artık hiç kimsenin çağrılmaması" diye devam etti.

"Mr. Tyke'ı tanımıyorum; dolayısıyla, doktor olarak bu konuda benim bir fikrim olamaz ama tanısam bile, kendisine ne gibi hasta-

lıklarda başvurulacağını bilmek isterdim." Lydgate gülümsüyordu, ancak ihtiyatlı davranmakta kararlıydı.

"Bu yönetmelik maddesinin faydalarını şu anda tam anlayamazsınız elbette. Ne var ki..." Mr. Bulstrode bu noktada üstüne daha da basa basa konuşmaya başladı: "Mesele muhtemelen eski hastanenin idare heyetine havale edilecek; aramızda tesisini sabırsızlıkla beklediğim işbirliğine dayanarak benim sizden ricam, bu rahip meselesinde hasımlarımın etkisi altında kalmamanızdır."

Lydgate, "Ümit ederim, rahip konusundaki tartışmalara benim de karışmama gerek olmaz. Benim seçtiğim yol, kendi mesleğimde iyi bir şeyler yapabilmek" dedi.

"Benimkisi sınırları daha geniş bir mesuliyet, Mr. Lydgate. Benim için bu mesele, aynı zamanda mukaddes bir vazife; fakat hasımlarımın gözünde, dünyevi bir zıtlaşmada üstün çıkıp sevinmeleri için bir fırsat – bundan eminim. Ancak, öyle diye inançlarımın tek zerresini terk edecek ya da yozlaşmış bir neslin nefret ettiği o manevi hakikate sadakatten vazgeçecek değilim. Ben kendimi bu hastaneleri iyileştirme gayesine adamış bulunuyorum; fakat size hiç çekinmeden itiraf edeyim ki, Mr. Lydgate, ağır hastalıkların tedavisi dışında hiçbir şeyi umursamadıklarına inansaydım, hastanelerle katiyen alakadar olmazdım ben. Yapmak istediğim başka bir şey daha var ve zulme de uğrasam bunu kimseden gizlemeyeceğim."

Sözlerinin sonuna doğru Mr. Bulstrode'un sesi yüksek çıkan sinirli bir fısıltı halini almıştı.

Mr. Lydgate, "Bu noktada sizinle aynı görüşte olmadığımız kesin" dedi. Devam edecekti ama tam o sırada kapı açılıp Mr. Vincy'nin geldiği haber verilince, sevindi. Rosamond'u ilk gördüğünden beri bu al yanaklı, cana yakın adam ilgisini daha çok çekmeye başlamıştı. Bu ilgi, Rosamond gibi kendisi de ileride kaderlerini birleştirecek bir geleceğin hayalini kurduğu için değildi; ama bir erkek, güzel bir kızı hatırlamaktan hoşlanır ve onu yeniden görebileceği bir yere davet edilmek ister elbette. Lydgate oradan ayrılmadan, Mr. Vincy daha önce "ağırdan aldığı" o daveti yaptı; çünkü o sabah kahvaltıda Rosamond babasına, eniştesi Featherstone'un yeni doktoru çok beğendiğini söylemişti.

Mr. Bulstrode kayınbiraderiyle baş başa kalınca, kendine bir bardak su koydu ve bir sandviç kutusu açtı.

"Benim şu perhiz rejimimi sana bir türlü kabul ettiremeyeceğim, öyle mi, Vincy?"

Mr. Vincy ağzından düşürmediği bir görüşü tekrarlamaktan kendini alamayarak, "Hayır, hayır; benim hiç tutmadığım bir rejim o. Vücut dediğin biraz dolgunluk ister" dedi; ardından, sanki konu dışı her şeyi bir yana bırakmak istercesine, "ancak" sözcüğünü vurgulayarak, "Ancak, ben buraya haylaz oğlum Fred'le ilgili küçük bir meseleyi konuşmaya geldim" diye devam etti.

"Bizim Fred konusundaki fikirlerimiz, muhtemelen perhiz konusundaki kadar birbirinden farklıdır, Vincy."

"Umarım bu sefer öyle olmaz." (Mr. Vincy yumuşak davranmakta kararlıydı.) "Mesele, yaşlı Featherstone'un saçma bir arzusu. Fred'i gözden düşürmek için sırf kötülük olsun diye, birileri Featherstone'a uydurma bir hikâye anlatmış. Enistesi Fred'e çok düşkündür, ihtimal ileride onu epeyce koruyup kollayacak; aslında Fred'e neredeyse açıkça topraklarını ona bırakacağını söylemiş, bu yüzden başkaları oğlanı kıskanıyor."

"Sana bir daha söylüyorum, Vincy; büyük oğluna karşı senin şimdiye kadarki davranış tarzını tasvip etmemi bekleme benden. Onu rahip yapmaya kalkışman, tamamen dünyevi, boş bir gurur yüzündendi; üç oğlan ve dört kız babası olarak, Fred'i iyice tembelliğe alıştırmaktan başka hiçbir işe yaramayan pahalı bir eğitime para yatırmaya hakkın yoktu. Ektiğini biçiyorsun sen şimdi."

Başkalarına kusurlarını bildirmek, Mr. Bulstrode'un çoğu zaman yerine getirmekten hiç çekinmediği bir görevdi ama Mr. Vincy o kadar sabır göstereceğe benzemiyordu. Bir kimse yakında belediye başkanı olacağını bilir ve ticaret hayatının çıkarları uğruna siyasette genellikle kararlı bir tutum izlemek isterse, o zaman doğal olarak bu çerçevede kendisinin öneminin farkındadır ve bu yüzden kişisel kızgınlıklarını ikinci plana atar. Ancak özellikle bu suçlama Mr. Vincy'yi çok öfkelendirmişti. Kendisine ektiğini biçiyorsun denmesi çok gereksiz bir şeydi. Ama ensesinde Bulstrode'un boyunduruğunu hissettiğinden, öfkelenince tekme atmaktan genellikle hoşlandığı halde, şimdi bu rahatlatıcı hareketi yapmamak için kendini tutuyordu.

"Ektiğini biçmek diyerek geçmişe gitmenin âlemi yok, Bulstrode. Ben senin o örnek adamlarından biri değilim elbette; öyle görünmeye de çalışmıyorum. İş hayatımda her şeyi önceden gör-

meyi başaramadım ama eskiden Middlemarch'ta işleri bizimkinden daha iyi giden kimse yoktu, oğlum da zeki bir çocuktu. Zavallı ağabeyim din adamıydı ve mesleğinde yükselebilecekti –terfi de etmişti zaten– ama mide hummasından öldü; yoksa şimdiye kadar bir katedralin rahipler meclisi başkanı olabilirdi. Fred'in geleceği için doğru olanı yapmaya çalıştığıma inanıyorum ben. Din konusuna gelirsek, bence insan önceden her şeyi inceden inceye hesaplamaya kalkışmayıp biraz da Tanrı'ya güvenmeli ve cömert davranmalı. Ailesinin toplumdaki yerini bir parça yükseltmeye çalışmak, İngilizlere has güzel bir duygudur; bir babanın görevi, gelecekte oğullarına iyi bir fırsat yaratmaktır diye düşünüyorum ben."

"Şu dediklerin tam bir maddiyatçılık ve bir yığın tutarsız budalalık Vincy ama sana bunu söylerken inan ki en iyi dostun olarak hareket etmekten başka bir kastım yok."

"Demek öyle; ben hiçbir zaman maddiyatçı olmadığımı söylemedim ki, ayrıca çevremde maddiyatçı olmayan kimse de göremiyorum. Senin de ticari işlerini manevi dediğin ilkelere göre yürüttüğünü sanmam. Benim gördüğüm kadarıyla aradaki tek fark, bazı maddiyatçıların öteki maddiyatçılardan biraz daha dürüst olmaları." Mr. Vincy verdiği karara rağmen tekmeyi atmıştı.

Sandviçini bitirdikten sonra koltuğunda iyice arkasına yaslanan Mr. Bulstrode, yorulmuş gibi elini gözlerine siper ederek, "Böyle bir tartışma bizi bir yere götürmez, Vincy" dedi. "Buraya belli bir iş için gelmiştin sen."

"Evet, evet. Sözün kısası, birisi senden duyduğunu söyleyerek, yaşlı Featherstone'a Fred'in bir süredir kendisinden miras kalacak toprakları güvence gösterip borç para aldığını ya da almaya çalıştığını bildirmiş. Sen elbette böyle saçma bir şey söylemiş olamazsın. Ama ihtiyar tutup Fred'den, bunu senin kendi el yazınla yalanlayan bir yazı getirmesini istemiş – yani Fred'in böyle aptalca bir güvenceyle borç aldığı ya da almaya çalıştığı yolundaki saçma sözlerin tek kelimesine inanmadığını belirten kısacık bir not. Herhalde buna bir itirazın yoktur."

"Özür dilerim ama var. Oğlunun o her zamanki pervasızlık ve cahilliğiyle –daha ağır kelimeler kullanmak istemiyorum– ileride mirasa konacağı ümidine dayanarak borç para bulmaya çalışmadığından ya da birilerinin budalalık edip bu kadar belirsiz bir faraziyeyi yeterli sayarak ona borç vermediğinden, hiç emin değilim

ben; dünyada başka bir sürü ahmaklıkta bulunanlar gibi, böyle düşüncesizce borç verenler de vardır."

"Ama Fred şerefi üzerine yemin ediyor, eniştesinin topraklarını kendisine bırakacağı belliymiş gibi davranarak kimseden borç almamış. Fred yalan söylemez. Onu olduğundan iyi göstermek istemiyorum. Kendisini iyice azarladım, yaptıklarına göz yumduğumu kimse iddia edemez. Ama Fred yalan söylemez. Ayrıca yanılıyor olabilirim ama, hiçbir din yoktur ki, hakkında kötü bir şeyler bilmiyorsanız, bir genç hakkında sizin iyi şeylere inanmanızı engelliyor olsun. Elinizde sağlam nedenler bulunmadıkça, o gencin kötü bir şey yaptığına inanmadığınızı söylemeye yanaşmayarak tekerine çomak sokmanıza izin veren bir din, bence iyi bir din değildir."

"Oğlun ileride Featherstone'un malına mülküne sahip olabilsin diye ona yardım etmem gerektiğini hiç zannetmiyorum. Servet sahibi olmayı, serveti bu dünyada sırf maddiyat uğrunda kullanan kimseler için bir nimet saymam ben. Bilirim, böyle sözler duymaktan hoşlanmazsın sen Vincy ama bu sefer sana söylemek zorundayım: Sözünü ettiğin mülkün Fred'e geçmesine yardımcı olmak niyetinde değilim. Çekinmeden, açıkça söylüyorum sana: Bu iş ne senin oğlunun ruhunun ebedi selametine ne de Tanrı'nın yüceliğine hizmet edecektir. O zaman, budalaca bir tarafgirliği devam ettirmek ve budalaca bir mirası sağlama almaktan başka bir gayesi olmayan böyle bir beyanı kaleme almamı benden nasıl bekleyebilirsin?"

Mr. Vincy sözünü hiç sakınmadan, "Sana şu kadarını söyleyebilirim: Eğer azizler ile sofu dindarlar dışında hiç kimse para kazanmasın diyorsan, o zaman senin de kârlı bazı ortaklıklarından vazgeçmen gerekir" diye atıldı. "Plymdale şirketinin Brassing imalathanesinden aldığı şu mavi ve yeşil boyaları kullanması, Tanrı'nın yüceliği uğrunadır belki, ama kesinlikle Middlemarch'ın ticaret hayatını yücelttiği falan yok; çünkü ben biliyorum ki o boyalar ipek kumaşları çürütüyor. Belki başkaları da bu boyalardan gelen kazancın ne kadar büyük bir kısmının sırf Tanrı'nın yüceliği uğruna olduğunu öğrenseler, daha da çok sevinirler herhalde. Benim öğrensinler diye tutturduğum yok ama aklıma eserse, bu konuda epeyce gürültü patırtı çıkarabilirim."

Mr. Bulstrode karşılık vermeden biraz durduktan sonra, "Bu şekilde konuşmakla beni derinden üzüyorsun, Vincy. Davranışla-

rımın gerisindeki sebepleri anlamanı beklemiyorum senden. Bu dünyanın karmaşası karşısında insanın kendi prensiplerini tatbik için bir yol bulması bile kolay değil ama bulduğu yolu dikkatsiz ve alaycı kimselere açıkça anlatabilmesi daha da zordur. Lütfen aklından çıkarma ki karımın ağabeyi diye gayret edip müsamaha gösteriyorum sana; bu yüzden, ailene toplumda itibar kazandıracak bir yardımı esirgediğimden dolayı şikâyet etmen pek yakışık almıyor. Sana şunu hatırlatmak zorundayım: Şimdiye kadar senin ticaret hayatındaki yerini koruyabilmen, kendi basiretin ya da muhakeme gücün sayesinde olmadı" dedi.

Mr. Vincy çok sinirlenmişti (önceden verdiği kararlar, çoğu zaman sinirlenmesini ancak bir süre geciktirebiliyordu): "Büyük bir ihtimalle haklısın ama benimle yaptığın alışverişlerde bugüne kadar hiçbir kaybın olmadı senin" dedi. "Ayrıca, Harriet'le evlendikten sonra ailelerimizin çıkarlarının aynı yönde olması gerektiğini nasıl düşünemezsin, anlamıyorum. Eğer fikrini değiştirdinse ve şimdi benim ailemin toplumda gözden düşmesini istiyorsan, bunu da açıkça söylesen iyi edersin. Ben hiç değişmedim. Farklı mezhep inançları ortaya çıkmadan önce olduğu gibi, şimdi de Anglikan Kilisesi'ne bağlı sade bir insanım. Ticarette de başka her alanda da dünyayı olduğu gibi kabul ederim ben. Komşularımdan daha kötü olmayayım, bana yeter. Ama toplumdaki itibarımızı kaybedelim istiyorsan, açıkça söyle. O zaman ben de ne yapacağımı daha iyi bilirim" dedi.

"Mantıksız konuşuyorsun, Vincy. Oğlun hakkındaki mektubu yazmazsam, toplumdaki itibarınız kayıp mı olacak yani?"

"Ne olursa olsun, yazmayı reddetmeni son derece yakışıksız buluyorum. Bu gibi davranışlar dini bakımdan doğrudur belki ama onun dışında, bencillik edip kendi yemediğini başkalarına da yedirmeyen biri olarak, çok çirkin bir izlenim yaratır. Senin bu yaptığın Fred'e iftira etmek gibi bir şey. Bir iftirayı ben çıkarmadım demeyi reddetmek, o iftirayı çıkarmakla neredeyse aynı şeydir. Bu tür davranışlar, sendeki bu zorbaca tutum, sürekli piskopos ve bankacı rolü oynama arzun... insanın adının tiksintiyle anılmasına bu tür şeyler vesile olur işte."

Mr. Bulstrode her zamankinden biraz daha canlı çıkan bir ses ve daha solgun bir yüzle, "Vincy, benimle kavgaya tutuşmakta ısrar edersen, bu beni olduğu kadar Harriet'i de çok üzer" dedi.

"Kavga istemiyorum ben. Senle dost olmamız, benim çıkarıma bir şey – belki senin de. Sana bir kinim, garezim yok; benim için başkaları neyse sen de osun. Senin gibi yarı aç gezen, ev halkına aile duaları denen uzun dualar okuyan bir adam, ne tür bir inancı olursa olsun, sonuna kadar ona bağlı kalır. Dolayısıyla, istersen sermayeni hiçbir sakınca görmeden küfürlerle, lanetlerle de aynı hızla işletmeye devam edebilirsin – pek çok kimse öyle yapıyor zaten. Herkese hükmetmeyi sevdiğin apaçık belli; cennette de baş köşeye kurulamazsan, oradan bile pek hoşlanmazsın sen. Ama kız kardeşimin kocasısın; bu yüzden bizim birbirimize destek olmamız gerekiyor. Ayrıca kavga edecek olursak, benim bildiğim Harriet, bu şekilde pireyi deve yapıp da Fred'e yardıma yanaşmadığın için kabahati sende bulacaktır. Şu yaptığının benim de ağırıma gitmediğini söyleyemem. Çirkin bir şey bu bence."

Mr. Vincy ayağa kalkarak paltosunun düğmelerini iliklemeye başladı; gözlerini dikip kesin bir karar beklediğini ima edercesine kayınbiraderine baktı.

Mr. Bulstrode'un Mr. Vincy'yi böyle eleştirip uyararak başlayan sözlerini, bu imalatçı adamın kaba saba zihninin insanların karakterlerinin gizli yanlarına tuttuğu o eleştirel aynada kendisinin son derece tatsız bir yüzünü görerek bitirip susması, ilk kez olmuyordu. Bu nedenle, şimdi de başına aynı şeyin geleceğini bilmeliydi belki ama bol sulu bir çeşme yağmur yağarken bile, yarardan çok zarar verebilecek sularını gürül gürül akıtacaktır; aynı şekilde, güzel bir uyarı ve öğüt pınarının akışı da önlenemez.

Kendisini rahatsız eden teklifleri hemen kabul etmek Mr. Bulstrode'un tabiatına aykırıydı. Bu olumsuz tutumunu değiştirmesi için önce hareket nedenlerini iyice gözden geçirmesi ve bunları her zamanki ilkelerine uygun hale getirmesi gerekirdi. Sonunda, "Biraz düşüneceğim, Vincy. Vaziyeti kısaca Harriet'e de anlatmak istiyorum. Sana muhtemelen bir mektup gönderirim" dedi.

"Peki öyle olsun. Ama elini çabuk tut, lütfen. Yarın seni görmeye geleceğim; o zamana kadar halledersin umarım."

BÖLÜM 14

"Aşağıda o sosun şaşmaz bir tarifi var;
Pek çok kimsenin tercih edip yedikleri,
Ve beğenip pek tatlıymış dedikleri
Aylaklık adlı nefis ete konan sosun:

Önce parçalara dik gözünü, sanki bir tazı gibi,
İyice karıştır onları hafiften darbelerle,
Sonra, ince ve bol dalkavukluk yağları ekle,
Hepsini kendini öven adi yalanlarla kabart şimdi.
Sıcak sıcak sofraya getir. Sosun konacağı kaplar,
Mutlaka ölmüş insanların ayakkabıları olmalılar."

Mr. Bulstrode'un Harriet'le görüşmesi anlaşılan Mr. Vincy'nin istediği etkiyi yaratmıştı ki Fred'in Mr. Featherstone'a kanıt olarak götüreceği bir yazı ertesi sabah erkenden geldi.

Hava soğuk olduğundan yaşlı Featherstone hâlâ yatağındaydı; Fred, Mary Garth'ı oturma odasında göremeyince doğruca yukarı çıkıp yazıyı, sırtını rahatça bir yastığa yaslamış oturan enistesine verdi. Yaşlı adam insanlara güvenmemek ve onların heveslerini boşa çıkarmakla ne kadar akıllıca davrandığını düşünerek, her zamanki gibi keyifleniyordu. Dudaklarını büzüp uçlarını sarkıtarak, yazılanları okumak için gözlüğünü taktı.

"*Bu şartlar altında ben şahsen, oğlunuz Frederic'in Mr. Featherstone tarafından kendisine vaat edilen mirası teminat göstererek* – Pöf! Adamın kullandığı şu süslü kelimelere bak! Müzayedeciden geri kalır yanı yok hani. Vaat edilen, ha? Vaat ettiğimi kim söylemiş ki? Kimseye vaatte bulunmam ben; hayatta kaldığım sürece istediğim kadar ek vasiyetname hazırların –*borç para almadığı yolundaki inancımı ve bu tür muamelelerin mahiyeti göz önüne alındığında, karakter sahibi, aklı başında bir gencin böyle bir şeye teşebbüs edeceğini düşünmenin insan mantığına ters düşeceği kanaatini taşıdığımı beyanda bir mahzur görmüyorum*– evet ama dikkat et, adamımız

senin de karakter sahibi, aklı başında bir genç olduğunu söylemiyor, beyim! *Benim bu hususta dolaşan söylentilerle alakama gelince, Mr. Featherstone'un vefatı sonrasında oğlunuzun ondan kendisine intikal edebilecek herhangi bir emlake istinaden borç para aldığı hakkında hiçbir beyanda bulunmadığımı açıkça teyit ederim.* Baksana sen şu sözlere! 'Emlak, intikal, vefat!' Avukat Standish bu adamın yanında hiç kalır. Kendisi borç istiyor olsa, bundan daha güzel konuşamazdı." Mr. Featherstone bu noktada gözlüğünün üstünden Fred'e bakarak küçümser bir hareketle mektubu geri verirken, "Bulstrode güzel yazıyor diye söylediklerine inanacağımı sanmıyorsun, öyle değil mi, ha?" dedi.

Fred kızardı. "Yazıyı siz istediniz, efendim. Hakkımda ithamlarda bulunanlara ne kadar güvenilebilirse, Mr. Bulstrode'un onları yalanlayan sözlerine de o kadar güvenilebilir sanırım."

Mr. Featherstone gözlüğünü çıkarmadı ama ellerini yeniden yorganın altına çekerek ters ters, "Çok doğru. Ama ben ötekilere inandığımı hiç söylemedim ki. Peki, şimdi ne istiyorsun sen, söyle bakalım?" dedi.

"Bir şey istemiyorum, efendim." Fred öfkesini dizginlemekte güçlük çekiyordu. "Yazıyı getirmek için geldim ben. Dilerseniz size iyi günler der ve giderim."

"Dur bakalım, gitme daha. Şu zili çal da Mary gelsin."

Zil sesine gelen bir uşaktı.

Mr. Featherstone sinirlenmişti. "Mary'ye söyle, buraya gelsin" dedi. "Ne diye beni bırakıp gidiyor bu kız?" Mary gelince de aynı sinirli sesle, "Neden ben git deyinceye kadar sessizce oturup burada beklemedin? Yeleğimi istiyorum. Daima yatağın üstüne koymanı söylemiştim sana" diye çıkıştı.

Mary'nin gözleri ağlamaktan iyice kızarmış gibiydi. Belli ki bu sabah Mr. Featherstone'un en aksi olduğu günlerden biriydi; Fred artık o çok ihtiyaç duyduğu parayı eniştesinden alabileceğini düşündüğü halde, şimdi bu yaşlı zorbaya dönerek açık açık, Mary Garth'ın kendisine emir kulluğu edemeyecek kadar değerli biri olduğunu söyleyebilmeyi çok isterdi. Mary odaya girerken ayağa kalkmış ama o kendisini pek fark etmemişti; başına bir şeyler fırlatılmasını beklermiş gibi tüm sinirleri ayaktaydı sanki. Ama sert sözler dışında korkulacak bir şey olmadı. Mary gidip askıya uzanarak yeleği alacağı sırada, Fred ona yaklaştı ve "İzninle" diye davrandı.

Mr. Featherstone, "Sen dokunma! Yeleği sen getir Mary ve şuraya bırak" dedi. Mary yeleği yanına koyunca da, "Hadi şimdi git, ben çağırırım seni" diye ekledi. Mr. Featherstone bir kişiye iyi davrandığını göstermekten aldığı zevke genellikle başka bir kişiye açıkça ters davranarak "tat" katardı ve bu tatlandırıcı her zaman elinin altındaki Mary olurdu. Kendi akrabaları geldiğinde ise Mary'ye daha iyi davranıyordu. Yeleğin cebinden ağır ağır bir deste anahtar, yorganın altından da gene ağır ağır bir teneke kutu çıkardı.

Kutunun kapağını açarken durdu, gözlüğünün üstünden bakarak, "Sana ufak bir servet vermemi bekliyorsun, ha?" dedi.

"Hayır, hayır. Geçen gün siz lütfedip bana küçük bir armağandan söz etmiştiniz de efendim; yoksa aklıma böyle bir şey gelmezdi elbette." Ancak iyimser bir genç olduğundan, aslında kendisini belli bir sıkıntıdan kurtarmaya yetecek bir miktar hayal ediyordu. Fred ne zaman borca girse, içinde daima, büyük bir ihtimalle bir şeyler olacak (bunun ne olacağını düşünmesi gerekmezdi) ve ben borcumu vaktinde ödeyebileceğim, diye bir duygu uyanırdı. İşte şimdi de gökten inmesini beklediği bu olay iyice yaklaşmışa benzediğine göre, gelecek miktarın ihtiyacını karşılamaya yetmeyeceğini düşünmek çok saçma –bir mucizenin tümüne yetmeyip ancak yarısına inanan bir iman gücü kadar saçma– olurdu.

Mr. Featherstone kalın damarlı elleriyle kâğıt paraları birer birer yokladı; sonra düzeltip gene yerlerine koydu; çok istekli görünmeyi kendine yakıştırmayan Fred, bu sırada sandalyesinin arkasına yaslanmış oturuyordu. Aslında kendini iyi yetişmiş bir genç saydığından, sırf parası için yaşlı bir adama yaranmaya çalışmak hoşuna gitmiyordu. Mr. Featherstone sonunda gözlüğünün üstünden ona yeniden baktı ve küçük bir deste kâğıt para uzattı; Fred aralanan uçları kendisine dönük destede yalnızca beş banknot olduğunu açıkça gördü. Ne var ki, bunların her biri elli sterlin de olabilirdi. "Size çok teşekkür ederim, efendim" diyerek parayı aldı; ne kadar olduğuna bakmadan katlayıp cebine koyacaktı ama anlaşılan bu, hareketlerini dikkatle izleyen Mr. Featherstone'un hoşuna gitmemişti.

"Dur bakalım, saymaya değer bulmuyor musun, yoksa? Parayı alışın bir lort gibi sanki; elden çıkarışın da lort gibi oluyor herhalde" dedi.

"Hediye atın dişine bakılmaz, diye düşünmüştüm efendim. Ama seve seve sayarım şimdi."

Ancak parayı saydıktan sonra Fred hiç de sevinmedi. Çünkü iyimserliğinin olması gerektiğine karar verdiği miktardan daha azdı ve bu da saçma bir şeydi. İnsanın beklentilerine uygunluk demek değilse, evrenin düzeninde olduğu söylenen uyumun ne anlamı olabilirdi ki? Beklentiler hep böyle boş çıkarsa, hemen arkasından saçmalık ve Tanrı tanımazlık baş gösterirdi. Elinde yalnızca beş tane yirmilik olduğunu anlayınca, o evrensel uyum ilkesi Fred'in gözünde yıkılıp gitmişti; bu durumda aldığı üniversite eğitiminin de ona bir yardımı olmuyordu anlaşılan. Gene de, beyaz tenli yüzünün ifadesi hızla değişirken, "Çok cömertsiniz, efendim" dedi.

Mr. Featherstone, "Bence de öyle" dedi; kutuyu kilitleyip yerine koydu; ağır ağır gözlüğünü çıkardı; sonra da sanki içinden düşünüp iyice kanaat getirmiş gibi, "Bence de çok cömert davrandım" diye üsteledi.

Her zamanki neşeli görünüşüne dönecek kadar zaman bulan Fred, "Emin olun, size çok minnettarım, efendim" dedi.

"Minnettar olmalısın elbet. Şıklık ve gösteriş sevdasındasın sen ve anladığım kadarıyla, bunu yapabilmen için Peter Featherstone'dan başka bel bağlayabileceğin hiç kimsen yok." Bu noktada yaşlı adamın gözlerinde, bir yandan bu alımlı güzel gencin kendisine güvendiğini, öte yandan böyle bir güveni duymakla ne kadar aptallık ettiğini bilmekten kaynaklanan karışık, tuhaf bir ifade belirmişti.

Gördüğü muamele düşünülürse, cesaretine kendisi de biraz şaşan Fred, "Gerçekten minnettarım, bana çok iyi fırsatlar sunabilen bir ailenin çocuğu olarak doğmadım ben. Hayatı benim kadar engellerle dolu pek az kimse vardır" dedi. "Ben tıknefes bir av atına binmek zorundayken, benim yarım kadar bu işten anlamayan insanların kötü kötü atlar satın alarak bir sürü parayı sokağa atabildiklerini görmek, biraz ağırıma gidiyor doğrusu."

Mr. Featherstone kıs kıs gülerek, "Eh, şimdi av partilerine katılmak için kendine iyi bir at alabilirsin. Buna seksen sterlin yeter herhalde; geriye kalan yirmi sterlin de, başına açacağın ufak tefek dertlerden kurtarabilir seni" dedi.

Fred sözleriyle duyguları arasındaki çelişkiyi hissede hissede, "Çok iyisiniz, efendim" dedi.

"Evet, öyle; o kıymetli enişten Bulstrode'dan çok daha iyiyim ben. Onun fırsatçılıkla kazandığı paradan senin eline fazla bir şey

geçeceğini hiç sanmam. Duyduğuma bakılırsa, Bulstrode babanın bacağına çok sağlam bir ip geçirmiş, öyle değil mi?"

"Babam işlerinden bana hiç söz etmez, efendim."

"Eh, bu hususta akıllılık ediyor. Ama o söylemese de başkaları her şeyi öğreniyor. *Babandan* sana fazla bir paranın kalacağı yok; büyük ihtimalle bir vasiyetname bırakmadan ölecek; istedikleri kadar Middlemarch'a belediye başkanı seçsinler, baban böyle bir adam işte. Ne var ki, vasiyetnamesiz ölünce, en büyük oğlu olsan da senin eline fazla bir şey geçmeyecek."

Fred daha önce Mr. Featherstone'un kendisine hiç bu kadar aksi davranmadığını düşündü. Ama daha önce bir defada hiç bu kadar çok para da vermemişti.

Elindeki mektubu sanki ateşe atacakmış gibi ayağa kalktı; "Mr. Bulstrode'un mektubunu yakayım mı, efendim?" diye sordu.

"Yak, yak. İstemiyorum. Benim gözümde on paralık değeri yok."

Fred şömineye yaklaştı, ateş karıştıracak demiri büyük bir şevkle mektuba sapladı. Odadan çıkıp gitmeye can atıyor ama eniştesinden olduğu kadar kendinden de biraz utandığı için parayı cebine koyar koymaz oradan kaçamıyordu. Tam bu sırada kâhya çiftlikteki işler hakkında efendisine bilgi vermeye gelip de eniştesi, fazla gecikmeden gene uğra, diyerek gitmesini söyleyince, çok rahatladı.

Fred'in tek arzusu Featherstone'dan kurtulmak değildi, aynı zamanda Mary Garth'ı bulup onunla konuşmak istiyordu. Mary elinde dikişi, yanındaki küçük bir masanın üstüne koyduğu kitabıyla ateşin başında, her zamanki yerindeydi. Gözlerinin kızarıklığı biraz geçmiş, üzerine gene her zamanki öz denetimli hali gelmişti.

Fred içeri girerken kalkmaya davranarak, "Yukarıdan beni mi çağırıyorlar?" diye sordu.

"Hayır, Kâhya Simmons geldiği için beni odadan çıkardı."

Mary yerine oturup dikişine devam etti. Fred'in kendisine duyduğu içten sevgi yüzünden yukarıda eniştesine ne kadar öfkelendiğini bilmediği için, şimdi ona açıkça, her zamankinden daha kayıtsız davranıyordu.

"Biraz yanında kalabilir miyim Mary, yoksa sıkılır mısın benden?"

"Otur, lütfen" dedi Mary; "Mr. John Waule kadar sıkıcı olamazsın sen; dün uğramış, benden izin istemeden oturmuştu o."

"Zavallı çocuk! Sanırım sana âşık."

"Ben fark etmedim. Bence bir kız için hayatta en tatsız şeylerden biri, kendisine iyi davranan, gönül borcu duyduğu her erkekle arasında daima bir aşk ilişkisi bulunduğunun sanılmasıdır. Hiç değilse benim için böyle bir şey düşünülmez, diyordum. Saçmalayıp boş bir gurura kapılsam da bana yaklaşan herkesin âşık olacağını düşünmemi sağlayacak bir yanım yok benim."

Mary duygularını belli etmek istemezdi ama gene de sözlerini bitirirken sesi öfkeden titriyordu.

"John Waule'un canı cehenneme! Niyetim seni kızdırmak değildi. Ona gönül borcu duyman için ortada herhangi bir neden bulunduğunu bilmiyordum. Birisi yardım diye, tutup senin mumunu söndürse bunu ne büyük bir iyilik saydığını unutmuştum." Fred de gururlu bir gençti ve Mary'nin öfkesinin böyle birden parlamasının ardındaki nedeni bildiğini belli etmek istemiyordu.

"Kızmış değilim ben; öfkem yalnızca dünyanın düzenine karşı. Benimle sağduyu sahibi biriyle konuşur gibi konuşulsun isterim. Üniversite okumuş gençlerin söylediklerine bakıyorum da çoğu zaman bazı şeyleri onlardan bile biraz daha iyi anlayabiliyormuşum gibi geliyor bana." Mary şimdi kendini toparlamış, karşısındakini alttan alta alaya alan tatlı bir sesle konuşuyordu.

"Bu sabah benimle istediğin kadar eğlen Mary, hiç kızmam sana" dedi Fred. "Yukarı geldiğinde çok üzgün bir halin vardı. Senin burada böyle itilip kakılmana üzülüyorum ben."

"Aslında kolay bir hayatım var – başkalarına göre yani. Daha önce öğretmen olmaya çalıştım ama yapamadım; öğretmenliğe uygun biri değilim ben; zihnim önündeki konuyu bırakıp dilediği gibi dolaşmaya fazlaca düşkün. İnsanın ücret karşılığı çalıştığı bir işi yapar gibi davranıp da aslında yapmamasındansa, her türlü güçlüğe katlanması daha iyi bence. Buradaki her işi, başkaları kadar ben de yapabiliyorum; hatta belki bazı kimselerden –örneğin Rosy'den– daha iyi. Gerçi Rosy, tıpkı peri masallarındaki cadıların tutsak ettiği güzel kızlar gibi, apayrı türden bir insan ya."

Fred kardeşinin kusurlarını yakından bildiğini gösteren bir sesle, "*Rosy*'den ha!" diye haykırdı.

Mary üstüne basa basa, "Yapma, Fred! Başkalarını bu kadar eleştirmeye hakkın yok senin" dedi.

"Belli bir şey mi söylemek istiyorsun sen şimdi?"

"Hayır, her zamanki gibi genel konuşuyorum."

"Ha, benim aylak ve savurgan biri olduğumu söylüyorsun yani. Ne yapalım, yoksulluk çekmeye dayanacak yaratılışta bir adam değilim ben. Eğer varlıklı olsaydım, bak o zaman hiç de kötü bir insan olmazdım."

Mary gülerek, "Tanrı'nın sana uygun görmediği o rahipliği seçsen de görevlerini yerine getirirdin sen bence" dedi.

"Hayır, sen nasıl öğretmen olarak görevlerini yapamadıysan, ben de rahip olarak yapamazdım. Bu konuda senin biraz halden anlaman gerekir, Mary."

"Ben sana hiçbir zaman rahip olmalısın demedim ki. Başka işler de var. Bir şeye karar verip gerekeni yapmamak bana son derece kötü bir şey gibi geliyor."

"Ben de öyle yapardım, şayet—" Fred sustu, ayağa kalkarak şöminenin rafına yaslandı.

"Servete konacağından emin olsaydın, öyle mi?"

"Ben böyle bir şey demedim. Kavga çıkarmak istiyorsun sen. Başkalarının hakkımda söylediklerine bakarak hareket etmeyi sana yakıştıramıyorum."

"Seninle nasıl kavga çıkarmak isteyebilirim ki!" dedi Mary; sonra masanın üstündeki kitabı eline alarak, "O zaman yeni gelecek bütün kitaplarımla aram açılırdı. Başkalarına kötü davransan bile, bana karşı her zaman iyisindir sen, Fred" diye ekledi.

"Seni başkalarını sevdiğimden daha çok seviyorum da ondan. Ama sen beni hor görüyorsun."

Mary gülümseyerek başını salladı, "Evet, bir parça öyle" dedi.

"Her konuda bilgece fikir sahibi, dehşet birini beğenirdin sen herhalde."

"Doğru." Mary hızla dikişine devam ediyordu ve kışkırtıcı bir biçimde üstün duruma geçmiş gibiydi. Bir konuşma bizim için yanlış bir yöne sapmışsa, çaresizlik bataklığına gitgide daha çok gömüleceğiz demektir.

"Bir kadın eskiden beri –yani kendini bildi bileli– tanıdığı birine asla âşık olmuyor sanırım; erkeklerse çoğu zaman tanıdıklarına âşık olurlar. Kızlar hep yeni tanıştıkları erkeklere kapılıyorlar" dedi Fred.

Mary dudaklarında muzip bir gülümsemeyle, "Dur bakalım, kendi deneyimlerimi bir gözden geçireyim" dedi. "Juliet var – senin söylediğine bir örnek gibi sanki. Ama öte yandan Ophelia belki de Hamlet'i uzun zamandır tanıyordu; Brenda Troil da var – Mordaunt

Merton'u çocukluğundan beri tanıyordu o ama Mordaunt'un değerli bir genç olduğu anlaşılıyor; Minna ise, bir yabancı olan Cleveland'a daha derinden âşıktı. Flora MacIvor, Waverley ile yeni tanışmıştı, gene de ona âşık olmadı. Öte yandan Olivia ve Sophia Primrose ile Corinne var – onların da yeni tanıdıkları erkeklere âşık oldukları söylenebilir. Özetle, benim gördüğüm kadarıyla, durum epeyce karışık."

Mary gözlerini kaldırıp hınzır hınzır Fred'e baktı; Fred onun bu bakışını çok severdi ama bu gözler, arkasında alaycı bir gözlemci bulunan bir çift saydam pencereden başka bir şey değildi. Fred gerçekten sevgi dolu bir gençti ve çocukluktan ergenliğe geçtikçe, ülkenin yüksek öğretiminin katkılarıyla sınıf ve gelir konularındaki görüşleri önem kazandığı halde, eski oyun arkadaşına gittikçe daha çok âşık olmuştu.

"Kendisini seven biri olmayınca, bir erkeğin daha iyi bir insan olabileceğini, bu uğurda her şeyi yapabileceğini söylemesinin yararı yok, yani ancak aşkına karşılık görüyorsa daha iyi biri olmaya çalışabilir" dedi.

"Daha iyi biri *olabileceğini* söylemenin gerçekten hiçbir yararı yok, Fred.. Yapabilirdim, edebilirdim – bunlar değersiz, boş ihtimaller."

"Onu çok seven bir kadın yoksa erkeğin iyi olması fazla bir işe yaramaz."

"Erkek önce iyi bir insan olmalı, sonra sevilmeyi beklemeli bence."

"Bunun doğru olmadığını pekâlâ bilirsin sen, Mary. Kadınlar erkeklere iyiliklerinden dolayı âşık olmazlar."

"Dediğin belki doğru. Ama kadınlar sevdikleri erkeklerin kötü olduklarını düşünmezler ki hiç."

"Benim kötü olduğumu söylemek haksızlık biraz."

"Senin hakkında bir şey söylemedim ben."

"Eğer sen beni sevdiğini söylemezsen, ben asla bir işe yarar bir adam olamayacağım – evlenebilecek duruma geldiğim zaman benimle evleneceğine söz vermezsen yani."

"Seni gerçekten seviyorsam seninle evlenmez, evleneceğime kesinlikle söz vermezdim."

"Çok kötüsün, Mary. Beni seviyorsan, benimle evleneceğine söz vermen gerekir."

"Tersine, seni sevsem bile seninle evlenirsem, işte o zaman kötü biriyim demektir."

"Şimdiki halimde, ev geçindirecek durumda olmadan, demek istiyorsun yani. Elbette evlenmezdin. Daha yirmi üç yaşındayım ben."

"Yaşın değişecek, bu doğru. Ama senin başka bir bakımdan değişeceğine pek emin değilim ben. Babam aylak bir erkeğin, evlenmek şöyle dursun, yaşamaya bile hakkı olmadığını söylüyor."

"O zaman beynime bir kurşun sıkayım, öyle mi?"

"Hayır, bence sınavlarını geçsen daha iyi edersin. Mr. Farebrother söyledi, sınavlar utanç verici derecede kolaymış."

"İyi de Mr. Farebrother'a her şey kolay. Aslında zekânın hiçbir ilgisi yok bununla. O sınavları geçenlerin çoğundan on kat daha zekiyim ben."

Alay etmemek için dilini tutamayan Mary, "Bak sen şu işe! Mr. Crowse gibiler nasıl rahip yardımcısı olabiliyor, şimdi anlıyorum. Senin zekânı ona böl, çıkacak onda birle bile üniversite diploması alınabiliyor demek. Ancak bu, senin başkalarından on kat daha tembel olduğunu gösterir."

"Peki, sınavları versem, din adamı olmamı ister miydin sen benim?"

"Sorun bu değil – yani benim senin ne yapmanı istemem. Senin kendi aklın, vicdanın var sanırım. Aa, bak! Mr. Lydgate gelmiş. Gidip enişteme söylemem gerekiyor."

Mary ayağa kalkarken Fred elini tuttu; "Mary, eğer bana biraz ümit vermezsen daha iyi değil, daha kötü biri olurum ben" dedi.

Mary kızararak, "Sana hiçbir ümit veremem. Ailen hoşlanmaz bundan – benimkiler de. Babam borca giren ve çalışmak istemeyen biriyle evlenmenin benim için yüzkarası olacağını düşünür" diye karşılık verdi.

Bu sözün verdiği acıyla sarsılan Fred, Mary'nin elini bıraktı. Mary kapıya kadar yürüdü, orada durdu, geriye doğru dönerek, "Fred, sen bana karşı daima iyi ve cömert davrandın. Nankör biri değilim ben. Ama bir daha benimle böyle konuşma" dedi.

Fred somurtarak, "Öyle olsun" dedi; şapkasıyla kamçısını eline aldı. Yüzü yer yer hafifçe pembeleşmiş, yer yer ölü gibi bembeyaz kesilmişti. Sınavlarda çakan pek çok aylak genç gibi, o da sırılsıklam âşıktı; üstelik güzel de olmayan beş parasız bir kıza! Ancak Fred büsbütün umutsuz değildi, çünkü zihninin bir köşesinde

Mr. Featherstone'un toprakları vardı; bir de, her ne derse desin, aslında Mary'nin kendisini sevdiğine inanıyordu.

Eve vardığında yirmilik banknotların dördünü, saklaması için annesine verdi ve "Bu parayı harcamak istemiyorum, anne. Borcum var, onu ödemek istiyorum bununla. Elimin uzanamayacağı, güvenli bir yere koy" dedi.

"Aferin sana, oğlum" dedi Mrs. Vincy. Başkalarının en yaramaz çocukları diye düşündükleri bu büyük oğlu ile altı yaşındaki en küçük kızına çok düşkündü o. Çocukları arasında ayırım yapan annelerin gözlerinin daima yanıldığı söylenemez: En azından, hangi çocuğunun yüreğinde anne baba sevgisi ve şefkat var, bunu en iyi anneler bilirler. Fred de annesine çok düşkündü kuşkusuz. Onu bu yüz sterlini harcama tehlikesi karşısında kaygılanıp da böyle bir önlem almaya zorlayan şey, aynı zamanda başka birine daha olan düşkünlüğüydü belki de. Çünkü Fred'e yüz altmış sterlin borç veren kişinin elinde daha sağlam bir güvence –Mary'nin babasının imzaladığı bir senet– vardı.

BÖLÜM 15

"Kara gözlerden vazgeçtim diyorsun,
Mavi gözler hiç cezbetmiyormuş seni;
Ama bugün bakışların daha meftun
Seni son gördüğümüzden dahi.

Peşindeyim sürekli, güzeller güzelinin,
Sefanın ve Sevincin bulunduğu her yerde;
Ayak izleri ya da yankılanan seslerin
Kıymetlime beni kavuşturacak rehberliğinde:

Buraya dönüyor, Bak! O ölümsüz genç dilber,
Bürünmüş ölümlü fakat, muazzam bir varlığa,
Yıldız parıltısının yaşlı gerçeği kadar tazedir
Bin bir adla anılan, o güzelim Doğa!"

Kendisine ısrarla tarihçi diyen ve yüz yirmi yıl önce ölme mutluluğuna erişerek, bugün hayatta olan biz küçük insanların ancak koskoca bacaklarının altında dolaştığımız dev yazarlar arasına katılmış bulunan büyük romancı, kitabının en taklit edilemeyecek ve kendisinin en sevdiği kısımlarının, birbirini izleyen fasıllara yazdığı başlangıç bölümleri –özellikle de bu bölümlerdeki konu dışı uzun sözler– olduğunu söyler; yazarımız buralarda, sanki iskemlesini sahnenin önüne çekmekte ve o güçlü, güzel İngilizcesinin tüm rahatlığı içinde bizlerle sohbet etmektedir. Ne var ki, Fielding'in zamanında günler daha uzundu (çünkü para gibi, zamanın ölçüsü de ona duyulan ihtiyaçtır); o yılların yaz aylarında öğleden sonraları bol bol vakit olur, kış gecelerinde ise saatler çok yavaş ilerlerdi. Dünyaya geç gelmiş bulunan biz tarihçiler, romanlarımızda Fielding'i örnek alıp ağır ağır onun izinden yürüyemeyiz; öyle davranırsak, bizlerin sohbeti kulağa, portatif bir iskemlenin üstündeki bir papağan kafesinden konuşurmuş gibi, sığ ve yapmacık gelecektir. En azından ben, kaderin belli birkaç kişi için ördüğü ağları bir bir çözerek, bunların nasıl dokunduklarını, ipliklerin nasıl iç içe geçtiklerini göstermek

amacıyla o kadar çok şey yapmak zorundayım ki, elimdeki ışığın tüm gücünü ortak bir ağın üstünde toplamam, hayat denen şeyin tüm ilginç yönlerine yayınaktan kaçınmam gerekiyor.

Şimdi ben, Middlemarch'a yeni yerleşen Lydgate'i onunla ilgilenen herkese daha iyi –kasabadaki ilk gününden beri onu en çok görenlerin tanımış olabileceklerinden bile daha yakından– tanıtmak zorundayım. Çünkü herkes kabul edecektir ki, bir kimse övülüp göklere çıkarılabilir, kıskanılıp alaya alınabilir, bir şeylere alet edilebilir, kendisine âşık olunabilir ya da en azından ilerisi için eş olarak seçilebilir, ama gene de hemen hemen hiç tanınmadan kalabilir – ya da olsa olsa, komşularında yanlış tahminlere yol açan birtakım göstergelerin toplamı ölçüsünde tanınır ancak. Ama Middlemarch'ta Lydgate'in sıradan bir kasaba doktoru olmadığı konusunda genel bir izlenim vardı ve o yıllarda böyle bir izlenim, ondan büyük şeyler beklendiği anlamına geliyordu. Çünkü herkesin kendi aile doktoru fevkalade bilgiliydi ve anlaşılan en kötü, en azgın hastalıklarla başa çıkıp onları alt etmekte sonsuz bir beceriye sahipti. Aile doktorunun bilgi ve becerisinin kanıtı, kadın hastalarının sarsılmaz inancına dayanan yüksek derecede sezgisel bir kanıttı; itiraz kabul etmeyen bu kanıta ancak aynı derecede güçlü başka sezgiler yoluyla karşı çıkılabiliyordu; örneğin tıpta doğruları Doktor Wrench ve "bünyenin güçlendirilmesinde" görenler, Doktor Toller ve onun "ateş düşürme yöntemini" tam bir tıbbi felaket sayarlardı. Hastalardan bol bol kan alındığı, yakı vurularak ciltlerinde su toplatıldığı o kahramanlık yılları, henüz geçip gitmiş değildi; hâlâ sağlam bir tıbbi teori uyarınca hastalığa genellikle kötü bir ad veriliyor, fazla düşünmeden derhal tedaviye girişiliyor ve sanki, örneğin isyankâr denip üzerine ateş açılması gereken bir düşmanmış gibi, hastalık kan revan içinde yere seriliyordu. Bazı kimselere göre, bünye güçlendiriciler ile zayıflatıcıların hepsi "zeki ve becerikli" doktorlardı – ki bu da aslında, halen yaşayan yetenekli bir kimse hakkında en büyük övgüdür. Hiç kimse Mr. Lydgate'in, son derece tehlikeli durumlardaki hastalara ümit verebilen ve en ufak bir ümit karşılığında bir altın ücret alan Dr. Sprague ile Dr. Minchin kadar bilgili olabileceğini iddia etmiyordu. Ama bir kez daha söylüyorum: Lydgate'in Middlemarch'taki öteki pratisyen doktorların hepsinden üstün olduğu yolunda genel bir izlenim vardı ve bu doğru bir izlenimdi. Lydgate daha yirmi yedi yaşındaydı; bu yaştaki erkeklerin

çoğu, sıradan kimseler değildirler; başarı ümitleri vardır; zenginlik tanrısı Mammon'un kendilerine gem vurup sırtlarına binmesini önlemek düşüncesiyle, para hırsından uzak durmakta kararlıdırlar ve eğer parayla bir işleri olursa, kendileri Mammon'u arabalarına koşmayı tercih edeceklerdir.

Lydgate bir özel okulu daha yeni bitirdiği sırada öksüz kalmıştı. Subay olan babası üç çocuğuna fazla bir şey bırakmamış; bu yüzden, çocuk yaştaki Tertius hekim olmak istediğini söylediğinde, böyle bir şeyin aile itibarını düşüreceğini ileri sürerek karşı çıkacak yerde, pratisyen bir kasaba doktorunun yanına çırak vererek onun isteğini yerine getirmek, vasilerinin daha kolayına gelmişti. Tertius, henüz o yaştayken hayatta yapmak istedikleri belli bir şey olduğuna kuvvetle inanıp bunu yapmaya karar veren ender çocuklardandı – babaları da o işi yaptığı için değil de sırf kendileri istedikleri için. Çoğumuz sevdiğimiz bir konu üzerinde düşününce, bu sevginin görebildiğimiz başlangıç noktasının bir sabah ya da akşam vakti daha önce okumadığımız bir kitabı almak için yüksek bir tabureye çıktığımız ya da ağzımız açık oturarak yeni bir konuşmacıyı dinlediğimiz ya da sırf kitap yokluğu yüzünden içimizden gelen seslere kulak verdiğimiz bir an olduğunu anımsarız. Lydgate de işte böyle bir şey yaşamıştı. Canlı, hareketli bir çocuktu; oynarken kan ter içinde kalınca kendini bir köşeye atar, eline ne kitap geçirebilirse, beş dakika içinde ona dalar giderdi: Kitap, Rasselas ya da Gulliver olursa sevinirdi ama Nathan Bailey'nin sözlüğüyle ya da içinde uydurma öyküler bulunan bir İncil'le de yetinirdi. Midilli atıyla dolaşmıyor, top oynamıyor, koşmuyor ya da büyüklerin konuşmasını dinlemiyorsa, bir şey okumadan duramazdı. On yaşındayken durum buydu; o zamana kadar Johnstone'un, ne çocuk kitabı ne de çocuk kitabı olma niyeti güden tam bir çorba denebilecek *Chrystal, ya da bir Altın Liranın Serüvenleri*'ni baştan sona okumuş ve daha o yaşta kitapların saçma, hayatınsa boş olduğu düşüncesine kapılmıştı. Okulda gördüğü dersler bu düşüncesini fazla değiştirmemişti çünkü her ne kadar "klasikler"den de "matematik"ten "geçti" ise de bu konularda üstün bir başarı göstermemişti. Tertius için, sevdiği her konuda başarılı olabilir o, deniyordu; ancak dikkate değer bir şeye gönül vermiş değildi daha. Her şeyi çabuk kavrayan çalışkan bir çocuktu, ama zihninde herhangi bir konu hakkında bir kıvılcım çakmamış, bir tutku ateşi tutuşmamıştı; bilgi ona kolayca öğrenilecek, son derece yüzeysel bir şey gibi geliyordu: Büyüklerin

konuşmalarından anladığı kadarıyla, ileride kendisine gerekecek bilgileri daha şimdiden fazlasıyla edinmişti. Bu durum, kuyruklu ceketlerle birlikte geçip gitmiş başka modaların hüküm sürdüğü o dönemde, pahalı bir eğitimin sağladığı olağan bir sonuçtu belki de. Ama bir okul tatilinde yağmurlu bir gün, değişik bir şey bulabilir miyim diye evdeki küçük kitaplığa gitti. Önce ümitsizliğe kapıldı. Derken, gözüne gri karton ciltli, etiketleri solmuş, toz kaplı bir dizi kitap ilişti; daha önce hiç eline almadığı eski bir ansiklopedinin ciltleriydi bunlar. Sayfaları karıştırmak kendisi için en azından yeni bir şey olacaktı. Kitaplar en üst raftaydı; indirmek için bir iskemleye çıktı. Ama raftan ilk aldığı cildi hemen açtı: İnsanlar çoğu zaman, rahatsız görünse de, o sırada bulabildikleri bir yere ilişip okumaya başlarlar. Açtığı sayfanın başlığı 'Anatomi'ydi, gözüne çarpan ilk paragraf ise kalp kapakları hakkındaydı. Ne tür olursa olsun, valfler ya da kapaklar hakkında pek bilgisi yoktu; ama *valve*'nin çift kanatlı kapı demek olduğunu Latinceden biliyordu; işte bu "kapı" aralığından aniden çakan bir ışıkla, insan bedeninin ne ince ayarlı bir işleyiş biçimine sahip olduğunu ilk kez görerek şaşırdı. Aldığı liberal eğitim eski Yunan ve Latin yazarlarının kitaplarındaki "uygunsuz" yerleri de okumasına imkân vermiş ama kendi bedeninin iç yapısına ilişkin genel bir gizlilik ve müstehcenlik duygusu dışında, hayal gücü üzerinde herhangi bir etki yaratmamıştı; öyle ki bildiği kadarıyla beyni torbacıklar halinde şakaklarında yer alıyordu; ayrıca, tıpkı o zamana kadar birtakım kâğıt parçalarının nasıl olup da altın para yerine elden ele geçtiğini düşünmediği gibi, kanının vücudunda nasıl dolaştığını da düşünmemişti. Ama Lydgate için bir mesleğe bağlanma anı gelip çatınıştı; daha iskemleden inmeden, sonsuz bir sürecin kendisine yepyeni ufuklar açacağını seziyordu; işte bu sonsuz süreç, o güne kadar bilgi sandığı cahilce laf kalabalıklarının bir tahta perde gibi arkalarında sakladıkları geniş bilgi alanlarını gözlerinin önüne serecekti. O andan sonra Lydgate bir tutkunun zihninde kök salmaya başladığını hissetti.

Kitaplarda bir erkeğin bir kadına nasıl âşık olup onunla evlendiğini ya da ne büyük acılarla ondan ayrıldığını tekrar tekrar anlatmaktan korkmuyoruz. Şiire aşırı düşkünlük yüzünden midir, yoksa aşırı budalalıktan mı bilinmez, Kral James'in kadının "boyu bosu ve güzelliği" dediği şeyi yazmaktan da, eski halk ozanlarının sazlarından dökülen aşk ve kahramanlık öykülerini dinlemekten

de hiç bıkıp usanmıyor; ama kadınlar gibi, gönülleri ancak büyük çabalar sonunda edinilmiş düşüncelerle ve fedakârlık edip ufak tefek arzulardan vazgeçmekle kazanılabilen başka türden bir "boy bos ve güzellik" hakkındaki öykülerle daha az ilgileniyoruz. Bu tür meslek tutkusu öykülerinde de olaylar değişik yönlerde gelişerek, kimi zaman muhteşem bir evlilikle, kimi zamansa hayal kırıklığı ve ardından gelen kesin bir ayrılıkla biter – böylesine acı bir sonda, genellikle ozanların terennüm ettikleri o aşk tutkusunun da payı vardır. Çünkü kravatlarının bağlanış biçimi gibi, mesleklerinde günlük işlerini yürütüş biçimleri de toplumca kararlaştırılan orta yaşlı bir yığın erkek arasından epeyce bir bölümü, bir zamanlar kendi yollarını çizmeyi ve dünyayı bir parça olsun değiştirmeyi tasarlayan insanlardı. Bunların sıradan kimseler haline gelerek toplumsal kalıplara girişlerinin öyküsü, kendi zihinlerinde bile pek fazla dile getirilmez; çünkü öteki gençlik aşklarının ateşi gibi, maddi karşılık beklemeden cömertçe girişilen büyük çabaların ateşi de, hiç belli etmeden yavaş yavaş soğumuş; idealist kişilikleri, sonunda bir gün eski bedenlerinde hayaletler gibi dolaşmaya başlayarak evlerindeki yeni eşyaların da ölüler gibi görünmelerine neden olmuştur. Ağır ilerleyen bu değişim sürecindeki sinsilik başka hiçbir şeyde yoktur! Başlangıçta o süreci, farkına varmadan, soluk alır gibi içlerine çekmişlerdir; sizler ve ben de, tutucu nitelikte asılsız sözler ederek ya da bunlardan saçma sonuçlar çıkararak, hastalığı onlara da bulaştırmak için birkaç nefes yollamışız olabiliriz, ya da hastalık bir kadının bakışlarından çıkan titreşimlerle bulaşmıştır belki de.

Lydgate bu tür başarısız kimselerden biri olmak istemiyordu; onun durumu daha ümit vericiydi, çünkü bilime duyduğu ilgi kısa sürede bir meslek aşkına dönüşmüştü. Ekmeğini kazandığı işe, gençliğin verdiği bir güveni vardı; adına çıraklık denen derme çatma eğitim döneminin bile yok edemediği bir güvendi bu. Lydgate bilimle sanat arasında en kusursuz ilişkiyi, insan zihninin zaferi ile toplumsal yarar arasında en sıkı bağı sağlayan doktorluğun, aslında dünyanın en iyi mesleği olduğuna inanıyordu; bu inancını Londra, Edinburg ve Paris'teki eğitimi sırasında da korudu. Böyle bir bağa ihtiyaç duyan bir karaktere sahipti o; duygusal bir insandı; kurduğu yakın dostluklar, özel konular üzerindeki soyut çalışmalardan etkilenmeyecek kadar güçlüydü. Yalnızca hastalarla değil, aynı zamanda insanlarla – özellikle kadınlarla– da ilgileniyordu.

Mesleğinin çekici başka bir yönü daha vardı: Reform gerektiriyor ve insana, iltimasla alınmış nişanları, madalyaları ve benzer düzenbazlıkları şiddetle reddederek, aslında kimsenin şart koşmadığı gerçek bilgi ve becerileri edinebilme fırsatını veriyordu. Eğitim için Paris'e giderken, ülkesine döndüğünde pratisyen doktor olarak bir taşra kasabasına yerleşmeye ve hem kendi bilimsel çalışmaları hem de tıbbın gelişmesi adına, hekimlik bilgisiyle cerrahlık bilgisi arasındaki anlamsız ayırıma karşı çıkmaya karar vermişti. Londra'daki tüm dalaverelerden, kıskançlıklardan, yaltaklanmalardan uzak duracak ve geç de olsa, Dr. Jenner'ın yaptığı gibi, sırf kendi bireysel çalışmalarının değerine dayanan bir ün kazanacaktı. Çünkü o yılların tıpta karanlık bir dönem olduğunu unutmamak gerekir; ülkede bilginin saflığını bozmamak için onu ender bulunur bir duruma getirmek, yanlış uygulamaları önlemek amacıyla muayene ücretlerini yüksek, hasta sayılarını düşük tutmak için büyük çabalar harcayan saygın tıp okulları bulunduğu halde, kentlerde son derece cahil gençler kollanıp destekleniyor; bunlardan daha kabarık sayıdakiler, ülkenin birçok yerinde hekimlik yapmaya yasal hak kazanıyorlardı. Ayrıca, Oxford ve Cambridge Üniversitelerinin mezunlarına verilen pahalı ve son derece yetersiz tıp eğitimini garip bir şekilde onaylayıp yücelten Tabipler Birliği'nin tıbbi standartların yüksekliği konusunda halkta yarattığı genel algı, ülkede şarlatan doktorların kol gezmesine engel olamıyordu; çünkü, hekimlik neredeyse hastaya bol bol ilaç vermekten başka bir şey sayılmadığından, hastalar bu ilaçları ucuz temin edilebildikleri sürece, daha fazla ilaç almanın kendilerine daha iyi gelebileceğini düşünüyor, bu yüzden de diplomasız, vicdansız kara cahillerin yazdığı ilaçları avuç avuç yutuyorlardı. Lydgate'e öyle geliyordu ki, istatistik kurumu, yapılan tüm değişikliğe rağmen varlıklarını hâlâ sürdüren cahil ve şarlatan hekimlerin sayısını hesaplamaya henüz başlamadığına göre, bu sayıları değiştirmenin en kestirme yolu, tıp eğitiminin içeriğinde değişikliğe gitmekti. Kendisi de ileride tıpta istatiksel ortalamaları epeyce yükseltecek olan şimdiki gelişmelere bir miktar katkıda bulunmak, bu arada baktığı kimselerin iç hastalıklarının tedavisinde olumlu bir fark yaratmak niyetindeydi. Ama Lydgate'in amacı, o zamanki yaygın uygulamalardan daha geçerli tedavi yöntemlerine ulaşmak değildi yalnızca. Daha geniş kapsamlı sonuçlar peşindeydi o: Yeni bir anatomi kavramının varlığını ortaya koyabilmek ve

böylece tıptaki keşifler zincirine bir halka ekleyebilmek hayaliyle yanıp tutuşuyordu.

Middlemarch'lı pratisyen bir doktorun keşif hayalleri kurması size saçma mı geliyor? Aslında çoğumuz, büyük keşifleri ve icatlarıyla, gökyüzünün takım yıldızları arasındaki yerlerini alıp kaderlerimizi iyice etkilemeye başlayıncaya kadar bu tür kimseler hakkında fazla bir şey bilmeyiz. Ama örneğin, "göklerin sınırlarını yıkan" astronom Herschel bir zamanlar bir köy kilisesinde org çalmamış, acemi piyanistlere müzik dersi vermemiş miydi? Bu parlak yıldızların hepsi de, yeryüzünde komşularıyla birlikte yaşadılar ve bu komşular belki de, onlara sonsuz ün kazandıracak şeylerden çok, onların giyim kuşamlarıyla, yürüyüş biçimleriyle ilgilenmişlerdi. Ayrıca her birinin kendi küçük, yerel yaşam öyküsünde, ileride ölümsüzler arasına katılacağı yolda pürüzler çıkararak hızlarını azaltan ufak tefek zaaflar ve çirkin kaygılar vardı. Lydgate bu tür pürüzleri görmüyor değildi, ancak bunlardan olabildiğince kaçınmak hususundaki kararlılığına güveniyordu. Yirmi yedi yaşındaydı, yeterince deneyim sahibi olduğunu düşünüyordu. Londra'nın gösterişli maddi başarılar ortamıyla temasın yaratabileceği bir kendini beğenmişliğe kapılmamak için taşrada, bir yandan canla başla hastalarına bakarken, bir yandan da yüce bir amacın aksamasına neden olamayacak derecede sıradan insanlar arasında yaşayacaktı. Bu iki amacın birbirine ışık tutacağı ümidi, ona son derece çekici geliyordu; çünkü hastaları üzerinde yapacağı dikkatli gözlemler ve varacağı sonuçlar, belli vakalarda karar vermekte yardımcı olarak kullanacağı bir mikroskop, kendisinin daha büyük araştırmalarda işine yarayacak düşünceler geliştirmesini sağlayacaktı. Mesleğinin asıl üstün yanı da bu değil miydi zaten? Middlemarch'ta iyi bir doktor olacak ve bu sayede geniş kapsamlı araştırmalar yapmak yolundaki amacından sapmayacaktı. Meslek hayatının bu aşamasında, haklı olarak bir husustа herkesin onaylayabileceği bir karara vardığını iddia edebilirdi: Sirkeye sülfürik asit karıştıran kimselerin foyalarını ortaya çıkarırken, kendi geçimlerini zehirli turşular satarak sağlayan ya da toplumsal ahlak davasının savunucuları gibi davranabilmek için boş zamanları olsun diye paralarını kumar batakhanelerinin hisse senetlerine yatıran "örnek" hayırseverlere benzemek niyetinde değildi o. Lydgate mesleğine belli birtakım değişikliklerle başlamak istiyordu; bunlar yeni bir anatomi kavramı

ortaya koymak kadar sorunlu olmayan, kendisinin kolayca yapabileceği şeylerdi. Değişikliklerden biri, son zamanlarda alınan yasal bir karar uyarınca cesaretle harekete geçerek hastalarına yalnızca reçete yazmak, onlara ilaç satmamak ya da eczanelerden sattıkları ilaçlar üzerinden belli bir komisyon talep etmemekti. Taşradaki pratisyen doktorların çalışma biçimini seçmiş biri için yeni bir uygulamaydı bu ve meslektaşlarınca kendilerine yönelik çirkin bir eleştiri diye algılanacaktı. Ama Lydgate kendi tedavi yöntemini de değiştirmek niyetindeydi; ayrıca işini inandığı biçimde dürüstçe yapabilmesini sağlayacak en iyi güvencenin, mesleğin niteliğinden kaynaklanan birtakım ayartıcı etkenlerden kurtulmak olduğunu biliyordu.

O yıllar gözlemci ve kuramcılar için belki de şimdikinden daha iyimser yıllardı; bizler genellikle Amerika'nın keşfedilmeye başladığı, gözü pek denizcilerin, gemileri batsa da yeni bir ülkeye ayak basabilme ihtimallerinin bulunduğu dönemi, dünyanın altın çağı diye düşünürüz; işte aşağı yukarı 1829 yılında Patoloji'nin karanlık bölgeleri de, macera düşkünü atılgan bir genç için tam bir Amerika'ydı sanki. Lydgate'in en büyük arzusu, mesleğinin bilimsel ve akılcı temelini geliştirme çabalarına katkıda bulunmaktı. Tifo, tifüs gibi ateşli hastalıkların özel sorunlarıyla yakından ilgilendikçe, insan bedeninin yapısı –o yüzyılın başlarında henüz otuz bir yaşındayken ölen ama Büyük İskender gibi kendinden sonrakilere koca bir ülke bırakan Bichat'nın kısa ama parlak meslek hayatında aydınlattığı o yapı– hakkındaki temel bilgilere olan ihtiyacı daha derinden hissediyordu. Bu büyük Fransız bilim adamı ilk kez canlı varlıkların aslında önce ayrı ayrı, sonra da sanki birleşik devletlermiş gibi bir arada incelenerek anlaşılabilecek organ toplulukları olmadıklarını düşünmüştü; bir evin değişik yerleri nasıl her biri belli özelliklere sahip tahta, demir, taş, tuğla ve çinko gibi malzemelerden yapılıyorsa, canlıların beyin, yürek, akciğer gibi değişik organları da, yapımlarında kullanılan birtakım temel dokulardan oluşuyordu. Bu malzemelerin niteliklerini bilmediği sürece, hiç kimse tüm yapıyı ya da parçalarını –bunların zayıf yönlerinin neler olduğunu ve nasıl giderileceklerini– anlayıp değerlendiremezdi. Bichat'nın değişik dokuları ayrıntılı biçimde inceleyerek ileri sürdüğü bu kavram, hastalıkların belirtilerini ve ilaçların gücünü düşünürken hesaba katılması gereken yeni bağlantıları ve vücudun

yapısına ilişkin o zamana kadar gizli kalmış gerçekleri göstermek suretiyle, tıp alanında ister istemez büyük bir etki yaratmış; tıbbi sorunlar gazyağıyla aydınlatılan yarı karanlık sokaklar gibiyken, sanki yeni bulunan gaz ışığıyla birden iyice aydınlanmıştı. Ne var ki, kabul edilmeleri insanların vicdanlarıyla akıllarına bağlı olan bulgular, etkilerini yavaş gösterirler; bu yüzden 1829 yılının sonunda tıptaki uygulamalar hâlâ gösterişli adımlarla ya da ayak sürüyerek, eski yollardan gitmekteydi ve doğrudan doğruya Bichat'nın devamı sayılabilecek bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardı. Bu yüce bilgin, dokuları canlıların temel yapısı olarak gördüğünden, onları insan bedeninin incelenmesinde son nokta saymış, daha ilerisine gitmemişti; ancak, bir başkası çıkıp, "tıpkı tülbent, pazen, saten ve kadifenin pamuktan yapılmaları gibi, tüm bu dokuların temelinde de ortak tek bir hammadde olamaz mı?" diye sorabilirdi pekâlâ. Böyle bir madde, oksijenle hidrojen karışımı gibi, organların dokularını aydınlatacak başka bir ışık daha olur, bu konuda önceki tüm açıklamaların yeniden gözden geçirilmesini sağlardı. Lydgate, Kıta Avrupası'nın zihin dünyasında şimdiden pek çok akımda izlerini gördüğü Bichat sonrası bu çalışmalara hayrandı; kendisi de canlıların yapısında daha yakın bağlar bulunduğunu göstermek ve insanların buna ilişkin düşüncelerinin daha doğru tanımlanmalarına yardımcı olmak istiyordu. Bu alandaki çalışmalar henüz tamamlanmış değildi; yapılanlar, yalnızca bu hazırlık aşamasını nasıl kullanacaklarını bilenler için bir hazırlıktı. En baştaki o doku neydi? Lydgate soruyu böyle soruyordu; beklenen bir yanıtın gerektirdiği biçimde sorulmuş kasıtlı bir soru değildi bu ama sorular sorarken doğru sözcükleri bulamamak pek çok araştırmacının başına gelen bir şeydir. Lydgate araştırmasını sürdürmek için dikkat edip iş dışında da kendisine sessiz çalışma saatleri ayırabileceğini düşünüyor ve sık sık başvurduğu neşterinin yanı sıra, şimdi bilim adamlarının yeni bir şevkle kullanmaya başladıkları mikroskopla elde edeceği ipuçlarına güveniyordu. Kendisi için işte böyle bir gelecek tasarlamıştı o: Middlemarch için ufak ama iyi işler görecek, dünyaya ise büyük bir hizmette bulunacaktı.

O sıralar Lydgate kesinlikle mutlu bir insandı: Yirmi yedi yaşındaydı, kötü alışkanlıkları yoktu; soylu bir davranışta bulunup yaptığı işin topluma yararlı olması gerektiğine karar vermişti; atlara düşkünlük gibi aşırı derecede pahalı birtakım merakları olmadan

da ilginç bir hayat yaşamasını sağlayacak fikirleri vardı – başka bir doktorun hastalarını devralmak için ödediği paradan arta kalan sekiz yüz sterlin, bu merakları karşılamaya zaten yetmezdi. Hayatı, pek çok erkeğin meslek hayatının geleceği hakkında tahminde bulunmayı güzel bir bahis tutuşma konusu yapacak bir başlangıç noktasındaydı ama hem böyle bir oyundan hoşlanan hem de tutkuyla bağlanılmış zorlu bir amaca ilişkin karmaşık olasılıkları, ileride ortaya çıkabilecek engelleyici ve teşvik edici unsurları ve bir insanın ya yüzerek hedefe ulaşmasını sağlayacak ya da sulara kapılıp gitmesine yol açacak ruhsal dengeleri tüm incelikleriyle değerlendirebilecek bir kimse çıkar mıydı, bilinmez. Lydgate'in karakter yapısını yakından tanıyan böyle biri çıksa bile, yanılma tehlikesi gene de ortadan kalkmayacaktır, çünkü karakter de bir değişim sürecidir. Lydgate bir doktor, ölümsüz bir kâşif ve bir insan olarak henüz gelişim aşamasındaydı; bu yüzden ileride zayıflayabilecek ya da güçlenebilecek erdemleri ve kusurları vardı. Umarım bu kusurlar ona duyduğunuz ilgiyi geri çekmenize yol açmaz. Değer verdiğimiz dostlarımız arasında da kendine biraz fazlaca güvenen, başkalarına tepeden bakan, seçkin düşüncelerinin orasına burasına bir parça bayağılık bulaşmış, doğuştan sahip oldukları önyargılar yüzünden kimi zaman eli sıkı, kimi zaman eli bol davranan ya da yararlı çabaları geçici zevklerin etkisi altında yanlış yönlere sapan kimseler yok mudur? Saydığımız kusurlar Lydgate hakkında da ileri sürülebilir belki; ancak aslında bunların hepsi, kilisede Âdem'i anlatan ama dinleyenlerin tatsız bulacakları hiçbir şey söylemek istemeyen terbiyeli bir vaizin uzun ve dolambaçlı sözlerinden farksız şeylerdir. Lydgate hakkındaki kesinlikten uzak sözlerin kaynağını oluşturan kusurlardan her birinin, son derece değişik olaylar ve durumlarda oynadıkları değişik rollere uygun birer yüzü, konuşma ve surat buruşturma biçimi vardır. Kibirlerimiz burunlarımız kadar birbirinden farklıdırlar; kendini beğenmişlik, herkeste aynı olmayıp zihinsel yapılarımızdaki önemsiz ayrıntılara göre değişiklikler gösterir. Lydgate'in kibri, hiçbir zaman aptalca sırıtmayan, küstahlıktan uzak ama vakur ve yardımsever bir tavırla küçümseyen türden bir kibirdi. Budalalara acıdığı, kendisi üzerinde hâkimiyet kuramayacaklarından emin olduğu için, onlara elinden gelen her yardımı yapardı: Paris'teyken, sırf üyelerini sakıncalı gördüğü bazı ilkelerden caydırmak amacıyla Aziz Simon'culara

katılmayı düşünmüştü. Onun kusurları karakterinin benzer özelliklerinden kaynaklanıyordu; bu kusurlar, güzel bir bariton sesi olan, giydikleri üstüne yakışan, sıradan el kol hareketlerinde bile doğuştan bir seçkinlik havası bulunan bir erkeğin kusurlarıydı. Ondaki bu yapmacıksız zarifliğe âşık genç bir hanım, "Peki ama, ara sıra görülen o bir parça bayağılık neresindeymiş? Bu kadar iyi yetişmiş, toplumda seçkin bir yer edinme hırsı böylesine büyük, insanlara hizmet konusundaki görüşleri bunca benzersiz, bunca yüce bir kimsede herhangi bir bayağılık bulunması mümkün müdür?" diye soracaktır. Elbette mümkündür; hem de bilmediği bir konuda ve beklemediği bir anda hazırlıksız yakalarsanız, deha sahibi bir kimsenin edebileceği budalalıklar kadar; en iyi niyetlerle toplumun mutluluğunu artırmak için uğraşan pek çok kişinin eğlence olarak insanlara daha hafif meraklar –örneğin müzikte Offenbach'ın ya da son sahnelenen kaba bir komedide pek zekice yapılmış bir kelime oyununun ötesine geçmeyecek zevkler– düşünmeleri kadar kolay. Lydgate'in ufak tefek bayağılıkları önyargılarından ileri geliyordu; yüce ideallerine ve anlayışlı hallerine rağmen, bunların yarısı sıradan kimselerde görülen türden bayağılıklardı. Onun zihinsel tutkusuna yön veren seçkin beyni, ev eşyaları, kadınlar ya da kendisinin öteki taşra doktorlarından daha iyi bir aileden geldiğinin (kendisi söylemeden) bilinmesi konularında beslediği duyguları ve verdiği kararları etkilemiyordu. Şu sıralar ev eşyası satın almak niyetinde değildi, ama ne zaman niyet etse, korkarım ki ne biyoloji ne de tıpta reform planları onu, kendisine ancak en iyi eşyaların yakışacağını hissetmek gibi bir bayağılıktan kurtarabilirdi.

Kadınlara gelince, daha önce bir kez düşüncesizlik edip budalaca bir maceraya atılmıştı ama bu son olacaktı; çünkü uzak bir gelecekte yapacağı evliliğe kesinlikle doludizgin girişmeyecekti. Lydgate'i tanımak isteyenler için o maceranın ne olduğunu öğrenmek iyi olacak çünkü yaşanan olay, onun hem ara sıra duygularına nasıl kolayca kapılabildiğinin hem de kendisini insan olarak sevilen bir kişi yapmakta payı bulunan o ince nezaketinin bir örneği sayılabilir. Olay kısaca şöyleydi: Paris'teki öğrenciliği sırasında öteki işlerinin yanında elektrik akımıyla tedavi konusunda deneyler de yaptığı günlerde bir akşam, deneylerinden beklediği sonuçlara ulaşamayınca canı sıkılmış; kurbağalarını, tavşanlarını, anlamını açıklayamadığı birtakım kasılmalarla acılar içinde kıvranır durum-

da bırakarak Porte Saint Martin Tiyatrosu'na gitmişti; burada daha önce birkaç kez gördüğü bir melodram oynuyordu. Lydgate'i oraya çeken şey, oyunu birlikte kaleme alan yazarların ustalığı değil; rolü, kötü niyetli bir dük sandığı kendi sevgilisini yanlışlıkla bıçaklayıp öldürmek olan bir kadın sanatçıydı. Bir erkek tanışmayı asla beklemediği bir kadına uzaktan nasıl âşık olursa, Lydgate de bu kadına öyle âşık olmuştu. Kara gözlü, profilden antik Yunanlara benzeyen, Provance'lı bir kadındı; tombulca muhteşem bir vücudu, gençliğine rağmen tatlı bir ağırbaşlılık duygusu uyandıran bir güzelliği, sevdalı, yumuşak bir sesi vardı. Kısa bir süre önce geldiği Paris'te erdemli, iyi bir kadın olarak ün yapmıştı; kocası da aynı oyundaki talihsiz âşığı canlandırıyordu. Kadının pek "iyi olmayan" yanı, oyunculuğuydu ama seyirciler gene de memnundu. O sıralar Lydgate'in tek eğlencesi tiyatroya gidip kendini bir süre kır menekşeleriyle kaplı bir yamaçtan esen tatlı bir melteme bırakırcasına, bu kadını seyretmekti; gene de elektrik şoku deneylerini hiç aksatmıyor, koşa koşa onlara geri dönüyordu. Ama o akşam oyunda yeni bir facia yaşandı. Kadın kahramanın sevgilisini bıçakladığı sahnede adam zarifçe yere düşecekken, karısı bıçağı kocasına gerçekten sapladı ve adam birden yere yığıldı. Salonda keskin bir çığlık yükselirken Provance'lı kadın düşüp bayıldı. Çığlık atıp bayılma oyunun bir parçasıydı ama bu kez bayılma da sahiciydi. Lydgate yerinden fırlayıp, nasıl olduğunu anlamadan, kendini bir anda sahnede buldu; hemen yardıma girişti; başında bir ezik gördüğü kadını yavaşça kollarına alıp kaldırdı ve böylece onunla tanışmış oldu. Derken Paris bu ölüm olayıyla çalkalanmaya başladı: Bu bir cinayet miydi? Sanatçının en ateşli hayranlarından bazıları onun suçlu olduğuna inanıyor, bu yüzden hayranlıkları daha da artıyordu (o günlerin zevki böyleydi işte); ama Lydgate onlarla aynı düşüncede değildi. Tüm gücüyle hep kadının masum olduğunu savundu o; bu arada, daha önce güzelliğine karşı uzaktan hissettiği soyut tutku, şimdi onun geleceğiyle de yakından ilgilenmesine yol açan somut bir bağlılık duygusuna dönüşmüştü. Cinayet düşüncesi saçmaydı; genç karı kocanın birbirlerini çok sevdikleri bilindiğinden, ortada bir neden görülmüyordu; ayrıca, kazara kayan bir ayağın böylesine ciddi sonuçlar doğurması daha önce görülmemiş bir şey değildi. Yasal kovuşturma sonunda Madam Laure serbest bırakıldı. Bu arada Lydgate onunla birçok kez görüşmüş, sevgi ve hayranlığı gitgide

artmıştı. Genç kadın az konuşuyordu ama bu onu daha da çekici yapan bir şeydi. Çok kederliydi; minnettar görünüyordu; varlığı akşam güneşi gibiydi ve bu kadarı Lydgate'e yetiyordu. Gene de kaygılıydı; deli gibi kendini kadına sevdirmeye çalışıyor; kıskançlık içinde, başka bir erkek çıkar da sevgisini kazanarak ona evlenme teklifi eder diye ödü kopuyordu. Ancak, Madam Laure, Porte Saint Martin'de yeniden sahneye çıkıp ölüm olayının ardından herkesçe daha da sevilir hale gelecek yerde, kimseye bir şey söylemeden oradaki küçük hayranlar topluluğunu geride bırakarak Paris'ten ayrıldı. Belki de Lydgate dışında hiç kimse fazla bir araştırıp soruşturmada bulunmadı; ama o, hayalinde, dur durak bilmez bir acıyla kıvranan, yanında kendisini teselli edecek sadık bir yakını olmadan oradan oraya dolaşan mutsuz bir Laure canlandırdıkça, bilim dünyasında her şeyin kesintiye uğradığını hissediyordu. Ne var ki, saklanan kadın oyuncuların yerlerini bulmak, bilimin saklı gerçeklerini bulmak kadar güç değildir; dolayısıyla Lydgate çok geçmeden onun Lyon'a doğru yola çıktığını gösteren işaretlere ulaştı. Sonunda Laure'u aynı adla ve büyük bir başarıyla sahneye çıktığı Avignon'da buldu; kucağında çocuğuyla, kocası tarafından terk edilmiş bir kadın rolünde, eskisinden daha muhteşem bir görünüşü vardı. Oyun bittikten sonra Lydgate kendisini her zamanki sessiz sakin haliyle karşılayan Laure'la konuştu ve ertesi gün yeniden görüşmek için iznini aldı. Aklına koymuştu; o ikinci gün, berrak suların parıltılı derinlikleri kadar güzel bulduğu bu genç kadına kendisini taparcasına sevdiğini söyleyecek ve evlenme teklifinde bulunacaktı. Bunun, her zamanki delice davranışlarını bile geride bırakan bir çılgınlık olduğunun farkındaydı. Olsun! Kararlıydı; şimdi tek istediği onunla evlenmekti. Anlaşılan Lydgate'in içinde iki ayrı kişilik vardı ve bunların birbirleriyle uzlaşmayı, aralarına koydukları engellere tahammül etmeyi öğrenmeleri gerekiyordu. Ne garip: Bazılarımız, dağ başlarında çılgınca sözler ederken bile yaptığımızın bir delilik olduğunu bilir, her zamanki kişiliğimizin aşağıdaki geniş ovada durup bizi beklediğini görürüz.

Lydgate, Laure'un karşısına saygılı, şefkat dolu bir evlenme teklifiyle çıkacaktı; bunun tersini yapsa, ona beslediği tüm duyguları inkâr etmiş olurdu.

Ertesi gün genç kadın, "Paris'ten ta buraya beni bulmak için mi geldiniz? İngiliz erkekleri hep böyle midir?" diye sordu; Lydgate'in

önünde kollarını kavuşturmuş oturuyor, vahşi bir hayvanın şaşkınlığını andıran meraklı bakışlarla onu süzüyordu.

"Sizi görmeye çalışmadan yaşayamayacaktım, bu yüzden geldim. Siz yapayalnızsınız; sizi seviyorum. Karın olmanızı istiyorum. Beklerim ama benimle evleneceğinize –başka biriyle evlenmeyeceğinize– söz verin."

Laure kederle parlayan gözlerle muhteşem kirpiklerinin arasından sessizce ona bakıyordu; içi sevinçli bir güvenle dolan Lydgate, hemen genç kadının önünde diz çöktü.

Kadın göğsünde kavuşturduğu kollarını indirmeden, o yumuşak, cilveli sesiyle, "Size bir şey söyleyeceğim, Ayağım gerçekten kaymıştı" dedi.

Lydgate, "Biliyorum, biliyorum" dedi. "Kötü bir kazaydı elbette o, beni size daha çok bağlayan korkunç bir felaketti."

Laure gene biraz durdu, sonra yavaşça, "*Bilerek yaptım ben o işi*" dedi.

Lydgate güçlü bir adamdı ama gene de sarsıldı, yüzü sapsarı kesildi. Ayağa kalkarak ondan uzaklaşması dakikalar almıştı sanki.

Sonunda hiddetli bir sesle, "Öyleyse bilinmeyen bir şey vardı ortada" dedi. "Size gaddar davranıyordu. Nefret ediyordunuz ondan."

"Hayır, hayır! Bezdirmişti beni; bana fazla düşkündü; benim doğup büyüdüğüm yerde değil, Paris'te yaşamak istiyordu; bana hiç uymayan bir şeydi bu."

Lydgate dehşete düşmüştü; "Aman Tanrım!" diye inledi. "Demek öldürmeyi planladınız, öyle mi?"

"Planlamadım: Oyun sırasında aklıma geldi – *bilerek yaptım*."

Lydgate'in dili tutulmuş gibiydi; gözleri hâlâ onda, farkında olmadan şapkasını başına geçirdi. Gençliğinin ilk büyük sevgisini verdiği bu kadını bir sürü budala suçlular arasında düşündü.

"Siz iyi bir gençsiniz" dedi kadın. "Ama ben kocalardan hoşlanmam. Bir daha asla evlenmeyeceğim."

Lydgate üç gün sonra Paris'teki odasında gene kurbağalarının, tavşanlarının başındaydı ve artık hiç hayale kapılmayacağına inanıyordu. Onu, bu olayın etkisi altında kalarak katı kalpli bir insan olmaktan içindeki büyük sevecenlik ile insan yaşamının iyileştirilebileceğine duyduğu güven kurtardı. Ancak artık deneyim kazandığına göre, kendi yargılarının doğruluğuna her zamankinden daha çok inanıyordu; ayrıca bundan böyle kadınlara kesinlikle bilimsel

bir gözle bakacak ve onlardan, önceden iyice emin olmadığı hiçbir şey beklemeyecekti.

Lydgate'in geçmişi hakkında bizim burada kısaca anlattığımız şeyleri Middlemarch'ta hiç kimsenin öğrenme ihtimali yoktu; aslında genel olarak öteki insanlar gibi bu kasabanın kalburüstü kişileri de kendi gözleriyle görmedikleri şeylerin gerçekten doğru olup olmadığını öğrenmek için fazla bir çabada bulunan kimseler değillerdi. Middlemarch'ın yalnızca genç kızları değil, kır sakallı erkekleri de hemen, yeni tanıştıkları birinden nasıl yararlanabileceklerini tahmine girişir, hayat bakalım o kişiyi kendilerinin tasarladıkları amaca uygun biçimlendirmiş mi, bu konuda kesin olmaktan çok uzak bilgilerle yetinirlerdi. Bu yüzden Middlemarch, Lydgate'i rahatça içine çekerek onu da kendisine benzeteceğine güvenmekteydi.

BÖLÜM 16

"Kadınlarda hayran olunan her ne varsa,
Senin güzel kişiliğinde buluyorum ben hepsini –
Çünkü senden başka tüm kadınlarda en fazla,
Şefkat vardır yalnızca ve bir de yüz güzelliği."
Sir Charles Sedley

Mr. Tyke hastaneye maaşlı rahip olarak atanmalı mı sorusu, Middlemarch'lılar arasında heyecan yaratan bir konuydu ve konunun tartışılma biçimi Mr. Bulstrode'un kasabadaki gücünü Lydgate'e açıkça gösteriyordu. Belli ki, banka sahibi bu adam insanları yönetmekten hoşlanan biriydi ama ona karşı bir muhalefet grubu da vardı ve destekçileri arasında bile kimileri, desteklerinin isteksizce verilen bir ödün olduğunun anlaşılmasına aldırmıyor, şu sıralar dünyanın genel düzeninin, özellikle de ticaret hayatındaki tehlikelerin, kendilerini şeytanla bile uzlaşmaya zorladığını açık açık söylüyorlardı.

Mr. Bulstrode'un gücü, yalnızca kasabadaki işadamlarının çoğunun mali sırlarını bilen ve bu yüzden ticari itibarlarını etkileyebilecek bir bankacı olmasından ileri gelmiyordu; daima hazır ama asık suratlı bir iyilikseverlik, onun gücüne güç katıyordu: İnsanlara derhal yardım eder ama yaptığı iyiliğin sonucunu amansızca izlerdi o. Her zaman işinin başında, çalışkan biri olduğundan, kasabanın hayır kurumlarının yönetimi büyük ölçüde onun üstündeydi. Kendi yaptığı özel hayırlar çok küçük çaplıydı ama sayıca yüksekti. Ayakkabıcı Tegg'in oğluna bir çıraklık işi bulmak için hiçbir sıkıntıdan kaçınmaz, ama kiliseye düzenli gidiyor mu diye gözü sürekli Tegg'in üstünde olurdu; çamaşırcı kadın Mrs. Strype'ı kurutma alanı konusunda Stubbs'ın haksız iddiasına karşı korur, sonra da bu kadına atılan bir iftirayı ciddiye alıp inceden inceye araştırırdı. Küçük miktarlarda çok sayıda özel krediler verir ama borç alanların maddi durumlarını önceden ve sonradan iyice sorup soruştururdu. Böyle olunca, insan komşularının şükran duygularının yanı sıra onların umutları ve korkuları üzerinde de bir hâkimiyet kurar ve

bu güç o hassas bölgeye bir kez girince de kendiliğinden artarak hâkimiyetinin sınırlarını gerçek durumun gerektirdiğinden kat kat daha fazla genişletir. Mr. Bulstrode, Tanrı'nın adını yüceltebilmek uğruna büyük bir güç kazanmayı kendine ilke edinmiş, ona nasıl hizmet etmesi gerektiğini anlamak için uzun bir ruhsal çatışma ve tartışma dönemi geçirmişti. Ancak gördüğümüz gibi, onun bu çabaları bazen yanlış değerlendiriliyordu. Middlemarch'ta düşünce terazileri her şeyi yalnızca toptan tartabilen kaba ve duyarsız pek çok kimse vardı; bunlar Mr. Bulstrode'un çok az yiyip içerek kendine eziyet ettiğini, hayattan kendilerinin aldığı zevkleri alamadığını gördükleri için, onun vampir gibi büyük bir iştahla sırf o hâkimiyet duygusuyla beslendiği yolunda kuvvetli bir şüphe içindeydiler.

Lydgate, Mr. Vincy'nin evindeki bir akşam yemeğinde rahip konusu açılınca, Mr. Bulstrode'la olan aile bağlarına rağmen ev sahibinin bile onun hakkında sözünü esirgemeden konuştuğunu fark etti. Ancak Vincy'nin o sırada aday olarak teklif edilen Mr. Tyke'a karşı çıkmasının temel nedeni, Mr. Tyke'ın dinin yalnızca emirlerinden söz eden vaazlarından hoşlanmaması, vaazları bu kusuru taşımayan Mr. Farebrother'ı Tyke'a tercih ediyor olmasıydı. Mr. Vincy, Farebrother'ın cebine gireceğini düşünerek, atanacak rahibin maaşlı olmasından memnundu; Farebrother, zararsız, halim selim, dost canlısı bir adam ve bulunabilecek en iyi vaizdi.

Kasabanın kuşkulu ölüm olaylarını araştıran savcısı ve Mr. Vincy'nin gözde av arkadaşı Mr. Chichely ona, "Bu durumda nasıl bir yol izleyeceksin, öyleyse?" diye sordu.

"Eh, şu anda Yönetim Kurulu'nda olmadığıma seviniyorum. Oyumu, meselenin Yönetim Kurulu ile Sağlık Kurulu'na birlikte havale edilmesi yönünde kullanacağım. Sorumluluklarımdan bazılarını sizin sırtınıza yükleyeceğim, doktor." Gözlerini önce kasabanın kıdemli hekimi Dr. Sprague'e çevirmişti, sonra da karşısında oturan Lydgate'e çevirdi. "Siz tıp erbabı beylerin aranızda görüşüp hangi müshil ilacını yazacağınızı kararlaştırmanız gerekecek, öyle değil mi, Mr. Lydgate?"

"Ben ikisini de pek az tanıyorum" dedi Lydgate; "ama genelde atamalar daha çok adayları sevip sevmeme esasına dayanıyor sanki. Bir göreve en uygun kişi, her zaman çok iyi ya da çok hoşlanılacak bir insan olmayabilir. Kimi zaman herhangi bir reform yapmanın

tek yolu, herkesin sevdiği ehil kişileri emekliye ayırmak, onları bertaraf etmektir."

Dr. Minchin'in genellikle daha "zeki" olduğunu söyleyenler bulunsa da kasabanın en "itibarlı" hekimi sayılan Dr. Sprague, Lydgate konuşurken o ciddi, koca yüzündeki tüm ifadeyi silip atmış, şarap kadehine bakıyordu. Dr. Sprague otuz yıl önce menenjit hakkında yazdığı bir risaleyle (risalenin hiç değilse, "kendimin" diye işaretli bir nüshası, deri ciltliydi) kalıcı bir şöhret kazanmış bir hekimdi; Lydgate gibi bir gençle, çıkardığı sorunlar ve uyandırdığı kuşkular dışında –örneğin yabancı fikirlerle gösteriş yapması ve kendinden kıdemli hekimlerce saptanıp unutulmuş kuralları ve kurulmuş sağlam düzeni değiştirmeye yeltenmesi gibi sorunlar dışında– hiçbir şekilde ilgilenmek isteyecek bir adam değildi. Ben kendi hesabıma, Dr. Sprague'in duygularını paylaşıyorum çünkü insanın kendinden memnuniyeti, vergiden muaf bir tür eve ya da arsaya benzer ve bu malın değerinin düştüğünü görmek ona son derece tatsız gelir.

Ama masadakiler Lydgate'in sözlerinin nereye vardığını anlamamışlardı. Mr. Vincy, kendisine kalsa huysuz kimseleri hiçbir işte çalıştırmayacağını söyledi.

Mr. Chichely, "Reformun canı cehenneme!" dedi. "Dünyada reformdan daha büyük bir yutturmaca yoktur. Reform dedikleri şey, işe yeni adamlar almak için döndürülen dolaptan başka bir şey değil. Umarım siz şu *Lancet* dergisinin adamlarından değilsiniz, Mr. Lydgate – şüpheli ölümlere bakma görevini, adliyenin elinden almak isteyen şu doktorlardan biri yani. Sözleriniz buna işaret ediyor gibi de."

Dr. Sprague, "Ben herkesten çok o derginin kurucusu Wakley'yi suçluyorum" diye araya girdi. "Biraz şöhret kazanmak için tıp mesleğinin saygınlığını feda etmekten çekinmeyen, kötü niyetli bir adam o. Herkes bilir ki bu saygınlığın temeli, Londra'daki tıp fakülteleridir. Sırf kendilerinden söz edilebilmesi uğruna gözlerine yumruk atılıp morarmasına bile aldırmayan insanlar var" dedi, sonra bilgece bir edayla ekledi: "Ama bir iki noktada Wakley'nin haklı olduğunu söyleyebilirim size."

Mr. Chichely, "Eh, tamam. Kendi mesleğine arka çıkıyor diye hiç kimseyi suçlamam ben; ama konumuza dönecek olursak, hukuk eğitimi görmemişse, şüpheli ölümlere bakan bir görevli delilleri nasıl değerlendirecek, söyleyin bana, ha, nasıl?" dedi.

"Bence, başka bir alanda bilgi gerektiren meselelerde hukuk eğitimi insanı daha yetersiz yapıyor, o kadar" dedi Lydgate. "Herkes delillerden sanki gerçekten gözleri bağlı bir Adalet'in terazisinde tartılabilecek şeylermiş gibi söz ediyor. Herhangi bir konuda neyin sağlam delil olduğuna doğru karar vermek için insanın o konuyu iyi bilmesi gerekir. Bir avukat, otopsiyi herhangi yaşlı bir kadından daha iyi yapamaz. Bir zehrin nasıl etki gösterdiğini nereden bilecek o? Şiirlerin veznini bulmanın bize tarladaki patatesleri incelemeyi öğreteceğini söylemekten farkı yok bunun."

Mr. Chichely küçümser bir edayla, "Herhalde siz de bilirsiniz, Mr. Lydgate; savcının görevi otopsi yapmak değil, yalnızca tanık tabibin gösterdiği delillere bakmaktır" dedi.

"Tabip dediğiniz kişi de çoğu zaman neredeyse savcının kendisi kadar cahil biri" dedi Lydgate. "Tıbba ilişkin hukuksal meseleler, tanıklık edecek tabibin iyi yetişmiş biri çıkıp çıkmayacağı gibi bir tesadüfe bırakılamaz; savcı da, pratisyen bir doktor öyle söyledi diye, strikninin mide cidarını mahvettiğine inanacak biri olmamalı."

Lydgate, Mr. Chichely'nin bir kraliyet savcısı olduğunu gerçekten unutmuştu; sözlerini saf saf, "Siz de aynı görüşte değil misiniz, Dr. Sprague?" diye bitirdi.

"Bir noktaya kadar evet, kalabalık bölgelerde ve başkentte olabilir pekâlâ. Ancak ümit ediyorum ki, yerine mesleğimizin en iyi yetişmiş hekimi bile atanacak olsa, dostum Chichely daha uzun yıllar ülkemizin bu bölgesinde şimdiki görevine devam eder. Vincy de benimle aynı fikirdedir eminim."

Mr. Vincy keyifli keyifli, "Evet, evet, savcının iyi avcı olanını severim ben" dedi. "Bir de, insana en çok güven verenler, avukatlardır bence. Herkes her şeyi bilemez ki. Pek çok şey Tanrı'nın takdiridir. Zehirlenmeye gelince, insan kanun bu konuda ne diyor, onu bilmek ister. Hadi, hanımların yanına dönelim mi artık?"

Lydgate şahsen mide cidarı bakımından Mr. Chichely'nin belki de önyargısız, çok iyi bir adli tıp savcısı olabileceği düşüncesindeydi ama kendisinin sözleri belli bir kişiye yönelik değildi. Middlemarch'ta kalburüstü insanlar arasında yaşamanın güçlüklerinden biri de buydu: Maaşlı herhangi bir işe atanmada bilgiyi ille de gerekli bir koşul saymak tehlikeli bir şeydi. Fred Vincy, Lydgate hakkında "ukalanın teki" demişti; şimdi de, özellikle salona dönüldükten sonra, Mr. Chichely ona "kendini beğenmiş" demeyi düşünüyordu; çünkü çayları

Mrs. Vincy koyduğu için Lydgate Rosamond'u kolayca tekeline almış, baş başa kaldığı genç kızın iyice gözüne girmeye çalışmaktaydı. Mrs. Vincy evdeki görevlerinden hiçbirini kızına devretmezdi; bu orta yaşlı, yumuşak huylu hanımın sağlıkla parlayan yüzü, güzel boynundan sallanıp duran pembe kurdelelerle kocasına, çocuklarına karşı neşeli tavırları, kuşkusuz Vincy'lerin evinin en çekici yanlarından –kızlarına âşık olmayı iyice kolaylaştıran yanlarından– biriydi. Mrs. Vincy'nin böyle göze batmayan ve insanı rahatsız etmeyen sıradan bir kadın oluşu, Rosamond'daki, Lydgate'in beklentilerini de aşan, inceliğin etkisini daha da artırıyordu.

Küçük ayaklar ve biçimli, kusursuz omuzlar, davranışların inceliği hakkındaki izlenimlerin güçlenmesine yardımcıdır elbette; dudakların şahane bükülüşüyle gözlerin tatlı bakışları eşliğinde söylenmiş uygun sözler, daima şaşılacak derecede daha uygun görünürler. Rosamond doğru ve yerinde şeyler söyleyebiliyordu; mizah dışında her türden duyguyu yansıtabilen bir konuşma becerisi vardı. Neyse ki hiçbir zaman nükteli sözler söylemeye kalkışmazdı ve bu onun beceri ve zekâsının belki de en belirgin göstergesiydi.

Lydgate'le Rosamond hemen konuşmaya başladılar. Lydgate ona geçen gün Stone Court'ta söylediği şarkıları dinleyemediğine üzüldüğünü söyledi. Paris'te geçirdiği sürenin sonlarında kendisi hep müzik dinlemiş, bunun dışında hiçbir eğlenceye vakit ayırmamıştı.

"Belki müzik eğitimi de aldınız orada, öyle değil mi?" dedi Rosamond.

"Hayır, birçok kuşun nasıl öttüğünü bilirim; kulaktan dolma öğrendiğim birçok ezgi de var ama hiç tanımadığım, hakkında hiçbir şey bilmediğim parçalardan da etkileniyor, büyük zevk alıyorum. İnsanların bu kadar kolayca erişilebilecek bir zevkten daha çok yararlanmamaları büyük bir budalalık!"

"Doğru, Middlemarch'ın müziksiz bir yer olduğunu göreceksiniz. Hemen hemen hiç iyi müzisyen yok burada. Güzel şarkı söyleyebilen iki bey biliyorum, o kadar."

"Anlaşılan, sırf tempoya dayanan komik şarkılar söylemek moda olmuş şimdi; tıpkı davul çalıyor gibi – melodiyi sizin hayal gücünüze bırakıyorlar."

Rosamond, ender gülümsemelerinden biriyle, "Mr. Bowyer'i dinlediniz siz demek" dedi. "Ama komşularımızı çok fazla kötülemeyelim."

Lydgate içinden Rosamond'un ne kadar güzel olduğunu düşünüyor, bu yüzden konuşmaya devam etmek gerektiğini neredeyse unutuyordu – elbisesi gökyüzünün en açık mavisinden yapılmıştı sanki; kendisi devasa bir çiçek açılmış da içinden çıkmış gibi, dupduru bir sarışındı ama gene de çocuklara has bu sarışınlıkta hemen göze çarpan özgüven dolu bir zarafet vardı. Laure olayından sonra Lydgate iri gözlerin sessiz bakışlarına duyduğu hayranlığı yitirmişti: Körü körüne tapınma, çekici gelmiyordu ona artık ve Rosamond, Laure'un tam aksiydi. Ama hemen kendine gelerek, "Bu akşam bana biraz müzik dinletirsiniz umarım" dedi.

"Siz istiyorsanız, söylemeyi denerim. Babam şarkı diye ısrar edecektir eminim. Ama sizin önünüzde korkudan titreyeceğim; Paris'te en iyi sanatçıları dinlemişsinizdir. Ben çok az dinledim; Londra'ya yalnızca bir kez gittim. Ama St. Peter Kilisesi'ndeki orgcumuz iyi bir müzisyendir, ondan ders alıyorum."

"Londra'da neler gördünüz, anlatın bana."

"Pek az şey" dedi Rosamond. (Ondan daha toy bir kız, "Her şeyi gördüm!" diye atılırdı. Ama Rosamond farklıydı.) "Hamhalat taşra kızlarının her zaman götürüldükleri sıradan yerlerden birkaçını işte."

"Siz kendinize hamhalat taşra kızı mı diyorsunuz?" dedi Lydgate. Bunu elinde olmadan abarttığı bir hayranlıkla, ona bakarak söylemişti. Rosamond sevinçten kızardı ama ciddiyetini hiç bozmadı; uzun boynunu biraz yana çevirdi, o harika saç örgülerine dokunmak için elini kaldırdı; Rosamond'un huy edindiği bu hareket bir kedi yavrusunun patisini oynatışı kadar güzeldi. Rosamond hiç de kedi yavrusuna benzemiyordu elbette: Küçük yaşta havada yakalanarak yere indirilip Mrs. Lemon'un okulunda eğitilmiş gerçek bir peri kızıydı o.

Hiç duraksamadan, "Sizi temin ederim, zihince ham bir kızım ben" dedi. "Middlemarch'ta idare ediyorum işte. Her zamanki komşularımızla konuşurken bir korkum yok. Ama sizin karşınızda gerçekten ödüm patlıyor."

"İyi yetişmiş bir kadın hemen her zaman biz erkeklerden daha çok şey bilir ama bildikleri farklıdır. Aralarında ortak bir dil olsa, tıpkı zarif, güzel bir kuşun bir ayıya öğretecek çok şeyi olduğu gibi, eminin sizin de bana öğretebileceğiniz yüzlerce şey vardır. Neyse ki erkeklerin kadınlarla ortak bir dilleri var da ayılar onlardan bir şeyler öğrenebiliyorlar."

Rosamond, "Ah, Fred piyanoyu tıngırdatmaya başlıyor işte! Sinirleriniz ayağa kalkmadan gidip durdurayım" diyerek odanın karşı tarafına doğru yürüdü. Fred aslında babasının isteği üzerine piyanonun kapağını Rosamond için kaldırmış, bu arada tek elle "Kiraz dudaklar!"ı çalıyordu. Bu gibi şeyler yapmakta, bazen üniversiteyi bitirmiş delikanlılar da, mezuniyet sınavlarında çakan Fred'den pek geri kalmazlar.

Rosamond, "Fred, lütfen şimdi bırak, yarın çalışırsın; Mr. Lydgate dayanamayıp hasta olacak; kulakları hassastır onun" dedi.

Fred güldü ve parçayı bitirene kadar çalmaya devam etti.

Rosamond hafifçe gülümseyerek Lydgate'e doğru döndü, "Görüyorsunuz ya, ayılar öğrenmeye her zaman istekli olmuyorlar" dedi.

Fred fırlayıp ayağa kalktı; tabureyi kız kardeşi için yükseltirken, hoşça vakit geçireceğine yürekten inanarak, "Hadi bakalım, Rosy! Önce bize şöyle neşeli, canlı parçalar çal" dedi.

Rosamond son derece iyi çalıyordu. Mrs. Lemon'un okulundaki (okul, o bölgede, eski kilisesi ve kalesiyle önemli bir tarihe sahip bir kentin yakınlarındaydı) piyano öğretmeni, kırsal yörelerimizde şurada burada rastlanan ve ünlü müzisyenlerin yetişebilmesine daha geniş olanaklar sunan bir ülkenin tanınmış pek çok Kapellmeister'leriyle boy ölçüşebilecek değerli bir müzisyendi. Rosamond bir icracı içgüdüsüyle öğretmeninin çalış biçimini kavramış, onun rahatça çaldığı harika parçaları tıpatıp yankılarını andıran bir benzerlikle çalmayı öğrenmişti. İlk kez dinlediğinde, insanı neredeyse ürküten bir şeydi bu. Parmaklarından sanki gizli bir ruh akıyordu; gerçekten bir ruhtu akan çünkü ruhlar varlıklarını hiç dinmeyen yankılarda sürdürür ve –bir yorumcunun aracılığıyla– tüm o ince, güzel duygu ifadelerinin ana kaynağı olurlar. Lydgate büyülenmiş, Rosamond'a olağanüstü bir insan gözüyle bakmaya başlamıştı. Aslında hiç uygun görünmeyen koşullar altında, doğanın harika bileşimler yarattığına tanık olmak insanı şaşırtmamalı, diye düşündü: Nerede ortaya çıkarlarsa çıksınlar, bunlar hep açıkça göremediğimiz koşulların bir araya gelmesinden doğan sonuçlardı. Oturduğu yerden Rosamond'a bakıyordu; o sırada hayranlığı iyice arttığından, onu övüp kutlamak için ayağa kalkmadı; övgüyü kutlamayı başkalarına bıraktı.

Rosamond'un şarkı söylemekteki ustalığı pek o kadar olağanüstü sayılmazdı, ama bu alanda da iyi bir eğitim almıştı ve tertemiz

çıkan tatlı bir sesi vardı. Doğrudur, söylediği şarkılar, "Mehtapta buluşalım" ile "Avare dolaşıp durdum"dan ileri gitmiş değildi; ama biz ölümlüler, zamanın modasına uymak zorundayız; eski çağların insanları ancak sürekli olarak klasiklere bağlı kalabilirler. Ama Rosamond, "Kara gözlü Susan"ı, Haydn'ın şarkılarını ya da Mozart'ın "Voi, che sapete", "Batti, batti" aryalarını da çok güzel söyleyebilirdi – yeter ki dinleyicilerin nelerden hoşlandıklarını bilsin.

Babası sevinç içinde, kızına hayran kalan konuklara bakıyordu. Annesi, kucağında en küçük kızıyla dertli Niobe gibi oturmuş, çocuğun elini hafifçe kaldırıp indirerek müziğe tempo tutuyordu. Fred ise genelde Rosy'yi pek beğenmediği halde, piyanoyu can kulağıyla dinlerken, içinden keşke ben de flütü böyle çalabilsem diye geçirmekteydi. Middlemarch'a geldiğinden bu yana Lydgate'in gördüğü en hoş ev toplantısıydı bu. İnsanın dünyaya neşe için geldiğine inanan, her türlü kaygıyı bir yana bırakıp hayattan hep zevk almaya çalışan Vincy'lerin evi, taşra kasabalarındaki öteki evlerin çoğundan farklıydı; çünkü o yıllarda tutucu Evangelist akımı, ülkenin kırsal bölgelerinde varlıklarını hâlâ sürdüren üç beş eğlence hakkında insanların kafalarında kuşkular uyandırmış, bunlara veba salgını gözüyle bakılmasına yol açmıştı. Vincy'lerde her zaman poker oynanırdı; şimdi de oyun masası hazır bekliyor, konuklardan bazılarına içlerinden, şu müzik kesilse artık, dedirtiyordu. Şarkılar daha bitmeden Mr. Farebrother geldi: Kırk yaşlarında, geniş omuzlu, yakışıklı, ama gene de ufak tefek bir adamdı; siyah rahip giysisi iyice eskimişti; tüm seçkinlik ve parlaklığı, canlı gri gözlerinde toplanmış gibiydi. İçeri girişiyle birlikte odanın ışığında hoş bir değişiklik oldu sanki; Miss Morgan'ın o sırada salondan çıkardığı küçük Louisa'yı durdurup babacan tavırlarla ona bir şeyler söyledi; herkesi ayrı ayrı sözlerle selamladı ve on dakikaya tüm akşam konuşulanların toplamından daha fazla laf sığdırdı sanki. Lydgate'ten kendisini görmeye geleceğine ilişkin sözünü tutmasını istedi. "Yakanızı bırakırım sanmayın, bakın; size gösterecek birkaç böceğim var. Biz koleksiyon düşkünleri yeni tanıştığımız herkesle ilgilenir, ta elimizdeki her şeyi gösterip bitirinceye kadar peşlerini bırakmayız" diye ekledi.

Hemen ardından poker masasına doğru döndü, ellerini ovuşturarak, "Hadi bakalım ciddi olalım! Ne o, siz oynamıyor musunuz, Mr. Lydgate? Anlaşıldı, böyle şeyler için fazla gençsiniz siz, fazla hafif kalırsınız" dedi.

Lydgate içinden, yetenekleri Mr. Bulstrode'u böylesine rahatsız eden rahip, okumakla, bilgiyle hiç ilgisi bulunmayan bu evde kendisine sık sık gidebileceği hoş bir ortam bulmuşa benziyor, diye geçirdi. Durumu aşağı yukarı anlayabiliyordu: Evin büyüklerinin de küçüklerinin de iyi huylu, yakışıklı, güzel oluşları; ayrıca, zihin kullanmaya gerek duymadan hoşça vakit geçirebilme olanağı, Vincy'lerin evini ara sıra boş kalan saatlerinde yapacak bir şey bulamayan kimseler için eğlenceli, hoş bir yer yapıyordu.

Mrs. Vincy'nin sık sık söylediği gibi, tepeden tırnağa sanki tam bir mürebbiye diye yaratılmış esmer, durgun, uysal bir kadın olan Miss Morgan dışında, evdeki her şeyin canlı ve neşeli bir havası vardı. Lydgate'in kendisi, şimdiki ziyareti pek fazla tekrarlamak niyetinde değildi. Akşamlarını feci şekilde ziyan etmek olurdu bu; Rosamond'la biraz daha konuştuktan sonra izin isteyip oradan ayrılacaktı.

Poker oynayacaklar yerlerine oturunca Rosamond, "Eminim biz Middlemarch'lıları beğenmeyeceksiniz, Mr. Lydgate. Pek sıkıcı, saçma insanlarız biz; sizse bambaşka bir ortamda yaşamaya alışkınsınızdır" dedi.

"Tüm taşra kasabaları aşağı yukarı hep aynıdır sanırım" dedi Lydgate. "Ama şunu fark ettim: İnsan hep kendi kasabasının ötekilerden daha sıkıcı olduğuna inanıyor. Ben Middlemarch'ı olduğu gibi kabul etmeye karar verdim; kasaba halkı da bana karşı aynı şekilde davranırsa çok sevineceğim. Şurası kesin ki, burada bazı şeyler beklediğimden çok daha sevimli çıktı."

Rosamond saf saf, "Tipton'la Lowick'e doğru at gezintilerini söylüyorsunuz siz; bunları herkes seviyor" dedi.

"Hayır, çok daha çekici bulduğum bir şeyden söz ediyorum ben."

Rosamond ayağa kalktı, örgüsüne uzandı, sonra da, "Dans etmeyi sever misiniz? Yetenekli ve zeki erkekler de hiç dans ederler mi, etmezler mi, pek emin değilim de ben."

"İzin verirseniz, sizinle dans etmek isterim."

Rosamond karşı çıkarcasına hafifçe gülümseyerek, "Ay! Ara sıra dans partileri yapıyoruz, diyecektim ben aslında; siz de davet edilirseniz, bunu kendinize hakaret sayar mısınız, bunu öğrenmek istemiştim ben" dedi.

"Söylediğim koşulda olursa, saymam."

Lydgate bu konuşmanın ardından gitmeyi düşünmüştü ama poker masalarına doğru yürüyünce, Mr. Farebrother'ın nasıl oynadığını merak edip onu seyretmeye koyuldu; rahip, yüzünde kurnazlıkla yumuşaklığı birleştiren dikkat çekici bir ifadeyle ve çok ustaca oynuyordu. Saat onda akşam yemeği yendi (Middlemarch'ta âdet böyleydi), baharatlı sıcak şarap içildi; Mr. Farebrother şarap yerine yalnız bir bardak su içti. Pokerde kazanıyordu ama anlaşılan oyun daha devam edecekti; bu yüzden Lydgate vedalaşıp oradan ayrıldı.

Saat daha on bir olmadığından, soğuk temiz havada Mr. Farebrother'ın görev yaptığı Aziz Botolph Kilisesi'ne doğru yürümeye karar verdi. Yıldızların ışığı altında yükselen dört köşe, karanlık, koca bir yapıydı bu. Middlemarch'ın en eski kilisesiydi ama rahibin maaşı yılda topu topu dört yüz sterlindi. Lydgate bunu başkalarından duymuştu; şimdi Mr. Farebrother'ın pokerde kazandığı parayı önemseyip önemsemediğini merak etti ve "Çok hoş bir adama benziyor ama Bulstrode'un onu istememesi belki de haklı nedenlere dayanıyordur" diye düşündü. Mr. Bulstrode fikirlerinde genellikle haklı çıkarsa, kendisi için pek çok şey kolaylaşacaktı. "Adam aynı zamanda birtakım iyi işler de yaptığına göre, dini düşünceleri beni ne ilgilendirir? İnsan akıl fikir sahibi kimi bulursa, onu kullanmak zorunda."

Vincy'lerin evinden çıkmış, yolda yürürken, Mr. Lydgate'in daldığı ilk düşünceler bunlardı; bu yüzden, korkarım ki pek çok kadın okurum, onu ilgilenmeye değer bir erkek saymayacaktır. Rosamond'u ve müziğini ancak bundan sonra düşünmeye başladı çünkü; ama sıra ona gelince de, yol boyunca Rosamond'un hayali gözlerinin önünden hiç gitmedi; yüreği heyecanla titremiş değildi; içinde hayatının yeni bir mecraya girdiği yolunda herhangi bir duygu da doğmamıştı. Henüz evlenemezdi; daha uzunca bir süre evlenmeye niyeti yoktu; bu nedenle şimdi tesadüfen görüp hayran kaldığı bir kıza âşık olduğu düşüncesine kapılmak istemiyordu. Rosamond'u gerçekten çok beğenmişti ama geçmişte Laure konusundaki çılgınlığını şimdi başka bir kadınla tekrarlayacağına pek ihtimal vermiyordu. Sevdalanacak durumda olsaydı, kuşkusuz Miss Vincy gibi birine tutulmanın hiçbir tehlikesi yoktu; Rosamond'da insanın görgülü, zarif ve uysal bir kadında görmek istediği türden bir zekâ vardı; kibar bir hayatın tüm inceliklerini kavrayabilecek olan bu zekâ, ayrıca, onun bu niteliklerini başka kanıtlar gerektir-

meyecek derecede apaçık ifade eden güzel bir de bedene bürünmüştü. Lydgate kesinlikle emindi ki, günü gelip evlendiğinde, karısının işte böyle, çiçeklerle ve müzikle bir tutulacak, parlak, kadınca bir seçkinliği, yalnızca saf ve ince zevkler için tasarlanıp yaratılmış, doğası gereği erdemli bir güzelliği olsun isterdi.

Ancak, önündeki beş yıl evlenmeye niyeti olmadığı için, şimdi bir an önce dikkatini vermesi gereken iş, Charles Louis'nin ateşli hastalıklar hakkındaki yeni kitabını incelemekti. Bu kitaba özel bir ilgi duyuyordu, çünkü Paris'teyken Louis ile tanışmış, onun tifüs ile tifo arasındaki kesin farkları belirlemek amacıyla verdiği pek çok uygulamalı anatomi dersini izlemişti. Eve gidince, bu patolojik incelemeyi, her konuyu hem kendi içinde hem de ötekilerle ilişkileri bakımından kavramaya çalışarak, daha önce aşkla evliliğin karmaşık sorunlarına uygulamaya asla gerek görmediği eleştirel bir dikkatle, gecenin geç saatlerine kadar okudu. Lydgate aşk ve evlilik konusunda edebiyatın ve erkekler arasındaki sohbetler yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel görüşlerin kendisine yeterince geniş bir bilgi sağladığını düşünüyordu. Oysa ateşli hastalıkların bilinmeyen yönleri vardı ve bunlar hayal gücünü zorlayan ama üstlerine gitmekten büyük zevk aldığı sorunlardı; çünkü denetim altına alınabilen, keyfilikten uzak böyle bir hayal gücü, kendisine tüm olasılıkları göz ününde tutup bilinen gerçeklerden ayrılmadan birtakım bulguları birleştirerek bir bütüne ulaşma, sonra da geriye çekilerek, elde edilen sonuçların tarafsız Doğa'ya uygunluğunu en sıkı şekilde yoklayabilecek testler düzenleme olanağı sağlıyordu.

O zamana kadar birçok insan, yaptıkları pek de bir şeye benzemeyen bir sürü resme, yazdıkları ucuz öykülere –uzak diyarlarda geçen son derece değersiz konuşmaların metinlerine; ya da kötülük için yeryüzüne inen Şeytanı sırtından fosforlu ışıklar saçan yarasa kanatlı, iriyarı, çirkin bir adam olarak gösteren resimlere; hayatı hastalıklı bir düş görürcesine abartılı bir ahlaksızlıkla yansıtan kitaplara– bakarak, canlı bir hayal gücüne sahipler diye yüceltilip göklere çıkarılmıştı. Ama Lydgate gerçeklikten uzak olan bu tür hayal ürünlerini pek bayağı ve uçuk buluyordu. Onun yeğlediği hayal gücü, hiçbir merceğin gösteremeyeceği ama kendi ışığıyla –enerjinin en saf hali olan ve kendi özel apaçık görüş alanında görünmez atomları bile pırıl pırıl aydınlatabilen o içsel ışığıyla– dış dünyanın karanlığında birbirini takip etmeleri gereken uzun

yolları izleyerek tüm gizli etkenleri, bağlantıları ortaya çıkaran bir hayal gücüydü. Kendisi cehaletin rahatça yapabileceğini düşündüğü tüm ucuz buluşlardan uzak durmuştu; araştırmanın temeli saydığı büyük bir çabayla sağlanan keşifleri seviyordu o; önce ana hatlarıyla hedef belirlenecek, sonra değişik bulgular arasında gitgide daha kesin ilişkiler kurularak o hedef doğrulanacaktı; niyeti, insanların acılarını ve sevinçlerini hazırlayan bir dizi ufak tefek olayın –kederin, suça yönelmenin, cinnetin ilk gizlenme yerleri olan o görünmez yolların; insancıl duyarlıkların iyi ya da kötü yönde gelişmesini belirleyen o bıçak sırtı denge ve geçiş dönemlerinin– işte tüm bunların üstündeki karanlığı aralamaktı.

Elindeki kitabı yere atarken, belli bir konuyu inceleyip bitirdikten sonra, o konunun genelde yaşamımızın tüm öteki yönleriyle ilişkisini görmenin verdiği heyecanın ardından hissedilen o tatlı rehavet içinde –tıpkı bir süre yüzüp iyice yorulduktan sonra dinlenmek için kendini sırtüstü sulara bırakan güçlü bir yüzücü gibi– bacaklarını şöminenin ateşine doğru uzatarak ellerini başının arkasında kenetledi. Bilimsel çalışmalarından dolayı bir zafer sevinci hissediyor, kendisi kadar talihli olmayan başka meslek sahibi erkeklere neredeyse acıyordu.

"Çocukken bu alanı seçmeseydim, belki de dolap beygiri gibi çalışacağım türden aptalca bir işe girer, ömür boyu at gözlükleriyle yaşardım" diye düşündü. "Büyük bir zihinsel çaba gerektiren ama aynı zamanda komşularımla dostça ilişkiler sürdürmeye imkân veren bu meslek dışında hiçbir meslekte asla mutlu olamazdım ben. Bu iki koşulu bir arada sağlayacak başka bir meslek yoktur: İnsan bilime adanmış bir hayat yaşarken, çevresindeki eski kafalı yaşlılarla dostluklar da kurabiliyor bu meslekte. Bir rahibin bunu yapabilmesi çok daha zordur – Farebrother anlaşılan bu konuda bir istisna."

Bu son düşünce Lydgate'i yeniden Vincy'lere ve o akşam orada gördüklerine götürdü. Olup bitenleri tatlı tatlı zihninden geçiyordu; yatak odasına gitmek için baş ucu şamdanını eline alırken, dudaklarında çoğu zaman güzel anılarla birlikte gelen hafif bir gülümseme belirdi. Lydgate heyecanlı bir insandı ama şu sıralar –mesleklerine kırsal bölgelerde birkaç hastaları dışında hiçbir şeyleri olmadan başlayan öteki bilim kahramanları gibi– onun da tüm heyecanı, tüm çabası, işine olan sevgisi ve ömrünü insanları daha iyi bir

hayata kavuşturmak uğruna harcamış biri olarak tanınmak arzusu üzerinde toplanmıştı.

Zavallı Lydgate! Ya da zavallı Rosamond mu desem? İkisi de ötekinin hiç bilmediği apayrı dünyalarda yaşıyordu. Lydgate, Rosamond'un bir süredir büyük bir ilgiyle kendisini düşündüğünü aklından bile geçirmemişti; oysa, Miss Vincy'nin evlenmeyi uzak bir tarihe bırakması için ortada hiçbir nedeni bulunmadığı gibi, zihnini bu konuyla meşgul olmaktan –çoğu genç kızın hayatının büyük bir parçasını oluşturan bakışlar, sözcükler, cümleler üzerinde uzun uzun düşünmekten– alıkoyacak tıbbi araştırmalar yapması da gerekmiyordu. Lydgate'in ise, bakışları ya da sözleriyle bir erkeğin güzel bir kıza göstermesi gereken hayranlık ve iltifatın sınırlarını aşmak gibi bir niyeti olmamıştı; aslında ona öyle geliyordu ki, Miss Vincy'nin piyanosunu ve şarkılarını zevkle dinledikten sonra kendisinin neredeyse sessiz kalışının nedeni, Rosamond'un böyle bir beceriye sahip oluşuna çok şaşırdığını ima etmek gibi bir kabalıkta bulunmak korkusuydu. Ancak, Rosamond Lydgate'in her bakışına, her sözüne dikkat etmiş ve bunları önceden tasarlanmış bir gönül ilişkisinin ilk adımları –değerlerini ilerisi için beklediği bir gelişme ve sonuçtan alan ufak göstergeler– olarak algılamıştı. Rosamond'un zihnindeki gönül ilişkisinde, kahramanın iç dünyasını ya da yaptığı işin ciddiyetini anlamak pek gerekmiyordu: Elbette ki bir mesleği vardı ve becerikliydi, ayrıca yeterince yakışıklıydı da ama Lydgate'in asıl çekici yanı, iyi bir aileden gelmesiydi. Lydgate'i Rosamond'un gözünde tüm Middlemarch'lı hayranlarından ayıran, onunla evliliği, kendi toplumsal konumunu yükselterek, kaba saba kimselerden uzak o yeryüzü cennetinin koşullarına biraz daha yaklaşmak ve sonunda belki de Middlemarch'lılara tepeden bakan yüksek sınıftan insanlarla eşit düzeydeki akrabalarının arasına katılmak için bir fırsat kapısı yapan da buydu işte. En hafif soyluluk kokusunu bile ince bir duyarlıkla fark edebilmek, Rosamond'un zekâ ve becerisinin ayrılmaz bir parçasıydı; bir keresinde Brooke kardeşleri bölge gezici mahkemesinde amcalarının yanında soylu kişilerle birlikte otururken görmüş, giysilerinin basitliğine rağmen onları kıskanmıştı.

Lydgate'in soylu bir aileden geldiğine inanmanın Rosamond'da yarattığı büyük heyecan ve sevinçle, gönlünü ona kaptırması arasında bir ilgi bulunabileceği size inandırıcı gelmiyorsa, o zaman

karşılaştırma gücünüzü biraz daha iyi kullanarak, bu konuda askeri üniforma ve nişanların etkili olup olmadığını bir düşününüz. Tutkularımız birbirlerinden ayrı, kilitli odalarda yaşamazlar; küçük gardıroplarından seçtikleri az sayıdaki fikirleri kuşanır, yanlarında getirdikleri yiyecekleri ortak bir masaya koyar, birlikte yemeğe oturur ve canları neleri çekiyorsa onlarla beslenirler.

Aslında Rosamond, Tertius Lydgate'in nasıl bir insan olduğuyla değil, onun kendisi hakkındaki duygularıyla ilgileniyordu. Tüm genç erkeklerin kendisine âşık olduklarını ya da kolayca olabileceklerini duymaya alışmış bir genç kızın Lydgate'i de hemen onlardan biri sayması mazur görülebilecek bir şeydi. Ancak Lydgate'in bakışlarını, sözlerini, öteki erkeklerinkilerden daha önemli gördüğü için bunlara daha çok değer veriyor, üzerlerinde dikkatle düşünüyor, onda fark ettiği hayranlığı daha da artırmak amacıyla dış görünüşünü, duygularını, davranışlarını, tüm incelik ve şıklığını canla başla kusursuz denecek bir duruma getirmeye çalışıyordu.

Çünkü her ne kadar hoşlanmadığı hiçbir şeyi yapmasa da Rosamond çalışkandı ve şimdi manzara ve atlı araba resimlerini, arkadaşlarının portrelerini her zamankinden daha büyük bir şevkle çiziyor, piyanosuna çalışıyor, sabahtan akşama kadar vaktini kendi kusursuz kadın kavramına ulaşma çabası içinde geçiriyordu. Zihninde her an kendisini izleyen seyirciler vardı; bunlara bazen dışarıdan –evlerine gelen pek çok ziyaretçi arasından– hoşlandığı değişik kimseler de katılıyordu. Aynı zamanda en iyi romanları, hatta daha az iyilerini, okumaya vakit buluyor, pek çok şiiri ezbere biliyordu. En sevdiği şiir, Thomas Moore'un "Lalla Rookh"uydu.

Vincy'lerin yaşlı erkek misafirleri, "Dünyanın en iyi genç kızı! Onunla evlenecek adama ne mutlu!" diye düşünüyorlar; evlenme teklifleri reddedilen gençler ise ufukta pek fazla yeni rakibin görünmediği kırsal kasabalarda âdet olduğu üzere, akıllarından bir daha denemeyi geçiriyorlardı. Ama Mrs. Plymdale, Rosamond'un saçmalık derecesine varan yüksek bir eğitim gördüğü düşüncesindeydi; çünkü evlenir evlenmez bir yana bırakılacak olan tüm o bilgi ve becerilerin ne yararı vardı? Ağabeyinin ailesine bir kız kardeş sadakatiyle bağlı olan halası Mrs. Bulstrode ise Rosamond için iki şey –daha ciddi bir zihin yapısı ve alışkanlıklarını karşılayabilecek derecede varlıklı bir koca– diliyordu.

BÖLÜM 17

"Kilise kâtibi kılıklı adam gülümsedi
Ve Ümit güzel bir kızdı, ama pek fakirdi,
Bu yüzden evlenemeden ölüp gitti, dedi."

Ertesi akşam Lydgate, Rahip Camden Farebrother'ı görmeye gitti; rahip evi eski taş bir binaydı ve uyandırdığı saygı bakımından karşısındaki kiliseden geri kalmıyordu. Evin tüm eşyası da eskiydi ama Mr. Farebrother'ın babası ve dedesinden kaldığı için, bunların eskilik dereceleri farklıydı. Zamana direnen kırmızı ipek kumaş döşemesinde ince çizgi çizgi yırtıklar bulunan, yaldızlı ve beyaz lake boyalı iskemleler vardı. Duvarlarda bir önceki yüzyılın adalet bakanları ile ünlü avukatlarının gravür portreleri asılıydı; pencere aralarında bunları yansıtacak boy aynaları ile sarı Hint ağacından yapılma sehpalar ve bir sıraya dizilmiş rahatsız iskemleler gibi duran kanepeler vardı; tüm bunlar, koyu renk lambri kaplı duvarların yanında göze daha çok çarpıyordu. Lydgate'in buyur edildiği misafir odasının görünüşü böyleydi. Konuğu, köklü ve saygın bir ailenin şimdi yoksul düşmüş, kendileri de çağdışı görünüşlü üç hanımı karşıladı. Bunlar, farbalalı tertemiz giysisi ve başörtüsü içinde dimdik oturan keskin bakışlı, ak saçlı, hâlâ yetmişin altındaki annesi Mrs. Farebrother; ondan daha çekingen ve uysal bakışlı, giysileriyle başörtüsü kesinlikle daha çok yıpranıp onarılmış ufacık bir kadın olan kız kardeşi Miss Noble ve bir de, rahibin kendisi kadar sağlıklı görünen ama ömürleri hep büyüklerine itaatle geçen öteki bekâr kadınlar gibi baskı altında yaşadığından, gelişmeden kalmış ablası Miss Winifred Farebrother'dı. Lydgate böylesine tuhaf ama hoş kimselerle karşılaşmayı beklemiyordu; Mr. Farebrother'ın bekâr olduğunu bildiği için, başlıca eşyası belki de kitaplarla, doğadan toplanmış nesneler olan rahat bir odaya alınacağını sanmıştı. Başka ortamlarda tanıştıkları kimseleri evlerine ilk kez davet eden çoğu erkek gibi Mr. Farebrother'ın kendisinin görünüşü de çok değişmişti sanki. Bunlardan bazıları, aslında güler yüzlü şen rolle-

rin aktörleriyken, yeni bir oyunda pek beceremedikleri huysuz bir adam rolüne çıkmış gibi dururlardı. Mr. Farebrother'ın tavrı böyle değildi ama her zamankinden biraz daha nazik, biraz daha sessizdi; en çok annesi konuşuyor, kendisi ise ara sıra onun söylediklerini yumuşatacak şaka yollu bir iki laf ediyordu, o kadar. Belli ki yaşlı hanım çevresindekilere ne düşünmeleri gerektiğini söylemeye ve ancak kendisinin başlattığı konuşma konularını tehlikesiz saymaya alışmıştı. Bu görev için gereken boş zamanı bulabiliyordu, çünkü onun ufak tefek ihtiyaçlarının hepsini Miss Winifred karşılamaktaydı. Bu arada o ufacık Miss Noble, önce sanki yanlışlıkla çay fincanının tabağına bir şeker parçası düşürüyor, belli etmeden çevresine bir göz atıyor, sonra şekeri kolundaki küçük bir sepete aktarıyor ve dört ayaklı minicik ürkek bir hayvanı andıran hafif, masum bir mırıltı sesi çıkararak yeniden fincanına dönüyordu. Miss Noble hakkında kötü bir şey düşünmeyin lütfen. Sepette onun kendi yiyeceklerinden ayırdığı, taşımaya elverişli ufak tefek şeyler vardı; bunlar, havanın güzel olduğu sabahlar birinden ötekine koşup durduğu yoksul dostlarının çocukları içindi. Miss Noble tüm muhtaç yaratıkları besleyip okşamaktan doğal bir zevk alıyor ve genellikle bu zevke, pençesine düştüğü hoş, ama kötü bir alışkanlık gözüyle bakıyordu. Aslında yoksullara verebilmek için zenginlerden çalmak istediğinin farkındaydı belki de ve bastırmaya çalıştığı bu istek, vicdanında bir suçluluk duygusu yaratıyordu. Vermenin büyük zevkini tadabilmek için insanın yoksul olması gerekiyor anlaşılan!

Mrs. Farebrother konuğunu neşeli, kusursuz bir resmiyetle karşıladı. Ona hemen, evlerinde doktorlara pek sık ihtiyaç duymadıklarını söyledi. Çocuklarını hep ince yün fanila giydirerek ve oburluk etmemeyi öğreterek büyütmüştü; ona göre insanların hekimlere gerek duymalarının başlıca nedeni, aşırı beslenmekti. Lydgate, anne babaları da aşırı yemek yiyen çocukları savunmaya kalkıştı ama Mrs. Farebrother olaya böyle bakmanın tehlikeli olduğu inancındaydı: Doğa daha adaletliydi; bu durumda ağır bir suç işleyen herkes kolayca, kendisinin yerine, daha önce atalarının idam edilmeleri gerektiğini söyleyebilirdi. Anne babaları kötü olan kimselerin kendileri de kötüyseler, işte o zaman işledikleri suç yüzünden asılabilirlerdi. Gözlerinizle göremeyeceğiniz şeyler için gerilere gitmenin bir yararı yoktu.

"Annem Kral Üçüncü George gibidir" dedi Rahip, "metafiziğe karşıdır kendisi."

"Ben yanlış olana karşıyım, Camden. Birkaç basit gerçeğe sıkı sıkı bağlan ve her şeyi onlarla uzlaştırmaya bak, derim ben. Benim gençliğimde Mr. Lydgate, doğruyla yanlışı ayırmak diye bir mesele yoktu. Sorulu-cevaplı kitaplardan ezberleyerek dinimizin temel bilgilerini öğrenmiştik ve bu bize yetiyordu; nelere inanacağımızı, vazifemizin neler olduğunu bilirdik. Saygın bütün din adamları aynı fikirlere sahipti. Ama şimdi, Ortak Dua Kitabı'ndan alınma şeyler bile söyleseniz, size itiraz edenler çıkabiliyor."

"Kendi görüşlerini belirtmek isteyenler için çok güzel bir ortam yaratıyor bu" dedi Lydgate.

Rahip hınzır hınzır, "Ama annem daima kendi görüşünden geri adım atar" dedi.

"Hayır, hayır Camden; Mr. Lydgate'i *benim* hakkımda yanıltacak laflar etme sakın. Bana öğrettikleri şeylerden vazgeçerek anne babama asla saygısızlık etmem ben. Dönekliğin sonunun nereye vardığını herkes görebilir. Fikrini bir kere değiştirirsen, yirmi kere de değiştirebilirsin, öyle değil mi?"

Lydgate bu kesin fikirli yaşlı hanımdan hoşlanmıştı. "Bir kere değiştirmek için insanın haklı nedenleri olabilir ama sonra gene değiştirmek için bir neden görmeyebilir" dedi.

"Özür dilerim ama mesele neden bulmaksa, istikrarsız kimseler her zaman bir neden bulabilirler. Benim babam hiç değişmedi; nedenler ileri sürmeden, ahlak üzerine açık seçik vaazlar verdi o; kendisi de az rastlanan iyi bir insandı. Siz bana doğru fikirlerden yapılma iyi bir insan bulursanız, ben de size yemek kitabından tarifler okur, o tarifleri iyi bir akşam yemeği diye önünüze koyarım. Benim düşüncem böyle ve zannedersem, insanların mideleri beni haklı çıkaracaktır."

"Yemek konusunda elbette, anneciğim" dedi Mr. Farebrother.

"Yemek ya da insan, ikisi de aynı şey. Ben neredeyse yetmişime geldim, Mr. Lydgate ve tecrübelerime dayanarak konuşuyorum. Başka yerlerde de burada da ortada pek çok yeni fikir dolaşmakta ama bunlar pek bana göre değil. Bence içlerine kirli şeyler karışmış – yıkamayla da, eskimeyle de temizlenmeyecek şeyler. Benim gençliğimde işler böyle değildi: Bir din adamı, din adamıydı; rahiplerse, en azından saygın kimselerdi. Fakat şimdi Anglikan

Kilisesi'nden ayrılmış birinden farksızlar; bunlardan biri, inanç farkını bahane ederek benim oğlumu saf dışı etmek istiyor. Ama onu saf dışı etmek isteyen kim olursa olsun, iftiharla söylüyorum size, Mr. Lydgate, oğlum Camden ülkedeki bütün vaizlerle boy ölçüşebilir. Bu kasabadakilerle demiyorum; bence buranın seviyesi ölçü olamayacak kadar düşük; ben Exeter'da doğup büyüdüğüm için söylüyorum bunu."

Mr. Farebrother gülümseyerek, "Anneler asla taraf tutmaz elbette" dedi. "Sence, Tyke'ın annesi oğlu hakkında neler söylüyordur?"

Mrs. Farebrother, "Ah, zavallı adamcağız! Gerçekten annesi neler söylüyordur acaba?" dedi; annelerin yargılarına duyduğu güven, o sırada dilinin keskinliğini köreltmişti. "Emin ol, içinden o da gerçeği söylüyordur."

Lydgate, "Nedir o gerçek? Merak ettim" dedi.

Mr. Farebrother, "Kötü bir şey yok" dedi. "Aşırı dindar bir adam; fazla bilgili de değil, fazla akıllı da – kendisiyle aynı görüşte olmadığım için böyle düşünüyorum herhalde."

Miss Winifred, "Yapma, Camden!" dedi. "Griffin'le karısı daha bugün söylediler; Mr. Tyke onlara, eğer onun vaazlarını dinlemeye giderseniz, size artık kömür yok, demiş."

Mrs. Farebrother kıt miktardaki günlük çay ve kızarmış ekmek istihkakını bitirdikten sonra yeniden başladığı örgüsünü elinden bırakıp, "Duydun mu?" der gibi oğluna baktı. Miss Noble, onların belki hem kömürü hem de vaazları kaybedeceklerini düşünerek, "Ah, zavallı insanlar! Zavallı insanlar!" dedi. Ama Rahip sakin bir sesle, "Onlar benim kilisemin cemaatinden değiller de ondandır. Ayrıca vaazlarımın onlar için bir çuval kömür kadar değerli olduğunu sanmıyorum ben" diye karşılık verdi.

Mrs. Farebrother bu söz karşısında sessiz kalamazdı; "Mr. Lydgate, siz benim oğlumu tanımıyorsunuz; kendi değerini hep küçümser o. Seni yaratan, son derece iyi bir vaiz yapan Tanrı'nın değerini küçümsüyorsun sen böylece, diyorum ona."

Rahip güldü; "Bu sözlerle, Mr. Lydgate'i alıp çalışma odana götür, demek istiyor olmalısın, anneciğim" dedi. Mr. Lydgate'e dönerek, "Size koleksiyonumu göstermeye söz vermiştim, gidelim mi?" diye ekledi.

Hanımların üçü birden buna şiddetle karşı çıktılar. Bir fincan çay daha içmeden Mr. Lydgate'in acele oradan götürülmesine dünyada

izin veremezlerdi: Çaydanlıkta Miss Winifred'in bol bol güzel çayı vardı daha. Konuklarını kendi küçük çalışma odasına götürmek için Camden neden bu kadar sabırsızlanıyordu? O halısız odada turşusu kurulmuş haşarattan, mavi şişelerle ve güvelerle dolu çekmecelerden başka bir şey yoktu ki. Mr. Lydgate oranın kusuruna bakmamalıydı. Aslında bir el kâğıt oynasalar çok daha iyi olurdu. Kısacası, açıkça görülüyordu ki, kadın yakınları bir rahibi tüm erkeklerin, tüm vaizlerin kralı sayıp taparcasına sevebiliyor ama gene de onun kendilerinin yönetimine çok ihtiyacı olduğunu düşünebiliyorlardı. Mr. Lydgate genç ve bekâr bir erkeğin olağan yüzeyselliğiyle, şimdiye kadar Mr. Farebrother'ın onlara hadlerini bildirmemiş olmasına şaşmıştı.

Çalışma odasının kapısını açarken Mr. Farebrother, "Annem benim özel meraklarıma ilgi gösterecek konuklarım olmasına alışkın değil" dedi; kısa saplı porselen bir pipo ile tütün kutusu sayılmazsa, oda insanın bedenini rahatlatmak bakımından gerçekten hanımların ima ettikleri kadar çıplaktı.

Farebrother, "Sizin meslekten olanlar genellikle sigara ya da pipo içmezler" dedi. Lydgate gülümseyerek başını sallayınca, "Benim meslektaşlar da pek içmezler sanırım. Bulstrode ile takımının pipomu aleyhime kullandıklarını göreceksiniz. Tütünü bıraksam, Şeytanın ne kadar sevineceğini bilmiyor onlar" diye devam etti.

"Anlıyorum. Çabuk öfkelenen bir yapınız var sizin, bu yüzden yatıştırıcı bir şeye gerek duyuyorsunuz. Ben daha ağır kanlıyım, tütün beni tembelleştirirdi. O zaman aylaklığa alışır, tüm gücümü atalet içinde tüketirdim."

Mr. Farebrother, "Demek niyetiniz tüm gücünüzü işinize vermek. Ben sizden on, on iki yaş büyüğüm; sonunda kendimle bir uzlaşmaya vardım. Bir iki zaafımı besliyorum ben – isyan edip yaygara koparmasınlar diye" dedi; sonra ufak birkaç çekmece açtı; "Bakın, bu yöredeki tüm böceklerin tamamını inceledim" diye devam etti; "şimdi de hayvanlar ve bitkiler üzerinde çalışıyorum; ama en azından böcekleri iyice hallettim artık. Yöremiz düzkanatlılar bakımından çok zengin; ben belki... ama siz böceklerime değil de, o cam kavanozu elinize almış, onun içine bakıyorsunuz. Aslında bunlarla ilgilenmiyorsunuz, öyle değil mi?"

"Bu anensefalus türü güzel canavarı görünce, gerçekten öyle. Hayvanlarla, bitkilerle fazla uğraşacak zamanım olmadı hiç. Bede-

nin yapısına duyduğum ilgi, erken yaşta bir zehir gibi kanıma girdi benim; mesleğimle çok yakından bağlantılı bir şey bu. Başka bir merakım yok. İçinde yüzüp duracağım derya gibi bir alan."

"Ne mutlu size!" dedi Mr. Farebrother. Topuklarının üstünde geriye dönerek piposunu doldurmaya başladı. "İnsan manevi bir tütüne ne büyük ihtiyaç duyar, bilmezsiniz siz: Üzerlerinde kötü düzeltmeler yapılmış eski metinlere; *Aphis brassicae* hakkında Twaddler's Magazine'de o ünlü 'Philomicron' imzasıyla çıkan kısacık yazılara; eski İsrail kavminin çölü geçerken belki karşılaştıkları ama adını zikretmedikleri de dahil, Tevrat'ın ilk beş kitabındaki tüm böcekler üzerine yazılmış bilimsel bir risaleye; modern araştırmacıların karıncalar hakkında ulaştıkları sonuçların Tevrat'ın Süleymanın Meselleri bölümünde Kral Süleyman'ın karıncalarla ilgili sözleriyle uyuştuğunu gösteren bir monografiye – bütün bunlara duyulan ihtiyacı bilmezsiniz. Sizi tütün dumanına boğmamdan rahatsız olmuyorsunuz, değil mi?"

Lydgate bu konuşmanın gerisindeki anlamdan çok, açık yürekliliğine –Farebrother'ın kendisi için pek doğru bir meslek seçmediğini hissediyor olmasına– şaştı. Özenle yerleştirilmiş çekmeceler, raflar, Tabiat Bilgisi konusunda resimlendirilmiş pahalı eserlerle dolu o kitaplıklar Lydgate'e, Rahip'in pokerde kazandığı paraları ve bunları nerelere harcadığını bir kez daha düşündürdü. Ama şimdi onun davranışları hakkında yaptığı en iyi yorumun doğru çıkmasını arzu etmeye başlamıştı. Farebrother'ın açık yürekliliği, başkalarınca yargılanmaktan kurtulmayı hedefleyen çirkin bir rahatsızlık duygusundan değil de, sırf iç huzuru için olabildiğince dürüst davranmak arzusundan kaynaklanan türden bir içtenlikti sanki.

Mr. Farebrother bu kadar açık konuşmasının daha yeni tanıştığı Lydgate tarafından yadırganabileceğini düşünmüş olmalı ki az sonra, "Ben sizi, sizin beni tanıdığınızdan daha iyi tanıyorum, Mr. Lydgate" dedi; "şimdiye kadar bunu size söylemediğim için şu anda sizden üstün durumdayım ben. Paris'teyken bir süre aynı apartman dairesini paylaştığınız Trawley'yi hatırlıyor musunuz? Onunla mektuplaşıyorduk; hakkınızda çok şey anlatmıştı bana. Buraya ilk geldiğinizde sizin aynı kişi olduğunuzdan tam emin değildim. Gerçeği öğrenince çok sevindim. Ancak sizin benim hakkımda aynı şekilde bilgi sahibi olmadığınızı biliyorum."

Lydgate bu sözlerde bir duygu inceliği sezmekle birlikte, Farebrother'ın ne demek istediğini pek anlamamıştı. "Bu arada, Trawley'den ne haber?" diye sordu. "Ben izini kaybettim. Fransızların toplumsal düzenleriyle çok ilgileniyor, büyük şehirlerden uzak bir yerde Pythagoras'ın hayal ettiği gibi bir topluluk kurup öyle yaşamaktan söz ediyordu. Dediğini yapabildi mı?"

"Ne gezer. Almanya'da bir kaplıcada doktorluk yapıyor; zengin bir hastasıyla da evlendi."

Lydgate küçümser bir tavırla gülerek, "Demek bugüne kadar fikirleri en uzun dayanan ben olmuşum" dedi. "Trawley tıbbın kaçınılmaz bir yalan dolan düzeni olduğunu ileri sürerdi. Bense, kusur insanların kendilerinde –yalanlara ve budalalığa boyun eğenlerde– diyordum. Düzenbazlığa karşı dışarıdan vaaz verecek yerde, içeride kalıp mikropları temizleyecek bir mekanizma kurmak çok daha yararlı bir şey. Kısacası –ona söylediklerimi aktarıyorum size– o konuşmada sağduyulu olan bendim."

"Ama sizin düşündüğünüzü yapmak, Pythagoras'ınki gibi bir topluluk kurmaktan çok daha güç. Sizin içinizde, size karşı çıkan o yaşlı Âdem baba yok yalnızca; içinde yaşadığınız toplum o ilk Âdem'in soyundan gelen insanlardan oluşuyor. Bu güçlükleri öğrenmek için ben sizden on iki, on üç yıl fazla bir bedel ödedim. Ama—" Mr. Farebrother bir an sustu, sonra, "Gözünüzü gene şu cam kavanoza diktiniz. Bir değiş tokuşa ne dersiniz? Adil bir takas yapmadan vermem onu size ama" diye ekledi.

"Bende alkol içinde birkaç deniz faresi var – türlerinin çok güzel örnekleri. Yanında, Robert Brown'ın yeni kitabı *Mikroskop Altında Bitki Polenleri Üzerine Gözlemler*'i de verebilirim – sizde yoksa tabii."

"Tamam da, bu koca kavanoza nasıl baktığınızı gördükten sonra fiyatı yükseltebilirim pekâlâ. Çekmecelerimin hepsine bir göz atmanızı ve elimdeki bütün yeni böcek türleri hakkında benimle aynı fikirde olmanızı isteyebilirim sizden mesela, tamam m?" Rahip Farebrother bunları söylerken, ağzında piposuyla etrafta dolaşıyor, sonra da büyük bir sevgiyle çekmecelerinin üzerlerine eğiliyordu. "Ayrıca, Middlemarch'ta hastalarının huyuna suyuna gitmek zorunda kalacak genç bir doktor için iyi bir alıştırma, iyi bir eğitim olacaktır bu. Ancak gene de bu koca şeyi kendi biçtiğiniz fiyata vereceğim size."

Lydgate Mr. Farebrother'ın yanına geldi, adları zarif bir el yazısıyla altlarına yazılarak boy sırasına göre güzelce sıralanmış böceklere dalgın dalgın bakarken, "Sizce insanlar başkalarının saçmalıklarına tahammül etme gereğini biraz fazla abartmıyorlar mı? Çünkü tahammül ettiğiniz o budalalar sonunda sizi horlamaya başlıyorlar" dedi. "Hoşlarına gidecek şekilde davransanız da davranmasanız da, insanların size katlanmalarını sağlamanın en kestirme yolu, onlara kendi değerinizi hissettirmektir."

"Doğru, tüm kalbimle size katılıyorum. Ama bunun için kendi değerinize güvenmeniz ve o insanlara bağlı olmadan yaşayabilmeniz gerekir. Bunu pek az kişi yapabiliyor. Yapamayınca yavaş yavaş işinizi kaybederek boş bir adam olup çıkarsınız ya da çoğu zaman, koşum takımlarını kuşanıp arabayı birlikte çektiğiniz kişiler sizi nereye götürürlerse, oraya sürüklenirsiniz. Ama siz şu narin düzkanatlılara bir baksanıza!"

Lydgate her çekmeceye göz atmak zorundaydı; Rahip Farebrother ise kendi haline gülüyor, ancak gene de böceklerini göstermeye devam ediyordu.

Yerlerine oturduktan sonra Lydgate, "Koşum takımları kuşanmak dediniz ya, işte bir zaman önce ben elimden geldiğince bundan kaçınmayı aklıma koydum. Bu yüzden, Londra'da bir iş aramamaya, en azından uzunca bir süre daha aramamaya, karar verdim. Eğitimim sırasında Londra'da gördüğüm şeyler hiç hoşuma gitmemişti – bir sürü içi boş büyüklük taslamalar ve başkalarını engelleyici oyunlar. Kırsal bölgelerde insanlar daha az bilgiçlik taslıyor, arkadaşlıkları da daha uzak ama bu durum, insanın kendine olan saygısını daha az etkiliyor: Onlarla aranızda daha az çekişme çıkıyor ve siz kendinizi işinize gücünüze daha sakin bir kafayla verebiliyorsunuz."

"Evet, tamam da siz iyi bir başlangıç yaptınız; doğru seçilmiş bir mesleğiniz, kendinize en uygun olduğunu hissettiğiniz bir işiniz var. Bazı kimseler o fırsatı kaçırınca, sonradan pişman olsalar da artık çok geç. Ama siz de başkalarına bağlı olmadan yaşayabileceğinizden o kadar emin olmamalısınız."

Aile yükümlülükleri Mr. Farebrother'a fazla ağır geliyor belki diye düşünen Lydgate, "Aile bağlarını mı kastediyorsunuz?" dedi.

"Tam onları değil. Aile bağları pek çok şeyi güçleştiriyor elbette. Ama iyi bir eş –maddiyata önem vermeyen iyi bir kadın– erkeğine

gerçekten yardım edebilir ve ona daha büyük bir bağımsızlık sağlayabilir. Benim kilisemin üyelerinden biri var; çok iyi bir adam, ama karısı olmasaydı, içine düştüğü sıkıntılardan asla kurtulamazdı. Garth'ları tanıyor musunuz? Onların doktoru Dr. Peacock değildi sanırım."

"Hayır, tanımıyorum ama yaşlı Featherstone'un Lowick'teki evinde Miss Garth diye biri var."

"Onların kızı, son derece iyi bir kız."

"Çok sessiz, neredeyse varlığını fark etmedim bile."

"Ama o sizi fark etmiştir; bundan emin olabilirsiniz."

"Anlamadım" dedi Lydgate; "Elbette etmiştir" diyemezdi ya.

"Herkesi ölçüp biçer o. Kilisede cemaat üyeliği ayinine ben hazırlamıştım, çok sevdiğim biridir."

Lydgate Garth'lar hakkında daha fazla şey öğrenmekte isteksiz davranınca, Mr. Farebrother bir süre sessizce piposunu tüttürdü. Sonunda pipoyu bıraktı, bacaklarını gerdi, parıldayan gözlerini Lydgate'e doğru çevirerek, "Ancak biz Middlemarch'lılar sizin sandığınız kadar uysal insanlar değiliz" dedi. "Bizim de yalan dolanlarımız, ayrı gruplarımız var. Örneğin ben bir grubun adamıyım, Bulstrode başka bir grubun. Seçimde bana oy verecek olursanız, Bulstrode'u kızdırırsınız."

Lydgate üstüne basa basa, "Bulstrode'un aleyhinde olan ne var?" diye sordu.

"Aleyhinde herhangi bir şey var demedim ben, yalnızca gruplaşmadan söz ettim. Onun istediği gibi oy kullanmazsanız, adamı kendinize düşman edersiniz."

Lydgate büyük bir kibirle, "Bana düşman olmasına aldıracağımı sanmam" dedi; "ama hastaneler hakkında iyi fikirleri var anlaşılan; bir de kamu yararı güden işlere büyük paralar harcıyor. Kendi fikirlerimi gerçekleştirmem için bana çok yardımı dokunacak belki. Din alanındaki düşünlerine gelince; eh, Voltaire'in dediği gibi, sihirli sözlerle bir koyun sürüsünü yok edebilirsiniz, ama belli bir miktar arsenikle birlikte olursa ancak. Ben o arseniği bana verecek adamı arıyorum, sihirli sözlerine aldırdığım yok."

Mr. Farebrother içtenlikle, "Tamam iyi de o zaman arseniği verecek adamı kızdırmamak gerekir. Bense, bana oy vermediniz diye size kızmam, biliyorsunuz. Kendi rahatımı sağlayacak şeyleri başkalarına görev haline getirmem ben. Birçok bakımdan Bulstrode'a karşıyım;

içinde bulunduğu gruptan hoşlanmıyorum; bunlar dar kafalı, cahil kimseler; insanların iyiliğine çalışmaktan çok, rahatlarını kaçırmaya bakıyorlar. Kurdukları düzen bir tür maddiyatçı-maneviyatçı hizipçilik; kendileri dışındaki herkesi, cennet yolunda karınlarını doyurmaya yarayacak cehennemlik cesetler gibi görüyorlar" dedi. Sonra gülerek devam etti: "Ancak Bulstrode'un yeni hastanesinin kötü bir şey olduğunu söylemiyorum; beni eski hastaneden atmak istemesine gelince; eh, benim baş belası biri olduğumu düşünüyorsa, kendisine yapılan bir iltifata iltifatla karşılık veriyordur, o kadar. Ayrıca ben de örnek bir rahip değilim hani, adam yokluğunda idare ediyorum işte."

Lydgate, Mr. Farebrother'ın kendini haksız yere kötülediğinden pek de emin değildi. Örnek bir hekim gibi, örnek bir rahibin de kendi mesleğini dünyanın en iyi mesleği sayması ve her türlü bilgiyi sırf ahlaksal hastalıkların tedavisinde yararlanacağı bir araç olarak görmesi gerekirdi. Ama yalnızca, "Sizin yerinize başka birini getirmek için Bulstrode ne gibi nedenler ileri sürüyor?" demekle yetindi.

"Kendisinin ruhani din adını verdiği fikirlerini öğretmiyormuşum ben; bir de benim o işe ayıracak vaktim yokmuş. Söylediklerinin ikisi de doğru. Ancak vakit yaratabilirim; o kırk sterlinlik maaşı alabilirsem, ona da memnun olurum. Durum bu işte" dedi. "Ama bu konuyu bırakalım şimdi. Ben size yalnızca şunu söylemek istedim: Oyunuzu arsenik kaynağınızdan yana kullanacak olursanız, bu yüzden benden uzak durmaya kalkışmayın sakın. Sizi kaybetmek istemem. Dünyayı dolaştıktan sonra gelip aramıza yerleşen bir tür gezginsiniz siz ve hem ahlakça hem de tabiatça benimle taban tabana zıt kimselere olan inancımı korumamı sağlayacaksınız. Hadi, şimdi Paris'teki insanları anlatın bana."

BÖLÜM 18

"Ah, efendim, en yüce ümitleri dünyanın
Daha düşük ümitlerle kura çekişiyorlar:
Yiğit yürekliler eğer kötü hava solurlarsa,
Hepsinin vebaya yakalanma tehlikesi var;
Ekvator'u yanlarına kireç suyu almadan geçecek olurlarsa
O zaman da belki iskorpit illetine tutulurlar."

Bu konuşmanın ardından, hastaneye rahip atama sorunu Lydgate için gerçek bir sıkıntı haline gelinceye kadar birkaç hafta geçti; ama o, nedenini hiç düşünmeden, kime oy vereceğine ilişkin kararını erteleyip duruyordu. Aslında Mr. Farebrother'a karşı kişisel bir sevgi beslemese, konuya tümüyle kayıtsız kalabilirdi; yani çıkarlarına daha çok uyan tarafı tutar, oyunu hiç tereddüt etmeden Tyke'ın atanmasından yana kullanırdı.

Ama Aziz Botolph Kilisesi'nin rahibini daha yakından tanıdıkça, ona duyduğu sevgi artıyordu. Mr. Farebrother onun kasabaya yeni geldiğini ve mesleğinin geleceğini güven altına almak zorunda olduğunu düşünmüş, kendi çıkarını bir yana bırakıp içine düşeceği tehlike hakkında onu uyarmaya çalışmıştı; Lydgate gibi bir insanın gözünden kaçmayacak, eşine az rastlanır bir incelik ve cömertlik işaretiydi bu. Rahibin olağanüstü zarif başka davranışları da vardı ve bu yüzden karakteri, güney İngiltere'nin yarısı doğal bir ihtişam, yarısı toplumsal bir perişanlık sergileyen o bildik manzaralarını andırıyordu. Pek az erkek, kendisine muhtaç olup hayatını birçok bakımdan güçleştiren annesine, teyzesi ve ablasına böylesine örnek bir evlat, böylesine nazik ve cömert bir yeğen ve kardeş olabilirdi; gene, ufak tefek birtakım ihtiyaçların baskısı altında yaşayan pek az erkek, yüce gönüllülük ederek, ister istemez bencil bir nitelik taşıyacak olan kendi arzularını önemsizmiş gibi göstermek hususunda onun kadar kararlı davranabilirdi. Mr. Farebrother, hayatı ne kadar dikkatle incelenip araştırılırsa araştırılsın, kendisinin bu iki bakımdan herhangi bir kusurunun bulunamayacağını biliyor

ve belki biraz da bunu bildiği içindir ki dindarlıkları aile içi davranışlarında olumlu bir etki yaratırmış gibi görünmeyen ve yüksek amaçlarıyla eylemleri birbirini tutmayan kimselerin sert eleştirilerine pek kulak asmıyordu. Vaaz veriş biçimi, İngiliz Kilisesi'nin güçlü dönemindeki gibi içten, özlü ve etkiliydi. Elinde yazılı bir metin olmadan konuşurdu. Onu dinlemek için kilisesine başka köylerden insanlar da geliyordu; bir rahibin görevinin en güç yanının kiliseyi daima dolu tutabilmek olduğu düşünülürse, bu da Farebrother için, kendisinin pek de önemsemediği başka bir üstünlük nedeniydi. Ayrıca, Mr. Farebrother yumuşak huylu, zeki, açıksözlü, sevimli bir adamdı; biz insanların yarısını dostlarımız için baş belası haline getiren o gizlice acı acı sırıtmalara ya da arada bir ince ince laf sokuşturmalara asla kalkışmazdı. Lydgate onu gerçekten sevmişti ve onunla dost olmak istiyordu.

İşte özellikle bu duyguların etkisiyle, rahip atama sorunu üzerinde düşünmeyi hâlâ erteliyor, bunun aslında kendisinin işi olmadığına ve sonunda belki de oy vermek zorunda kalmayacağına inanmaya çalışıyordu. Bu sırada yeni hastanenin iç düzenlemeleri için planlar hazırlamakta olduğundan, fikir alışverişinde bulunmak amacıyla Mr. Bulstrode'la sık sık görüşmekteydi. Bulstrode, Lydgate'in her zaman kendisine yardım edeceğine güvenebileceğini düşünüyor ama ona yakında Tyke ile Farebrother arasında yapılacak seçime ilişkin kararı hakkında bir şey sormuyordu. Ancak, daha sonra Sağlık Ocağı Yönetim Kurulu toplanıp Lydgate'e rahip meselesinin yöneticilerle hekimlerden oluşan bir komisyona havale edildiği ve komisyonun gelecek cuma günü toplanacağı bildirilince, Middlemarch'ı ilgilendiren bu önemsiz konuda artık bir karara varması gerektiğini görerek canı sıkıldı. İçinden bastıramadığı açık seçik bir ses, Mr. Bulstrode'un şimdi bir başbakan durumunda olduğunu ve Tyke meselesinin onun için iktidarda kalıp kalmama anlamına geldiğini söylüyor; Bulstrode'un görevden ayrılma ihtimali zihninde önleyemediği, aynı derecede tatsız düşünceler uyandırıyordu. Çünkü Lydgate'in kendi gözlemleri de, Farebrother'ın Bulstrode'a karşı çıkıldığı takdirde, o adamın bunu kesinlikle unutmayacağı yolundaki sözlerini sürekli doğrular nitelikteydi. Oylama konusunda artık bir vicdan muhasebesi yapması gerektiğini hissetmeye başlamıştı. Bundan sonraki üç gün sabahları düşünceli düşünceli tıraş olurken, içinden hep "Ah bu adamların

o saçma, küçük entrikaları!" deyip durdu. Mr. Farebrother'ın aleyhine söylenecek haklı şeyler vardı elbette: Dini görevleri dışındaki meşguliyetlerine ne çok zaman harcadığı düşünülürse, üstündeki işyükü zaten aşırı derecede fazlaydı. Lydgate'i sürekli şaşkına çeviren ve Farebrother'a verdiği değeri zedeleyen başka bir nokta da, para uğruna açıkça kumar oynamasıydı; oyunu gerçekten seviyordu; ama belli ki, oyunun hizmet ettiği bir hedef vardı ve o, bu hedefi de seviyordu. Mr. Farebrother kuramsal bakımdan her türlü oyunu savunuyor, İngilizlerin zekâlarının oyun oynamadıkları için köreldiğini söylüyordu; ama Lydgate, işin ucunda para olmasa, onun çok daha az oynayacağından emindi. Green Dragon'da bazı annelerle eşleri kaygılandıran bir bilardo salonu vardı; onlar burayı Middlemarch'ın başta gelen günah yuvası sayıyorlardı. Rahip çok iyi bir bilardo oyuncusuydu; Green Dragon'a çok sık gitmiyordu ama arada bir gündüz vakti uğradığı ve bilardoda para kazandığı söyleniyordu. Hastane rahipliği işine gelince, yılda kırk sterlinlik maaşın dışında, Farebrother'ın bu görevi istermiş gibi bir hali yoktu. Lydgate sofu bir adam değildi ama oyun oynamaktan hoşlanmazdı; oyunda para kazanmayı ise bayağılık sayardı. Kendi ideal hayat anlayışı, Farebrother'ın küçük miktarlarda para kazanmak uğruna katlandığı böyle bir köleliğe tiksintiyle bakmasına neden oluyordu. O güne kadar Lydgate'in ihtiyaçları kendisi hiç sıkıntıya girmeden, hep başkalarınca karşılanmıştı; bu yüzden saygın bir erkek için önemsiz gördüğü beş on lirayı hiç düşünmeden harcamış; ama çalışıp beş on lira kazanmayı aklının ucundan bile geçirmemişti. Genelde zengin biri olmadığının farkındaydı ama kendini hiçbir zaman yoksul hissetmediği gibi, parasızlığın insanlara neler yaptıracağını tahmin edebilecek bir hayal gücüne de sahip değildi. Kendisi hiçbir şeyi para düşünerek yapmadığından, Farebrother'ın böyle ufak kazançlar peşinde koşmasını mazur göremiyordu. Son derece çirkin bir davranıştı onunkisi; bu nedenle Lydgate, rahibin geliri ile ortalama masrafları arasındaki oranı hesaplamaya hiç kalkışmamıştı. Böyle bir şeyi kendi harcamaları için de yapmazdı belki.

Ve şimdi oylama günü gelip çatınca, Lydgate bu çirkin gerçeğin Rahip Farebrother'ın aleyhindeki etkisini çok daha büyük bir şiddetle hissetmeye başladı. İnsanların karakterleri daha tutarlı olsa, özellikle de dostlarımızın nitelikleri üstlenmek istedikleri görevlere daima uygun düşseydi, o zaman bizler de ne yapacağı-

mızı çok daha iyi bilirdik! Lydgate inanıyordu ki, eğer ortada Mr. Farebrother'ın atanmasına karşı geçerli hiçbir itiraz bulunmasa, Mr. Bulstrode'un ne hissedeceğine hiç bakmaz, oyunu kesinlikle ona verirdi, çünkü kendisi asla Bulstrode'a kulluk etmek niyetinde değildi. Öte yandan Tyke, hayatını tam anlamıyla görevine adamış bir adamdı; yalnızca, Aziz Peter Kilisesi'ne bağlı uzak bir şapelde rahip yardımcılığı yapıyordu ve ek bir iş için gereken vakti vardı. Hakkında, dini inançlarının samimiyetine duyulan kuşku ve çekilmez bir adam olduğu yolunda bir düşünce dışında, kimsenin söyleyebileceği olumsuz bir şey bulunmuyordu. Bu yüzden Mr. Bulstrode onu istemekte haklıydı aslında.

Ancak hangi tarafa meyletmeye başlarsa başlasın, ortaya hemen Lydgate'i ürkütüp tereddüde düşüren bir şeyler çıkıyor; gururlu bir insan olduğundan, ürküp çekinmek zorunda kalmak biraz canını sıkıyordu. Bulstrode'la arasını bozarak kendi yüksek amaçlarının önünü kesmek istemezdi; ama oyunu Farebrother'ın aleyhine kullanarak onun yeni bir görev ve maaştan mahrum edilmesine yardımcı olmak da hoş bir şey değildi. Ayrıca aklından, acaba kırk sterlinlik ek bir gelir Farebrother'ı o aşağılık poker yoluyla para kazanmak kaygısından kurtarabilir mi, diye bir düşünce de geçiyordu. Lydgate oyunu Tyke'tan yana kullanmanın kendisine de yarayacağının açıkça farkındaydı ve bu da hiç hoşuna gitmiyordu. Ama acaba gerçekten yarayacak mıydı? Başkaları yarayacağını söyleyecek, kendisinin Middlemarch'ta önemli bir kişi olmak ve hayatta ilerlemek uğruna Bulstrode'un gözüne girmeye çalıştığını iddia edeceklerdi. Peki, neden Tyke? Lydgate biliyordu ki, mesele sırf kendi kişisel beklentileriyle ilgili olsa, Bulstrode'un dostluğuna da düşmanlığına da zerre kadar aldırmazdı. Onun asıl istediği, çalışmaları için uygun bir ortam ve fikirlerini gerçekleştirmekte kullanacağı bir vasıta elde etmekti. Bu durumda kendisinin, rahip seçimiyle ilgilenmekten çok, ateşli hastalıklar arasındaki kesin farkları göstererek tedavi sonuçlarının doğruluğunu deneyebileceği iyi bir hastaneye sahip olmaya çalışması gerekmez miydi? Ancak, Lydgate şimdi ilk kez, ufak tefek toplumsal koşulların insanı karmaşık bir ağ gibi sardığını ve baskı altına alarak amaçlarına ulaşmasını engellediğini hissediyordu. Bu iç muhasebesinin ardından hastaneye gitmek üzere yola çıkarken tek ümidi, seçim tartışmalarının yeni bir şekil alacağı ve terazinin gözlerinden birinin ağır basmasıyla oylamaya

hiç gerek kalmayacağıydı. Sanırım biraz da tartışmalar sırasındaki heyecanlı havaya güveniyordu; birden uyanan sıcak bir duygu seli, heyecansız bir tartışmanın güçleştirdiği bir kararın kolayca sonuca bağlanmasını sağlayabilirdi pekâlâ. Öyle ya da böyle, kendisi kime oy vereceğini henüz açıkça kararlaştırmış değildi; yol boyunca, bu seçim yapma zorunluluğuna içerledi durdu. Eskiden olsa, kesin bir bağımsızlık kararıyla yola çıkıp büyük hedeflere yönelmiş bir insanın daha işin başında tatsız birtakım ufak tefek seçeneklerin pençesine düştüğünü görmek, ona gülünç bir mantık hatası gibi gelirdi. Öğrencilik yıllarında kendisi için tasarladığı çalışma ortamı bundan ne kadar farklıydı.

Lydgate yola çıkmakta geç kalmıştı ama Dr. Sprague ve öteki iki alaylı cerrah ile yöneticilerden birkaçı erkenden gelmişlerdi; hâlâ gelmeyenler arasında başkan ve muhasip üye olan Mr. Bulstrode da vardı. Konuşmalardan seçimin sorunlu geçeceği ve, çoğu kimsenin sandığının tersine, Tyke'ın büyük bir ekseriyetle kazanmasının pek de kesin olmadığı anlaşılıyordu. Şaşılacak bir şey gerçekleşmiş, farklı düşüncelerdeki iki hekimin aynı adayı tuttukları –daha doğrusu, aynı cephede yer aldıkları– görülmüştü. Sert ve ağırbaşlı bir adam olan Dr. Sprague, herkesin tahmin ettiği gibi Mr. Farebrother'dan yanaydı. Doktorun dinsiz olduğuna neredeyse hiç kuşku yoktu; ama her nasılsa Middlemarch baştan beri onun bu kusurunu, sanki Lordlar Kamarası Başkanı ya da Adalet Bakanıymış gibi, hoşgörüyle karşılamıştı. Bilgi ile kötülük arasında bağ bulunduğu yolundaki o dünyalar kadar eski görüş, süslü farbalalar ve ince duygular hakkında kesin fikir sahibi kadın hastaların zihinlerinde bile etkisini hâlâ koruduğu için, onlar belki de sırf bu bağ nedeniyle Dr. Sprague'in tıbbi gücüne yürekten inanmaktaydılar. Tüm komşularının ona mantıklı düşünen, serinkanlı bir adam demeleri, belki de gene dinsizliği yüzündendi; ayrıca, bu iki nitelik, doktorun ilaçlar ve etkileri hakkındaki tüm bilgileri depolayabilecek kadar büyük bir zihni olduğunu gösterirdi. Kısacası, eğer bir hekim Middlemarch'a çok katı dini görüşleri bulunduğu ve duadan başını kaldırmadığı yolunda bir şöhretle gelmişse –ayrıca, başka şekillerde de güçlü bir dindarlık görüntüsü veriyorsa– onun tıbbi becerisi hemen her yerde mutlaka kuşkuyla karşılanırdı.

Dr. Minchin bu nedenle (mesleki açıdan) şanslıydı; çünkü onun dini inançları belli ilkelere dayanmayan genel nitelikte inançlardı

ve Dr. Minchin, ister Anglikan Kilisesi'ne, ister Protestanlık'a ilişkin olsun, tüm ciddi inançlara hep bir parça tıbbi hava katardı. Eğer Mr. Bulstrode kendisine ısrarla, Luther'in ruhun kurtuluşunu salt inanca bağlayan doktrini bir kilise için yaşamsal derecede önemlidir dese, Dr. Minchin de insanın sırf bir makine ya da rastgele bir araya gelmiş bir atom yığını olmadığına inandığını söylerdi; Mrs. Wimple ısrarla, mide ağrısını ilahi takdirle ilişkilendirse, Dr. Minchin de hastalarının zihin pencerelerini açık tutmaktan yana olduğunu, onların düşüncelerine sınır koymaktan hoşlanmadığını belirtirdi; Üniteryen mezhebinden bir bira fabrikası sahibi, Aziz Athanasios taraftarlarının inancıyla alay etse, Dr. Minchin ona Alexander Pope'un *İnsan Tabiatı Üzerine Deneme*'sinden dizeler okurdu. Dr. Sprague'in o pek dağınık fıkra anlatış biçimine karşıydı Minchin; kendisi herkesin beğendiği eserlerden sözler aktarmayı tercih ediyor, zarafetin her türünden hoşlanıyordu; ayrıca, Middlemarch'ta herkes, onun bir piskopos akrabası olduğunu ve tatillerini bazen "piskoposluk sarayı"nda geçirdiğini bilirdi.

Dr. Minchin yumuşak elli, açık tenli, tombulca bir adamdı; dıştan bakınca nazik bir rahipten farkı yoktu; oysa Dr. Sprague gereksiz derecede uzun boyluydu; vakur bir duruş için ayakkabı altlarından geçen bantların gerekli sayıldığı yıllarda, onun pantolonunun dizleri kırış kırış olur, potinleri apaçık ortaya çıkardı. Bir eve geldiğinde, sanki çatının durumuna bakmak için uğramış gibi içeri, dışarı, yukarı, aşağı, her yeri durmadan dolaştığını işitirdiniz. Kısacası, Dr. Sprague ağırsıklet bir adamdı; Dr. Minchin'in bir hastalığı saklandığı yerde bulup etkisiz hale getireceğine güvenilirken, Dr. Sprague'in hastalıkla güreşmesi, onu kaldırıp sırtüstü yere vurması beklenirdi. İkisi de hekimliğin sağladığı o gizemli üne hemen hemen eşit derecede sahipti; ikisi de görgü kurallarına sıkı sıkıya uyar, birbirlerinin hekimlik becerilerine duydukları küçümsemeyi kesinlikle belli etmezlerdi. Kendilerini Middlemarch'ın başlıca kurumları arasında saydıkları için, tüm yenilikçilere karşı –aslında başka mesleklerden olup işlerine karışmaya kalkışan herkese karşı– güç birliğine hazırdılar. Bu yüzden şimdi ikisi de Mr. Bulstrode'a içten içe aynı derecede muhaliftiler; ama Dr. Minchin hiçbir zaman Bulstrode'a açıkça cephe almamış ve nedenlerini (bünyesini bir tek Dr. Minchin'in anladığına inanan) Mrs. Bulstrode'a önceden uzun uzun anlatmadan, onunla asla fikir ayrılığına düşmemişti. Tıp erbabının çalışmalarını uzaktan

dikkatle izleyen ve birtakım yenilikleri onlara zorla kabul ettirmeye uğraşan bu adam, her ne kadar doğrudan doğruya kendilerini değil de, daha çok sözleşmeleri gereği yoksullara bakan çıraklıktan yetişme doktor ve eczacıları sıkıntıya sokuyorsa da, çıkardığı kötü kokular onların kendi hekim burunlarını da rahatsız ediyordu. Bulstrode'un Lydgate'e arka çıkmaktaki kararlılığı, Dr. Minchin'i iyice kızdırdığı için, o da Bulstrode'a karşı yürütülen yeni muhalefete açıkça katılanlar arasındaydı artık.

Middlemarch'ın emektar pratisyen doktorları Mr. Wrench ile Mr. Toller şimdi ayrı bir yerde ayakta durmuş, aralarında sohbet ediyor; ikisi de Lydgate hakkında, sırf Bulstrode'un amaçlarına hizmet etmek için yaratılmış zıpırın teki sanki, diyorlardı. Daha önce, doktor olmayan dostlarıyla konuşmalarında ikisi de görüş birliği içinde, Mr. Peacock emekli olunca kasabada onun yerini alan bu genç doktordan övgüyle söz etmişler; onun Middlemarch'a, başka bilim dallarıyla uğraşıp vakit yitirmeksizin tıpta kazandığı anlaşılan bilgi ve becerilerin dışında herhangi birinin tavsiyesi olmadan, sırf kendi üstün nitelikleriyle geldiğini belirtmişlerdi. Ancak sonradan açıkça görmüşlerdi ki, Lydgate ilaç satmayarak, kendisiyle aynı konumdaki doktorları töhmet altında bırakmak niyetindeydi; ayrıca, pratisyen olarak kendisi ile, tıp mesleğinin sağlığı bakımından değişik tabiplik mertebelerini korumaya çalışan üniversite mezunu hekimler arasındaki sınırı belirsizleştirmek istiyordu. O mertebeler, özellikle de İngiltere'deki iki üniversiteden birini bitirmemiş, oralarda anatomi ile hasta yoklama yöntemleri derslerini okumamış, gözlemin belki gerçekten önemsendiği ama pek güvenilir biçimde yapılmadığı Edinburgh ve Paris'te deneyim kazandığına dair asılsız bir iddiayla ortaya çıkan bu gence karşı, canla başla korunmalıydı.

Böylece o gün Bulstrode'un Lydgate'ten, Lydgate'in de Tyke'tan farkı olmadığı düşünülmekteydi ve rahip seçiminde oy verecekler arasındaki görüş ayrılıkları bu şekilde ortadan kalktığından, aslında apayrı zihin yapılarına sahip kişilerin aynı kararda birleşebilmeleri kolay oldu.

Dr. Sprague salona girer girmez, orada duran bir gruba, "Ben Farebrother'dan yanayım" dedi. "Evet, görev maaşlı olacak, tamam, yürekten desteklerim. Ama Farebrother'ı neden o maaştan mahrum edelim ki? Adamın fazla bir geliri yok; ev geçindirmenin, rahip

olarak yaptığı hayır işlerinin yanında, bir de hayatını güven altına almak zorunda o. Cebine kırk sterlin koyarsanız hiç de fena olmaz yani. Farebrother iyi bir insan; fazla rahiplik taslayan bir havası yok ama bu kadarı dini görevlerini yapmaya yetiyor bence."

Hatırı sayılır, emekli bir hırdavatçı olan yaşlı Mr. Powderell, alayla Parlamento'da bir konuşmacıyı protesto etme karışımı bir sesle, "Hop, hop! Doktor" diye atıldı. "Tamam, ortaya çıkıp istediğinizi söyleyeceksiniz elbette. İyi de, bizim burada düşünmek zorunda olduğumuz şey, şunun bunun geliri değil, yoksul hastaların ruhları." Bunları söylerken Mr. Powderell'in sesinde de yüzünde de içten bir merhamet ifadesi belirmişti. "Mr. Tyke, İncil'e tastamam bağlı bir vaiz – gerçekten öyledir. Onun aleyhine oy kullanırsam, kendi vicdanıma karşı çıkmış olurum ben yani."

Deri tüccarı Mr. Hackbutt, "Mr. Tyke'a karşı olanlar şimdiye kadar hiç kimseden vicdanına aykırı oy kullanmasını istemedi sanırım" dedi. Hackbutt düzgün konuşan, varlıklı bir adamdı; parıldayan gözlükleri ve dimdik ayağa kalkmış saçlarıyla hışım içinde birden zavallı Mr. Powderell'e doğru dönmüştü. "Yöneticiler olarak bizim tüm işimiz, tek bir merkezden gelen önerileri yerine getirmek midir, bunu iyice düşünmemiz gerekir sanırım. Eğer bu kasabadaki tüm hayır kurumlarını kendi fikirlerini gerçekleştirmek için bir araç saymaya alışmış bir kimse tarafından teklif edilmemiş olsaydı, Komisyonumuzun üyelerinden herhangi biri, bugüne kadar hastane rahipliği görevini yürüten bir insanın yerine başka birini getirmeyi aklından geçirir miydi, sorarım size? Ben kim, neyi neden yapıyor, bunu sorguluyor değilim; bırakalım bunlar yüce Tanrı ile onların kendi arasında kalsın; ama ısrarla şunu söylüyorum: Burada gerçek bağımsızlıkla bağdaşmayan birtakım baskılar var; ayrıca dalkavukluk ve kulluk, çoğu zaman, bu şekilde davranan insanların ahlaki ya da mali kaygılar yüzünden açıklamaya cesaret edemeyecekleri birtakım koşulların zoruyla katlandıkları bir durumdur. Ben kendim din adamı değilim, fakat Kilise bünyesindeki fikir ayrılıklarına epeyce kafa yordum ve—"

Avukat ve sicil memuru Mr. Frank Hawley, "Fikir ayrılıklarının canı cehenneme!" diye patladı. Mr. Hawley yönetim kurulu toplantılarına pek az gelirdi ama şimdi elinde kamçısıyla acele şöyle bir uğramıştı. "Bizim ayrılıklarla bir işimiz yok burada. Farebrother uzun zamandır o görevi elinden geldiğince yapıyor, hiçbir ücret

almadan hem de; ama eğer şimdi ücret verilecekse, ona verilmeli. O işi Farebrother'ın elinden almak, berbat bir şey olur bence."

Mr. Plymdale, "Nezaket sahibi insanlar konuşmalarında kişisel olmasalar iyi ederler sanırım" dedi. "Ben oyumu Mr. Tyke'tan yana kullanacağım; ama Mr. Hackbutt ima yollu söylemeseydi, kendimin dalkavuk ve kul köle olduğumu bilemeyecektim hani."

"Benim konuşmamda kişisel bir şey yoktu. Tekrar etmeme ya da o sırada söyleyeceklerimin sonunu getirmeme izin verseydiniz diyecektim ki—"

Mr. Frank Hawley, "Bakın, işte Minchin geldi!" dedi; bunun üzerine herkes Mr. Hackbutt'a sırtını döndü ve onu, üstün yetenekli biri olmanın Middlemarch'ta işe yaramadığı düşüncesiyle baş başa bıraktı. "Buyurun gelin, Doktor; sizi doğru tarafa götürmem gerekiyor, öyle değil mi?"

Dr. Minchin, "Öyle umarım" dedi; bazı kimseleri başıyla selamladı, bazılarının elini sıkarken, "İçimdeki duygulara karşı koymak pahasına olsa da öyle" diye ekledi.

"Duygu diye bir şey varsa burada eğer, işinden atılacak adamdan yana olması gerekir bunun sanırım" dedi Mr. Frank Hawley.

"İtiraf edeyim ki, benim duygularım öteki adaydan da yana. Hangisi daha değerli, bilemiyorum. Mr. Tyke örnek bir insan bence –daha iyisi olamaz– adaylığının son derece doğru nedenlere dayandığı inancındayım. Kendi hesabıma ben oyumu ona verebilmeyi çok isterdim. Ama düşündükçe, Mr. Farebrother'ın atanma hakkının daha ağır bastığını kabul etmek zorunda kalıyorum. Farebrother hoş bir adam, yetenekli bir vaiz; ayrıca, daha uzun zamandır aramızda."

Yaşlı Mr. Powderell üzgün ve sessiz, gözlerini dikmiş ona bakıyordu. Mr. Plymdale huzursuz huzursuz kravatını düzeltti.

Az önce salona giren ünlü nakliyeci Mr. Larcher, "Umarım, Farebrother'ı örnek bir rahip gibi göstermeye kalkmıyorsunuz, Doktor" dedi. "Benim bir husumetim yok ona; ama, bu gibi atamalarda, daha yüce bir Varlık bir yana, topluma karşı da bir sorumluluğumuz bulunduğunu düşünüyorum ben. Kanaatimce, Mr. Farebrother rahip olamayacak kadar zayıf bir insan. Aleyhindeki ayrıntılara girmek istemem; ama vakit bulup burada pek fazla bir rahiplik yapmayacaktır."

O yörelerde ağzının bozukluğuyla tanınan Mr. Hawley, "Rahipliğin canı cehenneme! Azı, fazla rahiplik taslamaktan daha iyi"

dedi; ardından hızla, bir araya toplanmış dört tıp adamına doğru dönüp, "Hastaların onca duaya, onca vaaza dayanacak halleri yok ki zaten. Sonra, ahlak mahlak diye tutturan türden bir din, hastaların moralini bozar, iç organlar için kötüdür de!" diye ekledi.

Kimsenin Hawley'ye yanıt vermesine gerek kalmadı; çünkü bu sırada içeriye, kimilerin candan, kimilerin ise uzaktan selamladıkları üç kişi girmişti. Gelenler, Aziz Peter Kilisesi'nin rahibi Reverend Edward Thesiger, Mr. Bulstrode ve Tipton'lu dostumuz Mr. Brooke'tu. Mr. Brooke yönetim kuruluna girmeye bundan bir süre önce razı olmuş ama toplantılara hiç katılmamıştı; şimdiki katılışı, Mr. Bulstrode'un çabalarının bir sonucuydu. Hâlâ bekledikleri bir kişi vardı ve o da Lydgate'ti.

Şimdi herkes yerine oturdu; toplantıya Mr. Bulstrode başkanlık ediyordu; her zamanki gibi yüzü solgundu, her zamanki gibi kendini tutar bir hali vardı. Ilımlı bir muhafazakâr Protestan olan Mr. Thesiger, arkadaşı Mr. Tyke'ın atanmasını istiyordu; Tyke gayretli, becerikli biriydi; küçük bir kilisede görevli olduğundan, ruhlarının selameti için uğraştığı köylülerin sayısı fazla değildi, bu yüzden yeni işine ayıracak bol vakti olacaktı. Hastane rahipliği gibi görevlere dört elle sarılmak gerekirdi; bu tür görevler, amaçlanan manevi etkileri gerçekleştirmek bakımından eşsiz fırsatlardı. İşin maaşlı olması iyi hoştu ama amacından sapıp sırf bir maaş aracı haline gelmemesi için görevli rahibin daha yakından izlenmesi gerekirdi. Mr. Thesiger öyle sakin ve düzgün konuşmuştu ki itirazlar sessizce insanların kendi içlerinde yükselebilirdi ancak.

Mr. Brooke seçim konusunda herkesin iyi niyetle hareket ettiği inancındaydı. Kendisi Middlemarch'a yararlı olacak her şeyle çok yakından ilgilendiği halde, şimdiye kadar Sağlık Ocağı'nın işleriyle meşgul olamamıştı; aslında kasabanın önemli kişileriyle bir araya gelip tüm toplumsal sorunları görüşmekten son derece mutlu oluyordu. Bir şeyi tam anladığını belirtmek için her zaman yaptığı gibi, başını sallayarak, "Tüm toplumsal sorunları yani" diye tekrarladı ve devam etti: "Bölge sulh hâkimi olarak çok meşgul bir insanım ben; ayrıca, belgeye dayanan delillerin toplanması işi de var; ama tüm vaktimin toplumun emrinde olduğunu düşünürüm –ve kısaca söyleyeyim, arkadaşlarım beni ikna etti ki, maaşlı bir rahip, maaşlı yani– çok iyi bir şeyiniş ve ben Mr. Tyke'ın atanması için oy kullanmak üzere buraya gelebildiğim için mutluyum; anladığım

kadarıyla kendisi kusursuz bir insan, on iki havariden biri sanki –belagat sahibi falan– ve bu şartlarda oyunu ondan esirgeyecek son kişi benim yani."

Hiç kimseden korkmayan, seçim propagandalarına her zaman kuşkuyla bakan Muhafazakâr Partili Mr. Hawley, "Mr. Brooke, bana öyle geliyor ki alelacele size meselenin sırf bir yüzünü belletmişler" dedi. "Anlaşılan siz, Middlemarch'taki en değerli insanlardan birinin yıllardır ücret almadan burada rahip olarak görev yaptığını ve şimdi onun yerine Mr. Tyke'ın geçmesinin teklif edildiğini bilmiyorsunuz."

Mr. Bulstrode, "Özür dilerim, Mr. Hawley, ama Mr. Brooke'a Mr. Farebrother'ın karakteri ve durumu hakkında her şey anlatıldı" dedi.

"Düşmanları tarafından ama" diye parladı Mr. Hawley.

"Eminim ki burada şahsi bir düşmanlık yok" dedi Mr. Thesiger.

Mr. Hawley, "Yemin ederim ki var ama" diye karşılık verdi.

Mr. Bulstrode sakin bir sesle, "Beyler, meselesinin liyakat ciheti kısaca belirtilebilir elbette; ayrıca, aranızda birazdan oylarını kullanacak üyelerimizin hepsine bütün bilgilerin verilmediğine dair hâlâ şüphesi olan varsa, ben her iki aday için göz önüne alınması gereken mühim hususları özetleyebilirim şimdi" dedi.

Mr. Hawley, "Bence bunun hiçbir yararı olmaz" dedi. "Hepimiz oyumuzu kime vereceğimizi zaten biliyoruz sanırım. Hakkaniyetli davranmak isteyen bir kimse iki tarafı da dinlemek için son dakikaya kadar beklemez. Benim kaybedecek vaktim yok; hemen oylamaya geçilmesini teklif ediyorum."

Herkes bir kâğıda "Tyke" ya da "Farebrother" yazıp oyunu cam bir kupaya atmadan önce, kısa ama gene hararetli bir tartışma daha geçti; bu arada Mr. Bulstrode Lydgate'in salona girdiğini görmüştü.

Açık seçik ve soğuk bir sesle, "Görüyorum ki şu anda oylar eşit olarak ikiye bölünmüş vaziyette" dedi. Sonra Lydgate'e doğru bakarak, "Atılacak bir oy daha var. Sizin oyunuz, Mr. Lydgate; lütfen yazar mısınız?" diye ekledi.

Mr. Wrench ayağa kalktı; "Bu iş belli oldu artık. Hepimiz Mr. Lydgate'in kime oy vereceğini zaten biliyoruz" dedi.

Mr. Lydgate'in kalemi havada kaldı; meydan okurcasına, "Bir şeyler ima eder gibi konuşuyorsunuz, beyefendi" dedi.

"Herkes sizin oyunuzu Mr. Bulstrode'la aynı kişiye vereceğinizi düşünüyor; ben sadece bunu kastettim. Bu bir hakaret mi sizce?"

"Başkaları hakaret sayabilir. Ama bu yüzden Mr. Bulstrode'la aynı kişiye oy vermekten vazgeçecek değilim ben" dedi.

Ardından, kâğıda hemen "Tyke" yazdı.

Böylece Reverend Walter Tyke hastaneye rahip oldu ve Dr. Lydgate Mr. Bulstrode'la birlikte çalışmaya devam etti. Lydgate bu iş için Tyke'ın daha uygun bir aday olmadığından gerçekten emin değildi ama gene de duyguları ona, eğer dolaylı bir taraftarlık söz konusu olmasaydı, oyunu Mr. Farebrother'a vereceğini söylüyordu. Bu rahip meselesi Lydgate'in yüreğinde, Middlemarch'ın bu bayağı ortamına yenik düştüğünü hatırlatan acı bir olay, derin bir yara olarak kaldı. İnsan böyle iki seçenek karşısında ve o koşullar altında verdiği bir karardan ne kadar memnun kalabilirdi ki? Olsa olsa, çağının kendisine sunduğu modeller arasından seçtiği ve daha çok öteki seçeneklerle karşılaştırmanın yarattığı bir tevekkül duygusuyla giydiği bir şapkadan ne kadar memnun olabilirse, ancak o kadar.

Ama Mr. Farebrother, Lydgate'e karşı eskisi gibi dostça davranmaya devam etti. Kişilikleri bakımından, meyhaneciler ve günahkârlarla, kendilerini herkesten üstün görüp Tanrı'ya şükreden çağdaş Ferisiler arasında fazla bir fark yoktur aslında; çünkü çoğumuz, kendi fikirlerimizin yanlışlığını ya da yaptığımız esprilerin sıkıcılığını göremediğimiz gibi, davranışlarımızın yanlışlığının da açık seçik farkına varamayız. Ama Aziz Botolph Kilisesi'nin rahibi kendini böyle bir üstünlük duygusundan kesinlikle kurtarmış, başkalarından hiçbir farkı bulunmadığını kabul ederek onlardan şu yönden büyük ölçüde farklı bir hale gelmişti: Mr. Farebrother başkalarının kendisi hakkındaki küçümseyici düşüncelerine hak verebiliyor ve kendi aleyhine bile olsa, onların davranışlarını tarafsız bir gözle değerlendirebiliyordu.

Bir gün Lydgate'e, "Biliyorum, dünya nimetlerine yenik düştüm ben" dedi. "Ama güçlü bir adam değilim zaten; hiçbir zaman da şan, şöhret sahibi biri olamayacağım. Herakles için, zevk yerine erdemli olmayı seçmiş, denir ya, aslında hoş bir masal bu; ama, sanki bir kez karar verilince geriye bir şey kalmazmış gibi, masalın yazarı Prodikos kahramanımızın işini iyice kolaylaştırıyor. Başka bir masalsa, Herakles'in kirmeni eline alıp yün eğirdiğini, sonunda da Nessos'un zehirli gömleğini giydiğini anlatır. İyi bir karar, insanı doğru yoldan ayırmayabilir sanırım – ama kendi dışındaki herkesin kararı da ona destek olursa ancak."

Rahip Farebrother'ın konuşması her zaman böyle neşeli ve canlı olmazdı: Ferisilerin kendini beğenmişliğinden kurtulmayı başarmıştı o ama bizlerin hep kendi başarısızlıklarımıza bakarak acele ulaştığımız birtakım olumsuz değerlendirmelerden kurtulabilmiş değildi. Lydgate, Mr. Farebrother'ın iradesinin acınacak derecede zayıf olduğunu düşünüyordu.

BÖLÜM 19

"Bir de öteki kadına bak sen, iç çekip, ah vah ederek,
Nasıl yatak yaparak avucunu, yatırmış içine yanağını."
Dante, *Araf, vii.*

Dördüncü George hâlâ Windsor sarayının sınırları içinde hüküm sürerken; Wellington Dükü ülkenin başbakanı; Mr. Vincy Middlemarch'ın belediye başkanıyken, Mrs. Casaubon (kızlık adıyla, Dorothea Brooke) balayı için Roma'ya gitmişti. O günlerde insanların iyilik ve kötülük hakkındaki bilgileri genellikle şimdikilerden kırk yıl daha geriydi. Seyahate çıkanların ne kafalarında ne de ceplerinde Hıristiyan sanatı üzerine tam bir bilgi bulunurdu; gününün en parlak İngiliz eleştirmeni bile, göğe çıkan Bakire Meryem'in çiçeklerle kaplı kabrini, ressamın hayal gücünün yarattığı bir çiçek vazosu sanmıştı. Son zamanlarda birtakım tatsız, kuru boşlukların sevgi ve bilgiyle dolmasına yardım eden romantizm akımının mayası, henüz toplumun tümüne yayılarak, insanların yediklerinin içtiklerinin içine kadar girmiş değildi; ama aynı maya, güçlü bir ilham kaynağı olarak, Roma'daki uzun saçlı birtakım Alman sanatçılar üzerinde etkilerini hâlâ açıkça sürdürüyor, onların yanlarında çalışan ya da aylak aylak vakit geçiren başka ülkelerden kimi gençler de bazen kendilerini gitgide yayılan bu akıma kaptırıyorlardı.

Güzel bir sabah vakti, saçları gür ve kıvırcık ama fazla uzun olmayan, bunun dışında giyim kuşamıyla tam bir İngiliz'e benzeyen bir genç, Vatikan'da sırtını Belvedere Torsosu denen heykele dönmüş, bitişikteki geniş antreden dışarıya, dağların muhteşem manzarasına bakıyordu. Öyle dalıp gitmişti ki kara gözlü, hayat dolu bir Alman'ın kendisine doğru geldiğini, elini omzuna atarak iyice belirgin bir yabancı şivesiyle, "Buraya gel, çabuk! Yoksa kadın duruş pozunu değiştirmiş olacak" dediğini fark etmedi.

Ama hemen davrandı ve ikisi birlikte Meleagros heykelinin yanından sessiz adımlarla geçerek, o zamanlar Kleopatra denen, bedenini çiçeklerin taçyaprakları gibi yumuşak bir sevgiyle saran

örtüsünün altında, güzelliğin mermerleşmiş coşkusu içinde boylu boyunca uzanmış yatan Ariadne'nin sergilendiği salona girdiler. Bu heykelin yanındaki heykel kaidesinin önünde hâlâ ayakta duran bir kadını görmek için tam vaktinde gelmişlerdi: Boyu bosu Ariadne'den hiç de geri kalmayan genç ve sağlıklı bir kadındı bu; üstünde, boğaz altından bağlanıp kollardan geriye atılmış, Quaker'larinkini andıran gri kumaştan yapılma uzun, zarif bir pelerin vardı; yanağını eline dayamıştı ve bu eldivensiz güzel el, sade bir biçimde örülmüş koyu kahverengi saçlarını dolanarak yüzünün çevresinde bir tür hale oluşturan kunduz kürkünden beyaz başlığını biraz geriye itmişti. Genç kadın heykele bakmıyordu, belki heykeli düşündüğü bile yoktu: İri gözlerini hülyalı hülyalı, yere düşen bir güneş ışığına dikmişti. Ama Kleopatra'yı incelemek istermiş gibi orada birden duran iki yabancıyı fark edince, başını çevirip onlara bakmadan hemen arkasını döndü, salonun az ilerisinde aylak aylak dolanan bir kadın hizmetçi ile erkek rehberin yanına gitti.

Alman genç, "Güzel bir tezat yaratmak için kullanılabilir, öyle değil mi?" dedi. Arkadaşının yüzünde de aynı hayranlık ifadesini aradı ama onun yanıt vermesini beklemeden hızla devam etti: "Bak, şurada antikçağların güzeli yatıyor; ölüyken bile hiç de ceset gibi değil, canlı; sırf kendi tensel kusursuzluğunun sonsuz gönül rahatlığı içinde donup kalmış, o kadar. Burada ise, yüreğinde yüzyılların Hıristiyanlık bilinciyle yaşayan, soluk alıp veren bir güzellik ayakta duruyor. Ama onun rahibe kılığında olması gerekirdi aslında; neredeyse sizin Quaker dediğiniz kimselere benziyor sanırım; resmini yapsam, ben ona rahibe kıyafeti giydirirdim. Ne var ki, bu hanım evli! O harika sol elindeki yüzüğü fark ettim; yoksa o soluk yüzlü *Geistlicher*'i –yani rahibi– babası zannedecektim. Epey önce, adamın ondan ayrılıp gittiğini gördüm; sonra da genç kadını o harika pozda yakaladım. Bir düşünsene! Adam belki zengin biridir ve karısının portresini yaptırmak isteyebilir. Ah, arkasından bakmanın bir yararı yok, gidiyor işte! Hadi evine kadar takip edelim şunu!"

Arkadaşı kaşlarını hafifçe çatarak, "Hayır, olmaz" dedi.

"Garip bir adamsın sen, Ladislaw. Şaşırmış gibisin. Kim olduğunu biliyor musun yoksa?"

Will Ladislaw düşünceli görünüyor, yanından ayrılmayan Alman arkadaşının dikkatli bakışları altında büyük salonda ağır ağır yürüyordu. "Kuzenimle evli olduğunu biliyorum, o kadar" dedi.

"Ne, o *Geistlicher*'le mi yani? Adam kuzenden çok, daha yararlı bir akrabaya, amcaya benziyor."

Ladislaw biraz sinirlenmişti; "Amcam değil. Söylüyorum sana, ikinci dereceden kuzenim" dedi.

"*Schön, schön.* Huysuzlanma. Senin Bayan İkinci Kuzen, ömrümde gördüğüm en kusursuz genç Meryem Ana heykeli sanki. Böyle düşünüyorum diye bana kızmazsın ya?"

"Kızmak mı? Saçmalama. Ben kendisini daha önce tek bir kez gördüm, o da birkaç dakika. İngiltere'den ayrılmadan önce kuzenim tanıştırmıştı. O zaman evli değillerdi daha. Roma'ya geleceklerini bilmiyordum."

"Ama onları görmeye gidersin artık; adlarını bildiğine göre, adreslerini öğrenirsin. Hadi, postaneye gidelim mi? Şu portre işini de konuşursun artık."

"Canın cehenneme, Naumann! Ne yapacağımı bilmiyorum. Senin kadar yüzsüz değilim ben."

"Eh! Sen ancak sanat heveslisi bir amatörsün de ondan. Gerçek sanatçı olsaydın, Bayan İkinci Kuzene sen de Hıristiyanlık duygularının can verdiği antik bir form, bir tür Hıristiyan Antigone diye bakar, onu manevi tutkuların denetim altına aldığı tensel bir güç olarak görürdün."

"Evet, ya; ayrıca, o genç kadının dünyaya sırf sen portresini yapasın diye geldiğini de anlardım – ilahi bir varlık, daha üstün bir mükemmellik düzeyine çıkıyor, sonra gelip senin tuvaline yerleşirken, neredeyse tüm gücünü tüketiyor. Doğru; dediğin gibi ben bir amatörüm, çünkü tüm evrenin senin resimlerinin o belirsiz anlamına bürünmeye uğraştığını düşünmüyorum."

İyi huylu ressamımız elini Ladislaw'un omzuna attı; arkadaşının sesindeki hiçbir anlam veremediği o huysuzluk belirtisine aldırmadan, "Elbette öyle düşünüyorum, dostum! Ama evren o anlama yalnız dostun Adolf Naumann'ın aracılığıyla bürünmeye uğraştığı sürece" dedi. "Bak şimdi! Benim dünyadaki varlığım tüm evrenin de var olmasını gerektiriyor, öyle değil mi? Benim yeryüzündeki işlevim ise resim yapmak ve bir ressam olarak benim tümüyle *genialisch*'e –dehaya– dayanan bir fikrim var; o fikir de senin büyük yengen midir, büyük büyükannen midir, her kimse, onu resmime model almak; işte bu nedenle evren benim aracılığımla bu resme bürünmeye çalışıyor, öyle değil mi?"

"Benim aracılığımla da bunu önlemeye çalışıyordur belki, ne dersin, ha? Durum biraz karışık yani."

"Hiç de değil: Resim yapılsın, yapılmasın, ortaya konan çabanın sonucu aynı şey – mantık bakımından yani." Will onun sakin hali karşısında dayanamadı; yüzündeki karanlık bulutlar aydınlık bir kahkahayla dağıldı gitti.

Naumann ümitli bir sesle, "Hadi dostum, yardım edeceksin, değil mi?" dedi.

"Hayır; saçmalama, Naumann! İngiliz hanımlar her isteyene modellik etmezler öyle. Sen resminle çok fazla şey ifade etmek istiyorsun. Ama sonuçta, uzmanların lehinde ya da aleyhinde değişik görüşler ileri süreceği bir arka plan ve bu planın daha iyi ya da daha kötü göstereceği bir portre yapacaksın, o kadar. Kadın portresi nedir ki? Senin o resim sanatın da tekniğin de aslında güçsüz, zavallı şeyler. İnsanın zihninde tasarladıklarını canlandırıp açıklayacak yerde, bulandırıp köreltiyorlar. Dil, daha ince bir ifade aracıdır bence."

"Doğru, resim yapamayanlar için gerçekten öyledir" dedi Naumann. "Bunda çok haklısın. Ben sana resim yapmanı tavsiye etmiyorum ki dostum."

Sevimli ressam iğnelemeyi elden bırakmıyordu ama Ladislaw canı yanmış gibi görünmek istemedi. Sanki onu duymamışçasına sözlerine devam etti:

"Dil daha dolgun bir görüntü sunar; bu görüntü çok açık seçik değilse, daha da iyi. Gene de doğruyu görmek, içten görmekle olur; resimler bize ısrarla, eksik bir şeylerin kaldığını belirterek bakar dururlar. Ben bu eksikliği özellikle kadın resimlerinde hissediyorum. Kadın dediğin, boyalı bir yüzeyden başka bir şey değilmiş gibi sanki! Bekleyip hareketlerini görmek, sesini duymak gerekir. Kadınların soluk alışları bile farklıdır, her an değişir. Şimdi gördüğün bu kadını alalım; sesini nasıl resmedeceksin onun, ha? Oysa sesi, senin gördüğün her yanından çok daha harikadır."

"Anladım, anladım. Kıskanıyorsun onu sen. Hiç kimse senin zihnindeki kusursuzluğun resmini yapabileceğini düşünmeye bile cüret etmemeli. Ciddi bir durum bu, dostum! Senin büyük yengen demek ki! Schiller'in *Amca Rolünde Yeğen* komedisinin trajedi hali bu – ne korkunç!"

"O hanımdan bir daha yengem diye söz edersen, seninle bozuşuruz bak, Naumann."

"Peki ne diyeyim?"

"Mrs. Casaubon."

"İyi. Farz edelim ki sana rağmen onunla tanışıyor ve portresinin yapılmasını çok istediğini öğreniyorum, buna ne dersin, ha?"

Will Ladislaw konuyu kapatmak için küçümser bir edayla, "Evet, farz et dur sen daha!" dedi. Yarı yarıya kendi yarattığı gülünç derecede küçük nedenlerden dolayı sinirlendiğinin farkındaydı. Mrs. Casaubon'dan kendisine neydi? Ancak gene de içinde onunla ilgili bir şeylerin kıpırdadığını hissediyor gibiydi. Tiyatro oyunlarında kendilerine sürekli çatışmalar ve güçlükler yaratan karakterler vardır; hiç kimse onlarla birlikte oynamak istemez. Bunların alınganlıkları, ses çıkarmadan masumca yerlerinde duran nesnelere bile sataşmaktan geri durmayacaktır.

BÖLÜM 20

"Terk edilmiş bir çocuk uyanınca birden,
Korkulu bakışları çevresinde dolaşır;
Ancak görür ki, göremeyeceği tek şey,
Sevgiyle yüzüne dikilmiş bakışlardır."

İki saat sonra Dorothea, Via Sistina'da güzel bir apartman dairesindeki kendi özel odasında oturuyordu. Üzülerek ekliyorum ki, bu sırada hayal kırıklığı içinde hüngür hüngür ağlamaktaydı; bunlar, bir kadının hem kendisini hem de başkalarını düşünen gururunun genellikle engellediği ve bazen ancak yalnız olduğu zamanlar böyle sel gibi boşanarak sıkıntılı yüreğini rahatlatan gözyaşlarıydı. Ve Mr. Casaubon'un bir süre daha Vatikan'dan dönmeyeceği kesindi.

Gene de, Dorothea'nın kendisine bile doğru dürüst dile getirebileceği herhangi bir şikâyeti yoktu. Karışık düşünceler ve şiddetli duygular arasında açıklığa ulaşmaya çalışan zihni, hissettiği yalnızlığın kendi ruhsal yoksulluğu yüzünden olduğunu haykırıp kendi kendini suçluyordu. Kendi seçtiği bir adamla evlenmiş ve çoğu genç kızdan ileri bir anlayışla, evliliğe yeni birtakım görevlerin başlangıç noktası diye bakmıştı. Daha ilk günden, Mr. Casaubon'un zihince kendisinden kat kat üstün olduğunu düşünerek, onun çoğu zaman kendisiyle paylaşamayacağı konularla uğraşması gerekeceğini kabul etmişti; ayrıca, sınırlı ve kısa bir genç kızlık deneyiminin hemen ardından şimdi, tüm bir yarım kürenin geçmişinden kalma görüntüleri ve uzaklardan getirilmiş ganimetleriyle bir cenaze alayını andıran Roma'da, o görsel tarih kentindeydi.

Kentin şaşırtıcı derecedeki bu parça parçalılığı, Dorothea'nın kendi evlilik hayatının bir düşü andıran garipliğini daha da artırıyordu. Roma'ya geleli beş hafta olmuştu; sonbahar ile kış mevsimlerinin, havalar soğuduğunda ikisinden biri geride yalnız kalacak olan yaşlı ama mutlu bir çift gibi el ele dolaştıkları yumuşak sabahlarda, önceleri Mr. Casaubon'la, ama son zamanlarda daha çok Tantripp ve deneyimli rehberleriyle birlikte, araba gezintilerine çıkmışlar-

dı. En iyi sanat galerilerine, kentin yukarıdan seyredilebileceği başlıca noktalara gitmişler; en büyük harabeleri, en muhteşem kiliseleri gezmişlerdi. Son zamanlarda kendisi en çok Campagna'ya –eski çağların tuhaf kostümler içinde kendi hayatını da maskeli bir baloya çeviren o sıkıcı gösterisinden uzaklaşarak, yeryüzü ile gökyüzü arasında yalnız kalabildiği Campagna'ya– gitmeyi tercih eder olmuştu.

Roma'ya tüm tarihsel kalıntılarına can verecek yaratıcı bir bilgi birikimiyle bakabilen, bunların aralarındaki kaybolmuş bağlantıları görebilen kimselere, bu kent hâlâ dünyanın manevi merkezi ve yorumcusu olarak gözükebilir. Ama bu kimselerin tarihsel bir farkı daha görmeleri –bu İmparatorluk ve Papalık kentinin parça parça açığa vurduğu devasa anlamların, İngiltere ile İsviçre'nin katı Püriten geleneğine göre yetişmiş; yetersiz Protestan tarih kitaplarıyla ve daha çok resimli paravana türü sanatlarla beslenmiş; ateşli tabiatı kendi sınırlı bilgilerini ilkelere çevirerek bunlara göre hareket eden; güçlü duyguları en soyut şeyleri bile somut bir sevinç ya da üzüntü kaynağı yapabilen; henüz yeni evlenmiş ve hiç bilmediği eşlik görevine dört elle sarılmanın yarattığı karışık düşünceler içinde bocalayan bir genç kızın üzerindeki etkilerini de anlamaları– gerekir. Roma'nın akıl karıştıran ağırlığı, bu kenti yabancı ziyaretçiler için harika bir piknik yeri olarak gören genç ve güzel İngiliz kızlarını hiç sarsmayabilir; ancak, Dorothea'nın güçlü etkilere karşı böyle bir savunma aracı yoktu. Sanki eskiden yaşayan, kanlı canlı her ne varsa bunların hepsini, artık saygı duyulmayan boş bir inancın yozlaşmış derin çukuruna gömülmüş gibi gösteren şimdiki yaygın sefilliğin ortasındaki o harabeler, bazilikalar, saraylar, koca koca heykeller; duvarlarda, tavanlarda dik dik bakan, uğraşıp didinen, daha soğuk olsa da, şevkle devam eden o devasa eski hayat; mermer gözleri sanki yabancı bir dünyanın hiç değişmeyen ışığını yansıtırmış gibi bakan beyaz vücutların sıra sıra uzayıp giden görüntüleri –maddi manevi büyük ideallerin yıkık dökük tüm bu muazzam kalıntıları– şimdiki zamanın onlara aldırmayan yozlaşmış hayatından görüntülerle zihin bulandıracak şekilde birbirine karışınca, önce Dorothea'yı elektrik çarpmış gibi sarsmış, sonra da kafasını karmakarışık düşüncelerle doldurarak bir şey hissedemez hale getiren keskin bir acıyla gözlerinin önünde dikilip kalmışlardı. Hem solgun hem parlak şekiller ve görüntüler

onun genç bilincine yerleşmiş, onları düşünmediği zamanlar bile hiç aklından çıkmamış, daha sonraki yıllarında da peşini bırakmayan garip çağrışımların hazırlayıcısı olmuşlardı. Değişik ruh hallerimiz çoğu zaman gözlerimizin önüne, tıpkı hafif bir uyku sırasındaki sihirli fener resimleri gibi birbirini takip eden sahneler getirirler; işte sıkılıp kendini yalnız hissettiği zamanlar Dorothea da ömrü boyunca o muazzam San Pietro Kilisesi'ni, ana mihrabın üstündeki o koca bronz tavanı, onun da tepesindeki mozaiklerde resmedilen peygamber ve azizlerin duruşları ve giysilerindeki heyecan ifadelerini, Noel için asılmakta olan ve bir retina hastalığı gibi her yeri kaplayan kırmızı örtüyü görmeye devam etti.

Aslında Dorothea'nın bu şaşkınlığı görülmedik bir şey değildi: Pek çok genç insanın çıplak ruhu, birdenbire uyumsuzluklar içine yuvarlanır ve büyükler kendi işlerine güçlerine bakarlarken, onların bu aykırılıklar ortamında "ayakta kalmanın" bir yolunu bulmaları beklenir. Ayrıca, evlendikten altı hafta sonra ağladığını gördük diye, Mrs. Casaubon'un acınacak bir durumda olduğunu düşünmemiz gerekmez bence. Hayali bir gelecek yerini gerçeklere bıraktığı zaman bir parça düş kırıklığına uğranılması, özgüvenin bir parça sarsılması olağan bir şeydir ve biz olağan şeylerin insanları derinden etkilemelerini beklemeyiz. Bunların acıklı oluşları, sık sık tekrarlanmalarından ileri gelir; ama bu tür bir acıma duygusu, her günkü sıradan duygularımız arasında yer almıyor; ayrıca, insan bünyesi fazla acıklı şeylere dayanacak güçte değildir belki de. Eğer hayatın alışık olduğumuz tüm yönleri hakkında derin bir sezgi ve duyarlığa sahip olsaydık, o zaman çayırların büyürken çıkardıkları sesi, sincapların yürek atışlarını işitebilir, sessizliğin ötesinden kulaklarımıza gelen feryatlara dayanamayıp ölebilirdik. Bu yüzden, içimizde en duyarlı olanlar bile etrafta budalalık zırhına iyice bürünmüş olarak dolaşmaktadırlar.

Dediğim gibi, Dorothea ağlıyordu ama nedenini soracak olsaydık, kendisi de bunu ancak benim kullandığım genel ifadelerle anlatabilirdi; onu daha açık konuşmaya zorlamak, aydınlıklar ile gölgelerin tarihçesini anlatmasını istemek gibi bir şey olurdu; çünkü evlilik öncesinde hayalini kurduğu geleceğin yerini şimdi, içeriği ufak tefek sayısız olayların birikiminden oluşan gerçek bir gelecek almaktaydı ve bu yeni durum, hem kocası olarak Mr. Casaubon hakkındaki hem eşi olarak kendisinin onunla ilişkileri hakkındaki

görüşlerini, bir saat akrebinin fark edilmeyen ilerleyişi gibi ağır ağır değiştiriyordu. Dorothea'nın bu değişikliği anlaması ya da en azından kabul etmesi için vakit henüz çok erkendi; ayrıca, zihinsel hayatının son derece önemli bir parçası saydığı kocasına yardım konusunu yeniden düşünecek vakti de olmamıştı henüz; ama bu işi er geç yoluna koyacağından neredeyse emindi. Sürekli bir isyan durumu, saygıya, sevgiye dayanmayan düzensiz bir hayat ona göre değildi; ama şimdi kendi karakter gücünün daha da artırdığı bir zihin karışıklığı dönemi yaşıyordu. Evliliğin ilk ayları genellikle tehlikeli çalkantılar dönemidir; ama ister sığ karides yataklarındakine, isterse daha derin sulardakine benzesin, bu çalkantılar sonradan durulur, sevinçli bir sükûna kavuşurlar.

Ama Mr. Casaubon şimdi de eskisi kadar bilgili değil miydi? Konuşma biçimi değişmiş ya da fikirleri değer mi yitirmişti? Ah, kadınların şu kaprisleri! Adamcağızın takip ettiği tarih sırası mı yanlış çıkmıştı? Yoksa belli bir kuram ileri sürmeyi, hatta onu kabul edenlerin adlarını bile söylemeyi ya da istendiğinde herhangi bir konunun bölüm başlıklarını vermeyi mi beceremiştiği? Dahası, Roma bu tür becerilerin kullanılması bakımından dünyanın en uygun yeri değil miydi? Dorothea daha önce, özellikle büyük görevler üstlenen kimselerin yüklerini ve belki de kederlerini hafifletmeye can atmıyor muydu? Üstelik o yükün Mr. Casaubon'a şimdi her zamankinden daha ağır geldiği açıkça belliyken.

Tüm bunlar iç sızlatan ciddi sorulardır; ama birtakım şeyler değişmeden kalsa bile, ışıklar aynı değildir artık ve siz öğle vaktinde, şafağın o güzel sedef parlaklığını bulamazsınız. Şurası da muhakkak ki, evlilik öncesinde birkaç haftalık görüşme yoluyla tanıdığınız bir kimsenin kişiliği, evlilik birlikteliğinin sürekli ortamında görüldüğünde, sizin önceden hayal ettiğinizden daha iyi ya da daha kötü çıkacak ama asla aynısı olmayacaktır. Eğer karşılaştırma yapabileceğimiz benzer başka değişiklikler olmasaydı, o kişideki değişikliği ne kadar çabuk hissettiğimizi görerek şaşardık. Bir akşam yemeği davetinde yanında oturduğunuz son derece seçkin biriyle sonradan aynı evi paylaşmak ya da en beğendiğiniz siyaset adamını bakan olarak yakından görmek, aynı hızda değişiklikler yaratabilir: Bu iki örnekte de, ilkin onlar hakkında az şey bilir, çok şeye inanırız; ama sonraları bazen azla çoğun yer değiştirmesiyle durum tam tersine de dönebiliyor.

Gene de bu tür karşılaştırmalar yanıltıcı olabilmekte, çünkü Mr. Casaubon kesinlikle gösterişli, yapmacık tavırlar takınan bir adam değildi; düşünme yeteneğine sahip her canlı kadar o da olduğu gibi görünen bir insandı ve kendisi hakkında hiç kimsenin boş hayaller kurmasına bilerek yardım etmemişti. Öyleyse nasıl olmuştu da Dorothea evlendikten hemen sonraki haftalarda, kocasının zihin dünyasında bulmayı düşlediği, temiz ve açık bir havada göz alabildiğine uzanan o manzaraların yerini artık arka odaların, hiçbir yere gitmiyormuş gibi görünen dolambaçlı koridorların aldığını açıkça fark etmemiş, yalnızca kendisini boğucu bir sıkıntı içinde hissetmekle kalmıştı? Sanırım bunun nedeni, ilk tanışma döneminde genellikle her şeye geçici bir ön hazırlık gözüyle bakılması, en ufak erdem ya da başarı örneklerinin, sonraki uzun, sakin evlilik günlerinde iyice ortaya çıkacak güzel bir hayatın güvencesi olarak görülmesidir. Ancak, evliliğin kapı eşiğinden bir kez içeri adım atıldıktan sonra, tüm beklentiler şimdiki zaman üzerinde yoğunlaşıyor. Evlilik yolculuğuna başladıktan sonra hiç yol almadığınızı, ufukta denizin görünmediğini, gerçekte etrafı dağlarla, tepelerle çevrili bir ovada dolaşıp durduğunuzu fark etmemeniz mümkün değildir.

Evlenmeden önceki konuşmalarında Mr. Casaubon sık sık, Dorothea'nın konuyla bir ilgisini göremediği bazı açıklamalarda bulunur ya da anlamsız ayrıntılar üzerinde dururdu; ama Dorothea bu tür tutarsızlıkların belki de görüşmelerindeki kopukluklar yüzünden olduğunu düşünmüş; Mr. Casaubon kendisinin Filistinlilerin Dagon adlı tanrısı ile öteki balık-tanrılar konusunda ileri sürdüğü yeni görüşlere ne gibi karşı görüşler çıkabileceğini uzun uzun anlatırken, sırf geleceğe duyduğu inançla, onun bu kadar yakından ilgilendiği ve belli ki çok önemsediği bir konuya bundan böyle kendisinin de aynı önemi vermesi gerektiğini düşünerek, anlatılanları sabırla, dikkatle dinlemişti. Ayrıca, kendisini en çok heyecanlandıran fikirleri Mr. Casaubon'un sıradan, bildik şeyler gibi ele alarak üzerlerinde hiç durmamasını, onun nişanlılık dönemindeki –kendisinin de paylaştığı– telaşına ve aklının başka yerde oluşuna yormuştu. Ama şimdi, Roma'ya geldiklerinden beri, yüreğinde derin, karmakarışık duyguların harekete geçmesi ve karşılaştığı yeni durumlar yüzünden hayatında yeni sorunların ortaya çıkmasıyla, zihninin korku içinde sürekli ya öfke ve nefret nöbetlerine ya da yalnızlık ve bezginliğe doğru kaydığını gitgide daha

açıkça fark eder olmuştu. Anlayışlı, bilge bir insan olan Hooker ya da derin bilginin öteki kahramanları, Mr. Casaubon'un yaşındayken ne ölçüde ona benziyorlardı, Dorothea bunu bilmediğinden, Mr. Casaubon'un lehine olabilecek bir karşılaştırma yapamıyordu; ama Roma'da gördükleri o şaşılacak derecede çarpıcı şeyler hakkında konuşurken kocasının kullandığı dil, zihninde adeta soğuktan titremeyi andıran bir duygu yaratmaya başlamıştı; ancak, belki de bu, kocası büyük bir iyi niyetle ama sırf görev duygusuyla konuştuğu içindi. Dorothea'nın gözünde yeni ve taze olan her şey, Mr. Casaubon için artık iyice eskimiş; insan hayatının o zamana kadar uyandırdığı tüm duygu ve düşünceler, çoktan kuruyup ufalarak bir tür ilaca, mumyalaşmış bilgilere dönüşmüştü.

"İlgini çekiyor mu, Dorothea? Roma'da biraz daha kalalım mı? Sen istiyorsan, ben hazırım" dediği zaman, sanki Mr. Casaubon gitmeyi de, kalmayı da aynı derecede sıkıcı buluyormuş gibi gelmişti ona. "Villa Farnesina'ya gitmek ister miydin, Dorothea? Orada Raphael'in tasarladığı ya da yaptığı ünlü freskler var; pek çok insan bunları görmeye değer buluyor" dediğinde de öyle.

Dorothea'nın yanıtı hep, "Ama sizin de sevdiğiniz şeyler mi bunlar?" diye sormak olmuştu.

"Herkesin son derece itibar ettiği şeyler zannedersem. Fresklerden bazıları aşk tanrısı Eros ile Psykhe'nin hikâyesini temsil ediyor; ihtimal edebi bir dönemin romantik uydurması olan ve bence gerçekten mitolojik sayılamayacak bir hikâye bu. Ama fresklerden hoşlanıyorsan, arabayla kolayca gidebiliriz; orada Raphael'in başlıca eserlerini görmüş olacaksın zannederim; Roma'ya gelip de bu eserlerden birini bile kaçırırsan yazık olur. Raphael son derece zarif bir formla yüce bir ifade tarzını birleştirdiği düşünülen bir ressamdır. Anladığım kadarıyla, en azından uzmanlar bu fikirdeler."

Dini bir kitabı kilise kurallarına göre okuyan bir rahip gibi ölçülü, resmi bir edayla verilen bu karşılık, ne o ölümsüz kentteki muhteşem sanat eserlerini hakkıyla anlatabilmiş ne de Dorothea'nın zihninde, onları daha yakından tanırsa, dünyanın kendisi için neşeli, pırıl pırıl bir yer olacağına dair bir ümit yaratmıştı. Genç ve duygulu bir insanı, bilgiyle dolu geçen yıllardan sonra ilgi ya da anlayıştan yoksun bir duruma gelmiş gibi gördüğü bir zihinle temas kadar kedere boğan hiçbir şey yoktur.

Aslında Mr. Casaubon başka konularda konuşurken genellikle büyük bir ilginin sonucu sayılan gerçek bir kararlılık ve istek sergilerdi ve Dorothea da, kocasında konuşmasının başka bir yöne çekilmek istendiği duygusunu yaratmamak için onun düşüncelerinin bu doğal akışını dikkatle izlemeye çalışırdı. Ne var ki, başlangıçta kocasının peşinden gittiği yoldan geniş bir ufka ulaşabileceğine hissettiği o eski sıcak güven gitgide azalmaktaydı. Zavallı Mr. Casaubon'un kendisi de daracık odalar, kıvrıla kıvrıla çıkan merdivenler arasında, bereket tanrıları Kabir'leri kuşatan sıkıntılı alacakaranlıkta ya da öteki mitoloji uzmanlarının buldukları temelsiz benzerliklerin yanlışlığını ortaya koyma çabaları içinde kaybolmuş, bu zahmetli çalışmaya hangi amaçla giriştiğini kolayca gözden kaçırmıştı. Hep önünde duran mum ışığında, pencerelerin yokluğunu unutmuş, başkalarının güneş tanrılarıyla ilgili görüşleri hakkında yazıp da yayımlamadığı acı sözler arasında güneş ışığına aldırmaz olmuştu.

Eğer Dorothea genç kızlık ve kadınlık duygularını açıklaması için cesaretlendirilmiş olsaydı –eğer kocası ellerini elleri arasına alarak neşeli, içten bir sevgi ve anlayışlı bir tavırla karısının o zamana kadar yaşadığı ufak tefek olayların öyküsünü dinlese, karşılığında kendisi de ona aynı candan yakınlığı gösterse ve böylece ikisinin geçmiş hayatları karşılıklı bir bilgi ve sevgi ortaklığına dönüşebilseydi– ya da Dorothea yüreğindeki içli duyguları, şefkatli her kadının yaptığı gibi çocuksu okşamalarla beslemiş olsa, oyuncak bebeğinin saçsız sert kafasını öpücüklere boğarak, sevgisinin sıcaklığıyla o sert tahtanın bağrında mutlu bir ruh yaratabilseydi, o zaman Mr. Casaubon'un kişiliğinin artık kemikleşen değişmez özelliklerini daha uzun bir süre hissetmeden kalabilirdi. Bunun için gereken sevecenliğe sahipti o. Kendinden uzak şeyleri öğrenmeye, herkese karşı şefkat göstermeye can atan bir insan olarak, yüreğinde yakınlarına karşı da son derece sıcak duygular vardı; öyle ki eğer Mr. Casaubon her zamanki terbiyeli resmi nezaketiyle karısının kadınca niteliklerini övüp onun sevecen bir insan olduğunu söylerken, bir yandan da oturması için nazikçe bir iskemle çekerek, bu tür duygu gösterilerini pek yakışıksız ve ürkütücü bulduğunu ima etmeden ona yakınlık ve sevgi gösterseydi, Dorothea kocasının ceket kollarını öper ya da ayakkabısının bağlarını okşardı. Oysa Mr. Casaubon sabahları rahiplik kıyafetini özenle kuşandığında, kendini hayatın yalnızca o yılların düzgünce bağlanan sert boyun-

bağlarına ve yazılmayı bekleyen bir kitabın yükü altında ezilen bir zihne uygun düşen yönlerine hazırlamış oluyordu.

Ve hazin bir çelişki sonucu, Dorothea'nın düşünceleri ve kararları şimdi sıcak bir su akıntısında yüzen buz parçaları gibi eriyip gitmişti. Sırf duygularının esiri olduğunu görüyor ve bunlar dışında hiçbir yoldan bilgi edinemeyeceği hissine kapılarak, kendi kendinden utanıyordu. Tüm gücü, huzursuzluk, çabalama ve umutsuzluk nöbetleri arasında bölünüp dağılmış; sonra da eskisinden daha büyük bir özveri arzusuyla yeniden canlanıp tüm bu ağır koşullara bir görev gözüyle bakmaya başlamıştı. Zavallı Dorothea! Kuşkusuz huzur kaçıran –daha çok kendi huzurunu kaçıran– biriydi o; ama bu sabah ilk kez Mr. Casaubon'un huzurunu da kaçıracaktı.

Kahve içtikleri sırada, kendi bencilliğim dediği şeyi yüreğinden söküp atmaya karar vermiş, neşeli bir tavır ve büyük bir dikkatle yüzünü kocasına dönmüştü ki, Mr. Casaubon, "Sevgili Dorothea, Roma'dan ayrılmadan önce, bugüne kadar yapmadığımız şeylerin hepsini bir düşünmemiz lazım" dedi ve devam etti: "Ben Noel'i Lowick'te geçirebilmek için daha erken dönmeyi tercih ederdim; lakin, araştırmalarım beklediğim sürede bitmeyip uzamış bulunuyor. Ancak, ümit ederim senin buradaki günlerin sıkıcı olmamıştır. Roma'nın görülecek yerleri, her zaman Avrupa'nın en önemli, bazı bakımlardan da en çok ders çıkarılacak yerleri arasında sayılmıştır. Çok iyi hatırlarım, bu şehri ilk ziyaret ettiğim tarihi, hayatımda yeni bir dönemin başlangıcı olarak görmüştüm ben. Kıta Avrupası'nın kapılarını seyyahlara açan bir olayın –Napolyon'un mağlubiyetinin– hemen ardındandı bu. Aslında Roma, 'Roma'yı gör, sonra öl' sözüyle, haklarında son derece abartılı şeyler söylenen birkaç şehirden biridir; ama senin için ben bunu, 'Gelin olarak Roma'yı gör, zevce olarak hep mesut yaşa' şeklinde değiştirmeyi teklif ediyorum."

Mr. Casaubon başını kaldırıp indirerek, gözlerini biraz kırpıştırarak yaptığı bu son derece iyi niyetli kısa konuşmayı güler bir yüzle bitirdi. Evlilik ona hiç de coşkulu bir sevinç kaynağı gibi gelmemişti; ama kendisinin güzel bir genç kadını hak ettiği ölçüde mutlu edecek, kusursuz bir koca olduğundan hiç kuşkusu yoktu.

Dorothea zihnini seyahatin kocasını en çok ilgilendiren yanı üzerinde toplamaya çalışarak, "Ümit ederim, burada geçirdiğimiz zamandan tam anlamıyla memnunsunuzdur – çalışmalarınıza yararı bakımından demek istiyorum" dedi.

Mr. Casaubon, "Evet" dedi; "evet" sözcüğünü anlamını yarı yarıya olumsuz kılan tuhaf bir sesle söylemişti. "Önceden düşünmediğim şeylere fazlaca kapılıp gittim; ayrıca şerh gerektiren çeşitli mevzular çıktı; gerçi doğrudan ihtiyacım olan şeyler değildi bunlar ama gene de vazgeçemedim. Sekreterimin yardımına rağmen, işler bir parça zahmetli, ağır gidiyor; fakat bereket versin ki senin yanımda oluşun, bekârlık hayatımda çalışma saatlerimden sonra da zihnimde sürüp giden düşüncelerin pençesinden kurtardı beni" dedi.

Dorothea, Mr. Casaubon'un zihni gün boyunca belki çok derinlere daldığından, yeniden yüzeye çıkamıyor anlaşılan, diye düşündüğü akşamları tüm canlılığıyla hatırlayarak, "Benim varlığımın hayatınızda bir fark yaratmış olmasına çok sevindim" dedi. Korkarım ki, sözlerinde bir parça huysuzluk havası vardı. "Ümit ederim, Lowick'e döndüğümüzde, size daha çok yararlı olacak ve ilgilendiğiniz şeylere biraz daha fazla katılabileceğim" diye ekledi.

Mr. Casaubon hafifçe başını eğerek, "Şüphesiz, hayatım" dedi. "Burada aldığım notların ayıklanması lazım; eğer istersen, benim nezaretim altında o seçme işini yapabilirsin."

"Tüm öteki notlarınızı da seçip ayıklarım" dedi Dorothea. Zaten bu konuda içi içini yediğinden, gerçek düşüncesini dile getirmekten kendini alamadı: "Tüm o ciltler dolusu notlar, o sözünü ettiğiniz şeyi yapmayacak mısınız şimdi? Onlardan hangilerini kullanacaksınız, karar verip o geniş bilginizden herkesin yararlanması için kitabınızı yazmaya başlamayacak mısınız? Siz söylersiniz, ben yazarım ya da hangileri kopyalanacak, hangileri ayrılacak, bana söylersiniz. Bunlar dışında bir yardımım olamaz size." Dorothea sözlerini hiç beklenmedik, gizemli, kadınca bir tavırla hafif bir hıçkırık ve yaşlı gözlerle bitirmişti.

Onun bu aşırı duygu gösterisi bile tek başına, Mr. Casaubon'u çok huzursuz etmeye yeterdi; ama sözlerinin, kocasına söylenebilecek en acı, en sinir bozucu sözler olmasının başka nedenleri de vardı. Mr. Casaubon karısının sıkıntılarından ne kadar habersizse, Dorothea da onun sıkıntılardan aynı derecede habersizdi; kocasının iç dünyasında sürüp giden ve bizim ona acıyarak bakmamızı gerektiren gizli çatışmaları henüz bilmiyordu o. Mr. Casaubon'un titreyen kalp atışlarına sabırla kulak kabartmış değildi henüz ve yalnızca kendi yüreğinin şiddetle çarptığını hissediyordu, o kadar. Dorothea'nın söyledikleri, Mr. Casaubon'a kendi bilincinin de fısıl-

dayıp durduğu, ama sırf bir kuruntu ve aşırı bir duyarlığın yol açtığı bir yanılgı diye bakılabilecek bir yetersizlik duygusunu, üstüne basa basa tekrarlamıştı: Bu tür duygular başkaları tarafından açık açık dile getirildiğinde her zaman zalimlik ve haksızlık suçlamasıyla karşılanırlar. Kendi gurur kırıcı itiraflarımızı kabullenmenin bile bizi kızdırdığı düşünülürse, "marazi" adını verip geçiştirmeye çalıştığımız, üstümüze çökmekte olan bir uyuşukluğa direnircesine direndiğimiz o karmakarışık fısıltıları, bizi yakından izleyen birinin ağzından açık seçik ve sert sözlerle duymak, insanı çileden çıkaracak bir şeydir! Üstelik suçlamada bulunan o zalim yabancı, şimdi bir eş –hayır, genç, taze bir gelin– olarak karşısındaydı. Ama kocasının yığınla el yazılarına, tomar tomar kâğıtlarına süslü bir kanaryanın eleştiriden uzak hayran gözleriyle bakacak yerde, her şeyi kötü niyetli sonuçlar çıkarmak amacıyla izleyen bir casustan farksız olduğunu gösteren bir gelindi bu. Pusulanın ibresinin şu anda döndüğü noktada Mr. Casaubon'un duyarlığı, Dorothea'nınkinden geri kalmıyordu; onda da gerçek durumların ötesine aynı derecede hızla geçen bir hayal gücü vardı. Önceleri Dorothea'nın doğru şeyleri taparcasına sevme yeteneğine dikkat edip memnun olmuştu; şimdi ise aniden dehşete kapılarak, o yeteneğin yerini haddini bilmezliğin, o büyük hayranlığın yerini ise son derece huzur kaçırıcı bir eleştirinin alabileceğini anlıyordu; karısı ileride, hayal meyal birçok güzel hedefi gören ama bu hedeflere ulaşmanın nelere mal olduğu konusunda hiçbir fikri bulunmayan biri haline gelebilirdi pekâlâ.

Mr. Casaubon'un yüzü Dorothea onu tanıdığı günden beri ilk kez öfkeyle kızarmıştı.

Nezaketin dizginlediği bir hiddetle, "Bak, hayatım" dedi, "cahil kimselerin hariçten yüzeysel tahminlerle değerlendirmeleri mümkün olmayan bir eser yazarken hangi safhada ne yapılır, benim bunları gayet iyi bildiğime güvenebilirsin. Birtakım yalan yanlış temelsiz fikirlerle geçici bir başarı kazanmak istesem, benim için kolay olurdu; ama titiz bir araştırmacının kaderi her zaman, kendileri sadece ufak tefek işlere kalkışan ve bilgileri ancak bu kadarına yeten gevezeler takımının küçümseyici tavırlarına maruz kalmak olmuştur. Bu gibi kimseleri, akıllarının hiç ermediği mevzular ile yarım yamalak ve sınırlı bir çalışma neticesinde kavranabilecek mevzular arasında bir fark gözetmeleri gerektiği hususunda uyarmakta büyük fayda vardır."

Mr. Casaubon bu konuşmayı kendisinde ender görülen bir canlılık ve şevkle yapmıştı. Aslında söyledikleri, içinde o anda uyanıveren sözler değil, daha önce kendi kendisiyle konuştukça şekillendikleri halde, şimdi sıcağın aniden çatlattığı bir meyveden dışarı fırlayan tohumlar gibi, dudaklarından dökülürcesine çıkan düşüncelerdi. Dorothea şimdi yalnızca karısı olmaktan çıkmış, aynı zamanda değerleri bilinmeyen ya da hayalleri yıkılmış mutsuz yazarların çevresini kuşatan o yüzeysel kitlenin de temsilcisi durumuna gelmişti.

Dorothea da öfkelenmişti. Kendisi o güne kadar kocasının başlıca ilgi alanında onunla birlikte çalışmak dışındaki tüm arzularını bastırmamış mıydı? İçinde aniden uyanan bir kızgınlıkla, "Belirttiğim düşünce gerçekten çok yüzeyseldi, elimden ancak bu kadarı geliyor benim" diye atıldı. "Siz bana sıra sıra not defterlerinizi gösterdiniz; sık sık onlardan söz ettiniz. Kaç kez bunların tasnif edilmeleri gerektiğini söylediniz. Ama basılmak üzere bir şey yazdığınızı hiç duymadım sizden. Bunlar apaçık ortada olan gerçekler; bundan öte bir şey düşünüp de herhangi bir yargıda bulunmadım ben. Yalnızca size biraz yardım etmeme izin vermenizi rica ettim."

Dorothea kalkıp masadan uzaklaştı; Mr. Casaubon hiç karşılık vermedi; yanında duran bir mektubu yeniden okumak istermiş gibi eline aldı. İçine düştükleri durum –birbirlerine aniden öfkelenmiş olmaları– ikisini de çok sarsmıştı. Lowick'te kendi evlerinde, komşularıyla birlikte günlük sıradan yaşamlarına başlamış olsalardı, bu fikir ayrılığı şimdiki kadar sorun yaratmazdı; ancak, amacı birbirlerine yetecekleri düşüncesiyle iki insanı baş başa bırakmak olan balayı seyahatinde ortaya çıkan bir anlaşmazlık, en azından saçma, şaşırtıcı bir şeydir. Ufak tefek hiddetlere kapılabilmek, karşısındaki kimseyle konuşmak istememek, ona bir bardak su verirken yüzüne bakmamak uğruna, insanın içinde yaşadığı coğrafi boylamı büyük ölçüde değiştirerek kendini manevi bir yalnızlığa mahkûm etmesi, en güçlü zihin sahibi kişilerin bile arzu edecekleri bir sonuç sayılamaz. Toy duyarlığı nedeniyle Dorothea, şimdiki durumunu tüm beklentilerini değiştiren bir felaket gibi görüyordu; Mr. Casaubon için ise bu olanlar yeni bir acı kaynağıydı: Daha önce hiç balayı seyahatine çıkmış değildi; ayrıca, şimdi kendini aniden, daha önce hayal edebildiğinden çok daha fazla boyun eğmeyi gerektiren yakın bir birliktelik içinde bulmuştu; üstelik genç ve güzel eşi, onu yal-

nızca kendisiyle fazla ilgilenmek zorunda bırakmakla kalmıyor (Mr. Casaubon bu ilgi konusunda şimdiye kadar büyük çaba göstermişti) aynı zamanda en çok teselliye ihtiyaç duyduğu bir hususta üstüne varıp kendisini acımasızca hırpalayabilecek biri olduğunu gösteriyordu. Evlenmek suretiyle çevresindeki soğuk, kuşkucu ve kadir kıymet bilmez insanlar ile arasına narin, yumuşak bir çit çekmek isterken, o tür kimselerin sayısını daha da artırmış mıydı acaba?

Şimdi her ikisi de konuşmaya devam edemeyeceklerini hissediyorlardı. Daha önce yapılmış bir planı değiştirip gezmeye gitmeyi reddetmek, Dorothea'nın vicdanının elvermeyeceği inatçı bir öfke gösterisi olurdu; ayrıca, Dorothea kendisini suçlu hissetmeye başlamıştı. Öfkesinde haklı bile olsa, onun hayal ettiği hedef, adalet aramak değil, kocasına içli bir sevgi ve şefkat gösterebilmekti. Bu yüzden, araba kapıya gelince, Mr. Casaubon'la birlikte Vatikan'a gitti; yazıtların bulunduğu mermer caddede birlikte yürüdüler. Kütüphanenin kapısında kocasından ayrıldıktan sonra, çevresindeki her şeye tam bir kayıtsızlık içinde, müzeyi gezdi. Kocasına dönüp ona başka bir yere gideceğini söylemeye cesaret edememişti. Naumann Dorothea'yı ilk kez işte Mr. Casaubon'dan ayrıldığı sırada görmüş, heykellerin bulunduğu uzun koridora onunla aynı anda girmişti; ama o sırada Naumann Ortaçağ'dan kalmışa benzeyen gizemli bir heykel konusunda bir şişe şampanyasına giriştikleri bahsi sonuçlandırmak için Ladislaw'u beklemek zorundaydı. İki arkadaş heykeli inceleyip aralarındaki tartışmayı bir sonuca bağlayınca, Ladislaw geride kalıp orada oyalanırken, Naumann Heykeller Salonu'na girmiş ve Dorothea'yı dikkatini çeken o dalgın dalgın düşünür durumda bulmuştu. Aslında genç kadın ne yere düşen güneş ışığını ne de heykelleri görüyordu; bunların yerine, ileriki yıllarda kendi evini, İngiltere'nin kırlarını, karaağaçlarını, iki yanı çalılarla kaplı anayollarını aydınlatacak ışığı düşünüyor ve tüm o yılları sevinçli bir sadakatle geçirebileceğinden artık eskisi kadar açıkça emin olmadığını hissediyordu. Ama Dorothea'nın zihninde, tüm düşünce ve duyguların er geç içine akabileceği, tüm bilincini en sağlam gerçeklere, en noksansız iyiliklere ulaştıran bir dere vardı. Belli ki hayatta öfkeden ve karamsarlıktan daha iyi bir şey vardı.

BÖLÜM 21

"Konuşması da kadınca ve sadeydi,
Yapmacık sözler etmezdi hiç
Bilge görüneyim diye."

Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*

Tek başına kalır kalmaz Dorothea'nın ağlamaya başlaması bu yüzdendi. Ama şimdi kapının vurulmasıyla kendini toparlayıp, "Girin" diye seslenmeden önce acele gözlerini kuruladı. Tantripp bir kartvizit getirmişti; bir beyin antrede beklediğini söyledi. Rehberleri, evde Mrs. Casaubon'dan başka kimse yok demiş, ama o, Mr. Casaubon'un akrabası olduğunu söyleyerek, hanımefendinin kendisini kabul edip edemeyeceğini sormuştu.

Dorothea hemen, "Peki, salona alın" dedi. Will Ladislaw'u Lowick'te gördüğü zaman hakkında öğrendiği başlıca iki şey, Mr. Casaubon'un bu gence bir zamandır cömertçe yardım ettiği, onun ise şimdi bir meslek seçme konusunda kararsızlık içinde bulunduğuydu. Dorothea başkalarıyla duygu paylaşımına fırsat sağlayacak her şeyle yakından ilgilenirdi ve bu ziyaret şu anda sanki ona, kendisini kişisel sıkıntılarının içine gömülüp kalmaktan kurtarmak ve kocasının cömertliğini anımsatarak, tüm hayır işlerinde kendisinin de artık eşine yardım etmeye hak kazandığını hissettirmek amacını taşıyormuş gibi geldi. Bir iki dakika bekledi; gene de bitişik odaya geçtiğinde yüzünde ağladığını belli edecek kadar iz vardı; ama ağlamak onun yapmacıksız yüzünü her zamankinden daha taze, daha çekici göstermeye yaramıştı. Konuğunu kibirden uzak o son derece zarif, dostça tebessümüyle karşılayıp elini sıktı. Ladislaw, Dorothea'dan birkaç yaş büyüktü ama şimdi ondan çok daha genç görünüyordu; çünkü açık tenli yüzü birden kızarmıştı ve erkek arkadaşına karşı takındığı kayıtsız tavra hiç benzemeyen bir çekingenlikle konuşuyordu; bu duruma biraz şaşıran Dorothea onu rahatlatmak için daha da sakinleşti.

Ladislaw, "Mr. Casaubon'la Roma'da olduğunuzu bu sabah sizi Vatikan Müzesi'nde görünce öğrendim" dedi. "Sizi hemen tanıdım,

ama gene de – Mr. Casaubon'un adresini Post Restante'ta bulabilirim diye düşündüm; bir an önce gelip onu ve sizi kutlamak istedim yani."

Dorothea hiç düşünmeden şömine ile yüksek pencereden gelen ışığın arasında bir yere oturdu ve orta yaşlı, evli bir kadının sakin rahatlığıyla karşısında bir iskemle göstererek, "Oturun, lütfen. Mr. Casaubon evde yok ama geldiğinizi duyunca sevinecektir" dedi. Yüzündeki çocuksu kederin izleri şimdi daha da çarpıcı bir görünüş almıştı. "Mr. Casaubon çok meşgul, ama adresinizi bırakırsınız, değil mi? Size mektup yazacaktır o."

Dorothea'nın yüzünü değiştiren gözyaşı izlerine merakla bakarken Ladislaw'un çekingenliği geçmeye başlamıştı. "Adresim kartımda yazılı. Ancak, izin verirseniz, yarın Mr. Casaubon'un evde olabileceği bir saatte gene uğrarım" dedi.

"Her gün Vatikan'ın kütüphanesine gidiyor; önceden haber vermeden görmeniz çok zor. Özellikle şu sıralar. Yakında Roma'dan ayrılıyoruz ve çok meşgul. Genellikle neredeyse kahvaltıdan akşam yemeğine kadar evde olmuyor. Ama eminim, bizimle bir akşam yemeği yemenizi isteyecektir."

Will Ladislaw bir an ne diyeceğini bilemeden durdu. Mr. Casaubon'dan hiçbir zaman pek hoşlanmamıştı; kendini borçlu hissetmese, onunla "bilgi kumkuması" diye alay bile ederdi. Ancak şimdi, bu kuruyup gitmiş bilgin taslağının –değeri ancak sahte eserler satan bir antikacının arka bir odada sakladığı ihtiyaç fazlası mallar kadar olan ufak tefek konular üzerinde uzun uzun açıklamalar yapan bu adamın– böylesine harika bir genç kızı kendisiyle evlenmeye razı ettikten sonra o küflenmiş zırvalarının peşine düşüp (Will Ladislaw'un abartıya düşkün bir yanı vardı) balayını ondan ayrı geçirdiği düşüncesi –şimdi birden öğrendiği bu durum– onda komik bir tiksinti duygusu uyandırmıştı. İçinden bir yandan kahkahalarla gülmek, öte yandan aynı derecede yersiz bir öfkeyle patlayıp ağır hakaretlerde bulunmak geliyordu. Bu çelişkili duyguların, ifadesi kolayca değişen yüzünü garip bir şekilde çarpıtmakta olduğunu hissettiği için kendini zorlayarak sonunda yakışıksız kaçmayacak bir neşeyle gülümsedi.

Dorothea şaşırmıştı ama Will'in son derece tatlı tebessümü onun yüzüne de yansıdı. Will Ladislaw'a daha önce kızgın değilseniz, gülüşünü pek hoş bulurdunuz: Gülümseyince içeriden

hızla dışa vuran bir ışık açık tenini olduğu kadar gözlerini de aydınlatır, yüzünün her kıvrımında, her çizgisinde dolaşır; sanki bir Ariel gelip sihirli değneğiyle dokunarak tüm kederli düşünceleri bir daha dönmemek üzere yüzünden silip süpürmüş gibi olurdu. Dorothea, "Sizi eğlendiren bir şey mi var?" diye sorduğunda, bu gülüşün kendi yüzüne yansıyan benzerinde, hatta hâlâ ıslak duran kara kirpiklerinin altlarında bile, bir parça neşe bulunması kaçınılmazdı.

Ladislaw içine düştüğü güçlüklerden çıkabilme becerisiyle hemen, "Evet" dedi. "Sizi ilk gördüğümde zavallı resmimi eleştirilerinizle nasıl yerden yere vurduğunuzu ve yüzümün ne şekillere girdiğini düşünüyordum" dedi.

Dorothea daha da şaşırarak, "Benim eleştirilerimle mi? Olamaz. Resim konusunda kendimi hep son derece bilgisiz hissetmişimdir ben" dedi.

"Bense sizin çok şey bildiğinizi ve bu yüzden de en acı sözü söylemeyi pek iyi becerdiğinizi düşünmüştüm. Siz belki hatırlamazsınız ama, o resimle doğa arasındaki ilişkiyi görecek yetenekten mahrumum ben, demiştiniz. Ya da aşağı yukarı böyle bir şey söylediniz."

Dorothea Will'in bu şakacı, neşeli halini takdirle karşılayarak; "Gerçekten bilgisizliğim yüzündendir" dedi. "Amcamın, resimden anlayan herkesin çok güzel bulduklarını söylediği resimlerde ben hiçbir güzellik göremezdim; sırf bu yüzden öyle konuşmuş olmalıyım. Roma'da da aynı bilgisizlik içinde dolaşıyorum. O kadar resmin arasında gerçekten hoşlandığım pek az resim var. Duvarları fresklerle ya da değerli resimlerle kaplı bir odaya ilk girdiğim zaman, tıpkı muhteşem giysilerin, alay alay insanların yer aldığı büyük törenleri izleyen bir çocuk gibi, korku ve saygı karışımı bir duyguya kapılıyor, kendimi benim hayatımdan daha üstün, daha yüce bir hayatla yüz yüze gelmiş gibi hissediyorum. Ama resimleri teker teker incelemeye başlayınca, canlılıklarını yitiriyor ya da yabancı, zorlama şeylermiş gibi geliyorlar bana. Kendi anlayışsızlığım yüzünden olmalı. Bir yığın şeyi birden bir arada görünce, onların yarısını bile anlamıyorum. Böyle olunca, insan kendini hep budala gibi hissediyor. Size bir resmin çok güzel olduğu söylendiğinde o güzelliği hissedememek çok acı; kör birinin yanında gökyüzünden söz etmek gibi bir şey bu."

"Ama sanata karşı hissedilen duyguların pek çoğunun sonradan edinilmesi gerekiyor" dedi Will. (Dorothea'nın itirafının doğruluğundan kuşku duyamazdı artık.) "Sanat, yapay ve yapmacık bir yığın üslubu bulunan eski bir dildir; bazen bu üslupları bilmenin verdiği başlıca zevk, sırf o bilgiye sahip olduğumuzu bilmekten kaynaklanır. Ben burada gördüğüm her tür sanattan zevk alıyorum; ama sanırım ki aldığım zevki parçalarına ayırabilsem, aslında o zevkin değişik pek çok iplikten dokunmuş bir bütün olduğunu görürdüm. İnsanın kendisi de sanatla biraz uğraşır, yaratma süreci hakkında bir fikir edinirse, anlamakta onun da yardımı oluyor."

Dorothea yeni bir ilgiyle, "Siz ressam olmak istiyorsunuz belki de, öyle mi?" dedi. "Ressamlığı meslek edinmek niyetindesiniz demek. Mr. Casaubon kendinize bir meslek seçtiğinizi duyunca sevinecektir."

Will soğukça bir tavırla, "Hayır, hayır" dedi. "Kesin kararımı verdim ben, ressam olmayacağım. Ressamların son derece tek yanlı bir hayatı var. Burada Alman ressamlardan pek çoğunu görüyorum; onlardan biriyle Frankfurt'tan birlikte geldik. İçlerinden bazıları iyi, hatta çok parlak sanatçı ama onlar gibi dünyaya sırf ressam atölyelerinin açısından bakan biri olmak istemem ben."

Dorothea içtenlikle, "Bunu anlıyorum" dedi. "Roma'ya bakınca, insan dünyanın sanki resimden çok daha fazla şeylere ihtiyacı varmış, diye düşünüyor. Ama resme üstün bir yeteneğiniz varsa o yolda gitmeniz doğru olmaz mı? Belki şimdikilerden daha iyi şeyler yaparsınız –ya da daha değişik şeyler– ve böylece, aynı yerde neredeyse hepsi tıpkı birbirine benzeyen bu kadar çok resim olmaz."

Bu sözlerdeki saflık ve içtenlik açıkça ortadaydı; duygulanan Will de aynı derecede açıksözlü olacaktı: "Dediğiniz türden değişiklikleri yapabilmek için insanın çok ender rastlanan bir deha sahibi olması gerekir. Korkarım ki benim yeteneğim bugüne kadar yapılanların düzeyine çıkmaya bile yetmez; en azından, herhangi bir değer taşıyacak derecede iyi bir şey yapmama yetmez. Ayrıca, bıkıp usanmadan çalışmak gerektiren hiçbir şeyde başarılı olamam ben. Bir iş bana kolay gelmiyorsa, ona hiç elimi sürmem."

Ladislaw'un tüm hayatı bir tatil gibi gören bu tutumu karşısında pek şaşıran Dorothea yumuşak bir sesle, "Mr. Casaubon esefle, sizin sabırsızlığınızdan söz etmişti" dedi.

"Evet, Mr. Casaubon'un ne düşündüğünü biliyorum. Onunla fikirlerimiz farklıdır."

Ladislaw'un acele verdiği bu yanıttaki hafif küçümseme Dorothea'yı kızdırdı. O sabahki tatsızlık yüzünden Mr. Casaubon konusunda daha duyarlı, daha alıngan olmuştu. Gururlu bir tavırla, "Elbette farklı olacak" dedi. "Sizi onunla karşılaştırmayı düşünmedim ben. Üstlendiği işte Mr. Casaubon kadar büyük bir iradeyle sebat eden pek az kimse vardır."

Will onu kızdırdığını anlamıştı ama bu durum Mr. Casaubon'a için için duyduğu öfkeye yeni bir ivme kazandırdı, o kadar. Dorothea'nın bu adama taparcasına beslediği büyük hayranlık dayanılır gibi değildi: Bir kadında böyle bir zayıflığı, kocasından başka hiçbir erkek hoş karşılayamaz. İnsanlar kolayca kıskançlığa kapılıp komşularının büyük zaferlerini yerle bir edebilir ve bu tür bir kıyımın cinayet olduğunu düşünmezler.

Will, "Evet, gerçekten öyle" diye atıldı. "İşte bu yüzden, sırf dünyanın öteki ülkelerinde neler yapıldığını bilmemekten dolayı, ne yazık ki sözünü ettiğiniz irade ve sebat ziyan olup gidiyor. İngiltere'deki bilimsel çalışmaların çoğu aynı durumda. Almanca kitapları okusaydı, Mr. Casaubon kendini bir hayli sıkıntıdan kurtarırdı."

Dorothea şaşırmış ve kaygılanmıştı. "Ne demek istediğinizi anlamadım" dedi.

Will Ladislaw hiç düşünmeden hemen atıldı: "Demek istediğim yalnızca şu: Tarihsel araştırmalarda Almanlar çok öndeler; kendileri ormanın içlerinde güzel güzel yollar açmışken, ellerinde pusulalarla ağaçlar arasında dolaşıp duranların ulaştıkları sonuçlara gülüyor onlar. Mr. Casaubon'la birlikte olduğum zamanlar onun bu hususa kulaklarını tıkadığını gördüm: Bir Alman'ın yazdığı Latince risaleyi neredeyse okumak istemedi; çok üzmüştü bu beni."

Will'in tek düşüncesi, Dorothea'nın canını iyice yakmak ve böylece göklere çıkardığı o çalışkanlığın temelini dinamitlemekti; ama sözlerinin genç kadını nasıl yaralayacağını tahmin edememişti. Genç Ladislaw'un kendisi de Alman yazarları derinden incelemiş değildi; ne var ki, başkalarının kusurlarına hayıflanmak için insanın kendisinin öyle pek başarılı bir kimse olması gerekmiyor işte.

Kocasının ömür boyu yürüttüğü çalışmanın boşa gitmiş olabileceğini düşününce zavallı Dorothea'nın içi sızladı; hissettiği derin acı onda, Mr. Casaubon'a o kadar şey borçlu olan bu genç akrabasının fikrini kendine saklaması daha doğru olmaz mıydı, diye soracak

gücü bırakmamıştı. Hiç sesini çıkarmadı; zihni o hazin düşünceye dalıp gitmiş durumda, gözlerini ellerine dikerek öylece oturdu.

Will ise, yıkıcı darbesini vurduktan sonra Dorothea'nın suskunluğuna bakıp onu biraz daha kırdığını düşünerek çok utandı; ayrıca velinimetinin gösterişli kuyruk teleklerini koparmış olmaktan dolayı vicdanı pek de rahat değildi.

Yergiden sahte bir övgüye giden o bildik yolu izleyerek, "Kuzenime duyduğum şükran ve saygı nedeniyle, bu durum beni özellikle üzüyor" diye ekledi. "Yetenekleri ve karakteri bakımından onun gibi seçkin bir şahsiyet değil de başka biri olsaydı, söz konusu eksiklik pek o kadar önemli sayılmazdı."

Dorothea başını kaldırdı, yüreğindeki acıyla gözleri her zamankinden daha parlaktı; en hüzünlü sesiyle, "Lozan'dayken Almanca öğrenmiş olmayı ne çok isterdim şimdi! Orada birçok Almanca öğretmeni vardı. Ama artık çok geç; bir yardımım olamaz ona" dedi.

Dorothea'nın son söyledikleri Will'in zihninde yeni bir aydınlanma yarattı; ama gizemini koruyan bir aydınlanmaydı bu. Onun nasıl olup da Mr. Casaubon'la evlenmeyi kabul ettiği sorusuna karşılık ararken, ilk tanıştıklarında, dış görünüşüne rağmen huysuz bir kadın işte, diyerek kestirip atmıştı; oysa şimdi bu soruya böylesine kısa ve kolay bir yoldan yanıt bulamayacağını anlıyordu. Dorothea her şey olabilirdi ama huysuz değildi. Ne duygusuzca zeki ne de insanı alttan alta eleştiren biriydi o; son derece sevimli ve saftı; duygu dolu, aldatılmış bir melekti. Onun yüreğinden ve ruhundan böyle doğrudan doğruya ve içtenlikle kopup gelecek tatlı nağmeleri sabırla beklemek kendisi için eşsiz bir zevk olacaktı. Will'in aklına, rüzgârın tatlı dokunuşlarla çaldığı o mitolojik arp geldi şimdi.

Dorothea bu evliliğe atılırken birtakım romantik hayaller kurmuştu anlaşılan. Bu durumda Mr. Casaubon eğer yasal kocası değil de sırf genç kızı pençeleriyle yakalayıp inine götüren bir ejderha olsaydı, harekete geçip onu kurtarmak ve önünde diz çökmek kaçınılmaz bir kahramanlık olurdu. Ama Mr. Casaubon'la başa çıkmak ejderhayla başa çıkmaktan daha zordu, çünkü Mr. Casaubon tüm toplumun desteğini arkasına almış hayır sahibi bir adamdı ve de tam o sırada her zamanki kusursuz nezaketiyle odaya girmekteydi. Dorothea içinde yeni uyanan bir kaygı ve üzüntünün etkisi altında da olsa, canlı ve neşeli görünüyordu; Will'in de canlı ve neşeli bir hali vardı; ama onunkisi, Dorothea'nın duygularına hissettiği hayranlıktandı.

Mr. Casaubon, Will'i görünce pek sevinmeyip yalnızca şaşırdı ama kuzeni ayağa kalkıp ziyaret nedenini açıklayınca, her zamanki nezaketiyle ona hoş geldin, dedi. Her zamankinden de mutsuz bir hali vardı ve belki de bu nedenle yüzü daha donuk, daha solgun görünüyordu; bu durum sırf genç kuzeniyle aralarındaki tezattan ileri geliyor da olabilirdi elbette. Will'in insanlarda uyandırdığı ilk izlenim, yüzündeki kararsız, değişken ifadeyi daha da artıran güneşli bir aydınlıktı. Gerçekten de, yüzünün biçimi bile değişiyor, çenesi bazen büyük, bazen küçük görünüyordu; burun kanatlarının hafifçe kalkması, değişim yolunda bir hazırlıktı. Başını hızla döndürdüğünde, saçlarından ışıklar saçılıyordu; bazı kimseler gördükleri bu parıltının kesin bir deha işareti olduğunu düşünürlerdi. Mr. Casaubon'da ise, tam tersine, hiçbir ışık yoktu.

Dorothea gözlerini kaygıyla kocasına çevirince, bu zıtlığa dikkat etmişti belki; ama dikkati başka nedenlerle birleşerek kocası adına kapıldığı yeni korkuyu daha şiddetli hissetmesine neden olmuş ve ona karşı içinde, kendi hayallerinin değil de, kocasının yüz yüze bulunduğu gerçeklerin yol açtığı, sevecen bir acıma duygusu uyandırmıştı. Gene de Will Ladislaw'un orada bulunması kendisi için daha büyük bir özgürlük kaynağıydı; ayrıca, Will'in de genç oluşu hoşuna gidiyordu; onun da düzeltilecek kusurları olabilirdi ve bu da iyi bir şeydi. Kendisinin konuşacak birine büyük ihtiyacı vardı ve daha önce Ladislaw kadar canlı ve uysal görünen, ihtimal söyleceyeceği her şeyi anlayacak hiç kimse tanımadığını düşündü.

Mr. Casaubon ciddi bir tavırla Will'in Roma'da vaktini hoş ve yararlı geçirdiği yolundaki ümidini dile getirdi. Kendisi aslında kuzeninin Güney Almanya'da kalmak niyetinde olduğunu sanıyordu; Will'den ertesi gün akşam yemeğine gelmesini rica etti; yemekte daha uzun konuşabileceklerdi; şimdi biraz yorgundu. Ladislaw anlıyordu; daveti kabul etti ve hemen vedalaşıp oradan ayrıldı.

Dorothea yorgunluktan yıkılırcasına kendini bir kanepenin ucuna atıveren kocasının dirseğini dayayıp başını eline yaslayarak bakışlarını yere dikişini kaygılıyla izledi. Biraz kızarmış bir yüz ve parlayan gözlerle gitti, yanına oturdu, "Bu sabah sizinle düşüncesizce konuştuğum için bağışlayın beni. Hata ettim. Korkarım sizi kırdım ve gününüzün daha sıkıntılı geçmesine neden oldum" dedi.

Mr. Casaubon, "Bunu hissettiğine memnun oldum, hayatım" dedi. Sakin bir sesle konuşmuş, onaylar gibi başını hafifçe öne

eğmişti ama Dorothea'ya bakarken gözlerinde hâlâ huzursuz bir ifade vardı.

Dorothea birden hıçkırarak, "Ama beni gerçekten bağışlıyor musunuz?" dedi. Kocasında bir duygu belirtisi görmek istediğinden kendi hatasını abartıyordu. Aşk, nedametin gelişini ta uzaktan gördükten sonra, boynuna sarılıp öpmez miydi onu?

Mr. Casaubon etkili bir şey söylemek ve hafifçe gülümsemek için kendini zorladı ve, "Sevgili Dorothea; 'Nedameti yeterli bulmayanların bu dünyada da, cennette de yerleri yoktur' der Shakespeare. Bu sert söze bakarak, sen benim yersiz yurtsuz kalmayı hak ettiğimi düşünmüyorsundur herhalde" dedi.

Dorothea sesini çıkarmadı ama hıçkırınca gözünde beliren bir damla yaşın akmasına engel olamadı.

Mr. Casaubon, "Sarsılmışsın sen, hayatım. Benim zihnim de karışık, bu yüzden kendimi iyi hissetmiyorum" dedi. Aslında ona, kendisi evde yokken Will Ladislaw'u içeri almasının doğru olmadığını söylemeyi düşünmüş, ama kısmen karısının pişmanlık belirttiği bir sırada yeni bir şikâyette bulunmanın hoş kaçmayacağını hissettiği, kısmen konuşup kendi öfkesini daha da artırmaktan kaçındığı, kısmen de akranı bilginler üzerinde harcadığı halde hâlâ tüketemediği kıskançlığının ortaya çıkmasını istemeyecek kadar gururlu olduğu için bundan vazgeçmişti. Ufacık bir ateşle tutuşup yanabilen bir kıskançlık türü vardır; buna tutku bile diyemeyiz; sırf huzursuz bir bencilliğin soğuk ve karanlık mutsuzluğunun doğurup beslediği bir illettir o.

Saatine baktı, "Zannedersem akşam yemeği için giyinip hazırlanma zamanı" diye ekledi. Ayağa kalktılar ve bundan sonra o gün olup bitenlerden bir daha hiç söz etmediler.

Ama Dorothea bu olayı hiç unutmadı; hayatımızda gerçekleşmesini çok istediğimiz bir beklentinin yok olduğu ya da bizim için yeni bir ümidin belirdiği bazı dönemleri nasıl tüm canlılığıyla hatırlarsak, o da bunu öyle hatırlamaya devam etti. Şimdi artık Mr. Casaubon'dan duygularına karşılık beklemekle ne çok yanıldığını görmeye ve belki kocasının hayatında da kendisininki kadar büyük, hazin bir ihtiyacın uyanmakta olduğunu hissetmeye başlamıştı.

Bizler hep birer budala olarak doğar, tüm dünyayı kendi üstün benliklerimizi besleyecek bir inek memesi gibi görürüz. Dorothea bu budalalıktan erken yaşta sıyrılmaya başlamış ama gene de tüm

hayatını Mr. Casaubon'a adayarak kocasının gücünden ve bilgeliğinden bilgelik ve güç kazanma hayalleri kurmak ona, Mr. Casaubon'un da bir benliğinin bulunduğunu ve o merkezden yayılan ışık ve karanlıkların kendisininkilerden daima farklı olmaları gerektiğini, düşünceden çok duyguya dayanan –düşünceleri nesneler gibi somut duygulara dönüştüren– bir açıklıkla, anlamaktan daha kolay gelmişti.

BÖLÜM 22

"Uzun uzun konuştuk; sade ve dürüst bir kızdı;
Kötülük nedir bilmez; hep iyilik yapardı;
Cömert kalbinden bana ianeler bahşetti,
Dikkatle dinledim onu, açarken kalbini bana,
Düşünmeye cesaret edemezken, ben de kalbimi verdim ona;
Hayatımı alıp gitmişti ama, asla olmadı yaptığının farkında."
Alfred de Musset

Ertesi günkü akşam yemeğinde Will Ladislaw'un üstünde çok sevimli bir uysallık vardı ve Mr. Casaubon'un hoşnutsuzluk belirtmesine fırsat verecek hiçbir davranışta bulunmadı. Tersine, Dorothea'ya öyle geldi ki Will kocasını daha önce hiç kimsede görmediği bir ustalıkla konuşmanın içine çekiyor, onu saygıyla dinliyordu. Tipton yöresindeki dinleyiciler bu kadar yüksek yetenekli kimseler değillerdi elbette! Will'in kendisi de epeyce konuştu, ama söylediklerini öylesine hızlı söylüyor, onlara sanki o sırada aklına gelen şeylermiş gibi öylesine önemsiz bir hava veriyordu ki tüm konuşması koca bir çanın ardından duyulan neşeli bir çıngırak sesi gibiydi. Will belki her zaman bu kadar başarılı değildi ama bu akşam kesinlikle iyi günlerinden biriydi. Roma'da ancak yoksul insanlar arasında rahatça dolaşabilen kimselerin görebileceği birtakım olaylar anlattı; Middleton'un Musevilikle Katoliklik arasında gördüğü yakınlığın yanlışlığı konusunda Mr. Casaubon'la aynı fikirde olduğunu belirtti; sonra da lafı kolayca kendisinin sevdiği bir şeye, Roma'nın çeşitliliğine, getirdi ve yarı ciddi yarı şakacı bir tavırla, bu çeşitliliğin insana sürekli bir karşılaştırma olanağı sağlayarak zihne esneklik kazandırdığını, böylece tarihsel dönemleri aralarında önemli bağlar bulunmayan ayrı ayrı kutular gibi görmeyi engellediğini söyledi. Mr. Casaubon'un çalışmalarının her türlü kopukluk izlenimini önleyecek kadar geniş tabanlı olduğunu biliyordu, bu nedenle Mr. Casaubon belki de asla böyle ani bir etki hissetmemişti; ama itiraf etmeliydi ki Roma sayesinde

kendisi tarihe bir bütün olarak bakmak şeklinde yeni bir anlayış kazanmıştı; kentteki çok parçalılık hayal gücünü kamçılamış, o parçalar arasında bağlantılar kurabilmesini sağlamıştı. Arada bir Dorothea'nın görüşünü de soruyor, Foligno Meryem'i adlı tablo ya da Laokoon heykeli hakkında bile son bir yargıya varmak için sanki Dorothea'nın fikrinin de hesaba katılması gerektiğini düşünüyormuş gibi, onun söyledikleri üzerinde yorumlarda bulunuyordu. Eğer bir konuşmada herkes fikirlerin oluşmasında kendisinin de payı bulunduğunu hissediyorsa, o konuşma özellikle neşeli geçer; ayrıca Mr. Casaubon şimdi, eş seçerken de düşündüğü gibi, genç karısının çoğu kadından daha iyi konuştuğunu görüyor ve onunla iftihar ediyordu.

Her şey böyle güzel ve yolunda gittiğinden, Mr. Casaubon kütüphanedeki çalışmalarına iki gün ara vereceğini, ardından kısa bir süre için yeniden başlayacağını, sonra da Roma'dan ayrılmalarını önleyecek bir neden kalmayacağını söyleyince, Will cesaretini toplayarak Mrs. Casaubon'un bir iki resim atölyesi görmeden İngiltere'ye dönmemesi gerektiğini belirtti. Mr. Casaubon eşini kendisi götüremez miydi acaba? Böyle bir fırsat kesinlikle kaçırılmamalıydı; çok değişik bir şeydi bu atölyeler; koca koca fosillerin üstlerinde, her yanını böcekler sarmış küçük körpe bitkiler gibi hızla büyüyen yeni bir hayat türüydüler. Kendisi onlara rehberlik etmekten mutlu olurdu; sıkıcı hiçbir yere gitmeyecekler, yalnızca birkaç örnek göreceklerdi, o kadar.

Dorothea'nın hevesle kendisine baktığını gören Mr. Casaubon ona atölyeleri gezmek isteyip istemediğini sormamazlık edemezdi: Karısına bütün gün onun emrinde olduğunu söyleyince, Will'in ertesi sabah gelmesi ve atölyelere aynı arabayla birlikte gitmeleri kararlaştırıldı.

Will, Mr. Casaubon'un bile hakkında sorular sorduğu, halen hayatta olan ünlü heykeltıraş Thorwaldsen'i atlayamazdı elbette; ama gün fazla ilerlemeden ziyaretçileri önce Hıristiyan sanatının başlıca yenilikçilerinden biri diye tanıttığı arkadaşı Adolf Naumann'ın atölyesine götürdü. Naumann kutsal kitaptaki yüce olaylarda gizemli anlamlar gören bir yaklaşımı yeniden canlandırmakla kalmayıp onun gelişmesine katkıda bulunan ressamlardan biriydi – birbirini izleyen çağlar bu olaylara hep seyirci gözüyle bakmışlardı; oysa değişik çağların bu yaklaşımı benimseyen büyük zihinleri, sanki

birbirleriyle çağdaş gibiydiler. Will sözlerine şimdi kendisinin de Naumann'dan resim dersleri aldığını ekledi.

"Şu sıralar onun denetiminde birkaç yağlıboya eskiz yapıyorum. Başkalarının resimlerini kopya etmek çok ters geliyor bana. Resme kendimden bir şeyler katmalıyım ben. Naumann şu anda, 'Kilisenin Arabasını Çeken Azizler' dediği bir resim üzerinde çalışmakta; ben de Marlowe'un Timurlenk'ini, yendiği kralları arabasına koşmuş olarak gösteren bir eskiz yapıyorum. Dini konulara Naumann kadar düşkün değilim ben; resimlerine fazla anlam yüklüyor diye bazen takılıyorum ona. Ama bu sefer, anlam genişliği bakımından, niyetim ondan da ileri gitmek. Savaş arabasına binmiş Timurlenk'i ben, dünyanın siyasal tarihinin izlediği o muazzam yol boyunca arabasını çeken hanedanları kırbaçlayıp koşturan bir güç olarak tasarlıyorum. Bence bu da iyi bir mitolojik yorum" diye devam etti. Mr. Casaubon'a baktı; Casaubon simgesel anlamların böyle gelişigüzel ele alınması karşısında tedirgin olmuştu; duygusuz bir ifadeyle başını sallamakla yetindi.

Dorothea, "Böyle geniş bir anlam taşıyorsa, yaptığınız eskiz muhteşem bir şey olmalı" dedi. "Sizin verdiğiniz anlamın bile açıklanması gerekiyor benim için. Timurlenk ile depremleri, yanardağları temsil etmeyi mi amaçlıyorsunuz?"

Will gülerek, "Evet, evet" dedi; "ayrıca, ırkların göçlerini, ormanların kesilip yok edilmelerini, Amerika'yı ve buharlı makineleri. Aklınıza gelebilecek her şeyi."

Dorothea kocasına doğru dönerek gülümsedi; "Ne güç bir steno türüymüş bu! Okuyabilmek için sizin bilgilerinizin tümüne sahip olmak gerekiyor" dedi.

Mr. Casaubon gözlerini kıstı, belli etmeden Will'e baktı. Kendisiyle alay edildiğinden kuşkulanmıştı. Ama Dorothea'nın da buna katılacağına kesinlikle ihtimal vermiyordu.

Naumann'ı harıl harıl resim yaparken buldular ama ortada bir model yoktu; tablolarını pek gösterişli bir biçimde dizmişti; sırtındaki pembemsi gri gömlek, başındaki kahverengi kadife bere, onun kendi sade, hayat dolu görünüşünü daha da alımlı yapıyordu; öyle ki sanki her şey bu güzel İngiliz hanımı tam o sırada bekliyormuş gibi, düzgün, yerli yerindeydi.

Naumann rahatça konuştuğu İngilizcesiyle, tamamlanmış ve daha bitmemiş resimlerinin konuları üzerinde kısa açıklamalarda

bulundu; Dorothea'ya olduğu kadar Mr. Casaubon'a da bakıyordu. Will ara sıra ateşli, övgü dolu sözlerle araya giriyor, dikkati arkadaşının eserlerinin birtakım değerli noktalarına çekiyordu. Dorothea, sade kırlardan bir arka planda anlam veremediği kubbeli tahtlara kurulmuş oturan Madonnaların, ellerinde mimari maketler tutan ya da kafataslarına kazara bıçak saplanmış azizlerin, neler ifade ettikleri hakkında yeni şeyler öğrendiğini hissetmeye başlamıştı. Daha önce ona gerçeküstü, acayip görünen şeyler, şimdi anlaşılır, hatta doğal geliyordu sanki; ama belli ki tüm bunlar, Mr. Casaubon'un ilgi duymadığı bir bilgi alanıydı.

Dorothea, Will'e doğru dönerek, "Resmin güzelliğini hissetmeyi, onu bir bilmece gibi çözmek zorunda kalmaya tercih ederim ben; ama sizin o çok geniş anlamlı resimlerinizi değil de bu resimleri anlamayı öğrensem, daha doğru olur sanırım" dedi.

"Naumann'ın önünde benim resimlerimden söz etmeyin" dedi Will. "En aşağılayıcı saydığı ifadeleri kullanarak, benimkilerin baştan sona 'acemi işi' olduğunu söyleyecektir o size!"

Dorothea gözlerini içtenlikle Naumann'a çevirdi, "Doğru mu?" diye sordu; Naumann yüzünü hafifçe buruşturarak, "Hayır, resim konusunda ciddi değil o. Onun alanı edebiyat olmalı. Asıl *geniiiş* alan orası" dedi.

Naumann'ın "geniş" sözcüğünü böyle alaycı bir biçimde uzatarak söylemesi Will'in hiç hoşuna gitmemişti ama gene de kendini zorlayıp gülümsedi; Mr. Casaubon ise, Alman ressamın telaffuzunu neredeyse iğrenç bulduğu halde, Will'e gösterdiği sağduyulu sertlik karşısında ona bir parça saygı duymaya başlamıştı.

Naumann kısa bir süre Will'i bir kenara çekip, önce büyük bir tuvale, ardından da Mr. Casaubon'a baktıktan sonra, yeniden ona yaklaşarak şunları söyleyince, saygısı iyice arttı:

"Dostum Ladislaw, size şuradaki Aziz Thomas Aquinas tabloma model olarak sizin başınızı resmetmenin benim için paha biçilmez bir kazanç olacağını söylersem, beni bağışlayacağınızı düşünüyor, efendim. Sizden çok şey istemek olur bu ama tam aradığım yüzle karşılaştığım pek enderdir – ideal, gerçek dünyada yaşatan bir yüz sizinki."

"Beni çok şaşırtıyorsunuz, efendim" dedi Mr. Casaubon; yüz ifadesi sevincin verdiği parıltıyla biraz düzelmişti; "Lakin, daima son derece sıradan saydığım zavallı fizyonomimin o melek tabiatlı

âlimin bazı hususiyetlerini belirtmenizde bir fayda sağlayacaksa, bundan şeref duyarım. Tabii çalışmanız çok uzun sürmeyecekse; ayrıca, Mrs. Casaubon'un da eve biraz geç gitmeye itirazı olmazsa eğer."

İlahi bir sesin Mr. Casaubon'u dünyanın en bilge, en değerli erkeği ilan etmesi dışında, hiçbir şey Dorothea'yı bundan daha çok sevindiremezdi. Onun kocasına karşı sarsılan inancını ancak böyle bir şey yeniden pekiştirip sağlamlaştırabilirdi.

Naumann'ın araç ve gereçleri şaşılacak derecede eksiksiz, yanı başında hazır duruyordu; resim yapılırken konuşmalar da devam etti. Dorothea bir yere oturup sakin bir sessizliğe daldı; kendini uzun süredir hiç bu kadar mutlu hissetmemişti. Çevresindeki herkes gözüne iyi görünüyordu; içinden, bu kadar bilgisiz olmasaydım, Roma güzelliklerle dolu bir yer olurdu benim için; o zaman kentin tüm hüznüne, kasvetine ümit kanatları takılırdı, diye düşündü. Hiç kimsenin zihin yapısı Dorothea'nınki kadar kuşkudan uzak olamazdı; çocukken sarı arılarda minnet duygusu olduğuna, serçelerin saygıdeğer bir duyarlıkları bulunduğuna inanır, bunların bayağılıkları ortaya çıkınca da aynı ölçüde hiddetlenirdi.

Becerikli ressamımız, Mr. Casaubon'a İngiltere'deki siyasal durum hakkında sorular soruyor, bunlara uzun yanıtlar alıyordu; Will o sırada gerilerde, her şeye biraz yüksekten bakan bir merdiven basamağına tünemişti.

Naumann çok geçmeden, "Ah, şimdi yarım saatliğine bunu bir yana bırakabilsem ve sonra gene devam edebilseydim – gel de bak Ladislaw, buraya kadarı kusursuz oldu bence" dedi.

Will'in ağzından sözcüklere sığmayacak ölçüde büyük hayranlık nidaları yükseldi; Naumann ise hayıflanma ifade eden hazin bir sesle, "Ah, şu anda biraz daha vakit olabilseydi; ama sizin yapacak başka işleriniz vardır – hayır, hayır, bunu sizden isteyemem; hatta yarın tekrar gelmenizi bile" dedi.

Dorothea yalvarırcasına Mr. Casaubon'a bakarak, "Kalalım, kalalım" diye atıldı. "Gezip dolaşmak dışında bugün yapacağımız bir şey yok bizim, öyle değil mi?" diye ekledi. "Portre iyice bitmeden kalırsa, çok yazık olur."

Mr. Casaubon nazikçe lütufta bulunur bir edayla Naumann'a, "Bu hususta emrinizdeyim, efendim" dedi. "Başımın içini aylaklığa teslim ettiğime göre, dış kısmı bu şekilde bir iş görsün bari."

Naumann, "Ne kadar iyisiniz, beyefendi, dünyalar benim oldu şimdi!" dedi; sonra Will'e doğru döndü, sanki portreyi gözden geçiriyormuş gibi orasını burasını göstererek ona Almanca bir şeyler söyledi. Resmi kısa bir süre bırakıp konuklarını oyalayacak bir şey ararcasına kararsız gözlerle etrafa bakındı; ardından Mr. Casaubon'a dönerek, "Aradaki boş zamanı değerlendirmek için güzel eşiniz –bu zarif genç hanım– kendisinin ufak bir eskizini yapmama itiraz etmez sanırım, şu gördüğünüz resim için taslak olarak değil elbette; tek başına, küçük bir çalışma olacak bu" dedi.

Mr. Casaubon resmi bir tavırla eğilerek, Mrs. Casaubon'un bu arzuyu yerine getireceğinden şüphesi bulunmadığını belirtince, Dorothea hemen, "Nereye oturayım?" diye sordu.

Naumann binlerce özür dileyerek, ayakta durmasını ve pozunun ayarlanmasına izin vermesini rica etti; "Azize Clara pozunda durmanızı istiyorum; yanağınızı şöyle elinize dayayıp şöyle öne doğru eğilmenizi ve de şu tabureye bakmanızı lütfen – işte böyle!" derken, Dorothea, bu durumlarda hep gerekli sayılan o yapmacık havalara girmeden, sık sık kıkırdamadan, ressamın dediklerini yerine getirdi.

Will'in içinden bir yandan Azize Clara'nın ayağına kapanıp eteğini öpmek, bir yandan da onun kolunu düzeltmeye çalışan Naumann'ı bir yumrukta yere sermek geliyordu. Arkadaşının yaptığı, küstahlıktan, kutsal bir varlığa saygısızlıktan başka bir şey değildi; Dorothea'yı buraya getirdiğine pişman olmuştu.

Ressam büyük bir dikkatle çalışıyor; sakinleşip kendine gelen Will, etrafta dolaşarak elinden geldiği kadar Mr. Casaubon'u oyalıyordu; ama sonunda Casaubon karısının yorulacağından korktuğunu söyleyince, onu daha fazla tutamayacağını gördü. Naumann da durumu anlamıştı; "Şimdi lütfedip gene siz geçebilirseniz, eşiniz hanımefendiyi birazdan serbest bırakacağım" dedi.

Böylece, Mr. Casaubon sabırla beklemeye devam etti; ama bir seans daha çalışırlarsa Aziz Thomas Aquinas'ın başının daha da kusursuz bir hale geleceği kararlaştırılınca, poz verme işi ertesi güne bırakıldı. Ertesi sabah Naumann, Azize Clara resmi üzerinde de birkaç kez çalıştı. Sonunda Mr. Casaubon her iki resmi de öyle beğendi ki, Thomas Aquinas'ı Kilise'nin erken dönemlerinden seçkin bilginler arasında oturmuş, soyutluğu yüzünden ne olduğu anlaşılamayan, ama yukarıdaki dinleyicilerin dikkatle izledikleri bir konuyu onlarla tartışırken gösteren tabloyu satın almak için hemen

anlaştı. İkinci resmi de almak istediğinde, Naumann, Azize Clara hakkında içinin rahat olmadığını söyledi; vicdanı bu tablo için, Azize Clara'ya yakışan bir resim olacak, diyemiyordu; dolayısıyla onun satışı kesinleşmedi.

O akşam Naumann'ın Mr. Casaubon hakkındaki alaylı ya da Dorothea'nın güzelliği hakkındaki övgü dolu sözleri üzerinde durmayacağım; tüm bunlara Will de katılmıştı ama bir farkla: Naumann ne zaman Dorothea'nın güzelliğine ilişkin bir ayrıntıyı belirtse, Will hemen onun küstahlık ettiğini düşünerek öfkeleniyordu. Will'e göre Naumann'ın kullandığı en sıradan sözcüklerde bile bir kabalık vardı; ayrıca, ne hakla Dorothea'nın dudaklarından söz ediyordu? Öteki kadınlar hakkında konuşulduğu gibi konuşulabilecek bir kadın değildi o. Sorsanız, Will nedenini bilmiyordu ama sinirleniyordu işte. Gene de, önce bir parça direnip sonra Casaubon'ları arkadaşının atölyesine götürmeye razı olduğu zaman o bunu, Dorothea'nın güzelliğini Naumann'a inceleme fırsatını kendisinden başka hiç kimsenin bahşedemeyeceğini bilmek gururunu okşadığı için yapmıştı. (Will aslında Dorothea'nın "güzelliğini" yerine, "ilahi niteliklerini" demeyi tercih ederdi, çünkü Will'e göre sırf dış güzellik hakkında kullanılabilecek sıradan sözcükler, Dorothea hakkında kullanılamazdı. Ama duysalar, Dorothea'nın kendisi dahil, Tipton ve çevresindeki herkes, o güzelliğin bu kadar büyütülmesine şaşarlardı. Oralarda Miss Dorothea için yalnızca "zarif bir kız" deniyordu.)

"Bu konuyu kapat lütfen, Naumann. Mrs. Casaubon kendisinden sanki bir modelmiş gibi söz edilecek biri değildir" dedi.

Naumann Will'e dik dik baktı. "*Schön*! Benim Aquinas'tan söz edeyim o zaman. Ne dersek diyelim, adamın başının biçimi hiç de fena değil. Bir portrenizi yapalım dense, o yüce bilginin kendisinin bile koltukları kabarırdı sanırım. Ah, bu kasıntı din âlimlerinin kibirleri yok mu! Casaubon tam benim düşündüğüm gibi çıktı, karısının portresiyle kendisininkinden çok daha az ilgilendi" dedi.

Will dişlerini gıcırdatarak, "Ruhsuz, kendini beğenmiş, lanet herifin biridir o" diye atıldı. Naumann arkadaşının Mr. Casaubon'a neler borçlu olduğunu bilmiyordu; ama o sırada Will'in kendisi o borçları düşünüyor ve içinden, keşke bir çek yazarak hepsinden kurtulabilsem, diye geçiriyordu.

Naumann omuz silkerek, "Neyse ki yakında gidecekler, dostum. Senin o güzel huyunu berbat ediyor onlar" dedi.

Şimdi Will'in tüm ümidi, tüm çabası, Dorothea'yı yalnızken görebilmekti. Tek isteği, onun dikkatini daha çok çekmek, zihninde şimdikinden daha özel bir yere sahip olmaktı. Aslına bakılırsa, Dorothea'nın her zamanki duyguları diye gördüğü o sıcak, yapmacıksız, iyi niyetli tavrına çok sinirleniyordu. Erkeklerin hayatında, erişilmez yükseklikteki tahtında oturan bir kadını uzaktan taparcasına sevmenin önemli bir yeri vardır; ama bu erkeklerin çoğu, gönüllerinin kraliçelerinden bunun farkında oldukları yolunda bir işaret –oturdukları yüce tepelerden aşklarını onayladıklarını belirterek içlerini sevinçle dolduracak bir işaret– alabilmenin özlemi içindedirler. Will'in tüm istediği de buydu işte. Ancak, onun hayalindeki istekler çelişkilerle doluydu. Dorothea'nın gözlerini Mr. Casaubon'a bir eşin duyacağı kaygıyla ve yalvarırcasına nasıl çevirdiğini görmek güzel bir şeydi: Zihninde kocasına karşı böyle bir görev duygusu olmasa, başını çevreleyen o nur halkası ışığını biraz yitirirdi zaten. Ancak, bunun hemen ardından, Casaubon'un böyle bir hayat kaynağını kendi çölünün kumlarına gömmüş olduğunu düşünmek, dayanılır gibi değildi; ama Will'in kuzeni hakkında kötüleyici şeyler söylemeye duyduğu büyük arzu, ortada o arzuyu dizginlemesini gerektiren çok güçlü nedenler bulunduğundan, belki de kendisini daha çok rahatsız ediyordu.

Will ertesi gün akşam yemeğine davet edilmemişti. Bu yüzden kendi kendini, o gün onlara uğraması gerektiğine ve bunun için tek uygun zamanın Mr. Casaubon'un evde bulunmayacağı öğle vakti olduğuna ikna etti.

Dorothea bir önceki baş başa ziyaretin kocasının canını sıktığını fark etmemişti; şimdi belki de vedalaşmaya gelmiştir diye Will'i görmekte hiç tereddütlü davranmadı. Will içeri girdiğinde o, Celia'ya aldığı kameolara bakıyordu. Elinde kameo bir bilezikle konuğunu, sanki ziyareti son derece olağanmış gibi selamladı ve hemen ardından, "Geldiğinize çok sevindim. Kameolardan anlıyorsunuzdur siz ve bunlar gerçekten iyi mi, değil mi, bana söyleyebilirsiniz belki. Seçerken yanımızda bulunun istemiştim, ama Mr. Casaubon vakit olmadığını söyleyip buna karşı çıktı. İşini yarın bitiriyor o; üç gün sonra da buradan ayrılıyoruz. Bu kameolar konusunda içim rahat değil. Oturun, lütfen ve şunlara bir bakın" dedi.

"Pek anlamam, ama Homeroslu şu küçük parçalar konusunda insan fazla yanılamaz; son derece zarif ve güzeller. Renkleri de çok hoş, tam size yakışacak bir renk."

"Bunları kız kardeşime aldım; onun ten rengi tamamen farklı. Lowick'te görmüştünüz, benimle birlikteydi. Sarı saçlı, çok güzel bir kızdır – en azından ben öyle düşünüyorum. Daha önce birbirimizden hiç bu kadar uzun ayrılmamıştık. Çok tatlıdır; ömrü boyunca münasebetsiz hiçbir davranışı olmadı. Buraya gelmeden önce anladım ki, kendisine birkaç kameo almamı istiyor; bu aldıklarım iyi değilse üzülürüm – kendi türleri içinde yani." Dorothea sondaki sözcükleri gülümseyerek eklemişti.

Will, Dorothea'dan biraz uzakta oturdu; kutuları kapatışını dikkatle izlerken, "Siz kameolardan hoşlanmıyorsunuz anlaşılan" dedi.

"Doğru, hayatta peşlerinden koşmaya değecek kadar büyük şeyler saymıyorum açıkçası onları."

"Korkarım siz genel olarak sanata karşısınız. Nasıl oluyor bu? Sizin tüm güzelliklere son derece duyarlı olmanızı beklerdim ben."

Dorothea, "Sanırım pek çok şey hakkında duyarsızım ben" dedi. "Hayatı güzelleştirmek isterim elbette – tüm insanların hayatını yani. Sonra, sanat uğruna yapılan büyük harcamalar, bir bakıma hayatın dışında kalan ve göründüğü kadarıyla kitlelerin yaşam koşullarını iyileştirmeyen sanatlara sarf edilen onca para, bana derin bir acı veriyor. Bir şey hakkında, insanların çoğu buna yabancıdır diye düşündüğüm anda, benim ondan aldığım zevk uçup gidiyor."

"Ben buna aşırı duygusallık diyorum. Aynı şeyi manzaralar hakkında, şiir hakkında, tüm zarif ve güzel şeyler hakkında da söyleyebilirsiniz. İşi daha ileri götürürseniz, kendi iyi durumunuz karşısında da çok üzülmeniz ve başkalarından üstün olmamak için, kötü bir durumda yaşamayı seçmeniz gerekir. En iyi ibadet, elinizden geldiği sürece her şeyden zevk almaktır. İşte o zaman, yeryüzünün sevimli güzelliğini –onun bu temel niteliğini– korumak için gücünüzün yettiği her şeyi yapıyorsunuz demektir. Zevk almak, çevreye ışık saçmaktır. Tüm dünyayı dert edinip düzeltmeye çalışmanın bir yararı yok; sanat olsun, ne olursa olsun, bir şey karşısında sevinç duyduğunuz zaman, dünyayı düzeltiyorsunuz demektir. Dünyanın tüm gençlerini sefalet hakkında ağıtlar yakan, ahlak dersleri veren bir trajedi korosuna çevirmek ister miydiniz? Bana öyle geliyor ki sefaletin erdemleri konusunda birtakım yanlış inançlarınız var ve

onlar uğruna, bir azize gibi, hayatınızı feda etmek istiyorsunuz." Will fazla ileri gittiğini anlayarak sustu.

Ama o sırada Dorothea'nın düşünceleri farklı bir yöndeydi; herhangi bir duygu belirtisi göstermeden, Will'e karşılık verdi: "Gerçekten yanlış anladınız siz beni. Mahzun, kasvetli biri değilimdir ben. Mutsuzluğum asla uzun sürmez. Celia'nın aksine, öfkeli ve münasebetsizimdir; birden patlarım ama sonra her şey yeniden pırıl pırıl aydınlık görünür bana. Muhteşem, güzel şeylere körü körüne inanmaktan kendimi alamıyorum. Buradaki sanat eserlerinden hoşlanmaya hazır olmam gerekirdi, ama ne için yapıldıklarını anlamadığım bir sürü şey var ortada – bana güzellikten çok çirkinliğe adanmış gibi gelen şeyler. Resimler ve heykeller harika olabilir ama yarattıkları duygu, çoğu zaman bayağı ve kaba; hatta bazen de gülünç. Şurada burada bir anda çok güzel bulduğum şeyler –Alban Dağları ya da Pincio Tepesi'nden güneşin batışını seyretmekle karşılaştırabileceğim türden eserler– görüyorum; ama insanların büyük emekler harcayarak yaptıkları onca şey arasında, en iyilerinin bu kadar az sayıda olması, beni daha çok üzüyor."

"Her zaman ortaya bir hayli kötü eser de çıkıyor elbette; daha güzellerinin yetişebilmesi için belli bir toprağa ihtiyaç var."

Dorothea bu düşünceyi kendisinin başlıca kaygılarıyla ilişkilendirerek, "Eyvah, eyvah. Görüyorum ki iyi bir şeyler yapmak çok güçmüş" dedi. "Roma'ya geldiğimden beri sık sık şunu hissediyorum: Çoğumuzun hayatı birer tablo gibi duvara asılabilse, bunlar o resimlerden daha çirkin, daha kaba saba gelirdi bize."

Dorothea bir şeyler daha söyleyecekmiş gibi dudaklarını yeniden araladı ama fikir değiştirerek sustu.

Will başını alışkın olduğu biçimde hızla sallarken, canlı, kararlı bir tavırla "Siz çok gençsiniz daha, kafanızda böyle düşünceler olamayacak kadar gençsiniz. Sanki hiç genç insan tanımamış gibi konuşuyorsunuz. Normal değil bu, efsanedeki küçük oğlan Anskar gibi, çocukluğunuzda siz de ölüler dünyası Hades'in hayalini görmüşsünüz sanki. Minotauros'lar gibi iştahla yemek amacıyla en tatlı kadınları seçen o korkunç fikirlerden bazılarını benimseyecek şekilde yetiştirilmişsiniz siz. Şimdi de gidecek, Lowick'teki o taş hapishaneye kapatılacak, oraya diri diri gömüleceksiniz. Bunu düşününce çılgına dönüyorum! Sizi böyle bir geleceğin beklediğini düşünmektense, hiç görmemiş olmayı tercih ederdim" dedi.

Will bir kez daha, fazla ileri gitmiş olmaktan korktu; ama sözcüklere verdiğimiz anlam bizim o sıradaki duygularımıza bağlıdır; Will'in sesindeki öfkeli hayıflanma, Dorothea'nın o zamana kadar çevresindekilere hep sıcak duygular beslemiş ama onlardan benzer bir karşılık görmemiş olan yüreğini öyle büyük bir şefkatle sarmıştı ki şimdi içinde Will'e karşı yeni bir şükran duygusunun uyandığını hissetti ve sevimli bir gülümsemeyle, "Ne kadar iyisiniz; benim adıma kaygılanıyorsunuz. Ama siz kendiniz Lowick'i sevmiyorsunuz da ondan: Sizin gönlünüzde başka tür bir hayat vardı. Bense Lowick'te yaşamayı seçtim" dedi.

Son cümleyi neredeyse resmi, vakur bir sesle söylemişti; Will ne diyeceğini bilemedi, çünkü Dorothea'nın ayaklarına kapanıp uğruna seve seve öleceğini söylemenin bir yararı olmayacaktı: Onun böyle bir şey istemediği açıkça belliydi. İkisi de bir iki dakika sessiz durdu; ardından Dorothea, baştan beri aklında olan bir şeyi sonunda söylemeye karar vermişçesine yeniden konuşmaya başladı:

"Geçen gün söylediğiniz bir söz hakkında size tekrar bir şey sormak istiyordum. Anlamının yarısı sizin çarpıcı konuşma biçiminizdendi belki de. Her şeyi abartarak anlatmayı sevdiğinizi görüyorum; telaş içinde konuştuğum zaman, ben kendim de sık sık abartıya kaçarım."

Onun daha önce hiç görmediği bir çekingenlikle konuştuğunu fark eden Will, "Ne demiştim?" diye sordu. "Gerçekten abartılı bir dilim var benim. Başladı mı uçtukça uçuyor. Şimdi sözümü geri almak zorunda kalacağım belki de."

"Almanca bilmenin gereği hakkında söylediklerinizi kastediyorum – Mr. Casaubon'un üzerinde çalıştığı konular bakımından yani. Bir süredir bunu düşünmekteyim; bana öyle geliyor ki, Mr. Casaubon'un bilgi birikimini göz önüne alırsak, Alman araştırmacıların ellerindeki belgelerle bilgilerin aynıları onda da vardır, öyle değil mi?" Dorothea'nın çekingenliği, Mr. Casaubon'un bilimsel yeterliği konusunda üçüncü bir kişiye başvurmak gibi garip bir duruma düştüğünün az çok bilincinde olmasından ileri geliyordu.

Will fazla açık konuşmaması gerektiğini düşünerek, "Tam olarak aynıları sayılmaz. Biliyorsunuz, Mr. Casaubon Doğu dilleri, edebiyatları ve tarihi uzmanı değil. Bu alanda ikinci elden

edindikleri dışında, bilgi sahibi olduğunu kendisi de iddia etmiyor" dedi.

Dorothea daha canlı bir sesle, "Ama antikçağlar hakkında günümüzdeki bilgilerden haberleri bile olmayan araştırmacılar tarafından çok eskiden yazılmış pek değerli kitaplar var ve bunlar hâlâ kullanılmakta. Neden Mr. Casaubon'un kitabı da onlarınkiler gibi değerli olmasın?" diye itiraz etti.

Will de tartışma havasına giriyordu; "Araştırmada nasıl bir yol izlenildiğine bağlı bu" dedi. "Mr. Casaubon'un seçtiği konu, kimya kadar değişken: Yeni keşifler, durmadan ortaya yeni bakış açıları çıkarıyor. Dört ana unsuru temel alan bir sistemi kim ister bugün, ya da Paracelsus'un görüşlerini çürüten bir kitabı? Geçen yüzyılın bilginlerinin –Bryant gibilerinin– ardından emekleyip bir parça yol almanın, onların yanlışlarını düzeltmenin, yararsızlığını, sandık odasında yaşayarak, Chus ve Mizraim hakkındaki kırık ayaklı teorileri tamir edip cilalamanın hiçbir işe yaramayacağını, görmüyor musunuz?"

Dorothea kederle öfke arası bir tavırla, "Bu konuda nasıl böyle alaycı konuşabiliyorsunuz?" dedi. "Eğer durum dediğiniz gibiyse, bunca çaba ve emeğin boşa gitmesinden daha hazin bir şey olabilir mi? Mr. Casaubon gibi bilgi ve güç sahibi son derece iyi bir insanın hayatının en güzel yıllarını verdiği bir işte başarısız olduğunu gerçekten düşünüyorsanız, bu durum karşısında daha derin bir acı duymamanıza hayret ediyorum." Dorothea böyle bir varsayımda bulunduğu için çok sarsılmış, çok kaygılanmaya başlamıştı; kendisinin böyle bir noktaya gelmesine neden olan Will'e karşı yüreği öfke doluydu.

Will, "Siz gerçeği sordunuz bana, duygularımı değil" dedi. "Ama bu gerçek yüzünden beni cezalandırmak istiyorsanız, boynum kıldan ince. Mr. Casaubon hakkındaki duygularımı ifade edebilecek bir konumda değilim ben. Etsem, olsa olsa ancak yoksul birinin sürekli yardım gördüğü bir kimseyi övmesi şeklinde olurdu bu."

Kıpkırmızı kesilen Dorothea, "Beni bağışlayın, lütfen" dedi. "Belirttiğiniz gibi, konuyu açmakla hatanın bende olduğunun farkındayım. Aslında baştan sona yanlış davrandım. Uzun bir sebat döneminin ardından başarısızlığa uğramak, başarısızlık demeye değmeyecek bir çabada bile bulunmamaktan çok daha yüce bir şeydir."

Will durumu düzeltmek niyetindeydi; "Sizinle aynı görüşteyim, o kadar ki artık başarısızlığa uğramak tehlikesini göze almaya karar verdim ben. Mr. Casaubon'un bugüne kadarki cömertliği benim için zararlı oldu belki de; onun yardımının sağladığı özgürlükten vazgeçmeyi düşünüyorum. Niyetim, yakında İngiltere'ye dönmek ve sırtımı hiç kimseye dayamadan kendi başımın çaresine bakmak" dedi.

Dorothea yeniden yumuşamıştı; "İyi edersiniz, bu duygunuzu saygıyla karşılıyorum. Ama eminim ki Mr. Casaubon size yardım ederken iyiliğinizden başka hiçbir şey düşünmemiştir" dedi.

Will içinden, "Onunla evlendiği için, inadı ve gururu yüzünden, şimdi sevmek yerine, ona hizmet etmeye razı" diye düşündü. Ayağa kalkarken yüksek sesle, "Sizi bir daha görmeyeceğim" dedi.

Dorothea içtenlikle, "Mr. Casaubon gelinceye kadar oturun" dedi. "Roma'da sizinle karşılaştığımıza çok sevindim. Sizi tanımak istiyordum zaten."

"Bense kızdırdım sizi. Hakkımda kötü düşünmenize yol açtım."

"Hayır, hayır! Kız kardeşim, hoşuma gitmeyecek bir söz eden herkese kızdığımı söylüyor benim. Ama haklarında kötü düşünmek gibi bir huyum yoktur – öyle olduğumu ümit ederim. Sonunda, çok tahammülsüzüm diye hep kendimi eleştirmek zorunda kalıyorum."

"Gene de benden hoşlanmıyorsunuz, aklınızda tatsız biri olarak kalacağım."

Dorothea son derece açık, sevecen bir tavırla, "Hiç de değil. Sizi çok beğeniyorum" dedi.

Will pek tatmin olmamıştı; düşündü ki, eğer kızmış olsaydı, o zaman kendisinin bundan daha çok önemsendiğini anlayacaktı. Hiç sesini çıkarmadı ama somurtkan değilse bile durgun görünüyordu.

Dorothea neşe içinde devam etti: "Ve hayatta ne yapacaksınız, bunu görmeyi merakla bekliyorum. Seçilebilecek değişik birçok meslek olduğuna yürekten inanıyorum. Buna inanmasam, çok dar görüşlü biri olurdum herhalde; benim ressamlık dışında da hiç bilmediğim çok şey var. Müzik ve edebiyattan ne kadar az anladığımı bilseniz, inanamazdınız; oysa siz ikisi hakkında da çok bilgilisiniz. Sonunda nasıl bir meslek seçeceksiniz, merak ediyorum: Şair olacaksınız belki de, öyle değil mi?"

"Şairden ne kastettiğinize bağlı. Şair olmak, algılama gücü her şeyi en ufak niteliklerine kadar hızla görüp anlayabilen; duygu tellerinde gezinerek güzel düzenlenmiş çeşitlemeler çalan bir el gibi, her şeyi anında hissedebilen bir ruha –içinde bilginin bir anda duyguya dönüştüğü, duygununsa şimşek çakarcasına yeni bir bilgi aracı durumuna geldiği bir ruha– sahip olmaktır. İnsan böyle bir durumu sürekli değil, ara sıra yaşayabilmekte ancak."

"Ama şiirleri hesaba katmıyorsunuz siz " dedi Dorothea. "Şairi tamamlamak için şiir gerekir sanırım. Bilginin duyguya dönüşmesinden ne kastettiğinizi anlıyorum, çünkü şiir okurken ben de tam olarak bunu hissediyorum sanki. Ama eminim ki kendim şiir yazamazdım."

Will hepimizin sabahla, ilkbaharla, sürekli yenilenip duran başka her şeyle paylaştığımız bir yaratıcılık örneği göstererek, "Kendiniz bir şiirsiniz siz ve bu da bir şairin en iyi tamamlayıcı parçası, tam havasındayken onun ilham kaynağı olmaktır" dedi.

Dorothea gözlerinde şakayla karışık bir minnet ifadesiyle Will'e baktı; kuş ötüşünü andıran tatlı bir sesle gülerek, "Bunu duyduğuma çok sevindim. Hakkımda ne iyi şeyler söylüyorsunuz siz!" dedi.

Will içten bir inançla, "Keşke her zaman sizin için iyilik denebilecek bir şeyler yapabilsem, en ufak bir yardımım dokunabilse size. Ama korkarım hiçbir zaman böyle bir fırsatım olmayacak" dedi.

Dorothea dostça, "Evet, olacak!" dedi. "İleride, hakkımda ne iyi duygular beslediğinizi hatırlayacağım. Sizi ilk gördüğüm gün ileride arkadaş olacağımızı ümit etmiştim – Mr. Casaubon'la akrabalığınızı düşünerek." Gözlerinde ıslak bir parlaklık vardı; Will doğanın bir yasası gereğince kendi gözlerinin de dolmaya başladığını fark etti. Bu sırada Dorothea'nın kuşkulardan uzak o soylu, saf deneyimsizliğinin yatıştırıcı gücü ve tatlı vakarı karşısında hissettiği sevinci hiçbir şey bozamazdı – Mr. Casaubon'un adının geçmesi bile bozamamıştı.

Dorothea içinde yükselen yeni bir arzunun gücüyle ayağa kalkıp biraz uzaklaşarak, "Şimdi bile yapabileceğiniz bir şey var" dedi. "Bir daha o konuda, Mr. Casaubon'un çalışmaları hakkında, hiç kimseye asla bir şey söylemeyeceğinize –yani o şekilde konuşmayacağınıza– söz verin bana. Evet, konuyu açan benim. Hata bende oldu. Ama söz verin bana."

Will, "Elbette konuşmam, söz veriyorum" dedi ama heyecandan yüzü al al olmuştu. Mr. Casaubon hakkında bundan sonra incitici bir söz söylemez ve para yardımını almayı keserse, belli ki daha fazla nefret edebilecekti ondan. Goethe, şair nefret etmeyi bilmeli, der; Will en azından işte böyle bir özgürlük elde edecekti. Mr. Casaubon'u beklemeden artık gitmesi gerektiğini ama ona "iyi yolculuklar" dilemek için son gün gene uğrayacağını söyledi. Dorothea elini uzattı, karşılıklı yalnızca "hoşça kalın ve güle güle" diyerek ayrıldılar.

Ama Will bahçe kapısından çıkarken Mr. Casaubon'la karşılaştı ve bu bey, kuzenine en iyi dileklerini ifade ettikten sonra kibarca, ertesi sabahı uzun yolculuk hazırlıkları ile geçireceğinden, üzülerek onunla tekrar vedalaşma zevkinden vazgeçmek zorunda olduğunu bildirdi.

O akşam Dorothea kocasına, "Size kuzenimiz Mr. Ladislaw konusunda, onun hakkındaki iyi fikirlerinizi artıracağını düşündüğüm bir şey söyleyeceğim" dedi. Mr. Casaubon kapıdan girer girmez ona, Will'in az önce gittiğini ama gene geleceğini haber vermiş, kocası da "Dışarıda karşılaştık ve kendisiyle kesin olarak vedalaştım ben" demişti. Mr. Casaubon o sırada bunu, hepimizin, kişisel ya da genel, herhangi bir şeyin bizi üzerinde tekrar durmak isteyecek kadar ilgilendirmediğini ima eden bir tavır ve sesle söylediği için, Dorothea akşamı beklemişti.

Mr. Casaubon, "Neymiş o, sevgilim?" diye sordu (tavrının en soğuk olduğu durumlarda karısına hep "sevgilim" derdi).

Dorothea kocasının ifadesiz yüzüne tatlı tatlı bakarak, "Mr. Ladislaw artık amaçsızca dolaşmaktan vazgeçmeye ve sizin cömertliğinize bağımlı olmaktan kurtulmaya karar vermiş. Yakında İngiltere'ye dönerek kendi başının çaresine bakmak niyetinde. Sizin bunu iyi bir işaret sayacağınızı düşündüm" dedi.

"Tam olarak nasıl bir iş yapacağını söyledi mi?"

"Hayır. Ama sizin cömertliğinizin kendisi için yarattığı tehlikeyi hissetmeye başlamış. Bu konuda size yazacaktır eminim. Bu kararından dolayı takdir etmiyor musunuz onu?"

"Önce bu hususta haberini bekleyeceğim" dedi Mr. Casaubon.

Dorothea elini kocasının elinin üstüne koyarak, "Kendisi için yaptığınız her şeyde onun iyiliğini gözettiğinize emin olduğumu söyledim. Lowick'te onu ilk gördüğüm zaman hakkında anlattıklarınızı ve yaptığınız iyilikleri hatırladım" dedi.

Mr. Casaubon öteki elini özenle Dorothea'nın kendisini okşayan elinin üstüne koydu ama huzursuzluğunu gizleyemeyen bir bakışla, "Kendisine karşı bir vazifem vardı" dedi. "Ama itiraf edeyim ki bunun haricinde, onun neler yaptığıyla hiç ilgilenmiyorum ben; ayrıca, ileride kendisine nasıl bir yol seçecekmiş, aramızda bunu konuşmaya da hiç lüzum yok; çünkü, yeterince belirtmiş olduğum sınırlar dışında, bizim kararımıza bağlı bir husus değil bu."

Dorothea bir daha Will'den hiç söz etmedi.

ÜÇÜNCÜ KİTAP
ÖLÜMÜ BEKLERKEN

BÖLÜM 23

"Senin Güneş atların" dedi o,
"Ve mükemmel arabacın Apollo!
Ne olursa olsunlar, ortaya koyarım da başımı,
Gemi azıya alır, geçerim ben onları."

Fred Vincy'nin zihninde hep bir borç sıkıntısı olduğunu görmüştük; aslında böylesine önemsiz bir yükümlülük bu kaygısız gencin keyfini uzun süre kaçıramazdı; ama düşüncesi aklından hiç çıkmayan o borçla ilgili birtakım özel durumlar vardı. Borçlu olduğu kişi çevrede at cambazlığı yapan, "eğlence delisi" diye tanınmış Middlemarch'lı gençlerin sık sık başvurdukları Mr. Bambridge'di. Fred tatillerde doğal olarak daha fazla eğlenmek istiyordu; ancak parası buna yetmediği için, uzunca bir süredir Mr. Bambridge, geri ödeyeceğine güvenerek, kiraladığı atlar ile arada bir av sırasında kazara sakatladığı atların ücretini Fred'in borç hanesine yazıyor; ayrıca, bilardodaki kayıplarını ödeyebilmesi için zaman zaman ona küçük miktarlarda borç para da veriyordu. Toplam borç şimdi yüz altmış sterlini bulmuştu; ama Fred'in arkasının sağlam olduğunu düşündüğünden, Mr. Bambridge'in alacakları konusunda telaşa kapıldığı yoktu. Fred'den toplam borcunu gösteren bir yazı istemiş, Fred de ona önce kendi imzasıyla bir senet vermiş, üç ay sonra bu senedi Caleb Garth'ın imzaladığı bir senetle yenilemişti. Fred'in ümit dolu iyimser zihninde harcayacak bol bol parası vardı ve her iki seferinde de o borcu ödeyebileceğine dair en ufak bir kuşkuya düşmüş değildi. Böyle bir özgüvenin dış dünyada herhangi bir temele dayanmasını bekleyemezsiniz; biliyoruz ki bu tür bir güven, maddiyatla ilgisi bulunmayan hassas bir güvendir; bizde içimizi rahatlatan bir duygu uyandırır ve bu duyguyla biz, kaderimizi belirleyen ilahi gücün yüce aklının ya da yakınlarımızın akılsızlığının; şans denen şeyin esrarengiz etkilerinin ya da bizim değerimizi bilen daha da esrarengiz evrensel bir gücün, giyim kuşamımızdaki üstün zevke ve genel olarak her şeyin en iyisini tercih etme huyumuza

bakarak bize uygun birtakım güzel sonuçlar ortaya çıkaracağına inanırız. Dolayısıyla Fred, enişte sinin kendisine para vereceğinden, şansının yaver gideceğinden, kırk sterlin değerindeki bir atı "trampa" yoluyla gitgide değişime uğratarak, sattığı anda yüz sterlin getirecek bir ata dönüştürebileceğinden emindi – "aklını çalıştırmak" her zaman, belirsiz miktarda bir parayla eşdeğerdedir çünkü. Ayrıca, ortaya ancak sağlıksız bir güvensizliğin hayal edebileceği birtakım olumsuzluklar çıksa bile, Fred (o sıralar) son çare olarak daima babasının kesesine güvenmekteydi. Fred'in iyimserliği, aşırı bir bolluk duygusunun desteklediği bir iyimserlikti. O kesenin gücü ne boyutlardaydı, bu konuda açık seçik bir fikri yoktu, ama ticaret esnek bir şey değil miydi? Bir yılın gelir kayıpları, başka bir yılın gelir fazlasıyla karşılanmıyor muydu? Vincy'lerin bolluk içinde geçen rahat bir hayatları vardı; birtakım yeni gösterişlere kapılmadan, aile gelenek ve alışkanlıklarına göre yaşıyorlardı; çocuklar belli bir tasarruf fikri edinmiş değillerdi; küçüklüklerindeki fikirlerini kısmen koruyan büyük çocuklar ise, gönlü olduğu sürece babalarının her türlü ödemeyi yapabileceği inancındaydılar. Üstelik, Mr. Vincy'nin kendisinin de pahalı zevkleri vardı; av partilerine, şarap mahzenine, yemek davetlerine sürekli para harcıyordu; karısı Mrs. Vincy ise bakkaldan kasaptan veresiye alışveriş ediyor ve bu yüzden istediği her şeyi bedava alıyormuş gibi seviniyordu. Ama Fred, masraflar konusunda babaların oğullarına daima zorbaca davranmak gibi bir huyları olduğunu bilirdi: Ne zaman bir borcunu mutlaka söylemesi gerekse, babası oğlunun savurganlığı hakkında daima ufak çapta bir fırtına estirirdi; Fred evdeki havanın böyle bozulup keyfini kaçırmasından hiç hoşlanmazdı. Babasına saygısızlık edecek bir evlat değildi o; geçici olduklarını bildiğinden, bu tür esip gürlemelere sabırla katlanırdı; ama o sırada annesinin ağladığını görmek, eğlenmek varken surat asıp oturmak zorunda kalmak, onu çok üzüyordu. Aslında Fred son derece iyi huylu bir gençti; azarlandığında suratını asıyorsa, bu daha çok toplumsal kurallar öyle gerektirdiği içindi. Belli ki borçları konusunda ona daha kolay gelen yol, senedi bir dostun imzasıyla yenilemek olmuştu. Neden olmasındı ki? Elinde ümit ve beklentilere dayanan bir sürü güvence varken, başkalarının sırtına dilediği kadar sorumluluk yükleyebilirdi pekâlâ; ancak şöyle bir güçlükle karşı karşıyaydı: İmzaları gerçekten işe yarayacak kimseler çoğu zaman, evrenin

genel düzeninin kendisi gibi hoş bir gence dostça davranacağına fazla inanmayan, karamsar insanlardı.

Bize bir iyilikte bulunulmasını istediğimizde, dostlarımızın bir listesini gözden geçirir, onların sevimli yanlarını düşünür, ufak tefek kusurlarını bağışlar ve (ricamızın yerine getirilmesi hususundaki kendi ateşli isteğimizi kolayca başkalarına da aktarabileceğimize inanarak) sırasıyla her birinin bize yardıma can atacağı sonucuna ulaşmaya çalışırız. Gene de, bazılarından ret yanıtı geleceğinin farkındayızdır; aralarında daima, pek fazla istekli değillerdir diyerek listeden çıkaracaklarımız da vardır. Fred de, bunlara başvurmanın tatsızlıklar yaratabileceğini düşündüğünden, biri dışında, tüm dostlarını bir yana bırakmıştı – çünkü (insanların geneline ilişkin ne denirse densin) bu dünyada kendisinin kesinlikle her türlü tatsızlıktan uzak kalmaya hakkı olduğuna inanmaktaydı o. Yıkana yıkana çekip kısalmış pantolonlar giymek, söğüş koyun eti yemek, atı olmadığı için yürümek zorunda kalmak ya da kendisi hakkındaki herhangi bir şeyden dolayı utanç duymak gibi son derece tatsız durumlara düşmek, onun doğuştan sahip olduğu iyimser sezgileriyle bağdaşmayan saçmalıklardı. Bir de ufak tefek borçlarını ödeyecek kadar bile parası yokmuş diye küçümsenme fikri Fred'in tüylerini ürpertirdi. Sonunda, vakit geçirmeden başvurmak üzere seçtiği kişi, gözden geçirdiği kimselerin hem en yoksulu hem de en iyi kalplisi, Caleb Garth oldu.

Garth ailesinin üyeleri Fred'i, Fred de onları çok severdi; çünkü Rosamond ile Fred'in çocukluk yıllarında Garth'ların maddi durumu daha iyiydi ve o sıralar Mr. Featherstone önce Mr. Garth'ın, sonra da Mrs. Vincy'nin kız kardeşiyle evlenince, iki aile arasında gerçekleşen akrabalık, anne babalardan çok çocuklar tarafından sürdürülen bir ilişkiye yol açmıştı. Çocuklar oyuncak çay fincanlarından birlikte çay içiyor, günlerini birlikte oynayarak geçiriyorlardı. O sıralar Mary ele avuca sığmayan haşarı, küçük bir kızdı ve altı yaşındaki Fred onun dünyanın en tatlı kızı olduğunu düşünüyor, oyunlarda şemsiyeden kesilme pirinç bir halkayla onunla evleniyordu. Fred, Garth'lara duyduğu sevgiyi eğitim hayatı boyunca da korumuş, iki ailenin büyükleri arasındaki ilişkiler kesildikten çok sonraları bile onların evine, ikinci bir eviymiş gibi gitmeye devam etmişti. Caleb Garth'ın refah içinde yaşadığı günlerde de Vincy'ler ona ve karısına tepeden bakmışlardı; çünkü Middlemarch'ta top-

lumsal sınıflar arasında birtakım ince ayrımlar vardı ve dükler gibi imalatçı kesimden aileler de, ancak kendi düzeylerindeki kimselerle görüşürlerdi. Ama Vincy'ler aslında kendilerinin Garth'lardan, inceden inceye tanımlanmış olmakla birlikte kuramsal açıdan ifade edilmesi çok güç bir toplumsal üstünlükleri bulunduğu düşüncesindeydiler. Daha sonraki yıllarda Mr. Garth ne yazık ki asıl çalışma alanı olan kadastro, arsa değerlendirme ve çiftlik kâhyalığı işlerine ek olarak giriştiği inşaat işinde bir süre her şeyi tamamen hak sahiplerinin çıkarlarını gözetir biçimde yürütmüş, kendisi kıt kanaat yaşayarak, kazanılan her bir sterlini son kuruşuna kadar onlara verebileyim diye var gücüyle çalışmış ve sonunda iflas etmişti. Mr. Garth hak sahiplerine yönelik amacına ulaşmış ve onun bu şerefli çabalarının başkalarına kötü örnek olacağını düşünmeyen herkesin takdirini kazanmıştı; ama dünyanın hiçbir yerindeki kibar çevrelerde ev ziyaretleri takdir esasına göre yapılmaz – insanın evinde uygun eşyaların ve kusursuz bir yemek takımının da olması şarttır. Mrs. Garth'la ilişkilerinde Mrs. Vincy'nin içi zaten hiçbir zaman rahat olmamıştı; Mrs. Garth'ın evlenmeden önce öğretmenlik yaptığını kastederek, ondan sık sık, ekmeğini kazanmak için vaktiyle çalışmak zorunda kalmış bir kadın, diye söz ediyordu – ki bu durumda Mrs. Garth'ın, Murray'nin *İngilizcenin Grameri* ile Mangnall'ın *Tarih ve Çeşitli Konularda Sorular ve Yanıtları* hakkındaki derin bilgisi, bir kumaş tüccarının değişik patiska türlerini birbirinden ayırabilmesi ya da özel bir rehberin yabancı ülkeleri iyi tanıması gibi, işiyle ilgili bir şeydi, o kadar: Hali vakti yerinde hiçbir kadının böyle bilgilere ihtiyacı yoktu. Mary, Mr. Featherstone'un ev işlerine bakmaya başlayalı beri Mrs. Vincy, oğlu Fred'in, ailesi "böylesine kıt kanaat" geçinen bu basit kızla nişanlanacağından korkar olmuş, bu yüzden başta Garth'lara duyduğu ilgisizlik, şimdi onlardan açıkça hoşlanmamaya dönüşmüştü. Bu durumu bilen ve Mary'ye sevgisinin artan ateşiyle kendini genç kızın ailesine iyice yakın hisseden Fred, son zamanlarda daha sık görmeye gittiği Mrs. Garth'tan evde hiç söz etmezdi.

Mr. Garth'ın kentte küçük bir yazıhanesi vardı; Fred rica edip borç senedini imzalatmak için oraya gitti. İmzayı fazla bir güçlük çekmeden aldı; çünkü yaşadığı pek çok acı deneyime rağmen Caleb Garth ne kendi işlerinde ihtiyatlı davranmayı ne de –güvenilmezlikleri açıkça ortaya çıkıncaya kadar– insanlara güvenmemeyi öğrene-

bilmişti. Caleb, Fred'i çok beğeniyor, hakkında "eminim bu çocuk sonunda adam olacak, temelde sağlam karakterli, açık yürekli, sevgi dolu bir genç; ona her konuda güvenebilirsiniz" diyordu. Caleb'in Fred'e böyle bir duygusal inancı vardı işte. Kendisine karşı katı, başkalarına karşı hoşgörülü davranan ender insanlardan biriydi Caleb. Komşularının hatalarından dolayı onlar adına biraz utanır, haklarında asla konuşmak istemezdi; dolayısıyla Caleb'in, keresteyi sertleştirmenin en iyi yöntemi ya da ustaca tasarlanmış cihazlar üzerinde düşünmeyi bir yana bırakıp, o hatalar hakkında önceden kafa yorarak bir fikir sahibi olması, pek ihtimal dahilinde değildi. Eğer bir kimseyi suçlamak zorunda kalırsa, söze başlayabilmesi için önündeki tüm yazıları, kâğıtları kaldırması ya da bastonuyla yere şekiller çizmesi ya da cebindeki bozuk paraları sayması gerekirdi; sonra, başkasının bir işi yapış biçimine kusur bulmaktansa, o işi kendisi yapmayı tercih ederdi. Korkarım ki bir de, fazla yumuşak bir insandı.

Fred ona nasıl borca girdiğini, geri ödemeyi babasını işe karıştırmadan yapmak istediğini, gereken parayı hiç kimseyi sıkıntıya sokmadan yakında elde edeceğine kesinlikle güvendiğini anlatınca, Caleb gözlüğünü itip alnına kaldırdı, çok sevdiği bu gencin saf ve zeki gözlerinin içine bakarak onu dinledi ve geleceğe duyulan güven ile geçmişte yaşanan gerçekler arasında bir ayırım yapmadan ona inandı; ama gene de hareketleri hakkında Fred'e dostça bir uyarıda bulunmak için bunun iyi bir fırsat olduğunu ve senedi imzalamadan önce ona sıkı bir öğütte bulunması gerektiğini düşündü. Bu nedenle senedi eline aldı, gözlüğünü alnından indirdi, içinden ne kadar zamanı olduğunu hesapladı, kalemine uzandı, kalemi inceledi, mürekkebe batırdıktan sonra yeniden inceledi, ardından senedi biraz ileriye itti, gözlüğünü yeniden alnına kaldırdı, kalın kaşlarının uçlarındaki çizgilerin derinleşmesiyle, yüzünde tuhaf bir yumuşaklık belirdi (bu ayrıntıları bir kereliğine bağışlayınız ama Caleb Garth'ı tanısaydınız, onun bu hareketlerini sevmeye başlardınız); sonra insanın içini rahatlatan bir sesle, "Şanssızlık oldu, atın dizleri kırıldı, ha? Sonra yaptığın şu trampalar, karşında açıkgöz at cambazları olunca, bir şey kazanamazsın ki. Bir dahaki sefere daha akıllı davranmaya bak sen, evlat" dedi.

Gözlüğünü alnından indirdi, her zamanki gibi imzasını büyük bir özenle attı, çünkü iş hayatında yaptığı her şeyi iyi yapardı o.

Başını bir an için biraz yana eğerek kısa bir süre imzasının iri ve düzgün harflerini, sonundaki kıvrımlı, göz alıcı çizgiyi süzdü; ardından senedi Fred'e uzatarak, "Hadi, güle güle sana" dedi ve yeniden Sir James için yapılacak çiftlik binalarının planlarına daldı.

Ya bu işe duyduğu ilgi imza olayını aklından silip attığı için ya da zihnini daha çok meşgul eden başka bir şey nedeniyle, Caleb bu senet konusunda karısına bir şey söylemedi.

Bu olaydan sonra Fred'in gelecek hakkındaki görüşünü etkileyen bir değişiklik olmuş; enistesi Featherstone'un kendisine para verip vermeyeceği, yüzünün renginin bir gelip bir gitmesine yol açacak kadar büyük bir önem kazanmıştı; öyle ki ümidi artınca yüzüne renk geliyor; ardından güçlü bir hayal kırıklığına uğrayınca beti benzi sararıyordu. Sınavlardaki başarısızlığı, üniversite eğitimi sırasında biriken borçlarını babasının gözünde iyice bağışlanmaz bir duruma getirmiş; eve döndüğünde daha önce benzerini görmediği bir kıyamet kopmuştu. Mr. Vincy, Fred'e, bir daha böyle bir şey yapacak olursa, evden çıkıp gitmesi ve kendi başının çaresine bakması gerekeceğini bildirmiş; özellikle de Fred rahip olmak istemediğini ve okuluna dönmeyeceğini söyleyerek kendisini iyice kızdırdıktan sonra, oğluna sert davranmaya başlamıştı. Fred, eğer kendisi kadar ailenin öteki bireyleri de içlerinden Mr. Featherstone'un servetini ona bırakacağını düşünmeseler, babasının daha da sertleşeceğinin farkındaydı; yaşlı Featherstone'un Fred'le gurur duyması, ona olan düşkünlüğünü açıkça göstermesi, belli ki –tıpkı soylu aileden bir genç bir mücevher çalınca, buna "kleptomani" dememiz ve o gencin, şalgam çalan kılıksız bir oğlan çocuğuymuş gibi ıslah evine gönderilmesini aklımızdan bile geçirmeyip, bu olaydan filozofça bir tebessümle söz etmemiz gibi– babasının öfkesini dizginlemekteydi. Aslında Middlemarch'ta insanların çoğunun Fred Vincy'ye bakış açıları, enistesi Featherstone'un ileride Fred'e neler bırakacağı konusunda açıkça dile getirilmeyen birtakım beklentilere dayanıyor; Fred'in ise, acil bir durumda Featherstone Enişte'nin kendisine nasıl bir yardımda bulunacağını ya da tüm kaderini elinde tutan bir kimse olarak, kendisi için neler yapacağını düşünmesine ve böylece hayata hep sınır tanımayan hayalperest bir gözle bakmasına neden oluyordu. Ancak, enistesinin verdiği parayı eline aldığı an, beklenti ölçülebilir duruma gelmiş, borcun miktarına vurulunca da yetersizliği apaçık ortaya çıkmıştı. Aradaki

farkı Fred'in ya "aklını" ya da şans eseri çıkacak başka bir fırsatı kullanarak kapatması gerekecekti. Çünkü Featherstone'dan gelecek servete dayanarak alındığı iddia edilen o küçük borç olayında Bulstrode'dan belge istemeye babasını yollaması, gereken para için gene babasına başvurmasının önünde yeni bir engeldi şimdi. Fred öfkenin algı yeteneğini bulandırdığını ve enistesinin vasiyetnamesine güvenerek borca girdiğini inkâra kalkışırsa, bunun düpedüz yalan sayılacağını tahmin edecek kadar zeki bir gençti. Babasına gidip onu kızdıracak bir şey söylemiş ama başka bir sıkıntısını ondan gizlemişti: Böyle durumlarda sonradan her şeyi anlatmak, daima daha önce bir düzenbazlıkta bulunulduğu izlenimini yaratacaktır. Oysa Fred yalan söylememekle, hatta zararsız küçük yalanlardan bile uzak durmakla övünür, Rosamond'un "zırvaları" dediği bu tür yalanlarına çoğu zaman omuz silkip yüzünü iyice buruşturmakla yetinir (sevimli güzel bir kıza böyle düşünceleri ancak erkek kardeşleri yakıştırabilirler) yalancılık suçlamasına maruz kalmaktansa, sıkıntıya düşmeye, isteklerini dizginlemeye bile razı olurdu. Fred işte böylesine ağır bir ruhsal baskı altındayken, akıllıca bir kararla seksen sterlini saklaması için annesine vermişti. O paranın tümünü hemen götürüp Mr. Garth'a vermemesi büyük talihsizlikti ama niyeti, seksenin üstüne altmış sterlin daha koyarak borcunu toptan ödemekti ve bu düşünceyle geriye kalan yirmi sterlini kendi cebinde tutmuştu. O yirmi sterlin bir tür tohumluk mısır olacak ve doğru yere ekilip şansla da sulanınca, belki üç kat fazla verim sağlayacaktı – mısır tarlasının, bir gencin sınırsız iç dünyasında; tüm rakamların da gene onun elinde olduğu düşünülürse, aslında pek düşük bir artış oranıydı bu.

Fred kumarcı değildi: Hep içki düşünen bir ayyaş gibi tüm sinir gücünü bir tesadüf ya da yanlış adım atma tehlikesi üzerinde toplamayı gerektiren o bildik kumar hastalığı yoktu onda. Fred'inki, alkolün yoğun şiddetinden uzak, sulandırılmış türden bir kumara duyulan bir eğilimdi, o kadar. Böyle bir eğilim, son derece sağlıklı bünyelerin de sahip oldukları, olaylara kendi arzularına uygun biçimler veren ve başına bir kötülük gelebileceğinden korkmadığı gibi, kendisiyle işbirliğinin başkalarına ancak yarar sağlayacağı inancını da taşıyan şen ve iyimser bir hayal gücünün canlı tuttuğu bir eğilimdir. İyimserlik, şansa dayanan her türlü girişimden hoşlanır, çünkü sonucun başarılı olacağından emindir; ayrıca, söz

konusu kazanç ne ölçüde büyükse, alınan zevk de o ölçüde yoğundur. Fred avlanmak ya da ata binmek kadar kumar oynamaktan –özellikle bilardodan– da hoşlanıyor, hatta paraya ihtiyacı olduğu ve kazanacağını ümit ettiği için, parasına oynamayı daha da çok seviyordu. Ancak, yirmi sterlinlik tohumluk mısırını –en azından yol kenarına saçılanlardan geriye kalanların hepsini– o ayartıcı yeşil alana boş yere ekmişti, çünkü borcunu ödeme vakti yaklaştığında, saklasın diye annesine verdiği seksen sterlin dışında, elinde artık hiç para kalmadığını gördü. Şu sıralar binmekte olduğu tıknefes at, eniştesi Featherstone'un uzun bir süre önce kendisine verdiği bir armağanın simgesi gibiydi: Babası Fred'in iyi kötü bir atı olmasına her zaman izin vermişti; çünkü kendi alışkanlıklarının etkisi altında Mr. Vincy, canını çok sıkan bir oğlundan da gelse, onun bir at sahibi olma isteğini yerinde buluyordu. Dolayısıyla, bu at Fred'in kendi malıydı ve Fred atsız bir hayatın değersizliğini bile bile, yakında vadesi gelecek olan borcunu ödeyebilmek kaygısı yüzünden atını feda etmeye karar verdi. Bu karara yüreğinde bir kahramanlık duygusu hissederek ulaşmıştı; Mr. Garth'a verdiği sözde duramamanın, Mary'ye olan sevgisinin ve onun neler düşüneceğini bilmenin yarattığı büyük korkunun zorlayıp neden olduğu bir kahramanlıktı bu. Ertesi sabah, Houndsley'de kurulacak at panayırına gidecek ve atını satacaktı, o kadar; parayı posta arabasıyla mı getirecekti? Eh, at otuz sterlinden fazla etmezdi, ama belli mi olurdu? Şansına daha şimdiden güvenmezse, aptallık ederdi. Büyük bir olasılıkla önüne iyi bir fırsat çıkacaktı; bu hususu düşündükçe, böyle bir fırsatın çıkmama olasılığı gitgide daha zayıf görünüyordu; bu durumda talih kuşuna ateş edip yere indirmek için gerekli barut ve saçmayı hazır bulundurmamak akılsızlık olurdu. Houndsley'ye Bambridge ve veteriner Horrock ile birlikte gidecek, onlara açıkça bir şey sormadan, fikirlerinden yararlanmaya bakacaktı. Yola çıkmadan önce seksen sterlinini annesinden geri aldı.

Fred'i atına binmiş, Bambridge ve Horrock'la birlikte Houndsley'deki panayıra gitmek için Middlemarch'tan ayrılırken görenlerin çoğu, onun her zamanki gibi eğlence peşinde olduğunu düşündüler; ortada hiç alışık olmadığı ciddi bir sorun bulunduğunu bilmese, Fred'in kendisi de eğlenmeye çıktığı duygusuna kapılır, bunu zevkine düşkün bir gençten beklenecek doğal bir davranış sayardı. Fred'in kesinlikle kaba saba bir insan olmadığı, üniversite

görmemiş gençlerin davranışlarını, konuşma biçimlerini küçümsediği, bir zamanlar flüt çalışı kadar yavan da olsa, pastoral şiirler yazdığı düşünülürse, Bambridge'le Horrock'a gösterdiği yakınlık, işin içine insanoğlunun yaptığı seçimlerin büyük bir kısmını kararlaştıran "adlandırma" eyleminin gizemli etkisi girmese, biniciliğe ve at yarışlarına olan sevgisinin bile tek başına tam olarak açıklayamayacağı ilginç bir durumdu. "Eğlence" dışındaki herhangi bir ad altında düşünüldüğü takdirde, Bambridge ve Horrock beylerle birlikte vakit geçirmek elbette ki tekdüze, sıkıcı bir şey sayılırdı; hele hele, yağmurun çiselediği bir öğle sonrasında onlarla Houndsley'ye gelmek, kömür tozlarıyla kaplı bir sokaktaki Red Lion hanında konaklamak, akşam yemeğini duvarlarında o bölgenin kir bağlamış bir haritasının, ahırında bağlı adsız sansız kötü bir at ile, bacaklı ve kravatlı Majeste Dördüncü George'un resimlerinin asılı olduğu, orasına burasına kurşundan tükürük hokkaları konmuş bir odada yemek yemek –eğer ortada tüm bunları "şık bir eğlence" diye tanımlayan bir adlandırma sisteminin güçlü desteği olmasa– pek acınacak bir şeymiş gibi görülebilirdi.

Mr. Horrock'ta insanın gözüne hemen çarpan ve hayal gücünü harekete geçiren anlaşılmaz bir gariplik vardı. Kenarı tam aşağı doğru eğilecekmiş gibi dururken hafifçe yukarı kıvrılan şapkasıyla tüm kılık kıyafeti, daha ilk bakışta size, Horrock'la atlar arasında ilginç bir bağ bulunduğunu hissettirirdi. Doğa ona, sanki şapkasının kenarını takip edercesine hafifçe yükselen çekik Moğol gözleri, burnu, ağzı ve çenesi nedeniyle, kuşku içinde hafifçe gülümsermiş gibi duran bir yüz vermişti. Tüm yüz ifadeleri arasında hassas zihinler üzerinde en zalimce etkiyi uyandıran bu ifade yeterli uzunlukta bir sessizlikle birleşince sizde, o kimsenin amansız bir kavrayış gücüne, sınırsız bir espri birikimine (fazla ince oluşları yüzünden belki iyice soğumuş esprilerden oluşan bir birikim olurdu bu) ve eğer ne dediğini anlayacak kadar şanslıysanız, kesinlikle doğruları dile getiren eleştirel bir yargı yeteneğine sahip bir kimse olduğu izlenimini uyandırırdı. Aslında her meslekte rastlanabilecek bir yüzdü bu ama öteki mesleklerin hiçbirinde İngiliz gençlerini, atlar hakkında değerlendirme yapanlardaki kadar derinden etkilememiştir.

Fred atının topuk mafsalı hakkında bir soru sorunca, Mr. Horrock eyerinin üstünde o yana doğruldu, üç dakika kadar atın nasıl yürüdüğüne baktı, sonra önüne döndü, kendi atının dizginlerini

şöyle bir sarstı, yüzünün her zamanki kuşkulu ifadesinde hiçbir değişiklik olmadan sessizce öyle durdu.

Mr. Horrock'un bu sessizliği müthiş bir etki yarattı. Fred'in içinde karışık, güçlü duygular, Horrock'u pataklayıp konuşturmak için çılgınca bir arzu uyanmıştı; ama onunla dostluğun yararlarını kaybetmek istemediğinden, kendini tuttu; çünkü doğru bir anda Horrock'un daima son derece değerli bir şeyler söyleme ihtimali vardı.

Mr. Bambridge daha açık davranan, yüksek sesle konuşarak fikirlerini esirgemeden açıklayan, kanlı canlı bir adamdı; hakkında "birtakım iptilaları var" deniyordu; bunların başlıcaları küfretme, içki ve karısını dövmekti. Kendisiyle iş yapıp da para kaybeden kimileri, onun huysuz ve kötü olduğunu söylerlerdi; ama Bambridge at alıp satmayı sanatların en güzeli sayıyor, gerektiğinde bu işin ahlakla hiçbir ilgisi bulunmadığını mantıklı bir şekilde kanıtlayabiliyordu. İşleri yolunda, başarılı bir adamdı; içkiyi, hiç içmeyenlerden daha iyi kaldırıyor; genel olarak, İncil'deki ifadeyle, yeşil defne ağacı gibi serpilip dal budak salıyordu. Ama konuştuğu konular sınırlıydı ve, o eski güzel ezgi "Konyak damlaları"ndaki gibi, sözleri bir süre sonra, dayanıksız başları sersemletecek biçimde hep aynı şeyler etrafında döndüğü duygusunu yaratırdı. Ancak, Middlemarch'ın bazı çevrelerinde, Mr. Bambridge'in az da olsa katılmasıyla konuşmalara belli bir hava ve nitelik kazandırdığını düşünenler vardı; Green Dragon meyhanesinin ve bilardo salonunun seçkin bir şahsiyetiydi Bambridge. At yarışlarının kahramanları hakkında birtakım fıkralar anlatır; Markizler ile Vikontların yarışlardaki dolandırıcılar arasında bile sanki soylu olmanın üstünlüğünü kanıtlamak istercesine zekice oynadıkları bazı oyunları bilirdi. Ancak, Bambridge'in en ufak ayrıntıları akılda tutabilen o belleği asıl gücünü daha çok kendisinin alıp sattığı atlar konusunda gösteriyordu. Bu atların, bana mısın demeden, göz açıp kapayana kadar kaç mil tırıs gittiklerini yıllar sonra hâlâ heyecanla anlatır; dinleyicilere ömürlerinde böyle bir şey görmediklerini yemin billah söyleyerek onların hayal güçlerine yardım etmeye çalışırdı. Kısacası, Mr. Bambridge eğlence düşkünü bir adam ve neşeli bir yol arkadaşıydı.

Fred kurnazlık edip yol arkadaşlarına Houndsley'ye atını satmak için gittiğini söylemedi: Dolaylı yollardan atın değeri hakkında onların gerçek fikirlerini öğrenmeye çalışıyor, ama böylesine seçkin

eleştirmenlerin ağızlarından gerçek bir fikir alınamayacağını da bilmiyordu. Mr. Bambridge hiç karşılık beklemeden bir şeyi övüp göklere çıkaracak kadar akılsız biri değildi. Daha önce bu zavallı doru atın bunca hırıltılı soluduğuna dikkat etmemişti; o hırıltının derecesi hakkında size bir fikir vermek istese, en açık seçik şekilde "berbat" anlamına gelecek bir sözcük kullanması gerekirdi.

"Trampa için ne zaman benden başka birine gittiysen, işi hep yüzüne gözüne bulaştırdın sen, Vincy! Bir düşün, ömründe o doru attan daha güzel bir ata binmiş değilken, tutup bu hayvana karşılık onu verdin. Şöyle bir eşkin sür de gör bakalım bunu; koşarken sanırsın ki yirmi hızarcı bir araya gelmiş kereste biçiyorlar. Ben hayatta daha gürültülü soluyan tek bir at gördüm, o da zahire tüccarı Pegwell'in demir kırıydı; yedi yıl önce şu iki tekerlekli arabasına koştuğu o atı bana kakalamak istemişti, ama ben, 'Sağ ol, Peg. Ben nefesli sazlar alıp satmıyorum' dedim. Aynen böyle söyledim. Bu esprim uzun zaman herkesin dilinde dolaştı durdu. Fakat yemin ederim, o at bu seninkinin yanında oyuncak bir borazan gibi kalırdı!"

Şimdi her zamankinden daha kolayca hırçınlaşan Fred, "Ama az önce onun atının benimkinden kötü olduğunu söylemiştin" dedi.

Mr. Bambridge üstüne basa basa, "O halde yalan söylemişim" dedi. "Aralarında kıl kadar fark yok."

Fred atını mahmuzladı, bir süre tırıs gittiler. Yeniden yavaşladıklarında, Mr. Bambridge, "Aslına bakarsan, o demir kırı, tırısa seninki kadar iyi kalkan bir at değildi" dedi.

"Biliyorum, atımın tırısından da, rahvanından da memnunum ben" dedi Fred. Kendisini desteklemeleri için, şu anda neşeli insanlarla birlikte olduğunu hiç aklından çıkarmaması gerekiyordu. "Baksana, Horrock, bu atın tırısı olağanüstü düzgün, öyle değil mi?"

Mr. Horrock sanki büyük bir ressamın elinden çıkmış bir portre gibi ifadesiz bir yüzle önüne baktı.

Fred gerçek fikir öğrenmek hakkında beslediği o boş ümitten vazgeçmişti; ama düşününce, Bambridge'in atı kötülemesinin de Horrock'un sessizliğinin de aslında cesaret verici işaretler olduğunu anlıyordu; çünkü bu, onların atı açıkça söylediklerinden daha iyi bulduklarını gösterirdi.

Gerçekten de daha o akşam, panayır henüz başlamadan Fred atını kârlı bir alışverişle elden çıkarma fırsatı bulduğunu düşündü;

seksen sterlinini yanında getirmekle ortaya koyduğu ileri görüşlülüğünden dolayı kendi kendini kutlamasını gerektiren bir fırsattı bu. Çünkü konakladıkları hana Mr. Bambridge'in tanıdığı genç bir çiftçi gelmişti ve satmak istediği bir av atından söz ediyordu; atı Elmas diyerek yalnızca adıyla tanıttığına göre, bundan Elmas'ın herkesçe bilinen bir hayvan olduğu anlamı çıkıyordu. Genç çiftçi yakında evleneceği ve atla avlanmayı bırakacağı için kendine, ara sıra arabaya da koşacağı kullanışlı bir beygir istiyormuş. At bir arkadaşının az uzaktaki ahırındaymış; beyler karanlık olmadan görmek isterlerse, buna hâlâ vakit varmış. Arkadaşın ahırına gitmek için, sağlık koşullarının çok kötü olduğu o yılların tüm korkunç sokakları gibi, insanların eczaya hiç para harcamadan kolayca zehirlenebilecekleri bir arka sokaktan geçmek gerekiyordu. Fred mide bulantısına karşı arkadaşları kadar konyak takviyesi almamıştı; ama gene de, kendisine para kazandırabilecek atı sonunda bulmuş olduğuna dair ümidi, onu ertesi sabah ilk iş aynı yoldan bir kez daha gitmesini sağlayacak derecede neşelendirip canlandırmıştı. Eğer çiftçiyle pazarlık edip anlaşmazsa, onunla Bambridge'in anlaşacağından emindi; Fred içinde bulunduğu sıkıntının zekâsını keskinleştirdiğini, kendisine tam anlamıyla yapıcı ve kuşkucu bir güç kazandırdığını hissediyordu. Kendisi satın almayı düşünmese, Bambridge bir arkadaşının atı olan Elmas'ı daha önce hiçbir atı asla kötülemediği biçimde kötülemezdi; belli ki hayvana kim baksa –Horrock bile– değerini görüp hemen etkileniyordu. Bu tür kimselerle bir arada bulunmaktan tam yararlanabilmek için, insanın gördüklerinden, duyduklarından nasıl anlam çıkaracağını bilmesi, söylenen her sözü kelime anlamında alan bir budala olmaması gerekiyordu. Atın rengi alaca kırdı ve Fred tesadüfen Lord Medlicote'un adamının tam da böyle bir at aradığını biliyordu. Atın aleyhinde o kadar konuştuktan sonra Bambridge o akşam genç çiftçi odada değilken, ondan kötü olup da seksen sterline giden ne atlar gördüğünü söylemişti. Evet, Bambridge daha önce yirmi kez bunun tam tersi görüşler de ileri sürmüştü elbette, ama siz neyin doğru olabileceğini, neyin olmayacağını bilirseniz, başkalarının sözlerini doğru değerlendirebilirdiniz. Fred atlar hakkında kendi yargılarının da yabana atılamayacağı düşüncesindeydi. Çiftçi, Fred'in eli yüzü düzgün ama tıknefes atını uzun uzun gözden geçirmişti; bundan, hayvanla ilgilendiği, hatta Elmas'ın değerine ulaşmak için üste

yirmi beş sterlin de verirse, belki de atı satın alabileceği anlaşılıyordu. Böylece yeni atını en azından seksen sterline sattığında, bu alışverişten cebinde elli beş sterlin kalacak, senedi ödemek için elinde toplam yüz otuz beş sterlin olacak ve sonuçta Mr. Garth'ın ödemesi gerekecek fark şimdilik yirmi beş sterlini geçmeyecekti. Fred sabahleyin acele üstünü giyinirken, bu ender fırsatı kaçırmamanın önemini artık açıkça görüyordu; Bambridge'le Horrock'un her ikisi de kendisini atı almaktan caydırmaya kalkışmış olsalardı, kendisi onların gerçek amaçlarının ne olduğunu kolayca anlayacaktı elbette, çünkü bu kurnaz adamların kafalarının içinde kendisi gibi bir gencin çıkarlarından başka bir şeyler döndüğünün pekâlâ farkındaydı. Atlar konusunda gerçeklere ulaşabilmenin tek yolu, kuşkulu davranmaktır. Ama biliyoruz ki insanlar kuşkucu bir tutumu hiçbir zaman tam anlamıyla uygulayamazlar; uygulayabilselerdi, hayat birdenbire dururdu. Adı ne olursa olsun, bir şeye inanmak ve onu yapmak zorundayız; başkalarına en körü körüne bağlı gibi göründüğümüz durumlarda bile aslında yaptığımız şey, bizim kendi yargımıza dayanmaktadır. Fred çok iyi bir pazarlık yaptığına inanıyordu ve panayır daha doğru dürüst başlamadan, kendi yaşlı atının fiyatının üstüne otuz sterlin ekleyerek (önceden beklediğinden yalnızca beş sterlin fazlaya) o alaca kır atı satın almıştı.

Ancak, belki de yaptığı hesaplar yüzünden bir parça sıkılıp bitkin düştüğü için, panayırın öteki şenliklerini beklemeden tek başına yola koyuldu; niyeti, o on dört millik yolu sessiz sakin gitmek, atını zorlayıp yormamaktı.

BÖLÜM 24

"Pek teselli edemez suçlunun çektiği acı,
O suçun ağır çarmıhını sırtında taşıyanı."

Shakespeare, *Soneler*

Üzülerek söyleyeyim ki, işlerin yolunda gittiği Houndsley'den dönüşünün daha üçüncü gününde Fred Vincy o zamana kadar hiç yaşamadığı bir karamsarlık içindeydi. Yeni atına müşteri bulamayıp hayal kırıklığına uğradığı için değildi bu; ama Lord Medlicote'un adamıyla daha pazarlığı bitirmeden, seksen sterlinlik bir ümit bağladığı Elmas, en ufak bir belirti göstermeden birden huysuzlaşmış; ahırda şiddetli çifteler savurmaya başlayınca, neredeyse seyisini öldürmüş; bacağı tavandan sarkan bir halata dolanınca da fena halde sakatlanarak topal kalmıştı. Evlendikten sonra ortaya çıkan bir huysuzluğa nasıl bir şey yapılamazsa (eski dostlar nikâhtan önce o huysuzluğun farkındadırlar elbette) bu topallık için de yapacak bir şey yoktu. Her nedense Fred, uğradığı bu şanssızlık karşısında şimdiye kadarki esnekliğini gösteremedi: Düşünebildiği tek şey, cebinde topu topu elli sterlin olduğu, şimdiki durumda bundan daha fazlasını edinme olanağının bulunmadığı ve yüz altmış sterlinlik borç senedinin beş gün sonra önüne konacağıydı. Mr. Garth'ın zarara uğramasını önlemek gerektiğini söyleyip yardım için babasına başvurabilirdi; ama acı acı hissediyordu ki babası öfkelenecek ve Mr. Garth'ı, savurganlığı ve gizli kapaklı işleri teşvik etmek sayacağı bir davranışın sonuçlarından kurtarmayı reddedecekti. Büyük bir keder içindeydi ve o elli sterlini yanına alarak, en azından bu parayı da elden çıkarmadan doğruca Mr. Garth'a gidip, hazin gerçeği ona anlatmaktan başka bir yol göremiyordu. Babası mağazadaydı, bu yüzden henüz kazadan haberi olmamıştı; ayrıca, öğrendiği zaman, o huysuz hayvanı kendi ahırına bağladığı için esip kükreyecekti; Fred daha hafif olan bu sıkıntıyla yüz yüze gelmeden önce, tüm cesaretini toplayarak daha ağır olanı göğüslemek niyetindeydi. Babasının emektar atını aldı; çünkü durumu Mr. Garth'a anlattıktan sonra

Stone Court'a gidip Mary'ye her şeyi itiraf etmeye karar vermişti. Aslında arada Mary olmasa ve Fred onu sevmese, vicdanı Fred'e belki de hem borcunu ısrarla hatırlatıp durmayacak hem de onu her zaman yaptığı gibi, tatsız bir işi erteleyerek bir süre sıkıntıdan kurtulmaya çalışmayı bir yana bırakıp, elinden geldiğince açık ve dürüst davranmaya zorlamakta yetersiz kalacaktı. Fred Vincy'den çok daha güçlü kimselerin bile dürüstlüklerinin yarısı, en sevdikleri kişinin zihninde sahip oldukları yere bağlıdır. Antikçağ'ın ünlülerinden biri en yakın arkadaşı ölünce, "Tüm eylemlerimin sahnesi yıkıldı artık" demiş. Seyircilerinin kendilerinden örnek davranışlar beklediği bir sahnesi olan kimselere ne mutlu. İnsan karakterinin üstün yönleri konusunda Mary Garth'ın kesin görüşleri bulunmasaydı, hiç kuşku yok ki o sıralar Fred'in hareket tarzı çok farklı olurdu.

Mr. Garth yazıhanesinde değildi; bu yüzden Fred atını Garth'ların evine sürdü; burası kasabanın biraz dışında, önündeki meyve bahçesiyle gösterişsiz bir yer, Middlemarch henüz genişlemeden önce çiftlik evi olan, ama şimdi etrafı kasabadan gelen insanların bahçeleriyle çevrili, eski moda, dağınık, ahşap ve tuğla karışımı bir yapıydı. Eğer dostlarımızın yüzleri gibi evlerimizin de kendilerine özgü yüzleri varsa, onları gitgide daha çok severiz. Mary'nin dışında dört erkek ve bir kız çocuklu kalabalık bir aile olan Garth'lar, en iyi eşyaları çoktan satılıp gitmiş bulunan bu eski evi pek seviyorlardı. Fred de orayı sever, her köşesini –nefis elma ve ayva kokan tavan arasını bile– ezbere bilirdi. O güne kadar bu eve birtakım hoş beklentilerle gelmişti hep; ama şimdi, belki Mr. Garth'a söyleyeceklerini ondan çok daha fazla çekindiği Mrs. Garth'ın yanında söylemek zorunda kalacağını düşünerek, yüreği küt küt atıyordu. Aslında Mrs. Garth, Mary gibi dilini tutamayıp iğneleyici sözler eden biri değildi. En azından, şimdiki olgun yaşında fazla acele davranıp geri alamayacağı şeyler söylemezdi; çünkü gençliğini, kendi deyimiyle, "boyunduruk altında" yaşadığından, artık dilini tutmayı öğrenmişti. Değiştirilemeyecek şeyleri görmesini ve bunları hiç sızlanmadan kabullenmesini sağlayan ender bir sağduyusu vardı. Kocasının iyi yanlarına hayran olduğundan, onun kendi çıkarlarını gözetmekteki yetersizliğini daha en baştan gördüğü halde bunu kabullenmiş, sonuçlarına neşe içinde katlanmıştı. Yüce gönüllülük ederek, çay demlikleri ya da kızlarının etek farbalaları gibi şeylerle gururlanma-

yı bir yana bırakmış, komşusu kadınların kulaklarını, Mr. Garth'ın tutumsuzluğu konusunda, başka erkekler gibi davransa o zamana kadar ne büyük paralar kazanmış olacağı hakkında, gereksiz sözlerle doldurmamıştı. Dolayısıyla, bu değer bilir komşular, Mrs. Garth'ın ya kibirli ya da garip bir kadın olduğunu düşünür, ara sıra kocalarına ondan "senin şu harika Mrs. Garth" diye söz ederlerdi. Middlemarch'taki ev kadınlarının çoğundan daha sağlam bir eğitim gördüğünden Mrs. Garth da onları eleştirmekten geri kalmaz (zaten kusursuz kadın var mıdır?) erkeklerden kesinlikle daha önemsiz işler için yaratıldıklarına inandığı bu hemcinslerine bazen biraz sert davranırdı. Öte yandan, erkeklerin kusurlarına aşırı ölçüde hoşgörüyle bakar, o kusurları doğal bulduğunu söylerdi. Ayrıca, kabul etmek gerekir ki, Mrs. Garth'ın budalalık saydığı bazı şeylere tepkisi de bir parça aşırıydı: Evlenmeden önce mürebbiyelik yapmış olduğunun biraz fazlaca farkındaydı ve dilbilgisi ve düzgün konuşma bakımından kasabanın genel düzeyini aştığı halde, sade bir başlık taktığını, yemeklerini kendisinin pişirip tüm çorapları kendisinin yamadığını neredeyse bir an bile unutmazdı. Geçmişte bir ara evinde özel dersler vermişti; bu dersleri, öğrencilerini ellerinde kitap ve yazı tahtalarıyla peşine takıp mutfakta dolaşırken yapardı. Bir yandan, "yüzlerine bakmadan", öğrencilerin komik yanlışlarını düzeltirken, bir yandan da sabunu çok iyi köpürtebilen, kolları dirseklerinin üstüne kadar sıvalı bir kadının Şart Kipi, ya da Sıcak İklim Kuşağı hakkında her şeyi bilebileceğini –böylece, işe yaramaz bir taş bebek değil de, eğitime ve o düzeyde başka iyi niteliklere sahip değerli bir insan olabileceğini– görmelerinin onlara iyi geleceğini düşünürdü. Ders verdiği çocuklar üzerinde bu tür öğretici etkiler uyandıracak sözleri yüzündeki sevecen ifadeyi değiştirmeden, kaşlarını bir parça çatarak söyler; ama gene de sözcükler ağzından sıraya dizilmiş gibi düzen içinde, sevimli, içten, derin bir sesle çıkardı. Örnek bir insan olmakla birlikte, Mrs. Garth'ın da gülünç yanları vardı elbette; ancak, çok iyi bir şarap nasıl hafif bir posa tadını kaldırabiliyorsa, onun kişiliği de bu tuhaflıklardan pek bir zarar görmüyordu.

Kadınlar hakkındaki sert görüşlerini kendi kızına da uygulayan Mrs. Garth, Mary'nin Fred'e bağlanmasını affetmezdi belki ama aslında Fred Vincy'ye her zaman annece duygular beslemiş, hatalarına daima hoşgörüyle bakmıştı. İşte Mrs. Garth'ın bu olağanüstü

anlayışı, şimdi onun gözünden kesinlikle düşeceğini bilen Fred'in durumunu daha da güçleştiriyordu. Ayrıca, Mr. Garth sabah erkenden yakınlardaki bir tamir işine bakmaya gittiği için görüşme Fred'in beklediğinden de tatsız geçecek gibiydi. Mrs. Garth günün belli saatlerinde hep mutfakta olurdu; bu sabah da oradaydı ve aynı anda birkaç işi birden yapıyor; havadar mutfağının bir yanındaki o tertemiz çam masada böreklerini hazırlıyor, açık bir kapı aralığından fırınla hamur teknesinin başındaki Sally'nin neler yaptığına bakıyor, önlerinde kitapları ve yazı tahtalarıyla masanın karşı tarafında ayakta duran en küçük oğluyla kızına ders çalıştırıyordu. Mutfağın öteki ucundaki bir çamaşır teknesi ile çamaşır askısı, onun arada bir oraya doğru seğirtip ufak tefek bir şeyler de yıkadığını gösteriyordu.

Kolları dirseklerinin üstlerine kadar sıvalı, bir yandan hamurunu ustaca yoğurur, oklavayla açar, çimdiklerle üstlerine küçük süsler kondururken, Mrs. Garth'ın bir yandan da fiillerle zamirlerin "çoğul ya da çokluk bildiren isimler"le uyumları konusunda hangi görüşlerin doğru olduğunu büyük bir şevkle açıklayışı, görülecek bir manzaraydı doğrusu. Mary gibi onun da kıvırcık saçları, köşeli bir yüzü vardı; ama beyaz cildi, ince yüz çizgileri, tombulca sağlam yapısı ve son derece kararlı bakışlarıyla, Mrs. Garth kızından daha alımlıydı; uçları kıvrımlı kar gibi beyaz başlığı içinde, hepimizin gördüğü resimdeki, kolunda sepetiyle alışverişe çıkan şu şirin Fransız kadını andırıyordu. Annesine bakınca, bir kızın ileride ona benzeyeceğini ümit edebilirsiniz; bu da o kız için değeri sonradan ortaya çıkacak bir tür drahomadır; çoğu zaman ise bir anne, kızının arkasında durup uğursuz bir kehanette bulunurcasına, "Ben şimdi neysem, yakında kızım da öyle olacak" diyordur sanki.

Mrs. Garth ele avuca sığmayan, ciddi yüzlü küçük oğlu Ben'in dikkatini dağıtıyor diye düşündüğü elmalı tarta bir çimdik atarken, "Hadi şunun üzerinden bir daha geçelim" dedi. "'Kelimenin teklik ya da çokluk anlamı taşıdığına bakılmaksızın.' Şimdi gene söyle bakalım Ben, ne demekmiş bu?"

(Kendisinden daha büyük ün sahibi eğitimciler gibi Mrs. Garth'ın da çok sevdiği eski öğretme yolları vardı; toplumda genel bir sel felaketi olsa, sulardan en başta Lindley Murray'nin gramer kitabını kurtarmaya çalışırdı o.)

Ben, hırçın bir tavırla, "Ne mi... şey... anlatmak istediğiniz şeyi düşüneceksiniz, yani" dedi. "Şu dilbilgisinden nefret ediyorum. Ne işe yarıyor ki?"

Mrs. Garth kesin, sert bir sesle, "Söylediklerinin anlaşılabilmesi için sana doğru konuşmayı, doğru yazmayı öğretmeye yarıyor. Yaşlı Job'un konuştuğu gibi konuşmak ister miydin sen de?" dedi.

Ben cesaret gösterip, "Evet, Job'un konuşması daha eğlenceli; 'gideyon' diyor Job, bu da 'gidiyorsun' kadar iyi bence" dedi.

Letty üstünlük taslayan bir tavırla hemen atıldı: "Ama Job, 'Bahçeye kimyon ekmiştim' diyecek yerde, 'Bahçeye kalyon ekmiştim ' diyebiliyor. O zaman insan onun denizden uçup bahçeye bir kalyon düşmüş dediğini düşünebilir."

"Hayır, budalanın teki değilse, düşünemez" dedi Ben. "Kalyon denizden uçup oraya nasıl gelebilir ki?"

Mrs. Garth, "Bu söyledikleriniz, dilbilgisinin en önemsiz dalı olan telaffuzla ilgili" dedi. "O elma kabuklarını domuzlar yiyecek, Ben; eğer sen yersen, tart payını domuzlara vermek zorunda kalırım. Job'un yalnız çok basit şeyler hakkında konuşması gerekiyor. Eğer sen ondan daha fazla gramer bilmezsen, daha güç bir şey hakkında nasıl konuşacak ya da yazacaksın? Yanlış sözcükler kullanır, sözcükleri yanlış yerlere koyarsın; o zaman da insanların seni anlamalarını sağlayacak yerde, 'çekilmez bir çocuk' diyerek sırtlarını dönüp uzaklaşmalarına neden olursun. O zaman ne yaparsın, söylesene, ha?"

Dilbilgisi eksikliği yüzünden olacaksa, durumu hoş karşılayacağını düşünen Ben, "Hiç aldırmaz, oradan ayrılır, giderim" dedi.

Mrs. Garth oğullarından bu tür ters yanıtlar almaya alışıktı; "Görüyorum ki yoruldukça aptallaşıyorsun Ben" dedi. Böreklerin işi bittiği için çamaşır askısına doğru yürüdü; "Şimdi buraya gel de, çarşamba günü Cincinnatus hakkında sana anlattığım öyküyü anlat bakalım bana" dedi.

"Biliyorum! Çiftçiydi o adam" dedi Ben.

Letty onu dirseğiyle dürterek, "Bak Ben, Cincinnatus bir Romalıydı, bırak da ben anlatayım şunu" dedi.

"Budala sen de; Romalı bir çiftçiydi o, tarlasını sürüyordu."

"Evet, ama daha öncesi var, orası sonradan geliyor; halk onu istiyordu" dedi Letty.

Ben, "Doğru, ama nasıl bir adammış, önce onu söylemek gerekir" diye direndi ve ekledi: "Babam gibi o da akıllı bir adamdı;

bu yüzden halk ondan öğüt almak istiyordu. Ayrıca, cesur biriydi, iyi dövüşebiliyordu. Babam da dövüşebilir, öyle değil mi anne?"

Letty kaşlarını çatarak, "Bırak, Ben; bırak da şu öyküyü doğru dürüst ben anlatayım – tam annemin anlattığı gibi. Anne, lütfen Ben'e söyle de sussun" dedi.

Annesi çamaşır teknesinden aldığı başlıkları sıkıyordu; "Ne ayıp, Letty. Kardeşin söze başladığı zaman, öyküyü anlatıp anlatamayacağını görmek için beklemen gerekirdi. Sanki dirseklerinle zafer kazanmak istermişsin gibi, kaş çatıp kardeşini dürtüklerken çok kaba görünüyorsun! Cincinnatus kendi kızının böyle davrandığını görse, üzülürdü eminim" dedi. (Mrs. Garth bu sert cümleyi, her sözcüğünü büyük bir haşmetle vurgulayarak söylemişti; Letty bir yandan engellenen konuşkanlığı, bir yandan uğradığı (Cincinnatus'unki dahil) genel ayıplama karşısında, daha şimdiden hayatın ıstırap dolu bir şey olduğunu hissediyordu.) "Hadi, başla, Ben."

"Şey... neydi... şey... her yerde çarpışma vardı; adamların hepsi de kalın kafalıydı; sonra... tam senin anlattığın gibi anlatamıyorum ama biliyorum, kendilerine önder ya da kral falan arıyorlardı—"

Letty, biraz da annesini söylediklerine pişman etmek için, incinmiş bir tavırla, "Kral değil bir kere, diktatör" diye atıldı.

Ben küçümser bir sesle, "Peki, peki, diktatör olsun! Ama iyi bir sözcük değil ki bu: Cincinnatus onlara, yazı tahtalarına yazacakları bir şeyler dikte etmeyecekti ki" dedi.

Mrs. Garth ciddi görünmeye çalışarak, "Hadi, hadi, Ben, bu kadar bilgisiz değilsindir sen" dedi. "Dinleyin, kapı çalınıyor! Letty, koş da aç."

Kapıyı çalan Fred'di; Letty babasının daha dönmediğini, ama annesinin mutfakta olduğunu söyleyince, Fred'in başka seçeneği kalmadı. Mrs. Garth o sırada mutfakta iş yapıyorsa, her zaman yaptığı gibi gidip onu görmemek olmazdı. Kolunu sessizce Letty'nin boynuna attı, onu her zamanki gibi komik şeylerle güldürmeden, sevip okşamadan, birlikte mutfağa gittiler.

Mrs. Garth Fred'i bu saatte karşısında görünce şaşırdı; ama şaşkınlığını dile getirmekten kaçınan bir kadın olduğundan, işine devam ederek, "Sen misin Fred, sabahın bu saatinde? Çok solgun görünüyorsun. Bir şey mi oldu?" dedi, o kadar.

Fred, "Mr. Garth'la konuşmak istiyorum" dedi; henüz daha fazlasını söylemeye hazır olmadığı için biraz durduktan sonra, "Sizinle

de" diye ekledi; çünkü senet hakkında Mrs. Garth'ın da her şeyi bildiğinden ve bu meseleyi eninde sonunda, yalnız onunla olmasa bile, onun önünde konuşmak zorunda kalacağından emindi.

Mrs. Garth, Fred'le babası arasında bir şey geçtiğini düşünerek, "Caleb birkaç dakika içinde döner" dedi. "Fazla gecikmez, çünkü bu sabah yapması gereken birtakım işler çalışma masasında onu bekliyor. İşimi bitirene kadar burada, benim yanımda oturur musun?"

Fred'in elinden kaptığı kamçının gücünü kedinin sırtında denemeye çalışan Ben, "Ama Cincinnatus'a devam etmemiz gerekmiyor, öyle değil mi?" diye sordu.

"Hayır, sen dışarı çık şimdi. Ama çabuk o kamçıyı bırak. Zavallı yaşlı Tortoise'a vurmaya utanmıyor musun hiç? Kamçıyı al şunun elinden Fred lütfen."

Fred elini uzatarak, "Hadi, ver onu bana, canım" dedi.

Ben vermek zorunda değilmiş gibi bir tavırla kamçıyı uzatırken, "Bugün atına binmeme izin verecek misin, Fred?" diye sordu.

"Bugün olmaz, başka bir gün. Kendi atım değil bu."

"Bugün Mary'yi görecek misin?"

İçi birden burkularak, "Evet, sanırım göreceğim" dedi Fred.

"Ona söyle, çabuk eve gelsin; bulmaca oyunu oynar, eğleniriz."

Fred'in sıkıldığını anlayan Mrs. Garth, "Tamam Ben, yeter! Hadi, doğru dışarı bakalım" dedi.

Çocuklar mutfaktan çıkınca, vakit geçirmek için bir şeyler söylemek gerektiğini hisseden Fred, "Letty'yle Ben dışında öğrenciniz yok mu şimdi?" dedi. Mr. Garth'ı beklesin mi, yoksa konuşma sırasında çıkacak iyi bir fırsatı kullanarak olanları Mrs. Garth'a anlattıktan ve parayı ona verdikten sonra atına atlayıp oradan uzaklaşsın mı, emin değildi daha.

Mrs. Garth gülümseyerek, "Bir kişi kaldı, o da Fanny Hackbutt; saat on bir buçukta geliyor. Artık fazla bir gelirim yok" dedi. "Öğrenci sayısı bakımından sıkıntıdayım. Ama Alfred'in çıraklık ücreti için biraz para biriktirdim: Doksan iki sterlinim var. Alfred, Mr. Hanmer'ın yanına çırak girebilecek; şimdi tam uygun yaşta."

Bu sözler, Mrs. Garth'a kocasının o doksan iki sterlini ve daha da fazlasını kaybetmek üzere olduğu haberini vermek için iyi bir fırsat değildi. Fred sesini çıkarmadı. Mrs. Garth elindeki başlığın kenar dantelini çekip düzeltirken saf saf, "Üniversitede okuyan gençlerin masrafı bundan çok daha fazla" diye devam etti. "Ayrıca

Caleb, Alfred'in ileride seçkin bir mühendis olacağını düşünerek oğluna iyi bir fırsat yaratmak istiyor. İşte o da geldi! Ayak seslerini işitiyorum. Yanına gidelim mi, oturma odasına?"

Oturma odasına geçtiklerinde Caleb şapkasını çıkarıp atmış, çalışma masasında oturuyordu. Elinde henüz mürekkep hokkasına batırmadığı yazı kalemi, hafiften şaşırmış bir sesle, "Fred! Evladım! Erken gelmişsin" dedi; ama Fred'in yüzünde her karşılaştıklarında gördüğü neşeli ifadeyi göremeyince hemen, "Evde bir şeyler mi oldu? Bir mesele mi var?" diye sordu.

"Evet, Mr. Garth; korkarım ki size hakkımda kötü bir fikir yaratacak bir şey söylemeye geldim. Size ve Mrs. Garth'a... sözümde duramayacağımı söylemeye. Borç senedi için bulurum dediğim parayı bulamıyorum. Şansızlığa uğradım; yüz altmış sterlin borcuma karşılık şu anda elimde yalnız elli sterlin var."

Fred konuşurken parayı çıkarıp masaya, Mr. Garth'ın önüne koydu. Derin, çocukça bir kederle ve konuşmakta güçlük çekerek gerçeği hemen, olduğu gibi söylemişti. Şaşırıp kalan Mrs. Garth, bir açıklama bekleyen gözlerle sessizce kocasına baktı. Caleb kıpkırmızı kesilmişti, biraz durduktan sonra, "Sana söylemedim, Susan: Fred'in bir borç senedini imzalayıp kendi üstüme almıştım; yüz altmış sterlin tutarında bir senetti. Fred borcunu ödeyebileceğinden kesinlikle emindi" dedi.

Mrs. Garth'ın yüzünde belirgin bir değişiklik olmuştu; ama bu, yüzeydeki pürüzsüzlüğü bozulmadan duran suların altındaki bir değişiklik gibiydi. Gözlerini Fred'e dikip "Paranın geri kalan kısmını babandan istedin, o da vermeyi reddetti, herhalde" dedi.

Fred dudağını ısırdı; konuşmakta daha büyük bir güçlük çekerek, "Hayır, istemedim; ama babama başvurmanın bir işe yaramayacağını biliyorum; yarasa bile, Mr. Garth'ın adı bu soruna karışsın istemedim" dedi.

Mr. Garth önündeki banknotlara bakıyor, parmaklarıyla tedirgin tedirgin kâğıtlarını yokluyordu; her zamanki tereddütlü haliyle, "Kötü bir zamana denk geldi" dedi; "Noel yaklaştı, şu sıralar elim iyice darda. Benim de, kumaşını dikeceği elbiseye uydurmak zorunda olan bir terzi gibi, her şeyden kesmem gerekiyor. Ne yapabiliriz dersin, Susan, ha? Bankada ne varsa son kuruşuna kadar çekmek zorunda kalacağım. Yüz on sterline ihtiyaç var, lanet olsun!"

Mrs. Garth, "Alfred'in eğitimine ayırdığım doksan iki sterlini sana vermem gerekecek" dedi; vakur ve kararlı bir tavırla konuş-

muştu, ama kulağı keskin biri duysa, bazı sözcükleri söylerken sesinin hafifçe titrediğini fark edebilirdi. "Ayrıca, eminim ki Mary de maaşından şimdiye kadar yirmi sterlin biriktirmiştir. Mary de onu borç verecektir."

Mrs. Garth bir daha Fred'e doğru bakmamıştı; şimdi de onun canını en çok yakmak için ne söylemesi gerektiğini hesaplıyor değildi. Değişik, tuhaf bir kadın olduğundan, bu durumda ne yapacaklarını düşünüyor, acı sözlerle ya da kızıp öfkelenmekle bir çözüme ulaşılabileceğini sanmıyordu. Ama ilk kez Fred'in vicdan acısı gibi bir şey hissetmesini sağlamıştı. Ne garip ki, onun bu olaya ilişkin daha önceki üzüntüsü neredeyse yalnızca, başkalarına haysiyetsiz görünmek ve Garth ailesinin gözünden düşmek korkusundan kaynaklanıyordu; sözünde duramamanın Garth'lar için yaratacağı sıkıntı, onlara verebileceği zarar, aklından bile geçmemişti; çünkü hayal güçlerini başkalarının ihtiyaçlarını düşünerek işletmek, hayata iyimser gözlerle bakan genç erkeklerde sık rastlanan bir şey değildir. Gerçekten de çoğumuz, kötülük yapmamanın gerisindeki en büyük etkenin, kötülüğün zarara uğratacağı kimselerle herhangi bir ilişkisi bulunmadığı düşüncesiyle yetiştiriliyoruz. Ama Fred şimdi bir anda kendini iki kadının biriktirdikleri paraları ellerinden alan, acınacak bir alçak olarak görüyordu.

Kekeleye kekeleye, "Hepsini geri ödeyeceğim, Mrs. Garth – eninde sonunda mutlaka" dedi.

Özellikle çirkin durumlarda gösterişli sözcüklerden hoşlanmayan Mrs. Garth, "Evet, eninde sonunda" dedi; sonra kendini tutamayıp iğneleyici bir söz söyledi: "Bir meslek öğrenecek erkek çocuklar sonuna kadar bekleyemezler ama; on beş yaşına geldiklerinde bir ustanın yanına verilmeleri gerekir onların." Mrs. Garth daha önce Fred'e karşı bağışlayıcı davranmakta hiç böylesine isteksiz olmamıştı.

Caleb Garth, "Kabahat asıl bende, Susan. Fred parayı bulacağından emindi. Ama benim borç senetleriyle bir işim olmamalıydı" dedi; sonra şefkat dolu gözlerini Fred'e dikerek, "Her imkânı araştırmış, tüm dürüst yolları denemişsindir herhalde, değil mi?" diye ekledi. Caleb, Mr. Featherstone'un adını anmayacak kadar ince düşünceli bir insandı.

"Evet, her şeyi denedim, gerçekten denedim. Satmak üzere olduğum at bir talihsizlik yaşamasaydı, elime tam yüz otuz sterlin

geçecekti. Featherstone eniştem seksen sterlin vermişti bana; eski atımla birlikte otuz sterlin vererek, seksen sterline ya da daha fazlaya satacağım başka bir at aldım –artık ata binmeme niyetindeydim– ama yeni at huysuz çıktı ve kendini sakatladı. Sizin başınıza bu işleri açmadan, o at da ben de cehennemi boylasaydık keşke. Benim sizden daha fazla önemsediğim hiç kimse yok; siz ve Mrs. Garth bana her zaman iyi davrandınız. Ama bunu söylemenin bir yararı yok. Benim alçağın biri olduğumu düşüneceksiniz artık."

Kadınlar gibi fazlaca duygusallaştığını fark eden Fred kendini üzmenin Garth'lara pek bir yararı dokunmayacağını hissederek, zihin karışıklığı içinde arkasını dönüp acele odadan çıktı. Caleb'le karısı onun atına bindiğini ve bahçe kapısından hızla geçtiğini görebiliyorlardı.

Mrs. Garth, "Fred hayal kırıklığına uğrattı beni" dedi. "Önceden olsa, borçlarına seni de bulaştırabileceğine inanmazdım. Savurganlığını biliyordum ama yükümlülüklerini en iyi dostunun –tehlikeyi en az göğüsleyebilecek bir insanın– omuzlarına yıkacak kadar alçalacağını hiç sanmazdım."

"Aptallık ettim, Susan."

Karısı başını salladı; gülümseyerek, "Evet, öyle" dedi. "Ama ben olsam, pazar yerine çıkıp herkese ilan etmezdim bunu. Böyle şeyleri benden niçin saklarsın ki? Aynı şeyi düğmelerin için de yapıyor, kopunca bana söylemeyip pantolonunun kemeri düşük geziyorsun. O senetten benim de haberim olsaydı daha iyi bir plan düşünür, hazırlıklı olurdum."

Caleb karısına sevgi dolu gözlerle baktı; "Üzüntüden perişan oldun, Susan, biliyorum. Alfred için güçbela bir araya getirdiğin paranın elinden gitmesine ben de dayanamıyorum" dedi.

"Güçbela da olsa iyi ki o parayı bir araya getirmişim; ama sıkıntıyı çekecek olan sensin, çünkü şimdi oğluna mesleği kendin öğretmek zorundasın. Kötü alışkanlıklarını bırakman gerekiyor artık. Bazı erkekler içkiye alışırlar, senin kötü alışkanlığın ise bedava iş görmek. Bu tatlı alışkanlıktan biraz daha seyrek zevk almaya bakmalısın. Bir de, atına binip Mary'ye giderek ona ne kadar parası olduğunu sorman gerekiyor."

Caleb daha önce iskemlesini geriye itmişti, şimdi başını ağır ağır sallayarak öne doğru eğiliyor, parmak uçlarını büyük bir özenle birbirine değdiriyordu.

"Zavallı Mary!" dedi. Sesini alçaltarak, "Susan, korkarım ki Mary, Fred'den çok hoşlanıyor olabilir."

"Hayır, olamaz! Fred'le hep alay eder o; Fred'in de ona kardeşten başka bir gözle baktığına ihtimal vermem."

Caleb sesini çıkarmadı; ama gözlüğünü alnından indirdi, iskemlesini çalışma masasına yaklaştırdı ve "Canı Cehenneme o senedin. Şeytan görsün yüzünü! Böyle şeyler işinden gücünden alıkoyduğu için üzüyor insanı!" dedi.

Caleb'in beddua etmek için kullandığı sözler, yukarıdakilerle sınırlıydı ve o bunları herkesin kolayca hayal edilebileceği, hırlarcasına çıkan hafif bir sesle söylemişti. Ama onun "iş güç" sözcüklerini söyleyiş biçimini hiç duymamış olanlara sesinin, kutsal bir emaneti altın işlemeli kumaşlara sararcasına büyük bir özenle büründüğü, o heyecan dolu saygı ifadesini anlatabilmek gerçekten güç olacaktır.

Caleb Garth tüm toplumun beslenmesini, giyinmesini, barınmasını sağlayan o milyonlarca başlı, milyonlarca elli işgücünün değeri ve vazgeçilmez kudreti üzerinde sık sık derin düşüncelere dalardı. Alın teri dökerek çalışmak, daha çocuk yaştayken bi'le onun en büyük hayaliydi. Çatıların çatıldığı ya da gemi omurgalarının yapıldığı yerlerden yükselen çekiç sesleri, işçilerin bağırışları, gürül gürül yanan ocakların, suları sıçrata sıçrata homurdanarak çalışan makinelerin gürültüleri, Caleb için müzikten farksızdı. Tomrukların kesilip yüklenmesi, koca bir buhar makinesinin anayolda uzaklardan yıldızlar gibi parıldayışı, rıhtımda çalışan vinçler, depolarda küme küme yığılı duran ürünler, işlerin kusursuz yapılması gereken her yerde kullanılan kol gücünün dakikliği ve çeşitliliği, tüm bu görüntüler, gençlik yıllarında Caleb üzerinde şairlerin yardımı olmadan şiir etkisi yaratmış; ona, filozofların yardımı olmadan bir hayat felsefesi, din adamlarının yardımı olmadan bir din kazandırmıştı. Başlangıçta en büyük hedefi, kendisinin "ticaret" adını vererek özel bir saygınlık havası kattığı bu yüce çalışma alanında elinden geldiğince faal olabileceği bir yer edinmekti; kadastro ustasının yanında yalnızca kısa bir süre çalıştığı ve öğrendiği şeylerin çoğunu kendi başına öğrendiği halde, araziler, binalar ve maden ocakları hakkında o yöredeki uzman kimselerin çoğundan daha fazla şey bilirdi.

Caleb'in insanların çalışma alanları konusunda yaptığı sınıflandırma, ondan daha ünlü kişilerinkiler gibi bugünün gelişmiş dün-

yasında kabul görmeyecek, kaba bir sınıflandırmaydı. Bu alanları "iş dünyası, siyaset, din görevleri, eğitim ve eğlence kesimi" diye beşe ayırıyordu o. Caleb'in bunlardan son dördüne bir diyeceği yoktu ama saygılı bir putperest kendi tanrısı dışındaki tanrılara nasıl bir gözle bakarsa, o da onlara o gözle bakıyordu. Aynı şekilde, toplumun tüm sınıflarına karşı da saygılıydı; ancak kendisi, "iş dünyasında" makine yağları, toz ve harç ya da mis kokulu orman ve tarla toprağının izlerini göğsünde şeref madalyaları gibi taşımasına fırsat vermeyecek hiçbir sınıfa ait olmak istemezdi. Caleb kendini her zaman tam bir Hıristiyan sayardı ve, konu açılıp da düşüncesi sorulsa, Tanrı'nın seçici inayetine inandığını söylerdi; gene de sanırım onun asıl tanrıları, uygulanabilir yararlı projeler, titiz işçilik ve üstlenilen işlerin tam gerektiği gibi bitirilmesiydi; "Karanlıklar Prensi" ise, baştan savma, üstünkörü işçilikti. Ancak, Caleb olumsuz bir insan değildi; dünya ona öylesine garip, öylesine şaşırtıcı bir yer olarak görünürdü ki en iyi arazi drenaj yöntemlerine, sağlam inşaat tekniklerine, doğru ölçüm ve güvenli kömür ocağı açma usullerine açıkça ters düşmedikleri sürece, gökyüzünün katlarına inandığı gibi başka sistemlere de inanmaya hazırdı. Aslında, onun saygılı bir ruh yapısı, uygulamaya yönelik güçlü bir zekâsı vardı. Ama finans konusunda beceriksizdi: Her şeyin değerini iyi bilirdi ama kâr ve zarar şeklindeki parasal sonuçları tahmin edebilecek keskin bir hayal gücünden yoksundu; zarara uğrayıp da durumu anladıktan sonra, o pek sevdiği iş dünyasında bu yeteneği gerektiren tüm işleri yapmaktan vazgeçmişti. Sermayeyle uğraşmak zorunda kalmadan yapabileceği bir sürü şey vardı ve Caleb şimdi kendini tümüyle bunlara veriyordu; işini iyi ve ucuz yaptığı, çoğu kez de hiç ücret almadığı için, kendi yöresinde herkesin iş vermek istediği sevilen kişilerden biri olmuştu. O zaman, Garth'ların yoksul olmalarına ve "kıt kanaat" geçinmelerine şaşmamak gerek. Ama onların bu duruma aldırdıkları yoktu.

BÖLÜM 25

"Aşk ne kendi zevki peşinde koşar,
Ne de kendini düşünür bir tek,
Rahatını bir başkasına feda ederek,
Cehennem azabından bile bir cennet yapar.

Aşk tek kendi zevki peşinde koşar,
Kul etmek ister bir başkasını zevkine,
Onun rahatını bozarak kavuşur neşesine,
Cennetin yerine tutup karanlık bir cehennem yapar."

W. Blake, *Tecrübe Şarkıları*

Fred Vincy, Stone Court'a Mary'nin hiç beklemediği ve eniştesinin aşağıda olmayacağı bir saatte varmak istiyordu, çünkü o zaman Mary'yi salonda yalnız başına otururken bulabilecekti belki. Evin önündeki çakıl taşlarında gürültü çıkarmasın diye atını avluda bırakarak, kapı kolunun sesinden başka bir işaret vermeden salona girdi. Mary duvarları yarı ahşap kaplı salonda her zamanki köşesinde oturmuş, Mrs. Piozzi'nin Samuel Johnson hakkındaki anılarını okuyup gülüyordu; hâlâ neşe içinde gülen yüzünü kaldırdı; Fred'in bir şey söylemeden kendisine doğru geldiğini, dirseklerini şöminenin rafına dayayıp önünde durduğunu görünce, yüzündeki neşe yavaş yavaş silindi. Kendisi de sessizce ve soru dolu gözlerle, keyifsiz görünen Fred'e baktı.

Fred, "Mary, işe yaramaz, alçağın biriyim ben" diye söze başladı.

Mary gülümsemeye çalıştı ama telaşlanmıştı; "Bir seferde o sıfatlardan biri yeterli bence Fred" dedi.

"Biliyorum, bundan sonra hakkımda hiç iyi şeyler düşünmeyeceksin. Yalancı olduğumu, dürüst olmadığımı düşüneceksin. Sana ya da annene babana değer vermediğimi sanacaksın. Biliyorum, sen beni hep olduğumdan kötü görüyorsun."

"Sen önüme haklı nedenler çıkarırsan, tüm bunları düşüneceğimi inkâr edemem. Ama şimdi hemen ne yaptığını söyle bana. Tahmin etmeye çalışmaktansa, acı gerçeği öğrenmeyi tercih ederim."

"Borca girmiştim, yüz altmış sterlin. Babandan bir senede imza atmasını rica ettim. Onun için bir şey fark etmez diye düşünmüştüm. Parayı ödeyebileceğimden emindim ve bunu yapmaya elimden geldiği kadar uğraştım. Şimdi büyük bir şanssızlığa uğradım –at kötü bir atmış– borcun ancak elli sterlinini ödeyebiliyorum. Babamdan para isteyemem, bana tek kuruş vermez o. Kısa bir süre önce eniştem yüz sterlin vermişti. Bu durumda ne yapabilirim? Şimdi de babanın bu borca yatıracak hazır parası yok, bu yüzden annen kendi biriktirdiği doksan iki sterlini ona vermek zorunda; ayrıca senin biriktirdiğin paranın da gitmesi gerekeceğini söylüyor. Görüyorsun nasıl bir—"

Mary'nin gözleri yaşla doldu, boğazında yükselen küçük bir hıçkırığı bastırmaya çalışarak, "Ah, zavallı annem, zavallı babam!" dedi. Gözlerini önüne dikti, Fred'e hiç bakmadan bu durumun evde yaratacağı sonuçları düşünüyordu. Kendisini hiç olmadığı kadar kötü hisseden Fred de bir süre sessiz kaldı. Sonra, "Seni bu kadar üzüp incitmeyi dünyada istemezdim, Mary. Beni asla affedemeyeceksin" dedi.

Mary hiddetle, "Ben seni affetmişim, affetmemişim ne önemi var?" dedi. "Seni affetmem Alfred'i meslek öğrensin diye Mr. Hanmer'ın yanına gönderebilmek için annemin dört yıldır özel ders vererek biriktirdiği parayı kaybetmesine bir deva olabilir mi? Seni affetsem, tüm bunlar hoşuna gidecek mi?"

"Ne istersen söyle, Mary. Hepsini hak ediyorum."

Mary daha sakin bir sesle, "Bir şey söylemek istemiyorum. Benim öfkelenmemin de bir yararı yok" dedi. Gözlerini sildi, kitabını bıraktı, ayağa kalkarak gitti, dikişini aldı.

Fred gözleriyle onu takip ediyor, göz göze gelmeyi ve böylece yalvaran bakışlarla pişmanlığını gösterebilmeyi umuyordu. Ama hayır! Mary gözlerini kaçırıyordu.

Mary yerine oturup hızla dikiş dikmeye başlayınca Fred, "Annenin parasının gitmesine gerçekten üzüldüm" dedi. "Sana sormak istedim, Mary... sence Mr. Featherstone... sen söylesen ona... şey... diyorum ki, Alfred'in çıraklığı meselesini söylesen... bu parayı borç verir mi acaba?"

"Benim ailem dilenciliği sevmez, Fred. Parayı çalışarak kazanmayı tercih ederiz biz. Ayrıca, Mr. Featherstone'un geçenlerde sana yüz sterlin verdiğini söylüyorsun. Onun bir kimseye bir şey arma-

ğan ettiği pek enderdir; bize hiç öyle bir şey vermedi; babamın ondan bir şey istemeyeceğine eminim; ben istesin diye yalvarsam bile, hiçbir yararı olmaz."

"Perişan haldeyim, Mary; ne kadar mutsuz olduğumu bilsen, üzülür, acırdın bana."

"Senin durumundan çok daha fazla üzülecek, acınacak şeyler var. Ama bencil kimseler hep kendi sıkıntılarının dünyadaki her şeyden daha önemli olduğunu düşünürler. Bunun örneklerini her gün yeterince görüyorum ben."

"Bana bencil demek pek haklı değil. Başka gençlerin neler yaptıklarını bilseydin, benim o kadar da kötü olmadığımı düşünürdün."

"Ben şunu bilirim: Nasıl geri ödeyeceklerine bakmadan borçlanıp kendi hevesleri uğruna bir sürü para harcayan insanlar bencildirler. Bu gibi kimseler daima kendilerinin neler alabileceklerini düşünürler, başkalarının neler kaybedeceğini değil."

"Mary, herkes şanssızlığa uğrayabilir ve borcunu ödemek istediği halde ödeyemez duruma düşebilir. Senin baban dünyanın en iyi insanı ama gene de başı derde girdi işte."

Mary derin bir öfke içinde, "Kendinle babam arasında karşılaştırma yapmaya nasıl cüret edersin sen, Fred?" dedi. "Onun başı asla kendi boş zevklerini düşündüğü için derde girmedi; daima başkalarını düşünerek yaptığı işler yüzünden sıkıntıya düştü o. Ve herkesin uğradığı zararı gidermek için kendisi kıt kanaat yaşadı ve daha çok çalıştı."

"Verdiğim zararı gidermek için hiç çaba göstermeyeceğimi düşünüyorsun sen, Mary. Bir kimse hakkında en kötüsünü düşünmek, hiç de yakışık alır bir şey değil. O kimse üzerinde bir etkin varsa, bence bunu kullanmalı ve onu daha iyi bir insan yapmaya çalışmalısın. Ama sen hiç böyle davranmıyorsun." Fred sözlerini cansız bir tavırla, "Ama bir daha seninle hiçbir şey konuşmayacağım. Sebep olduğum tüm sıkıntılar için özür diliyorum; söyleyeceğimin hepsi bu" diye bitirdi.

Mary elindeki işi bırakıp başını kaldırmıştı. Genç kızların aşklarında bile çoğu zaman annelik duygularına benzer duygular vardır; Mary'nin yaşadığı güçlükler onda, "genç kızlık hali" dediğimiz sertlikten apayrı bir duyarlık yaratmıştı. Fred'in son sözleri üzerine içinde aniden keskin bir acı –okuldan kaçarak başını derde sokan haylaz oğlunun hıçkırıklarını ya da feryatlarını işittiğini sanan bir

annenin hissedeceğine benzer bir acı– hissetti; başını kaldırıp da gözleri Fred'in donuk, umutsuz yüzüyle karşılaşınca, merhamet duygusu öfkesini de tüm öteki kaygılarını da hemen bastırdı.

"Ah, Fred, ne kadar kötü görünüyorsun!" dedi. "Biraz otur hadi. Gitme daha. Enişteme burada olduğunu bildireyim. Bir haftadır seni görmediği için merak ediyor." Mary ne dediğine pek bakmadan ağzına gelen ilk sözcükleri kullanıyor ama bunları yarı yatıştırıcı, yarı yalvaran bir sesle söylüyordu; bir yandan da Mr. Featherstone'a gitmek istermiş gibi ayağa kalkmıştı. Fred sonunda bulutların dağıldığını ve bir ümit ışığının belirdiğini hissederek gitti, Mary'nin önüne dikildi.

"Tek bir söz söyle, Mary; sonra ne dersen yaparım. Hakkımda çok kötü şeyler düşünmeyeceğini, beni bırakmayacağını söyle" dedi.

Mary kederli bir sesle, "Senin hakkında kötü şeyler düşünmek hoşuma mı gidiyor sanki" dedi. "Seni düşüncesiz, aylak biri olarak görmek, içimi derin bir acıyla doldurmuyor sanki. Başkaları çalışır, alın teri dökerken, ortada yapılacak bu kadar çok şey varken, böylesine değersiz bir insan olmaya, dünyada faydalı hiçbir işe yaramamaya nasıl katlanabiliyorsun? Oysa içindeki onca iyilikle, çok değerli bir insan olabilirsin sen."

"Beni sevdiğini söylersen, sen nasıl istersen ben öyle biri olmaya uğraşacağım, Mary."

"Hep başkalarının eline bakmak zorunda olan, başkalarının kendisi için ne yapacağını hesaplayan bir adamı sevdiğimi söylemeye utanırım ben. Kırk yaşına geldiğinde ne olacaksın? Mr. Bowyer gibi olursun herhalde; günlerini Mrs. Beck'in sokağa bakan oturma odasında, birilerinin kendisini akşam yemeğine davet edeceğini umarak, tam bir aylaklık içinde geçiren o kılıksız, şişko Mr. Bowyer gibi sen de sabahlarını komik bir şarkı öğrenerek geçirirsin artık. Hayır, hayır! Flütünle çalacağın bir ezgi öğrenerek."

Geleceği hakkında Fred'e o soruyu sorar sormaz Mary'nin dudaklarında bir gülümseme belirmiş (genç canlar değişkendirler) ardından, daha sözlerini bitirmeden, tüm yüzü alaycı bir ifadeyle aydınlanmıştı. Mary'nin kendisini alaya alabilmesi, Fred'in acısını dindirecek gibiydi; cansız bir gülümsemeyle genç kızın eline doğru uzandı, ama Mary hızla kapıya yönelerek, "Enişteme haber vereyim. Bir iki dakika görmen gerekiyor onu" dedi.

Fred Mary'ye verdiği, sen nasıl biri olmamı istersen, ben öyle biri olmaya çalışacağım yolundaki söz dışında, onun gelecek hakkındaki alaycı ve kötümser tahminlerinin doğru çıkmayacağından emindi. O güne kadar Mary'nin yanında Mr. Featherstone'dan beklentileri konusuna değinmeye cesaret edememiş; o da, sanki her şey Fred'e bağlıymış gibi, Fred'in bu ümidini hiç önemsememişti. Ama bir gün eniştesinden kendisine gerçekten mal mülk kalırsa, nasıl değiştiğini Mary'ye gösterecekti. Tüm bunlar, Mr. Featherstone'u ziyaret için yukarı kata çıkmadan önce Fred'in zihninden hayal meyal geçen şeylerdi. Soğuk aldığını söyleyerek özür dileyip eniştesinin yanında çok az kaldı ve Mary'yi bir daha göremeden oradan ayrıldı. Ama Fred atına binip eve giderken, üzüntüden çok, hastalanmakta olduğunu hissediyordu.

Mr. Garth hava kararmadan hemen önce Stone Court'a gelince, Mary hiç şaşırmadı; oysa Caleb genellikle kızını görmek için pek az boş vakit bulabilir ve Mr. Featherstone'la konuşmak zorunda kalmaktan hoşlanmazdı. Öte yandan yaşlı adam da canını bir türlü sıkamadığı, yoksul sayılmaya aldırmadığı, kendisinden hiçbir şey istemediği ve çiftçilikle madencilik işlerini kendisinden daha iyi bildiği için, ne zaman kayınbiraderiyle bir araya gelse, bütün keyfi kaçardı. Ama Mary o gün anne babasının kendisini görmek isteyeceklerinden emindi ve babası gelmeseydi, ertesi gün bir iki saatliğine eve gitmek için izin isteyecekti. Çay sırasında Mr. Featherstone'la neyin kaç para olduğu konusundaki görüşmeleri biter bitmez, Caleb ayağa kalkıp ona veda etti; sonra kızına dönerek, "Sana söyleyeceklerim var, Mary" dedi.

Mary evin şöminesi yanmayan başka bir oturma odasına şamdan götürdü; o zayıf ışığı koyu renkli maun masanın üstüne koydu; babasına dönerek kollarını boynuna dolayıp onu Caleb'in çok sevdiği çocukça öpücükleriyle öptü; okşandığı zaman koskoca güzel bir köpeğin yüzündeki ifade nasıl yumuşarsa, Caleb'in kalın kaşlarının ifadesi de öyle yumuşamıştı. Çocukları arasında en çok Mary'yi severdi o ve öteki tüm konularda hep haklı olan Susan ne derse desin, Fred'in ya da başka birinin onu tüm öteki kızlardan daha sevimli bulmasını doğal sayardı.

Her zamanki tereddütlü tavrıyla, "Sana söyleyeceklerim var, sevgili kızım. Haberler pek iyi değil ama daha kötüsü de olabilirdi" dedi.

"Para konusunda mı, babacığım? Ne diyeceğinizi biliyorum sanırım."

"Öyle ha? Nasıl olabilir ki? Anlayacağın, ben gene akılsızlık edip bir senede imza attım; şimdi de ödeme vakti geldi ve annen biriktirdiği paraları gözden çıkarmak zorunda. İşin en kötü yanı da bu zaten; ama annenin vereceği para bile gereken miktarı karşılamıyor. İhtiyaç yüz on sterlin, annende doksan iki sterlini var; benim elimdeyse bankadaki hesaptan ayırabileceğim bir şey yok; annen senin bir miktar birikimin olabileceğini düşünüyor."

"Evet, var; yirmi dört sterlinden fazla. Buraya gelebileceğinizi düşünerek çantama koydum, babacığım. Bakın işte, beyaz, güzel güzel banknotlar ve altın paralar."

Mary katlanmış paraları ufak el çantasından çıkardı, babasının avucuna koydu.

Caleb, "İyi de, nasıl... yalnız on sekiz sterlin istiyoruz; fazlasını çantana geri koy, evladım... Ama senin nasıl haberin oldu?" dedi; paraya olan o değişmez kayıtsızlığıyla, şimdi daha çok bu sıkıntının Mary'nin duyguları üzerindeki olası etkilerinden kaygılanmaya başladı.

"Fred anlattı bu sabah."

"Sırf bunu söylemeye mi gelmiş?"

"Evet, öyle sanırım. Çok üzgün bir hali vardı."

Babası tereddüt içinde sevgi dolu bir sesle, "Korkarım ki Fred güvenilir bir genç değil, Mary. Niyeti iyi olsa da yaptıkları farklı. Mutluluğunu ona bağlayacak bir kimseye yazık olur diye düşünüyorum ben; annen de aynı fikirde" dedi.

Mary başını kaldırıp bakmadı ama babasının elinin tersini yanağına bastırarak, "Bence de öyle, babacığım" dedi.

"İşine burnumu sokmak istemem, kızım. Fakat Fred'le aranızda bir şey olabilir diye korktuğumdan seni uyarayım dedim. Bak, Mary..." Sözlerinin burasında Caleb'in sesindeki şefkat iyice arttı; bir süredir gözlerini dikip baktığı şapkasını masanın üstünde oraya buraya itip duruyordu; ama sonunda bakışlarını kızına çevirdi: "Kendisi ne kadar iyi olursa olsun, bir kadın kocasının yaşatacağı hayata katlanmak zorunda. Annen benim yüzümden bir hayli sıkıntıya katlanıyor" dedi.

Mary babasının elini döndürüp dudaklarına götürdü ve ona bakarak gülümsedi.

"Eh, kusursuz insan olmaz, ama" Mr. Garth sözcüklerin yetersizliğini gidermek istercesine başını salladı, "düşünüyorum da bir kadın kocasının ne yapacağından hiç emin olamıyorsa, adamın içinde başkalarına zarar vermekten, kendi ayak parmaklarını incitmekten korktuğundan daha fazla korkmasını sağlayacak herhangi bir ilke yoksa eğer, kim bilir o kadın ne durumdadır, onu düşünüyorum. Uzun lafın kısası, mesele bu, Mary. Gençler daha hayatın ne olduğunu bilmeden birbirlerini sevebilir ve biz bir araya gelebilirsek hayat hep bayram gibi geçecektir diye düşünebilirler; ama çok geçmeden o bayram biter ve çalışma hayatı başlar. Ancak, sen çoğu gençten daha akıllısın; ayrıca, biz seni pamuklara sarılı yetiştirmedik. Bunları sana söylemem gereksiz belki; ama bir baba kızının üzerine titrer; burada tek başınasın sen."

Mary babasının gözlerine ciddi ciddi bakarak, "Benim için kaygılanmayın, babacığım" dedi. "Fred bana karşı her zaman çok iyi davrandı; iyi yürekli, sevecen biridir o ve, tüm kötü alışkanlıklarına rağmen, sanırım hiç yalan söylemez. Ama ben tam bir erkek gibi kendi parasını kazanmayan, başkalarından bir şeyler gelir ümidiyle vaktini aylak aylak dolaşarak geçiren birine asla bağlanmayacağım. Annemle siz, böyle bir şey yapmayacak kadar gururlu olmayı öğrettiniz bana."

Mr. Garth şapkasını aldı. "Doğru... doğru söylüyorsun, kızım. Artık içim rahat" dedi. "Ama senin biriktirdiğin parayı alıp götürmek bana çok ağır geliyor."

Mary sitem dolu bir sesle, "Ama baba!" dedi. Caleb dış kapıyı çekip gitmeden önce Mary'nin ona son sözü, "Evdeki herkese benden kucak dolusu sevgi götürün" oldu.

Mary yanına döndüğünde yaşlı Mr. Featherstone her zamanki tatsız tahminlerde bulunma gücünü kullanarak, "Baban birikmiş paralarını istemiştir herhalde senden" dedi. "Zor geçiniyor olmalı. Sen reşit yaştasın şimdi; paranı kendin için biriktirmen lazım."

Mary soğuk bir tavırla, "Ben annemle babamı hayatımın en değerli parçası sayıyorum, efendim" dedi.

Mr. Featherstone homurdandı: Onun gibi sıradan bir kızın da kendisine faydalı hizmetlerde bulunabileceğini inkâr edemezdi; bu yüzden, her zaman uygun düşecek ve yeterince can sıkabilecek başka bir söz düşündü. "Fred Vincy yarın gelirse, onunla çene çalmayı bırak; söyle, doğru benim yanıma gelsin" dedi.

BÖLÜM 26

> "O beni pataklıyor, ben ona sövüp sayıyorum: Ama neye yarar ki! Keşke tersi olsaydı da, ben onu pataklarken, o bana sövüp saysaydı."
>
> Shakespeare, *Troilus ile Cressida*

Ancak Fred zorunlu nedenlerle ertesi gün Stone Court'a gitmedi. Elmas'ı satın almak için dolaştığı Houndsley'nin sağlıksız sokaklarından yalnızca kötü bir atla geri dönmemiş, ayrıca başka bir talihsizliğe de uğrayarak oradan, önceleri bir iki gün sırf moral bozukluğu ve baş ağrısı gibi görünen bir hastalık da getirmişti; Stone Court'tan eve döndüğünde rahatsızlığı o kadar artmıştı ki yemek odasına girer girmez kendini bir kanepeye atmış, annesinin kaygı içinde sorduğu soruya, "Çok hastayım, Wrench'e haber vermeniz gerekiyor sanırım" demişti.

Wrench geldi ama Fred'de korkacak ciddi bir şey görmedi, "hafif bir zihin bulanıklığından" söz etti ve ertesi sabah yeniden gelmek konusunda herhangi bir şey söylemedi. Mr. Wrench, Vincy'lerin kendisi için ne kadar değerli olduklarının yeterince farkındaydı ama en ihtiyatlı kimseler bile her gün yaptıkları sıradan işlerin etkisi altında bir parça kalın kafalılık edebilmekte, üzüntülü oldukları sabahlar bazen işlerini ancak görevi her gün kilise çanı çalmak olan bir insanınki kadar bir şevkle yapmaktalar. Mr. Wrench, başında özenle taranmış peruğuyla, ufak tefek, ters bir adamdı; işi zahmetli, hasta sayısı çoktu; kolayca öfkelenen bir yapısı, kaygısız bir karısı ve yedi çocuğu vardı; o sabah dört millik uzaklıktaki Tipton'un öteki tarafında Dr. Minchin'le buluşacaktı ve yola çıkmakta daha şimdiden çok geç kalmıştı. Tipton'da hekimlik yapan Hicks'in ölümü, oralara da gitmek zorunda kalan Middlemarch'lı hekimlerin hasta sayılarını artırmıştı. Büyük devlet adamları hata yaptıklarına göre, neden küçük sağlık görevlileri de yapmasınlar ki? Mr. Wrench hastasına her zamanki beyaz paketlerden göndermeyi ihmal etmedi; içlerinde bu kez siyah, çok etkili ilaçlar vardı. Bunlar zavallı Fred'i

pek iyileştirmedi; ama o, "ciddi bir hastalığa" yakalandığına inanmak istemediği için ertesi sabah her zamanki saatte yataktan kalktı, kahvaltı etmek niyetiyle aşağı kata indi, ancak ateşin başına oturup titremekten başka bir şey yapamadı. Mr. Wrench'e bir daha haber gönderildi ama Wrench hastalarını dolaşmaya çıkmıştı; sevgili oğlunun yüzünün solgunluğunu ve çektiği ıstırabı gören Mrs. Vincy ağlamaya başladı ve Dr. Sprague'i çağıracağını söyledi.

Fred kuru, sıcak elini ona doğru uzatarak, "Saçmalama, anne! Çok geçmeden iyileşirim. O soğukta berbat bir yağmur altında eve gelirken üşütmüş olmalıyım" dedi.

Pencerenin yanında oturan Rosamond (yemek odasının pencereleri Lowick Gate adlı o son derece saygın sokağa bakıyordu) "Anneciğim!" diye seslendi; "Bakın, Mr. Lydgate şurada durmuş biriyle konuşuyor. Sizin yerinizde olsam onu çağırırdım. Ellen Bulstrode'u o iyileştirdi. Herkesi iyileştiriyor, diyorlar."

Mrs. Vincy tıbbi nezaket kurallarını bir yana bırakıp yalnız Fred'i düşünerek oraya koştu, pencereyi açtı. Lydgate ancak iki metre uzaklıkta, demir parmaklıkların öteki yanındaydı; pencerenin aniden çıkardığı gürültü üzerine, daha Mrs. Vincy kendisine seslenmeden ona doğru döndü. İki dakika içinde yemek odasındaydı; Rosamond, görgü anlayışına ters düştüğü halde odada ancak sevimli bir kardeş kaygısı göstermeye yetecek kadar durduktan sonra, dışarı çıktı.

Mr. Lydgate önce Mrs. Vincy'nin en ufak ayrıntılar üzerinde durarak olağanüstü bir duygusallıkla anlattığı her şeyi –özellikle de hastaya yeniden uğrama konusunda Mr. Wrench ne demiş, ne dememiş, tüm bunları– baştan sona dinlemek zorunda kaldı. Lydgate, Wrench'le kendi arasında garip bir durumun ortaya çıkabileceğini hemen görmüştü; ama hastalık bu düşünceyi bir yana bıraktıracak derecede ciddiydi; çünkü Fred'in tifoya yakalandığından, hastalığın pembe-deri aşamasında olduğundan ve hastanın yanlış ilaçlar aldığından emindi. Fred derhal yatağa yatmalı, başında sürekli bir hemşire bulunmalıydı; ayrıca, değişik bazı aletlerin kullanılması, birtakım önlemlerin alınması gerekiyordu; Lydgate bunlar hakkında ısrarcıydı. Tüm bu tehlike işaretleri karşısında zavallı Mrs. Vincy korkusunu kendisine en kolay gelen sözlerle dile getiriyordu: "Bunca yıldır ailelerine bakan Mr. Wrench'in çok kötü davrandığı" düşüncesindeydi kendisi; "oysa onu, aynı derecede dostları olan

Mr. Peacock'a tercih etmişlerdi. Mr. Wrench'in çocuklarını neden başkalarından daha çok ihmal ettiğini dünyada anlamıyordu doğrusu. Kendisi onları da ihmal etsin istemezdi elbette ama kızamığa yakalandıklarında, Wrench Mrs. Larcher'ın çocuklarını hiç de ihmal etmemişti. Eğer Fred'e bir şey olursa—"

Bu noktada zavallı Mrs. Vincy'nin dayanma gücü tükendi ve çocuklarına ağlayan Niobe'ninki gibi onun kuru boğazı ve sevecen yüzü de hazin bir şekilde kasıldı. Bu konuşma koridorda, Fred'in işitemeyeceği bir yerde geçti; ama Rosamond oturma odasının kapısını açık bırakmıştı; şimdi kaygılı bir tavırla onlara doğru geldi. Lydgate, Mr. Wrench'in adına onlardan özür diledi; dünkü belirtilerin hastalığı gizlemiş olabileceğini, bu tür ateşli hastalıkların başlangıç aşamasında belirsizliklerle dolu olduklarını, vakit yitirmemek için hemen eczaneye giderek reçete edeceği ilaçları hazırlatacağını, ayrıca neler yaptığını bir mektupla Mr. Wrench'e bildireceğini söyledi.

"Ama gene gelmelisiniz, Fred'in tedavisine devam etmeniz lazım. Oğlumu gelip gelmeyeceği belli olmayan birinin eline bırakamam ben. Tanrı'ya şükür, hiç kimseye kinim, garazım yok benim; ayrıca Mr. Wrench beni zatülcenpten kurtardı; ama keşke bıraksa, ben ölseydim de—"

Lydgate bu tür bir hastalıkla Wrench'in gereği gibi başa çıkacak kadar deneyim sahibi olmadığına gerçekten inandığı için, "Öyleyse, Mr. Wrench'le burada görüşeyim, olur mu?" dedi.

Annesine yardıma gelip onu oradan götürmek için koluna giren Rosamond, "Evet, öyle yapın lütfen, Mr. Lydgate" dedi.

Mr. Vincy eve dönünce, Wrench'in hastasına yeniden gelmeyişine çok kızdı; bundan sonra hiç gelmese de umurunda değildi artık. Wrench'in hoşuna gitse de gitmese de, tedaviye Lydgate devam etmeliydi. Evde tifo olması şakaya gelmezdi. Şimdi herkese haber yollanmalı, perşembe günkü yemeğe gelmemeleri söylenmeliydi. Bir de Pritchard'ın şarap hazırlaması gerekmiyordu; bulaşıcı hastalıklara karşı en iyi koruyucu, konyaktı çünkü. Mr. Vincy, şimdi kuru sıkı fişekle ateş etmenin zamanı değil demek istermiş gibi, sözcüklerin üstüne basa basa, "Ben konyak içeceğim" diye ekledi. "Bu Fred gerçekten çok talihsiz bir çocuk. Tez zamanda şansının dönmesi lazım, tüm bu talihsizlikleri telafi edecek bir şey olmalı, yoksa elden gidecek bizim büyük oğlan."

Fred'in annesi titreyen dudaklarla, "Öyle deme, Vincy; oğlumun elimden alınmasını istemiyorsan, öyle söyleme bak" dedi.

Mr. Vincy daha yumuşak bir sesle, "Görüyorum, Lucy, görüyorum; böyle bir şey olsa, kahrından ölürdün sen" dedi. "Ama o Wrench'e ne diyeceğimi bilirim ben." (Zihin karışıklığı içinde Mr. Vincy'nin düşündüğü şey şuydu: Eğer Wrench, ailesine –bir belediye başkanının ailesine– gereken ihtimamı göstermiş olsaydı, tifo bir şekilde engellenebilirdi.) "Bulstrode'un adamı olmuşlar, olmamışlar, yeni doktorlar ya da yeni rahipler hakkındaki yaygaraya pabuç bırakacak adam değilim ben. Kendisi isterse hoş karşılamasın ama Wrench'e ne diyeceğimi biliyorum ben."

Wrench hiç de hoş karşılamadı. Lydgate ona her zamanki uzak duran tavrıyla elinden geldiğince nazik davrandı; ama sizi kötü duruma düşürmüş bir kimsenin gösterdiği nezaket, özellikle hiç sevmediğiniz biriyse, ancak öfkenizi artırmaya yarayacaktır. Eskiden kırsal bölgelerdeki doktorlar kolay öfkelenen, şeref konusunda son derece alıngan insanlardı ve Mr. Wrench onlar arasında en kolay öfkelenenlerden biriydi. O akşam Lydgate'le görüşmeyi reddetmedi ama buluştuklarında sinirlenmemek için kendini zor tutuyordu. Wrench önce Mrs. Vincy'yi dinlemek zorunda kaldı:

"Ah, Mr. Wrench, size ben ne yaptım ki bana böyle davranıyorsunuz? Gittiniz, bir daha da gelmediniz! Bu arada oğlum mezarı boylayabilirdi!"

Enfeksiyon denen düşmanı bir süredir ağır bir ateş altına aldığı için şimdi iyice kızgın olan Mr. Vincy, Wrench'in geldiğini işitince hemen harekete geçti ve ona diyeceklerini demek için oturma odasına daldı.

"Buraya bak, Wrench, bu yaptığın olacak şey değil" dedi; Belediye Başkanı son zamanlarda suçlu kimseleri resmi bir tavırla azarlamak zorunda kalmıştı; şimdi de başparmaklarını yeleğinin kol evlerine sokarak şöyle bir şişindi ve "Tifonun böyle beklenmedik bir şekilde bir eve girmesine nasıl izin verirsin sen? Bazı şeyler vardır ki hesabı mahkemede sorulmalı, ama olmuyor işte; bu fikirdeyim ben" diye ekledi.

Ancak, mantık dışı sitemlere katlanmak, bir öğrenci durumuna düşmeye –daha doğrusu Lydgate gibi genç birinin kendisine ders vermeye kalkıştığını görmeye– katlanmaktan daha kolaydır; çünkü Mr. Wrench'in sonradan dediğine göre, "aslına bakılırsa" Lydgate birtakım temelsiz, uçuk, yabancı fikirlerle gösteriş yapmaktay-

dı. Wrench o sırada öfkesini içinde saklamıştı ama sonradan bir mektupla artık Fred'e bakmayacağını bildirdi. Vincy'ler kendisine kazanç sağlayan bir aile olabilirlerdi ama kendisi tıbbi meselelerde ödün vermeyecek, hiç kimsenin emrine girmeyecekti. İleride büyük bir olasılıkla Lydgate'in de hataya düştüğü görülecek, meslektaşlarının ilaç satmalarını kötülemek için giriştiği o efendiliğe sığmayan çabaları çok geçmeden geri tepip onun kendisini de vuracaktı. Mr. Wrench şimdi sağda solda, Lydgate'in saf kimseler arasında sahte bir şöhret kazanmak uğruna başvurduğu ancak bir şarlatan doktora yakışan oyunlar, numaralar hakkında sert sözler söylüyor, onun tedavi yolları konusundaki saçmalıklarına aklı başında doktorların itibar etmediklerini belirtiyordu.

Bu şöhret konusu Lydgate'e Wrench'in arzuladığı kadar acı veren bir noktaydı. Cahil kimselerce göklere çıkarılmak, yalnızca onur kırıcı değil, tehlikeliydi de; ayrıca böyle bir şöhretin, bir hava tahmincisinin şöhretinden daha fazla bir değeri yoktu. Lydgate tüm çalışmalarını aralarında yürütmek zorunda bulunduğu bu insanların budalaca beklentilerine sinirleniyor, onlarla lafını hiç esirgemeden konuşuyordu; bir meslek adamında olmaması gereken bu açıksözlülük ileride kendisine Mr. Wrench'in dilediği ölçüde önemli zararlar verebilirdi.

Lydgate sonunda Vincy'lerin aile doktorluğu görevini üstlendi ve bu olay Middlemarch'ta herkesin dilinde dolaşan bir konu oldu. Kimileri, Vincy'lerin rezilce davrandıklarını, Mr. Vincy'nin Wrench'i tehdit ettiğini, karısının ise, onu oğlunu zehirlemekle suçladığını söylüyor; kimileri de Lydgate'i ateşli hastalıkların tedavisinde çok becerikli buluyor, onun o sırada Vincy'lerin evinin önünden geçmesinin Tanrı'nın bir lütfu olduğunu düşünüyordu. Bulstrode bu doktora arka çıkmakla doğru bir şey yapmıştı. Pek çok kişi Lydgate'in kasabalarına gelişinin aslında onun işi olduğuna inanıyordu; örgüsünü örerken sürekli ilmikleri sayan ve haberleri örgünün sıraları arasında ve yanıltıcı parçalar halinde duyan Mrs. Taft ise aklına koymuş, Lydgate için Bulstrode'un evlilik dışı oğlu diyor; bu gerçeğin, kendisinin din adamı olmayan muhafazakâr Protestanlar hakkındaki kuşkularını haklı çıkardığını söylüyordu.

Mrs. Taft bu bilgiyi bir gün Mrs. Farebrother'a nakletti, o da oğluna anlatmakta kusur etmeyerek, "Bulstrode'dan her şey beklenir ama Mr. Lydgate'in onun oğlu olduğuna pek üzüldüm" dedi

Mr. Farebrother önce bir kahkaha attı, sonra, "Ama anneciğim, sen de çok iyi biliyorsun ki Lydgate Kuzey İngiltere'den saygın bir ailenin oğlu. Buraya gelmeden önce Bulstrode'un adını bile duymamış" dedi.

Yaşlı kadın kesin bir tavırla, "Söylenenlerin Mr. Lydgate'e ait kısmına inandım, Camden, tamam. Ama Bulstrode bu; söylenenler onun başka bir oğlu için doğru olabilir pekâlâ" dedi.

BÖLÜM 27

> "İlham Perileri varsın, anlatsınlar Olymposluların aşklarını;
> Ölümlü insanlarız biz, şarkılarımız da insanlar hakkında olmalı."

Bilimin yüce ışığı altında çirkin bir ev eşyanıza bile görkem kazandırabilen seçkin bir filozof dostum, bana şu çok anlamlı küçük gerçeği gösterdi: Aynanızın ya da hizmetçi kızın sürekli ovması gereken parlak büyük bir çelik parçasının yüzeyinde her yöne dağılan çok sayıda incecik çizikler vardır; ama siz bunun karşısına yanan bir mum koyduğunuz zaman bir bakarsınız o çizikler harekete geçip bu küçücük ışık kaynağının etrafında eş merkezli zarif bir dizi daireye dönüşmüşler. Aslında çiziklerin gelişigüzel her yana gittikleri bellidir; onların eş merkezli daireler biçiminde güzel bir görünüm almalarını sağlayan şey, çizik parçalarını seçip birleştirerek daireler yapan mum ışığıdır. Bu durum, mecaz yoluyla bize bir şey anlatır: Çizikler, birtakım olaylardır; mum ise şimdi orada bulunmayan herhangi bir kişinin, örneğin Rosamond Vincy'nin, bencilliğidir. Rosamond'un, lütfedip kendisini öteki kızlardan daha alımlı yapan ve anlaşılan onunla Lydgate'i bir araya getirmek amacıyla Fred'in hastalığı ile Mr. Wrench'in hatasını önceden düzenleyen bir koruyucu Tanrı'sı vardı. Eğer Rosamond, Mr. Lydgate özellikle böyle bir önlemi gereksiz gördüğü halde, anne babasının istediği gibi evden uzaklaşmak için Stone Court'a ya da başka bir yere gitmeyi kabul etseydi, onun bu hareketi o plana karşı koymak olacaktı. Bu yüzden, Fred'in tifoya yakalandığının anlaşılmasından sonraki günün sabahı Miss Morgan'la çocuklar bir çiftlik evine gönderildikleri halde Rosamond annesiyle babasından ayrılmayı reddetti.

Zavallı anne insanın içini burkan bir durumdaydı; bu nedenle, karısını taparcasına seven Mr. Vincy, Fred'den çok ona bir şey olur diye korkuyordu. O ısrar etmese, Mrs. Vincy'nin durup bir an dinleneceği yoktu; eski canlı, neşeli hali gitmiş; her zaman tertemiz ve son derece renkli giyinirken, şimdi ne giydiğine aldırmaz olmuştu;

bakışları ölgün, tüyleri karmakarışık hasta bir kuşa benziyordu; eskiden en çok ilgilendiği manzaralara ve seslere duyarsızlaşmıştı. Fred'in anlaşılmaz şeyler sayıkladığını işittikçe, oğlunun yavaş yavaş elinden kayıp gittiğini düşünüp yüreği parçalanıyordu. Mr. Wrench'e o ilk parlayışından sonra ses çıkarmaz olmuştu; ama Lydgate'e alçak sesle yalvarıp yakarıyor, o odadan çıkarken arkasından gidiyor, kolunu tutarak, "Kurtarın oğlumu" diye inliyordu. Zavallı Fred'in çektiği acılar sanki bir suçun karşılığıymış gibi bir keresinde, "Fred bana daima hayırlı, iyi bir evlat oldu, Mr. Lydgate; annesine bir defa olsun sert bir söz söylemedi" diye oğlunu savunmuştu. Anne belleğinin en derin anıları canlanmıştı şimdi; kendisiyle konuşurken sesi daha sakin, daha tatlı çıkan bu delikanlı bir zamanlar –daha doğmadan önce– yepyeni bir duyguyla sevmeye başladığı bebekten farksızdı şimdi.

Mr. Lydgate, "Çok ümitliyim ben, Mrs. Vincy. Aşağıya inip sizinle yiyecek konusunu konuşalım" dedi. Böylece onu Rosamond'un bulunduğu oturma odasına götürdü ve orada daha önce kendisine belli etmeden hazırladıkları çay ve çorbadan biraz içmesini sağladı. Tüm bu tür işlerde Lydgate ile Rosamond birlikte hareket ediyorlardı. Lydgate hasta odasına girmeden önce neredeyse daima Rosamond'u görüyor ve genç kız annesine yardım edebilmek için ondan akıl alıyordu. Lydgate, Rosamond'un bu konudaki önerileri yerine getirmekteki dikkat ve becerisini çok takdir ediyordu; bu yüzden, Fred'in tedavisine duyduğu ilgiye bir süre sonra Rosamond'u görme düşüncesinin de eklenmiş olmasına şaşmamak gerek – özellikle de tifonun tehlikeli devresi geçip Fred'in iyileşme yoluna girdiğini düşünmeye başladıktan sonra. Başta, kendinden pek emin olamadığı sıralar, Lydgate hastaya Dr. Sprague'in çağrılmasını tavsiye etmiş (Sprague, elinden gelse, Wrench'i düşünerek bu işe karışmamayı tercih ederdi), ama iki konsültasyonun ardından Fred'in tedavisi tek başına Lydgate'e bırakılmıştı. Bu durumda daha bir canla başla çalışması gereken genç doktor, şimdi sabah akşam Mr. Vincy'nin evindeydi. Fred'in halsiz düşmek ve kendisinin de farkında olduğu o sevilip okşanmak ihtiyacı dışında herhangi bir sıkıntısı kalmayınca, bu ziyaretler gitgide neşeli bir duruma gelmiş, Mrs. Vincy de Fred'in hastalığına artık sırf kendisinin annelik şefkatini iyice coşturan bir olay gözüyle bakmaya başlamıştı.

Bu arada Fred'in annesiyle babasının sevincini daha da artıran bir haber geldi: Mr. Featherstone Lydgate'in aracılığıyla, Fred'den bir an önce iyileşmesini istiyor, ziyaretlerini fena halde özlediğini ve kendisini görmeden edemediğini söylüyordu. Yaşlı adam şimdi neredeyse yataktan çıkamaz durumdaydı. Fred, dinleyebilecek kadar iyileşip de Mrs. Vincy haberi ona ilettiği zaman, iyice zayıflayan narin yüzünü annesine çevirdi; sarışın gür sakalı kesilince bir hayli irileşmiş gibi duran gözlerinde Mary hakkında –hastalığı sırasında Mary neler hissetmişti, bu konuda– birkaç söz işitmeye can atan bir ifade vardı. Ağzını açıp tek söz etmedi; ama Shakespeare'in dediği gibi, "gözle işitmek, âşıklara özgü ender bir yetenektir"; yüreği mutlulukla dolan annesi, Fred'in duyduğu özlemin derecesini seziyor ve şimdi oğlunu sevindirmek için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu hissediyordu.

Sevgisinden gelen bir akılsızlıkla, "Oğlumun gücünü yeniden kazandığını bir görebileyim de ben" dedi. "Kim bilir, belki Stone Court'un sahibi de olursun! O zaman kimle istersen, onunla evlenebilirsin artık."

"O beni istemezse, olmaz ama anneciğim" dedi Fred. Konuşurken gözleri doldu; hastalık onu çocuğa çevirmişti.

Anne içinden oğlunu hiç kimsenin reddedebileceğine inanmıyordu; "Hadi, biraz reçel ye, yavrum" dedi.

Kocası evde yokken Mrs. Vincy oğlunun yanından kesinlikle ayrılmadığı için, Rosamond daha önce hiç olmadığı kadar yalnız kalıyordu. Lydgate'in onunla uzun süre baş başa kalmayı düşündüğü yoktu elbette; ama gene de birbirleriyle havadan sudan konuştukları o kısa süreler, aralarında kendini çekingenlik biçiminde gösteren belli bir yakınlık yaratıyordu sanki. Konuşurken birbirlerine bakmak zorundaydılar ve bu bakışlar nezaket gereği olduğu halde, her nasılsa, sonuna kadar nezaket gereğiymiş gibi gitmiyordu. Lydgate bu sıkılganlık duygusundan rahatsız olmaya başlamıştı, bu yüzden bir gün, beceriksizce oynatılan bir kukla gibi önüne, oraya buraya bakıp durdu. Ama sonuç hiç de iyi olmamıştı, çünkü ertesi gün Rosamond da gözlerini yere dikti; sonra gözler karşılıklı yeniden buluşunca, ikisi de kendisini öncekinden çok daha tedirgin hissetti. Bilimin buna bulabileceği bir çare yoktu; Lydgate flört etmek istemediğinden, böyle saçma sapan bir davranış da çıkar bir yola benzemiyordu. Dolayısıyla, komşular evin artık karantinadan çık-

tığını düşünerek ziyaretlerine yeniden başlayıp da Rosamond'u yalnız görme fırsatı iyice azalınca, Lydgate biraz rahatlamış oldu.

Ancak, iki kişinin birbirlerine karşı bir şeyler hissettiklerini düşünmelerinin yarattığı utangaçlık aralarında bir yakınlaşmaya yol açmışsa, etkisi bir daha kolay kolay geçmez. Havadan sudan söz etmek, karşılıklı utangaçlığı gidermekte pek bir işe yaramaz; taraflar birbirlerine hayranlıklarını açıkça belirtmedikleri sürece, rahat davranmaları hiç de kolay değildir – bunun derin ve ciddi bir hayranlık olması da gerekmez elbette. Lydgate ile Rosamond işte bu karşılıklı hayranlık yoluyla yavaş yavaş zarif bir şekilde rahatladılar ve ilişkileri yeniden neşe ve canlılık kazandı. Şimdi eve her zamanki gibi konuklar gelip gidiyor, oturma odasında gene müzikli toplantılar yapılıyordu; Mr. Vincy'nin belediye başkanlığının gerektirdiği tüm davetler fazlasıyla yeniden başlamıştı. Lydgate fırsat buldukça gidip Rosamond'un yanına oturuyor, onun şarkılarını, piyanosunu dinlemek için oradan ayrılmıyor, Rosamond'a tutulmayı aklından bile geçirmediği halde, kendi kendine onun tutsağı olduğunu söylüyordu. Yakın zamanda doğru dürüst bir ev tutup evlenebileceği düşüncesinin saçmalığı, evlenme tehlikesine karşı yeterince güçlü bir güvenceydi. Bu az miktardaki âşıklık oyunu Lydgate'in hoşuna gidiyor, daha ciddi işlerine engel olmuyordu. Ne de olsa, flört etmek mutlaka can yakıcı bir süreç değildi. Rosamond ise daha önce günlerini hiç bu kadar güzel geçirmemişti: Büyüleyip kendisine bağlamaya değer bulduğu bir erkek tarafından beğenileceğini çok iyi biliyor ve ne kendisi ne de bir başkası için, flört etmekle âşık olmak arasında bir fark görüyordu; güzel bir rüzgârı arkasına almıştı ve tam istediği yere doğru ilerliyordu. Düşüncelerini şimdi Lowick Gate'te, ileride boşalacak diye umduğu güzel bir ev üzerinde toplamıştı. Evlenip kendi evini açtığında, babasının konukları arasında hoşlanmadığı kim varsa, bunların hepsinden derhal kurtulmaya kararlıydı ve şimdiden, çok sevdiği o evin salonuna konacak değişik stildeki mobilyaların hayalini kurmaktaydı.

Rosamond neredeyse kusursuz saydığı Lydgate hakkında da uzun uzun düşünüyordu elbette: Eğer nota bilse ve piyanosuna, şarkılarına duyduğu büyük hayranlık duygusal bir filinkine bu kadar benzemeseydi, eğer kendisinin giyim kuşam zevkindeki incelikleri daha iyi görebilseydi, onda kesinlikle herhangi bir kusur bulamayacaktı. Genç Plymdale ya da Mr. Caius Larcher'dan

ne kadar farklıydı! Bu gençlerin Fransızca nedir, haberleri yoktu; boya ve taşımacılık işleri dışında (Rosamond'a bunların adını bile anmaktan utanıyorlardı elbette) belki hiçbir konuda dikkate değer bir bilgiyle konuşamazlardı; Middlemarch'ın orta sınıf ailelerinin gümüş saplı kamçıları ve saten çoraplarıyla gururlanan, ama hareketlerinde utangaç, eğlencelerinde çekingen oğullarıydı bunlar; en azından üniversiteli bir gencin konuşma tarzı ve görgülü tavırlarıyla, Fred bile onlardan üstündü. Oysa Lydgate sözü sohbeti her zaman dinlenen bir insandı; üstünlüğünü bilmenin verdiği yapmacıksız bir nezaketle hareket ediyor; doğuştan gelen bir zevkle, kendine yakışan uygun şeyler giyiyordu. Lydgate oturma odasına girip seçkin bir tebessümle kendisine yaklaşırken Rosamond ona bakıp gururlanıyor, güzel bir iltifat ve saygı görmenin yarattığı çok tatlı bir duyguya kapılıyordu. Eğer Lydgate bu hassas yürekte ne büyük bir gurur duygusu uyandırdığının farkında olsaydı, her erkek kadar –hatta erkekler arasında vücut sıvılarından kaynaklanan hastalıklardan ya da vücuttaki bağ dokularından tümüyle habersiz, en kalın kafalı olanlar kadar– o da sevinirdi.

Ama Rosamond kendilerini hemen ele veren, davranışları dikkatli bir zarafet ve istikbal düşüncesiyle değil de, beceriksizce dürtülerinin gücüyle hareket eden, çaresiz kızlardan değildi. Siz onun, ev eşyaları ve ileride içine gireceği toplum hakkında daha şimdiden düşünüp tasarladığı şeyleri, konuşmaları sırasında (annesiyle konuşmalarında bile) herhangi bir kimseye belli ettiğini mi sanıyorsunuz? Tam tersine, eğer başka bir genç kızın böylesine arsızca bir acelecilik ettiğini duysa, yüzünde son derece sevimli bir şaşkınlık ifadesiyle onu fena halde ayıplar, hatta belki de böyle bir şeyin olabileceğine inanmadığını söylerdi. Çünkü Rosamond yakışık almayan hiçbir düşüncesini açığa vurmazdı; doğru duyguların, müziğin, dansın, resim yapmanın, zarif kısa notlar yazmanın, şiirlerden seçilmiş dizelerle hazırlanmış özel defterlerin ve kusursuz sarışın bir güzelliğin bir arada topluca yarattıkları ve zamanın kara bahtlı erkeklerinin kesinlikle karşı koyamayacakları bir kızdı o. Yanılıp Rosamond hakkında kötü şeyler düşünmeyin lütfen; onun kötülük planları, kirli işleri ya da çıkar hesapları yoktu; para pul düşünmeyen biri değildi elbette; ama onun için para, başkalarının kendisine her zaman sağlayabilecekleri gerekli bir şeydi, o kadar. Rosamond'un belli bir amaçla yalan söylemek gibi bir alışkanlığı

da yoktu; söyledikleri gerçeğe tam uymuyorsa, bunlar onun yalan niyetiyle değil de, sırf karşısındaki kişiyi memnun etmek için, nezaket gereği söylediği şeyler olurdu. Doğa, Mrs. Lemon'un sevgili öğrencisini ince becerilerle donatmıştı ve (Fred dışında) herkesin gözünde güzellik, uysallık ile zekânın ender rastlanan bir toplamıydı o.

Lydgate onunla birlikte vakit geçirmekten gitgide daha çok hoşlanır olmuş, aralarında hiçbir çekingenlik kalmamıştı; şimdi karşılıklı bakışlarında tatlı bir etkileşim vardı ve birbirlerine söyledikleri şeyler, dinleyen bir kişinin biraz sıkıcı bulacağı, kendilerinin de fazla anlamsız saydıkları şeylerdi; ama konuşmaları yanlarında bir başkasının bulunmamasını gerektiren türden değildi zaten. Aslında flört ediyorlardı ve Lydgate'in içi rahattı; aralarında bundan öte bir şey geçmediği inancındaydı o. Bir erkek âşıkken akıllı ve mantıklı olamıyorsa, sırf flört ederek aklını ve mantığını koruyabilirdi pekâlâ. Mr. Farebrother dışında, Middlemarch'ın erkekleri çok sıkıcı insanlardı; Lydgate ticaret konusundan da, kâğıt oynamaktan da hoşlanmadığına göre, eğlenmek, iyi vakit geçirmek için başka ne yapacaktı ki? Sık sık Bulstrode'ların davetlerine gidiyordu; ama onların kızları neredeyse daha okul çağındaydılar; Mrs. Bulstrode'un dindarlıkla maddeciliği, hayatın boşluğuyla kesme camın güzelliğini, hem kirli paçavralar hem de en iyi Şam ipeği hakkındaki fikirleri bağdaştırabilme yolundaki saf çabaları ise, kocasının hiç değişmeyen ciddiyetinin ağır yükünü hafifletmekte yetersiz kalıyordu. Tüm kusurlarına karşın, Vincy'lerin evi daha hoş bir yerdi; ayrıca Rosamond vardı orada – ince zevkli bir erkeği eğlendirmek için gereken tüm becerilerle donatılmış, o pembe bir gül goncası kadar tatlı Rosamond.

Ama Rosamond'la ilişkisindeki başarısı yüzünden, Mr. Lydgate doktor olmayan düşmanlar da kazanmıştı. Bir akşam Vincy'lerin davetine epeyce geç gelmişti; salona girdiğinde başka konuklar da vardı. Bunlar arasında yaşlıca olanlar hemen iskambil masasına geçmişlerdi; Rosamond, Middlemarch'ın zihince önde gelenlerinden değilse de, gözde damat adaylarından biri olan Mr. Ned Plymdale ile baş başa oturuyordu. Plymdale davete gelirken yanında, o zamanlar çağdaş gelişmenin göstergesi sayılan o muhteşem yıllık "Keepsake"in son sayısını da getirmişti; hareli ipek kumaş kaplı bu kitabın sayfalarını Rosamond'la birlikte ilk çeviren kişi olabildiği için kendini son derece şanslı sayıyor; yıllıktaki parlak kızıl

yanaklı, kızıl gülüşlü beyler ve hanımlar hakkında uzun uzun konuşuyor; komik şiirleri gösterip harika diye övüyor; aşırı duygusal öyküler için de ilginç diyordu. Rosamond çok nazikti; Mr. Ned ise, "sevgilinin gönlünü kazanma" aracı olarak sanat ve edebiyatın kibar bir kızın hoşuna gidecek en iyi örneğini seçtiğini düşünüp seviniyordu. İçin için kendi görünüşünden ve kılık kıyafetinden de memnundu. Yüzeysel bakanlara, çenesi sanki gitgide yeniden içine gömülüp hızla kaybolacakmış gibi gelebilirdi. Ancak, boyunbağlarının büyüklüğü yüzünden çenelerin önem taşıdığı o yıllarda bu çene Ned'e, kendisine uygun saten boyunbağı bulmakta biraz güçlük çıkarıyordu.

Rosamond'a, "Sayın Mrs. S. hanımefendi sanırım bir parça size benziyor" dedi. Kitabın sayfasını açmış, pek aygın baygın gözlerle, büyüleyici güzellikte bir portreyi süzüyordu.

Rosamond, "Sırtı çok büyük; sanki sırf sırtının resmini yaptırmak için poz vermiş gibi duruyor" dedi; aslında niyeti iğneleyici olmak değildi; genç Plymdale'in ellerinin ne kadar kırmızı olduğunu düşünüyor; Lydgate'in neden hâlâ gelmediğini merak ediyor; bir yandan da elindeki mekik oyasına devam ediyordu.

Ned cesaretini toplayıp gözlerini portreden kaldırdı, portrenin rakibine bakarak, "Sizin kadar güzel olduğunu söylemedim ki ben onun" dedi.

Rosamond bu gencin evlenme teklifini kesinlikle ikinci kez de reddetmek zorunda kalacağını hissediyordu; "Sizin çok becerikli bir dalkavuk olduğunuzdan kuşkulanıyorum ben" dedi.

Ama o sırada Lydgate odaya girmiş, o daha Rosamond'un bulunduğu köşeye varmadan kitap kapanmıştı; Lydgate rahat bir güven içinde genç kızın öteki yanına otururken, Ned'in alt çenesi soğuk almış bir barometre gibi düşüverdi. Rosamond, Lydgate'in gelişine sevindiği kadar, yarattığı etkiye de seviniyordu; kıskançlık yaratmaya bayılırdı o.

El sıkışırlarken, "Ne kadar geç kaldınız! Annem az önce sizden ümidini kesmişti. Fred'i nasıl buldunuz?" dedi.

"Her zamanki gibi; iyileşiyor ama yavaş. Evden uzaklaşıp örneğin Stone Court'a gitsin istiyorum ben onun. Ama anlaşılan annenizin buna itirazı var."

Rosamond sevimli bir tavırla, "Zavallı çocuk!" dedi. Öteki talibine doğru dönerek, "Fred'i çok değişmiş bulacaksınız. Onun

hastalığı sırasında hepimiz Mr. Lydgate'e koruyucu meleğimiz gözüyle baktık" diye ekledi.

Ned Plymdale tedirgin tedirgin gülümsüyordu; Lydgate "Keepsake"i kendine doğru çekerek sayfalarını açarken kısa, küçümseyici bir kahkaha attı; sonra insanların budalalığına şaşarmış gibi çenesini havaya kaldırdı.

Rosamond durgun, ifadesiz bir sesle, "Neyle alay ediyorsunuz böyle pervasızca bakalım?" dedi.

Lydgate sayfaları hızla çevirirken, bir anda baştan sona her şeyi görmüş gibi son derece emin bir sesle, "Acaba hangileri daha saçma; buradaki gravürler mi, yoksa yazılar mı, merak ediyorum" dedi; Rosamond sayfaları çeviren o beyaz iri ellerin ne kadar güzel olduğunu düşünüyordu. Lydgate devam etti: "Kiliseden çıkan şu güveye bir bakın; Elizabeth dönemindeki ifadesiyle, bunun kadar 'tatlı bir yalan' gördünüz mü siz hiç? Böylesine yılışık yılışık sırıtan bir tuhafiyeci olabilir mi? Ama eminim ki hakkındaki hikâye onu ülkenin önde gelen erkeklerinden biri diye anlatıyordur."

Rosamond, "Çok sertsiniz. Korkutuyorsunuz beni" dedi. Fazla eğleniyor görünmemeye çalışıyordu. Daha önce zavallı Plymdale aynı gravür üzerinde epeyce durmuş, heyecan içinde hayranlığını belirtmişti. Şimdi yarı öfkeli, yarı çekingen bir sesle, "'Keepsake'in yazarları arasında bir sürü ünlü kimse var ama. Hakkında saçma dendiğini ilk defa duyuyorum" dedi.

Rosamond gülümseyerek Lydgate'e baktı; "Sanırım aleyhinize dönüp sizi barbarlıkla suçlayacağım. Lady Blessington ile L.E.L.'nin adlarını hiç duymamışa benziyorsunuz siz" dedi. Rosamond'un kendisi de bu yazarlardan hoşlanıyordu ama onlara duyduğu hayranlığı hemen ilan etmeye kalkışmadı; Lydgate'in son derece üstün bir zevkin ürünü saymadığı hiçbir şeye en ufak bir atıfta bulunmamaya özen gösteriyordu.

Şimdi bir üstünlük kazandığını düşünerek biraz neşelenen genç Plymdale, "Ama Sir Walter Scott var aralarında, Mr. Lydgate onu biliyordur herhalde" dedi.

Lydgate kitabı kapatıp ileriye iterken, "Ah, ben artık şiirdi, romandı, bunları okumuyorum" dedi. "Delikanlılık yıllarımda o kadar çok şey okudum ki ömrümün sonuna kadar yeter bana. Eskiden Scott'un şiirlerini ezbere bilirdim."

Rosamond, "Okumayı ne zaman bıraktınız, öğrenmek isterdim; çünkü o zaman sizin bilmeyip benim bildiğim bir şeyler bulunduğundan emin olabilirdim" dedi.

Ned Plymdale özellikle iğnelemek için, "Mr. Lydgate de size, onların bilmeye değmeyecek şeyler olduğunu söylerdi ama" dedi.

Lydgate hiç alınmışa benzemiyordu; Rosamond'a bakıp insanı çileden çıkaracak bir özgüvenle gülümseyerek, "Tam tersine, sırf Miss Vincy bana anlatabileceği için onlar da bilmeye değer hale gelecektir" dedi.

Ned, Lydgate'in tanımak bahtsızlığına uğradığı en kibirli, en tatsız adamlardan biri olduğunu düşünerek az sonra poker oynayanlara bakmaya gitti.

Rosamond için için çok sevinmişti. "Ne kadar patavatsızsınız! Çocuğu gücendirdiğinizi görmüyor musunuz?"

"Ne, Mr. Plymdale'in kitabı mıydı o? Özür dilerim. Bilmiyordum."

"Buraya ilk geldiğinizde kendiniz hakkında söylediğiniz o şeye inanmaya başlayacağım; ayı olduğunuzu ve kuşlardan bir şeyler öğrenmeye ihtiyaç duyduğunuzu söylemiştiniz bana."

"Eh, dilediği her şeyi bana öğretebilecek bir kuş var şimdi. Can kulağıyla dinlemiyor muyum ki bu hanım kuşu ben?"

Rosamond'a, artık Lydgate'le hemen hemen nişanlanmış sayılırlar gibi geldi. Bir gün nişanlanacakları düşüncesi uzun zamandır aklındaydı; ama biliyoruz ki gerekli malzemeler insanın elinin altında olunca, düşünceler daha somut bir nitelik kazanmaya başlıyorlar. Doğru, Lydgate'in hiç böyle bir niyeti yoktu; ama bu yalnızca olumsuz bir niyet, kendileri de zamanla önemlerini yitirebilecek başka niyet ve kararların yarattığı bir sonuçtu. Gelişmelerin Rosamond'un düşüncesinden yana olacağı neredeyse kesindi; çünkü onun düşüncesi, yönlendirici bir eylem gücüne ve sürekli uyanık bakan bir çift mavi göze sahipti; oysa Lydgate'inki, farkına varmadan eriyip giden bir denizanası kadar kayıtsız, kör gözlü bir niyetti.

O akşam evine döndüğünde Lydgate, sıvı içinde bir yumuşatma işleminin nasıl gittiğini görmek için tüm dikkatiyle şişelerine baktı, günlük notlarını her zamanki titizliğiyle yazıp tamamladı. Lydgate'in dalıp gitmekten kendini alamadığı hayaller Rosamond'un erdemleri hakkında değil de, gönlünde yatan bir ideal, hâlâ peşinde koştuğu o güzel, bilinmeyen temel doku hakkındaydı. Ayrıca

Lydgate kendisiyle öteki doktorlar arasında, az çok örtbas edilmekle birlikte, giderek büyüyen çekişmeye yakın bir ilgi duymaya başlıyordu. Bulstrode'un yeni hastaneye ilişkin yönetim tarzı açıklanmak üzere olduğuna göre, bu çekişme ihtimal iyice su yüzüne çıkacaktı. Ortada birtakım ümit verici işaretler de vardı: Peacock'un bazı hastaları kendisini kabul etmemişlerdi ama bu kayıp, başka çevrelerde uyandırdığı iyi izlenimler sayesinde giderilebilecekti belki. O akşamki davetten daha birkaç gün sonra Lowick yolunda tesadüfen rastladığı Rosamond'u yoldan geçmekte olan büyük bir hayvan sürüsünden korumak için atından inmiş onunla yürürken, önüne atlı bir uşak çıkmış ve kendisine, Peacock'un hiç gitmediği önemli bir evden hastaya çağrıldığını bildiren bir haber iletmişti; böyle bir şey ikinci kez oluyordu. Uşak, Sir James Chettam'ın adamı, ev ise Lowick Konağı'ydı.

BÖLÜM 28

"Birinci Adam Ortak bir mutluluk veriyorsa eğer,
İnsan hep kendi evini arar.

İkinci Adam Ne kadar doğru. Aşkın birleştirdiği kimseler için
Tek bir kötü gün yoktur takvimlerde; ölüm bile
tatlıdır onlara,
Dalgalar gibi geldiği takdirde üzerlerine,
Ayrılmak istemedikleri için, sarılmışken birbirlerine."

Mr. ve Mrs. Casaubon balayından Lowick Konağı'na Ocak ayının ortasında döndüler. Evin kapısında arabadan inerlerken hafif bir kar yağıyordu; sabahleyin Dorothea giyinme odasından çıkıp bildiğimiz o mavi-yeşil özel odasına geçerken, yolun iki yanında uzanıp giden ıhlamur ağaçlarının gövdelerinin bembeyaz bir yerden yükseldiklerini, beyaz dalların hareketsiz, külrengi bir gökyüzüne doğru yayıldıklarını gördü. Uzaktaki düzlükler, beyazlığın ve iyice alçalmış bulutların tekdüzeliği içinde büzüşüp yakınlaşmışlardı sanki. Odanın eşyası bile çekip küçülmüş gibiydi; duvar halısındaki geyik o iç ürperten mavi-yeşil dünyasında, geyikten çok bir hayaleti andırıyordu; kitap rafındaki o nezih edebiyat eserleri, kitaptan çok yerlerinden kalkmayacak ağırlıkta kitap taklitlerine benziyorlardı. Şöminede alev alev yanan kuru meşe kütüklerinin ateşi –tıpkı o sırada elinde Celia'ya aldığı kameoların kırmızı deri kutularıyla içeri giren Dorothea'nın kendisi gibi– parıldayan ateş ile hayatın çelişkili bir biçimde birlikte yeniden tazelenip canlanışını gösteriyordu sanki.

Gerçekten de, Dorothea o sabah giyinip kuşandıktan sonra, ancak sağlıklı gençlerin çevrelerine saçtıkları bir ışıkla parıldıyordu; bukleli saçlarıyla kahverengi gözlerinde bir mücevher parlaklığı, dudaklarında kızıl, sıcak bir canlılık vardı; kürk atkısının farklı beyazının üstünden görünen boğazı yaşayan, diri bir beyazlıktaydı; bu kürk atkı, sanki sahibinden edindiği bir şefkat ve dışarıdaki karların lekesiz güzelliği karşısında kendi güzelliğini koruyan du-

yarlı bir saflıkla boynuna dolanıyor, sonra mavi-gri mantosuna yapışırcasına aşağı sarkıyordu. Dorothea kameo kutularını çıkma pencere içindeki masanın üstüne koydu; ardından, elleri hiç farkında olmadan hâlâ kutularda, gözlerini dalgın dalgın dışarıdaki o sessiz beyazlığa dikti.

Kalp çarpıntısından yakınarak sabah erkenden kalkan Mr. Casaubon, çalışma odasında yardımcısı Mr. Tucker'la görüşüyordu. Çok geçmeden, gelinin nedimesi ve kız kardeşi olarak Celia da gelecek, sonraki haftalar boyunca evlilere ziyaretlerde bulunulacak, kendileri de ziyaretlere gideceklerdi. Tüm bunlar, gelinlerin mutluluk heyecanının sürdüğü düşünülen o geçiş döneminin ve (hayalperest bir kimsenin değerinden kuşkulanmaya başladığı bir düş gibi) asılsız bir faaliyet duygusunun devamını sağlamak içindi anlaşılan. Evlilik hayatının daha önce çok yücelttiği görevleri Dorothea'ya şimdi, evdeki eşyalar ve dışarıdaki beyaz sisin kapladığı manzarayla birlikte gittikçe küçülüyor gibi görünüyordu. Gerçek bir duygu ve düşünce ortaklığı içinde eşiyle yan yana gezeceğini umduğu o parlak tepeleri zihninde canlandırmak bile güçleşmişti artık. Ruhunu her yönüyle üstün bir kişiye bağlamanın o büyük zevki iyice sarsılmış, tedirgin bir çabaya, belli belirsiz bir önsezinin yarattığı bir korkuya dönüşmüştü. Bir eş olarak kocasının hayatına tüm benliğiyle güç katarken kendi hayatını da yüceltecek olan o etkin görev günleri ne zaman gelecekti? Belki de asla başta düşündüğü şekilde gelmeyecekti; ama gene de belli olmazdı ki. Kutsal bir sözle başka bir insana bağladığı yaşamında beklenmedik biçimlerde ortaya çıkabilecek yeni görevler, bir kocaya duyulan sevgiye yeni bir anlam kazandırabilirdi pekâlâ.

Bu sırada dışarıda, kar ve kemer şeklinde iyice yere kadar inmiş kara bir bulut, içeride ise üst sınıftan kadınların dünyasındaki o boğucu sıkıntı vardı. Kadınlara her türlü hizmetin yapıldığı, ama onlardan hiçbir yardımın istenmediği bir dünyaydı bu – türlü üretken fikirlerle dolu bir hayata ortaklık duygusunu, kadının sahip olduğu gücü yönlendirecek dış talepler yoluyla değil de, ancak kadının kendi kurduğu hayaller yoluyla ve içi yanarak sürdürmek zorunda bulunduğu bir dünyaydı. "Benim ne yapmamı istersiniz?" "Sen ne istersen onu yap, hayatım" Sabahları derslerine çalışmayı ve nefret ettiği o piyanoda saçma sapan ritimleri tekrarlamayı bıraktığı günden beri Dorothea'nın yaşam öyküsü kısaca bu olmuştu işte. Değerli

ve zorunlu bir meşguliyete yön verecek diye düşündüğü evlilik, onu üst sınıftan bir kadının bunaltıcı rahatlığından kurtarmış değildi henüz; boş zamanlarını sınırsız, sıcak bir sevgiyi düşünmenin sevinciyle bile dolduramamıştı. Ruhunun tutsak olduğu bu odada kendi sağlıklı taptaze gençliğinin, dış dünyanın soğuk, renksiz, daralmış görüntüsünden, odanın çekip küçülmüş eşyasından, hiç okunmayan o kitaplardan ve gün ışığı karşısında silinip giden solgun garip dünyasında bir hayaleti andıran o geyikten hiç farkı yoktu sanki.

Dışarıya baktığı ilk dakikalarda Dorothea o iç karartıcı sıkıntıdan başka bir şey hissetmemişti; sonra birtakım şeyleri açık seçik anımsayınca, pencereden uzaklaşıp odada dolaşmaya başladı. Yaklaşık üç ay önce bu odayı ilk gördüğünde zihninde canlanan düşünceler ve umutlar, şimdi birer anıydılar ancak. Dorothea onlara, hepimizin geçmişte kalan kısa ömürlü şeylere baktığımız gibi bakıyordu. Tüm evrenin yüreği kendisininkinden daha düşük atıyor gibiydi; dinsel inanca bağlılığı, sanki yalnızlığının bir feryadı, çevresindeki her şeyi sarartıp solduran, küçülterek kendisinden uzaklaştıran bir kâbustan silkinip kurtulma çabasıydı. Bu odada anımsadığı her şey büyüsünü yitirmiş, ışığı sönmüş bir vitray gibi donuklaşmıştı. Derken, dolaşan bakışları duvarlardaki minyatürlere takıldı ve sonunda orada, aradan geçen zaman içinde yeni bir nefes, yeni bir anlam kazanmış olan bir şey gördü: Mr. Casaubon'un o talihsiz evliliği yapan teyzesinin –Will Ladislaw'un büyükannesinin– minyatür resmiydi bu. Dorothea şimdi onu canlı olarak hayal edebiliyordu; o narin, ince kadının yüzünde, yorumlanması güç bir özellik denebilecek inatçı bir ifade vardı. Acaba evliliğinin talihsiz olduğunu düşünenler yalnızca dostları ve yakınları mıydı? Yoksa kendisi de hata ettiğini anlamış ve gecenin şefkatli sessizliğinde gözlerinden acı yaşlar mı dökülmüştü? Dorothea bu minyatüre ilk baktığı günden beri ne çok şey yaşamıştı sanki! İçinde ona karşı yeni bir dostluk hissetmeye başladı; şimdi o da kendisini işitiyor, resmine baktığını görüyor gibiydi. Evlilik hayatında birtakım güçlükler çekmiş bir kadındı bu. Derken, resmin renkleri koyulaştı; dudaklarla çene büyür gibi oldu; saçlardan, gözlerden etrafa sanki ışıklar saçılıyordu; yüz erkeksi bir görünüş aldı; gülümseyerek Dorothea'ya diktiği bakışları ona, gözkapaklarının en ufak hareketinin bile dikkate alınıp yorumlanmayı gerektirecek derecede ilginç olduğunu anlatıyordu. Bu canlı görüntü Dorothea'da tatlı bir sıcaklık etkisi yaratmıştı; şimdi kendisinin de gülümsediğini fark etti; minyatürden

uzaklaşarak bir yere oturdu ve sanki gene önündeki biriyle konuşuyormuş gibi gözlerini yukarıya kaldırdı. Ama düşüncelere daldıkça yüzündeki gülümseme kayboldu ve sonunda yüksek sesle, "Ah, öyle konuşmakla acımasız davrandım ben! Ne hazin, ne korkunç!" dedi.

Hızla ayağa kalkarak odadan çıktı; kocasını görmek, ona bir yardımda bulunup bulunamayacağını sormak için yüreğinde aniden uyanan karşı konulmaz bir hisle, acele koridoru geçti. Belki de Mr. Tucker gitmişti ve Mr. Casaubon çalışma odasında yalnızdı. Odaya girince kocası geldiğine sevinirse, o sabahki tüm üzüntüsünün dağılacağını hissediyordu.

Ama koyu meşe merdivenlerin başına ulaştığında, yukarı çıkan Celia'yı gördü; aşağıda Mr. Brooke ile Mr. Casaubon arasında karşılıklı hoş geldinler, kutlamalar devam ediyordu.

Celia o her zamanki sakin, kesik kesik konuşma biçimiyle, "Dodo!" diye atıldı; sonra kollarını boynuna dolayan ablasını öptü ve başka bir şey söylemedi. Sanırım ikisi de belli etmeden bir parça ağladılar; derken Dorothea amcasını karşılamak için koşa koşa merdivenlerden indi.

Mr. Brooke yeğenini alnından öptükten sonra, "Nasılsın diye sormama gerek yok, güzel kızım" dedi. "Görüyorum ki Roma yaramış sana; mutluluk, freskler, eski eserler, her şey. Eh, seni yeniden gördüğüme çok sevindim; şimdi sanat, resim, heykel, tüm bunlardan anlıyorsundur, değil mi? Ama Casaubon biraz solgun görünüyor; kendisine de dediğim gibi, biraz solgun yani. Tatil sırasında çok çalışmak, işi fazla ileri götürmek oluyor. Ben de bir zamanlar aşırıya kaçardım." Mr. Brooke hâlâ Dorothea'nın elini tutuyordu ama yüzünü Mr. Casaubon'a çevirmişti; "Topoğrafya, harabeler, mabetler hakkında bir ipucu yakaladım diye düşünmüştüm ama işin fazla uzayacağını gördüm; ayrıca hiçbir sonuç da çıkmayabilirdi. Bu gibi şeylerde insan dur durak bilmeden çalışsa da hiçbir sonuç çıkmayabiliyor yani" diye ekledi.

Dorothea'nın gözleri de bir parça kaygı içinde kocasının yüzüne çevriliydi; aradan bir süre geçtikten sonra onu yeniden görenlerin farkına vardıkları birtakım belirtilerin, kendisinin dikkatinden kaçmış olabileceğini düşünüyordu.

Yeğeninin yüzündeki ifadeyi gören Mr. Brooke. "Telaşlanmana gerek yok, canım" dedi. "Biraz İngiliz sığır ve koyun eti yesin, çok geçmeden düzelir. Eh, Aquinas'ın portresine modellik etmek

için solgun görünmek çok yerinde bir şey elbette – mektubunuzu tam o sırada aldık. Ama o konuya dönecek olursak, Aquinas biraz fazlaca çetrefil biriydi, öyle değil mi? Aquinas'ı kimse okuyor mu acaba?"

Mr. Casaubon bu isabetli soruları vakur bir sabırla karşılayarak, "Gerçekten de Thomas Aquinas sathî zihinlere göre bir yazar değildir" dedi.

Dorothea, "Kahveyi kendi odanızda mı içersiniz, amcacığım" diye sorarak imdada yetişti.

"Evet, olur; sen de Celia'nın yanına gitmelisin; sana verecek büyük haberleri var yani. Ben hiç karışmıyorum, kendisi söyleyecek."

Konuşma başka konulara geçtikten sonra, tıpkı ablasınınkine benzeyen kürk mantosuyla oturmuş sakin bir sevinç içinde kameoları gözden geçiren Celia'nın varlığı, o özel mavi-yeşil odaya çok daha neşeli bir hava getirmişti.

Celia ablasının en önemsiz durumlarda bile onda görmeye alışık olduğu o hafifçe pembeleşen yüzüyle, "Sence balayında Roma'ya gitmek iyi oluyor mu, ne dersin?" diye sordu.

Dorothea sakin sakin, "Herkesin hoşuna gitmeyebilir; örneğin senin, canım" dedi. Balayında Roma'ya gitmek konusunda hiç kimse onun ne düşündüğünü ileride de asla öğrenemeyecekti.

"Mrs. Cadwallader insanların evlenince uzun bir seyahate çıkmalarının saçma olduğunu söylüyor. Balayında çiftler birbirlerinden ölesiye sıkılıyorlarmuş; ayrıca, evdeki gibi rahat rahat kavga edemezlermiş. Lady Chettam ise Bath'a gittiğini söylüyor." Celia renkten renge giriyor ve sanki

"Yüreğinde haberlerle gelip gitmek,
Koşup duran bir ulakmış gibi yürek"

dizelerindeki durumu canlandırıyordu; ama anlaşılan şimdiki pembelik her zamankinden daha anlamlıydı.

Dorothea sevgi dolu bir sesle, "Celia! Bir şey mi oldu? Gerçekten bana verecek büyük bir haberin mi var?" diye sordu.

Celia'nın gözlerinde muzip bir ifade belirdi; "Sen gittiğin için oldu bu, Dodo" dedi. "Çünkü o zaman ortalıkta Sir James'in konuşacağı benden başka kimse kalmamıştı ki."

Dorothea kardeşinin yüzünü avuçları arasına aldı, yarı kaygılı gözlerle ona bakarak, "Anlıyorum. Tam da hep benim ümit ettiğim,

inandığım gibi olmuş" dedi. Celia'nın evliliği şimdi ona eskisinden daha ciddi görünüyordu.

"Daha üç gün önce oldu bu" dedi Celia. "Lady Chettam çok sevecen bir insan."

"Ve sen çok mutlusun, öyle mi?"

"Evet. Hemen evlenmeyeceğiz. Çünkü her şeyin hazırlanması gerekiyor. Ben öyle çok erken evlenmek istemiyorum, çünkü nişanlanmak güzel bir şey sanırım. Nasıl olsa sonradan ömür boyu evli olacağız."

Dorothea içtenlikle, "Bence bundan daha iyi bir evlilik yapamazdın, Kitty. Sir James saygın, iyi bir insan" dedi.

"Sir James işçi evlerinin yapımına devam etti, Dodo. Buraya gelince sana evler hakkında bilgi verecek. Onu gördüğüne sevinecek misin?"

"Elbette sevineceğim. Böyle bir şeyi nasıl sorabilirsin?"

Celia Mr. Casaubon'un bilginliğini zamanla yakınındaki kimselerin içlerine de işleyecek bir tür küf gibi gördüğünden, "Senin de müthiş bilgili biri olacağından çok korkuyordum da ondan" dedi.

BÖLÜM 29

> "Başkalarının üstün yeteneklerinden hoşlanmadığımı anladım. Benim kendi talihsiz esprilerim, o teselli kaynağını tümden kurutmuştu."
>
> Goldsmith, *Wakefield Papazı*

Lowick'e geldikten birkaç hafta sonra bir sabah Dorothea – ama neden hep Dorothea, Dorothea diyorum ki? Bu evlilik konusunda onun görüşlerinden başka görüşler de olamaz mıydı? Tüm ilgimizin, tüm anlayış çabalarımızın, çektikleri sıkıntılara rağmen pırıl pırıl görünen genç kızlar üzerinde toplanmasına itiraz ediyorum ben; çünkü ileride onların yüzleri de sararıp solacak, yaşlanmanın –göz ardı edilmesine bizlerin de yardımcı olduğumuz– daha derin acılarını onlar da tadacaklardır. Celia'nın çirkin bulduğu göz kırpışlarına ve ağarmış et benlerine; Sir James'in kusur görüp hayıflandığı sıskalığına rağmen Mr. Casaubon, kendi iç dünyasında neler olup bittiğinin çok iyi farkındaydı ve hepimiz gibi onun ruhunun da açlığını çektiği ihtiyaçlar vardı. Mr. Casaubon evlenmekle sıra dışı, değişik bir davranışta bulunmuş değildi; toplumun onayladığı, çelenkler, demet demet çiçekler gerektirir diye düşündüğü bir şey yapmıştı, o kadar. Evlenme niyetini daha fazla ertelemenin doğru olmayacağına karar verdikten sonra, mevki sahibi her erkek gibi o da dikkat edip kendisiyle aynı toplumsal düzeyde, aynı dini görüşleri taşıyan, aynı derecede anlayışlı ve erdemli bir genç kız seçmesi gerektiğini düşünmüştü; ayrıca gelin adayı ne kadar genç olursa, o kadar iyiydi, çünkü o zaman daha uysal, eğitilmesi daha kolay bir eş olurdu. Kendisi böyle bir genç kıza epeyce mal mülk bırakacak, onu mutlu etmek için her türlü yasal düzenlemeyi yapacaktı. Karşılığında istediği şeyse, aile olmanın sağlayacağı zevkler ve –16. yüzyıl sone yazarlarının anlaşılan bir erkeğin acilen yapmasını bekledikleri bir şeyi yaparak– geride kendi kopyası olan çocuklar bırakmaktı. O yüzyıldan sonra gelenekler değişmiş, Mr. Casaubon'dan geride bir kopya bırakmasını ısrarla talep edecek hiçbir sone yazarı kal-

mamıştı; ayrıca kendisi daha "mitolojilere anahtar"ın kopyalarını ortaya çıkarmayı başarmış değildi; ama Casaubon evlilik görevini yerine getirmek niyetini hep aklında tutmuş; yılların hızla geçip gittiğini, hayatının gittikçe karardığını ve kendisini yalnız hissettiğini düşünerek, evlilik hayatının zevklerine, sevinçlerine erişmekte daha fazla vakit kaybetmek istememişti.

Dorothea'yı ilk gördüğünde, düşündüğünden de iyi birini bulduğuna inanmıştı: Bu genç kız, yardımlarıyla kendisini ücretli bir sekreter tutmaktan kurtaracak bir eş olabilirdi pekâlâ. Mr. Casaubon şimdiye kadar hiç sekreter kullanmamıştı; sekreterlere karşı işkilli, büyük bir korkusu vardı. (Casaubon herkesin kendisinden güçlü bir zihin beklediğinin farkındaydı ve tedirginliği bu yüzdendi.) Tanrı lütfedip ona tam ihtiyacı olan eşi ihsan etmişti. İnsanın eşi tüm kadınların o kadir kıymet bilen iddiasız yeteneklerine sahip, hanım hanımcık bir gençse eğer, kocasının zihninin kesinlikle çok güçlü olduğunu düşünecektir. Tanrı'nın Mr. Casaubon'u Miss Dorothea Brooke'a ihsan ederken aynı dikkati göstermiş olup olmadığı, belli ki Casaubon'un aklına gelebilecek bir düşünce değildi. Toplum bir erkekten hiçbir zaman, kendisi mutlu olmak için güzel bir genç kızda aradığı nitelikler üzerinde düşünürken –sanki erkek, yalnızca eşini seçmekle kalmayıp eşine koca da seçecebilirmiş gibi! Ya da geride kendine benzer çocuklar bırakmak zorundaymış gibi!– bir o kadar da kendisinin o genç kızı mutlu edecek nitelikleri üzerinde düşünmesi gerektiği yolunda anlamsız bir talepte bulunmamıştır. Dorothea evlenme teklifini büyük bir sevinçle kabul edince Mr. Casaubon bunu çok doğal saymış ve mutluluğunun başlamak üzere olduğuna inanmıştı.

Geçmişte fazla bir mutluluk tatmış değildi. Bedence güçlü kuvvetli değilken yoğun bir mutluluk yaşayabilmek, ateşli bir ruh gerektirir. Mr. Casaubon bedence hiçbir zaman güçlü kuvvetli olmamıştı; ruhu ise duyarlıydı ama ateşli değildi; heyecanla kendinden geçip büyük bir sevinç hissedemeyecek kadar cansız ve ağırdı; kanatlarının olduğunu düşünerek kuluçkadan çıktığı bataklık yerde çırpınıp duruyor ama bir türlü uçamıyordu. Mr. Casaubon'un o güne kadar yaşadıkları, başkalarınca görülüp acınılmasından çekinilen, en çok da öğrenilmesinden korkulan türden, zavallıca şeylerdi. Onun bu duyarlığı, insanlara karşı anlayışa dönüşemeyecek kadar cılız, kendi kendisiyle meşguliyetin ya da olsa olsa, bencil

bir vicdani titizliğin sığ sularında iplikler gibi titreyen, gururlu, dar bir duyarlıktı. Mr. Casaubon'un büyük titizlik gösterdiği pek çok husus vardı; kendini sıkı bir denetim altında tutabiliyordu; usulünce şerefli bir insan olmakta kesin kararlıydı; niyeti, toplumun itibar ettiği tüm fikirlere uymak bakımından kusursuz olmaktı. Eylemleriyle bu amaçların hepsine ulaşmıştı; ama Tüm Mitolojilerin Anahtarı'n kusursuz yapmaktaki güçlüğün ağırlığı, zihnine kurşun gibi çöküyordu. Okur kitlesini önceden denemekte kullandığı ve kitabının ilerleyiş yolunda anıtsal birer kilometre taşı diye baktığı risalelerinin (ya da kendi deyimiyle "Parergon"larının) gerçek değerleri anlaşılmış olmaktan çok uzaktı. Kendi Başdiyakos'unun onları okuduğundan kuşkuluydu; öte yandan, Oxford'un önde gelen bilginlerinin bu risaleler hakkındaki gerçek düşüncelerini bilememenin acısı içini yakıyordu; ayrıca çalışma masasının küçük bir çekmecesinde kilit altında (aynı zamanda sözel belleğinin karanlık bir odasında) tuttuğu o aşağılayıcı eleştiriyi yazanın eski dostu Carp olduğundan da acı acı emindi artık. Bunlar Mr. Casaubon'un karşı koyup mücadele etmesi gereken ağır duygulardı ve ona, aşırı derecede iddialı olmanın yarattığı hüzünlü bir ıstırap veriyordu. Yazarlığına olan güveninin sarsılmasıyla, dini inancı bile sarsılmaya başlamıştı ve Hıristiyanlık'ın ölümsüzlük vaadinin sağlayacağı teselli, sanki hâlâ yazılmadan duran Tüm Mitolojilerin Anahtarı'n ölümsüzlüğüne dayanıyor gibiydi. Kendi adıma ben Mr. Casaubon'un durumuna pek üzülüyorum. Çok bilgili olup da bir şeyden zevk almamak; bu cıvıl cıvıl, muazzam yaşam sahnesinde olup da titreyip duran, küçük ama doymak bilmez bir bencillikten asla kurtulamamak; gözlerimizin önündeki bu ihtişamın içine tam anlamıyla dalamamak; zihnimizden geçirdiğimiz bir şeyi, sevinçle kendimizden geçerek apaçık bir düşünceye, ateşli bir tutkuya, güçlü bir eyleme asla dönüştürmeyip hep bilgili ama yaratıcılıktan uzak, hırslı ama ürkek, titiz ama anlayışsız olmak; en hafif ifadeyle, katlanılması güç bir kaderdir. Korkarım ki, büyük bir kilisenin rahipler kurulu başkanlığına, hatta piskoposluğa kadar yükselmek bile Mr. Casaubon'un huzursuzluğunu pek gideremezdi. Antik Yunanlı biri belirtmiş olmalı: Oyuncuların koca maskelerinin ve ses yükselten borularının gerisinde, bizlerin her zamanki gibi bakan zavallı küçük gözlerimiz ve az çok denetim altında tuttuğumuz ürkek dudaklarımız vardır.

Mr. Casaubon, ayrıntılarıyla çizdiğimiz çeyrek yüzyıl önceki bu zihinsel tabloya ve sınırlarını belirttiğimiz bu duyarlıklara, genç ve güzel bir gelinle mutluluk eklemeyi düşünmüştü; ama gördüğümüz gibi daha evlenmeden önce bile, beklediği o yeni mutluluğun yaşamına sevinç getirmediğini fark ederek, kendini yeni bir sıkıntının içinde bulmuştu. Şimdi daha rahat olan eski hayatını özlüyordu. Evliliğin gereklerine daldıkça, âdetlere göre hareket ederek görevlerini eksiksiz yerine getirme arzusu, tüm öteki arzularına üstün gelmeye başlamıştı. Din ve bilginlik, hatta yazarlık gibi evliliğin kaderi de, sırf toplumsal bir talep haline gelmekti ve Edward Casaubon bu tür talepleri kusursuz olarak yerine getirmekte kararlıydı. Evlenmeden önce düşündüğü gibi, Dorothea'yı çalışmalarında kullanmak bile içinden hep ertelemek istediği bir çaba gerektiriyordu ve aslında Dorothea rica edip ısrarcı olmasa, belki de o yardım hiçbir zaman başlamayacaktı. Ama Dorothea yardım işini belli bir programa bağlamayı başarmıştı; sabahları erken bir saatte çalışma odasındaki yerini alıyor, kendisine verilen yüksek sesle okuma ya da kopya çıkarma görevlerini yapıyordu. Bu görevleri saptamak o kadar güç olmamıştı, çünkü Mr. Casaubon hemen yeni bir Parergon yazmaya niyetlenmişti. Bu kısa monografi, Mısırlıların gizli ayinleri hakkında son zamanlarda gözlenen bazı gelişmeler üzerinde olacak ve Warburton'un konuya ilişkin birtakım yanlış iddiaları düzeltilecekti. Bu alanda bile kaynaklar genişti ama sınırsız da değildi. Aslında yazacağı her cümleyi, Oxford'un ve daha tehlikesiz ileriki kuşakların dikkatle inceleyeceklerini düşünerek yazacaktı. Fazla önemsemediği bu anıtsal monografiler Mr. Casaubon'u her zaman heyecanlandırırdı: Araya giren alıntılar ya da beyninde çınlayıp duran birbirlerine rakip karşılıklı soru ve yanıtlar, konunun kavranmasını güçleştiriyordu. Ayrıca daha en başta Latince bir ithaf yazmak gerekiyordu; bu konuda, ithafın kesinlikle Carp'a olmayacağı dışında her şey belirsizdi. Bir keresinde Carp'a ithafta bulunmuştu ve hayvanlar âleminin bu üyesini *viros nullo aevo perituros* (ölümsüz kimselerden biri) diye tanımlamış olması, Casaubon'a zehir gibi acı gelen bir pişmanlık kaynağı, kendisini bir sonraki çağda kesinlikle gülünç duruma düşürecek bir hataydı; şimdi bunu okurken Pike ile Tench bile içlerinden kıs kıs gülüyorlardı belki.

Mr. Casaubon'un en meşgul dönemlerinden biriydi bu ve az önce söylemeye başladığım gibi, o kahvaltısını çalışma odasında

tek başına edip bitirdikten sonra Dorothea da erkenden oraya gidiyordu. Bu sırada Lowick'e ikinci ve belki de evlenmeden önceki son ziyaretini yapmakta olan Celia, oturma odasında Sir James'i beklemekteydi.

Dorothea kocasının nasıl bir ruh halinde olduğunu birtakım işaretlere bakarak anlamayı öğrenmişti; o sabah son bir saattir çalışma odasında havanın daha da bulanmış olduğunu gördü. Sessizce kendi çalışma masasına giderken Mr. Casaubon, tatsız bir görevi yerine getirdiğini ima eden soğuk bir sesle, "Dorothea, bu mektup sana yazılmış, bana gelen bir mektubun içinden çıktı" dedi.

İki sayfalık bir mektuptu bu, Dorothea hemen altındaki imzaya baktı. Sevindiğini belirten bir şaşkınlık içinde birden heyecanla, "Mr. Ladislaw'dan geliyor! Bana söyleyeceği ne var acaba?" dedi. Sonra kocasına bakarak, "Ama size hangi konuda yazdığını tahmin edebiliyorum" diye ekledi.

Mr. Casaubon karısına bakmadan, kalemiyle sert sert mektubu işaret ederek, "İstersen alıp okuyabilirsin" dedi. "Ama önceden söyleyeyim; mektuptaki ziyaret teklifini reddetmek zorundayım. Şimdiye kadar kaçınılmaz olarak zihnimi başka mevzularla işgal edip çalışmalarımı aksatan şeylerden, özellikle de alakasız neşeli halleriyle insanı yoran misafirlerden, bir süre uzak durmak istemem mazur görülebilir herhalde."

Roma'da patlak veren o küçük tatsızlıktan beri Dorothea ile kocası arasında herhangi bir çatışma çıkmamıştı; Roma'daki olay Dorothea'nın zihninde öyle güçlü izler bırakmıştı ki o günden sonra öfkesini dile getirmenin sonuçlarına hedef olmaktansa, duygularını bastırmak ona daha kolay geliyordu. Ama kocası şimdi aksilik ederek kendisinin hoşlanmayacağı ziyaretleri karısının arzu edebileceğini düşünüyor, onun bencilce şikâyette bulunduğunu sanıp yersiz bir savunmaya geçiyordu; bunların ikisi de, insanın kızgınlığının geçmesini bekleyip de üzerlerinde sonradan sakin sakin düşünemeyeceği kadar kırıcı şeylerdi. Dorothea daha önce John Milton'a sabır gösterebileceğini düşünmüş ama Milton'ın kendisine böyle davranabileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti; bir an, kocası kendisine budalaca bir anlayışsızlık ve iğrenç bir haksızlıkta bulunmuş gibi geldi ona. İleride içinde kopacak pek çok fırtınayı önleyecek olan Merhamet –o "yeni doğmuş bebek"– bu kez aniden patlayan kasırgayı önlemekte yetersiz kaldı. Dorothea'nın hiddetli

bir sesle söylediği ilk sözler üzerine şaşkınlık içinde karısına bakan Mr. Casaubon, onun alev alev yanan gözleriyle karşılaştı:

"Benim canınızı sıkacak herhangi bir istekte bulunacağımı nereden çıkarıyorsunuz siz? Benimle sanki çekişmeniz gereken bir hasmınızmışım gibi konuşuyorsunuz. Benim sizin arzularınız dışında istediğim bir şey var mı, hiç değilse bunu görünceye kadar bekleyin bir."

Mr. Casaubon tedirgin tedirgin, "Düşünmeden konuşuyorsun, Dorothea" dedi. Bu kadın kesinlikle zevceliğin o korku veren aşamasına ulaşmış olamayacak kadar gençti – daha önce hiçbir özelliği bulunmayan, hiçbir şeyi sorgulamayan uysal, silik soluk biri değildiyse eğer.

Dorothea gene aynı sesle, "Benim duygularım konusunda yanlış tahminlerde bulunurken düşünmeden konuşan asıl sizdiniz" dedi. Heyecanı henüz yatışmamıştı; dahası, kendisinden özür dilememekle, kocasının saygısızlık ettiğini düşünüyordu.

"İstersen bu mevzuyu kapatalım, Dorothea. Bu tür tartışmalar için benim ne vaktim var ne de takatim."

Bu noktada Mr. Casaubon yazdığı şeye devam etmek istercesine kalemini mürekkebe batırdı; ama eli o kadar titriyordu ki, sözcükler bilinmeyen bir alfabenin harfleriyle yazılmış gibiydi. Bazı yanıtlar öfkeyi uzaklaştırayım derken, onu yalnızca odanın öteki ucuna yollarlar; sizin kesinlikle haklı olduğunuzu hissettiğiniz bir tartışmada karşınızdaki kimsenin tartışmayı kayıtsız bir tavırla kesmesi ise, evlilik hayatında, felsefede olduğundan bile daha sinir bozucu bir şeydir.

Dorothea, Ladislaw'un iki mektubunu da okumadan kocasının çalışma masasının üstüne bıraktı sonra kendi yerine geçti; öfkesi –tıpkı değersiz bir şey hakkında bayağı bir açgözlülük ettiğimizden kuşkulanıldığı için onu kaldırıp atmışız gibi– mektupları okumasını engellemişti. Kocasının mektuplar konusundaki huysuzluğunun karmaşık nedenlerini tahmin edememişti; bildiği tek şey, onlar yüzünden gücenmiş olduğuydu. Hemen çalışmaya başladı; kendi eli titremiyordu; tam tersine, bir önceki günkü alıntıları kopya ederken, harfleri çok güzel yazdığını düşündü; dahası, ona öyle geldi ki kopyasını çıkardığı Latince cümlelerin nasıl kurulduklarını görüyor, anlamlarını her zamankinden daha iyi kavrıyordu. Dorothea'nın öfkesinde bir üstünlük duygusu vardı; ama o öfke,

el yazısının kararlı düzgünlüğü karşısında şimdilik yatışmış ve bir zamanlar "meleklerin en büyüğü" dediği kişiyi içinden zavallının biri diye ilan eden açık seçik bir sese dönüşmemişti.

Görünürdeki bu sessizlik yarım saat sürdü; bu sırada Dorothea kendi masasından başını hiç kaldırmamıştı; yüksek bir "pat" sesiyle yere düşen bir kitabın gürültüsünü duyup da başını hızla çevirince, Mr. Casaubon'un kitaplığın merdiven basamağında, sanki vücuduna bir ağrı girmiş gibi iki büklüm durduğunu gördü. Yerinden fırlayıp bir anda ona doğru atıldı; belli ki Casaubon nefes almakta güçlük çekiyordu. Hemen bir taburenin üstüne atlayıp kocasının dirseğine yaklaştı; yüreği birden yumuşamış, sevgi dolu bir korkuyla titriyordu.

"Bana yaslanabilir misin, canım?" dedi.

Mr. Casaubon, Dorothea'ya sanki bitmeyecekmiş gibi gelen, iki üç dakika boyunca hiç kımıldamadan durdu; ne konuşabiliyor, ne hareket edebiliyor, yalnızca ağzını açmış nefes almaya çalışıyordu. Sonunda kitaplık merdiveninin üç basamağını inip Dorothea'nın merdivenin yakınına çektiği büyük bir koltuğa sırtüstü düşünce, artık nefes almakta zorlanmaz oldu; ama çaresiz ve bayılacakmış gibi bir hali vardı. Dorothea acele zili çaldı; Mr. Casaubon'u hemen kanepeye yatırdılar. Baygın değildi; Sir James holde, Mr. Casaubon'a "çalışma odasında bir baygınlık nöbeti" geldiği haberiyle karşılanıp oraya alındığında, artık yavaş yavaş kendine geliyordu.

Sir James hemen, "Eyvahlar olsun! Tam beklenecek şey" diye düşündü. Eğer böyle bir kehanetin ardından kendisinden ısrarla ayrıntılı konuşması istense, Sir James'e öyle geliyordu ki kullanacağı ifade, "tek bir nöbet" değil, "bir dizi nöbet" şeklinde olurdu. Kendisine haberi veren kilercibaşına doktorunu çağırıp çağırmadıklarını sordu. Adam efendisinin o zamana kadar doktora gerek duyduğunu hiç görmemişti ama uzman bir hekim çağırmak doğru olurdu.

Ancak, Sir James çalışma odasına girdiğinde, Mr. Casaubon her zamanki kibarlığıyla bazı işaretler yapabildi; ilk korkusunun etkisiyle uzun zamandır kocasının yanı başında diz çökmüş duran Dorothea, ayağa kalktı ve o da birinin koşup doktor çağırmasını önerdi.

"Lydgate'i çağırmanızı tavsiye ederim" dedi Sir James. "Annem onu istemişti; son derece becerikli bulmuş. Babamın ölümünden beri annem uzman hekimleri beğenmez oldu."

Dorothea yalvarırcasına kocasına baktı, Mr. Casaubon sessizce kabul ettiğini belirten bir işaret yaptı. Böylece Mr. Lydgate'e haber yollandı; Lydgate şaşılacak kadar çabuk geldi, çünkü Sir James'in adamı olan haberci Lydgate'i tanıyordu ve onu Lowick yolunda atının dizgininden tutmuş, kolunda Miss Vincy'yle yürürken bulmuştu.

Sir James eve gelip söyleyinceye kadar Celia'nın o sabahki sıkıntılı durumdan haberi olmamıştı. Dorothea'nın anlattıklarına bakılırsa, Sir James hastalığın sara olduğunu sanmıyordu ama ona benzer bir şeydi.

Celia kendi büyük mutluluğunun elverdiği ölçüde bir üzüntüyle, "Zavallı, Dodo! Ne korkunç bir şey!" dedi. Sir James onun küçük ellerini bir araya getirip tıpkı bir goncayı saran koca taçyapraklar gibi kendi ellerinin içine almıştı. Celia, "Mr. Casaubon'un hasta olması çok kötü; ama ben hiç hoşlanmadım ondan. Ve bence Dorothea'yı pek de o kadar sevmiyor; ama sevmesi gerek, çünkü eminim Dorothea'dan başka hiç kimse evlenmezdi onunla. Evleneceği biri çıkar mıydı sizce?" diye devam etti.

"Ablanın yaptığı şeyin hep korkunç bir fedakârlık olduğunu düşünmüşümdür ben."

"Doğru. Ama zavallı Dodo hiçbir zaman başkalarının yaptıklarını yapmadı ki; sanırım bundan sonra da yapmaz."

Sir James o sadık yüreğinden gelen bir sesle, "Fedakârdır o" dedi. Bu izlenimin yeni bir örneğini az önce görmüştü: Dorothea kolunu uzatıp sevgiyle kocasının ensesinin altına koymuş, yüzüne tarifsiz bir kederle bakmıştı. Sir James bu kederin içinde ne kadar pişmanlık olduğunu bilmiyordu.

Celia, "Evet, öyledir" dedi; o sırada içinden, Sir James'in böyle söylemesi iyi de, onun *kendisi* Dodo'yla rahat edemezdi ki, diye geçiriyordu. "Yanına gitsem mi acaba? Ona bir yardımım olabilir mi sizce?"

Sir James büyüklük gösterir bir tavırla, "Lydgate gelmeden, sırf görmek için gitsen iyi olur sanırım. Yalnız, fazla uzun kalma" dedi.

Celia gittikten sonra Sir James odada bir aşağı bir yukarı yürürken, Dorothea'nın nişanlanması hakkında ilk başta neler hissettiğini anımsadı; Mr. Brooke'un kayıtsızlığına duyduğu öfke sanki yüreğinde yeniden canlanıyordu. Eğer Cadwallader –ve başka herkes– olaya kendisinin baktığı gibi bakmış olsalardı, bu evlilik engellenebilirdi.

Genç bir kızın kaderini o şekilde körü körüne kararlaştırmasına izin vermek, onu kurtarmak için hiç çaba harcamamak, ahlaka aykırı bir şeydi. Sir James kendi hesabına bu konuda hayıflanmayı çoktan bırakmıştı: Celia'yla nişanlanmış olmaktan memnundu. Ama Sir James'in şövalye ruhlu bir kişilik yapısı vardı (kendi çıkarını düşünmeden kadınlara hizmet etmek, eski şövalyelerin ideal edindikleri parlak niteliklerden biri değil miydi?) Onun karşılık bulmayan aşkı keskin bir acıya dönüşmemişti; o aşkın ölümü geride tatlı kokular, Dorothea'yı kutsallaştırıcı bir etkiyle arada bir zihinde belirdikten sonra uçup giden anılar bırakmıştı. Kendisi bundan sonra Dorothea'nın hareketlerini güven ve anlayışla yorumlayan bir dostu, bir kardeşi olarak kalabilirdi pekâlâ.

BÖLÜM 30

"Amaçsızca eğlenen bir kimse, eğlenceden bıkar."
Pascal, *Düşünceler*

Mr. Casaubon ilki kadar şiddetli ikinci bir rahatsızlık geçirmedi ve birkaç gün içinde iyileşmeye başladı. Ama anlaşılan Lydgate hastalığın çok dikkatli olmayı gerektirdiği düşüncesindeydi. Yalnızca stetoskopunu (ki o zamanlar henüz yaygınlaşmış bir cihaz değildi) kullanmakla yetinmeyip hastasının yanında sessizce oturuyor, durumu yakından izliyordu. Mr. Casaubon'un soruları üzerine, rahatsızlığının zihinsel çalışan kimselerin ortak bir yanlışından –aşırı bir gayret içinde sürekli aynı şeyle uğraşmaktan– kaynaklandığını bildirdi; çaresi ise orta karar bir çalışmaya razı olmak ve biraz dinlenip eğlenmenin değişik yollarını aramaktı. O sırada yanlarında oturan Mr. Brooke, Mr. Casaubon'un Rahip Cadwallader gibi balık tutmaya gidebileceğini söyledi; kendine bir torna atölyesi edinip oyuncaklar, masa ayakları gibi şeyler de yapabilirdi.

Zavallı Mr. Casaubon acı acı, "Siz bana kısaca, daha şimdiden ikinci çocukluğumu yaşamamı tavsiye ediyorsunuz yani" dedi. Sonra Lydgate'e dönüp "Ceza evinde mahkûmlar için keten kıtığı ditmek ne kadar eğlenmek oluyorsa, şu söylenenleri yapmak da benim için ancak o kadar olurdu" diye ekledi.

Lydgate gülümseyerek, "İtiraf edeyim ki eğlenmek çok yetersiz bir ilaç; insanlara, moralinizi hiç bozmayın, demek gibi bir şeydir. Ben size, çok çalışmaya devam etmektense, biraz sıkılmaya razı olmanızı söylesem, belki daha iyi" dedi.

"Evet, evet" dedi Mr. Brooke. "Akşamları Dorothea'yla tavla oynayın, badminton oynayın; gündüzler için badminton kadar güzel bir oyun bilmiyorum ben. Vaktiyle çok modaydı. Ama gözlerin buna dayanmayabilir, Casaubon. Senin gevşemeye çalışman lazım yani. Birtakım hafif çalışmalar yapabilirsin, bak; konkoloji mesela; konkoloji kolay bir alan olmalı diye düşünmüşümdür ben hep. Ya da Dorothea'ya söyle, sana hafif bir şeyler okusun; Smollett olabilir

mesela – *Roderick Random, Humphry Clinker*. Bunlar biraz kaba ve açık saçıktır ama Dorothea evli bir kadın artık, her şeyi okuyabilir yani. Hatırlıyorum da, o romanlar beni müthiş güldürmüştü; birinde, arabacı yamağının pantolonu hakkında komik bir parça var. Bu tür mizah yazarı kalmadı şimdi. Ben bunların hepsini okuyup bitirdim ama senin için iyi bir yenilik olabilir."

Mr. Casaubon duygularını yansıtan bir yanıt verecek olsa, "Evet, devedikeni yemek gibi bir yenilik" derdi. Ama karısının amcasına saygısından, kaderine boyun eğermiş gibi başını sallamakla yetindi ve Mr. Brooke'un adını andığı eserlerin geçmişte şüphesiz "bazı zihinler için eğlence vasıtası olarak" kullanıldığını söyledi.

Odadan çıktıkları zaman kapının dışında, yörenin o kudretli yargıcı Brooke, Lydgate'e, "Casaubon uzun zamandır dar bir alana sıkıştı kaldı; eminim ki uğraştığı şeyler çok derin – araştırma bakımından yani" dedi. "Ama üzerinde çalıştığı şeyi yasakladınız mı, ne yapacağını bilemez o. Ben asla böyle bir duruma düşmek istemezdim; her zaman çok yönlü biri olmuşumdur ben. Ama bir rahibin eli kolu biraz fazla bağlıdır. Ah, bir piskopos yapsalar şimdi onu! Peel için çok iyi bir risale yazmıştı. Piskopos olsa, o zaman daha faal olur, kendini daha çok gösterebilirdi; yüzüne bir parça kan da gelirdi. Ama ben size Dorothea'yla konuşmanızı tavsiye ederim. Yeğenim her konuda becerikli bir kızdır. Casaubon'un canlı, neşeli olmasının, eğlenmesinin gerektiğini söyleyin ona; kocasını oyalamanın yollarını bulsun."

Lydgate daha Mr. Brooke'un tavsiyesinden önce, Dorothea'yla konuşmaya karar vermişti. Amcası Lowick'te hayatı neşelendirip canlandırmak için güzel fikirler ileri sürdüğü sırada Dorothea orada değildi; ama genellikle hep kocasının yanında oluyordu ve onun sağlığı ya da zihni hakkında söylenen her sözün ardından, yüzünde ve sesinde yapmacıktan uzak, derin endişe izleri beliriyor ve Lydgate bu izleri, gözlerini Dorothea'dan hiç ayırmadan, neredeyse acıklı bir tiyatro oyunu izlermiş gibi izliyordu. Her ne kadar kendi kendine, "Ona kocasının ileride çıkabilecek sağlık sorunları hakkında gerçeği söylemekle, yalnızca doğru olanı yapıyorum ben" dese de, belli ki aslında onunla baş başa konuşmanın ilginç olacağını da düşünüyordu. Doktorlar psikolojik gözlemlerde bulunmayı severler; bu incelemeleri yaparlarken kimi zaman kendilerini tutamayıp, hayatın ve ölümün ileride gülüp geçecekleri son derece ciddi kehanetlerde

bulunurlar. Lydgate geçmişte bu tür temelsiz tahminleri sık sık alaya almıştı; kendisi ihtiyatlı davranmak niyetindeydi şimdi.

Hizmetkârlara Mrs. Casaubon'la görüşmek istediğini söyleyince, yürüyüşe çıktığı yanıtını aldı; tam oradan ayrılacakken Dorothea ile Celia göründüler; mart rüzgârıyla savaşmaktan ikisinin yüzü de al al olmuştu.

Lydgate kendisiyle yalnız konuşmayı rica edince, aklında doktorun Mr. Casaubon hakkında söyleyeceklerinden başka bir şey olmayan Dorothea, o anda hemen yakınlarında bulunan çalışma odasının kapısını açtı. Kocası hastalandıktan sonra buraya ilk kez giriyordu. Uşak pencere kepenklerini açmamıştı ama pencerelerin üst camlarından içeriye bir şeyler okumaya yetecek kadar ışık sızıyordu.

Dorothea odanın ortasında durdu, "Buradaki loşluğun kusuruna bakmayın" dedi. "Siz kitapları yasaklayalı beri, çalışma odasına giren olmadı. Ama umarım Mr. Casaubon yakında yeniden masasının başına geçer. Hastalığı iyiye gidiyor, öyle değil mi?"

"Evet, benim başta beklediğimden çok daha hızlı iyileşiyor. Gerçekten de şu anda neredeyse eski sağlığına kavuştu."

Hassas kulağı Lydgate'in sesinde açıkça söylemediği bir şeyler sezen Dorothea, "Hastalığın nüksedebileceğinden korkmuyorsunuz, değil mi?" dedi.

"Özellikle bu tür hastalıklarda kesin konuşmak güçtür. Doğruluğuna güvenerek tavsiye edebileceğim tek şey, çok dikkat edip Mr. Casaubon'un sinirlerinin herhangi bir sebeple fazla gerilmesine yol açmamaktır."

Dorothea telaşlı bir sesle yalvarırcasına, "Ne olur, açık konuşun" dedi. "Benim bilmediğim bir şeyler olabilir diye düşünüp kahroluyorum; oysa bilseydim, başka türlü davranırdım, dedirtecek bir şey kalmasın." Sözcükler ağzından bir feryat gibi çıkıyordu; belli ki o feryat, yakın bir geçmişte yaşanan zihinsel bir sıkıntının sesiydi.

Dorothea, "Oturun, lütfen" diye ekledi; kaderini etkileyecek büyük bir sorunun söz konusu olduğu bir yerde resmiyeti bir tarafa bırakarak içgüdüsel bir hareketle kendisini en yakın iskemleye attı; başlığıyla eldivenlerini çıkardı.

Lydgate, "Şu anda söylediklerinizi benim görüşümü destekliyor" dedi; "doktorun görevi bu tür pişmanlıkları elden geldiğince önlemektir. Ancak rica ederim unutmayın; Mr. Casaubon'un rahatsızlığı ileriye yönelik kesin görüş bildirilmesi son derece güç türden bir

rahatsızlık. Şimdiye kadarki sağlığından pek bir şey kaybetmeden, daha on beş yıl, belki de daha fazla yaşayabilir."

Dorothea'nın yüzünde renk kalmamıştı; Lydgate susunca kederli bir sesle, "Çok dikkat edersek, demek istiyorsunuz, öyle değil mi?" dedi.

"Evet, her türlü zihinsel sıkıntıya ve aşırı çalışmaya karşı dikkat."

"Mr. Casaubon çalışmalarını bırakmak zorunda kalırsa perişan olur" dedi Dorothea; kocasının mutsuzluğunu hayalinde şimdiden canlandırabiliyordu.

"Bunun farkındayım. Yapılacak tek şey, doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan Mr. Casaubon'un işlerini hafifletmeye ve çeşitlendirmeye çalışmak. Bereket versin ki her şey yolunda gitti de, daha önce söylediğim gibi, geçirdiği o nöbetin nedeni olduğuna inandığım kalp rahatsızlığı, yakın gelecek için herhangi bir tehlike yaratmıyor. Öte yandan, hastalık daha hızlı gelişebilir: Ölümün kimi zaman aniden geldiği rahatsızlıklardan biridir bu. Böyle bir sonucu önleyebilecek hiçbir şey ihmal edilmemeli."

Dorothea oturduğu yerde taş kesmiş gibi hareketsiz dururken kısa bir sessizlik oldu; ama iç dünyasında öylesine yoğun duygular yaşıyordu ki daha önce zihninden bu kadar kısa bir sürede hiç şimdiki kadar çok görüntü ve düşünce geçmemişti. Sonunda, önceki kadar acı dolu bir sesle, "Yardım edin bana. Ben ne yapabilirim, söyleyin lütfen" dedi.

"Yurtdışı seyahatlerine ne dersiniz? Sanırım bir süre önce Roma'ya gitmiştiniz."

Bu çarenin kesinlikle hiçbir işe yaramayacağını gösteren Roma anıları, Dorothea'nın o yorgun hareketsizliğinden silkinip çıkması için yeni bir etken oldu. Gözlerinden yaşlar akarken, daha çocuksu bir kederle, "Ah, bir işe yaramayacaktır bu; yurtdışı seyahatleri her şeyden daha kötü gelir ona. Kendisinin yapmaktan hoşlanmadığı hiçbir şeyin yararı olmayacak" dedi.

"Keşke bunları söyleyip sizi bu kadar üzmeseydim" dedi Lydgate; çok duygulanmıştı ama Dorothea'nın evliliğinin nasıl bir evlilik olduğunu da merak ediyordu. Daha önce onun gibi bir kadına rastlamamıştı.

"Doğru olanı yaptınız siz. Bana gerçek durumu anlattığınız için teşekkür ederim."

"Bilmenizi isterim ki bu konuda Mr. Casaubon'un kendisine bir şey söylemeyeceğim. Çok çalışmaması, belli bazı kurallara uyması gerekiyor. Bence bunların dışında hiçbir şey bilmesin daha iyi. Onun durumunu kötüleştirecek etkenlerin başında endişe geliyor – her türlü endişe."

Lydgate ayağa kalkınca Dorothea da sanki hiç farkında olmadan aynı anda kalktı; kendisini havasızlıktan boğuyor gibi hissettiği mantosunun düğmelerini çözdü, üstünden çıkarıp attı. Genç doktor selam verip giderken, Dorothea içinde aniden uyanan ve yalnız olsa kendisini dua etmeye yöneltecek bir dürtünün etkisiyle, hıçkırır gibi, "Ah, siz akıllı, deneyimli bir insansınız, Mr. Lydgate, öyle değil mi? Hayat hakkında, ölüm hakkında her şeyi biliyorsunuz. Akıl verin bana. Ben ne yapabilirim, düşünün. Mr. Casaubon tüm hayatını çalışarak geçirdi ve öyle devam etmek istiyor. Bunun dışında önem verdiği bir şey yok. Benim de önemsediğim başka bir şey yok" dedi.

Lydgate istenmeden kopan bu yakarışın –benzer yaratılışta iki insan olarak, karmakarışık bir ortamda, sıkıntılarla dolu aynı yarı karanlık dünyada, yaşadıklarının bilincinde olmaktan başka hiçbir şey düşünmeden, bir ruhtan ötekine yükselen bu feryadın– kendisinde uyandırdığı etkiyi yıllarca unutamadı. Ama şimdi Dorothea'ya, ertesi gün gelip Mr. Casaubon'u görmesi gerektiği dışında ne söyleyebilirdi ki?

Lydgate gittikten sonra gözyaşları sel gibi boşanıp da üzerindeki boğucu baskı kalkınca, Dorothea gözlerini kuruladı; kendi kendine, üzüntüsünü kocasına belli etmemesi gerektiğini söyledi; çalışma odasının her yanını gözden geçirdi; uşağa hemen odayı her zamanki gibi hazırlaması için talimat vermeliyim, diye düşündü; Mr. Casaubon artık her an çalışma masasına dönmek isteyebilirdi. Masanın üstünde kocasının rahatsızlandığı sabahtan beri kimsenin dokunmadığı mektuplar duruyordu; onların arasında, Dorothea'nın çok iyi anımsadığı gibi, Will Ladislaw'un iki mektubu da vardı; bunlardan kendisine yazılmış olan hâlâ açılmamıştı. Mr. Casaubon'un –belki Dorothea'nın kendi öfkesinin neden olduğu üzüntünün de yardımıyla gelen– o ani rahatsızlığı yüzünden bu mektupların yarattığı çağrışımlar, zihninde şimdi daha da acı bir nitelik kazanmıştı. O sırada bunları, daha sonra okuyabilirim diyerek çalışma odasında bırakmıştı ama şimdi, kocasının bu mektupları bir daha görmemesi gerektiğini düşündü; canını hangi nedenlerle sıkmış olurlarsa olsunlar, mümkünse aynı

şey bir daha tekrar etmemeliydi; önce ona gelen mektuba bir göz gezdirdi; çünkü hoş karşılanmayan o ziyareti önlemek için Will'e yanıt yazmanın gerekip gerekmediğinden emin olmak istiyordu.

Will Ladislaw Roma'dan yazıyor ve mektubuna Mr. Casaubon'a duyduğu borcun her türlü teşekkürü küstahlık gibi gösterecek derecede büyük olduğunu söyleyerek başlıyordu. Eğer kuzenine karşı minnettarlık duymazsa, şimdiye kadar yakınlarından cömertlik görmüş tüm insanların en sefili, en alçağı kendisi olurdu; bunu çok iyi biliyordu. Sırf laf olsun diye ona uzun uzun teşekkür etmek, "ben dürüst biriyim" demek gibi algılanabilirdi. Ama kendisi, geçmişte Mr. Casaubon'un da sık sık işaret ettiği kusurlarını düzeltebilmek için daha çok çaba isteyen bir hayat yaşaması gerektiğini anlamıştı artık ama kuzeninin cömertliği o güne kadar bunun kaçınılmaz bir noktaya gelmesini önlemişti. Şimdi inanıyordu ki, bu cömertlik herhangi bir karşılıkla ödenebilecek olsaydı eğer, kendisinin ona verilebileceği en güzel karşılık, sağladığı eğitimin hiç de boşa gitmediğini kuzenine göstermekle ve o güne kadar kendisine ayrılan paraya artık ihtiyaç duymadığını söyleyip, bu paranın onu daha çok hak eden kimselere gitmesine imkân yaratmakla olacaktı. Tek sermayeleri beyinleri olan pek çok gencin yapmak zorunda kaldıkları gibi kendisi de şansını denemek için İngiltere'ye dönüyordu. Arkadaşı Naumann, Mr. Casaubon'a yaptığı "Tartışma" adlı tabloyu kendisine emanet etmişti; kuzeni ve Mrs. Casaubon izin verirlerse, resmi Lowick'e bizzat getirmek isterdi. Gerektiği takdirde iki hafta içinde Paris'e "Post Restante" olarak gönderilecek bir mektup, bu ziyaretin münasebetsiz bir saate denk gelmesini önleyebilirdi. Zarfın içine Mrs. Casaubon'a yazılmış, sanat hakkında Roma'da başlattıkları bir konuşmayı devam ettiren bir mektup da koyuyordu.

Dorothea mektubunu açınca, bunun kendisini başkalarının acılarından aşırı derecede etkilenmek ve çevresindeki şeylerden zevk alamamakla eleştiren Will ile yaptıkları tartışmanın neşeli bir devamı olduğunu gördü; ancak Will'in gençlik heyecanıyla yürekten gelen sözleri, Dorothea'nın tam şu sırada okuyamayacağı kadar hayat doluydu. Şimdi acilen öteki mektupla ilgili ne yapacağını düşünmeliydi: Will'in Lowick'e gelmesini önlemek için belki daha vakit vardı; Dorothea sonunda mektubu hâlâ orada olan amcasına verdi ve ondan Mr. Casaubon'un rahatsızlandığını, sağlık durumunun ziyaretçi kabulüne izin vermediğini Will'e yazmasını rica etti.

Mektup yazmaya Mr. Brooke'tan daha fazla can atan kimse olamazdı; tek güçlüğü, kısa yazabilmekti; bu kez yazdıkları, üç büyük sayfayı doldurup kenarlarına da taştı. Dorothea'ya yalnızca, "Elbette yazarım, sevgili kızım. Ladislaw çok yetenekli bir genç, ileride yüksek yerlere geleceğini söyleyebilirim sana. Bak, güzel bir mektup yazmış; bu da onun aklı başında biri olduğunu gösteriyor yani. Ama Casaubon'un durumunu anlatacağım ona" demişti.

Ancak, Mr. Brooke'un kaleminin ucu, zihninin kolay kolay yetişemeyeceği bir hızla cümleler –özellikle de iyiliksever türden cümleler– üreten bir düşünme organıydı. Ladislaw'a üzüntülerini ifade edip çareler önerdi; kaleminin buraya kadar yazdıklarını okuyunca, sözcüklerin çok iyi, şaşılacak derecede yerli yerinde seçilmiş olduğunu gördü; sonra da, daha önce hiç aklında olmayan bir şey eklemeye karar verdi. Mektubun burasında kalem, genç Ladislaw'un o sıralar Middlemarch'ta bulunmayışına, bu yüzden Mr. Brooke'u iyice tanıyabilme ve uzun zamandır ihmal ettikleri o İtalya eskizlerini birlikte gözden geçirebilme fırsatını kaçırmış olmasına hayıflanıyordu; kalem ayrıca, hayata kafası fikirlerle dolu başlayan bir gence karşı öylesine büyük bir ilgi duymuştu ki, ikinci sayfanın sonuna geldiğinde Mr. Brooke'u ikna ederek –Lowick'e gidemeyeceğine göre– Ladislaw'un Tipton Grange'e davet edilmesini sağlamıştı. Neden olmasındı? İkisi birlikte yapacak çok şey bulabilirlerdi; ülke eşsiz bir gelişme döneminden geçiyor, siyasetin ufukları genişliyordu. Kısacası, Mr. Brooke'un kalemi asıl konudan uzaklaşıp küçük bir nutuk çekmeye koyulmuştu; aslında bu sözler, yayımlanmak üzere bir süre önce o pek de iyi yönetilmeyen *Öncü* gazetesine gönderdiği bir yazıdan alınmaydı. Mr. Brooke zarfı kapatıp mühürlerken, ne olduklarını hiç de açık seçik göremediği, ardı arkası kesilmeyen bir dizi proje hayal ederek seviniyordu: Elinde fikirleri iyi ifade edebilen bir genç olacaktı; seçimlerde yeni bir adaya yardım için *Öncü* satın alınacak, belgeler kullanılacaktı; tüm bunlardan ne sonuçlar çıkacaktı kim bilir? Celia çok yakında evleneceği için, yemeklerini genç biriyle birlikte yemek de çok hoş olacaktı – hiç değilse bir süre.

Ama Mr. Brooke, mektupta neler yazdığını Dorothea'ya anlatmadan oradan ayrıldı, çünkü Dorothea kocasıyla meşguldü ve kendisi aslında yeğeninin bu gibi şeylere önem verdiğini de pek sanmıyordu.

BÖLÜM 31

"Nereden bileceksin sen o büyük çanın en tiz sesini
Senin çalamayacağın kadar büyük olan?
Bırak da bir flüt çalsın, yapılmış o harika alaşımdan;
Doğru ses akıp gidinceye kadar içinden, kulak ver, dinle:
O zaman işte titrer o muazzam çan – kitleler işte o zaman,
Binlerce dalgalar halinde aynı anda, yumuşak ve sakin bir sesle
Koyacaktır tepkilerini ortaya hep birlikte."

Lydgate o akşam Miss Vincy'ye Mrs. Casaubon'dan söz etti; özellikle de kendisinden otuz yaş büyük, durmadan çalışan o kasıntı adama karşı beslediği anlaşılan güçlü duygular üzerinde durdu.

Rosamond onunla evlendiğine göre zaten öyle yapması gerekir gibi bir düşünce ima ederek, "Kocasına çok bağlı olacak, elbette" dedi; bilim adamı Lydgate'e göre bir kadının sahip olabileceği en güzel düşünceydi bu; ama Rosamond bunu söylerken aynı zamanda belki de, çok geçmeden ölecek bir adamla evlenip Lowick Konağı'nın sahibesi durumuna gelmenin pek de o kadar karalar bağlanacak bir şey olmadığını düşünüyordu. "Dorothea'yı çok mu güzel buluyorsunuz siz?" diye sordu.

"Güzel olduğu kesin ama güzelliği üzerinde hiç düşünmedim" dedi Lydgate.

Rosamond yüzünde gamzeler belirerek, "Meslek ahlakına uygun düşmezdi herhalde" dedi. "Ama sizin hastalarınız ne kadar çoğalıyor! Daha önce Chettam'lar çağırmıştı sanırım, şimdi de Casaubon'lar."

Lydgate zorunlu bir itirafta bulunurcasına, "Evet çoğalıyor; ama ben aslında onlardan çok, yoksullara bakmayı seviyorum" dedi. "Varlıklı olanların hastalıklarının çoğu benzer şeyler; ayrıca insan, gereksiz telaşa daha fazla katlanıp saçmalıkları daha büyük bir saygıyla dinlemeye mecbur kalıyor."

"Middlemarch'ta durum daha kötü" dedi Rosamond. "Sonra, siz o evlerde hiç değilse geniş koridorlardan geçiyor, her yerde gül kokuları duyuyorsunuz."

Lydgate, "Bu doğru işte, Matmazel Montmorenci" dedi; sonra başını masaya doğru eğip Rosamond'un el çantasının ağzında duran incecik mendilini koklamak istermiş gibi, serçeparmağıyla havaya kaldırdı ve gülümseyerek Rosamond'un yüzüne baktı.

Ancak, Lydgate Middlemarch'ın narin çiçeği Rosamond'un çevresinde, bir tatil havası içinde sonsuza kadar böyle dolanıp duramazdı. Toplumun gözünden uzak kalabilmek, Middlemarch kasabasında da başka yerlerdeki kadar imkânsızdı; sürekli flört eden iki kişi, Lucretius'un dediği gibi, "hayatın akışı içinde türlü engellerden, imalardan, baskılarından, saldırılardan, çatışmalardan" kendilerini kurtaramazlar. Şimdi evde yalnız olan Miss Vincy, hayranlarının da, kendisini eleştirenlerin de belki her zamankinden daha kolayca gözleyebilecekleri bir konumdaydı ve bu yüzden yaptığı her şey dikkatle izleniyor olmalıydı. Annesi evden ayrılmamak için biraz direndikten sonra bir süreliğine Fred'le Stone Court'a gitmişti, çünkü aynı zamanda hem yaşlı Featherstone'u memnun etmenin hem de Fred'in hastalığı iyileştikçe gelin adayı olarak değerini yitirmeye başlayan Mary Garth'ı göz altında tutmanın başka bir yolu yoktu.

Örneğin halası Bulstrode, Rosamond'u görmek için şimdi Lowick Gate'e daha sık geliyordu. Çünkü Mrs. Bulstrode ağabeyini gerçekten seven bir kız kardeşti; onun daha iyi bir evlilik yapabileceğini düşünürdü hep, ama yeğenlerinin iyiliğini ve başarılı olmalarını da isterdi. Mrs. Bulstrode uzun süredir Mrs. Plymdale'le sıkı fıkı dosttu. İpekliler, iç çamaşırı modelleri, porselen takımlar ve rahipler konusundaki tercihleri neredeyse tıpatıp aynıydı; ufak tefek sağlık sorunlarını, evlerini çekip çevirmekte yaşadıkları sıkıntıları birbirlerine anlatırlardı. Mrs. Bulstrode'un daha istikrarlı bir ciddiyet, akla fikre daha büyük bir hayranlık ve kasabanın dışında bir ev sahipliği gibi daha üstün olduğu bazı küçük noktalar, konuşmalarına bazen biraz renk katmaya yarıyor, ama asla aralarını açmıyordu; ikisi de, kendi davranışlarının gerisindeki nedenlerin pek farkında olmayan iyi niyetli kadınlardı.

Mrs. Bulstrode bir sabah ziyaretinde Mrs. Plymdale'e, zavallı Rosamond'u görmeye gideceği için kendisiyle daha fazla oturamayacağını söyledi.

Mrs. Plymdale evcil bir şahin gibi, o yuvarlak gözlerinden hiçbir şey kaçmayan, ufak tefek bir kadındı; "Neden 'zavallı Rosamond'muş ki?" diye sordu.

"Pek güzel bir kız; ama çok düşüncesizce yetiştirildi. Biliyorsun, annesinin eskiden beri bildiğimiz o hafifliği var; bu yüzden çocukları için kaygılanıyorum."

Mrs. Plymdale sözcüklerin üstüne basa basa, "Bak, Harriet, gerçek düşüncemi istiyorsan, sana şu kadarını söyleyim: Herkes şu sıralar olanlara, senin ve Mr. Bulstrode'un çok sevineceğinizi düşünüyor; çünkü Mr. Lydgate'i desteklemek için elinizden gelen ne varsa yaptınız siz" dedi.

Mrs. Bulstrode gerçek bir şaşkınlık içinde, "Selina, ne söylemek istiyorsun sen?" dedi.

"Aslında, oğlum Ned'in adına şükretmem gerekir" dedi Mrs. Plymdale. "Eminim böyle bir eşin masraflarını benim oğlum bazı kimselerden daha iyi karşılayabilecek durumda; ama ben kendisine bir başka eş bulsun isterim onun. Gene de anne olarak endişeleniyor insan; bazı gençlerin sırf bu yüzden kötü yola saptıkları da oluyor. Ayrıca, açık konuşmam gerekirse, bir kasabaya yabancıların gelmesinden hoşlanmıyorum ben."

Mrs. Bulstrode da şimdi biraz üstüne basa basa, "Bilmem ki, Selina. Mr. Bulstrode da bir zamanlar buranın yabancısıydı. İbrahim ile Musa da o ülkenin yabancısıydılar; ayrıca Tanrı bize yabancıları ağırlamamızı emreder" dedi; kısa bir duraklamanın ardından, "özellikle de itiraz edilecek kötü bir yanları yoksa" diye ekledi.

"Dini anlamda söylemedim ben onu, Harriet. Bir anne olarak konuştum."

"Selina bugüne kadar senin oğlunun benim herhangi bir yeğenimle evlenmesine karşı ağzımdan tek kelimenin çıktığını duymamışsındır eminim."

Mrs. Plymdale, "Ah, hep Miss Vincy'nin o kibri işte, başka bir şey değil bence" dedi; daha önce bu konudaki gerçek düşüncesini arkadaşına hiç açıklamamıştı. "Rosamond Middlemarch'taki gençlerin hiçbirini kendine layık görmedi. Annesinin buna benzer bir laf ettiğini kendi kulaklarımla işittim. Hıristiyanlık'ın ruhuna ters bir şey bu bence. Ama duyduğuma göre, Rosamond kendisi kadar kibirli bir adam bulmuş şimdi."

Mrs. Bulstrode, "Rosamond ile Mr. Lydgate arasında bir şey var, demek istemiyorsun sen, değil mi?" dedi. Kendi yeğeni hakkındaki bir şeyi başkasından öğrenmek, pek şaşırtıp utandırmıştı onu.

"Sen bilmiyor olabilir misin, Harriet?"

"Eh, evden pek az çıkıyorum; ayrıca, dedikoduyu sevmem ben; kulağıma bir şeylerin geldiği de yok zaten. Sen benim görüşmediğim bir yığın insanla görüşüyorsun. Sizin çevreniz bizimkinden çok farklı."

"İyi de, bunlardan biri senin kendi yeğenin; öteki ise Mr. Bulstrode'un o büyük gözdesi – bence senin de Harriet! Bir ara senin Lydgate'i, biraz daha büyüdüğünde kızın Kate için düşündüğünü sanmıştım ben."

"Şu anda aralarında ciddi bir şey olduğunu hiç sanmam. Olsaydı, ağabeyim mutlaka söylerdi bana."

"Eh, insanlar belli olmuyor ki; ama anladığım kadarıyla Miss Vincy ile Mr. Lydgate'i birlikte görüp de onların nişanlı olduklarını düşünmeyen yok. Gene de beni ilgilendirmez. Bu eldiven modelini kaldırayım mı artık?"

Mrs. Bulstrode zihninde beliren yeni bir sıkıntının ağırlığıyla hemen arabasına binip yeğenine gitti. Kendisi çok güzel giyinmişti; ama şimdi her zamankinden biraz daha fazla üzülerek gördü ki, eve az önce dönen ve kendisini yürüyüş giysisi içinde karşılayan Rosamond'un üstündekiler de neredeyse kendisininki kadar pahalı şeylerdi. Mrs. Bulstrode ağabeyinin küçük bir kopyası gibiydi ve onda kocasının solgun yüzünden eser yoktu. Karşısındakinin dürüstçe gözlerinin içine bakar, lafı dolandırmadan konuşurdu.

Oturma odasına birlikte girerlerken, etrafı ciddi bir tavırla süzerek, "Bakıyorum da yalnızsın, canım" dedi. Birbirlerine yakın oturdular; Rosamond halasının kendisine önemli bir şey söylemeye geldiğinden emindi. Gene de, başlığının büzgülü süsleri öyle şirindi ki, Mrs. Bulstrode'un aynı şeyi kızı Kate için de arzu etmemesi imkânsızdı; bu yüzden, konuşurken güzel gözleri, bir yandan da o bol büzgülü süslerin çevresinde dolaşıp duruyordu.

"Az önce, hakkında beni çok şaşırtan bir şey duydum, Rosamond" dedi.

"Ne duydunuz, halacığım?" Rosamond'un gözleri de halasının geniş dantel yakasında dolaşmaktaydı.

"İnanamıyorum, benden habersiz nişanlanmışsın; babanın bana söylememiş olmasına inanamıyorum." Bu sırada Mrs. Bulstrode artık Rosamond'un gözlerinin içine bakıyordu.

Rosamond kızararak, "Ben nişanlanmadım ki, halacığım" dedi.

"O halde neden herkes aksini söylüyor; tüm kasaba bunu konuşuyormuş?"

Rosamond içinden buna sevinmişti; "Kasabanın ne konuştuğunun pek önemi yok bence" dedi.

"Aman daha dikkatli ol, yavrum; komşularını da bu kadar hor görme. Unutma, yirmi iki yaşına bastın sen ve hiç paran pulun olmayacak; çünkü eminim babanın sana ayıracak parası yoktur. Mr. Lydgate çok bilgili ve becerikli bir genç; bu durumun cazip bir yanı var, biliyorum. Böyle erkeklerle konuşmayı ben kendim de severim. Ayrıca, Mr. Lydgate eniştenin işine çok yarıyor. Ama doktorluk para getiren bir meslek değil burada. Maddi hayat her şey değildir elbette, ama doktorların pek azı gerçek dini görüşlere sahip; zekâlarıyla çok fazla gururlanıyorlar. Sen ise yoksul bir adamla evlenebilecek bir kız değilsin."

"Mr. Lydgate yoksul bir adam değil, halacığım. Çok yüksek çevrelerden akrabaları var."

"Yoksulmuş; bana kendisi söyledi."

"Yüksek çevrelerin hayatına alışmış da ondan öyle söylemiştir."

"Sevgili Rosamond, öyle şatafatlı bir hayat yaşamayı aklından çıkarmalısın sen."

Rosamond başını önüne eğip el çantasıyla oynamaya başladı. Kolayca parlayarak karşısındakilere sert karşılıklar veren bir genç kız değildi o, ama niyeti kendi dilediği gibi yaşamaktı.

Yeğenini büyük bir dikkatle süzen Mrs. Bulstrode, "Öyleyse söylenenler gerçekten doğru, öyle mi?" dedi. "Senin gönlün Mr. Lydgate'te; aranızda aşağı yukarı anlaştınız demek; ama babanın bundan haberi yok. Açık konuş, sevgili kızım, Mr. Lydgate sana gerçekten evlenme teklifinde bulundu mu?"

Zavallı Rosamond çok tatsız duygular içindeydi. Lydgate'in hisleri ve niyeti konusunda daha önce içi rahattı ama şimdi halası böyle sorunca, "evet" diyememek hiç hoşuna gitmiyordu. Gururu incinmişti ama her zamanki kontrollü hali yardımına yetişti ve, "Lütfen mazur görün beni, halacığım, Bu konuda konuşmak istemiyorum" dedi.

"Geleceği açıkça belli olmayan bir adama kaptırmazsın gönlünü umarım, canım. Reddettiğini bildiğim o çok iyi iki evlenme teklifini düşün bir! Bunların biri hâlâ elinin altında – sen kendin fırsatı tepmezsen elbette. Böyle davranıp da sonunda kötü bir evlilik

yapan çok güzel bir kadın tanımıştım. Bak, Mr. Ned Plymdale hoş bir delikanlı; bazıları yakışıklı bile bulabilir onu pekâlâ; üstelik ailenin tek oğlu; ayrıca, onlarınki gibi büyük bir ticaret işi, meslek sahibi olmaktan daha iyi bence. Evlenmek her şey değil, elbette. Ben senin ilk önce Tanrı katında itibar aramanı isterdim. Ama bir genç kız kalbine söz geçirebilmeli."

"Öyle de olsa, kalbimi asla Mr. Ned Plymdale'e vermezdim ben. Daha önce reddettim onu zaten. Ben âşık olursam, birdenbire olmak isterim ve artık değişmem." Rosamond kendini romantik bir kadın kahraman gibi görüyor ve bu rolü pek güzel oynuyordu.

Mrs. Bulstrode gitmek için ayağa kalktı; kederli bir sesle, "Durumu anlıyorum, canım. Karşılık görmeden gönlünü kaptırmışsın sen" dedi.

Rosamond üstüne basa basa, "Hayır, hiç de öyle değil, halacığım" dedi.

"Demek Mr. Lydgate'in sana karşı ciddi bir ilgi duyduğundan iyice eminsin, öyle mi?"

Rosamond pek küçük düşürüldüğünü hissediyordu; yanakları ateş gibi yanmaya başlamıştı. Sesini çıkarmadan oturdu; halası onun nişanlandığına daha da ikna olmuş durumda kalkıp gitti.

Mr. Bulstrode, dünyevi ve önemsiz konularda karısının her dediğini yapmak isterdi; Mrs. Bulstrode şimdi, nedenini söylemeden ondan Mr. Lydgate'le bir sonraki konuşmalarında, yakında evlenmek niyetinde olup olmadığını sormasını rica etti. Alınan sonuç kararlı bir "hayır"dı. Mr. Bulstrode karısına, çapraz sorguya çektiği Mr. Lydgate'in evlilikle sonuçlanabilecek hiçbir gönül ilişkisi bulunmayan bir erkek gibi konuştuğunu anlattı. Mrs. Bulstrode kendisini artık ciddi bir görevin beklediğini düşünerek, çok geçmeden Lydgate'le baş başa bir görüşme ayarladı; görüşmede Fred Vincy'nin sağlığı hakkında sorular sorduktan, ağabeyinin kalabalık ailesine ilişkin içten kaygılarını dile getirdikten sonra, iş güç, ev bark sahibi olacak gençlerin içinde bulundukları tehlikelerden söz etti. Genç erkekler genellikle haylaz çıkıyor, hayal kırıklığı yaratıyor, ailelerinin kendileri için harcadıkları paranın hakkını pek vermiyorlardı; bir genç kız ise, ümitlerine set çekebilecek pek çok durumla karşı karşıya gelebiliyordu.

"Özellikle, son derece alımlı güzel bir kızsa ve anne babası eve çok misafir çağırıyorsa" dedi Mrs. Bulstrode. "Bu durumda beyler

evin kızına iltifatta bulunur, sırf o anın zevki için onu tamamen inhisarlarına alırlar; bu da öteki erkekleri ondan uzaklaştırır. Herhangi bir genç kızın ümitlerinin önünü kesmek, bence ağır bir sorumluluktur, Mr. Lydgate." Bu noktada Mrs. Bulstrode gözlerini, paylamak için olmasa bile, açık bir uyarı amacıyla Lydgate'e dikmişti.

Lydgate ona bakıp, hatta belki de karşılık olarak kendisi de gözlerini biraz dikerek, "Çok doğru" dedi. "Öte yandan, eğer bir erkek, kendisine âşık olabilir ya da herkes öyle düşünebilir kaygısıyla bir genç kızla ilgilenmekten kaçınıyorsa, kendini beğenmiş züppenin biridir."

"Ah, Mr. Lydgate, siz kendi üstün yanlarınızı çok iyi bilirsiniz. Buradaki gençlerin sizinle rekabet edemeyeceklerini de biliyorsunuzdur. Siz bir eve sık gidip gelirseniz, bu ziyaretler bir genç kızın iyi bir evlilik yapma şansına set çekebilir, hatta kendisine yapılmış evlenme tekliflerini bile kabul etmesini önler."

Lydgate, Middlemarch'ın Orlando'larına olan üstünlüğüyle gurur duymaktan çok, Mrs. Bulstrode'un sözlerinin altında yatan anlama kızmıştı. Mrs. Bulstrode ise, gereğince etkili konuştuğunu, o güçlü "set çekme" ifadesini kullanmakla, bir sürü önemli noktanın üzerini güzel bir şalla örttüğünü, ama gene de anlatmak istediği şeyleri yeterince açıkladığını düşünüyordu.

Lydgate bir parça kızmaya başlamıştı, bir eliyle saçlarını geriye itti, ötekiyle yeleğinin cebini merakla yokladı; sonra, yere doğru eğilip o ufacık spanyel cinsi siyah köpeğe el işareti yaparak yanına çağırdı; ama hayvan akıllılık edip boş boş okşanmaya yanaşmadı. Lydgate'in o anda çıkıp gitmesi yakışık almazdı, çünkü başka konuklarla birlikte akşam yemeği yemişler, kendisi de çayını daha yeni bitirmişti. Ama ne demek istediğinin artık anlaşıldığına hiç kuşkusu kalmayan Mrs. Bulstrode başka bir konuya geçti.

Hazreti Süleyman'ın vecizeleri arasında "yarası olan gocunur" diye bir söz yok sanıyorum. Ertesi gün Mr. Farebrother sokakta Lydgate'ten ayrılırken, akşam belki Vincy'lerde görüşeceklerini söyleyince, Lydgate ters ters, hayır, dedi; yapacak işi vardı, akşamları dışarı çıkmayı bırakması gerekiyordu artık.

Farebrother, "Ne o; Odysseus gibi sen de gemi direğine bağlanacak, kulaklarını da tıkayacaksın, öyle mi? Eh, sirenlerin cazibesine yenik düşmek istemiyorsan, vaktinde birtakım önlemler almakta haklısın" dedi.

Birkaç gün önce olsaydı, Lydgate, "Rahibin her zamanki konuşma biçimi işte" deyip geçerdi. Oysa şimdi bu sözlerde, bir süredir kendisini budala durumuna düşürdüğü ve yanlış anlaşılacak davranışlarda bulunduğu yolundaki kendi düşüncesini doğrulayan imalar seziyordu. Rosamond aralarındaki ilişkiyi kesinlikle yanlış anlamış olamazdı; o da kendisi gibi her şeyi hafife alıyordu; bundan da emindi. Tüm toplumsal davranış kurallarını ince bir anlayış ve zarafetle gözeten biriydi Rosamond; ama çevrelerindeki insanlar başkalarının işlerine burunlarını sokan şaşkın, işgüzar kimselerdi. Gene de bu yanlış anlama durumu daha ileri gitmemeliydi. Kararını vermişti: İş icabı olmadıkça Mr. Vincy'nin evine bir daha adım atmayacaktı.

Rosamond çok mutsuzdu. Halasının sorularıyla başlayan tedirginliği arttıkça artmış, Lydgate'i hiç görmeden geçirdiği on günün sonunda, içine düşebileceği bir boşluk duygusundan kaynaklanan büyük bir korkuya –biz ölümlülerin ümitlerini bu kadar kolayca silip götürmeye hazır, uğursuz bir süngerin yaklaşmakta olduğu yolundaki bir sezgiye– dönüşmüştü. Hayat şimdi kendisi için yeni bir kasvete bürünecek, bir büyücünün sihirli sözleriyle kısa bir süreliğine cennet bahçesine çevrilmiş olan dünyası, yeniden bir çöle dönecekti. Rosamond yakında düş kırıklığına uğramış bir aşkın acılarını tatmaya başlayacağını seziyor, şu son altı aydır yaşadığı tatlı hayalleri kendisine başka hiçbir erkeğin yaşatamayacağını anlıyordu. Zavallı kız yemeden içmeden kesilmişti; kendini Ariadne kadar –tiyatrodaki rolünü bitirdikten sonra şimdi kostümlerle dolu valizleriyle ortada kalakalmış, kendisini alacak bir arabanın geleceğinden ümitsiz, güzel bir sahne Ariadne'si kadar– yalnız hissediyordu.

Dünyada hepsine aşk adı verilen pek çok harika duygu karışımı vardır ve bunlar, edebiyatta da tiyatro oyunlarında da her şeyin mazereti sayılan yüce bir öfkeye kapılma hakkına sahip olduklarını iddia ederler. Neyse ki Rosamond ümidini kaybedip çılgınca bir şey yapmaya kalkışmadı; sarı saçlarını her zamanki kadar güzel örmeye devam ederek o sakin, gururlu tavrını hiç bozmadı. Neşesini en çok yerine getiren düşünce, halasının herhangi bir şekilde araya girerek, Lydgate'in ziyaretlerini önlediğiydi; çünkü hiçbir ihtimal, Lydgate'in ilgisini kendiliğinden yitirmesi kadar kötü olamazdı. On günün, kara sevdanın zayıflayarak sararıp solmak gibi etkile-

rini göstermesi için değil de, korkulan bir tahminle başlayıp hayal kırıklığına kadar uzanan ruhsal bir sürecin tamamlanması için çok kısa bir süre olduğunu düşünen kimseler, bir genç kızın tatlı boş anlarında zihninden neler neler geçebileceğinden habersizler demektir.

Ama on birinci gün, Lydgate Stone Court'tan ayrılırken, Mrs. Vincy ondan bir ricada bulundu: Acaba Mr. Vincy'ye, Mr. Featherstone'un sağlığında belirgin bir değişiklik olduğunu haber verip Mrs. Vincy'nin o gün kendisinin Stone Court'a gelmesini istediğini söyleyebilir miydi? Lydgate, Mr. Vincy'nin işyerine uğrayabilir ya da bu isteği not defterinden koparacağı bir sayfaya yazarak kapıya bırakabilirdi. Ancak, bu basit yollar anlaşılan Lydgate'in hiç aklına gelmemişti; buna dayanarak onun, Mr. Vincy'nin evde olmadığı bir saatte uğrayıp haberi Miss Vincy'ye vermek için fazla bir isteksizlik duymadığı sonucunu çıkarabiliriz. Bir erkek türlü nedenlerden dolayı bir kimseyle görüşmekten kaçınabilir; ama belki bilge bir kişi bile hiç kimsenin kendisini özlememiş olmasından hoşlanmaz. Lydgate son günlerdeki davranışının nedenini Rosamond'a, işi şakaya vurup artık her türlü zevke, eğlenceye karşı direnmeye çalıştığını; tatlı seslere, şarkılara bile uzun süreli, sıkı bir perhiz uygulamaya karar verdiğini söyleyerek, kolay ve zarif bir şekilde açıklayabilirdi. Şunu da itiraf etmek gerekir ki Mrs. Bulstrode'un sözlerinin akla gelebilecek tüm nedenleri hakkında o sırada zihninde kısaca yaptığı değerlendirmeler, Lydgate'in düşüncelerinin iyice sık dokunmuş ağına birtakım ince kıllar gibi yapışıp kalmıştı.

Miss Vincy evde yalnızdı; Lydgate'i karşısında görüp kıpkırmızı kesilince, Lydgate de mahcup olup bocaladı; işi şakaya vurmayı bırakarak, hemen geliş nedenini bildirdi ve ondan, neredeyse resmi bir tavırla, haberi babasına iletmesini rica etti. Lydgate'in şimdiki tavrı, bir anda mutluğunun sanki geri geldiğini hisseden Rosamond'u derinden yaraladı; yüzünün kızarıklığı silinip gitmişti artık; gereksiz tek söz eklemeden soğuk soğuk, haberi babasına ileteceğini söyledi. Elinde, Lydgate'in çenesinden daha yukarı bakmamasını sağlayan önemsiz bir zincir işi vardı. Tüm başarısızlıklarda başlangıç aşaması, kesinlikle bütünün yarısını oluşturur. Lydgate upuzun iki dakika boyunca oturup tek kelime edemeden kamçısıyla oynadı durdu; sonra gitmek için ayağa kalktı. O sırada küçük düşürülmüşlük duygusu ile bunu belli etmemek için harcadığı çaba arasındaki

çatışmanın tedirginliği içindeki Rosamond, korkuyla irkilmiş gibi elindeki işi yere düşürdü, sonra o da ayağa kalktı. Lydgate zincir işini yerden almak için hemen eğildi. Yeniden doğrulduğunda, eskiden sık sık gördüğü, özgüven dolu bir zarafet ve büyük bir beceriyle sağa sola dönen o uzun, güzel boynun üstündeki sevimli küçük yüze iyice yaklaşmıştı. Ama şimdi gözlerini kaldırırken bu yüzde hafif, çaresiz bir titreme gördü; içinde uyanan değişik duygular ve soru dolu gözlerle Rosamond'a baktı. Rosamond o anda beş yaşındaki bir çocuk kadar yapmacıktan uzaktı: Gözlerinin yaşla dolduğunu hissetmiş, gözyaşlarının mavi bir çiçek üstündeki damlalar gibi durmasına ya da birden yanaklarından aşağı boşanmasına izin vermekten başka bir şey yapmaya çalışmanın boşuna olacağını anlamıştı.

İşte bu yapmacıktan uzak doğallık anı, tüy gibi bir dokunuşla her şeyi apaçık aydınlatmış, flörtü aşka çevirmişti. Hatırlayınız; o unutmabeni çiçeği mavisi gözleri yaşlara boğulmuş halde gören hırslı doktorumuz, aslında içinden geldiği gibi hareket eden, son derece sıcak kalpli bir insandı. Zincir işinin nereye düştüğünü bilmiyordu; vücudunun her yanına işlemiş olan bir fikir, mucizevi etkisiyle, kapağı sıkıca kapanmamış, toprağın hemen altında, kolayca açılabilecek bir mezarda yatan tutkulu bir aşkı yüreğinde yeniden canlandırmıştı. Kullandığı sözcükler pek yersiz ve sıradandı ama sesindeki yumuşaklık onlara ateşli bir itiraf, bir yalvarış havası vermişti:

"Ne oldu? Üzüntülüsünüz. Anlatın bana lütfen."

Rosamond'a daha önce böylesine duygulu bir sesle bir şey söyleyen olmamıştı. Sözcükleri anladığını pek sanmıyorum, ama Lydgate'e baktı ve yanaklarından aşağı yaşlar süzüldü. Bu sessizlikten daha etkili bir yanıt olamazdı; birden bu tatlı küçük kızın sevinç ve mutluluğunun kendisine bağlı olduğunu gören Lydgate, yüreğini saran içli duyguların baskısı altında her şeyi unutarak onu hafifçe ve korurcasına kollarıyla sardı ve iki damla iri gözyaşını andıran gözlerinin ikisini de öptü. Bir anlaşmaya ulaşmanın tuhaf ama kısa bir yolu olmuştu bu. Rosamond kızmadı ama ürkek bir mutluluk içinde biraz geri çekildi; böylece Lydgate onun yanına oturup duygularını daha düzgün ve etraflıca açıkladı. Rosamond şimdi kendi küçük itirafını yapmak zorunda kalınca, Lydgate ona içten gelen bir coşkuyla minnettarlık ve sevgi sözleri etti. Ve yarım saat sonra

o evden, tüm ruhu artık kendisine değil de bağlandığı kadına ait, nişanlanmış bir erkek olarak çıktı.

Lydgate o akşam Mr. Vincy'yle konuşmak için gene geldi; Mr. Vincy Stone Court'tan yeni dönmüştü ve yakında Mr. Featherstone'un vefat haberini alacağından emindi. Aklına tam zamanında gelen bu sevindirici "vefat" sözcüğü, keyfini her akşamkinden daha çok artırmıştı. Doğru yerde kullanılan bir sözcük her zaman bir güç kaynağıdır ve kendi kesinlik niteliğini eylemlerimize de iletir. Vefat sözcüğü sahip olduğu "intikal" çağrışımıyla akla miras meselesini de getirdiği için, yaşlı Featherstone'un ölümü sırf yasal bir nitelik kazanıyordu; bu yüzden Mr. Vincy ara sıra üzülüyormuş gibi ciddi görünme gereğini bile duymadan, enfiyesini çekip keyiflenebilirdi; yapmacıktan da, üzüntülü bir ağırbaşlılıktan da nefret ederdi o. Geride bir vasiyetname bıraktıktan sonra ölen birinden çekinip korkan hiç kimse olmuş mudur? Ya da gayri menkul tapularına şükran ilahileri söyleyen biri? Mr. Vincy o akşam her şeyi neşeyle karşılayacak bir havadaydı; Lydgate'e, aslında Fred'in aileden gelen sağlam bir bünyesi olduğunu ve çok geçmeden her zamanki kadar güzel bir delikanlı olup çıkacağını bile söyledi; Lydgate, Rosamond'la nişanlanmak için iznini isteyince de şaşırtıcı bir şekilde, hiç güçlük çıkarmadan o izni verdi ve hemen ardından genç erkeklerle kızların evlenmelerinin arzu edilen bir şey olduğu yolunda birtakım genel görüşler belirtmeye koyuldu ve anlaşılan tüm bunlardan sonra gidip bir parça daha meyveli şarap içmenin yerinde olacağı sonucuna vardı!

BÖLÜM 32

"Kedinin süte yumulması gibi; teklifi hemen kabul edeceklerdir."

Shakespeare, *Fırtına*

Mr. Vincy'nin zafer kazanmışçasına duyduğu bu güven, Mr. Featherstone'un Fred'le annesinin Stone Court'ta kalmalarını ısrarla istemiş olmasına dayanıyordu; ama onun bu güveni, yaşlı adamla aynı kanı taşıdıklarından aile bağlarının farkında olduklarını şimdi eskisinden çok daha fazla belli eden ve Mr. Featherstone yatağa düşeli beri sayıları doğal olarak iyice artan akrabalarının yüreklerini titreten heyecanın yanında pek zayıf kalıyordu. "Doğal olarak", çünkü "zavallı Peter"ın o yarı ahşap kaplı salondaki koltuğunda oturduğu eski günlerde bu insanlar Stone Court'ta, aşçının kendilerinden kurtulmak için kaynar sular hazırladığı inatçı hamamböcekleri kadar bile istenmezlerdi; bunlar, hasislikten değil de yoksulluktan sıskası çıkmış Featherstone'lardı. Ama Mr. Featherstone'un erkek kardeşi Solomon ile kız kardeşi Jane varlıklı kimselerdi; bu yüzden onlar, ağabeylerinin aileden gelen açıksözlülüğünün de, oraya her gelişlerinde kendilerini sahte bir nezaket göstermeye bile gerek duymadan karşılayışının da, vasiyetnamesini hazırlarken servetin sağladığı hak üstünlüğünü göz ardı edeceği anlamına gelmeyeceği düşüncesindeydiler. En azından, ağabeyleri hiçbir zaman kendilerini evinden kovacak kadar özünden uzaklaşmış değildi; öte yandan, erkek kardeşleri Jonah, kız kardeşleri Martha ve ötekiler gibi parasız pulsuzları kapısına bile yanaştırmaması, Solomon'la Jane'e son derece doğal geliyordu. Çünkü biliyorlardı ki, Peter'a göre para iyi bir yumurtaydı ve sıcak bir yuvaya yatırılması gerekirdi.

Ancak, Jonah ile Martha kardeşler ve kapı dışarı edilen tüm öteki yoksullar, hiç de aynı görüşte değillerdi. Yaratıcı gözlerle bakarsanız eğer, hayatta olasılıklar, oyma işi resimlerde ya da desenli duvar kâğıtlarında görebileceğiniz şekiller kadar çeşitlidir; Jüpiter'den Judy'ye kadar, her türlü yüz resmi vardır oralarda. Akra-

balar arasında daha yoksul olan ve en az sevilen bu kimselere öyle geliyordu ki Peter hayattayken onlara hiçbir yardımda bulunmadım diye düşünerek, sonunda kendilerini de hatırlayacaktı. Jonah insanların vasiyetnamelerinde herkesi şaşırtmaktan hoşlandıklarını ileri sürüyor; Martha, ağabeyleri parasının çoğunu en az beklentisi olanlara bırakırsa, buna hiç kimsenin şaşmaması gerektiğini söylüyordu. Ayrıca unutulmamalıydı ki, şişmiş bacaklarıyla "şuracıkta yatan" öz ağabeyleri, eninde sonunda kan bağının gücünü mutlaka hissedecekti ve işte o zaman, vasiyetnamesini değiştirmese bile, yanında kendilerine verecek kadar para bulundurabilirdi pekâlâ. Ne olursa olsun, aileden birileri evden hiç ayrılmamalı, doğru dürüst akraba bile sayılmayacak kimselere karşı tetikte durmalıydı. Sahte vasiyetnameler, tartışmalı vasiyetnameler; bunlar bilinmedik şeyler değillerdi; vasiyetnamelerdeki birtakım karışık ifadeler yoluyla vâris olmayanlara, şu ya da bu şekilde, hayat boyu harika çıkarlar sağlanıyordu anlaşılan. Ayrıca, zavallı Peter "orada çaresiz yatarken" Featherstone soyundan olmadıkları halde evden eşya kaçırmaya kalkışanları da yakalayabilirlerdi böylece! Bu yüzden içlerinden birilerinin gözlerini dört açması gerekiyordu. Bu konuda Solomon ve Jane de onlarla aynı fikirdeydiler; daha da ince fikir sahibi, kızlı erkekli bazı yeğenler ve amca, teyze çocukları da, sırf acayip davranıp iyice eğlenmek uğruna malını mülkünü yabancılara bırakma ihtimali bulunan bir adamın daha kim bilir neler yapabileceğini göz önüne alarak, büyük bir görev anlayışıyla ailenin çıkarlarını korumak gerektiğini, dolayısıyla kendilerinin de Stone Court'a gelmelerinin doğru olacağını düşünmüşlerdi. Chalky Flats'te yaşayan, Martha kardeş (evlendikten sonraki adıyla, Mrs. Cranch), nefes darlığı yüzünden o yolculuğu göze alamazdı ama oğlu zavallı Peter'ın öz yeğeni olduğuna göre annesini temsil ederek onun çıkarlarını da koruyabilir, ortaya çıkacak bazı akıl almaz durumlarda Jonah dayısı haksızlık edip birtakım şeyleri kendi lehine kullanmasın diye, gözlerini dört açabilirdi. Aslında, Featherstone soyundan herkesin ortak bir fikri vardı; onlara göre, herkes birbirini dikkatle izlemeli; kendi dışlarında kalanlar ise Yüce Tanrı'nın gözlerinin sürekli üstlerinde olduğunu bir an bile unutmamalıydı.

Böylece neredeyse her gün Stone Court'a Featherstone'lardan biri gidip biri geliyor, onların görüşme dileklerini Mr. Featherstone'a ulaştırmak, sonra da hiçbirinin yüzünü görmek istemeyen yaşlı

adamın kararını onlara bildirmek gibi birbirinden tatsız iki görev de Mary Garth'a düşüyordu. Evin idaresinden sorumlu kişi olarak Mary, taşra konukseverliği uyarınca kendini, gelenlere oturup bir şeyler yemek isterler mi diye sormak zorunda hissediyordu; ama Mr. Featherstone yataktan çıkmayalı beri, onlara daha fazla bir ikramda bulunup bulunmamak konusunda Mrs. Vincy'ye danışmaya başlamıştı.

Her zamanki neşeli sesine ve parlak tüylerine yeniden kavuşan cömert Mrs. Vincy, "Aman tatlım, mal mülk sahibi birinin son hastalığı sırasında her şey aileye yakışır biçimde yapılmalı" dedi. "Tanrı şahit, kilerdeki domuz jambonlarının hiçbirini çok görmem ben onlara ama gene de sen en iyilerini cenaze gününe saklamaya bak. Evde her zaman biraz dana rosto ve güzel peynirler bulunsun. Böylesine sonu belli hastalıklarda, gelip giden ziyaretçilere sürekli bir şeyler ikram edileceğini unutma."

Ama konuklardan bazıları kuşlar gibi gelip oraya kondular ve cömertçe yapılan o jambon ve dana eti ikramlarından sonra da gitmediler. Örneğin Jonah kardeş (pek çok ailede, belki en soylularında bile, devasa borçlara giren ve daha da büyük paralar harcayarak, Brobdingnag ülkesindekilere benzer, balon gibi şişmiş tatsız insanlar vardır) – evet, Jonah kardeş yoksullaşınca, geçimini genellikle, borsada ya da at yarışlarında dolandırıcılık etmekten çok daha iyi olduğu halde, tevazu göstererek övünmekten kaçındığı bir işi yaparak sağlamaya başlamıştı. Brassing'deki bu iş, başka bir yerde sıcak bir köşe ve bol yiyecek bulabildiği sürece, orada çalışmayı gerektirmeyen bir işti. Jonah, Stone Court'ta kendine, kısmen en sevdiği yer olduğu, kısmen de hiç hoşlanmadığı kardeşi Solomon'la aynı odada oturmak istemediği için, mutfakta bir köşe seçmişti. Üstünde en iyi giysileriyle, yiyecekleri içecekleri sürekli görebildiği güzel bir koltukta oturuyordu; her an orada hazır ve tetikte olduğunu düşünerek içi rahattı; ama gene de arada bir aklına, pazar günü eğlenceleri ile Green Man meyhanesi gelmiyor değildi; Mary'ye, zavallı ağabeyi toprağa girmediği sürece yanından ayrılmayacağını söylüyordu. Ailelerin haylaz çocukları genellikle ya zeki ve şakacı ya da budala olanların arasından çıkarlar. Jonah, Featherstone'ların zeki ve şakacı olanıydı; şömineye yaklaşan hizmetçi kızlarla şakalaşıyor, ama Mary Garth içeri girdiğinde, anlaşılan kuşkulanacak biri saydığı için, onu soğuk gözlerle izliyordu.

Mary o bir çift göze fazla rahatsız olmadan dayanabilecekti ama ortada bir de annesini temsil etmek ve Jonah dayısını gözetlemek için ta Chalky Flats'ten kalkıp gelen Tom Cranch vardı; o da görevinin evden ayrılmamak ve çoğu zaman mutfakta oturarak Jonah dayısına arkadaşlık etmek olduğuna inanıyordu. Genç Cranch, ailenin zeki ve şakacıları ile budalaları arasında denge sağlayan orta bir noktada değil de, bir parça budalalara doğru kayan bir yerdeydi. Şaşı baktığından, pek güçlü olmadıkları dışında, duyguları hakkında kesin bir şey öğrenemezdiniz. Mary Garth mutfağa girer girmez Mr. Jonah Featherstone soğuk hafiye gözleriyle onu izlemeye başlayınca, Tom Cranch de, sanki nasıl şaşı baktığını özellikle Mary görsün diye ısrar edercesine –tıpkı George Borrow kendilerine Yeni Ahit'i okurken Kıptîlerin yaptıkları gibi– hemen başını aynı yöne çeviriyordu. Zavallı Mary için bu kadarı da artık fazlaydı; bu yüzden bazen aksileşiyor, bazen de kendini tutamayıp gülüyordu. İşlerinden fırsat bulduğu bir gün dayanamayıp mutfaktaki bu sahneyi Fred'e anlatınca, Fred hemen gitti, oradan geçiyormuş gibi yaparak bunu kendi gözleriyle görmek istedi. Ama o iki çift gözle karşılaşınca, en yakın kapıdan hızla dışarı fırlamak zorunda kaldı; kapı süthaneye açılıyordu; Fred oranın yüksek tavanı altında, güğümlerin arasında kahkahayı koyuverdi; boşlukta yankılanan kahkaha sesleri mutfaktan açıkça duyuluyordu. Fred başka bir kapıdan çıktı, koşarak oradan uzaklaştı; ama onun beyaz tenini, uzun bacaklarını, hastalıktan zayıflayıp solmuş güzel yüzünü daha önce hiç görmemiş olan Mr. Jonah, zihninde hemen Fred'in dış görünüşünün bu yönlerini en bayağı ahlaki niteliklere bağladığı bir sürü alaycı söz hazırladı.

Yeğenine doğru dönerek, "Ya, işte, Tom, *sen* kibar beylerin giydiği böyle pantolonlar giymiyorsun; *sende* böyle uzun, güzel bacaklar yok ki" dedi; bu sırada göz kırparak, doğruluğu açıkça belli olan sözlerinin gerisinde birtakım imalar bulunduğunu anlatmak istedi. Tom bacaklarına baktı; ama bakışlarından, kendi ahlaki üstünlüğünü kötülük dolu daha uzun bir çift bacağa ve böyle bir pantolonun utanç verici kibarlığına tercih edip etmediği pek anlaşılamadı.

O yarı ahşap kaplı büyük oturma odasında da çevreyi sürekli kollayan çift çift gözler, Featherstone'lardan "gece nöbeti" tutmaya can atan akrabalar vardı. Konukların pek çoğu Stone Court'a geliyor, öğle yemeğini yedikten sonra hemen gidiyorlardı. Ama Solomon

Featherstone ile evlenmeden önce yirmi beş yıl Jane Featherstone adını taşıyan Mrs. Waule, ne işler çevirdiğini hiç belli etmeyecek kadar kurnaz davranan o çok bilmiş Mary Garth'ı izlemek ve Mr. Featherstone'un odasına girmelerine izin verilmediği akıllarına geldikçe, arada bir kuru gözlerini buruşturarak ağlamış gibi görünmek dışında (sanki daha yağışlı bir mevsimde, gözlerinden gürül gürül yaşlar akabilirmiş gibi!) belli hiçbir şey yapmadan, her gün seve seve saatlerce orada oturuyorlardı. Mr. Featherstone kardeşlerine sözlü saldırılarda bulunmanın kendisini eskisi kadar eğlendirmediğini fark edince, onlara gitgide daha çok öfkelenmeye başlamıştı sanki. Artık iyice halsiz düştüğünden, iğnesini başkalarına sokamıyor, zehrini daha çok kendi içine akıtıyordu.

Mary Garth'ın aracılığıyla gelen haberlere pek inanmayan Solomon ile Mrs. Waule bir gün üstlerinde siyah giysileriyle hasta kapısına dayandılar; Mrs. Waule'un elinde yarısı açık duran beyaz bir mendil vardı; ikisinin de yüzleri, bir yas dönemini yarılamışlar gibi mosmordu; o sırada pembe yanaklı Mrs. Vincy, pembe kurdelelerini uçuştura uçuştura kendi ağabeylerine kuvvet şurubu içiriyor; beyaz tenli, kısa, kıvırcık saçlı o Fred ise, bir kumarbazdan bekleneceği üzere, koca bir koltuğa iyice yayılmış oturuyordu.

Yaşlı Featherstone emirlerine rağmen odasına gelen bu cenaze kılıklı kişileri görür görmez, kuvvet şurubundan daha etkili bir öfkeyle aniden canlandı. Sırtını bir yastığa dayayıp oturduğu yatağında şöyle bir doğruldu; yanından hiç ayırmadığı altın saplı bastonunu kaptı ve anlaşılan bu çirkin hayaletleri kovmak için, uzanabildiği kadar uzanarak havada ileri geri hızla sallamaya başladı; bir yandan da boğuk bir sesle bağırıyordu:

"Geri... geri dur, Mrs. Waule! Sen de geri, Solomon; sen de!"

Mrs. Waule, "Ah, Peter ağabey" diye söze başladı ama Solomon elini kaldırarak onu susturdu. Solomon Featherstone neredeyse yetmiş yaşında, koca yanaklı, sinsi sinsi bakan küçük gözlü bir adamdı; ağabeyi Peter'dan çok daha sakin ve yumuşak huyluydu ve ondan çok daha zeki ve anlayışlı olduğunu düşünürdü; gerçekten de Solomon hiç kimse hakkında –kuşkulandığından da açgözlü ve yalancı değillerse eğer– kolay kolay yanılmazdı. Ona göre, kendisi de başkaları kadar inançsız biri olsa da, mal mülk sahibi kimselerin ara sıra edeceği tatlı sözler göklerin görünmez güçlerini bile yatıştırabilirdi.

Yumuşak ama gene de ağırbaşlı, resmi bir tavırla, "Peter ağabey" diye söze başladı; "Şu sırada seninle Three Crofts ve Manganese'deki hisse senetlerin hakkında konuşmamın doğru olacağını düşündüm. Tanrı biliyor ki, kafamda bu konuda—"

Peter Featherstone, "Tanrı biliyorsa bilsin ama benim senden duymak istediğim bir şey yok" diye atıldı; bu sırada ateşkes ilan edermiş gibi bastonunu yerine koydu ama tehditkâr tavrı sürüyordu; çünkü gözlerini Solomon'un kel kafasına dikmiş, yakın dövüş durumunda bastonun altın sapını sopa gibi kullanmak için tersine çevirmişti.

Ama Solomon ona yaklaşmadan, "Benimle konuşmadığın için ileride pişman olacağın şeyler var, ağabey" dedi. "Bu gece yanında kalabilirim; Jane de memnuniyetle kalır; dilediğin gibi uzun uzun konuşursun ya da bırakırsın, ben konuşurum."

"Ben dilediğim kadar konuşurum elbette ama konuşmanı kendine sakla sen."

Mrs. Waule her zamanki donuk sesiyle, "Ama ölümünü dilediğin kadar uzatamazsın, ağabey" dedi. "Ayrıca, bitkinlikten konuşamaz halde yatağında yatarken, etrafında hep yabancılar görmekten sıkılabilirsin; o zaman belki de beni ve çocuklarımı düşünürsün..." Bu noktada Mrs. Waule daha fazla devam edemedi; kendinden söz etmek doğal olarak insanı duygulandırdığı için, o durumunda bile ağabeyinin kendilerini unutmayacağını hayal etmek yüreğine dokunmuştu.

Mr. Featherstone ters ters, "Hayır, düşünmem" dedi. "Hiçbirinizi düşünmeyeceğim. Söylüyorum size, vasiyetnamemi hazırladım ben, hazırladım." Bu sırada başını Mrs. Vincy'ye doğru çevirdi ve kuvvet şurubundan biraz daha içti.

Mrs. Waule öfkeyle kıstığı gözlerini aynı yöne çevirerek, "Bazı kimseler başkalarının olan bir yeri işgal ettikleri için utanç duymalı, utanç" dedi.

Solomon yumuşak, alaycı bir sesle, "Ah, Jane kardeşim, seninle ikimiz öyle pek fazla zarif, güzel ve zeki insanlar değiliz; bizler boynumuzu büküp yerimizde oturmalı, becerikli kimselerin bizi bir yana iterek önümüze geçmelerine izin vermeliyiz" dedi.

Fred bu sözler karşısında sessiz kalamazdı; ayağa kalkarak Mr. Featherstone'a baktı ve "Akrabalarınızla yalnız kalmanız için annemle ben odadan çıkalım mı, efendim?" dedi.

Mr. Featherstone aksi aksi, "Otur aşağı sen. Yerinden kımıldama sakın" dedi; sonra bastonunu yeniden sallamaya çalışarak, "Güle güle, Solomon" diye ekledi; ama sapını ters çevirdiği için sallayamadı. "Güle güle, Mrs. Waule. Bir daha da gelmeyin sakın."

Solomon, "Sen istesen de istemesen de, ben aşağıda olacağım, ağabey. *Ben* görevimi yapacağım ve bakalım Yüce Tanrı ne gösterecek" dedi.

Mrs. Waule onun sözlerini tamamlar gibi, "Evet, Tanrı onca malın mülkün aileden çıkıp gittiğini gösterecek; hem de o ailede, o malı mülkü devam ettirecek sebatkâr gençler varken. Ama sebatkâr olmayan gençlere acıyorum doğrusu ben; annelerine de acıyorum. Hoşça kal, Peter ağabey" dedi.

Solomon, "Unutma, ağabey, ailenin senden sonraki en yaşlısı benim ve tıpkı senin gibi ben de ta en baştan mal mülk sahibi oldum; Featherstone adını taşıyan topraklarının var benim zaten" dedi. Geceleri uyanık kaldığı saatlerde ağabeyinin aklından geçecek düşünceler arasında bu noktanın etkili olacağına güveniyordu. "Ama şimdilik ben de sana hoşça kal, diyorum."

İki kardeş, ağabeylerinin sanki hiçbir şey görmemeye, hiçbir şey işitmemeye karar vermişçesine peruğunu iki yanından tutup aşağı çektiğini, gözlerini sımsıkı yumduğunu, ağzını iyice açarak sırıttığını görünce, acele odadan çıktılar.

Ancak gene de, her gün Stone Court'a gelip aşağı kattaki görev yerlerinde oturmaktan geri durmadılar; aralarında fısıldaşarak yavaş yavaş konuşuyorlardı, ama birinin söylediğiyle ötekinin yanıtı arasında öyle uzun bir zaman geçiyordu ki onları duyan bir kimse, konuşan bir makineyi dinlediğini sanır ve, acaba bu becerikli alet gerçekten işliyor mu yoksa uzun bir süre kendi kendine kurulduktan sonra takılıp hareketsiz mi kalıyor, diye kuşkuya düşebilirdi. Solomon'la Jane sabırsızlık edip aceleci davransalar, sonradan pişman olacaklarını biliyorlardı: Aceleciliğin nerelere yol açtığını, duvarın öteki yanında oturan kardeşleri Jonah'ın haline bakarak görebilirlerdi.

Ama onların nöbet tuttukları oturma odasının havası ara sıra yakın ya da uzak yerlerden gelen konuklarla değişiyordu. Peter Featherstone artık hep yukarı katta kaldığı için, malı mülkü yakın çevrelerden edinilen bilgilerin ışığı altında enine boyuna tartışılabilir olmuştu. Köylerden ve Middlemarch'tan bazı komşular, aileden

kimselerle aşağı yukarı aynı görüşleri ileri sürüyor, onların Vincy'lere ilişkin kaygılarını paylaşıyorlardı. Mrs. Waule ile konuşan kadın konuklar arasında, kendilerinin de geçmişte nankör yaşlı adamların sırf kötülük olsun diye hazırladıkları ek vasiyetnamelerle ve yaptıkları evliliklerle hayal kırıklığına uğratıldıklarını hatırlayınca, üzüntüden gözyaşlarını tutamayanlar bile vardı. Bu tür konuşmalar Mary Garth odaya girer girmez, tıpkı körükleri kapanan bir org gibi birden kesiliyor, tüm gözler, olası bir vâris ya da demir sandıklara ulaşabilecek biri diye, ona çevriliyordu.

Ancak, ailenin akrabaları ya da dostları arasındaki genç erkekler, bu güç durumda çok iyi davrandığını düşündükleri Mary'ye hayrandılar ve ona en azından etrafta uçuşan fırsatlar arasında kendi paylarına düşebilecek orta halli bir ödül olarak bakıyorlar; bu yüzden Mary'ye epeyce iltifat ediyor, nazik bir ilgi gösteriyorlardı – özellikle de, yörenin seçkin bekârı, arazi ve sığır satışlarıyla da uğraşan müzayedecisi Mr. Borthrop Trumbull. Mr. Trumbull adını herkesin pek çok yerde asılı afişlerden bildiği bir şahsiyetti, bu yüzden kendisini tanımayanlara haklı olarak acırdı. Peter Featherstone'un ikinci dereceden kuzeni oluyordu; Peter, işlerinde yardımı dokunduğu için ona başka hiçbir akrabasına göstermediği kadar nezaket göstermiş, kendi yazdırdığı cenaze programında Trumbull'u "Tabut Taşıyıcısı" tayin etmişti. Mr. Borthrop Trumbull iğrenç derecede açgözlü bir adam değildi – kendi değerinin içtenlikle farkındaydı, o kadar. Bu yüzden, ortaya çıkabilecek rakipleri kolayca alt edeceğini biliyordu; çünkü Peter Featherstone geçmişte kendisine daima iyi davranmıştı; şimdi de şayet aynı cömertliği gösterip vasiyetnamesinde şöyle yüklüce bir şey bırakırsa, kendisinin yapabileceği tek şey, Peter'a hiç dalkavukluk etmediğini, herhangi bir oyun da oynamadığını, yalnızca elinden gelen en iyi tavsiyelerde bulunduğunu söylemek olacaktı. O tavsiyeler, on beş yaşında çıraklıkla başlayan ve şimdi yirmi beşinci yılına ulaşan son derece dürüst, sağlam bir deneyime dayanan önerilerdi. Mr. Trumbull'un hayran olduğu şeyler, kendi niteliklerine duyduklarıyla sınırlı değildi: Hem meslek hem de kişisel hayatında her şeyin yüksek düzeyli olmasını severdi o. Gösterişli bir dil kullanmaya pek meraklıydı; ağzından kusurlu bir ifade kaçacak olsa, neyse ki derhal düzeltirdi; çünkü Trumbull yüksek sesle konuşur; ayakta durur ya da herkese hükmedercesine etrafta dolaşırken, fikirlerinden şaşmayan bir

kimsenin tavrıyla yeleğini aşağı çekiştirir, işaretparmağıyla sıvazlar ve bu hareketlerin her birine göğsündeki o koca koca mühürleriyle oynayarak başlardı. Ara sıra sertçe bir tavır takındığı oluyordu ama Mr. Trumbull'un sertliği daha çok, biraz bilgi ve deneyim sahibi herkesi çileden çıkaran ve düzeltilmeleri gereken bir sürü yanlış fikre yönelik bir sertlikti. Featherstone ailesi üyelerini genelde pek zeki bulmuyordu ama görmüş geçirmiş bir insan olduğundan hiçbirini dışlamıyor, mutfağa gidip Mr. Jonah ve genç Cranch'le bile konuşuyordu. Sırf bu delikanlıyı hoş tutmak için Chalky Flats hakkında sorduğu sorularla onun hayranlığını kazanmış bulunduğundan emindi. Eğer biri çıkıp da Mr. Borthrop Trumbull müzayedecidir, her konuda neyin ne olduğunu kesinlikle bilir, diye bir söz etse, Trumbull gülümser ve içinden, söyledikleri epeyce doğru ama o kadar da değil derdi. Müzayedeciler arasında, yaptığı işten utanç duymayan dürüst bir adamdı ve ona öyle geliyordu ki, Sir Robert Peel ile tanıştırılsa, bu ünlü siyasetçi de onun ne önemli bir kimse olduğunu hemen anlardı.

Mr. Trumbull yaşlı Featherstone'u görmek ayrıcalığına eriştikten sonra, saat on bir buçukta salona inmiş, Mrs. Waule ile Solomon'un arasında, sırtı şömineye dönük, ayakta duruyordu. "İzniniz olursa, şu sizin jambondan bir dilim alabilirim, Miss Garth; bir bardak da o biranızdan, lütfen. Sizin gitmenize gerek yok; izin verin, zili çalayım getirsinler" dedi.

"Teşekkür ederim" dedi Mary; "Ama mutfakta yapacak işim var zaten."

Mrs. Waule, "Eh, Mr. Trumbull, sizin büyük bir teveccüh gördüğünüz belli" dedi.

Sakin sakin mühürleriyle oynayan müzayedeci, "Anlamadım; ihtiyarla görüştüğüm için mi?" dedi. "Bakın, eskiden beri bana çok güvenir o." Dudaklarını büzdü, düşünceli düşünceli kaşlarını çattı.

Solomon tevazu ifade eden ölgün bir sesle, "Ağabeyimizin neler söylediğini sorabilir miyiz, acaba?" dedi; varlıklı bir adam olarak tevazu göstermeye gerek duymadığından, sesinde Mr. Trumbull'la için için eğlenen bir kurnazlık havası vardı.

Mr. Trumbull neşeli, yüksek bir ses ama iyice açık alaycı bir tavırla, "A, evet, elbette sorabilirsiniz" dedi. "Sorgu sualde bulunabilir; istintak da edebilirsiniz." Üslubunun düzeyi arttıkça sesi de gitgide derinleşerek devam etti: "Güzel konuşan kimseler hep böyle yapar,

sorularına yanıt beklemedikleri zamanlar bile. Biz buna söz sanatı diyoruz; yüksek mertebede bir dil, anlayacağınız." Belâgat sahibi müzayedeci kendi dil ustalığını beğenerek gülümsedi.

Solomon, "Ağabeyimin vasiyetnamesinde *sizi* unutmadığını duyarsam, buna sevinirim, Mr. Trumbull. Hiçbir zaman değerli kimselere karşı olmadım ben. Hak etmeyen değersizlere karşıyım yalnızca" dedi.

Mr. Trumbull anlamlı anlamlı, "Ah, bakın işte bu, işte bu" dedi. "Şimdiye kadar vasiyetnameler yoluyla hak etmeyen değersiz kişilere mal mülk bırakıldığı inkâr edilemez; bunlar arasında, vasiyetname dışında kalan malların üstüne oturan kimseler bile vardır. Vasiyetnamelerin durumu böyle işte." Gene dudaklarını büzdü, kaşlarını hafifçe çattı.

Bu anlaşılmaz sözler, karamsar bir kadın olan Mrs. Waule'un moralini bozmuştu; "Ağabeyimin topraklarını kesinlikle aile dışından birine bıraktığını mı söylemek istiyorsunuz siz, Mr. Trumbull?" diye sordu.

Kız kardeşinin sorusu yanıtsız kalınca Solomon, "İnsan topraklarını ha birilerine vermiş, ha bir hayır kurumuna bağışlamış" dedi.

Mrs. Waule gene, "Ne, o zaman şu Mavi Ceketliler'inki gibi bir hayır kurumu mu olacak buralar, yani?" dedi. "Ah, Mr. Trumbull, kesinlikle böyle bir şey kastetmiş olamazsınız. Kendisini varlık sahibi eden Yüce Tanrı'ya karşı gelmek olur bu."

Mrs. Waule konuşurken Mr. Trumbull şömineden uzaklaşıp pencereye doğru yürüdü, işaretparmağını yakasının içinde, sonra favorilerinde ve saçlarında dolaştırdı. Derken Miss Garth'ın iş masasına gitti, üstünde duran bir kitabı açtı, satışa sunuyormuş gibi başlığını yüksek, tumturaklı bir sesle okudu:

"*Anne of Geierstein* (Jirstiin diye telaffuz etti), ya da Sisler Kızı, *Waverley*'nin yazarı tarafından." Sonra sayfayı çevirdi, derinden gelen aynı yüksek sesle devam etti: "Aşağıdaki bölümlerde anlatılan olaylar neredeyse dört yüz yıl önce Kıta Avrupası'nda geçmiş bulunuyor." Sondaki gerçekten çok güzel bulduğu "Kıta Avrupası" sözcüklerini bile bile, cahil halkın yaptığı gibi, son iki heceyi vurgulayarak okumuştu, çünkü bu yeni telaffuz biçimiyle, parçanın tüm gösterişli güzelliğini artırdığını düşünüyordu.

O sırada elinde tepsiyle uşak içeri girdi; böylece Solomon'la Mrs. Waule, bir yandan Mr. Trumbull'un hareketlerini izler, bir yandan da

üzülerek, yüksek bilgi sahibi olmanın asıl önemli işleri engellediğini düşünürlerken, Mrs. Waule'un sorusunun yanıt beklediği dakikalar güven içinde atlatılmış oldu. Aslında Mr. Trumbull, Featherstone'un vasiyetnamesi hakkında hiçbir şey bilmiyordu; ama bildiği bir şeyi saklamaktan dolayı tutuklanması söz konusu olmadıkça, hiç kimse ona herhangi bir konuda bilgisiz olduğunu söyletemezdi.

Uşağı korkutmamak istercesine, "Sadece azıcık jambonla bir bardak bira alacağım" dedi. Birkaç parça jambonu şaşırtıcı bir hızla mideye indirdikten sonra, "Halkla iç içe bir meslek erbabı olarak, ancak vakit bulunca bir şeyler atıştırabiliyorum ben. Bu jambonun İngiltere'nin en iyi jambonu olduğuna bahse girerim. Bence, Freshitt Hall'da yediklerimden daha iyi; ne de olsa, bu işlerden biraz anlarız" diye ekledi.

Mrs. Waule, "Bazıları jambonlarında bu kadar şeker sevmiyor. Ama zavallı ağabeyim hep şekerli olsun ister" dedi.

"Eğer bundan iyisini talep eden varsa, etmekte özgürdür; edebilir elbette; ama Tanrım, şundaki aromaya bakın! Bu kalitede jambondan çokça satın alıp bir kenara koymak isterdim doğrusu. Kibar bir bey sofrasına—" Mr. Trumbull'un sesi bu noktada duygusallaşıp yakınır gibi bir ifade aldı, "böyle bir jambon çıkarabiliyorsa, ne mutlu ona" diye devam etti.

Jambon tabağını bir kenara itip bardağına bira koydu; iskemlesini biraz ileri çekerken, bu fırsatı kullanıp (Mr. Borthrop Trumbull kuzeyin üstün ırklarını başkalarından ayıran ciddi tavır ve hareketlere sahip bir insandı) bacaklarına baktı ve beğenerek okşadı.

Mary Garth salona geri gelince, "Görüyorum ki şurada size ait ilginç bir eser var, Miss Garth" diye söze başladı; "*Waverley*'nin müellifi yazmış, yani Sir Walter Scott. Romanlarından birini ben de satın almıştım; *Ivanhoe* başlıklı çok güzel bir kitap, çok büyük bir eser. Scott'u öyle hemen alt edecek bir yazar kolay kolay çıkmaz bence; yakın gelecekte hiçbir yazarın onu geçebileceği kanaatinde değilim ben. Az önce *Anne of Jeersteen*'in en başından bir yer okudum. Çok güzel bir girizgâh yapmış." (Özel hayatında da el ilanlarında da Mr. Trumbull asla "başlangıç" demez, daima "girizgâh" sözcüğünü kullanırdı.) "Görüyorum ki çok okuyan birisiniz siz. Bizim Middlemarch'ın kütüphanesine üye misiniz acaba?"

"Hayır, değilim" dedi Mary. "Bu kitabı Mr. Fred Vincy getirdi bana."

Mr. Trumbull, "Ben kendim de kitaplarla fazlaca haşır neşirimdir. İki yüzden fazla deri ciltli kitabım var; hepsinin de seçkin eserler olduklarını söyleyebilirim. Ayrıca, resimlerim de var: Murillo'dan, Rubens'den, Teniers, Tiziano, Vandyck ve başka ressamlardan. Dilediğiniz kitabı size ödünç vermek beni mutlu edecektir; siz bana adını söyleyin yeter, Miss Garth" dedi.

Mary gene acele oradan ayrılırken, "Çok teşekkür ederim ama kitap okuyacak fazla vaktim yok benim" dedi.

Mary dışarı çıkıp kapıyı kapadıktan sonra, Solomon başıyla o yana doğru işaret ederek, "Ağabeyim vasiyetnamesinde *ona* bir şeyler bırakmıştır herhalde" dedi.

Mrs. Waule, "Ağabeyimizin ilk karısı ona uygun biri değildi" dedi. "Drahoma olarak hiçbir şey getirmedi; bu genç kız o kadının yeğeni oluyor. Çok da gururlu. Ayrıca, ağabeyim baştan beri maaşı her neyse, veriyor ona."

Birasını içip bitiren Mr. Trumbull gösterişli bir hareketle yeleğini düzelterek ayağa kalkarken, "Ama bana sorarsanız, aklı başında bir kız" dedi. "İlaçları karıştırıp, damlaları hazırlarken izledim onu. İşini çok dikkatli yapıyor. Bir kadında son derece önemli bir noktadır bu, efendim; yukarıda yatan o zavallı dostumuz –o aziz insan için de– çok önemli bir nokta. Hayatına değer veren erkek, karısını bir hastabakıcı diye düşünmeli. Evlenecek olursam, ben öyle yapacağım; inanıyorum ki bu hususta hataya düşmeyecek kadar uzun bir bekârlık hayatı yaşamış bulunuyorum. Bazı erkekler toplumsal konumlarını bir parça yükseltmek için evlenmek zorundalar; benim böyle bir şeye ihtiyacım yok; ama olduğunda, umarım birileri çıkar da hatırlatır bunu bana; umarım bir kişi bu gerçeğe dikkatimi çekme lütfunda bulunur. Size iyi sabahlar diliyorum, Mrs. Waule. İyi sabahlar, Mr. Solomon. İleride bu kadar üzücü olmayan şartlar altında görüşeceğimiz ümidiyle."

Mr. Trumbull başıyla zarif bir selam verip gidince Solomon kız kardeşine doğru eğildi, "İşte, şuraya yazıyorum, Jane; ağabeyim yüklü bir para bıraktı bu kıza" dedi.

"Mr. Trumbull'un söylediklerinden, bunun böyle olacağını herkes anlar" dedi Jane. Biraz durdu, sonra, "Şunun dediğine bak! Benim kızlarım dayılarına damlalarını yapmayı beceremezmişler gibi sanki" diye ekledi.

"Müzayedeciler çılgın laflar ederler" dedi Solomon, "Gene de, bu Trumbull şimdiye kadar iyi para kazandı."

BÖLÜM 33

"Gözlerini kapa onun, sımsıkı çek perdeyi;
Bizler de gidip düşünceye dalalım."

Shakespeare, *VI. Henry, 2*

O gece saat on ikiden sonra Mary Garth, Mr. Featherstone'un odasında nöbeti devralıp sabahın erken saatlerine kadar orada tek başına oturdu. Yaşlı adam Mary'ye her ihtiyaç duyduğunda hırçınlık etse de Mary aralarda hiç kımıldamadan oturup dışarıdaki sessizliğin ve ölgün ışığın tadını çıkarabildiği için, gece nöbetlerine çoğu zaman kendisi gönüllü oluyordu. Şöminede hafif çıtırtılarla yanan ateşin hareketli kızıl alevlerinin, Mary'nin her gün evde küçümseyerek seyrettiği sıradan tutkulardan, budalaca arzulardan, birtakım değersiz belirsizlikler uğruna harcanan çabalardan uzak, sakin, vakur bir hayatı vardı sanki. Mary kendi düşüncelerine dalıp gitmekten hoşlanıyor, alacakaranlıkta elleri kucağında oturarak çok iyi vakit geçiriyordu; çünkü daha küçük yaştan hayatta her şeyin kendisinin istediği gibi gitmesine pek ihtimal olmadığına kuvvetle inandığından, başına kötü bir şey geldiğinde şaşırıp kızarak vaktini ziyan etmedi o. Sonunda hayata, gururlu –hayır, hayır– yüce gönüllü bir kararlılıkla, içinde kendisinin alçaklık ya da hainlik rollerini oynamamaya kesin karar verdiği bir komedi diye bakmaya başlamıştı. Eğer saygı duyduğu bir anne babası ve –gene daha çocukken kendisi için aşırı isteklerde bulunmamayı öğrendiği için– sevgiyle, şükranla dopdolu bir yüreği olmasaydı, Mary insanların kötülüğüne inanan alaycı biri olur çıkardı.

Her zaman yaptığı gibi o akşam da oturmuş gün boyu karşılaştığı sahneleri aklından geçiriyor, insanların garipliklerini düşünüp bunlara bir de o anda kendi hayalinde yarattığı komik davranışları ekleyince, dudaklarında sık sık neşeli bir gülümseme beliriyordu: İnsanlar, başlarında farkında olmadıkları soytarı şapkalarıyla, boş hayaller kurarak; herkesin yalanları apaçık ortadayken, kendi yalanlarının hiç belli olmadığını düşünerek; tüm dünya lamba ışığında

sarı görünürken, sanki bir tek onlar pembeymiş gibi kendilerini herkesten farklı görerek ne kadar gülünç oluyorlardı. Ancak, Mary'nin yakından gördüğü ama pek gülünç bulmadığı bazı boş hayaller de vardı. Elinde Mr. Featherstone'un huyunu suyunu dikkatle izlemenin dışında herhangi bir kanıt olmadığı halde için için emindi ki, bu yaşlı adam Vincy'leri yanında görmekten hoşlansa da, kendinden uzak tuttuğu akrabaları kadar onları da hayal kırıklığına uğratabilirdi. Mary, Mrs. Vincy'nin kendisini Fred'le baş başa bırakmamak için gösterdiği çabaya epeyce içerliyordu ama öfkesi onu, enistesi Featherstone Fred'e hiçbir şey bırakmadığı takdirde, Fred'in durumunun ne olacağını düşünüp kaygılanmaktan alıkoymuyordu. Fred'le birlikteyken onunla alay edebiliyor ama yanında olmadığı zamanlar, budalalıklarına üzülüyordu.

Gene de Mary kendi düşüncelerini beğenmekteydi; onunki gibi işlek, tutkularla dengesi bozulmamış genç bir zihin, hayatı tanımayı yararlı sayar ve gücünün neler yapabileceğini ilgiyle izler. Mary yüreği neşe dolu bir kızdı. Onun şimdiki düşünceleri arasında ölüm döşeğindeki Featherstone'a ilişkin herhangi bir keder ya da acıma duygusu yoktu. Hayatından geriye kötülükten başka bir şey kalmayacak yaşlı bir adam hakkında bu tür duyguları hissediyormuş gibi yapmak, onları gerçekten hissetmekten daha kolaydır. Mary, Mr. Featherstone'un hep en tatsız yönlerini görmüştü; onun da kendisiyle gurur duyduğu falan yoktu; yalnızca işine yarayan biriydi, o kadar. İnsana sürekli kırıcı sözler söyleyen bir kimse için kaygılanmak, ermişlerin, azizlerin yapacağı bir şeydir ama Mary ne ermiş ne de azizdi. Karşılık olarak enistesine bir tek sert söz söylememiş, ona hep sadakatle hizmet etmişti; elinden gelen de ancak bu kadardı. Yaşlı Featherstone kendi ruhunun selameti hakkında hiç kaygılanmıyordu; bu konuda rahip Mr. Tucker'ın çağrılmasını reddetmişti.

Bu gece hiç kırıcı söz etmemiş, ilk bir ya da iki saat hiç kımıldamadan yatmıştı; sonra Mary onun anahtar destesini her zaman yatağında tuttuğu o teneke kutuya vurarak tıkırdattığını işitti. Saat üç sularında dikkat çekecek ölçüde açık seçik bir sesle, "Missy, buraya gel!" dedi.

Mary yanına gidince, çoğu zaman bu işi kendisine yaptırdığı halde, teneke kutuyu yorganın altından çıkarmış olduğunu gördü; desteden kutunun anahtarını da ayırmıştı. Şimdi kutuyu açtı, içinden başka bir anahtar çıkardı, tüm keskinliğini yeniden toplamışa

benzeyen gözlerini Mary'ye dikerek, "Evde onlardan kaç kişi var?" diye sordu.

Onun konuşma biçimine alışık olan Mary, "Kendi akrabalarınızdan mı, efendim?" dedi ve devam etti: "Mr. Jonah Featherstone ile Tom Cranch geceleri burada yatıyorlar."

"Buraya yapışıp kaldılar, ha? Ya ötekiler; her gün geliyorlardır, eminim; Solomon'la Jane ve gençlerin hepsi? Gelip gözetliyor, sayıyor, hesaplıyorlar ha?"

"Hepsi her gün gelmiyor. Mr. Solomon'la Mrs. Waule her gün buradalar; diğerleri de sık sık uğruyor ama."

Yaşlı adam Mary'yi yüzünü ekşiterek dinliyordu; şimdi yumuşak bir yüzle, "Budalalar. Dinle beni, Missy. Şu anda saat sabahın üçü ve benim aklım her zamanki kadar yerinde. Malımın mülkümün ne kadar olduğunu, paramı nereye yatırdığımı, her şeyi biliyorum. Ve fikrimi son ana kadar değiştirmek ve dilediğimi yapmak için her hazırlığı önceden tamamladım. Beni duyuyor musun, Missy? Aklım tamamen yerinde benim" dedi.

Mary sakin sakin, "Peki, arzunuz, efendim?" dedi.

Mr. Featherstone kurnaz kurnaz ona bakıyordu; sesini alçaltarak, "İki vasiyetname hazırladım, bunlardan birini yakacağım. Şimdi dediklerimi yapacaksın. Şuradaki küçük odada demir sandığım var; bu onun anahtarı. Sandığın tepesindeki pirinç levhayı kenarından, ta sürgü gibi gidinceye kadar iyice it; o zaman anahtarı öndeki kilide sokup çevirebilirsin. Git ve bunu yap ve en üstteki kâğıdı al; üzerinde iri harflerle Son Vasiyetname yazılı."

Mary kararlı bir sesle, "Hayır, efendim, bunu yapamam" dedi.

"Yapamaz mısın? Sana yapacaksın diyorum ben." Mary'nin direnişi karşısında şaşkınlıktan sesi titremeye başlamıştı.

"Sizin demir sandığınıza da, vasiyetnamenize de dokunamam ben. Üzerimde kuşku yaratabilecek hiçbir şey yapamam."

"Söylüyorum sana, aklım başımda benim. Son anda ne istiyorsam onu yapamaz mıyım? Bu yüzden iki vasiyetname hazırladım. Al şu anahtarı diyorum sana."

Mary daha da kararlı bir sesle, "Hayır, almayacağım, efendim" dedi. Duyduğu tatsız isteksizlik gitgide artıyordu.

"Söylüyorum sana. Kaybedecek vakit yok."

"Bu konuda bir şey yapamam ben, efendim. Sizin hayatınızın sonunun, benim hayatımın başlangıcına leke düşürmesine izin

veremem. Demir sandığınıza da vasiyetnamenize de elimi sürmeyeceğim." Mary yatağın başından biraz uzaklaştı.

Yaşlı adam boş boş bakan gözlerle bir süre durdu; halkadaki anahtarlardan birini elinde dimdik tutuyordu; sonra aniden huzursuz huzursuz, sıska sol eliyle teneke kutuyu önüne boşalttı.

Acele acele, "Missy, buraya bak!" dedi; "Bu paraları al – kâğıt paraları, altınları; al hadi, hepsi senin olsun; söylediğimi yap yeter ki."

Anahtarı elinden geldiği kadar ona doğru uzatmaya çalışırken, Mary biraz daha geriye çekildi.

"Sizin anahtarınıza da paranıza da elimi süremem, efendim. Lütfen bunu yapmamı benden bir daha istemeyin. Israr ederseniz, gidip kardeşinizi çağırmam gerekecek."

Peter Featherstone elini indirdi ve Mary hayatında ilk kez onun bir çocuk gibi ağlamaya başladığını gördü. Olabildiğince yumuşak bir sesle, "Lütfen, paranızı kaldırın, efendim" dedi; sonra da yaşlı adamı daha fazla konuşmanın bir işe yaramayacağına ikna etmekte yardımı olabilir ümidiyle gidip şöminenin başındaki yerine oturdu. Mr. Featherstone çok geçmeden toparlandı, sabırsız bir tavırla, "Öyleyse, buraya bak. O delikanlıyı çağır bana. Fred Vincy'yi çağır" dedi.

Mary'nin kalbi küt küt atmaya başladı. Zihninden hızla, ikinci bir vasiyetnamenin yakılmasının ne ifade edebileceği konusunda pek çok düşünce geçti. Acele, güç bir karar vermesi gerekiyordu.

"Çağırırım, ama onunla birlikte Mr. Jonah'la ötekileri de çağırmama izin verirseniz ancak" dedi.

"Başka kimse yok diyorum sana. Yalnızca delikanlıyı. Benim dediğim gibi olacak."

"Günün aydınlanmasını bekleyin, efendim; herkesin kalkmasını. Ya da izin verin, Simmons'u çağırayım şimdi, gidip avukatı getirsin. İki saat geçmeden avukat burada olur."

"Avukat mı? Avukatla ne işim var benim? Kimsenin haberi olmaz diyorum sana. Benim dediğimi yap sen."

Mary ikna etmeye çalışan bir sesle, "Başka birini çağırayım, efendim" dedi. İçinde bulunduğu durum –her zamanki öksürük nöbetlerine tutulmadan tekrar tekrar konuşabilmesini sağlayan garip bir enerjiyle canlanmışa benzeyen bu yaşlı adamla yalnız kalmak– hiç hoş değildi; ama gene de onun telaşlı ve sinirli halini gereksiz yere artıracak bir zıtlaşmayı sürdürmek istemiyordu. "Lütfen, izin verin, birini çağırayım" diye üsteledi.

"Bırak bunları diyorum sana. Buraya bak Missy. Al şu parayı. Önüne bir daha asla böyle bir fırsat çıkmaz. Neredeyse iki yüz sterlin, kutuda daha da var; hepsinin ne kadar olduğunu kimse bilmiyor. Bu parayı al ve dediğimi yap."

Şöminenin yanında ayakta duran Mary, ateşin kızıl ışığının yaşlı adamın üzerine düştüğünü gördü; doğrulup yastıklarına yaslanmış, kemikli eliyle anahtarı uzatıyordu; paralar önündeki yorganın üzerindeydi. Son anlarında dilediği şeyi yapmak isteyen bir adamın bu görüntüsünü Mary hiçbir zaman unutmadı. Ama yaşlı adamın parayı teklif ediş biçimi, onu daha büyük bir kararlılıkla konuşmak zorunda bırakmıştı.

"Boşuna uğraşmayın, efendim. Yapamam. Paranızı yerine koyun. O paraya el süremem ben. Sizi rahatlatabilmek için başka her şeyi yaparım, ama anahtarlarınıza, paranıza kesinlikle dokunamam."

Yaşlı adam kısık çıkan ama kâbus görürkenki gibi, yüksek çıkmaya çalışsa da ancak işitilebilen öfkeli bir sesle "Başka her şeyiymiş! Başka bir şey istemiyorum ki ben. Buraya gel. Yaklaş hadi" dedi.

Mary onu çok iyi tanıdığından, çekine çekine yaklaştı. Anahtarları bırakarak bastonunu kapmaya çalıştığını, bu sırada elinin zorlanması nedeniyle kasılan bir yüzle yaşlı bir sırtlan gibi kendisine baktığını gördü. Güvenli bir noktaya gelince durdu. Yumuşak bir sesle, "Size biraz kuvvet şurubu vereyim de sakinleşmeye çalışın" dedi. "Belki uyursunuz. Yarın gün ışığında istediğinizi yaparsınız."

Mary ulaşamayacağı bir yerde olduğu halde, Featherstone bastonu kaldırdı ve büyük bir çabayla fırlattı ama çabası boşunaydı. Baston yatağın ayak ucundan kayarak yere düştü. Mary bastonu orada bırakarak şöminenin başındaki iskemlesine döndü. Az sonra gidip kuvvet şurubunu verebilirdi. Nasıl olsa yorgunluktan hareketsiz kalacaktı. Sabahın en soğuk anları yaklaşıyordu; şöminedeki ateşin gücü azalmıştı; pencere perdelerinin aralıklarından güneşliğin ağarttığı solgun ışığı görebiliyordu. Ateşe biraz odun atıp omuzlarına bir şal aldıktan sonra, Mr. Featherstone'un artık uyuduğunu umarak iskemlesine oturdu. Yanına gidecek olsa, öfkesi devam edebilirdi. Bastonu fırlattıktan sonra hiçbir şey söylememişti; ama Mary anahtarları yeniden aldığını, sağ elini paraların üstüne koyduğunu görmüştü. Paraları kaldırmadığına göre Featherstone'un uykuya daldığını düşündü.

Mary gece vakti olanları hatırlayıp üzerlerinde düşündükçe, o önemli karar anında kendi davranışını, kendi yapmak zorunda kaldığı şeyleri sorguladıkça, huzursuzluğunun iyice arttığını hissetmeye başladı.

Şömineye attığı kuru odunlardan çıkan alevler şimdi odanın her yanını aydınlatıyordu; yaşlı adamın, başı biraz yana dönük, sessizce yattığını gördü. Yumuşak adımlarla ona yaklaştı; yüzünün garip bir biçimde hareketsiz durduğunu düşündü; ama hemen ardından yükselen alevlerin ışığı her şeyi iyice aydınlatınca, emin olamadı. Küt küt çarpan yüreği, algılama gücünü öylesine bulandırmıştı ki, yaşlı adama dokunduğu ve soluk alıyor mu diye dinlediği zaman bile vardığı sonuca güvenemedi. Pencereye gitti, perdeyi ve güneşliği hafifçe aralayınca, yatağa solgun bir güneş ışığı vurdu.

Mary hemen zile doğru koştu ve çılgın gibi çalmaya başladı. Kısa bir sürede hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde anlaşıldı ki Peter Featherstone sağ eliyle anahtarlara sımsıkı sarılmış, sol elini kâğıt ve altın paraların üzerine koymuş ve öylece ölmüştü.

DÖRDÜNCÜ KİTAP
ÜÇ AŞK SORUNU

BÖLÜM 34

"Birinci Adam Böyle adamlar tüydür, yongadır, samandırlar,
Ne ağırlıkları ne de güçleri vardır onların.
İkinci Adam Ama hafiflik de nedenseldir, tüm ağırlıkları o sağlar;
Çünkü güç, ancak güçsüzlük olunca kendine bir yer bulur;
İlerlemek, bir yeri terk etmektir ve yüzen bir gemi
Karaya oturabilir, dümencinin düşüncesi
Dengeleyecek güçte olmadığı için zıtlıkları."

Peter Featherstone Mayıs ayında bir sabah toprağa verildi. Middlemarch'ın sevimsiz çevre mahallelerinde mayıs her zaman ılık ve güneşli değildir, o sabah soğuk bir rüzgâr etraftaki bahçelerden Lowick'in kilise mezarlığındaki yeşil tümseklerin üstlerine çiçek goncaları savuruyordu. Hızla akıp giden bulutların arasından ara sıra bir ışık sızıyor, çirkin güzel demeden, o sırada üstüne düştüğü her şeyi altın tozuna boğuyordu. Mezarlıktaki insanlar dikkat çekecek ölçüde çeşitliydi; çünkü köylerden cenaze törenini görmek için gelen küçük bir kalabalık da oradaydı. Her yere "muazzam bir cenaze olacak" diye haber gelmişti; yaşlı adam kendisi için "soylu kimselerinkinden de iyi" bir tören düzenlenmesini istemiş, her şeyin nasıl yapılacağını anlatan yazılı bir talimat bırakmıştı. Haber doğruydu; Peter Featherstone, Molière'in Harpagon'u gibi insanı hep sıska, hep aç bırakacak bir tasarruf tutkusunun pençesinde yaşayan ve daha hayattayken cenaze masrafları hakkında bile pazarlık edecek kadar paragöz bir adam değildi. Parayı severdi ama onu garip zevklerini tatmin uğrunda harcamayı da severdi; en bayıldığı şeyse, parayı gücünü başkalarına hissettirerek biraz huzurlarını kaçıracak bir araç olarak kullanmaktı. Eğer şu anda bir kimse çıkıp da yaşlı Featherstone'un birtakım iyi niteliklerinin de olması gerektiğini ileri sürse, hayır yoktu diyemem; ama şunu belirtmeliyim ki, iyiliğin yapısında bir çekingenlik, gösterişten uzaklık vardır ve hevesi kolayca kaçabilir; hayatının ilk evrelerinde

arsız kötülüklerce fazlaca dirseklendiği zaman, bir köşeye çekilip durma eğilimindedir; bu yüzden bencil yaşlı bir adamı zihinlerinde kuramsal olarak değerlendirenler, ondaki iyiliğe kendisini şahsen tanıyan ve bu nedenle daha dikkatli yargılarda bulunan kimselerden daha kolay inanırlar. Her neyse, Featherstone iyi bir cenaze töreni yaptırmayı kafasına koymuş ve cenazesine o sırada evlerinde oturmayı tercih edeceklerini düşündüğü kişilerin de çağrılmalarını istemişti. Hatta ailesinden kadınların tabutun peşinden mezara kadar gitmelerini arzu etmiş, zavallı kız kardeşi Martha bu yüzden güç bir yolculuk yaparak ta Chalky Flats'ten gelmişti. O da, Jane de bunu, hayattayken kendilerini görmekten hiç hoşlanmayan bir ağabeyin sonradan, vasiyetnamesini yazma vakti geldiğinde, kız kardeşlerini yanında istemiş olmasının bir işareti sanarak (göz-yaşları içinde) çok sevineceklerdi. Ama aynı işaretin, sırtındaki o pahalı siyah ipek elbiseye bakılırsa, küstahça büyük ümitler beslediği anlaşılan Mrs. Vincy'ye de verilmiş olması, sevinçlerine gölge düşürüyor; Mrs. Vincy'nin yüzünün o parlak tazeliği, onun aileyle kan bağı bulunmayan, genellikle insanların "sırf eşi tarafından akraba" diyerek hiç sevmedikleri türden bir kadın olduğunu açıkça gösterdiği için, kızgınlıklarını daha da artırıyordu.

Bizler hepimiz şu ya da bu şekilde hayaller kuran insanlarız; bu hayaller isteklerimizin ürünleridir; zavallı Peter Featherstone çevresindeki kimselerin arzuladıkları şeylere kendilerini nasıl inandırdıklarını gördükçe, onlara pek gülerdi; ama sonunda kendisi de aynı yanılgıya düşmekten kurtulamadı. Cenaze töreninin programını hazırlarken, belli ki törenin bir parçası olarak tasarladığı küçük oyundan beklediği zevkin, sırf o sırada aldığı zevkten ibaret kalacağını açıkça fark edememişti. Mezardan uzanarak insanlara sımsıkı yapışacak olan cansız elinin yaratacağı öfkeyi düşünerek kıs kıs gülerken, zihninde canlandırdığı görüntüler arasında kendi çürümeye yüz tutmuş hareketsiz bedeninin de yer alması kaçınılmazdı ve hayalleri geleceğe yönelik bulunduğundan, isteğinin ancak kendisi tabutunun içindeyken yerine gelebileceğini de biliyor olmalıydı. Bu bakımdan, Featherstone da hayal kuran bir adamdı, ama bunlar sırf kendi tarzında kurulmuş hayallerdi anlaşılan.

Her neyse, insanları törene taşıyan üç yas arabasının üçü de onun yazılı talimatlarına uyularak doldurulmuştu. Tabutun iki yanında, son derece gösterişli atkılar ve şapka şeritleri takmış atlılar

gidiyordu; tabutu taşıyanların üstlerinde bile en iyisinden, pahalı yas giysileri vardı. Siyahlar giymiş insanların arabalardan inmesiyle, kilise bahçesinin küçüklüğünden dolayı topluluk daha da büyük görünmeye başladı. Rüzgârdan titreyen kederli insan yüzleri ve siyah kumaşlar, ağır ağır düşen çiçek goncalarını ve yerdeki papatyaları aydınlatan güneş ışınlarına garip bir şekilde aykırı, farklı bir dünyanın varlığını dile getiriyorlardı sanki. Kalabalığı –Peter Featherstone'un her zaman olduğu gibi özel nedenlere dayanan bir ricası üzerine– Rahip Mr. Cadwallader karşıladı. Çömez adını verdiği rahip yardımcılarını küçümsediği için, Featherstone mevki sahibi bir rahip tarafından toprağa verilmeyi kararlaştırmıştı. Söz konusu rahip Mr. Casaubon olamazdı; bunun nedeni, sırf onun artık bu tür görevleri yapmayı reddetmesi değil, Mr. Featherstone'un ona duyduğu kişisel kızgınlıktı; çünkü Casaubon bölge kilisesinin başrahibi olarak Featherstone'un toprakları üzerinde onda bir vergi hakkına sahipti; ayrıca, yaşlı adamın kilisede, hiç uykusu olmadığı halde, içinden homurdana homurdana sonuna kadar oturmak zorunda kaldığı sabah vaazlarını veren kişi de Casaubon'du. Featherstone'un kibir küpü bir köy rahibinin tepesine dikilip kendisine ders vermesine itirazı vardı. Ama Mr. Cadwallader'la ilişkileri başkaydı: Mr. Casaubon'un arazisinden geçen alabalık deresi, Featherstone'un topraklarından da geçiyordu; bu yüzden Mr. Cadwallader, kendisine ders verecek yerde, bir ricada bulunmak zorunda kalmış bir rahipti. Ayrıca, Cadwallader Lowick'e dört mil uzaklıkta yaşayan itibarlı kişilerden biriydi; bu da onu, bölge başyargıcı ve ileri gelen öteki yetkililer gibi, işlerin yürümesi bakımından az çok gerekli sayılan kimselerle eşit bir düzeye yükseltiyordu. Mr. Cadwallader tarafından toprağa verilmenin hoş bir yanı da, adının dilerseniz yanlış telaffuz etmenize çok iyi fırsat sağlayan bir ad oluşuydu.

Tipton ve Freshitt'in rahibine bahşedilen bu şeref nedeniyle, Mr. Casaubon'un evinin ikinci katındaki bir pencereden yaşlı Featherstone'un cenaze törenini seyretmek için toplananlar arasında rahibin eşi Mrs. Cadwallader da vardı. Mrs. Cadwallader bu eve misafir gitmekten hoşlanmazdı, ama kendisinin de söylediği gibi, bu cenazeye katılacak türden garip yaratıkları toplu halde görmeyi seviyordu; şimdiki ziyaretin tam anlamıyla eğlenceli geçmesi için Sir James ile genç eşi Lady Chettam'ı ikna etmiş, Rahip Cadwallader'la kendisini arabalarıyla Lowick'e götürmelerini sağlamıştı.

Celia, "Sizinle nereye isterseniz giderim, Mrs. Cadwallader; ama cenazelerden hoşlanmam ben" demişti.

"Ah, şekerim; ailende rahip varsa, zevklerini buna göre ayarlamak zorundasın; ben ta başlarda yaptım bu ayarlamayı. Humphrey ile evlenince, kilisede vaaz dinlemekten hoşlanmaya karar verdim ve işe vaazların sonunu sevmekle başladım. Çok geçmeden sevgim, ortalarına ve başlarına da yayıldı, çünkü baktım, baş ve orta olmadan sona gelemiyorum."

Yaşlı Lady Chettam heybetli bir tavırla, "Hayır, elbette gelemezsin" diye tasdik etti.

Cenaze töreninin en iyi görülebildiği pencere, Mr. Casaubon'un çalışması yasaklandığında kullandığı odadaydı; ama uyarılara ve emirlere rağmen Mr. Casaubon bir süredir gene her zamanki yaşama biçimine dönmüştü. Bu sabah da Mrs. Cadwallader'a nazikçe hoş geldiniz dedikten sonra, usulca çalışma odasının yolunu tutmuş, orada Nuh'un torunları Cush ve Mizraim hakkında yapılan bir yanlış üzerinde derin derin düşünmeye koyulmuştu.

Konukları olmasaydı, Dorothea da çalışma odasına dönüp orada kapalı kalacak, yaşlı Featherstone'un cenazesindeki manzarayı göremeyecekti. Kendi hayatının akışından uzak görünse de, tıpkı Roma'da San Pietro Kilisesi'nin görüntüsünün o günden sonra artık kendi umutsuzluk duygularıyla iç içe geçmiş olması gibi, bu manzara da sonradan, hafızasında belli birtakım hassas noktalara dokunuldukça, zihninde hep yeniden canlanacaktı. Komşularımızın kaderinde yaşamsal değişikliklere yol açan olayların geçtikleri sahneler, bizim kendi kaderimizin de bağlı bulunduğu aynı toplumsal ortama aittirler; ayrıca, bu olaylar zihinlerimizde, tıpkı kırların, ağaçların belli birtakım görüntüleri gibi, geçmiş hayatımızın evrelerine ilişkin en güçlü duygu ve düşüncelerimizin birleşmesinden oluşan bir bütünün parçaları haline gelirler.

Niteliğini anlayamadığı garip bir şeyle, kendi yaşamının en gizli sırları arasında hissettiği bu hayal meyal bağlantı, doğrudan doğruya Dorothea'nın ateşli benliğinden kaynaklanan yalnızlık duygusunun bir yansımasıydı sanki. Kırsal kesimin seçkin insanları eskiden dağ başlarında, birbirinden uzak noktalara yayılmış evlerinde seçkin bir hayat yaşar, aşağılardaki daha kalabalık yerleşim bölgelerindekilere pek anlamadan, tepeden bakarlardı. Dorothea işte bu yüksek bakış açısının uzaklığından da soğukluğundan da rahatsız oluyordu.

Topluluk kiliseye girdikten sonra Celia sezdirmeden yanağını kocasının ceketine dokundurabilmek amacıyla onun dirseğinin arkasına çekilerek, "Ben artık bakmayacağım. Sanırım Dodo hoşlanıyor; üzücü şeyleri, çirkin insanları sever o" dedi.

Aşağıda olup bitenleri tatile çıkmış bir keşiş gibi ilgiyle seyreden Dorothea, "Aralarında yaşadığım insanlar hakkında bir şeyler bilmek, gerçekten hoşuma gidiyor" dedi. "Ufacık evlerde yaşayan kiracı işçi aileleri dışında, komşularımız hakkında hiçbir şey bilmiyoruz gibi geliyor bana. İnsan başkalarının nasıl yaşadıklarını, neler düşündüklerini hep merak ediyor. Mrs. Cadwallader'a çok minnettarım – hem geldiği hem de çalışma odasından beni buraya çağırdığı için."

"Minnettar olmalısın elbette" dedi Mrs. Cadwallader. "Sizin Lowick'teki zengin çiftçiler merak bakımından manda ya da bizonlardan farksızlar; zannedersem kilisede pek göründükleri de yok. Onlar amcanın ya da Sir James'in topraklarını işleyen kiracı çiftçilerden bambaşkalar; kendi topraklarının sahipleri oldukları için bir tür hilkat garibesiler; insan onları hangi sınıfa sokacağını bilemiyor doğrusu."

Sir James, "Cenaze alayına katılanların çoğu Lowick'li değil" dedi. "Uzak yerlerden ya da Middlemarch'tan gelen vârisler bunlar bence. Lovegood'un söylediğine göre ihtiyar, toprakları dışında, geride bir hayli para da bırakmış."

Mrs. Cadwallader, "Bir düşünsenize! Seçkin ailelerin ikinci, üçüncü erkek çocuğu olan gençlerin karınlarını doyuracak paraları yokken—" diyordu ki, kapının açıldığını işiterek arkasına döndü ve, "Aa, Mr. Brooke gelmiş. Şimdiye kadar bir eksiğimiz olduğunu hissediyordum ya, bakın nedeni buymuş işte. Bu garip cenaze törenini görmeye geldiniz tabii, öyle değil mi, Mr. Brooke?" diye devam etti.

"Hayır, Casaubon'a bakmaya geldim ben – sağlığına dikkat ediyor mu diye yani" dedi. Kendisine doğru yürüyen Dorothea'yı başıyla selamlayarak, "Ayrıca, ufak bir haber de getirmeye, ufak bir haber yani" diye ekledi. "Çalışma odasına bir göz atayım dedim; baktım Casaubon kitaplarına eğilmiş, okuyor. Yaptığının yanlış olduğunu söyledim ona. 'Yaptığın kabul edilir şey değil yani. Karını düşün, Casaubon' dedim. Yukarı geleceğine söz verdi bana. Ona haberden söz etmedim; 'yukarı gelmen gerekiyor' dedim, o kadar."

Mrs. Cadwallader, "Bakın, kiliseden çıkıyorlar" diye haykırdı. "Ne harika bir grup; içlerinde her türlüsü var! Mr. Lydgate, doktoru olarak gelmiş herhalde. Ama bakın şuradakine; gerçekten güzel bir kadın; yanındaki sarışın genç de oğlu olmalı. Kim bunlar, Sir James; tanıyor musunuz?"

Sir James, "Middlemarch belediye başkanı Vincy'yi görüyorum, onlar da karısıyla oğlu olabilirler" diyerek, Mr. Brooke'a sormak istermiş gibi ona baktı.

Mr. Brooke başını salladı, "Evet, onlar; son derece düzgün bir aile. Vincy çok iyi adamdır; imalat sektörünün kendisiyle iftihar edebileceği biri. Bizim evde görmüştünüz hani."

Mrs. Cadwallader kışkırtıcı bir sesle, "Aa, evet, sizin şu gizli komisyonunuzun üyelerinden biri o" dedi.

Sir James at sırtında tilki avına düşkün birinin küçümseyen tavrıyla, "Av köpeğiyle tavşan avlayanlardan ama" dedi.

Mrs. Cadwallader, "Ve Tipton'la Freshitt'teki el tezgâhlarında kumaş dokuyan zavallıların kanını emenlerden. Çoluk çocuğunun bu kadar bakımlı, bu kadar güzel görünmelerini buna borçlu işte" dedi. "Şu esmer, mor yüzlü insanların yanında daha da parlıyorlar. Tanrım, sıraya dizilmiş sürahiler gibi! Humphrey'ye bir baksanıza, sırtında beyaz cüppesiyle sürahilerin tepesinde dikilen çirkin bir baş melek sanki."

"Gene de cenaze töreni ciddi bir olaydır – ciddiye alırsanız yani" dedi Mr. Brooke.

Mrs. Cadwallader, "Ama ben almıyorum. Ciddiyetimi o kadar sık kullanamam ben; yoksa eskiyip parça parça olur. İhtiyarın ölüm vakti gelmişti; ayrıca, bu insanlardan hiçbirinin üzüldüğü falan da yok" dedi.

Dorothea, "Ne hazin! Bu cenaze töreni bana şimdiye kadar gördüğüm en kasvetli şey gibi geliyor. Sabahın aydınlığına düşen bir leke sanki. Bir kimse ölsün de, geride hiç seveni olmasın; benim için düşüncesi bile dayanılmaz bir şey bu" dedi.

Başka şeyler de söyleyecekti ama kocasının içeri girip gerilerde bir yere oturduğunu görünce sustu. Onun yanında olmak Dorothea'ya her zaman mutluluk veren bir şey değildi, çünkü kendisi konuşurken, çoğu zaman kocasının içinden sözlerine itiraz ettiğini hissediyordu.

"Bakın, bakın" diye haykırdı Mrs. Cadwallader, "şu koca adamın gerisinden çıkıveren yeni bir yüz var, kesinlikle ötekilerin hepsin-

den daha garip bir yüz; patlak gözlü, yuvarlak küçük bir baş; bir kurbağa yüzü sanki. Baksanıza, başka bir canlı türü olmalı bence."

Merakı uyanan Celia, Mrs. Cadwallader'ın arkasından başını uzatarak, "Ben de bakayım!" dedi. "Aa, ne acayip bir yüz!" Ardından hızla, farklı bir şaşkınlık ifade eden bir sesle, "Aşk olsun, Dodo, Mr. Ladislaw'un döndüğünü hiç söylemedin bana" diye ekledi.

Dorothea korkuyla sarsıldığını hisseti; hemen başını kaldırıp amcasına bakarken, herkes yüzünün birden sarardığını gördü; o sırada Mr. Casaubon'un gözleri de karısının üstündeydi.

Mr. Brooke yaptığı açıklamayla sanki Dorothea'nın da beklediği bir şeyi haber verirmiş gibi başını ona doğru sallayarak en rahat tavrıyla, "Ladislaw benimle birlikte geldi; benim misafirim yani; Grange'de, bizim evde kalıyor. Birlikte arabanın tepesine koyup resmi de getirdik. Bu sürprizin senin hoşuna gideceğini biliyordum, Casaubon. Resim canlıymış gibi, tıpkı sen – Aquinas olarak yani. Ressam tam hakkını vermiş. Ladislaw üzerinde konuşup anlatacak sana. Son derece iyi konuşuyor, resmin değişik yerlerine işaret ediyor, sanattan, sanatla ilgili her şeyden anlayan bir genç bu Ladislaw –hoşsohbet biri yani– hangi konu olsa konuşabiliyor sizinle; ben de uzun zamandır tam böyle birini arıyordum" dedi.

Mr. Casaubon kızgınlığını belli etmemeye çalışarak bir şey söylemeden soğuk bir nezaketle başını salladı. Will Ladislaw'un mektubunu Dorothea gibi o da iyi hatırlıyordu; tekrar iyileştiğinde o mektubun kendisi için saklanan mektuplar arasında olmadığını fark etmiş ve bundan Dorothea'nın Will'e haber gönderip Lowick'e gelmemesini söylediği sonucuna varmış, sonra da gururlu bir hassasiyetle, o konuyu bir daha açmaktan hep kaçınmıştı. Şimdi Dorothea'nın Will'i Grange'e davet etmesi için amcasına ricada bulunduğunu düşünüyor; Dorothea ise o sırada herhangi bir açıklamaya kalkışmanın doğru olmayacağını hissediyordu.

Gözlerini kilisenin bahçesinden ayıran Mrs. Cadwallader, anlamını dilediği ölçüde kavrayamadığı sözsüz bir oyun diye baktığı bu sahneyi epey bir süre izledikten sonra kendini tutamayıp, "Kimmiş bu Mr. Ladislaw?" diye sordu.

Sir James hemen atıldı: "Mr. Casaubon'un genç bir akrabası." İyi huyluluğu, insanlarla ilgili durumlarda çoğu zaman Sir James'in çabuk ve anlayışlı davranmasını sağlıyordu; kocasına bakışından Dorothea'nın içinde bir korku olduğunu hissetmişti.

Mr. Brooke açıkladı: "Çok hoş bir genç, Casaubon ona yardım için elinden gelen her şeyi yaptı." Mr. Casaubon'u cesaretlendirmeye çalışan bir tavırla başını salladı, "Ladislaw yardımlarının karşılığını ödüyor sana, Casaubon" diye devam etti. "Umarım uzun bir süre benimle kalır da birlikte benim belgelerden bir şeyler çıkarırız. Kafamda bir sürü fikir, bir sürü bilgi var yani; işte Ladislaw'un tam da bunlara bir çekidüzen verecek kişi olduğunu görebiliyorum; doğru alıntılar hangileridir – *omne tulit punctum* gibi şeyleri iyi hatırlıyor; konuları belli bir şekle sokuyor. Bir süre önce, senin hastalığın sırasında, ben davet ettim onu, Casaubon. Dorothea bana sizin kimseyi misafir edemeyeceğinizi söylemiş ve bunu ona yazmamı istemişti."

Zavallı Dorothea amcasının söylediği her sözün Mr. Casaubon'u gözüne kaçan bir kum tanesi kadar rahatsız ettiğini hissediyordu. Ama ondan Will Ladislaw'u davet etmek gibi bir istekte bulunmadığını açıklamak, o sırada hiç uygun olmayacaktı. Kocasının hangi nedenlerle genç akrabasının varlığından rahatsız olduğunu bir türlü anlayamıyordu; ancak çalışma odasındaki olay, ondan hiç hoşlanmadığını acı bir şekilde ortaya koymuştu; Dorothea gene de bu gerçeği başkalarına belli edecek herhangi bir şey söylemenin yakışık almayacağı düşüncesindeydi. Aslında Mr. Casaubon da kendi zihninde o karışık nedenlerin adamakıllı bir muhasebesini yapmış değildi; kızdığını hissedince, hepimiz gibi o da, kendi huyu suyu hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışmak yerine, kızgınlığına haklı nedenler aramıştı. Ama duygularını belli etmek istemiyordu; bu nedenle, her zamankinden daha vakur bir tavırla eğilip teşekkür ederek ağır ağır konuşmaya başlamadan hemen önce yüzünün nasıl değiştiğini bir tek Dorothea fark edebilmişti.

"Çok misafirperversiniz, efendim; o misafirperverliği benim bir akrabama da gösterdiğiniz için size şükran borçluyum."

Cenaze töreni bitmişti, kilisenin bahçesi boşalıyordu.

"Mr. Ladislaw'u şimdi görebilirsiniz, Mrs. Cadwallader" dedi Celia. "Dorothea'nın odasında Mr. Casaubon'un teyzesinin bir minyatür resmi asılı; Mr. Ladislaw tıpkı ona benziyor, pek yakışıklı."

Mrs. Cadwallader ince ince alay ederek, "Çok güzel bir delikanlı. Yeğeniniz ne olmayı düşünüyor, Mr. Casaubon?" diye sordu.

"Affedersiniz ama yeğenim değil, kuzenim o benim."

Mr. Brooke araya girerek, "Bakın, Ladislaw kanatlarını deniyor henüz" dedi. "Tam yükselecek bir genç yani. Kendisine memnuni-

yetle bir fırsat vermek isterim ben. Çok iyi bir özel sekreter olabilir – Hobbes gibi, Milton ve Swift gibi biri yani."

Mrs. Cadwallader, "Anlıyorum, siyasal konuşmalar yazabilen bir genç" dedi.

Mr. Brooke, "Gidip getireyim mi onu, Casaubon?" diye sordu. "Ben çağırmazsam gelmez yani. Sonra birlikte aşağı iner, resme bakarız. Canlıymış gibi, tıpkı sen, Casaubon: Açık bir kitap sayfasını işaretparmağıyla tutan derin, ince bir düşünür. Bir yanda da Aziz Bonaventure –ya da şişman, süslü püslü başka biri– başını kaldırmış, Kutsal Üçlü'ye bakıyor. Her şey sembolik, yüksek sanat üslubunda yani; ben seviyorum bu yüksek üslubu ama bir noktaya kadar, aşırıya kaçmadan; takip etmekte insanı çok zorlayan bir üslup yani. Ama sen rahatça anlıyorsundur, Casaubon. Senin ressam, insan tenini çok iyi yapıyor – dokusu sıkı, saydam ve yerli yerinde yani. Bir zamanlar bu işlerle ben de epeyce uğraşmıştım. Her neyse, gidip Ladislaw'u getireyim ben."

BÖLÜM 35

"Hayır, daha hoş bir zevk bilmiyorum ben,
Yaslı bir varisler grubunu dikkatle izlemekten,
Asık suratlarla şaşkın şaşkın dinlerlerken
Nanik yaparmış gibi hepsini eli boş gönderen
Upuzun bir vasiyetnameyi.
Seyretmek için onların sonsuz kederlerini,
Koşar gelirdim ben, ta öteki dünyadan."

Regnard, Vasiyetname Kırgınları.

Hayvanlar Nuh'un gemisine çift çift girdikten sonra, akraba türlerin birbirleri hakkında gizli gizli konuştuklarını ve kendilerine düşecek yiyecek miktarını azaltabileceği kaygısıyla, aynı tür yemle beslenecek bu kadar çok sayıda farklı hayvana hiç de gerek yoktu diye düşünmüş olabileceklerini hayal edebiliriz. (Korkarım ki bir kıtlık durumunda akbabaların –gırtlak çevrelerinin çıplaklığıyla zaten çirkin olan ve görünüşe bakılırsa, teklif tekellüf gözetmeden cesetlere üşüşen bu kuşların– davranışları, sanat eserlerinde gösterilemeyecek kadar acı olurdu.)

Peter Featherstone'un cenaze alayındaki Hıristiyan Etoburların akıllarından da aynı şeyler geçiyordu; çoğunun kafasında sınırlı dolulukta bir yem ambarı vardı ve her birinin gönlünde bu ambardan en büyük payı kapmak isteği yatıyordu. Uzun zamandır bilinen aynı soydan yakınlarla, eşler tarafından akrabaların sayıları zaten kabarıktı; bunlara oradan buradan yenilerinin eklenmesi bir sürü tahminlere, kıskançlıklara ve acıklı hayal kırıklıklarına yol açmıştı. Vincy'lere duyulan kıskançlık, Featherstone soyundan gelenler arasında onlara karşı bir düşmanlık birliği yaratmıştı; öyle ki, ortada kendilerinden birinin ötekilerden daha yüklü bir pay alacağını gösteren kesin herhangi bir belirti olmayınca, Featherstone'un topraklarının o uzun bacaklı Fred'e kalacağı korkusu ister istemez baskın çıkmıştı; ama gene de geriye Mary Garth'a yöneltilen türden daha ufak kıskançlıklara da bol bol yetecek boş vakit ve

öfke kalıyordu. Solomon, Jonah'ın mirastan pay almayı hak etmediğini düşünecek, Jonah da, Solomon'u açgözlülükle suçlayacak zamanı buluyordu. İki kız kardeşin büyüğü olan Jane, Martha'nın çocuklarının kendi çocukları kadar pay beklememeleri gerektiğine inanıyor, yaş konusunu pek önemsemeyen Martha ise, ablası Jane'in böylesine "para canlısı" olduğunu görmenin kendisini üzdüğünü söylüyordu. Bu erkek ve kız kardeşler, hep birlikte birinci ve ikinci derecede kuzenlerin beklentilerini doğal olarak mantıksız buluyor ve matematik bilgilerini kullanarak, kuzenlerin sayısı çok fazla çıkarsa, vasiyetnamedeki ufak mirasların toplamının bakalım hangi büyük miktarlara ulaşacağının hesabını yapıyorlardı. Vasiyetname okunurken, iki kuzen ve Mr. Trumbull dışında ikinci dereceden bir kuzen daha hazır bulundular. Bu kuzen Middlemarch'ta kumaş ticareti yapıyordu; sessiz harfleri arada bir gereksiz yere vurgulayarak konuşan, nazik tavırlı bir adamdı. Brassing'de oturan o iki kuzen ise yaşını başını almış iki erkek kardeştiler; bunlardan biri hiç de varlıklı değilken, bir hayli para harcayarak zengin kuzeni Peter'a istiridye ve başka yiyecekler gönderdiği için, kendisinin vasiyetnameden bir şeyler beklemeye hakkı olduğu düşüncesindeydi; ötekisi, elleriyle çenesini bastonuna dayayıp duran, son derece tembel, karamsar bir adamdı; onun beklentisi herhangi içten pazarlıklı bir hesaba değil de, genel olarak kendi değerine duyduğu güvene dayanıyordu. Bu kuzenlerin ikisi de Brassing'in örnek kişileriydiler; tek kaygıları, Jonah Featherstone'un da Brassing'de yaşıyor olmasıydı. Ailelerin zeki ve alaycı üyeleri, çoğu zaman en büyük itibarı yabancılardan görürler.

Cenaze töreninden önceki akşam Solomon kız kardeşleriyle konuşurken, düşünceli düşünceli, "Bakın göreceksiniz, şu Trumbull kesinlikle beş yüz alacaktır. Ağabeyimiz ona önceden söz verdiyse hiç şaşmam" dedi.

Yılların alışkanlığıyla yüzlük sterlinleri hayalinde ancak kendisinin ödeyemediği ev kirası kadar gören yoksul Martha kardeş, "Olamaz!" dedi.

Ama ertesi sabah gökten düşmüşçesine birden aralarına katılan yas giysili, otuz iki otuz üç yaşlarında bir yabancı o zamana kadarki tüm tahmin ve hesapları altüst etti. Mrs. Cadwallader'ın kurbağa suratlı dediği adamdı bu; patlak gözleri, ağzının iki yanından aşağıya bükülen ince dudakları ve kaşlarının hemen üstünden birden-

bire alçalan alnından dümdüz geriye taranmış saçlarıyla, yüzünde gerçekten de hiç değişmeyen tam bir kurbağa ifadesi vardı. Belli ki ortaya yeni bir vâris çıkmıştı, yoksa neden yas tutmaya çağrılanlar arasında olsundu ki? Şimdi yeni bir belirsizliğe yol açan yeni ihtimaller belirdiğinden, yas arabalarında konuşmalar neredeyse kesilmişti. Hepimiz her şeyden habersiz kendi dünyamızı kurmakla meşgulken, varlığını rahatça sürdürdüğü yerden uzun zamandır gözlerini dikmiş sanki gizli gizli bizleri izleyen herhangi bir olguyla aniden karşılaşınca, kendimizi aşağılanmış gibi hissederiz. Kuşku uyandıran bu yabancıyı daha önce Mary Garth dışında hiçbiri görmemişti; Mary de hakkında, Mr. Featherstone'un aşağı kata inebildiği günlerde iki kez Stone Court'a geldiğinin ve yaşlı adamla birkaç saat baş başa oturduğunun dışında bir şey bilmiyordu. Bir fırsatını bulunca, bundan babasına söz etmişti; dolayısıyla, avukatı saymazsak, Caleb Garth yabancıyı kuşku ya da tiksintiden çok, merak dolu gözlerle inceleyen tek kişiydi. Vasiyetnameden fazla bir şey beklemeyen, açgözlülük nedir bilmeyen Caleb, yalnızca kendi tahminlerinin doğru çıkıp çıkmayacağını merak ediyordu. Bu yüzden, adının Rigg olduğu anlaşılan yas kılıklı adam vasiyetnamenin okunacağı yarı ahşap kaplı salona girip kapının yanında bir yere oturduğunda, Caleb'in hafifçe gülümseyerek çenesini sakin sakin sıvazlayışı, yabancıya bir ağaç hakkında değerlendirmede bulunuyormuş gibi ara sıra fırlattığı zekice bakışları, öteki vârislerin yüzlerinde beliren telaş ya da küçümseme ifadeleriyle güzel bir tezat oluşturuyordu. Tam o sırada Solomon ve Jonah vasiyetnameyi aramak için avukatla birlikte yukarı kata çıktılar. Kendisiyle Mr. Borthrop Trumbull arasında iki iskemlenin boşaldığını gören Mrs. Waule cesaretini topladı ve saat kösteğine takılı mühürleriyle oynayan, merak ya da şaşkınlık gibi, dirayet sahibi insanların güvenilirliğine gölge düşürecek herhangi bir duygu belirtmemeye kesin kararlı bir tavırla üstünü başını düzeltmekte olan bu büyük yetkilinin yanına gitti.

Siyah tül takılı başlığını Mr. Trumbull'un kulağına doğru yaklaştırıp o boğuk sesini olabildiğince kısarak, "Siz zavallı ağabeyimin kimlere ne bıraktığını biliyorsunuzdur herhalde, Mr. Trumbull" dedi.

Müzayedeci Trumbull bu sırrı korumak istercesine elini havaya kaldırdı, "Hanımefendi, bana söylediği her ne varsa bunların hepsini aramızda kalacağına güvenerek söylemiştir o" dedi.

Bu sözlerle yüreğine bir parça su serpilen Mrs. Waule, "Kendilerini talihli zannedip de rahat olanlar, hayal kırıklığına uğrayabilirler daha" diye devam etti.

Mr. Trumbull hâlâ temkinli davranarak, "Ümitler çoğu zaman aldatıcıdır" dedi.

Gözlerini karşıdaki Vincy'lere çeviren Mrs. Waule bir "Ah!" çekti; sonra kardeşi Martha'nın yanındaki yerine döndü. Aynı kısık sesle, "Peter şaşılacak derecede sıkı ağızlıydı, Martha" dedi. "Aklından neler geçiriyordu, hiçbirimiz bilmiyoruz. Umarım bizim düşündüğümüzden de kötü bir insan değildi. Tek temennim bu."

Zavallı Martha iriyarı, tıknefes bir kadındı; ayrıca sözlerinin iyice anlaşılmasını ve ucunun oradaki herkese dokunmasını istediğinden, fısıldayarak konuşurken bile sesi çok yükseliyor, ara sıra da bozuk bir laterna gibi birden patlıyordu.

Ablasına, "Ben hiçbir zaman para canlısı *olmadım*, Jane" diye karşılık verdi; "ama altı çocuğum var benim; üç çocuğumu da toprağa verdim; kocam paralı bir adam değildi. En büyükleri işte şu karşıda oturuyor ve daha on dokuz yaşında, gerisini sen tahmin et. Çiftlikteki hayvan sayısı az, toprak ise son derece verimsiz. Ama ben yukardaki Tanrı'dan başka kimseye ne yalvardım ne de dua ettim; hem de erkek kardeşlerimden biri bekâr, öbürü iki kere evlendikten sonra da çocuksuz olduğu halde; kim olsa düşünürdü bunu!"

O arada Mr. Vincy, Mr. Rigg'in ifadesiz yüzüne şöyle bir bakmış, ardından enfiye kutusunu çıkararak birkaç kez üstüne hafifçe vurmuş, ama enfiye çekmek zihni açsa da böyle bir ortamda uygun kaçmayacağını düşünüp kutuyu yeniden cebine koymuştu. Şimdi karısının kulağına eğilerek, "Featherstone hepimizin sandığından daha merhametli çıkarsa, hiç şaşmam" dedi. "Cenaze töreni herkesi düşündüğünü gösteriyor; bir adam dostları tabutunun arkasından yürüsünler istemişse, iyi bir işarettir bu; ayrıca sıradan, yoksul kimseler oldukları halde, onlardan utanç duymaması da öyle. Çoğuna ufak miktarlarda bir şeyler bırakmışsa, pek sevineceğim. Dar gelirli kimselere fevkalade faydalı olabilir çünkü."

Mrs. Vincy memnun bir tavırla, "Her şey olabildiğince güzel; ipek yas giysileri, siyah tüller, her şey" dedi.

Ancak, üzülerek söyleyeyim ki Fred içinden gelen gülmeyi – ki bu, babasının enfiye kutusundan daha uygunsuz bir hareket olurdu– bastırmakta güçlük çekiyordu. Kulağına, Mr. Jonah'ın

"aşk çocuğu olmalı" gibi bir şey dediği çalınmıştı; zihninde işte bu düşünceyle, karşısında duran yabancının yüzü gözü ona dayanılmayacak kadar gülünç gelmişti. Fred'in dudaklarını kıstığını ve çareyi öksürmekte bulduğunu gören Mary Garth, akıllıca bir düşünceyle yer değişmelerini teklif ederek onun imdadına yetişti; böylece Fred loş bir köşeye geçti. Rigg dahil, herkese karşı olabildiğince iyi duygular içindeydi; kendisi kadar şanslı olmadıklarını düşündüğü bu insanlara biraz acıdığından, kesinlikle uygunsuz bir davranışta bulunmak istemiyor ama gene de gülmemek için kendini zor tutuyordu.

O sırada avukatla iki Featherstone kardeş içeri girince, tüm dikkatler onlara çevrildi.

Avukat Mr. Standish o sabah Stone Court'a, gün bitmeden kimlerin yüzünün güleceğini, kimlerin hayal kırıklığına uğrayacaklarını çok iyi bildiğine inanarak gelmişti. Okuyacağını düşündüğü vasiyetname, Mr. Featherstone için hazırladığı üç vasiyetnamenin sonuncusuydu. Mr. Standish her zamanki davranış biçimini değiştirecek bir adam değildi; aralarında hiçbir ayırım gözetmezmiş gibi, herkese karşı aynı yumuşak sesle, aynı içtenlikle davranır, genellikle o yılki saman ürününün "kesinlikle çok iyi" olacağından, Kral hakkındaki son bültenlerden, tam bir denizci ve Britanya gibi bir adayı yönetmek için en uygun kişi dediği Clarence Dükü'nden söz ederdi.

Yaşlı Featherstone, gözlerini şöminede yanan ateşe dikip oturduğu yerde sık sık günün birinde Standish'i nasıl şaşırtacağını düşünmüştü; ancak, o son dakikada istediğini yapıp başka bir avukata hazırlattığı vasiyetnameyi yakmış olsaydı da bu ufak amacına erişemeyecekti; gene de, Standish'in o şaşkınlık sahnesini uzun uzun düşünerek epeyce keyiflenmişti. Mr. Standish şimdi gerçekten de şaşırdı, ama hiç üzülmedi; tersine, kendi zihninde de küçük bir merakın uyanmış olması hoşuna gitmişti; ayrıca, ikinci bir vasiyetnamenin ortaya çıkmasının, Featherstone ailesinden kimseleri nasıl şaşkına çevireceğini hayal ettikçe keyfi daha da artıyordu.

Solomon ile Jonah'ın duygularına gelince, onların ikisi de büyük bir kararsızlık içindeydi: Eski vasiyetname bir dereceye kadar geçerlidir gibi geliyordu onlara; bir de, zavallı ağabeylerinin önceki ve sonraki niyetleri birbirine öylesine karışmış olabilirdi ki, insanlar kendi paylarına düşeni alıncaya kadar sonu gelmeyecek

"mahkemelik" sorunlar ortaya çıkabilir diye düşünüyorlardı; ama bu sakıncanın hiç değilse herkesi birden etkilemek gibi iyi bir yanı bulunuyordu. Bu yüzden, Mr. Standish'le birlikte yeniden salona girerlerken yüzlerinde tam bir tarafsızlık ifadesi vardı; ama vasiyetnamelerin ikisinde de dokunaklı sözler olacağını ve geleneklere göre cenaze törenlerinde, kuru gözlerle de olsa, ince keten mendiller kullanılarak ağlamak gerekeceğini bilen Solomon, cebinden beyaz mendilini yeniden çıkardı.

O sırada yüreği belki de en büyük heyecanla çarpan kişi Mary Garth'tı; çünkü Mary oradaki insanların bazılarının kaderlerini önemli ölçüde etkileyebilecek olan bu ikinci vasiyetnamenin ortaya çıkmasına aslında kendisinin neden olduğunun farkındaydı. O son gece olup bitenleri ondan başka bilen hiç kimse yoktu.

Odanın ortasındaki bir masada oturan Mr. Standish, "Elimde tuttuğum şu vasiyetname" diye söze başladı; konuşurken sık sık boğazını temizlemek gibi bir huyu olduğunu gösteren öksürükler dahil, Standish her şeyi ağırdan alıyordu; "tarafımdan hazırlanmış ve merhum dostumuzca 9 Ağustos 1825 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Ancak, burada daha sonra kaleme alınmış ve şimdiye kadar varlığından haberdar olmadığım yasal bir belge daha olduğunu görüyorum; ilkinin üstünden henüz bir yıl geçmeden hazırlanmış, 20 Temmuz 1826 tarihli ikinci bir vasiyetname" dedi. Sonra bir yandan gözlüklerinin gerisinden elindeki belgeyi dikkatle gözden geçirirken, "Ve görüyorum ki" bu ikinci vasiyetnamenin 1 Mart 1828 tarihli bir de eki var."

Mrs. Martha Cranch, kimsenin işitmesini istemediği halde bu tarihlerin ağır baskısı altında yüksek çıkan bir sesle, "Olacak şey mi yani!" dedi.

Mr. Standish, "Önce birinci vasiyetnameyi okuyacağım; yok edilmediğine bakılırsa, merhumun arzusu da buydu anlaşılan" diye devam etti.

Dinleyenler vasiyetnamenin giriş bölümünü fazla uzun buldular; Solomon ile birkaç kişi, gözleri yerde, başlarını çaresizce sallarlarken, Mary Garth'ınkiler dışında tüm öteki gözler başka gözlerle karşılaşmaktan kaçınıyor, çoğunlukla ya masa örtüsündeki lekelere ya da Mr. Standish'in çıplak kafasına bakıyordu. Kendisi dışındaki herkes, gözlerini belli bir yere çevirmeye çalışmadığı için, Mary onları çekinmeden izleyebilecek durumdaydı. Ve, "miras

olarak bırakıyorum" sözlerinin ilk kez duyulmasıyla birlikte, Mr. Rigg'in yüzünün dışındaki tüm yüzlerin, içlerinden hafif bir ürperti geçiyormuş gibi belli belirsiz değiştiğini görebiliyordu. Mr. Rigg tam bir sessizlik içinde oturuyordu; ötekilerin zihinleri, daha önemli sorunlarla ve ikinci vasiyetnameyle sonradan hükümsüz kılınma ihtimali bulunan vasiyetler dinliyor olmanın yarattığı sıkıntılarla meşguldü; bu nedenle Rigg'in varlığını unutmuş gibiydiler. Fred'in yüzü heyecandan kızarıyor; Mr. Vincy, kapağını açmasa da, enfiye kutusunu elinden bırakamıyordu.

Önce vasiyet edilen ufak tefek şeyler okundu; ikinci bir vasiyetnamenin bulunduğunu hatırlamak ve belki de zavallı Peter'ın sonradan kendilerine daha cömert davranmış olabileceğini düşünmek bile yükselen öfke ve nefret duygularını bastırmakta yetersiz kalıyordu. İnsanlar kendileri için her zaman iyi şeyler yapılmasından hoşlanırlar. İşte Peter beş yıl önce kendi erkek ve kız kardeşlerine topu topu iki yüzer, kız ve erkek yeğenlerine yüzer sterlini layık görmüştü; Garth'ların adını bile anmamış ama Mrs. Vincy ile Rosamond'a da yüzer sterlin bırakmıştı. Mr. Trumbull, altın saplı bastonla elli sterlin alacaktı; öteki ikinci kuzenlerle odada hazır bulunan kuzenlerin her biri de gene (asık yüzlü kuzenin belirttiği gibi) insanı ne düşüneceğini bilemez hale getiren aynı cömert miktarı alacaklardı – orada hazır bulunmayan (sorunlu ve korkarız ki, aşağı tabakadan tanıdık) kimselere de bu şekilde, hakaret edercesine yapılmış pek çok ufak bağış vardı. Acele bir hesapla, bunların toplamı üç bin sterlini buluyordu. O zaman Peter'ın niyeti parasının geri kalanını ve topraklarını kime bırakmaktı acaba? Ve ikinci vasiyetnamede neler hükümsüz kılınacak, neler değişmeden kalacaktı; değişiklikler daha iyi mi olacaktı, yoksa daha kötü mü? Şu andaki sevinçler de üzüntüler de buna bağlıydı ve asılsız çıkabilirlerdi. Erkekler, zihinleri karıştıran bu belirsizliğe, kaslarının alışkanlığına göre, kimileri altdudaklarını sarkıtarak, kimileri büzerek, cesaretle dayanıp sessiz durabilecek kadar güçlüydüler. Ancak, Jane Waule ile Martha Cranch o bunaltıcı soruların etkisi altında yıkıldılar ve ağlamaya başladılar; zavallı Martha, bir yandan çaba harcamadan hiç değilse birkaç yüz sterlin alabildiğine sevindiği, bir yandan da payına düşen parayı çok az bulup üzüldüğü için ağlıyordu; oysa Jane'in zihnini bir sel gibi kaplayan düşünce, kendisi Peter'ın öz kardeşiyken eline o kadar

az para geçeceği halde, bir başkasının bunun kat kat fazlasını alacağıydı. Şimdi herkesin ortak beklentisi, o "kat kat" fazlanın Fred Vincy'ye gideceği yolundaydı; ama Fred'e, açıkça belirtilen birtakım yatırımlar şeklinde on bin sterlin bağışlandığı bildirilince, Vincy'lerin kendileri de şaşırdılar; bunun ardından topraklar da gelecek miydi, acaba? Fred dudaklarını ısırıyor, gülümsememek için kendini zor tutuyordu; Mrs. Vincy ise, hayalinde beliren parlak geleceğin etkisi altında ikinci vasiyetnamenin hükümsüz kılma olasılığını göz ardı ederek, kendisini dünyanın en mutlu kadını hissetmekteydi.

Geride hâlâ birtakım şahsi eşyalarla topraklar vardı ama bunların hepsi tek bir kişiye vasiyet edilmişti ve bu kişi— Ah, tüm o ihtimaller! Ah, o eli sıkı ihtiyarın teveccühü üzerine kurulmuş hayaller! Ah, insanların budalalık sınırlarını ölçmekte yetersiz kalan sonsuz sayıdaki "Ah"lı sözler. Evet, bu kişi Joshua Rigg'di ve Mr. Rigg aynı zamanda vasiyetnamenin hükümlerini tek başına yerine getirecek ve geriye kalan her şeyle birlikte, bundan böyle Featherstone adını da alacaktı.

Herkesin tüyleri ürpermiş gibi odanın her yanında bir hışırtı duyuldu. Tüm gözler bir kez daha, hiç şaşkınlık göstermeyen Mr. Rigg'e dikildi.

Mr. Trumbull, bir kereliğine, geçmişte bilgisiz biri olarak görülmeyi göze alarak yüksek sesle, "Son derece garip bir vasiyetname! Fakat bunun ikincisi de var; bir vasiyetname daha var geride. Merhumun son arzularını öğrenmiş değiliz henüz" dedi.

Mary Garth şimdi öğrenileceklerin de son arzular olmadıklarını hissediyordu. İkinci vasiyetname, daha önce değindiğimiz alçak tabakadan kimselere verilecek şeyler dışında (bunlarla ilgili bazı değişiklikler yüzünden, vasiyetnameye bir ek yazılmıştı) ne varsa hepsini –Lowick köyündeki tüm topraklarla birlikte çiftlik hayvanlarını ve ev eşyalarını, her şeyi– Joshua Rigg'e bırakıyordu. Geriye kalan mal mülk, yaşlı erkekler için "Featherstone Düşkünler Yurdu" adıyla yurtlar yapılması ve bunlara yıllık bir gelir bağlanması için kullanılacaktı. Vasiyetnamede belirtildiğine göre, "Yüce Tanrı'nın rızasını kazanmak amacıyla" inşa edilecek bu yurtlar için merhum Mr. Featherstone önceden Middlemarch'ın yakınında bir arsa satın almıştı. Dinleyicilerden hiç kimseye tek kuruş bile yoktu; yalnızca Mr. Trumbull altın saplı bastonu gene alıyordu. İnsanlar kendilerin-

de konuşma gücü bulamadan bir süre susup kaldılar. Mary Garth gözlerini Fred'e çevirmeye cesaret edemiyordu.

İlk konuşan Mr. Vincy oldu; kutusundan bol bol enfiye çektikten sonra öfkeyle sesini yükselterek, "Şimdiye kadar dinlediğim en sorumsuzca hazırlanmış vasiyetname! Yazdırırken aklı başında değildi herhalde" dedi. "Bu ikinci vasiyetname geçersiz bence" diye ekledi ve sorunu doğru ifade ettiğini düşünerek, "Öyle değil mi, Mr. Standish?" diye sordu.

"Merhum dostumuz her zaman ne yaptığını bilen bir insandı sanıyorum" dedi Mr. Standish. "Her şey tamamen usulüne uygun. Burada Brassing'li Clemmens'in bir mektubu var. Vasiyetnameyi yazan kişi. Son derece saygın bir avukattır kendisi."

Borthrop Trumbull, "Merhum Mr. Featherstone'da asla herhangi bir akli dengesizlik, herhangi bir zihinsel bozukluk fark etmedim ben. Ama acayip denecek bir vasiyetname bu. İhtiyara her zaman gönülden, seve seve hizmetlerim oldu benim; o da bana bu hizmetleri vasiyetnamesinde karşılıksız bırakmayacağına işaret eden açık imalarda bulunmuştu. Altın saplı bastonu böyle bir karşılık diye düşünmek, maskaralıktan başka bir şey değil; ama neyse ki para pul gibi düşüncelerin üstünde bir insanımdır ben" dedi.

Caleb Garth, "Ben ortada şaşılacak bir şey göremiyorum" dedi. "Bu vasiyetname düşünceli, dürüst bir adamdan beklenebilecek türden bir vasiyetname olsaydı, o zaman haklı olarak herkes şaşırabilirdi. Bana kalırsa, dünyada vasiyetname diye bir şey olmasa daha iyiymiş."

"Bir Hıristiyan'ın ağzından böyle bir düşüncenin çıkması tuhaf doğrusu!" dedi avukat. "Bunu neye dayanarak söylüyorsun, bilmek isterim, Garth!"

Caleb önüne eğilip parmak uçlarını özenle birleştirerek düşünceli düşünceli yere bakarken, "Ah" diye bir ses çıkardı. Bir "işin" ona en güç gelen yanı, konuşmaktı.

Ama o sırada Mr. Jonah Featherstone'un sesi duyuldu. "Eh, tam ikiyüzlünün biriydi, ağbim Peter; her zaman öyleydi. Ama bu vasiyetname her şeyi gölgede bırakıyor. Böyle olacağını bilseydim, Brassing'den kalkıp buralara kadar dünyada gelmezdim. Yarından tezi yok, başıma beyaz bir şapka takıp sırtıma gri bir ceket giyecem ben."

Mrs. Martha Cranch, "Şu işe bak, şu işe" diyerek ağlıyordu; "biz bunca masrafa girip ta buralara kadar gelelim; şu zavallı oğlan

bunca zaman burada boş boş oturup dursun! Ağbim Peter'ın Yüce Tanrı'nın rızasını kazanmaya böylesine istekli olduğunu ilk defa duyuyorum; ama niyeti beni çaresiz bırakmaksa, dayanılacak gibi değil doğrusu; aklıma başka bir şey gelmiyor benim."

Solomon, her ne kadar sesinin alaycı ifadesini önleyemese de, şaşılacak derecede gerçek bir öfkeyle, "Eminim ki şu yaptığının, şimdi gittiği yerde ona hiçbir yararı olmayacak" dedi. "Peter günahkâr bir adamdı; bunu son anda küstahça gene gösterdi ya, artık düşkünler yurdu falan asla kurtaramaz onu."

Mrs. Waule, "Hem de kendi yasal ailesi, kız kardeşleri, erkek kardeşleri, yeğenleri varken arada bir aklına esip kiliseye geldiğinde, onlarla birlikte yan yana oturmuşken" dedi. "O hatırı sayılır miktardaki malını mülkünü, savurganlık, sebatsızlık nedir bilmeyen, hem kendileri de pek yoksul olmayıp her kuruşunu tasarruf edecek ve daha da artıracak kimselere bırakabilirdi pekâlâ. Büyük sıkıntılara katlandım, defalarca buraya kadar geldim; kendisine bir kız kardeş yakınlığı gösterdim; meğer o sırada kafasından tüyler ürpertici şeyler geçirirmiş hep. Ama Tanrı onun bu kötülüğü yapmasına izin vermişse, cezasını da verecektir. Solomon, kardeşim, arabana beni de alırsan, hemen gidelim buradan."

"Buraya bir daha ayak basmak istemiyorum" dedi Solomon. "Benim vasiyetnameyle bırakacak kendi toprağım da var, malım mülküm de."

"Şu dünyada talih kimlere gülüyor, şaşıyor insan" dedi Jonah. "Şöyle biraz canlı, cesaretli olmak işe yaramıyor. Kendi istemediğin şeyleri bile başkalarına koklatmayan biri ol, daha iyi. Ama toprağın üstündekiler, Peter'a bakıp ders alsınlar: Bir aileye tek bir budala vasiyetnamesi yeter bence."

"Budalalık etmenin birden fazla yolu vardır" dedi Solomon. "Ben paramı çarçur edecek birine bırakmayacağım; Afrikalı kimsesiz çocuklara da bırakmam. Featherstone doğup, öyle yetişmiş kimseleri severim ben, Featherstone adı, üzerlerine sonradan yapıştırılmışları değil."

Solomon, Featherstone'luk hakkındaki sözlerini, kız kardeşi Jane'e eşlik etmek üzere ayağa kalkarken, sanki yalnızca ona duyurmak istermiş gibi, ama yüksek sesle söylemişti. Jonah ise, bundan çok daha ince, çok daha can yakıcı laflar edebileceğinin farkındaydı; ama Jonah, Stone Court'un yeni sahibinin yakında adını taşıyacağı

zeki ve alaycı kimselere konuksever davranıp davranmayacağını görmeden onu gücendirmenin doğru olmayacağını düşünüyordu.

Aslında Mr. Joshua Rigg imalı sözlere pek aldıracak birine benzemiyordu; ama hali tavrı şimdi belirgin bir şekilde değişti; sakin sakin Mr. Standish'in yanına gitti ve aynı sakinlik içinde ona iş dünyasıyla ilgili sorular sordu. Cıvıldar gibi ince bir sesle ve çok kötü bir şiveyle konuşuyordu. Ona bakınca Fred'in içinden artık gülmek gelmiyor, onun hayatta gördüğü en aşağılık canavar olduğunu düşünüyor, fena halde midesi bulanıyordu. Middlemarch'ın kumaş tüccarı ise Mr. Rigg'le konuşmak için bir fırsat kollamaktaydı, çünkü Stone Court'un yeni sahibine kim bilir kaç pantolonluk kumaş gerekecekti ve ne de olsa insan mirastan çok, işten güçten kazanılacak paraya güvenmeliydi. Ayrıca kendisi Peter Featherstone'un ancak ikinci dereceden kuzeni olduğundan, Rigg hakkında merak duyacak kadar serinkanlı davranabiliyordu.

Mr. Vincy kapıldığı o tek öfke nöbetinin ardından gururunu takınıp sessiz kalmıştı; yerinden kımıldamayı düşünemeyecek ölçüde tatsız duygular içindeydi; ama karısının Fred'in yanına gittiğini, sevgili oğlunun elini tutup sessizce ağladığını görünce hemen ayağa kalktı, sırtını odadakilere doğru dönerek karısına alçak bir sesle, "Metin ol, Lucy; bu insanların önünde kendini küçük düşürme, canım" dedi; sonra da her zamanki yüksek sesiyle, "Fred, git, söyle de faytonu getirsinler; boşa harcayacak vaktim yok benim" diye ekledi.

Mary Garth bundan daha önce, babasıyla eve dönmek için hazırlanmaya başlamıştı. Koridorda Fred'le karşılaştı ve şimdi ilk kez onun yüzüne bakmaya cesaret etti. Fred'in yüzünde, bazen gençlerin yüzlerine çöken donuk bir solgunluk vardı; tokalaştıklarında, elleri buz gibi soğuktu. Mary de huzursuzdu; belki de hiç istemeden, hiç bilmeden, Fred'in kaderini önemli ölçüde etkileyen büyük bir değişikliğe neden olmuştu.

Sevgi dolu, hüzünlü bir sesle, "Hoşça kal, Fred. Cesur ol. O parayı alamaman, inanıyorum ki senin için daha iyi oldu. Parası Mr. Featherstone'un kendi işine ne kadar yaradı ki?" dedi.

Fred hırçın hırçın, "Çok güzel söylüyorsun da, ne yapacağım şimdi ben, ha? Rahip olmaktan başka çarem yok artık" dedi. (Bunun Mary'yi kızdıracağını biliyordu: Peki tamam, çok iyi; ama o zaman, başka ne yapabileceğini söylesindi ya Mary.) "Ayrıca, o

parayla hemen babana olan borcumu ödeyip aramızı düzeltmek istiyordum. Sana da yüz sterlin bile bırakmadı. Sen ne yapacaksın şimdi, Mary?"

"Başka bir iş bulur bulmaz yeniden çalışmaya başlayacağım elbette. Ben yük olmadan bile babam öteki çocuklarını geçindirmekte zorlanıyor zaten. Hoşça kal."

Stone Court çok kısa süre içinde gerçek Featherstone'lardan da, uzun zamandır ağırladığı konuklardan da temizlendi. Böylece Middlemarch'ın yakınlarına şimdi bir yabancı daha yerleşmiş oluyordu; ama Mr. Rigg Featherstone'un gelişinin ortaya koyduğu ilk sonuca karşı duyulan hoşnutsuzluk, onun varlığının gelecekteki etkilerine ilişkin tahminlerin yaratabileceği hoşnutsuzluktan daha büyüktü. Aslında Joshua Rigg'in peşinden ne gibi uğursuzluklar gelebileceği konusunda kehanette bulunabilecek kadar önsezi sahibi kimse yoktu Middlemarch'ta.

Doğal olarak, ben burada sıradan bir roman konusunu yüceltmenin yollarını düşünmek zorundayım. Böyle bir amaç için tarihsel benzerliklerden yararlanmak son derece etkili oluyor. Ama bu tür benzerliklere yapılan başlıca itiraz, romanda faal bir anlatıcıya pek bir iş düşmemesi ya da (çoğu zaman bu da aynı kapıya çıkar) benzerliklerin herkesçe iyi bilindiği durumlarda, bunların aydınlatıcı olacaklarına filozofça bir güven beslese bile, anlatıcının ayrıntıları gereken titizlikle düşünmekte yetersiz kalabileceğidir. Yücelik duygusuna ulaşmanın daha kolay ve kısa bir yolu var gibi geliyor bana ve bu da, benim şimdiye kadar aşağı tabakadan kişiler hakkında anlattıklarımda ve ileride anlatacaklarımda olduğu gibi, olaylara alegorik anlamlar yüklemeye çalışmaktır; çünkü hiçbir gerçekçi öykü yoktur ki, içinde bir prensin maymun olarak gösterildiği ya da bunun tersinin yapıldığı bir alegori şeklinde anlatılamasın. Bu yöntemle yazılan bir romanda bazı kötü alışkanlıklar ve çirkin durumlar ortaya çıkarsa, okuyucu bunların uygunsuzluklarının ve kabalıklarının sırf mecazi anlamda olduğunu düşünerek rahatlayacak ve kendini gerçekten kibar insanlar arasındaymış gibi hissedecektir. İşte ben saçma sapan kimseler hakkındaki gerçekleri anlatırken, okurumun hayal gücünü soylu kişilerden tümüyle mahrum etmemiş oluyorum; ayrıca bu yöntem sayesinde, yüksek tabakadan yoksul düşmüş bir kimsenin ancak kıt kanaat geçinmesine yetecek ufak miktardaki

paralar da, sonlarına masrafsızca eklenecek sıfırlar yoluyla büyük ticari işlemler düzeyine çıkarılabiliyor.

Daima yüksek ahlak sahibi kişileri konu alan taşra romanlarına gelince, bunların ilk Reform Yasası'ndan çok önceki bir tarihe ait olmaları gerekir ve gördüğünüz gibi Peter Featherstone da, Lord Grey daha göreve başlamadan birkaç ay evvel ölmüş ve toprağa verilmişti.

BÖLÜM 36

"Bu adamların gülünç yanlarını görmek şaşırtıyor insanı,
Bilge olmaları gereken o yüce emel sahibi kimselerin:
Çünkü yüce ruhların mizacı, sevmek olduğundan
Ve erişmeyi en üstün sayılacak mevkilere;
Onlar sık sık birlikte oldukları bizlerden
Üstün görürler kendilerini, büyük kibir içinde.
Ve yaptıkları her şeyle, söyledikleri her sözle
Hayal ederler hayran bıraktıklarını bizi kendilerine
Ve durmadan çoğaltmaya çalışırlar o hayranlığı.
Ve yapamayacaklarını sanırlar bunu, en yüce,
En üstün düşüncelerini anlatmadıkça bizlere."

Daniel, Philotas'ın Trajedisi

Vasiyetnamenin okunmasından sonra Mr. Vincy evine gittiğinde pek çok konu hakkındaki görüşleri değişmişti artık. Vincy açık fikirli bir adamdı ama düşüncelerini dolaylı yoldan ifade etmek gibi bir huyu vardı: İpek kumaşlarına alıcı bulamadığı zaman seyisine küfür ederdi; kayınbiraderine kızınca, Metodizm konusunda kırıcı sözler söylerdi; şimdi de belli ki Fred'in aylaklığına aniden artan bir sertlikle bakmaya başlamıştı; işlemeli bir başlığı sigara odasından koridora fırlatarak, yatak odasına gitmekte olan Fred'e, "Söyle bakalım, delikanlı" diye seslendi. "Umarım önümüzdeki sömestr okuluna dönüp kalan sınavlarını bitirmeye karar vermişsindir artık. Ben kendi kararımı verdim, sana da vakit geçirmeden aklını başına toplamanı tavsiye ederim."

Fred sesini çıkarmadı; babasına karşılık veremeyecek kadar üzüntülüydü. Daha yirmi dört saat önce, böyle ne yapacağını kararlaştırmak zorunda kalacağını değil de, bundan sonra hiçbir iş güç yapmasına gerek kalmayacağını düşünüyordu: Geleneksel kızıl avcı ceketini giyip tilki avlarına katılacak, av için safkan bir at alacak, güzel atını tilkilerin peşinde koşturacak, böylece herkesin saygısını kazanacaktı, o kadar. Ayrıca, Mr. Garth'a borcunu hemen

ödeyebileceğinden, Mary kendisiyle evlenmemek için herhangi bir neden ileri süremeyecekti artık. Ve tüm bunlar, ders çalışma ya da başka sıkıntılara katlanmayı gerektirmeden, yalnızca Tanrı'nın yaşlı bir adamın kaprisi biçiminde tecelli edecek lütfuyla olacaktı. Ama şimdi, o yirmi dört saatin sonunda tüm bu güçlü ümitler yıkılıp gitmişti işte. Kendisi yaşadığı hayal kırıklığından dolayı böylesine acı çekerken, sanki bunu önlemek için bir şey yapabilirmiş de yapmamış gibi suçlanmak "çok ağırına gidiyordu". Ama sesini çıkarmadan oradan uzaklaşınca, onun yerine savunmasını annesi üstlendi.

"Zavallı çocuğa fazla yüklenme, Vincy. O şeytan adam Fred'i aldattı; ama göreceksin, iyi bir şeyler olacak sonunda. Şuraya yazıyorum işte, Fred'i parlak bir gelecek bekliyor, yoksa kader neden mezarın eşiğinden geri döndürdü ki oğlumu? Sonra, soygunculuk derim ben buna; vaatte bulunmak, topraklarımı sana bırakacağım demekten farksızdır; eğer bir şeye herkesi inandırmak, vaatte bulunmak değilse, nedir peki? Sen de gördün, on bin sterlin bırakmıştı Fred'e ama sonra hepsini geri aldı."

Mr. Vincy hırçın hırçın, "Geri almışmış!" diye atıldı. "Söylüyorum sana, Lucy, Fred şanssız bir çocuk, şanssız. Ama sen de baştan beri hep şımarttın onu."

Mrs. Vincy kolayca yeniden takındığı neşeli gülüşüyle, "Eh, benim ilk göz ağrımdı o; doğduğunda sen de sevinçten havalara uçmuştun, Vincy. Çok, ama çok gururlanmıştın" dedi.

"Bebeklerin sonradan ne olacaklarını kim bilebilir ki? Budalalık etmişim işte" dedi kocası; bunu öncekine göre daha yumuşak bir sesle söylemişti.

"Ama bizimkilerden daha güzel, daha iyi çocukları olan kimse var mı? Fred başkalarının oğullarından kat kat üstün; konuşma biçimine bakarsan, üniversiteli beyzadelerle arkadaşlık ettiğini hemen anlarsın. Rosamond'a gelince, onun gibi bir kız nerede var ki? Ülkedeki tüm genç kızlarla boy ölçüşebilir de, öte bile geçer o. Biliyorsun, Mr. Lydgate en yüksek kimseler arasında bulunmuş, her yeri dolaşmış bir genç; daha ilk bakışta âşık oldu kızımıza. Ama keşke Rosamond kendini bağlamamış olsaydı. Ziyareti sırasında çok daha iyi bir evlilik yapabileceği başka birileriyle tanışırdı belki; okul arkadaşı Miss Willoughby'nin evinde demek istiyorum. O ailede de Mr. Lydgate'in akrabaları kadar yüksek tabakadan insanlar var."

"Akrabaların canı cehenneme!" dedi Mr. Vincy. "Bıktım artık, akrabalardan söz etme bana. Yüksek tabakadan akrabalardan başka hiçbir şeyi olmayan damat istemiyorum ben."

"Ama hayatım, nişan işine çok memnun olmuş gibiydin; doğru, o sırada ben evde yoktum ama Rosamond söyledi bana; hiç de karşı çıkmamışsın. Kızımız iç çamaşırları için en iyisinden bir yığın keten ve ince pamuklu satın almaya başladı bile."

"Bana söylemeden" dedi Mr. Vincy. "Benim o aylak, haylaz oğlum yüzünden, düğün için üste başa para harcamasam bile, bu yıl elim yeterince darda olacak zaten. Çok sıkıntılı bir dönemden geçiyoruz; herkes iflas ediyor; sanmam ki Lydgate'in cebinde de beş parası olsun. Evlenmelerine rıza göstermeyeceğim. Kendilerinden önce büyüklerinin yaptıkları gibi onlar da beklesinler."

"Rosamond buna çok üzülecektir, Vincy; biliyorsun ki onun üzülmesine hiç dayanamazsın sen."

"Evet, dayanabilirim. Bu nişan ne kadar erken bozulursa o kadar iyi. Şimdiki gidişe bakılırsa, Lydgate'in hiçbir zaman doğru dürüst bir geliri olmayacak. Durmadan düşman kazanıyor; anlaşılan başka bir şey kazandığı da yok zaten."

"Ama Mr. Bulstrode, Mr. Lydgate'e çok itibar gösteriyor, hayatım. Bu evliliğe sevinecektir o bence."

"Bulstrode sevinecekmiş! Geçimlerini Bulstrode sağlayacak değil ya. Ama Lydgate ev açabilmeleri için kendilerine benim para vereceğimi düşünüyorsa çok yanılıyor. Yakında atlarımın sayısını azaltmak zorunda kalacağım sanıyorum. Bunları Rosy'ye söylesen iyi edersin."

Mr. Vincy çoğu zaman böyle yapar, önce aceleci davranıp bir şeye neşe içinde onay verir, ama sonradan aceleciliğinin farkına varıp sözünden dönmek istediğinde, bu tatsız işi yaptırmak için başka birini kullanırdı. Kocasına karşı çıkmaktan asla hoşlanmayan Mrs. Vincy, ertesi sabah onun söylediklerini vakit geçirmeden kızına iletti. Rosamond bir yandan elindeki muslin işini incelerken, annesini sessizce dinledi; sonra o zarif boynunu şöyle bir yana büktü; bu hareketin tam bir inatçılık ifade ettiğini ancak onu uzun zamandır tanıyan bir kimse bilirdi.

Annesi sevgi dolu bir anlayışla, "Ne diyorsun, kızım, ha?" diye sordu.

Rosamond sakin sakin, "Babam böyle bir şey istiyor olamaz" dedi. "Baştan beri hep sevdiğim biriyle evlenmemi istemiştir o

benim. Ve ben Mr. Lydgate'le evleneceğim. Babamın onay vermesinden bu yana yedi hafta geçti. Ayrıca Mrs. Bretton'un evini kiralayacağımızı umuyorum ben."

"Babanı ikna etme işini sana bırakacağım kızım. Sen her zaman herkesi ikna edebiliyorsun. Ama çarşıya çıkıp ağır ipek kumaşlar alacak olursak, Sadler'a gidelim, orası Hopkins'in mağazasından çok daha iyi. Mrs. Bretton'un evi fazla büyük; senin öyle bir evin olsun ben de çok isterim ama o eve bir sürü eşya gerekecek, Rosy; tabakların, bardakların yanında halılar falan da gerekir. Mr. Lydgate ne diyor bunlara?"

"Ona sorar mıyım hiç, anneciğim. Kendi anladığı işlerle uğraşıyor o."

"Ama şu sırada belki para bulmaya çalışıyordur, şekerim; hepimiz Fred gibi sana da Mr. Featherstone'dan yüklüce bir para kalacağını düşünüyorduk. Şimdiyse durum çok, çok kötü; o zavallı çocuk böyle hayal kırıklığına uğrayınca her şeyin tadı tuzu kaçtı artık."

"Bunun benim evlenmemle hiçbir ilgisi yok, anne. Fred aylaklığı bırakmak zorunda. Ben elimdeki bu işi yukarıya, Miss Morgan'a götürüyorum; etek baskılarını çok iyi yapıyor o. Mary Garth da bazı işlerimi görebilir artık sanırım. Dikişleri harika; Mary'nin benim bildiğim en iyi yanı da bu zaten. Bütün iç çamaşırlarımın etek uçlarını çift farbalalı istiyorum. Bu da çok vakit alıyor."

Mrs. Vincy'nin Rosamond'un babasını ikna edebileceğine olan inancı sağlam bir temele dayanıyordu. Mr. Vincy verdiği akşam yemekleri ve katıldığı av partileri dışında sinirli, esip gürleyen bir adamdı ama sanki bir başbakanmış gibi, pek az şeyi kendi istediği biçimde yapabilir; zevkine düşkün al yanaklı pek çok erkek gibi o da, içinde bulunduğu durumların sürükleyici gücü karşısında kolayca çaresiz kalırdı. Mr. Vincy şimdi yeni bir güçle karşı karşıyaydı; Rosamond adındaki bu güç, hepimizin bildiği gibi beyaz tenli, yumuşak bir kızın hafif bir dik başlılık sayesinde, önüne çıkan bir kayaya rağmen yoluna devam edebilmesini sağlayan, özellikle sürükleyici bir güçtü. Rosamond'un babası kaya değildi; onda, sıkça tekrarlandıkları için bazen huy adını verdiğimiz dürtülerin zamanla yarattığı alışkanlık dışında hiçbir kararlılık, hiçbir sebat yoktu; işte onun bu sebatsızlığı, kızının nişanlanmasıyla ilgili yapması gereken tek şeyi yapmasına –yani Lydgate'in gelir durumunu iyice araştırdıktan sonra kendisinin onlara para veremeyeceğini açıkça

söyleyerek, erken bir evliliği de, çok uzun süreceği belli bir nişanlılığı da yasaklamaya– hiç uygun değildi. Böyle söyleyince her şey çok basit ve kolaymış gibi görünüyor ama sabahın soğuk saatlerinde alınmış tatsız bir kararın aleyhine ileri sürülecek nedenlerin sayısı, erken gelen buzlanmaya karşı ileri sürülebilecekler kadar çoktur ve bu tür bir kararın gün boyu artan hava sıcaklığına direnebilmesi pek enderdir. Mr. Vincy fikirlerini belirtirken kullandığı dolaylı ama kesin ifade biçimini bu nişan konusunda büyük ölçüde terk etmek zorunda kalmıştı: Lydgate gururlu bir adamdı, bu yüzden ona imalı, kinayeli sözler etmek tehlikeli olurdu; karşısında şapkasını yere fırlatmak da söz konusu değildi. Mr. Vincy, Lydgate'ten biraz çekiniyor, Rosamond'la evlenmek istediği için biraz gururlanıyor; kendi maddi durumu pek yerinde olmadığından, para konusunu açmaktan biraz çekiniyor; yüz yüze konuşurlarken, kendisinden daha iyi bir aileden gelen, daha iyi eğitim görmüş bir adam tarafından alt edilmekten biraz korkuyor; biraz da, kızının hoşlanmayacağı bir şey yapmayı göze alamıyordu. Onun tercih ettiği davranış biçimi, konukseverliğine kimsenin dil uzatamayacağı cömert bir ev sahibi olmaktı. Günün ilk yarısında işlerinin çokluğu, olumsuz bir kararın Lydgate'e resmen iletilmesini engelliyor; ikinci yarısında ise, akşam yemeği, şarap, poker falan derken, üstüne genel bir iyimserlik havası çöküyordu. Bu arada her geçen saat geride ufak bir kalıntı bıraktığı için, tüm bunlar gitgide birikerek sonunda bir eylemsizlik nedenine, yani harekete geçmekte çok geç kalındığı yolunda bir karara, dönüşmüştü.

Artık Rosamond'un sevgilisi diye kabul edilen Lydgate akşamlarının çoğunu Lowick Gate'te geçiriyordu; böylece aşkları –kayınpederden borç para almakmış, ileride mesleğinin sağlayacağı gelir geçinmelerine yetermiş yetmezmiş– bunların hiçbirini düşünmeden, Mr. Vincy'nin gözleri önünde gelişerek devam etti. Ah, gençlik aşkı; ah, o inceçik örümcek ağı! Bu ağın birbirine geçmiş tellerinin tutundukları noktalar ve asılı durdukları uçlar bile pek fark edilemez: Parmak uçlarının anlık dokunuşları, parıldayan mavi ve siyah gözlerin buluşan bakışları, yarım kalan sözler, yanaklardaki, dudaklardaki belli belirsiz titreşimler, değişmeler sürüp gider. Hesaba kitaba dayanmayan inançların, tarifsiz sevinçlerin, iki ruhun birbirlerine duydukları derin özlemlerin, tam bir bütünleşme ve sonsuz bir güven beklentisinin ördüğü bir ağdır bu.

O acı Laure deneyiminin ardından gönül işlerinin artık sona erdiğini düşündüğü halde ve ayrıca, tıpla, biyolojiyle uğraşmasına rağmen, Lydgate işte böyle bir ağı kendi iç dünyasında, şaşılacak bir hızla örmeye başlamıştı; çünkü sıvı içinde yumuşatılmış kasların ya da (Santa Lucia'nın gözleri gibi) yuvalarından çıkarılıp bir sahanın içine konan gözlerin incelendiği ve benzer bilimsel araştırmaların yapıldığı bu çalışma alanları aslında romantik aşka, doğuştan bir duygusuzluktan ya da son derece yavan, alelade kitaplara aşırı bir düşkünlükten daha az aykırıdır. Rosamond'a gelince, kendi serpilip gelişmiş hayatı karşısında bir su zambağının gitgide artan şaşkınlığı içindeydi o; aralarındaki ortak ağı var gücüyle bir yandan da o örüyordu. Tüm bunlar, salonda piyanonun durduğu yerde devam ediyor; ışığı ölgün olduğu halde o köşeden, Mr. Farebrother ve öteki konuklardan pek çoğunun gördükleri bir tür gökkuşağı yükseliyordu. Resmi bir açıklama yapılmamıştı ama Miss Rosamond Vincy ile Mr. Lydgate'in kesinlikle nişanlı oldukları Middlemarch'ta herkesin bildiği bir gerçekti artık.

Bulstrode halanın kaygıları yeniden depreşmişti; ama bu kez ağabeyi Walter'la görüşmeye karar verdi; ayrıca, özellikle karısının gelgeç gönüllüğünden kaçınmak için, Mr. Vincy'nin evine değil de işyerine gitti ama sorduğu sorulara aldığı karşılıkları hiç yeterli bulmadı.

Mr. Vincy her zamanki işyeri aksiliğini takınmıştı; Mrs. Bulstrode iyice açtığı gözlerini daha ciddi bir tavırla ona dikerek, "Walter, ileride Mr. Lydgate'in mevki ve kazancının ne olacağını araştırmadan tüm bu durumun devam etmesine izin verdin de, bana bir şey söylemeyi düşünmedin, öyle mi?" dedi. "Lüks içinde yetişen kızını bir düşünsene; maalesef çok dünyevi değerlerle yetiştirdiniz siz onu; ufak bir gelirle nasıl yaşayacak bu kız?"

"Lanet olsun, bilmez miyim, Harriet! Ama ben ne yapabilirim ki; yabancı erkekleri bu kasabaya ben mi çağırıyorum? Sen kendi evinin kapılarını Mr. Lydgate'e kapadın mı sanki? Herkesten çok Bulstrode kollayıp öne sürdü onu. Sorularını git de kocana sor sen, bana değil."

"Daha neler, Walter. Mr. Bulstrode'u nasıl suçlayabilirsin? Eminim ki bu nişan onun arzu ettiği bir şey değil."

"Kocan Lydgate'i bu kadar tutmasaydı, onu asla evime davet etmezdim ben."

Konunun karışıklığı içinde asıl amacını unutan Mrs. Bulstrode, "Ama Fred'e bakması için siz çağırdınız onu ve iyi ki de çağırmışsınız" dedi.

Mr. Vincy huysuz huysuz, "İyi mi oldu, bilmem" dedi. "Bildiğim bir şey varsa o da ailemin beni çok üzdüğü. Sen Bulstrode'la evlenınceye kadar iyi bir ağabey oldum ben sana, Harriet; ama bence kocan senin ailene karşı her zaman gereken dostluğu göstermiyor." Mr. Vincy Cizvit papazlarına benzemezdi pek ama hiçbir Cizvit papazı bir soruyu onunki kadar büyük bir ustalıkla tersyüz edemezdi. Harriet şimdi ağabeyini suçlayacak yerde, kocasını savunmak zorunda kalıyordu; aralarındaki konuşma, son zamanlarda yapılan bir kilise kurulu toplantısında enişte ile kayınbirader arasında geçen ağız dalaşında olduğu gibi, başlangıcından çok uzaklaşan bir noktada bitti.

Mrs. Bulstrode o akşam kocasına ağabeyinin şikâyetlerinden söz etmedi ama Lydgate ile Rosamond'un durumunu anlattı ona. Ancak, Mr. Bulstrode karısının bu konudaki yakın ilgisine kayıtsızdı; gene de uyumlu davrandı ama yalnızca doktorluğa yeni başlayan birini bekleyen tehlikeler ile tutumlu olmanın önemi hakkında konuştu.

Kocasının duygularını körüklemek isteyen Mrs. Bulstrode, "Görevimiz kötü yetişmiş bu düşüncesiz kız için dua etmek olmalı; elimizden başka ne gelir ki!" dedi.

Mr. Bulstrode, "Doğru söylüyorsun, hayatım" diye karısını onayladı ve, "Bizim gibi gözü bu dünyada olmayanların, maddiyatçılıkta inatla direnen kimseleri hatalarından döndürmek için duadan başka yapabileceğimiz fazla bir şey yok. Mevzu ağabeyinin ailesi olunca, bu hususu göz önünde bulundurmaya alışmak zorundayız. Mr. Lydgate keşke böyle bir evlilik işine kalkışmamış olsaydı; ancak, benim Mr. Lydgate'le olan münasebetlerim, onun yeteneklerini Tanrı'nın emirleri –ilahi takdiriyle bize öğrettiği o yüce hükümler– uğruna kullanmakla sınırlıdır" dedi.

Mrs. Bulstrode daha fazla konuşmadı; içi pek rahat değildi ama bunu kendi manevi yetersizliğine yordu. Kocasının, ölümlerinden sonra yaşamöykülerinin yazılması gereken insanlardan biri olduğuna iyice inanmaya başlamıştı.

Lydgate'e gelince, nişanlı olarak kabul gördükten sonra, bu durumun zihninde şimdiden apaçık canlandırdığı sonuçlarının

tümünü sırtlamaya hazırdı o. Bir yıl, belki de altı ay içinde evlenmeliydiler elbette. Daha önceki niyeti bu değildi; ama böyle yaparsa, öteki planları engellenmez, yalnızca yeni bir düzene girerdi. Evlilik hazırlıkları yolu yordamınca yapılmalıydı kuşkusuz; şimdi kaldığı pansiyondan çıkıp bir eve taşınması gerekecekti; Rosamond'un yaşlı Mrs. Bretton'un Lowick Gate'teki evinden hayranlıkla söz ettiğini duymuştu; yaşlı kadının ölümünden sonra evin boşaldığını öğrenince, kiralamak için hemen gidip bir anlaşma imzaladı.

Lydgate bu hazırlanma işini aşırıya kaçıp savurganlık ettiği yolunda herhangi bir düşünceye kapılmadan, tıpkı bir elbise diktirirken kusursuz olması için terzisine gerektikçe yeni talimatlar verir gibi, parça parça yaptı. Aslında gösteriş uğruna para harcamaktan nefret ederdi; mesleği nedeniyle yoksulluğun her derecesini görmüştü; geçim sıkıntısı çeken kimselere çok acırdı. Yemek sosunun kulpu kırık bir sürahi içinde geldiği bir davette hiç rahatsızlık duymadan son derece görgülü davranırdı; çağrıldığı muhteşem bir akşam yemeği hakkında ise, masada güzel konuşan bir adamın bulunduğundan başka tek şey hatırlamazdı. Ama o zamana kadar o da, Ren şarabının yeşil kadehlerde içildiği, masada servisin kusursuz yapıldığı ve kendisinin tüm bunlara olağan gözüyle baktığı bir hayat tarzı dışında herhangi bir şekilde yaşaması gerektiğini aklından bile geçirmemişti. Fransa'dayken içi Fransızların toplumsal kurallarına iyice ısınmıştı ama yurda dönüşünde oradan üstünde hiç yanık kokusu getirmemişti. Eğer ev eşyamız, verdiğimiz akşam yemekleri, tercih ettiğimiz aile armaları –bunların hepsi– bizi kurulu düzene kopmaz bağlarla bağlıyorsa, bu konularda her türlü aşırı fikirleri bile korkmadan rahatça ileri sürebiliriz. Ama Lydgate aşırı fikirlere eğilimi olan bir insan değildi: Yalınayak dolaşmak diye bir ilke olsa, bundan uzak dururdu, çünkü ayakkabıları hususunda titizdi; tıp alanındaki reform ve keşifler dışında hiçbir şeye karşı köktenci bir tutumu yoktu. Günlük yaşamın geri kalanında, aileden gelen alışkanlıklarına göre davranırdı; yarı yarıya benim daha önce "bayağılık" adını verdiğim o kişisel gurur ve bilinçsiz bencilliğin, yarı yarıya da zihnini meşgul eden sevdiği birtakım fikirlerin onda yarattığı bir bönlük yüzündendi bu.

Lydgate aniden başına gelen bu nişanlanma işinin sonuçlarını zihninde değerlendirirken parasızlıktan çok, vakit sorunu üzerinde duruyordu. Gönül verip her gördüğünüzde daha güzel bulduğunuz,

sürekli yolunuzu gözleyen bir kadının olması, boş saatlerinizde canla başla çalışmanızı engellerdi elbette; işte aynı saatlerde "ağır ağır işine devam eden bir Alman" beklenen o büyük tıbbi keşfi yapıp bitirebilirdi pekâlâ. Aslında, Mr. Farebrother'a da ima ettiği gibi, evlenme tarihini çok fazla geciktirmek istememesi bu yüzdendi. Rahip dostu, o gün yanında havuzdan aldığı örneklerle Lydgate'in pansiyonuna gelmiş, bunları kendi mikroskobundan daha güçlü bir mikroskop altında incelemek istediğini söylemişti. Lydgate'in masasının üstünü birbirine karışmış aletlerle, örneklerle dolu görünce, alaycı bir sesle, "Bakıyorum, Aşk Tanrısı soysuzlaşmış; işe düzen ve ahenk getirerek başladı, şimdi de yeniden kargaşa getiriyor" dedi.

Lydgate bir yandan mikroskobu ayarlarken, kaşlarını kaldırıp gülümseyerek, "Evet, bazı aşamalarda öyle. Ama sonra, daha iyi bir düzen başlayacak" dedi.

"Yakında mı?" dedi Rahip.

"Öyle umuyorum, gerçekten. Bilimsel tasarıları olan insanın her dakikası bir fırsattır; oysa düzenin bozulunca vakit kaybediyorsun. Eminim ki düzenli çalışmak isteyen biri için en iyisi evli olmak. O zaman aradığın her şeyi kendi evinde bulursun; zihnin seni oyalayacak kişisel ilişkilere takılmaz. Huzura ve özgürlüğe kavuşursun."

"Önünde böyle bir hayat olduğu için kıskanılacak adamsın doğrusu: Rosamond, huzur, özgürlük, hepsi – hepsi senin. Bir de bana bak, pipomdan ve şu mikroskobik havuz hayvancıklarından başka bir şeyim yok. Hazır mısın şimdi?"

Lydgate nişanlılık dönemini kısa tutmak istemesinin öteki nedenini Farebrother'a söylemedi. Damarlarındaki aşk şarabına rağmen sık sık Vincy'lerin verdiği davetlere gitmek; Middlemarch'ın dedikodularına, uzayıp giden yemeklere, poker oyunlarına –bütün o boş şeylere– katılmak zorunda olmak çok sinir bozucuydu. Mr. Vincy pek çok konuda son derece cahilce yargılarda bulunduğunda, özellikle de bazı içkilerin kötü havanın etkilerine karşı en iyi koruyucu olduklarını söylediği zaman, susup saygılı davranmak zoruna gidiyordu. Mrs. Vincy, açık yürekliliği ve saflığıyla müstakbel damadını bilmeden incitecek, ona tatsız gelecek bir şey söylemiş olabileceği yolunda en ufak bir kuşkuya kapılmayan bir kadındı. Lydgate işte tüm bu nedenlerle için için itiraf etmek zorundaydı ki, Rosamond'la evlenerek kendi toplumsal konumunu bir parça alçaltmış oluyordu. Ama o ince, zarif kız da neredeyse aynı şekilde

sıkıntı içindeydi; bu durumda, hiç değilse ortada sevinecek bir düşünce vardı: Evlendiklerinde, Rosamond'u köklerinden söküp çok ihtiyaç duyduğu başka bir ortama nakledebilecekti.

Bir akşam Rosamond'un yanına otururken gözlerini iyice onun yüzüne yaklaştırdı; son derece yumuşak, sevecen bir sesle, "Canım!" dedi—

Ama önce size onun Rosamond'u salonda tek başına bulduğunu, salonun neredeyse bir yüzünü kaplayan eski moda büyük penceresinin açık olduğunu ve evin arka bahçesinden içeriye yaz kokularının geldiğini söylemem gerekiyor. Annesiyle babası bir partiye gitmişlerdi; geri kalan herkes dışarıda, kelebeklerin peşindeydiler.

"Canım! Gözkapakların kızarmış senin."

"Öyle mi?" dedi Rosamond. "Neden acaba?" Rosamond isteklerini ya da üzüntülerini ortaya döküveren bir kız değildi. Bunları ancak ısrarla sorulduğunda zarif bir şekilde söylerdi.

Lydgate ellerini sevgiyle onun ellerinin üstlerine koyarak, "Benden saklayabileceğini mi sanıyorsun! Kirpiklerinin kenarında ufacık bir damla görmüyor muyum sanki? Bir sıkıntın var ama bana söylemiyorsun. Demek ki beni sevmiyorsun" dedi.

"Değiştiremeyecek olduktan sonra, söylemenin ne yararı var? Her gün olan şeyler ama son zamanlarda biraz daha kötüleşti belki."

"Aile içi sıkıntılar anlaşılan. Korkma, konuş. Ne olduğunu tahmin edebiliyorum zaten."

"Son zamanlarda babam eskisinden daha sinirli oldu. Fred'e kızıyor; bu sabah aralarında yeni bir kavga çıktı; çünkü Fred babamı tüm eğitimini fırlatıp bir kenara atmakla ve aileye hiç yakışmayacak bir işe girmekle tehdit ediyor. Ayrıca da..."

Rosamond durakladı; yanakları hafifçe kızarmaya başlamıştı. Lydgate nişanlandıkları sabahtan sonra onu bir daha hiç sıkıntılı görmemiş, ona şu andaki kadar büyük bir sevgi duymamıştı. Rosamond'u yüreklendirmek istermiş gibi duraklayan dudaklarından hafifçe öptü.

Rosamond fısıldarcasına, "Babam bizim nişanlanmamızdan pek memnun değil; öyle hissediyorum ben. Dün akşam mutlaka seninle konuşması gerektiğini söyledi; bu nişandan vazgeçilmeliymiş" diye devam etti.

Lydgate birden dikleşti, neredeyse öfkeli bir sesle, "Sen vazgeçecek misin?" dedi.

Bu hassas noktaya dokunulması üzerine, Rosamond yeniden sakinleşerek, "Yapmaya karar verdiğim bir şeyden asla vazgeçmem ben" dedi.

Lydgate, "Çok teşekkür ederim, dünyaları bağışladın bana" dedi ve Rosamond'u bir kez daha öptü. Böyle bir kararlılık, doğru yerde, gerçekten çok güzel bir şeydi. "Baban bu nişandan vazgeçilmeli demekte fazla geç kaldı artık. Sen reşit bir kızsın ve benim oluyorsun. Seni üzecek bir şey yaparlarsa, o zaman evlenme tarihini öne alırız."

Lydgate'in gözleriyle buluşan o mavi gözler şimdi sevinçle parlıyor, yaydıkları mutluluk ışıkları Lydgate'in tüm geleceğini tatlı bir güneş gibi aydınlatıyordu. Bin Bir Gece Masalları'ndaki gibi işten güçten, sokakların gürültüsünden patırtısından uzaklaşıp tüm nimetlerin karşılıksız sunulduğu bir cennete adım attığınızda yaşadığınız türden kusursuz bir mutluluk, yalnızca birkaç hafta bekledikten sonra kavuşacakları bir şeydi sanki artık.

Lydgate ateşli bir ısrarla, "Neden geciktirelim ki? Evi şimdiden kiraladım ben; kısa sürede her şey hazır edilebilir, öyle değil mi? Yeni giyecekler almayı bir yana bırakırsın. Onlar sonradan da alınabilir" dedi.

Rosamond bu komik mantıksızlık karşısında gamzesini iyice derinleştiren bir gülüşle, "Siz bilgi sahibi, akıllı erkeklerin ne garip fikirleri varmış! Gelinliklerin düğünden sonra alındığını ilk kez duyuyorum" dedi.

Lydgate kısmen Rosamond'un nazlanıp kendisine eziyet ettiğini düşünerek, kısmen de düğünün erkene alınmasını gerçekten istemiyor olabileceğinden korkarak, "Ama sırf giyecekler yüzünden beni aylarca bekletmekte ısrar edeceğini söylemiyorsun, değil mi?" dedi. "Unutma ki önümüzde sabırsızlıkla beklediğimiz daha büyük bir mutluluk dönemi var: Başkalarından uzak, sürekli birlikte olacak, hayatımızı dilediğimiz gibi düzenleyeceğiz. Hadi, söyle sevgilim, en erken ne zaman tümüyle benim olabileceksin?"

Lydgate bunları, Rosamond'un birtakım mantıksız nedenlerle düğünü geciktirerek kendisini inciteceğinden korkarcasına ciddi ve neredeyse yalvaran bir sesle söylemişti. Rosamond da ciddileşti ve yüzünde hafifçe düşünceli bir ifade belirdi; aslında o sırada, hiç değilse yaklaşık bir tarih verebilmek için zihninden, bastırılacak jüpon etekler, örülecek dantel kenar işleri, dokunacak çoraplar hakkında bir sürü karışık hesaplar yapıyordu.

Lydgate, Rosamond'un ellerini bıraktı, hafifçe ona sarılarak, "Altı hafta bol bol yeter; ne olur tamam de, Rosamond" diye ısrar etti.

Rosamond o küçücük elini hemen havaya kaldırıp saçlarını düzeltti, düşünceli düşünceli boynunu büktü; sonra ciddi bir tavırla, "Evin eşyalarının, yatak ve sofra takımları gibi şeylerin hazırlanması gerekiyor. Ama annem biz seyahatteyken de halledebilir bunları" dedi.

"Evet, elbette. Bir hafta falan evde olmayacağız nasılsa."

"Daha fazla!" diye atıldı Rosamond. Sir Godwin Lydgate'leri ziyarete gittiklerinde giyeceği gece elbiselerini düşünüyordu; uzun süredir balayının en azından bir çeyreğini çok hoş vakit geçireceğini umduğu bu ziyarete ayırmanın hayallerini kuruyordu; gerekirse bu uğurda ilahiyat doktoru olan öteki amcayla tanışmayı bile ileriki bir tarihe bırakabilirdi (aslında biraz fazla ciddi havalı olsa da, onun unvanı da, ailenin soyluluğuyla birleşince, yabana atılır bir unvan değildi). Rosamond konuşurken sevgilisine hayret dolu bir sitemle bakmıştı; Lydgate onun birlikte geçirecekleri o çift kişilik tatlı yalnızlık süresini uzatmak isteyebileceğini düşünerek bu teklifi sevinçle karşıladı.

"Sen nasıl istersen, sevgilim; nikâh günümüz bir belirlensin de. Ama kararlı hareket edip senin bu arada karşılaşabileceğin sıkıntılara bir son verelim. Altı hafta! Altı hafta hazırlıklara bol bol yetecektir eminim."

"Hazırlıkları hızlandırabilirim elbette" dedi Rosamond. "O zaman, siz babama söyler misiniz? Mektup yazsanız daha iyi olur sanırım." Tıpkı bahçede aralarında mutlu mutlu dolaştığımız çiçeklerin akşamüstünün uzaklaşan ışığında bizlere baktıkları gibi yüzü kızararak Lydgate'e baktı: Tüm o çiçeklerin koyu renkli merkezlerini çevreleyen narin, pırıl pırıl taçyaprakların içlerinde sessizce soluk alıp veren yarı peri, yarı çocuk bir canlı yok mudur acaba?

Lydgate dudaklarını Rosamond'un kulağında, boynunun kulak altındaki küçük çevresinde gezdirdi; dakikalarca kımıldamadan öylece oturdular; zaman, sularında güneş ışıklarının oynaştığı şırıl şırıl akan bir dere gibi onlara dokunmadan geçip gidiyordu. Rosamond hiç kimsenin kendisinden daha derin bir sevdaya tutulamayacağını düşünüyor; Lydgate ise tüm çılgın hatalarından ve gülünç safdilliğinden sonra, şimdi kusursuz bir kadın bulduğuna inanıyor, yüksek düşüncelerine ve önemli çalışmalarına saygılı

ama bunların aksamasına neden olmayacak; tüm evi ve hesapları bir sihirbaz sessizliğiyle düzene sokacak, bu arada parmaklarını lavtanın tellerinde gezdirerek kendisi için hayatın her anını bir aşk rüyasına döndürecek; gerçek kadınlığın sınırlarını da, bu sınırların kıl kadar dışına çıkmamayı da öğrenmiş bulunan, uysal, uysal olduğu için o sınırların ötesinden gelecek emirleri de yapmaya hazır, iyi donanımlı bir eşin göstereceği latif sevginin tatlı esintisini daha şimdiden üstünde hissediyordu. Artık açıkça anlıyordu ki çok daha uzun bir süre bekâr kalmayı düşünmekle hata etmişti: Evlilik kendisine engel değil yardımcı olacaktı. Ertesi gün bir hastasıyla birlikte Brassing'e gitmesi gerekince, orada gördüğü bir yemek takımını çok beğendi ve hemen satın aldı. Böyle şeyleri karşınıza çıktıkça satın almak, insana zaman kazandırırdı ve Lydgate çirkin tabaklardan çanaklardan nefret ederdi. Aldığı yemek takımı pahalıydı ama yemek takımları hep pahalı olurdu zaten. Ev döşemek masraflı bir işti elbette ama böyle şeyler bir kere alınıyordu işte.

Lydgate yemek takımı aldığını söyleyip biraz anlatınca, Mrs. Vincy, "Çok güzel olmalı. Tam Rosy'ye göre. Tanrı esirgesin de, kırılıp mırılmasın bari!" dedi.

"Hiçbir şey kırmayacak hizmetçiler tutmalı insan" dedi Lydgate. (Neden sonuç ilişkisi bakımından, kusurlu bir akıl yürütme biçimiydi bu elbette. Ama o dönemde bilim adamları neredeyse hiçbir muhakeme biçimine pek fazla karşı çıkmazlardı.)

Rosamond herhangi bir konuda annesine söylenecek bir şeyi ertelemeye gerek görmezdi; çünkü insanın keyfini kaçıracak görüşler ileri sürmezdi ki annesi; kendisi kocasıyla mutlu olduğundan, Mrs. Vincy kızının evliliği konusunda hiç kaygılanmıyor, yalnızca gurur duyuyordu. Oysa, Rosamond'un Lydgate'e babasıyla görüşmek yerine mektup yazmasını tavsiye etmesinin haklı nedenleri vardı. Mektup daha eline geçmeden önce babasıyla konuşup onu hazırlamayı düşünüyordu; bu amaçla ertesi sabah mağazasına kadar babasıyla birlikte yürüdü; yolda ona Mr. Lydgate'in bir an önce evlenmek istediğini söyledi.

"Saçmalık bu, kızım" dedi Mr. Vincy. "Hangi parayla evlenecek ki? Sen bu nişanı bozsan çok iyi edersin. Daha önce bunu açıkça söyledim sana. Tutup yoksul bir adamla evleneceksen, neden böyle bir eğitim gördün ki? Bir babaya bunu yaşatmak zalimliktir."

"Mr. Lydgate yoksul değil, babacığım. Parasını ödeyip Mr. Peacock'un hastalarını devraldı; dediklerine göre, yılda sekiz yüz, dokuz yüz sterlin gelebilirmiş bu hastalardan."

"Baştan aşağı saçma! Hasta devralmak dediğin nedir ki? Gelecek yılın kırlangıçlarını satın almak gibi bir şey. Onların hepsini bir bir elinden kaçıracaktır."

"Tam tersine, babacığım, hasta sayısını gitgide artıracak. Chettam'larla Casaubon'lar nasıl onu çağırdılar, gördünüz."

"Lydgate benim size para veremeyeceğimi biliyordur, umarım. Fred konusunda yaşadığımız bu hayal kırıklığı, Parlamento'nun dağılacak olması, her yerde parçalanan makineler, yaklaşan seçimler; bütün bunlar—"

"Sevgili babacığım! Bunların benim evlenmemle ne ilgisi olabilir ki?"

"Çok ilgisi var! Hepimiz iflas edebiliriz pekâlâ, ülke bu durumda işte! Bazı kimseler dünyanın sonu geldi diyor; bence de öyle görünüyor. Her neyse, sermayeden para çekecek bir zaman değil şimdi; Lydgate'in bunu bilmesini isterim."

"Eminim sizden bir şey beklemiyor o, babacığım. Öyle yüksek yerlerde yakınları var ki, kendisi de ileride bir şekilde varlık sahibi olacaktır. Şu aralar bilimsel keşiflerle uğraşıyor."

Mr. Vincy bir şey söylemedi.

"Bu benim tek mutluluk ümidim, babacığım; bundan vazgeçemem. Mr. Lydgate nazik, kibar bir insan; tam bir beyefendi. Onun dışında birini asla sevemem. Arabella Hawley gibi verem olmamı istemezsiniz, öyle değil mi? Bilirsiniz, kararlarımdan asla dönmem ben."

Babası bir şey söylemedi.

"Evlenmemize rıza göstereceğinize dair söz verin bana, babacığım. Birbirimizden asla vazgeçmeyeceğiz biz; ayrıca hatırlasanıza, şimdiye kadar siz uzun nişanlılık dönemlerine de evliliklerin geciktirilmesine de hep karşı çıkıyordunuz."

Rosamond babasını buna benzer sözlerle biraz daha sıkıştırdıktan sonra Mr. Vincy, "Peki, peki, kızım; önce o bana bir mektup yazsın ki cevabımı verebileyim" dedi. Rosamond istediği sonucu aldığına iyice güveniyordu artık.

Lydgate'e yanıtında Mr. Vincy'nin üstünde durduğu başlıca nokta, ondan hayatını sigortalamasını istemek oldu, Lydgate de bu

isteği hemen kabul etti. Onun ölümü durumunda gerekli güvenceyi sağlayacak güzel bir düşünceydi bu ama genç evlilerin kimseye el açmadan geçinebilecekleri anlamına gelmiyordu. Gene de, Rosamond'un evlenmesine ilişkin kaygılar artık giderilmiş gibiydi. Gerekli alışverişler şimdi hızla devam ediyor ama maddi durum hesaba katılarak dikkatli davranılıyordu. Bir baronetin ziyaretine gidecek gelinin çok güzel birkaç mendili olmalıydı; ama Rosamond kesinlikle gerekli saydığı yarım düzineyle yetindi ve en son moda, işlemeli olanlardan almadı. Middlemarch'a geldiğinden beri elindeki sekiz yüz sterlinin epeyce azaldığını fark edince, Lydgate de kendini tuttu ve Brassing'de çatal, kaşık almak için girdiği Kibble mağazasında görüp beğendiği eski moda desenli tabakları satın almaktan vazgeçti. Evin döşenmesi için Mr. Vincy'nin kendisine önceden bir miktar para vereceğini düşünerek hareket etmeyecek kadar gururlu bir adamdı kendisi; her şeyi birden satın almak gerekmediği gibi, bazı faturaların ödenmesi de ertelenebilirdi; kayınpederinin kendilerine vereceği drahoma, tüm bu ödemeleri kolaylaştırırdı; ama Lydgate drahomanın kaç para olacağını tahmin etmeye çalışarak vaktini ziyan etmedi. Savurganlık olacak hiçbir şey yapmayacaktı; yalnızca gerekli şeyler alınmalıydı; ancak tutumluluk ediyorum diye bunların kalitesizlerini almak, akıllıca bir davranış olmazdı. Aslında tüm bu sorunlar o kadar önemli değildi. Lydgate asıl hedefinin mesleğine ve bilimsel çalışmalarına dört elle sarılmak olduğunu görüyor ama kendisinin bunu Wrench'inki gibi bir evde –tüm kapıları sürekli açık, yer muşambaları aşınmış, çocukların önlüklerinin kir pas içinde olduğu, öğle yemeğinden kalma kemiklerin, kara saplı ve söğüt desenli bıçakların toplanmadan kaldığı bir evde– yapabileceğini düşünemiyordu. Ancak, Wrench'in koca bir şala mumya gibi kat kat sarılarak oturan kaygısız, tembel, zavallı bir karısı vardı; belli ki meslek hayatına yanlış seçilmiş bir ev düzeniyle başlamıştı Wrench.

Rosamond'un kafası ise ileriye yönelik planlarla doluydu ama kıvrak gözlem yeteneği, bunları görgüsüzce açıklamaması için uyarıyordu onu.

Bir gün, balayında nerelere gideceklerini konuşurlarken Lydgate'e, "Ailenizle tanışmayı çok isterim. Dönüş yolunda onlara uğrayabileceğimiz bir yer seçebiliriz belki. Amcalarınız arasında en çok hangisini seviyorsununuz?" dedi.

"Godwin amcamı sanırım. Çok halim selim bir adamdır."

"Çocukken sürekli onun Quallingham'daki evinde kalırdınız, öyle değil mi? Oraları, sizin neler yaptığınızı, görmeyi çok isterdim. Yakında evleneceğinizi biliyor mu?"

Lydgate, iskemlesinde doğrulup saçlarını sıvazlayarak, "Hayır, bilmiyor" dedi.

"Mutlaka haber gönderin; sizi haylaz, sorumsuz yeğen sizi. Olur ya, beni Quallingham'a götürmenizi ister; o zaman bana çevreyi gezdirirsiniz, ben de oradaki çocukluk günlerinizi gözümde canlandırabilirim. Unutmayın ki, siz beni evimde görüyorsunuz, çocukluğumdan beri hiç değişmeyen bu evde. Ben de sizin çocukluğunuzu geçirdiğiniz evi görmeliyim ki, haksızlık olmasın. Ama belki de beni tanıştırmaktan bir parça utanıyorsunuzdur. Bunu düşünmemiştim bakın."

Lydgate gözlerini Rosamond'a çevirerek içten bir sevgiyle gülümsedi; böyle şirin bir gelini tanıştırmaktan duyacağı gurur ve sevincin biraz sıkıntıya katlanmaya değeceğini söyledi. Ayrıca, şimdi düşünüyordu da, eskiden yaşadığı o yerleri Rosamond'la birlikte görmek, kendisinin de çok hoşuna gidecekti.

"O halde mektup yazıp bildireceğim. Ama şimdiden söyleyeyim, kuzenlerim çok geveze ve sıkıcıdırlar."

Lydgate'in bir baronet ailesi hakkında böyle küçümser bir tavırla konuşabilmesi, Rosamond'a harika bir şey gibi geldi; onlar hakkında ileride belki kendisi de tepeden bakan değerlendirmeler yapabilecekti; bunu düşününce içi çok rahatladı.

Ancak, bir iki gün sonra annesi neredeyse her şeyi mahvedecekti: "Umarım amcanız Sir Godwin, Rosy'yi hor görüp beğenmemezlik etmez, Mr. Lydgate. Size de artık yüklüce bir para verir herhalde. Bir baronet için bir iki bin sterlin nedir ki?"

Rosamond kıpkırmızı kesilerek, "Anne!" diye atıldı; Lydgate ona öylesine acımıştı ki sesini çıkarmadan, sanki dalıp gitmiş gibi, odanın öteki ucuna doğru yürüyüp duvarda asılı bir resmi incelemeye koyuldu. Bu arada Mrs. Vincy çocuklar hakkında ders veren kısa bir konuşma yapmaya başladı; konuşması bitince her zamanki uysal haline döndü. Ama Rosamond düşünüyordu: Lydgate'in geveze ve sıkıcı dediği o soylu kuzenlerden biri Middlemarch'a gelecek olsa, kendi ailesinde şaşıp kalacağı kim bilir neler görür, nelerle karşılaşırdı. Bu yüzden Lydgate bir an önce Middlemarch'tan başka bir

yerde yüksek mevkili bir görev bulsa iyi olacaktı anlaşılan; unvan sahibi bir amcası da varsa, keşifler yapabilen bir kimsenin böyle bir iş bulması güç olmamalıydı. Hatırlarsanız, Lydgate daha önce Rosamond'a hayatını insanlığa en yararlı hizmetler uğruna harcamak ümidinden bahsetmiş, onun bu yolda kendisine tatlı bir sevgiyle yardıma hazır olduğunu görerek çok sevinmişti; yaz mevsiminde gökyüzünün, çiçeklerle çevrili çayırların düşüncelerimize destek olup yardım etmesi gibi, Rosamond'un yardım ve desteğiyle kendi hayatına da güzellik ve huzur gelecekti.

Lydgate, sırf değişiklik olsun diye dişi kaz ile erkek kaz arasındaki fark adını vereceğim psikolojik farka –özellikle de, dişi kazın doğuştan uysallığı ile erkek kazın gücü kuvveti arasındaki güzel uyuma– fazlaca bel bağlıyordu.

BÖLÜM 37

"Üç kat mutludur kendine güvenen kadın,
Bunu yüreğinde duyup ne daha iyiye bakan
Ne de kötü bir kadere uğramaktan korkan;
Azgın fırtınalar dikilse de yoluna;
Sağlam bir gemi gibi dev dalgaları yarıp,
Kendi rotasından başka hiçbir yere sapmayan;
Ve aldanmayan bakıp güzelliğine havanın.
Böyle bir özgüvenin hiç gerekmez korkması
Ne hasetinden, ne garezinden düşmanın,
Ne de lütuf dilenmek için dost eline bakması;
Kendi gücünden gelen değişmez metanetle
Eğilmez asla o, hiç kimsenin önünde.
Ne mutlu o kadına ki ayrılmaz özgüvenden,
Ne mutlu o erkeğe ki böyle bir kadını seven."

Spenser

Genel seçimler mi yaklaşıyordu, yoksa dünyanın sonu mu, Mr. Vincy'nin bu konuda dile getirdiği tereddüt, Dördüncü George öldükten, Parlamento dağıldıktan, Wellington ile Peel gözden düştükten ve yeni Kral Dördüncü William Katoliklerin savunucusu çıktıktan sonra taşra kentlerinde hüküm süren belirsizlik havasının ufak bir örneğiydi. Kırsal bölgelerin o ateşböceği aydınlığında ve muhafazakâr bir Tory hükümetinin liberal yasalar çıkardığı; muhafazakâr soyluların ve seçmenlerin dönek muhafazakâr adayları değil de, Liberalleri seçtirme çabalarının sürdüğü, anlaşılmaz bir şekilde kendi çıkarlarına uzak görünen –ve hoşlanmadıkları komşuları tarafından desteklendiği için haklarında kuşkuya kapıldıkları– birtakım reform önerileri aleyhinde yaygaraların koparıldığı bir kargaşa ortamında insanlar, hangi düşüncelerin gerçekten kendi düşünceleri olduğuna nasıl güvenebilirlerdi? Middlemarch'ta çıkan gazetelerin okurları, garip bir duruma düştüklerini görüyorlardı: Katoliklerin Parlamento'ya seçilebilmeleri için yapılan ateşli propaganda günlerinde pek

çok kimse, Charles James Fox'un bir sözünü düstur olarak kullanan değişim yanlısı *Öncü* gazetesini okumayı bırakmıştı; çünkü bu gazete Katolik Sorunu'nda İçişleri Bakanı Robert Peel'i desteklemiş ve böylece entrikacı Cizvitlere ve sahte ilahlara karşı takındığı hoşgörüyle, kendi liberal tutumuna leke düşürmüştü. Ama Middlemarch halkı, *Borazan* gazetesinden de hoşnut değildi, çünkü Katolikler aleyhine kopardığı gürültünün ve kamuoyunda meydana gelen genel bir gevşemenin ardından (artık kimse, kimin kimi destekleyeceğini bilemez olmuştu), *Borazan*'ın sesi de zayıf çıkmaya başlamıştı.

Öncü'de dikkat çeken bir makaleye göre, öyle bir dönemden geçilmekteydi ki, ülkenin acil ihtiyaçları şimdi, uzun deneyimleri sonunda zihinleri hem derinlik hem genişlik, hem kararlılık hem hoşgörü, hem serinkanlılık hem heyecan –kısacası, insanoğlunun yaşadığı hazin olaylara bakılırsa, bizlerin başkalarıyla aynı çatı altında yaşamamıza en elverişsiz niteliklerin tümünü– kazanmış kimseleri, topluma hizmet etmekteki isteksizliklerini bir yana bırakmaya zorlayabilecekti belki.

Mr. Hackbutt bu makalenin *Öncü*'yü birkaç ay önce gizlice satın alan Tiptonlu Mr. Brooke'tan "kaynaklandığını" söylemişti. Sürükleyici sözleri o sıralar eskisinden daha geniş kesimlerde dolaşan ama lafı nereye getirmek istediği hususunda kafaları iyice karıştıran Mr. Hackbutt, Mr. Hawley'nin avukatlık bürosuna gitmiş, söz konusu haberi ona orada vermişti.

Mr. Hawley, "Demek Brooke bir işler karıştıracak, öyle mi?" dedi. "Yoldan çıkmış bir tosbağa gibi orada burada dolaştıktan sonra, adam birden herkesçe tanınan bir kişi olup çıktı. Hiç kendi hayrına değil bu onun. Bir süredir gözüm üstünde. Günün birinde cezasını çekecektir. Kiracısı çiftçilere çok kötü davranıyor. Yaşlı bir köy ağası neden tutup Liberallere oy verecek olan aşağı tabakadan kimselere yaranmaya çalışır ki? Gazetesine gelince, tek ümidim yazıları kendisinin yazması. İşte o zaman, para verip satın almamıza değecektir."

"Anlaşılan, yazı işleri müdürü diye, Londra gazetelerinin hepsiyle boy ölçüşecek yüksek üslupta baş makaleler yazabilen, son derece parlak bir genç bulmuş. Ve de niyeti, reform konusunda başı çekmekmiş."

"Brooke önce kiradaki çiftliklerini düzeltsin – lanet cimri ihtiyar. Arazilerindeki bütün binalar bakımsızlıktan harabeye dönüyor. O genç de Londra'dan gelmiş edepsizin biridir herhalde."

"Adı Ladislaw'muş. Tam İngiliz olmadığı söyleniyor."

"Onun gibileri bilirim ben" dedi Mr. Hawley; "birilerinin casusudur. 'İnsan Hakları' diye gösterişli sözlerle işe başlayacak, sonra da bakmışsın, bir sokak kadınını öldürmüş. Bu adamlar hep böyle çalışır."

Mr. Hackbutt aile avukatıyla aralarında siyasal bir görüş ayrılığının çıkmak üzere olduğunu seziyordu; "Sen de kabul etmelisin ki ortada yolsuzluklar var, Hawley" dedi. "Ben kendim asla aşırı görüşlere itibar eden biri değilim, nitekim her zaman muhafazakâr Huskisson'dan yana olmuşumdur; ancak, şunu da görmezlikten gelemem: Büyük kasabaların temsil edilememe sorunu—"

Mr. Hawley, lafın sonunu beklemeden sabırsızca, "Büyük kasabaların canı cehenneme!" diye atıldı. "Middlemarch'taki seçimlerin nasıl yapıldığını iyi bilirim ben. Büyük ailelerin aday gösterme yetkisi yarın kaldırılıp, onun yerine adaylar ülkenin her yanında mantar gibi büyüyen kasabalardan çıksa, gene de değişen bir şey olmaz; Parlamento'ya seçilebilmeyi daha masraflı hale sokar, o kadar. Gerçeklere dayanarak konuşuyorum ben."

Öncü'ye yazı işleri müdürü diye bir casusun getirilmesi ve Brooke'un, kendine ara sıra uğraş arayan aylak bir kaplumbağa sanki o ufak kafasını hırsla dışarı çıkararak birden şahlanmış gibi, faal siyasete atılması karşısında Mr. Hawley'nin duyduğu öfke, aslında Brooke'un kendi aile fertlerinin duydukları kadar şiddetli değildi. Onlar durumu, tıpkı komşunuzun nahoş bir şey üretmek için kurduğu bir imalathanenin, yasal yollara başvurmadıkça, burnunuzdan hiç gitmeyecek olan o pis kokusunu ancak zamanla fark edeceğiniz gibi, yavaş yavaş anlamışlardı. *Öncü*, daha Will Ladislaw bile gelmeden, gazetenin sahibinin artık para kazanmayan değerli malını satmaya karar vermesiyle Brooke'un beklediği fırsat çıkar çıkmaz, gizlice satın alınmıştı. Ladislaw'a davet mektubunu yazdıktan sonra geçen zaman içinde, Mr. Brooke'un gençlik yıllarından beri zihninden geçirdiği ve tüm dünyaya açıklamak istediği halde şimdiye kadar birtakım engellerle karşılaşan fikirleri, örtü altında çoktan filizlenmeye başlamıştı.

Bu fikirler Will Ladislaw'un tüm beklentileri aşan o sevindirici yardımıyla bir hayli gelişme gösterdi. Çünkü anlaşılan Will, Mr. Brooke'un bir zamanlar ilgilendiği tüm o sanat ve edebiyat konularını iyi bilmekle kalmıyor, siyasal durumdaki önemli hareketleri çok

yakından izliyor ve bunları, güçlü belleğinin sağladığı uygun alıntılarla, geniş bir bakış açısından, etkili bir biçimde ele alabiliyordu.

Mr. Brooke bir fırsatını bulduğunda, Mr. Casaubon'un hoşuna gider diye ona, "Bana kalırsa Ladislaw bir başka Shelley sanki" dedi. "Ahlak gevşekliği, ateistlik ya da o tür olumsuz şeyler bakımından demek istemiyorum yani; Ladislaw'un duygu ve düşünceleri eminim ki her bakımdan düzgün; dün akşam kendisiyle uzun uzun konuşuyorduk. Shelley'nin özgürlük, bağımsızlık, toplumsal ve siyasal baskılara direnme konularındaki heyecanı aynen onda da var; denetim altında olursa, güzel bir şey bu yani. Sanıyorum ki doğru rotaya sokabileceğim ben onu; Ladislaw senin akraban olduğu için, bu durum beni daha çok sevindiriyor, Casaubon."

Doğru rota da, Mr. Brooke'un konuşmasının geri kalan kısmı da anlaşılır bir şey ifade ediyorsa eğer, Mr. Casaubon içinden bunun, Will'e Lowick'ten çok uzaklarda bir iş bulmak anlamına geldiğini umuyordu. Casaubon kuzenine yardım ederken de ondan hoşlanmazdı; ama yardım almayı kestiğinden beri daha da hoşlanmaz olmuştu. İçimizde bizi rahatsız eden bir kıskançlık bulunduğunda, hep böyle yaparız: Tüm yeteneklerimiz genellikle kendilerini yeraltında saklayan türdense eğer, o zaman balla beslediğimiz ve ciddi nedenlerden dolayı kendisini sevmediğimiz kuzenimiz, ihtimal bizi gizli gizli küçümseyecek, onu çok beğenen herkes de, dolaylı yoldan bizi eleştirecektir. Ruhumuzda dürüst davranma kaygısı taşıdığımızdan, kuzenimize zarar vermek gibi bir bayağılık etmeyiz elbette; tersine, ona sürekli çıkarlar sağlamaya çalışır, haklı olan tüm isteklerini karşılarız; ona çekler yazmak, parayı her alışında bizim üstünlüğümüzü tanımak zorunda kalacağı için, içimizdeki acıyı biraz hafifletecektir. Bu üstünlük duygusu keyfî bir davranışla Mr. Casaubon'un elinden aniden alınmış, geriye yalnızca anısı kalmıştı. Onun Will'den hoşlanmamasının nedeni, kışların yıprattığı bir kocanın sıradan kıskançlığı değil; ömür boyu süren arzulardan, hoşnutsuzluk ve kırgınlıklardan kaynaklanan, kökü daha derinlerde bir şeydi; ama şimdi birlikte olduğu Dorothea –kendisini tatsız bir biçimde eleştirebileceğini göstermiş bulunan o genç karısı– Casaubon'un eskiden hafiften hissettiği bir huzursuzluğu ister istemez iyice güçlendiriyordu.

Will Ladislaw ise minnettarlığı azaldıkça, Mr. Casaubon'u daha sevimsiz bulduğunu hissediyor, bu duygusunun haklı olduğunu

görmek isteğiyle içinden kendi kendisiyle uzun uzun konuşuyordu. Casaubon ondan nefret ediyordu, bunun çok iyi farkındaydı: Kapıdan girer girmez dudaklarındaki acı ifadeyi, bakışlarındaki zehri görmüştü; bu kadarı bile, geçmişteki yardımlarına rağmen ona savaş ilan etmek için yeterli bir neden sayılabilirdi. Geçmişte Casaubon'a gerçekten çok şey borçluydu ama aslında bu evlilik, o borcu ortadan kaldıran bir etken olmuştu. Sorun, kendimize yapılan bir iyiliğe duyduğumuz minnettarlığın, başka birine yapılan bir kötülük karşısında, yerini öfkeye bırakmasının doğru olup olmayacağıydı. Mr. Casaubon, Dorothea ile evlenmekle ona kötülük etmişti. Bir erkeğin böyle bir şey yapmayacak kadar kendini bilmesi gerekirdi; ayrıca eğer o erkek ömrünü bir mağarada kemik kemirerek geçirmeye karar vermişse, bir genç kızın gözünü boyayıp onu da yanına çekmemeliydi. Will, "Bakire kurban etmenin en korkunç şeklidir bu" diyor ve bir Yunan tragedyasına koro ağıtı yazıyormuş gibi, zihninde Dorothea'nın sessizce çektiği acıları canlandırıyordu. Ama gözlerini asla bu genç kadından ayırmayacak, onu koruyacaktı; hayatta başka her şeyden vazgeçse de koruyacaktı onu; dünyada bir kulu kölesi bulunduğunu bilmeliydi Dorothea. Will kendi hakkında da, başkaları hakkında da, Sir Thomas Browne'ın deyimiyle, "heyecanlı bir savurganlık" içinde konuşurdu. Aslında gerçek şuydu ki, Mr. Brooke çağırdığında Will için en güçlü davetiye, Dorothea'nın oradaki varlığı olmuştu.

Ama o zamana kadar Lowick'ten Will Ladislaw'a resmen herhangi bir davet gelmemişti. Mr. Brooke aslında zavallı Casaubon'un kuzenini sevindirecek her şeyi yapmak isteyeceğinden emindi ama sırf işlerinin çokluğu yüzünden harekete geçmediğini düşünerek, Ladislaw'la kendisi ilgilenip onu birkaç kez Lowick'e getirmişti (bu arada her fırsatta onu, "Casaubon'un akrabası bir genç" diye başkalarıyla da tanıştırıyordu). Will bu ziyaretlerde Dorothea'yla baş başa kalmasa da görüşmeleri, Dorothea'nın –kendisinden daha akıllı ve bilgili olduğu halde– düşüncelerinden etkilenmiş gibi davranan genç biriyle dostluğun değerini yeniden hissetmesine yetmişti. Evlenmeden önceki yıllarda zavallı Dorothea'nın en çok önemsediği fikirlerini dinleyecek hiç kimsesi olmamış; bildiğimiz gibi, kocasının yüksek bilgisinden de beklediği kadar yararlanabilme fırsatı bulamamıştı. Mr. Casaubon'a herhangi bir şeyden büyük bir hevesle söz etse; kocası onu, kendisinin sanki daha çocukken

Delectus'tan –o Yunan ve Latin yazarlardan seçmeler kitabından– okuyup öğrendiği bir alıntıyı tekrarlarmış gibi bir sabırlılık havası içinde dinliyor; bazen sertçe, hangi eski mezhep ya da kişilerin benzer fikirlere sahip olduklarını söylüyor; bazen de Dorothea'ya yanıldığını bildirerek onun kuşku belirttiği bir noktanın doğruluğunu bir kez daha teyit ediyordu.

Oysa Will Ladislaw, Dorothea'nın sözlerinde daima onun kendisinin farkında olduğundan daha fazla anlam görüyordu. Dorothea kibirli biri değildi ama ciddi kadınlardaki o lütufkâr tavırlarla gurur okşayarak insanları etkileme ihtiyacı onda da vardı. Bu yüzden, sırf Will'i ara sıra görebilme fırsatı ona, dışarıdaki güneşli havaya biraz ulaşması için, yaşadığı hapishanenin duvarına açılmış bir aydınlık deliği gibi geliyordu; işte bu aydınlığın yarattığı sevinç, amcasının Will'i kendi evinde konuk etmesine kocasının kızabileceği yolundaki o ilk korkusunu gidermeye başlamıştı; Mr. Casaubon'un kendisi ise bu konuda bir şey söylemiyordu.

Will de Dorothea'yla baş başa konuşmak istiyor ve isteği geciktikçe sabırsızlaşıyordu. Dante ile Beatrice ya da Petrarch ile Laura arasındaki yüz yüze görüşmeler aslında çok seyrekse de zaman her şeyin boyutlarını değiştirdiği için daha sonraki yıllarda sevgililere daha az sone yazmak ama onlarla daha uzun konuşmak tercih edilir oldu. İhtiyaç, hileli yollara başvurmayı mazur gösterebilirdi ama Dorothea'yı gücendirme korkusu nedeniyle bu yollar çok sınırlıydı. Sonunda Will, Lowick'teki bir yerin resmini yapmak istediğini fark etti ve bir sabah Mr. Brooke'un ilçe merkezine Lowick üzerinden gitmesi gerekince, kendisi de onunla yola çıktı ve elinde resim defteri ve portatif iskemlesiyle orada arabadan indi; Konak'takilere görünmeden hemen işe koyulmak için, yürüyüşe çıkarsa Dorothea'yı görebileceği bir yere oturdu; onun genellikle sabahları bir saat yürüdüğünü biliyordu.

Ancak, Will'in hilesi hava yüzünden başarısız oldu. Gökte hafif bir hızla kara bulutlar belirdi; yağmur başladı ve Will eve sığınmak zorunda kaldı. Niyeti, Mr. Casaubon'la akrabalığına dayanarak salona geçip kimseye haber vermeden orada beklemekti; ama holde evin eskiden beri tanıdığı baş hizmetçisini görünce, "Burada olduğumu söyleme, Pratt; öğle yemeğine kadar bekleyeceğim; Mr. Casaubon çalışma odasında meşgulken rahatsız edilmekten hoşlanmaz, biliyorsun" dedi.

Pratt, Tantripp'le sohbeti seven ve onun "Hanımefendi burada sıkılıyordur" sözüne çoğu zaman hak veren, al yanaklı bir adamdı. "Beyefendi evde değil. Çalışma odasında yalnızca Mrs. Casaubon var. Geldiğinizi bildirsem iyi olur, efendim" dedi.

Will öyle mutlu olmuştu ki, kendisi için fark etmezmiş gibi yaparak kayıtsız bir sesle, "Tamam, nasıl istersen; bu kahrolası yağmur, resim yapmamı engelledi" dedi.

Bir dakika sonra çalışma odasındaydı ve Dorothea, Will'i o tatlı, rahat gülümseyişiyle karşılıyordu.

Hemen, "Mr. Casaubon, Piskopos Yardımcısı'nı görmeye gitti" dedi. "Akşam yemeğinden önce döner mi, bilmiyorum. İşinin ne kadar süreceği belli değilmiş. Ona söyleyeceğiniz özel bir şey mi vardı?"

"Hayır. Resim yapmaya gelmiştim ama yağmurdan içeriye sığınmak zorunda kaldım. Yoksa sizi bu kadar erken rahatsız etmezdim. Mr. Casaubon'un evde olduğunu sanıyordum; bu saatte çalışmasının kesilmesinden hoşlanmaz, biliyorum."

"Gelişinizi yağmura borçluyum demek. Sizi gördüğüme çok sevindim." Dorothea bu nezaket sözlerini, yatılı okulda ziyaret edilen mutsuz bir çocuğun yapmacıksız içtenliğiyle söylemişti.

Will de anlaşılmaz bir biçimde kendini onun kadar içten davranmak zorunda hissederek, "Aslında ben buraya belki sizi görebilirim diye geldim" dedi. Kendi kendine neden olmasın? diye sormaya bile vakit bulamamıştı. "Sizinle Roma'daki gibi şundan bundan konuşmak istedim. Başkalarının yanında aynı şekilde konuşulmuyor."

Dorothea, gönülden onaylayan bir sesle, "Doğru. Buyurun, oturun" dedi. Kendisi arkasını o kahverengi kitaplara dönüp koyu renk bir divana oturdu; ince, beyaz, sade yünlü giysileri ve tek süsü olarak parmağındaki alyansıyla, sanki tüm öteki kadınlardan farklı olmaya yeminliymiş gibi bir görünüşü vardı. Will de geçip onun karşısına, iki metre kadar uzağında bir yere oturdu; pencereden gelen ışık, parlak saçlarına, o kıvrımlı cüretkâr dudakları ve çenesiyle, narin ama fazla somurtkan profiline düşüyordu. Birbirlerine sanki orada, o anda açmış iki çiçekmişler gibi bakıyorlardı. Dorothea kocasının Will'e duyduğu anlaşılmaz öfkeyi bir an için unuttu; kendisini dinlemeye hazır olduğunu bildiği tek kişiyle korkusuzca konuşabilmek, susamış dudaklarına serin bir su gibi gelmişti; çünkü hüzün içinde geçmişe dönmüş, kederini hafifleten

bir konuşmayı anımsamıştı; bu nedenle şimdi o eski duygusunu fazlaca abartmaktaydı.

"Sık sık sizinle tekrar konuşmak istediğimi fark ettim" dedi hemen. "O görüşmemizde size o kadar çok şey söylemiş olmam, bana şimdi tuhaf geliyor."

Will tam anlamıyla sevilmeye layık bir kadının huzurunda olduğunu yürekten hissetmenin tarifsiz mutluluğu içinde, "Söylediklerinizin hepsini hatırlıyorum" dedi. Sanıyorum ki o sırada onun kendi yüreği de tam anlamıyla duygu kesilmişti; çünkü aşk, sevilen kişide hiçbir noksan olmadığını gördü mü, biz ölümlüler de tanrısal anlar yaşarız.

"Roma'dan döndüğümüzden beri pek çok şey öğrenmeye çalıştım" dedi Dorothea. "Biraz Latince okuyabiliyorum; Yunancayı da azıcık anlamaya başladım. Şimdi Mr. Casaubon'a daha iyi yardım edebilecek durumdayım. Kitaplarda aradığı yerleri buluyor, pek çok yoldan gözlerini koruyorum. Ama bilgin olmak çok güç bir şeymiş; anlaşılan büyük düşüncelere giden yolda insanlar bitkin düşüyor ve bu yüzden o düşüncelerin tadını çıkaramıyorlar."

Will dizginleyemediği bir sertlikle, "Eğer bir insan düşünebilme gücüne sahipse, iyice yıpranmadan da o düşüncelere ulaşabilir" dedi. Ama birtakım duyarlıkları nedeniyle Dorothea'nın da kendisi kadar sertleştiğini görünce hemen, "Ama çok doğru söylediniz; bazen en büyük düşünce adamları bile fikirlerini geliştirmekte fazla zorlanıyorlar" diye ekledi.

"Düzelttiniz beni" dedi Dorothea. "Kendimi iyi ifade edemedim. Büyük düşünceleri olanlar bunları geliştirirken fazla yoruluyorlar, demeliydim. Küçük bir kızken bile bunu hissederdim; bu yüzden, eskiden beri hayatımı en iyi şekilde kullanmanın yolu, büyük işler yapan birine yardım etmek, böylece onun yükünü hafifletmek olmalı diye düşünmüşümdür hep."

Dorothea'nın bu kısa bilgiyi vermesinin nedeni, kendisi hakkında herhangi bir açıklama yapmak değildi. Ama daha önce Will'e, evliliğine bu denli önemli bir ışık tutan hiçbir şey söylememişti. Will bu sözlere omuz silkip geçmedi; duygusunu böyle bir hareketle açığa vuramayınca daha büyük bir hiddetle, zihninde kutsal kafa taslarını ve kilisece kutsal sayılan öteki boş şeyleri öpen güzel dudaklar canlandırdı. Ama sözlerinin bu tepkiyi ele vermemesi için dikkatli konuşması gerektiğini hissediyordu.

"Ama o yardımı kolayca aşırıya kaçırabilir, kendiniz yorgun düşebilirsiniz" dedi. "Fazla kapalı kalmıyor musunuz? Renginiz şimdiden solgun görünüyor. Mr. Casaubon bir adam tutsa daha iyi olur; işini yarı yarıya azaltabilecek birini kolayca bulabilir. Böylece sağlığını daha iyi korumuş olur, siz de yalnızca hafif işlerine yardım edersiniz."

Dorothea sitem dolu ciddi bir sesle, "Nasıl böyle bir şey düşünebilirsiniz?" dedi. "Mr. Casaubon'un çalışmalarına yardım etmezsem, mutlu olamam ki ben. O zaman ne yapabilirim? Lowick'te yapacak hiç hayır işi yok. Benim tek isteğim, Mr. Casaubon'a daha çok yardım edebilmek. Ayrıca sekreter kullanmaya karşı çıkıyor o; lütfen bir daha sekreter sözü etmeyin bana."

"Duygularınızı öğrendiğime göre, elbette etmem. Ama Mr. Brooke ile Sir James Chettam'ın da aynı istekte bulunduklarını duydum."

"Doğru" dedi Dorothea, "ama onlar anlamıyorlar; günlerimi dolu geçirmem için bol bol ata binmemi istiyorlar; bahçeyi değiştir, yeni limonluklar yaptır diyorlar bana. Ben sizin anlayacağınızı düşünmüştüm; insan zihninin başka ihtiyaçları da var" diye ekledi sinirli sinirli, "ayrıca, Mr. Casaubon sekreter sözünü duymaya bile dayanamıyor."

"Benimkisi bağışlanabilecek bir hata" dedi Will. "Eskiden Mr. Casaubon'un sanki sekreter kullanacağı günleri dört gözle beklermiş gibi sözler ettiğini işitirdim. Hatta, ilerisi için bana da teklifte bulundu. Ama sonradan benim o iş için yetersiz olduğum anlaşıldı."

Dorothea bu sözlerden kocasının Will'e karşı açıkça soğuk davranmasına bir gerekçe çıkarmaya çalışırken, muzip bir gülümsemeyle, "Bir işte yeterince sebat etmiyordunuz ki siz" dedi.

Will, yağız bir at gibi başını geriye savurarak, "Doğru" dedi. Sonra, kör şeytanın dürtmesiyle, zavallı Mr. Casaubon'un ihtişamının kelebek kanatlarına şöyle iyi bir çimdik daha atmak için, "Ayrıca, aradan geçen zaman içinde şunu anladım: Mr. Casaubon çalışmalarını kimsenin görmesinden ve tam olarak neler yaptığını bilmesinden hoşlanmıyor. Kendine güveni yok, tereddütler içinde. Ben fazla işe yarar biri olmayabilirim ama fikirlerini kabul etmediğim için benden hoşlanmıyor o" diye devam etti.

Will başkaları hakkında her zaman iyi düşünme niyetinde bir insandı; ancak, insanların dilleri, çoğu zaman genel niyetleri henüz harekete geçmeye fırsat bulamadan çekilen birer tetik gibidir.

Ayrıca, Casaubon'un kendisinden hoşlanmama nedenlerinin Dorothea'ya doğru dürüst açıklanmaması, dayanılır şey değildi. Gene de, bunları söyledikten sonra, sözlerinin onda uyandırabileceği etki konusunda çok kaygılıydı.

Ama Dorothea garip bir biçimde sessiz kaldı, Roma'da benzer bir durumda öfkelendiğinde yaptığı gibi hemen parlamamıştı. Bunun nedeni derinlerdeydi: Dorothea artık gördüğü gerçeklere karşı savaşmıyor, onları en açık biçimde algılayıp hepsine alışmaya çalışıyordu. Şimdi kocasının başarısızlığını, özellikle de onun kendisinin de başarısızlığının farkında olma ihtimalini, dikkatle gözden geçirince, önünde uzanan yolda görevinin sevgi ve şefkat göstermek olduğunu anladı. Will'in dilini tutamayışını daha sert bir tepkiyle karşılayabilirdi; ama Mr. Casaubon'un ondan hoşlanmayışı Dorothea'da Will'e karşı bir merhamet uyandırmıştı; daha iyi nedenlere dayandığını görmediği sürece, kocasının kuzenine olan tutumunu fazla ağır bulacaktı.

Dorothea, Will'e hemen yanıt vermedi; ama gözlerini düşünceli düşünceli önüne diktikten sonra biraz ciddileşerek, "Mr. Casaubon size karşı olumsuz duygularını bastırarak kararlarını etkilemelerini önleyebilmiş; bence takdir edilecek bir şey bu" dedi.

"Evet. Aile meselelerinde hep adalet gözetti o. Ama büyükannemin sırf uygunsuz dedikleri bir evlilik yaptığı için mirastan mahrum edilmiş olması korkunç bir şey; oysa kocası geçimini özel dersler vererek sağlayan Polonyalı bir mülteci olmanın dışında, aleyhinde söyleyebilecekleri hiçbir şey bulunmayan bir adamdı."

"Büyükanneniz hakkında her şeyi öğrenmek isterdim" dedi Dorothea. "Zenginken birden yoksullaşınca bu değişikliğe nasıl katlanmıştı; kocasıyla mutlu muydu, hepsini! Haklarında çok şey biliyor musunuz?"

"Hayır; tek bildiğim, büyükbabamın yurtsever biri olduğu; zeki bir adammış, birçok yabancı dil bilirmiş, müzikten anlarmış, geçimini her türlü konuda dersler vererek kazanıyormış. İkisi de pek genç yaşta ölmüşler. Babam hakkında da, annemin anlattıklarının dışında fazla bir şey öğrenemedim; ama müzik yeteneği babasından ona da geçmiş. Ağır ağır yürüyüşünü, uzun parmaklı sıska ellerini hatırlıyorum; aklımda bir de, yatağında çok hasta yattığı bir gün kaldı; çok acıkmıştım, evde yalnızca bir parça ekmek vardı."

Ellerini kucağında kavuşturan Dorothea, büyük bir ilgiyle, "Ah, benimkinden ne kadar farklı bir hayat!" dedi. "Benim daima her

şeyim oldu – fazlasıyla. Ama anlatın bana, nasıl oldu da... Mr. Casaubon o sıralar durumunuzu biliyor olamazdı."

"Hayır, bilmiyordu; ama babam kim olduğunu Mr. Casaubon'a söylemiş ve o günden sonra hiç aç kalmadım ben. Babam çok geçmeden öldü; ondan sonra da annemle ben bir daha geçim sıkıntısı çekmedik. Geçmişte teyzesine acımasızca yapılan haksızlık yüzünden Mr. Casaubon bize bakmayı özellikle kendine bir görev saydı hep. Ama şimdi anlattıklarım sizin için yeni bir şey değil, bunları zaten biliyordunuz."

Will yüreğinin derinliklerinde, Dorothea'ya kendi zihninde bile yeni beliren bir düşünceyi anlatmak istediğini hissediyordu: Mr. Casaubon ona olan borcunu ödemekten öte bir şey yapmamıştı. Will nankörlük duygusu altında içi rahat edemeyecek kadar iyi bir insandı. Ancak, minnettarlık konusu hakkında akıl yürütmeye başlarsak, onun baskısından kurtulmanın pek çok yolu olduğunu görürüz.

"Hayır, bilmiyordum" dedi Dorothea. "Mr. Casaubon kendisine itibar sağlayacak davranışlarından asla söz etmez." Kocasının yaptıklarının küçümsendiği gibi bir duyguya kapılmış değildi; ama onun Will Ladislaw'la ilişkilerindeki bu "adaletin gerektirdiği bir şey" düşüncesi, zihnine takılıp kalmıştı. Bir an sustuktan sonra, "Annenize de destek olduğunu hiç söylemedi bana. Hayatta mı anneniz?" diye ekledi.

"Hayır, dört yıl önce öldü – kazara bir yerden düşerek. Ne garip, annem de evinden kaçmış ama evlenmek için değil. Ailesi hakkında bana hiçbir şey anlatmak istemezdi; bir tek, kendi hayatını kazanmak için –aslında sahneye çıkmak için– onları terk ettiğini söylemişti. Siyah gözlü bir kadındı, bukle bukle saçları vardı; hiç yaşlanmayacak gibi duruyordu. Görüyorsunuz ki baba tarafından da, anne tarafından da, isyankâr bir aileden geliyorum ben." Will, neşe içinde Dorothea'ya gülümseyerek sözlerini bitirdi; Dorothea, ilk kez acıklı bir tiyatro oyunu seyreden bir çocuk gibi hâlâ ciddi bir dikkatle önüne bakıyordu.

Ama konuşmaya başlayınca onun yüzünde de bir gülümseme belirdi: "Bu sizin kendi aşırı isyankârlığınıza bulduğunuz bir mazeret anlaşılan; Mr. Casaubon'un isteklerine karşı, demek istiyorum. Unutmayın ki Mr. Casaubon'un sizin için en iyi olduğunu düşündüğü şeyleri yapmadınız siz. Eğer sizden hoşlanmıyorsa –biraz

önce hoşlanmadığını söylüyordunuz ama ben, 'size karşı incitici duygular göstermişse', demeyi tercih ederim– yorucu çalışmalarının onu ne kadar tahammülsüz yaptığını hesaba katmalısınız" dedi ve sonra, neredeyse yalvaran bir sesle, devam etti: "Amcam size Mr. Casaubon'un rahatsızlığının ne kadar ciddi olduğunu anlatmadı belki de. Bizim gibi sağlığı, dayanma gücü yerinde kimseler, ağır yük altında olanların ufak tefek kusurlarını fazla önemserlerse, küçüklük etmiş olurlar."

"Bana iyi bir ders verdiniz. Bu konuda bir daha şikâyette bulunmayacağım" dedi Will. Sesinde, Dorothea'nın kocasına karşı sırf acıma ve bağlılık duyguları dile getiren bir uzaklığa doğru yol aldığını görmenin (genç kadının kendisi böyle bir uzaklaşmanın farkında değildi) tarifsiz gönül rahatlığından gelen bir yumuşaklık vardı. Dorothea aynı acıma ve bağlılığı kendisine karşı da gösterecek olsa, Will bu duyguları taparcasına sevmeye hazırdı. "Bazen gerçekten ters bir adam oluyorum ben. Ama elimden gelirse, bir daha sizin uygun bulmadığınız hiçbir şey yapmayacak ya da söylemeyeceğim" diye devam etti.

Dorothea gene içten bir gülümsemeyle, "Çok naziksiniz" dedi. "O zaman kendi yasalarımı koyacağım küçük bir krallığım olacak benim. Ama çok geçmeden siz buralardan gider, benim yönetimimden çıkarsınız sanırım. Grange'de kalmaktan kısa sürede sıkılırsınız."

"Ben de bu konuyu sizinle konuşmak istiyordum; sizinle yalnız görüşmek istememin nedenlerinden biri de buydu. Mr. Brooke buralarda kalmam için bir teklifte bulundu bana. Middlemarch'ta çıkan gazetelerden birini satın almış, onu yönetmemi istiyor; ayrıca yardımımı istediği başka şeyler de var."

"Sizin için daha büyük hedeflerinizden fedakârlık etmek olmayacak mı bu?"

"Belki; ama şimdiye kadar hep ilerisi için hedefler düşünüp bir şeyde karar kılmamakla suçlandım ben. Şimdi bir iş teklifi aldım. Eğer siz kabul etmemi istemezseniz, vazgeçeceğim. Yoksa buralarda kalmayı, başka herhangi bir yere gitmeye tercih ederim ben. Buradan başka hiçbir yerde kimseyle bir bağlantım yok."

Dorothea, Roma'da yaptığı gibi hiç düşünmeden içtenlikle hemen, "Burada kalmanızı çok isterim" dedi. O sırada zihninde bunun tersini söylemesini gerektirecek en ufak bir neden yoktu.

Ladislaw başını arkaya doğru atarak, "Öyleyse, kalacağım" dedi; ayağa kalktı, yağmurun kesilip kesilmediğini görmek istercesine pencereye doğru yürüdü.

Ama Dorothea hemen ardından, gitgide güç kazanan bir alışkanlıkla, bu konuda kocasının duygularının farklı olduğunu hatırlayarak düşünmeye başlayınca iki nedenle, yüzü utançtan kıpkırmızı kesildi: Hem kocasının karşı çıkacağı bir şey söylemişti hem de şimdi bunu Will'e bildirmek zorundaydı. Will'in arkası dönük olduğu için daha rahat konuştu:

"Ama böyle bir konuda benim fikrim pek önemli değil. Mr. Casaubon'a sorsanız daha iyi olur sanırım. Sırf kendi duygularımı düşünerek konuştum ben; oysa benim ne düşündüğümün asıl sorunla bir ilgisi yok. Ama şimdi görüyorum ki, Mr. Casaubon o teklifi size uygun bulmayabilir. Bekleyip konuyu ona açamaz mısınız?"

Will o sırada Mr. Casaubon'un eve dönmesinden korkuyordu. "Bugün onu bekleyemem" dedi. "Yağmur iyice dindi artık. Mr. Brooke'a dönüşte beni almamasını söylemiştim. Aradaki beş millik yolu yürümek istiyorum. Halsell köyünün otlağından geçip ıslak çayırların parıltısına bakacağım. Çok hoş bir manzara."

Acele el sıkışmak için Dorothea'ya yaklaştı; içinden, "Teklif konusunu Mr. Casaubon'a söylemeyin" demek geçiyor ama buna cesaret edemiyordu. Hayır, cesaret edemez, söyleyemezdi. Dorothea'dan daha az içten, daha az açık olmasını istemek, arkasından ışık görmek istediğiniz bir kristalin üstüne nefes üflemek gibi bir şey olurdu. Bir de, ortada daima öteki büyük korkusu –kendisinin de donuklaşıp Dorothea'nın gözünde parıltısını sonsuza kadar yitirme korkusu– vardı.

Dorothea ayağa kalkarak elini uzatırken hafifçe kederli bir sesle, "Keşke kalabilseydiniz" dedi. Onun aklında da dile getirmek istemediği bir düşünce vardı: Will'in hiç vakit geçirmeden mutlaka Mr. Casaubon'a danışması gerekirdi ama bu konuda onu sıkıştırmak, yakışıksız bir zorlama gibi görülebilirdi.

Böylece, birbirlerine yalnızca "Hoşça kalın" ve "Güle güle" dediler; Will evden çıkınca, Mr. Casaubon'un arabasıyla karşılaşma tehlikesini göze almayıp tarlaların içinden yürüdü. Ama Mr. Casaubon saat dörtten önce eve dönmedi. Eve gelmek için uygun bir saat değildi bu; akşam yemeği için kıyafet değiştirmenin sıkıntısı altındayken, ihtiyacı olan moral desteği bulamayacağı kadar erken,

zihnini günün boş merasimlerinden ve önemsiz işlerinden arıtıp çalışma odasına kapanarak o ciddi çalışmasına başlamaya hazırlanmak içinse, çok geçti. Böyle durumlarda çoğu zaman çalışma odasında kendini rahat bir koltuğa atar, gözlerini yumarak Dorothea'ya okuttuğu Londra gazetelerini dinlerdi. Ne var ki bugün, toplumsal konularla zaten fazlasıyla uğraşmak zorunda kaldığını söyleyip, gazete okunmasını istemedi. Ama Dorothea yorgun olup olmadığını sorunca, her zamankinden daha neşeli bir sesle konuşmaya başladı ve üstünde yeleği ve kravatı olmadığı zamanlarda bile terk etmediği o resmi tavrıyla devam etti:

"Bugün eski bir tanıdığımla, Dr. Spanning'le, karşılaşmak ve kendisi de methedilmeye layık bu zat tarafından methedilmek zevkini tattım. Eski Mısırlılarda Gizli Dini Ayinler risalem hakkında sitayişle konuştu, burada tekrarı bana yakışmayacak güzel ifadeler kullandı aslında." Mr. Casaubon son birkaç kelimeyi söylerken, tekrarı yakışıksız kaçacak o ifadeleri beden hareketleriyle göstermek istermiş gibi koltuğunda ileriye doğru eğilerek başını aşağı yukarı sallamıştı.

Dorothea kocasının o saatte her zamanki kadar yorgun olmamasına çok sevindi. "Gününüzün zevkli geçtiğine memnun oldum" dedi. "Siz gelmeden önce bu sabah evde bulunmayışınıza hayıflanıp üzülüyordum ben."

Mr. Casaubon yeniden arkasına yaslanarak, "Neden üzülüyordun, hayatım?" dedi.

"Çünkü Mr. Ladislaw uğramıştı ve amcamın bir iş teklifinden söz etti; o teklif hakkında sizin fikrinizi öğrenmek istemiştim." Dorothea bu meselenin kocasını gerçekten kaygılandırdığını hissediyordu. Hayatı pek tanımadığı halde içinde, Will'e teklif edilen işin kocasının ailesinden bir kimseye uygun olmayacağı ve bu konuda mutlaka onun görüşünün alınması gerektiği yolunda belli belirsiz bir duygu vardı. Casaubon bir şey demeden başını eğmekle yetindi.

"Bilirsiniz, sevgili amcamın kafası projelerle doludur. Anlaşılan Middlemarch gazetelerinden birini satın almış ve Mr. Ladislaw'dan buralarda kalıp başka şeylerde kendisine yardım etmenin yanında, gazetenin yönetimini de üstlenmesini istemiş."

Dorothea konuşurken kocasının yüzüne bakıyordu; ama o, önce gözlerini kırpıştırmış sonra da korumak istermiş gibi kapamış, bu arada dudaklarını daha da sıkmıştı. Dorothea kısa bir süre durdu, sonra çekine çekine, "Fikriniz nedir?" diye sordu.

Mr. Casaubon gözlerini hafifçe araladı; bıçak ağzı gibi bir bakışla Dorothea'yı süzerek, "Mr. Ladislaw benim fikrimi almak niyetiyle mi gelmiş buraya?" diye sordu. Bu konuda Dorothea'nın içi gerçekten rahat değildi ama yalnızca biraz daha ciddileşerek gözlerini kocasından kaçırmadan hemen, "Hayır, sizin fikrinizi almak için gelmemiş. Ancak, tekliften söz edince, benim bundan size bahsedeceğimi biliyordu elbette" diye karşılık verdi.

Mr. Casaubon bir şey söylemedi.

"Sizin itirazınız olabileceğini düşündüm. Ama bu kadar yetenekli bir genç, amcamın işine çok yarayabilir elbette; topluma daha iyi bir yoldan hizmet etmesine yardım edebilir. Mr. Ladislaw sürekli bir iş istiyor. Şimdiye kadar böyle bir iş aramadığı için ayıplandığını söylüyor; başka yerde kendisine değer veren kimse yokmuş, bu yüzden buralarda kalmak istiyormuş."

Dorothea bu sözlerin kocasını yumuşatacağını düşünüyordu. Ama Mr. Casaubon konuşmayınca, sözü hemen yeniden Dr. Spanning ve Piskopos Yardımcısı'nın kahvaltısına getirdi. Ne var ki bu konuların üstündeki güneş parıltısı kaybolup gitmişti artık.

Ertesi sabah Mr. Casaubon, Dorothea'ya haber vermeden, Will'e "Sayın Mr. Ladislaw" diye başlayan (daha önce hep "Will" diye hitap ederdi ona) aşağıdaki mektubu gönderdi:

"Mrs. Casaubon'un bildirdiğine göre, size bu civarlarda kalmanızı icap ettirecek ve (kesinlikle abartısız bir tahminle) kabule hayli yatkın olduğunuz anlaşılan bir teklifte bulunulmuş. Mahiyeti itibariyle kendi içtimai mevkiimle de alakalı olduğundan, hem şahsımda yol açacağı hisler hem de mesleki sorumluluklarım üzerindeki tesirleri bakımından, bu teklifi kabulünüzün beni son derece rahatsız edeceğini size bildirmek, benim için tabii ve haklı bir davranış olmakla kalmayıp aynı zamanda bir vazife haline gelmiştir. Bu hususta kendimde bir veto hakkı görmeme, aramızdaki münasebetler hakkında kanaat sahibi, aklı başında hiç kimsenin herhangi bir itirazı olacağını zannetmiyorum. Son günlerdeki davranışınız her ne kadar bu münasebetleri artık maziye taşımış olsa da, bu gerçek onların geçmişte kazanmış bulundukları mahiyeti hükümsüz kılamaz. Burada hiç kimsenin düşünceleri hakkında fikir yürütecek değilim. Yalnız şu kadarına dikkatinizi çekmekle yetineceğim: Bazı içtimai kaideler ve usuller vardır ki bunlar benim

yakın sayılacak bir akrabamın bu civarlarda herhangi bir şekilde, yalnız kendi mevkiimin çok altında bir mevki sahibi olarak herkesin gözü önündeki bir kimse haline gelmesine değil, aynı zamanda en hafif tabiriyle, edebiyat ya da siyaset sahasında bir parça malumat sahibi maceracılar, diyebileceğim kimselerden biri durumuna gelmesine de engeldir. Dolayısıyla, bu arzumun aksine bir karar, bundan böyle evimin kapılarının size kapanması neticesini hasıl edecektir. Kuzeniniz,

Edward Casaubon."

Bu arada Dorothea farkında olmadan saf saf kocasının kızgınlığını daha da artıracak bir konuda –anne babası ve büyükanne büyükbabası hakkında Will'in anlattıkları hakkında– duygudaşlıkla başlayarak gitgide üzüntüye dönüşen düşüncelere dalmıştı. Dorothea günün tek başına kaldığı saatlerinde vaktini genellikle mavi-yeşil özel odasında geçiriyordu; bu solgun renkli tuhaf ama şirin odayı çok sever olmuştu. Görünürde odadaki hiçbir şey değişmemişti; ama yaz ayları, iki yanında karaağaçlar dikili yolun ötesinde batıya uzanan tarlaların üstünde ağır ağır ilerlerken o çıplak oda, ruhsal bir hayatın havayı sanki iyi ya da kötü melek bulutları gibi dolduran anılarını, başarılarımızın ya da hatalarımızın, yalnızca zihinlerimizde kalsalar bile etkilerini hâlâ sürdüren görüntülerini toplayıp içinde biriktirmişti. Dorothea düşünüp de herhangi bir karara varmaya çabaladığı zamanlar, ağaçlı yol boyunca batıdaki ışık kemerine doğru bakmaya öyle alışmıştı ki gördüğü manzara şimdi bir iletişim gücü kazanmıştı. O donuk erkek geyik bile, kendisine bir şeyler anımsatmaya çalışır gibi bakarak, "Evet, hepimiz biliyoruz" diyordu sanki. Odadaki zarif minyatür resimler de bir zamandır onun için, yeryüzünde kendi başlarından geçenlere artık kayıtsız ama insanlıklarını hâlâ koruyan bir dinleyiciler topluluğu olmuştu – özellikle, kocasına hakkında soru sormaktan çekindiği o gizemli "Julia Teyze"

Ve şimdi Will'le konuştuğu günden beri, Will'in büyükannesi Julia Teyze'nin çevresinde pek çok yeni görüntü toplanmıştı. Tanıdığı yaşayan bir yüze pek benzeyen bu narin minyatürün odadaki varlığı, Dorothea'nın kendi duygularına odaklanmasına yardımcı oluyordu. Sırf yoksul bir adamı seçtiği için bir genç kızı ailesinin himayesinden ve mirasından mahrum bırakmak, ne büyük haksız-

lıktı! Çocukluk yıllarında etrafında olup bitenlere ilişkin sorularıyla büyüklerini sıkıntıya sokan Dorothea sonradan, ailelerin ilk erkek çocuklarının üstün haklara sahip olmalarının ve aile topraklarının bölünmeden onlara kalmasının tarihsel ve siyasal nedenleri hakkında kafa yorup bazı açık seçik düşüncelere varmıştı. Onda hayret ve saygı uyandıran bu nedenler, belki de kendisinin bildiğinden daha derindiler; ama buradaki aile bağları sorunu, o şekildeki bir hak ihlaliyle ilgili değildi. Burada bir ailenin kızı vardı ve o kızın çocuğu –emekli bakkallardan daha soylu olmadıkları ve ufak bir çayırlık ile yanındaki ahırdan daha büyük "bölünemeyecek" toprakları bulunmadığı halde, aristokratça usulleri taklide kalkışan sıradan kimselere göre bile– verasette öncelik hakkına sahipti. Veraset bir sorumluluk meselesi miydi, yoksa bir sevme ve sevmeme mi? Dorothea tüm gücüyle sorumluluktan –kiminle evlendiğimiz, anne ve babamızın kimler olduğu gibi, bizimle ilgili gerçeklere dayanan haklarımızın tanınmasından– yanaydı.

Kendi kendine, Mr. Casaubon'un Ladislaw'lara bir borcu olduğu doğru, diyordu; bu yüzden Ladislaw ailesinin uğradığı haksızlığı gidermeliydi o. Evlendikleri sırada kocasının hazırladığı ve çocukları olduğu takdirde malının mülkünün büyük bir kısmını kendisine bırakan vasiyetnamesini düşünmeye başladı şimdi. Bunun hiç vakit kaybetmeden değiştirilmesi gerekirdi. Will Ladislaw'un gireceği iş hakkında ortaya çıkan sorun, her şeyi yeniden rayına oturtmak için iyi bir fırsattı işte. Mr. Casaubon'un o zamana kadarki tutumunu göz önünde tutan Dorothea emindi ki, eğer kendisi –hiç istemediği halde adaletsiz davranılıp onca malın mülkün vârisi yapılan kendisi– teklif ederse, kocası hemen doğru olanı görecek ve ona göre hareket edecekti. Mr. Casaubon'un adalet duygusu şimdiye kadar nefret denebilecek her türlü duyguyu bastırmıştı ve gelecekte de bastırmaya devam edecekti. Amcasının planının Mr. Casaubon tarafından onaylanmadığını sanıyordu; bu durumda yeni bir anlayışı sağlamanın tam vaktiydi: Will parasızlıktan dolayı hayata önüne çıkan ilk işi kabul ederek başlamak yerine, yaşadığı sürece kocası tarafından ödenecek bir gelirin sahibi olmalı ve vasiyetnamede hemen yapılacak bir değişiklikle, zaten hakkı olan bu gelir, Mr. Casaubon'un ölümünden sonrası için de güvence altına alınmalıydı. Vicdanen atılması gereken tüm bu adımları düşünmek Dorothea'da, daha önceki ahmaklığından ve kocasının başkalarıyla ilişkileri hakkında

merak duymayıp kendi içine kapanmanın yarattığı bilgisizlikten uyanarak aniden gün ışığına kavuşmak gibi bir duygu yaratmıştı. Will Ladislaw'un Mr. Casaubon'dan yardım almayı reddediş nedenini doğru bulmuyordu artık; Mr. Casaubon'un kendisi de Will'e karşı görevinin ne olduğunu hiçbir zaman tam anlamıyla görmemişti. "Ama görecektir!" dedi Dorothea. "Mr. Casaubon'un karakterinin büyük gücü buradan geliyor. Ayrıca, paramızı ne yapıyoruz ki biz? Gelirimizin yarısı harcanmadan kalıyor. Benim kendi paramın huzursuz bir vicdandan başka bir şey satın aldığı yok bana."

İleride kendisine kalacak olan, ama baştan beri miktarca aşırı bulduğu malı mülkü bölüşmenin Dorothea için çok çekici bir yanı vardı. Başkalarının açıkça gördükleri pek çok şeyi Dorothea gözden kaçırır, Celia'nın uyardığı gibi, bazen adımlarını yanlış yere atardı; ancak gene de, kendi saf niyetlerinin dışındaki şeyler hakkındaki bu körlük, görmenin korkutup büsbütün tehlikeli kılacağı uçurum kenarlarından onun güven içinde geçmesini sağlıyordu.

Odasında tek başınayken iyice açıklık kazanan düşünceleri, Mr. Casaubon'un Will'e mektup gönderdiği gün sabahtan akşama kadar hiç aklından çıkmadı. Yüreğini kocasına açacak fırsatı buluncaya kadar her şey ona bir engel gibi geliyordu. Mr. Casaubon'un zihni sürekli meşguldü; dikkat edip her türlü konuya yumuşak yaklaşmalıydı; kocasının hastalığından bu yana Dorothea onu sinirlendirecek bir davranışta bulunmaktan çok korkuyordu. Ne var ki, gençler hemen yapmaya can attıkları bir iş üzerinde düşünmeye başladılar mı, sanki işin kendisi bağımsız bir hayat kazanmış gibi canlanarak en sağlam engelleri bile aşabiliyor. Gündüz vakti sıkıntılı geçmişti; olağan bir durumdu bu; ama o akşam Mr. Casaubon'un olağanüstü sessiz bir hali vardı. Gene de gecenin bazı saatlerinde konuşma fırsatı çıkabiliyordu; çünkü Dorothea geceleri kocasının uyuyamadığını fark edince yataktan kalkıyor, bir mum yakarak yeniden uyuyuncaya kadar ona kitap okuyordu. Bu gece, verdiği kararların heyecanıyla kendisi de hiç uyuyamadı. Mr. Casaubon her geceki gibi birkaç saat uyudu ama Dorothea daha önce sessizce yatağından kalkmış ve kocası "Dorothea, madem kalkmışsın, bir mum yakar mısın?" diye seslenene kadar neredeyse bir saat karanlıkta oturmuştu.

Mumu yakarken Dorothea'nın ilk sorusu, "Rahatsız mısın, hayatım?" oldu.

"Hayır, iyiyim; ama madem kalkmışsın, bana Lowth'un kitabından birkaç sayfa okursan, çok memnun olurum."

"Onun yerine sizinle biraz konuşabilir miyim?" dedi Dorothea.

"Elbette, konuşabilirsin."

"Bütün gün para konusunu düşünüp durdum; her zaman gereğinden fazla paramın olduğunu, özellikle de ileride daha da fazlasının olacacağını."

"Sevgili Dorothea, Tanrı'nın lütfuyla olan şeyler bunlar."

"Ama insanın gereğinden fazla olan parası başkalarına yapılan bir haksızlığın sonucuysa, bize bu haksızlığın düzeltilmesini söyleyen ilahi sese itaat etmek gerekir gibi geliyor bana."

"Lafı nereye getirmek istiyorsun, sevgilim?"

"Vasiyetnamenizde bana aşırı derecede cömert davrandığınıza; mal mülk bakımından yani; bunu düşününce mutsuz oluyorum ben."

"Neden? Nispeten uzak akrabalardan başka hiç kimsem yok ki benim."

"Bir vesileyle son günlerde Julia Teyzenizi düşünüyorum, sırf fakir bir adamla evlendi diye onun nasıl yoksul bırakıldığını. Kocası kötü biri olmadığına göre, kadıncağız utanılacak bir şey yapmamış. Biliyorum ki, siz de ona yapılanlar yüzünden Mr. Ladislaw'un eğitimini üstlendiniz, annesine geçim sıkıntısı çektirmediniz."

Kısa bir süre susup sözlerine devam etmesine yardımcı olacak bir karşılık bekledi. Hiçbir karşılık almayınca, karanlığın sessizliğinde açık seçik duyulan sesi, Dorothea'ya şimdi sanki eskisinden de güçlü çıkıyormuş gibi geldi: "Ancak, onun hakkının çok daha büyük olduğunu göz önüne almalıyız elbette; hatta vasiyetnamenizde bana bıraktığınızı bildiğim malın mülkün yarısı onun hakkı. Bunu düşünerek Mr. Ladislaw'a mali desteği hemen başlatmak gerekir bence. Biz zenginken onun yokluğa mahkûm olması doğru değil. Sözünü ettiği iş teklifine bir itiraz varsa eğer, ona hakkı olan toplumsal mevki ve miras payı verilince, o teklifi kabul etmesi için ortada hiçbir neden kalmayacak."

Mr. Casaubon soğuk ve sert bir sesle, "İhtimal Mr. Ladislaw bir süredir bu mevzuda seninle konuşuyor, öyle değil mi?" diye sordu.

Dorothea büyük bir ciddiyetle, "Kesinlikle hayır!" dedi. "Nasıl düşünebilirsiniz bunu; daha geçenlerde sizden hiçbir şey istemediğini söylemedi mi? Korkarım ki siz onun hakkında kötü şeyler

düşünüyorsunuz, hayatım. Mr. Ladislaw bana, anne babasından ve büyükannesiyle dedesinden söz etti biraz; anlattıklarının çoğu, benim sorduğum sorulara karşılık olarak söylediği şeylerdi. Siz çok iyi, çok adil bir insansınız; şimdiye kadar hep doğru diye düşündüğünüz her şeyi yaptınız. Ama açıkça görüyorum ki bundan daha fazlası yapılmalı; işte o 'fazlası' yapılmayınca kazançlı çıkacak kimse ben olacağımdan, konuyu benim açmam gerekiyor."

Mr. Casaubon söze başlamadan önce hissedilir bir duraklama oldu; sesi bu kez eskisi kadar sert değildi ama soğukluğu daha da belirgindi.

"Dorothea, sevgilim, aklının ermediği mevzularda karar vermeye kalkışman ilk defa olmuyor, lakin bu sonuncu olursa, iyi edersin. Bilhassa evlilik yoluyla akrabalıklarda, hangi hareketin ailelerin miras haklarını kaybetmelerine yol açacağı hususuna girmeyeceğim şimdi. Yalnız şu kadarını söyleyeyim; hak nedir, haksızlık nedir, bunları tefrik edecek durumda değilsin sen. Şimdi senden şunu anlamanı istiyorum: Üstünde iyice düşünerek açıkça ve hakkıyla kendimin saydığım şeylerle alakalı hiçbir değişiklik, hele hele müdahale kabul etmiyorum ben. Mr. Ladislaw'la benim aramda olan şeylere karışmak sana düşmez; Mr. Ladislaw'u sana benim hareket tarzım hakkında tenkit mahiyetinde sözler söylemeye teşvik etmekse, hiç düşmez."

Karanlığın gizlediği zavallı Dorothea çelişkili duygular içindeydi. Mr. Casaubon'un bu son sözlerinde haklılık payı olabileceğini düşünmenin yarattığı kuşku ve suçluluk duygusu olmasaydı bile, şiddetli öfkesinin onun sağlığını etkileyebileceği korkusu, Dorothea'nın kendisinin de öfkelenmesini engellerdi. Konuşmasını bitiren kocasının sıklaşan nefes alışverişlerini oturduğu yerde dehşet ve üzüntü içinde dinlerken, tüm gücünü büyük bir korkuya tutsak eden kâbus gibi bir hayata dayanabilmek için, yüreğinden sessiz bir imdat çığlığı yükseldi. Ama ikisinin de bir daha konuşmadan uzun bir süre uykusuz kalmaları dışında herhangi kötü bir şey olmadı.

Ertesi gün Mr. Casaubon, Will Ladislaw'dan aşağıdaki yanıtı aldı:

"Sayın Mr. Casaubon,

Dünkü mektubunuzu büyük bir dikkatle okudum, ancak aramızdaki ilişkiler konusundaki görüşlerinize aynen katılamıyorum.

Geçmişte bana karşı gösterdiğiniz cömertliğe büyük bir şükran duymama rağmen belirtmek zorundayım ki, böyle bir minnet borcu, üzerime sizin beklediğiniz türden bir zorunluluk yüklemek için haklı bir neden olamaz. İyilikte bulunmuş bir kişinin isteklerinin bir yükümlülük yaratabileceğini kabul ediyorum; ancak, bu isteklerin nitelikleri hakkında daima bir sınırlama olması gerekir. Arzular, daha bağlayıcı olan durumlara aykırı düşebilirler pekâlâ. Ya da iyilikte bulunan kimsenin yasakladığı şey insanın hayatında öyle büyük bir boşluk yaratabilir ki, sonuçta ortaya çıkan anlamsızlık duygusunun acısı, iyilik eylemindeki cömertliği geride bırakacak güçte olabilir. Bunlar sırf durumu açıklamak için verdiğim çarpıcı örnekler. Bizim aramızdaki meseleye gelince, benim kuşkusuz fazla bir itibar sağlamayan ama utanılacak bir yanı da bulunmayan bir işi kabul etmemle, sizin mevkiiniz arasında kurduğunuz bağ hakkındaki görüşünüze katılamıyorum; bence sizin toplumdaki mevkiiniz böylesine zayıf bir nedenden etkilenmeyecek kadar sağlamdır. Ayrıca, ilişkilerimizde size karşı geçmişte duyduğum minnettarlığı yok edebilecek herhangi bir değişiklik olabileceğine inanmıyorsam da (şimdiye kadar olmadı elbette), bağışlayın ama, bana yaptığınız iyiliklerin, dilediğim yerde yaşama, geçimimi dilediğim herhangi yasal bir işle sağlama özgürlüğümü engelleyebileceği görüşünde değilim ben. İyilikte bulunan tarafın daima siz olduğunuz bu ilişkide, aramızda böyle bir fikir ayrılığının bulunmasına üzüldüğümü bildirir, değişmeyecek minnet duygularımla saygılar sunarım.

Will Ladislaw."

Zavallı Mr. Casaubon, öfkelenip kuşkulanmaya dünyada herkesten daha haklı nedenleri olduğunu düşünüyordu. (Tarafsız davranıp onun bu duygusunu paylaşmamız gerekmez mi?) Will Ladislaw'un niyeti, kendisine karşı çıkıp canını sıkmaktı, bundan emindi artık. Dorothea'nın güvenini kazanacak ve onun zihnine kocasına karşı saygısızlık, hatta belki de nefret tohumları ekecekti. Kendisinin yardımını reddetmesinin, seyahatlerinden vazgeçerek birdenbire hayatını değiştirmeye kalkışmasının gizli bir nedeni olmalıydı. Şimdiki, o civara yerleşme hususundaki küstahça kararı ile Mr. Brooke'un Middlemarch'a ilişkin planları gibi daha önceki tercihlerine son derece aykırı bir şeyi kabulü de göz önüne alınınca, o gizli nedenin

Dorothea'yla ilgili olduğu açıkça ortaya çıkıyordu. Mr. Casaubon, Dorothea'nın ikiyüzlülük ettiğine bir an bile ihtimal vermiyor, ondan asla kuşkulanmıyordu; ancak, kocasının davranışları hakkında fikir yürütmenin yanı sıra, Will Ladislaw'a olumlu gözlerle baktığını ve onun söylediklerinden etkilenebileceğini biliyordu – ki bu da, neredeyse kuşkulanmak kadar rahatsız edici bir şeydi. Will'i evine davet etmesini amcasından aslında Dorothea'nın rica ettiği yolundaki tahmininin doğru olup olmadığını öğrenebilirdi elbette ama bunu gururuna yedirememişti.

Mektubuna Will'den yanıt geldiğine göre, Mr. Casaubon şimdi kendisine düşen görev üzerinde düşünmek zorundaydı. Yapacağı şeye görev dışında herhangi bir ad verecek olsa, içi rahat etmeyecekti; ama birbirleriyle çatışan nedenler yüzünden ne yapacağını bilemiyordu. Doğrudan Mr. Brooke'a başvurup bu musibet adamdan teklifini geri çekmesini mi istemeliydi? Yoksa Sir James Chettam'a danışıp onun ucu tüm aileye dokunan bu girişime karşı çıkmasını mı sağlamalıydı? Mr. Casaubon her iki durumda da başarı kadar başarısızlık ihtimalinin de bulunduğunun farkındaydı. Bu meseleye Dorothea'nın adını karıştıramazdı; ortada korkulacak acil bir durum olmadıkça Mr. Brooke da, kendisine anlatılanları ihtimal haklı bulan bir ifadeyle dinleyecek sonra da, "Sen hiç korkma, Casaubon! Göreceksin, genç Ladislaw senin yüzünü kara çıkarmayacak. Doğru adamı seçtiğimi göreceksin" diyecekti. Mr. Casaubon konuyu Sir James Chettam'la konuşmaktan da çekiniyordu, çünkü Sir James'le aralarında eskiden beri hiçbir yakınlık olmamıştı; ayrıca, Dorothea'nın adı geçmese bile Sir James hemen işin içinde onun olduğunu düşünecekti.

Zavallı Mr. Casaubon insanların kendisi hakkında, özellikle Dorothea'nın kocası olarak, iyi duygular beslediğinden emin değildi. Çevresindeki kimselerde karısını kıskandığı yolunda bir düşüncenin uyanmasına fırsat vermek, onların kendisine ilişkin yetersizlik kuşkularının doğruluğunu kabul etmek olurdu; evliliğinin kendisine pek de fazla bir mutluluk getirmediğini öğrenmelerine fırsat vermek ise, onların muhtemelen kendisi hakkında zaten besledikleri kötü duyguları doğrulamak anlamına gelecekti. Bu ise, Carp'a ve genel olarak Oxford'daki hocalara "Tüm Mitolojilerin Anahtar" kitabına girecek konuları düzenleme yönteminin ne kadar eski kaldığını anlama fırsatı sağlamak kadar kötü bir şey

olurdu. Mr. Casaubon ömrü boyunca yüreğindeki yetersizlik kuşkusu ile kıskançlığın acılarını kendi kendisine bile itiraf etmemeye uğraşmıştı. Gururun yarattığı bu sessiz kalma alışkanlığı, kişisel duyguların en hassasları olan kuşku ve kıskançlığın etkilerini şimdi iki kat artırıyordu.

Bu yüzden, Mr. Casaubon o gururlu ve acı sessizliğini hiç bozmadı. Ama Will'in Lowick Konağı'na gelmesini yasaklamıştı; ayrıca zihninde, onun amaçlarına ulaşmasını engelleyecek başka yollar da hazırlıyordu.

BÖLÜM 38

"Tıpkı insanların insanoğlunun eylemleri hakkındaki görüşleri gibi, bu da etkisini er geç gösterecektir."

François Guizot

Sir James Chettam, Mr. Brooke'un son zamanlarda yaptıklarını hiç beğenmiyordu ama bunları beğenmemek, engellemekten daha kolaydı. Cadwallader'lara öğle yemeğine tek başına geldiği bir gün, nedenini açıklamak için şöyle dedi:

"Celia'nın önünde sizinle istediğim gibi konuşamıyorum; incinebilir çünkü. Aslında doğru da olmaz."

Bu sözler neredeyse daha Sir James'in ağzından çıkmadan, Mrs. Cadwallader, "Ne demek istediğinizi anlıyorum, *Öncü* gazetesi Grange'e taşınmış!" diye atıldı. "Korkunç bir şey; düdükler satın alıp herkesin kulağının dibinde öttürüp durmaktan farksız bu. Brooke da zavallı Lord Plessy gibi gün boyu yataktan çıkmayıp domino oynasaydı, hem daha gözden ırak hem de daha katlanılabilir bir şey yapmış olurdu."

Rahip Cadwallader, kendisi saldırı altındaymış gibi geri çekilip arkasına yaslandı; gülümseyerek, "Bakıyorum da, *Borazan*'da dostumuz Brooke'a hücuma başlamışlar. Hakkında, Middlemarch'tan yüz mil bile uzakta olmayan, kiraları kendisi toplayan ve karşılığında kiracıları için hiçbir şey yapmayan toprak sahibi, diye ağır eleştiriler, alaylar var" dedi.

Sir James sıkıntı içinde kaşlarını hafifçe çatıp, "Brooke keşke şu işten vazgeçse" dedi.

"Gerçekten aday olacak mıymış ki?" dedi Mr. Cadwallader. "Dün Farebrother'ı gördüm; kendisi liberal eğilimlidir ve Lord Brougham ile Faydalı Bilgiler Derneği'ni göklere çıkarıyor; Farebrother'ın bundan başka bir kötü yanını görmedim ben; o söyledi işte; Brooke hayli kuvvetli bir takım kuruyormuş. Başta gelen adamı da banker Bulstrode'muş. Ama Farebrother aday seçiminde Brooke'un yenilgiye uğrayacağı görüşünde."

Sir James kesin bir tavırla, "Gerçekten koyacakmış" dedi. "Bu işi bir süredir soruşturuyorum, çünkü daha önce Middlemarch'ın siyaset çevreleri hakkında hiçbir bilgim yoktu; benim ilgi alanım bölgenin tümüdür. Brooke, Peel yanlısı olduğu için, Oliver'dan kurtulacaklarına iyice inanıyor. Ama Hawley bana, eğer Parlamento'ya liberal Whig partisinden biri gönderilirse, bunun mutlaka Bagster olacağını söylüyor; nereden geldiklerini kimsenin bilmediği şu adaylardan biriymiş bu adam ama müthiş iktidar aleyhtarı, deneyimli bir Parlamento üyesiymiş. Hawley kaba saba bir adamdır; o sırada benimle konuştuğunu unuttu ve Brooke'un arzusu eğer kürsüde yumurta yağmuruna tutulmaksa, bunu seçim kampanyasına çıkmadan yapmanın daha ucuz yollarını bulabilirdi, dedi bana."

Mrs. Cadwallader ellerini iki yana açarak, "Hepinizi uyarmıştım ben" dedi. "Humphrey'ye çok önce söyledim bunu; Mr. Brooke çamura bulanacak, demiştim. Yapacağını yaptı işte."

"Tutup evlenmeye de kalkışabilirdi" dedi Rahip Cadwallader. "Bu ise ortalığı, siyasetle bir parça gönül eğlendirmekten çok daha ciddi karıştırırdı."

"Onu da yapar; sonradan, üşütüp titreye titreye çamurun içinden çıktıktan sonra" dedi Mrs. Cadwallader.

Sir James, "Beni en çok kaygılandıran, onun kendi itibarı" dedi. "Tüm ailenin itibarını da düşündüğüm için, daha da fazla kaygılanıyorum elbette. Yaşlanmaya başladı artık; saçmalayıp herkesin diline düşmesini istemem. Şimdi her şeyi kurcalayıp aleyhine bir şeyler bulmaya çalışacaklardır."

"Brooke'u ikna etmeye çalışmanın bir yararı yok sanırım" dedi Rahip Cadwallader. "Onun yapısında inatçılıkla gelgeç gönüllüğün garip bir karışımı vardır. Bu mesele hakkında ağzını hiç aradınız mı siz?"

"Hayır. Zorluyormuşum gibi görünmek nezaketsizlik olur diye düşündüm. Ama Brooke'un kendine kâhya gibi bir şey yapmayı düşündüğü şu Ladislaw'la birkaç kez konuştum. Elinden her şey gelen bir gence benziyor. Onun bu işe ne dediğini öğrenmenin iyi olacağını düşünmüştüm; bu seçimde Brooke'un aday olmasına o da karşı. Sanırım Brooke'u vazgeçirecek; adaylık işi önlenebilecek belki" dedi.

Mrs. Cadwallader başını sallayarak, "Biliyorum" dedi. "Bağımsız adayımız seçim konuşmalarını tam ezberlememiştir daha."

"Ladislaw'a gelince, orada da can sıkıcı bir durum var" dedi Sir James. "Kısa bir ziyaret için geldiğini düşünerek, Brooke'un misafiri

ve Casaubon'un akrabası diye birkaç kez bizim eve yemeğe çağırdık kendisini (siz de tanışmıştınız onunla ya). Şimdi bakıyorum da, *Öncü*'nün yazı işleri müdürü olarak adı Middlemarch'ta herkesin dilinde. Hakkında, kalem efendisi bir yabancı diye, bir dış ülkenin casusu diye, şu diye, bu diye hikâyeler dolaşıyor."

"Casaubon'un hiç hoşuna gitmeyecek bu" dedi Rahip.

Sir James, "Ladislaw'un damarlarında bir miktar yabancı kanı da varmış. Umarım aşırı fikirlere kapılıp Brooke'u da peşinden sürüklemez" dedi.

Mrs. Cadwallader, "Aman, aman. O keskin diliyle, opera şarkılarıyla, tehlikeli bir genç bu Ladislaw. Lord Byron'vari bir kahraman, Kazanova tipli bir fesatçı. Bizim Thomas Aquinas da sevmiyor onu. Resmi getirdiği gün belli oluyordu bu" dedi.

Sir James, "Bu konuya Casaubon'la görüşerek başlamak istemiyorum" dedi. "Müdahalede bulunmaya benden daha çok onun hakkı var. Ama herkes bakımından tatsız bir durum. İyi ailelerle akrabalığı bulunan bir genç, ama soyu sopu çok karışık! Üstelik şu gazeteciler takımından biri! *Borazan*'ı yöneten Keck'e bir bakın, yeter. Geçen gün Hawley'nin yanında görmüştüm onu. Yazıları hiç fena değil bence; ama o kadar kaba saba bir adam ki içimden, keşke karşı tarafın, liberallerin, adamı olsaydı dedim."

"Middlemarch'ın bu ıvır zıvır gazetelerinden ne beklenir ki zaten?" dedi Rahip. "Başka hiçbir yerde yazılarıyla aslında kendisinin hiç önemsemediği çıkarları savunan ve bunu iki yakasını bir araya getirmeye zar zor yetecek düşük bir ücretle çalışarak yapan biri var mıdır, hiç sanmam – yüksekçe tabakadan biri yani."

"Kesinlikle; bu yüzden Brooke'un aileyle bir tür bağı bulunan bir adamı böyle bir konuma getirmesi son derece can sıkıcı. Bence Ladislaw teklifi kabul etmekle çok akılsızlık etti."

"Kabahat Aquinas'ta" dedi Mrs. Cadwallader. "Neden nüfuzunu kullanıp Ladislaw'u bir yere ataşe falan tayin ettirmemiş ya da Hindistan'a göndertmemiş? Aileler baş belası gençlerden kurtulmak için böyle yaparlar hep."

Sir James kaygı içinde, "Bu kötü durum nereye kadar gider, kimse bilemez. Ama Casaubon sesini çıkarmazsa, ben ne yapabilirim?" dedi.

"Sevgili Sir James, meseleyi o kadar büyütmeyelim" dedi Rahip. "Muhtemelen bir süre sonra ateş sönüp geriye sırf dumanı kala-

cak. Bir ya da iki ay içinde Brooke ile bu delikanlı birbirlerinden bıkacaklardır; derken bakmışsınız, Ladislaw uçup gitmiş, Brooke *Öncü*'yü satıyor ve her şey eskisi gibi yerli yerine oturuyor."

Mrs. Cadwallader, "Ortada iyi bir ihtimal var; paranın suyunu çektiğini görünce Brooke'un keyfi kaçacaktır" dedi. "Seçim harcamalarını kalem kalem bilseydim, gözünü iyice korkutabilirdim ben onun. 'Masraflar' gibi büyük laflarla bunaltmaya çalışmanın pek bir yararı olmaz: Ben olsam, para kaybını anlatmak için ona 'kan kaybetmekten' söz etmez, sülük dolu bir çanağı baştan aşağı üstüne boşaltırdım. Biz iyi yürekli cimri insanların hiç sevmediğimiz bir şey, ufak paralarımızın elimizden akıp gitmesidir."

"Ayrıca, aleyhine bir şeyler bulabilmek için her şeyinin iyice araştırılması, canını sıkacaktır" dedi Sir James. "Topraklarının idaresi işi var bir de. Bu meselenin üzerine gitmeye başladılar bile. Bütün bunları gördükçe üzülüyorum. Bela burnumuzun dibine kadar yaklaştı. İnsanın kendi toprakları ve kiracı çiftçileri için, özellikle böylesine zor zamanlarda, elinden gelen her şeyi yapması gerekiyor."

"*Borazan* belki Brooke'u değişmeye zorlar da tüm bu olup bitenler sonunda ortaya hayırlı bir şeyler çıkar" dedi Rahip. "Böyle bir neticeye sevinirim ben. O zaman köylüler bana aşar vergilerini öderlerken daha az homurdanacaklardır. Tipton'da aşar karşılığını parayla ödeme usulü olmasaydı, ne yapardım ben bilmem."

Sir James, "Brooke işlerini görecek doğru dürüst bir adam bulsun istiyorum; Garth'ı yeniden işe alsa diyorum. On iki yıl önce Garth'ı işten çıkardı; o günden beri her şey kötüye gidiyor. Ben kendim de işlerimin idaresini Garth'a vermeyi düşünüyorum; benim binalar için harika bir plan yaptı; Lovegood istenilen seviyede olmaktan uzak. Ama Brooke işleri tamamen ona bırakmazsa, Garth onun işlerini yeniden üstüne almaz" dedi.

"Hakkı da var" dedi Rahip. "Garth başına buyruk bir adamdır; yapmacıksız, tuhaf bir adam. Bir gün benim için bir değerlendirme işi yapıyordu da yüzüme karşı doğrudan doğruya, rahipler pek işten anlamazlar, bir işe burunlarını soktular mı da hep zararlı çıkarlar, dedi. Ama bunu, sanki bana denizcilerden söz ediyormuş gibi sakin ve saygılı bir sesle söyledi. Eğer Brooke işlere karışmazsa, Tipton'u bambaşka bir köye çevirir Garth. *Borazan*'ın da yardımıyla keşke şu işi yapabilseniz, Sir James."

"Dorothea amcasının yanında kalsaydı, belki bir ihtimal olabilirdi" dedi Sir James. "Zamanla onun üzerinde bir parça hâkimiyet kurabilirdi; arazilerin idaresi konusunda Dorothea'nın da içi rahat değildi. Bu işler hakkında harika fikirleri vardı. Ama şimdi tüm vaktini Casaubon'a harcıyor. Celia çok şikâyetçi. Casaubon'un o baygınlık nöbetinden beri Dorothea'yı bize akşam yemeğine getiremez olduk." Sir James sözlerini acıma duygusu da taşıyan bir öfkeyle bitirmişti. Mrs. Cadwallader *kendisinin* bu durumun değişebileceğine ihtimal vermediğini belirtmek istercesine omuz silkti.

Rahip Cadwallader, "Zavallı Casaubon!" dedi. "Kötü bir hastalık geçirdi. Geçen gün Başdiyakos'u ziyareti sırasında perişan haldeydi."

"Baygınlık nöbetleri" üzerinde konuşmak istemeyen Sir James, "Aslına bakarsanız" diye sözü yeniden Brooke'a getirdi. "Brooke kiracılarına ya da başka bir kimseye karşı kötü niyet besleyen biri değil, ama masrafları kısma ve kırpma huyu var işte."

"Bakın, Tanrı'nın bir lütfu bu işte" dedi Mrs. Cadwallader. "Sabahları uyandığında hep bunları hesaplıyordur. Mr. Brooke kendi fikirlerinin farkında değil belki, ama cebindeki parayı çok iyi bilir."

"İnsan arazilere yapılacak masraflarda cimri davranarak tasarruf sağlayamaz bence" dedi Sir James.

Az önce pencereden dışarı bakmak için ayağa kalkan Mrs. Cadwallader, "Öteki erdemler gibi cimrilik de kötüye kullanılabiliyor elbette; domuzlarınızı sıska bırakmak olmaz mesela" dedi. "Ama bakın işte; bağımsız bir adayın adını an, hemen karşına çıkar o an."

"Ne diyorsun, Brooke mu yoksa?" dedi kocası.

"Evet, ta kendisi. Şimdi sen onu *Borazan*'la iyice bir sıkıştır, Humphrey; ben de o sülük dolu çanağı üstüne boca edeceğim. Siz ne yaparsınız, Sir James?"

"Aslında ben aramızdaki ilişki yüzünden bu işe Brooke'tan başlamak istemiyorum; baştan sona tatsız bir durum bu. İnsanlar keşke kendilerine yakışır şekilde efendice davransalar." İyi yürekli baronet bunun toplumsal refahı sağlamak için kolay ve kapsamlı bir plan olduğunu düşünüyordu.

Mr. Brooke ayaklarını sürüyerek dolaşıp herkesin elini sıkarken, "Hepiniz buradasınız, ha?" dedi. "Yavaş yavaş Freshitt Hall'a, size gidiyordum, Chettam. Ama herkesi burada bulmak ne güzel oldu yani. Olup bitenler hakkında ne düşünüyorsunuz? Her şey biraz

fazla hızlı gidiyor! Jacques Lafitte 'Dünden beri bir yüzyıl geçti' demekle doğru söylemiş. Manş Denizi'nin öteki yakasında insanlar gelecek yüzyılda yaşıyorlar yani. Bizden hızlı gidiyor onlar."

Rahip Cadwallader gazeteyi eline alarak, "Ah, ne kadar doğru" dedi. "Bakın, *Borazan* sizi geçmişte kalmakla suçluyor, görmüş müydünüz?"

Mr. Brooke bir yandan eldivenlerini şapkasının içine koyup telaşla tek cam gözlüğünü düzeltirken, "Ha? Yok, görmedim" dedi. Rahip elindeki gazeteyi bırakmadı; gözlerinin içi gülüyordu. "Şuraya bakın! Bütün bu yazı Middlemarch'tan yüz mil uzakta olmayan ve kiraları alıp gerisini düşünmeyen bir arazi sahibi hakkında. Bölgemizin en 'mürteci' adamı diyorlar. Bu kelimeyi *Öncü*'de onlara siz öğretmiş olmalısınız" dedi.

Mr. Brooke genellikle bir hasmın cehaleti karşısında duyulan bir keyifle, "Ah, Keck'in işidir bu, cahil herifin biridir o. 'Mürteci'ymiş! Kabul edin ki harika bir şey bu. Mürtecinin tahripkâr anlamına geldiğini zannediyor Keck: Beni tahripkâr biri gibi göstermeye çalışıyorlar yani" dedi.

"Kelimenin anlamını biliyor bence. Bakın bir iki noktayı yakalayıp size nasıl verip veriştirmiş: *Mürteci bir adamı kelimenin en kötü anlamıyla tarif etmemiz gerekirse, bizzat sorumlusu bulunduğu her şey eskiyip harap olurken, kendisine temel yasalarımızın reformcusu adını yakıştıran biri, diyebiliriz; tek bir serserinin asılmasına yüreği dayanamazken, beş çiftçi kiracısının açlıktan neredeyse ölmelerine aldırmayan; yolsuzluklara karşı haykıran, ama kendi çiftliklerini astronomik rakamlarla kiraya veren; kasabalar bakımsız, sefil diye bağırmaktan kıpkırmızı kesilen, ama çiftliklerindeki kapıların çürüyüp gitmesini umursamayan; Leeds'e ve Manchester'a karşı kuşkusuz son derece cömert davranan; masraflarını kendi ceplerinden ödemeye razı oldukları sürece, Parlamento'ya istedikleri sayıda temsilci vermeye hazırken, kiraların ödendiği gün, kiracısının çiftliğe hayvan alabilmesi ya da kötü havalara karşı ambar kapısını onarması ya da oturduğu evi İrlandalıların kulübelerinden biraz daha iyi yapabilmesi için, aldığı kira gelirinin ufak bir kısmını ona geri vermeyi reddeden adam. Ama hepimiz keskin dilli alaycı birinin, hayırseverleri nasıl tanımladığını biliriz: Hayırsever, yaptığı yardımlar, kendisine olan mesafenin karesi oranında artan bir kimsedir.* Yazı devam ediyor. Bundan sonraki kısmın tamamında, hayırsever birinin Parlamento'da ne tür yasa tasarılarını destekleyebileceği gösteriliyor." Mr. Cadwallader sözlerini

bitirdi, gazeteyi bırakıp ellerini başının arkasında kavuşturdu, hiç renk vermeden için için eğlenerek Mr. Brooke'a baktı.

Mr. Brooke gazeteyi eline aldı; kendisine yapılan saldırıyı komşusu Mr. Cadwallader kadar sakin karşılamaya çalışıyordu, ama kızarıp tedirgin tedirgin gülümseyerek, "Bakın, çok iyi yazmış, yani; şu, kendisi kasabalar bakımsız, sefil diye bağırmaktan kıpkırmızı kesilirken, sözü yani; ama ben ömrümde bakımsız, sefil kasabalar hakkında asla bir konuşma yapmadım ki. Bağırmaktan kıpkırmızı kesildiğime ve bu gibi sözlere gelince, adamların iyi hiciv nedir, anladıkları yok yani. Hiciv bir dereceye kadar doğru olmalı. Hatırladığıma göre *The Edinburgh* dergisinde bir yerde söylüyorlardı bunu; belli bir dereceye kadar doğru olmalı yani."

Sir James adımını dikkatli atmaya çalışarak, "O kapılar hakkında söylenen şey gerçekten yerinde" dedi. "Dagley geçen gün çiftliğinde doğru dürüst sağlam bir kapı kalmadı diye şikâyette bulundu bana. Garth yeni bir kapı modeli icat etti, keşke siz de bir deneseniz. İnsanın kerestesinin bir kısmını bu işlerde kullanması gerekir."

Mr. Brooke *Borazan*'ın sütunlarına göz atıyormuş gibi yaparken, "Sen fantezi çiftçilik meraklısısın, Chettam" dedi. "Zevk için uğraştığın bir şey bu senin; masraflara aldırdığın yok yani."

"Ben dünyanın en masraflı merakının, Parlamento seçimlerinde adaylık olduğunu sanıyordum" dedi Mrs. Cadwallader. "Söylediklerine göre, geçen seçimlerde Middlemarch'tan adaylığını koyup seçilemeyen kişi – adı Giles değil miydi? İşte o, cebinden on bin sterlin harcamış ama yeterince rüşvet dağıtmadığı için başarısız olmuş."

Rahip gülerek, "Adamın biri de, East Retford kasabasının rüşvet konusunda Middlemarch'ın yanında solda sıfır kalacağını söylüyordu" dedi.

"Hiç de öyle değil" dedi Mr. Brooke. "Rüşveti Muhafazakârlar dağıtıyor. Hawley ile takımı ikramlarda bulunuyor; fırında pişmiş elma ve ona benzer şeyler; bir de, seçmenleri seçim sandıklarına sarhoş ederek getiriyorlar. Ama ileride böyle her istediklerini yapamayacaklar – gelecekte yani. Middlemarch biraz geri kafalı; seçmenlerin bir kısmının geri olduklarını kabul ediyorum. Ama biz onları eğiteceğiz, kafalarını geliştireceğiz yani. Middlemarch'ın en iyi insanları bizden yana."

Sir James, "Hawley söylüyor; sizden yana olanlar arasında size zarar verecek kimseler varmış. Hawley'ye göre banker Bulstrode'un size zararı dokunacakmış" dedi.

Mrs. Cadwallader araya girerek, "Ayrıca, eğer saldırıya uğrarsanız, üstünüze yağacak çürük yumurtaların yarısı, seçim kurulundaki adamlarınıza duyulan nefret yüzünden olacakmış" dedi. "Aman yarabbi! Yanlış düşünceler yüzünden yumurta yağmuruna tutulmak nasıl olur, bir düşünsenize. Ayrıca, bir hikâye hatırlar gibiyim: İnsanlar zaferini kutlarmış gibi yaparak adamın birini omuzlarına alıyor, sonra bile bile onu bir çöplüğün içine düşürüyorlar."

"Yumurta saldırısı, insanın hayatının didik didik araştırılıp bir şeyler bulunmasının yanında hiç kalır" dedi Rahip. "İtiraf edeyim ki, eğer biz rahipler terfi için seçim meydanlarına çıkmak zorunda olsaydık, çok korkardım ben bundan. Bütün o balığa gittiğim günler hesaplanacak diye ödüm kopardı. Yemin ederim, en sert, en can yakıcı saldırı aracı gerçeklerdir bence."

"Aslında eğer insan siyaset hayatına atılıyorsa, sonuçlarına katlanmaya hazır olmalı. Kendisini hiçbir iftiradan etkilenmeyecek duruma getirmeli" dedi Sir James.

Mr. Brooke, "Sevgili Chettam, çok güzel söylüyorsun da, insan kendisini iftiradan etkilenmeyecek duruma nasıl getirecek?" dedi. "Tarih okuman gerekiyor senin; sürgünlere, zulümlere, din uğruna hayatını verenlere, böyle şeylere bir bak. Bunlar en iyi insanların başlarına geliyor hep yani. Ama Horatius ne diyor? *Fiat justitia, ruat*... dünya yıkılsa da adaletten şaşma, gibi bir şey yani."

Sir James her zamankinden biraz fazla hiddetlenerek, "Çok doğru" dedi. "İftiradan etkilenmeyecek durumda olmaktan kastettiğim şey, iftirayı yalanlayacak gerçekleri gösterebilmektir."

"İnsanın kendi borçlarının faturasını ödemesi, din uğruna hayatını vermek değildir" dedi Mrs. Cadwallader.

Ancak, Mr. Brooke'u en çok etkileyen söz, Sir James'in belirttiği sıkıntı olmuştu. Ayağa kalktı, şapkasını aldı, bastonuna dayanarak, "Bak, Chettam, biliyorsun, seninle benim usullerimiz farklı" dedi. "Sen çiftliklerinde hep yatırım harcamaları yapmaktan yanasın. Benim kendi usulüm her bakımdan iyidir demek istemiyorum – her bakımdan yani."

"Zaman zaman çiftliklere yeni bir değerlendirme yapılması gerekir" dedi Sir James. "Bazı yıllar verim ve kazanç yüksek oluyor; ama ben adil ve dürüst bir değerlendirme yaptırmayı seviyorum. Sen ne diyorsun, Cadwallader?"

Rahip başparmaklarını yeleğinin kol evlerine soktu, göğsünü iyice şişirerek Mr. Brooke'a doğru baktı ve gülerek, "Sizinle aynı görüşteyim, Sir James" dedi. "Brooke'un yerinde ben olsam, *Borazan*'ın sesini hemen kısabilmek için, çiftliklerimin değerlendirilmesini Garth'a yaptırır, kapılarla onarım işlerinde kullansın diye ona açık çek verirdim. Siyasal durum bunu gerektiriyor bence."

"Gösteriş gibi bir şey olur bu" dedi Mr. Brooke. "Ancak, siz söyleyin bakalım bana, birikmiş borçlarını ödemedi diye kiracılarını benim kadar az icraya veren başka bir arazi sahibi var mı? Eski kiracıları yerlerinde bırakıyorum. Son derece yumuşak davranıyorum; söylüyorum size, son derece yumuşak. Kendi fikirlerim vardır benim ve ben onları savunurum yani. Böyle davranan biri tutarsız, garip olmakla falan suçlanır hep. Ben hareket tarzımı değiştirirsem, bunu kendi fikirlerim doğrultusunda yaparım."

Bunları söyledikten sonra Brooke bir zamandır Grange'den göndermeyi unuttuğu bir paket olduğunu hatırladı ve acele herkese veda etti.

Sir James, "Brooke'a kabalık etmek istemedim" dedi. "Görüyorum ki sinirlendi. Ama eski kiracıları hakkında söylediklerine gelince, aslında şimdiki şartlarda o çiftliklere hiç yeni kiracı çıkmaz zaten."

"Brooke zamanla ikna olacak gibi geliyor bana" dedi Rahip Cadwallader. "Ama Elinor, sen Brooke'u bir yana doğru çekiyordun, biz ikimiz başka bir yana. Sen onu fazla para harcamakla korkutmak istedin, bizse çiftliklere para harcamamakla. En iyisi, bırakalım seçmenlerine yaranmaya çalışsın da arazi sahibi kişiliğinin bunu nasıl engellediğini bir görsün. Ne *Öncü*'nün, ne Ladislaw'un, ne de Brooke'un Middlemarch'lılara çektiği nutukların beş paralık önemi var bence. Ama Tipton köylülerinin hayatını rahatlatmak önemli bir şey."

"Özür dilerim ama, yanlış yol izleyen asıl siz ikinizsiniz" dedi Mrs. Cadwallader. "Çiftliklerini kötü yönetmekle para kaybettiğini ispatlamalıydınız ona; sonra da hep birlikte o noktaya yüklenmeliydik. Eğer Brooke'u siyaset atına bindirirseniz, olacaklar hakkında uyarırım sizi. Evde değneği at yapıp binmeye ve o değneklere fikir adını vermeye benzemez bu iş."

BÖLÜM 39

"Gördüysen eğer benim gibi sen de,
Kadının üstünde bir giysi diye erdemi
Ve cesursan eğer sevmeye ve söylemeye
Ve unutabilirsen işin Kadını ve Erkeğini;
Ve inandığın bu aşkı saklıyorsan eğer
Erdeme sırt çeviren dünyevi erkeklerden
Ki inansalar bile onlar, buna sırf bakıp geçer
Ya da alay eder tutup, her zaman içlerinden:
Böylece sen de daha cesur davranmış olursun,
Dünyanın tüm saygın kimselerinden
Ve daha cesurca bir sonucu olur bunun;
O da, gizlemektir bunu tüm yabancı gözlerden."

Dr. Donne

Sir James'in zihni çözümler bulmakta pek üretken değildi ama "Brooke'u yola getirme" konusunda gitgide artan kaygısı Dorothea'nın etkileme gücüne olan inancıyla birleşince yapıcı bir nitelik kazandı ve sonuçta ortaya küçük bir plan çıktı. Buna göre, Celia'nın rahatsızlığı bahane edilerek Dorothea'nın tek başına Freshitt Hall'a götürülmesi sağlanacak, amcasının çiftliklerinin idaresi hakkındaki durum kendisine iyice anlatıldıktan sonra dönüş yolunda, arabayla birlikte Grange'e bırakılacaktı.

Bu plan uyarınca bir gün saat dörde doğru, Mr. Brooke ile Ladislaw çalışma odasında otururlarken kapı açıldı ve uşak Mrs. Casaubon'un geldiğini haber verdi.

Bir dakika öncesine kadar Will sıkıntıdan patlayacak halde, koyun hırsızlarının idamı hakkında "belgeler" hazırlayan Mr. Brooke'a yardım ederken, bir yandan da içinden, kendisine Middlemarch'ta sürekli kalacağı bir yer bulup, kısa sürede Grange'den ayrılmanın yollarını arıyor, tüm bu düzenli düşünceler sırasında aklından koyun hırsızlığı üzerine Homerosvari ayrıntılarla yazılmış gülünç bir destandan sahneler geçiriyor ve böylece insan zihninin aynı anda

birkaç atı bir arada koşturabilme gücünün iyi bir örneğini veriyordu. Uşak, Mrs. Casaubon'un geldiğini söyleyince elektrik çarpmış gibi ayağa fırladı, parmak uçlarının karıncalanır gibi olduğunu hissetti. Ona dikkatle bakan biri, yüzünün renginin ve hatlarının değiştiğini, bakışlarına canlılık geldiğini görebilir ve sihirli bir dokunuşla vücudunun her molekülünün, haberi bir anda tüm sinir uçlarına ilettiğini hayal edebilirdi. Gerçekten de öyle olmuştu. Çünkü güçlü bir sihir, aklın sınırlarını aşan niteliklere sahiptir; bedensel nitelikler kadar ruhsal nitelikleri de ileten bu dokunuşlardaki ince duyarlığı ölçebilecek bir insan var mıdır? Bir erkeğin bir kadına tutkusu ile başka bir kadına olan tutkusu arasındaki farkı –vadilere, ırmaklara, karlı dağ tepelerine düşen sabah ışığının verdiği sevinç ile Çin fenerleri ve vitraylar karşısında duyulan sevinç arasındaki fark gibi bir farkı– kim saptayabilir? Will'in de son derece duyarlı bir yapısı vardı; yakınında usta bir kemancının tek bir yay çekişi, onun gözünde dünyanın tüm görünüşünü bir anda bambaşka yapardı; duyguları gibi bakış açısı da kolayca değişiyordu. Dorothea içeri girince, her yer bir anda sabah tazeliğine bürünmüştü.

Mr. Brooke yeğenini karşılayıp öperken, "Ah, sevgili kızım, ne iyi ettin" dedi. "Casaubon'u kitaplarıyla baş başa bıraktın demek. Doğrusunu yapmışsın. Bir kadın olarak senin çok fazla bilgili olmanı hiçbirimiz istemeyiz yani."

"Hiç böyle bir korkunuz olmasın, amcacığım" dedi Dorothea; o sırada Will'e doğru dönüp içten bir neşeyle elini sıktı, sonra hiçbir şey söylemeden amcasıyla konuşmaya devam etti. "Çok yavaş öğreniyorum. Kitaplarla meşgul olmak isterken bakmışım, okul kaçağı çocuklar gibi düşüncelere dalıp gitmişim. Bilgi edinmek, kiracı çiftçilere ev planları yapmak kadar kolay değilmiş meğer."

Will'in karşısına geçip amcasının yanına oturdu; zihninin neredeyse onun varlığını unutturacak kadar önemli bir şeyle meşgul olduğu açıkça belliydi. Will başta sanki Dorothea'nın gelişinin kendisiyle bir ilgisi bulunduğunu ümit etmiş gibi, gülünç bir hayal kırıklığına uğradı.

"Öyle ya, eskiden sen plan çizmeye çok meraklıydın. Ama biraz bıraktığın iyi oldu bak. Meraklar başlarını almış giderlerken, bizi de birlikte sürükleyebilirler yani; bir şeyin peşinde sürüklenip gitmek iyi değildir. Dizginler hep kendi elimizde olmalı. Ben kendim hiçbir zaman bir şeye kapılıp gitmedim; hep kendimi dizginledim.

Ladislaw'a da bunu söylüyorum. Onunla birbirimize benziyoruz; o da her şeyi araştırmaktan hoşlanıyor yani. Şu anda idam cezası üzerinde çalışıyoruz. Birlikte çok şeyler yapacağız – Ladislaw'la ben."

Dorothea her zamanki gibi lafı dolandırmadan, "Evet, Sir James bana yakında arazilerinizin yönetiminde büyük bir değişiklik yapacağınızı söylüyor, öyle umuyormuş; çiftliklerin değerlendirilmesini, tamir işlerini yaptırıp kiracıların evlerini iyileştirecekmişsiniz. Tipton köyü böylece bambaşka bir yer olacakmış. Ah, ne kadar mutlu oldum, amcacığım!" dedi. Ellerini sımsıkı kavuşturdu; evlendiğinden beri bastırmaya çalıştığı bir coşkuyla devam etti: "Eğer hâlâ burada olsaydım, sizinle birlikte dolaşıp tüm yapılacakları görmek için ata binmeye kesin yeniden başlardım! Ayrıca, Sir James söyledi, benim ev planlarımı öven Mr. Garth'ı işe alacakmışsınız."

Mr. Brooke hafifçe kızardı; "Chettam biraz aceleci davranıyor, evladım, biraz aceleci yani" dedi. "Ben böyle bir şey yapacağımı söylemedim. Ama asla yapmam da demedim."

Dorothea dini bir müzik eserinin *credo* bölümünü söyleyen genç bir koro üyesininki kadar açık seçik ve tereddütsüz bir sesle, "Sir James yapacağınıza güveniyor, o kadar" dedi; "çünkü siz halkın durumunu düzeltmeyi önemseyen bir insan olarak Parlamento'ya girmek istiyorsunuz; o zaman düzeltilmesi gereken ilk şeylerden biri de, çiftliklerin ve çalışanların durumu. Kit Downes'ı bir düşünün, amcacığım; karısı ve yedi çocuğuyla bir oturma ve ancak şu masa kadar bir yatak odası olan bir evde oturuyor! Bir de o yıkık dökük çiftlik evlerindeki zavallı Dagley ailesi var; onlar da arkadaki mutfakta oturup evin geri kalanını sıçanlara terk etmişler! Siz resim konusunda benim saçmaladığımı düşünürsünüz hep, ama aslında buradaki tabloları sevmememin bir nedeni buydu işte. Köyden oraların tüm kirini pasını, kaba saba çirkinliklerini içimde derin bir acı gibi taşıyarak eve dönünce –kendi duvarlarımızın dışındaki kimseler için gerçek yaşamın ne kadar zor olduğuna aldırmazken– salondaki aptalca sırıtan o resimler bende, sanki asılsız şeylerden büyük zevk alarak günahkâr bir davranışta bulunuyormuşum gibi bir his uyandırırdı. Kendi elimizin altındaki kötülükleri düzeltmeye uğraşmadığımız sürece, kitlelerin iyiliği uğruna daha büyük değişiklikler için ortaya atılmaya hiç hakkımız olmaz bence."

Dorothea'nın heyecanı konuştukça artmış, duygularını denetimsiz ortaya dökmenin sağladığı rahatlık dışında her şeyi unutmuştu.

Bir zamanlar hep yaptığı bir şeydi bu; ama evleneli beri hiç böyle davranmamış; evlilik kendisi için, duygularının gücüyle korkuları arasında sürüp giden bir boğuşma olmuştu. Will ona olan hayranlığına bir an için soğuk bir uzaklık duygusunun karıştığını hissetti. Bir erkeğin bir kadında belli bir yücelik gördükten sonra, onu pek o kadar sevemeyeceğini düşünerek utandığı pek enderdir; çünkü erkeklere göre, doğa yüceliği yalnızca erkekler için düşünmüştür. Ama doğa amaçlarını gerçekleştirirken bazen –yeğeninin etkili konuşması karşısında erkek bilinci şu anda iyice kekeleme nöbetine tutulan Mr. Brooke örneğinde olduğu gibi– hazin yanlışlar yapıyor. Amca bey çarçabuk ayağa kalkıp tek cam gözlüğünü düzeltmenin ve önündeki kâğıtları karıştırmanın dışında, kendini ifade edebilmenin bir yolunu bulamamıştı. Sonunda şöyle dedi:

"Söylediklerinde biraz gerçek payı var, canım; gerçek payı var ama hepsinde değil yani, öyle değil mi, Ladislaw, ha? Seninle ben resimlerimize, heykellerimize kusur bulunmasından hoşlanmayız. Genç hanımlar biraz fazlaca ateşli oluyorlar, bir parça tek taraflı yani. Güzel sanatlar, şiir, bu gibi şeyler bir milleti yüceltir *–emollit mores–* insanı yumuşatır yani; biraz Latince anlıyorsundur şimdi herhalde. Ama ne dedin? Ne?"

Mr. Brooke bu soruyu, korucunun az önce Dagley'nin oğlunu elinde yeni öldürdüğü bir tavşan yavrusuyla yakaladığını bildirmeye gelen uşağa sormuştu.

"Tamam, geliyorum" dedikten sonra Dorothea'ya dönerek, "Çocuğu fazla hırpalamadan bırakacağım" dedi; ayağını sürürcesine yürüyerek büyük bir neşe içinde odadan çıktı.

Amcası gider gitmez Dorothea, Will'e, "Umarım benim –Sir James'in– istediği bu değişikliğin ne kadar haklı olduğunu anlıyorsunuzdur" dedi.

Will sabırsızlık ifade eden bir hareketle ayağa kalktı; iskemlesinin arkalığını iki eliyle tutarak, "Konuşmanızı dinledikten sonra, evet, anlıyorum şimdi. Söylediklerinizi aklımda tutacağım. Ama şu anda başka bir şey konuşabilir miyiz? Son günlerde olan bir şeyi size anlatmak için başka bir fırsat bulamayabilirim çünkü" dedi.

Dorothea da ayağa kalktı, açık pencereye gitti ve kaygı içinde, "Ne oldu, söyleyin, lütfen" dedi. Monk nefes nefese kuyruğunu sallayarak içeriye bakıyordu; Dorothea sırtını pencerenin kenarına dayadı, eğilerek köpeğin başını okşadı. Bildiğimiz gibi, her ne kadar

elde taşınacak ya da ayak altında çiğnenebilecek evcil hayvanlara düşkün değilse de Dorothea köpeklerin duygularını daima dikkate alır, kendisine yaklaşmalarını önlemek zorunda kalırsa, bunu son derece nazikçe yapardı.

Will onu yalnızca gözleriyle takip ediyordu; "Biliyorsunuzdur sanırım, Mr. Casaubon evini yasakladı bana" dedi.

Dorothea bir an durakladıktan sonra, "Hayır, bilmiyordum" dedi. Çok üzüldüğü açıkça belliydi. Kederli bir sesle, "Çok, çok üzüldüm buna" diye ekledi. Will'in bilmediği bir şeyi –karanlıkta kocasıyla kendi arasında geçen konuşmayı– düşünüyordu. Mr. Casaubon'un tavrını etkileyebilme ümidi kalmadığı için şimdi bir kez daha perişan oldu. Ama Will, Dorothea'nın kederini böyle açıkça göstermesinden, bu kederin sırf kendisi için olmadığı; Mr. Casaubon'un karısını kıskandığı için kendisine kızdığı ama Dorothea'nın bunu kesinlikle bilmediği sonucunu çıkardı. Yüreğinde sevinçle üzüntü karışımı garip bir duygu belirdi: Sevinmişti, çünkü kendisi şimdi Dorothea'nın düşüncelerinde, saf ve temiz bir yuvada yaşarmış gibi, kuşkulardan, sınırlamalardan uzak bir mutluluk içinde yaşayabilecekti; üzülmüştü, çünkü demek ki kendisi, Dorothea'nın gözünde fazla önemi ya da değeri olmayan bir kişiydi ve onun şimdi çekinmeden açığa vurduğu bu iyi kalplilik, hiç de koltuk kabartacak türden bir ilgi ve yakınlık işareti değildi. Ne var ki, Dorothea'nın ileride bir şekilde değişebileceği korkusu, şimdi hissettiği hoşnutsuzluktan daha güçlüydü; bu yüzden, sırf açıklamada bulunmak istediğini belirten bir sesle yeniden konuşmaya başladı.

"Mr. Casaubon'un öne sürdüğü neden, kendisinin kuzeni olarak mevkiime yakışmadığını düşündüğü için, buradaki işi kabul etmem konusunda duyduğu kızgınlıkmış. Ona kararımdan dönmeyeceğimi söyledim. Saçma saydığım birtakım önyargılar yüzünden, hayatta kendime çizdiğim yoldan dönmemi beklemek biraz fazla insafsızlık bence. Gördüğümüz bir iyiliğin bize yüklediği minnettarlık öylesine abartılabilir ki sonunda o duygu, henüz anlamını bilemeyecek kadar küçük yaştayken alnımıza vurulan bir tür kölelik damgasından farksız hale gelebilir. Eğer şerefle yapılacak yararlı bir görev diye düşünmeseydim, bu işi kabul etmezdim. Bunun dışında bir aile itibarı tanımıyorum ben."

Dorothea kendini çok kötü hissediyordu. Kocasının, Will'in söylediğinden de fazla nedenlerle haksız olduğu düşüncesindeydi

o. Sesinde hiç alışık olmadığı bir titremeyle, "Mr. Casaubon'la farklı görüşlerde olduğunuz için, bu konuyu kapatsak daha iyi. Niyetiniz kalmak mı?" dedi. O sırada kederli düşüncelere dalmış, dışarıdaki çimlere bakıyordu.

Will neredeyse çocuk gibi şikâyette bulunan bir sesle, "Evet; ama artık sizi bir daha hemen hemen hiç göremeyeceğim" dedi.

Dorothea gözlerini yeniden ona çevirerek, "Evet, hemen hemen hiç. Ama benim sizden haberim olacak. Neler yaptığınızı amcamdan öğreneceğim" dedi.

"Bense sizin hakkınızda hiçbir şey öğrenemeyeceğim. Bana haber getirecek kimse olmayacak."

Dorothea'nın dudakları, üzüntüsünü ışık gibi dışarıya vuran zarif bir gülümsemeyle kıvrıldı; "Benim hayatım çok sade; Lowick'ten hiç dışarı çıktığım yok" dedi.

Will, "Korkunç bir tutsaklık bu" diye parladı.

"Hayır, böyle düşünmeyin" dedi Dorothea. "Özlediğim, istediğim hiçbir şey yok benim."

Will sesini çıkarmadı; ama onun yüz ifadesinin değiştiğini gören Dorothea hemen, "Kendim için demek istedim" dedi. "Şu farkla ki, başkaları için hiçbir şey yapmadan, kendi payıma düşenden bu kadar fazla şeye sahip olmamayı tercih ederdim ben. Ama bu hususta içimi rahatlatan bir inancım var."

Böyle bir inanca imrenen Will, "Nasıl bir şey bu?" diye sordu.

"Ne olduğunu tam olarak bilmesek ve dileyip de yapamasak bile kusursuz iyiliği arzulayarak, aydınlığın sınırlarını genişletip karanlıkların alanını daraltmak suretiyle hepimizin kötülüğe karşı savaşta ilahi gücün birer parçası olacağımıza dair bir inanç."

"Çok güzel, mistik bir düşünce bu; bir bakıma—"

Dorothea ellerini yalvarır gibi uzatarak, "Lütfen, bir isim vermeyin buna" dedi. "Şimdi tutup İran inancı diyecek ya da başka bir coğrafyaya bağlayacaksınız. Bu inanç benim hayatım. Bir kere buldum, bir daha ayrılamam ben ondan. Çocukluğumdan beri dinimi anlamaya çalışıyorum. Eskiden çok dua ederdim; şimdi neredeyse hiç etmiyor, sırf kendim için bir şeyler istememeye çaba gösteriyorum, çünkü başkaları için iyi olmayabilir bunlar; benim zaten gereğinden fazla şeyim var. Bunları size yalnızca Lowick'te günlerim nasıl geçiyor, iyice öğrenmeniz için anlattım."

Will heyecan içinde, "Anlattığınız için Tanrı sizden razı olsun!"

dedi ve kendi sözlerine çok şaştı. Birbirlerine aralarında gizli gizli, kuşlardan söz eden saf iki çocuk gibi bakıyorlardı.

"*Sizin* dininiz nedir? Din hakkındaki fikirleriniz değil de, size en çok yardım eden inanç, demek istiyorum" dedi Dorothea.

"Gördüğü iyi ve güzel şeyleri sevmek. Ama ben isyankâr biriyim; sizin yaptığınız gibi kendimi sevmediğim bir şeye boyun eğmek zorunda hissetmem."

Dorothea gülerek, "Ama iyi şeyleri seviyorsanız, o da aynı kapıya çıkar" dedi.

"İnce bir düşünce tarzı bu."

Dorothea şakacı bir tavırla, "Evet, Mr. Casaubon sık sık benim fazla ince düşündüğümü söylüyor. Ben kendimi öyle hissetmiyorum" dedi. "Ama amcam ne kadar gecikti! Gidip bakmam gerekiyor. Gerçekten Sir James'lere gitmek zorundayım şimdi. Celia beni bekliyor."

Will gidip Mr. Brooke'a haber vermeyi teklif etti ama o sırada Mr. Brooke geldi ve üstünde yavru tavşanla yakalanan o küçük haylaz çocuk hakkında babasıyla konuşmak için Dorothea'nın arabasıyla Dagley'nin evine kadar gideceğini söyledi. Yolda Dorothea çiftlikler konusunu yeniden açtı; ama bu kez hazırlıksız yakalanmadığı için konuşmada üstün çıkan taraf Mr. Brooke oldu:

"Bak yavrum, Chettam bana kusur buluyor ama Chettam olmasa, arazilerimdeki av hayvanlarını yabancılardan korumaya çalışmazdım ben; şimdi tutup bunun masraflarının da kiracıların yararına olduğunu söyleyemez yani. Aslına bakacak olursak, benim merhamet duyguma biraz ters düşüyor – şu kaçak avlanma işi yani; konuyu ele alıp araştırmayı sık sık düşündüm. Daha geçenlerde şu Metodist vaiz Flavell'i getirdiler karşıma; karısıyla yürürlerken yollarına çıkan bir yaban tavşanını vurup öldürmüş. Sopayı yıldırım gibi hayvanın ensesine indirmiş."

"Çok zalimce bir şey bence" dedi Dorothea.

"Bak şimdi, itiraf edeyim ki Metodist bir vaizin bunu yapması çok kötü geldi bana. Johnson da, 'Ne ikiyüzlü bir adam olduğunu anlayacaksınız' dedi. Ve emin ol – hani biri Hıristiyanları 'en üstün insanlar' diye tanımlamış ya– o sırada Flavell'in hiç de öyle görünmediğini düşündüm. Young'dı o galiba, şair Edward Young yani. Young'ı biliyorsundur, değil mi? Bak şimdi, Flavell ayağında eski püskü siyah tozluklar, kendini savunmak için, Tanrı'nın kendisine

ve karısına iyi bir akşam yemeği gönderdiğini öne sürdü; işte bu yüzden, o yüce Varlığın gözünde Nimrod kadar yaman bir avcı olmadığı halde, o tavşanı öldürmeye hakkı varmış kendisinin – böyle söyledi bana. Seni temin ederim, son derece komik bir sahneydi; Fielding iyi bir şeyler çıkarabilirdi bundan ya da Walter Scott; Scott'un iyice geliştirebileceği bir sahneydi bu yani. Ama aslında içinde bulunduğu durumu düşününce, adamın dua edip başına oturabileceği bir tavşan yemeği ele geçirmiş olmasına sevinmemek elde değildi. Hep önyargı meselesi işte, yasaların desteklediği bir önyargı – şu sopalar, tozluklar vesaire hakkında yani. Ama mantık yürütmenin bir yararı yok; yasa, yasadır. Johnson'a bundan kimseye söz etmemesini tembihledim ve olayı örtbas ettim. Chettam olsa, şüphesiz daha sert davranırdı; gene de bu yörelerin en sert adamı sanki benmişim gibi, tepeme biniyor. Ama bak, Dagley'nin oraya geldik işte."

Mr. Brooke bir çiftliğin avlu kapısında arabadan indikten sonra Dorothea yoluna devam etti. Bir şeyler için suçlandığımız kuşkusuna kapıldığımız zaman, o şeylerin gözümüze çok daha çirkin görünmesi gerçekten şaşırtıcıdır. Bazı beğenilmeyen yönlerimizi içtenlikle eleştiren sözler duyduktan hemen sonra aynaya baktığımızda, kendi görüntümüz bile bize değişik gelebiliyor. Öte yandan, hiçbir şikâyette bulunmayan ya da kendileri adına şikâyette bulunacak kimseleri olmayan kişilerin haklarına tecavüz ettiğimizde, vicdanımızın bunu son derece hoş karşılaması da şaşırtıcıdır. Dagley'nin çiftliği ve müştemilatı Mr. Brooke'a, *Borazan*'ın suçlamalarına ve bunları tekrarlayan Sir James'e kafası iyice kızana kadar hiç bugünkü gibi harap görünmemişti.

Doğrudur; bir gözlemci, güzel sanatların başkalarının ṣıkıntılarını şirinleştiren yumuşatıcı etkisi altında, Özgür Adamın Sınırı adlı bu çiftliğe hayran kalabilirdi: Eski evin koyu kırmızı damında çatı pencereleri vardı; bacalardan ikisi sarmaşıklarla kaplıydı; koca kapı sundurmasında demet demet tahta parçaları yığılıydı; pencerelerin yarısı, uzayıp yayılmış yasemin dallarının sardığı kurt yeniği panjurlarla kapanmıştı; üstlerinden hanımellerinin göz kırptığı, çürüyüp dağılmaya yüz tutmuş bahçe duvarları, birbirlerine iyice karışmış pastel renklerin kusursuz bir kompozisyonu gibiydi; (belli ki ilginç birtakım batıl inançlar nedeniyle beslenen) yaşlı bir keçi, sırtını mutfağın açık duran arka kapısına dayamış, yatıyordu. İnek ahırının

yosun tutmuş saz kaplı damı, külrengi kırık ambar kapıları, erken harmanlamaya hazır bir araba dolusu buğdayı ambara boşaltmayı neredeyse bitirmiş, eski püskü pantolonlu yoksul işçiler; sağılmak üzere bağlanan birkaç inek ve içinde bulundukları ahırın öteki yarısının karanlık boşluğu; o bakımsız, dağınık avluda bulup yedikleri şeylerin kıtlığından dolayı hiç keyifleri yokmuş gibi uyuşuk uyuşuk dolaşan domuzlarla beyaz ördekler; işte tüm bunlar, hareli yüksek bulutlarla kaplı sessiz bir gökyüzünün solgun ışığında hepimizin "ne şirin" diye durup baktığımız türden güzel bir tablo yaratabilirdi; ama aynı görüntüler başka kimselere, tarım alanındaki –zamanın gazetelerinin de sürekli işaret ettikleri– hazin sermaye yokluğunu ve bunun yarattığı durgunluğu hatırlatabilir. İşte tam o sırada bu sıkıntılı düşüncelerin güçlü etkisi altında olan Mr. Brooke, önündeki manzarada şirinlik görecek bir durumda değildi. Elinde yabası, başında süt sağarken giydiği şapkasıyla (önü yassı, çok eski bir kastor şapkaydı bu) Mr. Dagley'nin kendisi de o manzaranın bir parçasıydı. Üstünde en iyi ceketiyle pantolonu vardı; hafta içinde bunları giymezdi; ama o gün pazara gitmiş ve pek yapmadığı bir şey yaparak paraya kıyıp Mavi Boğa meyhanesinde yemek yediği için, eve her zamankinden geç dönmüştü. Ertesi gün, nasıl olup da böyle çılgınca bir şey yaptığına belki kendisi de şaşacaktı; ama yemek öncesinde ülkenin içinde bulunduğu durum, Far Dips'teki ekinler biçilmeden önce kısa işlere ara verilmiş olması, yeni Kral hakkında anlatılanlar, duvarlardaki türlü ilanlar küçük bir pervasızlığa izin vermişti işte. Middlemarch çevrelerinde, "iyi yemekte, iyi içki olmalı" diye bir söz vardı ve Dagley, herkesin apaçık bir gerçek saydığı bu sözün ikinci kısmını bol bol bira, ardından da sulu rom içmek şeklinde yorumlamıştı. Bu içkilerde öylesine büyük bir dürüstlük vardır ki, zavallı Dagley'yi neşeli göstermek gibi bir hainlikte bulunmayıp, yalnızca yüreğindeki hoşnutsuzluğun dilini her zamankinden biraz daha serbest bırakmışlardı. Ayrıca, Dagley'nin kulakları, çiftçilikte şimdiki durumun kötü olduğu, meydana gelebilecek herhangi bir değişikliğin işleri belki daha da kötüleştireceği yolundaki tutucu görüşünü tehlikeli biçimde körükleyen, aşırı derecede çamurlu siyasal konuşmalarla dolmuştu. Yüzü kıpkırmızıydı; Mr. Brooke, bir eli pantolonunun cebinde, öteki elinde ince bir baston, rahat adımlarla ağır ağır yaklaşırken, o hâlâ elinden bırakmadığı yaba ve gözlerinde kesinlikle kavgacı bir ifadeyle orada hareketsiz ayakta duruyordu.

Mr. Brooke, çocuk hakkında son derece yumuşak konuşmayı düşündüğü için, "Dagley, dostum" diye söze başladı.

"Ah, öyle ha, dostum olduk dimek ha? Sağ olun, efendim sağ olun; dost olduğumuzu duyduğuma sevindim" dedi Dagley; bunları hırlarcasına çıkan öyle yüksek ve alaycı bir sesle söylemişti ki, çoban köpeği Fag yerinden doğrularak kulaklarını dikti ama dışarıda biraz dolaştıktan sonra avluya giren Monk'u görünce olacakları izleyebilecek şekilde yeniden yerine oturdu.

Mr. Brooke o günün pazar olduğunu ve değerli kiracısının öğle "yemeğini" ihtimal orada yediğini düşündü; ama ona söyleyeceği şeyleri, tedbirli davranıp Mrs. Dagley'ye de tekrarlayabileceğini düşünerek konuşmasına devam etti.

"Senin küçük delikanlı Jacob bir tavşan çalarken yakalandı, Dagley; Johnson'a onu bir iki saat boş ahıra kilitle dedim; sırf biraz korkutmak için yani. Az sonra, akşam olmadan getirecekler; sen icabına bakar, biraz azarlarsın onu yani, değil mi?"

"Hayır, azarlamam. Ölürüm de, sizin ya da başka birinin göynünü hoş edeyim deyi oğlumu dövmem ben – sizin gibi bir değel, yirmi kötü torpak sahabı bilem gelse."

Dagley bu sözleri, karısını telaş içinde mutfağın arka kapısına getirtecek kadar yüksek sesle söylemişti; burası eve girip çıkmak için kullanılan tek kapıydı ve kötü havalar dışında hep açık dururdu; Mr. Brooke yatıştırıcı tavrıyla "Peki, peki, karınla konuşayım ben; çocuğu döv falan demek istemedim yani" diyerek döndü ve eve doğru yürüdü. Ama Mr. Dagley kendisine sırtını dönüp uzaklaşan bir beye "diyeceklerini demek" arzusuyla hemen peşinden gitti; Fag de surat asıp, Monk'un belki sırf iyilik olsun diye kendisine gösterdiği ilgiyi karşılıksız bırakarak, sahibinin ayaklarının yanında hantal hantal yürümeye başladı.

Mr. Brooke biraz aceleyle, "Nasılsınız, Mrs. Dagley?" dedi. "Sizinle oğlunuz hakkında konuşmaya geldim. Çocuğa sopa atmanızı istiyor değilim yani." Bu kez sade ve çok açık konuşmaya dikkat ediyordu.

Mrs. Dagley işi başından aşkın, iyice çökmüş, sıska bir kadındı; hayatında sevinç diye bir şey kalmamıştı; pazar günleri kiliseye gitmeye hazırlanırken severek giyebileceği bir elbisesi bile yoktu; kocası eve döndüğünden beri onunla çekişiyordu; işlerin daha da kötüye gideceğinden korktuğu için canı iyice sıkkındı. Ama Dagley ondan önce davranarak Mr. Brooke'a kendisi karşılık verdi.

"Yok, yok, siz isteyin istemeyin, oğlana sopa filan yok" dedi. Etkisinin sert olmasını istermiş gibi sesini çok yükseltmişti. "Burlara gelip de sopadan söz itmeye hakgınız yok. Middlemarch'a gidin de, kendi karikteriniz neymiş ordaki herkese onu bi sorun siz."

"Sen dilini tutup kendi ekmek tekneni tekmeleyip devirmesen iyi olur, Dagley" dedi karısı; "Aile babası bir adam gittiği pazarda içkiye para harcar, kendini rezil ederse, bir güne yetecek zarar ziyana sebep olmuştur zaten. Oğlum ne yapmış söyler misiniz, efendim?"

Dagley daha büyük bir şiddetle, "Bırak sen, ne yapmışsa yapmış" dedi; "Benim işim bu, senin değel; ben konuşcam. Hem de nasıl konuşcam. Yemekte içmiş olayım, olmayım, söğliyceklerimin hepisini söğliycem. Dedemden, babamdan sonra torpaklarnızda ben yaşıyom; para döktük biz bu torpaklara; Kral bi son vermesse bu işe, gübre alcak para bulamassak, ben de çocuklarım da belkim biz üstünde gübre olcağız."

Mr. Brooke anlayışlı ama pek akıllıca olmayan bir tavırla, "Bak dostum, sarhoşsun sen şimdi" dedi. Gidecekmiş gibi arkasını dönerek, "Başka bir gün konuşuruz – başka bir gün yani" diye ekledi.

Ama Dagley hemen karşısına dikildi; efendisinin sesi gitgide yükselip hakaretleri arttıkça, ayaklarının dibindeki Fag daha sessiz hırlıyordu; Monk da, olanları vakar içinde seyredebilmek için sessizce yanlarına yaklaşmıştı. Arabanın üstündeki işçiler durmuş, onları dinliyorlardı; bu yüzden Mr. Brooke bağırıp çağıran bir adamı peşine düşürerek gülünç bir kaçma çabasında bulunmaktansa, hiç kımıldamadan orada durmanın daha akıllıca bir şey olacağını düşündü.

"Sarhoş filan değlim, sizin gadar aklım başımda benim" dedi Dagley. "İçkiye dayanırım ben, ne dediğimi de biliyom. Kral bu işlere bi son vereceğmiş; bilenler söğlüyolar; Renform olacağmış; kiracılarına haksızlık eden mal sahapları öğle bi mualeme göreceğmiş kim, hepden gaçıp getmek zorunda kalacağmışlar. Middlemarch'da Renform neymiş bilenler var; her kim gaçmak zorunda galacak, onları da biloğlarmış. 'Senin mal sahabını tanıyoz biz' diyoğlar. Ben de diyom ki, 'Umarım tanımanın bi faydasını görüyonuzdur; bana bi faydası yok çünküm. Onlar da, 'Eli sıkı bi adam' diyoğlar. Ben de, 'Doğru, doğru' diyom. 'Renform taraftarı bi adam o' diyo onlar. Böğle diyoğlar. Sonram, Renform neymiş ağnadım ben; sizi ve sizin gibileri defedeceğmişler, hemi de guyruğunuza teneke bağlayaraktan. Şimdik elinizden geleni geri gomayın bana, çünküm gorkum

yok sizden. Oğlumu da rahat bırakın ve ayağınızı denk alın, Renform gelip depenize bincek yoğsa. Benim deyceğem işte bu gadar." Mr. Dagley sözlerini bitirirken yabasını öyle büyük bir şiddetle yere sapladı ki sonradan çekip çıkarması hiç de kolay olmadı.

Onun bu hareketi üzerine Monk tüm gücüyle havlamaya başlayınca Mr. Brooke fırsattan istifade oradan uzaklaştı. Başına gelenlerin şaşkınlığı içinde büyük bir hızla avludan çıktı. Daha önce kendi toprakları üzerinde hiç hakarete uğramış değildi; o zamana kadar herkesin sevdiği bir insan olduğunu düşünmüştü hep (başkalarının bizden ne istiyor olabileceklerini değil de, daha çok kendi sevimliliğimizi düşündüğümüz zamanlar, hepimiz aynı hatayı yapıyoruz). On iki yıl önce Caleb Garth'la kavga ederek çiftliklerin yönetimini kendi üstüne aldığında, Mr. Brooke kiracıların buna sevineceklerini düşünmüştü.

Dagley'nin hayatının öyküsünü izleyen bir kimse, onun zihninin bu gece yarısı karanlığına şaşabilir; ancak o zamanlar, ailesi onunki gibi eskiden beri çiftçilik yapan bir kimsenin bu derece cahil kalması çok kolaydı; hem de köyünde, bir başka köye de bakan, tepeden tırnağa efendi bir rahip ve ondan daha bilgili vaazlar veren, daha yakında oturan bir rahip yardımcısı ve her konuyla, özellikle de güzel sanatlar ve toplumsal gelişme konularıyla yakından ilgilenen bir toprak sahibi varken; üstelik Middlemarch'ın sunduğu tüm aydınlanma olanakları evinden topu topu üç mil uzaktayken. İnsanların nasıl bu kadar cahil kalabildiklerine gelince, Londra'nın parlak entelektüel ortamından orta halli bir tanıdığınızı alın; akşam yemeklerine davet edilebilecek derecede iyi yetişmiş böyle bir kişi, eğer Tipton'un kilise görevlisinden biraz aritmetik öğrenmiş olsaydı ve Isaiah ya da Apollos gibi isimleri iki kez heceledikten sonra hâlâ söylemeyi beceremediği için İncil'den ancak bir bölüm okumaktan öte gidemeseydi ve bu kadarını bile bin bir güçlükle yapabilseydi, nasıl bir insan olurdu, bir düşünün bakalım. Zavallı Dagley, pazar akşamları bazen İncil'den birkaç satır okur ve dünya ona en azından eskisi kadar karanlık görünmezdi. Bazı şeyleri, örneğin hangi işlerin baştan savma yapıldığını, hava koşullarının çıkaracağı güçlükleri, çiftlik hayvanlarını ve ürünlerini çok iyi bilirdi. Çiftliğinin adı Özgür Adamın Sınırı'ydı ve anlaşılan bu ad çiftliğe, acı bir eleştiri amacıyla, isteyenin orayı terk etmekte serbest olduğunu ima etmek için verilmişti; ama aslında özgür adamın oranın dışında gidebileceği hiçbir yer yoktu.

BÖLÜM 40

"Bilgeydi her gün yaptığı işte
Ve en büyük dikkatini,
İmanın ve siyasetin değil de,
Gayretin meyvelerine verdi.
Küçük işlerinde hiç kusursuz olanlar,
Başarıyı, ödülü, işlerinde bulanlar,
Nasıl olabilirdi ki, olmasalardı onlar
Göğe yükselen kentler, yasalar ve sanatlar?"

Bir şeyin –bir elektrik bataryasının bile– etkilerini izlemek için çoğu zaman bulunduğumuz yeri değiştirmemiz ve belli bir karışımın ya da bir insan topluluğunun hareketlerini biraz uzağında durarak incelememiz gerekir. Benim şimdi kendilerine doğru yürüdüğüm topluluk –anne, baba ve beş çocuk– Caleb Garth'ın çalışma masasının ve haritalarının bulunduğu büyük oturma odasındaki kahvaltı masasındaydı. Mary artık evindeydi ve iş arıyordu; çocuklardan Mary'nin bir küçüğü olan Christy ise, babasını hayal kırıklığına uğratıp onun kutsal saydığı "iş hayatında" bir meslek sahibi olacak yerde, tutup kitaplara dalmıştı ve bir süredir İskoçya'da ucuza mal olan bir eğitim görüyor, az bir parayla geçiniyordu.

Eve mektuplar gelmişti, ateş pahası dokuz mektup birden; bunlar için postacıya üç şilin iki peni ödenmişti. Mr. Garth şimdi, bazen başını ağır ağır sallayarak, bazen dudaklarını düşünceli düşünceli büzerek o mektupları sırasıyla okuyor, bitirdikçe de açık olarak üst üste koyarken, çayıyla kızarmış ekmeğini yemeyi unutuyordu; ama gene de Letty'nin o sırada yaramaz bir fino köpeği gibi kaptığı bir zarfı, kırmızı koca mührünü kırmadan kurtarmayı başardı.

Ailenin geri kalanları aralarında rahatça konuşmaya devam etmekteydi; çünkü Caleb'in dikkatini bir şey yazarken masanın sallanması dışında hiçbir ses ya da hareket dağıtamazdı.

O dokuz mektuptan ikisi Mary'ye gelmişti. Mary mektuplarını okuduktan sonra onları annesine vermiş, şimdi dalgın dalgın çay kaşığıyla oynuyordu; derken birden, kahvaltı sırasında kucağında tuttuğu dikişini hatırlayıp yeniden işe koyuldu.

Ben, ablasının kolunu çekerek, "N'olur, şu dikişi bırak, Mary!" dedi. "Bu ekmek kırıntılarından bana bir tavuskuşu yap hadi." Kendisi bir süredir bu iş için bir parça kırıntıyı topak haline getirmeye uğraşıyordu.

Mary iğnesini kardeşinin eline hafifçe batırırken sevecen bir sesle, "Hayır, haylaz çocuk! Sen kendin yapmaya çalış bakalım; nasıl yaptığımı kaç kere gördün artık. Bu işi bitirmem gerekiyor, Rosamond Vincy için. Gelecek hafta evlenecek; ama bu mendil olmazsa evlenemezmiş" dedi. Mendilsiz evlenememe fikri Mary'yi eğlendirmişti.

Akıl erdiremediği bu durumla gerçekten ilgilenen Letty ciddi ciddi, "Neden evlenemezmiş, Mary?" diye sordu; başını ablasına o kadar yaklaştırmıştı ki Mary şimdi iğnesini tehdit edercesine Letty'nin burnuna doğru çevirdi; ağırbaşlı bir tavır takınarak, "Çünkü bu mendil bir düzine mendilden biri; onu yetiştiremezsem, yalnızca on bir mendili olacak da ondan" dedi; bu ciddi açıklama karşısında Letty, bir şey öğrenmiş bulunduğu düşüncesiyle rahatça yeniden arkasına yaslandı.

Okuduğu mektupları masaya bırakan Mrs. Garth, Mary'ye, "Kararını verdin mi sen, kızım?" diye sordu.

"York'taki okula gideceğim" dedi Mary. "Okul öğretmenliği, bir ailenin yanında öğretmenlik yapmaktan daha uygun bana. En çok sınıfta ders vermekten hoşlanıyorum. Gördüğünüz gibi öğretmen olmak zorundayım; yapabileceğim başka bir iş yok."

Mrs. Garth, "Bence öğretmenlik dünyanın en güzel işidir, Mary" dedi. Sesinde hafif bir paylama ifadesi vardı. "Yeterli bilgiye sahip olmasaydın ya da çocukları sevmeseydin, öğretmenliğe itirazını anlayabilirdim."

Mary biraz terslenerek, "Kendi sevdiğimiz bir şeyi bir başkası neden sevmez, bir türlü anlamıyoruz sanırım, anneciğim" dedi. "Ben sınıf odalarından hoşlanmıyorum; dış dünya daha çok hoşuma gidiyor. Çok münasebetsiz bir kusurum bu benim."

"Hep kız okulunda okumak çok aptalca bir şey olmalı" dedi Alfred; "Mrs. Ballard'ın ikişer ikişer yürüyen öğrencileri gibi, tam bir sersemler takımı."

"Oynamaya değer hiçbir oyunları da yok" dedi Jim. "Ne top atabilir ne de zıplayabilirler. Mary'nin okulu sevmemesine ben hiç şaşmadım."

Babası bir sonraki mektubunu açmak için durunca, gözlüklerinin üstünden bakarak, "Neymiş Mary'nin sevmediği şey, ha?" diye sordu.

"Bir sürü sersem kız arasında olmak" dedi Alfred.

Caleb kızına baktı; sakin, yumuşak bir sesle, "Daha önce söylediğin iş mi bu, Mary?" diye sordu.

"Evet, baba; York'taki okul. Kabul etmeye karar verdim. Aralarında en iyisi o. Yılda otuz beş sterlin; ayrıca en küçüklere piyano dersi karşılığında fazladan ücret de ödüyorlar."

Caleb üzüntü içinde karısına dönerek, "Zavallı kızım! Mary keşke evde bizimle kalabilseydi, Susan" dedi.

Mrs. Garth, kendi görevini yapmış olmanın bilinci içinde heybetli bir tavırla, "Mary görevini yapmadan mutlu olamaz" dedi.

"Böyle berbat bir görevi yapmak beni hiç mutlu etmezdi" dedi Alfred; Mary ile babası sessizce güldüler, ama Mrs. Garth ciddi ciddi, "Tatsız diye düşündüğün her şey için berbat sözcüğünden daha uygun bir sözcük bul sen, Alfred. Mary kazanacağı parayla senin Mr. Hanmer'ın okuluna gitmene yardım edebilir belki, ne dersin?" dedi.

Alfred iskemlesinden kalktı, ablasını öpmek için başını geriye çekerek, "Bu çok ayıp bir şey olur bence. Ama cömert kocakarının tekidir o" dedi.

Mary kızararak güldü ama gözlerinin dolduğunu gizleyemedi. Caleb tekrar mektuplarını açmaya başladığı sırada kaşlarının uçları aşağı sarkmış, yüzünde sevinç ve keder karışımı bir ifadeyle gözlüklerinin üstünden onlara bakıyordu; Ben ise yumruğuyla Mary'nin kolunda tırısa kalkmış bir at hızıyla tempo tutarak hemen "kocakarı, kocakarı" diye bir şarkı tutturduğu halde, dudakları sakin bir memnuniyetle kıvrılan Mrs. Garth bile Alfred'in kullandığı bu uygunsuz dili düzeltmeye kalkışmadı.

Ama Mrs. Garth'ın gözleri şimdi okuduğu mektuba dalıp giden kocasına çevrilmişti. Caleb'in yüzünde onu biraz telaşlandıran ciddi bir şaşkınlık ifadesi vardı ama Caleb bir şey okurken kendisine soru sorulmasından hoşlanmazdı; bu yüzden kaygı içinde kocasını izlemeye devam etti; sonra, mektubun başına döndüğünü ve birden

neşeli, küçük bir kahkahayla sarsıldığını gördü; kocası gözlüklerinin üstünden bakarak alçak bir sesle, "Ne dersin şuna, Susan?" dedi.

Mrs. Garth gidip elini kocasının omzuna koyarak arkasında durdu; mektubu birlikte okudular. Mektup Sir James Chettam'dandı ve Mr. Garth'a Freshitt ve başka yerlerdeki aile arazilerinin idaresi işini teklif ediyor ve Tipton'un sahibi Mr. Brooke'un kendisinden Mr. Garth'ın aynı zamanda Tipton çiftliklerinin yönetimini yeniden üstlenmek isteyip istemeyeceğini öğrenmesini rica ettiğini ekliyordu. Baronet Sir James son derece lütufkâr sözlerle, özellikle Freshitt ve Tipton arazilerini aynı kişinin yönetimi altında görmek arzusunu belirtiyor ve bu iki işi uygun şartlarla Mr. Garth'ın üstlenebileceğini ümit ettiğini ve kendisiyle ertesi gün saat on ikide Freshitt Hall'da görüşebilirse, memnun olacağını yazıyordu.

Caleb gözlerini kaldırıp karısına baktı, "Güzel yazmış, öyle değil mi, Susan?" dedi; Mrs. Garth elini Caleb'in omzundan kulağına götürürken, çenesini kocasının başına dayadı. Caleb kıs kıs gülerek, "Görüyorum ki Brooke bana kendisi söylemek istememiş" diye devam etti.

Mrs. Garth odada hepsi kendilerine dikilmiş beş çift göze doğru bakarak, "Babanız için büyük bir şereftir bu, çocuklar. Yıllar önce onu işten atanlar şimdi yeniden işe almak istiyorlar. Demek ki işini çok iyi yapmış. Bu yüzden yokluğunu hissetmişler" dedi.

Disiplinin gevşediği yolunda tatlı bir güven duygusuna kapılan Ben, iskemlesine ata biner gibi oturarak, "Yaşasın, tıpkı Cincinnatus!" diye bağırdı.

Letty, tören giysileri içindeki Belediye Başkanı'yla öteki yüksek rütbeli görevlileri düşünerek, "Babamı götürmeye gelecekler mi, anne?" diye sordu.

Mrs. Garth gülerek Letty'nin başını okşadı; ama kocasının mektupları topladığını ve az sonra "iş hayatı"nın kutsal mekânına çekilerek ulaşılmaz duruma gelebileceğini görünce, omzuna sıkıca sarıldı ve üstüne basa basa, "Dikkat et de, hakkın olan kadar bir ücret iste, Caleb" dedi.

Caleb, sanki kendisinden zaten aksini beklemek mantıksızlık olurmuş gibi derinden gelen bir sesle, "A, elbette. İki işin ücreti toplam dört yüzle beş yüz sterlin arasında bir şey tutacak" dedi. Sonra, birden hatırlayıp hafifçe telaşlanmış bir tavırla, "Ha, Mary, okula yaz da vazgeçtiğini söyle. Evde kalıp annene yardım et sen. Bak, bunu düşünebildiğime gerçekten çok sevindim şimdi" dedi.

O sıradaki hali tavrıyla Caleb Garth hiç de göğsü zafer sevinciyle kabaran bir adama benzemiyordu; mektuplarını yazarken son derece titiz olmasına rağmen, iyi cümleler kurmakta pek yetenekli değildi; doğru ve güzel dil kullanmak bakımından asıl karısının tam bir hazine olduğunu düşünürdü o.

Çocuklar neredeyse çılgına dönmüşlerdi; oğlanlar birlikte zıplayıp oynamak istedikleri ablalarını gürültü patırtıyla çekiştiriyor; Mary işlediği mendili korumak için yalvaran gözlerle onu annesine uzatıyordu. Mrs. Garth sakin bir sevinç içinde fincanlarla tabakları bir araya toplamaya başlamıştı. Caleb, o sırada sanki çalışma masasına geçmek istermiş gibi iskemlesini itip kahvaltı masasından uzaklaştırdı; mektuplar hâlâ elindeydi; sol elinin parmaklarını kendine özgü dilsiz bir konuşma biçimine göre gerip ayırmış, düşünceli düşünceli yere bakıyordu. Sonunda, "Christy'nin iş hayatını seçmemesi çok ama çok yazık oldu, Susan" dedi. "Yakında bana bir yardımcı gerekecek. Alfred gidip mühendislik öğrenmek zorunda, bu hususta kararlıyım." Parmak hareketleriyle konuşmayı sürdürürken bir süre yeniden düşüncelere daldı; ardından, "Brooke'tan kiracılarıyla yeni sözleşmeler yapmasını isteyeceğim; sonra da, tarlalara sırayla farklı ürünler ekilmesi için bir plan hazırlayacağım. Eminim ki Bott'un köşesindeki topraklardan çok güzel tuğla yapılabilir. Bu hususu araştırmam lazım; böylece tamirler ucuza çıkabilir. Çok güzel bir iş bu, Susan; aile geçindirmek zorunda olmayan bir erkeğin, ücret falan almadan da memnuniyetle yapacağı bir iş" diye ekledi.

Karısı parmağını havaya kaldırarak, "Sen sakın ücretsiz yapmaya kalkışma, Caleb" dedi.

"Elbette, elbette. Ama işleri iyi bilen bir adam için, ülkenin küçük bir parçasına çekidüzen verebilmek; insanlara doğru dürüst çiftçilik yapmanın yollarını göstermek güzel bir şey – yararlı şeyler icat edebilmek, şimdi hayatta olanlar da onlardan sonra gelecekler de daha rahat yaşasınlar diye sağlam binalar yapmak için bir fırsat. Böyle bir işi servet sahibi olmaya tercih ederim ben. İşlerin en şereflisi bu bence." Bu sırada Caleb mektupları masanın üstüne koydu; parmaklarını yeleğinin düğmeleri arasına sokarak dimdik oturdu; ama hemen ardından, başını ağır ağır yana doğru eğerek az çok huşu ifade eden bir sesle sözlerini "Tanrı'nın büyük bir armağanıdır bu, Susan" diye bitirdi.

Karısı aynı şevkle, "Gerçekten de öyle, Caleb" dedi. "Böyle işler yapan bir babaya –adı unutulsa bile yaptığı iyi işler hatırlanacak bir babaya– sahip olmak, çocuklarına büyük bir şeref getirecektir." Mrs. Garth o sırada ücret hakkında kocasına daha fazla bir şey söyleyemedi.

O akşam, bütün gün çalışıp yorgun argın eve gelen Caleb, küçük not defterini açıp dizlerinin üstüne koymuş sessizce oturur, Mrs. Garth'la Mary dikiş dikerler, Letty bir köşede bebeğiyle fısır fısır konuşurken, parlak ağustos ışığını ve gölgelerini küme küme otlarla, elma ağaçlarının dallarıyla, ikiye ayıran bahçe yolundan Mr. Farebrother çıkageldi. Farebrother'ın kendi kilise cemaatinden olan Garth'ları pek sevdiğini ve Lydgate'le konuşmasında Mary'yi övdüğünü biliyoruz. Farebrother rahipliğin ayrıcalığını sonuna kadar kullanır, Middlemarch'ta toplumsal sınıflar arasında gözetilen farkları hiçe sayar; annesine daima Mrs. Garth'ın hanımefendilikte kasabadaki kibar kadınların hiçbirinden geri kalmadığını söylerdi. Ama gördüğünüz gibi gene de, ev sahibesi daha az hanımefendi olsa da, kendisi akşamlarını Vincy'lerin apaydınlık bir salon ve poker masası sunabilen evinde geçiriyordu. O günlerde insanlar arası ilişkiler yalnızca saygı esasına dayanmazdı. Ama Mr. Farebrother'ın Garth'lara büyük saygısı vardı; dolayısıyla bu ziyaret aileden hiç kimseyi şaşırtmadı. Gene de o, daha el sıkışırlarken, "Elçi olarak geliyorum, Mrs. Garth; Fred Vincy'nin adına size ve Garth'a bir şey söyleyeceğim" diyerek hemen geliş nedenini açıkladı; sonra da oturup zeki gözlerle ailenin kendisini dinleyen üç büyüğüne doğru bakarken, "Zavallı çocuk olanları anlattı bana" diye devam etti.

Mary'nin kalp atışları hızlanmıştı: Fred ne kadarını anlatmış, merak ediyordu.

"Aylardır görmedik biz o delikanlıyı" dedi Caleb. "Başına neler geldiğinden haberim yok."

"Evdeki durumu çok tatsızlaştığı ve Lydgate annesine zavallı oğlunun ders çalışmaya henüz başlamaması gerektiğini söylediği için, Fred bir süredir evden uzakta, seyahatteydi. Ama dün gelip bana içini döktü. Bunu yaptığına çok sevindim, çünkü onu ilk tanıdığımda on dört yaşında bir çocuktu; Vincy'lerin evinde kendimi öyle rahat hissediyorum ki çocukları benim yeğenlerim gibiler. Ancak, Fred'in durumundaki birine yol göstermek çok zor. Gene de gelip benden, size buralardan gideceğini, borcunu ödeyememekten

dolayı çok mutsuz olduğunu, vedalaşmak için bile uğrayamayacağını söylememi rica etti."

Caleb elini salladı; "Söyleyin ona, hiç önemi yok. Sıkıntıya düşmüştük ama atlattık. Şimdi karun kadar zengin oluyorum ben" dedi.

Mrs. Garth, Farebrother'a bakıp gülümseyerek, "Yani oğlanları iyi yetiştirmeye ve Mary'nin çalışmayıp evde kalmasına yetecek kadar paramız olacak" dedi.

Farebrother, "Neredenmiş bu hazinenin kaynağı?" dedi.

"İki büyük çiftliğin vekilliğini alıyorum, Freshitt'le Tipton'un; ayrıca, belki Lowick'te güzel bir arazinin vekilliğini de; ailelerin hepsi birbiriyle akraba. İş bulmak suya benziyor, bir defa harekete geçince, bakıyorsun yayılıp gitmiş." Bu noktada Caleb başını bir parça geriye attı, kollarını açıp iskemlesinin kollarına dayadı ve, "Çok mutlu etti bu beni, Mr. Farebrother" dedi; "arazilerin kiraya verilmesinde, yapılacak iyileştirmeler hususunda, bir iki fikrim vardı; onları uygulama fırsatına yeniden kavuşuyorum. Susan'a sık sık söylediğim gibi, at sırtında bir yerlere giderken çitlerin üstünden yanlış işleri görüp de düzeltmek için bir el atamamak, içimi inanılmaz derecede daraltıyor benim. Siyasete atılan insanlar ne yaparlar, anlamıyorum; yüz dönüm arazinin bile kötü idare edildiğini görünce neredeyse çıldırıyorum ben."

Caleb'in kendiliğinden bu kadar uzun konuştuğu pek enderdi ama mutluluğu ona dağ havası gibi iyi gelmişti; gözleri parlıyor, sözcükler ağzından su gibi çıkıyordu.

"Seni candan kutlarım, Garth" dedi Farebrother. "Fred'e götürebileceğim haberlerin en iyisi bu, çünkü başka şeyler için ayırdığınız bir parayı kaybetmenize sebep olarak –o parayı sizden çalarak diyor, kendisi– size verdiği zarar üzerinde uzun uzun durdu. Keşke bu kadar tembel biri olmasaydı Fred; bazı çok iyi yönleri var; babası biraz sert davranıyor ona."

Mrs. Garth soğuk bir tavırla, "Nereye gidiyormuş?" dedi.

"Okulunu bitirmeye çalışacakmış; önceden gidip sınava hazırlanmak istiyor. Bunu ben tavsiye ettim. Rahip ol diye ısrar etmiyorum ben ona; tam tersine. Ama çalışıp sınavlarını verirse, bu bir bakıma onun gayret ve irade sahibi olduğunu kanıtlayacak. Şu anda şaşkına dönmüş durumda; başka ne yapabileceğini bilmiyor. Okulu bitirmekle babasını memnun edecek. Bu arada ben de,

Vincy'yi oğlunun başka bir meslek seçmesine razı etmeye çalışacağıma dair Fred'e söz verdim. Fred kendisinin rahipliğe uygun olmadığını açıkça söylüyor; ben de onun yanlış bir meslek seçmek gibi ölümcül bir adım atmasını önlemek için şahsen elimden gelen ne varsa yaparım. Fred sizin söylediğiniz bir sözü nakletti bana, Miss Garth, hatırlıyor musunuz?" (Mr. Farebrother o zamana kadar "Miss Garth" yerine hep "Mary" derdi; ama şimdi ona karşı böylece daha saygılı davranmak, Farebrother'ın inceliğinden geliyordu; çünkü Mrs. Vincy'nin ifadesine göre, Mary ekmeğini kazanmak için çalışan bir kızdı, o kadar.)

Mary bir tedirginlik hissetti ama meseleyi hafife almaya karar vererek hemen, "Ben Fred'e o kadar çok münasebetsiz şey söyledim ki, çocukluk arkadaşıyız biz" diye yanıt verdi.

"Fred'e bakılırsa siz ona, bütün rahiplerin gülünç düşmelerine yardım eden o gülünç rahiplerden biri olur çıkarsın sonra, demişsiniz. Öylesine sert bir söz ki bu, ben de biraz alındım doğrusu."

Caleb güldü; keyifli bir sesle, "Mary sivri dilini senden almış, Susan" dedi.

Annesinin kızacağını hisseden Mary hemen, "Ama düşüncesizliğimi değil, babacığım" diye atıldı. "Fred benim düşüncesizce söylediğim bir sözü Mr. Farebrother'a nakletmekle çok kötü bir şey yapmış."

Mevki sahibi kişiler hakkında kötü şeyler söylenmesini büyük bir kabahat sayan Mrs. Garth, "Gerçekten düşüncesizce konuşmuşsun, kızım. Komşu köyde gülünç bir rahip yardımcısı var diye, kendi rahibimizin değerini küçümsememeliyiz" dedi.

Caleb, Mary'nin keskin zekâsının değerinin hafife alınmasına razı olamayıp, "Ama kızın söylediğinde gerçek payı var. Her türlü kötü işçi, aynı işi yapan arkadaşlarına duyulan güveni azaltır" dedi; sonra gözlerini yere dikti, sözcüklerin düşüncelerden daha kıt olduğu duygusuyla, ayaklarını tedirgin tedirgin oynatarak, "Her şey birbirine bağlı" diye ekledi.

Rahip Farebrother'ın çok hoşuna gitmişti bu. "Gerçekten öyle" dedi. "Biz gülünç biri olmakla, insanların kafasında bir değersizlik düşüncesi yaratırız. Ucu bana dokunsa da dokunmasa da, Miss Garth'ın görüşüne kesinlikle katılıyorum. Ama Fred Vincy'ye dönersek, aslında onu biraz mazur görmemiz gerekiyor; yaşlı Featherstone yanıltıcı davranışıyla Fred'in bozulmasına yardım etti.

Sonradan da ona beş para bırakmaması, gerçekten iblisçe bir şey. Ama efendilik edip bu husus üzerinde durmuyor Fred. En üzüldüğü şey, sizi darıltmış olmak, Mrs. Garth; bir daha kendisine asla güvenmeyeceğinizi düşünüyor."

Mrs. Garth kararlı bir tavırla, "Fred hayal kırıklığına uğrattı beni. Ama güvenilir biri olduğunu gösterirse, hakkında yeniden iyi şeyler düşünmeye hazırım" dedi.

Bu sırada Mary, Letty'yi de yanına alarak odadan çıktı.

Mary'nin kapıyı kapadığını görünce Caleb, "Gençler yaptıklarına üzülüp özür dilediklerinde, onları bağışlamalıyız" dedi. "Ve dediğiniz gibi, Mr. Farebrother, o ihtiyar, şeytanın ta kendisiydi. Mary gittiğine göre, size şimdi bir şey söylemem gerekiyor; yalnızca Mrs. Garth'la benim bildiğim bir şey bu. Siz de kimseye söylemeyin. O alçak ihtiyar, tam öldüğü gece yanlarında kimse yokken, Mary'den vasiyetnamelerden birini yakmasını istemiş ve dediğini yaparsa, elinde tuttuğu demir kutudan bir miktar para vermeyi teklif etmiş. Ama tahmin edeceğiniz gibi, Mary böyle bir şey yapamazdı; onun demir kutusuna elini sürmek istemezdi. Şimdi bakın, yakılmasını istediği vasiyetname, son hazırlattığı vasiyetnameymiş; dolayısıyla Mary eğer Featherstone'un istediği şeyi yapsaydı, Fred Vincy'ye on bin sterlin kalacaktı. İhtiyar son dakikada belli ki Fred'i düşünmüştü. Bu durum Mary'yi çok üzüyor; ama başka türlü hareket edemezdi. Mary doğru olanı yapmış; ama dediğine göre, haklı olsa da, şimdi kendini sanki istemeden çarpıp bir başkasının eşyasını kırmış gibi hissediyormuş. Her nasılsa ben de aynı şeyi hissediyorum. Bu yüzden, bize verdiği zarardan dolayı Fred'e kin beslemek yerine zavallı çocuğun durumunu düzeltecek bir şeyler yapabilirsem, memnun olacağım. Sizin fikriniz nedir, efendim? Çünkü Susan benimle aynı görüşte değil. O diyor ki – hadi Susan, ne dediğini sen kendin söyle."

Mrs. Garth dikişe ara verip Mr. Farebrother'a bakarak, "Fred'i nasıl etkileyeceğini bilseydi bile, Mary başka türlü hareket edemezdi" dedi. "Zaten o sırada bir şey bildiği yoktu. Biz doğru olanı yaptık diye bir başkası herhangi bir kayba uğramışsa, bu kayıp vicdanımızı rahatsız etmemeli bence."

Mr. Farebrother hemen yanıt vermeyince Caleb, "Mesele kendimizi nasıl hissettiğimizde. Kızım böyle hissediyor; ben de onun gibi hissediyorum. Yolda atınızın bir köpeği çiğnemesini istemezsiniz; ama çiğnerse, acısı içinize işler" dedi.

Anlaşılan o sırada konuşmaktan çok düşünmeyi yeğleyen Mr. Farebrother, "Eminim Mrs. Garth da bu konuda seninle aynı fikirdedir" dedi. "Gerçi hiç kimse böyle bir duyguya dayanarak hak iddia etmemeli ama senin Fred konusunda belirttiğin duygunun yanlış, daha doğrusu hatalı, olduğu söylenemez."

"Peki, peki. Bu bir sır. Fred'in haberi olmasın" dedi Caleb.

"Elbette olmayacak. Ama iyi haberi vereceğim ona – size kaybettirdiği parayı artık önemsemediğinizi."

Mr. Farebrother az sonra evden ayrıldı; Mary'yi Letty ile meyve bahçesinde görünce, vedalaşmak için yanlarına gitti. Abla kardeş, batıdan vuran ve kıt yapraklı yaşlı dallardaki elmaların parlaklığını iyice ortaya çıkaran ışıkta –Mary, elinde sepetle, siyah kurdeleli eflatun giysileri içinde; Letty üstünde pek eskimiş, saman rengi pamuklu giysisi, yerdeki elmaları toplarlarken– şirin bir tablo çiziyorlardı. Eğer Mary'nin nasıl göründüğünü daha ayrıntılı öğrenmek isterseniz, yarın kalabalık bir sokakta dikkatle bakarsanız, yüzde doksan onunkine benzeyen bir yüz görürsünüz; Sion kavminin mağrur başları dimdik, burunları bir karış havada, ayartıcı bakışlarla kırıta kırıta yürüyen kızlarından değildir o. Bırakın tüm bu görünüştekiler genç kızlar geçip gitsinler; siz gözlerinizi, etrafına bakına bakına ama kimsenin kendisine baktığını düşünmeden, kararlı ama sakin adımlarla yürüyen, ufak tefek, esmerce, tombul birine çevirin. Eğer bu kız ablak yüzlü, köşeli alınlı, iyice belirgin kaşlı, kıvırcık saçlıysa; bakışlarında, dudaklarının gizlediği hafif bir alaycılık ifadesi varsa; bunların dışında kalan yüz hatları herhangi bir özelliğe sahip değilse, işte o sıradan ama hiç de sevimsiz olmayan kızı Mary Garth'ın portresi diye kabul edebilirsiniz. Kendisini gülümsetebilirseniz, küçük, kusursuz dişlerini görürsünüz; kızdırırsanız, sesini yükseltmeyecek ama size belki de ömür boyu içinize işleyecek en acı şeylerden birini söyleyecek; bir iyilikte bulunduğunuz takdirde ise, bunu asla unutmayacaktır. Mary eski püskü ama tertemiz giysileri içinde de yakışıklı bulduğu bu zeki yüzlü ufak tefek Rahip Farebrother'a o zamana kadar tanımak fırsatı bulduğu erkeklerin hepsinden daha çok hayranlık ve saygı duyuyordu. Onun saçma, yersiz herhangi bir söz söylediğini işitmemişti ama bazı akılsızca şeyler yaptığını biliyordu; ancak, saçma sözler belki de Mary'ye onun akılsızca davranışlarından daha yakışıksız gelirdi. En azından ortada bir gariplik vardı: İleride rahipliği seçse, din

adamı olarak Fred'in göstereceğini düşündüğü kusurların Mary'de uyandırdığı tepki ve küçümseme, Mr. Farebrother'ın şimdiki kusurlarının uyandırdıklarından çok daha güçlüydü. Ama sanırım bu tür tutarsızlıklar Mary Garth'tan zihince daha olgun kişilerde bile görülmekte. Bizler tarafsızlığı ancak yüzlerini hiç görmediğimiz soyut değerlere ve değersizliklere karşı sürdürebiliyoruz. Hiç kimse çıkıp da Mary'nin kadın olarak gönlünün, birbirinden tümüyle farklı bu iki erkekten hangisine –çok sert davranmak istediği erkeğe mi, yoksa ötekine mi– kaydığını tahmin edebilir mi?"

Mr. Farebrother, Mary'nin kendisine uzattığı sepetten mis kokulu bir elma alıp cebine koyarken, "Eski oyun arkadaşınıza söylemek istediğiniz bir şey var mı, Miss Garth? O sert sözünüzü biraz yumuşatacak bir şey? Şimdi doğruca onu görmeye gidiyorum ben" dedi.

Mary gülümseyerek başını salladı; "Hayır, yok" dedi. "Rahipliği seçerse hiç de gülünç olmayacağını söylemeye kalksam, bundan daha kötü bir şey olacağını söylemek zorunda kalırım. Ama çalışmaya gideceğini duyduğuma çok sevindim."

"Ben de sizin çalışmaya *gitmeyeceğinizi* duyduğuma çok sevindim. Bu durumda eğer ziyaretine gelirseniz, annem son derece mutlu olacaktır; biliyorsunuz, gençlerle konuşmayı çok sever; eski günler hakkında anlatacak bir hayli şey de biliyor. Ona gerçekten iyilik etmiş olursunuz."

"İzni olursa, gelmeyi çok isterim" dedi Mary. "Her şey birden değişti; inanılmayacak kadar mutluyum şimdi. Hayatımın bir kısmı hep evimi özlemekle geçecek diye düşünüyordum; beni üzen bu durumun ortadan kalkması, içimde bir boşluk duygusu yaratıyor. Demek şimdiye kadar kafamı akıl yerine o üzüntü dolduruyormuş."

Letty her şeyi dinleyen, son derece münasebetsiz bir çocuktu; Mary'ye, "Ben de seninle gidebilir miyim?" diye fısıldadı. Ama Mr. Farebrother çenesini sıkıştırıp yanağını öpünce, sevinçten havalara uçtu ve sonradan bunu anne babasına da anlattı.

Farebrother Lowick yolunda yürürken onu dikkatle izleyen bir kimse, iki kez omuz silktiğini görebilirdi. Sanıyorum ki, bu hareketi yapan az sayıdaki İngiliz erkeğin hiçbiri iriyarı değildir – tersini gösteren, ense kulak yerinde biri çıkabilir korkusuyla, "neredeyse hiçbiri" diyelim hadi. Bu tipteki insanlar yumuşak bir mizaca ve, kendileri dahil tüm insanların nispeten ufak hatalarına karşı gösterdikleri büyük bir hoşgörüye sahiptirler. Rahip Farebrother şimdi

içinden konuşuyor, kendi kendine, Fred'le Mary arasında eski oyun arkadaşlığının ötesinde bir ilişki olabileceğini söylüyor ve Mary gibi bir kız, Fred gibi hamhalat bir genç için fazlaca seçkin bir eş olmayacak mıdır diye soruyordu. Onun bu soruya verdiği yanıt, işte o ilk omuz silkişiydi. Sonra, kendisinin sanki evlenebilecek durumda biriymiş gibi, belki de Fred'i kıskandığını düşünüp içinden gülerek, "benim evlenemeyeceğim, herhangi bir bilanço kadar apaçık ortada" diye ekledi. İkinci omuz silkişi de, işte bunun ardından gelmişti.

Birbirinden bunca farklı iki erkek, Mary'nin kendisi hakkındaki ifadesiyle söylersek, bu "karakoncolos"ta ne görüyor olabilirlerdi? Onları çeken şey, Mary'nin güzel olmayışı değildi elbette (burada güzellikten yoksun tüm genç hanımları uyaralım: Toplumun kendilerini güzel olmayışlarına güvenmeye teşvik eden tehlikeli tavsiyesine inanmasınlar). Bizim bu yaşlı ulusumuzun her bireyi, uzun bir etkileşimler süreci boyunca ağır ağır şekillenmiş harika bir bütündür ve güzellik, biri seven, öteki sevilen olmak üzere, böyle iki bütünün bir ürünüdür.

Caleb Garth ile Susan Garth yalnız başlarına otururlarken Caleb, "Susan, bil bakalım ne düşünüyorum" dedi.

Mrs. Garth dikişinin üstünden kocasına gülümseyerek, "Sırayla ekilecek farklı ürünleri ya da Tipton'un çiftlik evlerinin arka kapılarını" dedi.

Caleb ciddi ciddi, "Hayır, bilemedin. Fred'e büyük bir yardımda bulunabileceğimi düşünüyorum ben" dedi. "Christy evden gitti; yakında Alfred de gidecek; Jim'in çalışacak duruma gelmesine daha beş yıl var. Bana bir yardımcı gerekecek. Fred işleri öğrenip benim gözetimim altında çalışabilir; rahiplikten vazgeçerse, belki böylece faydalı bir adam olur. Ne dersin, ha?"

Mrs. Garth kararlı bir tavırla, "Dürüstçe yapılacak işler arasında, o ailenin bundan daha çok karşı çıkacağı başka bir iş yoktur bence" dedi.

Caleb, kafasında iyi bir fikir olduğunda çoğu zaman gösterdiği bir kararlılıkla, "Onlar karşı çıkmış, çıkmamış, aldıran kim?" dedi. "Fred reşit bir genç artık; kendi ekmeğini kazanmak zorunda. Yeterince zekâsı da, gücü de var; açık havada dolaşmayı da seviyor; eğer aklını işe verirse, her şeyi öğrenebilir."

"Verir mi, sence? Babasıyla annesi onun kibar bir bey olmasını istiyorlardı; zannedersem kendisi de aynı şeyi düşünüyor. Onlar

bizi kendilerinden aşağı görüyorlar. Teklif senden gelecek olursa, eminim Mrs. Vincy bizim Fred'i Mary'ye istediğimizi söyleyecektir."

Caleb tiksinmiş gibi, "Eğer hayat bu tür saçmalıklara göre yürürse, boş bir masal olur" dedi.

"Evet, ama, Caleb, gurur diye bir şey var; yerinde, doğru bir gurur."

Caleb heyecanla, "Budalaca fikirlerin bizi iyi şeyler yapmaktan alıkoymasına izin veren bir gurura yanlış gurur derim ben" dedi; sözlerinin etkisini artırmak için elini uzatıp aşağı yukarı sallayarak devam etti: "Eğer budalaların söylediklerine bakarsan, hiçbir iyi iş yapamazsın. İnsan planladığı şeyin doğru olduğunu yüreğinde hissetmeli ve peşini bırakmamalı."

"Senin aklına koyduğun hiçbir plana karşı çıkmam ben, Caleb" dedi karısı. Susan Garth düşüncesinden dönmeyen bir kadındı ama yumuşak başlı kocasının bazı noktalarda kendisinden daha inatçı olduğunu biliyordu. "Ama anlaşılan Fred'in okuluna dönmesi kesinleşmiş; bu durumda bekleyip okuldan sonra ne yapmaya karar vereceğini görmek daha iyi olmaz mı? Kendileri istemezlerse, insanları bir yerde tutmak kolay değildir. Ayrıca, sen de kendi durumundan ya da ileride nelere ihtiyacın olacağından tam emin değilsin henüz."

"Doğru, biraz beklemek iyi olabilir. Ama ileride iki kişi gerektirecek dünya kadar iş çıkacağı hususunda epeyce eminim. Elimde her zaman bir sürü iş oluyor ve her zaman yenileri de çıkıyor. Daha dün... dur, bak; sana söylemeyi unutmuşum! Dün çok tuhaf bir şey oldu; aynı değerlendirme işini yaptırmak için, ayrı ayrı iki adam geldi bana. Kimlerdi bunlar dersin, ha?" diye sordu. Sonra bir çimdik enfiye aldı, sanki yaptığı açıklamanın bir parçasıymış gibi parmaklarının arasında havada öyle tutu. Aklına gelirse bir çimdik enfiye çekmek, Caleb'in çok hoşlandığı bir şeydi ama çoğu zaman enfiyenin parmaklarında hazır beklediğini unutuyordu.

Karısı elindeki örgüyü bırakıp dikkat kesildi.

"Hayret ettim, gelenlerden biri şu Rigg'di, ya da yeni adıyla Rigg Featherstone. Ama ondan önce Bulstrode gelmişti, bu yüzden değerlendirme Bulstrode için yapılacak. İpotek için mi, satış için mi istiyorlar, bilmiyorum daha."

"Bu adam Featherstone'un kendisine adını da vererek bıraktığı toprakları hemen satıyor olabilir mi?" dedi Mrs. Garth.

Mr. Garth, "Şeytan bilir ancak" dedi; ayıplanacak bir davranış söz konusu olduğunda, Caleb hiçbir zaman Şeytan'dan daha yüksek bir gücün bilgisine atıfta bulunmazdı. "Ama biliyorum, Bulstrode satın almak için çoktandır güzel bir arazi peşinde. Bu yörede böyle başka bir yer bulmak çok güç."

Caleb enfiyesini burnuna çekecek yerde dikkatle havaya serpti; sonra, "Her şey ne kadar garip. Yaşlı Featherstone anlaşılan bir karışını bile Fred'e bırakmak niyetinde değilken, herkes baştan beri o toprakların Fred'e kalacağını düşünüyordu; ama ihtiyar tüm malını mülkünü, varlığını gizlediği bu gayri meşru oğluna bıraktı; onun oraya yerleşeceğini ve herkesi, kendisi yaşayabilseydi nasıl kızdıracaksa, aynı başarıyla kızdırmaya devam edeceğini hayal etmişti anlaşılan. Diyorum ki, sonunda o topraklar Bulstrode'un eline geçerse, gerçekten garip bir şey olur. Featherstone, Bulstrode'dan nefret eder, parasını asla onun bankasına yatırmazdı."

"O sefil adamın kendisiyle hiçbir ilgisi bulunmayan bir insandan nefret etmesinin sebebi ne olabilir ki?"

"Peh! Böyle adamların davranışlarında sebep mi aranır?" dedi Caleb; sonra, "İnsan ruhu" diye başladığı zamanlar hep yaptığı gibi alçak bir sesle ve başını ciddi ciddi sallayarak, "İnsanın ahlakı iyice bozuldu mu, ruhunda her türlü zehirli mantar yetişmeye başlar ve bunların sporlarının nereden geldiğini hiç kimse bilemez" diye ekledi.

Caleb'in sevimli tuhaflıklarından biri de, düşüncelerini anlatacak sözleri bulmakta zorlanınca, değişik bakış açılarının ya da ruhsal durumların o anda kendisine anımsattığı ifadelere başvurmaktı; ayrıca, ne zaman huşu içinde olsa, aklına İncil'den cümleler gelir ama bunları size kelimesi kelimesine söyleyemezdi.

BÖLÜM 41

"Kabadayılıkla asla başarı sağlayamam,
Çünkü her gün yağmur, hep yağmur."
Shakespeare, *On İkinci Gece*

Caleb Garth'ın Stone Court'a ait topraklar konusunda sözünü ettiği ticari işlem, Mr. Bulstrode ile Mr. Joshua Rigg Featherstone arasında bir iki mektubun yazılmasını gerektirmişti.

Bir yazının ne gibi sonuçlar yaratabileceğini kim söyleyebilir? Taşa oyularak yazılmışsa eğer, çağlar boyu ıssız bir kumsalda yüzüstü yatıp durmuş ya da, Sir Thomas Browne'ın ifadesiyle, "pek çok fetihler sırasında trampet sesleri ve asker postalları altında sessizce uyumuş" olsa da –anlaşılan dünyamız uçsuz bucaksız bir fısıltılar dehlizi olduğundan– sonunda o yazı bize, ta imparatorluklar öncesindeki dedikoducuların dillerine düşen taht kavgalarıyla skandalların gerisindeki sırları anlatabilir. Bu tür durumlar çoğu zaman bizim kendi kısacık ömürlerimiz süresinde de kendilerini tüm ayrıntılarıyla göstermekte: Nasıl ki, kuşaklar boyu soytarılarca tekmelenedurmuş bir yazılı taş, birbirini izleyen birtakım ufak tefek ve garip nedenlerle bir bilginin önüne gelip onun gayretli çalışmaları sonunda, o eski istilaların tarihlerini ortaya çıkarabiliyor, geçmiş dinlerin sırlarını çözebiliyorsa; aynı şekilde, farkında olunmadan uzun zamandır paket yapmakta ya da başka amaçlarla kullanılan mürekkeple yazılmış bir kâğıt parçası da dönüp dolaştıktan sonra kendini okuyup anlayacak kadar bilgi sahibi bir kimsenin gözlerinin önünde bularak bir felaketin açıklanmasına yardım edebiliyor pekâlâ. Gezegenlerin güneşten koptuktan sonraki gelişme süreçlerini izleyen melek Uriel, ortaya çıkan her bir sonucun tıpkı ötekiler gibi rastlantısal olduğunu görüyordu.

Böylesine yüce bir karşılaştırma yaptıktan sonra dikkati –pek hoşumuza gitmese de bulundukları müdahalelerle dünyanın gidişatını büyük ölçüde etkileyen– sıradan insanların hayatlarına çekerken, kendimi pek de o kadar rahatsız hissetmiyorum. Bu

tür kimselerin sayılarının azalmasına yardım edebilseydik, çok iyi olurdu kuşkusuz; ama gene de işi ciddi tutup yaşamalarına fırsat vermeyerek bir şeyler yapılabilir belki de. Toplumsal bakımdan ihtimal herkes Joshua Rigg'ı zaten gereksiz bir kişi ilan edecektir. Peter Featherstone gibi dünyaya bir kopyalarını getirmeleri hiç istenmemiş kimseler, ne şiirlerde ne de düzyazı eserlerde kendilerine böyle bir talebin gelebileceğini asla düşünmezler. Burada söz konusu olan kopya, dış görünüşüyle daha çok annesine benziyordu; annenin kurbağayı andıran yüzü, sağlıklı, pembe yanaklar ve tombul bir kadın vücuduyla bir arada bazı erkeklere çok çekici gelmiş olabilirdi. Ama kopyalama işlemi bazen, aklı başında hiç kimsenin kesinlikle sevimli bulmayacağı kurbağa yüzlü bir erkekle de sonuçlanabiliyor; işte böyle bir kişi, özellikle birden ortaya çıkarak başkalarının miras beklentilerini yok ettiği zaman, toplumun en bayağı bulduğu kimselerden biri oluyor.

Ancak, Mr. Rigg Featherstone'u bayağı yapan niteliklerin tümü, ağırbaşlı, sudan başka hiçbir şey içmeyen türdendi. Sabahın ilk saatlerinden günün son saatine kadar, tıpkı benzediği kurbağa gibi o da daima şık, daima pırıl pırıl ve soğuktu; ihtiyar Peter ona bakar, neredeyse kendisinden daha içten pazarlıklı ve çok daha temkinli biri olduğunu görerek için için keyifle gülerdi. Şunu da ekleyeyim: Mr. Rigg Featherstone'un tırnakları her zaman son derece bakımlıydı; bir de, ortada henüz belli bir aday olmasa da niyeti, saygınlığı su götürmez, orta sınıf bir ailenin eli yüzü düzgün, iyi eğitim görmüş bir kızıyla evlenmekti. Bu yüzden, onun geleceğe ilişkin hayalleri, bir liman kentinde yetişmiş bir kâtibin ve ufak bir ticarethane muhasebecisinin sahip olduğu fırsatlar çerçevesinde yeşermiş arzulardan öte gitmediği halde, kendisi bakımlı tırnakları ve alçakgönüllülüğüyle çoğu beyzadeden geri kalmazdı. Mr. Rigg kırsalda yaşayan Featherstone'ların pek görgüsüz, saçma sapan insanlar oldukları düşüncesindeydi; onlarsa, Rigg'in bir liman kentinde "büyütülmüş" olmasını –özellikle de ağabeylerinin her şeyini ona bırakmasını– tam bir gaddarlık örneği sayıyorlardı.

Stone Court'un yarı ahşap kaplı salonunun iki penceresinden görünen bahçe ile bahçe içinden eve gelen yol, daha önce hiç şimdiki kadar bakımlı olmamıştı. O sırada Mr. Rigg, elleri arkasında ayakta durmuş, artık sahibi bulunduğu bahçeye bakıyordu. Ama dışarıya bir şeyler düşünmek için mi bakıyordu, yoksa bacaklarını

iyice açmış, elleri pantolonunun ceplerinde, salonun ortasında ayakta duran bir adama sırtını dönmek için mi, belli değildi. Gösterişli ve soğuk tavırlı Mr. Rigg'in her bakımdan zıddı olan bu adam, altmışına merdiven dayamış, kıpkırmızı ve kıllı yüzlü, kıvırcık sık saçlarıyla gür favorilerine iyice kır düşmüş, giysilerinin aşınmış dikiş yerlerini açıkça ortaya çıkaracak ölçüde iri kıyım, kabadayı tavırlı, bir havai fişek gösterisinde bile dikkatleri üstüne çekmeye çalışan, başka bir kimsenin gösterisi hakkındaki kendi sözlerini muhtemelen o gösteriden daha ilginç sayan biriydi.

Adamın adı John Raffles'tı; imzasının sonuna bazen şaka yollu, "muzip adam" kelimelerinin baş harfleri M.A.'yı ekler; bunu yaparken de, bir zamanlar Leonard Lamb'in öğrencisi olduğunu ve onun da (kuzu anlamına gelen) adının sonuna B.A. yazdığını söyler, öğrencilerin o ünlü okul müdürüne taktıkları esprili Bee-Kuzu adı için övünerek benim buluşum derdi. Mr. Raffles'ın işte böyle bir dış görünüşü ve karakteri vardı ve bunların ikisine de zamanın gezici ticaret erbabının kaldığı havasız otel odalarının kötü kokusu sinmiş gibiydi.

O sırada gürlercesine, "Yapma şimdi, Josh, meseleye bir de şöyle bak" diyordu; "zavallı anacığın iyice yaşlanıyor artık, onu rahat ettirmek için yardım elini cömertçe uzatabilecek durumdasın sen şimdi."

Rigg soğuk, tiz sesiyle, "Sen hayattayken olmaz. Sen yaşadığın sürece hiçbir şey onun rahat yüzü görmesini sağlayamaz. Ona ne versem, sen kaparsın hemen" dedi.

"Bana diş biledigini biliyorum, Josh. Ama yapma şimdi –aramızda yalana dolana sapmadan– erkek erkeğe konuşalım şurada; ufak bir sermayeyle o dükkânı birinci sınıf bir yere çevirebilirim ben. Tütün piyasası gelişme yolunda. Tüm gayretimle çalışmazsam, kendime zarar vermiş olurum zaten. Kendi menfaatim için dükkâna koyun postuna yapışan bir pire gibi dört elle sarılırım. İşimin başından hiç ayrılmam. Hiçbir şey zavallı anacığını bundan daha mutlu edemez. Ben gençlik çılgınlıklarımı iyice geride bıraktım artık; yaş elli beşi buldu. Kendi rahat köşeme çekilmek istiyorum. Ayrıca, tütün işine girişecek olursam, başka hiçbir yerde öyle, ha deyince bulunmayacak tüm akıl ve tecrübemi kullanabileceğim. Seni tekrar tekrar rahatsız etmek istemiyorum; niyetim, işleri ilk ve son olarak yoluna koymak. Düşün bunu, Josh; kendi aramızda,

erkek erkeğe; zavallı anacığının ömür boyu rahat edeceğini de düşün. Yemin ederim, hep sevdim ben onu!"

Mr. Rigg gözlerini pencereden ayırmadan sakin sakin, "Bitti mi?" diye sordu.

Raffles önündeki masada duran şapkasını tutup bir hatip tavrıyla biraz ileri iterek, "Evet, bitti" dedi.

"O zaman, dinle beni. Sen ne kadar çok konuşursan, ben o kadar az inanacağım sana. Sen benden bir şey yapmamı ne kadar çok istersen, onu asla yapmamam için sebeplerim o kadar çoğalacak. Çocukluğumda attığın tekmeleri, yiyeceklerin en iyilerini annemle benden saklı yediğini unuttum mu sanıyorsun? Eve her gelişinde her şeyi satıp parayı cebine attıktan sonra bizi çaresiz bırakıp yeniden ortadan kaybolduğunu unuttum mu sanıyorsun? Seni bir güzel kırbaçladıklarını görsem, sevinirim. Annemi aptal yerine koydun sen; bana senin gibi bir üvey baba vermeye hakkı yoktu onun; bu yüzden cezasını da gördü. Anneme haftalık harçlıklarını göndermeye devam edeceğim, ama daha fazlası yok; eğer sen bu eve bir daha gelmeye kalkar ya da buralarda görünürsen, o haftalığı da keserim. Bir daha şu bahçe kapısından içeri adımını atarsan, köpeklerle ya da arabacı kırbacıyla dışarıya kovalanırsın, bunu bil."

Rigg sözlerini bitirirken arkaya dönüp o patlak, buz gibi soğuk gözleriyle Raffles'a baktı. Aralarındaki zıtlık on sekiz yıl önceki kadar çarpıcıydı; Rigg o zamanlar tekme atılabilecek, son derece sevimsiz bir çocuk, Raffles ise meyhanelerin ve arka odaların gözdesi, iri yapılı bir Adonis'ti. Ama üstünlük şimdi Rigg'e geçmişti ve bu konuşmayı işitenler belki Raffles'ın yenilgiye uğramış bir köpek gibi kuyruğunu kıstırarak oradan uzaklaşacağını düşünürlerdi. Ama hiç de öyle olmadı. Beceremeyip oyundan çıkmak zorunda kaldığı zamanlar hep yaptığı gibi, yüzünü buruşturdu; sonra gülmeye başladı ve cebinden yassı, ufak bir konyak şişesi çıkardı. Yılışık bir sesle "Yapma, Josh" dedi, "bir kaşık dolusu konyak ve yol parası için bir altın ver de, eve döneyim. Şeref sözü! Yemin ederim, yıldırım gibi gideceğim."

Rigg bir deste anahtar çıkarırken, "Sakın unutma" dedi, "bir daha gözüme görünürsen seninle konuşmayacağım. Bundan böyle benim için bir karga görmekten farksız olacaksın. Akrabamdır deyip peşime düşersen eğer, kötü niyetli, yüzsüz, zorba bir serseri olduğunu göstermek dışında, eline hiçbir şey geçmeyecek."

Raffles şaşakalmış gibi başını kaşıyıp kaşlarını kaldırarak, "Ne kadar yazık, Josh. Emin ol, ben seni çok severim; yemin ederim! Sana eziyet etmek kadar sevdiğim başka bir şey yok, annene o kadar benziyorsun ki; şimdi bu zevkten mahrum kalmam gerekiyor. Ama gel anlaşalım, konyakla bir altın karşılığında" dedi.

Boş konyak şişesini uzattı; Rigg elinde anahtarlarla meşe ağacından yapılma eski, güzel bir dolaba gitti. O sırada Raffles şişeyi aniden hızla uzatırken, deri kılıfının tehlikeli biçimde gevşemiş olduğunu hatırladı; gözüne şöminenin demir siperinin gerisine düşmüş katlı bir kâğıt ilişince alıp, şişe yerinden oynamasın diye kâğıdı kılıfın tabanına sıkıştırdı.

Rigg elinde bir konyak şişesiyle yaklaştı, Raffles'ın yüzüne bakmadan, hiçbir şey söylemeden, yassı şişeyi doldurdu ve ona bir altın verdi. Dolabı yeniden kilitledikten sonra pencereye gitti; görüşmenin en başındaki kadar duygusuz gözlerle dışarıya bakmaya başladı; bu arada Raffles yassı şişeden küçük bir yudum almıştı; şişenin kapağını kapadı ve üvey oğlunun arkasından yüzünü buruşturarak, kışkırtıcı bir yavaşlıkla yan cebine yerleştirdi.

Kapıyı açarken başını çevirdi ve "Elveda, Josh, belki de ebediyen!" dedi.

Rigg onun bahçeden çıkarak toprak yola girdiğini gördü. Kurşuni gün ışığında hafif bir yağmur çiselemeye başlamış, çit çalılarına, ara yolların kenarlarındaki çimenlere bir tazelik getirmiş ve son buğday demetlerini yüklemekte olan işçileri ellerini çabuk tutmaya zorlamıştı. Aylak aylak dolaşan bir kent insanının huzursuz adımlarıyla kırlarda biraz yürümek durumunda kalan Raffles, kırsalın bu yağmurlu sessizliği ve çalışma ortamında, hayvanat bahçesinden kaçmış bir Habeş maymununu andırıyordu. Ama çevrede, uzun zamandır sütten kesilmiş buzağılar ve birileri yaklaşırken hışırtılar çıkararak kaçan ufak su sıçanları dışında, onu hayret dolu gözlerle seyredecek, kılık kıyafetine bakıp beğenmediklerini belli edecek hiç kimse yoktu.

Bereket versin ki anayola çıktığında arkasından bir posta arabası geldi ve onu Brassing'e götürdü; Raffles orada yeni açılan demiryolu hattında trene bindi; kompartıman arkadaşlarına, Huskisson'un hesabını gördükten sonra trenlerin artık adamakıllı uysallaştıklarını söyledi. Mr. Raffles çoğu ortamda, bir akademi bitirdiğinin ve dilerse, kendini her yerde gösterebilecek yetenekte biri olduğunun

farkındaydı; bu yüzden, istediği herkesi alaya alıp çileden çıkarabileceğini düşünüyor ve sunduğu bu eğlenceden çevresindeki herkesin hoşlanacağına kesinlikle güveniyordu.

İşte şimdi, sanki Stone Court seyahati tam bir başarıyla geçmiş gibi büyük bir neşe içinde, sık sık cebindeki içki şişesine de başvurarak bu rolü oynuyordu. Şişenin kılıfına soktuğu kâğıt, *Nicholas Bulstrode* imzalı bir mektuptu; ama Raffles'ın bu kâğıdı o sıradaki faydalı yerinden kımıldatma ihtimali pek yoktu.

BÖLÜM 42

"Düşünüyorum da, ne hor görürdüm bu adamı ben,
Elim, kolum bağlanmasaydı şu merhamet yüzünden!"
Shakespeare, *VIII. Henry*

Lydgate balayı seyahatinin hemen ardından doktor olarak ilk ziyaretlerinden birini, mektupla rica edilerek çağrıldığı Lowick Konağı'na yaptı.

Mr. Casaubon o güne kadar hastalığının nasıl bir şey olduğunu Lydgate'e sormamış, bu hastalığın çalışmalarına ya da hayatına son verme olasılığı hakkındaki kaygısını Dorothea'dan bile gizlemişti. Her konuda olduğu gibi bu konuda da kendisine acınılmasından çekiniyordu; hiç belli etmemeye çalıştığı halde, başına geldiği bilinen ya da tahmin edilen bir şey yüzünden insanların kendisine acıyabileceğini düşünmek ona bu kadar ıstırap verdiğine göre, sağlığı hakkındaki telaşını ya da üzüntüsünü açıkça söyleyerek şefkat ve merhamet gösterilerine yol açma ihtimali, onun tahammül edebileceği bir durum olamazdı. Gururlu her insan benzer kuşkular yaşamıştır elbette; bunları yenmenin belki de tek yolu, kendi kabuğuna çekilme çabalarını yüceltmek yerine, böyle bir davranışın bencilliğini ve değersizliğini gösterecek derin bir dostluk duygusuna sahip olmaktır.

Ancak, Mr. Casaubon şimdi, sağlığı ve hayatı hakkındaki kaygıları dolayısıyla kendisini yazarlığının sonbaharında hâlâ olgunlaşamamış olmanın yarattığı sıkıntıdan çok daha büyük bir şiddetle sarsan bir şey üzerinde düşünmekteydi. Doğru, yazarlığı Mr. Casaubon'un hayattaki en büyük hedefiydi; ama bazı yazarlık türleri vardır ki, bunlarda yazarın elde ettiği en büyük sonuç, zihninde gitgide biriken bir tedirginlik duygusu oluyor. Bir ırmağı, uzun yıllar boyunca yatağında birikmiş çirkin çamurlar arasından akan cılız birkaç koluna bakarak tanırız; Mr. Casaubon'un zahmetli zihinsel çabalarının durumu da böyleydi. Onun açısından bu çabaların en belirgin sonucu, "Tüm Mitolojilerin Anahtarı" değil de, insanla-

rın kendisine bu alanda o zamana kadar (aslında hak etmediğini bildiği) doğru yeri vermedikleri yolunda sağlıksız bir düşünce; çalışmalarını beğenmedikleri tahminine dayanan sürekli bir kuşku; başarıya ulaşma çabalarındaki heyecan eksikliğinden kaynaklanan bir keder ve o güne kadar hiçbir şey başaramadığını itiraf etmeye karşı gösterdiği şiddetli bir direniş olmuştu.

Böylece, başkalarınca Mr. Casaubon'un tüm ruhunu sarıp içini kurutan bir etken olarak görünen bilimsel hırs, aslında onun yaralanmasını –özellikle de Dorothea'dan gelen darbelerle yaralanmasını– önlemeye yetecek kadar güçlü değildi. Bu yüzden Mr. Casaubon şimdi gelecekteki olası gelişmeler hakkında kafa yormaya başlamıştı ve bunlar bir şekilde ona, daha önce üzerinde düşündüğü her şeyden çok daha acı geliyordu.

Bazı gerçeklere karşı elinden bir şey gelmezdi: Will Ladislaw'un varlığına ve Lowick civarında kalmaktaki inadına karşı; onun güvenilir ve doğru bilgi sahibi kimselere ilişkin küstahça tutumuna karşı; Dorothea'nın yeni yeni heveslere kapılıp heyecan içinde birtakım işlere kalkışmasına, sessizce uysallık gösterdiği zamanlarda bile insanı sinirlendiren nedenler ileri sürerek bunları canla başla savunma huyuna, kendisiyle tartışamayacak kadar bilgisiz olduğu bazı konularda kafasına yerleşmiş bulunan birtakım fikirlere ve kişisel zevklerine karşı, yapabileceği bir şey yoktu. Evet, Dorothea bir eş olarak erdemli, genç ve güzel bir kadındı; bunu inkâr edecek değildi; ama aynı zamanda rahatını, kendisinin başta düşündüğünden biraz daha fazla kaçıracak bir kadın olduğu da anlaşılıyordu. Hastalığı sırasında kendisine iyi bakmıştı; şimdi de kitap okuyor, isteklerini daha kendisi söylemeden yerine getiriyor, duygularına önem veriyordu; ama Mr. Casaubon'un içine bir kurt düşmüştü: Dorothea'nın kendisini yargılamaya başladığından emindi; eş olarak gösterdiği bağlılık ise, belli ki evlenmeden önceki düşüncelerinin yanlışlığı karşısında pişmanlık duyan birinin ödediği bir tür kefaretten farksızdı. Ama bu bağlılığın yanı sıra onda, başka şeyler kadar kocasının durumunu ve yaptıklarını da apaçık görmesini sağlayan bir karşılaştırma gücü de vardı. Bu yüzden Mr. Casaubon'un huzursuzluğu, karısının tüm o tatlı sevgi gösterilerinin içinden su buharı gibi geçmiş ve evliliğin kendisini daha çok yaklaştırdığı kadir kıymet bilmez dış dünyaya da yayılmıştı.

Zavallı Mr. Casaubon! Bir ihanet diye gördüğü için tüm bu ıstıraba katlanmak ona daha da güç geliyordu: Başta kendisine taparcasına hayran olan o genç kız, çok geçmeden eleştiren bir eşe dönüşmüş, kırıcı sözleri ve ters tepkileriyle ruhunda hiçbir sevgi ve uysallığın silemeyeceği derin izler bırakmıştı. Kuşku içinde yaptığı bir yoruma göre Dorothea'nın şimdiki sessizliği, aslında baskı altında tuttuğu bir isyandı; daha önce ondan hiçbir şekilde beklemediği bir söz, anlaşılan bilinçli bir üstünlük beyanıydı; yumuşak, nazik yanıtlarında insanı sinirlendiren bir temkinlilik havası vardı; bir şeye hak verdiğinde, bunu böbürlenme izlenimi uyandıran bir sabırla yapıyordu. Öte yandan kendisinin üzüntülerini ısrarla gizleme çabaları, tıpkı başkalarının işitmelerini istemediğimiz şeyleri daha büyük bir şiddetle işitmemiz gibi, o üzüntülerin acısını iki kat artırıyordu.

Yukarıda değindiğim düşüncelerin Mr. Casaubon'da yarattığı mutsuzluğa şaşmıyor, bu sonucu çok olağan buluyorum ben. Gözümüzün iyice yakınındaki ufacık bir toz parçası, dünyanın muhteşem görüntüsünü karartarak bize ancak o karartıyı görebilecek kadar bir aralık bırakmaz mı? Bence görüş karartmakta hiçbir toz parçası insanın kendi benliği kadar etkili değildir. Mr. Casaubon sıkıntılarını, karısının kendisini eskisi gibi hiç eleştirmeden taparcasına sevmediği hakkındaki kuşkularını anlatmaya kalksa, bunların haklı nedenlere dayandıklarını kim inkâr edebilirdi ki? Bunları anlatmak şöyle dursun, onun açıkça hesaba katmaktan kaçındığı ama bu nedenlere eklenmesi gereken güçlü bir neden daha vardı ki o da kendisinin her yönüyle sevilebilecek bir adam olmadığıydı. Böyle bir kuşkuya kapıldığı halde, öteki kuşkuları yanında bunu da itiraf etmiyor; hepimiz gibi o da, gerçekleri sonuna kadar fark etmeyecek bir eşe sahip olsaydı, içinin çok rahatlayacağını hissediyordu.

Dorothea'ya duyduğu derin kırgınlık, Will Ladislaw'un Lowick'e dönmesinden önce kendini iyice göstermeye başlamış; daha sonra olanlar, Mr. Casaubon'un her şeye kuşkuyla bakma eğilimini körükleyip öfkesini artırmıştı. Doğruluğunu bildiği şeylere, şimdiye ve geleceğe ait hayali birtakım yenilerini de ekliyor; bu kuruntular yüreğinde daha büyük bir kırgınlık, daha şiddetli bir acı yarattığından, gözüne gerçeklerden daha gerçekmiş gibi görünüyordu. Will Ladislaw'un niyetlerine ilişkin kuşkuları ve kıskançlığı; Dorothea'nın fikirlerine ilişkin kuşkuları ve kıskançlığı, zihninde sürekli

olarak bir ağ gibi birbirlerine bağlanıyorlardı. Mr. Casaubon'un bayağılık edip Dorothea hakkında herhangi bir yanlış yorumda bulunabileceğini düşünmek, ona büyük haksızlık olurdu: Onun böyle bir hataya düşmesine Dorothea'nın karakterinin açıkça görülen yüceliği kadar, kendi zihin yapısı ve sorumluluk duygusu da engeldi. Mr. Casaubon'un kıskançlığı Dorothea'nın fikirleriyle ilgiliydi: Karısının kolayca hevese kapılan biri olduğunu bildiği için, yargı ve kararlarında etki altında kalabileceğinden ve böylece ileride birtakım istenmeyen şeylere kalkışabileceğinden korkuyordu. Will'e gelince, kendisine karşı çıktığı o son mektubuna kadar aleyhinde açıkça ileri sürebileceği kesin hiçbir şey bulunmasa da, onun isyankâr tabiatlı, disiplinsiz, kafasına eseni yapan bir kimseyi kendine hayran bırakmak için her yola başvuracak karakterde olduğu inancındaydı. Will Roma'dan Dorothea yüzünden dönmüştü; buralara yerleşme kararı da aynı nedene dayanıyordu; bundan emindi; ayrıca kendisi, Dorothea'nın farkında olmadan bu hususta Will'e cesaret verdiğini tahmin edebilecek kadar zekâ sahibiydi. Karısının Will'e bağlanmaya hazır olduğu, onun önerilerine kolayca uyacağı açıkça belliydi; Will'le ne zaman baş başa kalsa, bu görüşmelerden hep üzücü birtakım yeni fikirlerle geliyordu; Mr. Casaubon'un bildiği son görüşmeleri (Freshitt Hall'dan dönüşünde Dorothea ilk kez, Will'i gördüğünü kocasına söylememişti) kendisini o güne kadar hiç olmadığı kadar çok öfkelendiren bir sahneye yol açmış, Dorothea'nın gece karanlığında para hakkında heyecanla ortaya attığı fikirler, onda geleceğe ilişkin, nefretle karşıladığı bir sürü çirkin ihtimal uyandırmaktan başka hiçbir işe yaramamıştı.

Mr. Casaubon'un aklında bir de son zamanlarda geçirdiği ani rahatsızlığın yarattığı korku vardı. Artık iyice kendine gelmiş, her zamanki çalışma gücüne yeniden kavuşmuştu elbette; hastalığı belki de aşırı yorgunluktan öte bir şey değildi ve önünde hâlâ, başarıyla geçen otuz yıllık bir hazırlık dönemini taçlandıracak yirmi yıllık bir çalışma süresi daha olabilirdi pekâlâ. Bu ümit, Carp ile takımının o aceleci alaylarına karşı bir intikam havası taşıdığı için, zihninde daha da tatlı bir nitelik kazanıyordu; çünkü kendisi elinde mum ışığıyla geçmişin karanlık mezarları arasında dolaşırken bile, bu modern çağın insanları o ölgün ışığın önüne dikiliyor, canla başla yürüttüğü araştırmaları sekteye uğratmaya çalışıyorlardı. Carp'a yanıldığını açıkça göstermek, onu midesini bulandıracak şekilde

tükürdüğünü yalamak zorunda bırakmak, kendisi için çağlar boyu yeryüzünde, sonsuza kadar da gökyüzünde yaşama ümidinin bile unutturamayacağı güzel bir zafer olacaktı. Bu sonsuz mutluluk hayalinin bile içindeki kıskançlık ve kinin acısını gidermekte yetersiz kaldığına bakılırsa, kendisi şan şöhrete erişmişken, başkalarının olsa olsa ancak dünyevi ve geçici bir mutluluk yaşayabilecekleri düşüncesinin de Mr. Casaubon'un yüreğini yumuşatıp rahatlatmaya yetmemiş olmasına pek şaşmamak gerekir. Çünkü hastalığı gerçekten tehlikeliyse, ölümü bazı kimselere büyük bir mutluluk fırsatı sağlayabilecekti; Mr. Casaubon bunlardan birinin Will Ladislaw olmasına öyle büyük bir şiddetle karşıydı ki, bu konuda duyduğu öfkenin ateşi öbür dünyada bile söneceğe benzemiyordu.

Yukarıdaki sözler Mr. Casaubon'un durumunu tam olarak anlatmaktan çok uzak. İnsan ruhu birçok değişik etkiler altında hareket eder; zaten biz de Mr. Casaubon'un, kendisini şeref anlayışının gerektirdiği şeyleri yapmaya, davranışlarına kıskançlık ve kin dışında nedenler bulmaya zorlayan büyük bir gurur ve dürüstlüğe sahip olduğunu biliyoruz. Mr. Casaubon bu konudaki kendi görüşünü şöyle ifade ediyordu:

"Dorothea Brooke'la evlendiğime göre, onun ben öldükten sonraki refahını da düşünmek zorundaydım. Fakat refah bol ve bağımsız mal mülk sahibi olmakla temin edilecek bir şey değildir; tam aksine, ortaya öyle durumlar çıkabilir ki o mal mülk Dorothea'yı daha büyük bir tehlikeye maruz bırakabilir. Onun sevecen atılganlığını ya da hayalperest heveslerini ustalıkla istismar etmeyi bilen bir erkek için Dorothea kolay bir avdır. İşte tam bu niyetle yanı başında bekleyen böyle biri var şimdi; kendi geçici, densiz isteklerinden başka hiçbir prensip tanımayan; bana karşı kendi nankörlüğünün şuuruyla besleyip, benimle daima alay etmek suretiyle dışarı vurduğu şahsi bir düşmanlık güden bir şahış bu; kulaklarımla duymuş kadar eminim bundan. Onun dolaylı yollardan Dorothea'yı nasıl tesiri altına almaya çalışacağını düşündükçe hayattayken bile içim hiç rahat olmayacak. Bu adam Dorothea'ya sözünü dinletmeyi biliyor; onu cezbedip ilgisini kazanmış; belli ki Dorothea'nın kafasına, aslında benim kendisine yaptığım yardımın çok ötesinde şeyler hak ettiği düşüncesini yerleştirmeye çalışmış. Ben ölecek olsam –orada durmuş ölümümü bekliyor zaten– Dorothea'yı ikna edip onunla evlenecektir. Böyle bir şey Dorothea için

felaket olur; onun kendisi içinse, bir başarı. Dorothea bunu felaket diye düşünmeyecektir; Dorothea'yı istediği her şeye inandırabilir o adam; Dorothea'da aşırı bir hissi bağlılık temayülü var ve içinden beni kendi sevgisine karşılık vermemekle suçluyor; kafası daha şimdiden onun istikbaliyle meşgul. O şahsın niyetiyse, kolay bir zafer kazanıp benim evime barkıma konmak. Buna mâni olacağım! Onunla evlenmek Dorothea için felaket demektir. Her şeye itiraz etmek dışında, herhangi bir şeyde sebat gösterdiği oldu mu ki bu adamın? Bilgi bakımından işin hep kolayına kaçıp gösteriş peşinde koştu. İşine geldiği sürece Dorothea'nın dini konulardaki aşırı fikirlerini kolayca benimseyip aynen tekrarlayacaktır. Dünyada bilgiçlik taslayan cahillikle ahlaksızlığın iç içe bulunmadığı bir devir görülmüş müdür zaten? Ahlaken kesinlikle güvenmiyorum ben ona; şimdi benim vazifem, onun planlarını boşa çıkarmak için elimden gelen her şeyi yapmaktır."

Mr. Casaubon'un evlenirken veraset konusunda yaptığı düzenlemeler kendisine güçlü önlemler alabilme olanağı veren açık kapılar bırakıyordu; ama bunlar hakkında düşünürken daha ne kadar yaşayacağı üzerinde ister istemez öyle çok durmuştu ki, sonunda edinebileceği en yakın tahmini bilgiye ulaşma isteği, gururlu sessizliğine ağır basmış ve hastalığı hakkında Dr. Lydgate'in fikrini almaya karar vermişti.

Dorothea'ya Lydgate'in saat üç buçukta kendisini görmeye geleceğini söyleyip onun kaygı içinde hasta mısınız, diye sorması üzerine, "Hayır, her zamanki bazı hastalık işaretleri hakkında onun fikrini almak istiyorum, o kadar. Senin karşılamana lüzum yok, hayatım. Doktoru günlük yürüyüşümü yaptığım Porsuk Ağacı Yolu'na göndermeleri için talimat vereceğim" demişti.

Lydgate Porsuk Ağacı Yolu'na girince, Mr. Casaubon'un her zamanki gibi başını öne eğmiş, elleri arkasında ağır ağır uzaklaştığını gördü. Güzel bir ikindi vaktiydi; güneşli yerlerle gölgelerin yan yana uykuya daldığı koruda, ulu ıhlamur ağaçlarının yaprakları, yaz kış değişmeyen yeşil bitki örtüsünün yarattığı loşlukta süzülerek sessizce yere düşüyordu; ortalıkta kargaların alışık kulaklara bir ninni ya da son bir ninni denebilecek kasvetli bir ağıt gibi gelen "gak-gak"larından başka ses yoktu. Kendisi vücutça en dinç, en güçlü dönemini yaşadığının farkında olan Lydgate, az sonra arkasından yetişeceğini düşündüğü Mr. Casaubon'un dönüp kendisine

doğru geldiğini görünce, içinde bir acıma duygusunun uyandığını hissetti; Casaubon'daki erken yaşlanma belirtileri –bir bilim adamının çöküк omuzları, sıska kolları, bacakları, ağız çevresindeki hazin çizgiler– daha önce hiç görmediği kadar belirgindi. "Zavallı adam" diye düşündü, "onun yaşındaki bazı erkekler aslan gibiler; onların yaşları konusunda insan, tam yetişkin kimseler oldukları dışında, fazla bir şey söyleyemez."

Mr. Casaubon hiç değişmeyen nezaketiyle, "Mr. Lydgate, tam vaktinde gelmek hususundaki titizliğinizden dolayı size minnettarım. Dilerseniz, konuşmamıza bu yolda gidip gelerek devam edelim" dedi.

Kısa bir sessizliğin ardından Lydgate, "Umarım beni görmek istemenizin nedeni, o tatsız semptomların yeniden ortaya çıkmış olması değildir" dedi.

"Hayır, hayır; doğrudan doğruya o değil. Bu arzumun nedenini izah için başka şartlarda lafını etmeyi dahi lüzumsuz sayacağım bir şey söylemek zorundayım size. Benim başka bakımlardan pek önemsemediğim hayatım, en iyi yılları boyunca yürüttüğüm çalışmaların henüz tamamlanmamış bulunması sebebiyle, şimdi belli bir ehemmiyet kazanmış vaziyette. Kısacası, uzun zamandır üzerinde çalıştığım bir eser var; bunu hiç değilse benden sonra –başkalarınca– matbaaya verilecek hale getirilmiş olarak geride bırakmak isterim. Makul bir tahminle, en fazla ancak bu kadarını yapabileceğimden emin olursam, o zaman gayretlerimi o şekilde tanzim eder, kararlaştıracağım yolda adımlarımı, müspet ya da menfi, buna göre atarım."

Mr. Casaubon sustu; bir elini arkasından çekip tek sıra düğmeli ceketinin iki düğmesinin arasına soktu. İnsanların alınyazıları konusunda bilgi sahibi biri için, baş hareketleri eşliğinde cansız bir sesle ağır ağır yapılan resmi, dikkatli, ölçülü bir konuşmanın açığa vurduğu iç çatışmasından daha ilginç bir şey olamaz. Hayatının tüm anlamını oluşturan bir çalışmadan vazgeçmesi istenen bir insanın sergilediği ruhsal direnişten daha yüce kaç trajik durum vardır ki – özellikle de o anlam, aslında hiç kimsenin ihtiyaç duymadığı bir yerde gelip giden sular gibi aniden kaybolacak bir anlamsa? Ama Mr. Casaubon'un durumunun başkalarına yüce görünecek herhangi bir yanı yoktu ve yararsız çalışmalarda bulunan bilginleri her zaman küçümseyen Lydgate, içinde ona karşı merhametle birlikte, bir parça

alay da hissediyordu. Kendisi henüz felaket nedir pek bilmediğinden, felakete uğrayan kişinin şiddetli bencilliği dışında, her yönüyle trajedi düzeyinin altında kalan bir hayatın ıstırabını anlayamazdı.

Mr. Casaubon'un bir tereddüt yüzünden kestiğini sandığı açıklamalarına devam etmesini sağlamak için, "Hastalığınızın çıkarabileceği engellerden mi söz ediyorsunuz?" diye sordu.

"Evet, öyle. Büyük bir titizlikle müşahede altına aldığınızdan emin olduğum hastalık arazlarımın ölümcül bir duruma işaret ettiğine dair herhangi bir imada bulunmuş değilsiniz siz bana. Fakat işaret ediyorlarsa, hakikati bütün açıklığıyla bilmek isterim, Mr. Lydgate; dolayısıyla, ulaştığınız neticeleri çekinmeden anlatın bana lütfen; bunu sizden dostça bir yardım olarak rica ediyorum. Eğer hayatımın, herkesin başına gelebilecek alelade kazalar dışında, herhangi bir tehlike altında olmadığını söyleyebilirseniz, size belirttiğim sebeplerden dolayı, buna sevineceğim. Eğer bir tehlike varsa hakikati bilmek, benim için bundan çok daha önemli."

"O zaman, söyleyeceklerim konusunda tereddüt etmeme gerek yok" dedi Lydgate; "ama size önemle belirtmek zorunda olduğum ilk şey, benim ulaştığım sonuçların kesinlikten iki kat uzak olduğu; iki kat, çünkü ortada benim kendi yanılma payımdan kaynaklanan belirsizliğin dışında bir de, kalp hastalıkları hakkında önceden tahminde bulunmanın son derece güç oluşu var. Aslına bakılırsa, hayatın kendi muazzam belirsizliği yanında, bizim sözünü ettiklerimiz hiç kalır."

Mr. Casaubon hissedilir derece irkildi ama başını hafifçe eğerek teşekkür etti.

"Sizin hastalığınızın miyokardiyal dejenerasyon denen bir hastalık olduğuna inanıyorum ben; bu hastalığı ilk tahmin edip araştıran kişi on on beş yıl önce bize stetoskopu da kazandıran René Laennec'dir. Bu konuda hâlâ bir hayli araştırmaya, daha uzun gözlem sürelerine ihtiyaç var. Ama bana söylediklerinizden sonra, size bu hastalıkta ölümün aniden geldiğini bildirmeyi bir görev sayıyorum. Öte yandan, böyle bir sonucu önceden kestirebilmenin bir yolu yok. Sizin şimdiki sağlığınız, yeterince rahat bir hayat yaşarsanız, daha on beş yıl, hatta daha fazla bile devam edebilir. Size bu söylediklerim dışında bir bilgi veremiyorum; anatomik ya da tıbbi ayrıntılar var ama bunlar ömür süresi üzerinde hiçbir etkisi olmayan şeyler."

Lydgate'in içgüdüsü ona, gösterişçi bir ihtiyata kaçmadan açıksözlü konuşmanın Mr. Casaubon'ca bir saygı ifadesi olarak algılanacağını söyleyecek derecede inceydi.

Mr. Casaubon bir an durduktan sonra, "Size teşekkür ederim, Mr. Lydgate" dedi. "Soracağım bir şey daha var: Şimdi bana söylediklerinizi Mrs. Casaubon'a da anlatmış mıydınız?"

"Kısmen ve yalnızca ortaya çıkabilecek sorunlar konusunda" dedi Lydgate. Dorothea'ya anlatış nedenini açıklayacaktı ama Mr. Casaubon konuşmayı bitirmek istediğini göstermek için elini hafifçe salladı ve yeniden, "Size teşekkür ederim" dedi, ardından da günün az rastlanan güzelliğinden söz etmeye başladı.

Hastasının yalnız kalmak istediğini anlayan Lydgate az sonra ondan ayrıldı; Mr. Casaubon, başını öne eğip, elleri arkasında yürüyüşüne devam etti; yanından geçtiği o dilsiz, kasvetli porsuk ağaçları, kederli bir dostluk duygusuyla üzüntüsüne ortak oluyor; önündeki güneş adacıklarının içinden hızla geçen küçük kuş ya da yaprak gölgeleri, kederli bir insana saygı gösterircesine sessizce kaybolup gidiyorlardı. Karşımızda şimdi ilk kez ölümle burun buruna olduğunu anlayan bir adam vardı –sıradan, basmakalıp bir sözün doğruluğunu sezdiğimiz ender anlarından birini yaşamakta olan bir adamdı bu– böyle bir anda, bilmek ile yaşamak arasındaki fark, yeryüzünün sularını gözümüzde canlandırmak ile sıcaktan kurumuş dilimizi serinletmek için yanıp tutuştuğumuz sırada tek damlasını bile bulamayacağımız bir su hayal etmek arasındaki fark kadar büyüktür. O beylik "Hepimiz bir gün öleceğiz" sözü, ansızın tüm açıklığıyla "Yakında öleceğim" sözüne dönüşünce, ölümün zalim pençesi bir anda yakamıza yapışır; ardından da ölüm gelip, en başta annelerimizin yaptıkları gibi, belki bizi kollarına alır ve böylece yeryüzünde hayal meyal anımsadığımız son an, bizim için ilk anımızdakine benzer bir deneyim olur belki. Mr. Casaubon şimdi kendini aniden o karanlık ırmağın kenarına gelmiş gibi hissediyor; suları sıçratarak yaklaşan kayığın kürek seslerini işitiyor; hiçbir şeyi açık seçik görmediği halde, ölümün çağrısını bekliyordu. Böyle saatlerde insanın zihni, ömür boyu sahip olduğu temel eğilim ve istekleri değiştirmez; belki hayırseverliğin verdiği ilahi huzurla, belki bencilliğin sığlığından kaynaklanan kaygılar içinde, gözlerini geriye dikerek onları zihninde kendisiyle birlikte, hayatla ölüler diyarını ayıran ırmağın öteki yakasına taşır. Mr. Casaubon'un temel

eğilim ve isteği ne yöndeydi, bunu davranışlarının sağladığı ipuçlarından anlayacağız. Kişisel birtakım bilimsel çekinceleri bulunsa da Casaubon hem bu dünyaya ilişkin fikirleri, hem öteki dünyaya ilişkin ümitleri bakımından, kendisini inançlı bir Hıristiyan sayıyordu. Ama bizler, adına uzak bir ümit desek bile, hep o andaki arzularımızı yerine getirmeye uğraşırız; kentin dar sokaklarında bin bir zahmetle çalışıp duran insanların gelecek hakkındaki hedefleri, onların zaten sevdikleri ve şimdi sahip olmayı hayal ettikleri şeylerdir. Mr. Casaubon'un o sıradaki arzusu, dünyevi koşullardan soyutlanmış ilahi bir mertebeye, ilahi bir ışığa kavuşmak değildi; zavallı adam, onun ateşli özlemleri sis gibi aşağılara, son derece loş kuytulara yerleşip kalmış özlemlerdi.

Lydgate'in atına binip uzaklaştığını anlayan Dorothea, içinde aniden uyanan bir dürtüyle hemen kocasının yanına gitmek üzere bahçeye çıkmıştı. Ama istenmeyen varlığıyla onu kızdırmaktan korktuğu için şimdi tereddüt ediyordu; çünkü kocasının hep soğuk karşıladığı ateşli duyguları zihnindeki bazı sahnelerle birleşince, önü kesilen bir gücün titreşime dönüşmesi gibi, korkusunun şiddetini iyice yükseltmişti. Bu yüzden, yakınındaki ağaçların çevresinde ağır ağır dolaşmaya başladı. Bir süre sonra kocasının yaklaştığını görüp ona doğru yürüdü. Karısı o sırada Casaubon'a, göklerin kendisine ömrünün kalan kısa saatlerini sevgiyle –nedenini anladığı bir kederi vefa duygularıyla eskisinden daha da sıkı sıkıya sarıp sarmalayacak sıcak bir sevgiyle– doldurmak vaadiyle gönderdiği bir melek gibi görünebilirdi. Ama karısının kendisine bakışının tersine Mr. Casaubon'un bakışı öyle soğuktu ki, Dorothea çekingenliğinin iyice arttığını hissetti; ama gene de dönerek kocasının koluna girdi.

Mr. Casaubon ellerini arkasından indirmedi ama Dorothea'nın yumuşak kolunu kendi kaskatı koluna güçlükle sarmasına izin verdi.

Bu tepkisiz, soğuk katılık Dorothea'da içini yakan korkunç bir his uyandırdı. "Korkunç" ağır bir sözcük ama çok da ağır sayılmaz; çünkü sevinç tohumları önemsiz sayılan bu tür davranışlar yüzünden yeşermeden sonsuza kadar ziyan olup giderler; o zaman kadınlarla erkekler bitkin yüzlerle çevrelerinde kendi yarattıkları harabelere bakar, yeryüzünde tatlı ekinlerin yetişmediğini söyler ve bu inkâr eylemine bilgi adını verirler. Mr. Casaubon gibi bir erkek neden böyle davransın diye sorabilirsiniz. Unutmayın ki

Casaubon'un kendisine acınılmasından çekinip korkan bir zihin yapısı vardı: Siz, derin bir acıya duyulan merhametin, merhamet gösterdiği için zaten kızılan bir kişiye, o sırada ya da ileride, bir memnuniyet kaynağı olabileceği yolundaki bir kuşkunun böyle bir zihin üzerindeki etkilerini hiç izlediniz mi? Ayrıca, Mr. Casaubon karısının acılarının pek farkında değildi ve içinde bulunduğu durumda onun üzüntüsünün de, Carp'ın eleştirileri karşısında kendisinin hissettiği kadar güçlü olabileceği aklına bile gelmemişti.

Dorothea kolunu geri çekmedi ama konuşmaya cesaret edemiyordu. Mr. Casaubon, "Yalnız kalmak istiyorum" demeden sessizce eve doğru yürümeye başladı; doğudaki camlı kapıdan içeri girerlerken Dorothea kolunu çekti ve kocasını tamamen serbest bırakmak amacıyla orada biraz oyalandı. Mr. Casaubon çalışma odasına gitti, kapıyı kapayıp içeride kederiyle baş başa kaldı.

Dorothea da kendi odasına çıktı. Açık duran çıkma pencereden içeriye, iki yanındaki ıhlamur ağaçlarının uzun gölgeleri altında uzayıp giden yolun ikindi vaktindeki sakin ihtişamı doluyordu. Ama Dorothea'nın çevresine baktığı yoktu. Parlak güneş ışığına aldırmadan kendini bir iskemleye attı; güneşten rahatsız oluyordu belki, ama bu rahatsızlığın yüreğindeki mutsuzluğun bir parçası olmadığını nasıl bilebilirdi ki o?

Evlendiği günden beri hiç hissetmediği şiddette isyankâr bir öfke içindeydi. Gözlerinden yaşlar yerine dudaklarından sözler döküldü:

"Ne yaptım ben – ben neyim ki, bana böyle davranıyor? Aklımdan geçen düşünceleri asla anlamıyor – hiç aldırdığı da yok zaten. Yaptığım hiçbir şeyin yararı olmuyor. Benimle evlendiğine pişman."

Kendi kendine konuştuğunu fark edince sustu. Yolunu kaybetmiş bitkin bir insan gibi otururken, gençlik ümidinin artık yitip giden ve bir daha asla erişemeyeceği tüm hedefleri bir anda gözlerinin önünde belirdi. O sefil parlak ışıkta en açık biçimde kendisiyle kocasının yalnızlığını da görüyordu – birbirlerinden nasıl ayrı düştüklerini ve bu yüzden ona eleştirel gözlerle bakmaya zorlandığını da. Eğer kocasına yaklaşabilmiş olsaydı, böyle bir eleştiriye asla kalkışmayacak, "Uğruna yaşamaya değecek bir adam mı?" diye sormayacak, böylece onun kendi hayatının bir parçası olduğunu hissedecekti. Şimdi ise acı acı, "Kabahat onda, bende değil" diyordu. Tüm benliğinin geçirdiği sarsıntıyla birlikte merhamet duygusu da

yıkılıp gitmişti. Ona inanmış olmak –değerli biri olduğuna güvenmek– kendi hatası mıydı? Ve aslında nasıl biriydi bu adam? Onu yeterince doğru değerlendirecek durumdaydı şimdi; evet, kendini küçültmek pahasına önünde el pençe durup isteklerini beklediği, bakışları karşısında titrediği ve memnun etmek için ruhunun en değerli yanlarını demir parmaklıklara kapatarak yalnızca arada bir gizlice ziyaretlerine gitmekle yetindiği, bu adamın nasıl biri olduğunu anlayabilecek durumdaydı artık. İşler böyle bir noktaya vardığında, bazı kadınlar kocalarından nefret etmeye başlarlar.

Dorothea aşağı inmemeyi, kocasına haber yollayıp kendini iyi hissetmediğini ve odasında kalmak istediğini söylemeyi düşündüğü sırada güneş iyice alçalmıştı. Daha önce öfkesine bu şekilde bile bile hiç teslim olmuş değildi; ama şimdi yeniden karşılaşırlarsa, ona gerçek duygularını söylemeden edemeyeceğini hissediyor, bunu araya hiçbir şey girmeden yapabileceği zamana kadar beklemesi gerektiğine inanıyordu. Göndereceği habere kocası şaşırabilir ve alınabilirdi. Ama şaşırıp alınması iyi olacaktı. Öfkesi Dorothea'ya, öfkenin çoğu zaman yaptığı gibi, Tanrı'nın kendisinden yana olduğunu; gökyüzü onları izleyen ruhlarla dolu olsa bunların hepsinin kesinlikle kendisine arka çıkacaklarını söylüyordu. Tam zili çalmaya karar vermişti ki kapının vurulduğunu işitti.

Mr. Casaubon haber yollamıştı, yemeğini çalışma odasında yiyecekti ve çok meşgul olduğu için bu akşam yalnız kalmak istiyordu.

"Öyleyse, ben de akşam yemeğine inmeyeceğim, Tantripp."

"Olur mu, efendim, az bir şeyler getireyim ben size bari?"

"Hayır, kendimi iyi hissetmiyorum. Giyinme odamda her şeyimi hazır et, ama lütfen bir daha gelme."

Akşam vakti ağır ağır gece karanlığına bürünürken, Dorothea çatışan düşünceler içinde neredeyse kımıldamadan oturdu kaldı. Ama zihindeki çatışma, insanın yumruğunu havaya kaldırmasıyla başlayıp vurma isteğini bastırmasıyla sonuçlanan bir kavgadaki gibi sürekli yön değiştiriyordu. Bir suçun işlenmesi için gereken güç, ruh yüceliğinin her zamanki ağırlığını ortaya koymasıyla suçun işlenmesini önlemek için gereken güçten daha fazla değildir. Dorothea'nın bahçeye çıkıp Mr. Casaubon'un yanına gitmesine neden olan düşünce –kocasının doktora, tüm çalışmalarının kesilme ihtimali bulunup bulunmadığını sorduğu ve aldığı yanıtla derinden sarsıldığı yolundaki inanç– zihninde uzun zaman unutulmuş kalamazdı.

İşte bu inanç şimdi Mr. Casaubon'un görüntüsüyle birleşmiş, karanlık odada bir ahlak hocası gibi Dorothea'nın karşısına dikilerek, gösterdiği öfkeye hazin bir sitemle bakıyordu. Dorothea, hayalinde canlanan kederli görüntülerin acılara merhametle yaklaşması için kendisine yönelttikleri sessiz çığlıkları, yakarışları uzunca bir süre dinlemek zorunda kaldı, ama sonunda yüce gönüllülüğün üstün gelmesiyle yüreği iyice yumuşadı: Evde sesler kesilip Mr. Casaubon'un her zamanki yatma vakti yaklaşınca, odasının kapısını usulca açtı ve karanlıkta elinde bir ışıkla geleceğini bildiği kocasını beklemeye başladı. Gecikecek olursa, bir kez daha soğuk karşılanıp acı çekmeyi göze alarak, kendisi aşağı inecekti; çünkü acı çekmekten başka hiçbir beklentisi kalmamıştı artık. Ama o sırada çalışma odasının kapısının açıldığını işitti ve her zamanki ışık halı kaplı merdivenlerden sessizce çıkarak ağır ağır yaklaştı. Dorothea karşısında duran yüzün daha da bitkinleşmiş olduğunu gördü. Mr. Casaubon karısıyla karşılaşınca hafifçe irkilmişti; Dorothea sesini çıkarmadan gözlerini kaldırıp yalvarırcasına baktı ona.

Mr. Casaubon duygu dolu yumuşak bir sesle, "Dorothea!" dedi. "Beni mi bekliyordun?"

"Evet, sizi rahatsız etmek istemedim de."

"Gel, hayatım, gel. Sen gençsin, hayatını uyanık durarak uzatmaya ihtiyacın yok senin."

Bu sözlerdeki sakin ve sevecen hüznü duyunca Dorothea'nın yüreği sevinçle –topal kalmış bir canlıya zarar vermekten kıl payı kurtulmuş olsak, içimizden Tanrı'ya yükselecek şükür ve minnet duygularına benzer bir sevinçle– doldu. Kocasının elini tuttu, geniş koridor boyunca el ele yürüdüler.

BEŞİNCİ KİTAP
MEZARDAN UZANAN EL

BÖLÜM 43

"Bu küçük heykel pahalıdır: Sevgiyle işlenmiş
Asırlar önce en güzel fildişine;
Günümüz modasından eser yoktur içinde,
Her çağa uyan o soylu kadınlığın saf
Ve kusursuz çizgileri hep.
Şu parça da pahalı; ustaca tasarlanmış bir İtalyan biblosu,
Beylere layık. Gülümseyişi, görüyorsunuz, mükemmel –
Sırf çini olarak bile bir harikadır bu!
Masa süsü de olur bir ayakla çok güzel."

Dorothea yanında kocası olmadan evden pek dışarı çıkmazdı; ama bir kasabaya üç mil uzaklıkta yaşayan az çok varlık sahibi her kadın gibi o da ufak tefek alışveriş ve hayır işleri için ara sıra arabayla Middlemarch'a tek başına giderdi. Porsuk Ağacı Yolu'ndaki sahneden üç gün sonra, böyle bir fırsatı kullanarak, mümkün olursa Lydgate'i görmeye ve ondan kocasının gerçekten kaygılandığı ve kendisinden gizlediği birtakım hastalık belirtileri hissedip hissetmediğini, sağlığı konusunda en kötü ihtimali anlamakta ısrar edip etmediğini öğrenmeye karar verdi. Kocası hakkında başka birinden bilgi almaya kalkıştığı için neredeyse suçluluk duyuyordu, ama onun gerçek durumunu bilmemenin yarattığı korku –ona bilmeden haksızlık edebileceği ya da sert davranabileceği korkusu– her türlü çekinceyi bastıracak güçteydi. Kocasının zihninde büyük bir sıkıntı olduğundan emindi; çünkü hemen ertesi gün, kitabı için aldığı notları yeni bir yöntemle düzenlemeye başlamış ve planını uygulama işinde kendisine tamamen yeni bir görev vermişti. Zavallı Dorothea'nın bundan böyle sabır küpü kesilmesi gerekecekti.

Lydgate'in Lowick Gate'teki evine gittiğinde saat dört sularıydı; o sırada onu belki evde bulamayacağını düşününce, içinden, keşke önceden bir not yazsaydım, diye geçirdi. Lydgate gerçekten de evde değildi.

"Peki, Mrs. Lydgate evde mi?" dedi; bildiği kadarıyla Rosamond'u daha önce hiç görmemişti ama şimdi onun evlendiğini hatırladı. Evet, Mrs. Lydgate evdeydi.

"İzin verirse kendisiyle konuşmak istiyorum. Sorar mısınız, benimle –Mrs. Casaubon'la– birkaç dakika görüşebilir mi?"

Hizmetçi kız bu haberi vermeye gidince Dorothea açık bir pencereden gelen müzik sesleri duydu – bir erkek sesinden birkaç nota, sonra da piyanodan yükselen bir ezgi. Ama ezgi birden kesildi, ardından hizmetçi geri gelip Mrs. Lydgate'in Mrs. Casaubon'u görmekten mutlu olacağını söyledi.

Misafir odasının kapısı açılıp Dorothea'nın içeri girmesiyle, toplumun farklı kesimlerinin kılık kıyafetlerinin henüz günümüzdeki kadar birbirine karışmamış olduğu o eski yıllarda köy hayatında çokça rastlanan bir tezat şekli ortaya çıktı. Bilenler, o ılıman sonbahar günlerinde Dorothea'nın giysisinin kumaşını –hem ele hem göze yumuşacık gelen o ince beyaz yün kumaşı– tam olarak anlatsınlar bize. O giysiler hep yeni yıkanmış gibi görünür, çit çalıları gibi güzel kokar, her zaman da, modası çoktan geçmiş o sarkık kollu uzun mantoların biçiminde dikilirdi. Gene de, Dorothea sessiz bir seyirci topluluğunun karşısına Shakespeare'in Imogen'i ya da Addison'un *Cato*'sunda Cato'nun kızı Marcia olarak çıksa, kıyafeti belki hiç yadırganmazdı; çünkü onun zarif, vakur hali kendini daha çok kolları, bacakları ve boynunda gösteriyordu; sade bir biçimde ayırdığı saçları –içtenlikle bakan gözlerinin çevresinde, dönemin kadınlarının kaderi olan o topuz yapılarak başın arkasında yuvarlak koca bir file içine alınmış saçları– bizim "hale" dediğimiz şimdiki yaldızlı tabak şeklindeki saçlardan daha garip durmuyordu. Misafir odasındaki o iki kişilik seyirci topluluğu, hiçbir oyunun kadın kahramanına Dorothea'ya gösterdiklerinden daha büyük bir ilgiyle bakmazlardı. Rosamond'un gözünde bir tanrıçaydı o, Middlemarch'lı faniler arasına katmadığı, en ufak halini tavrını dikkatle incelenmeye değer bulduğu kırsal tanrıçalardan biriydi. Rosamond, Mrs. Casaubon'un da *kendisini* görüp böyle bir inceleme fırsatı bulmuş olmasına çok sevinmişti. Değerini en iyi anlayacak seçkin kimseler görmeyeceklerse, sizin güzel ve zarif olmanızın ne yararı vardı? Sir Godwin'i ziyaretleri sırasında büyük övgüler aldığından, Rosamond şimdi yüksek tabakadan insanlar üzerinde kesinlikle iyi izlenimler uyandıracağına güveniyordu. Dorothea her zamanki

sade nezaketiyle elini uzatmış, Lydgate'in genç eşine hayran gözlerle bakarken, ileride bir erkeğin ayakta durduğunu fark etti; ama yandan yalnızca bir ceket görebiliyordu. O erkek tüm dikkatini bu iki kadından birinin üzerinde topladığı için, onlar arasındaki tezatı –sakin bir gözlemcinin kesinlikle çarpıcı bulacağı o tezatı– düşünecek durumda değildi. Ama siz şimdi, ikisi de uzun boylu olup gözleri aynı hizada duran bu kadınlardan Rosamond'u, onun çocuksu sarışınlığını, tepesinde taç gibi duran harika saç örgülerini, kesimi ve modaya uygunluğu bakımından kusursuzluğuyla hiçbir terzinin heyecanlanmadan bakamayacağı o açık mavi elbisesini, tüm görenlerin ne kadar pahalı olduğunu hemen anlayacaklarını ümit ettiği işlemeli büyük yakasını, yüzüklerle güzelliği iyice belirginleşen küçük ellerini ve sadeliğe masraflı bir seçenek olan o her hareketi denetimli tavırlarını hayalinizde bir canlandırın.

Dorothea hemen, "Müziği kesip benimle görüştüğünüz için teşekkür ederim" dedi. "Mümkünse eve dönmeden önce acele Mr. Lydgate'i görmek istiyorum; bu yüzden onu nerede bulabileceğimi söyleyebilir ya da eğer yakında gelecekse, burada beklememe izin verirsiniz diye ümit etmiştim."

"Yeni Hastane'ye gitti" dedi Rosamond. "Eve ne kadar erken gelebilir, emin değilim. Ama kendisine haber yollayabilirim."

Will Ladislaw onlara yaklaşarak, "İzin verirseniz, Mr. Lydgate'i gidip getirebilirim ben" dedi. Dorothea daha içeri girmeden, şapkasını eline almıştı. Dorothea şaşkınlıktan kızardı ama sevindiğini açıkça gösteren bir gülümsemeyle elini uzatarak, "Sizdiniz demek; sizi burada göreceğimi hiç düşünmemiştim" dedi.

Will, "Yeni Hastane'ye gidip, Mr. Lydgate'e kendisini görmek istediğinizi söyleyebilir miyim?" diye sordu.

"Lütfedip arabacıya haber verirseniz, Mr. Lydgate'i onun getirmesi daha çabuk olur" dedi Dorothea.

Will kapıya doğru yürüyordu; o sırada birden Dorothea'nın zihninden onunla ilgili pek çok anı geçmişti; hızla geriye dönerek, "Durun; teşekkür ederim, ben kendim gideyim. Vakit kaybedip eve geç dönmek istemiyorum. Arabayla gider, Mr. Lydgate'le Hastane'de görüşürüm. Lütfen kusura bakmayın, Mrs. Lydgate; size çok minnettarım" dedi.

Anlaşılan aniden beliren bir düşünceyle zihni durmuştu; odadan neredeyse yakın çevresindeki hiçbir şeyi –kapıyı kendisine Will'in

açtığını ve arabaya kadar götürmek için kolunu uzattığını– fark etmeden çıktı. Will'in koluna girdi ama bir şey söylemedi. Will perişandı, canı çok sıkılmıştı; o da söyleyecek bir şey bulamıyordu. Elinden tutup Dorothea'yı sessizce arabasına bindirdi; vedalaştılar ve araba uzaklaşıp gitti.

Hastaneye kadar beş dakikalık yolda Dorothea, kendisi için yepyeni birkaç nokta üzerinde düşünme fırsatı buldu. Şimdi görüyordu ki Hastane'ye gitme kararı da, odadan çıkarkenki dalgınlığı da aniden, kocasına söyleyemeyeceğini bile bile bundan sonra Will'le ilişkisine devam etmenin bir tür yalancılık sayılacağını hissetmiş olmasının bir sonucuydu; şu anda Lydgate'le görüşmeye gitmesi de, zaten kocasından gizli yaptığı bir şeydi. Dorothea'nın zihninde açık seçik beliren düşünceler bunlardı; ama aynı zamanda içinde o düşünceleri harekete geçiren belli belirsiz bir rahatsızlık da vardı. Arabada tek başına kalınca, aklına daha önce pek üstünde durmadığı o erkek sesinden kulağına çalınan notalarla, bunlara eşlik eden piyano geldi ve hemen ardından bir parça hayretle fark etti ki kendisi, Will Ladislaw, kocası evde yokken Mrs. Lydgate'le vakit geçiriyor, diye düşünmekte. O zaman ister istemez, Will'in daha önce benzer durumlarda kendisiyle de vakit geçirdiğini anımsadı; dolayısıyla, bunda yakışıksız denebilecek ne olabilirdi? Ama Will, Mr. Casaubon'un akrabasıydı ve kendisi ona nezaket göstermekle yükümlüydü. Gene de, Mr. Casaubon'dan birtakım işaretler gelmişti ve bunlardan anlamalıydı ki, kocası kuzeninin tek başına karısıyla görüşmesinden hoşlanmıyordu. Zavallı Dorothea içinden, "Belki de bir sürü yanlış yaptım ben" dedi ve bu sırada gözlerinden boşanan yaşları hızla kuruladı. Kafası karmakarıştı, kendini mutsuz hissediyordu; daha önce zihninde Will'in apaçık olan hayaline şimdi anlaşılmaz bir biçimde gölge düşmüştü. Araba Yeni Hastane'nin bahçe kapısında durdu. Az sonra Dorothea, Lydgate'le birlikte çimlik alanların çevresinde yürümeye başlamış ve duyguları onu bu görüşmeyi yapmaya zorlayan gücünü yeniden kazanmıştı.

Bu arada Will Ladislaw, nedenini bildiği büyük bir keder içindeydi. Dorothea'yla pek az karşılaşma fırsatı buluyordu; şimdi önüne ilk kez böyle bir fırsat çıkmış, ama bu fırsat kendisi hakkında onda kötü bir izlenim yaratmıştı. Tamam, Dorothea daha önceleri olduğu gibi şimdi de kendisiyle pek fazla ilgilenmemişti; ama bu kez kendisinin de onunla fazla ilgilenmediği izlenimini uyandıra-

bilecek koşullar altında karşılaşmışlardı. Will şimdi aralarında yeni bir uzaklığın doğduğunu, kendisinin Middlemarch'ta Dorothea'nın hayatının bir parçası olmayan çevrelere itildiğini hissediyordu. Ama kendi hatası değildi bu: Middlemarch'ta ev tuttuğu günden beri elinden geldiği kadar çok kişiyle tanışmaya çalışıyordu elbette; yaptığı iş herkesi tanımasını, her şeyi öğrenmesini gerektiriyordu. Lydgate o çevrede, tanışmaya herkesten daha çok değen biriydi; ayrıca, müzikten anlayan ve ziyaret etmekten çok hoşlanacağı bir karısı vardı. Şimdi içine düştüğü durumun özeti şuydu: Tanrıça Diana hiç beklenmedik bir anda gökten inmiş ve kendisine tapan adamı başka bir kadınla birlikte bulmuştu. Utanç verici bir şeydi bu. Will, Dorothea olmasa Middlemarch'ta kalmayacağını biliyordu; ama kendisinin oradaki mevkii, toplumsal önyargıların yarattığı engeller yüzünden onu Dorothea'dan sürekli ayırma tehdidi altında bırakan bir mevki idi, çünkü o engeller ikisinin birbirlerine duydukları ilginin devamı üzerinde, Roma'yla İngiltere arasındaki uzun mesafeden daha ölümcül bir etkiye sahiptiler. Toplumsal mevki ve konuma ilişkin önyargılar Mr. Casaubon'dan aldığı o zorbaca mektup şeklinde olunca, bunlara karşı çıkmak kolaydı. Ancak, kokulu nesneler gibi önyargıların da somut ve hava kadar uçucu iki özelliği vardır; bunlar, hem piramitler kadar sağlam hem de yankılanan bir sesin ancak yirmide biri ya da bir zamanlar karanlığı dolduran sümbül kokusundan geriye kalan anılar kadar uçucudurlar. Ve Will bu tür inceliklerin varlığını derinden hisseden bir duyarlığa sahipti. Onun yerinde daha duyarsız bir erkek olsaydı, Dorothea'nın zihninde şimdi ilk kez, kendisiyle serbestçe görüşmenin uygunsuzluğu hakkında bir his uyandığını, onu arabasına götürürkenki sessizliklerinin soğuk bir hava taşıdığını kesinlikle anlayamazdı. Casaubon –o kahrolası Casaubon!– kininden ve kıskançlığından, Dorothea'ya kuzeninin toplumsal bakımdan artık kendilerinden çok aşağılara düştüğünü söylemiştir belki de.

Will oturma odasına döndü, şapkasını aldı, öfkeli bir yüzle, şimdi iş masasında oturan Mrs. Lydgate'e yaklaşırken, "Müziğin ya da şiirin böyle kesintiye uğraması her zaman felaket bir şeydir. Başka bir gün gelsem de, şu 'Lungi dal caro bene'yi şöyle baştan sona bir geçsek, olabilir mi?" dedi.

"Siz bana öğretirseniz, mutlu olurum. Ama eminim kabul edersiniz ki, bu günkü kesinti son derece güzeldi. Sizin Mrs. Casaubon'la

tanışıyor olmanızı çok kıskanıyorum. Çok akıllı bir kadın mı? Öyle bir görünüşü var da."

Will asık suratla, "Bunu gerçekten hiç düşünmedim" dedi.

"Mrs. Casaubon güzel mi diye sorduğumda, Tertius da bana aynı yanıtı vermişti. Siz erkekler Mrs. Casaubon'la birlikteyken ne düşünürsünüz ki?"

Will güzel Mrs. Lydgate'i kızdırmak istemediğinden, "Onun kendisini" dedi. "İnsan kusursuz bir kadın görünce, asla onun özelliklerini düşünmez; varlığının farkına varır, o kadar."

Rosamond gülümseyerek, neşeli bir hafiflikle, "Lowick'e gittiği zaman Tertius'u kıskanacağım. Eve döndüğünde dünyada beğenmeyecektir beni" dedi.

"Şimdiye kadar Lydgate'in üzerinde böyle bir etki yaratılmışa benzemiyor. Mrs. Casaubon başka kadınlara hiç benzemediği için, onlarla karşılaştırılamaz."

"Anlıyorum ki, taptığınız bir tanrıça o. Sık sık görüyorsunuz sanırım."

Will neredeyse çocuk gibi huysuzlaşarak, "Hayır, görmüyorum" dedi. "Tapmak, genelde eylemden çok bir kavram meselesidir. Ama ben şu an buradaki tapma eylemimde fazla aşırıya kaçıyorum; istemesem de, gerçekten şimdi gitmem gerekiyor."

"Lütfen bir akşam gene gelin; Mr. Lydgate şarkınızı zevkle dinleyecektir; o yanımda olmayınca, ben de pek zevk alamıyorum."

Lydgate eve dönünce Rosamond ayağa kalktı, önünde durup kocasının ceketinin yakasını iki eliyle tutarak, "Mrs. Casaubon uğradığında, Mr. Ladislaw burada benimle şarkı söylüyordu. Mr. Ladislaw sinirlenir gibi oldu. Mrs. Casaubon'un kendisini bizim evde görmesinden hoşlanmamış olabilir mi? Onun Casaubon'larla yakınlığı ne olursa olsun, senin toplumsal mevkiin Mr. Ladislaw'unkinden daha yüksek elbette" dedi.

"Hayır, hayır; eğer gerçekten sinirlendiyse, ortada başka bir neden olmalı. Ladislaw bir tür çingene; toplumsal farklara, dış görünüşe aldırdığı yok onun."

"Müzik dışında öyle her zaman pek sevimli biri değil. Sen hoşlanıyor musun ondan?"

"Evet. İyi bir insan bence. Biraz fazla dağınık ve maymun iştahlı ama sevimli."

"Biliyor musun, Mrs. Casaubon'a tapıyor o."

Lydgate gülümsedi, karısının kulağına bir çimdik atarak, "Zavallı adam!" dedi.

Rosamond artık dünyanın hallerini iyice öğrenmeye başladığını düşündü; özellikle de genç kızlığında ancak eski zaman kılık kıyafetleri içinde oynanan, inandırıcılıktan uzak trajediler dışında hayal bile edemeyeceği bir şeyi –kadınların evlendikten sonra da gönüller fethedebileceklerini ve erkekleri kendilerine kul köle gibi bağlayabileceklerini– keşfetmişti. O zamanlar kırsalda yaşayan genç hanımlar, Mrs. Lemon'un okulunda eğitilmiş de olsalar, Racine'den sonraki Fransız edebiyatından pek bir şeyler okumazlardı ve gazeteler, dergiler, toplumu "aydınlatma" konusundaki o muhteşem çabalarını şimdiki gibi skandallara yöneltmeye başlamış değillerdi daha. Ama bir kadının tüm zihnini etkileyebilen, tüm gününü doldurabilen kendini beğenmişlik olgusu, birtakım ufak imalar üzerine –özellikle erkeklerin gönüllerini fethetmek hakkında sayısız olasılıklar akla getiren herhangi bir ima üzerine– onun bol bol hayaller, varsayımlar kurabilmesini sağlamaktadır. Bir kadın için, yanı başında artık kullaşmış veliaht prensiyle birlikte evlilik tahtında –büyük bir ihtimalle, iç huzurlarını yitirmiş öteki tutsak hayranlarının (bunlar yemekten içmekten kesilmişlerse, çok daha iyiydi!) umutsuzca bakan gözleri önünde– otururken bile fetihlerde bulunabilmek, ne büyük bir zevktir. Ancak, Rosamond'un gözü şimdi çoğu zaman kendi veliaht prensi üzerindeydi ve şimdiki durumda onun kesinleşmiş kulluğunun verdiği zevkle yetiniyordu.

Lydgate, "Zavallı adam!" deyince, Rosamond şaka yollu bir merakla, "Neden zavallı oluyor?" diye sordu.

"Neden mi? Siz deniz kızlarından birine tutulan bir erkek ne yapabilir ki? İşini gücünü ihmal eder ve ödenecek faturalar da yığıldıkça yığılır."

"Ama eminim ki sen işini ihmal etmiyorsun. Hep Hastane'desin, ya da yoksul hastalara bakıyorsun – ya da aklın doktorlar arasındaki kavgalarda. Eve gelince ise, sürekli mikroskopunun, ilaç şişelerinin başındasın. İtiraf et, bu işleri beni sevdiğinden daha çok seviyorsun sen."

Lydgate ellerini karısının omuzlarına koydu; sevgi dolu bir ciddiyetle yüzüne bakarak, "Kocanın bir Middlemarch doktorundan öte bir şey olmasını isteyecek kadar yükselme hırsı yok mu sende? Sana zorla, eski bir şairin en sevdiğim şu dizelerini öğreteceğim:

Gururlu olayım diye insan neden uğraşır böyle,
İleride bir gün eğer unutulup gidecekse?
Var mıdır daha iyisi, arkanızda
Yazılmaya değer şeyler bırakmaktan,
Ve okunmaya tüm insanlarca zevkle?

Benim istediğim, hakkında yazılmaya değer şeyler yapmak, Rosy. Ve yaptıklarımı kendim yazmak. Bunu başarmak için çalışmak gerekiyor, tatlım."

"Senin keşifler yapmanı isterim elbette; Middlemarch'tan daha iyi bir yerde yüksek bir mevkiye ulaşmanı benden çok isteyen kimse olamaz. Seni bir gün bile çalışmaktan alıkoyduğumu söyleyemezsin. Ama bir köşeye çekilip insanlardan uzak yaşayamayız ki. Benden bir şikâyetin yok, değil mi, Tertius?"

"Hayır, tatlım, hayır. Her bakımdan fazlasıyla memnunum senden."

"Ama Mrs. Casaubon sana ne diyecekmiş?"

"Kocasının sağlık durumunu sordu. Ama Mrs. Casaubon'un Yeni Hastanemize ileride şahane bir katkısı olacak gibi geliyor bana. Yılda iki yüz sterlin verecek sanırım."

BÖLÜM 44

"Kıyı boyunca gitmem ağır ağır ben,
Dümeni kırar da denizin ortasına,
Enginlere açılırım yıldızların yardımıyla."

Dorothea, Lydgate'le Yeni Hastane'deki defne ağaçları dikili alanın çevresinde yürürlerken ondan Mr. Casaubon'un durumunda hiçbir değişiklik işareti bulunmadığını, kendisiyle sırf kaygılanıp sağlığı ve hastalığı hakkında gerçeği bilmek için görüştüğünü öğrenince, acaba bu kaygı benim söylediğim ya da yaptığım bir şeyden mi ileri geliyor diye düşünerek, birkaç dakika sessiz kalmıştı. Bu sırada yakından ilgilendiği bir amaca hizmet için eline geçen bir fırsatı kaçırmak istemeyen Lydgate cesaretini toplayıp ona, "Sizin ya da Mr. Casaubon'un dikkatini hiç Yeni Hastanemizin ihtiyaçlarına çeken oldu mu, bilmiyorum" dedi. "Şimdiye kadarki gelişmeler benim bu konudaki ısrarımın daha çok kendi çıkarımı düşünüyormuşum gibi görünmesine yol açtı; ama bunun kabahati bende değil; asıl neden, öteki doktorların Hastane'ye karşı bir savaş açmış olmaları. Sanırım siz genellikle bu tür hizmetlerle ilgileniyorsunuz; çünkü hatırlıyorum da Tipton Grange'de sizi ilk gördüğümde –o sırada evli değildiniz daha– bana yoksul köylülerin sefil evlerde yaşamalarının sağlıklarını nasıl etkileyeceği hakkında sorular sormuştunuz."

Dorothea'nın yüzü birden aydınlandı, "Evet, sormuştum" dedi. "Durumun biraz düzelmesi için benim neler yapabileceğimi söylerseniz, size minnettar kalırım. Evlendiğimden beri bu tür şeylerden uzaklaştım." Bir an tereddüt ettikten sonra, "Demek istediğim, bizim köyde insanların rahatları fena değil; bir de zihnim bunun ötesinde bir araştırma yapamayacak kadar meşgul hep. Ama burada, Middlemarch gibi bir yerde, yapılacak çok şey olmalı" diye devam etti.

Lydgate heyecanla, "Dünya kadar" dedi. "Bu hastane tamamen Mr. Bulstrode'un çabalarıyla ve büyük ölçüde onun parasıyla kurulan harika bir eser. Ancak, böyle bir projede her şeyi tek bir kişi ya-

pamaz. Başkalarının da yardım edeceğini ummuş elbette. Şimdi ise kasabada Hastane'nin başarısız olmasını isteyen bazı kimseler var ve bunlar ona karşı yakışıksız, çirkin bir kan davası yürütüyorlar."

Dorothea safça bir şaşkınlık içinde, "Nedeni ne olabilir ki?" diye sordu.

"Başlıca neden, önce Mr. Bulstrode'un sevilen biri olmaması. Kasaba halkının yarısı sırf onun işlerini engellemek için neredeyse kendi rahatlarını kaçırmaya razı. Bu aptal dünyada insanların çoğu, kendi takımlarınca yapılmayan iyi bir şeyin yapmaya değer olduğunu düşünmezler. Buraya gelinceye kadar Bulstrode'la hiçbir ilişkim yoktu benim. Ben ona tarafsız bir gözle bakıyor ve onun bazı fikirleri olduğunu görüyorum; bazı şeyleri başlatmış zaten; bunları kamu yararına yöneltebilirim ben. Yeterli sayıda eğitimli tıp adamı çalışmalarını kendi gözlemlerinin tıpta temel ilkeler ve uygulamalar konusunda reformlar yapılmasına katkıda bulunabileceğine inanarak yürütselerdi, bu alanda kısa sürede genel bir iyileşme görebilirdik. Benim düşüncem böyle. Mr. Bulstrode'la çalışmayı reddetseydim, mesleğimin daha yaygın, daha yararlı hizmetler verebilmesini sağlayacak bir fırsata sırt çevirmiş olacaktım, eminim."

Lydgate'in açıkladığı durum Dorothea'yı ilgilendirmiş ve sevindirmişti. "Sizinle aynı fikirdeyim" dedi. "Ama Mr. Bulstrode'a neden karşı çıkılıyor? Amcamın onunla dostça ilişkileri olduğunu biliyorum."

Lydgate, "İnsanlar Bulstrode'un dindarca tavırlarından hoşlanmıyorlar" deyip sustu.

Middlemarch'ta olup bitenlere tarihte Hıristiyanların uğradıkları büyük zulümlerin ışığında bakan Dorothea, "Böyle bir nedenle muhalefet edenler, sırf bu yüzden çok daha fazla ayıplanmayı hak ediyorlar" dedi.

"Onlara haksızlık etmemek için söylemem gerekir ki, Bulstrode'a itiraz bu kadarla bitmiyor: Kimseyle dostluk etmeyen, buyurgan tavırlı bir adam Bulstrode; ayrıca, ticaretle uğraşıyor ve ticaret erbabının benim hiç anlamadığım birtakım şikâyetleri var ondan. Ama tüm bunların, Middlemarch'ta bölgenin mevcut hastanelerinden daha iyi bir hastane kurmanın güzel bir şey olup olmadığı sorusuyla ne ilgisi var ki? Ancak, şimdiki itirazın temel nedeni, hastanenin tıbbi yönetimini Bulstrode'un bana vermiş olması. Ben bu göreve sevindim elbette. Birtakım iyi çalışmalar yapmak için bir

fırsat sağlıyor bana; beni seçmiş olmasından dolayı Bulstrode'un yüzünü kara çıkarmamam gerektiğinin de farkındayım. Ama sonuç olarak, Middlemarch'ın tüm doktorları var güçleriyle Hastane'ye karşı cephe aldılar; kendileri işbirliği yapmaktan kaçınmakla kalmayıp, tüm bu girişime kara çalıyor ve insanların hastaneye bağışta bulunmalarını önlüyorlar."

Dorothea öfkeyle, "Ne büyük bayağılık!" diye haykırdı.

"İnsan savaşmadan kendi yolunda yürüyemiyor sanırım; savaşmadan neredeyse hiçbir şey yapılamıyor. Bu yörenin insanları şaşırtıcı derecede cahiller. Herkesin önüne çıkmayan bazı fırsatları kullanmış olmaktan başka bir iddiada bulunduğum yok benim; ama genç olmanın, Middlemarch'a yeni gelmiş bulunmanın ve buranın yaşlı doktorlarından biraz daha fazla şey bilmenin insanlarda yarattığı kızgınlık önlenemiyor işte. Gene de, daha iyi bir tedavi yöntemi başlatabileceğime, tıpta kalıcı yarar sağlayabilecek bazı gözlemler ve araştırmalar yapabileceğime inandığım halde, herhangi bir kişisel rahatlık düşüncesinin beni durdurmasına izin verecek olursam, aşağılık bir yaltakçıdan farkım kalmaz ki benim. Ayrıca, ortada hastane fikrindeki ısrarıma gölge düşürecek herhangi bir maaş söz konusu olmadığı için, yürüdüğüm yolda alnım daha da açık."

Dorothea dostça, "Bunu bana söylediğiniz iyi oldu, Mr. Lydgate" dedi. "Eminim Hastane'ye ben de biraz yardımda bulunabilirim. Ne yapacağımı bilmediğim bir miktar param var, bunu düşündükçe çoğu zaman rahatsız oluyorum. Eminim sizinki gibi yüce bir amaç uğruna yılda iki yüz sterlin ayırabilirim. Nelerin topluma büyük yararı dokunacağını bilmek, sizi çok mutlu ediyor olmalı! Keşke ben de her sabah böyle bir bilgiyle uyanabilseydim. Bir hayli çalışıp sıkıntıya giriyor insan ama tüm o çabanın neye yaradığını pek göremiyor!"

Bu son sözleri söylerken Dorothea'nın sesinde bir keder belirmişti. Ama hemen ardından biraz neşelenerek, "Lütfen, Lowick'e gelin de hastane işini biraz daha anlatın bize. Konuyu Mr. Casaubon'a da açacağım. Şimdi acele eve gitmem gerekiyor" diye ekledi.

Gerçekten de o akşam konuyu kocasına açıp hastaneye yılda iki yüz sterlin bağışta bulunmak istediğini söyledi; kendisinin evlendiğinde yürürlüğe giren yılda yedi yüz sterlinlik bir geliri vardı. Mr. Casaubon bu bağış miktarının başka hayır işlerine ayrılacaklarla orantısız olabileceğini söylemenin dışında, herhangi bir itirazda

bulunmadı; ama onun ne düşündüğünü bilemeyen Dorothea iki yüz sterlinde direnince, Mr. Casaubon sesini çıkarmadı. Casaubon para harcamaktan kaçınan bir insan değildi; bağışta bulunmaktan da kaçınmazdı. Şimdiye kadar herhangi bir para meselesinde heyecanlı davranmışsa, bu kesinlikle mal mülk sevgisinden değil, kendisinin tutkuyla bağlı bulunduğu başka bir şeyden dolayı olmuştur.

Dorothea ona Lydgate'le görüşmeye gittiğini söyledi ve Hastane hakkında aralarında geçen konuşmayı kısaca özetledi. Mr. Casaubon karısına bir şey sormadı ama onun Lydgate'le kendisi arasında neler geçtiğini öğrenmek istediğinden emindi. İçindeki o sürekli huzursuz ses, "Benim öğrendiğimi, o da öğrenmiş" dedi. Ancak, ortak bilgilerindeki bu artış, karı kocayı birbirine yaklaştıracak yerde daha da uzaklaştırdı. Mr. Casaubon karısının kendisini sevdiğine güvenemiyordu; güvensizliğin yarattığı yalnızlıktan daha büyük bir yalnızlık var mıdır?

BÖLÜM 45

> "Pek çok kimse, atalarının yaşadıkları o eski günleri övüp göklere çıkarmayı, kendi zamanlarındaki kötülüklere ise verip veriştirmeyi huy edinmiştir. Gerçi bu işi de eskinin hiciv yazarlarından yardım almadıkça doğru dürüst yapamaz, çağdaş kötülükleri ancak öve öve bitiremedikleri bir geçmişi hicvetmekte kullanılmış ifadelerden yararlanarak yerer ve böylece aslında eski kötülüklerle şimdikiler arasında bir benzerlik, bir birlik bulunduğunu göstermiş olurlar. Dolayısıyla, dizeleri bizim zamanımıza aitmiş ve onu anlatıyormuş gibi görünse de, Horatius, Juvenalis ile Persius, geleceği anlatan kehanet sahibi kimseler değillerdi."
>
> Sir Thomas Brown, *Kaba Yanlışlar*

Tüm itirazlar gibi Lydgate'in Yeni Ateşli Hastalıklar Hastanesi hakkında Dorothea'ya kısaca anlattığı o itirazlara da değişik açılardan bakılması kaçınılmazdı. Lydgate'e göre hastaneye yöneltilen itiraz kıskançlık ile aptalca bir önyargının karışımından başka bir şey değildi. Mr. Bulstrode, işin içinde doktorlar arasındaki kıskançlığın yanı sıra kendi planlarını engellenmeyi hedefleyen bir kararlılık da görüyordu; bu kararlılığın başlıca nedeni de, kendisinin canla başla savunmaya çalıştığı o yaşamsal önemdeki dini anlayışa duyulan – insan davranışlarının karmaşıklığı yüzünden kolayca din konusu dışında birtakım gerekçelerin arkasına saklanabilen– bir nefretti. Bu itirazlara, dine dayalı görüşler diyebiliriz. Ancak, bir şeye karşı çıkmak için ileri sürülebilecek nedenler sınırsızdır; çünkü itirazcılar isterlerse bilginin bittiği yerde durma gereği hissetmeden, cehaletin muazzam olanaklarından sonuna kadar yararlanmaya devam edebilirler. Middlemarch'ta muhaliflerin Yeni Hastane ve yönetimi hakkındaki sözleri, pek çok kimse tarafından aynen tekrarlanmaya başlamıştı; çünkü Yaratıcı herkesi özgün düşünebilecek insanlar olarak yaratmamaya dikkat etmiştir; bu yüzden ortalıkta Dr. Minchin'in nazik ılımlılığından, Mezbaha Sokağı'ndaki meyha-

nenin sahibesi Mrs. Dollop'un sert sözlerine kadar, toplumun tüm kesimlerini temsil eden değişik görüşler dolaşmaktaydı.

Mrs. Dollop kendi iddiasına dayanarak gitgide daha çok inanmaya başlamıştı ki, Doktor Lydgate'in niyeti, Yeni Hastane'sinde insanları zehirlemek değilse bile, onları "izninizle" bile demeden kesip biçebilmek için ölmelerini beklemekti; çünkü herkesin bildiği gibi bu doktor daha önce Mrs. Goby'yi –henüz genç bir kızken adına yatırılmış parası olan ve saygınlıkta Parley Sokağı'ndaki hiç kimseden geri kalmayan o kadını– parça parça kesmek istemişti; bir doktor için kötü bir şeydi bu; doktor dediğin, azıcık bir şey biliyorsa, hastalığın ne olduğunu önceden anlayabilmeli, hasta göçüp gittikten sonra cesedi açıp içinde ne varmış diye bakmaya kalkışmamalıydı. Eğer asıl neden bu değilse neymiş, kendisi bilmek isterdi doğrusu. Ama Mrs. Dollop'un dinleyicileri arasında zaten onun bu fikrinin kendilerini bir kalkan gibi koruduğu ve eğer o kalkan bertaraf edilirse, Burke'le Hare'in ağızlarını bağlayıp öldürdükten sonra doktorlara sattıkları cesetler gibi, insanların kesilip biçilmelerinin sürüp gideceği yolunda yaygın bir görüş vardı; sonu idama varacak böyle bir şeyi de Middlemarch'ta hiç kimse istemezdi yani!

Mezbaha Sokağı'ndaki Tankard Meyhanesi'nde dolaşan bir düşünceye doktorların kulak asmayacakları sanılmasın: Herkesin güvenini kazanmış bulunan bu eski meyhane –ki ilk kurulduğunda "Dollop'un Meyhanesi" diye biliniyordu– büyük bir Hayır Kulübü'nün üyelerinin uğrak yeriydi. Bu Kulüp'te daha birkaç ay önce, uzun zamandır doktorları olan Dr. Gambit'in işten çıkarılıp onun yerine son derece şaşırtıcı tedaviler yapabilen ve böylece öteki hekimlerin ümitlerini kestikleri hastaları da kurtaran "şu Doktor Lydgate"in alınıp alınmaması hakkında oylama yapılmış; ama kişisel birtakım nedenlerle, ölümün eşiğindeki kimseleri hayata döndürme gücünü ikircikli bir tercih nedeni sayan ve bunun Tanrı'nın takdirine müdahale etmek olabileceğini düşünen iki üyenin oyları adaylar arasındaki eşitliği Lydgate'in aleyhine çevirmişti. Sonradan Dollop'un meyhanesindeki görüş birliğinden de anlaşılacağı gibi, daha o yıl bitmeden, insanların Lydgate hakkındaki düşünceleri değişmişti.

Oysa bundan bir yılı aşkın bir süre önce, daha Lydgate'in tıbbi becerisi hakkında hiçbir şey bilinmezken, doğal olarak onun

doktorluğuna ilişkin farklı birkaç değerlendirme bulunmaktaydı. Bu değerlendirmelerden ikisi, merkezi belki insanların mide diplerinde, belki de beyin epifizinde bulunan bir olasılık duygusuna dayanıyordu; ama ulaştıkları sonuçlar ayrı da olsa, tam bir kanıt yokluğunda bu duygunun gene de iyi bir rehberlik görevi yaptığı söylenebilirdi. Müzmin hastalıkları olanlar ya da yaşlı Featherstone gibi uzun zamandır hayatlarından neredeyse ümit kesilmiş hastalar, bir de Lydgate'i denemek istemişlerdi; ayrıca, doktorlarından gelen faturaları ödemekten hoşlanmayan pek çok kişi şimdi, çocuklarının ateşi çıkıp ilaç gerektiğinde hiç çekinmeden çağırabilecekleri (eski doktorları bu gibi durumlarda çoğu zaman huysuzluk ederlerdi) yeni bir doktora gitmenin kendileri için çok daha uygun olacağını düşünüyorlardı; işte böyle bir düşünceyle Lydgate'e muayene olmak isteyen herkes, ihtimal onun bilgili, iyi bir doktor olduğuna inanmıştı. Bazı kimseler, "karaciğer hastalıklarına" Lydgate'in ötekilerden daha iyi bir şeyler yapabileceğini; en azından bu yeni doktordan birkaç şişe ilaç almanın kendilerine bir zararı dokunmayacağını, çünkü aldıkları ilaçların işe yaramadığını görürlerse, sarılığı tedavi etmese de insanı hayatta tutabilen o eski Kan Temizleyici Haplar'a yeniden dönebileceklerini düşünüyorlardı. Ancak, bunlar önemsiz kişilerdi. Middlemarch'ın iyi aileleri geçerli bir neden görmedikleri sürece doktorlarını değiştirmezlerdi elbette; ayrıca, Mr. Peacock'un hastalarından bazıları kendilerini bu yeni doktoru sırf eski doktorlarının halefi olduğu için kabullenmeye mecbur hissetmiyor, "muhtemelen Peacock kadar iyi değildir" diyerek ondan uzak duruyorlardı.

Ancak, Lydgate'in kasabaya gelişinden bir süre sonra hakkında anlatılan bazı şeyler insanlarda daha açık seçik beklentilerin doğmasına, aralarındaki görüş ayrılıklarının taraftarlık şeklini alıp keskinleşmesine yol açtı. Söylenenlerin bir kısmı, karşılaştırılacak herhangi bir ölçüt olmadan hesaplanmış ortalama değerler gibi, ne demek istediği hiç anlaşılmayan ama güçlü bir vurguyla biten, etkileyici sözlerdi. Yetişkin bir erkek, bir yılda şu kadar metreküp oksijen yutar dense, bu kim bilir Middlemarch'ın bazı toplumsal kesimlerinde ne büyük bir korku yaratırdı! "Oksijen, ha! Ne olduğunu bilen yok ki; o zaman koleranın ta Dantzic'e, Manchester'in içine kadar gelmiş olmasına şaşmamak gerek, öyle değil mi? Ama karantinanın hiçbir işe yaramadığını söyleyenler var hâlâ!"

Ağızdan ağza hızla yayılan gerçeklerden biri de, Lydgate'in yazdığı ilaçları kendisinin hazırlamadığıydı. Onun bu davranışı, üstün özellikleri ilaç satmamak olan ve bu ayrıcalıklarının şimdi tecavüze uğradığını düşünen üniversite mezunu hekimleri de, Lydgate'in akran saydığı çıraklıktan yetişme pratisyenleri ve eczacıları da kızdırıyordu. Bundan kısa bir süre önce olsaydı o hekimlerle eczacılar, Londra'dan hekimlik belgesi bulunmadığı halde hastalarından ilaç parası dışında herhangi bir ücret talebinde bulunmak cüretini gösteren bir doktora karşı harekete geçerlerse, yasaların kendilerinden yana çıkacağına güvenebilirlerdi. Ama Lydgate bu yeni girişiminin meslektaşlarından daha çok halk kitlelerini kızdıracağını tahmin edecek kadar deneyim sahibi değildi. Kendisine bu konuda nazikçe sorular soran Mr. Mawmsey'ye, akılsızlık edip önünü ardını hesaplamadan hemen sıradan kimselerin kavrayacağı biçimde bir açıklama yaparak, kendi hastası olmasa da Top Market'te önemli bir bakkal olan bu adama, doktorların muayene ettikleri hastalara ilaç satmalarının onların itibarlarını düşüreceğini anlattı; eğer doktorlar hizmetlerinin karşılığını sırf yazdıkları hapların, şurup ve benzeri ilaçların ücretini içeren yüklü faturalar yoluyla alacak olurlarsa, bundan tüm toplumun zararlı çıkacağını söyledi.

Ardından düşüncesizliği iyice artırarak, "İşini canla başla yapmaya çalışan doktorlar zamanla işte bu şekilde, neredeyse hekimlik taslayan şarlatanlar kadar zararlı olabiliyorlar" dedi. "Çünkü ekmek paralarını kazanmak için kralın sadık uyruklarına aşırı miktarlarda ilaçlar yazıp satmak zorunda kalıyorlar; bu ise, kötü bir ihanet demektir, Mr. Mawmsey; insanın karakter yapısını sinsice kemirip harap eden bir şeydir."

Mr. Mawmsey yalnızca yöredeki hayır kurumunun bir görevlisi değil (o sırada Lydgate'le yoksullara nakdi ve tıbbi yardım konusunu görüşüyordu), aynı zamanda astım hastası ve çocuk sayısı gitgide artan bir aile babasıydı; bu yüzden tıbbi açıdan da, kişisel açıdan da gerçekten önemli bir adam ve seçkin bir bakkaldı. Saçlarını hep alevler içinde yükselen bir piramit şeklinde tarayan Bakkal Mawmsey, biriyle yüz yüze konuşurken ona inandırıcı bir saygı gösterir, işi şakaya vururmuş gibi yaparak övgülerde bulunur, ancak tedbirli davranıp o sırada kendi zihninden neler geçtiğini kesinlikle belli etmezdi. İşte Lydgate'in soruları yanıtlayış biçimini etkileyip belirleyen de, onun soru sorarkenki bu şakacı, dostça tavrı olmuştu.

Ama aklı başında kimseleri burada uyaralım; aceleyle bu gibi uzun açıklamalara girişmekten kaçınsınlar, yoksa yanılgı imkânlarını da yanlış yere kendilerine karşı çıkacakların sayısını da artırırlar.

Lydgate gülümseyerek sözlerini bitirip ayağını üzengiye geçirdi. Mr. Mawmsey her şeyi açıkça anlamış bir kimsenin edasıyla gülerek, "İyi sabahlar, efendim, iyi sabahlar" dedi, ama "kralın sadık uyrukları"nın kimler olduğunu anlasaydı, kahkahalarla gülerdi. Aslında kafası karışmıştı. Kendisi yıllardır her kalemi ayrı ayrı dikkatle yazılıp belirtilmiş ilaç faturaları ödeyegelmişti ve bu yüzden verdiği her iki buçuk şilin on sekiz peni karşılığında kendisine değerini açıkça hesaplayabildiği ilaçların gönderildiğinden emin olmuştu. Bir eş ve baba olarak sorumluluklarından biri saydığı bu işi seve seve yapmış, her zamankinden daha yüklü gelen bir faturayı, göğsünü kabartan bir saygınlık işareti olarak görmüştü. Ayrıca, Mr. Mawmsey "kendine ve ailesine" büyük yarar sağlayan bu ilaçların etkileri hakkında sağlam fikirler ileri sürecek bir yetkinliğe ulaşmıştı; bu yüzden Mr. Gambit'e yardımı olsun diye, hastalıkların belirtilerine ilişkin zekice açıklamalar yapabiliyordu. Gambit mesleki açıdan Wrench'in ya da Toller'ın düzeyinin az altında bir doktordu; özellikle erkek ebe olarak ün kazanmıştı; Mr. Mawmsey diğer bakımlardan onu pek beğenmez, ama sesini alçaltarak, ilaç konusunda öteki doktorların hepsinden üstün saydığını söylerdi.

Aslında işin içinde daha derin nedenler vardı; Mawmsey'nin kasabaya yeni gelmiş bir doktordan duyup bakkal dükkânının üstündeki oturma odasında karısına naklettiğinde daha da zayıf görünen o yüzeysel açıklamalardan daha derin nedenlerdi bunlar. Mrs. Mawmsey doğurgan bir anne olarak önemsenmeye alışmış bir kadındı; doğumlarını genellikle Mr. Gambit yaptırır, ancak Mr. Gambit ara sıra aniden rahatsızlanınca, Dr. Minchin'i çağırmaları gerekirdi.

Sözcükleri biraz uzatarak ağır ağır konuşan Mrs. Mawmsey kocasına, "Bu Mr. Lydgate ilaç kullanmanın bir yararı yok mu demek istiyor yani?" diye sordu. "O zaman söylesin bakalım bana, Panayır zamanından önce bir ay süreyle kuvvet şurubu içmesem, tüm o sıkıntıya nasıl dayanacakmışım ben, ha? Bağırıp müşteri çekmeye çalışan adamlarımız için neler hazırladığımı bir düşünsene, hayatım!" Mrs. Mawmsey bu sırada, yanında oturan yakın bir kadın arkadaşına döndü: "Koskoca bir kıymalı börek, fileto dolmaları,

dana rosto, domuz budu, dil ve daha neler, neler! Ama beni asıl ayakta tutan, o pembe şurup, kahverengi olanı değil. Şaşıyorum sana, Mr. Mawmsey; o kadar tecrüben var, gene de durup sabırla dinlemişsin şu adamı. Ben olsam hemen ona, ilaçların değerini bilecek kadar aklım var benim der, keserdim."

Mr. Mawmsey, "Hayır, hayır" diye atıldı; "Kendi görüşümü söyler miyim ona hiç. Benim düsturum şu: Her şeyi dinleyecek, kararı kendin vereceksin. Ama Lydgate kiminle konuştuğunun farkında değildi. Beni parmağında oynatamaz o. İnsanlar çoğu zaman, 'Mawmsey, budalanın tekisin sen' dermiş gibi bana neler söylüyorlar, neler. Ama ben içimden gülüyor, onların huyuna suyuna giderek, zayıf yanlarını iyice ortaya çıkarıyorum. İlaçlar şahsıma ve aileme zarar vermiş olsaydı, şimdiye kadar çoktan anlardım ben bunu."

Ertesi gün Mrs. Mawmsey, Mr. Gambit'e Lydgate'in orada burada herkese ilaçların hiçbir yararı yok dediğini söyledi.

Temkinli bir şaşkınlıkla kaşlarını kaldıran Gambit, "Öyle, ha!" dedi (iriyarı, şişman, boğuk sesli bir adamdı Gambit; parmağında koca bir yüzük vardı). "Öyleyse hastalarını nasıl iyileştirecekmiş ki?"

Sözlerine genellikle şahıs zamirlerini vurgulayarak güç katan Mrs. Mawmsey, "*Ben* de onu diyorum işte" dedi. "Ne zannediyor *o* yani; insanlar sırf evlerine gelip yanlarında biraz oturuyor, sonra da kalkıp gidiyor diye, kendisine ücret mi ödeyeceklermiş?"

Mr. Gambit de gelip Mrs. Mawmsey ile oturur; başka konular arasında kendi sağlığı hakkında da uzun uzun konuşurdu; ama orada fazladan geçirdiği vakti ve anlattığı kişisel şeyleri ücrete dahil etmediğinden, Mrs. Mawmsey'nin sözlerinin hiçbir ima taşımadığını biliyordu. Bu yüzden, şakaya vurup, "Eh, Lydgate yakışıklı bir adam, biliyorsunuz" dedi.

"*Başkaları* buyursun alsınlar ama *benim* doktorum olamaz *o*" dedi Mrs. Mawmsey.

Dolayısıyla, Mr. Gambit rekabet korkusuna kapılmadan, yörenin en büyük bakkalının evinden ayrıldı; ama şimdi Lydgate'in kendi dürüstlüklerini ilan etmek suretiyle başkalarını gözden düşürmeye çalışan ikiyüzlülerden olduğunu, birilerinin çıkıp onun gerçek yüzünü herkese göstermesinin bu uğurda harcanacak emeğe değeceğini düşünmeye başlamıştı. Mr. Gambit'in yeterli sayıda hastası vardı; ancak bunların çoğu perakende ticaret kesiminden ailelerdi

ve belli ki yaptıkları ayni ödemelerle, Gambit'in toplam gelirindeki nakit miktarını azaltıyorlardı. Ayrıca Gambit, hangi yolla ve nasıl yapacağını bilmediği sürece, Lydgate'in gerçek yüzünü kendisinin göstermeye kalkışmasının harcayacağı çabaya değmeyeceğini düşünüyordu. Aslında Gambit iyi eğitim görmüş biri değildi; bugünkü durumuna meslektaşlarının küçümsemelerini göğüsleyerek ulaşmıştı; her ne kadar solunum organının adına "ahceğerler" dese de, bu onun iyi bir ebe olmasını engellememişti.

Öteki doktorlar kendilerinin daha bilgili ve becerikli oldukları inancındaydılar. Aralarında hasta sayısı en yüksek olan Mr. Toller, aynı zamanda Middlemarch'ın köklü bir ailesinden geliyordu; bu ailede hukuk alanında ve –perakende ticaret düzeyinin üstündeki– her alanda kimseler vardı. Mr. Toller öfkeli dostumuz Dr. Wrench'in aksine, kendisini kızdırabilecek şeyler karşısında son derece sakin davranan terbiyeli, sessiz, şakacı, konuksever bir adamdı; fırsat bulduğu zaman hoşça vakit geçirmeyi pek severdi; Mr. Hawley ile arası çok iyiydi; Mr. Bulstrode'a karşı ise, düşmanca bir tavır içindeydi. Böylesine yumuşak huylu, hoş bir insanın kendi hayat tarzına hiç bakmadan hastalarına, kan alarak, yakı vurarak, onları aç bırakarak, aşırı derecede sert tedaviler uyguluyor olması tuhaf görünebilir; ancak bu çelişki, hastaları arasında onun doktorluktaki becerisine duyulan güveni daha da artırmıştı. Bu insanlar Mr. Toller'ın genellikle uyuşuk ve ağır hareket ettiğini, ama tedavilerine canla başla giriştiğini ve hiç kimsenin tıp mesleğine ondan daha fazla itibar kazandırmadığını söylüyorlardı; Mr. Toller çağrıldığı eve biraz geç gelirdi, ama gelince de kesinlikle iyi *bir şeyler* yapardı. Çevresinde herkesçe çok sevilen bir adamdı; bir kimsenin aleyhine herhangi bir imada bulundu mu, sesine verdiği umursamaz alaycı eda, sözlerinin etkisini iki kat artırırdı.

Mr. Peacock'un yerine gelen doktorun hastalarına yazdığı ilaçları artık kendisinin hazırlamayacağını her duyuşunda, Mr. Toller gülümseyerek, "Öyle ha!" demekten bıkmıştı artık. Mr. Hackbutt bir yemek davetinde şaraplar içilirken aynı şeyi söyleyince, güldü ve, "Dibbitts şimdi elindeki tüm bayat ilaçlardan kurtulacak demektir. O ufak tefek adamı severim ben, şansının yaver gittiğine sevindim" dedi.

Mr. Hackbutt, "Ne demek istediğini anlıyorum, Toller; seninle kesinlikle aynı fikirdeyim" dedi. "Fırsatını bulmuşken bu hususta

ben de bir şeyler söyleyeceğim. Bir doktor hastalarının kullandığı ilaçların kalitesinden sorumlu olmalı. Mevcut uygulamada doktorun yazdığı ilaçları ücret karşılığı kendisinin hazırlamasının gerisindeki temel mantık da budur zaten; aslında hiçbir iyileştirme sağlamayacak böyle bir reform gösterişçiliğinden daha kötü hiçbir şey yok bence."

Mr. Toller alaycı tavrıyla, "Gösterişçilik mi dedin, Hackbutt? Ortada öyle bir durum göremiyorum ben. İnsan hiç kimsenin inanmadığı bir şeyi kendisine gösteriş aracı yapamaz ki. Ortada reform diye bir şey yok zaten; mesele, ilaçlardan elde edilecek kârın doktora eczacı tarafından mı, yoksa hasta tarafından mı ödenecek olması; bir de, muayene adı altında ek bir ücretin alınıp alınmayacağı" dedi.

Mr. Hawley şarap sürahisini Mr. Wrench'e geçirirken, "Elbette ya, senin her zamanki o kahrolası yutturmacanın yeni şekillerinden biri bu" dedi.

Çoğu zaman az yiyip az içen Mr. Wrench partilerde sık sık şarabı fazla kaçırır ve sonunda daha da huysuzlaşırdı.

"Yutturmacaya gelince, Hawley, birini suçlamak için kolayca kullanılan bir kelimedir bu" dedi. "Ama benim asıl karşı çıktığım şey, doktorların kendi yuvalarına pislemeleri ve hastalarına ilaçları kendisi hazırlayan bir taşra doktoru saygın biri olamaz diyerek orda burda yaygara koparmaları. Böyle bir ithamı hakaret sayıyor ve aynen iade ediyorum. Bence bir doktorun meslektaşlarına oynayabileceği en yakışıksız oyun, onca zamandır herkesten itibar görmüş bir uygulamayı kötüleyen yeniliklere kalkışmaktır. Ben böyle düşünüyorum ve yanıldığımı söyleyecek herkese karşı fikrimi savunmaya hazırım." Mr. Wrench'in sesi şimdi son derece tiz çıkmaya başlamıştı.

Mr. Hawley ellerini pantolonunun ceplerine sokarak, "Bu hususta sana katılamıyorum, Wrench" dedi.

Mr. Toller uzlaştırıcı bir tavırla araya girdi; Mr. Wrench'e bakarak, "Aziz dostum, ortada bizlerden çok, diplomalı hekimlerin haklarına bir tecavüz var. Saygınlığa gelince, o da Sprague ile Minchin'in sorunu" dedi.

Mr. Hackbutt sırf kendi düşüncesini belirtmek isteğiyle, "Tıpla ilgili yasalarda bu tür hak ihlallerine karşı hiçbir önleyici hüküm yok mu? Yasalar ne diyor, Hawley, ha?" diye sordu.

"Yasaların yapacağı bir şey yok" dedi Hawley. "Sprague için araştırmıştım. Mahkemeye gitsen, kahrolası bir yargıcın vereceği karara toslar, burnunu kırarsın, işte o kadar."

"Peh! Yasaya falan gerek yok" dedi Mr. Toller. "Lydgate'in yapmaya kalkıştığı şey hekimlik bakımından sırf saçmalık. Hastaların hiçbirinin hoşuna gitmeyecek bu; hele hele Peacock'un uzun zamandır kan aldırmaya alışmış hastalarının. Yolla şu şarabı sen bana."

Mr. Toller'ın tahmini kısmen doğru çıktı. Lydgate'i kendilerine doktor seçmeyi akıllarından bile geçirmeyen karı koca Mawmsey'ler onun ilaçlar konusundaki sözlerinden tedirgin olduklarına göre, Lydgate'in kendi hastalarının "doktor bey elinden gelen tüm yolları denedi mi acaba?" diye bir parça kaygıya kapılmaları kaçınılmazdı. Mr. Powderell insanlar hakkında her zaman olumlu düşünen biriydi; ancak, anladığı kadarıyla Lydgate'in ilaç işine daha iyi bir düzen getirmeye çalıştığını düşünerek onu eskisinden de fazla takdir eden bu iyi kalpli adamın zihninde bile şimdi, karısının nükseden yılancık hastalığı sırasında huzurunu kaçıran birtakım kuşkular belirmiş ve tutup Lydgate'e, daha önce benzer bir durumda Mr. Peacock'un hastaya topak topak iri haplar içirdiğini, bunların ne olduğunu tam bilmediğini, ama olağanüstü etkileri sayesinde Mrs. Powderell'i son derece sıcak bir ağustos günü başlayan hastalığından daha eylül sonundaki kutsal Michaelmas günü gelmeden kurtardığını söylemek zorunda kaldı. Böylece, Lydgate'in duygularını incitmemek ile karısının iyileşmesi için her yolu denemek kaygısı arasında bocalayan Mr. Powderell, sonunda gizlice Mrs. Powderell'i değerli bir Middlemarch ilacı olan ve kanda hemen etkisini göstererek her türlü hastalığı kaynağında durduran 'Widgeon'un Kan Temizleyici Hapları'ndan almaya ikna etti. Bu ek önlemden Lydgate'e söz edilmeyecekti; Mr. Powderell'in kendisinin de bu haplara kesin bir güveni yoktu; Tanrı'nın lütfuyla belki karısına iyi gelir diye umuyordu, o kadar.

Ancak, mesleğinin belirsizliklerle dolu bu ilk aşamasında Lydgate'in yardımına, biz fanilerin hiç düşünmeden "talih kuşu" adını verdiğimiz şey yetişti. Bir yere yeni gelip yaptıkları tedavilerle bazı kimseleri şaşırtmamış hiçbir doktor yoktur sanırım; bunlar, talihin "onay belgeleri" denebilecek tedavilerdir ve elle yazılmış ya da basılı belgeler kadar değerlidirler. Lydgate'in baktığı birkaç hasta iyileşmişti; onlar arasında hastalıkları tehlikeli olanlar bile vardı; bunun

üzerine etrafta yeni doktorun yeni yöntemlerle hastalarını ölümün eşiğinden döndürecek bir beceriye sahip olduğu söylenmeye başladı. Bu vesileyle yapılan saçma sapan konuşmalar Lydgate'i çok kızdırıyordu, çünkü söylenenler tam da vicdan ve ilke tanımayan yetersiz bir kimsenin arzu edeceği bir itibarı sağlayacak türden sözlerdi. Lydgate emindi ki, için için duydukları öfke yüzünden öteki doktorlar kendisini insanları cahilce övgülerde bulunmaya teşvik etmekle suçlayacaklardı. Ancak, cahilce sözlere karşı savaşmanın sis bulutlarını kırbaçlamak kadar işe yaramadığını gördükçe, Lydgate'in o gururlu açıksözlülüğü bile çaresiz kalıyor ve böylece "talih kuşu" ısrarla bu övgüleri kullanmaya devam ediyordu.

Tam o sıralar iyilikseverliği tutup, temizlikçisinde ortaya çıkan birtakım korkunç ağrılarla ilgilenen Mrs. Larcher, Dr. Minchin'i çağırdı ve ondan kadını hemen muayene ederek, Sağlık Yurdu için teşhisini bildiren bir belge vermesini istedi. Dr. Minchin hastayı muayene etti, sonra da ağrıların bir tümörden ileri geldiğini belirten bir rapor yazdı ve raporda adı geçen Nancy Nash'in ayakta tedavi görmesi tavsiyesinde bulundu. Nancy Sağlık Yurdu'na giderken yolda evine uğradı; tavan arasındaki bir odada kiracı olarak kaldığı bu ev bir korse yapımcısıyla karısınındı. Karı koca Dr. Minchin'in raporunu okumak isteyince Nancy kâğıdı onlara uzattı ve böylece Churchyard Lane civarındaki dükkânlarda herkes, vücudunda bir tümör varmış diye acıyarak Nancy hakkında konuşmaya başladı. Önce ördek yumurtası büyüklüğünde ve aynı sertlikte olduğu söylenen tümör, günün ilerleyen saatlerinde neredeyse "senin yumruğun" kadar oldu. Bunu duyanların çoğu tümörün kesilip alınması gerektiği görüşünde birleştiler; ama içlerinden biri, bir yağ, bir başkası "kırmız böceğinden yapılan bir boya" bildiğini, bunlar yeterli miktarlarda içilince, yağın tümörü yavaş yavaş parçalara ayırarak, kırmız boyasının ise tümörü kemire kemire yumuşatarak küçülttüğünü söyledi.

Nancy'nin Sağlık Yurdu'na gittiği gün, Lydgate'in orada çalıştığı günlerden biriydi. Lydgate sorular sorup Nancy'yi muayene ettikten sonra yurdun devamlı doktoruna alçak sesle, "Tümör değil bu, adale kasılması" dedi. Hastaya bir yakı vurulması ve demir içerikli bir şurup hazırlanması için talimat verdi; Nancy'ye de, "yanında çalıştığım en iyi insan" dediği Mrs. Larcher'a iletilmek üzere, iyi beslenmesi gerektiğini bildiren bir not yazdı ve evine gidip dinlenmesini söyledi.

Ancak, çok geçmeden Nancy tavan arasındaki odasında daha da kötüleşti; tümör sanılan şey gerçekten yakıyla kaybolmuş ama eskisinden de şiddetli bir ağrıyla hastanın başka bir yerinde ortaya çıkmıştı. Korsecinin karısı gidip Lydgate'i getirdi; Lydgate on beş gün süreyle gelip Nancy'ye baktı ve bu tedavi sonunda kadın iyice sağlığına kavuşarak yeniden çalışmaya başladı. Gene de, Churchyard Lane ile öteki sokaklarda Nancy'nin hastalığının tümör olduğu söylenmeye devam etti – Mrs. Larcher tarafından bile; çünkü Lydgate'in tedavideki olağanüstü başarısı Dr. Minchin'e bildirildiğinde, Dr. Minchin elbette ki, "Tümör değilmiş; tümör teşhisi koymakla hata etmişim ben" dememiş, onun yerine, "Öyle mi! Ben hastalığı ameliyatlık bir vaka olarak gördüm; ama ciddi tehlike arz eden bir şey değildi zaten" diye karşılık vermişti. Ama Nancy'nin Sağlık Yurdu'na ilk gidişinden iki gün sonra oraya uğradığında, kendisinin yolladığı kadının durumunu sorup gerçeği yurdun devamlı doktorundan öğrenince, Minchin için için öfkelenmişti; doktor genç bir delikanlıydı; amiri olan bir doktoru, şimdi hiç korkup çekinmeden bozum edebileceğini düşünüp durumu ona olduğu gibi anlatmıştı. Dr. Minchin pratisyen bir doktorun üniversite mezunu bir hekimin teşhisine böyle açıkça karşı çıkmasını çok çirkin bulmuştu; sonradan, Lydgate'in meslek adabını hiçe saydığından yakınan Wrench'e kendisinin de aynı fikirde olduğunu söyledi. Lydgate ise bu tedavi olayına dayanarak kendini yüceltmek ya da (özellikle) Minchin'i küçümsemek gibi bir şeye kalkışmadı; bu tür yanlış değerlendirmelerin düzeltilmesi, meslekte aynı liyakate sahip kimseler arasında sık sık görülen bir şeydi. Ancak insanlar herkesi hayrete düşüren o tümör olayını dillerine dolamışlardı bir kere; hiç kimse kanserle tümör arasında açık bir fark gözetmediği için vücutta dolaşan o şişkinliğe daha da korkunç bir kanser türü diye bakılıyordu; öyle ki, Lydgate'in ilaçlarla ilgili yöntemine duyulan yaygın önyargı, sonunda Nancy Nash'i acılar içinde kıvrandıran inatçı, kaskatı bir tümörü hızla alt etmek suretiyle kanıtladığı o harika becerisi karşısında yenilgiye uğradı.

Lydgate'in elinden ne gelirdi ki? Size beceriniz konusunda hayranlığını ifade eden bir hanıma tamamen yanıldığını, hayranlığının saçma olduğunu söylemek çirkin bir şeydi; hastalıkların temel niteliklerinden söz etmeye kalkışmak ise, meslek adabına aykırı davranışlarına bir yenisini eklemekten öte bir işe yaramayacaktı.

Dolayısıyla, geçerli hiçbir yanı bulunmayan bu cahilce övgünün insanlarda yarattığı başarı beklentisi, sonunda Lydgate'i ürkütür bir duruma geldi.

Nancy Nash'den çok daha fazla tanınan bir hastanın –Mr. Borthrop Trumbull'un– tedavisinde Lydgate, sıradan bir doktor olmadığını herkese bir kez daha gösterdiğinin farkındaydı; ama kazandığı başarı konusunda içi gene rahat değildi. Belâgat sahibi müzayedecimiz bir zamanlar Mr. Peacock'un hastası olduğundan, kendisini sürekli doktoru olarak seçmek istediğini Lydgate'e önceden bildirmişti; bu yüzden, zatürreeye yakalanınca ona haber yolladı. Trumbull güçlü kuvvetli bir adam, Lydgate'in doğruluğunu kanıtlamayı umduğu bir teoriyi üstünde sınayabileceği iyi bir denekti: Bu deneyde, olabildiğince kendi seyrine bırakılan ilginç bir hastalığın nasıl geliştiği gözlenecek ve gelecekte doktorlara rehber olmak üzere tüm aşamaları kaydedilecekti. Lydgate, Trumbull'un rahatsızlığını anlatırkenki heyecanlı ve ilgili tavırlarına bakarak, onun tedavisine ilişkin tüm işlemleri bilmekten ve kendi tedavisine ortak edilmekten hoşlanacağını düşündü. Trumbull'a güçlü bir bünyeye sahip olduğunu ve bu sayede (dikkatli bir gözetim altında tutulduğu sürece) hastalığının kendi seyrine bırakılabileceğini; böylece birlikte, her evresi ayrı ayrı açıkça izlenen güzel bir hastalık örneği ortaya koyabileceklerini anlattı ve onda bilimsel bir işlemde gönüllü deneklik ederek kendi solunum organındaki bir rahatsızlığın tüm toplumun yararına kullanmasını sağlayacak ender bir zihin gücü gördüğünü söyledi.

Mr. Borthrop Trumbull duyduklarına pek şaşırmamıştı; Lydgate'in önerisini hemen kabul etti ve kendisi gibi bir adamda ortaya çıkacak bir hastalığın tıp bilimi açısından büyük bir fırsat olduğu görüşünü yürekten benimsedi.

Soluk almakta çektiği güçlük yüzünden şimdi pek acıklı bir hal alan her zamanki gösterişli konuşma biçimiyle, "Siz hiç korkmayın, efendim; *vis medicatrix* nedir, bundan tamamen habersiz biriyle konuşuyor değilsiniz" dedi. Ve vücut ateşinin önemini belli eden sürekli bir termometre kullanımının, bir mikroskopa bakılacak nesneler sağladığını bilmenin ve vücut salgılarının itibarına yakışır pek çok yeni sözcük öğrenmenin verdiği moral destek sayesinde, önerilen ilaçsız tedaviye gözünü kırpmadan dayandı. Çünkü Lydgate konuşmalarında arada bir tıbbi terimlere de yer vererek hastasını pohpohlamak gerektiğini bilecek kadar zeki bir adamdı.

Hasta yatağından kalktıktan sonra Mr. Trumbull'un, bedensel olduğu kadar zihinsel gücünü de gösterdiği bir hastalık konusunda konuşmak ve hastasının yüksek niteliklerini anlayan doktorunu överek onu ödüllendirmek isteyeceğini kolayca tahmin edebiliriz. Müzayedecimiz nankör bir adam değildi; ucunun kendisine dokunmayacağını hissettiği durumlarda, herkese hakkını teslim etmeyi severdi. Lydgate'in "diğer doktorların hepsinden daha fazla şey bildiğine, mesleğinin sırlarına akranlarının büyük bir kısmından çok daha derinden vâkıf olduğuna" inanıyordu; ayrıca, doktorunun sözleri arasından kulağına takılan "ümit yöntemi" ifadesi ve birtakım bilimsel sözler, şimdi zihninde tatlı tatlı yankılanmaya başlamıştı.

Bu olay geçtiğinde Mr. Wrench'in Lydgate'e Fred Vincy'nin hastalığı yüzünden beslediği düşmanlık henüz o kadar belirgin ve kişisel bir niteliğe bürünmüş değildi. Yeni gelen doktor, rakip olarak daha o zamanlar ileride baş ağrıtacak birine benziyordu; ama yönelttiği eleştirilerle ya da haklarındaki ters sözleriyle, kendisinden yaşlı doktorlara –denenmemiş birtakım fikirlerle uğraşamayacak derecede güç koşullar altında çalışan, işleri başlarından aşkın meslektaşlarına– şimdiden büyük bir sıkıntı kaynağı olduğu kesindi. Bir iki yörede hastalarının sayısını artırmıştı; iyi bir aileden geldiği söylendiğinden, daha ilk baştan hemen herkesçe davetlere çağrılmış, bu yüzden de öteki doktorlar, kasabanın en itibarlı kimselerinin evlerindeki akşam yemeklerinde onunla tanışmak zorunda kalmışlardı; ama görülüyordu ki, hoşlanmadığınız bir adamla tanışmak zorunda kalmak, her zaman karşılıklı bir sevgi bağıyla sonuçlanmıyor. Bölgenin doktorları aralarında her konuda anlaşamasalar da, Lydgate'in kibirli küstah bir genç olduğu, ancak gene de herkese üstün çıkmak uğruna Bulstrode'a dalkavukluk edip yaranmaktan geri durmayacağı konusunda fikir birliği içindeydiler. Adı, Bulstrode karşıtlarının baş bayraktarlığına çıkan Mr. Farebrother'ın Lydgate'le dost olup onu sürekli savunması ise, Farebrother anlaşılmaz bir şekilde iki cephede birden savaşıyor, diye yorumlanıyordu.

Tüm bunlar Mr. Bulstrode Yeni Hastane'nin yönetimi için belirlediği kuralları ilan eder etmez doktorların öfkeden patlamalarına yol açacak hazırlıklardı; o sırada Bulstrode'un isteklerine ve keyfî kararlarına müdahale için ellerinden bir şey gelmemesi onları büs-

bütün çileden çıkarıyordu, çünkü Lord Medlicote dışında herkes, Eski Sağlık Yurdu'na yardımda bulunmayı tercih ettiklerini ileri sürerek, Yeni Hastane binasının yapılmasına katkıda bulunmayı reddetmişti. Masrafların hepsini kendisi karşıladığından, Mr. Bulstrode Hastane'yle ilgili fikirlerini önyargılı öteki yardımseverlerden gelebilecek engellere takılmadan uygulamaya hak kazandığını düşünerek bu duruma artık üzülmüyordu; ancak çok para harcamak zorunda kalmıştı ve binanın yapımı gecikmişti. İnşaat işini Caleb Garth yürütüyordu ama çalışmalar ilerlediği sırada sağlığı bozulunca, daha binanın içinin döşenmesine başlanmadan Caleb elini o işten tamamen çekmişti. Hastane hakkında konuşurken Caleb sık sık, para için üstüne gidildiğinde Bulstrode'un bir sürü laf edebileceğini ama doğramaların, taş işlerinin sapasağlam olmasını sevdiğini, sıhhi tesisattan, bacalardan da iyi anladığını söylüyordu. Gerçekten de Yeni Hastane Bulstrode'un çok yakından ilgilendiği bir projeydi artık ve idaresini bir yönetim kurulu olmadan dilediği gibi yürütebilmek uğruna her yıl seve seve yüklü bir miktar parayı gözden çıkarmaya hazırdı; ancak gönlünde yatan başka bir hedef daha vardı ve Middlemarch çevresinde bir arsa satın almayı gerektiren bu hedef için de para lazımdı. İşte bu yüzden Mr. Bulstrode şimdi Hastane'nin işletme masraflarına hatırı sayılır miktarlarda katkıda bulunacak kişiler arıyordu. Bu arada Hastane'nin yönetim şeklini de ana hatlarıyla belirlemişti: Yeni Hastane'de yalnızca ateşli hastalıklara bakılacak, başhekimliğe de çalışmalarında –özellikle Paris'teki çalışmalarında– önemli gördüğü tüm karşılaştırmalı araştırmaları serbestçe yürütebilmesi için Lydgate getirilecekti; konuk hekim olarak çalışan öteki doktorların görevi, danışmanlıkla sınırlı kalacak ve Lydgate'in vereceği son kararlara itiraz hakları bulunmayacaktı; Hastane'nin genel yönetimi ise, Mr. Bulstrode'a bağlı, her biri yaptığı bağış oranında oy hakkına sahip beş kişiye veriliyordu; bunlardan herhangi birinin ayrılması durumunda boşluk, Yönetim Kurulu'nun vereceği kararla doldurulacak, küçük bağışçılar yönetime hiçbir şekilde katılmayacaklardı.

Kasabadaki doktorların hepsi Ateşli Hastalıklar Hastanesi'ne konuk hekim olmayı reddettiler.

Lydgate, Mr. Bulstrode'a "Pekâlâ" dedi, "elimizde ilaç hazırlamayı da bilen açık düşünceli ve temiz çalışan çok iyi bir yardımcı doktorumuz var; bir de haftada iki kez Crabsley'den gelmek üzere

Webbe'i çağırırız; taşrada doktorluk yapanların hiçbirinden geri kalmaz o; ayrıca sıra dışı bir ameliyat çıkarsa, Brassing'den Protheroe'yu getiririz. Benim de daha fazla çalışmam gerekecek, o kadar. Sağlık Yurdu'ndaki işimi şimdiden bıraktım zaten. Buradaki doktorların karşı çıkmalarına rağmen planımız başarıyla yürüyecek ve sonradan onlar da seve seve aramıza katılacaklar. Hiçbir şey şimdiki gibi kalamaz; yakında zorunlu olarak birçok alanda reformlar yapılacak; işte o zaman belki gençler gelip bizim burada eğitim görmek isteyecekler." Lydgate'in keyfi iyice yerindeydi.

Mr. Bulstrode, "Ben korkup yılacak bir adam değilim, bundan emin olabilirsiniz, Mr. Lydgate" dedi. "Yüce amaçlar uğruna canla başla çalıştığınızı gördüğüm sürece size desteğim hep devam edecektir. Ayrıca, şimdiye kadar bu kasabadaki kötülüklere karşı âcizane çabalarımı hiç yardımsız bırakmayan Tanrı'nın, bundan sonra da lütfunu benden esirgemeyeceğine güveniyorum. İdarede bana yardımcı olacak münasip yöneticiler bulacağımdan da eminim. Tipton'dan Mr. Brooke şimdiden muvafakatini bildirip her yıl bağışta bulunacağına dair söz verdi. Miktarını tespit etmiş değil daha; fazla bir şey bağışlayacağını pek zannetmem. Ama Yönetim Kurulu'ndaki üyeliği faydalı olacaktır."

Mr. Bulstrode'a göre faydalı bir üye, ortaya hiçbir yeni görüş atmayan ve hep kendisiyle aynı yönde oy kullanan bir kimse olmalıydı.

Doktorlar Lydgate'ten hiç hoşlanmadıklarını saklamıyorlardı artık. Dr. Sprague'in de Dr. Minchin'in de Lydgate'in bilgisine ya da tedavi yöntemlerini geliştirme isteğine bir diyecekleri yoktu; kızdıkları şey, onun kimse tarafından inkâr edilmeyen kibriydi. Konuşmalarında Lydgate'i küstah ve iddialı bulduklarını, sırf gösteriş ve yaygara uğruna pervasızca yeniliklere kalkıştığını, bunun ise şarlatanların başlıca özelliği olduğunu ima ediyorlardı.

Şarlatan sözcüğü bir kez ortaya atıldı mı, bir daha dillerden düşmezdi. O günlerde dünya, sahte doktor Mr. St. John Long'un şaşırtıcı becerileri hakkındaki söylentilerle çalkalanıyor, "asilzadeler ve beyzadeler" onun bir hastanın şakaklarından cıvaya benzer bir sıvı çıkardığına tanık olduklarını söylüyorlardı.

Mr. Toller bir gün gülümseyerek Mrs. Taft'a, "Lydgate tam Bulstrode'un gönlüne göre bir adammış; dindarlık taslayan bir şarlatan başka tür bir şarlatandan hoşlanacaktır elbette" dedi.

Mrs. Taft bir yandan örgüsüne otuz ilmik atacağını sürekli aklında tutarken, "Gerçekten öyle sanırım" dedi; "bu gibi adamların sayısı öyle çok ki. Mr. Cheshire'ı hatırlıyorum da; o da tutup, Yüce Tanrı'nın çarpık yarattığı insanları demirlerle düzeltmeye çalışırdı."

"Hayır, hayır" dedi Mr. Toller, "Cheshire kötü bir adam değildi; her bakımdan dürüst, hilesi hurdası olmayan biriydi. Ama St. John Long denen adam var ya, işte biz onun gibilere şarlatan diyoruz: Hastalarını hiç kimsenin bilmediği yollardan iyileştirdiğini iddia edenlere; başkalarından daha derin bilgi sahibiymiş gibi davranarak gürültü patırtı koparıp dikkat çekmek isteyen kimselere. St. John Long daha geçen gün bir adamın beynine delik açıp içinden cıva çıkardığını iddia ediyordu."

"Olamaz! Korkunç bir şey bu – insanların bünyeleriyle oynayıp durmak yani!" dedi Mrs. Taft.

Bundan sonra değişik çevrelerde Lydgate'in kendi birtakım amaçları uğruna, evlerine çağrıldığı saygın kimselerin bile bünyeleriyle oynadığı, onlara bunu yaptığına göre, hastanesinde çok daha ileri giderek yoksul hastaları o uçuk deneylerinde dilediği gibi kullanabileceği konuşulmaya başladı. Tankard Meyhanesi'nden Mrs. Dollop'un dediği gibi, özellikle de onların cesetlerini pervasızca kesip parçalayabileceği akıldan çıkarılmamalıydı. Çünkü Lydgate, tedavisi altındaki Mrs. Goby semptomlarından açıkça anlaşılmayan bir kalp hastalığı sonucu öldüğünde, aşırı bir cüretle akrabalarından onun cesedini açıp incelemek için izin istemiş, böylece uzun zamandır Parley Sokağı'nda yaşayan hali vakti yerinde bir kadını Burke ile Hare'in yoksul kurbanlarıyla bir tutarak onun anısına büyük bir hakarette bulunmuş ve sınırları o sokağı hızla aşan bir öfkeye neden olmuştu.

Lydgate Hastane konusunu Dorothea'yla konuştuğu sırada, işler bu durumdaydı. Gördüğümüz gibi genç doktor, tüm bu düşmanlıklara, budalaca yanlış anlamalara büyük bir metanetle dayanıyordu, çünkü bunların yaratılmasında kendi başarılarının da büyük payı olduğunun farkındaydı.

Mr. Farebrother'ın çalışma odasında konuşurlarken, aralarında kalacağına güvenerek ona, "Beni Middlemarch'tan kimse uzaklaştıramaz" dedi. "En çok önemsediğim şeyleri yapabilmek için burada elime iyi bir fırsat geçti; geçinmemize yetecek kadar para kazanacağımdan da eminim. Kısa bir süre sonra, elimden geldiğin-

ce dikkat çekmeden, sessizce yoluma devam edebileceğim: Beni ayartıp evimden ve işimden alıkoyacak bir şey kalmadı artık. Şimdi gitgide daha çok inanıyorum ki, insan vücudundaki tüm dokuların değişmeyen tek bir kökenden geldiklerini gösterebileceğim. Raspail ile başkaları da aynı şeyin peşindeler ve ben bir süredir vakit kaybetmekteyim."

Lydgate konuşurken düşünceli düşünceli piposunu tüttüren Mr. Farebrother, "O alanda bilgim yok, bir kehanette bulunamam" dedi; "ama kasabada karşılaştığın düşmanlık konusu başka; temkinli olursan, o düşmanlığı zamanla ortadan kaldırabilirsin."

"Nasıl temkinli olacağım? Önüme ne iş geliyorsa, onu yapıyorum ben, o kadar. İnsanların garezi ve cehaleti karşısında Vesalius nasıl çaresiz kalmışsa, benim elimden de bir şey gelmez. İnsan kendi hareketlerini kimsenin önceden göremeyeceği saçma sapan sonuçlara göre ayarlayamaz ki."

"Çok doğru; ama ben onu demek istemedim. Yalnızca iki şey kastettim ben. Birincisi, elinden geldiğince Bulstrode'dan uzak durmaya çalış; onun yardımıyla yapmakta olduğun yararlı işlere devam edebilirsin elbette; ama ona bağlı kalma. Belki bunları kişisel duygularla söylüyorum gibi gelebilir sana; kabul ediyorum, aslında söylediğim şeyde bir hayli kişisel duygu payı da var; ancak, kişisel duyguyu, izlenimlerin düşünceye dönüşmüş biçimi diye alırsak, bu tür duygular her zaman yanlış değildir."

Lydgate kayıtsızca, "Halk sağlığı dışında, Bulstrode'un hiçbir değeri yok benim için" dedi. "Fazla bağlanma konusuna gelince, böyle bir şey isteyecek kadar düşkün değilim ben ona. Söylemek istediğin ikinci şey neydi?" Bu sırada rahat rahat bacağını sıvazlıyor, öğüt dinlemeye hiç de fazla bir gerek duymuyordu.

"Ha, ikincisi de şuydu: Dikkat et –tecrübe konuşuyor şimdi– dikkat et de, para sorunu işlerinde sana da ayak bağı olmasın. Geçenlerde ağzından kaçırdığın bir sözden anlıyorum ki, benim para için iskambil oynamamdan pek hoşlanmıyorsun sen. Bu konuda haklısın da. Ama sen ne yap yap, cebinde olmayan ufak miktardaki paralara ihtiyaç duymamaya bak. Belki şu anda gereksiz laflar ediyorum; ancak, kötü örnek olabilecek yönlerini ortaya döküp bunlar hakkında ders verircesine uzun uzun konuşmak insanın hoşuna gidiyor; çünkü aslında olduğumuzdan daha üstün biriymiş gibi görüneceğimizi düşünüyoruz o zaman."

Başka birinden gelse, Lydgate bu öğütlere dayanamazdı ama Farebrother'ın söylediklerini dostça karşıladı. Gene de, son zamanlarda bazı borçlara girdiğini hatırlamaktan kendini alamadı; ne var ki bunlar ona zorunlu harcamalarmış gibi gelmişti ve bundan böyle evinde sade bir hayat yaşamanın dışında, herhangi bir niyeti yoktu. Borçlanarak aldığı oda takımlarının yenilenmesi gerekmeyecek, şarap stoku bile daha uzun bir süre yeterli olacaktı.

O sırada aklına gelen bir sürü düşünce, Lydgate'in neşesini yerine getirdi – hem de haklı olarak. Değerli hedeflere büyük bir şevkle sarıldığını bilen bir kimseyi küçük düşmanlıklar karşısında ayakta tutan şey, geçmişte savaşıp yaralar da alarak yollarına devam etmek zorunda kalmış büyük insanların –zihninden hiç çıkmayan, göze görünmeden kendisine yardımlarını sürdürüp duran o koruyucu meleklerin– anılarıdır. Mr. Farebrother'la konuştuğu günün akşamı Lydgate evinde uzun bacaklarını kanepeye uzatmış, başını geriye atıp ellerini arkasına kavuşturarak o çok sevdiği düşünme konumuna geçmişti; Rosamond piyanoda bir parçayı bitirip bir yenisini çalıyordu ama kocasının (fil kadar duygusal olan bu adamın!) tek fark ettiği şey, kulağına gelen melodilerin denizden esen tatlı bir meltemmiş gibi, içinde bulunduğu ruhsal duruma uygunluğuydu.

O sırada Lydgate'in yüzünde çok güzel bir ifade vardı ve ona bakan kim olsa, bu adamın ileride bir şeyler başaracağını iddia edebilirdi. Kara gözlerinde, dudaklarında ve alnında, düşüncelere dalmış bir kimsenin sakinliği vardı; zihni arayan değil de gören bir zihindi ve bakışları sanki zihninin o sırada gördüğü şeylerle doluydu.

Az sonra Rosamond piyanonun başından kalktı, kanepenin yakınında, kocasının yüzüne dönük bir iskemleye oturdu. Ellerini önünde kavuşturup uysal bir tavır takınarak, "Bu kadar müzik yeter mi size, lord hazretleri?" diye sordu.

Lydgate gözlerini kaldırıp ona baktı; ama bunun dışında hiç kımıldamadan yumuşak bir sesle, "Evet, hayatım, yoruldunsa, yeter" dedi. Bu sırada Rosamond'un oradaki varlığı kendisi için belki de ancak koca bir göle getirilmiş bir kaşık su kadardı ve Rosamond kadınlık içgüdüsüyle bunun farkındaydı.

Eğilerek yüzünü kocasının yüzüne yaklaştırdı ve, "Hangi düşüncelere dalıp gittin sen?" diye sordu.

Lydgate ellerini kaldırıp şefkatle karısının sırtını okşadı.

"Büyük bir adamı düşünüyorum; üç yüz yıl önce, neredeyse daha benim yaşımdayken anatomide yeni bir çağın öncüsü olmuş bir adamı."

Rosamond başını salladı; "Kim olduğunu tahmin edemem" dedi. "Mrs. Lemon'un okulunda tarihteki büyük şahsiyetleri tahmin oyunu oynardık ama onların arasında anatomi bilginleri yoktu."

"Ben söyleyeyim sana. Adı, Andreas Vesalius'tu. O zamanlar anatomi öğrenmenin tek yolu, onun yaptığı gibi geceleri gidip mezarlıklardan ve mahkûmların asıldıkları yerlerden cesetler kaçırmaktı."

Güzel yüzünde bir tiksinti beliren Rosamond, "Ay!" dedi. "İyi ki Vesalius değilsin sen. Anatomi uğruna daha az korkunç, başka bir yol bulabilirdi herhalde."

Lydgate karısının verdiği karşılığa fazla dikkat etmesini önleyen bir heyecanla, "Hayır, bulamazdı" diye devam etti. "O zamanlar tam bir iskelet elde etmenin tek yolu, bir suçlunun cesedini darağacından kaçırdıktan sonra gömmek ve sonradan gece karanlığında gizlice parça parça çıkarıp götürmekti."

Rosamond yarı şaka, yarı kaygılı bir tavırla, "Umarım Vesalius senin kahramanlarından biri değildir; yoksa geceleri yatağından kalkıp sen de Aziz Peter Kilisesi'ndeki mezarlığın yolunu tutardın. Mrs. Goby konusunda insanların ne kadar öfkelendiklerini anlatmıştın bana biliyorsun. Şu anda zaten yeteri kadar düşmanın var."

"Vesalius'un da vardı, Rosy. Middlemarch'ın eski kafalı doktorlarının kıskançlığına şaşmamak gerek. Kendileri Galen'e inandıkları için, zamanın en büyük doktorlarından bazıları Vesalius'a şiddetle saldırıyorlardı; Vesalius onlara Galen'in yanıldığını gösterdi. Onlarsa, Vesalius'a yalancı dediler; ortalığa zehir saçan canavar dediler. Ama insan bedeninin yapısına ilişkin gerçekler Vesalius'tan yanaydı; bu yüzden düşmanlarının hepsinin üstesinden gelmeyi başardı o."

Rosamond biraz ilgilenmişti; "Sonra ne oldu?" diye sordu.

"Sonuna kadar savaşmaya devam etti. Bir ara eserlerinin epeyce bir kısmını yaktıracak kadar kızdırıp çileden çıkardılar adamı. Sonra, Padova Üniversitesi'nde çok önemli bir kürsünün başına geçmek üzere Kudüs'ten dönerken gemisi yolda kazaya uğradı ve Vesalius sefil bir şekilde öldü."

Rosamond kısa bir süre sessiz kaldı, ardından, "Biliyor musun, Tertius, çoğu zaman senin için, keşke doktor olmasaydı diyorum" dedi.

Lydgate tutup onu kendine yaklaştırarak, "Böyle söyleme, Rosy" dedi. "Keşke başka bir adamla evlenseymişim demek gibi bir şey bu."

"Hiç de değil; her işte başarı kazanacak kadar zekisin sen; kolayca başka bir şey olabilirdin. Quallingham'daki bütün o kuzenlerine bakılırsa, seçtiğin meslek yüzünden toplumsal açıdan kendini onlardan aşağı bir konuma düşürmüşsün sen."

Lydgate küçümser bir tavırla, "Quallingham'daki kuzenlerimin canı cehenneme" dedi. "Sana böyle bir şey söyledilerse, küstahlık etmişler."

Rosamond, "Gene de, hoş bir meslek olduğu düşüncesinde *değilim* ben, hayatım" dedi. Rosamond'un fikirlerinde sessizce ama büyük bir inatla direndiğini biliyoruz.

Lydgate ağır ağır, "Hekimlik, dünyanın en yüce mesleğidir, Rosamond" dedi. "Ayrıca, içimdeki doktoru sevmeden beni sevdiğini söylemek, şeftali yemekten hoşlandığını ama tadını beğenmediğini söylemekten farksız. Bunu bir daha söyleme, hayatım, içimi yakıyor."

Rosamond gülümseyerek, "Pekâlâ, Doktor Ciddi-Surat" dedi. "Bundan böyle iskeletlere, ceset hırsızlarına, ufak ufak şişelere konmuş şeylere, senin herkesle kavga edip sonunda sefalet içinde ölmene –tüm bunlara– bayıldığımı ilan edeceğim."

Lydgate, Rosamond'a sitemden vazgeçti; durumu kabullenmiş bir tavırla onu okşayarak, "Hayır, canım, hayır; o kadar da kötü değil" dedi.

BÖLÜM 46

"Sevdiğimizi elde edemiyorsak, elde edebildiğimizi sevelim."
İspanyol atasözü

Lydgate evlenip düzenini kurduktan ve Hastane yönetiminin başına geçtikten sonra Middlemarch'ın karşı çıkmasına rağmen tıpta reform yapmaya uğraşırken, Middlemarch başka bir reform için ülke çapında uğraş verildiğini gitgide daha çok fark etmeye başlamıştı.

Lord John Russell'ın yasa önerisi Avam Kamarası'nda görüşüldüğü sıralar Middlemarch'ta yeni bir siyasal canlılık belirmiş, partiler yapılacak yeni bir genel seçimde dengelerin iyice değişmesine yol açabilecek yeni kimlikler kazanmışlardı. Ve mevcut Parlamento'nun herhangi bir reform yasa tasarısını geçiremeyeceğini ileri süren bazı kimseler böyle bir seçime gidileceğini daha o zamandan tahmin etmişlerdi. Will Ladislaw işte bu nedenle, seçim konuşmalarına erken başlayıp gücünü boş yere harcamadığı için Mr. Brooke'u kutluyordu.

"Şimdi her şey, sanki kuyruklu yıldız yılındaymışız gibi gelişip olgunlaşacak" diyordu Will. "Reform meselesi gündeme yerleştiğine göre, ülkenin genel havası da yakında kuyruklu yıldız sıcaklığına ulaşacaktır. Hemen önümüzde yeni bir seçim olasılığı var; o gün geldiğinde, Middlemarch'ta değişik fikirler ortaya çıkacak. Çalışmalarımızı bundan böyle *Öncü* ile siyasal toplantılar üzerinde yoğunlaştırmamız gerekiyor."

"Çok haklısın, Ladislaw; burada düşüncelere yeni bir şekil vereceğiz şimdi" dedi Mr. Brooke. "Yalnız, Reform hususunda kendimi bağlamak istemem yani; fazla ileri gitmek istemiyorum ben. Wilberforce ile Romilly'nin çizgisini izlemek, Zenci Özgürlüğü, Ceza Kanunu – işte bu gibi şeyler üzerinde çalışmak istiyorum ben yani. Fakat bir de Grey'i desteklemek zorundayım elbette."

"Eğer ilke olarak Reform'dan yanaysanız, durumun gerektirdiği şekilde davranacaksınız" dedi Will. "Herkes kendi istediği yöne çekmeye kalkarsa, Reform girişiminin hiçbir iler tutar yanı kalmaz."

"Evet, evet, bence de, ben de aynı görüşteyim. Meseleyi böyle ifade etmek gerek. Grey'i de desteklemek zorundayım yani. Ama anayasanın dengelerini değiştirmek istemem; bunu Grey'in de isteyeceğini zannetmiyorum."

"Ama tüm ülkenin istediği şey bu" dedi Will. "Yoksa, siyasal ittifakların ya da ne yaptığını bilen herhangi bir hareketin, bir anlamı kalmaz ki. Ülke, büyük toprak sahibi kimselerin değil, öteki sınıfların temsilcilerinin çoğunlukta olduğu bir Avam Kamarası istiyor. Bu sonucu sağlamayan bir reform uğruna uğraşıp durmak, sesi gürül gürül gelmeye başlamış bir çığın ufak bir parçasını arzu etmeye benzer."

"Çok güzel, Ladislaw; işte böyle ifadeler kullanmak gerek. Hemen bir yere yaz bunu sen. Halkın neler hissettiği hususunda belgeler toplamaya başlamalıyız – harman makinelerinin tahrip edilmesi ve ülkenin genel sıkıntılarının yanı sıra yani."

"Belgelere gelince" dedi Will. "Beş santimlik bir kâğıt parçasına çok şey yazılabilir. Sefalet sonuçları çıkarmak için birkaç satır rakam yeterli; birkaç satır fazlası ise, halkın siyasal kararlılığının ne oranda arttığını gösterecektir."

"Çok iyi, Ladislaw; sen bunları biraz daha uzat. Fikir bu işte; *Öncü*'de uzun uzun yaz bunları. Rakamları sırala, sefaleti ortaya dök; öteki rakamları da ver, onlardan da sonuçlar çıkar – rakam, sonuç; rakam, sonuç, işte böyle. Meseleleri iyi ifade ediyorsun sen. Burke'ü alalım şimdi; Burke'ü düşününce, içimden torba bölgelerin birinden birileri çıksa da sana Parlamento üyeliği teklif etse diyorum hep, Ladislaw. Seni asla seçmezler zira. Oysa, Avam Kamarası'nda her zaman yetenekli kimselere ihtiyacımız olacak; istediğimiz kadar reform yapalım, her zaman yetenekli kimselere gerek vardır. Senin şu 'gürül gürül gelmeye başlamış bir çığ' sözü, gerçekten Burke'ü andırıyor biraz. Ben işte böyle ifadeler istiyorum; fikirleri değil, fikirlerin ifade biçimini yani."

"Torba bölgelerden gelecek teklif iyi hoş ama doğru birilerinin torbasından olursa ancak; ayrıca, şimdiye kadar Parlamento'da daima iyi konuşan bir Burke bulunmuştur."

Mr. Brooke'tan bile gelmiş olsa, Will bu göğüs kabartıcı karşılaştırmadan hoşlanmıştı; çünkü başkalarından daha iyi konuştuğunu bilip de hiç takdir edilmediğini görmek, insan yüreğinin kolay dayanacağı bir şey değildir. Ayrıca, hak edilen bir hayranlığın çoğu

zaman esirgendiği ortamlarda, ara sıra tesadüfen tam vaktinde gelen kulak tırmalayıcı bir alkış bile insana güç kazandırır. Will kendi edebiyat zevkinin genellikle Middlemarch'lıların algılama sınırlarını aşan bir incelikte olduğunu hissediyordu; ancak, ilk başta kendi kendine isteksizce, "Neden olmasın?" dediği bu işi artık iyiden iyiye seviyor; ülkenin siyasal durumunu vaktiyle şiir vezinlerine ya da Ortaçağ kültürüne duyduğu ateşli ilgiye benzer bir ilgiyle inceleyip öğrenmeye çalışıyordu. İtiraf etmek gerekir ki Dorothea'ya yakın olmak istemese ve belki yapacak başka bir şey bulabilseydi, Will o sıralar İngiliz halkının toplumsal ihtiyaçları üzerinde kafa yormayacak ya da İngiliz devlet adamlarını eleştirmeyecek; ihtimal İtalya'da orada burada dolaşıp yazacağı tiyatro oyunlarının taslaklarını hazırlıyor olacaktı; bir şeyler yazmaya çalışınca da, düzyazıyı fazla yavan, fazla kuru bulacak; şiir yazmaya kalkışacak ama onu da fazla yapay bulacak; derken, eski resimlerden "küçük kısımlar" kopya etmeye başlayacak, "hiç iyi olmadığını" söyleyip bundan da vazgeçecek; sonunda, "asıl önemli nokta, kendini kültürlü bir insan haline getirmektir" diyecek; siyaset konusuna, özgürlük ve gelişmeye karşı, sıcak ama genel bir yakınlık dışında, fazla bir ilgi duymayacaktı. İnsanların görev duygusu, çoğu zaman yüzeysel meraklarının yerini alacak ve onlara eylemlerinin nitelikçe de önemli olduğunu hissettirecek bir işe başladıktan sonra gelişebiliyor ancak.

Ladislaw'un şimdiki işi, eskiden sürekli çaba harcamaya değer tek şey diye düşündüğü ve ne olduğunu açık seçik bilmese de yücelerin yücesi saydığı türden bir uğraş değildi ama bu küçük işi benimsemişti artık. Siyasetin yaşam ve eylemle iç içe olan konularına kolayca ısınmış; kolayca ayaklanan o isyankârlık duygusunun da yardımıyla, yüreğindeki halkçılık ruhu ateşlenmişti. Mr. Casaubon'a rağmen ve Lowick'ten uzak durmak zorunda kaldığı halde, çok mutluydu: Şimdi doğrudan doğruya hayattan işe yarar taze bilgiler ediniyor, *Öncü*'ye ta Brassing'e kadar yayılan bir ün kazandırıyordu (bölgenin küçüklüğüne bakmayın siz; *Öncü*'de çıkan yazıların, dünyanın dört bir köşesine ulaşanlardan hiç de aşağı kalır bir yanı yoktu).

Mr. Brooke ara sıra sinir bozucu davranışlarda bulunmuyor değildi; ama Will zamanının yarısını Grange'e ziyaretlerle, yarısını Middlemarch'taki evinde geçirerek hayatına değişiklik katıyor, böylece kızgınlığını unutuyordu.

Kendi kendine, "Ayar kollarıyla bir parça oynayınca, bakarsın Mr. Brooke belki Bakanlar Kurulu'na girmiş, ben de Bakanlık Müşaviri olmuşum" diyordu. "Düzen genellikle böyle işlemekte: Küçük dalgalar kendilerine benzeyen büyük dalgalar yaratıyor. Aslında ben şimdi burada, Mr. Casaubon'un beni hazırlamak istediği hayatta olabileceğimden daha iyi durumdayım; onun tasarladığı hayatta yapacağım her şey, benim kabul edemeyeceğim kadar katı kurallara bağlı olacaktı. İtibarmış, paraymış, bunlara aldırdığım yok ki benim."

Lydgate'in dediği gibi, Will hiçbir sınıfa ait olmadığını hisseden ve bundan hoşlanan bir tür çingeneydi; kendi durumunun romantik yanını görüyor, gittiği her yerde insanları biraz şaşırttığını düşünmek hoşuna gidiyordu. Ama Lydgate'lerin evindeki o beklenmedik karşılaşmanın ardından Dorothea'yla aralarına yeni bir mesafenin girdiğini fark edince, neşesi bir parça kaçmış ve öfkesi hemen, Brooke'un teklifini kabul etmekle toplumdaki yerini kaybedeceğini ileri süren Mr. Casaubon'a yönelmişti. Eğer Mr. Casaubon bu sözü Will'in yüzüne karşı söylemiş olsaydı, "Ben hiçbir zaman bir sınıfa ait olmadım ki" der, kanının bir nefes gibi aniden o saydam yüzüne sıçramasıyla kaybolması bir olurdu. Ne var ki, topluma karşı gelmekten hoşlanmakla bunun doğuracağı sonuçlardan hoşlanmak ayrı şeylerdir.

Bu arada kasaba halkının *Öncü*'nün yeni yazı işleri müdürü hakkındaki genel düşüncesi, Mr. Casaubon'un görüşünü doğrular gibiydi. Will'in bu seçkin kişiyle akrabalığı, toplumca benimsenmek bakımından, seçkin akrabalarının Lydgate'e sağladığı kolaylığı ona da sağlamamıştı, çünkü Ladislaw için, Mr. Casaubon'un yeğeni ya da kuzeni deniyordu ama, ortalıkta "Mr. Casaubon onunla görüşmek istemiyor" diye söylentiler de dolaşıyordu.

Hawley, "Brooke, sırf aklı başında hiç kimse kendisinden böyle bir şey yapmasını beklemeyeceğini düşündüğü için himayesine almıştır onu" diyordu. "Hiç şüpheniz olmasın, Casaubon eğer yetişmesi uğruna para harcadığı bir gence sırt çeviriyorsa, mutlaka geçerli nedenleri vardır. Tam da Brooke'un yapacağı bir şey bu; atını satmak için kedisi hakkında övgüler sıralayacak kimselerdendir Brooke."

Will'in az çok şairane bazı gariplikleri ise, *Borozan*'ın yazı işleri müdürü Mr. Keck'in kuşkularını doğruluyor gibiydi: Mr. Keck'e

göre Ladislaw aslında Polonya hükümetinin özel görevle gönderdiği çatlak biriydi; kürsüye çıktığında –ki bulduğu her fırsatta çıkıyordu– olağanüstü bir hız ve rahatlıkla konuşmasının ve hiç çekinmeden aklı başında tüm İngilizleri eleştirmesinin nedeni buydu işte. Bukle bukle sarı saçlı, el kadar bir gencin ayakta durup saatlerce "kendisi daha beşikteyken var olan" kurumlar aleyhine nutuk atması Keck'i çileden çıkarıyordu. *Borozan*'daki baş makalesinde Ladislaw'un Reform yanlısı bir mitingde yaptığı konuşmayı, "bir *energumen*'in şiddet gösterisi; son zamanların en ucuz, en sorumsuz beyanlarının gerisindeki küstahlığı ve bilgi kısırlığını, havai fişek parıltıları içinde gizlemeye yönelik, zavallı bir çaba" olarak nitelemişti.

Dr. Sprague alay niyetiyle, "Dünkü makalen harikaydı, Keck" dedi. "Ama şu *energumen* de neyin nesi acaba?"

"İblis demek o; Fransız ihtilali sırasında ortaya çıkan bir kelime" dedi Keck.

Will Ladislaw'un bu tehlikeli yanı, konuşulmaya başlanan birtakım öteki huylarına garip bir tezat oluşturuyordu. Küçük çocuklara karşı, yarısı sanatsal nedenlerle, öteki yarısı onlara duyduğu sevgiden dolayı, büyük bir ilgisi vardı; iyi kötü yürüyecek yaşa gelmiş çocuklar ne kadar küçükseler, giysileri ne kadar tuhafsa, Will onları sürprizlerle şaşırtmaktan, eğlendirmekten o kadar çok hoşlanıyordu. Roma'dayken, sık sık yoksul kimseler arasında dolaştığını biliyoruz; bu huyundan Middlemarch'ta da vazgeçmemişti.

Etrafına her nasılsa tuhaf bir çocuk ordusu toplamıştı; çuval gibi bol pantolonlar, etekleri dışarıya sarkan dar gömlekler giymiş şapkasız küçük oğlanlardan; gözlerinin önüne düşen saçlarını arkaya savurarak kendisine bakan küçük kızlar ve onların koruyuculuğunu üstlenen, artık yedi yaşına basmış ağabeylerinden oluşan garip bir topluluktu bu. Fındık, ceviz, kestane gibi yemişlerin toplanma zamanında Will Ladislaw onları bir çingene ordusu gibi peşine takıp birkaç kez Halsell Korusu'na götürmüştü. Ancak, soğuklar başlayalı beri, havanın açık olduğu günler kırlara gidiyorlardı şimdi; bir tepenin kuytusunda ateş yakmak için çalı çırpı toplanıyor, Will o koca ateşin başında çocuklara zencefilli çörekler'le küçük bir ziyafet çekiyor, kendi yaptığı kuklalarla Punch ve karısı Judy'nin öykülerinden doğaçlama oyunlar oynatıyordu. Will'in garipliklerinden biri buydu. Başka bir garipliği ise, dostluğu iyice ilerlettiği evlerde halının üstüne boylu boyunca uzanarak konuşmayı huy

edinmiş olmasıydı; ara sıra o evlerden birine uğrayıp da onu bu alışılmadık durumda gören öteki ziyaretçiler belki de bunu, Will'in damarlarında karışık, tehlikeli bir kan taşıdığı ve genellikle ahlak kurallarına hiç aldırmadığı yolundaki düşünceleri destekleyen bir işaret sayıyorlardı.

Ancak, Will'in makaleleri ve konuşmaları onun bazı ailelerce beğenilmesini sağlamıştı; siyasal partiler arasında yeni beliren kesin ayırımlar sonucu Reform yanlısı saflarda yer alan bu aileler arasında Bulstrode'lar da vardı. Mr. Bulstrode'un evine yemeğe davet edildiğinde halının üstüne uzanıp yatamazdı Will; ayrıca Mrs. Bulstrode Katolik ülkeler hakkında konuşurken, onun Katolikler sanki Sahte Mesih ile ateşkes anlaşması yapmışlar gibi bir tavır takınmasından pek hoşlanmamış, böyle bir tavrın entelektüel kimselerde her zaman görülen yüzeyselliğin iyi bir örneği olduğunu düşünmüştü.

Ulusal gelişmeler sırasında kaderin cilvesiyle kendini Bulstrode'la aynı safta bulan Mr. Farebrother'ın evinde ise, Will Ladislaw hanımların, özellikle de ufak tefek Miss Noble'un, sevgili dostu olmuştu; Will'in garipliklerinden biri de, kendi payından artırdığı tatlıları dağıtmak üzere elinde ufacık sepetiyle yola çıkan Miss Noble'a sokakta rastladığında, herkesin gözleri önünde onu koluna takıp gideceği yere kadar ısrarla ona eşlik etmek istemesiydi.

Will'in en sık ziyaret ettiği ve halının üstüne en fazla uzandığı ev, Lydgate'in eviydi. Will'le Lydgate birbirine hiç benzemeyen iki insandı, ancak gene de iyi anlaşıyorlardı. Lydgate patavatsızdı ama huysuz değildi; sağlıklı oldukları sürece, kimsenin garipliklerine pek aldırmazdı. Ladislaw ise genellikle duygularını onlara aldırmayan kimseler uğruna harcayıp ziyan etmezdi. Öte yandan, Rosamond'la birlikteyken aksi aksi somurtuyor, hatta ona sık sık nezaketsizlikte bulunuyordu. Rosamond buna için için şaşırmıyor değildi; ama gene de, kocası gibi zihni sürekli işiyle meşgul olmayan, birlikte müzik yaparak, değişik konulardan söz ederek kendisini eğlendiren bu gence gitgide daha çok ihtiyaç duyduğunu hissetmekteydi. Kocası kendisini çok sevdiği, bir dediğini iki etmediği halde, Rosamond ondan daha fazla ilgi bekliyor, o ciddi meşguliyetinin bunu engellediğini düşündükçe, doktorluk mesleğine duyduğu nefret iyice pekişiyordu.

Lydgate, insanların hastalıkların tedavisindeki geriliğe aldırmazken Reform Yasası'nın yararına duydukları boş inançla acı acı alay

ediyor, bu konudaki can sıkıcı sorularıyla bazen de Will'e saldırıyordu. Mart ayında bir akşam Rosamond, sırtında yakası kuğu tüyünden biyeli vişne rengi giysisi, çay masasında otururken; işinden yorgun argın dönen Lydgate, ateşin başında bir koltuğa –bacağını koltuğun koluna atarak– yanlamasına oturmuş, yüzünde sıkıntılı bir ifadeyle *Öncü*'nün sayfalarına göz gezdiriyordu. Kocasının huzursuzluğunu fark eden Rosamond, ona bakmaktan kaçınıyor, içinden kendisinin de onun gibi karamsar biri olmadığına şükrediyordu. Will Ladislaw halıya uzanmış, dalgın dalgın perde kornişine bakarak, "Yüzünü ilk gördüğümde" şarkısını mırıldanırken; o sırada kendisi de halıda bir yer bulup yatan spanyel cinsi ev köpeği patilerinin arasından, tüm halıyı sahiplenip neredeyse başka hiç kimseye yer bırakmayan bu adamı sessizce, ama gözlerinde güçlü bir itiraz ifadesiyle süzmekteydi.

Rosamond çayını getirince, Lydgate elindeki gazeteyi yere attı ve şimdi ayağa kalkıp masaya giden Will'e, "Brooke'u reformcu bir toprak sahibi diye pohpohlamanın bir yararı yok, Ladislaw. Sen böyle yaptıkça *Borazan*'da Brooke'un açıklarını daha çok ortaya döküyorlar" diye seslendi.

Will çayını yudumlayarak odada dolaşırken, "Zararı yok; *Öncü*'nün okuyucuları *Borazan*'ı okumuyor" dedi. "İnsanlar görüşlerini değiştirmek için mi gazete okurlar sanıyorsun sen? Öyle olsaydı, ortaya tam bir cadı kazanı çıkardı: 'Karıştırın, karıştırın. Karıştırabilen herkes gelsin; hadi bakalım, durmadan karıştırın.' O zaman da hiç kimse hangi tarafı tutacağını bilemezdi."

"Farebrother'a göre, aday olsa bile, Brooke seçilemezmiş; öyle söylüyor; şimdi onu tuttuğunu ileri sürenler, günü geldiğinde torbadan başka bir parlamenter çıkaracaklardır, diyor."

"Denemenin bir zararı yok. Parlamento'ya yerel adayların girmeleri iyi bir şey."

"Neden?" diye sordu Lydgate. Bu rahatsız edici sözcüğü sert bir sesle kullanmayı pek severdi.

Will güldü; kıvırcık saçlarını sallayarak, "Yörenin budalalığını daha iyi temsil ederler de ondan" dedi. "Ayrıca, onların kendi bölgelerinde edepli davranmalarını sağlar bu. Brooke kötü bir adam değil; kendi topraklarında birtakım iyi şeyler yapmış; ama işin ucunda Parlamento'ya girme ümidi olmasaydı, bunları asla yapmayacaktı."

Lydgate aşağılayıcı, kesin bir tavırla, "Brooke kamu hizmeti yapmaya hiç uygun biri değil" dedi. "Kendisine güvenen herkesi hayal kırıklığına uğratacaktır; Hastane'deki durumundan anlıyorum bunu. Ancak, orada dizginler Bulstrode'un elinde; Brooke'u yönlendiren de o."

"Senin kamu hizmeti yapacaklardan ne gibi nitelikler beklediğine bağlı bu" dedi Will. "Brooke şu andaki ihtiyacı karşılamak için yeterli bir aday; insanlar hangi tarafa oy vereceklerini bir kere kararlaştırdıktan sonra, Parlamento'da aranan şey işe yarar kimseler değil, onların getirecekleri birer oydur yalnızca."

"Siz siyasal yazılar yazanlar böylesiniz işte; bir yasa tasarısını, sanki her derde devaymış gibi göklere çıkarıyor, sonra tutup tedavi edilmesi gereken hastalığın asıl unsurları olan kişileri de aynı şekilde övüyorsunuz."

Daha önce üzerinde düşünmediği bir konuda da hemen o anda fikirler ileri sürebilen Will, "Neden olmasın? İnsanlar hastalığın tedavisiyle uğraşırken, farkına varmadan ülkenin kendilerinden temizlenmesine de yardım edebilirler pekâlâ" dedi.

"Senin şu söylediğin, ne Reform Tasarısı hakkında birtakım temelsiz ümitleri körükleyerek halkın söylenenlerin tümünü yutmasını kolaylaştırmak için ne de o tasarıyı oylarıyla yasallaştırmaktan başka bir işe yaramayacak birtakım züppeleri Parlamento'ya göndermek için geçerli bir mazeret olabilir. Sen siyasal yozlaşmaya karşı çıkıyorsun ama aslında halkı, toplumun siyasal hokkabazlıklarla tedavi edilebileceğine inandırmaktan daha kötü bir yozlaşma yoktur."

"Çok iyi söylüyorsun, dostum; ama tedavi dediğin şeye bir yerden başlamak gerekiyor. Unutma ki tüm bir halkı bozup yozlaştıran bin bir neden vardır; önce bu reform yapılmadan kötülükler asla düzeltilemez. Bak, geçen gün Stanley, herkes milletvekilliklerinin toptan satıldığını bilirken, Parlamento oy karşılığında şu ya da bu seçmene birkaç sterlin verilmiş mi, verilmemiş mi, diye soruşturma açarak ufak tefek rüşvet olaylarıyla uğraşıp durmasın, yeter artık, diyordu. Kamu görevlilerinden akıl ve vicdan beklemek saçmalık olur! Toplumsal bir sınıftan bekleyebileceğimiz tek vicdan, derin bir haksızlık duygusudur; buna karşı en etkili akıl ise, değişik kesimlerin hakları arasında denge kurma başarısını gösterebilen akıldır. Benim değer ölçüm bu: Toplumun hangi kesimi zarara uğruyor?

Ona bakar, onların haklarına arka çıkan insanları desteklerim ben, haksızların tarafını tutan o erdemli kimseleri değil."

"Sen şimdi genel bir şey söylüyor, sonra bunu doğru sayıp ona dayanarak kendi düşünceni kanıtlanmış sayıyorsun, Ladislaw. Eğer ben hastaya onu tedavi edecek dozda ilaç vermekten yanayım diyorsam, bu benim damla hastalığına yakalanmış birine afyon vermekten yana olduğum anlamına gelmez ki."

"Benim böyle bir şey dediğim yok. Mesele şu: Birlikte çalışmak için, tam anlamıyla güvenilir insanlar buluncaya kadar eli kolu bağlı mı duracağız? Böyle mi yapmak gerekiyor sence? Karşında iki kişi var diyelim; bunlardan biri tıpta reform istese, öteki buna karşı çıksa, sen acaba bunlardan hangisi daha iyi niyetli, hatta daha zeki diye sorar mıydın?"

Kendisinin sık sık kullandığı bir hamleyle mat edildiğini gören Lydgate, "Elbette ki hayır" dedi. "İnsan elindeki kimselerle çalışmazsa, her şey çıkmaza girer. Farz edelim ki kasabada Bulstrode hakkında söylenenlerin en kötüsü doğru olsun; bu durum benim, iyi bildiğim, büyük önem verdiğim ve yapılmasını son derece gerekli saydığım bir şeyin yapılması hususunda Bulstrode'un gösterdiği duyarlık ve kararlılığın değerini düşürmez ki." Sonra, Farebrother'ın sözleri hâlâ aklından çıkmadığı için, pek gururlu bir tavırla ekledi: "Ama ben Bulstrode'la bir tek bundan dolayı işbirliği yapıyorum. Bunun dışında, benim gözümde bir hiçtir o. Herhangi kişisel bir çıkar uğruna övmüyorum ben onu ve böyle bir şey yapmamaya dikkat ediyorum."

Will Ladislaw alınmıştı; birden ona doğru dönerek, "Benim Brooke'u kişisel çıkar uğruna övdüğümü mü söylemek istiyorsun sen?" dedi. İlk kez Lydgate'e gücenip kızmıştı; belki de kendisinin Mr. Brooke'la ilişkisinin nasıl başlayıp, nasıl geliştiği hakkında konuşmak istemediği için, kızgınlığı daha da büyüktü.

Lydgate, "Hiç de değil. Ben yalnızca kendi durumumu açıklıyordum" dedi. "Demek istediğim şuydu: İnsan kendi kişisel bağımsızlığına tam güveniyorsa eğer, özel bir hedefe ulaşmak için, niyetleri ve genel tavırları hakkında kuşku duyduğu kimselerle de çalışabilir ve bu onun –mevki olsun, para olsun– kişisel çıkar uğruna çalıştığı anlamına gelmez."

Will'in kızgınlığı devam ediyordu; "Peki öyleyse, bu açık düşünceliliği neden başkalarına karşı da göstermiyorsun?" dedi. "Senin

kişisel bağımsızlığın senin için ne kadar önemliyse, benimki de benim için o kadar önemli. Benim senin Bulstrode'dan beklentilerin olduğunu düşünmem için nasıl ortada bir kanıt yoksa, senin de benim Brooke'tan kişisel beklentilerim olduğunu düşünmen için herhangi bir kanıt yok. İnsanın içinde taşıdığı niyetler, şeref meselesidir bence; bu niyetlerin ne olduğunu kimse kanıtlayamaz." Will başını geriye doğru savurarak, "Para ve mevki konusuna gelince, benim bu tür düşüncelerle hareket etmediğim, sanırım gün gibi açık" diyerek sözlerini bitirdi.

Lydgate güç duruma düşmüştü; "Beni yanlış anladın, Ladislaw" dedi. Sırf kendi hakkındaki kuşkuları giderme çabasıyla söylediği o sözlerden Ladislaw'un alınacak anlamlar çıkarabileceği hiç aklına gelmemişti. "İstemeyerek seni kırdığım için özür dilerim. Aslında ben, senin kendi maddi çıkarlarına karşı romantik bir kayıtsızlık içinde olduğunu düşünüyorum daha çok. Ben yalnızca günümüzün siyasal ortamında gördüğüm önyargılı bir fikirden söz ediyordum."

"Bu akşam ikiniz de ne kadar aksisiniz!" dedi Rosamond. "Niçin paradan söz ediyorsunuz, aklım almıyor. Siyasetle hekimlik hakkındaki kavga yeterince tatsız zaten. Ama bu iki konuda hem birbirinizle hem tüm dünyayla istediğiniz kadar kavga edebilirsiniz."

Bunları söylerken Rosamond'un sakin bir hali vardı; zili çalmak için ayağa kalkarak iş sehpasına doğru yürüdü.

Karısı yanından geçerken Lydgate elini ona uzattı. "Zavallı Rosy!" dedi. "Tatlı melekler tartışmalardan hoşlanmazlar elbette. Sen bize biraz şarkı söyle, hayatım. Ladislaw'a rica et, birlikte söyleyin."

Will gidince Rosamond kocasına, "Bu akşam neden sinirlisin, Tertius, ne oldu?" diye sordu.

"Ben mi? Sinirli olan ben değildim, asıl Ladislaw sinirliydi. Tutuşmaya hazır bir çıra parçasıydı sanki."

"Ama, ondan önce, demek istiyorum. Daha eve gelmeden canın bir şeye sıkılmış senin; kızgın görünüyordun. Mr. Ladislaw'la tartışmaya da o yüzden başladın. Böyle öfkeli görününce beni çok üzüyorsun, Tertius."

Lydgate yaptığına pişman bir tavırla karısını okşayarak, "Üzüyorum, ha? Hayvan herifin biriyim ben öyleyse" dedi.

"Canın neye sıkılmıştı?"

"Dışarıda bir şeylere – işle ilgili." Aslında Lydgate'in canını sıkan şey, satın aldıkları mobilyalara ait bir faturanın hemen ödenmesini isteyen mektuptu. Ama Rosamond bebek beklediğinden, Lydgate karısını her türlü huzursuzluktan korumak istiyordu.

BÖLÜM 47

"Gerçek aşkın görülmüş müdür boş yere sevildiği,
En yüce kazançtır çünkü aşkların en gerçeği.
Sanatla yapılamaz aşk, doğması gerekir onun,
Beslendiği yerde tüm unsurlarının.
O yerel çiçek boy verip büyür böyle,
Geldiğinde saati o cennet köşesi yerde,
Kökler aşağı bakar, gözler ise yukarıda,
Biçim vermiştir çünkü yerle gökyüzü ona."

Will Ladislaw, Lydgate'le o küçük tartışmayı bir cumartesi akşamı yapmıştı. Kendi evine gidince tartışmanın etkisi altında gece yarısına kadar uyuyamadı; Middlemarch'a yerleşme ve Mr. Brooke'un emrine girme konularında daha önceki düşüncelerini, şimdi içinde beliren yeni bir öfkeyle bir kez daha gözden geçirdi. Başta, kararını vermeden önce yaşadığı tereddütler, sonradan kendisine o işi kabul etmemesi gerektiği yolunda yapılan imaların ardından alınganlığa dönüşmüştü; Lydgate'e duyduğu, huzurunu hâlâ kaçırmaya devam eden öfke de işte bu yüzdendi. Kendisini gülünç duruma mı düşürüyordu acaba? Hem de kesinlikle budala biri olmadığını her zamankinden daha çok hissettiği şu sıralarda? Ve hangi amaç uğruna?

Ortada belli bir amaç yoktu. Evet, başta ileriye yönelik birtakım olasılıkların hayalini kurmuştu; çünkü hiçbir insan yoktur ki tutku ve düşünce sahibi olsun da, düşünceleri tutkularının etkisi altında kalmasın ya da zihninde o tutkuları umutlarla yumuşatıp yatıştıracak ya da korkularla ürkütüp bastıracak hayaller belirmesin. Ancak, hepimizin başına gelen bu durum, bazı kimseleri çok farklı şekilde etkiliyor; ayrıca, Will Ladislaw zihni "yoldan çıkmayan" kimselerden değildi; Will'in kendi seçimi olan ve üzerlerinde yürürken ufak tefek sevinçler yaşadığı birtakım ara yollar vardı; ama bunlar, atlarıyla anayollardan gidenlerin belki de pek budalaca bulacakları özel yollardı. Dorothea'ya olan duygularından kendine bir tür mutluluk yaratması, bunun bir örneğiydi. Garip görünebilir ama

şu bir gerçekti: Sıradan insanların aklına gelebilecek ve Mr. Casaubon'un da kuşkulandığı o bayağı düşüncenin –yani, Dorothea'nın dul kalabileceği, ardından da, kendisinin iyice gözüne girerek ilgisini kazanmış bulunan Will ile evlenebileceği düşüncesinin– Will üzerinde kesinlikle ümitlendirici bir etkisi olmamıştı. Will böyle bir geleceğin hayalini kurmuyor, düşlediği bir "olasılığı" zihinlerinde neredeyse bir cennete çeviren bizler gibi bu ümitle yaşamıyordu. Bunun nedeni, yalnızca bayağılıkla suçlanabileceği şeyler düşünmekten kaçınma ya da huzursuzluk duyduğu bir nankörlük iddiasına karşı kendini savunma isteği değildi: Dorothea'nın evli oluşunun dışında, onunla kendisi arasında varlığını hissettiği pek çok engel Will'in hayal gücünü Mr. Casaubon'un daha ne kadar yaşayacağı üzerinde çalıştırmaktan kaçınmasına katkıda bulunmuştu. Başka nedenler de vardı. Bildiğimiz gibi Will, kendi apaçık davranışlarında herhangi bir kusur bulunabileceği düşüncesine katlanabilecek bir insan değildi: Dorothea'nın kendisine nasıl rahatça baktığını, kendisiyle ne kadar sakin konuştuğunu gördükçe hem öfkeleniyor, hem de çok seviniyordu; ayrıca Dorothea'yı olduğu gibi düşünmenin Will için öylesine güzel bir yanı vardı ki, onun bu halinin herhangi bir şekilde değişmesine gönlü razı olmuyordu. Sevdiğimiz bir şarkının sokaklardaki söyleniş biçimine kulaklarımızı tıkamaz mıyız? Ya da o zamana kadar bir an bile görebilmek için seve seve türlü sıkıntılara katlandığımız değerli bir eserin –örneğin bir heykel ya da resmin– aslında nadide bir yanı bulunmayan, istersek her gün bakmak üzere satın alabileceğimiz sıradan bir şey olduğunu duymaktan korkmaz mıyız? Bizim iyiliğimiz, duygularımızın niteliğine ve kapsamına bağlıdır; genellikle hayatın gerçek değerleri diye tanımlanan maddi şeylere pek aldırmayan ama onların ince ve zarif etkilerini son derece önemseyen Will'e göre, yüreğinde kendisinin Dorothea'ya karşı hissettiği türden bir duygu taşımak, büyük bir servete sahip olmak gibi bir şeydi. Başkalarının boşa harcanmış bir tutku diyebilecekleri bu durum, onun hayal dünyasında yeni bir sevinç ve mutluluk kaynağı olmuştu: İçinde yüce duyguların hareketlendiğini, bu duyguların o güne kadar büyüsüne kapıldığı tüm yüce aşk şiirlerinin doğruluğunun bir kanıtı olduğunu hissediyor; kendi kendine, artık Dorothea'nın ruhunda sonsuza kadar taht kurduğunu söylüyordu. Hiçbir kadın gönlünde onun ayak taburesinden daha yüksek bir yerde oturamazdı; yüreğinde Dor-

othea'nın uyandırdığı etkiyi ölümsüz dizelere dökebilseydi eğer; yaşlı Drayton'u örnek alarak, şöyle öğünebilirdi:

> "Kraliçeler sevinecekler belki de bundan böyle, Ondan arta kalan övgülerle geçinmeye."

Bu kadarını becerebilir miydi, orası kuşkulu. Dorothea için başka ne yapabilirdi? Kendisine duyulan bu bağlılığa o ne kadar değer veriyordu acaba? Bunu bilemezdi. Ondan uzaklaşmak, onu göremeyeceği bir yere gitmek istemiyordu. Dorothea'nın yakınları arasında, kendisine duyduğu kadar içten bir güvenle konuştuğu herhangi bir kimse bulunabileceğine inanmıyordu. Daha önce bir gün kendisine, buralarda kalırsanız sevinirim, demişti; işte bu yüzden şimdi o da, Dorothea'nın çevresinde ağızlarından alevler saça saça bir sürü ejderha tıslayıp dursa da, Middlemarch'ta kalacaktı.

Will'in tereddütleri hep bu kararla sonuçlanıyordu. Ama o, kendi kararlarına bile karşı çıkan, bunlara ters düşen şeyler de yapabilen biriydi. Mr. Brooke'un başkanlığı altında yürüttüğü siyasal çabalar, başkalarınca kendisinin dilediği ölçüde fedakârlık olarak görülmediği için, bu akşam olduğu gibi geçmişte de sık sık sinirlenip durmuştu; ama bu, aynı zamanda hep diğer bir öfke kaynağıyla –Dorothea'nın uğruna toplumsal saygınlığından ödün verdiği halde, onu neredeyse hiç görememesiyle de– bağlantılıydı. Bu tatsız gerçeklerin aksini iddia edemeyince, kendine olan güçlü inancının aksine, "Budalanın tekiyim ben" diyordu.

Ancak, Will'in zihninde geçen bu tartışma Dorothea'yla ilgili olduğundan, her zamanki gibi onun varlığının kendisi için ne büyük bir önem taşıdığı düşüncesini daha derinden hissetmesiyle sonuçlandı. O sırada birden ertesi günün pazar olduğunu anımsayınca, Lowick'teki kiliseye gidip onu görmeye karar verdi. Will bu kararla yatıp uyumuştu ama ertesi sabah giyinip hazırlanırken Bay İtiraz'ın gün ışığının mantıklı sesiyle kendisine şöyle seslendiğini duydu:

"Bu hareketinle sen, Mr. Casaubon'un Lowick yasağını hiçe saymış olacaksın; Dorothea da bundan hiç hoşlanmayacak."

"Saçma!" diye karşı çıktı Bay İstek; "Casaubon'un beni böylesine güzel bir ilkbahar sabahında eski, şirin bir köy kilisesine gitmekten alıkoyması büyük gaddarlık olur. Ayrıca, Dorothea sevinecektir buna."

"Mr. Casaubon, oraya kendisini kızdırmaya ya da Dorothea'yı görmeye geldiğini kesinlikle anlayacaktır."

"Onu kızdırmak için gittiğim doğru değil; sonra, Dorothea'yı görmeye neden gitmeyecekmişim ki? Bu adam her şeyi kendisine alacak, rahatını kaçıran hiçbir şeye izin vermeyecek, öyle mi? Başkaları nasıl acı çekiyorsa, o da biraz çeksin bakalım. Ben o eski kilisenin şirinliğini ve cemaatini eskiden beri çok severim; ayrıca, Tucker ve ailesini tanıyorum; kilisede onlara ayrılan yerlerden birine otururum."

Will mantıksızlığın gücüyle Bay İtiraz'ı susturduktan sonra sanki cennete doğru yol alırmış gibi, Halsell Common'u geçip koruluğun aşağısından dolanarak Lowick'e kadar yürüdü. Korulukta yeni sürgün vermiş ağaç dallarının altlarındaki geniş açıklıklara düşen güneş ışıkları, yosunların, likenlerin ve kahverengi toprağı delip çıkan taze yeşilliklerin tüm güzelliklerini gözler önüne seriyordu. Çevresindeki her şey sanki o günün pazar olduğunu biliyor ve onun Lowick Kilisesi'ne gidişini onaylıyordu. Canını sıkacak bir şey geçmediği sürece, Will kendini kolayca mutlu hisseden bir insandı ve bu sırada artık Mr. Casaubon'u kızdıracağını düşünmek ona pek eğlenceli gelmeye başlamış; yüzüne, suya vuran güneş ışıkları gibi hoş bir görüntü yaratan neşeli bir gülümseme gelmişti. Ne var ki böyle bir duygu bir pazar gününe hiç yakışmasa da, çoğumuz içimizden, yolumuzu tıkayan bir kimsenin çok kötü bir insan olduğuna karar verir, onun kişiliğinin bizde uyandırdığı tiksintinin küçük bir bölümünü ona da yaşatmakta bir sakınca görmeyiz. Will ellerini ceplerine sokmuş, kolunun altında küçük bir kitapla yürüyor; bir yandan da, kilisedeyken ve oradan çıkarken olacakları gözünün önüne getiriyordu. Kitabı açıp okuduğu yoktu; yalnız şarkı söyler gibi bir şeyler mırıldanıyor, bazen bildiği, bazen o anda kendi uydurduğu birtakım ezgileri deneyerek, bunlar arasından zihninden geçirdiği sözcüklere en çok yakışanı bulmaya çalışıyordu. Bu sözcükler belli bir ilahinin sözleri değildi ama Will'in o pazarki duygularına çok uyuyordu:

Vah bana, eyvah bana,
  Ne kıt sevinç varmış benim çektiğim aşkta!
Tek bir ışıktan, dokunuştan uzak,
  Bir gölge gibi uzaklaşmış bir kaçak:

Belki, yakında olan tek nefeslik bir rüya,
Bir ses ki, ta yürekten yansıyan,
Düşüncesi belki biri, değer verecek diye bana,
Herkesçe tanındığım o eski yerde,
Kovulmuş bir korkunun o yürek çarpıntısı,
Yapılmamış bir kötülük—
Vah bana, eyvah bana,
Ne kıt neşe varmış, benim çektiğim aşkta!

Şarkısını söylerken arada bir şapkasını çıkararak başını arkaya savurup da narin boğazı göründüğünde Will, havayı dolduran o bahar ruhunun bedene bürünmüş bir halini, yüreği belirsiz umutlarla dolu, ışıltılar içinde bir yaratığı andırıyordu.

Lowick'e vardığı zaman kilise çanları hâlâ çalmaktaydı; daha hiç kimse gelmeden içeri girip yardımcı rahip Mr. Tucker'ın sırasına oturdu. Ama cemaat toplandıktan sonra da orada hâlâ yalnız başınaydı. Yardımcı rahibin sırası, mihrabın yanındaki küçük rahipler odasının girişinde, kilise rahibinin sırasının karşısındaydı; Will çevresine, cemaati oluşturan köylülere göz gezdirirken, Dorothea'nın belki de gelmeyeceğini düşünerek korkmaya başladı; yıllar boyu o beyaz badanalı duvarların içinde, o eski sıralarda gördüğü bu yüzler, yaşlılıktan bazı dalları kırılmış bulunmakla birlikte gene de sürgünler veren ağaçlar gibi, neredeyse hiç değişmeden kalmışlardı. Mr. Rigg'in kurbağayı andıran yüzü Will'e yabancı gelmiş, kim olduğunu pek bilememişti; ama o bildik düzendeki bu garip değişikliğe rağmen, Waule'lar da, Powderell'lerin kırsal kesimdeki kolundan kimseler de kendi sıralarında yan yana, hâlâ oradaydılar; Samuel kardeşin yanakları, aynı dolgun mor yanaklardı; üç kuşak kiracı çiftçiler de gene eskisi gibi her pazar günü, daha çok "büyüklerine" karşı görev duygusuyla kiliseye gelmişlerdi – çocukların daha küçük olanları, siyah cüppesi içinde en yüksek locaya çıkan Mr. Casaubon'a muhtemelen büyüklerin reisi diye bakıyor ve en çok onu kızdırmaktan korkuyorlardı. Lowick köyü 1831 yılında bile Reform düşüncesinin kafaları, ciddi pazar vaazlarının etkisinden daha fazla etkileyip karıştıramadığı, sakin bir yerdi hâlâ. Kiliseye gelenler eskiden Will'i orada görmeye alışıktılar; bu yüzden, onun aralarına katılıp sesiyle öne çıkmasını bekleyen kilise korosu dışında, hiç kimsenin dikkatini fazla çekmemişti.

Sonunda kilisenin bu garip ama sevimli ortamında Dorothea da boy gösterdi; üstünde Vatikan'da giydiği beyaz başlık ve gri pelerin vardı; sıraların ortasındaki kısa geçitte mihraba doğru yürüdü. İçeri girdiği andan beri yüzü hep rahipler odasına dönük olduğundan, az sonra o miyop gözleriyle bile Will'i fark etti; yanından geçerken başıyla ciddi bir selam verdi; ama yüzünde bu ciddilik ve hafif bir solgunluğun dışında, duygularını açığa vuran hiçbir işaret belirmemişti. Will şaşkınlık içinde birden kendini rahatsız hissetti ve bu karşılıklı selamlaşmanın ardından bir daha Dorothea'ya bakmaya cesaret edemedi. İki dakika sonra, Mr. Casaubon kilisenin giyinme odasından çıkıp kendi özel bölmesine girerek Dorothea'nın karşısına oturunca, Will iyice yerinden kıpırdayamaz duruma gelmişti. Şimdi gözlerini giyinme odasının kapısının üstündeki küçük çıkıntıda yerlerini almış bulunan korodan başka hiçbir yere çeviremiyordu. Dorothea belki de acı içindeydi; çünkü kendisi budalalık edip çok kötü bir şey yapmıştı. Mr. Casaubon belki de oturduğu yerden başını onlara doğru döndürmeye cesaret edemediğini anlayacaktı; bu yüzden, onu sinirlendirmeye çalışmanın eğlenceli bir yanı kalmamıştı artık. Böyle olacağını neden daha önce düşünememişti? Ama iki yanı kapalı olan bu sırada, yanında Tucker ailesinden durumu hafifletecek hiç kimse olmadan tek başına oturacağını bilemezdi ki; anlaşılan Tucker'lar Lowick'ten temelli ayrılmışlardı, çünkü vaaz vermek için kürsüye yeni bir rahip çıkmıştı. Gene de, Dorothea'ya doğru bakamayacağını, hatta Dorothea'nın kendisinin oraya gelişini küstahlık sayabileceğini, önceden göremediği için kendi kendine "Ne budalaymışım" diyordu. Ancak, sıkışıp kaldığı bu kafesten kurtulmanın bir yolu yoktu; dua kitabında doğru sayfaları buluyor, bir kadın öğretmenin titizliğiyle gözlerini kitaptan ayırmıyordu; daha önce sabah ayinini hiç böylesine uzun bulmadığını, kendisini gülünç duruma soktuğunu düşündü; sinirlenmiş, perişan olmuştu. Bir erkek bir kadını taparcasına severse, olacak buydu işte! Kilise görevlisi şaşkınlık içinde, Hanover ilahisi söylenirken Mr. Ladislaw'un katılmadığını gördü ve soğuk almış olabileceğini düşündü.

O sabah Mr. Casaubon vaaz vermedi; dualar da bittikten sonra herkes ayağa kalkıncaya kadar Will olduğu yerden kımıldamadı. Lowick'te âdet, kiliseden önce "büyüklerin" çıkmalarıydı. Ani bir kararla, silkinip üzerindeki hareketsizlikten kurtulmak isteyen Will

doğrudan Mr. Casaubon'un yüzüne baktı ama onun gözleri oturdukları özel bölmenin kapı kolundaydı; Casaubon kapıyı açarak Dorothea'nın geçmesini bekledi, sonra da gözkapaklarını kaldırmadan hemen arkasından kendisi de yürüdü. Dorothea kapıdan çıkarken Will'le göz göze geldi, başıyla onu gene selamladı ama bu kez yüzünde, sanki gözyaşlarını zor tutuyormuş gibi çok sıkıntılı bir ifade vardı. Dorothea'yla Mr. Casaubon'un arkasından Will de kiliseden çıktı; ama onlar arkalarına dönüp bakmadan kilisenin avlusundan fundalığa açılan küçük bahçe kapısına doğru yürüdüler.

Will peşlerinden gidemezdi; yapabileceği tek şey, o sabah ümitlerle dolu geçtiği yollardan öğle vakti üzgün adımlarla geri gitmekti. Hem dışarıdaki hem de kendi içindeki tüm ışıklar değişmişti artık.

BÖLÜM 48

"Altın yıllar elbette griye dönüşmekte,
Dans etmeye kalkma artık, koşmaya çabalama:
Beyaz saçlar görüyorum, uçuşuyor rüzgârda—
Hepsi de solgun, bitkin bana bakan yüzlerin
Ağır ağır dönerek, önüne kataraktan
Sürükleyip götürdüğü azgın bir fırtınanın."

Kiliseden çıkarken Dorothea'nın başlıca sıkıntısı, Mr. Casaubon'un kuzeniyle konuşmama kararı ile Will'in oraya gelişinin ikisi arasındaki soğukluğu daha da artırdığını görmekten ileri geliyordu. Will'in kiliseye gelişini bağışlanmayacak bir hareket saymıyordu; hatta bunun, uzun zamandır kendisinin istediği bir barışmaya doğru atılmış dostça bir adım olduğu düşüncesindeydi. Belki kendisi gibi Will Ladislaw da, eğer Mr. Casaubon'la rahat bir ortamda karşılaşırlarsa el sıkışacaklarını, bunun ardından da ilişkilerinin düzeleceğini sanmıştı. Dorothea bu ümidin artık kesinlikle yıkıldığını hissediyordu. Görmek istemediği bir kişinin bu şekilde birden karşısına çıkması kocasının öfkesini yeniden alevlendireceği için, Will şimdi kendilerinden daha da uzak durmak zorunda kalacaktı.

Mr. Casaubon o sabah pek iyi değildi; nefes almakta biraz zorlanıyordu; vaaz kürsüsüne çıkmaması bu yüzdendi; dolayısıyla öğle yemeğinde neredeyse hiç konuşmayınca, özellikle de Will Ladislaw hakkında bir şey söylemeyince, Dorothea hiç şaşırmadı. Kendisi de bu konuyu bir daha asla açamayacaktı. Pazar günleri öğle yemeğiyle akşam yemeği arasındaki saatleri genellikle ayrı odalarda geçirirlerdi; Mr. Casaubon çoğu zaman çalışma odasında uyuklar; Dorothea da kendi odasında sevdiği kitaplardan bazılarını okuyarak oyalanırdı. Çıkma pencerenin içindeki bir masanın üstünde, o sıralar Mr. Casaubon'dan okumayı öğrendiği Herodot'tan eski dostu Pascal'a ve Keble'ın 'Hıristiyanlık Yılı'na kadar değişik konularda ufak bir kitap yığını vardı. Ama bugün o kitapları birbiri ardından açıyor, içinden hiçbirini okumak gelmiyordu. Gözüne her şey sıkıcı

ve yavan görünmekteydi: Cyrus'un doğumundan önceki işaretler, eski Yahudi büyükleri –aman, aman!– sofuca vecizeler, en sevilen ilahilerin kutsal ezgileri – tüm bunlar, tahtaya vurularak çalınan melodiler kadar tatsız, ruhsuz şeylerdi. Bu ikindi vakti, arada bir güneşi gizleyen bulutların altında bahar çiçekleriyle çimenlerin bile soğuktan titrer gibi kasvetli bir halleri vardı; kendisine dayanma gücü veren, yürekten inandığı düşünceler bile sıkıcı bir havaya bürünmüşlerdi sanki; oysa gelecekte uzun yıllar tek dostları olacak düşüncelerdi bunlar. Zavallı Dorothea'nın o anda hasretini çektiği dostluk, başka türden –ya da daha derin– bir dostluktu; evlilik hayatının gerektirdiği sürekli çaba yüzünden, böyle bir dostluğa duyduğu açlık şimdi iyice artmıştı. Hep kocasının istediği gibi olmaya çalışıyor, onun kendisini olduğu gibi görmekten sevinç duyacağına hiç güvenemiyordu. Dorothea'nın hoşlandığı, içinden gelerek hemen yapmak istediği şeyler, hayatında hep eksik kalan şeylerdi sanki; çünkü istekleri yerine gelse bile, eğer kocası bunları paylaşmıyorsa, o zaman hiç yerine gelmeseler de fark etmezdi. Will Ladislaw hakkında aralarında baştan beri süregelen bir görüş ayrılığı vardı; Dorothea, Casaubon ailesinin malı mülkü üzerinde Will'in de hakkı bulunduğu yolundaki güçlü görüşünü belirttikten ve Mr. Casaubon buna şiddetle karşı çıktıktan sonra, konu kapanmıştı. Dorothea hâlâ kendisinin haklı, kocasının haksız olduğuna inanıyordu ama gene de yapabileceği bir şey yoktu. Bu öğleden sonra o çaresizlik duygusunun elini kolunu her zamankinden daha fazla bağlayıp kendisini perişan ettiğini hissediyordu: Çevresinde hem kendisinin değer verip sevebileceği hem de kendisine değer verip sevebilecek kimseler bulunsun istiyordu; ayrıca güneş gibi, yağmur gibi, doğrudan doğruya yararlı işler yapabilmenin özlemi içindeydi. Ama şimdi açıkça görüyordu ki bundan sonra tüm ömrünü gitgide iyice içine gömüleceği mezar gibi bir odada –gün ışığını asla görmeyecek bir kitabın yazılması uğruna yürütülecek kasvetli bir çalışma için gerekli araçlarla dolu bir mezar odasında– geçirecekti. Bugün o odanın kapı eşiğinde durmuş, oradan Will'in canlı, sıcak bir eylem ve dostluk dünyasına doğru uzaklaştığını ve giderken de yüzünü kendisine döndürdüğünü görmüştü.

Kitap okumak bir işe yaramıyordu. Düşünmenin de bir faydası yoktu. Kısa bir süre önce doğum yapan Celia'yı görmeye gidebilirdi ama günlerden pazardı ve bu yüzden arabayı alamazdı. İçindeki

boşluk duygusu ve sıkıntıdan kurtulmak için sığınabileceği tek bir şey bulamadı; başı ağrıyınca buna nasıl katlanıyorsa, şimdiki karamsar duygulara da öyle katlanmak zorundaydı.

Akşam yemeğinden sonra, Dorothea'nın genellikle kocasına bir şeyler okumaya başladığı saatte Mr. Casaubon ona, çalışma odasına ışık götürülüp şöminenin yakılması için emir verdiğini söyledi ve birlikte oraya gitmeyi teklif etti. Yeniden kendine gelmiş ve dikkatle bir şey düşünüyormuş gibi bir hali vardı.

Çalışma odasına girdiklerinde Dorothea, kocasının not defterlerini bir masanın üstüne dizmiş olduğunu gördü; Mr. Casaubon bunlardan birini aldı ve Dorothea'nın eline tutuşturdu; öteki not defterlerinin içeriklerinin kayıtlı olduğu ve çok kullandıkları bir defterdi bu. Mr. Casaubon yerine otururken, "Bu akşam başka bir şey okumak yerine, eline bir kurşunkalem alıp yüksek sesle bu defterin üzerinden geçmeni rica ediyorum" dedi. "Benim her 'işaretle' dediğim yere, sen kaleminle bir çarpı koyacaksın. Uzun zamandır yapmayı düşündüğüm bir ayıklama ameliyesi için ilk adım olacak bu. Birlikte çalışmaya devam ettikçe, sana birtakım seçme kuralları verebilecek vaziyete geleceğim; ümit ediyorum ki, böylece maksadımın ne olduğunu anlayacak ve çalışmalarıma iştirak edebileceksin."

Bu teklif, Lydgate ile yaptığı o önemli görüşmenin ardından ortaya çıkan pek çok işarete bir yenisinin eklendiğini, Mr. Casaubon'un başlangıçta Dorothea'yı çalışmalarına katmaktaki isteksizliğinin yerini şimdi bunun tam tersinin –yani kendisine yönelik büyük bir ilgi ve yardım talebinin– aldığını gösteriyordu. Dorothea iki saat okuyup çarpıları koyduktan sonra Mr. Casaubon, "Bu cildi ve kurşunkalemi de yukarıya götürelim lütfen; gece okumaya devam edecek olursak, aynı işaretleme işini yapabiliriz. Senin için yorucu olmuyordur ümit ederim, Dorothea, ha?" dedi.

"Ben daima sizin en çok istediğiniz şeyleri okumayı tercih ediyorum" dedi Dorothea. Söylediği doğruydu, çünkü uğraşıp ona bir şeyler okuduktan ya da yaptıktan sonra, kocasının yüzünün hiç gülmediğini görmekten korkar olmuştu.

Dorothea'nın kişiliği, çevresindeki insanlarda kendisi hakkında güçlü bir güven duygusu yaratmıştı; tüm kıskançlığına, tüm kuşkularına rağmen, Mr. Casaubon da onun verdiği sözlere bağlı kalacağına, doğru ve yararlı bildiği düşüncelere dört elle sarılacağına gitgide daha çok güvenir olmuştu. Son zamanlarda kendisi için

bir servet gibi görmeye başladığı bu güvenden şimdi tam anlamıyla yararlanmak niyetindeydi.

Gerçekten de o gece okumaya devam edildi. Daha önce iyice yorgun düşen Dorothea, çok geçmeden derin bir uykuya dalmıştı; odada bir ışık yandığını hissederek yeniden uyandı; ilkin bu ışığın, dik bir tepeye tırmanınca birden karşılaştığı, batmakta olan güneş sanmıştı; gözlerini açınca kocasını gördü; üstünde kalın sabahlığıyla, küllenmiş korları hâlâ parıldayan şöminenin başındaki koltukta oturuyordu. Dorothea'nın uyanacağını düşünerek iki mum yakmış, onu doğrudan kendisi uyandırmak istememişti.

Dorothea hemen kalktı, "Hasta mısınız, Edward?" diye sordu.

"Uzandığım yerde biraz rahatsızlık hissettim. Bir süre burada oturacağım."

Dorothea ateşe odun attı; sarınıp sarmalandıktan sonra, "Size gene okuyayım, ister misiniz?" dedi.

Mr. Casaubon her zamanki nazik tavrını biraz aşan alçakgönüllü bir sesle, "Çok minnettar olurum, Dorothea. Hiç uykum kalmadı; şu anda zihnim fevkalade açık" dedi.

Lydgate'in uyarılarını hatırlayan Dorothea, "Bu kadar heyecanın size fazla gelmesinden korkuyorum" dedi.

"Hayır. Fazla bir heyecan hissettiğim yok. Düşünmek yorucu değil." Dorothea üstelemeye cesaret edemedi; akşam yaptığı şekilde, ama sayfaların üzerinden daha hızlı geçerek not defterini bir saat kadar ya da daha uzun bir süre okudu. Mr. Casaubon'un zihni şimdi daha açıktı ve karısının okuduğu birkaç sözcüğün ardından ne geleceğini biliyor gibi hemen, "Bu kadarı yeter, işareti koy" ya da, "Bir sonraki başlığa geç; Girit Adası üzerine olan ikinci açıklamayı atlıyorum" diyordu. Dorothea onun çalıştığı alanda yıllardır ancak emeklercesine yol alan zihninin, şimdi uçan bir kuş hızıyla ilerlediğini düşünüp çok şaşıyordu.

Mr. Casaubon sonunda, "O defteri kapat artık, hayatım. İşimize yarın devam ederiz. Çok fazla erteledim, artık biterse memnun olacağım. Ama gördüğün gibi, benim seçme usulüm, giriş bölümünde ayrı ayrı zikrederek taslak şeklinde belirttiğim görüşlerin her biri için, dengeleri bozmadan, yeterli açıklamalarda bulunmak. Bu hususu iyice kavradın sen, Dorothea, öyle değil mi?" dedi.

Dorothea titreyen bir sesle, "Evet" dedi. Yüreğine derin bir hüzün çöktüğünü hissediyordu.

Mr. Casaubon, "Ve şimdi bir parça istirahat edebilirim zannedersem" dedi. Yeniden uzandı ve Dorothea'dan ışıkları söndürmesini rica etti. Dorothea da yattıktan ve oda ancak şömineden yayılan cansız parıltının araladığı bir karanlığa gömüldükten sonra, "Uyumadan önce senden bir şey rica edeceğim, Dorothea" diye seslendi.

Dorothea içinde bir korkuyla, "Söyleyin, nedir?" dedi.

"Senden, ölümüm durumunda, isteklerimi yerine getirecek misin; benim şiddetle karşı çıktığım şeyleri yapmaktan kaçınacak, arzuladıklarımı yapmaya çalışacak mısın, bana açık açık söylemeni rica edeceğim."

Dorothea hiç şaşırmadı; o zamana kadar ufak tefek pek çok olay, kocasının kendisine yeni bir boyunduruk olabilecek birtakım niyetler beslediğini tahmin etmesine yol açmıştı. Bu yüzden hemen karşılık vermedi.

Mr. Casaubon sertçe, "Reddediyorsun, öyle mi?" diye sordu.

Dorothea'nın yüreğinde yükselen özgürlük ihtiyacı ağır basmıştı; kesin bir sesle, "Hayır, henüz reddetmiyorum" dedi; "ama çok ciddi bir şey bu; ne olduğunu bilmediğim bir şey hakkında kendimi bağlayacak bir söz vermeyi doğru bulmuyorum. İçten bir sevginin olduğu yerde istenen bir şeyi söz vermeden de yaparım ben."

"Fakat o zaman kendi kararına göre hareket etmiş olursun; senden benim kararıma itaat etmeni istiyorum ben; işte sen bunu reddediyorsun."

Çelişkili korkular altında ezilen Dorothea, yalvarırcasına, "Hayır, hayatım, hayır!" dedi. "Ama biraz bekleyip düşünebilir miyim? Sizin içinizi rahatlatacak şeyleri yapmayı tüm kalbimle istiyorum; ancak, size böyle aniden herhangi bir söz veremem; özellikle de neye söz verdiğimi bilmeden."

"Benim yersiz bir arzuda bulunmayacağıma güvenin yok demek, öyle mi?"

Dorothea gene yalvarırcasına, "Yarın sabaha kadar izin verin bana" dedi.

"Pekâlâ, yarın sabaha kadar" dedi Mr. Casaubon.

Dorothea kocasının çıkardığı seslerden hemen uyuduğunu anladı, ama kendi uykusu iyice kaçmıştı. Onu uyandırmamak için hiç kımıldamamaya dikkat ederken, bir yandan da zihninde bir çatışma sürüp gidiyor, hayal gücü sanki elindeki birlikleri önce bir tarafa, sonra öteki tarafa –karşı cepheye– sürüyordu.

Dorothea kendi geleceği üzerinde kocasının kurmak istediği hâkimiyetin, kitabından başka bir şeyle ilgili olabileceğini düşünmüyordu. Tüm vaktini o karışık notları, doğrulukları kuşkulu ilkelere doğrulukları daha da kuşkulu açıklamalar sağlayacak o bir yığın malzemeyi, eleyip ayırmakla geçirmesini isteyeceğinden hemen hemen emindi. Zavallı kızcağız, kocasının hayattaki tek amacı, tek çalışma alanı olan o Mitolojilerin Anahtarı'nın güvenirliğine duyduğu inancı tümüyle yitirmişti artık. Sınırlı eğitimine rağmen onun bu hususta ki yargısının Mr. Casaubon'unkinden daha doğru olduğuna şaşmamak gerekir; çünkü kocasının hep kendi işine gelecek biçimde ele aldığı farazi görüşlere, tarafsız karşılaştırmalar ve sağduyuya dayanan sağlam değerlendirmeler yaparak bakıyordu o. Ve Dorothea şimdi, kendisi de yıkık dökük harabelerden malzemelerle yapılmış bir mozaik olan eski bir dinsel doktrinden geriye kalmış, mumya parçaları denebilecek bilgileri ayıklayıp bir düzene sokmak uğruna –bunlardan, masallardaki peri çocukları gibi, daha doğarken yaşlanan bir teoriye götürecek bilgileri devşirmek uğruna– harcayacağı günleri, ayları ve yılları gözlerinin önüne getirdi. Belli ki doğruluğuna şiddetle inanılan bir yanlışa büyük bir inatla devam edildiği zaman, o yanlışın içinde barındırdığı birtakım doğruluk tohumları canlı kalabiliyor; örneğin simyacıların altın peşinde koşmaları, aynı zamanda maddelerin yapısının araştırılması anlamına geldiği için, kimya biliminin ruhu için gerekli olan bedeni hazırlamış ve böylece ortaya Lavoisier çıkmıştır. Ancak, Mr. Casaubon'un eski mitlerin ilk tohumunu oluşturduklarını ileri sürdüğü değişik mitolojik unsurlara ilişkin teorisinin beklenmedik keşiflere yol açabilme olasılığı yoktu: Bu teori, temelde birtakım sözcüklerin etimolojileri üzerinde yürütülen cılız varsayımlardan oluşuyordu; ama sırf sözcükler arasındaki büyük ses benzerliklerine dayandıkları için önceleri sağlam gibi görünen etimolojiler, ses benzerliğinden sonuçlar çıkarmanın yanlışlığı kanıtlanınca, geçerliklerini yitirmişlerdi; doğruluğu, kutsal kitapta Yecüç ile Mecüç hakkındaki fikirlerden daha nesnel, daha sağlam bulgularla karşılaştırılarak denenmeye gerek görülmemiş bir yorumlama yöntemiydi bu ve gökteki yıldızları ipe dizmek için yapılacak bir plan kadar temelsizdi. Dorothea şimdiye kadar, başta hayatına değer katacağını düşündüğü o yüksek bilgi paylaşımı yerine, kendisine artık tahmin yoluyla bilmece çözmek gibi gelen

bu kuşkulu çalışmalar sırasında hissettiği yorgunluk ve bıkkınlığı sık sık örtbas etmek zorunda kalmıştı! Kitabının yayımlanabilecek duruma gelmesi için kocası şimdi tek umut olarak neden kendisine dört elle sarılmaya başlamıştı, bunu anlayabiliyordu. Başlarda çalışmaları hakkında kendisine doğru dürüst bilgi vermekten bile kaçınmıştı; ancak, ihtiyacın insan üzerindeki o korkunç baskısı, hızla gelebilecek bir ölüm beklentisi—

Bu noktada Dorothea'nın acıma duygusu, kendi geleceğini düşünmekten vazgeçip kocasının geçmişine –hayır, hayır, kocasının o geçmişin yarattığı kadere karşı şu anda giriştiği zorlu savaşıma, tek başına yürüttüğü büyük çabaya, özgüven yokluğunun ağır baskısı altında soluğu kesilen hırsına, gitgide uzaklaşan hedefine, ağırlaşan bedenine ve şimdi de, tepesinde gözle görülür biçimde sallanıp duran o Demokles'in kılıcına!– yöneldi. Kendisi Mr. Casaubon'la, tüm hayatını adadığı bu çalışmaya yardım için evlenmemiş miydi? Ama o sıralar, ortaya çıkacak kitabın büyük bir eser olacağını ve sırf bu yüzden, yazılmasına dindarca bir duyguyla hizmet edebileceğini düşünmüştü. Kocasının kederini hafifletmek amacıyla bile olsa, boş yere çalışıp durması doğru muydu? İstediği sözü verse bile, yapabilecek miydi bunu?

Ancak, söz vermekten kaçınarak, "Keder içinde kıvranan bu açlığı gidermeyi reddediyorum ben" diyebilir miydi? Bunu söylemek, kocası hayattayken neredeyse mutlaka yapacağı bir şeyi, ölümünden sonra yapmayı reddetmek olmaz mıydı? Kocası, Lydgate'in ihtimal verdiği gibi on beş yıl, hatta daha da fazla yaşarsa, kendisinin hayatı kesinlikle ona yardım ve itaat etmekle geçecekti zaten.

Gene de, insanın hayatını yaşayan birine adaması ile ne olduğunu bilmeden, ölmüş birine adamaya söz vermesi arasında derin bir fark vardı. Hayattayken kocası ondan herhangi bir istekte bulunduğunda, buna hâlâ karşı çıkabilme, hatta yerine getirmeyi reddetme özgürlüğüne sahipti. Ama, doğruluğuna inanamasa da, zihninden birkaç kez şöyle bir düşünce de geçmişti: İsteğinin ne olduğunu açıkça söylemeden yerine getirilmesini talep ettiğine göre, kocası kendisinden hayal edebildiğinden daha fazla bir şey istemek niyetinde olamaz mıydı? Hayır, olamazdı; onun aklı fikri yalnızca yazacağı kitaptaydı: Kendi azalan ömrüne karısının ömrünü eklemek istemesinin gerisindeki amaç buydu işte.

Ve şimdi tutup "Hayır! Ölürseniz, kitabınız için parmağımı bile oynatmam" dese, onun yaralı yüreğini paramparça etmek gibi bir şey olurdu bu.

Dorothea dört saat boyunca zihninde birbirleriyle çatışan bu düşüncelerle yattıktan sonra kendini hasta hissetmeye başladı; aklı iyice karışmıştı, bir karar veremiyor, sessizce dua ediyordu. Sabah saatleri epeyce ilerlediğinde, istediği bir şey için çaresizce ağlayıp duran bir çocuk gibi uyuyup kaldı; uyandığı zaman Mr. Casaubon çoktan kalkmıştı. Tantripp onun sabah dualarını okuduğunu, kahvaltı ettiğini ve şimdi çalışma odasında olduğunu söyledi.

Tantripp, Lozan'a da kız kardeşlerle birlikte gitmiş, sağlam yapılı bir kadındı; "Yüzünüzü daha önce hiç bu kadar solgun görmemiştim, efendim" dedi.

Dorothea hafifçe gülümseyerek, "Benim yüzümde ne zaman fazla bir renk oldu ki, Tantripp?" dedi.

"Eh, pek öyle al yanaklı demeyelim ama çay fincanlarının pembe gülleri gibi bir tazelik vardı yüzünüzde. Ama o deri kaplı kitapları soluyup durduktan sonra, ne beklenir ki? Bu sabah azıcık dinlenin, efendim. Hasta olduğunuzu ve o havasız çalışma odasına gidemeyeceğinizi söyleyim ben."

"Hayır, hayır! Acele edeyim. Mr. Casaubon şimdi beni bekliyordur" dedi Dorothea.

Aşağı indiğinde, kocasının istekleri her ne ise, bunları yerine getirmeye söz vereceğinden emindi, ama şimdi değil de, gün içinde, daha sonra.

Dorothea çalışma odasına girince, o sırada masaya birtakım kitaplar koymakta olan Mr. Casaubon ona doğru dönerek, "Ben de senin gelmeni bekliyordum, hayatım" dedi. "Bu sabah hemen işe başlayabileceğimizi ümit etmiştim; fakat bir parça rahatsız olduğumu görüyorum; muhtemelen dünkü aşırı heyecandan dolayıdır. Hava yumuşadığına göre, ben şimdi bahçede ağaçların orada biraz dolaşacağım."

"Bunu duyduğuma sevindim" dedi Dorothea. "Dün gece korkmuştum, zihniniz fazla dolu, fazla meşguldü."

"Dün sana bahsettiğim hususta içim rahat olsun istiyorum, Dorothea. Ümit ederim, şimdi bana bir cevap verebileceksin."

"Az sonra bahçede görüşebilir miyiz?" dedi Dorothea; böylece biraz zaman kazanacaktı.

Mr. Casaubon, "Önümüzdeki yarım saat boyunca Porsuk Ağacı Yolu'nda olacağım" dedi ve gitti.

Dorothea kendini çok yorgun hissediyordu; zili çalıp Tantripp'ten bir şal getirmesini istedi. Birkaç dakikadır yerinde hareketsiz oturuyor, ama daha önceki iç çatışmasına hiç geri dönmeden, yalnızca vereceği "Evet" yanıtıyla kendisini kötü bir kadere mahkûm etmek üzere olduğunu düşünüyordu; kocasına tam anlamıyla boyun eğmekten başka hiçbir şey yapamayacaktı; çünkü zayıftı ve yüreği, "hayır" derse, kocasının bağrına keskin bir bıçak saplamış olacağı korkusuyla doluydu. Tantripp başlığını takıp şalını omuzlarına koyarken, kımıldamadan durdu; oysa Dorothea'nın pek yapmadığı bir şeydi bu, çünkü kendi işini kendisi görmekten hoşlanırdı.

Başlığı bağladıktan sonra, daha fazla yardım etmekte çaresiz kaldığı bu güzel, nazik kadına karşı içi sevgiyle titreyen Tantripp, kendini tutamayıp, "Tanrı sizi korusun, efendim!" dedi.

Sinirleri zaten çok gergin olan Dorothea için bu kadarı fazlaydı; gözlerinden yaşlar boşandı, Tantripp'in kollarında içini çeke çeke ağladı. Ama çok geçmeden toparlandı, gözlerini kuruladı ve camlı kapıdan bahçeye çıktı.

Tantripp kahvaltı odasında rastladığı baş uşak Pratt'e, "Keşke çalışma odasındaki tüm o kitaplardan senin şu efendine bir türbe mezar yapılsa" dedi. Bildiğimiz gibi, Tantripp de Roma'ya gitmiş, harabeleri, eski eserleri gezip görmüştü; bir de, öteki hizmetkârlarla konuşurken Tantripp, Mr. Casaubon için "şu sizin efendiniz"den başka bir ad kullanmayı reddediyordu.

Pratt güldü. Efendisini çok severdi o ama Tantripp'i daha çok seviyordu.

Dorothea çakıllı yola vardığında, daha önce de bir kez yaptığı gibi (ama bu kez başka bir nedenle) yakındaki ağaçların arasında biraz oyalandı. O zaman kocasına dostça yakınlaşmaya çalışıyor ama bu çabasının hoş karşılanmayacağından çekiniyordu; şimdi ise, kocasıyla hiç istemediği başka bir bağ kurmak zorunda kalacağı bir yere gittiğini bildiğinden, büyük korku içindeydi. Kendisini böyle bir şeye zorlayan ne bir yasa vardı ne de toplumsal baskı; sırf kocasının tabiatı ve kendi acıma duygusundan dolayı yaptığı bir şeydi bu – sıradan bir evlilik bağının değil de ideal bir evlilik bağının gerektirdiği, gönüllü bir eylemdi. Dorothea durumu tüm açıklığıyla görüyordu, gene de eli kolu bağlıydı: Kendi ruhuna

yalvar yakar seslenen yaralı bir ruhu, paramparça edemezdi. Eğer bu bir zayıflıksa, Dorothea zayıf bir kadındı. Ama yarım saatlik süre geçiyordu; daha fazla geç kalmamalıydı. Porsuk Ağacı Yolu'na girince, kocasını orada göremedi; ama kıvrımlı bir yoldu bu; soğuk günlerde bahçeye çıkarken giydiği mavi paltosuna sarılmış, başında kadife kasketiyle karşısına çıkacağını düşünerek yürümeye devam etti. Kameriyede dinleniyor olabileceği aklına geldi; yol o tarafa doğru ayrılıyordu. O yana yönelince, taş bir masanın yanındaki bankta oturduğunu gördü. Kolları masanın üstündeydi; başını eğip alnını kollarına dayamıştı; mavi paltosu yukarıya sıyrılmış, yüzünün her iki yanını kapatmıştı.

Dorothea, önce onun uyuduğunu ve kameriyenin dinlenmek için fazla nemli bir yer olduğunu düşünerek içinden, "Dün gece kendini yordu, bitirdi" dedi. Sonra, son günlerde, okuduğu şeyleri dinlerken kocasının, sanki en çok böyle rahat ediyormuş gibi, hep bu şekilde durduğunu; ayrıca, ara sıra bir şeyler söylediği zamanlar da yüzünü böyle öne eğdiğini hatırladı. Kameriyeye girdi ve "İşte geldim, Edward; ben hazırım" dedi.

Mr. Casaubon hiç aldırmayınca, derin bir uykuya dalmış olmalı diye düşündü. Eliyle kocasının omzuna dokunarak tekrar etti: "Ben hazırım!" Mr. Casaubon gene hiç kımıldamayınca birden telaş ve korkuyla ona doğru eğildi, kadife kasketi başından çıkardı, yanağını kocasının başına yaklaştırdı ve kederli bir sesle, "Uyan, hayatım, uyan! Dinle beni. Bak, yanıtımı vermeye geldim" diye haykırdı.

Ancak, Dorothea o yanıtı hiçbir zaman veremedi.

Günün daha sonraki bir saatinde Lydgate gelmiş, Dorothea'nın yatağının başında otururken, o çılgınca sözler ediyor, yüksek sesle düşünürmüş gibi bir önceki gece zihninden geçenleri sayıklıyordu. Lydgate'in kim olduğunu biliyor, ona adıyla sesleniyor; ama ona her şeyi açıkladıktan sonra, anlaşılan doğru olacağını düşünerek, tüm bunları gidip kocasına anlatması için tekrar tekrar yalvarıyordu.

"Söyleyin ona, hemen yanına geleceğim: Söz vermeye hazırım ben. Ama bunun düşüncesi öyle korkunçtu ki, hasta etti beni. Çok fazla değil. Yakında iyileşirim. Gidip söyleyin ona."

Ama Mr. Casaubon'un kulağındaki sessizlik bir daha asla bozulmayacaktı.

BÖLÜM 49

"Öyle güçmüş ki bu bey'in yarattığı sorun,
Çözemezmiş en usta büyücüler bile onu;
Kolaydır taşlar atmak kuyuya,
Ama kim uğraşacak onları çıkarmaya?"

Sir James'in dudaklarında büyük bir nefret ifadesi vardı; kaşlarını hafifçe çatarak "Umarım Dorothea'nın bunu öğrenmesini engelleyebiliriz" dedi.

Lowick Grange'de çalışma odasındaki şöminenin önünde ayakta durmuş, Mr. Brooke'la konuşuyordu. Mr. Casaubon'un toprağa verildiğinin ertesi günüydü; Dorothea henüz odasından çıkabilecek kadar iyileşmemişti.

Mr. Brooke tedirgindi; gözlüğünü takıp elinde tuttuğu katlanmış bir kâğıdın kenarlarını incelerken, "Bu hiç kolay olmayacak, Chettam; çünkü bildiğin gibi, Dorothea vasiyetnamenin hükümlerini yerine getirmekle görevli; böyle şeyleri –mal mülk, toprak gibi işleri– iyice araştırmayı sever o. Kendi düşünceleri vardır yani ve harekete geçmek isteyecektir; hiç şüphen olmasın ki, vasiyetnamenin uygulayıcısıyım diyerek hemen işe koyulacaktır. Biliyorsun, geçen Aralık ayında yirmi bir yaşına bastı. Hiçbir şeye engel olamam ben" dedi.

Sir James bir süredir sesini çıkarmadan üzerinde ayakta durduğu halıya baktı; sonra başını birden kaldırıp gözlerini Mr. Brooke'a dikerek, "Ne yapabiliriz, ben size söyleyeyim. Dorothea iyileşinceye kadar her şeyi ondan saklayalım, ayağa kalkabilecek duruma gelir gelmez bizim eve götürürüz. Celia ve bebekle bir arada bulunmak ona her şeyden iyi gelecektir; böylece vakit kazanırız. Bu arada sizin Ladislaw'u başınızdan savmanız, yurtdışında bir yere göndermeniz gerekiyor" dedi. Bunu söylerken yüzündeki nefret ifadesi tüm şiddetiyle yeniden belirmişti.

Mr. Brooke ellerini arkasına atıp pencereye kadar yürüdü; karşılık vermeden önce şöyle biraz silkinip sırtını dikleştirdi ve "Bunu söylemesi kolay, Chettam, söylemesi kolay yani" dedi.

Sir James öfkesini saygı sınırları içinde tutmaya çalışarak, "Aziz efendim; onu buraya getiren sizsiniz, burada tutan da – iş vermek suretiyle demek istiyorum" diye üsteledi.

"Doğru ama, sevgili Chettam, sebep göstermeden bir anda işten çıkaramam ki onu. Ladislaw şu ana kadar son derece değerli, son derece tatminkâr işler yaptı. Onu buraya getirmekle, ülkenin bu yörelerine büyük bir hizmette bulunduğumu düşünüyorum ben – buraya getirmek suretiyle yani." Mr. Brooke pencereden dönüp başını selam verir gibi hafifçe sallayarak sözlerini bitirdi.

"Benim tek söyleyeceğim şey, ülkenin bu yörelerinin ona ihtiyaç duymasının üzülecek bir durum olduğudur. Dorothea'nın enişte si sıfatıyla, o adamın yakınımız kimselerce burada tutulmasına şiddetle karşı çıkmaya hakkım var diye düşünüyorum ben. Baldızımın itibarını ilgilendiren bir konuda konuşmaya hakkım olduğunu kabul ediyorsunuzdur umarım."

Sir James öfkelenmeye başlamıştı.

"Elbette kabul ediyorum, sevgili Chettam, elbette. Ama seninle düşüncelerimiz farklı, farklı yani—"

Sir Chettam, "Umarım Casaubon'un bu davranışı konusunda farklı değildir" diyerek Brooke'un sözünü kesti. "Casaubon'un haksız yere Dorothea'nın şerefiyle oynadığını söylüyorum ben. Bundan daha aşağılık, efendiliğe daha aykırı bir hareket olamaz diyorum; ailenin bilgisi ve güveni çerçevesinde yaptığı bir evlilik sırasında hazırladığı vasiyetnameye sonradan eklenen böyle bir madde, Dorothea'ya açıkça hakarettir, o kadar!"

"Eh, biliyorsun, Casaubon'un Ladislaw hakkındaki düşüncelerinde biraz çarpıklık vardı. Ladislaw sebebini anlattı bana – kendisinden niçin hoşlanmadığını yani. Ladislaw, Casaubon'un fikirlerini pek beğenmezdi sanıyorum; eski Mısır ilahları Thoth ile Dagon gibi şeyler hakkındaki fikirlerini yani; Casaubon da bence, Ladislaw'un kendisinden bağımsız duruma gelmesini hoş karşılamadı. Birbirlerine yazdıkları mektupları gördüm. Zavallı Casaubon kitaplara biraz fazlaca gömülüp kalmıştı; gerçek dünyadan habersizdi yani."

"Ladislaw'un böyle bir yorumda bulunması iyi hoş ama ben aslında Casaubon'un bunu sırf Dorothea'yı ondan kıskandığı için yaptığı inancındayım; şimdi herkes, Dorothea'nın Ladislaw'a cesaret verdiğini sanacaktır; durumu bu kadar çirkinleştiren şey de, Dorothea'nın adının bu delikanlının adıyla ilişkilendirilmesi zaten!"

Mr. Brooke yerine oturdu, tekli gözlüğünü yeniden gözüne yapıştırdıktan sonra, "Sevgili Chettam, bundan bir şey çıkmaz yani. Casaubon'un garipliklerinden biri işte. Şu yazıya bak şimdi, 'Mrs. Casaubon'un kullanması için Hülasalar Fihristi'; bunu vasiyetnameyle birlikte çalışma masasının çekmecesine kilitlemiş. Araştırmalarını Dorothea'nın yayımlamasını istiyordu sanırım; Dorothea yapar bunu yani; Casaubon'un çalışmalarına o da iyice dalmış bulunuyor."

Sabrı taşan Sir James sinirlenerek, "Aziz efendim, bunun konumuzla ne ilgisi var? Şimdiki mesele şu: Ladislaw'u buradan uzaklaştırmak gerektiğini benim gibi siz de uygun görüyor musunuz, görmüyor musunuz?" dedi.

"Hayır, acil bir durum diye görmüyorum ben bunu. Daha sonra olabilir belki. Dedikodu meselesine gelince, Ladislaw'u buradan göndermek dedikoduları önlemeyecektir. İnsanlar tam ve kesin bilgiye gerek duymaz, ne istiyorlarsa onu söylerler" dedi. Kendi isteklerine uygun düşen gerçekler hakkında Mr. Brooke'un zekâsı keskinleşmeye başlamıştı. "Ladislaw'u bir noktaya kadar başımdan savabilirim belki; *Öncü*'yü elinden alarak falan; ama kendisi istemezse, yurtdışına gönderemem ki – kendisi istemezse yani" diye devam etti.

Düşüncelerinde, sanki geçen yıl havalar nasıldı, bunu tartışıyormuş gibi sakin sakin direnen ve sonunda her zamanki sevimli tavrıyla başını sallayan Mr. Brooke, insanı çileden çıkaracak bir inatçılık örneğiydi.

Sir James efendiliğinin elverdiği kadar büyük bir öfkeyle, "Tanrı aşkına!" diye patladı; "şu adama bir yerlerde iş bulalım; bu uğurda para harcayalım. Sömürge Valilerimizden birinin maiyetine girebilse keşke! Grampus maiyetine alır belki; bu hususta Fulke'a mektup yazabilirim ben."

"Ama Ladislaw'u sığırmış gibi gemiye bindirip gönderemeyiz, sevgili dostum; Ladislaw'un kendi düşünceleri var. Benim fikrim şu ki, Ladislaw yarın benim yanımdan ayrılsa, hakkında tüm ülkede şimdikinden daha fazla söz edilen bir adam olup çıkar. Konuşma yeteneğiyle, belge hazırlama yeteneğiyle, halk kitlelerini galeyana getirmekte onunla boy ölçüşecek pek az insan vardır – galeyana getirmekte yani."

Sir James ters bir tavırla üstüne basa basa, "Tahrikçilikte!" dedi; bu sözcüğün heceleri gereği gibi vurgulanınca, iğrençliğinin kendiliğinden ortaya çıkacağını düşünüyordu.

"Mantıklı ol, Chettam. Dorothea'ya dönelim şimdi biz. Dediğin gibi, Dorothea bir an önce Celia'nın yanına gitse iyi olur. Sizinle birlikte kalır ve bu arada her şey sessiz sakin yoluna girer belki. Tüfeklerimizi acele ateşlemeye kalkışmayalım derim ben yani. Standish bizim tavsiyelerimize uyacaktır ve daha hiç kimseler duymadan bu haber de bayatlayıp gider. O sırada Ladislaw'u buralardan uzaklaştıracak bir sürü şey de çıkabilir – ben bir şey yapmadan yani."

"O halde şimdi sizin herhangi bir şey yapmayı reddettiğiniz sonucuna mı varmalıyım?"

"Reddetmek mi, Chettam? Hayır, reddettiğimi söylemiyorum ben. Ama benim elimden ne gelir, gerçekten bilmiyorum. Ladislaw kibar, efendi bir genç."

"Bunu duyduğuma sevindim doğrusu!" dedi Sir James; öfkesi kendini bir parça kaybetmesine yol açmıştı. "Casaubon kibar, efendi biri değildi eminim!"

"Eh, vasiyetname ekini Dorothea'nın bir daha evlenmesini büsbütün önlemek için düzenleseydi, durum daha beter olurdu yani."

"Bilmiyorum" dedi Sir James. "Durum o zaman bu kadar kaba olmazdı."

"Zavallı Casaubon'un garipliklerinden biri işte! Geçirdiği o kalp krizi beynine vurdu biraz. Yaptığı gereksiz bir şey. Dorothea, Ladislaw'la evlenmek istemiyor ki."

Sir James, "Ama o ek herkesi Dorothea'nın onunla evlenmek istediğine inandıracak biçimde yazılmış" dedi; sonra kaşlarını çatarak, "Ladislaw'a hiç güvenmiyorum ben. Açıkça söylüyorum işte, Ladislaw'a güvenmiyorum" diye ekledi.

"Böyle bir nedenle harekete geçip herhangi bir şey yapamam ben, Chettam. Aslında, Ladislaw'u apar topar yollayabilseydik –ta Avustralya'nın Norfolk Adası'na gönderseydik bile– vasiyetnamenin ekini bilen kimselerin gözünde, Dorothea'nın durumu daha da kötü olurdu. Herkes bizim Dorothea'ya güvenmediğimizi düşünürdü – güvenmediğimizi yani."

Mr. Brooke'un doğruluğu inkâr edilemeyecek iyi bir noktaya işaret etmesi de, Sir James'i yatıştırmakta bir işe yaramadı. Daha fazla tartışmak niyetinde olmadığını anlatmak için şapkasına uzanırken, gene bir parça öfkeyle, "Eh, benim söyleyebileceğim tek şey şu: Yakınlarının aşırı dikkatsizliği yüzünden Dorothea daha önce

bir kere feda edildi; ama eniştesi olarak ben şimdi onu korumak uğruna elimden ne geliyorsa hepsini yapacağım" dedi.

"Senin yapabileceğin en iyi şey, onu bir an önce Freshitt'e götürmek, Chettam. Bu fikir bence de son derece uygun" dedi Mr. Brooke; tartışmayı kazanmış olmaktan çok memnundu. O sıralar Ladislaw'u kaybetmek kendisi için çok kötü olurdu, çünkü Parlamento her an feshedilebilirdi; seçmenler ülkenin çıkarlarının en iyi hangi yollardan sağlanabileceği konusunda ikna edilecekti. Mr. Brooke içtenlikle inanıyordu ki, böyle bir amaç ancak kendisinin Parlamento'ya girmesiyle gerçekleşebilirdi; bu yüzden, zihninin tüm gücünü tam bir açık yüreklilikle ülkesine sunuyordu işte.

BÖLÜM 50

"Bu sofu adam vaaz verecekmiş bizlere biraz."
"Hayır, babamın ruhu üstüne, hayır! Yaptırmam bunu ona"
Dedi Kaptan, "Kesinlikle verdirmem burda ona vaaz;
Kalkışmasın sakın İncil'in tefsirine, öğüt vermeye ya da.
Hepimiz inanıyoruz yüce Tanrı'ya zaten.
Eğleniyoruz şimdi şurda, su katmasın pişmiş aşa."

Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*

Dorothea tehlikeli herhangi bir soru sormadan Freshitt Hall'da güven içinde neredeyse bir hafta geçirdi. Her sabah yukarı katın küçük bir limonluğa açılan en güzel odasında Celia ile birlikte oturuyor; bebeğinin olağanüstü hareketlerini izleyen Celia, deneyimsizliği yüzünden pek akıl erdiremediği o hareketlerin ne anlama geldiklerini bu konularda kehanet sahibi dadıya sordukça konuşmaları kesintiye uğruyordu. Celia, karışık bir demet kır menekşesini andıran beyaz ve açık mor bir elbise giymişti; Dorothea'nın üstünde yas kıyafeti, yüzünde kederli bir ifadeyle oturuşu, bu kadar kederi fazla bulan Celia'yı pek kızdırıyordu: Bebeğin sağlığı yerindeydi ya işte; üstelik tüm bu yas ve keder, hayattayken o kadar sıkıcı, o kadar anlayışsız bir koca uğrunaydı; hem de o koca tutmuş, vasiyetnamesinde – neyse, neyse! Sir James Celia'ya her şeyi anlatmıştı elbette; durum kaçınılmaz hale gelmedikçe, Dorothea'nın hiçbir şey bilmemesinin önemini iyice belirtmişti.

Ancak, kendisine bir görev verilmişse, Dorothea'nın fazla beklemeden işe koyulmak isteyeceğini söyleyen Mr. Brooke haklı çıktı; Dorothea kocasının evlendikleri sırada hazırladığı vasiyetnamenin içeriğini aşağı yukarı biliyordu; bu nedenle şimdi Lowick Konağı'nın sahibesi olarak kendisinden neler beklendiğini açıkça düşünecek duruma gelir gelmez kiliseye atanacak yeni rahip konusunda sessizce kafa yormaya başlamıştı.

Bir sabah Mr. Brooke her zamanki gibi yeğenlerini ziyarete geldiğinde (ama bu kez üstünde olağanüstü bir neşe ve canlılık vardı;

kendisi bunun çok yakında Parlamento'nun feshedileceğinin açıkça belli olmasından ileri geldiğini söyledi), Dorothea, "Amcacığım, artık Lowick Kilisesi'ne rahip olarak kimin atanacağını düşünmem gerekiyor. Mr. Tucker başka bir yere atandıktan sonra Mr. Casaubon'un ileride kendi yerine geçmesini istediği herhangi bir kimseden söz ettiğini hiç işitmedim. Sanırım tüm evrakını gözden geçirmek için anahtarları alıp Lowick'e dönmem gerekiyor. Onun isteklerine ışık tutacak bir şeyler bulabilirim belki" dedi.

Mr. Brooke sakin sakin, "Acele etme, yavrum" dedi. "Yakında gidersin, istersen yani. Ama çalışma masalarında, çekmecelerde ne varsa hepsine bir göz attım ben; vasiyetnamenin dışında hiçbir şey yok – gerisi hep o derin araştırma konularında yani. Yakında her şeyin çaresine bakılır. Boşalan rahiplik meselesine gelince, bu görevle ilgili bir başvuru geldi bana; bence çok iyi biri. Mr. Tyke'ı hararetle tavsiye etmişlerdi zaten; daha önceki bir işe girmesinde benim de payım olmuştu. Dini bütün bir adam sanıyorum; senin kafana uygun biri yani."

Dorothea, "Eğer Mr. Casaubon kendi arzusunu belirten herhangi bir kayıt bırakmamışsa, ben kendim karar verebilmek için hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isterim, amcacığım. Vasiyetnamesine belki de bazı ekler koymuştur; bana birtakım talimatlar da bırakmış olabilir" dedi. Zihni bu sırada hep kocasının kitabına ilişkin isteklerini tahmine çalışmakla meşguldü.

Mr. Brooke gitmek için ayağa kalkmış, elini yeğenlerine uzatırken, "Kiliseyle ilgili hiçbir şey yok, evladım – hiçbir şey. Araştırmaları hakkında da. Vasiyetnamede hiçbir şey yok yani" dedi.

Dorothea'nın dudakları hafifçe titredi.

"Hadi, hadi, şu anda senin bunları düşünmen gerekmez daha. Yakında başlarsın yani."

"Ben çok iyiyim, amca; bir şeylerle uğraşmak istiyorum artık."

Mr. Brooke telaşsız, ama acele acele, "Tamam tamam, çaresine bakarız. Ama ben kaçmak zorundayım şimdi; bir yığın işim var, kriz zamanı şimdi siyasal sıkıntılar yani. Bak, Celia burada, o küçük aslan parçası da; teyze oldun sen şimdi yani; ben de bir bakıma büyükbaba sayılırım" dedi; kaygı içindeydi; bir an önce gidip Chettam'a anlatmak istiyordu ki, Dorothea eğer her şeyi araştırıp incelemekte ısrar ederse, kabahat kendisinde (Mr. Brooke'ta) olmayacaktı.

Amcası odadan çıkınca Dorothea oturduğu koltukta arkasına yaslanıp düşünceli gözlerle kucağında kavuşturduğu ellerine bakmaya başladı.

Celia rahat, kesik kesik bir sesle, "Bak, Dodo! Şu küçük adama bir bak! Ömründe böyle bir şey gördün mü sen?" dedi.

Dorothea gözlerini dalgın dalgın kaldırırken, "Ne dedin, Kitty?" diye sordu.

"Ne mi? Şu maskaranın üstdudağına bak; sanki yüzünü buruşturmak istermiş gibi nasıl da aşağı çekiyor. Harika, değil mi! Kim bilir o küçük aklından neler geçiriyordur. Keşke dadısı da burada olsaydı şimdi. Bir baksana şuna."

Dorothea başını kaldırıp gülümsemeye çalışırken, bir süredir gözlerinde biriken iri birer damla yaş yanaklarından aşağı yuvarlandı.

"Kendini üzme, Dodo; bebeği öp. Ne düşünüyorsun böyle derin derin? Eminim ki elinden gelen her şeyi yaptın sen; hem de gereğinden çok fazlasını. Mutlu olmalısın artık."

"Sir James arabayla beni Lowick'e götürebilir mi acaba, diye düşünüyordum. Her şeyi gözden geçirmek istiyorum, bakalım bana yazılmış herhangi bir şey var mı diye."

"Mr. Lydgate gidebilir, deyinceye kadar bir yere gidemezsin. Henüz böyle bir şey söylemedi (geldin demek, dadı ha; bebeği al da, salonda dolaştır biraz). Ayrıca, her zamanki gibi yanlış bir fikre kapılmışsın sen, Dodo; bunu görebiliyor ve sana çok kızıyorum."

Dorothea sakin sakin, "Neyi yanlış yapmışım, Kitty?" dedi. Şimdi neredeyse Celia'nın kendisinden daha akıllı olduğunu düşünecekti; kapıldığı yanlış fikir neymiş, gerçekten korku içinde merak ediyordu. Celia o andaki üstün durumunu hissedince, bunu hemen kullanmaya karar verdi. Kimse Dodo'yu ondan daha iyi tanıyamaz ya da onu nasıl yöneteceğini kendisi kadar bilemezdi. Bebeği doğduğundan beri Celia, kendisinin sağlam düşüncelere ve sakin bir bilgeliğe sahip olduğu yolunda yeni bir duyguya kapılmıştı: Açıkça belliydi işte; bebeğin olduğu bir yerde işler doğru giderdi ve yanılgılar, dengeleri sağlayan bu temel gücün yokluğundan ileri gelirdi genellikle.

"Senin aklından ne geçtiğini aşağı yukarı görebiliyorum, Dodo" dedi. "Sen şimdi, sırf Mr. Casaubon arzu ettiği için, yapman gereken huzur kaçırıcı herhangi bir şey var mı, onu öğrenmek isti-

yorsundur. Sanki daha önce yeterince huzursuz olmamışsın gibi. Aslında o adam buna hiç layık değil; sen de göreceksin. Çok kötü bir şey yapmış. James'i çok, çok kızdırdı bu. Seni hazırlamak için söylesem iyi olacak."

Dorothea yalvarırcasına, "Celia, korkutuyorsun beni. Ne demek istiyorsan, hemen söyle" dedi. Aklından Mr. Casaubon'un malını mülkünü bir başkasına bırakmış olabileceği geçti; ama bu, o kadar da korkulup üzülecek bir şey değildi.

"Bak, vasiyetnamesine sonradan bir ek yazmış; yeniden evlenirsen, seni tüm malından mülkünden mahrum edecekmiş; demek istediğim—"

Dorothea hızla araya girerek, "Bunun hiç önemi yok" dedi.

Celia sakinliğini bozmadan, "Ama Mr. Ladislaw'la evlenirsen, başka biriyle değil" diye devam etti. "Bir bakıma hiç önemi yok elbette, Mr. Ladislaw'la zaten asla evlenmezsin sen; ama böyle bir şart Mr. Casaubon'un içyüzünü daha da iyi gösteriyor."

Dorothea beyninden vurulmuşa döndü. Ama Celia, acı da olsa, gerçeği bilmenin ablasının aklını başına getireceğini düşünmüştü. Geçmişte de Dodo'nun sağlığının bu kadar bozulması hep aklına koyduğu birtakım fikirler yüzünden olmuştu. Onun için, sanki bebeğin giysilerinden söz edermiş gibi, düz bir sesle devam etti:

"James de aynı görüşte. Mr. Casaubon'un bu yaptığı çok kötü, efendiliğe sığar şey değil, diyor. İnsanları James kadar isabetle değerlendiren hiç kimse görmedim ben. Mr. Casaubon herkesi senin Mr. Ladislaw'la evlenmek istediğine inandırmaya çalışıyor sanki; saçmalık işte. Ama James'e göre, Mr. Casaubon bu işi Mr. Ladislaw'un seninle paran için evlenmesini önlemek için yapmış; sanki Mr. Ladislaw sana evlenme teklifinde bulunabilirmiş gibi. Mrs. Cadwallader senin için, sokak çalgıcısı bir İtalyanla evlensin bari, dedi! Ama benim gidip bebeğe bir bakmam gerek." Celia bu son söylediğini de, sesinde en ufak bir değişiklik olmadan eklemişti; omzuna bir şal atıp acele adımlarla odadan çıktı.

Dorothea bu sırada artık o kayıtsız haline yeniden dönmüştü; iskemlesinde çaresizce geriye yaslandı. O anda yaşadıklarını hayatının yeni bir şekil almaya başladığını fark etmenin yarattığı belli belirsiz bir korkuya benzetmiş olabilirdi; kişiliğinin bir değişim sürecinden geçtiğini ama belleğinin bu yeni kişilikte ortaya çıkan yeni niteliklere alışmakta isteksiz davrandığını hissediyordu. Her

şey değişip yeni bir görünüm almaktaydı: Kocasının davranışı, kendisinin ona karşı beslediği görev duygusu, aralarında geçen tatsızlıklar; dahası, Will Ladislaw'la o güne kadarki ilişkisi – her şey. Tüm dünyası sarsıntılı bir değişim içindeydi; kesinlikle söyleyebileceği tek şey, bekleyip bunları baştan sona yeniden düşünmesi gerektiğiydi. Değişikliklerden biri, bir günah işlemiş gibi yüreğini korkuyla dolduruyordu; düşüncelerini açıklamayan ve belki de kendisinin söylediği, yaptığı her şeyi saptırıp çarpıtan kocasına karşı hissettiği şiddetli bir tiksintiydi bu. İçini titreten başka bir değişikliğin daha farkındaydı; bunun nedeni ise, yüreğinde Will Ladislaw'a karşı birdenbire duyduğu garip özlemdi. Daha önce Will'e âşık olabileceği hiç aklından geçmemişti: Ancak başka bir kimsenin aklından geçmiş olduğunu, belki Will'in kendisinin de böyle bir ihtimalin farkında bulunduğunu aniden öğrenmiş olmanın, Dorothea üzerindeki etkisini gözünüzde bir canlandırın – tatsız koşullarla ve yakın zamanda çözüme kavuşamayacak sorunlarla karşı karşıya bulunduğu bir sırada üstelik.

Kendisine uzun gelen bir süre sonra (ne kadar uzun, bilmiyordu), Celia'nın "Bu kadarı yeter, dadı; kucağımda sessizce durur şimdi. Sen gidip öğle yemeğini yiyebilirsin; ama Garratt bitişik odada beklesin" dediğini işitti. Celia, Dorothea'nın iskemlesinde geriye yaslandığını ve ihtimal hep öylece durduğunu düşünmüş, bunun dışında hiçbir şey fark etmemişti. "Bence Mr. Casaubon kindar bir adamdı, Dodo. Hiç hoşlanmadım ben ondan; James de öyle. Bence dudaklarının köşeleri korkunç derecede kinciydi. İşte şimdi de bu şekilde kinci davrandı; eminim ki dinimiz senden böyle biri uğruna rahatını kaçırmanı istemiyordur. Şimdi öldüğüne göre, Tanrı'nın bir lütfu bu sana; minnettar olman gerekir" diye devam etti. Sonra, bebeğine; elleri tırnaklarına kadar tastamam, başlığı çıkarıldığında yeterince saçı olduğu görülen, her şeyden habersiz, dünyanın merkezi ve dengesi, dahası... her neyse; kısaca, Buda'nın Batılı biçimine bürünmüş Arthur'una dönerek bir sır paylaşır gibi, "Yas tutmak olmaz, öyle değil mi, bebecik?" dedi.

Bu sırada Lydgate'in geldiğini haber verdiler; içeri girdiğinde doktorun söylediği ilk sözlerden biri, "Korkarım, sizi son gördüğüm kadar iyi değilsiniz, Mrs. Casaubon; bir şeye mi üzüldünüz? İzin verin, nabzınıza bakayım" oldu. Dorothea'nın eli mermer gibi soğuktu.

Celia, "Lowick'e gitmek istiyor, Mr. Casaubon'un yazdıklarını gözden geçirmek için. Gitmesi doğru olmaz, öyle değil mi, Mr. Lydgate?" dedi.

Lydgate kısa bir süre sessiz durdu; sonra Dorothea'ya bakarak, "Bilmem ki. Mrs. Casaubon kendisine en çok huzur verecek ne varsa, onu yapmalı bence. Hareketlerine yasak koymak, her zaman o huzuru sağlayamaz" dedi.

Dorothea gücünü toplayıp, "Teşekkür ederim; eminim ki en doğrusu bu. Yapmam gereken bir sürü şey beni bekliyor. Neden burada boş boş oturayım ki?" dedi. Sonra, o anda kendi üzüntüsüyle ilgili olmayan konuları hatırlamaya çalışırken birden, "Siz Middlemarch'ta herkesi tanıyorsunuz sanırım, Mr. Lydgate. Size soracağım çok şey olacak. Yapmam gereken ciddi işler var şimdi. Kiliseye bir rahip seçmek zorundayım. Siz Mr. Tyke'ı ve tüm—" Birden sustu ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı; devam etmeye gücü yetmemişti. Lydgate ona bir doz nişadır ruhu içirdi.

Oradan ayrılmadan önce Sir James'i görmek istedi; ona, "Bırakın Mrs. Casaubon ne istiyorsa yapsın. Sanırım her şeyden çok, tam bir özgürlüğe ihtiyacı var onun" dedi.

Üzüntüden bayılıp hastalandığında Dorothea'yı tedavi etmek, Lydgate'e onun yaşadığı sıkıntılar hakkında birtakım doğru sonuçlara ulaşma fırsatı sağlamıştı. Mrs. Casaubon'un o zamanki rahatsızlığının kendini baskı altına almanın yarattığı gerginlik ve iç çatışmasından ileri geldiğinden emindi; şimdi ise, büyük bir olasılıkla kendini daha önce kapatıldığı bir hapishaneden çıkıp başka bir tür hapishaneye girmiş gibi hissediyordu.

Sir James, Celia'nın vasiyetnameye ilişkin tatsız haberi Dorothea'ya verdiğini öğrenmişti; bu yüzden Lydgate'in tavsiyesini kolayca kabul etti. Olan olmuştu artık; yapılması gereken işlemlerin geciktirilmesi için ortada bir neden kalmamıştı. Ertesi gün Dorothea'nın ricasına uyup onu arabasıyla hemen Lowick'e götürecekti.

Dorothea, "Şu anda Lowick'e sürekli dönmek istemiyorum, dayanamam buna. Freshitt'te Celia'nın yanında çok daha mutluyum. Burada, Lowick'e uzaktan bakarak yapılacak işler hakkında daha iyi düşünebileceğim. Ayrıca, kısa bir süre amcamla birlikte Grange'de kalmak, tüm o eski yürüyüş yollarında gezinmek ve köydeki insanların arasında dolaşmak istiyorum" dedi.

Sir James o sırada Will Ladislaw'un sık sık Grange'de olduğunu düşündüğü için, "Biraz bekleyin. Eve amcanızın siyaset arkadaşları geliyor şimdi; sizin böyle şeylerden uzak durmanız daha iyi" dedi. Ama ne o, ne de Dorothea vasiyetnamenin çirkin kısmına ilişkin tek söz etmedi; aslında ikisi de aralarında bu konuya değinemeyeceklerini hissediyordu. Sir James tatsız konuları erkeklerle bile konuşmaktan çekinen, utangaç bir adamdı; Dorothea konuşacak olsa, bir tek şey söylemek isterdi, ama o sırada bunu söyleyemezdi, çünkü kocasının adaletsizliğini bir kez daha ortaya dökmek gibi olurdu bu. Ancak gene de, Will Ladislaw'un Casaubon ailesinin malı mülkü üzerinde sahip olduğu hak konusunda kocasıyla arasında geçenleri Sir James'in bilmesini isterdi: İşte o zaman kendisi gibi Sir James de, Mr. Casaubon'un vasiyetnamesine eklediği o garip, yakışıksız koşulun gerisindeki asıl nedenin, üstünde konuşulması daha güç olan kişisel duygularından çok, bu hak konusunda sürdürdüğü katı direniş olduğunu anlayacaktı. Ayrıca Dorothea, gerçek durumun bilinmesini Will'i düşündüğü için de istiyordu; çünkü kendi yakını olan kimseler, anlaşılan Mr. Casaubon'un Will'e sırf hayırseverliğinden dolayı yardım ettiğini sanıyorlardı. Will neden sokak çalgıcısı bir İtalyan'a benzetiliyordu ki? Mrs. Cadwallader'dan aktarılan bu söz, kötü kalpli birinin sırf alay olsun diye uydurduğu bir şeydi.

Dorothea Lowick'te çalışma masalarını, çekmeceleri, kocasının yazılarını koyduğu yerleri birer birer aradı, ama ihtimal kitabının sonradan hazırlanmasında rehber olur diye yazmayı düşündüğü pek çok talimatın ilki olan "Hülasalar Fihristi" dışında, özellikle kendisine bırakılmış hiçbir şey bulamadı. Mr. Casaubon eserini yazarken olduğu kadar onu bir başkasına devretmeyi düşünürken de, yarı karanlık, bulanık bir ortamda işlerin yavaş ilerlediğini bilmenin sıkıntısı içinde, her şeyde olduğu gibi o görevi Dorothea'ya vermekte de ağır ve gönülsüz davranmıştı. Kendisinin hazırladığı notları Dorothea'nın düzenleyebilme becerisine duyduğu güvensizliğin sonradan biraz yumuşaması, kitabını yazıp baskıya verebilecek yeterlikte başka hiç kimsenin olmaması yüzündendi. Ama sonunda kendini zorlamış ve zihninde Dorothea'nın karakterine dayanan bir güven duygusu yaratmıştı: O bir şeye karar verdi mi, yapardı; bu inançla, karısının verdiği sözün ağır baskısı altında çalışıp uğraşacağını ve kendisine, üstünde isminin yazılı olduğu bir türbe inşa edeceğini düşünmüştü. (Mr. Casaubon ileride çıkacak

ciltlerce kitabına türbe demiyor, Tüm Mitolojilerin Anahtarı diyordu elbette.) Ne var ki ilerleyen aylar planlarını geciktirmiş, ona ancak soğuk elleriyle karısının hayatına sımsıkı yapışmasını sağlayacak olan o sözü istemeye yetecek kadar bir zaman bırakmıştı.

Sımsıkı yapışmak isteyen soğuk eller gevşeyip çözülmüştü artık. Dorothea derin bir merhametle o bağlayıcı sözü vermiş olsaydı, aklının kendisine, "yüce bir sadakatin kutsanması dışında hiçbir işe yaramayacak bu" diye fısıldadığı zahmetli bir çalışmayı üstlenmek zorunda kalacaktı. Ama o akıl şimdi, görev duygusundan gelen bir bağlılığın etkisiyle değil de, kocasının kendisinden sakladığı düşünce ve kuşkular yüzünden birbirlerine gitgide yabancılaştıklarını öğrenmenin acısıyla hareket ediyordu. Yaşayan, ıstırap çeken o adam, merhamet uyandıracak şekilde gözlerinin önünde değildi artık; ondan geriye yalnızca, düşünceleri ilk başta sandığı kadar yüce çıkmayan bir kocanın hükmü altında yaşamış olmanın acı hatırası kalmıştı. O koca, aşırı derecedeki kendini beğenmişliği yüzünden, kişiliği konusunda sürdürdüğü büyük titizliğini bile unutup gururunu ayaklar altına alarak, sıradan bir şeref duygusu sahibi herkesi hayretler içinde bırakmıştı. Aralarındaki bağın kopmasına neden olan mal mülk meselesine gelince: Dorothea bu mirasla hiç ilgisi olmayıp vaktiyle ailesinden kendisine ne kalmışsa onunla geçinse, kendini çok daha mutlu hissedecekti; ama şimdi o servet hakkında yapması gereken görevler vardı. Bu konuda aklına sıkıntılı pek çok soru geliyordu: Mr. Casaubon'un servetinin yarısı Will'e verilmeli derken, kendisi acaba yanlış mı düşünmüştü? Ama adaleti sağlayacak böyle bir girişimin önü zaten kesilmiş değil miydi şimdi? Mr. Casaubon bu hususta kendisinin elini kolunu bağlayacak çok etkili, zalimce bir yol bulmuştu ama yüreğindeki büyük öfkeye rağmen, kocasının niyetini hiçe sayacak herhangi bir davranışta bulunmanın düşüncesi bile ona tiksinti veriyordu.

İş hayatıyla ilgili olup da incelemek istediği yazıları bir araya topladıktan sonra masaları, çekmeceleri yeniden kilitledi; buralarda özel olarak kendisi için yazılmış hiçbir şey; kocasının tek başına kalıp düşüncelere daldığı zamanlarda yüreğinde kendisine ilişkin bir özür dileme ya da açıklama isteği uyandığına dair herhangi bir işaret yoktu ve Dorothea Freshitt'e, kocasının o haşin son arzusu ile hakaret nitelikli o son güç gösterisini kuşatan sessizliği bozabilecek hiçbir şey bulamadan döndü.

Zihnini şimdi acilen kendisini bekleyen görevler üzerinde toplamaya çalışıyordu; bunlardan biri, başkalarının kendisine ısrarla hatırlattıkları bir şeydi. Dorothea Lowick Kilisesi'ne rahip atanmasından söz ettiğinden beri, konu Lydgate'in aklından da çıkmamıştı; bunun, bir zamanlar içine sinmeden verdiği bir oyu telafi etmek için bir fırsat olduğunu düşünerek, bulabildiği en erken tarihte konuyu Dorothea'ya yeniden açtı.

"Size Mr. Tyke hakkında bir şey söylemek yerine, başka birinden, Aziz Botolph Kilisesi'nin rahibi Mr. Farebrother'dan, söz etmek istiyorum" dedi. "Oradaki maaşı çok düşük, kendisini ve ailesini geçindirmesine yetecek gibi değil. Annesi, teyzesi ve ablasıyla birlikte yaşıyor ve tüm aile bir tek onun eline bakıyor. Sanırım bu yüzden hiç evlenmemiş. Onun kadar iyi vaaz veren birini dinlemedim ben; gösterişsiz, rahat bir konuşma biçimi var. St. Paul's Cross Kilisesi'nin ünlü vaizi Hugh Latimer'in yerini doldurabilecek çapta biri. Her konuda aynı derecede iyi konuşuyor – ilginç, sade ve açık seçik. Bence fevkalade bir insan; aslında bugünkü yerinden daha yüksek mevkilerde olması gerekirdi onun."

Amaçlarına ulaşamamış herkesin durumuna ilgi göstermeye başlayan Dorothea, "Neden olamamış?" diye sordu.

"Güç bir soru bu" dedi Lydgate. "Ben kendim de görüyorum ki, insanın doğru bildiği bir şeyi gerçekleştirebilmesi son derece zor; işin içine aynı anda bir sürü değişik etken giriyor. Farebrother sık sık yanlış mesleğe girdiğini ima eden sözler söylüyor; yoksul bir din adamının sahip olduğundan daha geniş bir etkinlik alanı istiyor; sanırım kendisine arka çıkacak kimsesi yok. Tabiat Bilgisi ile değişik bilimsel konulara çok düşkün ama bu meraklarını işiyle birlikte yürütmesi hiç kolay değil. Onlara ayıracak parası yok; maaşı geçinmesine bile güç yetiyordur, bu yüzden kart oyunları oynamaya başlamış – Middlemarch pokerin çok oynandığı bir yer. Farebrother para kazanmak için oynuyor ve bir hayli de kazanıyor. Bu onun biraz düşük tabakadan insanlarla bir araya gelmesine ve bazı işleri yapmakta gevşek davranmasına neden oluyor elbette; ama gene de genel olarak bakarsak, Farebrother için, şimdiye kadar tanıdığım en kusursuz insanlardan biridir, diyebilirim. Ne kincidir ne de ikiyüzlü; zaten çoğu zaman bunlar, dıştan daha dürüst görünen kimselere özgü niteliklerdir."

"Bu alışkanlığı yüzünden vicdan azabı çekip çekmediğini merak ediyorum" dedi Dorothea. "Kumarı bırakmak istiyor mudur acaba?"

"Eline biraz bolca para geçerse, bırakacağından eminim ben; başka şeylere ayıracak zamanının olması hoşuna gidecektir çünkü."

Dorothea düşünceli düşünceli, "Amcam Mr. Tyke'tan, havariler çağının ilkelerine bağlı biri, diye söz edildiğini söylüyor" dedi. Dorothea'nın kendisi de, o ilkel zamanların ateşli heyecanına dönülebilsin isterdi ama gene de Mr. Farebrother'ı kumar parasından kurtarmak için güçlü bir arzu duyuyordu.

"Farebrother'ın havariler çağının ilkelerine bağlı biri olduğunu söyleyemem" dedi Lydgate. "Onun durumu o çağdakilere hiç benzemiyor; Farebrother hayatlarını iyileştirmeye çalıştığı köylüler arasında yaşayan bir rahip, o kadar. Bugün benim havariler çağı denen dönemden aşağı yukarı anladığım, rahiplerin en ön sırada olmadıkları her şeye karşı tam bir hoşgörüsüzlüktür. Mr. Tyke'ın Yeni Hastane'de buna benzer bir davranış içinde olduğunu görüyorum; onun ilkesi büyük ölçüde, insanların huzurunu kaçırarak kendi varlığını fark ettirmek amacıyla onları iyice çimdiklemekten öte bir şey değil sanki. Ayrıca, Lowick'te havariler çağından kalma birini düşünsenize! Böyle bir rahibin, Aziz Francesco gibi, kuşların da vaaza ihtiyacı var diye düşünmesi gerekir."

"Haklısınız" dedi Dorothea. "Bizim çiftçilerimiz, ırgatlarımız dinledikleri vaazlardan ne anlıyor, ne öğreniyorlar, bilmek kolay değil. Mr. Tyke'ın vaazlarını gözden geçiriyorum da böyle konuşmaların Lowick'te bir faydası olmaz; Tanrı'nın gözünde dürüstlük, amelden çok imandan gelir yolundaki görüş ya da Yeni Ahit'teki kehanetler gibi şeylerin, demek istiyorum. Bir süredir Hıristiyanlık'ın farklı öğretilme yolları üzerinde düşünüyorum; ne zaman bir yöntemin Hıristiyanlık'ı geniş halk kitlelerine ötekilerden daha yararlı hale getirdiğini görsem, o yönteme en doğrusu bu diye dört elle sarılıyorum; demek istediğim, türüne bakmadan, yöntemlerden hangisi en çok sayıda iyiliğin en yüksek sayıda insan tarafından paylaşılmasını sağlıyorsa, onu benimsiyorum ben. Fazla bağışlayıcı olmak, fazla suçlayıcı olmaktan kesinlikle daha iyidir. Neyse, Mr. Farebrother'ı görmek ve vaazlarını dinlemek isterim."

"Evet, öyle yapın" dedi Lydgate; "Üzerinizde yaratacağı etkiye güveniyorum ben. Çok sevilen biridir ama düşmanları da var; sırf aralarındaki görüş ayrılığı yüzünden yetenekli bir insanı affedemeyen o kadar çok kimse çıkıyor ki. Gene de, şu kumarda para kazanma meselesi gerçekten bir kara leke. Middlemarch'ta pek fazla

kimseyle görüşmüyorsunuz siz; ama Mr. Brooke'la sürekli görüşen Mr. Ladislaw, Mr. Farebrother'ın yakını yaşlı kadınların çok iyi arkadaşıdır ve Farebrother'ı size öve öve göklere çıkaracaktır. Yaşlı hanımlardan biri –teyzesi Miss Noble– kendi çıkarını hiç düşünmeden yapılan iyiliğin garip, son derece sevimli bir örneği sanki; oraya buraya giderken Ladislaw bazen ona eşlik eder. Geçen gün arka sokaklardan birinde rastladım; Ladislaw'un ne kadar yakışıklı olduğunu bilirsiniz; ceket, yelek giymiş bir Daphnis sanki; yanında ancak koluna kadar gelebilen o ufak tefek yaşlı kadınla, romantik bir komediden çıkıp gelmiş bir çift gibiydiler. Ama Farebrother'a en iyi tanıklık edecek olan şey, onu görmek ve konuşmasını dinlemektir."

Neyse ki bu konuşma Dorothea'nın özel oturma odasında geçti ve odada başka kimse olmadığından Lydgate'in Ladislaw'dan masumca söz etmesi Dorothea'yı sıkıntıya sokup üzecek bir durum yaratmadı. Lydgate insanlar hakkındaki dedikodulara kulak veren biri değildi; bu yüzden Rosamond'un kendisine Will için Mrs. Casaubon'a tapıyor o dediğini unutmuştu. O anda Lydgate'in tek düşüncesi, Farebrother ailesini övecek şeyler söylemekti; daha önce davranıp Farebrother'a yapılacak itirazları önlemek amacıyla, hakkında söylenebilecek en kötü şeyi de özellikle vurgulamıştı. Mr. Casaubon'un ölümünden sonraki haftalarda Ladislaw'u hemen hemen hiç görmediği gibi, Mr. Brooke'un sekreterinin Mrs. Casaubon için tehlikeli bir konu olduğu yolunda hiçbir söylenti de duymamıştı. Lydgate gitti ama Ladislaw'u anlatan sözleri Dorothea'nın zihninde takıldı kaldı ve bir süre sonra da ona Lowick Kilisesi'ne rahip atama konusunu tamamen unutturdu. Will Ladislaw kendisi hakkında ne düşünüyordu? Acaba, ileride bir gün, kendisinin yanaklarını daha önce hiç olmadığı kadar kıpkırmızı eden şeyi o da duyacak mıydı? Duyduğu zaman neler hissedecekti? Dorothea bunları bilmiyordu ama Will'in başını yere doğru eğerek, evde kalmış o ufak tefek kadına nasıl gülümsediğini az çok gözlerinin önüne getirebiliyordu. Sokak çalgıcısı bir İtalyan'mış! Tam tersine, herkesin duygularını kendi içinde hisseden ve demir gibi bir inatla kendi fikrini kabul ettirmeye çalışacak yerde onların düşüncelerinin doğruluğunu kabullenen bir insandı o.

BÖLÜM 51

"Parti de Doğa gibidir; Mantık'ın gücü gösterecektir size
Nasıl uyuştuklarını bu ikilinin birbirleriyle:
Çokluk Tektir; Teklik ise, Çok;
Hepsi Birkaç değildir, Birkaç da, Herhangi Bir:
Türlerin içinde familyalar var; büyüklü ve küçüklü;
Bir tür çıkmıştır en tepeye, bir başkası değildir hiç de öyle;
Türlerin her birinin ayrı özellikleri oluyor bir de,
Farklıdır Bu, tümüyle Şu'ndan ve değildi O, hiçbir zaman Sen,
Gene de, Bu da, Şu da aslında Aynı, ve Sen'le O,
Benzersiniz tıpkı benzediği gibi birin bire, ya da üçün üçe."

Mr. Casaubon'un vasiyetnamesi hakkındaki dedikodular Will Ladislaw'un kulağına henüz ulaşmamıştı; tıpkı eskiden rakip gezici tiyatro topluluklarının bağırış çağırışlarıyla doldurdukları bayram yerleriyle panayırlar gibi, şimdi yer gök Parlamento'nun dağılması ve yapılacak seçime ilişkin haberlerle dolmuştu; bu yüzden, daha kişisel gürültü patırtıya pek aldırış eden yoktu. Oylar içki rüşvetleriyle satın alınmadığı için, halkın seçime ilgisinin içki tüketimindeki azalmaya bakarak ölçülebildiği o ünlü "kuru seçim" yaklaşmaktaydı. Will Ladislaw o sıralar çok meşguldü; Dorothea'nın dul kaldığı hep aklındaydı; ama bu konuda hiç kimseden bir şey duymak istemediğinden, Lydgate gelip kendisiyle Lowick Kilisesi'ne atanacak rahip konusunda konuşmak isteyince, "Neden beni bu işe karıştırıyorsun ki? Mrs. Casaubon'u hiç görmüyorum ben; şu anda Freshitt'te olduğu için görme ihtimalim de yok zaten. Freshitt'e de hiç gitmiyorum. Orası Muhafazakârların yeri; arazilerinde kaçak avlanan kimseler kadar *Öncü*'yle beni de istemezler orada" dedi.

Aslında, eskiden kendisinin Grange'e daha sık gelmesini isteyen Mr. Brooke'un şimdi tam tersine oraya olabildiğince az uğramasını sağlayacak yollar aradığını görmek, Will'i bu hususta daha duyarlı, daha alıngan yapmıştı. Belli ki bu, Sir James Chettam'ın

öfkeli sitemleri karşısında Mr. Brooke'un damat beyi yatıştırmak için gönülsüzce verdiği bir tavizdi ve Dorothea'yla ilgili en ufak bir imayı hemen fark eden Will, kendisinin Grange'den uzak tutulmak istendiğini anlamıştı. Demek Dorothea'nın yakın akrabaları kendisinden kuşkulanıyorlardı. Ama bilsinlerdi ki korkuları tümüyle yersizdi; eğer kendisinin yoksul bir maceracı gibi hemen ortaya atılıp, varlıklı bir kadının gönlünü kazanmaya çalışacağını düşünüyorlarsa, çok yanılıyorlardı.

Will o güne kadar Dorothea'yla arasındaki uçurumu –şimdi o uçurumun kıyısına gelip de onun öteki yakada durduğunu görünceye kadar– tam olarak anlamış değildi. Öfke içinde oralardan uzaklaşmayı düşünmeye başladı; çünkü bundan böyle tatsız kuşkulara yol açmadan Dorothea'ya herhangi bir ilgi gösteremeyecekti; bu tür kuşkular, Dorothea'nın yakınlarının zehirlemeye çalışacakları kendi zihninde bile uyanacaktı belki de.

"Biz sonsuza kadar ayrı düştük artık. Şu anda Roma'da olsam, aramızdaki mesafe bundan daha fazla olamazdı" diyordu Will. Ancak, ümitsizlik adını verdiğimiz şey çoğu zaman, aç kalmış bir ümidin yürek sızlatan özleminden başka bir şey değildir. Will'in Middlemarch'tan gitmemesi için ortada pek çok neden vardı; böylesine önemli bir zamanda görev yerinden ayrılmamasını gerektiren toplumsal nedenlerdi bunlar. Seçmenleri dolaşıp oy alabilmek için yapılacak bunca iş dururken kendisine ihtiyacı olan Mr. Brooke'u terk etmemeli, onu seçime hazırlamaya bakmalıydı. Elindeki satranç taşlarını oyunun iyice kızıştığı bir sırada bırakmak, Will'in hoşuna gidecek bir şey değildi; doğru tarafta olan her aday, hali tavrı efendiliğe aykırı düşmediği sürece, beyni ve ilikleri ne kadar sulanmış olursa olsun, Parlamento'da çoğunluğun sağlanmasına katkıda bulunabilirdi. Mr. Brooke'u seçime hazırlamak ve vakti geldiğinde bağımsız kalarak dilediğini yapmakta ısrar etmeyip oyunu Reform Yasası'ndan yana kullanacağına dair ondan söz almak, sonra da bu fikrinden caymasını önlemeye çalışmak, hiç de kolay bir iş değildi. Mr. Farebrother'ın "torbada" dördüncü bir adayın olduğu yolundaki kehaneti henüz doğru çıkmamıştı; ortada Mr. Brooke gibi kendi seçim masraflarını kendisi karşılayan reformcu ikinci bir aday varken, ne Parlamento Adayları Derneği ne de reform yanlısı bir ekseriyet sağlamak amacıyla tetikte duran herhangi başka bir güç, duruma müdahale etmek için kayda değer herhangi bir sorun

görmediğinden, çekişme tümüyle üç aday arasında –Muhafazakâr Tory Partisi eski milletvekili Pinkerton, bir önceki seçimde Parlamento'ya giren Liberal Whig Partisi adayı Bagster ve reformcuları yalnızca bu kez destekleyecek olan bağımsız aday Brooke arasında– geçecekti. Mr. Hawley ile adamlarının tüm güçlerini Pinkerton'un seçilmesi için harcayacakları belliydi; Mr. Brooke'un başarısı ise ya birkaç adaya oy vermeye hakları olduğu halde yalnız ona oy vererek Bagster'ın geriye düşmesini sağlayacak seçmenlere ya da Tory'ler arasından çıkabilecek reform yanlısı oylara bağlıydı. Bu yollardan ikincisi tercih edilirdi elbette.

Bu şekilde bir oy toplama ümidi Mr. Brooke'un aklını çok fena karıştırmıştı; onun, kararsız seçmen oylarının kararsız konuşmalarla kazanılabileceği yolundaki düşüncesi ve bir konu üzerinde konuşurken zihninin o anda aklına gelen bazı zıt fikirlere saplanıp kalma eğilimi, Will Ladislaw'u çok kaygılandırıyordu.

"Bilirsin, bu işlerin usulleri vardır" diyordu Mr. Brooke; "insanlara taviz verecek, kendi fikirlerini yumuşatacak, 'Bakın şimdi, söylediğiniz şeyde gerçek payı var yani' diyecek, buna benzer şeyler yapacaksın. Seninle aynı görüşteyim, Ladislaw; ortada değişik bir durum var – kendi iradesine sahip çıkan bir millet, siyasal ittifaklar falan; ama bazı şeyleri fazla keskin bir bıçakla kesip atıyoruz. Oy verebilmek için şu en az on sterlinlik bir evde oturma şartı mesela: Neden on olsun ki? Evet, çizgiyi bir yerde çekmek gerek ama neden sadece on sterlinde çekiliyor? Güç bir mesele bu, işin derinine inersen, güç yani."

"Elbette güç" dedi Will sinirli sinirli. "Ama mantıklı bir Yasa Tasarısı hazırlanana kadar beklerseniz, ortaya devrimci diye atılmanız gerekir; o zaman da Middlemarch'ın sizi seçeceğini pek sanmam. Seçmenlik şartları konusuna gelince, şimdi bunları yumuşatarak taviz vermenin zamanı değil."

Mr. Brooke her zaman tartışmanın sonunda, hâlâ içine Shelley'den bir parça katılmış bir tür Burke olarak gördüğü Ladislaw'un fikirlerini kabul eder ama hemen ardından kendi yöntemlerinin bilgeliği yeniden ağır basardı ve şimdi de büyük ümitlerle o fikirleri kullanma isteğine kapılmıştı. Seçim çalışmalarının bu aşamasında harcamalardaki yüksek artışların bile kaçıramadığı keyfi, müthiş yerindeydi; çünkü Mr. Brooke'un seçmenleri etkileyip ikna edebilme gücü, henüz toplantı başkanı olarak öteki hatipleri tanıtmanın

ya da Middlemarch'lı bir seçmenle yüz yüze konuşmanın ötesinde herhangi çetin bir sınavdan geçmiş değildi. O seçmenle görüşmesinin ardından kendisinin insanları idare etmekte doğuştan usta olduğunu ve bu gibi işlere daha erken yaşta girişmemekle hata ettiğini düşünmeye başlamıştı. Ama Mr. Mawmsey'yle yaptığı bir konuşma, içinde küçük bir yenilmişlik duygusu uyandırdı: Mr. Mawmsey perakende satış yapan bir tüccar olarak Middlemarch'a hükmeden toplumsal gücün baş temsilcisi ve bu yüzden bölgenin ne yönde oy kullanacağı kestirilemeyen seçmenlerinden biriydi. Reform yanlılarına da, karşıtlarına da aynı kalitede çaylar ve şekerler satmak istediği, taraf tutmaksızın her iki kesimden insanlarla fikir birliği içinde görünmeye dikkat ettiği için, eski zamanların kentlileri gibi o da, Parlamento'ya üye seçme yükümlülüğünü kasaba halkının sırtına vurulmuş büyük bir yük sayıyordu. Çünkü tüm partilere önceden ümit vermenin herhangi bir tehlikesi olmasa bile, işin sonunda, hesap defterlerindeki saygın müşterilerinden bazılarını ister istemez üzücü bir hayal kırıklığına uğratacaktı. Tipton'lu Mr. Brooke büyük siparişler veren müşterilerindendi; ama Pinkerton'un seçim kampanyasını yürütenler arasında da, yaptıkları alışveriş bakımından fikirleri büyük önem taşıyan pek çok müşterisi vardı. "Pek akıllı biri" olarak görmediği Mr. Brooke'un, baskı altında karşı tarafa oy veren bir bakkalı daha kolay bağışlayacağını düşünen Mr. Mawmsey dükkânın arka odasında açık konuşmuştu onunla.

Cebindeki gümüş paraları şıkırdatıp dostça gülümseyerek, "Reform meselesine gelince, efendim; aile bakımından düşünelim bir" dedi. "Ben bu dünyadan gidince, reform Mrs. Mawmsey'nin karnını doyuracak, altı çocuğumuzu büyütmesine yardım edecek mi? Aslında bu soruyu, cevabın ne olduğunu bilerekten, *öğlesine* soruyorum. Evet, efendim, iyi de, bir koca ve baba olarak sorayım size: İnsanlar gelir de bana 'Dilediğin gibi davran, Mawmsey ama sen oyunu bize karşı kullanırsan, ben de alışverişimi başkasından yaparım' ya da, 'ben çayıma şeker koyduğum zaman düzgün, güvenilir ticaret erbabını desteklemek suretiyle ülkeme bir hayrımın dokunduğunu hissetmek isterim, Mawmsey' derlerse, ben ne yaparım, ha? Şu anda sizin oturduğunuz iskemlede oturan biri, işte tam tamına böyle dediydi bana, Mr. Brooke. Sizi kastetmiyorum, saygıdeğer efendim, bir başkasıydı söyleyen."

Mr. Brooke, Mawmsey'nin içini rahatlatmaya çalışarak, "Hayır, hayır; dar görüşlülüktür bu yani" diye atıldı. "Kilerci başım sizden aldığı öteberi hakkında bana herhangi bir şikâyette bulunmadıkça –şekerlerin, baharatların kötü çıktığını söylemediği sürece yani– ondan bu gibi şeyler işitmediğim sürece, başka yerden al, demem ben ona asla."

Mr. Mawmsey siyasal durumun biraz açıklık kazandığını hissedince, "Âciz hizmetkârınızım, efendim; çok minnettarım size. Bu kadar hakkaniyetli konuşan bir beyefendiye oy vermek benim için zevk olacaktır" dedi.

"Eh, biliyorsunuz, Mr. Mawmsey, bizim yanımızda yer alırsanız doğru bir şey yaptığınızı göreceksiniz. Bu reformun çok geçmeden herkese yararı dokunacak; tamamen halkın yararını gözeten bir yasa bu, bir bakıma işin A, B, C'si daha; devamının gelmesi için atılması gereken ilk adım yani. Meseleye aile açısından bakmak gerektiği hususundaki görüşünüze tamamen katılıyorum; ama bir de toplum var. Hepimiz tek bir aileyiz yani – raflarıyla, çekmeceleriyle tek bir dolabız sanki. Oy meselesine gelince: Tek bir oy, Ümit Burnu'ndaki insanların da refaha kavuşmasına yardım edebilir belki; tek bir oyun ileride ne etkiler yaratacağını bilemeyiz." Mr. Brooke sözlerinin sonuna doğru biraz fazla açıldığını hissetmiş ama gene de yaptığı konuşma hoşuna gitmişti. Ancak, Mr. Mawmsey'nin verdiği karşılık kesin ve ters oldu:

"Özür dilerim, efendim, ama ben bu belirsizliği göze alamam. Affınıza sığınarak söyleyim ki oy verirken işin nereye varacağını bilmek zorundayım ben; oyumun kasamla hesap defterim üzerindeki etkilerinin neler olacağına bakmam gerekir. Kabul ediyorum, fiyatların nereye gideceğini kimse bilemez; kuşüzümü alırsınız, fiyatı birden düşüverir; uzun zaman bozulmadan duracak bir mal da değildir; böyle işlere hiç akıl erdirememişimdir ben; insanoğlunun akıllıyım diye gururlanmasına karşı bir uyarıdır bu. Ama tek bir aile düşüncenize gelirsek, o ailede borç alanlar, borç verenler vardır umarım; reform olacak diye bu farkı ortadan kaldırmasınlar; yoksa ben oyumu her şeyin olduğu gibi kalmasından yana kullanırım. Kendi adıma, şu anda değişiklik diye avaz avaz bağırmaya benden daha az ihtiyacı olan pek az kimse vardır – şahsımın ve ailemin çıkarları adına yani. Kaybedecek hiçbir şeyleri olmayanlardan değilim ben – hem köyde hem de iş hayatımda itibar bakımından, demek

istiyorum. Siz de lütfedip sattığım mallardan memnun kaldığınız sürece, oy vermişim vermemişim, benden alışverişi kesmeyeceğinizi söylediğinize göre." Bu konuşmanın ardından Mr. Mawmsey evde karısına, Tipton'lu Brooke'un kendisiyle başa çıkamadığını ve artık fazla kaygılanmadan sandık başına gidebileceğini söyleyerek böbürlendi.

Mr. Brooke o gün Ladislaw'a, insanları ikna yöntemi hakkında övünmeye kalkışmadı; Will ise kararını vermişti ve içi rahattı: Seçim kampanyasında fikirlerini nedenleriyle açıklamak dışında bir şey yapmayacak, ikna aracı olarak bilimsel gerçekleri kullanmakla yetinecekti. Mr. Brooke seçim kampanyası için Middlemarch'lı seçmenlerin zihin yapılarını anlayan, Reform Tasarısı'nın yasalaşması için onların cehaletinden yararlanmanın yollarını bilen adamlar tutmuştu; bunlar, cehaleti Reform aleyhine kullanma taktiklerine şaşılacak derecede benzeyen yollardı. Will ara sıra bu durumu görmezden geliyordu; çünkü eğer dünyada işlerin nasıl yürüdüğü hakkında kılı kırk yaracak şekilde düşünseydik, yeme içmeden giyim kuşama kadar hayatımızın tüm öteki faaliyetleri gibi, Parlamento'nun çalışması da çok güç olurdu. Her yerde elleri kirli işlere bulaşmış, kirli işler çevirmeye hazır bir sürü insan vardı ve Will içinden inatla, Mr. Brooke seçimi kazanırsa, buna kendi katkısının kesinlikle dürüst yollardan olacağını söylüyordu.

Ama Will, Brooke'a bu şekilde getireceği oyların, seçimi doğru tarafın kazanmasında etkili olabileceğinden çok kuşkuluydu. O zamana kadar epeyce konuşma ve konuşma taslakları hazırlamıştı; ama bir yandan da görmüştü ki, herhangi bir düşünce zincirini akılda tutmak gibi bir yük altına girdiğinde Mr. Brooke'un zihni ipin ucunu kaçırıyor, sonra bulmak için peşinden koşup gidince de bir daha o düşünceye kolay kolay geri dönmüyordu. Belge toplamak, ülkenize hizmet etmenin bir yoludur, bir belgenin içeriğini akılda tutmak ise başka bir yolu. Hayır! Mr. Brooke'u zorlayıp doğru zamanda söylenecek doğru sözleri hatırlamasını sağlamanın tek yolu, bunları ona sık sık tekrarlatarak beynini yalnızca o düşüncelerle doldurmaktı. Ama önceden pek çok şeyle dolmuş olduğundan, o beyinde yeni düşüncelere yer bulabilmek hiç de kolay değildi. Mr. Brooke'un kendisi de konuştuğu sırada zihninde başka fikirlerin ortaya çıkıp yolunu tıkadıklarını söylüyordu.

Ladislaw'un kullandığı bu öğretme yöntemi yakında bir sınavdan geçecekti, çünkü adaylığa başvurmasına bir gün kala Mr. Brooke,

White Hart meyhanesinin balkonundan Middlemarch'ın değerli seçmenlerine reformcu düşüncelerini açıklayacaktı. Balkon pazar yerinin bir köşesine ve önündeki geniş alanla, birbirini kesen iki sokağa bakıyordu. Güzel bir mayıs sabahıydı ve her şey ümit verici görünüyordu; çünkü Bagster'ın seçim kampanyasını yürüten kurul ile Brooke'un kurulu arasında bir anlaşma ümidi doğmuş, Mr. Bulstrode'un, Avukat Mr. Standish ve imalatçılar kesiminden Mr. Plymdale ile Mr. Vincy gibi kimselerin Brooke'a kazandırdıkları ağırlık, neredeyse Pinkerton'u desteklemek için şimdi Green Dragon'da toplanmış bulunan Mr. Hawley ve arkadaşlarının gücüne denk duruma gelmişti. *Borozan*'ın kendisine karşı kopardığı yaygarayı son altı ayda kiradaki çiftliklerinde yaptığı iyileştirmelerle iyice zayıflattığının farkında olan Mr. Brooke, arabasıyla kasabaya girerken biraz alkışlandığını da görünce, deve tüyü rengindeki yeleğinin altında yüreğinin bayağı rahatladığını hissetti. Ne var ki, kaygılı olduğumuz zaman genellikle son ana kadar geçen her dakika, bize henüz kaygılanmayı gerektirmeyecek kadar uzaktaymış gibi görünür.

Kalabalık artarken Mr. Brooke, "İşler yolunda gideceğe benziyor, ha?" dedi. "En azından iyi bir dinleyici kitlem olacak. Hoşuma gidiyor – insanın kendi komşularını bir araya getiren böyle bir kalabalık yani."

Mr. Mawmsey'nin tersine, Middlemarch'ın dokumacıları ve tabakhane çalışanları Mr. Brooke'u hiçbir zaman komşu olarak düşünmemişlerdi ve ona, Londra'dan bir kutu içinde kendilerine gönderilmiş birine duyacaklarından daha fazla bir bağlılık duymuyorlardı. Gene de aday olarak onu tanıtan konuşmacıları fazla bir kargaşa çıkarmadan dinlemeye başladılar. Ama bu konuşmacılardan biri (Middlemarch'lılara görevlerini anlatmak için Brassing'den gelen siyasi bir şahsiyetti bu) sözü o kadar uzatıyordu ki, insan ondan sonra konuşacak adayın ne bulup ne söyleyeceğini düşününce, telaşa kapılıyordu. Bu arada kalabalık iyice artmıştı; siyasi şahsiyet sözlerinin sonuna yaklaşırken Mr. Brooke tekli gözlüğünü ayarlıyor, önündeki belgelerle oynuyor, bir yandan da çağrılacağı anı kayıtsızca bekleyen biri gibi, kurul üyeleriyle çene çalıyordu.

Hemen arkasındaki Will'e dönüp rahat bir tavırla, "Bir kadeh şeri daha içeyim, Ladislaw" dedi; Will konuşmacıya destek olacağı düşünülen içkiyi hemen verdi. Hata etmişti, çünkü Mr. Brooke

fazla içki içen bir adam değildi ve birinci kadehin üstünden çok geçmeden içtiği bu ikinci kadeh bünyesini şaşırtmış, zihnini toplamasına yardım edecek yerde gücünü dağıtıp zayıflatmıştı. Ne olur, acıyın ona: İngiltere'de iyi ailelerden o kadar çok erkek tamamen kişisel nedenlerle nutuklar atarak kendilerini acınacak durumlara düşürüyor ki! Oysa Mr. Brooke Parlamento'da ülkesine hizmet etmek istiyordu; aslına bakılırsa bu istek de kişisel neden olarak görülebilir pekâlâ ama seçildiği zaman görevi birkaç nutuk çekmeyi gerektirecekti elbette.

Mr. Brooke'un kaygısı konuşmasına nasıl başlayacağı hususunda değildi; başlangıcın sorunsuz geçeceğinden emindi; ne söyleyeceğini çok iyi biliyordu; her şeyi şair Alexander Pope'un beyitleri kadar düzgün, derli toplu anlatacaktı. İlk adımları atmak kolaydı ama ardından gelen o açık denizin uzayıp giden görüntüsünden bayağı ürküyordu. İşte tam bu sırada midesinde uyanan İblis, "Sorulacak şeyleri bir düşün" diye seslendi; ardından Mr. Brooke yüksek sesle, "Birileri tutar da sırasıyla yapılacak şeyler hakkında soru sorar belki, Ladislaw. Başlıkların yazılı olduğu şu kâğıdı ver bana" dedi.

Mr. Brooke balkonda görününce kopan alkışlar neredeyse ıslıkları, homurtuları, bağırışları ve karşıt görüş belirten başka sesleri bastıracak ölçüde güçlüydü; protesto eyleminin bu derece ılımlı oluşu yüzünden Mr. Standish (o yaşlı kurt) yanındaki adamın kulağına doğru, "Eyvahlar olsun, işler tehlikede gibi! Hawley'nin bundan daha sinsi bir planı vardır, kesin" diye fısıldadı. Gene de, alkışlar insanı neşelendirip coşturacak güçteydi ve o anda hiçbir aday, konu başlıkları yazılı kâğıdı göğüs cebine koymuş, sol eliyle balkonun tırabzanını tutan, sağ eliyle tekli gözlüğünü düzeltir gibi yapan Mr. Brooke'tan daha cana yakın bir görüntü sergileyemezdi. Kısa kesilmiş sarı saçları, ifadesiz yüzü ve deve tüyü rengindeki yeleği, bu görüntünün en çarpıcı yönleriydi. Epeyce güçlü bir özgüvenle söze başladı.

"Beyler, Middlemarch'ın seçmenleri!"

Öylesine doğru bir başlangıç yapmıştı ki, biraz duraklamanın yerinde olacağını düşündü. Ardından, "Burada bulunmaktan fevkalade memnunum; hayatımda hiç bu kadar gurur ve mutluluk duymadım ben, hiç böylesine mutlu olmuş değilim yani" dedi.

Açık seçik, kesin ama tam yerini bulmayan bir ifade kullanmıştı; çünkü ne yazık ki o çok iyi bildiği başlangıç sözleri aklından çı-

kıp gitmişti; korkunun kıskacına yakalanmışsak, ayrıca bir kadeh şeri duman olmuş düşüncelerimizin arasında dolanıp duruyorsa, Pope'un beyitleri bile "bizden kaçıp kayıplara karışabilecektir." Konuşmacının arkasındaki pencerede ayakta duran Ladislaw, "Şimdi her şey bitti işte. Tek ümit, en iyi konuşmalar her zaman mutlaka başarılı olmadığına göre, bocalayıp duran bir konuşma da kırk yılda bir istenen sonucu verir belki" diye düşündü. Bu arada, söyleyeceklerini hatırlatacak öteki ipuçlarını da unutan Mr. Brooke çareyi kendisinden –becerileri ve yeteneklerinden– söz etmekte buldu; bir aday için her zaman can kurtarabilecek uygun bir konudur bu.

"Ben sizlerin yakın komşusuyum, değerli dostlarım; epeyce bir süre yörenin yargıç kürsüsünde görmüştünüz beni; toplumun sorunlarıyla epeyce uğraştım; tarım makineleriyle, makinelerin kırılıp parçalanmasıyla falan; pek çoğunuz makinelerle ilgilisiniz; son zamanlarda ben de ilgilenmekteyim. Olmaz yani; makineleri kır, parçala, olmaz: Her şeyin devam etmesi gerek; ticaretin, Adam Smith'ten beri imalatın, alışverişin, hammadde mübadelesinin, hepsinin devam etmesi gerekiyor. Tüm dünyayı gözetmek durumundayız; birinin dediği gibi, 'Geniş kapsamlı bir gözlem' yani; 'Çin'den Peru'ya kadar' dünyanın her yerine bakmak zorundayız; Johnson'dı bunu söyleyen sanırım, *The Rambler*'da yani. Bir noktaya kadar ben de öyle yaptım; Peru'ya kadar gitmedim ama sürekli evimde de oturmadım; bunun bir işe yaramayacağını görmüştüm. Akdeniz'in doğusuna gittim ben; içinizden bazılarının Middlemarch'tan mallar sattığınız yer orası; sonra gene Baltık'a gittim. Baltık ülkelerine yani."

Mr. Brooke hatıraları arasında bu şekilde gidip gelerek sözlerine kolayca devam edebilir, başını alıp gittiği en uzak denizlerden hiç sıkıntı çekmeden geri dönebilirdi; ama düşman güçler ona şeytanca bir tuzak kurmuşlardı. Tam o anda, Mr. Brooke'un on metre kadar uzağında ve neredeyse karşısına gelen bir yerde, kalabalığın omuzları üzerinde kendisinin bir kuklası yükseldi; deve tüyü renkli yelek, tekli gözlük, ifadesiz yüz, bunların tümü bir beze resmedilmişti; aynı anda, guguk kuşunun ötüşünü andıran bir ses şimdi konuşmacının sözlerini papağan gibi tekrarlayarak havayı o sözlerin yankılarıyla dolduruyordu. Herkes durup kesişen sokakların iki köşesindeki binaların açık pencerelerine doğru baktı ama pencereler ya boş ya da kahkahalar atan adamlarla do-

luydu. Ciddi ciddi konuşan birinin ardından duyulan yankıların en masumunda bile haylaz bir çocuğun kalkışacağı türden bir alay vardır; ama şimdi duyulan yankı masum olmaktan çok uzaktı; konuşmacının sözlerini aynen tekrar etmiyor, yakaladığı sözcükler arasından kötü niyetli seçmeler yapıyordu. "Baltık ülkelerine yani" sözüne gelindiğinde, dinleyiciler arasında sürüp giden gülüşmeler genel bir bağrışmaya dönüştü; gülüşme ve kahkahalara belki Mr. Brooke'un kendi seçim kurulu üyeleri de katılacaktı, ama bir yandan partiye bağlılığın gerektirdiği ciddiyet bir yandan da işleri böylesine karıştıran "Tipton'lu Brooke"un o anda gönül verdikleri büyük toplumsal davayı temsil ediyor oluşu, bunu engelliyordu. Mr. Bulstrode suçlayıcı bir tavırla, yeni polislerin ne yaptıklarını soruyordu; ama polisler gidip bir sesin yakasına yapışamazlardı ki; adayın kuklasına saldırı ise, Hawley'nin niyeti ihtimal zaten sadece kuklanın yumurta yağmuruna tutulması olduğuna göre, herhangi bir zarar ziyan iddiası yaratmayan bir eylemdi.

Mr. Brooke'un kendisi, zihnindeki fikirlerin hep birlikte sessizce kaçıp gittikleri dışında, herhangi bir şeyin hemen farkına varacak durumda değildi; kulaklarında hafif bir çınlama sesi bile vardı; bu yüzden o yankının ne olduğunu henüz açık seçik anlamayan ve kendi kuklasını görmeyen tek kişi oydu. Algılama gücümüzü, o sırada söylemek zorunda olduğumuz sözler kadar tam anlamıyla esir alan pek az şey vardır. Mr. Brooke kahkahaları işitiyordu ama Muhafazakârların ortalığı karıştırmaya çalışacaklarını tahmin etmişti; ayrıca, konuşmasının kaçırdığı o başlangıç kısmının, şimdi kendisini Baltık ülkelerinden alıp getirmek için geri dönmekte olduğunu hissediyordu.

Bir elini ceketinin yan cebine soktu ve rahat bir tavırla, "Bu bana şunu hatırlatıyor" diye devam etti; "geçmişten bir örnek vermem gerekirse yani –ama doğru olan bir şey için hiçbirimiz geçmişten herhangi bir örneğe gerek duymayız ki– gene de Chettam'ı ele alalım; bakın, Chettam'ı desteklemeliydim, diyemem ben şimdi ya da Pitt'i; Pitt'lerin genç olanını yani; fikirleri olan bir adam değildi o; fakat biliyorsunuz, fikirlere ihtiyacımız var bizim."

Aşağıdaki kalabalıktan kaba bir ses yükseldi: "Fikirlerin batsın senin! Biz Reform istiyoruz."

O zamana kadar Mr. Brooke'un sözlerinin izini süren o görünmez, alaycı kişi, "Fikirlerin batsın senin! Biz Reform istiyoruz" diye

tekrarladı. Kahkahalar artık daha şiddetliydi ve sessiz durduğu için Mr. Brooke sözlerini alaya alan yankıyı ilk kez açıkça işitti. Ama alaya alınan kişinin kendisinin sözünü kesen adam olduğunu sandığı için, biraz yüreklenerek sevimli bir tavırla karşılık verdi: "Söylediğin şeyde bir doğruluk payı var, dostum; zaten düşüncelerimizi anlatmayacaksak, neden bir araya geliyoruz ki; fikir özgürlüğü, basın özgürlüğü, hürriyet – bunları anlatmak için değilse yani? Reform Tasarısı'na gelince, Reformunuza kavuşacaksınız." Sözün burasında Mr. Brooke artık ayaklarının yere basma ve işin ayrıntılarına girme zamanının geldiğini düşündü; tekli gözlüğünü takmak ve göğüs cebindeki kâğıdı çıkarmak amacıyla bir an durakladı. Görünmez alaycı kişi onun hemen ardından, "Siz de faturanıza kavuşacaksınız, Mr. Brooke – seçim propagandası ve Parlamento *dışında* bir milletvekilliği uğruna harcadığınız beş bin sterlin yedi şilin ve dört penilik faturanıza" diye bağırdı.

Ortalığı çınlatan kahkaha sesleri karşısında Mr. Brooke kıpkırmızı kesildi; tekli gözlüğünü çıkardı, şaşkın şaşkın etrafa baktı ve şimdi daha da yaklaşmış olan kendi kuklasını gördü. Hemen ardından kuklanın acınacak şekilde yumurta lekeleri içinde olduğunu fark etti. Morali biraz yükseldi, moraliyle birlikte sesi de.

"Komiklik, şaka, alay; gerçeğin mihenk taşıdır bunlar – hepsi de çok iyi yani." Tam bu sırada görünmez yankı, "hepsi çok iyi yani" diye tekrarlarken, Mr. Brooke'un omzunda çürük bir yumurta patladı; ardından dolu gibi yumurta yağmaya başladı; yumurtaların çoğu kuklayı hedef alıyordu ama bazıları, arada bir sanki kazara Mr. Brooke'un kendisine de geliyordu. Kalabalığın içinde herkesi iterek bir sıra halinde ilerleyen yeni adamlar belirmişti; ıslıklar, çığlıklar, homurtular ve düdük seslerinin gürültüsü, onları susturmaya çalışanların bağırışları ve çabaları yüzünden daha da artıyordu. Kanat takıp yükselse bile hiçbir ses bu şamata içinde kendini duyuramazdı; üstü başı yumurtaya bulanan Mr. Brooke orada daha fazla duramadı. Böylesine hınzırca ve çocukça bir yoldan olmasaydı, hayal kırıklığı şimdiki kadar kötü etkilemeyecekti onu; çünkü bir gazete muhabirinin, "kesinlikle söyleyebilirim ki, o sırada bu bilgin, bu efendi insanın kaburga kemiklerinin kırılma tehlikesi vardı" ya da, "o beyin ayakkabı tabanlarının balkonun parmaklık demirlerinin üstünde sallandığını gördüm ben" şeklinde yazacağı ciddi bir saldırı olayı, saldırılan kimseyi bir parça teselli edebilirdi belki.

Mr. Brooke kurul odasına döndü; içeri girerken elinden geldiğince kaygısız görünmeye çalışarak, "Biraz fazlaca kötü oldu bu yani. Tam da ben insanların dikkatlerini çekmek üzereyken; ama fırsat vermediler ki bana. Reform Tasarısı'na geçmek üzereydim yani" dedi; gözlerini kaldırıp Ladislaw'a baktı, "Ama adaylığımın açıklanmasıyla işler yoluna girecektir" diye ekledi.

Ancak, oybirliğiyle, işlerin yoluna girmeyeceği sonucuna varıldı; kurul üyeleri bu hususta çok kararlı görünüyor, Brassing'den gelen siyasi şahsiyet sanki yeni planlar yaparmış gibi harıl harıl bir şeyler yazıyordu.

Mr. Standish dikkati başka yere çekmek amacıyla, "Bowyer yapmıştır bunu" dedi. "Adım gibi biliyorum, onun işi bu. Karnından konuşmayı fevkalade iyi becerir; doğruyu söylemek gerekirse, harikaydı! Son günlerde Hawley, ha bire yemeğe davet ediyordu Bowyer'i; marifet küpüdür o adam."

Ülkesi uğruna zaten pek çok kişiyi yemeğe davet etmiş olan zavallı Mr. Brooke, "Baksana, Standish, sen bana ondan hiç bahsetmedin; yoksa Bowyer'i ben de yemeğe çağırırdım" dedi.

Will Ladislaw öfkeyle, "Middlemarch'ta Bowyer'den daha rezil biri yoktur ama anlaşılan terazinin kefesinde hep rezil kimseler ağır basıyor" diye atıldı.

Will "patron"una olduğu kadar kendisine de çok kızıyordu; eve gidip odasına kapandı ve neredeyse *Öncü*'deki işinden de, Mr. Brooke'un yanından da ayrılmaya karar verdi. Neden devam etsindi ki? Dorothea'yla arasındaki o derin uçurum bir gün kapanacaksa eğer, bu ancak kendisinin Middlemarch'ta kalmak ve gitgide Mr. Brooke'un çömezi haline gelip herkesin haklı olarak küçümsediği biri olmak yerine, buralardan uzaklaşarak kendine yeni olanaklar yaratmasıyla gerçekleşebilirdi. Sonra, gençlik hayallerine dönüp yapabileceği büyük işleri –önündeki beş yılda yapacağı şeyleri– düşünmeye başladı; örneğin, şimdi toplumsal hayatın kapsamı genişleyeceği, ulusal niteliği artacağı için, siyasal yazıların, siyasal konuşmaların değeri de yükselecekti; bu yoldan kendisine büyük bir seçkinlik sağlayabilirdi ve işte o zaman Dorothea'dan, kendi aşağı toplumsal konumuna inmesini istemek gibi bir duruma düşmezdi. Beş yıl: Ah, Dorothea'nın kendisini başkalarını sevdiğinden daha çok sevdiğinden bir emin olabilse; ondan uzak durmasının nedenini anlamasını bir sağlayabilse; aşkını, kendini küçük düşürmeden

açıklayabileceği güne kadar ondan uzak duracağını bir anlatabilseydi ona; işte o zaman buralardan iç rahatlığıyla gidebilir, yirmi beş yaşındaki aklı başında birine, belki şöhret –şöhretle birlikte de tüm güzellikleri– getirebilecek bir iş hayatına atılabilirdi. İyi konuşabiliyor, iyi yazabiliyordu; dilediği her konunun üstesinden gelebilirdi; her zaman akıldan ve adaletten yana olacak, tüm gücünü bu ikisine verecekti. Günün birinde neden kalabalıkların içinden sivrilmesin ve bunun hakkıyla kazanılmış bir itibar olduğunu düşünmesindi ki? Kuşkusu kalmamıştı artık: Middlemarch'tan ayrılıp Londra'ya gidecek, kendini şana, şöhrete hazırlamak için hukuk eğitimi görecekti.

Ancak, hemen şimdi değil – Dorothea ile aralarında bir işaret geçinceye kadar bekleyecekti. Dorothea şunu öğrenmedikçe kendisinin içi rahat edemezdi: Başka hiçbir erkeği düşünmese bile, kendisinin onunla evlenmeyeceğini bilmeliydi Dorothea. Bu yüzden, işinden ayrılmamalı ve kısa bir süre daha sabırla Mr. Brooke'a katlanmaya devam etmeliydi.

Ne var ki Will çok geçmeden birtakım belirtiler görerek kuşkuya kapıldı; anlaşılan Mr. Brooke aralarındaki bağı koparmak için daha önce davranacaktı. Dışarıdan gelen heyetler, kendi yandaşlarından gelen seslerle birleşmiş ve hayırsever Mr. Brooke'u insanlığın hayrı için her zamankinden daha önemli bir karar almaya –yani adaylıktan çekilerek yerini başka birine bırakmaya– ikna etmiş, o da propaganda ekibini yeni bir adaya devretmişti. Mr. Brooke'un kendisi de bu hareketini her zamankinden daha önemli bir karar olarak görüyor, sağlığının heyecanlara dayanmakta sandığı kadar güçlü çıkmadığını söylüyordu.

Durumu Ladislaw'a açıklarken, "Bir zamandır göğsümde bir rahatsızlık hissediyorum, fazla uzatmaya gelmez bu" dedi. "Bir yerde durmam gerekiyor. Zavallı Casaubon bana bir uyarı oldu yani. Uğraşıp didinip kendimi çok yordum ama hedefe giden yolu da açtım yani. Pek belalı bir şeymiş bu seçim propagandası, ha, Ladislaw? Sen de bıkmışsındır sanırım. Ama, *Öncü* vasıtasıyla yolu açtık biz işte, her şeyi yoluna koyduk. Bundan sonra işi sıradan biri de yürütebilir; senin kadar yetenekli olmayan, sıradan biri yani."

"Benden işi bırakmamı mı istiyorsunuz?" dedi Will. Yazı masasından kalkarken yüzü birden kıpkırmızı kesilmişti; elleri ceplerinde odada üç adım yürüdü, "Ne zaman isterseniz, ayrılmaya hazırım ben" diye ekledi.

"İstemek meselesine gelince, sevgili Ladislaw, ben senin yeteneklerini son derece takdir ediyorum yani. Ama *Öncü* hakkında bir süredir bizim taraftan kimselere akıl danışıyorum; *Öncü*'ye onların bir el atma niyeti var –zararlarımı bir dereceye kadar karşılayacaklar yani– işe onlar devam etmek istiyorlar. Bu durumda gazeteden ayrılıp daha iyi bir alanda iş bulmak istersin belki. Bu insanlar seni benim kadar takdir edemeyebilirler. Ben seni hep *alter ego*'m ya da sağ kolum saydım, ama bir yandan da başka bir iş yapacağın günü dört gözle bekliyordum. Ben bir süreliğine Fransa'ya gitmeyi düşünüyorum, ama sana istediğin kadar tavsiye mektubu yazabilirim; Maliye Bakanı Althorpe'a ve bu gibi şahsiyetlere yani. Althorpe'la tanışmıştım ben."

Ladislaw gururlu bir tavırla, "Size çok minnettarım" dedi. "*Öncü*'yü elden çıkaracağınıza göre bundan sonra atacağım adımlar hakkında sizi rahatsız etmeyeyim. Şimdilik burada, Middlemarch'ta kalmaya karar veririm belki ben."

Mr. Brooke gittikten sonra Will kendi kendine, "Ailenin geri kalan kısmı benden kurtulması için bir süredir sıkıştırıyorlardı onu; şimdi benim gitmeme kendisi de aldırmıyor. Dilediğim kadar kalacağım ben burada. Ancak kendi kararımla giderim, benden korktukları için değil" dedi.

BÖLÜM 52

"O adamın yüreği
Kendine en gösterişsiz görevleri yükledi."

Wordsworth

Lowick'teki kilisenin rahipliğine kendisinin atanacağını öğrendiği o haziran akşamı Mr. Farebrother'ın evinin eski moda oturma odasında büyük bir sevinç vardı; ünlü avukatların duvardaki portreleri bile sanki gülümser gibi bakıyorlardı şimdi. Anne Farebrother, çayına ve kızarmış ekmeğine el sürmeden her zamanki vakur ciddiyetiyle oturuyor; sevinci yalnızca, yaşlı bir kadının çok gerilerde kalmış gençlik görünüşüne bir anlık benzerlik sağlayan o al al olmuş yanaklarıyla gözlerindeki parıltıdan anlaşılıyordu.

Kesin bir tavırla oğluna, "Bu işin içimizi en rahatlatan yanı, görevi hak etmiş olman, Camden" dedi.

Neşe içindeki oğlu, "İnsan iyi bir iş bulmuşsa, onu hak edip etmediği yarı yarıya daha sonraki çalışmasına bağlıdır, anneciğim" dedi. Sevincini saklamaya çalışmıyordu; yüzündeki mutluluk hem dış görünüşünü hem de içinde uyanan hayalleri aydınlatacak güçte, canlı bir mutluluktu sanki. Bakışlarında sevinç kadar düşünce de seziliyordu.

O sırada ellerini ovuşturarak bir kunduz gibi hafif, içli sesler mırıldanan Miss Noble'a döndü ve, "Eh, teyzeciğim, sofrada bundan sonra her zaman şu gizlice aşırıp çocuklara dağıttığınız şekerlemelerden bol bol bulunacak; ayrıca, hediye edecek bir sürü yeni çoraplar satın alabilecek, kendi çoraplarınızı ise gene –hatta şimdikinden çok daha fazla– yamamaya devam edebileceksiniz!" dedi.

Miss Noble yarı bastırılmış, yarı korkulu bir gülüşle yeğenine doğru başını salladı; çünkü onun terfii dolayısıyla sepetine daha şimdiden bir topak fazla şeker atmıştı bile.

Rahip Farebrother, "Sana gelince, Winny" diye devam etti; "Lowick'li bekârlardan hangisiyle istersen onunla evlenebilirsin; örneğin Mr. Solomon Featherstone'a âşık olduğunu öğreneyim yeter; hiçbir güçlük çıkarmayacağım, söz sana."

Sürekli ağabeyine bakarak, sevinince her zaman yaptığı gibi hüngür hüngür ağlayan Miss Winifred, gözyaşları arasından gülümsedi ve, "Sen bana örnek olmalısın, Cam; önce senin evlenmen gerekiyor" dedi.

Rahip ayağa kalktı, iskemlesini itip uzaklaştırdı; gözlerini indirip bacaklarına bakarak, "Ben de isterim, tüm kalbimle. Ama bana âşık olan biri var mı ki? Tohuma kaçmış adamım ben" dedi. "Sen ne diyorsun, anne, ha?"

"Baban kadar boylu boslu, zarif değilsin ama yakışıklı bir erkeksin sen, Camden."

Miss Winifred, "Keşke Miss Garth'la evlensen, ağabey. Miss Garth Lowick'te hepimize neşe ve canlılık getirirdi" dedi.

Mr. Farebrother belli birini kastetmekten kaçınarak, "Çok iyi de! Öyle konuşuyorsun ki genç kızlar pazarda satılan tavuklar gibi ayaklarından bağlanıp sıra sıra dizilmişler de, ben hangisini istesem seçebilirmişim sanki" dedi.

"Biz herhangi birini istemiyoruz" dedi Miss Winifred. "Ama Miss Garth olursa, sen de sevinirdin, öyle değil mi, anne?"

Mrs. Farebrother vakur bir sağduyuyla, "Oğlumun seçtiği, benim de seçtiğimdir" dedi. "Bize bir gelin getirirsen, bunu büyük bir memnuniyetle karşılarız, Camden. Lowick'e taşınınca pokerini artık evde oynamak isteyeceksin; ama Henrietta Noble hiçbir zaman iyi bir poker oyuncusu olmadı." (Mrs. Farebrother, o yaşlı, ufacık kız kardeşinden söz ederken hep bu görkemli adını kullanırdı.)

"Artık poker oynamak yok, anneciğim."

Oğlunun zihninde pokerin ne anlama geldiğinden habersiz olan Mrs. Farebrother yeni ve tehlikeli bir inancı savunan birini azarlarmış gibi, "Nedenmiş o, Camden? Benim zamanımda poker iyi bir rahibin vazgeçilmez eğlencesi sayılırdı" dedi.

Farebrother pokerin yararlı yönlerini tartışmaya girmeyip, "İki kilisede birden görev yapacağım için, oyuna ayıracak vakit olmayacak, anneciğim" dedi.

Daha önce Dorothea'ya, "Aziz Botolph Kilisesi'ndeki görevimi bırakmam gerekmez diye düşünüyorum. Ücretin çoğunu başka birine verirsem, şu sıralar birden fazla kilisede görevi yasaklamak isteyen kimselere karşı iyi bir protesto olur bu. Elindeki gücü iyi kullanmak, o güçten vazgeçmekten daha büyük bir cesaret işidir" demişti.

Dorothea da ona, "Bunu ben de düşündüm. Bana kalırsa, güçten ve paradan vazgeçmek, bunları elde tutmaktan daha kolay bir şey. Lowick'e rahip seçme yetkisinin benim üzerimde olması, aslında hiç uygun değilmiş gibi geliyor bana, ama gene de bu yetkiyi benim yerime başka birinin kullanmasına izin vermenin doğru olmayacağını düşündüm" diye karşılık vermişti.

"Bana düşen görev ise, o gücü kullandığınıza sizi pişman etmeyecek şekilde hareket etmek."

Mr. Farebrother hayatın ağır yükü altındaki sıkıntıları bitince, vicdanları daha bir işlerlik kazanan insanlardandı. Görevleri konusunda dışarıya hiçbir yetersizlik işareti vermiyordu, ama geçmişte –düşük maaşlı başka rahiplerin aksine– kendisinin bazı "görev ihmalleri"nde bulunduğunu düşünerek için için çok utanıyordu.

Lydgate'le konuşurken, "Eskiden sık sık, rahip değil de başka bir şey olmayı isterdim; ama belki de elimden geldiği kadar iyi bir rahip olmaya çalışsam, daha doğru olacak" demiş; gülümseyerek sözlerini, "Gördüğün gibi, dolgun maaşın getirdiği bir bakış açısı bu; o açıdan bakınca, güçlükler çok basitleşiyor" diye bitirmişti.

O sırada Rahip Farebrother görevlerinin gerçekten kolay olacağını düşünüyordu. Ancak, "Görev Efendi"nin –dostça niyetlerle evimize çağırdığımız sakar bir arkadaşımızın adımını bahçe kapımızdan içeri atar atmaz bacağını kırması gibi– hiç beklenmedik bir zamanda insana oyun oynamak gibi bir huyu da vardır.

Aradan daha bir hafta geçmeden o Görev Efendi, Oxford Üniversitesi'nden lisans diplomasıyla dönen Fred Vincy'nin kılığına bürünüp çalışma odasında Rahip Farebrother'ın karşısına dikildi.

İnsanın gönlünü hemen kazanan o açık, sevimli yüzüyle, "Sizi rahatsız ettiğim için utanıyorum, Mr. Farebrother ama sizden başka akıl danışabileceğim bir dostum yok. Daha önce de bir kez size her şeyi anlatmıştım ve siz bana o kadar büyük bir iyilik etmiştiniz ki, tutup işte gene size geldim" dedi.

Rahip, Lowick'e taşınacak birtakım ufak tefek şeyleri paketlemekle meşguldü; bir yandan işine devam ederken, "Otur, Fred, seni dinlemeye ve elimden geleni yapmaya hazırım" dedi.

"Size söylemek istediğim—" Fred bir an tereddüde düştü, sonra telaş içinde doludizgin devam etti: "Ben belki din adamı olacağım şimdi; ne kadar düşünsem, yapacak başka bir iş göremiyorum. Rahiplik hoşlandığım bir şey değil; ama böyle söylersem, bunun

rahip olabilmem için eğitimime dünya kadar para harcayan babamı çok üzeceğini biliyorum." Fred bir an gene durdu, sonra, "Ama yapacak başka bir iş de göremiyorum" diye tekrarladı.

"Bu konuyu babanla konuştum, Fred; ancak pek bir ilerleme sağlayamadım. Artık çok geç olduğunu söyledi bana. Ama sen şimdi okulunu bitirip güçlüklerden birini geride bıraktın; başka ne gibi güçlüklerin var bakalım?"

"Tek güçlük, rahipliği sevmemem. İlahiyattan, vaaz vermekten ve ciddi görünmek zorunda olmaktan hoşlanmıyorum ben. Kırlarda ata binmeyi, akranım başka erkekler gibi davranmayı seviyorum. Niyetim, şu ya da bu şekilde kötü bir insan olmak değil; bunu demek istemiyorum ama insanların bir din adamından beklediği türden şeylerden hiç hoşlanmıyorum. Gene de, başka ne yapabilirim ki? Babamın bana sermaye olarak verebileceği fazladan bir parası yok; olsaydı, çiftçilik yapardım belki. Adama ihtiyacı olmadığından, babam beni kendi yanında da çalıştıramaz. Para kazanman gerek artık dediğine göre, şimdi hukuk ya da tıp öğrenmeye de başlayamam ki. Rahipliğe kalkışmamın yanlış olduğunu söylemek kolay; ama bunu söyleyenler, sen git, gözden ırak ormanlarda yaşa, desinler bana bari."

Fred'in sesi öfkeli ve sitemli çıkmaya başlamıştı; Mr. Farebrother'ın zihni o sırada onun söylediklerinin ötesinde bazı şeylerle meşgul olmasaydı, bu sözleri gülümseyerek karşılardı belki.

"Dini ilkeler bakımından bir sıkıntın var mı? Kilise'nin otuz dokuz ilkesine uymayı kabul hususunda, mesela?" Mr. Farebrother iyice düşünüp taşınmış, bu soruyu sırf Fred'e yardımı olur diye sormuştu.

Fred yalnızca, "Hayır, yok; o ilkelerle bir sıkıntım yok benim" dedi. "Birtakım görüşler ileri sürüp bunların yanlış olduklarını kanıtlamaya kalkışamam; benden çok daha iyi, çok daha akıllı kimseler o ilkeleri beğeniyor. Böyle şeylerden anlarmışım gibi din adamlığının inançlarıma ters düştüğü yolunda itirazlar ileri sürmek, benim için çok gülünç olurdu" dedi.

"O halde sen pek fazla dindar biri olmadan da rahiplik görevlerini iyi yapabileceğini düşünüyorsun, öyle mi?"

"Elbette; eğer rahip olmak zorunda kalırsam, yaptığım işi sevmesem de uğraşıp görevimi yerine getirmeye çalışacağım. Bu yüzden herhangi bir kimsenin çıkıp beni suçlaması doğru olur mu sizce?"

"Din adamı olmaya bu şekilde karar verdiğin için mi? Senin vicdanına kalmış bir şey bu, Fred; bedelini şimdiden ne ölçüde hesapladığına, görevinin gereklerini ne ölçüde kavradığına bağlı. Sana ancak kendimden bahsederek şu kadarını söyleyebilirim: Ben işi hep hafiften aldım ve sonuçta içim hiçbir zaman rahat olmadı."

Fred yüzü kızararak, "Bir engel daha var" dedi. "Size daha önce söylemedim, ama söylediğim bazı şeylerden belki tahmin etmişsinizdir. Çok sevdiğim biri var; çocukluğumdan beri âşık olduğum bir kız."

Rahip Farebrother gözlerini incelemekte olduğu birtakım etiketlere iyice yaklaştırdı ve, "Sanırım, Miss Garth bu; doğru mu?" dedi.

"Evet. Benimle evleneceğini bilsem, hiçbir şeye aldırmazdım. Eminim o zaman iyi bir insan olabilirdim."

"Onun da seni sevdiğini düşünüyor musun?"

"Bunu söylemeye hiç yanaşmıyor; epey bir zaman önceydi, kendisiyle bir daha bu konuyu konuşmamam için benden söz vermemi istedi. Bir de, kararını vermiş; benim rahip olmama kesinlikle karşı. Ama vazgeçemem ben ondan. Beni sevdiğini sanıyorum. Dün akşam Mrs. Garth'ı gördüm; Mary'nin Lowick'teki rahip evinde Miss Farebrother'la birlikte kaldığını söyledi bana."

"Doğru. Sağ olsun, orada kız kardeşime yardım ediyor. Gidip görmek ister misin?"

"Hayır. Sizden bana büyük bir iyilikte bulunmanızı rica edeceğim. Sizi bu şekilde rahatsız ettiğim için utanıyorum; ama konuyu açarsanız, Mary sizin sözünüzü dinler belki; din adamı olma niyetim hakkında demek istiyorum."

"Bu son derece nazik bir görev, Fred'ciğim. Çünkü senin onu sevdiğini belli etmem gerekecek; ayrıca, konuya senin istediğin şekilde girebilmem için ona seni sevip sevmediğini sormak zorunda kalacağım."

Fred hiç düşünmeden, "Ben de zaten Mary'nin size bunu söylemesini istiyorum" dedi, "Bana olan duygularını öğrenemediğim sürece ne yapacağımı bilemiyorum."

"Yani, rahip olmak konusundaki kararını ona göre mi vereceksin?"

"Mary benimle asla evlenmeyeceğini söylerse, ha bu yanlış yolu seçmişim, ha başkasını, hiç fark etmeyecek."

"Saçmalama, Fred. İnsanlar aşktan sonra da yaşamaya devam ederler ama umursamazlıklarının, düşüncesizliklerinin sonuçlarını ömür boyu çekerler."

"Benimki gibi bir aşktan sonra yaşayamaz insan. Mary'yi sevmediğim bir an bile olmadı benim. Ondan vazgeçmek zorunda kalmak, takma tahta bacaklarla yaşamaya başlamak gibi bir şey olur benim için."

"Peki, benim araya girmeme alınıp üzülmez mi?"

"Hayır, eminim üzülmez. Size hiç kimseye olmadığı kadar büyük saygısı var; siz sorarsanız, işi şakaya vurup yanıt vermekten kaçınamaz; bana hep öyle yapıyor. Bunları sizden başka hiç kimseye söyleyemezdim elbette; sizden başka hiç kimseden benim için onunla konuşmasını da isteyemezdim. İkimize de bu kadar dostça davranabilecek başka hiç kimse yok." Fred bir an sustu, sonra, "Sınavlarımı vermek için çalıştım, durdum; Mary'nin bunu takdir etmesi gerekir. Onu memnun etmek için elimden gelen çabayı göstereceğime inanması gerekir" diye yakındı.

Kısa bir sessizliğin ardından Mr. Farebrother yaptığı işi bıraktı, Fred'e elini uzatarak, "Peki, tamam, evlat, istediğini yapacağım" dedi.

Aynı gün, yeni aldığı ata binip Lowick'teki rahip evinin yolunu tuttu. "Yaşlı bir ağaç dalı oldum ben artık, kesinlikle" diye düşünüyordu, "taze sürgünler üstüme üstüme gelip bir kenara itiyorlar beni."

Mary'yi bahçede buldu; gül topluyor, taçyapraklarını bir çarşafın üstüne serpiyordu. Güneş alçalmıştı; yüksek ağaçların gölgeleri, Mary'nin başlıksız ve şemsiyesiz dolaştığı çayırlarla kaplı yürüyüş yollarına düşüyordu. Mary, Mr. Farebrother'ın yaklaştığını görmedi; tam o sırada, çarşafın üstünde yürüyüp serptiği gül yapraklarını koklamakta inat eden kahverengi benekli, siyah, teriyer cinsi bir köpeği paylamak için eğilmişti. Küçük köpek suratını buruşturup mahcup mahcup bakarken, Mary onu ön ayaklarından tuttu, öteki elinin işaretparmağını kaldırarak, ciddi, kalın bir sesle, "Fly, utandırıyorsun beni. Aklı başında bir köpeğe yakışmaz şu yaptığın; herkes de seni gülünç bir genç bey sanacak sonra" dedi.

Rahip Farebrother iki metre kadar yakınından Mary'ye, "Genç beylere karşı pek acımasızsınız, Miss Garth" dedi.

Mary birden doğruldu; kıpkırmızı kesilmişti; gülümseyerek, "Fly'a neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlatmak, her zaman kesin sonuç veriyor da" dedi.

"Ama genç beylere anlatmanın bir yararı olmuyor, öyle mi?"

"İçlerinden bazıları sonradan çok değerli adamlar olduklarına göre, bazılarına yararı dokunuyor sanırım."

"Bunu kabul ettiğine sevindim, çünkü ben şu anda, tam da senin bir gençle ilgilenmeni istemek için geldim buraya."

Mary yeniden gül yaprakları koparmaya başladı; kalbinin şiddetle çarptığını hissediyordu. "Gülünç, saçma biri değildir umarım" dedi.

"Hayır; ama kuvvetli yanı, akıl fikir değil, daha çok sevgi ve içtenlik. Aslında, genellikle sanılanın tersine, akıl fikir çoğu zaman bu iki nitelikle iç içedir. Sevgi ve içtenlik sözlerinden kimi kastettiğimi anlamışsındır umarım."

Mary cesaretle, "Evet, sanırım anladım" dedi; yüzü gitgide ciddileşiyor, ellerinin soğuduğunu hissediyordu; "Fred Vincy olmalı."

"Fred benden bir ricada bulundu: Din adamı olmak hakkındaki kararı konusunda senin görüşünü öğrenmemi istiyor. Ona böyle bir söz vermekle, sana karşı bir küstahlıkta bulunduğumu düşünmezsin umarım."

Mary gül yapraklarını koparmayı bırakarak kollarını kavuşturdu; ama başını kaldırıp bakamadan, "Tam tersine, sizin bana söyleyecek bir sözünüz olduğunda, bundan her zaman şeref duyarım ben" dedi.

"Ancak, konuya girmeden önce babanın aramızda kalması kaydıyla bana anlattığı bir noktaya değineceğim; şunu da belirteyim: O konuşma tam Fred'in seninle ilgili olarak benden yapmamı istediği bir önceki görevi yerine getirdiğim akşam geçmişti; Fred okuluna gittikten hemen sonraki akşam yani. Mr. Garth bana Featherstone'un öldüğü gece olanları, vasiyetnameyi yakmamak için senin nasıl direndiğini, anlattı; sonra da, bilmeden Fred'in on bin sterlini almasını engellemiş olmaktan dolayı senin vicdan azabı çektiğini söyledi. Bu söz hep aklımdaydı; derken, senin içini rahatlatacak bir şey duydum – senin bu konuda herhangi bir günahın kefaretini ödemen gerekmediğini gösterebilecek bir şey."

Mr. Farebrother bir an durup Mary'ye baktı. Asıl niyeti elinden geldiğince Fred'in olumlu yönlerini belirtmekti; ama daha önce Mary'nin zihnini, kadınların kimi zaman bir erkeğe karşı yaptıkları haksızlığın kefaretini onunla evlenerek ödemeleri gerektiği yolundaki yanlış inançtan temizlemenin iyi olacağını düşündü. Bu sırada Mary'nin yanaklarına bir parça ateş basmaya başlamıştı ve hiç sesi çıkmıyordu.

"Demek istediğim, senin o hareketin Fred'in kaderinde hiçbir değişiklik yapmış değil. Öğrendiğime göre son vasiyetname yakılsaydı bile, ilk vasiyetname yasal olarak geçerli sayılmayacakmış;

vârisler itirazda bulunduğu takdirde, iptal edilirmiş; inan bana, o insanlar kesinlikle itirazda bulunurlardı. Bu yüzden, o hususta için rahat olsun."

Mary içtenlikle, "Teşekkür ederim, Mr. Farebrother. Beni düşündüğünüz için size minnettarım" dedi.

"O halde şimdi devam edebilirim. Bildiğin gibi Fred diplomasını aldı. Bugüne kadar çalışıp uğraşarak bu noktaya geldi; şimdiki soru, nasıl bir işe girecek? Öyle içinden çıkılmaz bir durumda ki, şu anda babasının arzusuna uyup rahip olmayı düşünüyor; oysa sen benden daha iyi bilirsin; Fred eskiden kesinlikle buna karşıydı. Ona din adamlığı konusunda sorular sorup bir yokladım; itiraf edeyim ki rahip olmasının önünde aşılamayacak bir engel, giderilemeyecek bir itiraz göremedim ben. Rahiplik görevlerini elinden geldiği kadar iyi yapmak için zihnini tümüyle işine verebileceğini söyledi bana; ama bir şartı var. Bu şart yerine getirildiği takdirde, daha sonra Fred'e yardım etmek için ben de elimden gelen her şeyi yaparım. Bir süre sonra –ilk başta değil elbette– yardımcım olarak benim yanımda çalışabilir Fred; yapacak o kadar çok işi olacaktır ki, maaşı neredeyse eski görevimdeyken benim aldığımı bulur. Ama, dediğim gibi, tüm bunların olabilmesi için bir şartı var. Fred bana kalbini açtı, Miss Garth ve benden kendi adına durumu sana açıklayıp fikrini öğrenmemi istedi. O şartın yerine gelmesi, senin ona karşı olan hislerine bağlı bir şey."

Mary öyle heyecanlanmış görünüyordu ki Mr. Farebrother kısa bir süre bekledikten sonra, "Biraz yürüyelim" dedi; yürürlerken, "Açıkçası, Fred senin kendisiyle evlenmeye razı olma ihtimalini azaltacak hiçbir girişimde bulunmak istemiyor; ama böyle bir ümit olduğu sürece, senin onaylayacağın herhangi bir işte elinden gelen tüm çabayı göstermeye de hazır" diye ekledi.

Mary, "Günün birinde Fred'le evlenir miyim, bilemem; ama eğer rahip olursa onunla asla evlenmem. Sözleriniz sizin yüce gönüllü, iyi bir insan olduğunuzu gösteriyor, Mr. Farebrother; niyetim kesinlikle size karşı çıkmak, sizi eleştirmek değil. Benim olaylara bakış biçimim işte böyle biraz çocukça ve alaycı, o kadar" dedi. Bunları söylerkenki mahcup hali, sesinin yeniden aldığı hafif şakacı ifadeyi daha da sevimli yapmıştı.

"Fred senin ne düşündüğünü kendisine aynen bildirmemi istiyor" dedi Mr. Farebrother.

Mary meselenin derinine inmeyi doğru bulmayarak, "Gülünç bir adamı sevemem ben" dedi. "Fred isterse kilise dışında herhangi iyi bir iş yaparak da saygın bir insan olabilir; buna yetecek kadar sağduyusu ve bilgisi var; ama ben onu vaaz verirken, dini telkinlerde bulunur, hayır duaları ederken gözlerimin önüne getirince, bir karikatüre bakıyormuşum gibi hissetmekten kendimi alamıyorum. Fred rahip olursa, sırf toplumda saygınlık kazanmak için olacak; böylesine budalaca bir saygınlıktan daha rezil bir şey yoktur bence. Bir zamanlar Mr. Crowse hakkında düşünürdüm bunu; bomboş bir yüzü, düzgün katlanmış bir şemsiyesi vardı ve gösterişli tavırlarla içleri boş nutuklar çekerdi. Böyle adamların Hıristiyanlık'ı temsil etmeye ne hakları var; Hıristiyanlık sanki kibar tavırlı rahipler aracılığıyla budalalar yetiştiren bir kurummuş gibi ve sanki—" Mary kendini tutup sustu. Mr. Farebrother'la değil de Fred'le konuşuyormuş gibi kendini kaptırıp gitmişti.

"Genç hanımlar fazla sert oluyorlar; belki seni onların dışında tutmam gerekir ama yapılan bir işin yarattığı gerginliği kadınlar, erkekler kadar hissetmiyor. Fred'i söylediğin türden kimselerle bir tutmuyorsundur sanırım, öyle değil mi?"

"Hayır, Fred gerçekten öyle biri değil; çok sağduyu sahibidir; ama rahip olursa, sanırım sağduyusunu bir yana bırakacak, o yapmacık tavırlı meslektaşlarından biri olup çıkacaktır."

"O zaman cevabın kesin. Rahip olursa Fred'in seni kazanma şansı hiç yok, doğru mu?"

Mary başını salladı.

"Ama tüm güçlükleri cesaretle göğüsler, ekmeğini başka bir yoldan çıkarırsa ona ümit verir, onu destekler misin? O zaman kalbini kazanacağından emin olabilir mi?"

Mary biraz kızmıştı; "Fred kendisine daha önce söylemiş olduğum bir şeyi bana tekrarlatmaya gerek duymamalıydı" dedi. "Yani, takdir edilecek bir şey yapabileceğini söylemek yerine, her ne yapacaksa onu yapıncaya kadar böyle sorular sormamalıydı bana."

Mr. Farebrother bir dakika, belki de daha uzun bir süre sessiz kaldı; ardından, geri dönüp çimenlerle kaplı bir yürüyüş yolunun sonundaki akçaağacın gölgesinde durduklarında, "Anlıyorum ki sen tüm çabalara direniyor, kendini bağlayacak herhangi bir söz vermekten kaçınıyorsun; oysa Fred'e olan hislerin, senin başka birine gönül vermeyi düşünmene ya engeldir ya da değildir: Fred ise, ya

senin onunla evlenmeye razı olana kadar kendisini bekleyeceğine güvenir ya da kesinlikle hayal kırıklığına uğrayacağını bilir. Özür dilerim ama, Mary, (biliyorsun, çocukken sana sorulu cevaplı dini bilgiler öğretirken soruları hep ilk adını kullanarak sorardım) bir kadının duyguları, başka bir insanın –hatta birden fazla insanın– mutluluğunu etkiliyorsa, o kadının son derece açık ve kesin hareket etmesi daha soylu bir davranış olur bence" dedi.

Bu kez Mary sessiz durdu; Mr. Farebrother'ın tavrına değil de sesindeki bastırmaya çalıştığı o ciddi heyecana şaşmıştı. Bir an, rahibin "hatta birden fazla insanın" sözüyle kendisini kastetmiş olabileceğini düşündü; sonra, aklına böylesine olmayacak garip bir düşünce geldiği için kendinden utandı. Bundan önce, hâlâ kısa çoraplar ve tokalı küçücük pabuçlar giydiği yıllarda bir şemsiye halkasıyla nişanlandığı Fred'den başka herhangi bir erkeğin kendisini sevebileceği; hele hele, içinde yaşadığı dar çevrenin en akıllı erkeği saydığı Mr. Farebrother'ın gözünde bir değerinin olabileceği aklının ucundan bile geçmiş değildi. Sessiz durduğu kısa sürede tüm bunların belki de kendisinin kurduğu silik soluk hayaller olduklarını düşündü; ama açıkça gördüğü bir gerçek vardı ve o hususta vereceği yanıt belliydi artık:

"Size yanıt vermemin bir görev olduğunu düşündüğünüze göre söyleyeyim, Mr. Farebrother: Benim Fred'e karşı duygularım, başka hiçbir kimse uğruna ondan vazgeçemeyeceğim kadar güçlü. Fred'in beni kaybetmekten dolayı mutsuz olduğunu düşünürsem, ben kendim de asla doğru dürüst mutlu olamam. Ta küçüklüğümüzden beri hep en çok beni sevdiği, bir yerimi incitecek olsam, kaygılanıp üzüldüğü için, ona duyduğum gönül borcu içimde işte böylesine kök saldı. Bu duyguyu azaltacak herhangi yeni bir duyguyu hayal bile edemem ben. Fred'in herkesin saygısına layık bir insan olması, benim dünyada en çok istediğim şeydir. Ama lütfen ona, kendisiyle evlenmeye ancak o zaman söz verebileceğimi söyleyin; yoksa babamı ve annemi utandırmış, çok üzmüş olurdum. İsterse, başka birini seçmekte özgürdür Fred."

Mr. Farebrother elini Mary'ye uzatarak, "Öyleyse görevimi tamamlamış oldum ben" dedi. "Şimdi hemen Middlemarch'a gideceğim. Önünde böyle bir ümit olunca, bir şeyler yapıp Fred'i uygun bir işe sokabileceğiz; sonra da inşallah hayatta olur, nikâhınızı ben kıyarım. Tanrı'ya emanet ol!"

"Lütfen kalın, size çay yapayım" dedi Mary. Gözleri yaşlarla doldu; Mr. Farebrother'ın tavrındaki anlatması olanaksız bir şey –büyük bir acının cesurca bastırılması gibi bir şey– birden Mary'nin içini sızlatmıştı; bir sıkıntı anında babasının ellerinin titrediğini gördüğü zaman da böyle bir şey hissetmişti.

"Hayır, sevgili kızım, hayır. Middlemarch'a dönmem gerekiyor benim."

Rahip Farebrother kendisine pokeri bırakmaktan, hatta nedamet konusunda düşünceler kaleme almaktan bile çok daha güç gelen bir görevi böylesine büyük bir özveriyle tamamladı ve üç dakika sonra atına binerek yeniden yola koyuldu.

BÖLÜM 53

> "İşin dışında olanların tutarsızlık dedikleri şeyden samimiyetsizlik sonucuna varmak, aceleci bir sığlıktan –inançla eylemi birbirlerini karşılıklı besler duruma getiren, toprak altında saklı çok sayıdaki canlı köklere, cansız bir 'şayetler' ve 'dolayısıylalar' sisteminin hayat verdiğini ileri sürmekten– başka bir şey değildir."

Mr. Bulstrode Lowick köyünde yeni bir nüfuz alanı edinmeyi ümit ederken, doğal olarak bir yandan da oraya atanacak yeni rahibin her bakımdan onayladığı biri olmasını istemişti; neredeyse kendisinin tam Stone Court'un tapusunu aldığı sırada Mr. Farebrother'ın da gereken yemini ederek köyün şirin kilisesindeki görevine başladığını ve çiftçilerden, işçilerden ve zanaatkârlardan oluşan cemaate ilk vaazını verdiğini öğrenince, bunun hem kendisinin hem de tüm ülkenin kusurlarına yönelik ilahi bir uyarı, bir ceza olduğuna inandı. Mr. Bulstrode'un daha uzun bir süre Lowick Kilisesi'ne gitme ya da Stone Court'ta yaşama gibi bir niyeti yoktu; o değerli çiftlikle güzel evi, belki zamanla arazisini büyütüp evini güzelleştirerek Tanrı'nın ihtişamına hizmet etmeye yakışır bir duruma getirdikten sonra sürekli oturacağı, insanlardan uzak bir yer olur diye satın almıştı. O gün geldiğinde, şimdi ticaret için harcadığı çabaları kısmen azaltacak ve Tanrı'nın lütfuyla ileride önüne çıkabilecek fırsatlarla belki daha büyük bir toprak sahibi olarak gücünü Kutsal Kitap'ın gerçekleri uğrunda daha görkemli bir biçimde kullanacaktı. Herkes Mr. Rigg Featherstone'un Stone Court'a Cennet Bahçesi diye dört elle sarılacağını düşünürken, oranın satın alınmasındaki şaşırtıcı kolaylık, Mr. Bulstrode'a bu fırsatların ilk örneği, güçlü bir öncüsü gibi gelmişti. Daha önce zavallı Peter Featherstone'un kendisi de, oğlu Rigg'in Stone Court'u terk etmeyeceğini düşünmüş, hayalinde sık sık, mezarının üstündeki yeşil toprak örtüsünün altından dışarıya baktığını ve kurbağa gözlü oğlu o güzel yerlerin keyfini sürerken, yaşayan öteki vâris-

lerin düş kırıklığı içinde şaşkın şaşkın ona bakıp durduklarını canlandırmıştı.

Aslında, komşularımızın gözlerinde nelerin cennetten birer köşe olduğu hakkında ne kadar az şey biliyoruz! Bu konuda düşünürken, hep kendi isteklerimize dayanarak hüküm veririz; komşularımız da bu hususta bize bir ipucu verecek ölçüde açık değildirler. Soğuk ve temkinli bir adam olan Joshua Rigg çok dikkat etmiş, babasında kendisinin Stone Court'a büyük değer verdiği ve elbette oraya sahip olmak isteyeceği yolunda bir izlenim uyandırmayı başarmıştı. Ama, Warren Hastings'in altınlara bakıp aklından Daylesford'u satın almayı geçirdiği gibi, Joshua Rigg de Stone Court'a bakıp içinden altın satın almayı düşündü. Kendisine babasından geçen şiddetli açgözlülük, yaşadığı olayların etkisi altında değişik bir şekle girmiş bulunduğundan, "büyük değer verdiği" o yeri nasıl kullanacağı hakkında şimdi son derece açık ve kesin bir fikri vardı: Joshua Rigg'in en büyük amacı, tefeci olmaktı. Bir kentin limanında ayak işleri yapan bir çırak olarak başladığı ilk işinden beri, tıpkı başka çocukların pastacı vitrinlerine baktıkları gibi, Rigg de tefeci pencerelerinden içeri bakıyordu. Tefecilere duyduğu bu büyülü hayranlık gitgide derin, değişik bir tutkuya dönüştü. Joshua Rigg artık kafasına koymuştu; mal mülk sahibi olduğunda çok şeyler yapacaktı; bunlardan biri, genç ve kibar bir kızla evlenmekti; ancak, bu tür şeyler hayalinden silip atabileceği, şansa bağlı mutluluklardı. Onun ruhunun susadığı tek mutluluk, insanların sık uğradıkları bir rıhtımda tefeci dükkânı açmak; dükkânının her yanını, anahtarlarını kendi elinde tuttuğu kilitlerle donatmak ve Tamah Hazretleri pencere demirlerinin dışından o kıskanç gözlerini çaresizce içeri diktiğinde, elinde tüm ülkelerin para üreten paralarıyla, heybetli bir umursamazlık içinde görünebilmekti. Tutkusunun şiddeti, onun bu hayalini gerçekleştirmesi için gerekli tüm bilgileri hakkıyla öğrenmesinde itici bir güç olmuştu. Bu yüzden, başkaları Joshua Rigg'in Stone Court'a ömür boyu yerleştiğini sanırlarken, kendisi hep Kuzey Rıhtım'da en sağlam kasalarla, kilitlerle donatılmış dükkânına yerleşeceği güne fazla bir zaman kalmadığını düşünmekteydi.

Bu kadarı yeter. Joshua Rigg'in Stone Court'u satışı üzerinde sırf Mr. Bulstrode'la ilgisi yüzünden duruyoruz biz; Bulstrode'un kendisi bu sevindirici olayı, bir süredir tek başına gerçekleştirmek istediği bir amacın belki de Tanrı tarafından kutsandığını gösteren

bir işaret diye yorumluyordu. Evet, yorumu böyleydi, ama çok da emin olamadığından, Tanrı'ya şükrederken kullandığı ifadeler temkinliydi. Kuşkuları, olayın Joshua Rigg'in kaderiyle bir bağlantısı bulunabileceği düşüncesinden kaynaklanıyor değildi; çünkü Rigg'in kaderi, ilahi gücün hâkimiyet sınırları içine ancak sığıntı bir sömürgeci şeklinde yer alabilecek, bilinmeyen başka bölgelere ait bir kaderdi; Mr. Bulstrode'un kuşkuları, Stone Court'un kolayca satın alınmasının da –Mr. Farebrother'ın Lowick'e rahip atanması olayında açıkça gördüğü gibi– aslında Tanrı'nın kendisine verdiği bir ceza olabileceği düşüncesinden ileri geliyordu.

Mr. Bulstrode'un herhangi bir kimseyi aldatmak için dile getirdiği bir düşünce değil, kendi kendisine söylediği bir sözdü bu. Eğer onun görüşüne katılmıyorsanız, biliniz ki, Mr. Bulstrode'un olayları açıklama biçimi, sizin de herhangi bir konuda varsayıma dayanarak yapacağınız bir açıklama kadar gerçekten inanarak yapılmış kişisel bir açıklama biçimiydi. Çünkü varsayımlarımıza sızan bencillik, onların içtenliğini etkilemez; tersine, o varsayımlar bencilliğimizi ne kadar çok okşarlarsa, inandırıcılık etkileri de o kadar güçlü olur.

Ancak, ister kutsamak için olsun ister cezalandırmak, Peter Featherstone'un ölümünün üstünden daha on beş ay geçmeden Mr. Bulstrode Stone Court'un sahibi olmuş ve Peter "eğer bunu öbür dünyada öğrenmeyi hak edecek bir adam olsaydı" acaba bu işe ne derdi sorusu, hayal kırıklığına uğrayan tüm akrabaları arasında içlerine biraz su serpen, bitmez tükenmez bir konuşma konusu haline gelmişti. Şimdi her şey o merhum aziz ağabeylerinin aleyhine dönmüştü; onun kurnaz planının, dünyanın daha kurnaz genel düzenince alt edilip boşa çıkarıldığını görmek, Solomon için üzerinde uzun uzun düşündüğü büyük bir sevinç kaynağı olmuştu. Gerçek Featherstone'ları mirastan mahrum bırakmak amacıyla sahtelerini yaratmanın bir işe yaramadığının açıkça kanıtlanmış olması, Mrs. Waule'un yüreğini hüzünlü bir zafer duygusuyla doldurmuş; haberi Chalky Flats'te alan Martha Kardeş ise, "Şu işe bak! Demek, Tanrı'nın yoksullar evi açılmasına o kadar da aldırdığı falan yokmuş" demişti.

Mrs. Bulstrode Stone Court'un satın alınmasına, özellikle sevgili kocasının sağlığına iyi gelebileceğini düşündüğü için seviniyordu. Mr. Bulstrode neredeyse her gün atına binip oraya gidiyor, kâhyasıyla birlikte çiftliğin bazı kısımlarını gözden geçiriyordu. Yeni

biçilmiş ot yığınlarından yayılan kokuların o verimli eski bahçeden gelen esintilere karıştığı bu sessiz sakin yerde akşamlar nefis oluyordu. Bir akşamüstü güneşin altın ışıklar saçan lambasının, ufuk çizgisinin hemen tepesinde, koca koca ceviz dalları arasında hâlâ yandığı sırada, Mr. Bulstrode atından inmeden ön bahçenin kapısında durmuş, Caleb Garth'ı bekliyordu. Sağlam, kalıcı bir drenaj konusunda görüşünü almak için onunla önceden sözleşip orada buluşmuşlardı; Garth daha sonra, yeniden gelmek üzere, ot yığınlarının bulunduğu arazide kâhyaya birtakım tavsiyelerde bulunmaya gitmişti.

Mr. Bulstrode bu masum ve zevkli uğraşın etkisiyle kendini manevi bakımdan her zamankinden daha huzurlu, daha iyi hissediyordu. Benimsediği dini ilkeler gereğince, bu huzuru hak edecek kişisel hiçbir değerli yanının bulunmadığına emindi; ne var ki, hafızamızda açık seçik bir şekle bürünmediği ve içimizdeki utanç duygusunu ya da vicdan sızısını canlandırmadığı sürece, dini ilkelerin yarattığı böylesine kesin bir değersizlik düşüncesine fazla bir acı çekmeden inanabiliriz. Dahası, günahlarımızın büyüklüğünü, bağışlanma ihtimalimizin büyüklüğünün bir ölçüsü sayar ve kendimizi ilahi gücün özel bir aracı olduğumuza iyice inandırabilirsek, bu değersizlik düşüncesine belki de sevinç içinde dört elle sarılmamız bile mümkündür. İnsanın huyu suyu gibi, hafızasının da değişik pek çok halleri vardır ve içindeki gölgeler ve ışıklar değiştikçe, görüntüler ve sahneler de değişir. Mr. Bulstrode o andaki güneş ışığının, gencecik bir delikanlıyken Highbury'den uzaklara vaaz vermeye gittiği yerlerdeki akşam güneşinden hiç farkı yokmuş gibi bir duygu içindeydi. Oralar artık çok gerilerde kalmıştı, ama mümkün olsa, o yıllardaki vaizlik görevine seve seve yeniden dönerdi şimdi. Seçtiği metinler hâlâ duruyordu, bunları yorumlamaktaki becerisi de eskisi kadar yerindeydi.

Mr. Bulstrode'un dalıp gittiği bu hayaller kısa bir süre sonra Caleb Garth'ın geri gelmesiyle kesintiye uğradı. Garth da atına binmişti ve oradan ayrılmak için tam dizginleri hafifçe sallıyordu ki şaşırarak birden, "Bu da kim! Yoldan bize doğru gelen şu siyahlar giymiş adam? At yarışlarının ardından ortalıkta dolaşan kimselere benziyor" dedi. Mr. Bulstrode atının başını o yana çevirip yola doğru baktı ama bir şey söylemedi. Gelen kişi, daha önce kısaca tanıştığımız Mr. Raffles'tı; görünüşünde, üstündeki siyah elbise ve

şapkasındaki siyah bant dışında hiçbir değişiklik göze çarpmıyordu. Şimdi atlılardan üç metre kadar uzaktaydı; bastonunun yukarı bir hareketiyle birlikte, Bulstrode ve Caleb adamın yüzünün tanıdık biriyle karşılaşmış gibi birden parladığını gördüler. Raffles bakışlarını Mr. Bulstrode'a dikmişti; sonunda şaşkınlık içinde birden, "Bak şu işe, sensin ha, Nick! Yirmi beş yıl oldu; zaman denen İblis ikimizi de ne duruma sokmuş; ama gene de yanılmış olamam! Nasılsın, ha? Beni burda görmeyi hiç beklemiyordun, değil mi? Hadi gel, sık şu elimi" dedi.

Mr. Raffles'ın çok heyecanlı bir hali vardı dersek, bir şekilde vaktin hâlâ akşamüstü olduğunu da söylemiş oluruz. Caleb Garth, Mr. Bulstrode'un bir süre tereddüt içinde kıvrandığını görebiliyordu; ama sonunda soğuk bir tavırla elini Raffles'a uzatarak, "Gerçekten de sizi bu uzak köy yerinde görmeyi hiç beklemiyordum" dedi.

Raffles doğrularak, böbürlenen bir tavırla; "Burası benim üvey oğlumun evi; daha önce de kendisini görmeye gelmiştim" dedi. "Seni görünce ben o kadar şaşmadım, dostum; bir mektup geçti elime – "Tanrının lütfuyla" dersin ya sen, işte o şekilde. Ama karşılaşmamız büyük bir şans; üvey oğlumu görmekten pek hoşlanmıyorum da; sevgi falan bildiği yok; zavallı annesi de hayatta değil artık. Aslında ben seni görmeye geldim, Nick; buraya sırf senin adresini almak için uğradım, işte bak!" Raffles cebinden buruşuk bir kâğıt çıkardı.

Caleb Garth'tan başka hemen hemen kim olsa, bu adam hakkında elinden geldiğince çok şey işitmek niyetiyle bir süre orada oyalanmak geçerdi içinden; adamın Bulstrode'la tanışıklığı anlaşılan bankerin hayatının Middlemarch'ta bilinen yönlerinden öylesine farklı olayların yaşandığı bir döneme gidiyordu ki, anlatacağı şeyler merak uyandıracak sır niteliğinde şeyler olmalıydı. Ama Caleb başkaları gibi değildi; insanların çoğu zaman karşı duramadıkları güçlü birtakım doğal eğilimlerden neredeyse hiçbiri onda yoktu; olmayanlardan biri de, başkalarının kişisel işlerine duyulan meraktı. Özellikle bir kimse hakkında öğrenilecek herhangi kötü bir şey varsa, Caleb bunu hiç bilmemeyi tercih ederdi; ayrıca, yanında çalıştırdığı birinin herhangi bir kötülüğü ortaya çıkıp da Caleb'in bunu ona söylemesi gerekirse, suçludan çok kendisi sıkılıp utanırdı. Şimdi atını mahmuzladı ve, "Size iyi akşamlar dilerim, Mr. Bulstrode; benim eve dönmem gerekiyor" diyerek hızla yola koyuldu.

Raffles devam etti: "Bu mektuba tam adresini yazmamışsın. Senin gibi eskiden birinci sınıf bir işadamı olan birine hiç yakışmıyor doğrusu. Yalnızca 'The Shrubs' demişsin; 'The Shrubs' dediğin ev her yerde olabilir; buraya yakın oturuyorsun, öyle mi? Londra'daki işi tamamen kapatıp köy efendisi olmuşsun anlaşılan; beni davet edecek bir konağın da vardır şimdi senin. Tanrım, kaç yıl geçti aradan! Eski karın öleli epeyce bir zaman olmuştur; zavallı kızının ne kadar yoksul düştüğünü öğrenip de acı çekmeden cennetin yolunu tuttu demek, ha? Fakat o da ne! Rengin attı, sapsarı kesildin sen, Nick. Gel hadi, eve gidiyorsan, ben de yanında yürürüm."

Gerçekten de Mr. Bulstrode'un her zamanki solgun yüzü şimdi neredeyse ölümcül bir renk almıştı. Beş dakika önce tüm hayatı kendi akşam güneşinin ışıklarıyla kaplanmış ve o ışıklar gerilere doğru uzanarak ömrünün sabahının hatırlayabildiği ilk yıllarına kadar her şeyi aydınlatmıştı: Bu aydınlıkta günah, bir doktrin ve içten bir nedamet meselesi; nefis terbiyesi, inzivaya çekilip düşünme meselesi olarak görünüyordu; kişisel eylemlerin anlamı ise, ilahi gücün arzularına uygun manevi bağlara ve kavramlara dayanan kişisel bir görüş meselesi gibiydi. Oysa şimdi, sanki iğrenç bir büyü yoluyla aniden tüm geçmişinin bedenine bürünen bu kaba saba adam, düşündüğü cezalar arasında hiç aklına getirmediği bir ceza türü olarak kendisini çaresiz bırakan bir gerçeklikle gelip karşısına dikilmişti. Ama Mr. Bulstrode durmadan düşünüyordu; düşünmeden bir şey yapacak ya da konuşacak bir adam değildi o.

"Ben eve gidiyordum ama bir parça erteleyebilirim. İsterseniz burada kalıp dinlenebilirsiniz" dedi.

Raffles suratını buruşturarak, "Teşekkürler. Şu anda üvey oğlumu görmeyi hiç canım istemiyor. Seninle sizin eve gitmeyi tercih ederim ben" dedi.

"Eğer Mr. Rigg Featherstone'u kastediyorsanız, üvey oğlunuz artık burada değil. Buraların sahibi benim şimdi."

Raffles gözlerini fal taşı gibi açtı, şaşkınlığını belirtmek için uzun bir ıslık çaldı ve ardından, "Eh, öyleyse, seninle gelmeye itirazım yok. Posta arabasından indiğim duraktan buraya epeyce yol yürüdüm. Yürümeye ya da ata binmeye hiçbir zaman düşkünlüğüm olmadı zaten. Ben şu kısa boylu tıknaz, ateş gibi atların çektikleri şık arabaları severim. Ata her binişimde, eyerde kendimi hep biraz hantal hissetmişimdir" dedi. Yolu kıvrılıp eve yaklaşırlarken, "Beni

görmek ne hoş bir sürpriz olmuştur sana, dostum! Sen söylemezsin ama, şansın yaver gittiği zamanlar hiç fazla sevinmez, durumunu daha da iyileştirmenin yollarını arardın hep; şansını artırmakta büyük bir yeteneğin vardır senin" diye ekledi.

Mr. Raffles kendi nükteli sözlerinden çok hoşlanıyor gibiydi; adımlarını da öyle kasılarak atıyordu ki Mr. Bulstrode dayanamayıp her zamanki sağduyulu sabrını elden bırakarak soğuk, öfkeli bir tavırla, "Doğru hatırlıyorsam, yıllar önce aramızdaki münasebette, sizin şimdi takındığınız derecede yakın bir samimiyet yoktu, Mr. Raffles. Geçmişte aramızda asla mevcut olmayan ve yirmi yıldan fazla bir ayrılığın mazur gösteremeyeceği bu laubali konuşma şeklinizi keserseniz, benden rica edeceğiniz her hizmet daha çabuk yerine getirilecektir" dedi.

"Sana Nick demem hoşuna gitmiyor, ha? Ama ben içimden hep Nick derdim sana; ayrıca, gözden ırak kalmış olsam da, aziz hatırandan ırak kalmış değilim. Yemin ederim, sana olan duygularım yıllanmış bir konyak gibi giderek olgunlaştı, Nick. Evde biraz konyağın vardır umarım. Buraya geçen gelişimde Josh cep şişemi iyice doldurmuştu."

Mr. Bulstrode, Raffles'ın işkence etme arzusunun konyağa düşkünlüğünden de güçlü olduğunu ve ufak bir kızgınlık belirtisinin her zaman yeni bir işkence girişimini tetiklediğini henüz öğrenmiş değildi. Ama en azından, daha fazla itiraz etmenin bir işe yaramadığını açıkça anlamıştı; bu yüzden kâhya kadına, konuğa yiyecek ve kalacak yer hazırlaması için talimat verirken sakin görünmeye kararlı bir hali vardı.

Kâhya kadının daha önce Joshua Rigg'in yanında çalıştığını düşününce, Mr. Bulstrode'un içi rahatlamıştı; çünkü o zaman kendisinin Raffles'ı sırf evin eski sahibinin arkadaşı olduğu için ağırladığına inanabilirdi. Duvarları yarı ahşap kaplı salonda konuğun önüne yiyecek ve içecekler konduktan sonra ortada başka kimse kalmayınca, Mr. Bulstrode, "Mr. Raffles, sizinle huyumuz suyumuz o kadar farklı ki, birbirimizin arkadaşlığından hazzettiğimiz düşünülemez. İkimiz için de yapılacak en akıllıca şey, bir an evvel ayrılmak olacak. Görüşmek istediğinizi söylediğinize göre, benimle görülecek bir işinizin olduğunu düşünüyorsunuz belki. O halde misafirim olarak geceyi burada geçirebilirsiniz; ben yarın sabah erkenden –aslında kahvaltıdan önce– döneceğim; bana ne söyleyecekseniz, o zaman dinlerim" dedi.

"Pekâlâ, bana uyar" dedi Raffles, "burası rahat bir yer; uzun kalmak biraz sıkıcı kaçar ama bu güzel içki ve sabahleyin seni yeniden görme ümidi olunca, bir geceliğine dayanabilirim. Sen üvey oğlumdan çok daha iyi bir ev sahibi çıktın; ama annesiyle evlendiğim için Josh bana bir parça kinlenmişti; laf aramızda, hep şefkatli ve sevecen davrandım onun annesine ben."

Mr. Bulstrode, Raffles'ın tavırlarındaki bu garip neşe ve alay karışımının büyük ölçüde içkinin etkisinden olduğunu ümit ettiğinden, iyice ayılıncaya kadar onunla boş yere konuşmamaya karar vermişti. Ama atını evine doğru sürerken, bu adamla sürekli olacağına güvenebileceği bir anlaşmaya varmanın güçlüğünü tüm açıklığıyla görebiliyordu. John Raffles'tan kurtulması gerekecekti elbette, ama onun yeniden ortaya çıkışının ilahi planın bir parçası olmadığı da düşünülemezdi. Kötülük cinleri Raffles'ı belki de, iyilik aracı olarak gördükleri Bulstrode'u mahvetmekle tehdit etmesi için göndermişlerdi; ancak belli ki, bu tehdide Tanrı da izin vermişti; ayrıca yeni bir cezalandırma türü de olabilirdi bu. Mr. Bulstrode'un şu andaki ıstırabı, vicdanıyla mücadelesinin gözlerden uzak, kendi iç dünyasında geçtiği zamanlarda hissettiğinden çok farklıydı; önceki hesaplaşmalarının sonrasında, gizlediği günahlarının bağışlandığını ve din uğruna yaptığı hizmetlerin Tanrı katında kabul gördüğünü düşünmüştü hep. O günahlar daha işlendikleri sırada bile –kendisini ve sahip bulunduğu her şeyi Tanrı yolunda kullanma arzusunun samimiyeti sayesinde– yarı yarıya kutsanmış değiller miydi? Tüm bunlar ortadayken, kendisi şimdi, Kutsal Kitap'ta dendiği gibi, "bir sürçme taşı ve tökez kayası"na mı takılacaktı? Çünkü yüreğinde sakladığı o hizmetleri kime anlatabilirdi ki? Kendisini itibardan düşürmek için bir bahane bulur bulmaz, herkes o zamana kadar benimsediği doğruları ve tüm hayatını bir yığın kötü sözle karalamaya kalkışmaz mıydı?

Günahlarıyla ilgili en gizli düşüncelerinde Mr. Bulstrode ömür boyu en bencilce korkularını zihninde hep Tanrı adına hizmet kavramıyla bağdaştırmaya çalışmıştı. Ama bizler yerkürenin yörüngesi ve güneş sistemi hakkında konuşup düşünürken bile dünyayı hareketsiz gibi hisseder, eylemlerimizi değişen günlere göre ayarlarız. İşte Mr. Bulstrode'un zihninde peş peşe sıralanan o kuramsal düşüncelerin arasına şimdi, komşularının ve karısının önünde duyacağı –acı kavramını tartışırken hissettiğimiz bir titreme ile

ağrı kadar açık seçik ve derin– bir utanç eklenmişti. Çünkü hem utancın hem toplumda itibar kaybetmenin acısı şiddet bakımından, kişinin daha önceki dürüstlük iddialarının derecesine bağlıdır. Hedefleri sırf suçtan kurtulmak olan kimseler için, mahkemede sanık sandalyesine oturmak dışında hiçbir şey utanç verici değildir. Ancak, Mr. Bulstrode'un şimdiye kadarki hedefi hep seçkin bir Hıristiyan olmaktı.

Bulstrode Stone Court'a döndüğünde saat daha sabahın yedi buçuğuydu. O eski güzel bina şimdi daha önce hiç olmadığı kadar şirin bir aile yuvasına benziyordu; koca koca beyaz zambaklar çiçeğe durmuştu; güzel yaprakları sabahın çiğiyle gümüşe boyanmış latin çiçekleri, bahçenin alçak taş duvarı üstünde başlarını almış gidiyorlardı; çevreyi saran seslerde bile tam bir huzur ve sükûn vardı. Ama evin önündeki çakıl taşları üzerinden yürürken ve birlikte kahvaltı etmek zorunda olduğu Raffles'ın aşağı inmesini beklediği sırada, evin sahibi için tüm bu güzelliklerin tadı iyice kaçmıştı artık.

Çok geçmeden salonda, önlerinde çayları ve kızarmış ekmekleri, karşılıklı oturdular; böyle erken bir saatte Raffles bundan fazla bir şey yemezdi. Onun sabahki kişiliğiyle akşamki arasındaki fark, aslında Mr. Bulstrode'un o sırada düşündüğü kadar büyük değildi; eziyet çektirmekten aldığı zevk, belki şimdi daha da şiddetliydi, çünkü keyfinin öyle pek yerinde olmadığı anlaşılıyordu. Davranışları gün ışığında kesinlikle daha da tatsızlaşmış gibiydi.

Banker Bulstrode, "Size ayıracak fazla zamanım yok, Mr. Raffles; bu yüzden beni hangi sebeple görmek istediğinizi hemen söylerseniz, memnun olurum" dedi; kendisini zorlayarak çayını yudumluyor, kızarmış ekmeğinden bir parça koparıp onu da yemeden geri bırakıyordu. "Başka bir yerde eviniz vardır ve siz de evinize dönmek istiyorsunuzdur herhalde."

"Ne diyorsun; insanda birazcık kalp varsa, eski bir arkadaşını görmek istemez mi, Nick? Sana Nick demem gerekiyor; o yaşlı dul kadınla evleneceğini öğrendikten sonra hepimiz sana genç Nick demeye başlamıştık. Bazıları sizin ailece Şeytan Nick'e çok benzediğinizi söylerdi; ama suç sana Nicholas adını veren annende. Beni yeniden gördüğüne sevinmedin mi? Eski dostunu güzel bir yerde birlikte kalmaya davet edersin diye ummuştum ben. Karım artık hayatta olmadığı için kendi evim dağıldı gitti artık. Hiçbir yere özel bir bağlılığım yok; buralara yerleşsem de olur, başka bir yere gitsem de."

"Amerika'dan neden döndünüz, sorabilir miyim? Sizin, elinize yeterli miktarda para geçtiği takdirde oraya gitmekte gösterdiğiniz büyük arzuyu, aramızda ömür boyu orada kalacağınıza dair bir anlaşma saymıştım ben."

"Bir yere gitmek istemenin orada kalmak istemekle aynı şey olduğunu hiç bilmiyordum. Ama on yıl kaldım; daha fazla kalmak işime gelmedi. Ayrıca, geri gitmeye de niyetim yok, Nick." Bu sırada Mr. Raffles, Mr. Bulstrode'a bakarak ağır ağır göz kırptı.

"Herhangi bir işe girmek ister misiniz? Şimdi ne iş yapıyorsunuz?"

"Teşekkürler. Benim şimdiki işim, elimden geldiği kadar çok eğlenmek. Artık çalışmak istemiyorum. Herhangi bir iş yapacak olsam, seyahat ağırlıklı bir tütün işi olurdu bu ya da hoş insanlarla düşüp kalkacağım benzer bir iş; ama boş durmak istediğimde geçinecek kadar param olması şartıyla. İstediğim bu işte; eskisi kadar güçlü kuvvetli değilim, Nick; ama gene de bakıyorum da, yüzümde senden daha çok renk var. Evet, geçinecek kadar para istiyorum."

Mr. Bulstrode hafif çıkan sesinde belki biraz fazlaca beliren bir istekle, "Eğer buralardan uzak durmaya söz verirseniz, bir çaresine bakılabilir" dedi.

Mr. Raffles küstahça, "Keyfime kalmış bir şey bu" dedi. "Buralarda kalıp birkaç yeni insanla tanışmamam için bir neden göremiyorum ben. Kendimden utandığım yok; kimle olsa arkadaşlık edebilirim. Valizimi posta arabasından indiğim durağa bıraktım; tertemiz gömlekler... doğru söylüyorum, şerefim üzerine!... sadece önü ve kol ağızları var sanma, ha... ayak altı bantları ve her şeyi tastamam bu yas kıyafetiyle burda o büyüklük taslayan adamlar arasında sana itibar kazandırırdım." Mr. Raffles iskemlesini itip masadan uzaklaştırmıştı ve üstüne başına, özellikle de ayaklarına şöyle bir baktı. O sırada başlıca amacı Mr. Bulstrode'u sinirlendirmekti, ama aslında şimdi boyuyla bosuyla insanlarda iyi bir etki uyandıracağını, yalnızca yakışıklı ve nüktedan biri olmakla kalmayıp üstündeki modaya uygun yas giysileriyle onlarda saygın bir aileden geldiği izlenimi de yaratacağını düşünüyordu.

Mr. Bulstrode bir an durdu, sonra, "Eğer size herhangi bir şekilde yardım etmemi istiyorsanız, Mr. Raffles, o zaman benim arzularıma uyacaksınız" dedi.

Raffles alaycı bir dostluk gösterisiyle, "A, elbette" dedi. "Baştan beri hep öyle davranmadım mı? Tanrım, benim sırtımdan neler

neler kazandın sen, Nick; kendi elime ise pek bir şey geçmedi. O günden beri sık sık düşünüyorum da, o yaşlı kadına kızını ve torununu bulduğumu söyleseydim çok daha kazançlı çıkardım; o zaman kendimi de daha iyi hissederdim; yüreğimin yumuşak bir yanı vardır benim. Ama yaşlı kadını çoktan mezara koymuşsundur herhalde, onun açısından fark etmez artık. Sen de o kârlı işten servetini yapmışsın – kilisenin takdisine mazhar olan o işten. Şimdi toprak da satın alarak köy eşrafından yüksek bir şahsiyet olup çıkmışsın. Hâlâ ülkenin resmi kilisesine karşı çıkanların çizgisindesin, ha? Sofuluğa devam mı yani? Daha kibar diye resmi kiliseye mi girdin yoksa?"

Mr. Raffles'ın ağır ağır göz kırpışı ve dilini hafifçe çıkarışı, Mr. Bulstrode'a bu kez bir kâbustan da beter geldi; çünkü bunun kâbus değil de, uyanıkken yaşanan gerçek bir eziyet olduğunu biliyordu. Birden şiddetli bir tiksinti hissetti; bir şey söylemedi, ama durmadan, acaba Raffles'ı bırakayım ne isterse yapsın mı, yoksa iftira ettiğini söyleyerek direnseм mi, diye düşünüyordu. İnsanlar onun ne rezil biri olduğunu hemen görür ve söylediklerine inanmazlardı. Ancak her şeyin farkında olan aklı, "Ama *senin* hakkında çirkin bir şey söyleyince, inanacaklardır" diye seslendi. Mr. Bulstrode, Raffles'ı buradan uzaklaştırmanın yanlış bir yanı yok diye düşündü; ama doğruları inkâr etmek gibi düpedüz bir yalancılıktan kaçınıyordu. Eski günahlarının bağışlandıklarına güvenmek, hatta ahlakça kuşkulu eylemleri zorlama yollarla kilisenin ilkelerine uygun diye yorumlamak başka, bile bile yalan söylemeye kalkışmak başkaydı.

Bulstrode sessiz durunca, Raffles hiç vakit kaybetmeden konuşmaya devam etti:

"İnan olsun, benim şansım seninki kadar iyi çıkmadı! New York'ta işler berbat gitti; şu Amerikalılar – yüzlerinde ifade diye bir şey yok; onlarla kâğıt oynarken, içinde efendice duygular taşıyan birinin kazanma şansı sıfır. İngiltere'ye dönünce evlendim; tütün ticaretiyle uğraşan iyi bir kadınla; bana çok düşkündü; ama iş, bizim tabirimizle, dar sınırlıydı. Yıllar önce onu bu işe bir arkadaşı yerleştirmiş; ama kadının bir de oğlu vardı. Josh'la hiçbir zaman anlaşamadık. Gene de sonuna kadar içinde bulunduğum durumun tadını çıkarmaya baktım ben; içkimi her zaman efendiden kimselerle içiyordum; dürüstlükten hiç ayrılmadım; gün ışığı gibi açık, gizlisi saklısı olmayan bir adamımdır ben. Seni daha önce

aramadığım için bana gücenme, bak; bir şikâyetim var da, lafı ondan biraz uzatıyorum. Ben hâlâ, sen Londra'da ticaret yapıyor, dualar ediyorsundur diye düşünüyordum; oraya gittim, yoktun, bulamadım seni. Ama gördüğün gibi, beni Tanrı yolladı sana, Nick; belki ikimiz için de hayırlı olacak bu."

Mr. Raffles şakacı bir tavırla burnunu çekti: Hiç kimse kendi zekâsının sofuca sözler edenlerin zekâsına olan üstünlüğünü onun kadar hissetmemiştir. Ve eğer başkalarının en bayağı duygularını hesaplama kurnazlığına zekâ denebilirse, Raffles zekâdan nasibini almış bir adamdı; çünkü onun Mr. Bulstrode'la konuşurken düşünmeden ağzından dökülüveriyormuş izlenimi veren şakacı sözlerinin gerisinde belli ki bir satranç oyununda yapılacak hamleler gibi, dikkatle düşünülüp seçilmiş ifadeler vardı.

Bu arada Mr. Bulstrode da kendi hamlesine karar vermişti; kesin bir sesle, "Unutmayın ki, Mr. Raffles, aşırı derecede menfaat sağlamaya çalışayım derken, insan kendi gücünü aşan durumlara düşebilir. Hiçbir mecburiyetim olmadığı halde, size düzenli yıllık bir gelir temin etmek isterim; dört aylık ödemeler şeklinde ve ancak buralardan uzak bir yerde kalmaya söz verip o sözü tuttuğunuz sürece. Seçim yapmak sizin elinizde. Burada kalmakta ısrar ederseniz, kısa bir süre için bile olsa, benden hiçbir şey alamazsınız. Sizi tanımıyormuş gibi davranırım" dedi.

Raffles, "Ha, ha!" diye yapmacık bir kahkaha attı. "Bana soytarı bir hırsızı hatırlattı bu: Yakalanınca polis memuruna, seninle tanışmıyoruz, diyerek tutuklanmaya direnen bir herifi."

Bulstrode öfkeden bembeyaz kesilmişti; "İmalarınız boşuna, Mr. Raffles, ister sizin tarafınızdan bir şikâyetle olsun, ister başka bir şekilde, yasalardan korkacak bir durumum yok benim" dedi.

"Sen de hiç şakadan anlamıyorsun, be dostum. Ben sadece, seni tanıdığımı asla inkâr etmeyeceğimi belirtmek istemiştim. Ama ciddi olalım. Senin dört taksitte ödeme şeklin bana pek uymaz. Ben özgürlüğünü seven bir adamımdır."

Sözünün burasında Raffles ayağa kalktı, büyük adımlarla kasıla kasıla odada bir iki dolandı; bu sırada kendinden emin, düşünüyormuş gibi bir tavır takınmıştı. Sonunda gelip Mr. Bulstrode'un karşısında durdu ve "Bak ne diyeceğim sana! Sen şimdi iki yüz sterlin ver bana, ben de burdan gideyim – şeref sözü! Hadi, istediğim fazla bir şey değil; valizimi alır giderim. Ama ufak, rezil bir yıllık

gelir uğruna özgürlüğümden vazgeçemem. İstediğim yere gidip geleceğim. Belli mi olur, belki uzaklarda kalıp bir dostla haberleşmek işime gelir ya da belki de gelmez. Para yanında mı?"

Bulstrode, Raffles'tan hemen kurtulmanın kendisini çok rahatlatacağını ve böyle bir fırsatın sırf ileriye ilişkin belirsizlikler yüzünden kaçırılmaması gerektiğini düşünerek, "Hayır, sadece yüz sterlin var. Bir adres verirseniz, ikinci yüzü de yollarım" dedi.

"Olmaz, sen getirinceye kadar burda beklerim ben. Yürüyüşe çıkar, bir şeyler atıştırırım; o zamana kadar sen de dönmüş olursun."

Mr. Bulstrode'un önceki akşamdan beri yaşadığı sıkıntılarla iyice sarsılan güçsüz bedeni şimdi onda, bu yüzsüz, kaba saba adamın elinde utanç verici bir şekilde oyuncak durumuna düşmüş gibi bir duygu yaratmıştı. O anda önüne çıkan bu geçici huzur fırsatına, hangi koşullarla olursa olsun, dört elle sarıldı. Parayı getirmek için ayağa kalktığı sırada, Raffles sanki birden bir şey hatırlamış gibi parmağını havaya kaldırarak, "Sana söylemedim ama, ben Sarah'yı tekrar aradım. O güzel genç kıza karşı içimde hep bir şefkat vardı. Kendisini bulamadım ama kocasının adını öğrendim ve bir yere yazdım. Ama şu aksiliğe bak, not defterimi kaybettim. Gene de, o adı duyacak olursam eminim hatırlarım. Gençlik yıllarımdaymışım gibi aklım sapasağlam yerinde, ama isimler zamanla uçup gidiyor işte! İsim yerleri boş duran kahrolası bir vergi beyannamesinden farkım kalmadı. Gene de kendisi ya da ailesi hakkında bir şey duyarsam, mutlaka sana da söylerim, Nick. Üvey kızın olduğuna göre yardım etmek istersin ona herhalde."

Mr. Bulstrode, açık gri gözlerinin her zamanki kararlı bakışıyla, "Elbette, ama o zaman size yardım etme gücümde bir azalma olabilir" dedi.

Mr. Bulstrode odadan çıkıp giderken Raffles arkasından ağır ağır göz kırptı; sonra onun –neredeyse tamamen kendisinin emri altında– atına binip uzaklaşışını izlemek için pencereye doğru yürüdü. Dudakları önce bir tebessümle kıvrıldı, ardından açılıp kısa bir zafer kahkahası attı.

Az sonra, başını kaşıyıp kaşlarını çatarak kendi kendine, neredeyse yüksek sesle "Neydi şu kahrolası isim, neydi, ha?" dedi. Aslında bu unutkanlık meselesine kafa yormuş ya da önem vermiş değildi; Bulstrode'u sinirlendirecek şeyler uydurmaya çalıştığı sırada aklına gelen bir şeydi bu.

"L harfiyle başlıyordu; neredeyse harflerin hepsi L'ydi sanki" diye devam etti; tam dilinin ucuna geliyor ama gene kaçıp gidiyordu. Az sonra zihnindeki bu kovalamaca oyunundan usandı; çünkü Raffles kadar tek başına oturup sabırla bir şeyle meşgul olamayan ya da onun kadar sürekli konuşup kendilerini başkalarına dinletme ihtiyacı duyan pek az kimse vardı. Vaktini kâhyayla ve ev işlerine bakan kadınla sohbet ederek geçirmeye karar verdi ve onlardan Mr. Bulstrode'un Middlemarch'taki toplumsal konumu hakkında dilediği her şeyi öğrendi.

Ancak, önünde hâlâ ekmek, peynir ve birayla hafifletilmesi gereken sıkıcı, boş bir süre kalmıştı; yarı ahşap kaplı odada tek başına yemek masasına oturunca eliyle dizine vurarak birden, "Ladislaw'dı!" dedi. Harekete geçirdiği ve sonradan umutsuzluk içinde peşini bıraktığı hafızası, bilinçli bir çabaya gerek duymadan çalışmasını aniden tamamlamıştı; hatırlanan ismin hiçbir değeri olmasa bile, ardından bizi aksırmak kadar rahatlatan, sıradan bir olaydır bu. Raffles hemen cebinden not defterini çıkardı ve ismi yazdı; kullanacağını düşünerek değil de, sırf olur da ileride gerekirse çaresiz duruma düşmemek amacıyla. Mr. Bulstrode'a söylemeyecekti; söylemenin bir yararı yoktu; ayrıca Raffles gibi bir zihin yapısına sahip insanların gözünde gizli bir bilgi, her zaman yararlı olabilecek bir şeydir.

Raffles şimdiki başarısını yeterli buldu; o gün saat üçte posta arabası durağında valizini almış ve arabaya binmiş, Mr. Bulstrode'un gözlerini Stone Court'un görüntüsündeki çirkin, kara bir lekeden kurtarmış; ama zihnini, kara lekenin yeniden ortaya çıkarak evinin ayrılmaz bir parçası haline bile gelebileceği yolundaki korkusundan kurtarmamıştı.

ALTINCI KİTAP
DUL KADIN VE EŞ

BÖLÜM 54

"Sevgilim gözlerinde sürekli bir aşk taşır;
Baktığı her şeyi, inceltir, kibarlaştırır;
Geçtiği her yerde insanlar dönüp baktığında ona;
Kalpleri yerinden oynar, her kimi selamlasa,
Yüzü sapsarı olur, utanır, başı düşer önüne;
Üzülmektedir şimdi geçmiş hatalarına.
Sevgilimi görünce kaçar Böbürlenme ve Öfke.
Ey kadınlar, yardım edin yüceltelim birlikte onu:
Her ne tatlılık, her ne düşünce varsa kibirden uzak
Doğar kalbinde hemen onu dinleyenlerin
Ve her kim görmüşse onu, mutlu insandır artık.
Hafifçe gülümseyince o, yüzünde parlak nurla
Ne tarif kabul eder ne de kalır akılda:
Yeni bir incelik harikasıdır şimdi duran karşında."

Dante, *Yeni Hayat*

Stone Court'ta ot yığınlarından yayılan kokuların, sanki Mr. Raffles en latif kokulara layık bir konukmuş gibi tüm havayı doldurduğu o güzel sabahtan epeyce önce, Dorothea artık Lowick'teki evine dönmüş, orada yaşıyordu. Üç aydan sonra Freshitt ona pek bunaltıcı gelmişti: Her gün, sanki Azize Catherine'in resmine modellik yaparmış gibi saatlerce oturup kendinden geçmişçesine bir coşku içinde Celia'nın bebeğine bakmak, olacak şey değildi; yere göğe sığdıramadıkları o bebekle birlikte bulunup da ona hiç aldırmamak ise, çocuksuz bir kız kardeşte kesinlikle bağışlanmayacak bir kusurdu. İhtiyaç olsa, Dorothea o bebeği kucağına alıp bir mil uzaktaki bir yere seve seve götürebilir, böyle bir hizmette bulunduğu için onu daha derinden sevebilirdi. Ancak yeğenini bir Buda gibi görmeyen, ona hayran hayran bakmanın dışında bir yardımda bulunamayan bir teyzeye, bebeğin hareketleri çoğu zaman tekdüze gelebilmekte, yarattıkları ilgi kısa ömürlü olmaktadır.

Böyle bir olasılık, küçük Arthur'un (bebeğe Mr. Brooke'un adını koymuşlardı) doğumunun Dorothea'nın çocuksuz dul kaldığı za-

mana rastlaması ne kadar iyi oldu, diye düşünen Celia'nın aklının ucundan bile geçmemişti. Kocasına, "Dodo kesinlikle, herhangi bir şey hakkında, benim de yok diye üzülecek biri değildir; çocuğu ya da herhangi başka bir şeyi olmuş, olmamış hiç aldırmaz o! Ayrıca, bebeği olsaydı bile, asla Arthur kadar tatlı olamazdı, öyle değil mi, James?" dedi.

"Casaubon'a benzemişse, olamazdı" dedi Sir James. Biraz kaçamak yanıt verdiğinin ve kendi ilk çocuğunun kusursuzluğu konusundaki fikrini kendisine sakladığının farkındaydı.

"Hayır! Bir düşünsene! Tanrı esirgemiş doğrusu. Ayrıca, dul kalması Dodo adına çok iyi oldu. Şimdi bizim bebeğimizi kendi çocuğuymuş gibi tüm kalbiyle sevebilecek ve bir de, artık dilediği kadar düşünüp fikir üretebilecek."

Dorothea'nın gerçek bir hayranı olan Sir James, "Yazık, kraliçe olmalıymış o" dedi.

Celia hayal gücünün böylesine zorlanmasına itiraz etti: "Ama o kraliçe olsaydı, biz ne olurduk? Bizim de başka bir şeyler olmamız gerekirdi, Dodo'yu şimdiki haliyle daha çok seviyorum ben."

Bu yüzden, ablasının Lowick'e gitmek için son hazırlıkları yaptığını öğrenince, Celia hayal kırıklığı içinde kaşlarını kaldırdı ve her zamanki o sakin, yumuşak, iğneleyici tavrıyla, "Lowick'te ne yapacaksın, Dodo?" dedi. "Orada yapacak bir iş yok diye sen kendin söylemiştin; Lowick'te herkes temiz pak, herkes varlıklı diye üzülüp neredeyse karalar bağlayan sendin. Bir düşünsene, burada Mr. Garth'la Tipton'un her yerini dolaşır, en sefil arka bahçelere girip bakarken ne kadar mutlu oluyorsun. Şimdi amcam da yurtdışında olduğuna göre, Mr. Garth'la ikiniz istediğinizi yapabilirsiniz; ayrıca, eminim ki sen ne dersen, James hemen yerine getiriyor."

"Sık sık gene gelirim; hem o zaman bebeğin ne kadar büyüdüğünü daha iyi görebilirim."

"Ama banyosu yapılırken hiç göremeyeceksin; günün en iyi, en ilginç saatlerini kaçıracaksın" dedi Celia. Dudaklarını büzmüş, neredeyse somurtuyordu: Bebeğin yanında kalabilecekken Dodo'nun onu bırakıp gitmesi, gerçekten anlaşılır şey değildi.

"Sırf bunu görmek için gelip bütün gece kalırım, Kittyciğim; ama şimdi kendi evimde yalnız olmaya ihtiyacım var. Bir de, Farebrother ailesini daha yakından tanımak, Middlemarch'ta yapılması gereken şeyler hakkında Mr. Farebrother'la görüşmek istiyorum."

Dorothea'nın o doğuştan gelen güçlü iradesi, mutlak bir boyun eğme yükümlüğünden kurtulmuştu artık. Lowick'te olmayı çok istiyordu; kararını vermişti; gidecekti ve bunun tüm nedenlerini açıklamaya gerek duymuyordu. Ancak, çevresindeki herkes gitmesine karşıydı. Sir James çok üzülmüştü; kutsal teknelerini –yani bebeğin beşiğini– alıp hep birlikte birkaç aylığına kuşlar gibi Cheltenham'a göçme teklifinde bulundu; çünkü o yıllar, Cheltenham'a itiraz edilirse eğer, insanın ondan başka ne önereceğini bilemediği bir dönemdi.

Londra'daki kızını ziyaretten yeni dönen anne Lady Chettam, Mrs. Casaubon'a can yoldaşı olması için hiç değilse Mrs. Vigo'ya bir mektup yazılıp onun davet edilebileceğini söyledi: Dorothea'nın genç bir dul kadın olarak Lowick'te tek başına yaşamayı düşünmesi inanılır gibi değildi doğrusu. Mrs. Vigo kraliyet ailesinden kimselere kitap okumuş ve sekreterlik yapmış biri; bilgisi ve düşünceleri bakımından Dorothea'nın bile itiraz edemeyeceği bir kadındı.

Dorothea'yla baş başa konuşurlarken Mrs. Cadwallader, "O evde tek başına kesinlikle aklını kaçırırsın sen, şekerim. Hayal görmeye başlarsın. Akıl sağlığımızı korumak için hepimizin biraz gayret etmemiz ve çevremizdeki insanlar nasıl davranıyorsa, öyle davranmamız gerekiyor. Doğru, ailenin mirastan pay alamayan küçük oğulları ve yoksul kadınlar açısından düşünürsek, aklını oynatmak, hayatı sürdürebilmek için bir tür nafaka gibidir; zira böylece geçimleri sağlanmış olur artık. Ama sen o duruma düşmemelisin. Sanırım Sir James'in yaşlı annesinden biraz sıkıldın; ama bir düşünsene, eğer sürekli olarak trajik kraliçeyi oynar ve her şeye en yüce noktalardan bakarsan, bir gün başkaları için sen de son derece sıkıcı biri olup çıkabilirsin. Lowick'te o çalışma odasında yapayalnız otururken, olur ya bir gün bakarsın, havanın nasıl olacağına kendinin hükmettiğini hayal etmeye başlamışsın; işte böyle bir şey söyleyecek olduğunda, sana inanmayacak birkaç kişi toplamalısın çevrene. İnsanı yükseklerden alıp indirecek iyi bir ilaçtır bu" dedi.

Dorothea hiç çekinmeden, "Ben şimdiye kadar asla çevremdekilerin davrandıkları gibi davranmadım" dedi.

"Ama sanırım hatanı anlamışsındır şimdi, şekerim; bu da aklının başına geldiğini gösterir."

Dorothea, Mrs. Cadwallader'ın sözündeki iğneyi anladı ama canı acımamıştı. "Hayır, ben hâlâ insanların çoğunun bir sürü şey

hakkında yanıldıkları düşüncesindeyim. Şimdiye kadar dünyadaki insanların çoğu, pek çok kere eski fikirlerinden dönmek zorunda kaldıklarına göre, akıl sağlığı yerinde olarak da çevremizden farklı düşünebiliyoruz demek ki" diye karşılık verdi.

Mrs. Cadwallader bu konuda Dorothea'ya daha fazla bir şey söylemedi ama kocasına şöyle dedi: "Eğer doğru insanların arasına sokmayı başarırsak, yas dönemi bitince Dorothea'nın bir an önce evlenmesi kendisi için iyi olacak. Chettam'lar bunu istemezler elbette. Ama ben açıkça görüyorum ki, Dorothea'yı kontrol altında tutacak en iyi şey, bir kocadır. Eğer bu kadar yoksul olmasaydık, Lord Triton'u bize davet ederdim ben. Günün birinde markiliğe yükselecektir Lord Triton ve Dorothea'nın iyi bir marki eşi olamayacağını kimse söyleyemez: Siyahlar içinde şimdi her zamankinden de güzel görünüyor."

Gamsız kedersiz Rahip Cadwallader, "Sevgili Elinor, zavallı kadını rahat bırak. Bu gibi tertiplerin bir faydası yok" dedi.

"Faydası yok, ha? Erkeklerle kadınları bir araya getirmeden insanları nasıl evlendireceksin, ha? Amcasının tam da şu sırada kaçıp giderek Grange'i kapatması münasebetsizlik yani. Grange'e ve Freshitt'e davet edilecek pek çok uygun bekâr erkek vardır eminim. En iyi aday kesinlikle Lord Triton: Kafası insanları mutlu etmek için hazırladığı budalaca planlarla dolu adamın. Tam Mrs. Casaubon'a göre bir şey olurdu bu."

"Bırak da Mrs. Casaubon seçimini kendisi yapsın, Elinor."

"Siz aklı başında erkekler hep böyle saçma sözler edersiniz zaten. Ortada aralarından seçebileceği erkek olmadan seçimini nasıl yapsın? Şu sözümü bir tarafa yaz, Humphrey. Eğer yakınları kımıldayıp çaba göstermezlerse, bu işin sonu Casaubon meselesinden de kötü olabilir bak."

"Tanrı aşkına, o konuyu hiç açma, Elinor! Sir James'in son derece hassas olduğu bir nokta bu. Eğer yanında gereksiz yere bundan söz edecek olursan, çok gücendirirsin onu."

Mrs. Cadwallader ellerini iki yana açarak, "Şimdiye kadar hiç etmedim ki. Ben daha bir şey sormadan Celia vasiyetname hakkında her şeyi anlattı bana" dedi.

"Peki, peki; ama meseleyi örtbas etmek istiyorlar ve anladığıma göre delikanlı da buralardan gidiyormuş."

Mrs. Cadwallader bir şey demedi ama siyah gözlerinde son de-

rece acı, alaycı bir ifadeyle kocasına bakarak başını üç kez anlamlı anlamlı salladı.

Dorothea tüm itirazlara ve ikna çabalarına rağmen, kararında sessizce direndi. Böylece, Haziran ayının sonunda Lowick Konağı'nda pencerelerin kepenkleri açıldı, sabahın sakin aydınlığı artık çalışma odasının hemen dışında beliriyor, uzaklardaki o ıssız yorgun toprakların, unutulmuş bir dinin dilsiz anıtı olarak dikilmiş o koca koca taşların üstlerinde olduğu gibi, içerideki kitap raflarına dizilmiş not defterlerinin üstlerinde de parlıyor; güller yüklü o akşam vaktiyse sessizce süzülerek Dorothea'nın oturmayı çok sevdiği mavi-yeşil odaya doluyordu. Dorothea önce, on sekiz aylık evlilik hayatını sorgulayarak, düşüncelerini sanki kocasının işitebileceği bir konuşmaymış gibi zihninde dile getirerek, evin odalarını teker teker dolaştı. Sonra çalışma odasında biraz oyalandı; kocasının tüm not defterlerini onun görmek isteyeceğini düşündüğü şekilde dikkatle sıraya dizinceye kadar içi rahat etmedi. Birlikte yaşadıkları hayatta kendisini bazı şeyleri yapmaya, bazılarını dizginlemeye zorlayan acıma duygusu, şimdi kocasına içinden öfkeyle kendisine haksızlık ettiğini söylerken bile onun hayalindeki görüntüsüne yapışmış duruyordu. Dorothea'nın bu sıradaki ufak bir hareketini boş inanç sayıp gülümsemeyle karşılayacaksınız belki: Not defterleri arasından, "*Mrs. Casaubon'un kullanması için Hülasalar Fihristi*'ni dikkatle bir zarfın içine koydu ve mühürledi; bir kâğıda, "*Bunu kullanamam. Değerine inanmadığım bir şey üzerinde ümitsizce çalışarak, ruhumu artık senin ruhuna esir etmeyeceğimi görmüyor musun? —Dorothea.*" yazdı. Sonra bu kâğıdı kendi çalışma masasına koydu.

Bu sessiz, tek yanlı konuşma baştan sona hep Dorothea'nın Lowick'e gelme kararının gerçek nedeni olan derin bir özleme dayanıyordu ve belki de bu yüzden daha ciddi, daha içtendi. Özlemini duyduğu şey Will Ladislaw'u görmekti. Buluşmalarından herhangi iyi bir sonuç beklemiyordu; çaresizdi; eli kolu bağlanmış olduğundan, Ladislaw'un ömür boyu uğradığı haksızlıkları gideremeyecekti. Ama gene de onu görmeye can atıyordu. Başka türlü olabilir miydi? Geçmişte, büyülerin yaygın olduğu zamanlarda, bir prenses sürüler halinde yaşayan dört ayaklı yaratıkların içinden birinin kendisine yaklaşarak, gözlerinde insanca bir bakışla yalvarırcasına ve hayran hayran baktığını görseydi, yolculuğu sırasında ne düşünür ve o sürüler yanından bir daha geçtiği zaman, gözleri

neyi arardı? Daha önce kendisine dikilen ve görünce tanıyacağı o bakışları arardı elbette. Ruhlarımız geçmişte olup biten şeylere, özlemlere, bağlılıklara duyarsız kalsaydı eğer, hayatımız mum ışığının parıltılı incik boncuğundan ve gün ışığının çerçöpünden farksız olurdu. Dorothea'nın Farebrother ailesini daha yakından tanımak ve özellikle de yeni rahiple konuşmak istediği doğruydu; ama, Lydgate'in Will Ladislaw ve Miss Noble hakkındaki sözlerini anımsayınca, Will'in Farebrother'ları görmek için Lowick'e geleceğine güvendiği de doğruydu. Daha ilk pazar günü, kilisenin hemen *dışından* onu, içeride son gördüğündeki gibi rahip yardımcısının sırasında tek başına otururken görmüş ama kendisi de *içeri* girince Ladislaw'un görüntüsü kaybolup gitmişti.

Hafta içinde rahip evine hanımları ziyarete gittiğinde, Will hakkında belki bir şey duyarım diye boş yere kulak kabarttı, Mrs. Farebrother o çevrede ve başka yerlerde kim varsa sanki hepsinden bahsetti de, ondan tek söz etmedi.

Dorothea, "İhtimal Mr. Farebrother'ı Middlemarch'taki kilisede dinleyenlerden bazıları, peşinden ara sıra buraya, Lowick'e de geliyorlardır. Ne dersiniz, sizce de öyle değil mi, Mrs. Farebrother?" dedi; sorusunun gerisinde gizli bir amaç olduğunu bildiğinden, kendi kendini çok ayıplıyordu.

Yaşlı kadın, "Akılları varsa, gelirler" dedi. "Görüyorum ki oğlumun vaazlarını doğru değerlendiriyorsunuz siz. Benim tarafımdan dedesi çok iyi bir rahipti onun, ama babası hukukçuydu, gene de son derece dürüst ve örnek alınacak bir adamdı; o yüzden de hiçbir zaman zengin olamadık. Talih bir kadındır ve değişkendir, derler. Ancak, bazen de iyi bir kadındır ve hak edenlere yardım elini uzatır; siz işte bu ikincilerdensiniz, Mrs. Casaubon; buradaki rahiplik görevini oğluma siz verdiniz."

Mrs. Farebrother, kendisinin bu derli toplu küçük hatiplik çabasından memnun, örgüsüne vakurca yeniden döndü; ancak Dorothea'nın duymak istediği şey bu değildi. Zavallı kadıncağız! Will Ladislaw'un hâlâ Middlemarch'ta olduğunu bile öğrenememişti ve sormaya cesaret edebileceği hiç kimse yoktu. Lydgate'e sorabilirdi belki, ama şimdi, ne birini gönderip onu çağırabilir ne de kendisi gidip görebilirdi. Will Ladislaw belki de Mr. Casaubon'un koyduğu o garip yasağı duymuş ve artık görüşmemelerinin daha iyi olacağını düşünmüştü. Belki onu görmek istemekle kendisi

hata ediyordu; çünkü insanlar birtakım doğru nedenlerle böyle bir buluşmaya karşı çıkabilirlerdi. Dorothea'nın bu sağduyulu düşüncelerinin ardından gene de, nefesin uzunca tutulmasından sonra patlarcasına boşanan hıçkırıklı bir ağlama kadar doğal bir, "Buluşmayı çok istiyorum" sözü geldi. Ve buluşma oldu ama Dorothea'nın hiç beklemediği, yoluna yordamına uygun bir şekilde oldu.

Bir sabah saat on bir sularında, önünde Lowick Konağı'na ait toprakların açık duran bir haritası, odasında oturmuş, birtakım belgelerin de yardımıyla yıllık gelirinin ve işlerinin kesin durumunu anlamaya çalışıyordu. Kendini henüz bu işe tam anlamıyla vermiş değildi; ellerini kucağında kavuşturmuş oturuyor; dışarıya, iki yanı ıhlamur ağaçlı yol boyunca, uzaktaki tarlalara bakıyordu. Yapraklar güneş altında uykuya dalmıştı; bu bildik manzara hiç değişmeyecek gibiydi ve Dorothea'nın kendi geleceğini –gücünü canla başla kullanacağı eylemler bulamadığı takdirde, refah içinde ama amaçsız geçecek hayatını– yansıtıyordu sanki. O zamanların dul kadınları yüzlerini çevreleyen, tepeleri yukarı kalkık başlıklar takarlardı; yas elbiseleri, bir giysi için en fazla ne kadar siyah ipek kumaş kullanılabilir, bunu ölçmek amacıyla yapılmış birer deneydi sanki; ama bu ağırbaşlı giyim tarzı Dorothea'nın yüzünü, yeniden kazandığı tazelik ve gözlerinin o tatlı, soru sorar gibi bakan içtenliğiyle, daha da genç gösteriyordu.

Daldığı hayaller, Tantripp'in gelip Mr. Ladislaw'un aşağıda olduğunu ve sabahın çok erken bir vakti değilse, Hanımefendi'yi görmek için izin rica ettiğini söylemesiyle kesildi.

Hemen ayağa kalkarak, "Tamam, misafir odasına alın" dedi.

Misafir odası kendisi için evin en az duygusal çağrışımlar taşıyan, evlilik hayatının güçlüklerini en az yaşadığı, odasıydı; döşemelik kumaşların koyu pembe rengi, odanın tümüyle beyaz ve altın sarısı ahşap kısımlarıyla iyi bir uyum içindeydi; odada üstleri boş iki masa ile yüksek iki ayna vardı – kısaca burası, nereye oturursanız duygusal bakımdan fark etmeyecek bir odaydı. Dorothea'nın kendi özel odasının altına düşüyordu ve onunki gibi ıhlamurlu yola bakan çıkma bir penceresi vardı. Ama Pratt, Will Ladislaw'u içeri aldığı sırada pencere açıktı ve koltuklara, kanepelere aldırmadan, vızıldayarak ara sıra bir içeri, bir dışarı girip çıkan kanatlı bir misafir, odanın resmiyetini azaltıyor ve ona ıssız bir görüntü veriyordu.

Perdelerden birini düzeltmek için orada biraz oyalanan Pratt, "Sizi burada tekrar gördüğüme sevindim, efendim" dedi.

Will kendisinin, artık zengin dul bir kadın olan Mrs. Casaubon'un çevresinde dolaşmayacak kadar gurur sahibi olduğunu evin kilerci başına bile göstermek niyetiyle, "Yalnızca veda etmeye geldim, Pratt" dedi.

Pratt odadan çıkarken, "Bunu duyduğuma üzüldüm, efendim" dedi. Evin sırlarını duymaması gereken bir hizmetkâr olarak Pratt, vasiyetnamedeki –Ladislaw'un hâlâ öğrenmediği– o şartı biliyordu elbette ve bundan kendine göre bazı sonuçlar da çıkarmıştı; ama nişanlısı Tantripp, "Senin efendin şeytan kadar kıskanç bir adamdı, hem de sebepsiz yere. Hanımefendi gözlerini Ladislaw'dan daha yükseklerde birine dikecektir; yoksa onu hiç tanımamışım demektir. Mrs. Cadwallader'ın hizmetçisi kız söyledi; bir lort geliyormuş; yas dönemi bittiğinde bizim hanım onunla evlenecekmiş" deyince susmuş, herhangi bir itirazda bulunmamıştı.

Will'in fazla beklemesi gerekmedi; şapkası elinde, odada bir aşağı bir yukarı birkaç dakika yürüdükten sonra, Dorothea geldi. Bu karşılaşma Roma'daki ilk karşılaşmalarından çok farklı oldu; Roma'da Will ne yapacağını bilemeden bocalamıştı, Dorothea ise sakindi. Bu kez Will çok mutsuz, ama kararlı; Dorothea gizleyemediği kadar heyecanlıydı. İçeri girerken, uzun zamandır özlediği bu buluşmanın her şeye rağmen çok güç geçeceğini hissetmişti; Will'in kendisine doğru yürüdüğünü gördüğünde ise, yüzü onda ender görülen ani bir acıyla kıpkırmızı kesildi. Nasıl oldu bilemiyorlardı ama ikisi de ağzını açıp bir şey söyleyemedi. Dorothea tokalaşmak için elini uzattı, sonra birlikte gidip pencerenin yakınında bir yere –Dorothea bir kanepeye, Will karşısındaki başka bir kanepeye– oturdular. Will garip bir şekilde gergindi: Sırf dul kalışının Dorothea'nın kendisini karşılarkenki tavrında böylesine bir değişiklik yaratmış olmasını ona yakıştıramıyor, önceki ilişkilerini etkilemiş olabilecek hiçbir neden göremiyordu; ama hayal gücünün hemen atılıp söylediği gibi, yakınlarının bir süredir Dorothea'nın zihnini kendisine karşı zehirliyor olmaları ihtimali vardı.

"Size uğramakla haddini bilmezlik etmedim, umarım" dedi. "Vedalaşmadan buradan ayrılıp yeni bir hayata başlamaya içim elvermedi."

"Haddini bilmezlik mi? Elbette hayır. Eğer beni görmek istemeseydiniz, gücenirdim size" dedi Dorothea. Tüm tereddütlerine ve heyecanına rağmen tam bir içtenlikle konuşma alışkanlığı ağır basmıştı. "Hemen gidiyor musunuz?"

"Çok yakında sanırım. Londra'ya gidip avukatlık eğitimi almak niyetindeyim; herkes bunun tüm amme hizmetleri için bir hazırlık olduğunu söylüyor çünkü. Yakın gelecekte siyaset alanında yapacak bir hayli iş olacak; ben de çalışıp bunun bir kısmını üstlenmeyi düşünüyorum. Erkekler arasında yüksek tabakadan akrabaları ya da hiç paraları olmadığı halde, çalışıp siyaset hayatında saygın bir yerlere gelmeyi başaranlar var çünkü."

Dorothea heyecanla, "Bu durum başarıya daha büyük bir saygınlık kazandırır" dedi. "Ayrıca, pek çok yeteneğiniz var sizin. Amcamdan duymuştum, kalabalıkların önünde çok iyi konuşuyormuşsunuz; konuşmanız bitince dinleyiciler bitti diye üzülüyormuş; meseleleri son derece açık seçik açıklıyormuşsunuz. Ve herkese karşı adaletli davranılmasına önem veriyorsunuz siz. Çok sevindim. Roma'dayken ben sizin yalnızca şiire, sanata ve hayatı bizim gibi varlıklı kimseler için süsleyip püsleyecek şeylere önem verdiğinizi düşünmüştüm. Ama şimdi biliyorum, onların dışındaki insanları da düşünüyorsunuz siz."

Konuşurken Dorothea'nın sıkılganlığı geçmiş, gene her zamanki Dorothea olmuştu. Gözlerinde sevinçli bir güvenle, doğruca Will'in yüzüne bakıyordu.

Will o büyük gururuyla Dorothea'dan duygularının derecesini belirten bir söz duyabilmek uğruna harcadığı çabaları bağdaştırmaya uğraşarak, "Öyleyse, buradan gidip kendimi gösterecek bir şeyler yapıncaya kadar yıllarca uzakta kalmamı onaylıyorsunuz, öyle mi?" diye sordu.

Dorothea yanıt vermeden ne kadar bekledi, bilmiyordu. Başını çevirmiş, pencereden dışarı, sanki içlerinde Will'den ayrı kalacağı tüm o yılların yaz mevsimlerini barındırıyormuş gibi duran gül fidanlarına bakıyordu. Akla uygun bir hareket değildi bu ama Dorothea'nın o sırada hareketlerine dikkat ettiği yoktu; düşündüğü tek şey, kendisini Will'den ayıracak hazin ama gerekli bir duruma boyun eğecek oluşuydu. Will'in niyetleri hakkındaki ilk sözleri her şeyi açıkça göstermişti sanki: Buna göre o da Mr. Casaubon'un vasiyetnamesine giderayak eklediği şartı öğrenmiş ve, gene kendisi gibi o da,

bunu büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştı. Belli ki Will kendisine karşı asla arkadaşlıktan öte bir duygu beslememiş; aklından, kocasının aralarındaki ilişki yüzünden kapıldığını sandığı öfkeye hak verdirecek herhangi bir düşünce geçirmemişti ve o arkadaşlık işte hâlâ sürüyordu. Dorothea sakin, düz bir sesle konuşmaya başlamadan önce yüreğinde, sessizce hıçkırarak ağlamak diye tanımlanabilecek bir duygu yaşamıştı; ancak, son sözcükleri söylerken, sanki su gibi akan yumuşaklığı yüzünden sesi bir parça titrer gibiydi:

"Evet, sizin için en doğrusu bu olmalı. Sonunda değerinizi herkese gösterdiğinizi duymak beni çok mutlu edecek. Ama sabırlı olmalısınız. Belki de uzun bir süre alacak bu."

Will, "uzun bir süre" sözündeki o içli titreyiş karşısında nasıl olup da kendini tutmuş ve onun ayaklarına kapanmamıştı, hiçbir zaman tam anlamıyla bilemedi. (Sonradan hatırladıkça, ihtimal Dorothea'nın yas elbisesinin korkunç rengiyle kat kat kumaşının ortak gücünün, kendisini engellediğini söyledi.) Kımıldamadan yerinde oturdu ve ancak "Sizden hiç haber alamayacağım. Beni tamamen unutacaksınız" diyebildi.

Dorothea, "Hayır. Sizi asla unutmayacağım. Bir kere tanıdıktan sonra hiç kimseyi unutmadım ben. Aslına bakarsanız, çevremde hiçbir zaman fazla bir kimse olmadı; bundan sonra da olacağa benzemiyor. Bu yüzden, Lowick'te, belleğimde eski anıları dolduracağım bir hayli boş yer var, öyle değil mi?" diyerek gülümsedi.

Will, elinde şapkası, ayağa kalkarken tutku dolu bir sesle, birden, "Çıldıracağım!" dedi; mermer masalardan birine kadar yürüdü, aniden arkasına dönerek sırtını masaya yasladı. Kanı yüzüne ve boynuna sıçramıştı; neredeyse öfkeli bir hali vardı. Yürekleri birbiri için çarpar, bakışları özlemle buluşurken kendilerinin birbirlerinin gözleri önünde yavaş yavaş mermere dönüşen iki yaratığı andırdıklarını hissetmişti. Ama elden gelen bir şey yoktu. Acı bir kararla geldiği bu buluşmayı duygularını itiraf ederek bitirirse, herkes bunu Dorothea'nın servetinin peşinde olduğu şeklinde yorumlayacaktı – kendisi asla böyle bir şeyin düşünülmesine fırsat verecek bir davranışta bulunamazdı. Ayrıca, bu tür itirafların Dorothea üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerden korktuğu da bir gerçekti.

Dorothea o uzaklıktan Will'e biraz kaygıyla bakıyor, onu gücendirecek bir şey söylemiş olabileceğini düşünüyordu. Ama aynı zamanda zihninde sürüp giden başka bir düşünce daha vardı: Will

belki de para sıkıntısı çekiyordu ve kendisi bu hususta ona yardım edebilecek durumda değildi. Eğer amcası evinde olsaydı, onun aracılığıyla bir şeyler yapılabilirdi belki! Bu sırada zihni, bu konuyla ve parasızlık yüzünden Will'in çektiği güçlüklerle meşgul olduğundan, onun sessiz durduğunu ve yüzünü çevirip başka bir yere baktığını görünce şöyle dedi:

"Yukarı kattaki minyatürü almak ister miydiniz acaba – büyükannenizin o güzel minyatür resmini. Eğer siz istiyorsanız, bende kalması doğru olmaz sanırım. Şaşılacak derecede size benziyor."

Will sinirli sinirli, "Çok naziksiniz. Hayır, almasam da olur. Kendi resmine bakmak insanı pek fazla teselli etmez. Başkaları o resmi isterlerse, benim için daha büyük bir tesellidir bu" dedi.

"Anısını yaşatmak istersiniz diye düşündüm; düşündüm ki—" Dorothea bir an sustu, hayal gücü birden, Julia teyzenin öyküsünden uzak dur, diye uyarmıştı onu. "Bir aile anısı olarak o minyatürü istersiniz sanmıştım" dedi.

"Aileden elimde başka hiçbir şey yokken, neden isteyeyim ki? Tüm eşyası bir tek valize sığan bir adam, aile anılarını ancak kafasında taşımak zorundadır."

Will öylesine konuşmuştu, sırf sinirinden söylüyordu bunu; böyle bir anda kendisine büyükannesinin minyatürünün teklif edilmesi, kolay dayanılacak bir patavatsızlık değildi. Ama sözleri Dorothea'ya acı gelmiş, duygularını yaralamıştı. Biraz öfkelenerek ayağa kalktı ve hafifçe tepeden bakan bir tavırla, "Malınız mülkünüz olmadığı için, siz benden çok daha talihlisiniz, Mr. Ladislaw" dedi.

Will irkildi. Dorothea bu sözle ne demek istemiş olursa olsun, söyleyiş biçimi, görüşme bitmiştir, diyordu sanki. Yaslandığı masadan ayrılarak ona doğru birkaç adım attı. Göz göze geldiler; ama şimdi ikisinin bakışlarında da sorgulayıcı, garip bir ciddiyet vardı. Bir şey zihinlerinin birbirine yaklaşmasını engelliyor, birbirlerinin ne düşündüğünü tahmin etmeye çalışıyorlardı. Will aslında Dorothea'ya kalan mal mülk üzerinde kendisinin herhangi bir hakkı olduğunu hiçbir zaman düşünmüş değildi; bu yüzden Dorothea'nın şu anda neler hissettiğini anlamıyordu; anlaması için de uzun bir açıklama gerekirdi.

"Hiçbir şeyimin olmamasını şimdiye kadar asla talihsizlik diye görmedim ben" dedi. "Ancak, yoksulluk bizi en çok sevdiğimiz kimselerden ayırıyorsa, işte o zaman cüzzam kadar kötü olabiliyor."

Dorothea'nın yüreğine işleyen bu sözler, Will'e karşı yumuşamasını sağladı. Duygu birliği ifade eden hüzünlü bir sesle, "Keder insana çok değişik biçimlerde gelebiliyor. İki yıl önce bu konuda hiçbir fikrim yoktu; yani, sıkıntı nasıl beklenmedik biçimlerde karşımıza dikilip elimizi kolumuzu bağlıyor ve konuşmaya can attığımız zamanlarda bile bizi susmaya mecbur bırakıyor, hiç bilmiyordum. Eskiden, hayatlarına yön vermek ve daha yararlı şeyler yapmak için fazla çaba göstermiyorlar diye, kadınları biraz küçümserdim" dedi ve sözlerini şakacı bir gülümsemeyle, "Dilediğim gibi davranmayı çok seviyordum ama şimdi bundan neredeyse tümüyle vazgeçtim" diyerek bitirdi.

Will, "Ben dilediğim gibi davranmaktan vazgeçmiş değilim; ama bunu yapabildiğim çok ender" dedi. Dorothea'dan iki metre kadar uzakta duruyordu; kafası birbirine zıt arzu ve kararlarla doluydu: Dorothea'dan kendisini sevdiğini gösteren kesin bir işaret gelmesini istiyor ama böyle bir işaretin ardından içine düşebileceği durumdan korkuyordu. "İnsanın en çok özlediği şey, yerine getiremeyeceği koşullara bağlı olabiliyor" diye ekledi.

O sırada Pratt içeri girdi ve, "Sir James sizi çalışma odasında bekliyor, hanımefendi" dedi.

Dorothea hiç duraklamadan, "Sir James'e buraya gelmesini söyle" dedi. O da, Will de sanki elektriğe çarpılmışlardı. İkisi de içlerinde gururlu bir direnç hissediyordu; Sir James odaya girinceye kadar birbirlerine bakmadan öyle durdular.

Sir James, Dorothea'yla el sıkıştıktan sonra, olabildiğince hafif bir baş işaretiyle Will'i selamladı; Will de ona aynı şekilde karşılık verdi ve Dorothea'ya doğru yürüyerek, "Size veda etmem gerekiyor, Mrs. Casaubon; büyük bir ihtimalle uzun bir süre için" dedi.

Dorothea elini uzattı ve içten, sıcak bir tavırla "güle güle" dedi. Sir James'in Will'e kaba davranarak onu aşağılamaya çalıştığını görmek, Dorothea'nın kararlı ve vakur durma arzusunu daha da artırmıştı; hareketlerinde en ufak bir utangaçlık belirtisi yoktu. Will odadan çıkınca, Sir James'e o kadar sakin ve kendinden emin bir şekilde bakarak "Celia nasıl?" dedi ki, Sir James de sanki canını sıkan bir şey olmamış gibi davranmak zorunda kaldı. Başka türlü davranmanın ne yararı olabilirdi ki? Sir James aslında Dorothea'nın Ladislaw'a âşık olabileceğini düşünmekten bile öylesine büyük bir tiksintiyle kaçınıyordu ki, kendisi de bu tatsız olasılığı

kabul etmek anlamına gelecek herhangi bir tatsızlıkta bulunmak istemiyordu. Biri çıkıp da ona neden böyle davrandığını soracak olsa, "Şu Ladislaw!" demekten daha fazla ya da daha kesin bir şey söyleyeceğini pek sanmam; ama düşününce, Mr. Casaubon'un Dorothea ile Will'in evlenmelerini engellemek için vasiyetnamesine koyduğu ceza hükmünün, o ikisi arasındaki her türlü ilişkinin uygunsuzluğunu göstermeye yettiğini ileri sürebilirdi belki de. Onlara doğrudan müdahale edemeyeceğini hissettiğinden, Will'e duyduğu nefret şimdi daha da büyüktü.

Aslında Sir James'te kendisinin hiç tahmin etmediği bir güç vardı; çünkü misafir odasına girdiği anda, Dorothea ile Will'in yakınlaşmalarına karşı en önemli nedenlerin somut bir temsilcisine dönüşmüş ve sırf oradaki varlığıyla Will'in gururunu, onu Dorothea'dan uzak tutacak etkili bir güç haline getirmişti.

BÖLÜM 55

"Onun hataları mı varmış? Keşke sende de olsaydı onlar,
En güzel şaraplar meyve tatlarını hatalardan alırlar;
Ya da şöyle diyelim: Ateştir onlar, maddeye de can veren,
O sert kapkara kömürlerden billur bir yol döşeyen,
Pırıl pırıl bu yolda, hep yürüsün diye güneş."

Gençlik ümitler mevsimidir derler ama bu söz çoğu zaman yalnızca büyüklerimizin bizim hakkımızda türlü ümitler besledikleri anlamında alınırsa doğrudur; çünkü insanlar yaşadıkları heyecanların, ayrılıkların, verdikleri kararların benzerlerini bir daha asla yaşamayacakları düşüncesine hiçbir yaşta, gençliklerindeki kadar kolay kapılmazlar. Her bunalım, sırf yeni bir şey olduğu için gençlere sanki sonuncusuymuş gibi gelir. Peru'da ileri yaştaki insanlar sürekli deprem korkusu içinde yaşarlarmış; ama onlar muhtemelen her sarsıntıda ileriyi görüyor, ardından pek çok yeni sarsıntının geleceğini düşünüyorlardı.

Dorothea, uzun gür kirpikli gözlerin yağmur gibi yaşlar döktükten sonra yeni açmış çarkıfelek çiçekleri gibi duru ve dipdiri baktıkları gençlik yıllarındaydı hâlâ ve o sabah Will Ladislaw'dan ayrılmak ona, aralarındaki dostluk ilişkisinin sonuymuş gibi gelmişti. Will, araya belirsiz sayıdaki yılların gireceği bir uzaklığa gidiyordu ve eğer bir gün geri dönerse, başka bir insan olarak dönecekti. Dorothea, Will'in gerçek düşüncesinden –kendisinin zengin bir kadının peşinde koşan yoksul bir maceracı olabileceği yolundaki kuşkuların yanlışlığını göstermek için aldığı o gururlu kararından– habersizdi. Will'in davranışını o, sırf Mr. Casaubon'un vasiyetnamesine koyduğu eki kendisi gibi onun da, aralarındaki dostluğa getirilmiş kaba, zalim bir yasaklama diye düşünmüş olmasına bağlıyordu. İki genç olarak birbirleriyle konuşmaktan, birbirlerine başkalarının pek ilgilenmeyecekleri şeyler söylemekten aldıkları büyük zevk artık sona ermiş, bundan böyle geçmişe ait değerli bir anı haline gelmişti. İşte bu yüzden Dorothea, kendini hiç tutmaya çalışmadan uzun uzun o günleri

düşünürken, şimdi bu eşsiz mutluluk kaynağı da kuruyup gitmiş, geriye anıların karanlık, sessiz mezar odasında, şiddetine kendisinin de şaştığı kederini yaşamak kalmıştı. O minyatürü ilk kez duvardan indirdi ve gözlerinin önünde duracak bir yere koydu; son derece büyük bir haksızlığa uğrayan bu kadınla kendi yüreğinin ve adalet anlayışının savunduğu torununu böyle bir arada görmek, hoşuna gidiyordu. Kadınca içli duyguları sevinçle karşılayan bir kimse, o küçük oval resmi avucuna aldıktan sonra eğilip, onun gibi haksız suçlamalara uğramış tüm insanların acılarını dindirmek istercesine yanağıyla okşadığı için, Dorothea'yı ayıplayabilir mi? Dorothea o sırada hissettiği şeyin, kısa bir süre için gelip, uykudan uyanmadan az önce görülen bir rüyadaki gibi yüreğini kanatlarının şafak renkleriyle dolduran Aşk olduğunu bilmiyordu; gün ışığının amansız masum gücü, Will'in hayalini gözlerinin önünden uzaklaştırırken, hıçkıra hıçkıra ağlayarak veda ettiği şeyin de Aşk olduğunun farkında değildi. Yalnızca, dönüşü olmayan bir hata ve kayıp yaşadığını hissediyor, bu yüzden de gelecek hakkındaki düşüncelerini karara dönüştürmesi daha kolay oluyordu. Hayatlarının geri kalan kısmına şekil vermek isteyen ideal sahibi kimseler, çoğu zaman kendilerini hayallerinin gerçekleştirilmesine adarlar.

Dorothea'nın geceyi orada geçirip bebeğin yıkanışını görmek için verdiği sözü yerine getirmek üzere Freshitt'e gittiği gün, Rahip Cadwallader balığa çıktığından, Mrs. Cadwallader da oraya akşam yemeğine gelmişti. Hava çok sıcaktı; herkes, açık penceresinden bakılınca nilüferli havuzu ve üstleri özenle dikilmiş bitkilerle kaplı tepecikleri geçerek aşağılara doğru uzanan yıllanmış güzel çimlerin görüldüğü o şirin oturma odasındaydı; üstündeki pamuklu ince beyaz giysiye ve bukleli sarı saçlarına rağmen Celia bile, acaba Dorothea şu siyah giysileri ve başını iyice saran başlığı içinde kendini nasıl hissediyordur diye düşünüp ona acımaktan kendini alamıyordu. Ama Celia bu durumun farkına ancak bebekle epeyce bir süre oyalandıktan sonra zihni boş kaldığı zaman varabilmişti. Önce bir yere oturup eline bir yelpaze almış, aradan bir süre geçince de, gırtlaktan gelen o sakin sesiyle, "Dodo, çıkar at başından şu başlığı. Üstündeki bu elbise de seni çok rahatsız ediyordur eminim" dedi.

Dorothea gülümseyerek, "Başlığa o kadar alıştım ki, içine girdiğim kabuk gibi bir şey oldu artık. Çıkarınca kendimi çıplak, savunmasız hissediyorum" dedi.

Celia yelpazesini elinden atıp Dorothea'ya yaklaştı ve "Başlıksız görmek istiyorum seni; bu başlık hepimizi sıcaktan bunaltıyor" dedi. İncecik beyazlar giymiş bu ufak tefek hanımın, kendinden daha heybetli duran ablasının dulluk başlığını, bağlarını çözüp alarak bir iskemlenin üstüne fırlatışı, görülmeye değer hoş bir manzaraydı. O koyu kahverengi saçların kıvrım ve örgüleri açılıp dağıldıktan hemen sonra odaya Sir James girdi. Başlıktan kurtulan saçlara baktı, sevindiğini belirten bir sesle, "Aa!" dedi.

"Ben çıkarttım, James" dedi Celia, "Dodo'nun tuttuğu yası böylesine bir köleliğe döndürmesine hiç gerek yok yani; dostlarının yanında o başlığı takmasa olur artık."

Lady Chettam, "Sevgili, Celia, dul bir kadın yas elbiselerini en az bir yıl giymeli" dedi.

Yakın dostu Lady Chettam'ı şaşırtmaktan hoşlanan Mrs. Cadwallader, "Bir yıl dolmadan evlenecek olursa, giymesi gerekmez" dedi. Bu söze canı sıkılan Sir James eğilip Celia'nın Maltız köpeğiyle oynamaya başladı.

Lady Chettam böyle bir olayı önleme niyeti taşıyan bir sesle, "Çok nadir bir şey bu söylediğin" dedi. "Bugüne kadar Mrs. Beevor hariç, dostlarımız arasından hiçbiri böyle bir şeye kalkışmış değil. Mrs. Beevor'ın bu davranışı Lord Grinsell'i fevkalade üzmüştü. Mrs. Beevor'ın ilk kocası münasebetsiz bir adamdı; bu yüzden, ikinci bir evlilik yapması, daha da şaşırtıcı oldu. Ama cezasını da fazlasıyla çekti. Söylediklerine göre Yüzbaşı Beevor saçlarından tutup sürüklüyor, karısına dolu tabancalar doğrultup nişan alıyormuş."

Kesinlikle muzip bir havada olan Mrs. Cadwallader, "Yanlış adamı seçmişse, o başka!" dedi. "O zaman her evlilik kötüdür; ilki olmuş, ikincisi olmuş, fark etmez. Evleneceğiniz adamın başka meziyetleri bulunmuyorsa, ilk olmasının fazla bir özendirici değeri yoktur. Ben şahsen iyi bir ikinci kocayı, sıradan bir ilk kocaya tercih ederdim."

"Bakıyorum, o usta dilin başını almış gidiyor, ne dediğini bilmiyorsun sen, şekerim" dedi Lady Chettam. "Ben eminim ki sevgili Rahip'imiz vefat etmiş olsa, yas süren bitmeden yeniden evlenmeye dünyada kalkışmazdın sen."

"Bakın, söz veremem; ekonomik şartlar gerektirebilir bunu. Yeniden evlenmek yasal bir şeydir sanırım; yoksa Hıristiyan mıyız, Hindu mu, arada bir fark kalmazdı ki. Bir kadın yanlış adamla

evlenmeyi kabul etmişse, sonuçlarına elbette katlanmak zorunda; bu hatayı iki kere yaparsa eğer, o zaman başına gelecekleri hak etmiş demektir. Ancak, soylu, yakışıklı ve yiğit biriyle evlenebilecek durumdaysa, elini ne kadar çabuk tutarsa, o kadar iyi olur."

Sir James yüzünde büyük bir hoşnutsuzluk ifadesiyle, "Sanırım tatsız bir konu seçmişiz. Değiştirsek iyi olur" dedi.

Evlilik konusundaki imalı sözleri üstüne almadığını göstermek için ortaya çıkan bu fırsatı kaçırmak istemeyen Dorothea, "Benim hatırım için olmasın bu, Sir James" dedi. "Eğer benim durumumu düşünerek konuşuyorsanız, sizi temin ederim ki, beni ikinci evlilikten daha az ilgilendiren bir şey olamaz. Hiç üstüme alınmadım; ha tilki avına katılan kadınlardan söz etmişsiniz, ha ikinci defa evlenen kadınlardan, benim için hiç farkı yok. İkinci bir evlilik yapanlardan olmayacağım ben. Lütfen bırakın, Mrs. Cadwallader o konuda dilediği kadar konuşup eğlensin."

Lady Chettam en heybetli tavrıyla, "Sevgili Mrs. Casaubon, Mrs. Beevor hakkındaki sözlerimde size herhangi bir atıf bulunduğunu düşünmüyorsunuzdur ümit ederim. Sadece aklıma gelen bir misaldi o. Mrs. Beevor, Lord Grinsell'in üvey kızıydı: Lord Grinsell ikinci evliliğini Mrs. Teveroy'la yapmıştı. Bunda size herhangi bir atıf bulunması mümkün değil zaten" dedi.

"Hayır, hayır" diye atıldı Celia. "Hiçbirimiz seçmedik bu konuyu; her şey Dodo'nun başlığından çıktı; Mrs. Cadwallader'ın söylediği çok doğru. Bir kadın dulluk başlığı başındayken evlenemez, James."

"Sus, şekerim!" dedi Mrs. Cadwallader. "Bir daha kimseyi kızdırmayacağım ben. Dido ya da Zenobia'dan bile söz etmeyeceğim. Ama şimdi ne konuşacağız ki? Kendi adıma, "insan tabiatı" konusunu tartışmaya karşıyım ben, çünkü rahip eşlerinin huyunu suyunu tartışmakla aynı şey olur bu."

Akşamın ilerleyen saatlerinde, Mrs. Cadwallader gittikten sonra yalnız kaldıklarında Celia ablasına, "Gerçekten de, Dodo, başlığını çıkarınca gene eski Dodo oldun sen – bir değil, birçok bakımdan. Kızdığın bir şey söylenince, tıpkı eskisi gibi ne düşünüyorsan çekinmeden söyledin. Ama pek anlayamadım; sen James'e mi yoksa Mrs. Cadwallader'a mı kızdın?"

"İkisine de kızmış değilim. James bana olan nezaketinden öyle konuştu ama Mrs. Cadwallader'ın söylediklerine kızdığımı düşün-

mekle yanıldı. Eğer beni Mrs. Cadwallader'ın ya da başka birinin önerdiği herhangi soylu, yakışıklı birini eş almaya zorlayan bir yasa olsaydı, söylenenlere ancak o zaman alınır ve kızardım."

"Ama biliyorsun, Dodo, eğer gerçekten evlenirsen, soylu ve yakışıklı biri olması çok daha iyi" dedi Celia; Tanrı vergisi bu niteliklerin Mr. Casaubon'da pek fazla bulunmadığını ve bu kez Dorothea'yı vaktinde uyarmanın iyi olacağını düşünmüştü.

Dorothea kardeşinin çenesini okşadı, hoşgörülü bir sevgiyle yüzüne bakarak, "Merak etme, Kitty; gelecek hakkında başka düşüncelerim var benim. Bir daha asla evlenmeyeceğim" dedi. Celia bebeği emziriyordu, Dorothea ona iyi geceler dilemeye gelmişti.

"Gerçekten mi? Kesin mi?" dedi Celia. "Hiç kimseyle ha – harika biri olsa bile mi?"

Dorothea ağır ağır başını salladı. "Hiç kimseyle" dedi. "Çok güzel planlarım var. Büyük bir arazi satın alacağım; drenajını yaptırıp orada küçük bir topluluk kuracağım; herkesin çalışacağı ve tüm işlerin gerçekten iyi yapılacağı bir toplum. Oradaki insanların her birini tanıyacak ve hepsiyle arkadaş olacağım, Yakında Mr. Garth'la önemli danışma toplantıları yapıyorum: Bana neredeyse bilmek istediğim her şeyi anlatabilir o."

"Bir planın varsa, o zaman mutlu *olacaksın* demektir, Dodo. Büyüyünce küçük Arthur da belki plan yapmaktan hoşlanır ve o zaman sana yardım edebilir."

Aynı gece Celia kocasına Dorothea'nın gerçekten hiç kimseyle evlenmeme kararında olduğunu ve tıpkı eskisi gibi "bir sürü plan" yapmaya başlayacağını söyledi. Sir James herhangi bir yorumda bulunmadı. Kadınların ikinci bir evlilik yapmalarına karşı içinde tiksinti uyandıran bir duygu vardı; çok iyi de olsa, Dorothea'nın yapacağı hiçbir evlilik onda kutsal bir varlığa saygısızlık edilmiş gibi bir duygu uyanmasını önleyemeyecekti. İnsanların böyle bir duyguyu garip derecede yersiz bulacaklarının farkındaydı – özellikle de o duygu yirmi bir yaşındaki bir kadınla ilgili olunca. İnsanların genel eğilimi, genç yaşta dul kalmış bir kadının ikinci evliliğine belki yakın bir tarihte gerçekleşecek kesin bir olay diye bakmak ve dul kadın bekledikleri gibi hareket edince de, anlamlı anlamlı gülümsemektir. Ancak, eğer Dorothea gerçekten yalnızlığı benimseyecek olursa, Sir James bunun ona çok yakışan bir karar olacağı düşüncesindeydi.

BÖLÜM 56

"Ne mutlu o erkeğe ki öğrenmiştir doğuştan
Kaçınmayı bir başka iradeye kulluktan;
Dürüst düşüncedir onun koruyucu kalkanı,
Biricik becerisi, gerçeğe bağlılığı!

Böylesi azadedir kölelik bağlarından,
Ne yükselme ümidi vardır, ne düşme korkusu onda;
Sırf kendi efendisidir o, mal mülkü olmasa da;
Sırf bu nedenledir ki işte, her şeyi var aslında."

Sir Henry Wotton

Dorothea'nın Caleb Garth'ın bilgisine güveni, kendisinin çiftlik evleri hakkındaki fikrini onun da onayladığını işittiği zaman başlamış; Freshitt'te kaldığı sırada Sir James'in ısrarı üzerine her iki ailenin topraklarını Caleb'le birlikte dolaştıkları günden sonra hızla artmıştı; Caleb de Dorothea'ya hayran kalmış ve karısına onu, Mrs. Casaubon'da kadınlarda pek ender rastlanan olağanüstü bir iş kafası var, diye övmüştü. Burada, Caleb'in işten kastettiği şeyin para konusunda değil de işin iyi yapılmasındaki beceri olduğunu hatırlamak gerekiyor.

"Gerçekten olağanüstü!" diye tekrarladı Caleb. "Bana, gençlik yıllarımda benim de sık sık düşündüğüm bir şey söyledi; 'Mr. Garth' dedi, 'yaşlanacak kadar uzun yaşarsam eğer, geçmişte büyük bir araziyi ele alıp üstüne kiracı çiftçiler için bir sürü ev yaptığımı, bunların inşaatı sırasında işçilere sağlıklı bir çalışma alanı, bitirildikten sonra da köylülere daha iyi bir hayat sağladığımı düşünmek isterim' dedi. Aynen bu kelimeleri kullandı; Mrs. Casaubon her şeye böyle bakıyor işte."

"Ama kadınca bir bakışla, umarım" dedi karısı. Kadınların hep geri planda durmaları gerektiğine inanan Mrs. Garth, Dorothea'nın bu isabetli ilkeye bağlı olduğundan epeyce kuşkuluydu.

Caleb başını sallayarak, "Ah, düşünemeyeceğin kadar hem de!" dedi. "Nasıl konuştuğunu bir duysan, Susan. Çok sade kelimeler

kullanıyor; sesi müzik gibi. Sana yeminle söylüyorum, *Mesih*'teki bazı sözleri hatırlatıyor bana: 've derhal göklerin melekleri belirdi Tanrı'ya medh ü senalar eyleyerek;' Mrs. Casaubon'un sesinde insanın kulağını okşayan bir ahenk var, Susan."

Caleb müziğe çok düşkündü; cebinde parası varsa ve yakınlarda bir yere gelmişse oratoryo dinlemeye gider, eve bu kudretli seslere derin bir saygı içinde döner, gözlerini yere dikip düşünceli düşünceli oturur, iyice öne uzattığı ellerine doğru, telaffuzu son derece güç bir dilde bir şeyler mırıldanırdı.

Aralarındaki bu karşılıklı anlayış sayesinde Dorothea, Mr. Garth'tan üç çiftliğin ve Lowick Konağı'na bağlı pek çok kiralık evin tüm işlerini üstlenmesini rica etmişti. Caleb'in iki kişi gerektirecek kadar iş bulabileceği yolundaki beklentisi hızla gerçekleşiyor, kendisinin de dediği gibi, "İş işi doğuruyordu." Tam o sıralar doğmaya başlayan bir iş kolu da demiryolu yapımıydı. Tasarlanan hatlardan biri Lowick köyünden –o zamana kadar sığırların ürkecek herhangi bir şeyle karşılaşmadan rahatça otladıkları yerlerden– geçecekti; bu yüzden Caleb Garth'ın işleri arasına henüz emekleme çabaları aşamasında olan demiryolları da girdi ve öykümüzde yer alan ve onun çok sevdiği iki kişinin kaderleri üzerinde belirleyici bir etken oldu.

Deniz altında demiryolu yapmanın birtakım güçlükleri olabilir; ama deniz yatakları, ölçülebilir maddi değerleri yanında, duygusal değerleri için de tazminat talebinde bulunabilecek mal sahipleri arasında bölünüp parçalanmış yerler değildirler. Demiryolları, Middlemarch ve yöresinde Reform Tasarısı ya da yaklaşan korkunç kolera tehlikesi kadar heyecanla tartışılan bir konuydu ve bu konuda en keskin görüşleri olan kimseler, kadınlarla toprak sahipleriydi. Genç ya da yaşlı tüm kadınlar, buharlı trenle yolculuk etmeyi kaçınılması gereken tehlikeli bir şey sayıyor, hiçbir gücün kendilerini bir tren kompartımanına sokamayacağını söylüyorlardı. Fikirleri bakımından birbirlerinden Mr. Solomon Featherstone ile Lord Medlicote kadar farklı olan toprak sahipleri ise, ortak bir görüşte birleşmişlerdi: Topraklarını satarken –İnsanlık Düşmanı Şeytan'a ya da arazi almak zorundaki şirketlere, hiç fark etmezdi– tüm insanlığa zarar verdikleri için o lanet alıcıların topunu son derece yüksek fiyatlar ödemeye mecbur bırakacaklardı.

Ancak, kendi toprakları üstünde yaşayan Mr. Solomon ve Mrs. Waule gibi kafası daha ağır çalışan kimselerin de aynı sonuca var-

maları, uzun bir zaman almıştı; çünkü onlar üst geçitleri ve bunların sağlayacağı yüksek tutarlardaki gelirleri çok uzaklarda ve güvenilmez sayıyor, köyün Büyük Otlak'ının ikiye bölünüp mendil kadar parçalara dönüşmesinin –aslında tümüyle yok olmasının– yaratacağı durumu gözlerinde canlandırınca, zihinleri işlemez hale geliyordu.

Mrs. Waule derin bir keder içinde, "Demiryolu bizim Yakın Otlak'ın içinden geçerse ineklerin hepsi buzağılarını düşürecektir, ağabey; eğer kısrak gebe kalır, aynı şey onun başına da gelirse, buna da şaşmam. Dul bir kadının toprakları kazılıp yok edilir de, yasalar buna sessiz kalırsa, vay halimize. Bir kere sağda solda her şeyi kesmeye başladılar mı, kim durduracak bu adamları, ha? Benim onlara karşı koyamayacağımı herkes bilir" diyordu.

Solomon, "En iyisi, hiç ses çıkarmamak ve buraları kolaçan edip ölçüm yapmaya geldiklerinde birilerini üstlerine salıp korkutarak hepsini kaçırmak bence" diyordu. "Anlayabildiğim kadarıyla, Brassing taraflarında halk böyle yapmış. Güya hattın belli bir yoldan geçmesi gerekiyormuş da – hepsi bahane aslında. Gidip yollarını başka bir köyden geçirsinler. Ayrıca ben bir sürü serserinin getirilip ekinlerinizin ayak altında çiğnetilmesine karşılık herhangi bir ödeme yapılacağına hiç inanmıyorum. Şirketlerin cepleri mi var ki?"

Mrs. Waule, "Peter ağabey –Tanrı affetsin onu– şirketin birinden para almıştı. Ama o para manganez içindi. Sağı solu, her tarafı harabeye çevirecek demiryolları için değil" dedi.

Mr. Solomon ihtiyatlı davranıp sesini alçalttı ve sözlerini, "Bak, şu yapılabilir, Jane; bu adamlar biz istesek de istemesek de gelecekler se eğer, tekerlerine ne kadar fazla çomak sokabilirsek, işlerine devama razı olmamız için bize o kadar fazla para ödeyeceklerdir" diye bitirdi.

Mr. Solomon'un bu muhakeme biçimi belki kendisinin sandığı kadar sağlam değildi; çünkü onun bilgi ve becerisinin demiryollarıyla ilgisi, bir diplomatın bilgi ve becerisinin güneş sisteminin yakalanacağı bir soğuk algınlığıyla olan ilgisinden pek farklı değildi. Ama Solomon düşüncelerini eyleme geçirmek için tam bir diplomat gibi davranarak zihinlerde kuşku yaratmak amacıyla hemen işe koyuldu. Onun Lowick'teki arazisi köyün en uzak köşesindeydi ve buradaki işçilerin evleri ya birbirlerinden uzaktı ya da Frick denen bir bölgede toplanmıştı; Frick aynı zamanda bir su değirmeni ile

birkaç taş ocağından oluşan ve ağır aksak işleyen küçük bir sanayi merkeziydi.

Ne olduğunu pek iyi bilmediklerinden, Frick halkı demiryoluna karşıydı; köyün bu bol çayırlı köşesinde yaşayanların zihinlerinde insanların bilinmeyen şeylere karşı gösterdikleri o yaygın hayranlık eğiliminden eser yoktu; onlar bilinmeyenin daha çok kendileri gibi yoksul kimselerin zararına sonuçlanacağını düşünüyor ve bilinmeyen karşısında takınılacak en akıllıca tutumun şüphecilik olduğuna inanıyorlardı. Frick'te Reform söylentileri bile henüz herhangi bir refah ve mutluluk beklentisi yaratmış değildi; çünkü reform yapılınca, Hiram Ford'un domuzunu semirtecek bedava yem dağıtılacağına ya da Ağırlıklar ve Tartılar Meyhanesi'nin sahibinin hiç masrafa girmeden bira üretebileceğine ya da o civardaki üç çiftliğin sahiplerinin ırgatlarının kış aylarındaki ücretlerini artıracaklarına dair verilmiş herhangi kesin bir söz yoktu. Ortada bu tür açık seçik sözler olmadığı sürece, Reform denen şeyin seyyar satıcıların çığırtkanlığından öte pek bir anlamı kalmıyordu; bu ise, aklı başında herkesin gözünde bir güvensizlik işaretiydi. Frick'li erkekler açlık çeken kimseler değillerdi; ayrıca, aşırılıktan, çılgınlıktan çok, güçlü bir şüphecilikten yanaydılar; Tanrı'nın kendilerini özenle koruduğuna inanmaktan kaçınır, tersine, havanın değişkenliğinin de açıkça gösterdiği gibi, O'nun kendilerine oyun oynamayı sevdiğini düşünürlerdi.

Bu nedenlerle, Frick'lilerin zihin yapısı, gerekli çabayı harcadığı takdirde tam Mr. Solomon'un etkileyebileceği türdendi; aslında Solomon'un kendi zihni de aynı nitelikte ve daha fazla sayıda fikirlerle dolu, gökyüzü ve yeryüzü güçlerine ilişkin şüpheleri daha güçlü, daha kararlıydı. Solomon o sırada yol denetleme görevlisi olarak çalışıyordu; ağır ağır yürüyen kısa bacaklı atına binip sık sık Frick'teki taş ocaklarından taş taşıyan işçilere bakmaya gider, düşüncelere dalmış gibi gizemli bir görünüş takınarak orada durur ve siz yanılıp onun oradan, sırf içinden herhangi bir hareket arzusu gelmediği için değil de, başka bir nedenle ayrılmadığını sanabilirdiniz. Devam etmekte olan herhangi bir işe uzun uzun baktıktan sonra, gözlerini biraz kaldırıp ufka doğru diker, sonunda atının dizginlerini hafifçe sallar, kamçısıyla şöyle bir dokunup harekete geçirerek ağır ağır ilerlerdi. Bir saatin akrebi bile Mr. Solomon'dan daha hızlı hareket ederdi. Böylesine bir yavaşlıktan hoşlanan So-

lomon, yolda çit yapan ya da hendek kazan kime rastlarsa yanında durup onunla ihtiyatlı, sinsice bir sohbete girişmeyi alışkanlık edinmişti. Bu tür kimselerle konuşurken özellikle onların verecekleri haberleri dinlemek ister –daha önce duymuş olduklarını bile– ve böylece, bu haberlerin bir kısmının doğru olmadığını bildiğinden, kendisini konuştuğu kimselerin hepsinden üstün hissederdi. Ancak, bir gün arabacı Hiram Ford'la konuşurlarken bilgi veren taraf Solomon'un kendisi oldu. Hiram'a ellerinde aletlerle ve değneklerle etrafı kolaçan eden adamlar görüp görmediğini sordu; bu adamlar kendilerine demiryolu görevlileri diyorlardı, ama gerçekte kim oldukları ya da ne yapmak istedikleri bilinmezdi ki. Demiryolu yapacağız diye, Lowick köyünü parça parça edip altını üstüne getireceklerdi belki de.

Arabasıyla atlarını düşünen Hiram, "Ne yani, o zaman bi yerden öbrüne gidilemez kim" dedi.

"Tek adım bile atılamaz" dedi Mr. Solomon. "Köyün o güzelim tarlaları da parçalara bölünecek! Tipton'a gitsinler onlar diyorum ben. Ama işin içinde ne var bilinmez ki. Ulaşım diye tutturmuşlar; ama uzun vadede zarara uğrayacak olanlar, tarlalar ile yoksul insanlar."

Londra'yı zihninde hayal meyal ülkenin tüm düşmanlarının merkezi gibi gören Hiram, "Bunlar Lundra'dan geliyo bence" dedi.

"Hiç şüphen olmasın. Duyduğuma göre Brassing taraflarında etrafı kolaçan ederlerken, köylüler bunların üstlerine yürümüş, yanlarındaki o göz delikli aletleri kırıp adamların hepsini kovalamışlar; akıllarını başlarına alsınlar da, bir daha oralara uğramasınlar diye."

Durumu gereği Hiram'ın eğlence olanakları pek sınırlıydı; "Çok eğlinceli bişiğ olmuştur mutlak" dedi.

"Ben kendim karışmak istemem; ama bazı kimseler var, onlar memleketin eski güzel günlerinin geçtiğini söylüyor; işaretler de öyle; her taraf sağı solu ayakları altında çiğneyen, her yeri demiryollarıyla bölmek isteyen bu adamlarla dolu; bütün bunlar, ufak yolları yok edecek büyük yollar yapmak uğruna. Sonra bir bakacaksın, buralarda ne atlı araba kalmış ne de şaklatacak bir tek arabacı kırbacı."

Solomon dizginleri sallayarak atını sürüp giderken Hiram, "Emme onlar işi daha bu kerteye vardırmadan, ben gırbacımı gulaklarının dibinde bi şaklatırım kim, görürler bak" dedi.

Isırgan otu tohumları için toprağı derin kazmak gerekmez. Bu kırsal yörelerin demiryolları uğruna yok edilmesi, yalnızca Ağırlıklar ve Tartılar Meyhanesi'nde tartışılmıyor; hayvanlara kışlık yem olacak otların biçildiği tarlalarda bir araya geldiklerinde yıl boyunca bulamadıkları görüşme fırsatına kavuşan ırgatlarca da konuşuluyordu.

Mr. Farebrother'ın Mary Garth'la görüştüğü ve Mary'nin Fred Vincy'ye olan duygularını itiraf ettiği günü izleyen günlerden birinin sabahında Mr. Garth bir iş için Frick taraflarındaki Yoddrell'in çiftliğine gitmişti. Yapacağı iş, Lowick Konağı'na ait, köyden epeyce uzak bir araziyi ölçüp değerlendirmekti. Caleb Garth bu araziyi Dorothea için iyi bir fiyattan satacağını umuyordu (itiraf etmek gerekir ki Caleb'in gönlü, araziyi koparabileceği en yüksek fiyata demiryolu şirketlerine satmaktan yanaydı). İki tekerlekli tek atlı arabasını Yoddrell'in orada bıraktı; yanında yardımcısı ve ölçme zinciriyle, çalışma yerine doğru yürürlerken demiryolu şirketinin görevlilerine rastladı; adamlar o sırada su terazilerini ayarlıyorlardı. Kısa bir hoşbeşin ardından Caleb onların çok geçmeden kendi ölçüm yapacağı yere kadar ilerleyeceklerini ve yeniden karşılaşacaklarını hesaplayarak oradan ayrıldı. Hafif bir yağmurdan sonra griye bürünen, saat on iki sularında bulutların bir parça aralanmasıyla nefis bir görünüm alan sabahlardan biriydi; patikalara, yol boyunca uzanan yeşil çitlere, her yana, tatlı bir toprak kokusu yayılıyordu.

Bu hoş koku, eğer ne yapacağını boş yere düşünüp durmaktan içi iyice daralmış olmasaydı, atını patikalardan sürerek yaklaşan Fred Vincy'ye daha da tatlı gelecekti. Bir yandan babası derhal rahipliğe başlamasını istiyor; öte yandan Mary, eğer rahip olursa kendisini terk edeceği tehdidinde bulunuyor; iş dünyası ise, sermayesi olmayan, herhangi bir iş için gerekli becerileri kazanmamış bir gence fazla bir ihtiyaç duymuyordu. Fred'in sıkıntısını daha da artıran bir şey de, oğlunun artık isyankârlığı bıraktığına güvenen babasının kendisine iyi davranmaya başlamış olmasıydı; Fred'i av tazılarına bakması için bu güzel geziye yollayan da oydu. Nasıl bir işe gireceğine karar vermiş bile olsa, bunu babasına nasıl söyleyeceği de bir sorundu. Ancak kabul etmek gerekir ki, önce bir karar vermeliydi ve bu, çözülmesi daha güç bir sorundu: İyi bir göreve atanmasını sağlayacak yakınları olmayan bir genç,

din hizmetleri dışında hem saygın, hem dolgun ücretli hem de özel bir bilgi istemeyen bir işi nereden bulacaktı? Bu ruh hali içinde Frick'in yakınından geçen patikalarda yol alırken, acaba Mary'yle konuşmak için Lowick Konağı tarafından mı dolaşsam diye düşündüğü sırada atını biraz yavaşlatmış, çitlerin üstünden ilerideki tarlalara bakıyordu. Birden dikkatini çeken bir ses duydu; solundaki bir tarlanın uzak ucunda, üstlerinde uzun işçi ceketleri, ellerinde yabaları, altı yedi köylünün saldırgan tavırlarla dört demiryolu görevlisine doğru yürüdüklerini gördü. O sırada Caleb Garth ile yardımcısı hızla tarlayı geçerek tehdit altındaki demiryolculara yardıma gidiyorlardı. Fred tarlanın giriş yerini bulmaya çalışırken biraz gecikince, atını dörtnala kaldırdıysa da onlara yetişemedi; oraya vardığında, öğlen biralarını mideye indirdikten sonra kuru ot yığınlarını altüst etme işini bırakıp gelmiş olan o ırgatlar, ellerinde yabalarla demiryollarının adamlarını kovalıyorlardı. Saldırganlar Caleb Garth'ın emri üzerine su terazisini toplayan on yedi yaşındaki yardımcısını yere sermişlerdi ve delikanlı orada çaresiz yatıyor gibiydi. Demiryolcular üstlerindeki kısa ceketlerle köylülerden daha hızlı koşuyorlardı; Fred birden ırgatların önünü kesip, atını üstlerine sürdü ve onları dağıtarak demiryolcuların geri çekilmelerine yardımcı oldu. Sonra atını bozguna uğrayan köylülerin peşinden sürüp kamçısını bir o yana bir bu yana indirerek, "Sizi kafasız budalalar, ne yaptığınızı sanıyorsunuz siz, ha?" diye bağırdı. "Sulh yargıcının önüne çıkarıldığınızda hepinizin aleyhine tanıklık edeceğim. Gördüğüm kadarıyla vurup öldürdünüz o delikanlıyı. Bölgeye gelecek bir sonraki gezici mahkeme hepinizin asılmasına karar verecek." Sonradan bu sözlerini hatırlayınca çok gülmüştü.

Fred ırgatları çalıştıkları tarlaların girişinden içeriye sürmüştü; artık güven içinde kafa tutabileceği bir uzaklıkta olduğunu düşünen Hiram Ford, dönüp, Homerosvari bir meydan okuduğunu bilmeden, kendisine doğru bağırmaya başlayınca atını dizginledi.

"Korkağın tekisin sen" diyordu Hiram; "atından in aşağı da, bir iki raunt dövüşüp gösteriim gününü sana; ama atsız, gamçısız gelmeğe cesaret edemen ki sen. Gel de, paçavranı çıkarim senin şöğle bir."

Yumruğunun gücünü, rahiplik yapıyor olsa "aziz kardeşlerim" diye hitap edeceği bu insanların hepsiyle başa çıkabilecek kadar

iyi kullanacağını düşünen Fred, "Bir dakika bekleyin, hemen geri gelip isterseniz sırayla hepinizle yumruk yumruğa birer raunt dövüşürüm" dedi. Ama şimdi hızla Caleb'in ve yerde yatan delikanlının yanına dönmek istiyordu.

Yardımcı delikanlının ayak bileği burkulmuştu ve büyük bir acı içindeydi; ama başka yerine bir şey olmamıştı; Yoddrell'lere gidip orada bileğine baktırması için Fred onu atına bindirdi.

"Atı ahıra koysunlar; bir de arazi ölçümü yapan adamlara söyle, aletlerini almaya gelebilirler artık; ortalık temizlendi" dedi.

Caleb, "Hayır, hayır; bak, kırılmış şeyler var burada" diye atıldı. "Bugün işlerine devam edemezler ve böylesi daha iyi. Şunların hepsini al da, önüne, eyerin üstüne koy, Tom. Senin geldiğini görünce adamlar geri dönerler" dedi.

Tom atı sürüp uzaklaşırken Fred, "Tesadüfen tam zamanında burada olduğuma sevindim, Mr. Garth" dedi. "Süvari alayı vaktinde yetişmeseydi, kim bilir neler olurdu."

"Evet, evet, şansımız varmış" dedi Caleb; pek dalgın konuşuyor, bu olayın çıktığı sırada çalışmakta olduğu noktaya doğru bakıyordu. "Ama –lanet olsun– hep insanların kafasızlığından bunlar, bugünkü işimi engellediler. Ölçüm zincirinin ucunu tutacak bir yardımcı olmayınca devam edemem ki. Fakat!" Sanki Fred'in varlığını unutmuş gibi yüzünde öfkeli bir ifadeyle işyerine doğru yürümeye başlamıştı ki, birden ona dönerek hızla, "Bugün yapacak ne işin var senin, delikanlı?" diye sordu.

Babasına yardım edecek olursa, Mary'nin gönlünü kazanacağını düşünerek Fred, "Hiçbir işim yok, Mr. Garth. Size zevkle yardım edebilirim; izin verir misiniz?" dedi.

"Peki, ama yerlere eğilmeye ve sıcaktan terlemeye aldırmayacaksın."

"Hiçbir şeye aldırmam. Yalnız, önce gidip bana meydan okuyan şu iriyarı adamla dövüşmek istiyorum. İyi bir ders olacak ona. Beş dakika sürmez."

Caleb sesine elinden gelen en kesin ifadeyi vererek, "Saçmalama!" dedi. "Ben gidip onlarla kendim konuşacağım. Hep cahillikten işte. Biri bunlara yalan yanlış şeyler söylüyordur. Zavallı budalaların dünyadan haberleri yok."

"Öyleyse ben de sizinle geleyim."

"Hayır, hayır; sen olduğun yerde kal. Senden gelecek taze kuvvete gerek yok. Ben kendim halledebilirim."

Caleb güçlü kuvvetli bir adamdı ve başkalarına zarar vermek ile nutuk atmak zorunda kalmak korkusu dışında, neredeyse korku nedir bilmezdi. Ama şimdi gayret edip küçük bir uyarı konuşması yapmanın kendisi için bir görev olduğunu hissediyordu. Caleb'in ruhsal yapısında işçiler hakkında katı fikirlerle, onlara duyduğu içten hoşgörü olağanüstü şekilde birbirine karışmış durumdaydı; her zaman çalışkan bir adam olmaktan ileri gelen bir karışımdı bu. Gün içinde çok iş çıkarmanın ve işi iyi yapmanın işçilerin sağlık ve refahlarının bir parçası olduğuna inanırdı; bu inanç kendi mutluluğunun da başlıca kaynağıydı; ama yüreğinde onlara karşı güçlü bir yakınlık ve ortaklık duygusu da vardı. Şimdi ırgatlara yaklaşırken, işlerinin başına dönmemiş olduklarını gördü; köylülerin bir aradayken yaptıkları gibi, her biri ötekinden iki üç metre mesafede, omzunu arkadaşına doğru çevirmiş, ayakta duruyorlardı. Suratlarını iyice asmışlar, bir eli cebinde, ötekini yeleğinin düğmeleri arasına sokmuş, hızlı adımlarla kendilerine doğru yürüyen Caleb'e bakıyorlardı. Aralarına gelip durduğunda Caleb'in yüzünde her zamanki yumuşak ifade vardı.

Her zaman kullandığı kısa cümlelerle, "Ne var, ne oluyor size, çocuklar, nasıl bir iştir bu?" diye söze başladı; Caleb böyle kısa cümlelerle konuşmayı sever, tıpkı bir sürü kökü olan ama su yüzünde yalnız başını gösteren bitkiler gibi, bunların altlarına pek çok anlam yüklediğini düşünürdü. "Böyle bir hatayı nasıl yaptınız? Birileri yalan söylemiş size. O adamların kötü bir şey yapmak istediklerini düşündünüz siz."

Irgatlardan her biri kendi ağırkanlılık derecesine göre arada bir yükselttiği sesiyle "He, ya!" diye Caleb'e karşılık veriyordu.

"Saçma! Öyle bir şey yok! Onlar demiryolunun gideceği yönü anlamaya çalışıyorlar. Bakın çocuklar, demiryolunu engelleyemezsiniz: Sizin hoşunuza gitsin, gitmesin, yapılacak. Eğer karşı çıkıp savaşırsanız, başınızı derde sokarsınız. Yasalar bu adamların buradaki tarlalara gelmelerine izin veriyor. Tarla sahiplerinin bir şey söyleme hakları yok. Adamların işini engellerseniz, polisle, Yargıç Blakesley'yle başınız derde girer. Kelepçeydi, Middlemarch hapishanesiydi, uğraşıp durmak zorunda kalırsınız. Şimdi biri çıkıp sizi ihbar etse, başınız belaya girdi demektir."

Caleb bu noktada biraz durdu; belki en usta hatipler bile, onun içinde bulunduğu durumda ne bu kısa susuşundan ne de çizdiği tablodan daha iyisini beceremezlerdi.

"Ama neyse ki ben biliyorum, sizin niyetiniz kimseye zarar vermek değildi. Birileri size demiryolunun kötü bir şey olduğunu söylemiş. Bu bir yalan. Oraya buraya, şuna buna bir parça zararı dokunabilir belki – tıpkı gökteki güneşin de yaptığı gibi. Ama demiryolu aslında iyi bir şey."

İşçiler bira içmeye gittiklerinde geride kalarak biçilmiş otlarını çevirip havalandırmaya devam eden yaşlı Timothy Cooper, "He, ya! Zengin adamların para gazanması içun eyi" dedi. "Çocukluğumdan belli neler neler gördüm ben – savaşı, barışı, su kanellerini; sonracığma yaşlı Gıral George'u, gıral naybini, yeni Gıral George'u, derken yeni bi adla, yeni bi gıralı – hepisini gördüm; fakir fukara içun heç bi şey değeşmedi. Kanellerin onnara ne faidesi oldu kim? Fakirlere ne yeğcek et gitirdi, ne domuz bastırması ne de bi yana goymaya yetcek gadar ücüret. Aç durup az bi para artırmadılarsa, vay hallarına. Benim gençlimden berrim fakir fukeranın geçimi daha bilem zorlaştı. Demiryolundan sora da böğle olcak. Yoksullar daha da biter olcaklar. Amma, o adamlara bulaşmak aptallık; burdaki çocuklara da böğle didim. Bu dünya, böyük adamların dünyası. Amma, sen de böyükleri tutuyon, Garth Efendi, onnarı tutuyon, yaa."

Timothy yaşlı, ama sırım gibi bir ırgattı; biriktirdiği paraları çorap içinde saklayan, ıssız bir kulübede yaşayan, hiçbir süslü sözün etkisi altında kalmayan, Akıl Çağı ile İnsan Hakları'ndan epeyce nasibini almışçasına derebeyliğe inanmayan ve derebeylik ruhundan uzak, o yıllarda türüne az da olsa hâlâ rastlanan bir adamdı. Caleb şimdi, karanlık çağlarda mucizelerin yardımı olmaksızın köylülerin mantığına seslenerek onları bir şeye ikna etmeye çalışmış insanların sık yaşadıkları bir sıkıntıyla karşı karşıyaydı: Bu köylülerin güçlüklerle dolu uzun bir hayat sonrasında öğrendikleri, doğruluğu inkâr edilemeyecek gerçekler vardı ve onlar, sizin toplumsal yarar hakkında düzgün sözlerle ve zekice ileri sürdüğünüz, ama kendilerinin doğruluğunu içlerinde hissetmedikleri bir görüşünüzün tepesine bu gerçekleri devasa birer tokmak gibi indiriverirlerdi. Timothy'ye karşı kullanmak istese bile, Caleb'in o sırada aklına gelen samimiyetsiz, basmakalıp bir söz yoktu; tüm bu tür güçlüklere o, başka bir yola sapmadan, sırf "işini" sadakatle yapmaya devam ederek göğüs germeye alışmıştı. Timothy'ye şöyle bir karşılık verdi:

"Hakkımda iyi şeyler düşünmüyorsan, zararı yok, Tim; şu anda konumuz bu değil. Fakir fukaranın hali kötü olabilir, kötüdür de; ama buradaki çocuklar kendilerini daha kötü bir duruma düşürecek şeyler yapmasınlar istiyorum ben. Sığırların yükü ağır olabilir ama o yükün bir kısmı da kendi yemleriyse, fırlatıp yol kenarındaki çukura atmaktan bir fayda gelmez onlara."

İşin nereye varacağını görmeye başlayan Hiram, "Biz sırf bi parça eğlenek demişdik; başgaca bi niyetimiz yoktu" dedi.

"Pekâlâ, siz bir daha müdahale etmeyeceğinize söz verin, ben de icabına bakar, onların sizi şikâyet etmelerini önlerim."

"Ben heç müdağle itmedim, söz filan virmeme hacet yoh" dedi Timothy.

"Tamam. Ama diğer herkes versin. Hadi bakalım, bugün benim de sizinki kadar çok işim var; daha fazla vakit kaybedemem. Söyleyin, polis gelmeden de rahat duracaksınız, tamam mı?"

Caleb onlardan, "He, duracağık, istediklerini yapabiliğler, biz heç karışmayacağık" şeklinde bir söz aldıktan sonra hızla tarlanın girişine gelip orada kendisini izleyen Fred'in yanına döndü.

Birlikte çalışmaya gittiler; Fred canla başla Caleb'e yardım etti. Keyfi yerine gelmişti; ıslak toprakta ayağı kayıp çitin altına düşmek de, o güzel yazlık pantolonunu kirletmek de çok hoşuna gitmişti. Neşesini yerine getiren, çıkan kavganın başarıyla sonuçlanmış olması mıydı, yoksa Mary'nin babasına yardım etmekten duyduğu sevinç mi? Hayır, onun sevincinin gerisinde bunlardan daha fazla bir şey vardı. O sabah orada olup bitenler, umutsuzluk içindeki Fred'in hayalinde kendisine birkaç bakımdan cazip gelen yeni bir iş olanağı tasarlamasına yardım etmişti. Emin değilim ama Mr. Garth'ın zihnindeki harekete geçen bazı teller, bir zamanlar olduğu gibi, yeniden belli bir hedefe doğru –şimdi Fred'in de aklına gelen düşünceye doğru– titreşmeye başlamıştı. Çünkü güçlü etkiler uyandırabilen bir olay, gazyağına bulanmış paçavraları tutuşturan ateşten farksızdır. Fred ihtiyacı olan o ateşi kendisine demiryollarının sağlamış olduğunu düşündü hep. Ama ikisi de, yaptıkları iş konuşmayı gerektirmedikçe, sessizce çalışmaya devam ettiler. Sonunda her şeyi bitirip oradan uzaklaşırlarken Mr. Garth, "Böyle bir iş yapmak için bir gencin üniversite mezunu olmasına gerek yokmuş, ha, Fred?" dedi.

"Keşke bu işe üniversiteye gitmeyi düşünmeden önce girmiş olsaydım" dedi Fred. Bir an durdu, ardından daha tereddütlü bir

tavırla, "Sizin mesleğinizi öğrenmek için yaşım fazla mı büyük, Mr. Garth?" diye sordu.

Mr. Garth gülümseyerek, "Benim mesleğimin pek çok yönü var, evlat. Bildiğim şeylerin büyük bir kısmı, yalnızca tecrübeyle öğreniliyor; onları kitaplardan öğrenir gibi öğrenemezsin. Ama gereken temeli atmak için yeteri kadar gençsin daha" dedi. Caleb bu son cümleyi üstüne basa basa söyledi ama ardından biraz tereddüt ederek sustu. Bir süredir Fred'in artık rahipliğe karar vermiş olduğunu sanıyordu.

Fred daha büyük bir hevesle, "Sizce, gayret eder, çalışırsam, bu alanda iyi bir şeyler yapabilirim, öyle değil mi?" dedi.

Caleb başını bir yana çevirip sesini alçalttı ve son derece derin, dindarca bir şey söylediğini düşünen bir kimsenin tavrıyla, "Bu sana bağlı" dedi. "İki şeyden emin olman gerekiyor: Birincisi, işini sevmeli, gözünün ucu sürekli başka yerde olup benim kendi oyunum başlasın artık, diye beklememelisin. Öteki ise işinden dolayı utanmamalı, başka bir şey yapmanın sana daha büyük bir itibar kazandıracağını düşünmemelisin. Kendi işinden ve onu iyi yapmayı öğrenmiş olmaktan dolayı gurur duymalı, sürekli olarak 'Şu ya da bu iş de var aslında; eğer şunu ya da bunu yaparsam, çok daha başarılı olabilirim belki' dememelisin. Bir kimse ne olursa olsun, eğer üstüne aldığı işi iyi yapmıyorsa benim gözümde beş para etmez." Bu noktada Caleb'in dudaklarında acı bir ifade belirdi ve parmaklarını şakırdatarak, "O kişi ister başbakan olsun, isterse görevi kuru ot yığınlarının üstlerini örtmek olan bir ırgat" diye ekledi.

Fred tartışmayı bir adım ilerletmek niyetiyle, "Rahip olsam, işimi iyi yapabilirim diye hiçbir his yok benim içimde" dedi.

Caleb ters ters, "O zaman vazgeç, evlat; yoksa için hiçbir zaman rahat olmaz. Ya da, *olursa*, o zaman da zavallı bir sırıktan farkın kalmaz" dedi.

Fred'in yüzü kızardı; "Mary de bu konuda neredeyse aynı şeyi düşünüyor" dedi. "Mary'ye olan duygularımı biliyorsunuz sanırım, Mr. Garth. Onu her zaman herkesten daha çok sevdiğimi ve başka hiç kimseyi onun kadar sevemeyeceğimi söylersem, bana kızmazsınız umarım."

Fred konuşurken Caleb'in yüzündeki ifade giderek gözle görülür biçimde yumuşuyordu. Ama başını vakur bir tavırla ağır ağır dön-

dürdü ve "Eğer Mary'nin mutluluğunu üstlenmek niyetindeysen, işler daha da ciddileşiyor, Fred" dedi.

"Bunu biliyorum, Mr. Garth" diye atıldı Fred, "ve *onun* için elimden gelen her şeyi yaparım ben. Eğer rahip olursam benimle evlenmeyeceğini söylüyor; bu ümidi kaybedersem dünyanın hiçbir işe yaramayan en sefil adamı olurum ben. Başka bir alanda üstesinden gelebileceğim bir işe girersem çok çalışır, hakkımda iyi şeyler düşünmenize layık olmaya gayret ederim. Açık havada vakit geçirilecek bir iş yapmak isterdim. Arazi hakkında, sığırlar hakkında zaten bir hayli bilgim var. Bildiğiniz gibi, bir zamanlar kendi topraklarımın olacağına inanıyordum; evet, çok budalalık ettiğimi düşüneceksiniz, ama inanıyordum işte. Dolayısıyla bu tür bilgileri kolayca öğreneceğimden eminim; özellikle herhangi bir şekilde sizin gözetiminiz altında olabilirsem."

Caleb'in gözlerinin önünde karısı Susan'ın yüzü belirdi; "Ağır ol, evlat; bütün bunlar hakkında babana neler söyledin bakalım?" diye sordu.

"Hiçbir şey söylemedim daha. Şu anda yalnızca bekliyor, rahiplik yerine ne yapabilirim, bunu araştırmaya çalışıyorum. Babamı hayal kırıklığına uğratacağım için çok üzgünüm; ama yirmi dört yaşına gelmiş bir erkeği kendi kararını vermekte serbest bırakmak gerekir. Ben beş yaşındayken, şimdiki yaşımda bana ne tür bir işin uygun olacağını nasıl bilebilirdim ki? Üniversiteye gitmem bir hataydı."

"Ama bak, dinle, Fred; Mary'nin seni sevdiğinden ya da bir gün seninle evleneceğinden emin misin sen?"

Fred özür dileyen bir tavırla, "Mr. Farebrother'dan Mary ile konuşmasını rica etmiştim; Mary bana yasak koyduğu için, başka ne yapacağımı bilemiyordum çünkü" dedi. "Mr. Farebrother'ın söylediğine göre, doğru dürüst bir işe girebilirsem –rahiplik dışında demek istiyorum– Mary konusunda umutlu olabilirmişim. Benim önce kendimi gösterecek doğru dürüst bir şey yapmadan Mary hakkında sizi rahatsız etmemi ve hep kendi isteklerimi öne sürmemi, hoş karşılamıyorsunuz sanıyorum. Böyle davranmaya hiç hakkım yok elbette; aslında size karşı, para olarak ileride ödeyebildikten sonra bile, asla ödeyemeyeceğim bir borç altındayım zaten."

Caleb duygulu bir sesle, "Evet, var, evladım, hakkın var" dedi. "Gençler hayatta ilerlemek için yaşlılardan daima yardım isteyebi-

lirler; buna her zaman hakları var. Bir zamanlar ben de gençtim ve kimseden fazla bir yardım görmedim. Sırf dostça duygular şeklinde bir yardıma bile çok sevinirdim. Ama düşünmem gerekiyor. Yarın saat dokuzda yazıhaneme uğra da konuşalım. Dikkat et, eve değil, yazıhaneye gel."

Mr. Garth karısı Susan'a danışmadan önemli hiçbir adım atmazdı, ama itiraf etmek gerekir ki bu kez daha eve varmadan Fred hakkında kararını vermişti. Öteki erkeklerin kararlı ya da inatçı davrandıkları pek çok konuda Caleb dünyanın en uysal adamlarından biriydi. Ne tür bir et seçeceğini asla bilmezdi; Susan, tasarrufta bulunalım diye dört odalı küçük bir eve taşınmaları gerektiğini söylese, meselenin aslını astarını sormadan, "Hadi, gidip bir bakalım" derdi. Ancak, herhangi bir duygusu, bir düşüncesi kesinlik kazandı mı, tam bir despot kesilirdi. İnsanları paylarken çekingen ve yumuşak davranırdı; ama gene de çevresindeki herkes bilirdi ki, pek seyrek de olsa, bazı durumlarda Caleb kafasına koyduğu bir şeyden kesinlikle geri dönmezdi. Aslında, bir başkasının adına hareket etmediği sürece, dediği dedik bir insan olmaktan asla hoşlanmazdı. Ailede kararların doksan dokuzunu Susan Garth verirdi; ama Susan yüzüncüsünde çoğu zaman, kendisine son derece güç de gelse, kadın olarak inandığı bir ilke gereğince kocasına boyun eğmek zorunda kalacağını bilirdi.

Akşam vakti yalnız başlarına otururlarken Caleb, "Düşündüğüm şey doğru çıktı, Susan" dedi. Fred'in kendisine yardım etmesine yol açan olayları daha önce karısına anlatmış ama daha fazla bir şey söylememişti. "Çocuklar birbirlerini seviyorlarmış – Fred'le Mary yani."

Mrs. Garth elindeki işi dizinin üstüne bıraktı ve kaygılı bakışlarını düşüncelerini okumaya çalışırcasına kocasına dikti.

"İşimiz bittikten sonra Fred içini döktü bana. Rahipliğe katlanamam diyor; Mary de, rahip olursa onunla evlenmeyeceğini söylüyormuş; çocukcağız benim yanımda çalışmak ve aklını bu işe vermek niyetinde. Ben de elinden tutup onu adam etmeye karar verdim."

Mrs. Garth kararı kabullenmekle birlikte şaşkınlık da ifade eden kalın sesiyle, "Caleb!" dedi.

Mr. Garth sırtını iskemlesine iyice dayayıp dirseklerini elleriyle kavrayarak, "Çok hayırlı bir şey bu, Susan" dedi. "Fred'le uğraş-

mak benim için kolay olmayacak ama sonuç alacağımı sanıyorum. Çocuk, Mary'yi seviyor; iyi bir kadına âşık olmak büyük bir şeydir, Susan. Böyle bir aşk, kaba saba pek çok adamın hayatına çekidüzen verir."

"Mary bu konuda sana bir şey söyledi mi?" dedi Mrs. Garth; belli etmese de Mary'nin kendisiyle konuşmamış olması biraz ağırına gitmişti.

"Tek kelime söylemedi. Bir keresinde Fred hakkında onu şöyle bir yoklamış, biraz uyarıda bulunmuştum. Ama bana, kendi zevklerini düşünen, işsiz güçsüz biriyle asla evlenmeyeceğini söylediydi; o günden sonra aramızda bu hususta herhangi bir konuşma geçmedi. Ama anlaşılan Mary bu konuyu açmayı Fred'e yasakladığı için, o da Mary'yle konuşmaya Mr. Farebrother'ı yollamış. Mr. Farebrother, Mary'nin Fred'i sevdiğini ama rahip olmasını istemediğini öğrenmiş. Fred'in gönlü kesinlikle Mary'de, bunu görebiliyorum. Bu durum o çocuk hakkında iyi bir kanaat uyandırıyor bende; ikimiz de eskiden beri seviyoruz onu, Susan."

"Mary'ye yazık olacak bence" dedi Mrs. Garth.

"Neden, neden yazık olsun?"

"Çünkü Mary, Fred Vincy'den yirmi kat daha değerli bir adamla evlenebilirdi."

Caleb şaşkınlık içinde, "Nasıl yani?" dedi.

"Mr. Farebrother'ın Mary'ye tutkun olduğuna ve ona evlenme teklifinde bulunmayı düşündüğüne inanıyorum ben; ama Fred onu elçi olarak kullandığına göre, bu ümit artık ortadan kalktı demektir." Mrs. Garth çok açık ve sert konuşuyordu. Öfkeliydi, hayal kırıklığına uğramıştı ama gene de gereksiz şeyler söylemekten kaçınmakta kararlıydı.

Caleb kısa bir süre çelişkili duygular içinde sessiz durdu. Yere bakıyor, zihninde sürüp giden bir tartışmaya eşlik edermiş gibi başını, ellerini sallıyordu. Sonunda, "Farebrother'la evlenmesi beni gururlandırır, mutlu ederdi, Susan; ayrıca senin adına sevinirdim buna. Ben baştan beri senin şimdiki durum ve mevkiinin kendi asıl seviyenin altında kaldığını hissetmişimdir. Ama basit bir adam olduğum halde, benimle evlendin sen" dedi.

Kendi düzeyinin altında bir kimseye asla âşık olamayacağına inanan Mrs. Garth, "Hayatımda tanıdığım en iyi, en akıllı adamla evlendim ben" dedi.

"Gene de başkaları belki senin de daha iyi bir evlilik yapabileceğini düşünmüşlerdir. Ama sen daha iyi biriyle evlenseydin, benim halim nice olurdu düşünsene. Fred hakkında benim içime dokunan da bu işte, Susan. Fred temelde iyi bir çocuk; doğru yola sokulursa, iş yapacak kadar aklı da var. Ayrıca, kızımı çok seviyor, çok sayıyor; iş güç sahibi olması şartıyla Mary de ona bir tür söz vermiş. Diyorum ki, bu gencin hayatı bana bağlı ve ben onun için elimden gelen her şeyi yapacağım. Bu yüzden Tanrı yardımcım olsun! Benim için bu bir görev, Susan."

Mrs. Garth gözyaşı dökmeye alışkın biri değildi ama kocası daha sözlerini bitirmeden yüzünden aşağı iri bir damla yaş yuvarlandı. Değişik duyguların baskısı altında gelen ve içinde bir hayli sevgi, biraz da öfke taşıyan bir damlaydı bu.

Gözlerini acele kuruladı ve, "Senden başka kendi kaygılarını bu şekilde çoğaltmayı bir görev diye düşünecek pek az erkek vardır, Caleb" dedi.

"Başkaları ne düşünüyor, önemli değil. Yüreğimde açık seçik bir duygu var ve ben onun gösterdiği yoldan gitmeye kararlıyım. Zavallı Mary'nin her türlü sıkıntısını olabildiğince hafifletmek için umarım senin yüreğin de benimle aynı yolda olur, Susan."

Caleb iskemlesinde geriye yaslanarak kaygılı bir beklenti içinde karısına doğru baktı. Mrs. Garth ayağa kalkıp kocasını öptü ve "Tanrı senden razı olsun, Caleb! Çocuklarımızın iyi bir babaları var" dedi.

Ama odadan çıkıp gitti ve kendini tutup söyleyemediği sözlerin yarattığı baskıdan kurtulmak için bol bol ağladı. Kocasının davranışının yanlış anlaşılacağından emindi. Kendisi Fred hakkında gerçekçi ve ümitsizdi. Acaba bu tahminlerden hangisi daha doğru çıkacaktı – kendi akılcı düşüncesi mi, yoksa Caleb'in o ateşli gönül yüceliği mi?

Ertesi sabah Fred yazıhaneye gittiğinde hiç beklemediği bir sınavdan geçmesi gerekti.

"Bak şimdi, Fred" dedi Caleb, "masa başında da çalışacaksın sen. Bir hayli yazı işi oluyor. Şimdiye kadar bunları hep ben kendim yapıyordum ama artık yardıma ihtiyacım var. Hesapları anlamanı ve değerleri kafana iyice yerleştirmeni istediğim için başka bir kâtip tutmaya niyetim yok. Bu yüzden, işi üstlenmeye hazır olmalısın. El yazın ve aritmetiğin nasıl, iyi mi?"

Fred yüreğinin şöyle bir burkulduğunu hissetti; masa başında çalışabileceğini hiç düşünmemişti ama kararlı bir ruh hali içindeydi ve ürküp işten kaçmayacaktı. "Aritmetik konusunda korkum yok, Mr. Garth; şimdiye kadar hiç sıkıntım olmadı. El yazımın nasıl olduğunu biliyorsunuz sanırım" dedi.

Caleb bir kalem aldı, dikkatle inceledi ve iyice mürekkebe batırdıktan sonra, çizgili bir kâğıtla birlikte Fred'e uzattı. "Şu değerlendirme yazısından birkaç satır yaz bana; sonundaki rakamları da" dedi.

O zamanın toplumunda kibar bir beyin el yazısının okunabilir olmasının, hatta biraz kâtip yazısına benzemesinin bile, yakışık almayacağı yolunda bir düşünce vardı. Fred istenen satırları, kibarlıkta o günlerin bir vikontunun ya da piskoposunun el yazısını aratmayacak bir biçimde yazdı: Sesli harflerin hepsi birbirine benziyor, sessizler birbirinden yalnızca yukarı ya da aşağı doğru dönük oluşlarıyla ayırt edilebiliyordu; kesme işaretleri, kalın mürekkep lekeleri gibiydi, harfler ise, çizgi boyunca hizaya girmeyi küçümsüyorlardı sanki. Kısacası, ortaya çıkan yazı, yazarın ne demek istediğini önceden bilirseniz kolayca anlayabileceğiniz ve önünde saygıyla eğileceğiniz türden el yazılarından biriydi.

Baştan beri yazılanları izledikçe Caleb'in yüzündeki keder gitgide derinleşmişti ama Fred yazıyı kendisine verince, hırlar gibi bir ses çıkararak elinin tersiyle kâğıda şiddetle vurmaya başladı. Bir iş böylesine kötü yapıldı mı Caleb'in tüm yumuşak başlılığı uçup giderdi.

Gene hırlar gibi, "Bu ne!" diye bağırdı. "Düşünün, insan bu memlekette eğitime yüzlerce, yüzlerce sterlin harcıyor, ama buyurun, yetiştirdikleri adama bir bakın!" Gözlüğünü itip alnına kaldırdı; talihsiz yazıcıya bakarak daha kederli bir sesle, "Tanrı acısın bize, Fred, ama bu kadarına razı olamam ben!" dedi.

Yalnız el yazısı hakkındaki bu değerlendirme bir yana, kendisinin masa başında çalışacak bir kâtip yerine konabileceği düşüncesiyle keyfi iyice kaçan Fred, "Ben ne yapabilirim ki, Mr. Garth?" dedi.

Aklı yazının özensizliğine takılan Caleb üstüne basa basa, "Ne yapmak mı? Harfleri biçimli, satırları düzgün yazmayı öğreneceksin, o kadar" dedi; "Hiç kimse okuyamıyorsa yazı yazmanın ne yararı var?" diye sordu ve devam etti: "Herkesin işi başından aşmış

durumdayken, memleketin her yerine böyle bilmeceler göndermen mi gerekiyor senin yani? Ama insanlar bu şekilde yetiştiriliyor işte. Eğer Susan bana okuyup anlatmasa, bazı kimselerin yolladıkları mektuplarla dünya kadar vakit kaybetmek zorunda kalırdım ben. Feci bir durum, feci." Caleb bu sırada elindeki kâğıdı fırlatıp attı.

O anda gizlice içeriye bakan bir yabancı, bu öfkeli işadamıyla utançtan dudaklarını ısırdıkça sarışın yüzü gitgide pençe pençe kızaran yakışıklı delikanlı arasında geçen ilginç sahnenin ne olduğunu merak ederdi. Fred şimdi pek çok düşünceyle boğuşuyordu. Görüşmelerinin başında Mr. Garth kendisine karşı o kadar sevecen ve cesaret verici davranmıştı ki, duyduğu minnet ve ümit en yüksek noktasına ulaşmış durumdaydı; ama bunun ardından gelen düşüş de o derecede büyük oldu. Masa başında çalışacağını hiç düşünmemişti. Aslında, kibar tabakadan gençlerin çoğu gibi Fred'in gönlünde de tüm tatsızlıklardan uzak bir iş hayali yatıyordu. Eğer kendi kendisine, Lowick'e gidip orada Mary'yi göreceğine ve ona babasının yanında çalışmak için anlaştıklarını söyleyeceğine dair açık seçik ve kesin bir söz vermemiş olsaydı, ortaya nasıl bir sonuç çıkardı bilemem. Ama şimdi kendi eliyle bir hayal kırıklığına uğramak istemiyordu.

Düşünüp Mr. Garth'a söyleyebildiği tek şey, "Çok özür dilerim" oldu.

Ama Caleb yumuşamaya başlamıştı bile. Her zamanki sakin sesine dönerek, "Elimizden geleni yapmalıyız, Fred" diye söze başladı. "Düzgün yazmayı herkes öğrenebilir. Ben kendi kendime öğrendim. Kararlılıkla üstüne git; gündüz vakti yetmiyorsa, gece geç saatlere kadar otur. Sabırlı olacağız, evlat. Sen işi öğrenirken, Callum kısa bir süre daha defterlere bakmaya devam eder." Ayağa kalkarken, "Ama benim gitmem gerek şimdi" dedi. "Anlaşmamızı babana söylemeyi unutma. Biliyorsun, yazı yazmayı öğrenince, Callum'a maaş ödemekten kurtaracaksın beni; o zaman ilk yıl için sana seksen sterlin verebileceğim, sonra, daha fazla."

Fred anne babasına gereken açıklamayı yapınca gösterdikleri farklı tepkiler, kendisi için belleğinde derin izler bırakan bir sürpriz oldu. Mr. Garth'ın yazıhanesinden doğruca babasının ambarına gitmişti; haklı olarak, babasına karşı en saygılı davranış, acı haberi olabildiğince ağırbaşlı, duygusallıktan uzak bir tavırla vermek olur, diye düşünüyordu. Ayrıca, eğer görüşmeyi babasının en ciddi

olduğu saatlerde –ki bu daima ambardaki özel odasına çekildiği saatlerdi– yaparsa, kararının kesinliği daha iyi anlaşılacaktı.

Fred hemen konuya girdi ve ne yaptığını, neye karar verdiğini anlattı; sonunda da kusurlarını, yetersizliklerini kabullenerek babasını hayal kırıklığına uğratmaktan duyduğu üzüntüyü ifade etti. Gerçekten üzgündü; bu yüzden, konuşurken etkili, sade sözcükler seçiyordu.

Mr. Vincy oğlunu, ağzından hayret gösteren tek söz bile çıkmadan derin bir şaşkınlık içinde dinliyordu; tez canlı, sabırsız bir adam olduğundan sessizliği olağandışı bir heyecanın işaretiydi. O sabah işleri iyi gitmemişti; keyfi yerinde değildi; Fred'i dinledikçe dudaklarındaki hafif öfkenin şiddeti artıyordu. Fred sözlerini bitirdiği zaman neredeyse bir dakikalık bir sessizlik oldu; bu sırada Mr. Vincy önündeki bir defteri çalışma masasının çekmecesine geri koydu ve çekmeceyi dikkatle kilitledi. Sonra gözlerini oğluna dikerek, "Demek nihayet kararını verdin, öyle mi?" diye sordu.

"Evet, baba."

"Pekâlâ, o karardan caymamaya bak. Benim söyleyecek başka sözüm yok. Gördüğün eğitimi bir yana atmış oluyorsun; ben sana hayatta yükselmeni sağlayacak bir imkân verdim ama sen tutup bir basamak aşağı indin şimdi, hepsi bu."

"Sizinle farklı görüşte olduğum için özür dilerim, baba. Ben seçtiğim meslekte de rahip yardımcılığındaki kadar itibarlı, saygın bir kişi olabileceğimi düşünüyorum. Ama gene de, benim için en iyi şeyi yapmak istediğiniz için size minnettarım."

"Pekâlâ, benim söyleyecek başka sözüm yok. Bundan böyle sana hiç karışmayacağım. Ama ümit ederim ki senin de bir oğlun olduğunda, uğruna harcayacağın emeklerin karşılığını o sana daha iyi verir."

Bu söz Fred'in içine işledi. Babası şimdi, acınacak bir duruma düştüğümüz ve kendi geçmişimizi bu durumun bir parçasıymış gibi gördüğümüz zaman hepimizi pençesine alan o haksız üstünlük duygusunu kullanıyordu. Aslında Mr. Vincy'nin oğlunun geleceği hakkında istediği şeylerde kibrin, düşüncesizliğin ve bencilce bir budalalığın da bir hayli payı olmuştu. Ancak, hayal kırıklığı yaşayan bu babanın elinde hâlâ güçlü bir koz vardı ve Fred kendini beddualarla evden kovulmuş gibi hissediyordu.

Gitmek üzere ayağa kalkarken, "Evde kalmama itiraz etmezsiniz umarım, efendim?" dedi. "Size beslenme masraflarımı ödemeye yetecek kadar bir maaşım olacak; ben de ödemek isterim zaten."

Yemek masasında Fred'in yerinin boş kalacağını düşünmenin yarattığı öfkeyle aklı başına gelen Mr. Vincy, "Beslenme masrafının canı cehenneme!" dedi. "Annen evde kalmanı isteyecektir elbette. Ama unutma, benim kesemden at falan alamayacak, terzi masraflarını da kendin ödeyeceksin. Parası kendi cebinden çıkınca, bir iki takım daha az elbiseyle yetinirsin herhalde."

Fred hâlâ gitmiyordu; söylemek istediği bir şey daha vardı. Sonunda onu da söyledi.

"Umarım benimle el sıkışır ve canınızı sıktığım için beni bağışlarsınız, babacığım."

Mr. Vincy iskemlesinden doğrulmadan başını kaldırıp kendisine yaklaşan oğluna şöyle bir göz attı, sonra elini uzatarak acele, "Evet, evet, keselim artık" dedi.

Fred annesiyle çok daha uzun konuştu; ona daha çok açıklamada bulundu; ama Mrs. Vincy teselli olacak gibi değildi; gözlerinin önüne belki de kocasının aklından bile geçmeyen şeyler getiriyor, Fred'in kesinlikle Mary Garth'la evleneceğini; Garth'lar ve onların yaşam tarzlarının sürekli etkisi altında bundan böyle oğlunun kendi hayatının da tatsızlaşacağını; o güzel yüzü ve alımlı havasıyla "Middlemarch'taki herkesin oğlundan kat kat üstün" olan sevgili Fred'in, sıradan görünüşleri ve özensiz kılık kıyafetleri bakımından gitgide Garth'lara benzeyeceğini düşünüyordu. Ona kalırsa, iyi bir damat adayı olan Fred'i ele geçirmek için ortada bir tuzak vardı; ama bu hususta fazla konuşmaya cesaret edemiyordu, çünkü daha önce ufak bir imada bulunduğunda, Fred o zamana kadar hiç görmediği ölçüde büyük bir öfkeye kapılmıştı. Mrs. Vincy kızgınlığını belli etmeyecek kadar yumuşak huylu bir kadındı, ama şimdi mutluluğunun bir yara aldığını hissediyordu; birkaç gündür ne zaman Fred'e baksa, oğlu hakkında sanki uğursuz bir kehanette bulunulmuş gibi gözleri doluyordu. Belki de Fred annesine, bu hassas iş konusunu babasına bir daha açmaması için uyarıda bulunduğundan, Mrs. Vincy'nin her zamanki neşesinin yerine gelmesi biraz uzun sürdü. Fred ona, verdiği kararı babasının kabul edip kendisini bağışladığını söylemişti; kocası eğer Fred'e öfkelenmiş olsaydı, kendisi o zaman sevgili oğlunu canla başla savunurdu.

Dördüncü günün sonunda, Mr. Vincy, "Hadi, Lucy, sevgilim, bu kadar kederlenme. Şimdiye kadar hep şımarttın sen bu oğlanı; bundan sonra da şımartmaya devam etmen gerekiyor" dediği zaman,

Mrs. Vincy'nin o güzel gerdanı ve çenesi yeniden titremeye başladı ve, "Daha önce hiçbir şey bana bu kadar acı gelmemişti, Vincy; bir tek Fred'in hastalığı dışında" diye karşılık verdi.

"Hadi hadi, sıkma canını! Çocuklarımızın başımıza her zaman dert çıkarabileceklerini unutmamalıyız. Karşımda keyifsiz görünerek durumu daha da zorlaştırma."

Bu uyarıyla canlanan Mrs. Vincy, kabarmış tüylerini yatıştıran kuşlar gibi şöyle bir silkinerek kendine çekidüzen verirken, "Peki, öyle olsun" dedi.

Mr. Vincy evin neşesine bir parça homurtu sokuşturmak isteğiyle, "Çocuklardan biri hakkında sızlanmaya başlamak yetmiyor ki. Fred gibi Rosamond'un durumu da kötü" dedi.

"Evet, zavallıcık. Bebek konusunda hayal kırıklığına uğramış olması içime dokundu doğrusu ama neyse ki kolay atlattı."

Mr. Vincy, "Bebekmiş! Lydgate'in doktorluk işini yüzüne gözüne bulaştırdığı açıkça ortada; duyduğuma göre borca da giriyormuş" dedi. "Bu günlerde Rosamond koca bir masalla karşıma dikilecektir. Ama benden beş para koparamazlar. Lydgate'in kendi ailesine gitsinler. Bu evlilik benim hiç hoşuma gitmemişti zaten. Ama şimdi bir şey söylemenin yararı yok. Zili çal da limon iste, Lucy; şu kasvetli halini de bir yana bırak artık. Yarın Louisa'yı da alıp seni arabayla Riverston'a gezmeye götüreceğim."

BÖLÜM 57

"Daha sekiz yaz bile geçirmeden dünyada
Bir isim gelip ruhlarında kök saldı onların
Ve titretip tüm goncaları güzel çiçekler açtırdı
Doldurduğu can veren havasıyla orada:
Şanlı Evan Dhu'yu, onlara anlatan
Ve o sevimli Bradwardine'i ve Vich Ian Vor'u
Ve çocukluklarının küçük dünyasını dağıyla, kayaları,
Gölleriyle doldurup büyük bir ülkeye dönüştüren –
Ayrıca macera, aşk ve inançla daha da genişleten
Walter Scott'a duyulan – ki bu çok uzaklarda yaşayan insan,
Göndermişti onlara tüm bu büyük sevinçleri ve soylu kederleri.
O kitaba veda etmek zorundalar şimdi,
Ama günbegün, iri örümcekler gibi çarpık giden
Satırlarla yazdılar o öyküyü Tully Veolan kalesinden."

Lowick'teki rahip evine gittiği akşam Fred Vincy, yaya olarak (binecek atı olmayınca kibar bir gencin bile ara sıra yürümek zorunda kalabileceği bir dünyada yaşadığımızı anlamaya başlamıştı artık Fred) saat beşte yola çıktı, ama geçerken önce Garth'lara uğradı, çünkü Mary'yle arasındaki yeni ilişkiyi Mrs. Garth'ın gönül rahatlığıyla benimsediğinden emin olmak istiyordu.

Tüm aile kedileri ve köpekleriyle birlikte meyve bahçesindeki o koca elma ağacının altındaydı. En büyük oğulları Christy kısa bir tatil için evde olduğundan, Mrs. Garth tam bir bayram havası yaşıyordu. Öğretmenliği dünyanın en güzel işi sayan Christy, annesinin gözbebeği ve gurur kaynağıydı ve niyeti, edebiyat alanında çalışarak Richard Porson kadar büyük bir bilgin olmaktı. Bu yüzden eğitimci annesine göre Christy şimdi sırf oradaki varlığıyla zavallı Fred'e yönelik canlı bir eleştiri ve onun bakıp ders alması gereken örnek bir gençti. Christy'nin kendisi son derece gösterişsiz bir delikanlıydı; geniş omuzları, köşeli alnı ve Fred'in ancak omzuna gelen boyuyla, annesinin tam bir erkek kopyasıydı. Bu durum onun

Fred'den üstün sayılmasını güçleştiriyordu; ancak, Christy üstünlüğe, gösterişe pek önem vermediğinden, Fred'in okuma yazmaya ilgisizliğine zerre kadar aldırdığı yoktu; istediği tek şey, ona biraz yaklaşacak kadar uzun boylu olmaktı. Şimdi annesinin iskemlesinin yanında yere uzanıp hasır şapkasıyla gözlerini kapamış yatıyor; bu sırada Jim de iskemlenin öteki yanında, pek çok gencin hayatının başlıca mutluluk kaynağı o sevgili yazarın bir kitabını okuyordu. Yüksek sesle okuduğu bu kitap 'Ivanhoe' idi ve Jim turnuvadaki o harika okçuluk yarışı sahnesindeydi; ama okuması, koşup kendi eski okunu ve yayını getiren Ben tarafından sık sık kesiliyordu. Ben, rastgele yaptığı ok atışlarına herkes baksın diye yalvarıyor; Letty, zihnini işlek ama biraz yüzeysel bulduğu melez köpekleri Brownie dışında bu atışlarla hiç kimsenin ilgilenmediğini görerek kardeşinin korkunç derecede tatsız davrandığını düşünüyor; o sırada güneşte yatan, tüyleri kırlaşmış Newfoundland cinsi köpekleri, ileri yaşlılığın verdiği umursamazlık içinde, çevresinde olup bitenleri donuk bakışlarla izliyordu. Ağzıyla göğüslüğündeki hafif işaretlerden, şimdi çay masasında duran kıpkırmızı bir küme kirazın toplanmasına yardım ettiği anlaşılan Letty'nin kendisi ise, gözlerini açmış otların üzerinde oturduğu yerden, okunan kitabı dinlemekteydi.

Ancak, Fred Vincy'nin gelişiyle ilgi odağı aniden değişti. Bir bahçe taburesine oturup oraya Lowick rahip evine giderken uğradığını söyleyince, Ben yayını yere fırlattı; onun yerine, kucağına gelmekte gönülsüz davranan büyükçe bir kedi yavrusunu yakaladı; Fred'in ileriye uzattığı bacağına ata biner gibi oturarak, "Beni de oraya götür!" dedi.

"N'olur beni de" dedi Letty.

"Sen Fred'le ikimiz kadar hızlı yürüyemezsin" dedi Ben.

Kız olmaktan dolayı küçümsenmeye sık sık direnmek zorunda kalan Letty, "Evet, yürüyebilirim. Benim de gidebileceğimi söyle anne, lütfen" dedi.

Jim, kendisini budala gözüyle baktığı kardeşlerinden üstün sayan bir tavırla, "Ben Christy'yle kalıyorum" deyince, Letty elini başına koyup kıskançlığın verdiği bir kararsızlıkla bir Jim'e, bir Ben'e baktı.

Christy kollarını açarak, "Hadi, hep birlikte Mary'yi görmeye gidelim" dedi.

"Hayır, evladım, oraya böyle sürü sepet gidemeyiz. Sonra, senin bu eski Glasgow elbisenle kesinlikle olmaz. Ayrıca, baban eve gelecek. Bırakalım Fred tek başına gitsin. Mary'ye senin geldiğini söyleyebilir, o zaman Mary yarın eve dönecektir."

Christy bir kendi pantolonunun yıpranmış dizlerine baktı, bir de Fred'in beyaz güzel pantolonuna. Fred'in pantolonunun kesimi, bir İngiliz üniversitesinde okumanın üstünlüğünü taşıyordu; sıcaktan bunalmış görünürken saçlarını mendiliyle geriye doğru atışında bile bir zarafet vardı onun.

Mrs. Garth, "Çocuklar, hadi koşup gidin şimdi; hava çok sıcak, büyüklerin yanında durulacak gibi değil. Ağabeyinizi götürüp tavşanları gösterin ona" dedi.

Christy annesinin niyetini anladı ve çocukları hemen oradan uzaklaştırdı. Fred, söyleyeceği bir şey varsa söyleyebilsin diye Mrs. Garth'ın kendisine bir fırsat vermek istediğini düşündü; ama yalnızca, "Christy'nin gelişine ne kadar sevinmişsinizdir!" diyebildi.

"Evet; beklediğimden erken geldi. Posta arabasından saat dokuzda inmiş, babası tam evden çıktıktan sonra. Sabırsızlıkla bekliyorum; Caleb gelse de Christy ne harika bir gelişme gösteriyor, kendisinden dinlese. Geçen yılki okul masraflarını özel dersler vererek kendisi karşılamış; aynı zamanda derslerine de çok çalışıyormuş. Yakında bir özel öğretmenlik işi bulup yurtdışına gitmeyi ümit ediyor."

Bu sevindirici gerçekleri fazlaca ilaç tadında bulan Fred, "Christy harika bir genç. Hiç kimseye de sıkıntı verdiği yok" dedi. Hafif bir duraklamanın ardından, "Ama korkarım, siz benim Mr. Garth'ın başını bir hayli sıkıntıya sokacağımı düşünüyorsunuz, Mrs. Garth" diye ekledi.

Mrs. Garth, "Caleb zahmete katlanmayı sever; kendisinden istenen şeyleri fazlasıyla yapan insanlardandır o" diye yanıt verdi. Bir şeyler ördüğü için Fred'in yüzüne bakmak ya da bakmamak kendisine bağlıydı; insan konuşurken sözlerine karşısındakine ders olacak anlamlar yüklemekte kararlıysa, onunla göz göze gelmemek her zaman çok işine yarar. Mrs. Garth kendini tutmak ve fazla konuşmamak niyetindeydi ama gene de biraz olsun Fred'in aklını başına getirecek bazı şeyler söylemek istiyordu.

Mrs. Garth'ın kendisini bir parça paylamaya hazırlandığını sezen Fred hafifçe cesarete gelerek, "Biliyorum, benim yardım hak eden

biri olmadığımı düşünüyorsunuz siz, Mrs. Garth. Yardımlarını en çok istediğim insanlara karşı elimde olmadan son derece kötü davrandım ben. Ama Mr. Garth ile Mr. Farebrother gibi iki kişi benden ümitlerini kesmediklerine göre, ben de kendimden ümidi kesmek için bir neden görmüyorum" dedi. Bu iki erkeği Mrs. Garth'a örnek göstermenin işe yarayabileceğini düşünmüştü.

Mrs. Garth sözcükleri gitgide daha fazla vurgulayarak, "Elbette!" dedi. "Onlar gibi iki büyüğü bir gence ellerinden gelen tüm yardımı yaptıktan sonra o genç kendini ziyan eder de onların emeklerinin boşa çıkarırsa, suç kendisinin demektir."

Fred bu sert sözler karşısında biraz şaşırmıştı ama yalnızca, "Ben kendimin böyle olmayacağını ümit ediyorum, Mrs. Garth; çünkü Mary'yle evlenebileceğime dair güvenim bir parça arttı şimdi. Mr. Garth size anlatmadı mı bunu? Siz de pek şaşırmamışınızdır, sanırım, öyle değil mi?" dedi. Fred bu son söylediğiyle saf saf, kendisinin Mary'ye olan aşkını belki annesinin de bildiğini anlatmak istemişti.

Mrs. Garth, "Mary'nin sana cesaret vermiş olmasına mı şaşırmamışımdır?" diye karşılık verdi; Vincy'ler ne derlerse desinler, Mary'nin ailesinin böyle bir ilişkiyi önceden arzu etmiş olamayacaklarını Fred'in iyice anlaması gerektiğini düşünüyordu o. Bu yüzden, "Şaşırdım; itiraf edeyim ki çok şaşırdım" dedi.

Fred, Mary'yi töhmet altında bırakmamak için, "Onunla kendim konuştuğumda, Mary bana hiç cesaret vermedi – en ufak bir cesaret bile" diye atıldı. "Ama Mr. Farebrother'dan benim adıma onunla konuşmasını rica ettiğim zaman, Mary, kendisiyle evlenmem konusunda bir ümit olduğunu bana iletebileceğini söylemiş Mr. Farebrother'a."

Mrs. Garth'ın yüreğinde daha önce uyanmaya başlayan paylama arzusu henüz geçmemişti. Bu sağlıklı parlak gencin, kendisinden bahtsız ama daha akıllı kimselerin hayal kırıklıklarıyla beslenip gelişmesi; bir bülbülü öldürüp yediği halde bunun hiç farkında olmaması; öte yandan anne babasının Garth'ları oğullarını ele geçirmeye can atıyorlar sanmaları; Mrs. Garth gibi kendini tutabilen birine bile biraz fazlaca sinir bozucu geliyordu; ayrıca, Mrs. Garth'ın kocasına karşı iyice bastırıp içine attığı öfke yüreğinde mayalanıp iyice kabarmıştı. Örnek alınacak derecede iyi kadınlar da bazen kocalarına duydukları öfkeye bu şekilde günah keçileri buluyorlar.

Mrs. Garth şimdi kararlı bir sesle, "Mr. Farebrother'dan *senin* adına konuşmasını istemekle büyük hata etmişsin, Fred" dedi.

"Hata mı etmişim?" Fred birden kıpkırmızı kesildi. Korkmuştu ama Mrs. Garth'ın ne demek istediğini anlamadığı için özür dileyen bir sesle, "Mr. Farebrother ikimize de her zaman çok dostça davranmıştır; Mary'nin onu dikkatle dinleyeceğini biliyordum; ayrıca Mr. Farebrother seve seve kabul etti" diye ekledi.

Mrs. Garth, "Evet, gençler genellikle kendi istekleri dışında her şeye karşı kördürler ve isteklerinin başkalarına nelere mal olduğunu düşündükleri pek enderdir" dedi. Fred'in bilmesinin yararlı olacağını düşündüğü bu genel görüşün ötesinde bir şey söylemek istemiyordu; kaşlarını çatıp heybetli bir tavırla örgüsünü gözden geçirdi, gereksiz yere yeniden sökerek öfkesini ondan çıkardı.

"Bunun Mr. Farebrother'a nasıl bir acı verebileceğini anlayamıyorum" dedi Fred; ama gene de şaşırtıcı fikirlerin ortaya çıkmaya başladığını hissediyordu.

Mrs. Garth sözcüklerin üstüne basa basa, "Sorun tam da bu ya, anlayamıyorsun işte" dedi.

Fred kaygı içinde gözlerini bir an ufka dikti, sonra ani bir hareketle Mrs. Garth'a dönerek neredeyse sert bir sesle, "Siz Mr. Farebrother'ın Mary'ye âşık olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?" diye sordu.

Mrs. Garth örgüsünü yanına bıraktı, kollarını kavuşturdu ve, "Âşıksa eğer, başka herkes şaşırsa bile buna senin şaşırmaman gerekir, Fred" dedi. İşini elinden bırakmış olması Mrs. Garth'ta pek ender görülen bir heyecanın işaretiydi. Duyguları aslında, Fred'e dersini vermenin yarattığı memnuniyet ile biraz fazlaca ileri gitmiş olmanın yarattığı tedirginlik arasında bölünmüş durumdaydı.

Fred şapkasıyla bastonunu eline alıp hızla ayağa kalktı. Yanıt beklediğini iyice belli edercesine, "Demek, siz benim Mr. Farebrother'a engel olduğumu düşünüyorsunuz – Mary'ye de, öyle mi?" dedi.

Mrs. Garth hemen bir şey söyleyemedi. Kendisini gerçekte neler hissettiğini açıklamak zorunda kalmak gibi tatsız bir duruma düşürmüştü; ama bildiklerini gizlemesi için güçlü nedenler vardı. Ayrıca, fazla konuştuğunun farkındaydı ve bu ona özellikle ağır geliyordu. Üstelik Fred beklemedik şiddette bir tepki göstermişti ve şimdi de "Mr. Garth, Mary'nin bana olan bağlılığından memnun

gibiydi. Mr. Farebrother konusunda bir şey biliyor olamaz o" diye devam etti.

Kocasının adı geçince, Mrs. Garth içinde şiddetli bir acı hissetti; Caleb kendisinin yanlış davrandığını düşünürse, buna kolay kolay dayanamazdı. Hiç hesapta olmayan sonuçları engellemek amacıyla, "Benimkisi sadece bir tahmindi, Fred. Mary'nin bundan haberi var mı, bilmiyorum" dedi.

Ancak, gereksiz yere açtığı bu konuda kimseye bir şey söylememesi için Fred'e ricada bulunmakta tereddüt ediyordu; çünkü Mrs. Garth kendisini küçük düşürmeye alışık bir insan değildi; işte bu tereddüt sırasında, çay masasının durduğu elma ağacının altında, art arda hiç hesapta olmayan sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Hemen arkasından koşan Brownie ile otların üstünde zıplaya zıplaya yaklaşan Ben, yavru kedinin örgüyü yerde sürükleyerek çözdüğünü ve çözülen yünün uzayıp gittiğini görünce bağırıp ellerini çırptı. Brownie havladı, başı iyice sıkışan yavru kedi çay masasına sıçrayıp sütü devirdi; sonra yeniden aşağı atlarken kirazların yarısını yere döktü; bunun üzerine Ben, yarıya kadar örülmüş o çorap koncunu kaptı ve yeni bir çılgınlık gösterisi olarak kedinin başına geçirdi. Bu sırada oraya gelen Letty çığlığı basıp yavruya yapılan eziyeti annesine şikâyet etti – tüm bunlar "Jack'in yaptığı ev budur"daki kadar heyecanlı olaylardı. Mrs. Garth araya girmek zorunda kaldı; öteki çocuklar da gelince, Fred'le olan baş başa görüşme sona erdi. Fred elinden geldiğince acele edip oradan ayrıldı. Mrs. Garth onunla el sıkışırken "Tanrı yardımcın olsun!" diyerek önceki sertliğinin biraz yumuşadığını belli etmeye çalışmıştı.

Mrs. Garth, Fred'le Tevrat'taki o "budalaca konuşan kadınlardan biri" gibi konuşmanın eşiğine geldiğinin –önce bir şeyler söyleyip sonra karşısındaki kişiden onları başkalarına nakletmemesini istemek gibi tatsız bir duruma düştüğünün– farkındaydı. Ama Fred'den böyle bir istekte bulunmamıştı ve Caleb'in suçlamasını önlemek için kendi kendini suçlamaya, hemen o akşam kocasına her şeyi itiraf etmeye karar verdi. Ne zaman ortaya böyle bir suçlama-yargılama durumu çıksa, bu yumuşak huylu adamın nasıl korkunç bir yargıç kesildiğini görerek şaşardı. Ama şimdi ona, Mr. Farebrother konusunda söylediğinin belki de Fred'in aklını başına getirmekte bir hayli yararlı olabileceğini belirtmek niyetindeydi.

Gerçekten de o söz, Lowick'e doğru yürürken Fred'in aklından bir an bile çıkmadı. Daha önce belki de hiçbir şey o iyimser ruhunda, kendisi arada olmasa, Mary'nin çok iyi bir evlilik yapacağı yolundaki düşüncenin açtığı kadar derin bir yara açmış değildi. Ayrıca, Mr. Farebrother'ın aracılığını isteyecek ölçüde budalalık ettiği için kendine kızıyordu. Ne var ki sevgilinin duyguları hakkında uyanan yeni bir kaygının her âşık gibi Fred'in yüreğinde de tüm öteki kaygıları bastıracak bir güç haline gelmesi kaçınılmazdı. Mr. Farebrother'ın yüce gönüllü bir insan olduğuna ve Mary'nin ona söylediklerinin doğruluğuna güvenmekle birlikte, Fred şimdi karşısında bir rakip bulunduğunu hissetmekten kendini alamıyordu. Onun şiddetle karşı koyduğu yeni bir duyguydu bu; Mary'nin iyiliği için bile olsa, kendisi kesinlikle ondan vazgeçmek niyetinde değildi; rakibi kim olursa olsun Mary'yi kazanmak uğruna savaşmaya hazırdı. Ancak, Mr. Farebrother'a karşı açılacak bir savaş mecazi anlamda olmak zorundaydı; bu ise Fred için yumruk yumruğa dövüşmekten çok daha güç bir şeydi. İçinde bulunduğu durum ona, eniştesinin vasiyetnamesinde uğradığı hayal kırıklığından hiç de geri kalmayan acılıkta bir dersti elbette. Demirin ucu ruhunu henüz delmiş değildi ama o keskin ucun canını nasıl yakacağını gözünde canlandırmaya başlamıştı. Zihninden bir an bile Mrs. Garth belki de Mr. Farebrother'ın duyguları hakkında yanılmıştır diye bir düşünce geçmedi; ama Mary hakkındaki düşüncesi muhtemelen yanlıştı, çünkü Mary son günlerde rahip evinde kalıyordu ve annesi şu sıralar kızının zihninden neler geçtiğini pek bilmeyebilirdi.

Mary'yi o üç hanımla birlikte oturma odasında neşe içinde görünce, Fred'in kaygıları yeniden arttı. Heyecan içinde bir şey tartışıyorlardı; Fred içeri girer girmez konuşmayı kestiler; Mary o sırada, dolaplardan çıkarılıp üst üste yığılmış sığ çekmecelerin içindeki etiketleri o güzel küçücük el yazısıyla bir deftere kaydetmekteydi. Mr. Farebrother köyde bir yere gitmişti ve evin üç hanımı Fred'in Mary'yle özel ilişkisi hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı; bu yüzden Fred Mary'ye bahçede dolaşma teklifinde bulunamazdı. Belki de onunla baş başa konuşmak fırsatı bulamadan eve dönmek zorunda kalacaktı. Mary'ye önce Christy'nin geldiği, sonra da kendisinin Mr. Garth'ın yanında çalışacağı haberini verdi; bu ikinci haberin onu derinden duygulandırdığını fark edince içi rahatladı. Mary acele, "Çok sevindim" dedi ve kimse yüzünü görmesin diye defterin üs-

tüne eğildi. Ancak ortada, Mrs. Farebrother'ın bir şey söylemeden edemeyeceği bir konu vardı şimdi.

"Sevgili Miss Garth" dedi. "Din adamı olmak maksadıyla eğitim görmüş bir gencin rahiplikten vazgeçtiğine sevindim, demek istemiyorsun herhalde; vazgeçmişse, hiç değilse baban gibi mükemmel bir adamın yanında çalışacağına sevindiğini söylemek istemişsindir sen, öyle değil mi?"

Mary, isyankâr bir damla gözyaşından ustaca kurtulduktan sonra, "Aslında, hayır, Mrs. Farebrother; korkarım ki her iki nedenden dolayı da seviniyorum ben" dedi. "Felaket derece laik bir zihnim var. Wakefield Rahibi ile Mr. Farebrother dışında, rahiplerden hiçbir zaman hoşlanmadım ben."

Mrs. Farebrother elindeki büyük ahşap örgü şişlerini durdurup Mary'ye bakarak, "Neden hoşlanmadın ki, evladım?" dedi. "Senin fikirlerin her zaman iyi sebeplere dayanır ama bu söylediğin şaşırttı beni. Tabii, vaazlarında yeni yeni akidelerden bahseden rahipleri bir yana bırakıyorum. Fakat rahiplerden niçin hazzetmiyorsun ki?"

Mary bir an düşünür gibi yaparken, yüzü birden neşeyle aydınlandı, "Bakın, aslında rahiplerin boyunbağlarını sevmiyorum ben" dedi.

Miss Winifred biraz kaygılanmıştı: "Ah, öyleyse Camden'ın boyunbağını da sevmiyorsundur sen."

"Evet, seviyorum; öteki rahiplerin boyunbağlarını sevmiyorum ben, çünkü o boyunbağları onların boyunbağları."

Miss Noble belki de kendi zekâsının yetersizliğini hissederek, "Ne kadar akıl karıştırıcı bir durum!" diye yakındı.

Mrs. Farebrother heybetli bir tavırla, "Şaka ediyorsun sen, evladım. Bunca hürmete layık bir sınıf insanı küçümsemen için elinde daha iyi sebeplerin olması gerekir" dedi.

"İnsanların nasıl olmaları gerektiği hakkında Miss Garth'ın görüşleri öylesine amansızdır ki, bu konuda onu memnun etmek çok güçtür" diyerek Fred de lafa karıştı.

Yaşlı kadın, "Eh, hiç değilse benim oğlumu öteki rahiplerden ayrı tuttuğuna sevindim" dedi.

Mr. Farebrother eve geldiğinde Fred ona Mr. Garth'ın yanında çalışacağını söylerken Mary, Fred'in sesindeki sinirliliğe şaşırdı. Fred sözlerini bitirince, Mr. Farebrother sakin sakin, "*Doğru* bir karar" diyerek memnuniyetini belirtti, sonra eğilip Mary'nin yaz-

dıklarına baktı ve el yazısını övdü. Fred korkunç bir kıskançlığa kapıldığını hissetti; Mr. Farebrother'ın değerini takdir ediyordu elbette; ama içinden, kırk yaşındaki bazı erkekler gibi keşke o da çirkin ve şişko olsaydı, diyordu. Sonucun ne olacağı belliydi; çünkü Mary açıkça Mr. Farebrother'ı herkesten üstün tutuyor ve bu kadınlar da ikisi arasındaki ilişkiyi açıkça teşvik ediyorlardı. Mary'yle konuşma fırsatı bulmaktan ümidini iyice kesmeye başlamıştı ama o sırada Mr. Farebrother, "Fred, yardım et de şu çekmeceleri çalışma odama götürelim; sen benim o güzel yeni çalışma odamı görmedin daha. Siz de gelin lütfen, Miss Garth. Bu sabah bulduğum harika bir örümceği göstermek istiyorum size" dedi.

Mary onun niyetini hemen anladı. Mr. Farebrother, unutamayacağı o akşamdan sonra da rahip olarak kendisine eskiden beri gösterdiği sevecen tutumundan asla ayrılmamış; Mary'nin zihninde uyanan o kısa süreli hayret ve kuşku, yeniden tam bir uykuya dalmıştı. Mary bir şeyin ihtimal dahilinde olup olmadığı hakkında kılı kırk yararcasına düşünmeye alışıktı; inandığı bir şey gururunu okşuyorsa, bunun o inancı saçma sayıp zihninden atması için bir uyarı olduğunu düşünürdü; baştan beri de bu tür uyarılara göre hareket ettiği çok olmuştu.

Mary'nin tahmini doğru çıktı: Mr. Farebrother Fred'e çalışma odasını, Mary'ye de örümceği gösterdikten sonra, "Bir iki dakika burada bekleyin, ben gidip bir resim getireceğim; Fred'in boyu uzun, benim için asıversin onu. Birkaç dakika içinde dönerim" dedi ve çıkıp gitti.

Gene de Fred'in şimdi Mary'ye söylediği ilk söz, "Ne yapsam yararı yok, Mary. Sonunda kesin Mr. Farebrother'la evleneceksin sen" oldu. Sesinde biraz öfke vardı.

Yüzü kıpkırmızı kesilen Mary şaşkınlıktan her zamanki hazırcevaplığını yitirerek kızgın bir sesle, "Ne demek istiyorsun sen, Fred?" diye haykırdı.

"Her şey yeterince ortada; senin gibi gözünden hiçbir şey kaçmayan bir kız, bunu açıkça göremiyor olamaz."

"Ben yalnızca, Mr. Farebrother seni her bakımdan savunduktan sonra onun hakkında böyle konuşmanın çok kötü bir davranış olduğunu görüyorum, Fred. Böyle bir şeyi nasıl düşünebilirsin?"

Kızgınlığına rağmen Fred'in kafası iyi çalışıyordu. Eğer Mary gerçekten Mr. Farebrother'ın kendisi hakkındaki hislerinden ha-

bersizse, Mrs. Garth'ın söylediklerini ona anlatmanın bir yararı olmazdı.

"Doğal bir sonuç bu: Her bakımdan benden üstün bir erkek sürekli gözünün önündeyse ve sen onu herkesten daha değerli buluyorsan, benim fazla bir ümidim olamaz ki" diye karşılık verdi.

"Çok nankörsün, Fred" dedi Mary. "Keşke Mr. Farebrother'a seni sevdiğimi söylemeseydim."

"Hayır, nankör değilim, Mary; eğer bu sorun çıkmasaydı, dünyanın en mutlu adamı olurdum ben şimdi. Babana her şeyi anlattım; bana çok iyi davrandı – sanki kendi oğluymuşum gibi. Bu sorun çıkmasaydı, işe dört elle sarılır, yazıları yazar, her şeyi yapardım."

Mary şimdi belli ki bir şey olmuş ya da bir söz söylenmiş olmalı diye düşünerek, "Hangi sorun? Ne konuda?" diye sordu.

"Farebrother'ın beni kesin saf dışı bırakacağı yolundaki bu korkunç inancım."

İçinde beliren gülme isteği Mary'nin kızgınlığını biraz yatıştırdı. Somurtup başka tarafa bakan Fred'in gözlerini yeniden üstüne çekmek için yaklaşarak, "Fred, gülünç derecede saçmalıyorsun. Bu kadar saf, bu kadar şirin bir budala olmasan, kendimi tutamayıp belki bir yosma rolü oynar, başka bir âşığımın da olduğuna inandırırdım seni" dedi.

Fred sevgi dolu gözlerini Mary'ye çevirdi; ellerini tutmaya çalışırken, "Gerçekten en çok beni mi seviyorsun, Mary?" diye sordu.

Mary geri çekilerek ellerini arkasına sakladı ve, "Şu anda seni hiç mi hiç sevmiyorum" dedi. Sonra, "Ben sadece, senden başka hiçbir faninin bana âşık olmadığını söyledim. Son derece bilge bir erkeğin bana âşık olacağı anlamına gelmez ki bu" diyerek sözlerini şakacı bir neşe içinde bitirdi.

"Onu düşünmenin asla mümkün olmadığını söyle bana, Mary; ne olur söyle" dedi Fred.

Mary yeniden ciddileşerek, "Bir daha sakın bana böyle bir şey söylemeye kalkma, Fred" dedi. "Budalalıktan mı, yoksa kadir kıymet bilmezlikten mi, anlamıyorum; ama sen, Mr. Farebrother'ın bizi sırf aramızda rahatça konuşalım diye baş başa bıraktığını görmüyorsun. Onun bu inceliğini fark etmemiş olman, hayal kırıklığına uğrattı beni."

O sırada Mr. Farebrother elinde resimle geri gelince, daha fazla bir şey söylemelerine vakit kalmadı ve Fred oturma odasına yü-

reğinde hâlâ kıskançlığın yarattığı bir korkuyla dönmek zorunda kaldı; ama gene de Mary'nin sözleri ve tavrı içini rahatlatmıştı. Aralarındaki konuşmanın Mary üzerindeki etkisi genelde daha acı oldu; içinde bulunduğu durumda yeni yorumlara yol açmamak için Mr. Farebrother'a karşı hareketlerinde çok dikkatli davranması gerekiyor, bu yüzden kendini Mr. Farebrother'a yüz vermiyormuş gibi hissediyordu; bu ise, insanın büyük saygı beslediği bir erkek söz konusuysa, ona gönül borcu olan bir kadının başka birine olan sadakatini her zaman tehlikeye sokan bir duygudur. Ertesi gün eve dönmesini gerektiren bir nedeni olması, Mary'nin içini rahatlatmıştı; çünkü daima en çok sevdiği erkeğin Fred olduğunu açıkça göstermeye can atıyordu şimdi. Sıcak bir sevgi yüreğimizde yıllar boyu çoğalagelmişse, onun yerini herhangi başka bir sevginin alabileceğini düşünmek, hayatımızı bayağılaştırmak gibi gelir bize. Ve bizler, öteki değerli eşyalarımız gibi sevgimizin ve saadetimizin başına da bir bekçi dikebiliriz.

Mary dudaklarında bir gülümsemeyle, "Fred öteki ümitlerinin hepsini yitirdi, bu ümidini yitirmemeli" diye düşündü. Gözlerinin önünden akıp giden başka hayallere –yeni mevkiler, payeler ve hayatında sık sık yokluğunu hissettiği, herkesçe teslim edilmiş bir itibar hayallerine– kapılmamak elde değildi. Ne var ki tüm bunlar asla Fred'siz –terk edilmiş bir Fred hüzünlenip bir köşeye çekilmişken– kendisinin cazibesine aldanıp isteyeceği şeyler olamazdı.

BÖLÜM 58

"Çünkü nefret yaşayamaz asla gözlerinde senin,
Bu nedenle bilemem gerçekten mi değiştin:
Yalancı kalplerin öyküsü yazılıdır yüzlerde
Tuhaf buruşuklar, huysuzluk, çatık kaşlar şeklinde,
Ama Tanrı buyurmuş daha yaratırken seni,
Tatlı bir aşkın yüzünden hiç eksilmemesini;
Ne düşünürsen düşün sen, kalbin ne derse desin,
Bakışların yalnızca, tatlılıktan söz etsin."

Shakespeare, *Soneler*

Mr. Vincy'nin Rosamond hakkında o tahminde bulunduğu sırada Rosamond'un kendisi, babasının söylediği o güç duruma düşebileceğini hiç aklından geçirmemişti. Ev hayatı hareketli geçtiği ve masraflı olduğu halde, para nereden geliyor, nereye gidiyor, bu konuda o güne kadar herhangi bir kaygı yaşamış değildi. Bebeğini düşürmüş ve tüm işlemeli bebek giysileriyle başlıklarının gözden ırak bir yere kaldırılması gerekmişti. Bu talihsizliğin, kocasının itirazına rağmen, bir gün ata binmekte direnmesi yüzünden olduğu söyleniyordu; ancak, kocası uyarıda bulunurken Rosamond'un huysuzlaştığı ya da kabalık edip ona, canım ne isterse yaparım, dediği sanılmasın.

Rosamond'un ata binmek istemesine yol açan olay, baronetin üçüncü oğlu Yüzbaşı Lydgate'in ziyaretiydi; üzülerek söyleyeyim ki, aynı soyadını taşıyan bizim Tertius'umuz, tatsız bir züppe saydığı, saçlarını (Tertius'un kendisinin izlemediği) "saçma bir modaya göre, alnından ayırıp ense köküne kadar götüren", her konuda söylenecek en uygun sözleri bildiğini düşünerek daima cahilce bir özgüven içinde davranan bu Yüzbaşı'dan nefret ederdi. Balayı seyahatleri sırasında amcasına da uğramaya razı olmak suretiyle şimdiki ziyareti başlarına kendisi çıkardığından, içinden kendi budalalığına lanetler yağdırıyordu; baş başa konuşurlarken bunu karısına da söyleyince Rosamond çok kızmıştı. Çünkü Yüzbaşı'nın

ziyareti onun açısından zarifçe gizlemeyi başardığı eşsiz bir sevinç kaynağıydı. Evinde baronet oğlu bir kuzenini ağırladığının öylesine şiddetle farkındaydı ki, böyle bir şahsiyetin varlığının ne anlama geldiğini kendisi gibi herkesin de anladığını hayal ediyor, Yüzbaşı Lydgate'i konuklarıyla tanıştırırken, unvanının tatlı bir koku gibi onların içlerine de dolacağını hissediyordu. Bu sevinç, iyi bir aileden de olsa bir doktorla evlenmmiş olmanın Rosamond'da yarattığı hayal kırıklığını gidermeye şimdilik yetiyordu. Evliliği şu anda kendisini, amaçladığı şekilde ve açıkça Middlemarch'ın toplumsal düzeyinin çok üstüne taşımış gibiydi; gelecek ise, Quallingham'a yazılacak, oradan alınacak mektuplarla ve ardından Tertius için sağlanacak terfi olanaklarıyla iyice parlak görünüyordu – özellikle, evli kız kardeşi Mrs. Mengan'ın daha şimdiden yanında hizmetçisiyle Londra'dan dönerken belki de Yüzbaşı Lydgate'in tavsiyesiyle gelip iki gece kendilerinde kaldığı düşünülürse. Bu nedenle belli ki Rosamond'un müzik parçalarını ve dantellerini seçerken harcadığı çaba, hiç de boşa gitmeyecekti.

Yüzbaşı Lydgate'in kendisine gelince, onun yassı alnı, hafifçe çarpık gaga burnu ve çok yavaş konuşma biçimi, askeri bir tavrı olmayan bıyıksız genç bir erkekte hiç çekici durmayabilirdi; ama ona, çiçek gibi sarışın bazı dilberlerin "tarz" diye bayıldıkları bir hava veriyordu. Yüzbaşı'da orta sınıftan kibar beylerin gözettikleri ufak tefek görgü kurallarını hiçe saymak şeklinde beliren yüksek bir terbiye vardı; kadın güzelliği konusunda da büyük bir uzmandı. Rosamond onun kendisine duyduğu hayranlığa şimdi Quallingham'da sevindiğinden daha çok seviniyor; Yüzbaşı Lydgate de günün birkaç saatini onunla flört ederek geçiriyordu. Bu ziyaret baştan sona –belki de özellikle garip kuzeni Tertius'un kendisini evinde istemediğinden kuşkulandığı için– Yüzbaşı'nın şimdiye kadar en hoşlandığı, en çok eğlendiği ziyaretlerden biri olmuştu. Aslında Lydgate nezaketsizlik edip konuksever davranmakta kusur etmektense (abartarak söylersek) ölürdü daha iyi; bu yüzden sıkıntısını gizliyor, çoğu zaman bu çapkın Yüzbaşı'nın ne dediğini duymazlıktan geliyor, sorularına yanıt vermeyi Rosamond'a bırakıyordu. Çünkü Lydgate kesinlikle kıskanç bir koca değildi ve kuş beyinli bir erkekle oturup konuşmaktansa, onu karısıyla baş başa bırakmayı tercih ederdi.

Değerli konuklarının orada görevli subay arkadaşlarını görmek için Loamford'a gittiği bir gün Rosamond, "Akşam yemeklerinde

Yüzbaşı'yla daha çok konuşsan iyi olur, Tertius" dedi. "Bazen öyle dalgın oluyorsun ki ona bakarken, gözlerin sanki kafasının içinden geçip gerisindeki bir şeye dikiliyor."

Lydgate ters ters, "Sevgili Rosy, onun gibi kendini beğenmiş bir eşekle uzun uzun konuşmamı beklemiyorsundur benden umarım" dedi. "Eğer kafasını kırmışsa, ancak o zaman belki biraz ilgilenir, bakarım."

"Kuzenin hakkında neden böyle aşağılayıcı sözler söylüyorsun, anlamıyorum" dedi Rosamond. Küçümsemeyle karışık hafif bir ciddiyetle konuşuyor, o sırada parmakları nakışına devam ediyordu.

"Ladislaw'a sor bakalım, senin Yüzbaşı'nın şimdiye kadar tanıdığı en sıkıcı adam olduğunu düşünmüyor muymuş. O geldiğinden beri Ladislaw neredeyse terk etti bizi."

Rosamond, Ladislaw'un Yüzbaşı'yı niçin sevmediğini çok iyi bildiğini düşünüyordu: Ladislaw Yüzbaşı'yı kıskanıyordu ve bu kıskançlık kendisinin hoşuna gidiyordu. Kocasına, "Ladislaw gibi garip kimselerin neyi beğenecekleri bilinemez ki" dedi. "Ama bence Yüzbaşı Lydgate tam bir beyefendi ve bence sen, Sir Godwin'e saygın gereği Yüzbaşı'ya daha iyi davranmalısın."

"Hayır, tatlım; ama şerefine yemekler verdik ya işte. Ayrıca, eve dilediği gibi gelip gidiyor. Bana aldırdığı da yok."

"Gene de, aynı odadayken daha fazla ilgi gösterebilirsin. Yüzbaşı senin bildiğin anlamda bir zekâ örneği değil belki; onun mesleği farklı; ama biraz da onun bildiği konular hakkında konuşmak senin için de daha iyi olur. Bence Yüzbaşı Lydgate çok hoşsohbet bir insan. Ahlak kurallarını hiçe sayan biri de değil öyle."

Lydgate pek sevecen olmayan ama kesinlikle neşesiz bir gülümsemeyle, kaderine boyun eğmiş gibi, "Aslında, benim de biraz ona benzememi istiyorsun sen, Rosy" diye mırıldandı. Rosamond sustu ve bir daha gülümsemedi; ama gülümsemeden de, yüzünün güzel hatları ona yeterince uysal bir ifade veriyordu.

Lydgate'in bu sözü, eski hayal dünyasından ne denli uzaklaştığını gösteren hazin bir kilometre taşıydı sanki; o sıralar Rosamond Vincy'yi, kendisinin aklına fikrine saygı gösterecek ve tarağını aynasını elinden düşürmeyen becerikli bir deniz kızı gibi şarkılarını hayranı olduğu kocasının zihnini rahatlamak için yalnızca ona söyleyecek bir eş, kusursuz bir kadınlık örneği diye hayal etmişti. Ama şimdi, bu hayali hayranlık ile bir erkeğe sırf itibar kazandırdığı

ya da isminin önünde bir soyluluk nişanı gibi durduğu için cazip bulunan yetenekler arasındaki farkı görmeye başlamıştı.

Mr. Ned Plymdale'in o anlamsız konuşmalarını son derece sıkıcı bulduğu günlerden bu yana Rosamond'un da epeyce yol almış bulunduğu düşünülebilir belki; ama pek çok insan için, "çekilmez" ve "kabul edilebilir" olmak üzere iki tür budalalık vardır; yoksa, toplumsal ilişkilerin hali ne olurdu? Yüzbaşı Lydgate'in budalalığı, güzel bir şiveyle konuşan, hoş kokulu, şık tavırlı ve Sir Godwin'in çok yakını bir erkeğin budalalığıydı. Rosamond bu tür budalalığı son derece sevimli bulmuş ve Yüzbaşı'nın kullandığı ifadelerin çoğunu kendisi de benimsemişti.

Bu yüzden, ondan bir at gezintisi teklifi alınca dayanamayıp yeniden ata binmeye başlamasının pek çok nedeni vardı. Bildiğimiz gibi Rosamond ata binmekten hoşlanıyordu. Yüzbaşı emir erine, iki atla peşinden Middlemarch'a gelip Green Dragon hanında kalmasını emretmişti. Rosamond'a, aslında kız kardeşine satın alınmış olup Quallingham'a götürülecek bu atlardan, hanımların binmesi için eğitildiğine ve uysallığına kefil olduğu kır ata binmesini rica etti. Rosamond bu ilk at gezintisine Lydgate'e haber vermeden çıktı ve eve ondan önce döndü; ama gezintinin çok başarılı geçtiğini ve kendisini çok daha iyi hissettiğini söylerse, kocasının tekrar binmesine izin vereceğine kesinlikle güvenerek her şeyi ona anlattı.

Tam tersine, Lydgate ona kırılmakla kalmadı; kendisine sormadan yabancı bir ata binmek gibi tehlikeli bir şeye kalkıştığı için çok öfkelendi. Rosamond'u az sonra işiteceği sözlere hazırlayan bir şaşkınlık içinde bağırıp çağırdı; bir süre sustu; ardından kararlı bir sesle, "Ama neyse ki bir şey olmadan dönmüşsün. Bir daha gitmek yok, Rosy; anlaşıldı mı? Dünyanın en uysal, huyunu suyunu en iyi bildiğin atı bile olsa, her zaman kaza ihtimali vardır. Sen de çok iyi biliyorsun ki, o demir kırı ata binmemeni de bu yüzden istemiştim senden" dedi.

"Ama evin içinde de kaza ihtimali var, Tertius."

Lydgate yalvarırcasına, "Saçmalama, sevgilim" dedi; "Buna senin yerine karar verecek olan benim elbette. Bir daha gitmeyeceksin demem yeterli sanırım."

Rosamond o sırada akşam yemeğine hazırlık olarak saçlarını yapıyordu ve o uzun boynunu biraz döndürmenin dışında, başının aynadaki güzel görüntüsünde hiçbir değişiklik olmadı. Lydgate,

elleri ceplerinde, bir süredir odada gidip geliyordu; şimdi sanki karısından söz vermesini beklermiş gibi yanında durdu.

Rosamond hafifçe iç çekerek kollarını indirdi, orada canavar gibi duran kocasını utandırmak için, "Saçımın örgülerini tuttursan, diyorum, hayatım" dedi. Lydgate biçimli iri ellerini büyük bir beceriyle kullanırdı ve bu işi daha önce de sık sık yapmıştı. Yumuşak saç örgülerini toplayarak kaldırıp uzun bir tarakla birbirine tutturdu (erkeklerin böyle yararları da oluyor işte!); bundan sonra, tüm o güzelim hatlarıyla ortaya çıkan zarif enseyi öpmemek elden gelir miydi? Ancak, daha önce yaptığımız bir şeyi yeniden yaparken, ortada genellikle biraz değişiklik vardır. Nitekim Lydgate hâlâ öfkeliydi ve zihni hâlâ aynı konuyla meşguldü.

Rosamond'dan uzaklaşırken arkasından, "Yüzbaşıya söyleyeceğim; sana kendi atını teklif etmemesi gerektiğini bilecek kadar aklı olmalıydı" dedi.

Rosamond konuşmalarında pek görülmeyen bir sertlikle kocasına bakarak, "Rica ederim, sakın böyle bir şey yapma, Tertius" dedi. "Bana çocukmuşum gibi davranmış olursun. Bu işi bana bırakacağına söz ver."

Rosamond'un itirazında haklılık payı yok değildi. Lydgate ters ters, "Öyle olsun" diyerek kabul etti ve böylece bu tartışma, Rosamond ona söz verecek yerde, onun Rosamond'a söz vermesiyle sona erdi.

Rosamond aslında baştan beri söz vermemeye kararlıydı. Onda, aceleci bir direnişle enerjisini boş yere harcamadan zafer kazanan bir inatçılık vardı. Rosamond için doğru olan şey, kendi yapmak istediği şeydi ve tüm becerisini bunu yapabilmenin bir yolunu bulmaya yöneltirdi. O kır ata binip gezmek istiyordu ve, kendisini engellememesi için kocasına her şey olup bittikten sonra haber vermeyi düşünerek, bu niyetini onun evde olmadığı ilk fırsatta yerine getirdi. Ortada gerçekten son derece cazip bir etken vardı: Rosamond ata binmeye çok düşkündü; Sir Godwin'in güzel bir at sırtındaki oğlu Yüzbaşı Lydgate'le birlikte gene güzel bir ata binmek ve kocası dışında herkesçe bu şekilde dolaşırken görülmek, ona evlilik öncesi hayalleri kadar güzel gelen bir şeydi; ayrıca, böylelikle Quallingham'daki aileyle bağlarını perçinliyordu ve kuşkusuz bu da yapılması gereken akıllıca bir işti.

Ne var ki o uysal kır at, Halsell korusunun kıyısında kesilen bir ağacın büyük bir çatırtıyla yıkılmasından aniden ürkerek Rosa-

mond'u çok korkuttu ve sonunda bebeğini kaybetmesine yol açtı. Lydgate karısına duyduğu öfkeyi gösteremedi; ama Yüzbaşı'ya karşı son derece sert davrandı ve doğal olarak, o ziyaret çok geçmeden sona erdi.

İleriki günlerde bu konuyu konuşurlarken Rosamond, kendinden az çok emin bir tavırla hep, bebeğin kaybında ata binmesinin etkili olmadığını, evde oturmuş olsaydı da aynı belirtilerin ortaya çıkacağını ve sonucun değişmeyeceğini, çünkü daha önce de o belirtilere benzer şeyler hissettiğini söyledi.

Lydgate yalnızca, "Zavallı, zavallı sevgilim!" diyebiliyor ama içinden, bu yumuşak başlı insandaki korkunç inatçılığa hayret ediyor, gitgide artan bir şaşkınlık içinde, Rosamond'un karşısında çaresiz kaldığını hissediyordu. Kendisinin üstün bilgisi ve zihin gücü, başta hayal ettiğinin tersine, her durumda başvurulması gereken kutsal bir mekân olacak yerde, şimdi ne zaman bir sorun çıksa, hep göz ardı ediliyordu. Oysa Rosamond'un zekâsını, bir kadına yakışan kabullenici türden bir zekâ diye düşünmüştü Lydgate. Bu zekânın gerçek niteliğini –nasıl bağımsız, soğuk ve kapalı bir ağ şekline bürünmüş olduğunu– yeni yeni anlıyordu. Hiç kimse kendi ilgi duyup sevdiği konularda neden sonuç ilişkilerini Rosamond kadar çabuk kavrayamazdı: Lydgate'in Middlemarch'lı erkeklere üstünlüğünü hemen görmüş, zihninde onun yetenekleri sayesinde kendisinin ulaşabileceği daha güzel toplumsal başarılar canlandırmıştı; ama Rosamond'un gözünde Lydgate'in mesleki ve bilimsel arzularının kendi hayal ettiği toplumsal başarılara gerçek etkisi, değerli bir şey peşindeyken kötü kokulu bir yağ keşfetmiş olmaktan öteye gitmiş değildi sanki. Hiç ilgilenmediği o yağ bir yana, kocasının fikirlerinden çok kendi fikirlerine inanıyordu Rosamond. Lydgate ciddi sonuçlara yol açan o son at gezintisinde olduğu kadar ufak tefek sayısız meselelerde de Rosamond'un sevgisinin onu uysal ve itaatkâr bir eş yapmadığını açıkça görüp çok şaşmıştı. Karısının sevgisinden kuşku duymuyordu ama kendisinin bu sevgiyi soğutacak bir şey yaptığını da sanmıyordu. Kendi payına, Rosamond'u hâlâ eskisi gibi içten bir sevgiyle sevdiğinden emindi ve onun olumsuz yönlerini hoşgörüyle karşılıyordu, ama – her neyse! Lydgate çok kaygılıydı; hayatında yeni sıkıntıların belirdiğini fark ediyor, sığ bir koyun çamurlu pis suları, en berrak sularda yüzmeye, nefes almaya ve apaçık görebildiği avının peşinde koşmaya alışmış bir

hayvana nasıl iğrenç gelirse, tüm bunlar da ona aynı derece kötü ve iğrenç geliyordu.

Rosamond kısa bir süre sonra, yeniden iş sehpasının başında her zamanki kadar güzel duruyor, babasının faytonuyla gezip eğleniyor ve ihtimal Quallingham'dan gelecek bir davetin hayallerini kuruyordu. Biliyordu ki kendisi oradaki salona ailenin kızlarının hepsinden çok daha fazla yakışacak son derece zarif bir süstü; ama, erkeklerin bu gerçeği fark ettiklerini düşünürken, belki de hanımların bu şekilde gölgede bırakılmaktan hoşlanıp hoşlanmayacaklarını yeterince hesaba katmıyordu.

Karısı hakkındaki kaygısı geçip rahatlayan Lydgate, Rosamond'un içinden "huysuzluk" adını verdiği eski durumuna yeniden döndü. Rosamond için bu sözcük, kocasının kendisi dışında ilgilenip kafa yorduğu tüm konular ile yüzündeki huzursuz ifadeyi ve, içlerine sanki acı otlar karışmış gibi, sıradan şeylere olan düşmanca tavrını dile getiriyordu (sıradan şeyler aslında Lydgate'in öfkesinin ve geleceğe ilişkin korkularının barometresi gibiydiler). Lydgate'in huzursuzluğunun öteki nedenleri yanında bir neden daha vardı ve o, karısı üzülüp sağlığı bozulmasın diye yanlış bir düşüncelilik ederek bu nedeni ondan gizlemişti. Aslında karısıyla zihinleri –anlaşılan sürekli birbirini düşünen kimseler arasında bile olabileceği gibi– hiç kesişmeyen yollarda gidip geliyordu. Lydgate aylardır en değerli çabalarının ve en büyük gücünün yarısından fazlasını Rosamond'a olan sevgisi uğruna feda ettiğini hissetmekteydi. Karısının küçük isteklerine, işlerini aksatmasına, sabırla katlanıyor ve her şeyden öte, mesleğinin ve bilimsel çalışmalarının maddi kazançla ilgisi bulunmayan yönlerine karşı kendisinin duyduğu büyük heyecana –örnek bir eşin, nedenini hiç bilmese de yüceliğini bir şekilde görüp büyük değer vereceğini sandığı o heyecanlı çabaya– boş boş bakıp ilgisiz kaldığını gitgide daha açık seçik görüyor, ama gene de kendisine verdiği acıyı hiç belli etmeden bu duruma da katlandığını düşünüyordu. Ancak, Lydgate'in gösterdiği sabır, içine kendi kendisine duyduğu hoşnutsuzluğun da karıştığı bir sabırdı ve eğer dürüst olmayı biliyorsak itiraf edeceğimiz gibi, karı kocalar da dahil, hepimizin bir şeye üzülüp yakındığımız zamanki öfkemizin yarısından fazlası asıl bu hoşnutsuzluktan ileri gelmektedir. Şurası da bir gerçek ki, eğer biz kendimiz daha yetenekli, daha başarılı olsaydık, dış koşullardan daha az etkilenirdik.

Lydgate, Rosamond'a verdiği ödünlerin çoğu zaman gevşeyen bir iradenin –sinsice ilerleyerek çok değer verdiğimiz ama hayatımızın genel gidişine uyum sağlayamamış bir çalışmayı engelleyen bir felç durumunun– sonucu olduğunun farkındaydı. Ayrıca Lydgate'in değer verdiği kendi çalışması, yalnızca sıradan bir kederin sürekli ağırlığı yüzünden zorlanmıyor; aynı zamanda, tüm yüce çabaları onlarla alay edercesine yıkıma uğratan, haysiyet kırıcı, bayağı bir sıkıntının acı tehdidiyle de karşı karşıya bulunuyordu.

O güne kadar Lydgate'in karısına sözünü etmekten kaçındığı sıkıntı buydu işte; aslında tahmini kesinlikle çok kolay olduğu halde, Rosamond'un bunu fark etmediğine inanıyor ve biraz şaşıyordu. İpuçları açıkça ortadaydı; duruma bakan sıradan kimseler bile Lydgate'in borç içinde olduğu sonucuna ulaşmakta hiçbir güçlük çekmemişlerdi; Lydgate'in kendisi de, üstünü kaplayan güzel yeşilliklerle, çiçeklerle insanları içine çeken o borç batağına her gün biraz daha gömülmekte olduğu düşüncesini bir türlü zihninden atamıyordu. Hayatın gerçeklerini bildiği, aklında fikrinde hep oradan kurtulmak olduğu halde, bir insanın kısa sürede o bataklığa çenesine kadar batması, şaşılacak şeydi doğrusu.

Lydgate on sekiz ay önce yoksul bir adamdı ama asla küçük miktarlarda para sıkıntısı çekmemişti; ayrıca böyle ufak paralar kazanmak uğruna kendilerini bir basamak alçaltan kimseleri şiddetle küçümserdi. Şimdi ise, bütçesinde önemsiz bir açık vermiş olmaktan daha kötü bir durumdaydı: Alınması şart olmayan pek çok şey satın alıp kullandığı ama alacaklıların iyice sıkıştırmalarına rağmen bunların parasını ödeyemediği için başına nefret ettiği bir sürü çirkin dert açmıştı.

Böyle bir duruma nasıl düştüğü, fazla bir aritmetiğe ya da fiyatlar hakkında fazla bir bilgiye gerek olmadan kolayca görülebilir: Eğer ev açıp evlenmeye hazırlanırken bir erkeğin satın aldığı ev eşyasının fiyatıyla öteki ilk harcamalarının toplamı, kendisinin ödeyebileceğinden dört beş yüz sterlin daha çok tutuyor ve tüm masrafları, atlar vesaire ile, yıl sonunda aşağı yukarı bin sterlini buluyorsa; öte yandan geçmiş kayıtlara baktığında, hastalardan bir yılda kazandığı sekiz yüz sterlinin suları çekilmiş bir yaz gölü gibi neredeyse beş yüze indiğini ve bunun çoğunun henüz alacak hanesinde yazılı durduğunu görüyorsa; tüm bunlardan açıkça ortaya çıkacak sonuç, kendisi aldırsa da aldırmasa da, onun şimdi kesinlikle borç içinde

olduğudur. O yıllar bizim kendi zamanımızdan daha ucuz, taşrada insanların nispeten daha mütevazı yaşadıkları yıllardı; ne var ki, ücretini ödeyerek doktorluğa yeni başlamış, iki at sahibi olması gerektiğini düşünen, yemek masasını hep cömertçe donatan, hayatını sigortalatan ve eviyle bahçesine yüksek kira ödeyen bir kişinin harcamalarının gelirini kolayca iki kat aşabileceğini –bu ayrıntıları düşünmeyi onurlarına yediremeyenlerin dışında– herkes kolayca anlayabilir. Baba evinde çocuk yaştan savurganlığa alışmış olan Rosamond şimdi iyi bir ev idaresinin, her şeyin en iyisini (en iyisi değilse, "işe yaramazdı") ısmarlamakla sağlanacağına inanıyor; Lydgate ise, "bir şey yapılacaksa, doğru dürüst yapılmalı" diye düşünüyor, insan başka türlü nasıl yaşayabilir, anlamıyordu. Ev için yapılacak her harcama kendisine önceden ayrı ayrı söylenmiş olsaydı, büyük bir ihtimalle, "fazla bir şey tutmayacaktır" derdi; eğer herhangi bir kimse belli bir şeyde tasarruf (örneğin pahalı balık yerine ucuzunu almayı) önerecek olsa, o bunu sırf üç beş kuruş kazanmak uğruna gereksiz bir fikir sayardı. Yüzbaşı Lydgate'in ziyaretinden önce de Rosamond evinde davetler vermeyi seviyor; çoğu zaman konukları sıkıcı bulsa da, Lydgate de bu davetleri önlemeye kalkışmıyordu. Toplumsal ilişkilere mesleğinin gerektirdiği sağduyunun bir parçası diye baktığından, konuklar doğru dürüst ağırlanmalıydılar. Aslında Lydgate sık sık yoksul evlere de gidiyor ve o hastalara beslenme önerilerinde bulunurken onların sınırlı maddi durumlarını da hesaba katıyordu; ama durun – bir durun! Şimdiye kadar şu hususun tuhaf bir yanının bulunmadığı, genellikle insanlardan zaten beklediğimiz bir şey olduğu hâlâ anlaşılmadı mı? İnsanlar pek çok koldan yan yana uzayıp giden eşzamanlı bir sürü şey yaşarlar ama bunları asla birbirleriyle kıyaslamazlar. Çirkinlik ve yanlışlıklar gibi masraflarımız da, işin içine kendi kişiliğimizi de katıp başkalarıyla aramızda açıkça belli olan o büyük farkı düşünerek değerlendirdiğimiz zaman, yepyeni birer nitelik kazanırlar. Lydgate kendi giyim kuşamına önem vermediğine inanır ve giydikleri elbisenin yaratacağı etkileri hesaplayan erkekleri pek küçümserdi; çok sayıda temiz, yeni giysisinin olması ona doğal geliyordu – böyle şeyler elbette fazla sayıda satın alınırdı. Unutmamak gerekir ki Lydgate daha önce acilen ödenmesi gereken herhangi bir borç sıkıntısı çekmiş değildi ve öz eleştiriye göre değil de alışkanlıklarına göre hareket ederdi. Ama şimdi sıkıntı gelip kapıya dayanmıştı işte.

Alışılmadık oluşu sıkıntısının sinir bozucu etkisini daha da artırıyordu. Lydgate tüm amaçlarından böylesine uzak, önemseyip uğraşmak istediği konularla böylesine tatsız şekilde ilgisiz koşulların pusuya yatarak beklenmedik bir anda üstüne çullanmış olmalarına şaşıyor, çok öfkeleniyordu. Borçları şimdikilerle sınırlı kalacak gibi de değildi; duruma bakılırsa, toplamın gitgide artacağı açıkça ortadaydı. Evlenmeden önce Brassing'deki iki mobilya mağazasına ait faturalar, hesapta olmayan cari harcamalar yüzünden o günden beri ödenmeden kalmış; bu iki mağaza birkaç kez borçların ödenmesini talep eden ve artık görmezden gelemeyeceği tatsız mektuplar yazmışlardı. Böyle bir şey hiç kimseyi, büyük gururu yüzünden başkalarından yardım istemekten ya da onlara minnet altında kalmaktan hoşlanmayan Lydgate'i üzdüğü kadar üzemezdi. Evlenirken, Mr. Vincy'nin para konusundaki niyetlerinin ne olabileceği hakkında tahminlerde bulunmayı bile kendine yedirememişti; evlendiği günden beri ise, Mr. Vincy'nin işlerinin de pek iyi gitmediğini, bu nedenle kendisinden yardım beklenmesine içerleyeceğini fark etmemiş bile olsa, olağanüstü bir dara düşmedikçe hiçbir şey onu kayınpederine başvurmaya zorlayamazdı. Bazı erkekler yakınlarının hemen yardımlarına koşacaklarına güvenirler; hayatının daha önceki yıllarında Lydgate ne böyle bir şeye ihtiyaç duyabileceğini ne de borçlanmanın kendisini nasıl etkileyeceğini düşünmüştü; ama şimdi o düşünce zihninden çıkmaz hale gelince, başka her türlü güçlüğe katlanmayı buna tercih edeceğini hissediyordu. Bu arada, hiç parası kalmadığı gibi beklediği herhangi bir para da yoktu; mesleki kazancı da hiç artacağa benzemiyordu.

Bu durumda Lydgate'in son birkaç aydır için için yaşadığı bu güçlüklerin belirtilerini gizleyememiş olmasına şaşmamak gerekir; Rosamond o eski parlak sağlığına neredeyse yeniden kavuştuğuna göre, tüm bunları ona anlatabilecekti artık. Tüccarlardan gelen faturaları tekrar inceleyince, satın aldığı eşyalar arasında karşılaştırmalar yapıp hangilerinin gerektiğine, hangilerinin gerekmediğine karar vermek zorunda kalmış, alışkanlıklarında birtakım değişikliğe gitmekten başka çare olmadığını görmeye başlamıştı. Böyle bir değişiklik Rosamond'un rızası olmadan nasıl yapılabilirdi? Bu tatsız gerçeği ona en kısa zamanda açmak zorundaydı.

Parası olmadığına göre, kendi durumundaki bir kişinin alacaklılara ne gibi bir teminat verebileceği hususunu gizlice araştırdıktan

sonra, aralarında kendisini en az sıkıştıran kişiye –döşemecinin alacağını da ödemeyi kabul eden kuyumcuya– belli bir faiz karşılığında, elindeki tek geçerli teminatı teklif etmişti. Vermek zorunda kaldığı teminat, ev eşyaları üzerinde (dört yüz sterlinin altındaki bir alacaklıyı makul bir süre memnun edebilecek) bir satış belgesiydi. Kuyumcu Mr. Dover, gümüş yemek takımından bazı parçalar ile diğer şeyler arasından yeniymiş kadar iyi olanları geri almak suretiyle bu borcu azaltmaya da razıydı. Mr. Dover "diğer şeyler" derken, nazikçe mücevherleri, özellikle de Lydgate'in düğün hediyesi olarak satın aldığı otuz sterlin değerinde birkaç mor ametisti kastediyordu.

Lydgate'in böyle bir hediye almakla akıllılık edip etmediği konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir: Bazı kimseler bunu onun gibi bir insandan beklenecek ince bir davranış diye görebilir ve sonuçta ortaya çıkabilecek sıkıntıların tüm suçunu, o zamanların meslek erbabı insanlara rahatça geçinecekleri, zevkleriyle orantılı bir gelir sağlamayan taşra hayatının sınırlı olanaklarına ve bir de, Lydgate'in yakınlarından borç istemekteki saçma titizliğine yükleyebilirler.

Ancak, gümüş sofra takımı için son siparişi vermeye gittiği güzel günün sabahında o hediyenin fiyatı, öteki son derece pahalı mücevherlerin yanında Lydgate'e hiç önemli gibi gelmemişti; ayrıca toplamı önceden tam hesaplanmadan yapılmış siparişlere eklendiğinde, Rosamond'un boynunda ve kollarında bu kadar zarif duracak takılar için otuz sterlin –veresiye alınacağı için cepteki paranın yetmemesi gibi bir durum da olmadığından– aşırı bir harcama gibi görülemezdi. Ama şimdiki güç dönemde Lydgate ametistlerin Mr. Dover'a iade edilebilme imkânını düşünmekten kendini alamıyor, yalnız bunu Rosamond'a teklif etmekten çekiniyordu. Ortaya çıkacak sonuçları gördüğü için, şimdi o sonuçları önlemek uğruna, bilimsel bir deney yapmakta harcayacağı dikkate yakın bir dikkatle hareket edecekti. Atına binmiş Brassing'den eve dönerken kendini cesaretli ve kararlı davranmaya hazırlıyor ve durumu Rosamond'a anlatmak için yapması gereken açıklamalar üzerinde düşünüyordu.

Eve vardığında akşam olmuştu. Yirmi dokuz yaşındaki bu güçlü kuvvetli, bilgili becerikli adam, acınacak derecede mutsuzdu. Öfkelenip içinden büyük bir hata ettiğini söylemiyordu ama o hata bilinen müzmin bir hastalık gibi etkisini sürdürüyor, tüm ümitlerine huzur bozucu sınırlar çekiyor, düşüncelerini zayıflatıyordu. Koridoru geçerek oturma odasına yaklaştığı sırada piyano ve şarkı

sesleri işitti. Ladislaw gelmişti gene! (Dorothea'ya veda edeli birkaç hafta geçmişti ama Will hâlâ Middlemarch'taydı.) Lydgate'in genelde Ladislaw'a bir itirazı yoktu ama tam o sırada karısının yalnız olmayışına sinirlenmişti. Kapıyı açtığında Rosamond'la Will gözlerini kaldırıp ona baktılar ama odaya girişini susmak için bir neden saymayarak sonuna yaklaşan şarkılarına devam ettiler. Zavallı Lydgate gibi sırtındaki yükün ağırlığı altında iyice bunalmış bir insan için, acılarla geçirdiği bir günde hâlâ kendisini bekleyen acıların bulunduğunu düşünerek içeri girip karşısında tatlı tatlı şakıyan iki kişi görmek, hiç de sakinleştirici bir manzara değildi. Odayı boydan boya geçip kendini bir koltuğa atarken her zamankinden daha solgun görünen yüzünde öfkeli bir ifade belirmişti.

Şarkının bitmesine yalnızca üç ölçü kaldığından, devam etmelerinin bağışlanacağını düşünen müzisyenlerimiz şimdi ona doğru döndüler. Will Ladislaw el sıkışmak için yaklaşarak, "Nasılsın, Lydgate?" dedi.

Lydgate elini uzattı ama konuşmaya gerek duymadı.

Kocasının "korkunç derecede keyifsiz" bir anında olduğunu hemen gören Rosamond, "Yemek yedin mi, Tertius? Ben çok daha erken geleceğini düşünmüştüm senin" dedi. Bunları söylerken gidip her zamanki yerine oturdu.

Lydgate ters ters, "Yemek yedim. Biraz çay verir misin, lütfen?" dedi; suratı hâlâ asıktı ve gözlerini öne doğru uzattığı bacaklarına dikmişti.

Will de durumu anladı; şapkasına uzanarak, "Ben artık gideyim" dedi.

"Çay geliyor; lütfen gitmeyin" dedi Rosamond.

Lydgate'i Rosamond'un tanıdığından daha iyi tanıyan ve kızgınlığının aile dışı nedenlerden kaynaklandığını kolayca tahmin ettiği için ona gücenmeyen Will, "Gideyim, Lydgate'in canı sıkkın" diye karşılık verdi.

Rosamond şakacı ve en neşeli tavrıyla, "O zaman kalmanız daha çok gerekiyor, çünkü Tertius bu akşam benimle hiç konuşmayacaktır" dedi.

Lydgate o güçlü bariton sesiyle hemen atıldı: "Evet, konuşacağım, Rosamond. Seninle konuşmak istediğim ciddi bir iş var."

Konuyu böyle açmak istememişti ama Rosamond'un takındığı kayıtsız tavra kendini tutamayacak derecede sinirlenmişti.

Will, "Gördünüz mü!" dedi ve, "Teknik Eğitim Enstitüsü hakkındaki toplantıya gidiyorum ben. Hoşça kalın" diye ekleyerek hızla odadan çıktı.

Rosamond kocasına bakmadı ama hemen ayağa kalkıp çay tepsisinin önündeki yerini aldı. Daha önce onu hiç bu kadar aksi görmediğini düşünüyordu. Lydgate siyah gözlerini karısına çevirdi, onun çay takımını ince parmaklarıyla ne büyük bir zarafetle tuttuğunu, önündeki şeylere yüzünde en ufak bir rahatsızlık ifadesi olmadan baktığını ama gene de bakışlarının kaba tavırlı tüm insanlara karşı sessiz bir protesto havası taşıdığını gördü. Kadınların o periler kadar ince, zarif bedenlerinde ortaya çıkan ve kendisinin bir zamanlar işlek ve zekice bir duyarlılık işareti saydığı bu yeni kayıtsızlık şekli üstüne birden düşüncelere dalınca, bir süre şahsi acısını unuttu. Karısına bakarken zihni gerilere, Laure'e gitmişti; içinden, "Kendisini bıktırdım diye acaba Rosamond da beni öldürür mü?" diye geçirdi, ardından da, "Tüm kadınlar böyledir işte" diye ekledi. Ancak, başka bir kadında görüp hayretle karşıladığı bir davranıştan zihninde yer eden bazı izlenimleri hatırlar hatırlamaz Lydgate'in yanılmak konusunda erkekleri dilsiz hayvanlara büyük ölçüde üstün kılan bu genelleme gücü birden yenilgiye uğradı: Hatırladığı şey, Mr. Casaubon'un tedavisine başladığı zaman Dorothea'nın kocasının sağlığına ilişkin kaygılı bakışları ile sesindeki telaş ve uğruna (sadakat ve merhamet duyguları dışında) yüreğinin tüm arzularını bastırmaya hazır olduğu adamın rahatını en iyi şekilde sağlamanın yollarını öğrenmek için nasıl çırpınıp haykırdığıydı. Çayın demlendiği sırada Lydgate'in zihninde yeniden canlanan bu izlenimler, bir düş görüyormuş gibi birbiri ardından hızla geçti. Daldığı hayallerin sonuna doğru gözlerini kapamış, Dorothea'nın şöyle dediğini işitiyordu: "Akıl verin bana, ben ne yapabilirim, düşünün; Mr. Casaubon tüm hayatını çalışarak geçirdi ve öyle devam etmek istiyor. Bunun dışında önem verdiği bir şey yok, benim de önemsediğim başka bir şey yok."

Daha önce, geçmişin kral asalı büyük bir dâhisinin kendisinde uyandırdığı aydınlatıcı kavramlar zihninde nasıl yer etmişse, yüce ruhlu bir kadının bu sözleri de Lydgate'in içinden hiç çıkmamıştı (yüce duygular ilham etmenin yanında, insanların ruhlarını ve yargılarını da etkileyen bir dâhi yok mudur acaba?) ve o sözler şimdi gitgide uzaklaşan bir melodiydi sanki; aslında Lydgate karısının o

yumuşak kayıtsız sesiyle, "Çayın hazır, Tertius" dediği sırada kısa süren hafif bir uykuya dalmıştı. Rosamond fincanı kocasının yanındaki sehpanın üstüne koyup yüzüne bakmadan yeniden yerine geçti. Lydgate karısını duyarsızlıkla suçlamakta fazla aceleci davranmıştı; Rosamond da kendine göre içinde kalıcı etkiler uyanabilen duyarlı bir kadındı. Şimdiki etki, kocasının kendisini tersleyip kızdırdığıydı. Ama Rosamond hiç surat asmazdı, sesini yükselttiği de görülmemişti. Haksızlık etmeden hiç kimse onda herhangi bir hata bulamazdı; bundan emindi.

Lydgate ile Rosamond daha önce kendilerini birbirinden belki de hiç bu kadar uzak hissetmemişlerdi; ama konuşmak istediğini öyle birdenbire söylemeseydi bile, Lydgate'in yapacağı açıklamaları ertelememesi için güçlü nedenleri vardı. Onu vaktinden önce konuşmaya zorlayan şey, sıkıntıları konusunda Rosamond'da daha büyük bir ilgi uyandırmak isteğiydi; işte bu öfkeli istek, aslında söyleyeceklerinin karısını üzeceğini bilmenin kendisinde yarattığı üzüntüyle bir parça karışmış durumdaydı. Şimdi çay tepsisi ortadan kalkıncaya kadar bekledi; mumlar yakıldı; akşamın sessiz sakinliğine güvenebilirdi belki, çünkü yüreğinden uzaklaşıp giden içli sevgi, aradan geçen süre içinde geri gelip eski yerine yerleşmişti. Sevecen bir tavırla, "Sevgili, Rosy, elindeki işi bırak ve gelip yanıma otur" dedi. Nazik, yumuşak bir sesle konuşmuştu; yanındaki sehpayı itip uzaklaştırdı, kolunu uzatarak bir iskemle çekti.

Rosamond söyleneni yaptı. Üstünde dökümlü, açık renk, içini gösteren muslin giysisiyle kocasına doğru yürürken, ince ama dolgun vücudu daha önce hiç bu kadar zarif görünmemişti. Kocasının yanına oturup bir elini onun koltuğunun koluna koyarken, sonunda yüzüne de baktı ve göz göze geldiler; narin boynu ve yanakları, keskin hatlı dudakları, her zamankinden daha kusursuz bir güzellikteydi; baharın, bebeklerin ve tatlı bir tazelikteki her şeyin içimizi titreten güzelliğiydi bu. Şimdi Lydgate'i de duygulandırmış, Rosamond'a olan aşkının ilk günlerinin anılarını şimdiki büyük sıkıntılar sırasında yeniden canlanan tüm öteki güzel anılarla birleştirmişti. Lydgate o iri elini hafifçe karısının elinin üstüne koydu ve sözcüğü uzatarak sevgiyle "Hayatım!" dedi. Rosamond da hâlâ aynı geçmiş günlerin güçlü etkisi altındaydı; kocası, kısmen de olsa, hâlâ kendisini beğendiği zaman içini sevinçle titreten o eski Lydgate'ti. Elini uzatıp onun saçlarını hafifçe alnından geriye attı,

sonra öteki elini elinin üstüne koyarken Tertius'u artık bağışladığını hissediyordu.

"Sana üzüleceğin bir şey söylemek zorundayım, Rosy. Ama karı kocanın birlikte düşünmeleri gereken şeyler vardır. Para sıkıntısı çektiğimin farkındasın sanırım."

Lydgate bir an sustu; ama Rosamond başını çevirip şöminenin rafındaki bir vazoya baktı.

"Evlenmeden önce satın aldığımız gerekli eşyaların pek çoğunun parasını ödeyemedim; o günden beri karşılamak zorunda kaldığım masraflarımız oldu hep. Dolayısıyla, Brassing'deki mağazalara yüklü miktarda borçlandık, üç yüz seksen sterlinlik bir borç; epeyce bir süredir canımı sıkan bir şey bu; her geçen gün elimizdeki para azalıyor, çünkü hastalar parayı başka yerlere harcayıp bana yapacakları ödemeyi geciktiriyorlar. Rahatsızlığın sırasında bunları senden saklamaya çalıştım; ama şimdi bu konuyu birlikte düşünmemiz gerekiyor; bana yardım etmelisin."

Rosamond gözlerini yeniden kocasına çevirdi ve, "*Ben* ne yapabilirim, Tertius?" dedi. Bu dört kelimelik söz, insanın sesine vereceği ifade vasıtasıyla, tüm öteki dillerdeki pek çok benzerleri gibi, çaresizce bir düşünce yokluğundan başlayıp meseleyi her yönüyle tartışmaya hazır bir anlayışa; tam anlamıyla özverili bir duygu ve düşünce paylaşımından, son derece kaygısızca bir ilgisizliğe kadar her türlü kişisel tutumu dile getirebilecek güçtedir. Rosamond'un cansız söyleyiş biçimi, "*Ben* ne yapabilirim?" sözüne olabildiğince kuru bir ilgisizlik anlamı yüklemişti. Bu söz Lydgate'in canlanan sevgisini ölümcül bir soğuk dalgası gibi sardı. Öfkesinden esip gürlemedi ama birden yüreğini büyük bir ümitsizliğin kapladığını hissetti. Ve yeniden konuşmaya başladığı zaman, sesi daha çok bir görevi yerine getirmek için kendini zorlayan bir kimsenin sesi gibi çıkıyordu.

"Senin de bilmen gerekiyor; çünkü borçları belli bir süre içinde ödeyeceğime dair teminat vermek zorundayım; bir adam gelip ev eşyalarımızın listesini yapacak."

Rosamond kıpkırmızı kesildi. Konuşabilecek duruma gelir gelmez, "Babamdan para istedin mi?" diye sordu.

"Hayır."

Rosamond elini kocasının elinden çekip ayağa kalktı; iki metre uzağında durup, "Öyleyse benim istemem gerekecek!" dedi.

Lydgate kesin bir tavırla, "Hayır, Rosy. Çok geç artık. Eşyaların listesine yarın başlanıyor. Unutma ki yalnızca bir teminat veriyoruz; hiçbir şey değişmeyecek; geçici bir durum bu" dedi; ardından üstüne basa basa, "Bak, ben kendisine söylemek istemediğim sürece, babanın bundan haberi olmamalı" diye ekledi.

Çok kırıcı bir sözdü bu elbette ama Lydgate karısının daha önce kendisine nasıl sessizce ve ısrarla itaatsizlik ettiğini unutmuş değildi. Gene de bağışlanamayacak derecede nezaketsiz bulduğu bu söz Rosamond'u çok üzdü; ağlayıp sızlanmayı sevmezdi Rosamond; ama şimdi çenesi ve dudakları titremeye başladı, gözleri yaşlarla doldu. Bir yandan maddi güçlüklerin, öte yandan bunların kendisini küçük düşürecek sonuçlarına karşı gururla direnme çabasının baskısı altında bunalan Lydgate'in, aniden ortaya çıkan bu tatsız sıkıntının Rosamond gibi o zamana kadar hep hoşlandığı şeyleri yapan; tüm hayali gelecekte daha çok hoşlanacağı yeni zevklere kavuşmak olan bir genç kadın için ne demek olduğunu tam anlamıyla kavraması belki de imkânsızdı. Ama karısını elinden geldiğince üzmemek istiyordu; onun gözyaşları yüreğine işlemişti. Hemen yeniden konuşmaya başlayamadı; ama Rosamond ağlamayı bırakıp kendini toplamaya çalıştı; gözyaşlarını silerek önündeki şömine rafına bakmaya devam etti.

Lydgate gözlerini ona doğru kaldırarak, "Üzülmemeye çalış, sevgilim" dedi. Bu sıkıntılı anında Rosamond'un kalkıp kendisinden uzaklaşmak istemiş olması, söyleyeceklerini söylemeyi daha da güçleştiriyordu, ancak konuşmaya devam etmesi şarttı. "Ne yapmak gerekiyorsa, yapmaya hazır olmalıyız. Kabahat bende: Böyle bir hayat yaşamaya yetecek paramız olmadığını görmeliydim. Ama iş hayatımda pek çok şey ters gitti; kazancımız şimdi iyice düştü. İşleri düzeltebilirim belki, ama bu arada kendimize çekidüzen vermeli, hayat tarzımızı değiştirmeliyiz. Bu güçlükleri atlatacağız. Bu teminatı verdikten sonra etrafı kollayacak zamanım olacak artık; sen o kadar zekisin ki, eğer aklını idareli olmaya verirsen, bana paramızı dikkatli harcamayı öğretirsin. Şimdiye kadar hesabını bilmeyen düşüncesiz herifin biri oldum ben; ama hadi hayatım, gel otur ve bağışla beni."

Lydgate, pençelerinin yanı sıra bizleri çoğu zaman tümüyle uysallaştıran akıl ve mantığa da sahip bir yaratık olarak, başını boyunduruk altında sokuyordu şimdi. Son sözlerini yalvarırca-

sına söyleyerek susunca, Rosamond dönüp yanındaki iskemleye geri oturdu. Kocasının kendi kendini suçlaması onda, Tertius beni dinleyecek diye bir ümit uyandırmıştı. "Listenin yapılmasını neden ertelemiyorsun? Yarın geldikleri zaman adamları geri gönderebilirsin" dedi.

Lydgate'in inat damarı yeniden kabardı; "Adamları geri göndermeyeceğim" dedi. Rosamond'a bir şey açıklamanın ne yararı vardı ki?

"Middlemarch'tan gidersek, eşyaların satılması gerekeceğinden, bu da bir çözüm olabilir."

"Ama Middlemarch'tan gitmeyeceğiz."

"Tertius, eminim gitsek çok daha iyi ederiz. Neden Londra'ya gidemeyelim ki? Ya da senin ailenin tanındığı Durham yakınlarında bir yere?"

"Para olmadan hiçbir yere gidemeyiz, Rosamond."

"Yakın akrabaların senin parasız kalmanı istemezler. Sen doğru dürüst anlatırsan eğer, bunu o alacaklı iğrenç tüccarların kafalarına da sokar ve beklemelerini sağlayabilirsin eminim."

Lydgate öfkeyle, "Boş şey bunlar, Rosamond" dedi. "Anlamadığın konularda benim kararlarıma uymayı öğrenmelisin. Gerekli anlaşmaları yaptım ben, bunlardan dönüş olamaz. Yakın akrabalara gelince, benim onlardan beklediğim hiçbir şey yok ve herhangi bir şey istemeyeceğim."

Rosamond hiç kımıldamadan oturuyor; içinden Lydgate'in böyle davranacağını bilseydim, onunla asla evlenmezdim, diye geçiriyordu.

Lydgate yeniden nazik ve yumuşak olmaya çalışarak, "Şimdi gereksiz sözlerle ziyan edecek vaktimiz yok, hayatım" dedi. "Seninle görüşmek istediğim birkaç ayrıntı var. Dover, gümüş sofra takımının epeyce bir kısmıyla mücevherlerden vermek istediklerimizi geri alacağını söylüyor. Dover gerçekten bize çok iyi davranıyor."

Sözlerinin ikna gücü azaldıkça dudakları bile inceliyormuş gibi görünen Rosamond, "Kaşıksız, çatalsız mı kalacağız öyleyse?" dedi. Artık direnmemeye ya da herhangi bir teklifte bulunmamaya karar vermişti.

Lydgate, "Hayır, hayır, hayatım! Ama şuraya bak" dedi; konuşurken cebinden bir kâğıt çıkarıp açarak, "Dover'dan aldığımız şeylerin listesi bu. Bazılarının karşısına işaret koydum; bunları iade

edersek, toplam borç otuz sterlin, hatta daha fazla, azalacak. Mücevherlerden hiçbirini işaretlemedim" dedi. Lydgate mücevherler konusunda kendini gerçekten çok kötü hissetmiş ama zihninde geçen sıkı bir tartışmadan sonra o duyguyu yenmişti. Rosamond'a kendi verdiği hediyelerden belli bir kısmını iade etmek gibi bir teklifte bulunamazdı; ama Dover'ın önerisini ona mutlaka anlatması gerektiğini düşünmüştü; böylece karısı belki içinden gelerek razı olup durumu kolaylaştırırdı.

Rosamond sakin bir sesle, "Benim bakmamın bir yararı yok, Tertius. Sen istediklerini geri verebilirsin" dedi. Gözlerini kâğıda çevirmekten kaçınıyordu; saç diplerine kadar kıpkırmızı kesilen Lydgate kâğıdı geri çekip dizinin üstüne bıraktı. Bu sırada Rosamond, Lydgate'i şaşkın ve çaresiz bırakarak sessizce odadan çıktı. Geri dönmeyecek miydi, acaba? Lydgate'e öyle geliyordu ki, ilgi alanları birbirinden ayrı, farklı türden yaratıklarmış gibi Rosamond artık kendisiyle aynı duygu ve düşünceleri paylaşmıyordu. Başını şiddetle geriye atıp ellerini ceplerine soktu. Önünde hâlâ bilim konusu vardı; hâlâ uğruna çalışacağı büyük hedefleri vardı. İşine sarılmalıydı; zevk aldığı öteki her şey elinden gittiğine göre, hem de daha büyük bir güçle sarılmalıydı.

Ama kapı açıldı ve Rosamond geri geldi. Elinde ametistlerin olduğu deri bir kutu ile içinde başka kutular bulunan süslü ufacık bir sepet vardı; hepsini daha önce oturduğu iskemlenin üstüne bıraktıktan sonra kusursuz bir tavırla, "Şimdiye kadar bana verdiğin mücevherlerin hepsi burada. Bunlardan hangilerini istersen iade edebilirsin, gümüş sofra takımının bir kısmını da. Yarın bu evde kalmamı beklemezsin benden elbette. Babamlara gideceğim ben" dedi.

Lydgate'in Rosamond'a fırlattığı bakış pek çok kadına öfkeli bir bakıştan daha korkunç gelirdi: O bakışta karısının aralarına koymakta olduğu mesafeyi kabul etmenin yarattığı bir ümitsizlik vardı.

Acı dolu bir sesle, "Peki, ne zaman döneceksin?" diye sordu.

"Akşama dönerim. Anneme bir şey söylemeyeceğim elbette." Rosamond böyle bir durumda hiçbir kadının kendisinden daha kusursuz hareket edemeyeceğinden emindi; gidip iş sehpasının başına oturdu. Lydgate bir iki dakika düşündü; sonra, az çok eski sevgisini yansıtan bir sesle, "Artık hayatlarımız birleştiğine göre, ortaya çıkan ilk güçlükte beni yalnız başıma bırakmamalısın, Rosy" dedi.

"Elbette bırakmam. Bana düşen her şeyi yapacağım ben."

"Bu işin hizmetkârlarımıza bırakılması ya da onlarla benim konuşmak zorunda kalmam, doğru olmaz. Ayrıca, evden çıkmam gerekecek; ne kadar erken çıkarım, bilmiyorum. Bu para işlerinin yarattığı utançtan uzak durmak istemeni anlıyorum. Ama, sevgili Rosamond, senin kadar benim de derinden hissettiğim bir gurur meselesi olarak bu işi –hizmetkârlar fazla bir şey görmeden– bizim kendimizin halletmesi daha uygun elbette; ayrıca, karım olduğuna göre, ben utanılacak bir şey yapmışsam o utançtan sen de payını alacaksın, bundan kurtuluş yok."

Rosamond hemen yanıt vermedi ama sonunda, "Pekâlâ, evde kalıyorum" dedi.

"Bu mücevherlere dokunmayacağım, Rosy. Bunları gene yerlerine koy. Ama sofra takımından iade edeceklerimizin bir listesini yapacağım; onları paketleyip hemen gönderebiliriz."

Rosamond sesinde son derece hafif bir alayla, "Hizmetkârlar fark edeceklerdir bunu" dedi.

Lydgate ayağa kalktı; Mr. Dover'ın hesap kâğıdını listeyi yazacağı masanın üstüne atarak, "Eh, bazı tatsız şeyleri gerekli sayıp kabul etmek zorundayız. Mürekkep hokkası nerede, acaba?" dedi.

Rosamond gidip mürekkep hokkasını aldı, masanın üstüne koyduktan sonra dönüp çıkmak üzereyken, hemen yakınında duran Lydgate kolunu karısının beline dolayıp onu kendine doğru çekti ve, "Hadi, sevgilim, durumu kabullenip, keyfimizi kaçırmamaya bakalım. Ümit ediyorum ki fazla sürmeyecek; bu arada eli sıkı davranıp dikkatli olmak zorunda kalacağız, o kadar. Bir öpücük ver bana hadi" dedi.

Yüreğinin doğal sıcaklığını bastırmak Lydgate için kolay olmamıştı; ayrıca, deneyimsiz bir genç kızın kendisiyle evlenmekle başını derde sokmuş bulunduğunu derinden hissetmek, bir koca için erkekliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Rosamond kocasının öpmesine izin verdi ve karşılık olarak kendisi de onu hafifçe öptü; böylece, aralarında şimdilik yeniden bir anlaşma sağlanmış gibiydi. Ancak, Lydgate korku içinde, harcamalar konusunda ileride aralarında kaçınılmaz tartışmaların çıkacağını, yaşama tarzlarında tam bir değişiklik yapmak zorunda kalacaklarını düşünmekten kendini alamıyordu.

BÖLÜM 59

"Eskiler anlatırmış, Ruh insan şeklindedir diye,
Ama daha ufakmış et bedenden, daha da ince,
Çıkıp dolaşırmış çevrede, almak istediğinde hava.
Bakın! Uçuyor benim melek yüzlümün yanında,
Solgun dudaklı saydam bir şekil, fısıldayıp durarak
Telkinlerini onun küçük, denizkabuğu kulağına."

Haberler çoğu zaman, tıpkı vızıldayarak bal özü aramaya çıkan arıların ne incecik bir toz olduğunu bilmeden taşıdıkları o polenler gibi, kayıtsızca ve etkili bir şekilde her yere yayılır. Bu zarif karşılaştırma Fred Vincy'yle ilgili: Lowick rahip evine gittiği o akşam Fred evin hanımları arasında geçen ateşli bir tartışmaya tanık oldu. Tartışma yaşlı hizmetçilerinin Tantripp'ten duyduğu bir haber hakkındaydı. Tantripp'in söylediğine göre Mr. Casaubon ölümünden bir süre önce vasiyetnamesine yazdırdığı bir eke, Mr. Ladislaw'a ilişkin garip bir şart koymuştu. Miss Winifred ağabeyinin bunu daha önce bildiğini öğrenince çok şaşırdı ve Camden'ın her şeyi bilen ama hiçbir şey söylemeyen insanların en şaşırtıcısı olduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine Miss Garth söz konusu ekin, Mr. Farebrother'ın zihninde örümcekler hakkındaki bilgilerin arasına karışıp gitmiş olabileceğini söylediyse de, Miss Winifred bu açıklamayı kesinlikle kabul etmedi. Mrs. Farebrother haberi, Mr. Ladislaw artık Lowick'e pek uğramadığı için duymadıklarını düşünüyor; Miss Noble ise yalnızca sevgi ve üzüntü dolu mırıltılar çıkarmakla yetiniyordu.

Fred, Ladislaw ve Casaubon'lar hakkında pek az şey bilir, onlarla hemen hemen hiç ilgilenmezdi. O tartışma, annesinin ricası üzerine bir gün Rosamond'a iletilecek bir haber için Lydgate'lere uğradığında, Ladislaw'u evden çıkarken görünceye kadar aklına bir daha hiç gelmemişti. Evliliği Rosamond'u erkek kardeşlerle fikir çatışmasına girmenin tatsızlığından kurtardıktan ve özellikle Fred budalaca, hatta ahlaka aykırı bir adım atarak, din adamı olmaktan vazgeçip Mr. Garth'ınki gibi bir işi seçtikten sonra, iki kardeşin

birbirlerine söyleyecekleri pek bir şey kalmamıştı. Ablasıyla sırf havadan sudan konuşmayı tercih ettiği için, Fred şimdi ona Mr. Farebrother'ın evinde "şu Ladislaw" hakkında duyduğu haberden söz etti.

Aslında Mr. Farebrother gibi Lydgate de anlattığı şeylerden çok daha fazlasını bilirdi ve bir keresinde Will'le Dorothea arasındaki ilişkiyi düşünmeye başlayınca, tahminlerinde gerçeğin de ötesine giderek, onların birbirlerine tutkuyla bağlı oldukları fikrine kapılmış ama bu sevgiyi dedikodusu yapılamayacak kadar ciddi bulmuştu. Mrs. Casaubon'un adını andığı zaman, Will'in nasıl sinirlendiğini hatırladığı için, o günden beri bu konuda daha da dikkatli davranıyordu. Bildiği gerçeklerin yanı sıra tahminleri de Lydgate'in Ladislaw'a duyduğu dostluk ve hoşgörüyü artırmış; ayrıca, Middlemarch'tan gitmesi gerektiğini söyledikten sonra, onun neden hâlâ tereddüt ettiğini anlamasını da sağlamıştı. Will'le Dorothea hakkında Rosamond'a hiçbir şey söylememiş olması, Lydgate ile karısı arasındaki zihin farkının anlamlı bir göstergesiydi; Lydgate, Rosamond'un Will'le konuşurken dilini tutacağına pek güvenmiyordu. İçinde büyük bir konuşma arzusu uyandığı zaman karısının nasıl davranacağını kesin olarak bilmese de Lydgate bu düşüncesinde haklıydı.

Rosamond, Fred'in verdiği haberi kocasına aktarınca, Lydgate, "Dikkatli ol, Ladislaw'a bu konuda en ufak bir imada bulunmaya kalkma sakın, Rosy. Kendisine hakaret etmişsin gibi öfkeye kapılabilir. Acı bir durum bu elbette" dedi.

Rosamond kayıtsızlık içinde sakin sakin başını döndürüp elleriyle saçlarını düzeltti. Ama Lydgate evde yokken Ladislaw'un bir sonraki gelişinde, cilveli bir tavırla, Londra'ya gitme tehdidinde bulunduğu halde onun hâlâ Middlemarch'ta olduğundan söz açtı. Durmadan çalışan parmakları arasında havada tuttuğu bir parça örgünün üzerinden o pek güzel başını tüm yapmacıklığıyla göstererek, "Her şeyi biliyorum. Sırdaşım küçük bir kuş söyledi. Bu civarlarda çok güçlü bir mıknatıs varmış" dedi.

Will işi şakaya vuran çapkınca bir tavırla, ama içinden öfkelenmeye hazır, "Elbette var. Bunu en iyi siz biliyorsunuz" dedi.

"Gerçekten son derece hoş ve romantik: Kıskanç Mr. Casaubon karısının en çok kiminle evlenmek isteyeceğini önceden biliyor; onunla en çok hangi erkeğin evlenmek isteyeceğini de biliyor ve

her şeyi berbat etmek için tutup o beyle evlendiği takdirde karısını mirasından mahrum bırakacak bir plan yapıyor; sonra – sonra – her neyse, eminim ki sonu tam bir aşk öyküsü olacak."

"İnanamıyorum! Ne demek istiyorsunuz siz?" dedi Will; kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilmiş, yüz hatları şiddetli bir sarsıntıyla değişmiş gibiydi. "Şakayı bırakın; ne demek istiyorsunuz, söyleyin bana."

Rosamond, "Gerçekten bilmiyor musunuz?" dedi; şimdi ciddileşmişti ve sırf sözlerinin uyandıracağı etkileri görebilmek için bir şeyler söylemek istiyordu.

Ladislaw sinirli sinirli, "Hayır!" dedi.

"Mr. Casaubon vasiyetnamesine, eğer Mrs. Casaubon sizinle evlenirse, ceza olarak tüm malını mülkünü kaybedeceğini yazdırmış; bilmiyor muydunuz?"

Will "Bunun doğru olduğunu nereden çıkarıyorsunuz siz?" diye atıldı.

"Kardeşim Fred, Farebrother'lardan duymuş."

Will birden ayağa kalktı ve şapkasını aldı.

Rosamond uzaktan ona bakarak, "Mrs. Casaubon sizi mal mülkten daha çok seviyordur sanırım" dedi.

"Bu konuda daha fazla konuşmayın, lütfen" dedi Will; her zamanki kaygısız, şakacı tavrının tersine sesi şimdi donuk çıkıyordu. "Ona ve bana karşı çirkin bir hakarettir bu." Dalgın dalgın yerine oturdu; önüne bakıyor, ama gözleri hiçbir şey görmüyordu.

"Kızdınız bana" dedi Rosamond. "Bana kin beslemeniz çok kötü. Size bunu anlattığım için minnet duymanız gerekir oysa."

Will beklenmedik bir şekilde, "Duyuyorum" dedi; sorulara dalgın dalgın karşılık veren hayalperest kimselerde görülen bir tür iki ruhluluk haliyle konuşuyordu.

Rosamond şakadan, "Evlilik haberi bekliyorum" dedi.

"Asla! Asla böyle bir şey duymayacaksınız!"

Sert sert söylediği bu sözlerin ardından ayağa kalktı; elini Rosamond'a uzattı, hâlâ uyurgezer biri gibi odadan çıkıp gitti.

Will gidince, Rosamond iskemlesinden kalktı, odanın öbür ucuna kadar yürüdü; oraya vardığında bir şifoniyere yaslanarak bezgin bir halde pencereden dışarı bakmaya başladı. Canı sıkkındı; üzerine, kadınların zihninde ufak tefek kıskançlıklara dönüşen büyük bir hoşnutsuzluk çökmüştü; haklı nedenlere dayanmayan,

bencilliğin yarattığı belli belirsiz birtakım isteklerden öte bir derinliği bulunmayan, ama gene de insanı harekete geçmeye, konuşmaya zorlayan saçma bir kıskançlıktı bu. Zavallı Rosamond içinden, "Hayatta gerçekten fazla istenecek bir şey yok" dedi; Quallingham'dan kendisine mektup yazmayan aileyi, eve geldiğinde Tertius'un belki de harcamalar konusunda edeceği sinir sözleri düşünüyordu. Babasından kendilerine yardım etmesini isteyerek kocasına gizlice itaatsizlik etmiş; babası ise kararlı, kesin bir sesle, "Belki benim kendimin yardıma ihtiyacı olacak" demişti.

BÖLÜM 60

"Güzel ifadeler eskiden olduğu gibi şimdi de çok beğenilir."
Shakespeare, *IV. Henry*'de Yargıç Shallow

Birkaç gün sonra –Ağustos'un sonu gelmişti artık– Middlemarch'ta heyecan yaratan bir olay yaşandı: Mr. Borthrop Trumbull'un o mükemmel yönetimi altında yapılacak müzayedede herkes, Sayın Edwin Larcher'a ait olup el ilanlarından da görülebileceği gibi, kendi türlerinin en üstün örnekleri denebilecek mobilyaları, kitapları ve resimleri satın alma fırsatı bulabilecekti. Ticaret hayatındaki durgunluğa işaret eden satışlardan biri değildi bu; tam tersine, Mr. Larcher'ın taşımacılık işindeki büyük başarısının bir sonucuydu; çünkü Mr. Larcher ünlü bir kaplıca doktorunun Riverston yakınlarındaki konağını bu sayede satın alabilmişti. En son modaya göre dayanıp döşenmiş bulunan konağın yemek odasının duvarlarında pahalı koca koca çerçeveler içinde çıplak insan resimleri asılıydı; bunlar önceleri Mrs. Larcher'ı tedirgin etmiş ama resimlerin konularının Kutsal Kitap'tan alındıklarını öğrendikten sonra içi rahatlamıştı. Mr. Borthrop Trumbull'un el ilanlarında alıcıların dikkatlerine sunduğu harika fırsat buydu işte. Mr. Trumbull ayrıca, sanat tarihi hakkındaki bilgisine dayanarak salondaki, başlangıç fiyatı konmadan satılacak mobilyalar arasında oyma işleri Grinling Gibbons'un çağdaşı bir ustanın elinden çıkmış bir parçanın da bulunduğunu söylüyordu.

Middlemarch'ta o zamanlar böyle büyük satışlara bir tür şenlik gözüyle bakılırdı. Varlıklı birinin cenaze töreninde olduğu gibi, koca bir masanın üstüne soğuk yiyecekler konur, neşe içinde bol bol içki ikram edilirdi ki ardından herkes keyiflenip aslında hiç gerekmeyen eşyalar için kesenin ağzını cömertçe açarak artırmaya girebilsin. O ılık, tatlı havada, Mr. Larcher'ın müzayedesi insanlara daha da çekici gelmişti; çünkü ev, bahçesi ve bitişikteki ahırlar, kasabanın hemen dışında, Middlemarch'ın Londra Yolu denen çıkışındaydı. Bu güzel yol aynı zamanda Yeni Hastane'ye ve Mr. Bulstrode'un The Shrubs adındaki çevresi ıssız konutuna da giden

yoldu. Kısacası, neredeyse panayırdan farksız bir müzayedeydi bu ve her sınıftan boş vakti olan insanları kendine çekiyordu; tehlikeyi göze alıp açık artırmaya sırf fiyatları yükseltmek amacıyla katılan bazı kimseler için ise, at yarışlarında bahis oynamaktan hemen hemen hiç farkı yoktu. Mobilyaların en iyilerinin satılacağı ikinci gün, "tüm Middlemarch" oradaydı; Aziz Peter Kilisesi'nin rahibi Mr. Thesiger bile oymalı bir masa satın almak için kısa bir süreliğine uğramış, Mr. Bambridge ve Mr. Horrock'la da karşılaşıp onlarla konuşmuştu. Yemek odasındaki büyük masanın çevresine dizilen iskemlelerde, Middlemarch'ın çiçeklerden yapılma bir çelenk gibi duran hanımları oturuyordu; odaya Mr. Borthrop Trumbull için yüksek bir kürsü ve tokmak konmuştu; ama gerilerdeki çoğu erkek sıra sıra yüzler hem kapıdan hem de salonun bahçedeki çimlere açılan büyük penceresinden girip çıkanlarla sık sık değişiyordu.

O günkü "tüm Middlemarch"lılar arasında sağlığı kalabalığa ve hava cereyanına dayanacak durumda olmayan Mr. Bulstrode yoktu. Ama Mrs. Bulstrode resimlerden birini –katalogda Guido'nun eseri diye belirtilen "Emmaus'ta Akşam Yemeği" adlı tabloyu– satın almayı çok istediğini söylemişti. Satış gününden önce, Mr. Bulstrode son dakikada, şimdi sahiplerinden biri olduğu *Öncü* gazetesinin bürosuna uğramış ve Mr. Ladislaw'dan kendisine büyük bir iyilik yapıp resimler hakkındaki olağanüstü bilgisini kullanarak, Mrs. Bulstrode adına özellikle bu tabloya bir değer biçmesini rica etmiş; her zamanki titiz nezaketiyle, "çok yakında yola çıkacağınızın farkındayım; şayet satış sırasında orada bulunmak gidiş hazırlıklarınıza mani olmayacaksa tabii" diye eklemişti.

Bu "şayet" sözü Will'e bir eleştiri gibi gelebilirdi ama o anda böyle bir eleştiriye kulak asacak durumda değildi. Mr. Bulstrode'un değindiği hazırlıklar haftalar önce gazetenin sahipleriyle yaptığı bir anlaşmayla ilgiliydi; buna göre, Middlemarch'tan gitmeye karar verdiği için, Will Ladislaw gazetenin yönetimini istediği zaman, bir süredir eğitmekte olduğu yardımcı editöre devredip işi bırakabilecekti. Ne var ki hayalimizdeki hedefler eğer kesinlikten uzaksalar, bunlar alışık olduğumuz ya da çok hoşlandığımız şeyleri yapmanın kolaylığı karşısında hep zayıf kalırlar. Ayrıca hepimiz, için için gerekmeyeceğini ümit ettiğimiz bir kararı yerine getirmenin ne kadar güç olduğunu biliriz. Zihninde böyle çelişkiler yaşayan en kuşkucu insanların yüreğinde bile mucizelere inanma eğilimi vardır; aslında

istediğimiz şeyin gerçekleşemeyeceğini bilir, ama gene de, geçmişte son derece şaşırtıcı, harika şeyler oldu ya! diye düşünmekten geri durmayız. Will bu zayıflığı kendi kendine itiraf etmiyor ama Middlemarch'tan ayrılmak için harekete de geçmiyordu. Bu mevsimde Londra'ya gitmenin ne yararı vardı ki? Kendisini okulu Rugby'den hatırlayacak arkadaşları orada olmayacaklardı; siyasi yazılar yazmaya gelince, *Öncü*'deki yazılarına birkaç hafta daha devam etmeyi tercih ederdi. Ama, şu anda Mr. Bulstrode'la konuşurken içinde hem gün geçtikçe artan bir gitme kararı hem de aynı güçte, Dorothea'yı bir kez daha görünceye kadar Middlemarch'tan ayrılmama kararı vardı. Bu yüzden Mr. Bulstrode'a, gidişini birtakım nedenlerle biraz ertelediğini ve müzayedeye katılabileceğini söyledi.

O sıralar Will, yüzüne bakan herkesin kendisini aşağılık niyetleri ancak bir miras düzenlemesiyle önlenen adam olmakla suçlamasına yol açabilecek gerçeği bildiğini düşünerek öfkelenip acı çektiği için, isyankâr bir ruh hali içindeydi. Israrla toplumun insanlar arasında gözettiği ayırımlara karşı olduklarını söyleyen çoğu kimse gibi Will de, kendisinin bu görüşü kişisel nedenlerle ileri sürdüğünü, çünkü soyunda sopunda, halinde tavrında ya da kişiliğinde, fikir maskesi ardında saklamaya çalıştığı bir şeyler bulunduğunu ima eden herkesle, hemen kavgaya tutuşmaya hazırdı. Sinirlerini ayağa kaldıran böyle bir düşünce aklından geçer geçmez, saydam denecek kadar açık olan cildinin rengi değişiyor, günlerce yüzünde saldırgan bir ifadeyle dolaşıyor, üzerine atılmak zorunda kalacağı bir şeyler beklermiş gibi her an tetikte, etrafına bakınıyordu.

Bu ifade müzayede sırasında da açıkça göze çarpmaktaydı; daha önce onun yalnızca hafif tuhaflıklarını ya da parlak, neşeli hallerini görmüş olanlar, şimdiki zıtlığa şaşıyorlardı. Will buraya gelip kendisini maceracı diye küçümseyen, damarlarındaki Polonya kanına dudak büken ama aslında kendi soysuzluklarının ıslahı için bol bol başka kana ihtiyaçları olan –Dante hakkında da kara cahil– Toller gibi, Hackbutt gibi Middlemarch takımından bir sürü saçma sapan insanın gözleri önüne çıktığına pişman değildi. O sırada büyük yeteneklerini tam anlamıyla kullanmanın keyfini çıkarmakta olan Mr. Trumbull, bir uzman sayarak kendisini dostça karşılamıştı, ama Will şimdi başını arkaya atmış, işaretparmaklarını yan ceplerine geçirmiş, kimseyle konuşmak istemeden müzayedecinin yakınlarında, göze çarpan bir yerde ayakta duruyordu.

Yaptıkları işte konuşma becerilerinin gücünü göstermeleri gereken insanlar arasında kuşkusuz en mutlusu, hali vakti yerinde, kendi nükteli sözlerinin hayranı ve her alandaki geniş bilgisinin sürekli farkında olan taşralı bir müzayedecidir. Asık suratlı, huysuz bazı kimseler, müzayedelerde ayakkabı çekeceklerinden Berghem'in resimlerine kadar satışı yapılan her şeyin üstün değerleri üzerinde ısrarla duruluyor olmasına karşı çıkabilirler; ama Mr. Borthrop Trumbull'un damarlarında dolaşan kan, huysuz değil, düşünceli ve sevecendi; bir doğa hayranıydı o ve kendisi övüp tavsiye ettiği takdirde daha yüksek bir fiyata gideceğini düşündüğü için, tüm evren kendi tokmağı altında olsun isterdi.

Ama şimdilik Mrs. Larcher'ın salonundaki eşyalarla yetinmek zorundaydı. Will içeri girdiğinde Mr. Trumbull'un ilgisi birden, unutulup asıl yerinde kalmış diyerek salona getirilen ikinci bir şömine paravanı üzerinde toplanmıştı ve o da şimdi, övülmeye en çok ihtiyaç duyan parçalar en çok övülmesi gerekenlerdir, diye buyuran o haklı ilke uyarınca, harıl harıl bu paravan üzerinde konuşuyordu. Parlatılmış çelikten yapılma bir paravandı bu; neşter biçiminde kafes işlemeli süsleri ve keskin bir üst kenarı vardı.

Mr. Trumbull, "Hanımlar, dikkat; sizlere sesleniyorum" diyordu. "Karşınızdaki şömine paravanı çeliğinin kalitesi ve tasarımının güzelliğiyle, başka bir müzayedede olsa –söyleyim size– başlangıç fiyatı belirtilmeden asla satışa sunulmazdı." Sesini alçalttı, sol elinin parmağıyla paravanın yönünü düzeltti ve hafifçe genizden gelen bir sesle yeniden konuşmaya başladı. "Sıradan zevklere göre bir parça değil bu, efendim. Ama izninizle söyleyeyim ki çok yakında bir tek bu tarz işçilik moda olacaktır – iki buçuk şilin mi dediniz? Teşekkürler, şu eşsiz paravan iki buçuk şiline gidiyor; ayrıca, aldığım özel bir habere göre bu antik tarz, toplumun yüksek katlarında çok tutuluyormuş. Üç şilin – üç buçuk şilin – iyice kaldır şunu, Joseph, yukarıda tut! Bakın, hanımlar, tasarımdaki şu sadeliğe, şu saflığa bir bakın; şahsen eminim ki geçen yüzyıldan kalma bir parçadır bu! Dört şilin mi dediniz, Mr. Mawmsey? Dört şilin."

Mrs. Mawmsey fazla aceleci davranan kocasını uyarmak amacıyla, çevredekilerin duyabilecekleri bir sesle, "Kendi oturma odama koymak isteyeceğim bir şey değil bu" dedi. "Mrs. Larcher'a şaşıyorum doğrusu. Hangi çocuk bunun üstüne düşse, başı ikiye yarılır ayol. Üst kenarı bıçak sanki."

Mr. Borthrop Trumbull hemen, "Çok doğru" diye atıldı. "İnsanın elinin altında böyle bıçak gibi kesen bir paravan bulunması son derece yararlıdır; bir ayakkabı bağcığı ya da ip keseceksiniz ve yanınızda bıçak yoksa, işinize çok yarayacaktır. Sırf kesip indirecek bir bıçak yok diye bir sürü insan, boyunlarında ip, tavanda öylece asılı kalmışlardır. Beyler, kendinizi asmak bahtsızlığına uğradığınız takdirde bu paravan saniyesinde ipi kesip sizi indirecektir, şaşılacak bir hızla – dört buçuk şilin – beş – beş buçuk. İçinde dört direkli bir karyola ve şömine bulunan fazladan bir yatak odaları olup da kafadan biraz sakat misafir ağırlayan herkese çok uygun bir parçadır bu; altı şilin – Teşekkürler, Mr. Clintup; altı şiline gidiyor, gidiyor, gitti!" Mr. Trumbull o zamana kadar artırmaya girenlerden gelebilecek hiçbir işareti kaçırmamak için olağanüstü bir dikkatle çevreyi tarayan bakışlarını şimdi hızla önündeki kâğıda indirdi ve aniden alçalan kayıtsız bir sesle, "Mr. Clintup'a ver şunu, çabuk ol, Joseph" dedi.

Mr. Clintup kıs kıs gülerek özür dilercesine yanındaki adama, "Sırf bu espriyi yapabilmek uğruna bir paravana altı şilin verilir hani" dedi. Clintup bir fidanlıkta çalışan seçkin bir bahçıvandı, ama çok utangaçtı; salondakilerin, paravanı satın almasını budalalık sayacaklarından korkuyordu.

Bu arada Joseph bir tepsi dolusu ufak parçalar getirmişti. Mr. Trumbull bunlardan birini eline alarak, "Bakın, hanımlar" dedi; "bu tepside çok şık şeyler var; salonlarınızda kullanabileceğiniz ufak tefek masa üstü süsleri; ama şairin dediği gibi, önemsiz ufak eşyaların toplamıdır, insanın sahibi olduğu şeyler; bu tür süsler son derece önemlidir –evet, Mr. Ladislaw, tamam, az sonra– tepsiyi dolaştır ama Joseph. Hanımlar, tüm bu şık küçük parçaları yakından incelemek gerekir. Şu elimdekine bir bakın, ne ince bir işçilik; bir tür resimli bilmece diyebilirim ben buna; gördüğünüz gibi cepte taşınabiliyor, kalp şeklinde şık bir kutu sanki; cepte taşınabilen o kutu – bakın, sonra birden katmerli, harika bir çiçek oluyor; masa üstlerine konabilecek bir süs; bakın, şimdi de." Mr. Trumbull elinden düşürür gibi bırakınca o çiçek, korkulu bakışlar arasında, kalp şeklinde dizi dizi yapraklara dönüştü. "Karşınızda bir bilmece kitabı işte! Harika bir kırmızı renk; içinde beş yüzden fazla bilmece var. Beyler, eğer daha az vicdan sahibi bir adam olsaydım, bu parçanın fiyatını artırmayın isterdim, çünkü aslında benim

gözüm var onda. Masum masum gülüp eğlenmeyi –hatta daha da ileri giderek söyleyim– dürüstlüğü ve erdemi, iyi bir bilmeceden daha çok yükseltecek başka bir şey var mıdır? Bilmeceler ağzı bozuk konuşmayı engeller; bir erkeğin kibar kadınların meclisine katılabilmesini sağlar. Şu şık domino kutusu, kart sepeti vesaire hariç olsa bile, bakın, sırf bu harika parçanın tek başına, geri kalanların tümüne iyi bir fiyat sağlaması gerekir. İnsan böyle bir şeyi cebinde taşıdığı sürece toplumun tüm çevrelerinde kabul ve itibar görecektir. Dört şilin mi dediniz, efendim? Yanındaki parçalarla birlikte bu harika bilmece kitabına dört şilin, ha? Bakın bir örnek size: 'Uğurböcekleri yakalasın diye, 'bal' kelimesini nasıl yazmak gerek? Yanıt, 'mal!' Duydunuz değil mi? Uğurböcekleri – bal – mal. İnsan zekâsını keskinleştiren bir eğlence bu; bir iğneleme de var içinde –hiciv dediğimiz şey hani– üstelik kabalığa, çirkinliğe kaçmayan bir mizah. Dört buçuk şilin – beş."

Artırma gitgide kızışan bir rekabet içinde devam ediyordu. Mr. Bowyer'in de alıcılar arasında olması dayanılacak şey değildi. Bowyer'in o kadar parası yoktu ve bunu sırf başkalarının önünü kesmek için yapıyordu. Mr. Horrock bile kendini yarışmanın sürükleyici havasına kaptırmıştı; ama fiyat artırmak isterken fazla çaba harcamaktan kaçınarak her zamanki durgun, ifadesiz sesini pek yükseltmediği için, eğer o sırada yanında oturan Mr. Bambridge, insanların çoğunda görüp acı acı gülümsediği o cehennemlik süs merakının ancak tuhafiyecilere yakıştığını düşünerek, arkadaşına bu berbat şeyleri alıp da ne yapacaksın diye dostça lanetler yağdırmasa, hiç kimse Horrock'un müzayedeye katılmaya kalkıştığının farkına varmayacaktı. Sonunda tepsideki parçaların hepsi yirmi bir şiline, o sırada hafızasının bilmece çözmekte yetersiz kaldığı hissine kapılan, cep harçlığını çarçur etmeye hazır, yörenin yarım akıllı Slender'i genç Mr. Spilkins'in üstünde kaldı.

Mr. Toller müzayedeciye yaklaşarak, "Hadi, Trumbull, çok oluyorsun artık bak; kız kurularına yaraşır saçma sapan şeyler çıkarmayı kes artık" diye fısıldadı. "Gravürler nasıl gidecek, onu görmek istiyorum; az sonra buradan ayrılmak zorundayım ben."

"Derhal, Mr. Toller, derhal. Benim burada yaptığım şey, sizin o yüce gönlünüzün de onaylayacağı bir yardım sadece. Joseph! Gravürleri getir, çabuk. Parti numarası 235. Şimdi beyler, önünüze tam uzmanlara layık bir ziyafet geliyor. İşte size, Wellington Dükü'nü res-

meden bir gravür; Waterloo savaş alanında, etrafında kurmaylarıyla birlikte; son zamanlardaki olaylar bu büyük kahramanımızı kara bir bulut içinde gizlemiş de olsa, şunu cesurca söyleyebilirim ki –çünkü benim mesleğimdeki bir insanın siyasal rüzgârların önünde savrulmaması gerekir– insan zihni bir daha, kendi dönemimize ait çağdaş tarzda, böylesine güzel bir resim konusu tasavvur edemez; evet, melekler edebilirler belki ama bir insan asla, beyler – bir insan asla."

Mr. Powderell pek etkilenmişti; "Kim yapmış bu resmi?" diye sordu.

Mr. Trumbull, "Ressam imzasını atmadan önceki deneme baskılardan biri bu, Mr. Powderell; dolayısıyla, ressamı bilinmiyor" dedi; sondaki sözcükleri soluğu biraz kesilmiş gibi söylemişti; ardından dudaklarını büzerek gözlerini dikip çevresine bakındı.

Mr. Powderell başkalarının yapamayacağı bir işi üstlenmeye karar vermiş bir kimsenin heyecanlı sesiyle, "Benden bir sterlin!" dedi. Korkudan mıdır, yoksa ona acıdıkları için midir bilinmez, hiç kimse çıkıp da fiyatı artırmadı.

Bundan sonra sıra Mr. Toller'ın baştan beri göz koyduğu, ressamı Hollandalı iki gravüre gelmişti; Mr. Toller bunları satın aldı ve çıkıp gitti. Başka gravürler, ardından bazı yağlıboya resimler de, müzayedeye özellikle bunları almak amacıyla gelen seçkin Middlemarch'lılara satıldı. Devamlı girip çıkanlarla ortalık şimdi iyice hareketlenmişti: İstediklerini alanlar müzayedeyi terk ederken; henüz yeni gelen ya da çimlerin üzerinde kurulu yiyecek içecek çadırına kısaca uğrayıp dönen başkaları, salonu gene dolduruyorlardı. Mr. Bambridge'in niyeti işte bu çadırı satın almaktı ve çadırının tadını şimdiden çıkarmak istercesine sık sık gidip içine bakıyordu. Son gidişinde yanında yeni biriyle –Mr. Trumbull'un da başkalarının da hiç tanımadıkları bir yabancıyla– döndüğü görüldü; ama kılık kıyafetine bakarak herkes onun at cambazının (kendisi gibi "zevkine düşkün") bir akrabası olabileceğini düşündü. Koca favorileri ve kasılarak yürüyüşüyle, adımlarını atarken bacaklarını savuruşuyla, adamın gösterişli bir hali vardı; ama siyah elbisesinin eskiliğine bakanlar, önyargılı davranarak onun zevklerini arzu ettiği kadar karşılayamayan, parasız biri olduğu sonucuna vardılar.

Mr. Horrock sessizce, "Bu adam da kim, Bam?" dedi.

"Git kendisine sor" dedi Mr. Bambridge. "Az önce yoldan gelmiş; öyle söylüyor."

Mr. Horrock yabancıyı kuşkulu kuşkulu süzdü; adam bir eliyle bastonuna dayanmış, öteki elindeki kürdanla dişlerini karıştırıyor; bir yandan da, anlaşılan müzayede devam ettiği için, sesini çıkarmadan ama bir parça sabırsızlanarak çevresine bakınıyordu.

Sonunda sıra "Emmaus'ta Akşam Yemeği"ne gelince, Will Ladislaw rahatladı; önceki satışlar sırasında çok sıkılmış, biraz gerilere çekilip müzayedecinin hemen arkasında omzunu duvara dayamıştı. Şimdi gene ileriye çıkınca, gözüne herkesin dikkatini çeken o yabancı ilişti; onun da gözlerini dikmiş açıkça kendisine baktığını görünce çok şaşırdı. Ama Mr. Trumbull hemen Will'e doğru seslendi:

"Evet, Mr. Ladislaw, evet; bir uzman olarak bu resim ilginizi çekti sanırım" dedi ve giderek artan bir şevkle devam etti: "Elimde sizler gibi seçkin bir topluluğa gösterecek böyle bir resim –maddi imkânları sanat bilgileriyle aynı seviyedeki herkesin verebileceği en yüksek fiyatı hak eden böyle bir tablo– olması, benim için ne büyük bir zevk! İtalyan ekolü mensubu ünlü *Guydo*'nun bir tablosu bu –Eski Ustalar denen sanatçıların en önde geleni, dünyanın en büyük ressamı *Guydo*– resmin onun tarafından yapılmış olduğunu sanıyorum, çünkü o ustalar bizlerin çoğumuzun aklının ermeyeceği şeyler biliyorlardı; insanların ekseriyetinin artık unutup gittiği sırları vardı onların. İzninize sığınarak söylüyorum, beyler: Şimdiye kadar Eski Ustalar'ın elinden çıkmış pek çok resim gördüm ben; ama hepsi bu seviyede resimler miydi? Hayır, kesinlikle hayır; bazıları hoşunuza gitmeyecek kadar karanlıktı; ayrıca konuları aileler için hiç mi hiç uygun değildi. Ama karşınızdaki bir *Guydo* – sırf çerçevesi dünya kadar para eder; hangi hanımefendi olsa, duvarına asmaktan gurur duyar bunu; aranızda Belediye Meclisi üyesi bir bey cömertliğini göstermek isterse, bir hayır kurumunun yemekhanesine asmak için de uygun bir tablo. Biraz çevirin, mi dediniz, efendim? Joseph, resmi bir parça Mr. Ladislaw'a doğru çevir hadi; görüyorsunuz, Mr. Ladislaw yurtdışında çok bulunduğu için böyle şeylerin değerini anlıyor."

Tüm gözler bir an, kayıtsız bir sesle, "Beş sterlin" diyen Will'e doğru çevrildi.

Mr. Trumbull'dan şiddetli bir sitem yükseldi: "Yapmayın, Mr. Ladislaw! Yalnız çerçevesi o kadar eder. Hanımlar, beyler; kasabanın şerefini düşünün! Bir gün gelir de aramızda olduğu halde, bu harika

sanat eserinin değerini Middlemarch'ta hiç kimsenin anlamadığı ortaya çıkarsa, ne yaparız sonra biz! Beş sterlin beş şilin – beş sterlin yedi buçuk şilin – beş sterlin on şilin. Hadi hanımlar, çıkın, çıkın! Bu resim bir pırlanta; insanların bilgisizliği yüzünden, şairin dediği gibi, 'nice pırlantalar' değerlerinin çok altında satılmak zorunda kalmıştır – sırf zevkleri gelişmemiş çevrelerde satışa çıkarıldıkları için, diyecektim, ama hayır! Altı sterlin – altı sterlin sekiz şilin. Birinci sınıf bir *Guydo* altı sterlin sekiz şiline gidiyor; dinimize hakarettir bu, hanımlar, dinimize; böyle bir konunun bunca ucuz bir fiyata gitmesi, Hıristiyanlar olarak hepimizi üzer, beyler – altı sterlin on şilin, yedi oldu—"

Artırmalar hızla ilerliyor, Mrs. Bulstrode'un bu resmi çok istediğini aklından çıkarmayan Will, fiyatı on iki sterline kadar artırabileceğini düşünüyordu. Ama sonunda resim on sterlin on şiline onun üstünde kaldı. Will kalabalığın arasından geçerek bahçeye açılan pencereden dışarı çıktı. Hava sıcak olduğu ve susadığı için çadıra gidip bir bardak su içmek istiyordu; çadırda ziyaretçilerden kimse yoktu; görevli kadından su rica etti; ama kadın daha suyu getirmeye gitmeden, biraz önce gözlerini dikip kendisine bakan kırmızı yüzlü yabancının da çadıra girdiğini görünce, canı sıkıldı. O sırada adamın, Reform sorunu hakkındaki konuşmalarını dinledikten sonra bir ya da iki kez kendisine tanışıklık iddiasında bulunan, yedikleri yeşilliklerden dolayı iyice şişmiş o siyasal parazit böceklerden biri olabileceğini düşündü; şimdi de, vereceği haber karşılığında bir şilin koparmayı umuyordu belki. Böyle düşününce, o yaz sıcağında insanın içini büsbütün bunaltan siyah kıyafetiyle adam daha da itici görünüyordu; bu yüzden, bir bahçe iskemlesinin koluna ilişmiş bekleyen Will, dikkat edip hiç o yana bakmadı. Ancak bunun dostumuz Raffles için fazla bir önemi yoktu; amaçlarına uygun düşüyorsa, kendisiyle görüşmek istemeyenlerin üzerine gitmekte bir an bile tereddüt etmezdi o. Bir iki adım atıp Will'in önünde durdu ve sesini iyice yükselterek hızla, "Bağışlayın, Mr. Ladislaw, annenizin adı Sarah Dunkirk müydü?" diye sordu.

Will birden ayağa kalktı, kaşlarını çatarak bir adım geriledi ve sertçe, "Evet, efendim. Bundan size ne?" dedi.

Will'in huyu, ilkin aniden parlayıp soruya yanıt vermek, ardından sorunun sorulmasına karşı çıkmaktı. Başta, "Bundan size

ne?" demiş olsaydı, sorudan kaçarmış, ailesinin bilinmesinden çekinirmiş gibi bir izlenim yaratırdı!

Raffles kendini Ladislaw'un tehditkâr tavrında gördüğü çatışma havasına kaptırmaya onun kadar istekli değildi. Kız gibi bir cildi olan bu ince uzun delikanlı, üzerine atılmaya hazır bir kaplandı sanki. Bu gibi durumlarda Mr. Raffles insanları kızdırmaktan aldığı zevki dizginlemeye çalışırdı.

"Alınmayın, efendim, alınmayın! Annenizi hatırladım, o kadar; tanıdığımda genç bir kızdı daha. Ama yüzünüz babanıza benziyor, efendim! Babanızı görmek zevkine de nail oldum ben. Hayattalar mı acaba, Mr. Ladislaw?"

Will önceki tavrını hiç değiştirmeden, "Hayır!" diye gürledi.

"Size bir hizmette bulunabilirsem, sevinirim, Mr. Ladislaw; yemin ederim ki, sevinirim. Yeniden karşılaşacağımızı ümit ediyorum, efendim."

Raffles bunu söylediği sırada şapkasını çıkarıp Will'i selamladı, bir bacağını savurarak olduğu yerde geri döndü ve yürüyüp oradan uzaklaştı. Will kısa bir süre arkasından baktı: Raffles yeniden müzayede salonuna girmemişti; anlaşılan yola doğru yürüyordu. Bir an, adamın daha fazla konuşmasına izin vermemekle akılsızlık ettiğini düşündü; ama hayır! Aslında böyle bir kaynaktan alacağı bilgiyi hiç almasa daha iyiydi.

Ancak Will o akşam sokakta yürürken Raffles arkasından yetişti; ya daha önce ne kadar ters karşılandığını unutmuş gibi görünmek ya da takınacağı bağışlayıcı ve laubali tavırla o tersliğin öcünü almak niyetiyle, Will'i neşeyle selamladı; kasabanın ve çevresinin güzelliğinden söz açarak yanında yürümeye koyuldu. Will adamın epeyce içmiş olduğundan kuşkulanıp ondan kurtulma çareleri arıyordu ki, Raffles konuşmaya başladı.

"Ben de yurtdışında bulundum, Mr. Ladislaw, dünyayı dolaştım – biraz *parle-vu* falan konuşurdum. Babanızı Boulogne'da görmüştüm; inanılmaz, tıpkı ona benziyorsunuz, yemin ederim! Ağız, burun, gözler, saçların tıpkı sizinki gibi bir parça yabancı tarzda alından geriye taranışı hep aynı. İngilizler saçlarını pek böyle taramazlar. Ama ben gördüğümde babanız çok hastaydı. Tanrım, o eller, o eller! Neredeyse saydam, arkası görünecek. Siz o zaman küçüktünüz. Babanız iyileşti mi sonra?"

"Hayır" dedi Will ters ters.

"Ah! Demek öyle! Anneniz ne oldu acaba diye sık, sık düşündüm. Genç kızken ailesini, yakınlarını terk edip kaçmıştı – gururlu bir kızdı ve ne kadar da güzeldi! Neden kaçtığını biliyordum ben" dedi Raffles; gözlerini ağır ağır kırpıyor, göz ucuyla Will'e bakıyordu.

Will büyük bir hışımla Raffles'a doğru döndü ve "Onun hakkında namus ve şerefe aykırı hiçbir şey biliyor olamazsınız" dedi.

Ama Mr. Raffles'ın o sırada öfkeye, sert tavırlara aldırdığı yoktu. Başını kararlı bir hareketle geriye atarak, "En ufak bir şey bile!" dedi. "Hatta fazlaca namuslu, şerefli biriydi – ailesine kızacak kadar namuslu ve şerefli; mesele de buydu ya!" Raffles gözlerini gene ağır ağır kırptı. "Bakın, aziz efendim; o aile hakkında her şeyi biliyordum ben; az buçuk kibar bir hırsızlık diyebileceğiniz bir ticaret işi yaparlardı; çalıntı mallar da kabul eden büyük bir rehinciydiler ama öyle köşede bucakta iş yapanlardan değil; en yükseğinden, anlı şanlı bir ticarethane. Yüksek kazançlı. Ama Sarah'nın bunları bildiği yoktu; alımlı, delişmen bir genç kızdı o zaman; iyi bir yatılı okulda okumuş, bir lorda eş olmaya layık bir kız; ama Archie Duncan'a hiç yüz vermediğinden, o da sırf kötülük olsun diye ailesiyle ilgili her şeyi anlattı ona ve kızcağız duyduğu şeylerden uzaklaşmak için evden kaçtı. Ben ticarethanenin dış temsilcisiydim, efendim; onların adına saygın bir insan olarak seyahatlere çıkıyordum dolgun bir maaşım vardı. Başta, kızlarının kaçmasına aldırmadılar – dindar kimselerdi bunlar, efendim, son derece dindar. Kızları tiyatrocu olmuştu. O sırada oğulları hayattaydı daha ve kızcağız iyice gözden düşmüştü. Hayret! Baksanıza, Mavi Boğa Meyhanesi'ne gelmişiz. Ne dersiniz, Mr. Ladislaw, girip bir iki kadeh atar mıyız?"

Will, "Hayır, size iyi akşamlar dilemek zorundayım" dedi ve Lowick Gate'e çıkan bir ara yola dalarak, Raffles'tan uzaklaşıp kurtulmak için neredeyse koşmaya başladı.

Uzun bir süre Lowick Yolu'nda, kasabanın tersi yönde yürüdü; yıldızlarla hafifçe aralanan bir karanlık bastırınca, buna sevindi. Kendini, hakaret dolu bağırış çağırışlar arasında üstüne başına çamur atılmış gibi hissediyordu. Adamın söylediklerini doğrulayan bir şey vardı: Annesi ona evden kaçış nedenini asla söylemek istememişti.

Peki! Diyelim ki o aile hakkındaki gerçekler son derece yüz kızartıcı; bu durum kendisinin, Will Ladislaw'un, durumunu daha

da kötüleştirir miydi? Annesi, ailesinin ayıbından uzaklaşabilmek için büyük güçlüklere göğüs germişti. Ama Dorothea'nın yakınları onun öyküsünü öğrenseler –eğer Chettam'lar öğrense– kim bilir zihinlerinde ne kuşkular uyanır, o kuşkuları nerelere çeker, kendisinin Dorothea'ya layık olmadığını düşünmek için o öyküye nasıl dört elle sarılırlardı. Ama ne düşünürlerse düşünsünler, sonunda yanıldıklarını görecek, damarlarındaki kanın kendilerininki kadar bayağılıktan uzak, kendilerininki kadar temiz olduğunu anlayacaklardı.

BÖLÜM 61

"Tutarsız iki şeyin ikisi de doğru olamaz" dedi, Imlac, "ama bunlar insana atfedildiğinde, her ikisi de doğru olabilir."
Samuel Johnson, *Rasselas*

Aynı akşam Mr. Bulstrode bir iş için gittiği Brassing'den dönünce, sevgili karısı onu kapıda karşıladı ve doğru kocasının özel oturma odasına götürdü. O dürüst gözlerini kaygı içinde ona dikerek, "Nicholas, buraya son derece huysuz, kötü bir adam geldi, seni sordu – çok huzursuz oldum" dedi.

Mr. Bulstrode yanıtını bildiği halde, korka korka, "Nasıl bir adamdı, hayatım?" diye sordu.

"Koca favorileri olan kırmızı yüzlü, son derece küstah tavırlı bir adam. Senin eski bir arkadaşın olduğunu iddia etti; kendisini görmezsen, üzülürmüşsün. Sen gelinceye kadar burada beklemek istedi; ama ona, seni yarın sabah bankada görebileceğini söyledim. Son derece küstah biriydi! Uzun uzun yüzüme baktı ve dostum Nick eş seçmekten yana şanslıymış dedi. Eğer bizim Blucher zincirini koparark çakıllı yolda koşup durmasaydı, eminim adamın buradan hiç gideceği yoktu; ben o sırada bahçedeydim çünkü; ona, 'Gitseniz iyi edersiniz – köpeğimiz çok azgındır, zapt edemem sonra' dedim. Sen gerçekten böyle bir adam tanıyor musun, Nicholas?"

Mr. Bulstrode her zamanki gibi sakin, alçak bir sesle, "Zannederim kim olduğunu biliyorum, hayatım; talihsiz, sefil bir adam; geçmişte kendisine biraz fazlaca yardım etmiştim. Fakat seni bir daha rahatsız edeceğini zannetmem. Muhtemelen bankaya gelecektir – para dilenmeye şüphesiz" dedi.

Mr. Bulstrode ertesi gün kasabadan dönüp akşam yemeği için üstünü değiştirmeye gidinceye kadar bu konuda daha fazla bir şey konuşmamışlardı. Mrs. Bulstrode kocasının eve geldiğinden emin olmak için giyinme odasına baktı ve onu ceketini, kravatını çıkarmış, kolunu bir şifoniyere yaslayarak gözlerini dalgın dalgın

yere dikmiş durumda gördü. Karısı içeri girerken Bulstrode tedirgin tedirgin birden doğrularak başını kaldırdı.

"Çok hasta görünüyorsun, Nicholas. Bir şey mi oldu?"

"Başım çok ağrıyor" dedi Bulstrode; çok sık rahatsızlandığı için, karısı her seferinde can sıkıntısının bu yüzden olduğuna kolayca inanıyordu.

"Otur da, bir sünger alıp sirkeyle ovayım."

Mr. Bulstrode'un bedeninin sirkeyle ovulmaya ihtiyacı yoktu; ama ruhsal bakımdan, karısının sevgi dolu ilgisi içini rahatlatmıştı. Bulstrode karısına karşı her zaman nazikti; ama bu tür hizmetleri onun görevi sayar, evli bir erkeğin kayıtsız tavrıyla hemen kabullenirdi. Ancak Mrs. Bulstrode bugün, elinde süngerle üzerine eğildiği sırada, karısının kulağına değişik gelen bir sesle, "Çok iyi bir kadınsın sen, Harriet" dedi; Harriet bu değişikliğin ne olduğunu tam bilmiyordu ama içindeki kadınca kaygıyla kocasının hasta olabileceğini düşündü.

"Canını sıkan bir şey mi oldu?" dedi. "O adam bankada seni görmeye geldi mi?"

"Evet, tam düşündüğüm gibi çıktı. Bir zamanlar iyice bir yerlere gelebilecek yetenekte bir adamdı pekâlâ. Ama sefahat düşkünü, ayyaş biri olup alçalttı kendini."

Mrs. Bulstrode kaygı içinde, "Tamamen gitti mi?" dedi, ama bazı nedenlerden dolayı, "Senin arkadaşın olduğunu söylediğinde, kendimi çok kötü hissettim" diye eklemekten kaçındı. O sırada, kocası hakkında aklından hiç çıkarmadığı bir düşünceyi –kocasının geçmişte içinde yaşadığı çevrenin kendi çevresiyle aynı toplumsal düzeyde olmadığı düşüncesini– ima edecek herhangi bir şey söylemek istemezdi. Aslında o çevrenin insanları hakkında fazla bilgisi yoktu. Kocasının ilkin bir bankada çalıştığını, sonra "şehir işi" dediği bir işe girişerek, daha otuz üç yaşındayken yüklüce bir servet kazandığını, kendisinden epeyce yaşlı dul bir kadınla –Anglikan Kilisesi karşıtı bir kilisenin mensubu olan ve bunun dışındaki olumsuz nitelikleri insanın ancak ikinci eşinin tarafsız bakışlarınca fark edilebilecek bir kadınla– evlendiğini biliyordu. Ayrıca ara sıra Mr. Bulstrode'un kendi anlattıklarından, kocasının baştan beri din konusuna eğilimi bulunduğunu, bir ara rahip olmak istediğini, daha sonra misyonerlik ve hayırseverlik faaliyetlerine yakın ilgi gösterdiğini de öğrenmişti. Mrs. Bulstrode kocası hakkında bunlar

dışında bir şey bilmek istemiyor; rahip olmadığı halde dindarlığıyla özel bir itibar kazanmış olan, üzerindeki etkisiyle kendi zihnini de ciddi konulara yönelten, dünyevi malı mülküyle kendisinin toplumsal konumunu da yükselten bu adama güvenip inanıyor, onu mükemmel bir insan sayıyordu. Öte yandan, Middlemarch'ın ışığı altında baktığında (Londra'nın sokaklarını ya da ayrılıkçı kilise bahçelerini aydınlatan ışıktan daha güçlü bir ışıktı bu elbette) kocasının kendisiyle –saygınlığı herkesçe bilinen Vincy ailesinin kızı Harriet Vincy ile– evlenmiş olmasının ona her bakımdan yarar sağladığını düşünmek de hoşuna gidiyordu. Taşranın henüz reforma uğramamış zihin yapısı, Londra'ya güvenmiyordu ve gerçek din her ne kadar insanları günahtan kurtarma görevini her yerde yürütürse de, bizim dürüst, saygın Mrs. Bulstrode'umuz, Anglikan Kilisesi'nce kurtarılmanın daha büyük bir itibar taşıdığından emindi. Dolayısıyla, kocasının bir zamanlar Anglikan Kilisesi'ne muhalif bir Londralı olduğunu başkalarından saklamayı öylesine çok istiyordu ki onunla konuşurken bile bu konudan uzak duruyordu. Mr. Bulstrode aslında bunun farkındaydı ve hem kendisini örnek alarak edindiği dindarlığa hem dünyevi şeylere bağlılığına aynı içtenlikle önem veren, utanacak hiçbir şeyi bulunmayan, hâlâ yitirmediği bir arzuyla seve seve evlendiği bu açık yürekli, saf kadından bazen korkuyordu. Ama Bulstrode'un korkuları, toplumun kabul ettiği bir üstünlüğü korumaya çalışan bir kimsenin korkularıydı: Karısının ve kendisine olan nefretleri sırf doğrulara duydukları düşmanlığa dayanmayan kimselerin gözündeki itibarını yitirmek, onun için ölümden farksız bir şey olurdu.

Karısı, "Tamamen gitti mi?" diye sorunca, sesine olabildiğince ciddi bir kayıtsızlık ifadesi vermeye çalışarak, "A, evet; gitmiştir bence" dedi. Ama gerçekte Mr. Bulstrode'un içi hiç de rahat değildi. Bankadaki görüşmede Raffles, kendisine eziyet etmek arzusunun neredeyse tüm öteki açgözlülükleri kadar şiddetli olduğunu açıkça göstermişti. Hiç çekinmeden, yarı yolda Middlemarch'a geri dönüp buraların yaşamak için kendisine uygun olup olmadığına bakmaya geldiğini söylemişti. Borçları sandığından fazla çıkmıştı ama daha önce aldığı o iki yüz sterlin bitmiş değildi daha: Şimdi şöyle temiz bir yirmi beşlik, buralardan uzaklaşması için yeterli olabilirdi. Aslında başlıca isteği, dostu Nick'le ailesini görmek ve çok sevdiği bir insanın başarısı ve refahı hakkında her şeyi öğrenmekti. İleride

uzun uzun kalmak üzere buralara geri gelebilirdi. Bu defa, kendi deyimiyle, "kapıdan yolcu edilmeyi" yani Middlemarch'tan Bulstrode'un gözetimi altında ayrılmayı reddediyordu. Niyeti, ertesi gün posta arabasıyla gitmekti – o da, fikrini değiştirmezse elbette.

Mr. Bulstrode çaresizlik içindeydi. Ne tehditler, ne tatlı sözler işe yarıyordu; sürekli bir korku yaratmaya da, vaatlerde bulunmaya da bel bağlayamazdı. Tersine, kendi yüreğinde içini ürperten soğuk bir inancın varlığını hissediyordu: İlahi güç canını alıp engellemediği sürece Raffles çok geçmeden Middlemarch'a geri gelecekti. Bu inanç dehşete düşürüyordu onu.

Korkusunun nedeni cezaya çarptırılmak ya da yoksul düşmek tehlikesi değildi; asıl tehlike, geçmişindeki bazı gerçeklerin ortaya çıkmasıydı; çünkü bunlar kendisini komşularının gözünde, canla başla bağlı bulunduğu o dini inançların yüzkarası durumuna düşürecek, karısını derinden yaralayacaktı. Başkalarınca suçlanmak korkusu, uzun bir süredir hiç düşünmediğimiz, ama genel hatlarıyla hatırlamaya alışık olduğumuz bir geçmişin üzerine görmezden gelinemeyecek ölçüde parlak bir ışık tutarak hafızamızı keskinleştirir. Hafıza diye bir şey olmasa bile, büyüme ile yaşlanma bir arada gittiği için, hayat aslında tek bir bütündür; gene de keskin bir hafıza insanı kendi kusurlu geçmişini kabullenmeye zorlar. Anıları yeniden açılmış bir yara gibi ıstırap vermeye başlayan bir insanın geçmişi, yalnızca ölü bir tarih, şimdiki zamanın güçten düşmüş bir hazırlayıcısı değildir artık. Böyle bir geçmiş insanın pişmanlık duyduktan sonra silkip hayatından atabileceği bir yanlış da olmayıp, hak edilmiş bir utanç yüzünden kendisinin huzurunu kaçırmaya, tüylerini ürpertmeye, içini yakmaya hâlâ devam eden canlı bir parçasıdır.

Geçmişi şimdi yeniden gelip Mr. Bulstrode'un bu ikinci hayatına yerleşmişti; ama artık eski zevkleri cazibelerini yitirmiş gibiydi. Bu geçmişe ait düşünceler ile onların yarattıkları korkuları birbirine karıştırarak tümünü garip bir şimdiki zamana dönüştüren kısa bir uyku dışında, eski hayatından sahnelerin gece gündüz karşısına dikildiklerini ve –tıpkı ışıklı bir odada pencereden dışarı baktığımızda çayırlarla ağaçların yerine hâlâ sırtımızın dönük olduğu şeyleri görmeye devam etmemiz gibi– ısrarla kendisiyle şimdiki hayatı arasına girdiklerini hissediyordu. Birbirini izleyen olaylar, düşünceler hep birlikte orada, gözlerinin önündeydi; bunların her

biri üzerinde tek tek durulabilirdi ama o sırada ötekiler de zihnini etkilemeye devam etmekteydi.

Bir kez daha kendisini genç bir banka çalışanı olarak düşündü; boyu bosu yerinde, hesap işlerinde becerikli olduğu kadar düzgün de konuşabilen, dini konulara meraklı biriydi. Highbury'deki Calvin'ci bir kilisenin günah, ceza ve bağışlanma kavramları hakkında şaşılacak derecede bilgili, genç ama seçkin bir üyesiydi. Bir kez daha, Bulstrode Birader olarak dua toplantılarına çağrılışını görür, dini platformlarda yaptığı konuşmaları, evlerde verdiği vaazları işitir gibi oldu. Bir zamanlar rahip olmayı düşündüğünü, misyonerliğe heveslendiğini hatırladı. Hayatının en mutlu dönemiydi bu; şimdi uyanıp kendisini o günlerde bulmak, bunun dışındaki her şeyin bir rüya olduğunu görmek isterdi. Bulstrode Birader'in aralarından yükselip sivrildiği kişiler sayıca çok azdı; ama bunların hepsi onun iyi dostlarıydı; kendisi bu durumdan pek memnundu, çünkü böyle dar bir alana toplanınca, gücünün daha şiddetli bir etki yarattığını hissediyordu. Bulstrode Birader, Tanrı'nın inayet buyurup kendisini belli bir amaç uğruna araç olarak seçtiğine ve ortada bu niyetini gösteren işaretler bulunduğuna kolayca inanmıştı.

Ardından değişme anı geldi çattı: O an, hayrat bir ticaret okulundan yetişmiş öksüz bir genç olan Bulstrode'un Calvin'ci kilise cemaatinin en zengin adamı Mr. Dunkirk'ün güzel villasına davet edildiği gün, içinde yükselme hırsının doğduğu andı. Çok geçmeden ailenin yakın bir dostu oldu; dindarlığıyla Mrs. Dunkirk'ün saygısını kazandı; yeteneğiyle de, servetini Londra'nın iş merkezi ile batı yakasında başarıyla yürüttüğü ticaretten edinen Mr. Dunkirk'ün dikkatini çekti. İşte bu durum Bulstrode'un Tanrı'ya "araç" olabilme arzusunu, üstün dini yeteneklerini başarılı bir iş hayatıyla birleştirme düşüncesine yöneltip hırsının önünde yeni ufuklar açtı.

Kısa bir süre sonra dış dünyadan o yönde kesin bir işaret geldi: Aynı zamanda güvenilir bir çalışanı olan küçük bir iş ortağı ölünce, Mr. Dunkirk gizlilik isteyen ve acele doldurulması gereken bu iş için (eğer kendisi de böyle bir sırdaş muhasebecilik görevini kabul ederse) genç dostu Bulstrode'dan daha uygun birini bulamayacağını düşündü. Bulstrode teklifi kabul etti. Mr. Dunkirk rehin işi yapıyordu; ama onunkisi, hem kapsam hem kazanç bakımından çok görkemli türden bir rehincilikti. Çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra Bulstrode, o şahane kazancın başlıca kaynağının, rehine

verilen eşyaların nereden geldiklerinin doğru dürüst bir araştırma yapılmadan kolayca kabul edilmesine dayandığını fark etti. Ama ticarethanenin Londra'nın gözde batı yakasında da bir şubesi vardı ve hiçbir yerde utanılacak bir iş yapıldığı izlenimi yaratacak en ufak bir bayağılık ya da kir pas göze çarpmıyordu.

İşin içyüzünü anladığında ilk kez irkildiği zamanı hatırladı: Kendi kendisiyle sürekli tartışmış, dualar etmişti. Kökleri eskiye giden tanınmış bir ticaretti bu; gösterişli yeni bir meyhane açmak başka, uzun zamandır işleyen bir meyhaneden pay almayı kabul etmek başka bir şey değil midir? Günahkârlardan elde edilen bir kazançtır bu denecek olursa, ticarette bu tür kazançların hangi noktada başladıklarına dair çizgiyi nereden çekeceğiz? Tanrı bile sevdiği kullarını bu şekilde bağışlamıyor muydu? "Sen bilirsin yüce Tanrım" diyoruz ya; genç Bulstrode o zaman böyle söylemişti, tıpkı daha yaşlı Bulstrode'un şimdi söylediği gibi: "Ruhumun böyle şeylerden uzak olduğunu Sen bilirsin yüce Tanrı'm; bu kazançların hepsini, sırf çorak araziden yer yer kurtarılarak yapılan Senin bahçenin toprağını işleyecek bir araç saydığımı Sen bilirsin."

Bu fikrini savunmakta kullanabileceği pek çok örnek, onunla karşılaştırılabileceği pek çok durum vardı; ruhani alanda yaşanmış deneyimler de eksik değildi; sonunda tüm bunlara dayanarak işi bırakmamak, Bulstrode'a kendisinden beklenen bir görev gibi göründü. Önünde servete giden bir yol açılmıştı ve o, yüreğinin tüm tereddütlerini içinde sakladı. Mr. Dunkirk onun böyle bir tereddüte düşebileceğini hiç düşünmemiş, ticaretle günah arasında bir ilgi bulunabileceğini aklından bile geçirmemişti. Aslında Bulstrode birbirinden apayrı iki hayat yaşadığının farkındaydı; önce içinden tartışıp kendisini dini faaliyetlerinin yaptığı işe aykırı olamayacağına inandırmış, hemen ardından da bu ikisi arasında bir çelişki bulunamaz sonucuna varmıştı.

Zihni yeniden geçmişi hakkındaki düşüncelerle bunalan Bulstrode, kendini gene aynı görüşlerle savunuyordu; aradan geçen yıllar aslında o mazeretlerin her birini çıkrıkta yün sararcasına, küme küme örümcek ağları gibi, durmadan birbirlerine bağlayıp kalınlaştırarak Bulstrode'un ahlaki duyarlılığını koruyan bir tampon haline getirmişti; daha doğrusu, yaşlılık bencilliğin iştahını artırıp zevkini azalttıkça, Bulstrode yıllar boyu yaptığı her şeyi kendi çıkarını düşünmeden yalnızca Tanrı uğruna yaptığına daha

çok inanır olmuştu. Ama gene de şimdi içinden, gençliğimde yoksul yaşadığım o uzak yerlere geri dönebilsem, o zaman kesinlikle misyonerliği seçerdim, diye geçiriyordu.

Ancak, kendisini tutsak ettiği geçmişin düşünceler kervanı devam ediyordu. Highbury'deki villada büyük üzüntü vardı. Yıllar önce tek kızları evden kaçmış, anne babasının itirazlarını hiçe sayıp tiyatrocu olmuştu; daha sonra, önce tek oğulları, onun hemen ardından da Mr. Dunkirk öldü. O şaşaalı ticaretten ve başka yerlerden kazanılmış tüm servet şimdi Mrs. Dunkirk'e kalmıştı. Kocasının işlerinin gerçek yüzünü hiç bilmeyen bu dindar saf kadın giderek Bulstrode'a iyice güvenir olmuş, çoğu zaman rahiplerine ya da vaizliğe kalkışan erkeklere büyük hayranlık duyan kadınlar gibi o da Bulstrode'a safça bir hayranlık beslemeye başlamıştı. Aradan bir süre geçince, doğal olarak evlenmeyi düşündüler. Ancak, Mrs. Dunkirk'ün uzun zamandır anne babasını da, Tanrı'sını da terk etmiş gözüyle bakılan kızına ilişkin kaygıları ve özlemleri vardı. Kızın evlendiği biliniyordu ama ortadan kaybolmuştu. Oğlunu da yitiren anne şimdi bir erkek torun hayali içinde, kızını ıslah edip yeniden kazanmak istiyordu. Kızın izi bulunacak olursa, eldeki malın mülkün, sayıları birden fazla olabilecek torunlara –belki de bol bol– akıp gitmesinin yolu açılmış olacaktı. Mrs. Dunkirk yeniden evlenmeden önce kızını bulma çabalarının mutlaka sonuçlanmasını istiyordu. Bulstrode onun bu şartını kabul etti; ancak, ilan vermenin yanı sıra başka araştırma yöntemleri de denendikten sonra anne kızının artık bulunamayacağına inandı ve mal mülk konusunda herhangi bir koşul ileri sürmeden evlenmeye razı oldu.

Aslında kız bulunmuştu ama bunu Bulstrode'un dışında yalnız bir tek kişi biliyordu ve ona susması ve oralardan uzaklaşması için para verilmişti.

Olay dışarıdan bakan herkese ana hatlarıyla böyle görünürdü; bu çıplak gerçeğe şimdi Bulstrode da aynı gözle bakmaya zorlanmaktaydı. Ancak, uzaklarda kalan o yıllarda –şimdi de, içini yakıp kavuran hafızasında bile– olup bitenleri birbirini izleyen parçalara ayırıyor; sırasıyla her biri hakkında, yaptığının doğruluğunu kanıtlar diye düşündüğü fikirler ileri sürerek kendisini temize çıkarıyordu. Bulstrode'a göre o zamana kadarki hayatı kendisine olağanüstü lütuflarda bulunan Tanrı'nın tasvibine mazhar olmuştu; anlaşılıyordu ki Tanrı şimdi de ona büyük bir servetin en iyi bi-

çimde kullanılmasını sağlayıp ahlaksız ellere geçmesini önleyecek bir araç olabilmenin yolunu gösteriyordu. İlahi takdir sonucu, ölümler ve bir kadının güveni gibi çarpıcı başka şeyler de olmuştu. Bulstrode bilse, Cromwell'in şu sözünü yürekten benimserdi: "Siz bunlara sıradan olaylar mı diyorsunuz? Tanrı acısın size!" Olaylar nispeten ufak şeylerdi ama temel nitelikleri açıkça belliydi: Bunların hepsi kendisinin güttüğü amaçlara hizmet edebilecek olaylardı. Bulstrode, Tanrı'nın kendisiyle ilgili niyetlerini araştırıyor ve başkalarına karşı nasıl davranması gerektiğine kolayca karar veriyordu. Bu servetin epeyce bir parçasının son derece önemsiz işlerle uğraşan ve ellerine geçecek parayı yurtdışında saçma sapan şeyler için çarçur edecek genç bir kadınla kocasına –anlaşılan Tanrı'nın inayetinden mahrum bıraktığı bu insanlara– gitmesi, o yüce varlığa hizmet sayılabilir miydi? Bulstrode önceden kendi kendisine asla, "Bu kız bulunmamalı" demiş değildi; ama bulunduğu zaman hayatta olduğunu gizlemiş; daha sonraki günlerde, zavallı kızcağız belki de ölmüştür diyerek, annesini teselli edip avutmaya çalışmıştı.

Arada bir bu yaptığının doğru olmadığını hissediyordu ama geçmişe nasıl dönebilirdi ki? Sürekli düşünüyor, kendisini değersizlikle suçluyor, Tanrı'nın günahlarını affedeceğine güveniyor ve O'nun aracı olma görevine devam ediyordu. Derken beş yıl sonra ölüm bir kez daha geldi ve karısını alıp götürerek Nicholas Bulstrode'un yürüdüğü yolu daha da genişletti. Sermayesini yavaş yavaş rehin işinden çekti ama bundan sonra daha on üç yıl yaşayacak olan o ticarethanenin tümüyle kapanması için gereken özveride bulunmadı. Bu dönemde elindeki yüz bin sterlini akıllıca kullanmış, taşrada saygın, önemli bir kişi, bir banker, Anglikan Kilisesi'nin bir üyesi ve kamu yararı düşkünü bir hayırsever olmuştu. Ayrıca, bazı şirketlerin yönetime doğrudan katılmayan ortağıydı. Bunlar, Mr. Vincy'nin ipek kumaşlarını çürüten boyalarda olduğu gibi, Mr. Bulstrode'un yeteneğini hammadde tasarrufunda kullandığı şirketlerdi. İşte bu saygınlık hiç sarsıntıya uğramadan neredeyse otuz yıl devam ettikten –ve eskiden olup bitenlerin tümü bilincinde uzun zaman uyuşuk durumda yattıktan– sonra geçmiş yeniden canlanmış ve düşüncelerini zayıflayan zihninin taşıyamayacağı kadar ağır yeni bir duygu, yeni bir anlayışın korkunç baskısı altına almıştı.

Bu arada Raffles'la konuşurken, yüreğindeki özlemler ile korkular arasında sürüp giden çatışmayı etkileyecek son derece önemli bir

şey öğrenmişti. Kendisinin manevi, hatta belki de maddi kurtuluşuna yol açacak bir başlangıç olabileceğini düşündüğü bir şeydi bu.

Manevi bakımdan kurtuluşa gerçekten ihtiyacı vardı. Sırf insanları aldatmak amacıyla birtakım inançlara ve duygulara sahipmiş gibi davranan kaba saba ikiyüzlüler bulunabilir ama Bulstrode onlardan biri değildi. O yalnızca arzuları kuramsal inançlarından daha güçlü olan ve bu arzuların tatminini zihninde o inançlarla bağdaştırabilmiş bir adamdı. Eğer bu ikiyüzlülükse, dini mezhebimiz ne olursa olsun; ister insan soyunun ileride kusursuzluğa erişeceğine, ister en yakın bir tarihte dünyanın sonunun geleceğine inanalım; ister yeryüzünü yok olmaktan kurtulmuş (bizler dahil) birtakım canlıların mikrop yuvası sayalım, ister insanlar arası dayanışmaya yürekten inanalım, ara sıra hepimizin başvurduğu bir yoldur bu.

Bulstrode kendi kendine, hayattaki faaliyetlerinin her zaman dine hizmet ilkesine dayandığını savunmuş; dualarında davranışlarının gerisindeki gücün hep bu olduğunu belirtmişti. Parasını ve toplumsal konumunu Tanrı yolunda kendisinden daha iyi kim kullanabilirdi ki? Kendi kendini aşağılamakta ve Tanrı'ya hizmeti yüceltmekte kendisiyle yarışabilecek kimse var mıydı? Mr. Bulstrode'un gözünde Tanrı'ya hizmet, dürüst davranmakla hiç ilgisi olmayan bir şeydi: Tanrı'ya hizmet, Tanrı düşmanlarına karşı çıkmayı, onları yalnızca birer araç olarak kullanmayı ve mümkünse parasız bırakarak, paranın sağladığı gücü ellerinden almayı gerektiriyordu. Ayrıca, dünyanın prensi olan paranın gücünü en etkili yollardan gösterdiği ticaret alanındaki kârlı yatırımlar, elde edilen kazançların Tanrı'nın hizmetkârlarınca doğru yerlerde kullanılmaları suretiyle günahtan arınıp kutsanmaktaydı.

Küçük nedenleri büyük sözlerle açıklamak sırf İngilizlere özgü olmadığı gibi, Mr. Bulstrode'un bu kesin muhakeme biçimi de, aslında tutucu Protestan inancına özgü bir şey değildir. Başkalarıyla aramızda derin bir duygudaşlık alışkanlığı olup da bizi engellemediği sürece, ahlak duygumuzu kemirip yok edemeyecek hiçbir genel ilke ve inanç yoktur.

Ancak, kendi açgözlülüğü dışında bir şeylere inanan her insanın, buyruklarına mutlaka az çok uyacağı bir vicdanı ya da ahlaki ilkesi vardır. Bulstrode'un ilkesi, baştan beri hep Tanrı'ya hizmetti; üstün bir kişi olmaya duyduğu muazzam ihtiyacı, "Ben günahkârım ve bir hiçim; ancak Tanrı'nın kullanmasıyla O'nun takdisini kazana-

bilecek bir aracım. Kullan beni, Tanrı'm, kullan!" sözlerinin dar kalıbına sıkıştırmıştı o. Ve şimdi bu kalıbın kırılıp bir yana fırlatılma tehlikesi gelip çatmış gibiydi.

Tanrı'nın adını yüceltmekte daha güçlü bir araç olabilmek uğruna yapmaya razı olduğu şeyler ya ahlakla ve dinle alay edenlerin elinde O'nun yüceliğini karalamak için bir bahane haline gelirse, o zaman ne olacaktı? Tanrı'nın ilahi takdiri buysa eğer, O'nun ulu katına kirli hizmetler sunduğu gerekçesiyle o kutsal mabetten zaten kapı dışarı edilmiş demekti kendisi.

Önceleri uzun uzun yalvarıp nedamet getirmişti. Ama bugünkü pişmanlık duygusu içini daha büyük bir acıyla dolduruyor; tehditkâr bir ilahi Kudret kendisini dini ilkelerin dışında bir tövbeye ve kefarete zorluyordu. İlahi mahkeme ona karşı eski tutumunu değiştirmişti: Kendi kendini aşağılamak yeterli değildi artık; neden olduğu zararı kendi eliyle gidermesi gerekiyordu. Bulstrode mümkün gördüğü her türlü kefareti Tanrı'sının huzurunda ödemeye çalışacaktı şimdi; ahlaki telkinlere duyarlı olan benliğini büyük bir korku sarmış, ufukta beliren yüz kızartıcı rezalet, içinde yeni bir manevi ihtiyaç yaratmıştı. Hortlayan tehditkâr geçmişi bir yandan suçluluk duygusunu artırırken, kendisi de gece gündüz, huzur ve güveni nasıl geri kazanacağını, sopanın tepesine inmesini ne tür bir özveride bulunarak önleyebileceğini düşünüyordu. Bu büyük korku anlarında, eğer içten gelen doğru bir şey yapacak olursa, geçmişteki yanlışlarının yol açtığı sonuçları Tanrı'nın bağışlayacağına inanıyordu. Çünkü derin bir dini inanç, ancak o inancın içini dolduran derin duyguların değişmesiyle değişebilir; kişisel korkulara dayanan inançlar ise, ilkel çağların dini inanç düzeyini aşamayan inançlardır.

Bulstrode, Raffles'ın Brassing'e giden posta arabasına binip uzaklaştığını görmüş ve şimdilik rahatlamıştı; Raffles'ın gidişi o günkü korkusunun yarattığı baskıyı üzerinden kaldırmış ama ne zihnindeki dinsel kaygıları ne de işlediği günahlara çare bulabilme ihtiyacını yok edebilmişti. Sonunda güç bir karara vardı; Will Ladislaw'a bir mektup yazıp ondan baş başa bir görüşme için o akşam saat dokuzda evine gelmesini rica etti. Will bu ricaya pek şaşmamış, görüşmenin *Öncü* hakkında birtakım yeni fikirlerle ilgili olduğunu düşünmüştü. Ama eve geldiğinde Mr. Bulstrode onu kendi odasına buyur edince, yüzünün perişan hali dikkatini çekti;

tam "Hasta mısınız?" diyecekti ki, bunu böyle birdenbire söylemeyi uygun görmeyip kendini tuttu ve yalnızca Mrs. Bulstrode'un nasıl olduğunu, kendisi için alınan resmi beğenip beğenmediğini sordu.

"Teşekkür ederim, çok beğendi; bu akşam kızlarıyla birlikte dışarı çıktı o. Mr. Ladislaw, sizden buraya gelmenizi rica etmemin sebebi, size söylemek istediğim son derece mahrem –hatta mukaddes diyebileceğim kadar şahsi mahiyette– bir şey. Zannedersem, geçmişte sizin hayatınızı benimkiyle birleştiren önemli bağlar bulunduğu aklınızdan bile geçmemiştir sizin."

Will kendini birden elektriğe çarpılmış gibi hissetti. Geçmişteki bağlantıları konusunda zaten büyük bir alınganlık ve güçbela bastırdığı bir sıkıntı içindeydi; şimdi de birtakım tatsız şeylerin yaklaşmakta olduğunu seziyordu. Sürekli değişen bir düş görüyor gibiydi; o kaba saba, balon gibi şişmiş yabancının başlattığı konuşmaya bu soluk gözlü, hasta görünüşlü adam –özgüven dolu sakin sesi ve resmi tavırlı düzgün sözleriyle şu anda kendisine neredeyse o yabancı kadar itici gelen, saygınlık budalası bu adam– devam ediyordu sanki.

Yüzünün rengi belirgin bir şekilde değişti ve, "Hayır, hiç geçmedi" dedi.

"Karşınızda derinden yaralanmış bir adam görüyorsunuz, Mr. Ladislaw. Bu akşam sizi buraya, vicdanım zorlamasa ve şu anda, Kutsal Kitap'taki bir ifadeyle, 'hiçbir şeyi insanların gözüyle görmeyen yüce Tanrı'nın' huzurunda suçlu sandalyesinde oturduğumu bilmesem kendimi asla mecbur hissetmeyeceğim bir açıklamada bulunmak gayesiyle çağırdım. Ortada, yasalar bakımından benden hak talebinde bulunabileceğiniz hiçbir şey olmadığı halde."

Will şaşırmanın da ötesinde, iyice rahatsız oldu. Mr. Bulstrode susmuş, başını eline dayayarak yere bakıyordu. Derken gözlerini dikkatle Will'e dikti ve, "Bana annenizin adının Sarah Dunkirk olduğunu, tiyatrolarda sahneye çıkmak için evinden ve ailesinden kaçtığını söylediler. Ayrıca, babanız bir zamanlar hastalıktan iyice bitkin düşüp zayıflamış. Size sorabilir miyim, bu sözlerin doğruluğunu teyit edebilir misiniz?" dedi.

"Evet, hepsi doğru" dedi Will; bankacının en başta sorması beklenecek bir soruyu daha sonra sormuş olması tuhafına gitmişti. Ama Mr. Bulstrode bu akşam duygularının sırasını takip etmişti; günahının kefaretini ödeme fırsatının geldiğinden emindi şimdi ve

cezadan kurtulmak ümidiyle nedametini dile getirmek için karşı konulmaz bir arzu hissediyordu.

"Annenizin ailesi hakkında önemli sayılacak bir şeyler biliyor musunuz?" diye devam etti.

Will neredeyse öfkeyle, "Hayır; annem ailesi hakkında konuşmaktan hiç hoşlanmazdı. Son derece iyi, saygıdeğer bir kadındı o" dedi.

"Aleyhinde hiçbir iddiada bulunmak istemem. Size kendi annesinden hiç bahsetmedi mi?"

"Annesi onun evden kaçma nedenini bilmiyormuş; bana böyle söylediğini hatırlıyorum. Acıyan bir sesle, 'zavallı annem' demişti."

Bulstrode, "O anne sonradan benim eşim oldu" dedi; biraz durdu ve ardından, "benden talep edebileceğiniz bir hakkınız var, Mr. Ladislaw; daha önce söylediğim gibi yasal bir hak değil, size vicdanımın tanıdığı bir hak bu. Ben o evlilik sayesinde zengin oldum; eğer sizin anneanneniz kızını bulsaydı muhtemelen o evlilik gerçekleşmeyecek ve neticede ben de bu derecede bir servete sahip olamayacaktım. Anladığım kadarıyla, kızı hayatta değil artık, doğru mu?"

"Evet, doğru" dedi Will; içi öylesine büyük bir kuşku ve tiksintiyle doluyordu ki ne yaptığının farkında olmadan şapkasını alıp ayağa kalktı. Bulstrode'un açıkladığı bağlantıyı reddetmek için yüreğinde aniden şiddetli bir istek belirmişti.

Mr. Bulstrode kaygı içinde, "Lütfen, oturun, Mr. Ladislaw" dedi. "Belli ki durumu bu şekilde apansız öğrenmek sizi şaşırtıp telaşlandırdı. Ama yaşadığı ruhi sıkıntılar altında ezilen bir insana sabır göstermenizi rica ediyor, size yalvarıyorum."

Yaşlı bir adamın kimsenin zorlaması olmadan böylesine alçalması karşısında küçümsemeyle karışık bir acıma hisseden Will yeniden yerine oturdu.

"Benim niyetim annenizin maruz kaldığı haksızlığı telafi etmek, Mr. Ladislaw. Servet sahibi bir insan olmadığınızı biliyor ve şayet büyük anneniz annenizin yaşadığından emin olup onu bulabilseydi, muhtemelen zaten size ait olacak bir meblağın yeterli bir kısmını size vermek istiyorum ben."

Mr. Bulstrode sustu. Karşısında durmuş kendisini tartıp değerlendiren kişinin zihninde çarpıcı bir vicdanlılık örneği, Tanrı'nın huzurunda ise büyük bir nedamet eylemi ortaya koymakta oldu-

ğunu düşünüyordu. Raffles'ın açıkça ima ettiği şeylerden dolayı acı çekmekte olan Will Ladislaw'un zihninden o sırada neler geçtiği hakkında en ufak bir bilgisi olmadığı gibi, her şeyi hızla yorumlayabilen bu doğuştan işlek zihnin, şimdi gün ışığına çıkabilecek, ama aslında derhal yeniden karanlıklara gömmek isteyeceği birtakım gerçeklerin etkisi altında iyice hareketlenmiş bulunduğunun da fakında değildi. Konuşmasını bitirdikten sonra gözlerini yere dikip susan Mr. Bulstrode başını kaldırarak kendisine bakıncaya kadar, Will hiç sesini çıkarmadı. Ardından, Bulstrode'un gözlerinin içine baka baka, "Sanırım siz aslında hem annemin yaşadığını hem de nerede bulunabileceğini biliyordunuz" dedi.

Bulstrode birden irkildi; elleriyle yüzü gözle görülür biçimde titremeye başladı. Uzlaşma çabasının bu şekilde karşılanabileceği ya da önceden gerekli olduğunu kararlaştırdığı şeyler dışında herhangi bir açıklama yapmaya zorlanabileceği aklına gelip de kendisini ona göre hazırlamış değildi. Şimdi yalan söylemeye de cesaret edemedi ve o zamana kadar güven içinde bastığı zeminin ayaklarının altından birden kaymaya başladığını hissetti.

Zayıf ve tereddütlü bir sesle, "Tahmininiz doğru; bunu inkâr etmeyeceğim" dedi. "Ve ben, hâlâ hayatta olan ve benim yüzümden zarara uğrayan tek kişi olarak sizin zararınızı karşılamak istiyorum. Niyetimi anlıyorsunuzdur zannederim, Mr. Ladislaw; ben bunu sırf insani bir hak gözeterek değil de çok daha yüce bir Hak uğruna ve, size biraz önce de söylediğim gibi, yasal hiçbir mecburiyetim olmadığı halde yapacağım. Bugünkü mali imkânlarımı ve ailemin ilerideki beklentilerini kısarak, hayatta olduğum müddetçe size yılda beş yüz sterlin ödemeye, öldükten sonra ise o nispette toplu bir sermaye bırakmaya; hatta, takdire şayan herhangi bir projeniz olur da daha fazlası gerekirse onu da temin etmeye hazırım." Mr. Bulstrode ayrıntılara girmişti, çünkü bunların Ladislaw üzerinde güçlü bir etki yaratacağını ve bazı başka duygularla da birleşerek teklifini minnetle kabul etmesini sağlayacağını düşünüyordu.

Ancak, elleri ceplerinde, dudaklarını bükmüş duran Will'in son derece inatçı bir görünüşü vardı. Söylenenlerden hiç etkilenmemişti; sert bir tavırla, "Teklifinize herhangi bir karşılık vermeden önce birkaç soruyu yanıtlamanızı rica etmem gerekiyor, Mr. Bulstrode" dedi. "Sözünü ettiğiniz servetin kazanılmaya başladığı ilk yıllarda sizin o işle bir ilişkiniz var mıydı?"

Mr. Bulstrode, "Raffles anlatmış ona" diye düşündü. Kendi isteğiyle söylediklerinin yol açtığı bir soruya cevap vermeyi nasıl reddedebilirdi? "Evet" demek zorunda kaldı.

"Dürüstlükten uzak bir iş miydi, değil miydi bu? Hatta, gerçek yüzü ortaya çıksaydı, ilgili kişilerin hırsızlardan ve şu anda hapis yatan suçlulardan bir farkları olur muydu?"

Will'in sesinde sert, acı bir ifade vardı; sorularını olabilecek en açık biçimde sormaya zorlanmıştı.

Bulstrode gizleyemediği bir öfkeyle kıpkırmızı kesildi. Başta kendisini küçük düşürecek bir sahneyi göze almış, ona göre hazırlanmıştı; ama yardım etmek niyetiyle çağırdığı bu genç bir yargıç edasıyla saldırıya geçince, nedamet kararı ve hatta içindeki korku, o büyük gururu ve her zamanki üstünlük duygusu karşısında yenilgiye uğradı. Sesini yükseltmeden, ama düşmanca bir tavırla, "O şirket benimle daha herhangi bir irtibatı yokken kurulmuştu, efendim; ayrıca, böyle bir soruşturmaya kalkışmak size düşmez" dedi.

Will elinde şapkasıyla yeniden ayağa fırladı ve, "Evet, düşer" dedi. "Paranızı kabul edip etmemeye, sizinle bir işim olacak mı, olmayacak mı, bunlara karar verebilmem için, size böyle sorular sormak bana ziyadesiyle düşen bir şey. Tertemiz şerefime önem veren bir insanım ben. Aileme leke sürülmemesine önem veririm. Ve şimdi görüyorum ki ortada silinmesi benim elimde olmayan bir leke var. Annem bunu hissetmiş ve elinden geldiğince ondan uzak durmaya çalışmış; ben de öyle yapacağım. Kötülükle edinilmiş paranız sizde kalsın. Eğer yeteri kadar param olsaydı, hepsini sizin şu bana söylediklerinizin tersini kanıtlayabilecek birine seve seve verirdim. O parayı bugüne kadar elinizde tutarak bana reddedebilme imkânı verdiğiniz için size teşekkür etmek zorundayım. Dürüstlük, doğruluk insanın içinde olmalı. Size iyi geceler, efendim."

Bulstrode bir şeyler söyleyecekti ama Will kararlı adımlarla bir anda odadan çıktı ve çevin kapısı az sonra arkasından kapandı. Kan bağıyla kendisine de geçen ve birdenbire öğrendiği bu ayıp içini öylesine güçlü bir isyan duygusuyla doldurmuştu ki, o sırada Bulstrode'a –bunca zaman sonra hatasını düzeltmeye çalışan altmış yaşındaki bu adama– fazla sert, fazla kibirli ve acımasızca mı davrandım acaba, diye düşünemiyordu.

Will'in Bulstrode'la konuşmasını dinleyen bir kimse, onun ne Bulstrode'un teklifini böylesine acele ve şiddetle geri çevirmesinin

ne de sözlerindeki acılığın nedenini tam olarak anlayabilirdi. O sırada kendisi dışında hiç kimse, Will'in itibarı konusundaki titizliğinin, aslında Dorothea'yla olan ilişkisiyle ve Mr. Casaubon'un kendisine karşı takındığı tavırla yakından bağlantılı bulunduğunu bilemezdi. Ayrıca, aniden yüreğini doldurarak teklifini Bulstrode'un suratına geri fırlatmasına yol açan duyguların içinde bir de, o teklifi kabul ettiği takdirde, bunu Dorothea'ya asla söyleyemeyecek bir duruma düşeceği düşüncesi vardı.

Bulstrode'a gelince; Will gider gitmez Bulstrode şiddetle bir sarsıntı geçirerek bir kadın gibi ağladı. Raffles'tan yüksek düzeydeki bir kimsenin kendisini açıkça küçümseyen sözleriyle ilk kez karşılaşıyordu; tüm bedenine hızla bir zehir gibi yayılan bu sözler, onda teselli arayabileceği bir duygu, bir düşünce bırakmamıştı. Ama kendisini rahatlatsa da ağlamayı kesmesi gerekiyordu. Karısıyla kızları kısa bir süre sonra eve döndüler. Doğu ülkelerinde görev yapan bir misyonerin konuşmasını dinlemişlerdi; önce, babaları o konuşmayı kaçırdığı için uzun uzun üzüntülerini belirttiler; sonra da misyonerin söylediği ilginç şeyleri babalarına tekrar etmeye çalıştılar.

Zihninden geçen tüm öteki gizli düşünceler arasında belki de Bulstrode'un içini en fazla rahatlatanı, Will Ladislaw'un hiç değilse o akşam aralarında geçenleri başkalarına söylemesinin pek ihtimal dahilinde olmadığıydı.

BÖLÜM 62

"O şövalye yamağı genç bir beydi,
Macar kralının kızını sevdi."

Eski Romans

Will Ladislaw'un şimdi tek düşüncesi Dorothea'yı yeniden görmek, ardından da Middlemarch'tan hemen ayrılmaktı. Bulstrode'la arasında geçen ve zihnini altüst eden o sahneden sonraki sabah, ona kısa bir mektup yazdı; bazı nedenlerin kendisini Middlemarch'ta tahmininden daha uzun kalmak zorunda bıraktığını bildirerek, Lowick'te bir kez daha görüşebilmeleri için iznini istedi ve en yakın tarihte bir saat belirlemesini rica ettiğini, çünkü bir an önce oralardan ayrılması gerektiğini, ama bu görüşmeyi yapmadan bir yere gitmek istemediğini söyledi. *Öncü*'deki postacı çocuğa Lowick Konağı'na götürmesi için talimat vererek mektubu oraya bıraktı.

Will, Dorothea ile bir kez daha konuşup vedalaşmak istemekle aslında münasebetsizlik ettiğini düşünüyordu. Önceki vedalaşmayı Sir James'in yanında yapmış, kendisi de o ziyareti evin baş hizmetkârına bile son bir veda diye ilan etmişti. Gerçekten de, hiç beklenmediği bir yere yeniden gelmek, insanın itibarını sarsan bir şeydir; ilk vedalaşmada acı ve hüzün vardır; ama ikinci bir vedalaşma gülünç bir duruma, hatta Will'in oralarda hâlâ oyalanması hakkında dudak bükülüp alaycı sözler edilmesine bile neden olabilirdi. Gene de, Dorothea'yı görmenin en dolambaçsız yolunu seçmek ona, çok arzuladığı ve ne çok arzuladığını Dorothea'ya da belli etmek istediği bir görüşmeyi, sanki tesadüfmüş gibi göstermeye çalışmaktan daha doğru geliyordu. Önceki vedalaşma sırasında kendisi, aralarındaki ilişkiyi şimdi yeni bir niteliğe büründürerek onları birbirinden o zamana kadar düşündüğünden çok daha kesin bir şekilde ayıran bazı gerçeklerden habersizdi. Dorothea'nın kendine ait bir geliri olduğunu bilmiyordu; bu konular üzerinde kafa yormaya pek alışık olmadığından, kendisiyle evlenmenin, Mr. Casaubon'un koyduğu şart gereğince, Dorothea'yı beş parasız bırakacağına kesin gözüyle

bakmıştı. Dorothea şimdikine bunca zıt, güç bir hayata razı gelse de, kendisi ondan böyle bir şeyi isteyemez, istemeyi aklından bile geçiremezdi. Ayrıca, şimdi annesinin ailesiyle ilgili açıklamaların yarattığı acı yüreğinde taptazeydi ve bunları öğrendikleri takdirde Dorothea'nın yakınları kendisini iyice küçümseyerek ona büsbütün layık görmeyeceklerdi. İçinde gizli gizli beslediği bir ümit –birkaç yıl sonra en azından Dorothea'nın servetine eşit değerde bir insan olarak Middlemarch'a dönebilme ümidi– şimdi kendisine, gönlündeki hayalin bir devamı gibi gelmeye başlamıştı. Bu değişiklik, Dorothea'dan bir kez daha görüşme rica etmesine haklı bir gerekçe sayılabilirdi elbette.

Ancak, Will'in kısa mektubunun geldiği o sabah Dorothea evde değildi. Amcasından, bir hafta sonra evde olacağını bildiren bir mektup almış, haberi Celia'ya vermek üzere önce Freshitt'e uğramıştı; niyeti oradan, mektubunda amcasının yapılmasını istediği bazı şeyleri iletmek üzere, Grange'e gitmekti; amcası bu işi kendisine havale ederken, "bu tür küçük bir zihinsel meşgale dul bir kadına iyi gelir" diye düşünmüştü.

Will Ladislaw o sabah Freshitt'te geçen konuşmaların bazılarına kulak misafiri olabilseydi, Middlemarch'ta hâlâ oyalanması karşısında malum kişilerin hemen dudak büküp kendisiyle alay edecekleri yolundaki tahminlerinin doğru çıktığını görürdü. Gerçekten de, Dorothea konusunda içi iyice rahatlamış olduğu halde Sir James Chettam, Ladislaw'un neler yaptığını öğrenmek amacıyla bir zamandır tetikte durmaktaydı ve bu iş için, elbette aralarında kalmak üzere, Mr. Standish'i görevlendirmişti. Hemen gideceğini açıkladıktan sonra Ladislaw'un neredeyse iki aydır Middlemarch'ta kalmaya devam etmesi, Sir James'in kuşkularının acı acı artmasına ya da en azından, aile bağlarının da, düzgün bir iş hayatının da dizginlemediği zayıf ahlaklı, kararsız bir kimseden doğal olarak beklenecek bir pervasızlıkta bulunma ihtimali yüksek bir genç diye tanımladığı Will'e karşı duyduğu nefrete hak verdirecek bir davranış olmuştu. İşte tam bu sırada Standish'ten Will hakkındaki tahminlerini doğrularken, bir yandan da Dorothea'nın içinde bulunduğu tehlikeyi ortadan kaldırmakta işe yarayacak bir şey öğrenmişti.

Alışık olmadığımız durumlar bizleri neredeyse biz olmaktan çıkarırlar: En haşmetli insanları bile kendilerini tutamayıp hapşırtan koşullar vardır; işte duygularımız da dış etkenlerden aynı yakışıksız

biçimde etkilenebiliyor. Her zamanki iyi Sir James'imiz bu sabah bambaşka bir insan olmuştu: Sanki her ikisini de utandıracak bir şeymiş gibi çoğu zaman değinmekten kaçındığı bir konuda Dorothea'ya bir şey söylemek için şimdi sabırsızlıkla onu bekliyordu. Bunu Celia aracılığıyla yapamazdı, çünkü karısının öyle bir dedikoduyu öğrenmesini istemiyordu; bu yüzden, bu çekingenliği ve fazla olmayan konuşma becerisiyle, konuyu –Dorothea daha Freshitt'e varmadan– ona nasıl açacağını düşünüp durmuştu. Dorothea'yla böyle beklenmedik bir şekilde yüz yüze gelecek olması, ona tatsız bir şey söyleyebilme gücünü tamamen yok etmişti; ama bu çaresizlik içindeyken, aklına bir yol geldi: Kurşunkalemle bir not yazıp seyisine verdi ve atı eyerlemeye kalkışmadan hemen bahçe içinden sürerek doğru Mrs. Cadwallader'a götürmesini söyledi. Mrs. Cadwallader dedikoduyu biliyordu ve kendi ününe zarar gelir mi diye düşünmeden, kaç defa gerekiyorsa, o kadar tekrar etmekten çekinmezdi.

Dorothea gelince, görmek istediği Mr. Garth'ın az sonra orada olacağı şeklinde güzel bir bahaneyle kapıda bekletildi. Caleb gelip evin önündeki çakıl taşlı yerde Dorothea'yla konuşurken, Sir James de Mrs. Cadwallader'ın yolunu gözlemekteydi; yaklaştığını görünce, gidip karşıladı ve ona gerekli bazı ipuçları verdi.

"Yeter! Anladım" dedi Mrs. Cadwallader. "Hiçbir şeyden haberiniz yok sizin, masumsunuz siz. Nasıl olsa ben zenciyim; yüzüm o kadar kara ki daha fazla zaten kararamaz."

Sir James, Mrs. Cadwallader'ın gereğinden fazla bir şey öğrenmesini istemediğinden, "Meselenin büyütülecek bir yanı yok, aslında" dedi. "Dorothea o adamla bir daha görüşmemesi için ortada birtakım nedenler bulunduğunu anlarsa, iyi olur diye düşünüyoruz biz; ama bunu ona ben söyleyemem. Sizden duyarsa, fazla aldırmayacaktır."

Gerçekten de aldırmadı! Dorothea, Caleb'in yanından ayrılıp onlara doğru yürürken Mrs. Cadwallader sanki sırf rastlantı eseri bahçenin içinden geçerek bebeği hakkında Celia'yla şöyle büyükanne tavrıyla biraz çene çalmak istemiş gibi görünmeye çalıştı. Ve demek, Mr. Brooke dönüyordu, ha? Harika! İnşallah o ateşli Parlamento üyeliği illeti ve öncülük hevesinden kurtulmuş olarak dönüyordur. Şu *Öncü* meselesi – birileri kehanette bulunmuş, *Öncü* için, yakında ölmek üzere olan bir yunusa benzeyecek ve kurtulmak

için ne yapacağını bilemediğinden, renkten renge girecek, demiş; çünkü Mr. Brooke'un himayesine aldığı o harika genç Ladislaw gazeteden ayrılıp buralardan gitmiş ya da yakında gidiyormuş. Sir James de duymuş muydu bunu acaba?

Üçü birlikte çakılların üstünde ağır ağır yürüyorlardı; Sir James yana dönüp kamçısıyla bir çalıya vururken, öyle bir şeyi kendisinin de işittiğini söyledi.

"Hepsi yanlış!" dedi Mrs. Cadwallader. "Anlaşılan ne gitti ne de yakında gideceği var; *Öncü*'nün rengi de yerli yerinde duruyor; Mr. Orlando Ladislaw'umuz da şu sıralar sizin Mr. Lydgate'in karısıyla bülbüller gibi sürekli şakıyarak Liberallerin simgesi lacivertle aynı renkte hazin bir skandala sebep olmakta. Dediklerine göre, kadın güzeller güzeliymiş. Anlaşılan Mr. Lydgate'in evine kim gitse, o delikanlıyı ya halının üstüne uzanmış durumda buluyormuş ya da piyanoda şarkı söylerken. Ama sanayinin girdiği kasabaların insanları işte böyle edepsiz, alçak kimseler oluyorlar hep."

Dorothea büyük bir öfkeyle, "İlk haberin doğru olmadığını belirttiniz, Mrs. Cadwallader; ben inanıyorum ki bu söylediğiniz de doğru değil" dedi; "En azından, eminim ortada bir yanlış anlama var. Mr. Ladislaw hakkında kesinlikle kötü bir söz duymak istemiyorum ben; şimdiye kadar fazlasıyla haksızlığa uğradı zaten."

Acıma duygusu iyice kabardığı zamanlar Dorothea, açığa vurduğu duygular hakkında başkalarının ne düşüneceklerine pek aldırmazdı; kendini düşünebilecek durumda olsa bile, Will'e zarar verecek sözler karşısında sırf yanlış anlaşılma korkusu yüzünden sessiz kalmayı bir küçüklük sayardı. Yüzü kıpkırmızı kesilmiş, dudağı titriyordu.

Dorothea'ya hızla bir bakış atan Sir James, böyle bir plan hazırladığına pişman oldu; ama her güçlüğün üstesinden gelebilen Mrs. Cadwallader ellerini açıp havaya kaldırdı ve, "Tanrı affetsin, şekerim! Benim demek istediğim, herkes hakkında uydurulan haberler asılsız çıkabilir. Ama genç Lydgate bu Middlemarch'lı kızlardan biriyle evlenmekle kendisine yazık etti. Madem hatırı sayılır bir ailenin oğluymuş, damarlarında saygın bir kan taşıyan, ayrıca kocasının mesleğine tahammül gösterecek daha yaşlı bir kızla evlenebilirdi pekâlâ. Clara Harfager var mesela, ailesinin elinde kaldı; kızlarını ne yapacaklarını bilemiyorlar şimdi; üstelik varlıklı kimseler bunlar. Lydgate'le o evlenmiş olsaydı, aramıza alabileceğimiz biriydi Clara.

Her neyse! Başkalarına akıl vermenin bir yararı yok. Celia nerede? İçeri girelim artık, lütfen" dedi.

Dorothea dik dik, "Ben hemen Tipton'a gidiyorum; hoşça kalın" dedi.

Sir James onunla arabaya kadar birlikte yürürken söyleyecek bir şey bulamadı. Baştan beri için için biraz utanarak hazırladığı planın sonucundan hiç memnun kalmamıştı.

Araba meyveye durmuş sıra sıra çitlerle, biçilmiş buğday ve arpa tarlaları arasında uzayıp giden yolda ilerlerken, Dorothea çevresinde ne bir şey görüyor, ne bir ses işitiyordu. Gözlerini dolduran yaşlar yanaklarından aşağı süzüldüğü halde farkında bile değildi. Tüm dünya sanki çirkinleşiyor, her tarafı kötülükler kaplıyor, ondaki güven duygusuna barınabilecek bir yer bırakmıyordu. Kulak verdiği tek ses, içinden yükselen "Doğru değil bu, doğru değil!" sözüydü. Ancak o sırada, zihninden hiç çıkmayan ve belli belirsiz bir rahatsızlık hissederek hatırladığı bir şey –Will Ladislaw'u Rosamond'la birlikte gördüğü, piyano eşliğinde söylediği şarkıyı işittiği o günün anısı– ısrarla ortaya çıkıp dikkatini çekmeye çalışıyordu.

Zavallı Dorothea, Will'e kızmak ile onu canla başla savunma arasında gidip gelen bir duygu seli içinde kendi kendine, "Benim onaylamadığım hiçbir şeyi yapmayacağını söylemişti; keşke o sahneyi hiç hoş karşılamadığımı söyleseydim ona" diyordu. "Herkes benim gözümde onu karalamaya çalışıyor; ama bu durum bana ne kadar acı verirse versin, yanlış bir şey yapmadığını bildiğim sürece hiç aldırmayacağım. Ben onun iyi bir insan olduğuna hep inandım ve inanıyorum." Bunlar, arabanın Grange'in kemerli bahçe kapısından içeri girdiğini fark ettiği sırada Dorothea'nın aklından geçen son düşüncelerdi. Mendiliyle hemen gözyaşlarını kuruladı ve orada yapacağı işleri aklından geçirmeye başladı. Arabacı nallardan birinde sorun çıktığını söyleyip yarım saatliğine atları götürmek için izin istedi; Dorothea bu arada bir parça dinlenebileceğini düşünüyordu; evin girişindeki heykellerden birine yaslanıp eldivenleriyle başlığını çıkardı; kâhya kadınla konuştuktan sonra ona, "Kısa bir süre burada kalmam gerekiyor, Mrs. Kell. Kepenklerini açarsanız, çalışma odasında amcamın mektubuna bakıp size yapılacak işlerin bir listesini yazacağım" dedi.

Dorothea, konuşurken bir yandan da yürüyordu; arkasından gelen Mrs. Kell, "Kepenkler açık, efendim. Mr. Ladislaw orada bir

şeyler arıyor" dedi. (Will eşyalarını toplarken eskizlerinin bulunduğu bir dosyayı unutmuş ve orada kalmasını istemediğinden şimdi onu almaya gelmişti.)

Dorothea'nın kalbi bir darbe almışçasına yerinden oynadı ama kendini tutmaya pek çalışmadı; aslında Will'in orada olduğunu bilmek o sırada ona, insanın kaybettiği değerli bir şeyi birden karşısında görmesi gibi her şeyden daha sevindirici gelmişti. Kapıya vardıklarında, Mrs. Kell'e, "Önce siz girin ve benim burada olduğumu söyleyin" dedi.

Will dosyayı bulduktan sonra odanın kapıya uzak ucundaki masanın üstüne koymuş, içindeki eskizleri birer birer çevirerek aralarından Dorothea'nın doğayla ilişkisini fazla gizemli bulduğu o unutulmaz sanat eserini seçmiş, biraz eğlenmek amacıyla şimdi ona bakıyordu. Hâlâ o eskize bakıp gülümser, bir yandan Dorothea'dan belki bir mektup gelmiş ve şimdi Middlemarch'ta kendisini bekliyordur diye düşünür, bir yandan eskizleri düzene sokarken dirseğinin hemen yanından Mrs. Kell, "Mrs. Casaubon geliyor, efendim" dedi.

Will acele arkasına döndü; ardından da hemen Dorothea içeriye girdi. Mrs. Kell odadan çıkıp kapıyı kaparken onlar karşı karşıya durmuş birbirlerine bakıyorlardı; ama düşünceleri konuşmayı engelleyen bir duygu selinde boğulmuş gibiydi. Sessiz kalmaları şaşkınlık ve zihin karışıklığı yüzünden değildi; çünkü ikisi de ayrılık zamanının gelip çattığını hissediyordu; ayrıca, hüzünlü bir ayrılık anında çekingenliğe pek yer yoktur.

Dorothea hiç düşünmeden amcasının çalışma masasının arkasındaki iskemleye doğru yürüdü; Will de, o iskemleyi onun oturması için biraz geri çektikten sonra birkaç adım uzaklaşarak Dorothea'nın karşısında ayakta durdu.

Dorothea ellerini kucağında kavuşturup, "Oturun, lütfen" dedi; "Burada olduğunuza çok sevindim." Will, Dorothea'nın yüzünün tıpkı Roma'da ilk el sıkıştıkları günkü gibi olduğunu düşündü; çünkü başlığının altına tutturarak taktığı yas örtüsünü başlıkla birlikte çıkardığı için, daha önce ağladığını görebiliyordu. Ama Dorothea'nın ıstırabıyla iç içe olan öfkesi, Will'le karşılaşır karşılaşmaz uçup gitmişti. Ne zaman baş başa olsalar Dorothea daima, karşılıklı bir anlayışın verdiği mutlu bir özgürlük ve güven duygusuna kapılıyordu. Başkalarının sözleri bu duyguyu birdenbire nasıl

yok edebilirdi? Tüm bedenimizi sarıp yeri göğü bizim için sevinçle dolduran bir ezgi, bir kez daha ortalığa yayıldıktan sonra kesilip sussa da başkalarından o tatlı sesi yanlış bulan sözler işitmemizin ne önemi olabilir?

Will, Dorothea'nın karşısına otururken, "Bugün Lowick Konağı'na, sizinle görüşmek için izninizi isteyen bir mektup gönderdim" dedi. "Middlemarch'tan ayrılmak üzereyim; yola çıkmadan önce yeniden görüşmem gerektiğini düşündüm."

"Haftalar önce Lowick'e geldiğinizde vedalaştığımızı sanıyordum ben; o zaman da gitmeyi düşünüyordunuz" dedi Dorothea; sesi biraz titriyordu.

"Doğru; ancak, o sırada benim bilmediğim şeyler varmış – geleceğim hakkındaki duygularımı, düşüncelerimi değiştiren şeyler. Önceki görüşmemizde, günün birinde buraya dönebilmeyi hayal ediyordum. Ama artık döneceğimi hiç sanmıyorum." Will sustu.

Dorothea çekine çekine, "Bana bunun nedenlerini açıklamak mı istediniz?" dedi.

Will başını arkaya atıp yüzünde sinirli bir ifadeyle gözlerini ondan uzaklaştırdı ve, "Evet" dedi. "Elbette istedim. Çünkü sizin ve herkesin önünde ağır bir hakarete uğramış bulunuyorum. Kişiliğime alçakça bir saldırıda bulunuldu. Bilmenizi isterim ki ben kendimi alçaltacak bir şey yapmazdım; insanların hakkımda hiçbir şekilde, başka bir şey istermiş gibi yapıp aslında para peşinde olduğumu söylemelerine kesinlikle fırsat vermezdim. Bana karşı bunun dışında bir önlem almaya gerek yoktu; para ve servetin kendisi yeterince güçlü bir önlemdi zaten."

Sözlerinin sonunda iskemlesinden kalktı, nereye gittiğini bilmeden oradan uzaklaştı; ama en yakındaki pencereye yürümüştü; bu çıkıntılı pencere, neredeyse geçen yıl aynı mevsimde Dorothea'yla kendisinin içinde ayakta durup konuştukları zaman olduğu gibi şimdi de açıktı. Dorothea o anda Will'in öfkesini anlıyor, duygularını yürekten paylaşıyordu; istediği tek şey, Will'i kendisinin ona hiçbir zaman haksızlık etmediğine inandırmaktı; çünkü o sırada kendisini de düşman olarak gördüğü kimselerden biri sayarmış gibi bir hali vardı.

"Size herhangi bir bayağılık isnadında bulunduğumu düşünürseniz, bana çok haksızlık edersiniz" diye söze başladı. Sonra, onu yumuşatmak için her zamanki sıcak tavrıyla kendisi de iskemlesin-

den kalktı, penceredeki o eski yerine gitti ve Will'in önünde durarak, "Şimdiye kadar size inanıp güvenmediğim oldu mu hiç?" dedi.

Dorothea'yı karşısında görünce Will birden irkildi; onunla göz göze gelmekten kaçınarak geri geri gitti ve pencereden uzaklaştı. Will'in sesindeki öfkenin ardından gelen bu hareket Dorothea'yı incitmişti. Kendisinin de onun kadar güç bir duruma düştüğünü ve çaresizlik içinde olduğunu anlatmak istiyordu ona; ama aralarındaki ilişkinin her ikisinin de açıkça sözünü edemeyecekleri garip niteliği yüzünden, gereğinden fazla bir şey söylerim diye çok korkuyordu. Şu anda, Will'in kendisiyle evlenmek isteyeceğine zaten inanmıyor, böyle bir inancı ima edebilecek sözler etmekten çekiniyordu. Will'in söylediği son noktaya geri dönerek içtenlikle, "Eminim ki size karşı önlem almaya hiçbir zaman gerek olmadı" dedi.

Will karşılık vermedi. Çelişkili duyguların yüreğinde fırtınalar yarattığı bir sırada Dorothea'nın bu sözleri ona soğuk ve acımasız gelmişti; o öfke patlamasının ardından solgun ve çok üzgün bir hali vardı. Dorothea uzaktan kendisine bakarken, masaya gidip eskiz dosyasını kapatıp bağladı. Birlikte oldukları bu son dakikaları perişan bir sessizlik içinde ziyan ediyorlardı. Kendisi konuşup ne söyleyebilirdi ki? O sırada aklı hep, çılgınca hissettiği ama sözünü etmeyi kendine yasakladığı aşktaydı. Dorothea'ya gelince, Will'e yardım teklif edemeyeceğine, onun hakkı olan parayı kendi elinde tutmak zorunda olduğuna ve şu anda o kendisinin sarsılmaz güven ve sevgisine eskisi gibi karşılık vermediğine göre, Dorothea, Will'e ne söyleyebilirdi?

Ama Will sonunda eskiz dosyasını bırakıp yeniden pencereye yaklaştı. Gözlerinde, bazen acı duyguların neden olduğu ve bir ışığa çok yakından dikilip kalmaktan dolayı yorulmuş ve yanmış izlenimi yaratan tuhaf bir bakışla, "Artık gitmem gerekiyor" dedi.

Dorothea çekine çekine, "Hayatta ne yapmayı düşünüyorsunuz? Önceki vedalaşmamızda belirttiğiniz niyetleriniz devam ediyor mu?" diye sordu.

Will konuyu önemsiz bulup hakkında konuşmak istemezmiş gibi, "Evet, ediyor" dedi. "Önüme çıkacak ilk işte çalışacağım. Sanırım insan zamanla mutsuz ya da ümitsiz yaşamaya da alışıyor."

Dorothea gözyaşlarını tutamama tehlikesi altında, "Ne hazin sözler bunlar!" dedi. Ardından gülümsemeye çalışarak, "Bir zamanlar kabul etmiştik: İkimiz de fazla abartılı konuşuyoruz."

Will duvarın köşesine yaslanarak, "Ben fazla abartılı konuşmadım şimdi" dedi. "Öyle şeyler vardır ki insan bunları hayatında ancak bir kez yaşayabilir; zamanı geldiğinde ise, o en güzel günlerinin artık geride kaldığını anlaması gerekir. Bu durum benim başından çok genç yaşta geçmekte, hepsi bu. Hayatta her şeyden fazla değer verdiğim şey kesinlikle yasaklandı artık bana; yalnızca erişemeyeceğim bir şey olduğu için demek istemiyorum; ama erişebilecek durumda olsam bile, benim kendi gurur ve şerefimin, kendime olan saygımın yasakladığı bir şey olduğu için. İnsan bir düş âleminde cenneti gördükten sonra nasıl yaşayabilirse, bundan böyle ben de ancak o şekilde yaşamaya devam edeceğim."

Will ne demek istediğini Dorothea'nın kesinlikle anlayacağını düşünerek sustu; aslında kendi kendisiyle çelişkiye düştüğünü ve bu kadar açık konuşmakla Dorothea'dan uzak durma kararına aykırı davrandığını hissediyordu; ancak gene de, bir kadına tutup kendisini asla sevmeyeceğini söylemeye, onun gönlünü kazanmaya çalışmak denemezdi. Kabul etmek gerekir ki, böyle bir söz ruhsuz bir sevgi gösterisinden öte bir şey değildir.

Ama o sırada Dorothea'nın zihni, geçmişi hızla Will'inkinden bambaşka bir açıdan gözden geçiriyordu. Onun hayatta her şeyden çok değer verdiği şeyin kendisi olabileceğini düşünerek bir an içi titremişti; ama sonra kuşkuya düştü: O zamana kadar kendisinin onunla birlikte yaşadığı az sayıdaki şeyleri hatırlayıp sürekli arkadaşlık ettiği başka biriyle ilişkisinin ne kadar daha dolu geçmiş olması gerektiğini düşününce, ümidi sanki solup gitmiş, ürkerek bir köşeye çekilmişti. Will'in söylediği her şey, o öteki ilişki hakkındaydı belki; onunla kendisi arasında geçenler ise, kendisinin her zaman düşündüğü gibi, sıradan bir dostluk ve kocasının bu dostluğun önüne koyduğu acımasız bir engel şeklinde açıklanabilecek bir ilişkiydi, o kadar. Dorothea gözlerini hülyalara dalmış gibi yere dikerek konuşmadan öyle dururken, zihnini dolduran birtakım görüntüler ona içini bulandıran bir kesinlikle, Will'in o sözlerle Mrs. Lydgate'i kastettiğini söylüyordu. Ama neden içini bulandırsındı ki? Will aslında kendisine, bu konudaki davranışının da kuşku uyandıracak bir yanı bulunmadığını anlatmak istemişti.

Will, Dorothea'nın sessiz durmasına şaşmamıştı. Ona bakarken kendi karışık zihni de çalışıyor, çılgınca bir ümitle, ayrılmalarını engelleyecek bir şeyler –bir mucize– olmalı diye düşünüyor, bu-

nun kendilerinin ihtiyatlı sözleriyle sağlanamayacağını biliyordu. Ancak gene de, Dorothea kendisini biraz olsun seviyor muydu acaba? Samimiyetsiz davranarak içinden, inan olsun, onun aşk acısı çekmemesini tercih ederim ben, diyemezdi. Aslında söylediği her şeyin temelinde, onun kendisini sevdiğinden emin olmak için duyduğu gizli bir özlemin yattığını da inkâr etmesine imkân yoktu.

Bu şekilde ne kadar ayakta kaldıklarını ikisi de bilmiyordu. Dorothea gözlerini kaldırıp tam konuşmak üzereyken, kapı açıldı ve uşak içeri girip, "Ne zaman gitmek isterseniz, atlar hazır, efendim" dedi.

"Tamam, biraz sonra" dedi Dorothea. Ardından Will'e dönerek, "kâhya kadın için yapılacak işlerin bir listesini çıkaracağım" dedi.

Kapı yeniden kapanınca Will, Dorothea'ya doğru yürüdü ve "Benim gitmem gerek; yarın değil öbür gün Middlemarch'tan ayrılıyorum" dedi.

Dorothea alçak bir sesle, "Siz her bakımdan hep doğru olanı yaptınız" dedi; kalbinin sıkışıp konuşmasını güçleştirdiğini hissediyordu.

Elini uzattı; Will bir an o eli sessizce tuttu; Dorothea'nın sözlerini acımasızca soğuk ve her zamankinden çok farklı bulmuştu. Göz göze geldiler ama Will'in bakışlarında dargınlık, Dorothea'nın bakışlarında ise yalnızca hüzün vardı. Will dönüp masaya gitti ve dosyasını alarak koltuğunun altına sıkıştırdı.

Dorothea göğsünden yükselen bir hıçkırığı bastırmaya çalışırken, "Size hiçbir zaman haksızlık etmedim ben. Beni unutmayın, lütfen" dedi.

Will sinirli sinirli, "Neden böyle bir şey söylüyorsunuz; benim için tehlike, başka her şeyi unutmak değilmiş gibi?" dedi.

O sırada içinde Dorothea'ya karşı gerçekten bir öfke uyanmıştı ve bu öfkenin etkisi altında hemen çıkıp gitti. Dorothea için her şey bir anda olup bitmişti: Will'in son sözleri, kapıda durup başıyla soğuk bir selam verişi, artık gitmiş olduğu duygusu, her şey. Kendini bir koltuğa bıraktı ve birkaç dakika heykel gibi kımıldamadan oturdu; birtakım görüntüler ve duygular hızla üzerine üzerine geliyordu. Hemen ardından beliren bir dizi tehditkâr düşünceye aldırmadan, önce içini derin bir sevinç kapladı; Will'in sevdiği ve şu anda terk ettiği kadının kendisi olduğu; aslında onu buralardan ayrılmaya şeref duygusunun zorladığı, ortada daha uygunsuz, daha

çok ayıplanacak herhangi başka bir aşkın bulunmadığı düşüncesinin yarattığı bir sevinçti bu. Gene de birbirlerinden ayrılmışlardı işte ama –Dorothea bu sırada derin bir nefes aldı ve gücünün yerine geldiğini hissetti– onu dilediği kadar düşünebilecekti şimdi. Ayrılığa katlanmak kolaydı artık: Sevdiğini ve sevildiğini ilk kez fark etmek, kederini azaltıp uzaklaştırıyordu. Göğsüne çöken o buz gibi soğuk ve sert ağırlık eriyip yok olmuş, düşünceleri o baskıdan kurtularak sınırlarını genişletmişti. Geçmiş, yeni yorum olanaklarıyla gözlerinin önünde yeniden belirdi. Geri dönüşü olmayan bu ayrılık sevincini azaltmıyordu; hatta o sırada duyduğu mutluluk daha katıksız bir duyguydu, çünkü Will hakkında hiç kimsenin gözünden ya da dilinden gelebilecek küçümseyici bir bakış, ayıplayıcı bir söz korkusu kalmamıştı artık: Will ayıplanmayı önleyecek, küçümseyici bakışları saygılı bakışlara döndürecek şekilde davranmıştı.

O sırada Dorothea'yı izleyen herkes onun zihninden kendisine güç veren bir düşüncenin geçtiğini anlayabilirdi. Yaratıcı gücü neşe içinde rahat rahat çalışırken, insan dikkatini vermesi gereken ufak bir işi, duvarda gün ışığının gireceği bir yarık açmaktan öte bir şey değilmiş gibi nasıl kolayca yaparsa, Dorothea'ya listesini yazmak da şimdi o kadar kolay geldi. Neşeli bir sesle kâhya kadına son talimatları verdi; gidip arabadaki yerine oturduğunda, o kasvetli başlığının altında gözleri pırıl pırıl, sağlıklı yanakları pembe pembeydi. Will hangi yoldan gidiyordur diye merak ettiğinden, başındaki yas örtüsünün kalın uzun peçesini geriye atmış, ilerilere doğru bakıyordu. Dorothea onun utanç verici hiçbir şey yapmamış olmasından gurur duyacak yaratılışta bir kadındı; şimdi zihninden tüm duygularıyla iç içe şu düşünce geçiyordu: "Onu savunmakta haklıymışım."

Mr. Casaubon çalışma masasından uzakta kalınca hep huzursuz olur, hiçbir şeyden zevk almaz, bir an önce eve dönmek isterdi; bu yüzden arabacısı kır atları hızlı sürmeye alışıktı; şimdi de Dorothea'yı biraz koşturuyordu. Ama yol güzeldi; geceki yağmur tozları yatıştırmıştı; mavi gökyüzü küme küme bulutların uçuştuğu bölgeden ters yönde, ta ilerilere kadar uzanıyordu. Uçsuz bucaksız gök kubbesinin altında yeryüzünün mutlu bir görünüşü vardı ve Dorothea yolda Will'in arkasından yetişebilmeyi, onu bir kez daha görebilmeyi diliyordu.

Yoldaki bir dönemeci geçince, koltuğunun altında eskiz dosyasıyla oradaydı işte; az sonra şapkasını çıkarıp selam verirken yanın-

dan geçtiler. Kendisi sevinç ve mutluluk içinde arabada otururken onu geride bırakmak Dorothea'ya çok acı geldi. Arkasına dönüp bakamadı. Sanki aralarına bir sürü ilgisiz şey girip onları ayırarak farklı yollara sürüklemiş, birbirinden gitgide uzaklaştırarak dönüp geriye bakmayı yararsız bir hale getirmişti. Artık, "Ayrılmak zorunda mıyız?" demek anlamına gelecek herhangi bir işaret yapamayacağı gibi, arabayı durdurup onun gelmesini de bekleyemezdi. Karşısına dikilerek düşüncelerinin bugünkü kararı tersine çevirebilecek bir geleceğe yönelmesini engelleyen ne çok neden vardı ortada!

"Keşke daha önce bilseydim –keşke o da bilseydi– o zaman, sonsuza kadar ayrılmış olsak bile, birbirimizi düşünerek mutlu olabilirdik. Ah, o parayı verip hayatını kolaylaştırmış olabilseydim onun!" Bunlar, Dorothea'nın tekrar tekrar hissettiği arzulardı. Ama sahip olduğu bağımsızlığa ve güce rağmen üzerindeki toplumsal baskı öylesine ağırdı ki, Will'in böyle bir yardıma ihtiyacı olduğu ve herkesçe horlandığı düşüncesiyle birlikte aklına hemen, kendi akraba ve dostlarından hiçbirinin onunla kendi arasında daha yakın bir ilişkiyi uygun görmedikleri düşüncesi de geliyordu. Will'i şimdiki davranışına zorlayan nedenleri çok iyi anlıyordu. Kocasının aralarına koyduğu engele kendisinin karşı çıkacağını nasıl hayal edebilirdi Will? Kendisi de o sırada kendi kendisine, ben o engele karşı çıkacağım, diyebilir miydi?

Araba uzaklaşıp gitgide küçüldükçe kararının kesinliği Will'in acısını iyice artırmaktaydı. Şimdiki hassas durumunda en ufak bir şey onu kızdırmaya yetiyordu ve o sırada, kendisi aslında arzuladığı hiçbir şeyi bulamayacağını bildiği bu dünyada iş güç aramaya çıkmış yoksul, zavallı biri gibi böyle ağır ağır yürürken, Dorothea'nın geçip giden arabasının görüntüsü ona, verdiği kararın zorunluluktan öte bir anlam taşımadığını ve acılarına dayanmakta kendisine destek olabilme gücünü yitirdiğini düşündürdü. Her şeye rağmen, Dorothea'nın kendisini sevdiğinden hiç de emin değildi; böyle bir durumda hangi erkek, tüm acıyı yalnızca kendisi çektiği için memnunmuş gibi davranabilirdi ki?

Will o akşamı Lydgate'lerde geçirdi ve ertesi akşam Middlemarch'tan ayrıldı.

YEDİNCİ KİTAP
AYARTICI İKİ ETKEN

BÖLÜM 63

"Bu küçük şeyler, küçük adamlara büyük gelir."

Goldsmith

Noel'de verdiği davetlerden birinde Mr. Toller yemekte sağında oturan Mr. Farebrother'a, "Son günlerde şu sizin bilimsel anka kuşu Lydgate'i görüyor musunuz?" diye sordu.

Mr. Toller, Lydgate'in yeni tıp anlayışıyla alay ederdi; onun bu tür alaylarına kaçamaklı karşılıklar vermeye alışık olan Farebrother; "Pek fazla gördüğüm yok, maalesef. Benim yolum düşmüyor, o ise çok meşgul" dedi.

Dr. Minchin şaşırmış gibi görünerek yapmacık bir nezaketle, "Çok meşgul, ha? Bunu duyduğuma sevindim" dedi.

Farebrother'ın konuya devam etmesinin nedenleri vardı. "Yeni Hastane'ye bir hayli zaman ayırıyormuş" dedi. "Oraya şimdi sık sık uğrayan komşum Mrs. Casaubon'dan işittim. Lydgate'in yorulmak bilmeyen biri olduğunu ve Bulstrode'un hastanesini güzel bir kurum haline getirdiğini söylüyor. Kolera buralara da gelebilir diye, yeni bir koğuş hazırlıyormuş."

"Hastaları üzerinde deneyeceği yeni tedavi usulleri hazırladığını da söylemiştir sanırım" dedi Mr. Toller.

"Hadi, hadi, Toller, samimi ve tarafsız ol şimdi; her alanda olduğu gibi tıpta da yeni, cesur bir anlayışın yararını görebilecek kadar zeki bir adamsındır sen. Koleraya gelince, o hususta hiçbiriniz ne yapılması gerektiğinden pek emin değilsiniz. Bir insan yeni açılmış bir yolda çok fazla ileri giderse, genellikle başkalarından çok kendisine zarar verir."

Dr. Minchin, Toller'a doğru bakarak, "Bence seninle Wrench'in Lydgate'e minnet borcunuz var, çünkü Peacock'un hastalarının kaymak tabakasını size gönderdi o" dedi.

Bira fabrikası sahibi Mr. Harry Toller, "Mesleğe yeni başlayan biri olarak Lydgate son derece masraflı bir hayat yaşıyor. Kuzeydeki akrabalarından maddi destek alıyordur belki de" dedi.

"Umarım alıyordur" dedi Mr. Chichely, "yoksa, hepimizin çok sevdiğimiz o tatlı kızla evlenmemesi gerekirdi. Lanet olsun; insan kasabanın en güzel kızını kapan adama haset duyar elbette."

Mr. Standish, "Elbette duyar! Ayrıca da en iyisini" diye atıldı.

"Biliyorum, dostum Vincy bu evliliği hiç istememişti" dedi Mr. Chichely; "*Vincy* pek bir yardımda bulunmaz ona. Öbür akrabalar kesenin ağzını ne kadar açmış olabilirler, orasını bilemem." Bunları söylerken, Mr. Chichely'nin ağzını özellikle sıkı tutmak istermiş gibi bir hali vardı.

Mr. Toller sesinde hafif bir alayla, "Zannetmem ki Lydgate baştan beri doktorluğa geçim vasıtası olarak bakmış olsun" dedi; bunun üzerine o konuyu kapattılar.

Mr. Farebrother, Lydgate'in harcamalarının doktorluktan kazandığı parayla karşılanamayacak kadar yüksek olduğuna dair imaları daha önce de işitmişti; ama evlenirken yaptığı büyük masrafları mazur gösterecek, hastalarından elde edeceği gelirin düşüklüğünün yol açabileceği sıkıntıları önleyecek maddi olanakları ya da beklentileri vardır belki, diye düşünmüştü. Bir akşam eskisi gibi gene Lydgate'le çene çalmak amacıyla Middlemarch'a gittiğinde, daha önceki ziyaretlerinde zaman zaman rahatça sessiz duran, söyleyecek bir şeyi olduğunda aniden patlarcasına konuşmaya başlayan Lydgate'in değiştiğini, şimdi sanki telaşlı bir çaba içinde olduğunu hissetti. Çalışma odasına geçtiklerinde, biyoloji konusunda birtakım görüşlerin doğrulukları ya da yanlışlıkları hakkında fikirler ileri sürerek hiç durmadan konuştu; ama daha önce "tüm araştırmalarda bir sistol ve bir diyastol olmak zorundadır" ve "insanın beyni, tüm insanlığın görüş alanı ile bir mikroskop lensinin görüş alanı arasında sürekli genişleyip daralmalıdır" diyerek, üzerinde ısrarla durduğu sabırlı, kesintisiz bir çalışmanın işareti sayılabilecek ne bir şey söyledi ne de gösterdi. O akşam sırf kendisiyle ilgili herhangi bir şey söylenmesini önlemek için böyle uzun uzun konuşuyordu sanki. Az sonra salona geçtiler; Rosamond'dan kendilerine bir şeyler çalmasını rica etti, ardından kendini koltuğuna atıp sessizce oturdu; ama gözlerinde garip bir parıltı vardı. Mr. Farebrother'ın zihninden "ihtimal bir süredir afyon çekiyor" diye bir düşünce geçti; "trigemunus nevraljisi içindir belki ya da mesleki kaygılarından dolayıdır."

Lydgate'in evlilik hayatının pek iyi olmayabileceği hiç aklına gelmiyordu; Rosamond hakkında, ilginç bir yanı bulunmayan, sırf

nezaket eğitimi okullarının fazlaca belirgin bir örneği diye düşünse de, herkes gibi Mr. Farebrother da onun yumuşak başlı, sevimli bir kız olduğu inancındaydı; Farebrother'ın annesi ise, her zaman sanki Henrietta Noble hiç odada yokmuş gibi davranan Rosamond'u hiç affetmeyecek gibiydi. Gene de, Mr. Farebrother içinden, "Lydgate âşık olduğuna göre, zevkine uygun biriymiş demek" diye geçiriyordu.

Farebrother, Lydgate'in gururlu bir insan olduğunun farkındaydı, ama kendi karakter yapısında pek az gurur bulunduğu ve belki kötülük ya da budalalıktan kaçınmak dışında kişisel itibara fazla önem vermediği için, özel hayatı hakkındaki sözler karşısında Lydgate'in ateşten korkar gibi irkilip geri duracağını pek bilemezdi. Mr. Toller'la o konuşmanın hemen ardından öğrendiği bir şey, Farebrother'ın şimdi Lydgate'le görüşmek için daha bir canla başla fırsat kollamasına neden olmuştu; ona, herhangi bir sıkıntısı var da dertleşmek isterse, kendisini dostça dinlemeye hazır olduğunu söyleyecekti.

İşte o fırsat Mr. Vincy'nin evinde, Yılbaşı partisinde çıktı; Mr. Farebrother bölgenin ve Lowick Kilisesi'nin rahipliğine yükseldikten sonraki bu ilk yılbaşı partisine, Middlemarch'taki eski dostlarını yalnız bırakmaması ricasıyla ve karşı koyamayacağı bir nezaketle davet edilmişti. Parti son derece dostça geçiyordu; Farebrother ailesinden herkes oradaydı; Vincy'lerin büyük, küçük çocuklarının hepsi yemeği masada konuklarla birlikte yiyorlardı. Ayrıca Fred, eğer Farebrother'ların iyi bir dostu olan Mary Garth'ı da çağırmazlarsa, onların bunu kendilerinin küçümsendiği şeklinde yorumlayacaklarını söyleyerek annesini ikna etmiş, böylece partiye Mary'yi de davet ettirmişti. Mary'nin gelişi Fred'i çok sevindirdi ama sevinci inişli çıkışlıydı: Davetin baş konuklarının Mary'ye verdikleri önemi annesinin görmesi, Fred için bir zaferdi; ama Mr. Farebrother'ın masada Mary'nin yanında oturmasının yarattığı kıskançlık, bu zafer duygusunu bir hayli sarsıyordu. Fred eskiden –"Farebrother tarafından bertaraf edilme" korkusuna kapılmaya başlamadan önceki günlerde– kendi bilgi ve becerisi hakkında çok daha özgüvenli ve rahattı; işte bu korku hâlâ canlı durmaktaydı. Kendisi orta yaşın dolgun, sağlıklı döneminde bir kadın olan Mrs. Vincy şimdi Mary'nin ufak tefek boyuna, dalgalı sert saçlarına ve güllerin, zambakların açmadığı yüzüne bakıp düşüncelere dalıyor;

kendini zorlasa da onu gelinlik elbisesi içinde görmeyi isteyeceğine ya da Garth'ların "yüz hatlarını" alacak torunları içine sindirebileceğine inanmıyordu. Ama neşeli bir partiydi bu ve özellikle Mary çok mutluydu; Fred'in anne babası kendisine gitgide daha sevecen davrandıkları için Fred adına seviniyor; ayrıca, fikirlerine güveneceklerdir diye düşündüğü öteki konukların kendisine ne çok değer verdiklerini onlara göstermek istiyordu.

Mr. Farebrother, Lydgate'in canının sıkkın olduğunu, Mr. Vincy'nin de damadıyla elinden geldiği kadar az konuştuğunu fark etti. Rosamond son derece zarif ve sakindi; ancak çok dikkatli bir göz –Mr. Farebrother'ın dikkati o sırada Rosamond üzerinde bu ölçüde toplanmış değildi– onun, görgü kuralları gereği ayrı oturuyor olsalar da seven bir kadınının eşine göstereceği ilgiden tamamen yoksun bir tavır içinde, kocasının varlığından bile habersizmiş gibi davrandığını görebilirdi. Lydgate konuşmalara katıldığı zaman Rosamond, başka bir yana bakar pozda tasarlanmış bir Psykhe heykeliymişçesine, hiç o tarafa bakmıyordu. Kocası hastaya çağrılıp bir iki saat sonra salona yeniden geldiğinde, onun gittiğini hiç fark etmemiş gibiydi; oysa on sekiz ay önce böyle bir durum Rosamond'un üzerinde, bir sürü sıfırın başına bir rakam konmuş kadar güçlü bir etki yaratırdı. Ama aslında Lydgate'in ne söylediğine, ne yaptığına çok dikkat ediyordu; hiçbir şeyin farkında değilmiş izlenimi veren o şirin uysallığı, gerçekte kocasına karşı geliyormuş gibi görünmeden, içinde sürdürdüğü gizli direnme arzusunu tatmin amacıyla bilerek takındığı bir tavırdı. Tatlılar yenirken Lydgate masadan kalkıp çağrıldığı hastaya gitmişti; ardından hanımlar salona geçtiklerinde, Mrs. Farebrother o sırada yanında bulunan Rosamond'a, "Kocanızdan bu şekilde bir hayli ayrı kalmanız gerekiyor anlaşılan, Mrs. Lydgate" dedi.

Rosamond ayakta duruyordu, tam bir nezaketle kısaca, "Evet, bir doktorun hayatı son derece güç, özellikle mesleğine Mr. Lydgate kadar bağlıysa" dedi ve ardından sakince oradan uzaklaştı.

Yaşlı kadının yanında oturan Mrs. Vincy, "Yalnız başına kalmak ona korkunç derecede sıkıcı geliyor" dedi. "Rosamond'un hastalığı sırasında yanında kalıyordum da, işte o zaman anladım bunu. Bakın Mrs. Farebrother, bizim evimiz neşeli bir evdir. Ben kendim yaratılıştan neşeli bir insanım; Mr. Vincy de etrafında hep bir şeyler, bir canlılık olsun ister. Rosamond böyle alıştı. Kocası çok

farklı; garip saatlerde evden çıkıp giden ve ne zaman döneceğini bilmeyen, az konuşan bir adam; hem de sanıyorum çok gururlu." Patavatsız Mrs. Vincy bunu söylerken sesini biraz alçaltmıştı. "Ama Rosamond melek huylu bir kızdır; eskiden erkek kardeşleri sık sık onun hoşuna gitmeyecek şeyler yapardı ama o hiç sinirlenip kızmazdı. Bebekliğinden beri iyi mi iyi bir çocuk oldu hep; ayrıca son derece de uysaldır. Ama, Tanrı'ya şükür ki benim çocuklarımın hepsi iyi huylu."

Başlığının iki yana sarkan kalın şeritlerini geriye atarak, yaşları yedi ile on bir arasındaki üç küçük kızına doğru gülümseyişini gören kim olsa, Mrs. Vincy'nin bu söylediklerine kolayca inanırdı. Ama o gülümseyen bakış, üç kızının kendilerine masal anlatsın diye bir köşeye çektikleri Mary Garth'ı da ister istemez içine alıyordu. Mary, Rumpelstiltskin masalını bitirmek üzereydi; bu güzel masalı ezbere bilirdi; çünkü kardeşi Letty, Rumpelstiltskin masalını çok sevdiği kırmızı ciltli bir kitaptan cahil büyüklerine hiç bıkıp usanmadan okur dururdu. Mrs. Vincy'nin sevgili kızı Louisa şimdi heyecandan koca koca açılmış gözlerle, "Anneciğim, cüce adam ayağını yere öyle sert vurdu ki yere gömülen bacağını geri çıkaramadı!" diye bağırarak annesine koştu.

Mrs. Vincy, "Öyle mi, melek kızım! Nasıl olmuş, yarın bana hepsini anlatırsın. Şimdi git, dinlemeye devam et!" dedi; ilginç köşesine doğru yürüyen Louisa'nın arkasından bakarken, çocuklar bu kadar sevdiklerine göre, eğer Fred kendisinden Mary Garth'ı gene davet etmesini isterse karşı çıkmayacağını düşündü.

Mr. Farebrother gelip Louisa'nın yanına oturarak onu kucağına aldıktan sonra, o köşe daha da canlandı; bunun üzerine kızlar hep birden ısrarla, Rumpelstiltskin'i onun da dinlemesi, bunun için de Mary'nin masalı baştan bir daha anlatması gerektiğini söylediler. Mr. Farebrother da üsteleyince, Mary nazlanmadı ve her zamanki dikkatiyle hiçbir sözcüğü değiştirmeden yeniden anlatmaya başladı. Fred de oraya yakın bir yere oturmuştu; eğer Mr. Farebrother'ın çocukları sevindirmek amacıyla bir yandan masala büyük bir ilgi gösteriyormuş gibi hareketler yaparken bir yandan da Mary'ye açıkça hayran hayran baktığını görmeseydi, Mary'nin bu başarısı karşısında tam bir zafer duygusu yaşayacaktı.

Masal bir kez daha bitince Fred, "Bundan sonra artık benim tek gözlü devimi hiç sevmeyeceksin, Loo" dedi.

"Sevmez olur muyum. Anlat şimdi hadi" dedi Louisa.

"Ah, seversin, seversin ama, benim pabucum dama atılmış durumda; siz Mr. Farebrother'dan rica edin."

"Evet, evet" diye ekledi Mary. "Mr. Farebrother'dan rica edin de size o güzel evleri Tom adında bir dev tarafından yıkılan karıncaları anlatsın; hani, karıncaların ağıtlarını işitemediği ya da mendilleriyle gözyaşlarını sildiklerini göremediği için, evlerinin yıkılmasına aldırmadılar diye düşünen Tom'un masalını."

Louisa başını kaldırıp Mr. Farebrother'a bakarak, "Lütfen" dedi.

"Hayır, hayır, ben ağırbaşlı ve yaşlı bir rahibim. Bir masal çıkarmak için elimi torbama daldırsam, içinden onun yerine bir vaaz çıkar. Size bir vaaz vereyim mi?" diye sordu; bir yandan da dudaklarını büzerek okuma gözlüğünü takıyordu.

Louisa tereddütlü, cılız bir sesle, "Evet" dedi.

"Durun, bir bakayım, öyleyse. Hah, tamam: Kekler aleyhine, özellikle tatlı keklerin ve içlerine erik konanların ne kadar zararlı oldukları hakkında bir vaaz."

Louisa işin ciddileştiğini düşünerek rahibin dizinden indi ve Fred'in yanına gitti.

Mr. Farebrother ayağa kalkıp oradan uzaklaşırken, "Ah, görüyorum ki yılbaşında vaaz vermek uygun kaçmayacak" dedi. Son zamanlarda Fred'in kıskançlığa kapıldığını ve kendisinin de Mary'yi öteki bütün kadınlara tercih etmekten hâlâ vazgeçmediğini fark etmişti.

Bir süredir oğlunun hareketlerini dikkatle izlemekte olan Mrs. Farebrother, "Miss Garth ne kadar hoş bir kız" dedi.

Yaşlı kadın yanıt beklercesine kendisine doğru döndüğü için bir şey söylemesi gereken Mrs. Vincy, "Evet, öyle" dedi. "Ama yazık ki yüzü güzel değil."

Mrs. Farebrother kararlı bir sesle, "Ben aynı fikirde değilim. Yüzünü beğeniyorum ben. Yüce Tanrı mükemmel bir genç kıza bahşetmeyi uygun görmemişse, onda illa da güzellik aramamalıyız. En başa terbiyeyi koyarım ben; Miss Garth herhangi bir mevkide nasıl davranması gerektiğini bilecektir" diye karşılık verdi.

Mary'nin ileride gelini olabileceğini düşündüğü için yaşlı kadının sesi biraz sert çıkmıştı; çünkü Fred'le ilgili olarak Mary'nin durumunda şöyle bir güçlük vardı: Aralarındaki ilişkinin ilan edilmesi uygun görülmediğinden, Lowick rahip evindeki üç hanım Camden'ın hâlâ Miss Garth'la evleneceğini ümit ediyorlardı.

Yeni konuklar gelince salon müzik ve oyunlara bırakıldı ve bu sırada giriş holünün öteki yanındaki sessiz odada poker masaları hazırlandı. Annesini memnun etmek amacıyla Mr. Farebrother da bir el oynadı; çünkü Mrs. Farebrother arada bir kendisinin de oynadığı pokeri toplumsal skandallara ve yeni fikirlere karşı direnmek için iyi bir araç sayıyor, bu uğurda kurallara aykırı kart kullanmanın bile kendine göre bir saygınlığı olduğunu düşünüyordu. Ama o elin sonunda Farebrother yerini Mr. Chichely'ye bırakarak odadan ayrıldı. O, holü geçerken, Lydgate geri gelmiş, paltosunu çıkarıyordu.

Mr. Farebrother, "Ben de tam sana bakmaya gidiyordum" dedi ve salona girecekleri yerde, birlikte holde ilerleyerek, havanın sert soğuğuna karşı parıl parıl bir kalkan gibi görünen şöminenin karşısında durdular. Farebrother gülümseyerek Lydgate'e baktı ve, "Görüyorsun ya, poker masasından kolayca kalkabiliyorum ve artık para için oynamıyorum. Mrs. Casaubon'un dediğine göre, bunu sana borçluymuşum" diye devam etti.

Lydgate soğuk bir tavırla, "Nasıl yani?" dedi.

"Elbette ya, sen benim öğrenmemi istemiyordun; bir tür hasislik bu yaptığın bence. Yardımda bulunduğun kimseye, kendisine yardım etmiş olmandan dolayı hissedeceği zevki esirgememelisin. Bazı insanların başkalarına minnet duymaktan hoşlanmamalarını hiç anlamıyorum; kendi payıma, bana iyi davranan herkese karşı minnet altında kalmayı tercih ederim ben."

"Ne demek istediğini anlamıyorum; bir zamanlar Mrs. Casaubon'a senden bahsetmiştim – söylediğin buysa" dedi Lydgate. Sonra sırtını şöminenin köşesine yasladı ve yüzünde hiçbir sevinç ifadesi olmadan, "Ama bunu sana söylemeyeceğine dair bana verdiği sözü tutmayacağını sanmazdım."

"Ondan değil, daha geçen gün Brooke'tan öğrendim ben bunu. Lowick'teki görevin bana verilmesine çok memnun olduğunu söyleyerek iltifat etti Brooke bana ama sen onun manevrasını anlamışsın ve hakkımda, Ken ve Tillotson sanki, diyerek beni göklere çıkarınca, Mrs. Casaubon da artık o görev için başka birinin adını duymak istememiş."

Lydgate küçümser bir tavırla, "Gevşek ağızlı, budala bir adamdır Brooke" dedi.

"Eh, öyleyse onun gevşek ağızlı oluşuna sevindim ben. Bana bir iyilikte bulunmak istemişsin; neden bunu öğrenmem senin hoşuna

gitmedi, anlamıyorum, sevgili dostum. Gerçekten büyük bir iyilik ettin bana. Doğruluktan ayrılmamanın para sıkıntısı çekmemeye ne kadar bağlı olduğunu öğrenmek, insanın kendini beğenmişliğine son derece güçlü bir frendir. Şeytanın yardımına ihtiyaç duymayan hiç kimse, sırf onu sevindirmek uğruna İsa Efendimiz duasını tersinden okumaya kalkışmaz. Şansın yüzüme gülmesine ihtiyacım kalmadı artık."

"Şans olmadan para kazanılacağını sanmıyorum ben" dedi Lydgate; "eğer insan o parayı mesleğinden elde ediyorsa, kazancı neredeyse kesinlikle şansa, tesadüfe bağlıdır."

Mr. Farebrother, Lydgate'in daha önceki konuşma biçimiyle taban tabana zıt olan bu sözlerini, işlerinin iyi gitmemesinden rahatsızlık duyan bir kimsede karamsarlığın yarattığı bir terslikten ileri geldiğini düşündü. Ama söylediğini kabullenip uysal bir tavırla karşılık verdi: "Ah, dünya böyledir işte: Çok büyük bir sabır gerekiyor. Ama insanın kendisini seven, güç dönemlerinde ona ellerinden geldiğince yardıma hazır dostları varsa, o zaman sabırla beklemesi kolaylaşır."

Lydgate yerinden kımıldayıp saatine baktı ve umursamaz bir sesle, "Doğru. İnsanlar güçlüklerini gereğinden çok fazla büyütüyorlar" dedi.

Mr. Farebrother'ın kendisine yardım teklif ettiğini açıkça anlamıştı ama dayanamazdı buna. Biz insanların son derece garip inatçılıklarımız vardır: Kendisi Mr. Farebrother'a gizlice yardım ettiğini düşünüp uzun zamandır sevindiği halde, bu kez Mr. Farebrother'ın kendisinin yardıma ihtiyaç duyduğunu anlamış olması, ürkütüp tam bir suskunluğa sevk etmişti onu. Ayrıca, bu tür yardım tekliflerinin ardından kim bilir neler gelirdi? Kendi "durumundan söz etmek", belli bir şeyler istediğini ima etmek olurdu. Bu ise, şu anda kendi canına kıymaktan daha beterdi sanki.

Mr. Farebrother bu yanıtın ne anlama geldiğini bilecek kadar zeki bir insandı; ayrıca, Lydgate'in sesinde ve tavırlarında, bedeninin iriliğine uygun öyle bir ağırlık vardı ki, eğer sizin yaklaşma çabalarınızı baştan geri çevirmişse, artık tüm ikna yollarınız tıkanmış demekti.

Mr. Farebrother yaralanan duygularını içine atarak, "Saat kaç?" diye sordu.

"On biri geçmiş" dedi Lydgate. Ve birlikte salona girdiler.

BÖLÜM 64

"Birinci Adam Güç kimdeyse, suç da onda olsun.
İkinci Adam Hayır, güç görecelidir; yaklaşan veba
Yıldırılmaz sur çekmekle sınıra,
Sazan yakalanamaz ince ikna yoluyla.
Her bir güç, ikilidir aslında: Neden,
Neden değildir, bir sonuç çıkmayınca;
Eylemin kendisi de taşımak zorundadır içinde
Her zaman bir edilgen. Ve bu yüzden işte,
Emir de emir olmaz, ona uyanlar yoksa."

Lydgate işlerinin durumunu açıkça anlatmak isteseydi bile Mr. Farebrother'ın maddi gücünün kendisinin acil ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalacağını biliyordu. Alışveriş ettiği esnaftan gelen bir yıllık faturalar, Dover'ın mobilyalar üzerindeki tehditkâr baskısı ve gücendirmekten çekindiği hastalarının gecikerek ödedikleri ücretler dışında güveneceği bir gelirinin olmadığı düşünülürse (Freshitt Hall ile Lowick Konağı'ndan elde ettiği dolgun ücretler çabucak eriyip gitmişti), şimdiki sıkıntısından kurtulmak ve –bu gibi durumlarda iyimser kimselerin pek severek kullandıkları bir ifadeyle söylersek– kendisine "etrafa bir göz atabilecek kadar zaman" sağlamak için, en azından bin sterline ihtiyacı vardı.

Neşeli bir Noel'in ardından mutlu Yeni Yıl gelip de esnaf vatandaşlar, doğal olarak müşterilerine o güne kadarki güler yüzlü hizmetleri ve veresiye sattıkları mallar için ödeme beklemeye başlayınca, Lydgate'in zihnindeki tatsız kaygıların baskısı öylesine arttı ki, başka hiçbir konu üzerinde (en sıradan ve en cazipleri üzerinde bile) rahat rahat düşünemiyordu. Lydgate huysuz bir adam değildi; koşullar kolay katlanılacak gibi olsa, bedensel gücü kadar zihinsel çalışmaları ve kalbinin ateşli iyiliği de onu, huysuzluğa yol açan ufak tefek ani alınganlıklardan uzak tutabilirdi. Ancak bu can sıkıcı kaygılarının yanı sıra, onların gerisinde yatan ikinci bir gerçeğin –önceki amaçlarının tam tersi olan küçültücü şeylerle uğraşarak tüm zihin gücünü ziyan

ettiğini bilmenin– yarattığı şiddetli bir öfkenin pençesindeydi şimdi o. Yüreğinde acı acı mırıldanan bir ses, "Şimdi *bunu* düşünüyorum, oysa *şunu* düşünüyor olabilirdim pekâlâ" diye söyleniyor, böylece güçlükleri iki kat artırarak öfkesini iyice körüklüyordu.

Bazı beyler yüce ruhlarının yanlışlıkla içine düştüğü tatsız tuzsuz bir tuzak saydıkları evren hakkındaki genel hoşnutsuzluklarını dile getirerek edebiyat alanında şaşırtıcı derecede büyük şöhretler kazandılar; ancak onlardaki muazzam kişisel büyüklük duygusu, dünyanın değersizliği karşısında bir teselli kaynağı olabilir pekâlâ. Lydgate'in hoşnutsuzluğu çok daha dayanılmaz bir şeydi; çünkü o, hem düşünce, hem eylem bakımından yüce olanaklar sunan bir dünyada yaşadığını, ama bencilce korkuların ve bu korkuları giderebilecek çarelere ilişkin sıradan kaygıların kendisini gitgide sefil bir yalnızlığa sürüklediğini hissediyordu. Onun sıkıntıları, yoksulluğun yarattığı ve görkemli boyutlarda olmadıkça borç nedir bilmeyen yüksek şahsiyetlerin asla umursamayacakları bayağı sıkıntılar gibi görülecektir belki de. Gerçekten de insanı küçülten aşağılık sıkıntılardı bunlar ve yüksek şahsiyetler dışındaki kalabalık kitlelerin o sıkıntılardan kurtulabilmeleri için, para hırsından –bu hırstan kaynaklanan tüm bencilce ümitlerden, ayartıcı etkenlerden, ölüm yoluyla miras beklemekten, ima yollu ricalardan, at cambazları gibi kötüyü iyi göstermeye çalışmaktan, başkalarının hak ettikleri görevlere göz dikmekten, gene bu hırsın çoğu zaman insana içten içe (büyük bir felaket şeklinde de olsa) başına talih kuşunun konmasını arzu ettiren zorlayıcı gücünden– uzak durmaktan başka çareleri yoktur.

Böylesine çirkin bir boyunduruk altına girmek korkusuyla kıvrandığı için Lydgate'in yüzüne Rosamond'u kendisinden gitgide uzaklaştıran acı bir somurtkanlık gelmişti. Mobilyalar üzerindeki mülkiyet devir senedi konusunun ilk açıldığı günden beri masraflarını kısmak için alınabilecek önlemleri karısına defalarca anlatmış, bunları anlayışla karşılaması için çok uğraşmıştı; Noel'in yaklaşmasıyla harcamalar artabileceğinden, tasarruf önerileri gitgide daha belirginleşiyordu. "İkimiz tek bir hizmetçiyle idare edebilir ve pek az parayla geçinebiliriz, Rosy; ben kendim de bir atla yetineceğim" dedi. Daha önce gördüğümüz gibi, Lydgate geçim masrafları hakkında daha mantıklı düşünmeye başlamış; gösterişli bir hayatın kendisine sağladığı gurur, borçlu bir adam olarak bilinmeye ya da başkalarından para yardımı istemeye duyduğu nefretin yanında cılız kalmıştı.

"İstersen, öteki iki hizmetçiye de yol verebilirsin elbette" dedi Rosamond; "ama yoksullar gibi yaşamamızın, doktor olarak senin itibarına vereceği zarar büyük olur sanıyorum. Hastalarının sayısının düşebileceğini unutmamalısın."

"Sevgili Rosamond, bu bir tercih meselesi değil artık. Başlangıçta aşırı masraflara giriştik biz. Biliyorsun, Peacock bizimkinden çok daha küçük bir evde oturuyordu. Kabahat bende, başımıza gelecekleri bilmem gerekirdi; seni şimdiye kadar alışık olmadığın kadar yoksul bir hayat yaşamak zorunda bıraktığım için iyi bir dayağı hak ediyorum aslında. Ama birbirimizi sevdiğimiz için evlendik biz – sanırım. Bu sevgi, her şey biraz yoluna girinceye kadar güçlüklere dayanmamıza yardımcı olabilir belki. Gel, sevgilim, elindeki işi bırak da, yanıma gel."

Bu sırada yüreği Rosamond hakkında ürpertici, soğuk bir duyguyla dolmuş gibiydi ama sevgisiz bir hayat yaşamaktan çok korkuyordu ve karısıyla arasının açılmasını önlemekte kararlıydı. Sözünü dinleyip kendisine yaklaşınca, onu dizine oturttu ama Rosamond ruhunun o gizli derinliklerinde kocasından çok uzaklardaydı. Zavallı kadıncağızın gördüğü tek şey, dünya düzeninin kendisinin zevklerine aykırı düştüğü ve kocasının da o dünyanın bir parçası olduğuydu. Lydgate bir eliyle Rosamond'un beline sarıldı, öteki elini hafifçe onun ellerinin üstüne koydu; bu sert adam kadınların her zaman zayıf olduklarını, hem beden hem de zihin sağlıklarının kolayca bozulabileceğini düşünür, onlara pek sevecen davranırdı. Rosamond'u ikna çabasıyla gene konuşmaya başladı.

"Şimdi durumu biraz inceleyince, ev masraflarında ne kadar çok paranın boşa gittiğini görüp şaşıyorum, Rosy. Sanırım hizmetçiler dikkatsiz; ayrıca, bir hayli misafir ağırlıyoruz. Bizim düzeyimizdeki pek çok kimse çok daha az parayla geçiniyordur. Onlar daha sıradan şeylerle yetiniyor ve büyük küçük demeden tüm harcamalarına dikkat ediyor olmalılar. Anlaşılan hiçbir şeye para dayanmıyor, çünkü Wrench'lerin her şeyi son derece sade, oysa bir yığın hastası var onun."

Rosamond boynunu hafifçe çevirerek, "Wrench'ler gibi yaşamak istiyorsan tamam!" dedi. "Ama, öyle bir hayattan nefret ettiğini söylemiştin sen bana."

"Doğru, Wrench'lerin her şeyi zevksiz; tutumluluğu çirkinleştiriyor onlar. Bizim böyle yapmamız gerekmez. Wrench'in son derece

iyi bir geliri olduğu halde, onlar para harcamaktan kaçınıyorlar demek istedim ben yalnızca."

Rosamond kararlı ama hafifçe paylayan bir sesle, "Neden senin de çok hastan ve iyi bir gelirin olmasın ki, Tertius? Mr. Peacock'un kazancı yerindeydi. İnsanları kırmamaya daha çok dikkat etmelisin. Öteki doktorlar gibi hastalarına sen de ilaç göndermelisin. Eminim iyi bir başlangıç yapmıştın; varlıklı birçok evden hastaya çağrılıyordun. Herkesten farklı davranmak bir işe yaramıyor; insanlar nelerden hoşlanıyor, onu düşüneceksin."

Lydgate birden öfkelendi: Kadınların zayıflıklarını hoş görebilirdi ama kadın hâkimiyetini kabul edemezdi. Bir su perisinin duygu ve düşünceleri insana ancak ders vermeye kalkışmadığı sürece çekici gelebilirdi. Ama kendini tuttu ve zorbaca çıkan sert bir sesle yalnızca, "Doktorluğu nasıl yapmam gerektiğine bırak ben karar vereyim, Rosy. İkimiz arasındaki sorun bu değil. Senin şu kadarını bilmen yetiyor: Gelirimiz ihtimal uzun süre son derece sınırlı olacak; yılda ancak dört yüz sterlin, belki de daha az. Bu yüzden hayatımızı bu gerçeğe göre yeniden düzenlemeye çalışmak zorundayız" dedi.

Rosamond birkaç saniye sesini çıkarmadan önüne baktı, sonra, "Hastane'ye ayırdığın zamana karşılık Bulstrode enişteмin sana bir maaş vermesi gerekir. Orada hiçbir ücret almadan çalışman doğru değil" dedi.

Lydgate sinirli sinirli, "Baştan öyle anlaşmıştık; oradaki hizmetlerim karşılıksız olacaktı. Ama bu da, tartışmamızın dışında kalması gereken bir konu. Ben tek ihtimalin ne olduğunu anlattım sana" dedi. Sonra gene kendini tutup daha sakin bir tavırla devam etti: "Bizi şimdiki sıkıntımızdan epeyce kurtaracak bir yol görüyorum sanırım. Duyduğuma göre Ned Plymdale yakında Miss Sophy Toller'la evleniyormuş. Onlar varlıklı kimseler ve Middlemarch'ta her zaman iyi bir boş ev bulunmuyor. Eminim ki bu evi eşyaların çoğuyla birlikte sevine sevine bizden devralacak ve iyi bir kira ödemeye razı olacaklardır. Konuyu Plymdale'le konuşması için Trumbull'u görevlendirebilirim."

Rosamond kocasının dizinden kalktı, ağır ağır odanın öteki ucuna kadar yürüdü; geri dönüp yeniden ona doğru gelirken gözlerinin yaşardığı, ağlamamak için altdudağını ısırdığı ve ellerini birbirine kenetlediği açıkça göze çarpıyordu. Lydgate perişan olmuştu; öf-

keyle sarsılıyor, ama gene de tam o sırada öfkeye kapılmanın bir erkeğe yakışmayacağını düşünüyordu.

"Çok üzgünüm, Rosamond; bunun acı bir şey olduğunu ben de biliyorum."

"Gümüş sofra takımını geri vermeye ve adamların eşyalarımızın bir listesini yapmalarına katlandıktan sonra, hiç değilse *bu* kadarının yeterli olacağını düşünmüştüm ben."

"O zaman sana anlatmıştım, hayatım. O listenin çıkarılması sırf bir teminattı ama o teminatın gerisinde bir borç var. Bu borcun önümüzdeki birkaç ay içinde ödenmesi gerekiyor; yoksa eşyalarımızı satılığa çıkaracaklar. Eğer Ned Plymdale evimizi kiralar, ev eşyalarımızın çoğunu da satın alırsa, o borcu ve bazı başka borçlarımızı ödeyebilecek ve böylece bize çok pahalı gelen böyle bir yeri terk etmiş olacağız. Daha küçük bir eve taşınabiliriz belki; Trumbull'un elinde yılda otuz sterline kiralık bir ev varmış; buraya doksan sterlin veriyoruz." Lydgate bu sözleri, genellikle zorunlu bazı gerçekleri bulanık bir zihne çekiçle çivi çakarcasına iyice yerleştirmeye çalışırken kullandığımız o kesin ve sert tavırla söylemişti. Gözyaşları yanaklarından sessizce yuvarlanırken, Rosamond mendiliyle o yaşları siliyor, bakışlarını şömine rafının üstündeki koca vazoya dikmiş, ayakta duruyordu. O anda, daha önce hiç duymadığı kadar şiddetli bir acı içindeydi. Sonunda, hiç acele etmeden özenle üstüne basa basa, "Senin böyle bir şey yapmak isteyeceğine dünyada inanmazdım" dedi.

Lydgate koltuğundan kalkarken, "İstemek mi?" diye bağırdı; ellerini ceplerine sokarak hışımla şöminenin başından uzaklaştı; "İstemekle ilgisi yok bunun. Bunu ben de istemem elbette; ama yapabileceğim başka bir şey yok." Durduğu yerde dönüp karısına doğru baktı.

"Bunun dışında yapılabilecek pek çok şey var bence. Her şeyi satışa çıkarıp Middlemarch'tan gidelim."

Lydgate daha da öfkelenerek, "Ne yapmak üzere? Middlemarch'taki işimi bırakıp hiçbir işimin olmadığı bir yere gitmenin ne yararı var? Başka yerlerde de buradaki gibi beş parasız olacağız, o kadar" dedi.

Rosamond tam bir inançla konuşabilmek için ona doğru döndü ve "Eğer o durumda olacaksak, kabahat sende, Tertius. Kendi ailene gereken şekilde davranmıyorsun sen. Yüzbaşı Lydgate'i gücendirdin. Biz Quallingham'dayken Sir Godwin bana son derece nazik

davranmıştı; eminim ki ona doğru dürüst saygı gösterip içinde bulunduğun durumu anlatsan, senin için her şeyi yapacaktır. Ama böyle hareket edecek yerde, evimizi ve eşyalarımızı Mr. Ned Plymdale'e bırakmak hoşuna gidiyor senin" dedi.

Karısına yeni bir sertlikle yanıt verirken, Lydgate'in gözlerinde şiddete benzer bir ifade vardı: "Pekâlâ, madem öyle söylüyorsun, evet hoşuma gidiyor. Sonuç çıkmayacak bir kapıdan yardım dilenerek kendimi aptal durumuna düşürmektense, bunu yapmanın daha çok hoşuma gittiğini kabul ediyorum. O zaman, benim yapmak istediğimin *bu* olduğunu anla artık."

Lydgate'in bu son cümlesinde, güçlü eliyle Rosamond'un narin koluna yapışmakla eşanlamlı bir ifade vardı. Ancak gene de iradesi kesinlikle karısınınki kadar güçlü değildi. Rosamond sessizce, ama zihninde kocasının yapmak istediği şeyi engellemek için büyük bir azimle, derhal odayı terk etti.

Lydgate evden çıktı; öfkesi azalıp kendine geldikçe bu tartışmanın yarattığı başlıca sonucun, ileride bazı konuları görüştükleri zaman kendisini tutamayıp karısına gene sert sözler söyleyebileceğine dair içinde uyanan sürekli bir korku olduğunu hissediyordu. Narin bir kristalde küçük bir çatlak oluşmaya başlamıştı sanki ve Lydgate o çatlağı ölümcül duruma getirebilecek herhangi bir davranışta bulunmaktan korkuyordu. Eğer birbirlerini sevmeye devam edemezlerse, evlilikleri acı bir ayak bağı olmaktan öte bir anlam taşımayacaktı. Karısının kişiliğindeki kusurun ne olduğuna çok önceden karar vermişti: Rosamond'da, kocasının belli birtakım isteklerini ve genel amaçlarını umursamamak şeklinde kendini gösteren temel bir duyarsızlık vardı. Yaşadığı bu ilk büyük düş kırıklığı sonunda anlamıştı ki, örnek bir eşte aranacak taparcasına bir sevgiden ve uysal bir bağlılıktan ümidini kesmeli ve kollarını bacaklarını yitirmiş erkekler gibi, hayattan pek fazla bir şey beklememeliydi. Ancak, örnek bir eş olmasa da, karısının kendisi üzerinde haklı talepleri vardı ve o eş hâlâ kalbinin de sahibiydi ve Lydgate şiddetle, bu sevginin güçlü kalmasını arzu ediyordu. Evlilikte, "Karım beni asla pek fazla sevmeyecek" diye kesin bir inanca katlanmak, "Ben artık onu sevmiyorum" şeklindeki bir korkuya katlanmaktan daha kolaydır. Bu yüzden, o öfke patlamasının ardından Lydgate'in tüm çabası Rosamond'u mazur görmeye ve tüm suçu, kısmen kendi hatasından kaynaklanan maddi güçlüklere yüklemeye çalışmak

oldu. O akşam karısını okşayıp severek sabahleyin onda açtığı yarayı iyileştirmeye gayret etti. Rosamond böyle bir gayrete karşı koyacak ya da somurtup duracak yaratılışta bir kadın değildi. Aslında o, kocasının kendisini sevdiğini ve denetimi altına girdiğini gösteren bu işaretleri sevinçle karşılamaktaydı. Ancak bu, kesinlikle kendisinin de *onu* sevdiği anlamına gelmezdi.

Lydgate evi elden çıkarmak konusuna tekrar değinmekte acele etmeyecekti; düşündüğünü yapmaya ve o hususta elinden geldiği kadar az şey söylemeye karar vermişti. Ama kahvaltı sırasında yumuşak bir sesle, "Trumbull'la konuştun mu?" diyerek konuyu Rosamond'un kendisi açtı.

Lydgate, "Hayır, ama bu sabah geçerken uğrayacağım. Hiç vakit kaybetmemek gerekiyor" dedi. Rosamond'un sorusunu, plana karşı için için direnmekten vazgeçtiğinin bir işareti saydı ve evden çıkmak üzere ayağa kalkınca, onu okşarcasına saçlarından öptü.

Uygun bir ziyaret saati gelir gelmez Rosamond, Mr. Ned'in annesi Mrs. Plymdale'i görmeye gitti ve nazikçe tebriklerini sunduktan sonra yaklaşmakta olan evlilik konusunu açtı. Mrs. Plymdale bir anne gözüyle, belki de Rosamond'un geçmişteki budalalığını anladığını, Ned'in şimdi her bakımdan sahip olduğu üstünlüğü fark ederek ona dostça davranmaya karar verdiğini düşünüyordu.

"Evet, Ned son derece mutlu. Sophy Toller ise benim bir gelinde aradığım her şeye sahip doğrusu. Evlendiğinde babası ona yüklüce bir yardımda bulunabilecek durumda elbette; onunki gibi bira fabrikası olan birinden de ancak bu beklenir zaten. Ayrıca, ailesi tam bizim gönlümüze göre bir aile. Ama benim asıl önem verdiğim şey bu değil. Sophy son derece iyi bir kız; en yüksek tabakadan kimselerle aynı seviyede olduğu halde hiç havalara girdiği, gösterişe kaçtığı yok. Unvan sahibi soylu kimselerle aynı seviyede demek istemiyorum. Sınıf atlamaya niyetlenen insanlardan fazla bir hayır geleceğini düşünmüyorum ben. Demek istediğim, Sophy kasabanın en iyi aileleriyle boy ölçüşecek bir aileden ve kendisi de bu kadarla yetiniyor."

Rosamond "Ben eskiden beri onun çok tatlı bir kız olduğunu düşünürüm" dedi.

Mrs. Plymdale, "Bu evliliğe Ned'e bir ödül diye bakıyorum ben; oğlumun hiçbir zaman burunları fazla havalarda olmayan, son derece seçkin bir çevreye girmesini sağlayan bir ödül" diye devam etti. Doğru görüşler ileri sürdüğüne candan inandığı için, dilinin

her zamanki keskinliği yumuşamıştı. "Toller'lar gibi seçkin insanlar, bizim dostlarımızdan bir kısmıyla ahbaplık etmediklerini düşünerek bizi kendilerine uygun görmeyebilirlerdi pekâlâ. Senin halan Bulstrode'la genç kızlığımızdan beri yakın arkadaş olduğumuzu herkes iyi bilir; Mr. Plymdale de her zaman Mr. Bulstrode'un tarafını tutmuştur. Ben kendim de ciddi fikirleri tercih ederim. Ama Toller'lar gene de Ned'i memnuniyetle aralarına kabul ettiler."

Mrs. Plymdale'in kibirli olmayı eleştiren bu yararlı sözlerine karşılık Rosamond da tepeden bakan bir tavırla, "Eminim ki oğlunuz çok değerli, prensip sahibi bir genç" dedi.

"Onda bir yüzbaşının tavırları, herkesten üstünmüş gibi çalımlı duruşu ya da gösterişli konuşma biçimi, şarkı becerisi ve zekâ derecesi yok elbette. Ama şükürler olsun ki yok. Çünkü bunların hiçbiri insanı ne bu dünyaya hazırlamaya yarar ne de ahrete."

"Evet, evet, dış görünüşün mutlulukla pek ilgisi yoktur" dedi Rosamond. "Ben onların kesinlikle mutlu bir çift olacaklarını düşünüyorum. Hangi evde oturacakları belli mi?"

"Ah, ev vaziyetine gelince, ne bulabilirlerse ona razı olmak zorundalar. Bir zamandır St. Peter's Sokağı'nda Mr. Hackbutt'ın evinin yanındaki eve bakıyorlar; o ev de Mr. Hackbutt'a ait ve Mr. Hackbutt şimdi güzelce tamir ettiriyor. Zannedersem daha iyi bir yere rastlayacağa benzemiyorlar. Aslında Ned kararını bugün verecek."

"Güzel bir ev olmalı; St. Peter's Sokağı'nı severim ben."

Mrs. Plymdale, "Evet, kiliseye yakın ve kibar bir muhit orası. Ama pencereler dar; bir de hep in çık, in çık" dedi. Sonra, aklına aniden gelen bir fikirle parlayan yuvarlak kara gözlerini Rosamond'a dikerek, "Siz başka boş bir ev biliyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır; böyle şeylerden pek haberim olmaz benim."

Rosamond, Mrs. Plymdale'i görmeye gelirken böyle bir soruyla karşılaşabileceğini düşünmemişti; onun niyeti, hiç hoşlanmadığı koşullar altında kendi evinden çıkma tehlikesini önlemekte yardımı dokunacak bilgi toplamaktı, o kadar.

Mrs. Plymdale'e doğruyu söylememiş olmasına gelince, dış görünüşün mutlulukla pek ilgisi bulunmadığını söylerken yaptığı gibi, Rosamond bu nokta üzerinde şimdi de hiç durmadı. Kendisinin gerçekten haklı bir amaç peşinde olduğuna inanıyordu o: Asıl Lydgate'in yapmak istediği affedilmez bir şeydi; ayrıca Rosamond'un aklında bir plan vardı ve onu tam uyguladığında, koca-

sının şimdikinden aşağı bir toplumsal konuma rıza göstermesinin yanlışlığını kanıtlamış olacaktı.

Eve dönerken yolda Mr. Borthrop Trumbull'un yazıhanesine uğradı. Rosamond hayatında ilk kez iş denebilecek bir şey yapmaya kalkışıyordu; ama gene de üstesinden gelebileceği düşüncesindeydi. Bunca nefret ettiği bir şeyi yapmak zorunda kalmak, onun sessiz inatçılığını çözüm arama eylemine dönüştürmüştü. Bu koşullarda, yalnızca itaatsizlik edip huzur içinde, sakin sakin beklemek yeterli olamazdı. Kendi fikrine göre hareket etmeliydi; içinden bir ses, fikrinin doğru olduğunu söylüyor, "gerçekten de, eğer doğru olmasaydı, böyle bir şeye kalkışmak istemezdim" diyordu.

Mr. Trumbull yazıhanesinin arka odasındaydı; Rosamond'u en nazik tavırlarıyla karşıladı; nezaketinin nedeni yalnızca onun güzelliğine duyduğu hayranlık değildi; başka bir neden daha vardı ve o da, Lydgate'in kesinlikle güç durumda olduğunu ve o güçlüğün acısını ihtimal bu olağanüstü alımlı kadının da – üstün niteliklere sahip bu genç hanımefendinin de– hissettiğini, ancak bu koşullarda zavallının elinden bir şey gelmediğini düşünmenin Trumbull'un yüreğinde hassas bir noktayı harekete geçirmiş olmasıydı. Şeref duyduğunu söyleyerek Rosamond'un oturmasını rica etti ve karşısında, her türlü yardıma hazır, dikkatli bir tavırla ayakta durdu. Rosamond, Mr. Trumbull'a önce, evlerinin kiraya verilmesi konusunu konuşmak için o sabah kocasının uğrayıp uğramadığını sordu.

Trumbull, "Evet, efendim; uğradı, uğradı" dedi; "uğradı" sözcüğünü tekrarlayarak yatıştırıcı bir etki yaratmaya çalışmıştı. "Öğleden sonra bir vakit, mümkün olursa, Mr. Lydgate'in emrini hemen yerine getireceğim. İşi uzatmamamı istedi benden."

"Ben de size bu hususta bir şey yapmamanızı bildirmek için uğradım, Mr. Trumbull; ayrıca, çok rica ediyorum, bu konuda hiç kimseye bir şey söylemeyin. Bu iyiliği yapar mısınız bana?"

Mr. Trumbull mavi kravatının uzun uçlarını iki eliyle düzelterek saygı dolu gözlerle Rosamond'a baktı ve, "Elbette, Mrs. Lydgate; tabii ki yaparım. İş hayatında ya da herhangi bir başka hususta, gizlilik kutsal bir şeydir. O zaman, verilen emri geri çekilmiş sayacağım, öyle mi?" dedi.

"Evet, lütfen. Mr. Ned Plymdale'in bir ev bulduğunu öğrendim; St. Peter's Sokağı'nda, Mr. Hackbutt'ın evinin yanındaki evi tutuyormuş. Sonuçsuz kalacağı bilindiği halde verdiği emir yerine

getirilirse, Mr. Lydgate'in canı sıkılacaktır. Ayrıca, teklifimizi gereksiz kılan başka bazı durumlar da var şimdi."

Yeni birtakım imkânlar çıktığını tahmin ederek sevinen Mr. Trumbull, "Pekâlâ, Mrs. Lydgate, çok iyi, çok iyi. Ne zaman ihtiyacınız olursa, ben her zaman emrinizdeyim" dedi. "Rica ederim, güvenin bana. Bu iş burada kapanmış, bitmiştir artık."

O akşam Rosamond'un son zamanlardaki halinden daha neşeli olduğunu, hatta kendisi bir istekte bulunmadan hoşuna gidecek şeyler düşünüp yapmaya çalıştığını görünce, Lydgate'in içi biraz rahatladı. Şöyle düşündü: "Eğer o mutluysa ve ben, güç de olsa, işime devam edebilirsem, tüm bu olanların ne önemi var? Şimdiki sıkıntılar uzun bir yolculukta içinden yürüyüp geçmek zorunda kaldığımız sığ bir bataklık, o kadar. Eğer zihnimi yeniden sağlıklı düşünebilecek duruma getirebilirsem, hedefime ulaşmayı başaracağım."

Uzun bir süredir haklarında yapılmış açıklamaları okumak istediği deneyler vardı; ama bir dizi ufak tefek tatsız kaygıların yarattığı o sinsi bıkkınlık yüzünden onlara bakmayı ihmal etmişti; şimdi bunları araştırmaya başladığı için çok seviniyor, bir yandan Rosamond'un piyanoda çaldığı ve düşüncelerine, bir akşamüstü gölde çekilen küreklerin şıpırtısı kadar yardım eden o sakin müziği dinlerken, kendini kapsamlı bir çalışmaya kaptırmanın verdiği o eski zevki az da olsa yeniden hissediyordu. Vakit epeyce geç olmuştu; Lydgate kitapları itip uzaklaştırmış, ellerini başının arkasına kenetleyerek, deneylerin doğruluğunu ölçecek yeni bir deney tasarlamanın dışında hiçbir şey düşünmeden, şöminede yanan ateşe bakıyordu ki, piyanonun başından ayrılmış, iskemlesinde geriye yaslanarak onu izleyen Rosamond, "Mr. Ned Plymdale kendisine bir ev bulmuş zaten" dedi.

Uykudan uyandırılan bir kimse gibi birden irkilerek sinirlenen Lydgate, bir an sesini çıkarmadan başını kaldırıp baktı. Ardından tatsız bir duyguyla kıpkırmızı kesilerek, "Nereden biliyorsun?" diye sordu.

"Bu sabah Mrs. Plymdale'e uğradım, o söyledi; oğlu St. Peter's Sokağı'nda, Mr. Hackbutt'ın evinin yanındaki evi tutmuş."

Lydgate bir şey demedi. Ellerini başının arkasından çekti, dirseklerini dizlerine dayarken, avuçlarını genellikle bir küme halinde alnına düşen saçlarına bastırdı. Sanki boğucu bir yerden çıkmak için bir kapıyı açıp da karşısında bir duvar görmüş gibi acı bir düş

kırıklığına uğramıştı; ama aynı zamanda düş kırıklığına neden olan şeye Rosamond'un kesinlikle sevindiğini hissediyordu. İçini daraltan o ilk sinirli hali geçinceye kadar ona bakmak, bir şey söylemek istemedi. Hissettiği acının etkisi altında içinden, "Ne de olsa bir kadın; onun evden, eşyadan daha fazla önemsediği bir şey düşünülebilir mi? Bunlar olmayınca, bir kocanın varlığı saçmalıktır" diyordu. Başını kaldırıp saçlarını bir yana ittiği sırada siyah gözlerinde karısından hiçbir anlayış beklemeyen, mutsuz, boş bir ifade vardı; ama yalnızca soğuk bir sesle şöyle dedi:

"Belki başka biri çıkabilir. Trumbull'a, Plymdale'den bir şey çıkmazsa eğer, dikkat edip ilgilenmesini söylemiştim."

Rosamond bir şey demedi. Kendi müdahalesinin haklılığını ortaya koyacak bir şeyler oluncaya kadar kocasının müzayedeciyle artık bir daha görüşmeyeceği ihtimaline güveniyordu; ama en azından, şu anda korktuğu olay önlenmişti ya. Biraz aradan sonra, "O tatsız insanların istedikleri para ne kadar tutuyor?" diye sordu.

"Hangi tatsız insanların?"

"Şu eşyaların listesini çıkaranların ve ötekilerin. Yani seni bir daha rahatsız etmemeleri için kaç para yeterli olacak?"

Lydgate sanki birtakım belirtiler ararmış gibi bir an dikkatle ona baktı, ardından, "Eğer Plymdale'den eşyalar için ve sigorta primi olarak altı yüz sterlin alabilseydim, idare edebilirdim. Dover'a borcumu öder, masraflarımızı kısarsak, öteki alacaklılara da sabırla beklemelerini sağlayacak miktarlarda bir şeyler verebilirdim."

"Evet, ama ben bu evde kalırsak ne kadar para gerekiyor, demek istiyorum."

Lydgate hayli sinir bozucu, alaycı bir sesle acı acı, "Benim herhangi bir yerden bulabileceğimden daha fazla" dedi. Kendileri ellerinden geleni yapacak yerde, Rosamond'un zihninde olmayacak arzuların dolaştığını görmek onu çileden çıkarıyordu.

"Toplam paranın ne kadar olduğunu neden söylemiyorsun?" dedi Rosamond; sesinde, kocasının bu tavrına içerlediğini hafifçe belli eden bir ifade vardı.

Lydgate tahminde bulunurmuş gibi, "Bir bakayım; elimi rahatlatmak için en azından bin sterlin gerekir" dedi ve insanın içine işleyen bir sesle, "Ama benim asıl derdim, paranın miktarı değil, o para olmadığına göre, ne yapacağımı düşünmek" diye ekledi.

Rosamond daha fazla bir şey söylemedi.

Ama ertesi gün, Sir Godwin Lydgate'e mektup yazma planını uyguladı. Yüzbaşı'nın ziyaretinden sonra ondan ve evli kız kardeşi Mrs. Mengan'dan, bebeğinin kaybından dolayı başsağlığı dileyen ve yarım ağızla kendisini Quallingham'da yeniden görmeyi ümit ettiklerini bildiren birer mektup almıştı. Lydgate bu davetin sırf nezaket gereği bir laf olduğunu ve hiçbir anlam ifade etmediğini söylese de Rosamond için için inanıyordu ki, Lydgate'in ailesi kendisinden uzak duruyorsa, bunun nedeni Tertius'un küçümseyici davranışları ve onlara karşı takındığı soğuk tavırdı. Kendisi kesin bir davetin geleceğine epeyce güvenerek bu mektupları o son derece sevimli üslubuyla yanıtlamış ama karşı taraftan hiç ses çıkmamıştı. Belli ki Yüzbaşı mektup yazma konusunda becerikli değildi; kız kardeşleri de yurtdışında olabilirlerdi. Ama düşüncelerin anavatandaki dostlara çevrildiği Noel zamanı gelmişti artık; en azından, ilk ziyaretleri sırasında çenesini okşayıp kendisini 1790 yılında gönlünü kaptırdığı dillere destan güzellikteki Mrs. Croly'ye benzeten Sir Godwin'e güveniyordu: Sir Godwin güzel bulduğu genç bir kadından gelecek herhangi bir yardım talebine duyarsız kalmayacak ve sırf onun hatırı için yeğenine karşı görevini seve seve yerine getirmek isteyecekti. Rosamond safça, yaşlı bir beyin kendisinin üzülmesini önlemek uğruna her şeyi yapacağına inanıyordu. Şimdi Sir Godwin'e, yazılabilecek en akıllıca mektup diye düşündüğü bir mektup yazdı ve ona ne kadar sağduyulu bir kadın olduğunu gösterecek olan bu mektupta, Tertius'un Middlemarch'tan ayrılıp yeteneklerine daha uygun bir yere gitmesinin büyük yararına işaret ettikten sonra, sevimsiz Middlemarch halkının onun mesleki başarısını çok engellediğini, bu yüzden para sıkıntısı çektiklerini, bu sıkıntıdan tam anlamıyla kurtulabilmek için bin sterline ihtiyaçları olduğunu belirtti. Rosamond, kocasının böyle bir mektup yazmak niyetinden haberi olmadığını söylemedi; ama Tertius geçmişte akrabaları arasında kendisine her zaman en yakın dostluğu gösteren amcası Sir Godwin'e büyük saygısından söz etmişti; mektubunda bu noktaya özellikle değindiği için, kocasının onayını almış sayılacağını düşünmüştü. Zavallı Rosamond'un aile işlerinde uyguladığı taktiklerin gücü böyleydi işte.

Mektup yılbaşındaki partiden önce yazılmış ve Sir Godwin'den henüz bir yanıt gelmemişti. Ama o sabah Lydgate, Borthrop Trumbull'a verdiği talimatı Rosamond'un geri çektiğini öğrenecekti. Karı-

sını Lowick Gate'teki evlerinden çıkma fikrine yavaş yavaş alıştırması gerektiğini düşünerek bu konuyu onunla bir daha konuşmamak yolundaki isteksizliğini bir yana bıraktı ve kahvaltı sırasında, "Bu sabah ev için *Öncü* ve *Borazan*'a ilan versin diye Trumbull'u görmeye çalışacağım. Eğer ilan çıkarsa, evini değiştirmeyi aklından geçirmeyen biri bile pekâlâ tutmak isteyebilir. Bu köy yerlerinde pek çok kimse, taşınabilecekleri başka bir evi nereden bulacaklarını bilmediklerinden, aileleri büyüyüp artık eski evlerine sığamayacak duruma geldikleri halde oralarda yaşamaya devam ediyorlar. Ayrıca, Trumbull'un kendisi de bu işe dört elle sarılmıyor anlaşılan" dedi.

Rosamond kaçınılmaz anın gelip çattığını görmüştü. Savunmaya geçtiğini gösteren dikkatli, serinkanlı bir tavırla, "Trumbull'a bu konuda artık bir şey yapmamasını söyledim ben" dedi.

Lydgate şaşkınlık içinde sessizce karısına baktı. Daha yarım saat önce, onun isteği üzerine saç örgülerini başının arkasında toplamış, ona "küçük, sevgi dolu sözler" etmiş, Rosamond da, hiç sesini çıkarmasa bile, sanki sevimli yüce bir heykel mucizevi bir şekilde ara sıra hayranına doğru bakıp gamzelerini göstermek istermiş gibi, kendisine gülücükler yağdırmıştı. Bu duygu Lydgate'in yüreğinde hâlâ canlı durduğu için uğradığı sarsıcı şaşkınlık birden açık seçik bir öfkeye dönüşemedi; aklını karıştıran bir acı hissetmeye başlamıştı, o kadar. Eti dilimlemekte kullandığı çatal bıçağı masaya bıraktı; iskemlesinde geriye yaslanarak sakin, alaycı bir sesle, "Bunu ne zaman ve niçin yaptığını sorabilir miyim?" dedi.

"Plymdale'lerin bir ev tuttuklarını öğrendikten sonra Trumbull'a uğrayıp bizim evden onlara söz etmemesini söyledim; aynı zamanda o iş üzerinde artık durmamasını bildirdim ona. Evinden çıkmak, eşyalarını satmak istediğin işitildiği takdirde, bunun sana büyük zararı dokunacağını biliyordum; ayrıca, ben kendim de buna şiddetle karşıydım. Bunlar yeterli sebeptir sanırım."

Lydgate'in yüzünde, gözlerinde, gök gürültüsü ve şimşekler toplanmaya başlamıştı sanki; sert sert, "Benim sana anlattığım o zorunlu sebeplerin, benim farklı bir karara varıp ona göre talimat vermiş olmamın, hiçbir önemi yoktu demek, öyle mi?" dedi.

Herhangi bir kimse kendisine öfkelenince, Rosamond eskiden beri hep irkilip kızar ama –başkaları ne yaparlarsa yapsınlar, kendisinin yakışıksız davranacak biri olmadığı inancıyla– her zamankinden daha sakin, soğuk bir terbiyelilik takınırdı.

"Senin kadar beni de ilgilendiren bir konuda konuşmaya benim de hakkım vardı sanıyorum" diye karşılık verdi.

Lydgate önceki gibi sertçe, "Elbette vardı ama yalnız benimle konuşmaya hakkın vardı. Benim verdiğim talimatları gizlice iptal etmeye ve bana budalaymışım gibi davranmaya hakkın yoktu" dedi. Ardından hafifçe artan küçümser bir ifadeyle, "Yaptığın şeyin ne sonuçlara yol açacağını sana anlatabilmek ne mümkün. Benim bu evi neden elden çıkarmaya çalışmak zorunda olduğumuzu sana tekrar söylememin bir yararı var mı?" dedi.

Rosamond soğuk su damlaları gibi tane tane çıkan bir sesle, "Tekrar söylemen gerekmiyor" dedi. "Bana söylediklerini hatırlıyorum. O zaman da şimdiki kadar sert konuşmuştun. Ama bu, benim çok acı bulduğum bir adımı atmak yerine, başka her çareyi denememizin daha doğru olduğu yolundaki düşüncemi değiştirmez. Ev için ilan vermeye gelince, senin itibarını iyice düşürecek bir şey olur bu bence."

"Sen nasıl benim fikrime aldırmıyorsan, ya ben de seninkine aldırmazsam?"

"Öyle davranabilirsin elbette. Ama o takdirde, evlenmeden önce bana, kendi isteklerinden vazgeçmektense, beni en kötü durumlara düşürmekten çekinmeyeceğini söylemen gerekirdi."

Lydgate bir şey demeden ümitsizlik içinde başını bir yana eğdi; dudakları hafifçe titriyordu. Kocasının kendisine bakmadığını görünce, Rosamond ayağa kalktı ve kahve fincanını önüne koydu; ama Lydgate hiç aldırmadı; bir kolunu masaya dayadı; ara sıra iskemlesinde kımıldanır, bir eliyle saçlarını sıvazlarken, olanları içinden tartıp değerlendirmeye devam etti. Zihninden geçirdiği duygu ve düşünceler, ne tam olarak öfkelenmesine ne de düpedüz inatçılık ederek kararında direnmesine izin veriyordu.

Onun sessiz durmasından yararlanan Rosamond, "Evlendiğimiz zaman herkes senin durumunun çok iyi olduğunu düşünüyordu. O sırada ben, ileride eşyalarımızı satıp Bride Sokağı'nda odaları kafes kadar ufak bir ev tutmak isteyeceğini aklımın ucundan bile geçiremezdim. Eğer bu şekilde yaşayacaksak, hiç değilse Middlemarch'tan başka bir yere gidelim" dedi.

Lydgate yarı alaylı bir tavırla, "Üzerinde ciddi olarak düşünebilirdik bunun" dedi; içmediği kahvesine bakarken, büzülmüş dudaklarının çevresinde bir solgunluk vardı. "Benim ödenecek borçlarım olmasaydı eğer, üzerinde ciddi ciddi düşünebilirdik."

Rosamond, "Pek çok kimse de aynı şekilde borçlanmış olmalı; ama eğer hatırı sayılır insanlarsa, alacaklılar onlara güvenirler. Babamdan duymuştum; Torbit'lerin de borçları varmış ama onlar aynı şekilde çok iyi yaşamaya devam ettiler" dedi ve kendinden emin bir bilgelikle ekledi: "Acele edip düşünmeden hareket etmek, iyi bir şey değildir."

Lydgate, içinde birden yükselen zıt duyguların etkisiyle felce uğramıştı sanki; ileri sürebileceği mantıklı nedenlerin hiçbiri Rosamond'un rızasını sağlayacak gibi görünmüyordu. Bu yüzden, ya bir şeyleri kırıp dökerek hırsını hiç değilse böyle yenmek ya da sert davranıp karısına açıkça evin efendisinin kendisi olduğunu ve sözlerine itaat edilmesi gerektiğini bildirmek istiyordu. Ama bu tür sertliklerin evlilik hayatında yaratacağı etkilerden korkmaktaydı; ayrıca, Rosamond'un her türlü güçlülük iddiasını boşa çıkaran o sakin, anlaşılmaz inatçılığından gitgide iyice çekinir olmuştu; dahası, Rosamond evlenirlerken sahte bir mutluluk beklentisiyle aldatıldığını ima etmiş ve böylece kendisinin son derece duyarlı olduğu bir noktaya dokunmuştu. Evin efendisi benim demeye gelince, gerçekte doğru değildi bu. Mantığının ve erkeklik gururunun kendisine dayattığı bu efendilik duygusu, Rosamond'un güçlü silahlarının etkisi karşısında gevşemeye başlıyordu artık. Kahvesinin yarısını bir yudumda içti ve ayağa kalktı.

Rosamond, "Rica ederim, en azından şimdilik Trumbull'la görüşme, Tertius – başka bir çare bulunamadığı iyice ortaya çıkıncaya kadar" dedi. Pek fazla çekinip korkmasa da, Sir Godwin'e mektup yazdığını kocasına belli etmemenin daha ihtiyatlı bir davranış olacağını hissediyordu. "Birkaç hafta ya da bana haber vermeden onu görmeye gitmeyeceğine söz ver."

Lydgate bir an güldü. Sonra gözlerini sert sert karısına dikerek, "Asıl senin benden habersiz bir şey yapmaman için benim senden söz almam gerekiyor sanırım" dedi ve kapıya doğru yürüdü.

Rosamond kocasının dönüp kendisine daha kesin bir vaatte bulunmasını istediği için arkasından, "Unutma, akşam yemeğine babamlara davetliyiz" dedi. Ama o, sinirli sinirli, "Evet, evet" diyerek gitti. Rosamond, ileri sürmek zorunda kaldığını söylediği acı öneriler yetmiyormuş gibi, onun bir de böyle huysuzluk ettiğinin farkına varmamasının kabul edilemeyecek, son derece kötü bir davranış olduğunu düşündü. Ayrıca, Trumbull'la görüşmeyi

ertelemesini rica ettiğinde, aşırı hiçbir yanı bulunmayan bu istek hakkındaki niyetini açıkça söylememesi, zalimlikten başka bir şey değildi. Kendisi o zamana kadar her bakımdan elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığına inanıyor; Lydgate'in sinir bozucu ya da öfkeli her sözü ise, zihninde kocası hakkındaki listeye yeni bir suçun eklenmesinden başka bir işe yaramıyordu. Zavallı Rosamond aylardır yaşadığı düş kırıklıklarını kocasıyla ilişkilendirmeye başlamış, evliliğinin korkunç derecedeki tekdüzeliği, kendisini tatlı hayaller kurmaya teşvik eden o sihirli gücünü yitirmişti. Evlilik onu baba evinin tatsız yanlarından kurtarmış ama istediği, umduğu şeyleri verememişti. Başta âşık olduğu Lydgate, aslında kendisi için hayal ettiği koşulların bir toplamıydı, o kadar. Bu koşulların çoğu artık yok olmuş, onların yerini hayatın birbiri ardından uçarcasına hızlı geçen o en tatlı yönleri değil de, bir saatten ötekine ağır ağır yaşanması gereken sıradan ayrıntıları almıştı. Lydgate'in mesleki alışkanlıkları; zihninin evdeyken de bir vampirin marazi zevkini andıran büyük bir şevkle hep bilimsel konularla meşgul oluşu; flört günlerindeki konuşmalarında sözünü hiç etmediği garip fikirleri –aralarında sürekli bir yabancılaşmaya yol açan tüm bu etkenler– Lydgate kasaba halkının gözünden iyice düşmemiş olsaydı ve kendisi Dover'a olan borcu ilk öğrendiğinde geçirdiği büyük sarsıntıyı yaşamasaydı da Rosamond için kocasının evdeki varlığını sıkıcı bir duruma getirmeye yeterdi. Evliliklerinin ilk günlerinden başlayıp dört ay öncesine kadar evde tatlı bir heyecan yaratan başka bir kişi daha vardı ama o günler de geçip girmişti artık: Rosamond bu kaybın yarattığı boşlukla, şimdiki büyük can sıkıntısı arasında ne sıkı bir bağlantı olduğunu kendi kendine bile itiraf etmek istemezdi. Belki de haklı olarak ona öyle geliyordu ki Quallingham'a bir davet alsalar ve Lydgate için Middlemarch'tan başka bir yere –Londra'ya ya da tatsızlıklardan uzak yaşayabilecekleri başka bir yere– yerleşme fırsatı çıksa, buna çok sevinecek ve Mrs. Casaubon'u kendisine tercih ettiğinden dolayı içerlediği Will Ladislaw'un yokluğuna hiç aldırmayacaktı.

Babasının evinde akşam yemeği yedikleri o Yılbaşı günü Rosamond'la Lydgate arasındaki ilişkiler işte bu durumdaydı. Rosamond kocasının kahvaltıdaki huysuzluğunu hatırlayarak masada ona doğru biraz ilgisiz bakıyordu; Lydgate ise, unutamadığı pek çok benzerinden yalnızca biri olan sabahki sahnenin yol açtığı iç

çatışmasının şimdi çok daha derinden hissettiği etkisi altındaydı. Mr. Farebrother'la konuşurkenki çabası –para kazanma yollarının temelde hep aynı olduğu ve şansın, seçme irademizi aptalca bir kuruntuya indirgeyecek bir güce sahip bulunduğu şeklindeki karamsar görüşü savunurmuş gibi yaparken aniden gösterdiği o çaba– aslında vermekte tereddüt ettiği bir kararın işareti ve eski çalışma şevkine yönelik cılız bir tepki olmaktan öte bir şey değildi.

Kendisi ne yapacaktı? Rosamond'u Bride Sokağı'ndaki küçük eve taşımanın ne hazin bir şey olacağını görüyor, içinde karısınınkinden bile daha keskin bir acı hissediyordu; Rosamond o evde, çevresinde az sayıda eşya, yüreğinde düş kırıklığıyla yaşayacaktı: Yoksulluk tehdidinin başladığı günden beri, yoksul bir hayat ile Rosamond'lu bir hayat şeklindeki iki düşünce, zihninde birbirleriyle gitgide daha az uzlaştırabildiği iki görüntü halini almıştı. Ama şimdiye kadarki kararlarıyla bunları zorla uzlaştırmaya çalışmış olsa da, böylesine acı bir değişikliğin gerektirdiği ilk adımlardan bir sonuç çıkacağa pek benzemiyordu. Ayrıca, karısının kendisinden istediği sözü vermemişti ama, Trumbull'u yeniden görmeye de gitmemiş; dahası, şimdi kısa bir yolculuk yapıp Sir Godwin'le görüşmeyi bile düşünmeye başlamıştı. Bir zamanlar kendisini hiçbir gücün para için amcasına başvurmaya zorlayamayacağına inanıyordu; ancak o sıralar, ihtiyacı olduğunda bundan daha tatsız yollara yönelmesi gerekebileceği hiç aklına gelmemişti. Mektubun tek başına yaratacağı etkiye güvenemezdi; hiç hoşuna gitmese de kapsamlı bir açıklamayı ancak amcasıyla karşılıklı görüşerek yapabilir ve kan bağının gücünü ancak böyle sınayabilirdi. Bunun borçlarından kurtulmak için atılacak en kolay adım olacağını düşünmeye başlar başlamaz, Lydgate'in içinde bu fikre karşı bir öfke belirdi: Yıllar önce bu gibi bayağı hesaplardan uzak yaşamaya kesin karar veren ve o zamana kadar akrabalarıyla hiçbir ortak amacının bulunmamasından gurur duyan kendisinin, bu insanların hazır paraları var mıdır, bana yardım edebilirler mi gibi çıkarcı kaygılarla şimdi onların düzeyine inmekle kalmayıp yardımlarını rica edecek duruma düşmüş olmasının yarattığı öfkeydi bu.

BÖLÜM 65

"Belli ki ikimizden biri kesinkes baş eğecek,
Ve erkek kadından daha anlayışlı olduğundan,
Şimdi benim değil, sizin sabretmeniz gerekecek."
Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*

İnsan tabiatındaki mektup yazmayı ağırdan alma eğilimi, işlerin genellikle hızlandığı günümüzde bile etkisini hâlâ sürdürüyor. Bu yüzden, 1832 yılında yaşlı Sir Godwin Lydgate'in kendinden çok başkaları için önem taşıyan bir mektubu yazmayı geciktirmesine şaşmamak gerekir. Yeni yılın neredeyse ilk üç haftası geçip gitmişti ama sevimliliğine güvenerek yazdığı mektuba yanıt bekleyen Rosamond her geçen gün biraz daha düş kırıklığına uğruyordu. Lydgate karısının böyle bir mektup beklediğinden habersizdi; durmadan faturalar geldiğini görüyor, eli öteki alacaklılardan daha güçlü olan Dover'ın bu üstünlüğünü çok yakında kullanacağını hissediyordu. Quallingham'a gitmeyi düşündüğünü Rosamond'a söylememişti, çünkü karısının isteklerini öfkeyle reddettikten sonra, o isteklere verilmiş bir ödün gibi görünebilecek böyle bir şeyi son ana kadar itiraf etmek istemiyordu; ama aslında niyeti hemen yola çıkmaktı. Demiryollarının biten bir bölümünü kullanarak dört gün içinde gidip gelebilecekti.

Ancak, bir sabah evden çıktıktan sonra, kendisine yazılmış bir mektup geldi; Rosamond mektubun Sir Godwin'den olduğunu hemen anladı ve yüreği ümitle doldu. Zarfın içinde belki kendisine yazılmış özel bir not da vardı; ama para ya da başka türlü bir yardım hakkında görüşülecek kişi, doğal olarak Lydgate'ti elbette; mektubun ona yazılmış olması, hatta yazılmasındaki gecikme, yardım isteğinin olumlu karşılandığını gösteriyordu. Zihninde bu düşüncelerle büyük bir heyecan içinde yemek odasının sıcak bir köşesine çekilmiş, o önemli mektubu önündeki sehpanın üstüne koyduktan sonra, hafif bir dikiş işinden başka bir şey yapamaz olmuştu. Saat on iki sularında kocasının koridordan gelen ayak

seslerini işitince hemen fırlayıp odanın kapısını açtı, en neşeli sesiyle, "Tertius, buraya gel, bak sana bir mektup var" dedi.

Lydgate, "Öyle mi?" dedi; şapkasını çıkarmadan ama koluyla karısını sarıp geri döndürerek mektubun durduğu yere doğru yürüdü. Hayretle, "Godwin amcamdan!" diye haykırdı; Rosamond bu arada yerine oturmuş, mektubu açan kocasını izliyordu. Şaşıracağını tahmin etmişti.

Lydgate elindeki kısa mektuba hızla bir göz atarken, Rosamond onun genellikle soluk esmer olan yüzünün soğuk bir beyaza döndüğünü gördü; Lydgate, burun delikleri ve dudakları titreyerek mektubu karısının önüne fırlattı ve hışımla, "Eğer benden gizli şeyler yaparak isteklerime karşı çıkar, yaptıklarını böyle gizleyip durursan seninle bir arada yaşamaya katlanmak imkânsız olacak" dedi.

Kendini tutup daha fazla konuşmadı ve karısına sırtını çevirdi; ardından olduğu yerde birden dönerek odada dolaşmaya başladı; sonra oturdu; yerinde duramıyordu; ceplerinin derinlerinde bir şeyleri sıkarak yeniden ayağa kalktı.

Karısına sonradan etkisini gideremeyeceği derecede acı bir şey söylemekten korkuyordu.

Mektubu alıp okurken Rosamond'un da rengi attı. Sir Godwin şöyle diyordu:

"Sevgili Tertius, benden isteyeceğin bir şey olunca, mektubu karına yazdırma. Tatlı sözlerle dolambaçlı yoldan bir şeyler koparmaya çalışmak gibi bir şey oluyor bu; senden hiç beklemediğim bir şey. İşle ilgili meselelerde bir kadına mektup yazmayı asla uygun bulmam ben. Sana bin sterlin ya da sadece bunun yarısını vermem hususuna gelince, böyle bir şey yapmam mümkün değil. Elimde avucumda ne varsa hepsi son kuruşuna kadar kendi ailemin masraflarına gidiyor. En büyük oğlumun dışında iki erkek, üç de kız çocuğuyla benim para artırmam pek ihtimal dahilinde değil. Anlaşılan sen kendi paranı çarçabuk bitirmiş, şimdi bulunduğun yerde de işleri yüzüne gözüne bulaştırmışsın; bir an önce başka bir yere gitsen iyi edersin. Fakat senin mesleğinden insanlarla hiçbir işim olmadığından, bu hususta sana yardım edemem. Şimdiye kadar vasin olarak senin için elimden gelen her şeyi yaptım ve sırf sen istiyorsun diye tıp okumana izin verdim. Subay ya da din adamı

olabilirdin. Bunlara paran yeter, ayrıca önünde daha güvenli yükselme yolları olurdu. Charles amcan, onun mesleğini seçmediğin için sana kızgın ama ben değilim. Ben her zaman senin iyiliğini istemişimdir ama sen de tamamen kendi ayakların üzerinde durmak zorunda olduğunu anlamalısın artık.

Seni seven amcan, Godwin Lydgate."

Mektubu okuyup bitirince Rosamond ellerini önünde kavuşturdu; uğradığı acı düş kırıklığını belli etmeden ve kocasının büyük öfkesine karşı sessizce direnmeye çalışarak, hiç kımıldamadan oturdu. Lydgate dolaşmayı kesti ve durup yeniden karısına baktı, acı, sert bir sesle, "Gizli gizli işler çevirmekle ne kadar zarara sebep olabileceğini görmene yetecek mi bu? Bundan böyle, bilgisizliğine bakmadan benim yerime fikir yürütüp harekete geçemeyeceğini–benim karar vermem gereken meselelere burnunu sokmaman gerektiğini– anlayacak kadar aklın var mı ?" dedi.

Bunlar ağır sözlerdi ama karısının Lydgate'in işlerini engelleyişi ilk kez olmuyordu. Rosamond ona ne baktı ne de bir karşılık verdi.

"Ben neredeyse aklıma koymuş, Quallingham'a gidecektim. Bunu yapmak yeterince acı gelecekti bana ama belki bir işe yarardı. Ancak, benim bir şey yapmayı düşünmemin şimdiye kadar hiçbir yararı olmadı ki. Her seferinde bana karşı gizlice harekete geçtin. Fikrimi kabul edermiş gibi yapıp beni aldatıyor, sonra da birtakım oyunlar oynuyorsun. Sana bildirdiğim her arzuya direnmek niyetindeysen, açıkça söyle ve karşı çık. O zaman hiç değilse ben de ne yaptığımı bilirim."

İki gencin hayatında aşkın yarattığı yakın bağın bu şekilde birbirlerini kızdırabilme gücüne dönüştüğü an korkunç bir andır. Rosamond kendini tuttuğu halde bir damla gözyaşı sessizce akıp dudaklarından aşağı yuvarlandı. Hâlâ ağzını açıp bir şey söylemiyordu; ama bu sessizliğin gerisinde, o sırada etkisini şiddetle hissettiği duygular saklıydı: Kocasına o kadar kızmıştı ki içinden, keşke onu hiç tanımamış olsaydım, diyordu. Sir Godwin'in kendisine ettiği kabalık ve gösterdiği acımasızlık, zihninde onu da Dover'la öteki alacaklıların –yalnızca bencil çıkarlarını düşünüp kendisini ne kadar üzdüklerine aldırmayan o tatsız insanların– düzeyine indirmişti. Babası bile sert ve anlayışsızdı, çünkü istese, kendileri için daha fazla bir şeyler yapabilirdi pekâlâ. Aslında Rosamond'un dünyasında kabahatli saymadığı bir tek kişi vardı ve o da, ufacık ellerini önünde

kavuşturmuş, ağzından asla yakışıksız bir söz çıkmayan, her zaman en iyi (en iyi, onun kendisinin en sevdiği demekti elbette) niyetlerle hareket eden, sarı saçları örgülü zarif kadındı.

Lydgate susmuş ona bakarken, öfkeleri masum görünen bir sessizlikle –haksızlığa uğramış ama gene de uysallık ediyormuş gibi bir havaya girerek insanı adeta haksız duruma düşüren ve sonunda en haklı öfkeye bile bir haksızlık kuşkusu katabilen bir sessizlikle– karşılandığında, hiddetli kimselerin üzerlerine çöken o çıldırtıcı çaresizliği hissetmeye başladı. Sözlerini yumuşatması ve böylece kendisinin haklı olduğuna tam anlamıyla yeniden inanması gerekiyordu.

Ciddi durmaya ama acı konuşmamaya çalışarak, "Bizim aramızda gizlilik ve güvensizlikten daha feci bir şey olamaz, Rosamond; bunu göremiyor musun sen?" diye bir daha söze başladı. "Bak, tekrar tekrar aynı şey oldu: Ben kesin bir istekte bulunuyorum ve sen bunu kabul etmiş gibi görünüyor ama sonradan gizlice başka bir şey yapıyorsun. Bu durumda neye güveneceğimi bilemez oldum. Böyle davrandığını kabul etsen, bizim için bir ümit olabilir. Ben bu kadar mantıksız, öfkeden gözü dönmüş bir adam mıyım ki? Bana karşı neden açık olamıyorsun?"

Rosamond hâlâ susuyordu.

Lydgate ısrarla, "Bana bir tek, hata ettiğini ve artık gizli bir şey yapmayacağına güvenebileceğimi söyler misin?" dedi; sesinde karısının hemen fark ettiği bir rica ifadesi vardı. Rosamond kayıtsız, sakin bir tavırla karşılık verdi:

"Hakkımda kullandığın o sözlerden sonra, yanıldığımı söylemem ya da ilerisi için bir söz vermem mümkün değil. Bu tür konuşma biçimine alışkın değilim ben. Arkandan iş çevirdiğimi, bilgisizliğime bakmadan her şeye karıştığımı ve fikrini kabul edermiş gibi yapıp seni aldattığımı söyledin. Ben hiçbir zaman seninle bu şekilde konuşmadım; özür dilemek zorundasın sanırım. Benimle bir arada yaşamanın imkânsız olacağından söz ettin. Son zamanlarda senin bana pek hoş bir hayat yaşatmadığın kesin. Evliliğimizin sırtıma yüklediği güçlüklerden bir kısmını önlemeye çalışmamda yadırganacak bir şey yok bence." Sözlerini bitirirken gözlerinde birer damla yaş daha belirdi; ama o, ilki gibi bunları da sessizce sildi.

Lydgate mat olduğunu hissederek kendini bir koltuğa attı. Rosamond'un zihninde bir uyarının yerleşebileceği bir köşe var mıydı

acaba? Şapkasını elinden bıraktı ve bir kolunu koltuğun arkasına attıktan sonra bir süre konuşmadan önüne baktı. Rosamond kocasının üzerinde iki yönlü bir etkileme gücüne sahipti şimdi: Onun yaptığı suçlamanın haklılığına aldırmıyor, yalnızca evlilik hayatında kendisinin son günlerde yaşadığı o inkâr edilemez güçlükler üzerinde duruyordu. Kocası her ne kadar evin devri konusundaki yalanını bilmiyorsa ve böylece Plymdale'ler evin kiralık olduğunu öğrenmemiş olsalar da, Rosamond bu hareketine sahtekârlık demenin haklı olacağını düşünmüyordu. Bizler yiyeceklerimizin, giyeceklerimizin nitelikleri gibi, hareketlerimizi de titiz birtakım ölçülere göre değerlendirmek zorunda değilizdir. Rosamond kendisinin küstürüldüğünü düşünüyordu ve Lydgate bunu anlamak zorundaydı.

Lydgate'e gelince, karısının kusurları ölçüsünde inatçı da olan tabiatına uyum sağlama ihtiyacı onu iyice kıskacına almıştı. Rosamond'un sevgisini bir daha kazanamayacak şekilde kaybedeceğini ve ardından hayatlarının çekilmez bir duruma geleceğini şimdiden görerek korkmaya başlamıştı. Duygularının şiddeti yüzünden bu korku arada bir yerini hızla o ilk öfkesinin sertliğine bırakıyordu. Karısına evin efendisi benim demek, kendisi açısından boş bir övünmeden öte bir şey olmazdı artık.

"Son zamanlarda bana pek hoş bir hayat yaşatmadın", "evliliğimizin sırtıma yüklediği güçlükler" – bu sözler aklına geldikçe, keskin bir acının kötü bir düşe yol açması gibi, Lydgate'i üzüyor, içini sızlatıyordu. O yüce amacından uzaklaşmakla kalmayıp şimdi bir de ev hayatında nefretin o çirkin eline esir düşerse, hali ne olurdu?

Gözlerini karısına çevirdi; yüzünde kederli bir ifadeyle, "Rosamond, hayal kırıklığına uğramış öfkeli bir erkeğin söylediklerine pek aldırmamalısın" dedi. "Seninle benim çıkarlarımız birbirine ters olamaz. Kendi mutluluğumu seninkinden ayrı düşünemem ben. Eğer sana kızıyorsam, benden gizli yaptığın her şeyin bizi birbirimizden uzaklaştırdığını görmediğin için kızıyorum. Sözlerimle olsun, hareketlerimle olsun, senin hayatını zorlaştırmayı hiç ister miyim ben? Sana acı çektirdiğim zaman, kendi hayatımın bir parçasına da acı çektirmiş oluyorum. Bana karşı açık davranırsan eğer, sana asla kızamam ben."

Rosamond, "Senin gereksiz yere acele edip bizi sefil bir duruma düşürmeni önlemek istedim ben yalnızca" dedi. Kocası yumuşayın-

ca, şimdi kendi duyguları da yumuşadığı için gözyaşları yeniden akmaya başlamıştı. "Burada, tüm tanıdığımız insanların arasında utanç verici bir duruma düşmek ve sefil bir hayat yaşamak çok gücüme gidiyor. Keşke bebeğimle birlikte ben de ölseydim."

Yüreği sevgi dolu bir erkek üzerinde tam bir hâkimiyet kuracak türden bir yumuşaklık ve tatlılıkla konuşuyor ve ağlıyordu. Lydgate koltuğunu karısının koltuğuna yaklaştırdı; güçlü eliyle onun narin başını şefkatle tutup kendi yanağına bastırdı ve hiçbir şey söylemeden yalnızca okşadı. Söyleyecek ne vardı ki? Rosamond'u korktuğu o sefaletten koruyacağına söz veremezdi, çünkü bunu yapabilmenin kesin bir yolunu göremiyordu. Yeniden dışarı çıkmak üzere yanından ayrılırken, durumun karısı için on kat daha zor olduğunu düşündü: Kendisinin ev dışında bir hayatı vardı; sürekli olarak hastalara çağrılıyor, onlar için bir şeyler yapıyordu. Elinden gelse, Rosamond'un tüm kusurlarını bağışlamak isterdi ama bu bağışlayıcı duygunun etkisi altında onu bir insan gibi değil de başka türden ve daha zayıf bir yaratıkmış gibi görmesi gerekirdi. Oysa evin asıl efendisi Rosamond'du artık.

BÖLÜM 66

"Baştan çıkma arzusu başkadır, Escalus,
Baştan çıkmış olmak başka."

Shakespeare, *Kısasa Kısas*

Lydgate hasta bakmanın kişisel kaygılarından uzaklaşmakta kendisine yardımcı olduğunu düşünmekte haklıydı elbette. Bilimsel araştırmaya, kuramsal düşünmeye ayıracak yeterli gücü yoktu artık ama hasta başında her an bilgisine ve şefkatine duyulan ihtiyaç, dikkatini başka şeylere çekip kendini unutmasını sağlıyordu. Mesele, budala kimselere saygın, mutsuzlara sakin bir yaşam olanağı veren sıradan günlük işlerin sırtlara vurduğu o hayırlı yük değildi yalnızca; Lydgate'in işi yeni yeni düşünceleri anında uygulamayı, sürekli olarak başkalarının sıkıntılarını, ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmayı gerektiriyordu. Geriye dönüp geçmiş hayatımıza baktığımızda pek çoğumuz, o güne kadar tanıdığımız en müşfik kişinin bir sağlık görevlisi ya da belki, ihtiyaç duyduğumuz bir anda, bilgi ve derin anlayışın ürünü olan bir incelik ve mucizeler yaratabilen kimselerinkinden daha üstün bir sevecenlikle yardımımıza koşan bir hekim olduğunu söyleyecektir. Lydgate hem Hastane'de, hem hasta bakmaya gittiği evlerde yaptığı işin yararlı etkilerini sürekli hissediyor; bunun kaygılarına da, zihinsel bakımdan gerilediği yolundaki düşüncesine de sessizce dayanmakta kendisine her türlü afyonlu ilaçtan daha iyi geldiğini görüyordu.

Ama Mr. Farebrother'ın afyon konusundaki kuşkusu aslında doğruydu. Daha baştan tahmin ettiği güçlüklerin kendisini çileden çıkaran o ilk baskısını hissettiğinde –evlilik hayatının boyunduruk altında bir yalnızlık olmasını istemiyorsa eğer, kendisinin sevilip sevilmediğine pek bakmadan sürekli olarak sevmeye çaba göstermesi gerektiğini ilk anladığında– Lydgate bir iki kez afyon çekmeyi denemişti. Ancak, onun yapısında, aklından hiç çıkmayan birtakım büyük sıkıntılardan kurtulmak için kendisini bu tür geçici çarelere zorlayan şiddetli arzular yoktu. Lydgate güçlü kuvvetli bir

adamdı; hiç etkilenmeden bir hayli şarap içebilirdi ama şaraptan hoşlanmazdı. İçkinin ilk başlarda verdiği mutluluk duygusunu dışa vuran kimselere bile tepeden bakıp acıdığından, çevresindeki kimseler alkollü bir şeyler alırlarken, o şekerli su içerdi. Kumara karşı tutumu da böyleydi. Paris'teyken oynayanları çok seyretmiş ama kumarı bir hastalık gibi görmüştü. İçki gibi, kumarda kazanılan para da ona pek çekici gelmiyordu. Geçmişte kendi kendine, önemsediği tek kazancın, bilinçli ve zahmetli bir çalışma sonucunda elde edilebilecek, insanlığa yararlı, yüce bir başarı olduğunu söylemişti. Onun özlemini çektiği güç, kumar masasında bir yığın madeni parayı avuçlayan titrek parmaklarla ya da çevresindeki üzgün yirmi kişinin yatırdıkları paraları kollarıyla kendi önüne süpüren bir adamın gözlerinde beliren yarı vahşi, yarı budalaca bir zafer parıltısıyla temsil edilebilecek bir güç değildi.

Gene de, daha önce nasıl afyonu denemişse, Lydgate'in düşünceleri şimdi de –vereceği heyecanı tatmak için değil, para kazanmanın ricada bulunmayı, sorumluluk yüklenmeyi gerektirmeyen o kolay yoluna duyduğu bir tür özlem dolayısıyla– kumara yönelmeye başlamıştı. O sırada Londra'da ya da Paris'te olsaydı, bu gibi düşünceler belki de onu, önüne çıkacak bir fırsatın da desteğiyle, kumarcıları izlemek yerine onlarınkine benzer bir şevkle oyuna katılmak için bir kumarhaneye götürür ve talih yüzüne gülüp de kazansaydı, paraya olan büyük ihtiyacı kumara duyduğu tiksintiye baskın çıkardı. Amcasından yardım alabilme düşüncesinin acı bir şekilde ortadan kalkmasından hemen sonra geçen bir olay, kumar oynamak için önüne çıkacak bir fırsatın nelere yol açabileceğini çok iyi gösteriyordu.

Green Dragon'daki bilardo salonu belli bir grup insanın sürekli uğrak yeriydi; bunların çoğu, dostumuz Bambridge gibi keyif ehli kimselerdi. Zavallı Fred Vincy işte burada bahis oynamış, tanıdığı bu neşeli adamdan borç para almak zorunda kalarak o ünlü borcunun bir kısmını burada yapmıştı. Middlemarch'ta herkes buradaki bahislerde bir hayli para kazanılıp kaybedildiğini bilirdi; dolayısıyla Green Dragon'un bol paranın döndüğü bir eğlence mekânı diye kazandığı ün, doğal olarak bazı kimseler için oranın cazibesini artırıyordu. Masonluğun ilk kurucuları gibi ihtimal Green Dragon'un sürekli ziyaretçileri de, sevdikleri bu mekânın biraz daha sıra dışı, daha ürkütücü ve sırf kendilerine ait bir yer olmasını istiyorlardı;

ama onlarınki dışarıya kapalı bir topluluk değildi. Gençler kadar yaşlı başlı pek çok saygın insan da neler olup bittiğini görmek için ara sıra bilardo salonuna uğrarlardı. Lydgate'in kas yapısı bu oyunu oynamaya uygundu; ayrıca bilardoyu sevdiği için, Middlemarch'a yeni geldiği sıralar Green Dragon'da bir iki kez oynamış ama sonradan bir daha gitmeye ne vakit bulabilmiş ne de içinden oradaki insanlarla dostluk etmek gelmişti. Ancak, bir akşam, atına müşteri bulacağına dair söz veren Mr. Bambridge'i görmek için gitmesi gerekti; çünkü elinde kalan son iyi atını satıp yerine ucuz bir at satın alarak gösterişten bir miktar kısmak suretiyle yirmi sterlin kazanabileceğini umuyor; borçlu bulunduğu esnafı yatıştırmakta yardımı olur diye, şimdi en ufak paralardan bile tasarruf etmeye özen gösteriyordu. Bambridge'in evi oraya yakındı, Lydgate yolda önce bilardo salonuna bakarsa, vakit kazanacağını düşündü.

Mr. Horrock, arkadaşı Bambridge'in henüz gelmediğini ama çok geçmeden mutlaka orada olacağını söyledi. Lydgate onu beklerken sırf vakit geçirmek düşüncesiyle bir parti bilardo oynadı. Bu akşam gözlerinde, Mr. Farebrother'ın bir keresinde dikkat ettiği o garip parlaklık vardı. Middlemarch'tan epeyce insanın bulunduğu salonda herkes, Lydgate'in orada görmeye alışık olmadıkları ender varlığının farkındaydı. Seyircilerden birkaçı gibi oyunculardan bazıları da canla başla bahse tutuşuyorlardı. Lydgate kendinden emin ve iyi oynuyordu; çevresindeki bahisçilerin birer birer çekildiklerini görünce, zihninden hızla bir düşünce geçti: Atını değiştirerek kazanacağı parayı burada ikiye katlayabilirdi belki de; kendi oyunu üzerine bahse girmeye başladı ve tekrar tekrar kazandı. Mr. Bambridge gelmişti ama Lydgate'in onu fark ettiği yoktu. Oynadığı oyunun heyecanına kapılmakla kalmıyor, gözlerinin önünde şimdi ertesi gün Brassing'e gitme hayalleri de canlanıyordu. Brassing'de daha büyük ölçekte kumar oynanabiliyordu; orada, şeytanın oltasına taktığı yemi zokanın kendisini yutmadan güçlü tek bir vuruşta kapıp götürür, böylece borçlarını öder, yakasını alacaklılardan kurtarabilirdi.

Salona yeni iki ziyaretçi girdiğinde Lydgate hâlâ kazanıyordu. Bunlardan biri Londra'daki hukuk eğitimini bitirdikten sonra hemen Middlemarch'a dönen genç Hawley; ötekisi, son günlerde birkaç akşamını bu eski uğrak yerinde geçiren Fred Vincy'ydi. İyi bir bilardo oyuncusu olan Hawley istekayı eline alıp oyuna taze

bir hava getirdi. Lydgate'in de orada olduğunu görüp birden irkilen Fred Vincy, onun heyecan içinde bahislere de katıldığını işitince iyice şaşırdı ve bir yana çekilerek bilardo masasının çevresindeki insanlardan uzaklaştı.

Fred kararında sebatla direnmenin ödülü olarak son günlerde işlerini bir parça hafiften alıyordu. Altı aydır Mr. Garth'ın gözetimi altında hep dışarılarda, açık havada canla başla çalışmış, sıkı alıştırmalarla el yazısını iyice düzeltmişti. Yazı çalışmalarını akşamları genellikle Mr. Garth'ın evinde ve Mary'nin gözleri hep üstündeyken yürüttüğü için, işin bu kısmı belki de o kadar sıkıcı olmamıştı. Ancak son iki haftadır Mr. Farebrother kendi cemaatiyle ilgili bazı planları tamamlamak için Middlemarch'taydı ve Mary bu yüzden Lowick'te rahip evinde hanımların yanında kalıyordu. Fred de, daha çok sevdiği bir şey bulamayınca, biraz bilardo oynamak, biraz da atlar, spor ve genel birtakım konular hakkında şöyle gönlünce çene çalmanın o eski zevkini bir daha tatmak amacıyla Green Dragon'a uğramıştı. Binecek atı olmadığından bu av mevsiminde bir kez olsun av partilerine katılmamış; bir yerden bir yere genellikle Mr. Garth'ın tek atlı arabasında onunla birlikte ya da onun ödünç verdiği kısa bacaklı hantal ata binerek gitmişti. Fred, bu kadarı da biraz fazla; rahip olsaydım bile her yaptığım böylesine sıkı bir denetim altında tutulmazdı, diye düşünmeye başlamıştı. Sevgisi uğruna nelere katlandığını takdir etmesi için bir gün Mary'ye, "Bak sana ne söyleyim, Mary Öğretmen; kadastro işlerini ve plan çizmeyi öğrenmek benim için vaaz yazmaktan çok daha güç olacak. Herakles'miş, Theseus'muş, benim yanımda ikisi de solda sıfır kalır. Onlarınki sırf spordu; benim gibi muhasebe defterlerine uygun el yazısı öğrenmek zorunda kalmadılar ki onlar" demişti. Mary şimdi bir süre ortada olmayacağına göre Fred de, uğraşıp tasmasını çıkaramayan herhangi güçlü kuvvetli bir köpek gibi zincirinin kazığını çekip sökmüş (kuşkusuz oradan hızla ya da pek fazla uzaklaşmayı düşünmeden) küçük bir kaçamağa kalkışmıştı. Bilardo oynamasına bir engel yoktu ama bahis oymamaya kesin kararlıydı. Para konusuna gelince, Fred'in o sırada aklına kahramanca bir düşünce gelmişti: Mr. Garth'ın teklif ettiği yıllık seksen sterlin ücretin hemen hemen tamamını biriktirecek, sonra da o parayı topluca ona geri verecekti. Gereksiz tüm harcamalarını keserek kolayca yapabilirdi bunu; çünkü fazladan bir sürü giysisi vardı ve yiyip içmeye, yatmaya

para vermiyordu. Böylece, Mrs. Garth'ı paraya maalesef şimdikinden çok daha fazla ihtiyacı olduğu bir sırada yoksun bıraktığı o doksan sterlinin büyük bir kısmını bir yılda ödeyebilecekti. Gene de kabul etmek gerekir ki bu akşam Fred'in son zamanlarda bilardo salonuna beşinci gelişiydi ve cebinde değilse de aklında ilk altı aylık ücretinden kendisine ayırmaya niyetlendiği on sterlin vardı (geri kalan otuz sterlini Mary'nin artık eve döndüğünü tahmin ettiği bir gün götürüp Mrs. Garth'a vermeyi düşünüyor ve buna şimdiden seviniyordu) işte Fred aklındaki o on sterline, önüne iyi bir kazanma fırsatı çıkarsa, tehlikeyi göze alıp bahis oynamak için ayrılmış bir sermaye diye bakıyordu. Neden mi? Neden olmasın: Havada altın İngiliz liraları uçuşurken, niçin kendisi de birkaçını yakalamasındı ki? Bahislerde bir daha asla çok ileri gitmeyecekti; ama bir erkek dilediği takdirde ne haylazlıklar edebileceğine hem kendini hem de genelde tüm keyif ehli erkekleri inandırmaktan hoşlanır ve eğer hastalanmaktan, yoksul düşmekten ya da insan tabiatının dar sınırlarının elverdiği ölçüde edepsizce konuşmaktan kaçınıyorsa, bunun sırf budalalığı yüzünden olmadığını göstermek ister. Fred o anda eski alışkanlıklarıyla gençlik heveslerini yeniden hissetmenin verdiği heyecanın nedenleri üzerinde düşünmüyordu; kesinlikten uzak, son derece yapay ve basmakalıp geleneksel görüşlerle açıklanacak bir heyecan değildi bu; ama yüreğinde o akşam olacakları kendisine şimdiden fısıldayan gizli bir his vardı: Eğer bilardo oynarsa, bahse tutuşmaya da başlayacak; derken biraz sıcak şarap içecek ve böylece ertesi sabah kendini "bitkin bir keyifsizliğe" hazırlamış olacaktı. Eylemler çoğu zaman işte böyle sonu nereye varacağı belli olmayan istek ve eğilimlerle başlarlar.

Ancak, daha baştan beri kendini herkesten kat kat üstün gören tutucu bir ukala saydığı enişteşinin bir gün, tıpkı eskiden kendisinin yaptığı gibi, heyecan içinde bahis oynadığına tanık olabileceği, o zamana kadar Fred'in aklının ucundan bile geçmemişti. Çok şaşırmıştı; Lydgate'in borç içinde bulunduğunu ve babasının ona yardım etmeye yanaşmadığını az çok biliyordu; ama hayreti böyle bir nedenin yol açamayacağı kadar büyüktü; kendisinin oyuna katılma isteği bir anda uçup gitmiş, durum garip bir şekilde tersyüz olmuştu. Fred'in kumral yüzü ve eğlence vadeden her şeye dikkat kesilmeye hazır, genellikle kaygısız ve parlak olan mavi gözleri, şimdi istemese de uygunsuz bir şey görmüş gibi ciddi, neredeyse

mahcup bakıyordu; her zaman vakur ve güçlü görünen, en dikkatli zamanlarında bile dalgın dalgın düşünürmüş gibi duran Lydgate ise, tüm gücünü bir noktada toplamış, sanki avını izleyen vahşi gözlü, keskin pençeli bir hayvanın heyecanıyla hareket ediyor, bakıyor ve konuşuyordu.

Lydgate kendi oyununa para yatırarak on altı sterlin kazanmıştı; ama genç Hawley'nin gelmesiyle işler değişti. O da mükemmel vuruşlar yapıyordu; derken Lydgate'e karşı bahse girmeye başladı; bu yüzden Lydgate'in o zamana kadar büyük bir özgüven içinde yalnız kendi oyununa odaklanan dikkat ve çabası, şimdi meydan okurcasına yabancının vuruşlarına yönelmişti. Meydan okumak, güven duymaktan daha heyecanlı ama sonucu daha belirsiz bir şeydi. Lydgate kendi oyunu üzerine bahse girmeye devam etti ama çoğu kez kaybediyordu. Gene de oyundan çekilmedi; çünkü sanki oradaki işsiz güçsüz adamların en cahiliymiş gibi zihni oynadığı oyunun o dik uçurumunun dar sınırları içinde sıkışıp kalmıştı. Lydgate'in hızla para kaybettiğini gören Fred, kendini yeni bir durumla karşı karşıya buldu: Şimdi kafasını çalıştırıp eniştesinin dikkatini uygun bir şekilde oyundan ayırmanın bir yolunu aramalı, hatta bilardo salonunu terk etmesini sağlayacak bir neden düşünmeliydi. Başkalarının da Lydgate'in kendisinden hiç beklenmeyen garip hareketlerine baktıklarını fark etti ve yanına gidip hafifçe dirseğine dokunur da bir dakika kenara çağırırsa, onu içine dalıp gittiği durumdan kurtarabileceğini düşündü. Ama pek inandırıcı olmadığını bildiği halde, Rosy'yi görmek ve bu yüzden de o akşam evde mi değil mi öğrenmek istediğini söylemekten daha mantıklı bir şey bulamıyordu. Çaresizlik içinde bu zayıf yolu denemek üzereydi ki bir garson yaklaşıp Fred'e Mr. Farebrother'ın aşağıda olduğunu ve kendisiyle konuşmak istediğini haber verdi.

Fred şaşırmış, biraz da rahatsız olmuştu; ama Mr. Farebrother'a hemen geliyorum diye haber yolladıktan sonra yeni bir fikirle Lydgate'in yanına gitti; "Sizinle bir dakika konuşabilir miyim?" diyerek onu bir kenara çekti.

"Farebrother az önce haber gönderdi, benimle görüşmek istiyormuş. Aşağıda bekliyor; kendisine söyleyeceğiniz bir şey varsa, burada olduğunu bilmek istersiniz belki diye düşündüm" dedi. Tutup, "Çok kötü kaybediyorsunuz; herkes gözlerini dikmiş hayretle size bakıyor; benimle gelseniz iyi olur" diyemeyeceği için böyle bir

bahaneye başvurmuştu. Ama hayal gücü o anda bundan daha iyi bir söz bulamazdı. Lydgate o zamana kadar Fred'in orada olduğunu fark etmemişti; şimdi onu Mr. Farebrother hakkında bir haberle birden karşısında görmek, üzerinde şiddetli bir sarsıntı yarattı.

"Hayır, hayır" dedi Lydgate; "Özellikle söylemek istediğim bir şey yok. Ama oyun bitti –gitmem gerekiyor– yalnızca Bambridge'i görmeye gelmiştim ben."

Fred becerikli davranıp hemen, "Bambridge şurada karşıda ama bağıra çağıra birileriyle kavga ediyor; iş görüşecek durumda olduğunu hiç sanmıyorum. Gelin birlikte aşağıya, Farebrother'a gidelim. Sanırım bana verip veriştirecek; siz de gelirseniz, bana arka çıkarsınız" diye atıldı.

Lydgate utanmıştı ama Mr. Farebrother'la karşılaşmayı reddederse, utancını belli etmiş olacaktı; böyle bir şeyi göze alamayacağından Fred'le aşağıya indi. Ama Mr. Farebrother'la yalnızca el sıkıştılar ve havaların soğuduğundan söz ettiler. Ardından üçü birden sokağa çıktıklarında, Mr. Farebrother bir an önce Lydgate'e hoşça kal demek ister gibiydi. Belli ki niyeti Fred'le yalnız konuşmaktı; müşfik bir sesle ona, "Seni rahatsız ettim, delikanlı; çünkü seninle acele bir işim var. Birlikte Aziz Botolph Kilisesi'ne kadar yürüyelim mi?" dedi.

Güzel bir geceydi; gökyüzü yıldızlarla doluydu; Mr. Farebrother bu eski kiliseye Londra Yolu'ndan dolanarak yürümeyi teklif etti. Sonra da, "Lydgate'in Green Dragon'a hiç gitmediğini sanıyordum ben" dedi.

"Ben de öyle" dedi Fred. "Ama Bambridge'i görmek için gitmiş, öyle söyledi bana."

"Bilardo oynamıyordu demek, öyle mi?"

Fred bu konuya değinmek istememişti; ancak, şimdi, "Hayır, oynuyordu" demek zorunda kaldı; "Ama sanırım ilk kez oluyor bu. Daha önce onu orada hiç görmedim."

"Demek son zamanlarda sen kendin de gidiyorsun, ha?"

"Yalnız beş altı kere gittim."

"O eski alışkanlığından vazgeçmek için iyi bir nedenin vardı senin, öyle değil mi?"

"Evet, doğru. Siz her şeyi biliyorsunuz zaten" dedi Fred; bu şekilde sıkı sıkıya sorguya çekilmek hoşuna gitmemişti. "Her şeyi olduğu gibi anlatmıştım size o zaman."

"Öyleyse bu bana, o meseleyi şimdi seninle konuşma hakkını veriyor sanırım. Birbirimizi anlıyoruz, öyle değil mi? Birbirinden gizlisi saklısı olmayan iki dost olduğumuzu yani. Ben seni dinlemiştim, sen de beni dinleyeceksin. Biraz kendinden söz etmek sırası şimdi bende diyebilirim, değil mi?"

Fred tatsız bir şeyler geleceğini tahmin ederek sıkıntı içinde, "Size son derece minnettarım, Mr. Farebrother" dedi.

"Evet, doğru bana bir parça minnet borcun var, Fred. Ama itiraf edeyim ki şimdi seninle konuşmayıp sessiz kalmak suretiyle önceki yardımlarımı tam tersine çevirmek gelmişti içimden. Birisi bana, 'Fred Vincy her akşam bilardo masasının başında gene, fazla sıkıya gelemez o' deyince, şeytana uyup şimdi yapmakta olduğum şeyin tam tersini yapmayı düşünmüştüm; dilimi tutup bir kenarda duracak, senin gene yoldan çıkmanı bekleyecektim, bahis oynayacaktın, sonra da—"

Fred, "Hiç bahis oynamadım ben" diye atıldı.

"Bunu duyduğuma sevindim. Ama diyorum ya, içimden gelen şey, bekleyip senin doğru yoldan ayrıldığını ve sonunda Mr. Garth'ın sabrını tüketerek hayatının en değerli fırsatını –ele geçirmek için onca çaba sarf ettiğin fırsatı– yitirdiğini görmekti. Böylesine cazip bir düşüncenin yüreğimde uyandırdığı duyguyu tahmin edebilirsin; eminim o duyguyu biliyorsun. Eminim sen de biliyorsun ki senin sevginin karşılık görmesi benim sevgimin önünü kesiyor."

Mr. Farebrother bu gerçeğin kabul edilmesini beklermiş gibi biraz durdu; güzel sesinde fark edilen heyecan, sözlerine ciddi bir ağırlık veriyordu. Ancak hiçbir duygu Fred'in aniden hissettiği korkuyu yatıştıramazdı. Bir an tereddüt ettikten sonra, "Benim Mary'den vazgeçmem beklenemez" dedi; kendisinin başkalarına acıyarak herhangi bir cömertlik gösterisinde bulunabileceği bir konu değildi bu.

Mr. Farebrother, "O da seni sevdiğine göre, elbette beklenemez. Ama uzun zamandır devam ediyor bile olsa, bu tür ilişkilerin daima değişme ihtimali vardır. Sana hissettiği bağlılığı sarsıp zayıflatacak şeyler yapabilirsin pekâlâ; bunu kolayca tasavvur edebiliyorum –unutmayalım ki aranızdaki bağlılık birtakım şartlara dayanıyor– ve bu durumda, Miss Garth'ın kendisini de takdir edip beğendiği ümidini taşıyan başka bir erkek, senin elinden kaçıracağın o sağlam sevgi ve saygıyı kendisi için kazanmayı başarır belki" dedi ve üstüne

basa basa, "Böyle bir sonucu kolayca tasavvur edebiliyorum ben" diye tekrarladı. "Onunla aramızda en uzun ilişkilere bile üstün çıkabilecek bir dostluk ve karşılıklı anlayış var zaten."

Fred'e öyle geldi ki Mr. Farebrother'ın bu son derece becerikli dili yerine, sivri bir gagası ve keskin pençeleri olsaydı, kendisine şu andakinden daha zalim bir saldırıda bulunamazdı. Rahibin varsayıma dayanan tüm bu sözlerinin gerisinde, Mary'nin duygularının gerçekten değiştiğine ilişkin bir bilgi yattığından emindi ve büyük bir korkuya kapılmıştı.

Sıkıntılı bir sesle, "Benden kolayca vazgeçebileceğini biliyorum elbette" dedi. "Eğer beni karşılaştırmaya başlıyorsa—" Birden sustu; duygularını belli etmek istemiyordu; sonra, biraz da düş kırıklığından gelen bir öfkenin yardımıyla, "Ama sizin bana arka çıktığınızı sanıyordum ben" diye devam etti.

"Evet, çıkıyorum, Fred; zaten bu yüzden buradayız şimdi. Ama son zamanlarda tam tersini yapmak için büyük bir arzuya kapılmadım değil. Kendi kendime şöyle dedim: 'Eğer bu genç kendine zarar verecek bir şeyler yapacak olursa, neden sen müdahale edesin ki? Senin ondan aşağı kalan bir yerin mi var; ayrıca, senin ondan önce yaşadığın on altı yıl –ki o yıllarda epeyce sevgi açlığı çektin sen– mutlu olmak bakımından sana ondan daha fazla hak sağlamaz mı? Eğer onun kötü yollara sapma ihtimali varsa, bırak sapsın –belki de ne yapsan önleyemezsin zaten– bu durumdan yararlanmaya bak sen.'"

Kısa bir sessizlik oldu; bu sırada Fred'in içi buz kesmiş gibiydi; son derece rahatsızdı. Bunun ardından ne gelecekti? Mary'nin kulağına bir şeyler gittiğini söyleyecek belki, diye ödü kopuyordu; Farebrother uyarıda bulunmaktan çok, kendisini tehdit ediyor gibiydi. Ama yeniden konuşmaya başladığında rahibin sesi değişmiş, ümit verici bir nitelik kazanmıştı.

"Ama bir zamanlar daha iyi bir niyetim vardı ve ben şimdi gene o eski niyetime döndüm, Fred. Düşündüm ki bu niyetimden bir daha caymamayı sağlama alabilmenin en iyi yolu, zihnimden neler geçtiğini sana anlatmak olacak. Şimdi anlıyor musun beni? Sen kendin mutlu olurken, onu da mutlu edesin istiyorum ben; işte benden gelecek bir uyarının, senin bunun tersine hareket etmeni önleme ihtimali varsa eğer – işte o uyarıyı yaptım ben."

Bu son sözleri söylerken Farebrother sesini alçaltmıştı. Şimdi

sustu; yolun Aziz Botolph Kilisesi'ne doğru ayrıldığı yerde, küçük bir yeşil alanda duruyorlardı; konuşmasının bittiğini belli etmek istermiş gibi elini uzattı. Fred'in içinde yeni duygular uyanmıştı. Güzel bir davranış üzerinde dikkatle düşünen duyarlı bir kişi, böyle bir davranışın insanın bedenini bir şekilde sarsarak onda hayata yeniden başlamaya hazırmış gibi bir duygu uyandırdığını söylemiş. Fred Vincy'nin yüreğinde de buna çok benzeyen bir duygu uyanmıştı şimdi.

"Ona layık olmaya çalışacağım" dedi, ama "onun kadar size de" diye ekleyemeden birden sustu. Bu arada Mr. Farebrother bir şey daha söyleyebilmek için gereken gücü toplamıştı.

"Şu anda onun seni tercihinde herhangi bir azalma olduğuna inandığımı sanma sakın, Fred. İçin rahat olsun; sen doğruluktan ayrılmadığın sürece, her şey yolunda gidecektir."

Fred, "Bana yaptığınız iyiliği asla unutmayacağım" diye karşılık verdi. "Söylemeye değecek bir şey düşünemiyorum. Yalnızca şu var – iyiliğinizi boşa çıkarmamaya çalışacağım."

"Bu kadarını yap, yeter. Hoşça kal ve Tanrı yardımcın olsun."

Böylece ayrıldılar. Ancak ikisi de evlerine gitmeden önce uzun bir süre yıldızların altında dolaştı. Fred'in daldığı düşüncelerin çoğu onun, "Mary'nin Farebrother'la evlenmesi elbette güzel bir şey olurdu ama ya Mary en çok beni seviyorsa ve ben ona iyi bir koca olacaksam?" sözüyle özetlenebilir.

Özü bakımından Mr. Farebrother'ın düşündükleri ise onun tek bir omuz silkişi ve şu kısa sözleriyle özetlenebilir belki: "Ne tuhaf; düşünüyorum da küçük bir kadın bir erkeğin hayatını ne çok etkileyebiliyor; erkeğin ondan feragat etmesi iyi bir kahramanlık örneği, sevgisini kazanmaksa, sıkı bir özdenetim aracı olabiliyor!"

BÖLÜM 67

"Şimdi iç savaş sürmektedir ülkesinde o ruhun;
Kararlılık alaşağı edilmiş kutsallığın tahtından
Yaygaralar koparan İhtiyaç Efendi'ce,
Ve Baş Vezir Gurur alıyor pek aşağıdan
Aç isyancılara karşı elçilik üstlenince,
Dilbazlığı ve uysallığı hiç elden bırakmadan."

Neyse ki Lydgate bilardo salonunda para kaybetmiş ve oradan şansa güvenmeyi teşvik edecek bir duyguyla ayrılmamıştı. Tersine, ertesi gün önceleri kazandıklarının üstüne dört beş sterlin daha fazla ödemek zorunda kalınca, Green Dragon gibi bir yerde ne tür insanlarla bir araya geldiğini ve onların içinde ne tatsız bir duruma düştüğünü, bahis oynamak suretiyle onlardan bir farkı kalmadığını düşünerek gün boyu kendisine kızıp durdu. Başı daralınca bahis oynamaya başlayan bir filozofun aynı durumdaki bir kara cahilden pek farkı yoktur; filozofun başlıca üstünlüğü, oyun sonrası düşüncelerinden ileri gelir; Lydgate'in ertesi gün daldığı düşünceler son derece tatsızdı. Aklı ona, küçük bir mekân değişikliğiyle –yani, şansın sırf başparmakla işaretparmağı arasında tutulduğu bilardo salonu yerine, şansa dört elle sımsıkı yapışılan bir kumarhaneye gitmiş olsaydı– yaşadığı olayın pekâlâ bir felaketle bitebileceğini söylemekteydi. Ama aklı kumar arzusunu tümüyle yok ettikten sonra bile Lydgate, eğer gereken miktardaki parayı şans yoluyla kazanacağına güvense, gitgide kaçınılmaz hale gelen öteki seçeneğe razı olmaktansa, kumarı tercih edeceğini hissediyordu.

O seçenek Mr. Bulstrode'a başvurmaktı. Lydgate daha önce göğsünü kabartarak defalarca kendi kendisine de başkalarına da, Mr. Bulstrode'un planlarına sırf kendi tıbbi çalışmalarına ilişkin fikirlerini uygulamak ve insanlara hizmet amacıyla katıldığını, bunlar dışında onunla hiçbir bağlantısı olmadığını söyleyip durmuştu. Düşüncelerini küçümsediği, hareketlerinin gerisinde yatan nedenleri çoğu zaman birtakım çelişkili hayallerin garip bir karışım

saydığı, herkese hükmeden bu bankeri, değerli bir toplumsal hizmet uğruna kullandığını bir an bile aklından çıkarmamış, aralarındaki kişisel ilişkilerde şimdiye kadar gururundan asla ödün vermeyip ondan kendisi için önemli herhangi bir ricada bulunmaktan dikkatle kaçınmıştı.

Ancak, mart ayının ilk günlerine gelindiğinde Lydgate'in işleri, insanların ettikleri yeminler için, bilgisizlikten etmişiz, demeye; daha önce, asla yapamam dedikleri bir şeyi pekâlâ yapabildiklerini görmeye başladıkları bir durumdaydı. Dover elindeki o korkunç güvence senedini çok geçmeden uygulamaya koyacaktı; hastalarından gelen paranın neredeyse hepsi eski borçların ödenmesine gidiyordu; ayrıca, günlük yiyecek içeceklerini veresiye alamamaları ihtimali belirmişti; en kötüsü de, Rosamond'un bitmek bilmeyen o çaresiz sızlanmaları bir an bile aklından çıkmıyordu. Lydgate tüm bunlar karşısında boynunu büküp birilerinden yardım istemenin kaçınılmaz olduğunu görmeye başlamıştı. Önce Mr. Vincy'ye bir mektup yazmayı düşündü; ama Rosamond'la konuşunca karısının, kendisinin de kuşkulandığı gibi babasına zaten –ikincisi, Sir Godwin'den ümidi kestikten sonra olmak üzere– iki kez başvurduğunu ve onun, Lydgate kendi başının çaresine baksın, dediğini öğrendi: "İşleri birkaç yıl üst üste kötü gittiği için babam çoğu zaman borç sermayeyle iş gördüğünü söyledi; bu yüzden sevdiği birçok şeyi yapmaktan artık vazgeçmiş; ev masraflarından yüz sterlin bile ayıramazmış. Lydgate gidip Bulstrode'dan istesin; baştan beri aralarından su sızmıyor onların, dedi bana."

Aslında Lydgate de bunu düşünmüş, sonunda akrabalar dışında herhangi bir kimseden borç istemek zorunda kalacaksa, hiç değilse Mr. Bulstrode'la ilişkilerinin kendisine böyle bir talepte bulunma hakkını, başkalarıyla olan ilişkilerinden daha fazla verdiği sonucuna varmıştı: Bulstrode, hastalarından kazandığı paranın dolaylı bir şekilde azalmasına neden olmuş, kendisi hayırseverlik projelerine bir hekimi ortak edebilmenin büyük sevincini yaşamıştı. Ancak, bizlerin arasında da Lydgate gibi dara düşüp borç istemek zorunda kaldığı zaman, utancını azaltmak uğruna kendisini o kişiye başvurmaya pekâlâ hakkı olduğuna inandırmaya çalışmamış hiç kimse var mıdır? Son günlerde Bulstrode'un Hastane'ye ilgisinde bir gevşeklik gözlendiği doğruydu; ama o sıralar sağlığı bozulmuş, halinde tavrında ciddi bir sinir hastalığının belirtileri görülmeye

başlamıştı. Ama başka bakımlardan hiçbir değişiklik yok gibiydi: Bulstrode son derece nazik bir insandı; gene de Lydgate baştan beri onda, Rosamond'la evliliği ve yaşama tarzı konularında kendisine karşı daha en baştan, aslında aralarında doğabilecek herhangi sıcak bir samimiyete tercih ettiği belirgin bir soğukluk görmüştü. Ortaya çıkabilecek sonuçlara ve ardından yapılması gerekecek şeylere duyduğu nefret yüzünden borç isteme niyetini bir günden ötekine erteleyip duruyordu. Mr. Bulstrode'u sık sık görüyor ama bu fırsatların hiçbirini kendi amacı için kullanmaya çalışmıyordu. Bir an geliyor, "Mektup yazayım; lafı dolandıracak her türlü konuşmaya tercih ederim bunu" diyor; hemen ardından "Hayır; yüz yüze konuşursam, henüz herhangi bir isteksizlik işareti belirmeden, derhal geri çekilebilme imkânım olur" diye düşünüyordu.

Günler geçti ama Lydgate ne mektup yazdı ne de baş başa görüşme fırsatı bulmaya çalıştı. Bulstrode'a muhtaç duruma düşmüş olmanın utancıyla eli kolu bağlı dururken, bir zamanlardaki kişiliğine daha da aykırı gelen bir fikre alışmaya başlamıştı: Acaba, Rosamond'un kendisini defalarca öfkelendiren o çocukça teklifini –ileride neler olur, hiç aldırmadan Middlemarch'ı terk etme düşüncesini– uygulamanın bir yolu bulunabilir miydi? Ama ortada bir soru vardı; "Şimdi bile, kaç paraya olursa olsun, hastalarımı devralmak isteyecek bir kimse çıkar mıydı? Çünkü Middlemarch'tan ayrılma hazırlıkları ancak bu satış olursa başlayabilecekti."

Lydgate hâlâ, böyle bir adım atarak ileride kendisine gitgide daha geniş olanaklar sağlayabilecek gerçekten değerli bir çalışma alanını suçlular gibi terk edip gitmenin, önceden iyi kötü bir hedef belirlemeden yeni bir başlangıç yapmaya kalkışmanın yakışık almayan utanç verici bir davranış olacağını düşünüyor, gene de bunu yapması gerektiğini hissediyordu. Ama hemen harekete geçmesinin önünde şöyle bir engel vardı: Alıcı çıkacak olsa bile, bulunması epeyce bir vakit alabilirdi. Ayrıca, Middlemarch'tan sonra ne olacaktı? En büyük kente ya da en uzak kasabaya da gitseler, yoksul bir evde yaşamak, Rosamond'u içinde bulunduğu sıkıntı ve kasvetten, Lydgate'i de onu böyle sefil bir hayata mahkûm etmiş olmanın ayıbından kurtaramayacaktı; çünkü bir erkeğin maddi durumu bir kere dibe vurmuşsa, mesleğinde çok iyi de olsa, battığı yerden çıkması çok uzun sürebiliyordu. İngilizlerin toplumsal anlayışına göre bilimsel yetkinlik ile eşyalı, ucuz bir kiralık ev arasında herhangi

bir aykırılık yoktur; o aykırılık daha çok, bilimsel hırs ile böyle bir evde yaşamaya karşı çıkan eş arasındadır.

Lydgate tüm bu tereddütleri geçirirken aradığı fırsat ayağına geldi: Mr. Bulstrode yolladığı bir pusulayla, Lydgate'in Banka'ya uğramasını rica ediyordu. Son zamanlarda bankerde hastalık kuruntuları görülmeye başlamıştı; ayrıca, uzun süredir uykusuzluk çekiyordu; aslında her zamanki hazımsızlık durumunun bir parça abartılmış hali olan bu uyku bozukluğuna Bulstrode'un kendisi bir süredir tehlikeli bir cinnet işareti diye bakıyordu. Bu konuda daha önce Lydgate'e anlattıklarının dışında yeni bir şey olmasa da o sabah vakit geçirmeden doktora başvurmak istemişti. Korkularını dağıtmak için Lydgate kendisine ne söylediyse, hepsini can kulağıyla dinledi; aslında bunlar da daha önce söylenmiş şeylerin tekrarından başka bir şey değildi. İşte dinlediği tıbbi bilgilerle Bulstrode'un bir parça rahatladığı bu an, Lydgate için kişisel ihtiyacından söz etmeyi, kendisinin düşündüğünden daha kolay bir duruma getirmişti.

Bir süredir hastasına ısrarla, işleri hafiften almasının iyi olacağını söylemekteydi. Tavsiyelerin kişiselden genele geçtiği bu aşamada Lydgate, "Kaygının bir süre genç ve güçlü kimselerde bile neden olacağı derin etkilere bakınca, insan hafif de olsa, zihinsel gerginliğin narin bir bünye üzerinde ne büyük bir baskı yaratabileceğini görüyor" dedi; sonra da, "Benim bünyem aslında son derece güçlüdür ama gene de üst üste gelen sıkıntılar son zamanlarda beni de çok sarstı" diye ekledi.

Mr. Bulstrode, "Kolera salgını bizim buralara kadar ulaştığı takdirde, benim şu anda içinde bulunduğum hassas vaziyetteki bir bünyenin bu hastalığa yakalanması bilhassa kolay olacaktır zannederim. Londra yakınlarında görüldüğüne göre, kendimizi korumak için akın akın Tanrı'nın merhamet kalesine sığınsak, iyi ederiz" dedi; Bulstrode bunu Lydgate'in sıkıntısını duymazdan gelmek niyetiyle söylememişti; kafası o sırada gerçekten kendi sağlığı hakkındaki korkularla doluydu.

Lydgate, "Ne olursa olsun, kasabada gerekli önlemlerin alınmasında kendi payınıza düşeni yaptınız *siz*; koleraya karşı korunmanın en iyi yolu budur" dedi. Mr. Bulstrode'un kullandığı yarım yamalak benzetmeyi de, dindarlığının çürük mantığını da son derece tatsız bulmuştu; onun başkalarının durumuna gösterdiği açık ilgisizlik, bu tatsızlığı daha da artırıyordu. Ama Lydgate'in uzun zamandır

yardım istemeye hazırlanan zihni, konuya girişini yapmıştı ve orada duracak değildi. "Kasaba, temizlik işinde de, araç gereç bulmakta da çok iyi şeyler yaptı. Kolera buraya gelecek olursa, düşmanlarımız bile Yeni Hastane'deki düzenlemelerin herkesin yararına olduğunu kabul edeceklerdir sanırım" diye ekledi.

Mr. Bulstrode soğukça bir tavırla, "Hakikaten öyle" dedi. "Zihni faaliyetlerimi hafifletmem hakkında söylediklerinize gelince, Mr. Lydgate; bir zamandır benim aklımda da böyle bir düşünce var – yerine getirmekte son derece kararlı olduğum bir düşünce. İşlerimin çoğunun idaresinden hiç değilse bir müddet el çekmeyi düşünüyorum – hem hayır işlerimin hem de ticari işlerimin idaresinden. Ayrıca, bir süreliğine ev değiştirmeye de niyetliyim: Muhtemelen The Shrubs'ı ya kapatıp ya da kiraya vererek deniz kenarında bir yere taşınacağım – sıhhatim bakımından müsait olup olmadığını danışarak tabii. Böyle bir tedbiri siz de tavsiye eder misiniz?"

Lydgate iskemlesinde birden geriye yaslandı; Bulstrode'un heyecanla bakan solgun gözleri ve zihninin hep kendisiyle dolu oluşu karşısında öfkesini pek bastıramadan, "Evet, evet" dedi.

"Hastanemizle de alakalı olan bu konuyu bir zamandır size açmam gerektiğini düşünmekteyim" diye devam etti Bulstrode. "Bahsettiğim şartlar altında olmak üzere, Hastane'nin idaresinden çekilmem gerekiyor; ancak, denetleme imkânımın kalmadığı ve idaresine belli bir ölçüde de olsa iştirak etmediğim bir kuruma büyük miktarlarda para tahsisine devam etmek, benim mesuliyet anlayışıma ters bir şeydir. Bu sebeple, Middlemarch'tan ayrılma kararım kesinleştiği takdirde, başta inşaat masraflarının en büyük kısmını karşıladığım ve sonradan başarılı faaliyetlerine yüklü meblağlarla katkıda bulunduğum Yeni Hastane'ye desteğimi kesmeyi düşünüyorum."

Bulstrode her zaman yaptığı gibi bir süre susunca, Lydgate, "Son günlerde bir hayli para kaybetti belki" diye düşündü. Kendi yardım beklentisini kaygı verecek ölçüde etkileyecek bir konuşma hakkında yapılabilecek en akla yakın açıklama buydu. Yanıt olarak, "Hastane için telafisi imkânsız bir kayıp olacak bu korkarım" dedi.

Mr. Bulstrode aynı dikkat ve açık seçik sesle ağır ağır, "Evet, birtakım plan değişiklikleri yapılmazsa, hakikaten öyle" diye karşılık verdi. "Şu andaki bağışlarını artırmak isteyeceğine kesinlikle itimat edilebilecek tek kişi var, o da Mrs. Casaubon. Bu konuda

kendisiyle görüştüm ve ona, şimdi size de anlatacağım bir sistem değişikliği yapmak suretiyle, Yeni Hastane'ye daha kapsamlı bir destek kazanmaya çalışmanın faydalarından söz ettim."

Bulstrode bir daha sustu ama Lydgate bu kez sessiz kaldı.

"Kastettiğim değişiklik, Yeni Hastane'nin daha eski bir kurum olan Sağlık Ocağı'na eklenmiş özel bir bölüm sayılmasını temin için, bu ikisini aynı idare heyetince yönetilmek üzere birleştirmek. Böyle olunca, kullanılan tıbbi usullerin birleştirilmesi de gerekecektir. Bu şekilde, Yeni Hastanemizin yeterli doktor temininde karşılaşabileceği sıkıntılar ortadan kalkacağı gibi, kasabamızın amme menfaati güden hizmetlerindeki bölünmüşlük de sona erecek."

Bulstrode yeniden susarken, gözlerini Lydgate'in yüzünden indirip kendi ceketinin düğmelerine dikmişti.

Lydgate hafiften alaycı bir sesle, "Eldeki imkânlar bakımından, iyi bir yol bu elbette" dedi. "Ama benim bunu sevinçle karşılamam beklenemez; çünkü böyle bir şeyin doğuracağı ilk sonuçlardan biri, öteki doktorların benim yöntemlerimi, belki de sırf benim diye, değiştirmeleri ya da büsbütün ortadan kaldırmaları olacaktır."

"Bildiğiniz gibi, Mr. Lydgate, ben sizin canla başla tatbik ettiğiniz o yeni ve değişik usulleri kullanabilme fırsatına her zaman büyük önem verdim; itiraf edeyim ki, Hastane aslında benim Yüce Tanrı'nın iradesine uyarak girişti ğim ve dört elle sarıldığım bir teşebbüstü. Ancak, ilahi güçten gelen işaretler şimdi benim bu işten vazgeçmemi talep ettiğinden, Hastane'yi o talebe uyarak bırakıyorum ben."

Mr. Bulstrode bu görüşmede insanı çileden çıkaracak derecede büyük bir beceri ortaya koyuyordu. Lydgate'in küçümsemesine neden olan o yarım yamalak benzetme ile davranışını dayandırdığı bu çürük mantık, kendi durumunu kendi açısından anlatmak için çok uygun bir yöntemdi, ama Lydgate'in o anda hissettiği öfkeyi ve hayal kırıklığını açıklamasını iyice zorlaştırıyordu. Lydgate acele düşündükten sonra, "Mrs. Casaubon buna ne dedi?" diye sormakla yetindi.

Bulstrode, Mrs. Casaubon hakkında söyleyeceklerini önceden düşünüp hazırlamıştı; "Size bildirmek istediğim bir şey de buydu" dedi. "Fark etmişsinizdir, Mrs. Casaubon son derece cömert bir kadın; büyük bir serveti olduğunu zannetmem ama ihtiyacından fazla parası varmış. Bana bu paranın büyük bir kısmını başka bir

işe ayırmış olduğu halde, şimdi Hastane'de benim yerimi tamamen kendi üstüne almayı düşünebileceğini söyledi. Fakat bu hususta ki fikrini olgunlaştırmak için zamana ihtiyacı varmış; ben de ona, aceleye lüzum olmadığını, aslında benim kendi planlarımın da henüz kesinlik kazanmadığını söyledim."

Lydgate, "Sizin yerinizi Mrs. Casaubon alırsa, Hastane bundan bir şey kaybetmez, tersine kazançlı çıkar" demeye hazırlanıyordu. Ama zihninde hâlâ kendisini kaygılandırıp sevincini içtenlikle belirtmesini engelleyen bir sıkıntı vardı. Bu yüzden, "O zaman, konuyu Mrs. Casaubon'la konuşmam gerekiyor sanırım" dedi.

Mr. Bulstrode, "Kesinlikle; kendisi de açıkça öyle arzu ediyor. Vereceği karar daha çok sizin ona anlatacaklarınıza bağlıymış. Fakat şu anda görüşemezsiniz; zannedersem bir seyahate çıktı. Mektubu işte burada, yanımda" dedi ve cebinden çıkararak ilgili yerini okudu: "'Şimdi başka bir işim var" diyor ve devam ediyor: 'Sir James ve Lady Chettam'la birlikte Yorkshire'a gidiyorum; orada bakacağım bir arazi hakkındaki kararım, Hastane'ye yapabileceğim bağışın miktarını etkileyecek.' Vaziyet işte bu; aceleye lüzum yok, Mr. Lydgate; ben ileride olabilecekler hakkında size önceden malumat vermek istedim, o kadar."

Mr. Bulstrode mektubu ceketinin cebine geri koydu, ardından da görüşme bitmiş gibi bir tavır takındı. Lydgate'in Hastane'ye ilişkin ümitleri yeniden canlanmıştı; ama bu canlanmanın kendisine o ümitleri zehirleyip yok eden gerçekleri daha büyük bir açıklıkla hissettirmekten öte bir işe yaramadığını hatırlayınca, Bulstrode'dan yardım istemek için harekete geçecekse, bunu şimdi ve canla başla yapması gerektiğini düşündü.

Kararlı bir sesle, ama konuşmakta isteksiz olduğunu gösteren duraklamalarla, "Bunları bana önceden haber verdiğiniz için size minnettarım. Ben en çok mesleğime değer veriyor ve Yeni Hastane'yi şu anda çalışmalarımı en yararlı şekilde yürütebildiğim yer olarak görüyorum. Ancak, en yararlı şekil, her zaman parasal başarı anlamına gelmiyor. O hastaneyi insanların gözünden düşüren her şey –ki bunların hepsi mesleğime duyduğum büyük düşkünlükle bağlantılı şeyler bence– başka nedenlerle birlikte, doktor olarak benim de sevilmeyen bir kişi haline gelmeme katkıda bulundu. Hastalarımın çoğu ücret ödeyemeyen kimseler. Eğer ben kendim de başkalarına para ödemek zorunda olmasam, aslında en fazla bu tür hastalara bakmak

isterdim" dedi. Kısa bir süre bekledi; Bulstrode gözlerini ona dikip başını sallamakla yetinince, tatsız bir pırasayı çiğniyormuş gibi, gene aynı şekilde duraklamalarla sözlerine devam etti:

"Hem bana hem de ileride işlerimin düzeleceğine güvenen bir kimse, bu güven dışında teminat istemeden, bana bir miktar borç vermedikçe içinden nasıl çıkacağımı bilemediğim bir para sıkıntısına düşmüş durumdayım. Middlemarch'a geldiğimde, elimde pek az para kalmıştı. Kendi ailemden yardım hususunda hiç ümidim yok. Evlendikten sonraki masraflarım tahminimden çok daha fazla oldu. Bu yüzden şu anda borçlarımı temizleyebilmem için bin sterlin gerekiyor. Bin sterlin beni en yüklü borcuma karşılık teminat diye tutulan tüm eşyalarımızın satılma tehlikesinden kurtaracak; öteki borçlarımı da ödedikten sonra geriye kalacak parayı kendi ufak gelirimize katarak geçinebilmemizi sağlayacaktır. Kayınpederimin bu miktarda bir parayı bize borç vermesinin söz konusu olmadığı anlaşıldı. Bunları size, refah içinde mi yaşıyorum, yoksa yoksulluk içinde mi, böyle bir konuyla kayınpederim dışında kişisel olarak yalnızca sizin ilgileneceğinizi düşündüğüm için anlatıyorum."

Kendi sözlerini duymak Lydgate'e tiksinti veriyordu. Ama artık konuşmuş, söyleyeceklerini hiçbir yanlış anlamaya yol açmayacak bir açıklıkla söylemişti. Mr. Bulstrode acele etmeden ama hiçbir tereddüde de kapılmadan karşılık verdi:

"Çok müteessir oldum, Mr. Lydgate, lakin itiraf edeyim ki söylediklerinize şaşırmadım. Kendi hesabıma, sizin kayınbiraderimin ailesine damat olmanızı esefle karşıladım ben; baştan beri müsrif alışkanlıkları olan bir aile; şimdiye kadarki hayat tarzlarını devam ettirebilmek bakımından bana çok şey borçlular. Size nasihatim, Mr. Lydgate, daha fazla taahhüt altına girerek neticesi şüpheli bir mücadeleye devam etmektense, düpedüz iflasınızı ilan etmektir."

Lydgate ayağa kalkarak acı bir sesle, "İflas ilanının kendisi daha da kötü bir şey olmasa bile, durumumu düzeltemez ki" dedi.

"Bunlar her zaman güç ve sıkıntılı durumlardır" dedi Mr. Bulstrode; "lakin sıkıntı çekmek, bu dünyadaki kaderimizdir bizim; ayrıca sıkıntı, gerekli bir ıslah vasıtasıdır, Mr. Lydgate; nasihatim üzerinde iyice düşünmenizi tavsiye ederim size."

Lydgate ne söylediğinin farkında bile olmadan, "Teşekkür ederim. Sizi çok fazla meşgul ettim. Hoşça kalın" dedi.

BÖLÜM 68

"Erdem ne tür zarif bir şey giyebilir ki üstüne,
Aynı giysiyi kuşanıyorsa eğer Kötülük de?
Haksızlık, Kurnazlık, Basiretsizlik de oynuyorsa
Güzel roller, takdire şayan görünmek çabasıyla?
Tüm olayların muazzam bir toplamı olan dünya,
Tüm eylemlerin o büyük, evrensel haritası,
Şiddetle denetleyip bunları ve anlatıp örneklerle,
Nasıl bir soydan geldiğini onların her birinin,
Kanıtını göstersin başarıya giden en yüce yolun
Her yerde, her zaman, en dürüst yol olduğunun.
Çünkü her şeye tüm dünyanın gözünden bakan
Ve geçmiş çağların tüm aklını içinde barındıran,
Bilginler bilgini, saygıdeğer Tecrübe, işte bu yolda
Hile'den daha güvenli yürür, bir rehberi olmadan!"

Daniel, *Musophilus*

Bulstrode, Lydgate'le görüşürken söylediği ya da açığa vurduğu plan ve ilgi değişikliğine, Mr. Larcher'ın evindeki müzayedenin ardından yaşadığı ürkütücü olaylardan sonra karar vermişti: O müzayedede Raffles, Will Ladislaw'u görüp tanımış, bankerimiz de bu görüşmenin olası ciddi sonuçlarını belki Tanrı'nın rızasını kazanmak suretiyle önleyebileceğini düşünerek Will'e başarısız bir hak iadesi girişiminde bulunmuştu.

Mr. Bulstrode'un Raffles hayatta olduğu sürece çok geçmeden Middlemarch'a gene döneceği yolundaki inancı haklı çıkmış, adam Noel'den bir gün önce Bulstrode'ların kapısında yeniden boy göstermişti. Mr. Bulstrode evde olduğundan onu kendisi karşıladı, aileden hiç kimseye bir şey söylememesi için önlem aldığı halde, bu ziyaretin kendisini güç duruma sokmasına, karısını kaygılandırıp korkutmasına engel olamadı. Raffles'ı idare etmek şimdi önceki gelişlerine göre daha güçtü; müzmin bir hal alan zihinsel huzursuzluğunun ve gittikçe artan ayyaşlığının etkisiyle, kendisine söylenen

her şey aklından uçup gidiyordu. Bu evde kalacağım diye tutturunca, Bulstrode birbirinden kötü iki ihtimali tartıp evdeki tehlikenin hiç değilse Raffles'ın kasabaya gitmesi kadar büyük olmayacağını düşündü. O akşam onu kendi odasından dışarı çıkarmadı, yatağa kendisi yatırdı; bu arada Raffles bir yandan, günahlarını paylaştığı bu saygın, son derece varlıklı adamı sürekli kızdırıyor; alaycı tavırlarla, dostunun kendisine pek çok hizmette bulunmuş ama hak ettiği karşılığı tam alamamış bir kimseyi evinde ağırlamaktan büyük bir zevk duyuyor olması gerektiğini ve aslında bu zevki kendisinin de paylaştığını söyleyerek durmadan onunla eğleniyordu. Raffles'ın bağıra çağıra yaptığı bu şakanın gerisinde kurnazca bir hesap, bu yeni işkence yönteminden mutlaka kurtulmak isteyecek olan Bulstrode'dan daha fazla bir şeyler koparabilmek için iyice düşünüp taşınarak verilmiş bir karar vardı. Ama o kurnazlık hedefi tutturamayıp biraz fazlaca üstten gitti.

Aslında Bulstrode, Raffles'ın o kaba saba zihninin hayal edebileceğinden daha şiddetli bir eziyet çekiyordu. Karısına, kötü alışkanlıkların kurbanı olan bu sefil adama sırf kendi kendisine bir zarar vermesini önlemek için evde baktığını anlatmış; açıkça yalan söylemekten kaçınarak, aralarında onunla ilgilenmesini zorunlu kılan bir aile bağı bulunduğunu, Raffles'ın akli dengesizlik işaretleri gösterdiğini, bu yüzden dikkatli olmak gerektiğini ima etmişti. Ertesi sabah zavallıyı arabaya koyup evden kendisi götürecekti. Mr. Bulstrode böylece karısına uyarıcı bilgiler verdiğini ve onun bu bilgileri kızlarıyla hizmetçilere de aktaracağını düşünüyor; yiyecek içecek götürmek için bile olsa odaya kendisinden başka kimsenin girmemesi hakkındaki yasağının iyice anlaşıldığını umuyordu. Gene de, Raffles'ın geçmişte olanlar hakkında yüksek sesle açık seçik söylediği şeyler dışarıdan duyulabilir, hatta Mrs. Bulstrode belki merakına yenilip kapının dışından kendilerini dinleyebilir diye büyük bir korku ve ıstırap içindeydi. Karısının kapıyı dinlemesine nasıl engel olabilir, orada mı acaba diye bakmak için kapıyı açarak korkusunu ele vermeyi nasıl göze alabilirdi? Gizlisi saklısı olmayan, dürüst bir kadındı o; içini acıtacak bir bilgiye ulaşmak uğruna böylesine aşağılık bir yola başvurma ihtimali çok azdı; ama korku, olasılık hesaplarından daha güçlüydü.

Ancak, Raffles uyguladığı işkenceyi aşırı boyutlara taşıdı ve sonunda hiç hesaplamadığı bir etki yarattı. Mr. Bulstrode onu kontrol

altında tutabilmekten ümidini kesince, geriye kalan tek çarenin zora başvurmak olduğunu düşündü. O gece Raffles'ı yatağa yatırdıktan sonra, kapalı arabasının ertesi sabah saat yedi buçukta hazır edilmesini emretti. Saat altıya geldiğinde, kendisi çoktan giyinmiş; dua ederek, eğer herhangi bir şekilde doğruluktan ayrıldı ve Tanrı'nın huzurunda yalan söylediyse, bunu kötülüğü önlemek amacıyla yaptığını savunarak yüreğindeki kederi biraz hafifletmişti. Çünkü Bulstrode açıkça yalan söylemekten, gizli kapaklı yürüttüğü kötülüklerle ters orantılı bir titizlikle kaçınırdı. Ama bu kötülüklerin çoğu, içimizden geçen arzu ve kararları yerine getirdikleri halde, tıpkı kaslarımızın istemsiz hareketleri gibi, düşüne taşına verilmiş kararlara dayanmazlar. Ve bizler, yalnızca açık seçik farkında olduğumuz kötülüklerin her şeyi bilen Tanrı tarafından tüm çıplaklıklarıyla görüldüklerini hayal ederiz.

Bulstrode şamdanı alıp, anlaşılan o sırada korkunç bir rüya görmekte olan Raffles'ın yatağına yaklaştı. Işığın uykudaki adamı yavaş yavaş ve ürkütmeden uyandıracağını umarak, sessizce durup bekledi; çünkü birden uyanıp gürültü çıkarmasından korkuyordu. Raffles birkaç dakika sonra, uyanmasını sağlayacak gibi görünen şiddetli titremelerin, solumaların hemen ardından yarı boğuk bir iniltiyle yatakta doğruldu; korkuyla ürpererek soluk soluğa çevresine bakındı. Bunun dışında bir ses çıkmayınca, Bulstrode şamdanı bırakıp onun kendine gelmesini bekledi. Aradan çeyrek saat geçtikten sonra, daha önce hiç takınmadığı soğuk ve kesin bir tavırla, "Arabanın yedi buçukta hazırlanmasını emretmiştim; bu yüzden sizi uyandırmaya bu kadar erken geldim, Mr. Raffles; niyetim sizi Ilsely'ye kadar kendim götürmek; oradan trene binebilir ya da posta arabasının gelmesini beklersiniz" dedi.

Raffles konuşmak üzereydi ama Bulstrode ondan önce davranarak sert sert, "Sesinizi kesin ve söyleyeceklerimi iyi dinleyin, efendim" diye devam etti. "Şimdi size bir miktar para vereceğim; ileride bana mektup yoluyla başvurduğunuzda, ara sıra makul miktarlarda ödemelerde bulunurum; fakat bir daha Middlemarch'a döner, buralarda görünecek olursanız, eğer dilinizi tutmayıp hakkımda bana zarar verecek sözler sarf ederseniz, benden hiçbir yardım göremez, sırf kötü niyetinizin mahsulü her neyse, onunla geçinmek zorunda kalırsınız. Benim adımı yerle bir etmek karşılığında hiç kimse size büyük paralar vermez; aleyhime yapabileceğiniz en kötü şey nedir, bunu biliyorum

ve şayet bir daha cesaret edip üstüme gelmeye yeltenirseniz, her şeyi göze alacak ve size boyun eğmeyeceğim. Hadi, kalkın bakalım ve gürültü çıkarmadan, ne emrediyorsam onu yapın; yoksa sizi alıp buradan götürsün diye polis çağırırım; o zaman kasabada meyhane meyhane dolaşıp hikâyelerinizi dilediğiniz gibi anlatabilirsiniz ama oralarda harcayacak beş kuruş bile alamazsınız benden."

Bulstrode'un daha önce böylesine büyük bir sinir gücüyle konuştuğu enderdi; gece saatlerce bu konuşma ve doğurabileceği sonuçlar üzerinde inceden inceye düşünmüş; her ne kadar Raffles'ın geri gelmesini önleyerek ondan kurtulacağına güvenmese de atabileceği en iyi adımın bu olduğu sonucuna varmıştı. Konuşması, bitkin haldeki o adamı bu sabah itaate zorlamakta başarılı olmuş; içkinin zehirlediği bünyesi o anda Bulstrode'un soğuk, kararlı tavrı karşısında sinip kalmıştı. Bulstrode ailenin kahvaltı vaktinden önce onu sessizce arabaya bindirdi ve evden uzaklaştırdı. Hizmetçiler Raffles'ı Bulstrode'un yoksul bir akrabası diye düşünmüşlerdi; bu yüzden, efendileri gibi burnu havalarda, titiz bir insanın böyle bir akrabanın varlığından utanıp ondan kurtulmak istemesini hiç yadırgamadılar. Nefret ettiği o adamla birlikte yaptığı on millik araba yolculuğu Bulstrode için Noel arifesine kötü bir başlangıç oldu; ama yolun sonunda Raffles'ın keyfi yerine gelmiş, bankerden yüz sterlin kopardığı için ondan gönül hoşluğuyla ayrılmıştı. Bulstrode'un ona bu kadar cömert davranmasının türlü nedenleri vardı ama kendisi bunların hepsini düşünüp kafasını yormadı. Ancak, yatağının başında durup Raffles'ın uyurkenki huzursuzluğunu izlerken, o ilk iki yüz sterlini verdiği günden beri adamın sağlığının çok bozulmuş olduğunu düşündüğüne şüphe yoktu.

Bulstrode istismar edilmeye artık bir son verme kararını kesin ve açık bir dille tekrarlamış, kendisine şantaj yapmanın tehlikeleri ile emirlerine karşı gelmenin tehlikeleri arasında bir fark olmadığını Raffles'ın aklına iyice sokmaya çalışmıştı. Gene de, bu adamın aşağılık varlığından kurtulup evinin huzuruna döndüğünde, içinde geçici bir erteleme dışında herhangi bir sonuç elde edebildiğine dair bir güven yoktu. İğrenç bir rüyadan uyanmış gibiydi ve silkinip o görüntüleri ve bunların yarattığı tiksintiyi içinden atamıyordu; hayatındaki tüm güzelliklerin üzerlerinde tehlikeli bir sürüngen dolaşmış, her yere vıcık vıcık yapışkan izini bırakmıştı sanki.

İç dünyasının en derinlerinde yaşadığı hayatın ne kadarı başkalarının kendisi hakkında beslediklerine inandığı düşüncelerden

oluşmakta, o düşünceler tümüyle yerle bir olma tehdidiyle karşılaşmadığı sürece, bunu kim bilebilir?

Bulstrode, karısının zihninde huzur bozucu birtakım sezgilerin biriktiğinin şimdi daha çok farkındaydı, çünkü bunlar hakkında bir şey söylemekten dikkatle kaçınıyordu. Kendisi o zamana kadar evinde hep tam bir saygı görmeye ve büyük bir üstünlük hissetmeye alışıktı; şimdi ise haysiyet kırıcı bir sırrının bulunduğu kuşkusuyla gözlendiğine ya da kendisine öyle bakıldığına inandığı için, ahlak ve terbiye üzerine her zamanki konuşmalarını yaparken kekeliyor, sesi titriyordu. Onun gibi kaygılı yaratılışta insanlar için olacakları önceden görmek, çoğu zaman oldukları sırada görmekten daha kötüdür; bu yüzden Bulstrode'un hayal gücü, çok yakında patlak verecek bir rezaletin ıstırabını gitgide daha da şiddetlendiriyordu. Evet, çok yakında; çünkü eğer Raffles'a savurduğu tehditler onu kendisinden uzak tutamazsa –tutması için dua ediyordu, ama gene de pek ümidi yoktu– rezalet kaçınılmaz olacaktı. Kendi kendine çaresizce, eğer İlahi Güç böyle bir şeye izin verirse, bu O'nun yolladığı bir mesaj, bir ceza, bir uyarı anlamına gelecektir, diyordu. Zihninde canlandırdığı yüz kızartıcı utanç karşısında korkuyla irkiliyor; böyle bir rezaleti daha çok Tanrı'nın yüceliğini korumak uğruna önlemesi gerektiğini düşünüyordu. Bu korku sonunda kendisini Middlemarch'tan ayrılmak için hazırlıklar yapmaya zorlamıştı. Gerçeğin ortaya çıkması gerekiyorsa, bu hiç değilse yüzünün eski komşularının küçümser bakışları altındakinden daha az kızaracağı bir uzaklıkta, hayatının henüz Middlemarch'taki kadar yaygın dikkat çekmediği yeni bir yerde olacak; işkencecisi peşinden gelse bile, yabancı bir ortamda ondan daha az çekinip korkacaktı. Middlemarch'tan temelli ayrılmanın karısına son derece acı geleceğini biliyordu; birtakım başka nedenlerle kendisi de, artık iyice kök saldığı bu kasabada kalmayı tercih ederdi. Bu yüzden hazırlıklarını başta, Tanrı lütfeder de korkularını ortadan kaldırırsa, kısa bir süre sonra Middlemarch'a yeniden dönecek şekilde yapıyordu. Bankanın idaresini devredecek, bozulan sağlığı yüzünden çevredeki diğer ticari faaliyetlerinin denetimini, ileride dilerse yeniden üstlenmek koşuluyla, başkalarına bırakacaktı. Bu önlemlerin kendisine birtakım ek masraflar çıkaracağı belliydi; ülkenin ticaret hayatındaki durgunluktan dolayı zaten kayıplara uğrayan yıllık geliri bir miktar daha azalacak, ama buna karşılık yüklü bir masraf kapısı saydığı Hastane üzerinden hatırı sayılır bir tasarruf sağlayacaktı.

Mr. Bulstrode, Lydgate'le görüşmeye işte bu düşünceyle karar vermişti. Ancak, o sırada hazırlıklarının çoğu, gereksiz oldukları anlaşıldığı takdirde geri dönebileceği bir aşamadan öteye gitmiş değildi. Bunların her biri için atılacak son adımları sürekli erteliyor; bindiği teknenin batacağından ya da gemi azıya almış atların çektiği arabasından düşeceğinden korkan pek çok kişi gibi o da, bu korku sırasında bir yandan da, belki son anda felaketi önleyecek bir şeyler çıkacaktır diye bir duyguya dört elle sarılıyor; bu ileri yaşta yer değiştirerek hayatını altüst etmenin –özellikle, karısının yaşamak istediği tek yeri bırakıp, süresi belirsiz bir sürgüne gitme planının nedenlerini ona inandırıcı bir şekilde anlatmanın güçlüğü yüzünden– fazla acelecilik olacağını düşünüyordu.

Bulstrode'un Middlemarch'tan ayrılma ihtimali dolayısıyla halletmesi gereken işler arasında Stone Court'taki çiftliğin yönetimi de vardı. Şimdiye kadar hem bu çiftlikle hem de Middlemarch ve civarındaki evleri ve topraklarıyla ilgili işlerini hep Caleb Garth'a danışarak yürütmüştü. Görülecek bu tür işleri olan herkes gibi o da bunları, kendi cebinden çok işverenin çıkarlarını gözeten bu adamın yapmasını istiyordu. Stone Court konusunda Bulstrode'un arzusu, çiftlik hayvanlarının üzerindeki hakkının devamını ve ileride dilediği takdirde çiftliğe dönerek en sevdiği eğlence saydığı çiftlik idaresini yeniden üstlenmesini sağlayacak bir düzenlemeydi. Caleb kendisine, bu işi sırf bir kâhyanın eline bırakmayıp çiftliği, hayvanları ve araç gereçleri bir yıllık sürelerle kiraya vermeyi, yıllık verim miktarına göre üründen pay almayı tavsiye etmişti.

Bulstrode, "Bana bu şartlar dahilinde bir kiracı bulma işini size havale edebilir miyim, Mr. Garth? Ayrıca, birlikte kararlaştırdığımız işler için emeğinizi karşılayacak yıllık ücret miktarını da söyleyebilir misiniz bana?" diye sordu.

Caleb her zamanki gibi nezaket gösterisine kaçmadan, "Bir düşüneyim. Bakayım nasıl yapabilirim" dedi.

Fred Vincy'nin geleceğiyle ilgileniyor olmasaydı, Mr. Garth işlerine bir yenisinin eklenmesine belki de sevinemeyecekti; karısı, yaşı ilerlediği için şu andakilerin bile kocasına fazla ağır geldiğini söyleyip duruyordu. Ama görüşmeleri bitip Bulstrode'un yanından ayrılınca, Stone Court'un kiralanması hakkında Caleb'in aklına son derece cazip bir fikir geldi. Çiftliğin yönetiminden kendisinin sorumlu olacağını söylese, Bulstrode acaba orayı Fred Vincy'nin

kiralamasını kabul eder miydi? Fred için harika bir eğitim olurdu bu; çiftlikten küçük bir gelir sağlarken, bir yandan da boş zamanlarında kendisine yardım ederek işi öğrenmeye devam edebilirdi. Caleb bu fikrini karısına öyle büyük bir sevinçle anlattı ki Mrs. Garth'ın gönlü, üzerine aşırı yük aldığını söyleyip her zamanki korkusunu dile getirerek kocasının neşesini kaçırmaya razı olmadı.

Caleb iskemlesinde geriye yaslandı; sevinçten parlayan bir yüzle, "Her şey kararlaştırıldı diyebilsem, Fred mutluluktan havalara uçardı. Bir düşünsene, Susan! Yaşlı Featherstone'un ölümünden önce yıllarca bu çocuğun aklı hep o çiftlik evindeydi. İşleri sevip dört elle sarılırsa, her şey epeyce yoluna girecektir. Çünkü Bulstrode, Fred'in kiracı olarak devam etmesine ve zamanla oradaki hayvanları satın almasına rıza gösterir belki. Anladığım kadarıyla, Bulstrode başka bir yerde yerleşip yerleşmemeye karar vermiş değil daha. Ömrümde hiçbir fikre bu kadar sevinmedim ben, Susan. O zaman çocuklar çok geçmeden evlenirler belki" dedi.

Mrs. Garth yumuşak bir sesle kocasını uyardı: "Bulstrode'un bu planı kabul edeceğinden emin olmadıkça, Fred'e bir şey söylemeyeceksin, öyle değil mi? Evlenme konusuna gelince, bunu hızlandırmak biz yaşlılara düşmez, Caleb."

Caleb başını yana çevirerek, "Bilmem ki" dedi. "Evlilik insanı uslandıran bir şey. Evlenirse, Fred'in benim kendisine gem vurup yular takmama daha az ihtiyacı olacaktır. Gene de, ayağımı bastığım yerden emin oluncaya kadar bir şey söylemeyeceğim. Bulstrode'la yeniden görüşürüm bunu."

İlk fırsatta dediğini yaptı. Aslında karısının yeğeni Fred Vincy, Mr. Bulstrode'un hiç umurunda değildi ama kendisinin oraya buraya dağılmış bir sürü işi vardı ve bunların başına Mr. Garth'ı getirmeyi çok istiyordu; çünkü bu işler Garth kadar dürüst olmayan birinin idaresi altına geçtiği takdirde, kendisinin hatırı sayılır miktarda gelir kaybına uğrayacağından emindi. Bu yüzden, Mr. Garth'ın teklifine karşı çıkmadı. Bulstrode'un Vincy ailesinden birinin yararına olacak bir şeye rıza göstermesinin bir nedeni daha vardı: Lydgate'in borçlarından haberi olduktan sonra Mrs. Bulstrode kaygı içinde kocasına zavallı Rosamond için bir şeyler yapıp yapamayacağını sormuş; o da Lydgate'in işlerinin kolay kolay düzelemeyeceğini, bu yüzden en akıllıca planın "her şeyi akışına bırakmak" olduğunu söyleyince, çok üzülmüştü. İşte o zaman Mrs. Bulstrode ilk kez kocasına,

"Zannedersem benim aileme karşı her zaman biraz sert davrandın sen, Nicholas. İçlerinden hiçbiriyle münasebetlerimi kesmem için ortada bir sebep yok bence. Evet, fazla dünyeviler belki ama şimdiye kadar saygınlıklarına hiç laf getirmediler" demişti.

Karısının yaşla dolan gözleri karşısında irkilen Mr. Bulstrode, "Sevgili Harriet. Ağabeyinin o büyük miktardaki sermaye ihtiyacını ben karşıladım. Ama onun evli çocuklarına da bakmamı kimse bekleyemez benden" diye karşılık vermişti.

Kocası pek haksız değildi; Mrs. Bulstrode'un sitemi yumuşayıp zavallı Rosamond'a karşı bir acıma duygusuna dönüşmüştü; ama yeğeninin o son derece pahalı eğitiminin meyvelerinin ne olacağını çok önceden kendisi de görmüştü.

Mr. Bulstrode bu konuşmayı hatırlayınca Middlemarch'tan gitme planını karısına etraflıca anlatmak zorunda kaldığında, eğer yeğeni Fred'e yardımı dokunabilecek bir düzenleme de yaptığını söyleyebilirse, bunun çok iyi olacağını düşündü. Şimdiye kadar Harriet'e yalnızca The Shrubs'ı birkaç aylığına kapatma ve Güney Kıyılarında bir ev kiralama niyetinden söz etmişti.

Böylece Mr. Garth istediği güvenceyi almış oldu: Mr. Bulstrode belirsiz bir süre için Middlemarch'tan gittiği takdirde, Fred Vincy ileri sürülen koşullarla Stone Court'u kiralayabilecekti.

Olayların girdiği bu "açık seçik" yöne beslediği ümit Caleb'in yüreğini öylesine büyük bir sevinçle doldurmuştu ki, kendini tutabilme gücü eğer karısından gelen sevecen, küçük bir paylamayla desteklenmemiş olsaydı, "çocuğun içi biraz rahatlasın" diye Mary'ye her şeyi hemen anlatacaktı. Ama kendini tuttu ve arazinin ve hayvanların durumuna iyice bakmak ve bir ön değerlendirme yapmak amacıyla arada bir Stone Court'a gittiğini Fred'den sıkı sıkıya gizledi. Bu ziyaretleri, olayların olası gelişme hızının gerektirdiğinden kat kat fazla bir şevkle yapıyordu elbette; ama zihni kızına sağlayacağı bir parça mutlulukla dolu bir babanın büyük sevinciyle hareket ediyor, bu mutluluğu Fred ile Mary'ye vereceği bir doğum günü armağanı gibi içinde saklıyordu.

"Ama, ya tüm bu plan sonradan, havaya yapılmış bir şato gibi, boş bir hayal çıkarsa?" dedi Mrs. Garth.

Caleb karşılık verdi: "Eh, şato yıkılsa da, kimse altında kalacak değil ya."

BÖLÜM 69

"Bir söz duydunsa, mezara kadar seninle götür."

Sirak

Lydgate'le görüştüğü gün, saat üç sularında Mr. Bulstrode hâlâ bankanın müdür odasında oturuyordu; içeri giren kâtip ona atınız hazır, dedikten sonra Mr. Garth'ın geldiğini ve kendisiyle konuşmak istediğini haber verdi.

Bulstrode, "Buyursun" dedi ve Caleb içeri girdi. Bulstrode en nazik tavrını takınarak, "Lütfen oturun, Mr. Garth. Çıkmak üzereydim; tam zamanında geldiniz" dedi ve ardından, "Beni bulamasaydınız üzülürdüm. Biliyorum, dakikalarınız sayılıdır sizin" diye devam etti.

Caleb şapkasını yere koyup otururken, başını hafifçe sallayarak, yumuşak bir sesle, "Ah" dedi. Gözlerini yere dikip öne doğru eğildi, bacaklarının arasına sarkıttığı uzun parmaklarını, sanki o geniş, sakin alnını dolduran düşünceleri zihninde evirip çevirirmiş gibi birbiri ardından oynatmaya başladı.

Caleb'i tanıyan herkes kadar Mr. Bulstrode da, onun önemli saydığı herhangi bir konuda konuşmaya başlarkenki yavaşlığına alışıktı; bu yüzden Caleb'in şimdi gene, Blindman's Court'ta birtakım evleri satın alarak yıkmaktan söz edeceğini; binaları bu şekilde feda etmenin, oralara temiz hava ve ışık getirmek suretiyle, yapılan fedakârlığı bol bol karşılayacağından dem vuracağını düşünüyordu. Caleb işverenlerine ara sıra bu tür tekliflerle gelerek başlarını ağrıtırdı; ama Mr. Bulstrode onun arazi ıslahına ilişkin fikirlerini genellikle beğenir, uygun karşılardı. Ancak, konuşmaya başladığında Caleb bu kez iyice kısık bir sesle, "Şimdi Stone Court'tan geliyorum, Mr. Bulstrode" dedi.

"Ümit ederim yanlış bulduğunuz bir şeyle karşılaşmadınız. Dün ben de oradaydım. Abel bu sene kuzulara çok iyi bakmış."

Caleb gözlerini kaldırarak ağır ağır, "Evet, karşılaştım, yabancı bir adam; zannedersem çok hasta. Doktor istiyor; size bunu haber vermeye geldim. Raffles adında biri."

Sözlerinin Bulstrode'u derinden sarstığını gördü. Oysa Bulstrode, Raffles konusunda korkularını hep sıkı bir denetim altında tuttuğunu düşündüğünden, böyle durumlarda hiçbir şaşkınlık göstermeyeceğini sanıyordu; ama yanılmıştı.

Dudakları hafifçe titrese de merhametli bir sesle, "Zavallı adam!" dedi. "Oraya nasıl gelmiş, öğrendiniz mi?"

Caleb sakin sakin, "Ben götürdüm, yolda arabama aldım" dedi. "Posta arabasından inmiş; geçiş ücretlerinin toplandığı kulübeden ayrılan yolda, biraz ilerimde yürüyordu; arkasından yetişip yanından geçtim. Beni bir kere Stone Court'ta sizinle gördüğünü hatırlamış; arabaya binmek istedi. Hasta olduğunu fark edince, onu barınabileceği bir yere götürmek gerekir diye düşündüm. Vakit geçirmeden baktıracak birini bulsanız iyi olur sanırım." Sözünü bitirince, şapkasını yerden aldı ve yavaş yavaş ayağa kalktı.

"Elbette" dedi Bulstrode. O sırada zihninden bir sürü düşünce geçiyordu. "Belki siz bana bir iyilikte bulunur, oradan geçerken Mr. Lydgate'e uğrarsınız – ya da durun! Bu saatte muhtemelen Hastane'dedir o. Önce, derhal bir not yazıp uşağıma vereyim, Mr. Lydgate'e götürsün; arkasından ben kendim de hemen Stone Court'a giderim."

Bulstrode acele bir not yazdı ve uşağına kendi eliyle vermek için odadan çıktı. Geri geldiğinde, Caleb bir elini iskemlenin arkalığına koymuş, ötekiyle şapkasını tutarak hâlâ ayakta duruyordu. Şimdi Bulstrode'un zihnindeki en baskın düşünce şuydu: "Raffles belki Garth'a sadece hastalığından bahsetmiştir. Garth böyle rezil bir adamın benimle samimiyet iddiasında bulunmasına şaşmış olabilir; daha önceki karşılaşmalarında da şaşmış olmalı; ama hiç kimseye bir şey söylemez Caleb. Bana karşı hep dostça davranmıştır – kendisine birtakım menfaatler de temin edebilirim."

Bulstrode, Caleb'den bu iyimser tahmini doğrulayacak bir söz duymaya can atıyordu, ama ona Raffles'ın neler söylediği ya da yaptığı hakkında sorular sorsa korkusunu belli etmiş olurdu.

Her zamanki kibarlığıyla, "Size son derece minnettarım, Mr. Garth" dedi. "Uşağım birkaç dakika içinde döner; o gelince ben de gidip bu zavallı adamın iyileşmesi için neler yapılabilir, bakacağım. Benimle başka bir işiniz var mıydı? Varsa eğer, buyurun oturun, lütfen."

Caleb sağ elinin hafif bir hareketiyle oturmayacağını belirterek, "Teşekkür ederim" dedi. "Evet, size söylemek istediğim bir şey var,

Mr. Bulstrode; sizden işlerinizi benden başka birine devretmenizi rica etmem gerekiyor. Fikrimi –Stone Court'un kiraya verilmesi hususundaki teklifimi– cömertçe kabul ettiğiniz için size minnettarım; bütün öteki işlerinizde bana olan güveniniz için de. Ama hepsini bırakmam gerekiyor."

Doğruluğu şimdi kesinleşen acı bir düşünce, Bulstrode'un ruhuna bir bıçak gibi saplandı. Önce, "Çok apansız oldu bu, Mr. Garth" demekten başka bir şey söyleyemedi.

"Evet, öyle oldu; ama kararımı verdim. İşi bırakmam gerekiyor."

Caleb son derece yumuşak bir kararlılıkla konuşuyor; ancak gene de Bulstrode'un bu yumuşaklık karşısında korkudan sanki sindiğini, yüzünün bembeyaz kesildiğini, gözlerini kendisinden kaçırdığını görebiliyordu. İçinde derin bir merhamet hissetti; ama bir yararı olsa bile, kendini zorlayıp kararına birtakım başka bahaneler uyduramazdı.

Bulstrode şimdi öğrenebileceği her şeyi öğrenmek arzusuyla, "Siz bu karara o zavallı adamın hakkımdaki bazı iftiraları yüzünden vardınız, korkarım" dedi.

"Doğru; inkâr edecek değilim; kararımı ondan duyduklarıma dayanarak verdim."

Bulstrode kendini savunmak için karşısındaki kişinin düşüncelerine uygun sözler bulmaya çalışarak, "Siz vicdan sahibi bir insansınız, Mr. Garth; Tanrı önünde hesap vereceğini düşünen bir kimsesiniz zannedersem. Bir iftiraya hemen kolayca inanarak bana kötülük etmek istemezsiniz" dedi. "Karşılıklı menfaatlerimize hizmet edeceğini düşündüğüm bir iş münasebetinden vazgeçmek için çok zayıf bir sebep bu bence."

"Elimden geldiği takdirde hiç kimseye kötülük etmek istemem ben – Tanrı'nın o kötülüğe göz yumacağını düşünsem bile" dedi Caleb. "Başkalarına her zaman anlayış gösteren biri olduğumu umuyorum. Ama bu Raffles'ın söylediklerinin doğruluğuna inanmaya mecburum, efendim. Sizinle çalışmak da, yaptığım işten kazanç sağlamak da, mutlu edemez artık beni. Bunun düşüncesi bile acı veriyor bana. Yerime başka birini bulmanızı rica etmek zorundayım."

Bulstrode, "Pekâlâ, Mr. Garth. Lakin, hiç değilse söylediği en kötü şey nedir, onu öğrenmem lazım; hakkım var buna. Beni hedef alan o kötü sözler neymiş, öğrenmek isterim" dedi; kendisinden

gelecek menfaatleri elinin tersiyle iten bu sessiz sakin adamın karşısında hissettiği utanca bir parça öfke karışmaya başlamıştı.

Caleb elini sallayıp başını hafifçe eğerek, ama acınacak durumdaki bir insanı fazla üzmemeye çalışan o merhametli sesini değiştirmeden, "Buna gerek yok" dedi. "Şu anda bilmediğim herhangi bir şey ileride beni mecbur bırakmadıkça o adamın hakkınızdaki sözleri bende kalacak. Eğer geçmişte çıkar uğruna başkalarına zarar verecek şekilde yaşadınız, kendinize daha fazla pay kalsın diye hileli yollardan insanların hakkını yediyseniz, sanırım şimdi pişmanlık duyuyor, geçmişe dönmek istiyorsunuzdur, ama dönemezsiniz. Çok acı bir şey olmalı bu." Caleb bir an sustu, başını salladı ve, "hayatınızı daha da zorlaştırmak bana düşmez" diye ekledi.

İyice güç durumda kalan Bulstrode gerçekten yalvarırcasına, "Evet, ama zorlaştırıyorsunuz, hayatımı daha da zorlaştırıyorsunuz siz" diye haykırdı. "Bana sırt çevirerek zorlaştırıyorsunuz."

Caleb elini havaya kaldırdı, eskisinden daha yumuşak bir sesle, "Bunu yapmaya mecburum" dedi. "Özür dilerim. Sizi yargılayıp; o kötü, ben dürüstüm diye bir suçlamada bulunmuyorum ben, Tanrı korusun. Olanları tam bildiğim yok. İnsan kötü bir şey yapabilir, sonra da arzularının gücü sayesinde kendisini kendi gözünde temize çıkarabilir belki; ama hayatını o kötülükten asla temizleyemez. Ağır bir cezadır bu. Eğer sizin durumunuz da böyleyse – eh, acırım size. Ama içimde bir his var benim, sizinle çalışmaya devam edemeyeceğim yolunda bir his. Söyleyeceklerim bu kadar, Mr. Bulstrode. Bunun dışındaki her şey, kendi iradem elimde olduğu sürece hep içimde saklı kalacak. Size iyi günler dilerim."

Bulstrode hızla, "Bir dakika, Mr. Garth!" dedi. "O zaman bana verdiğiniz bu mühim teminata, o adamın kötü bir niyet taşıyan sözlerini içlerinde bir parça hakikat olsa bile, kadın ya da erkek, hiç kimseye nakletmeyeceğinize güvenebilirim, öyle değil mi?"

Caleb'in birden tepesi attı; öfkeyle, "Sözümde durmaya niyetli olmasam, neden böyle bir şey söyleyeyim ki? Sizden korkuyor değilim. Böyle dedikodular karşısında dilimi her zaman tutmasını bilirim ben" dedi.

"Kusura bakmayın, kafam altüst olmuş vaziyette, bu adamın ahlaksızlığının kurbanıyım ben."

"Biraz durun bakalım! Kötülüklerinden kazanç sağladığınız yıllarda o adamın daha kötü bir insan haline gelmesinde sizin de payınız oldu mu, olmadı mı, düşünmek zorundasınız."

"Ona fazlaca inanmakla bana haksızlık ediyorsunuz" dedi Bulstrode; Raffles'ın söylemiş olabileceği şeyleri açıkça inkâr edememenin sıkıntısı üzerine kâbus gibi çökmüştü sanki; ama neyse ki Caleb duyduklarını böyle bir inkârı gerektirecek biçimde anlatmamış ve böylece kendisini açıkça yalan söylemekten kurtarmıştı.

Caleb elini havaya kaldırıp, "Hayır" diyerek şiddetle itiraz etti. "Hakkınızda daha iyi şeyler söylenir ve doğrulukları kanıtlanırsa, onlara da hemen inanmaya hazırım ben. Sizi böyle bir fırsattan mahrum ediyor değilim. Konuşma meselesine gelince, masum kimseleri kurtarmak uğruna olduğuna kesinlikle inanmazsam, bir insanın günahlarını ortaya dökmeyi bir suç sayarım ben. Benim düşüncem böyle, Mr. Bulstrode; ayrıca, ben bir şey söyledim mi, yemin etmeye hiç gerek duymam. Size iyi günler diliyorum."

Caleb birkaç saat sonra eve gelince, laf arasında karısına Bulstrode'la ufak bir anlaşmazlık yaşadığını, bu yüzden Stone Court'taki işleri üstlenmekten vazgeçtiğini, hatta bundan böyle Bulstrode'la her türlü alışverişi kestiğini söyledi.

Mrs. Garth kocasının malzeme ve çalışma usulü bakımından doğru bildiklerini yapmasına izin verilmeyip hassas bir noktasına dokunulduğunu düşünerek, "İşlere çok fazla karışmak istiyordu, öyle mi?" diye sordu.

Caleb başını eğdi, elini ağır ağır sallayarak, "Ah" dedi. Mrs. Garth biliyordu ki bu ses, kocasının o konu hakkında daha fazla konuşmak istemediğinin işaretiydi.

Bulstrode ise atına binmiş, Lydgate'ten önce orada olmak amacıyla hemen Stone Court'un yolunu tutmuştu.

Zihni, tıpkı tüm bedenimizi sarsan titreşimlerden kulaklarımıza anlamlı seslerin üşüşmesi gibi, ümitlerini ve korkularını dile getiren görüntülerle, tahminlerle doluydu. Geçmişi hakkında Caleb Garth'ın öğrendiklerine bir de emrinde çalışmayı reddedişi eklenince, Bulstrode'un hissettiği derin utanç, yerini bir an için Raffles'ın Garth'tan başka hiç kimseyle konuşmamış olmasının yarattığı kesin bir güven duygusuna bırakıyor, hemen ardından bu duygunun yerini neredeyse tümüyle gene o utanç alıyordu. Bulstrode, Raffles'ın başkalarıyla konuşmamış olmasına, Tanrı'nın kendisini daha kötü

sonuçlardan kurtarma arzusunun bir tür teminatı diye bakıyordu; böyle olunca, her şeyin hâlâ gizli kalabilme ihtimali vardı. Raffles hastalanmış ve gizli bir el tarafından –başka bir yere değil de– Stone Court'a gönderilmişti. İşte bu iki olayın yarattığı olasılıkları düşündükçe, Bulstrode'un yüreği heyecanla çarpıyordu. Sonunda rezil rüsva olma tehlikesinden tümüyle kurtulur da tam bir özgürlük içinde yaşayabilirse, hayatını Tanrı'ya şimdikinden de fazla adayacaktı. Yürekten dilediği bu sonucun gerçekleşmesini teşvik etmek istercesine, ellerini göğe açıp ant içti; dua niteliğindeki bu andın gücüne –ölüm fermanı verebilme gücüne– inanmaya çalışıyordu. Aslında, doğru hareketin, "Senin iradene uyacağım, Tanrım" demek olduğunu biliyordu ve çoğu zaman böyle derdi. Ancak gene de, hâlâ için için Tanrı'nın iradesinin de bu kötü adamın ölümü yönünde olmasını yürekten diliyordu.

Ancak, Stone Court'a varınca Raffles'ta gördüğü değişikliğe çok şaştı. Beti benzi atmış, iyice takatten düşmüş olmasa, Bulstrode buna tümüyle zihinsel bir değişiklik diyecekti. Eziyet etmekten hoşlanan o yaygaracılığı gitmiş, yüzünde nedeni belirsiz, derin bir korku belirmişti; hiç parası kalmadığını, soyulduğunu, parasının yarısının elinden alındığını söyleyerek yalvarıp yakarıyor, sanki Bulstrode'un öfkesini önlemeye çalışıyordu. Oraya sırf hastalandığı ve peşinde birileri olduğu için gelmişti; hiç kimseye bir şey söylemiş değildi; dilini tutmasını bilmişti. Tüm bu belirtilerin ne anlama geldiğini bilemeyen Bulstrode, Raffles'taki bu yeni ürkekliği kullanarak üstüne gidip onu korkutabileceğini; böylece de, gerçekten konuşmuşsa, bunu itiraf ettirebileceğini düşündü. Bu amaçla ona, daha az önce kendisini arabasına alıp Stone Court'a getiren adama anlattıklarını hatırlattı ve onu yalancılıkla suçladı. Raffles yalan söylediğini yemin billah inkâr etti. Aslında, bilincinde kopmalar olmuş, Caleb Garth'a büyük bir korku içinde ayrıntılarıyla anlattığı şeyleri, o sırada zihninde belirip sonradan yeniden karanlıklara gömülen birtakım hayali görüntülerin etkisi altında anlatmıştı.

Bulstrode bu sefil adamın zihnini şimdiki durumunda sıkı bir denetim altında tutamayacağını görüp en çok merak ettiği konudaki –gerçekten dilini tutarak o çevrede Caleb Garth dışında herhangi bir kimseye bir şey söylemediği yolundaki– sözlerine güvenemeyeceğini anlayınca, yeniden ümitsizliğe kapıldı. Hizmetçi kadın sakin sakin, Mr. Garth gittikten sonra Raffles'ın sürekli bira istediğini,

ardından hiç konuşmadan durduğunu ve çok hasta göründüğünü söylemişti. Öyleyse Bulstrode onun kendisini ele verecek herhangi bir söz etmediği sonucuna varabilirdi. The Shrubs'taki hizmetçiler gibi Mrs. Abel de yabancının, varlıklı insanlara baş belası kesilen o "tatsız" akrabalardan biri olduğunu düşünüyordu. Önceleri Mr. Rigg'in akrabası sanmıştı; bir evde vârislere mal mülk kalmışsa, oralara böyle koca koca kurt sineklerinin üşüşmesi hizmetçilerin her ikisine de doğal gelmişti. Bu adam nasıl aynı zamanda Mr. Bulstrode'un da akrabası olabiliyordu, Mrs. Abel anlamış değildi; ama o da, kocası da aynı fikirdeydiler: Kafa yormayı bu kadar çok gerektiren farazi bir durumu tam anlamanın "mümkünatı" yoktu; işte bu yüzden Mrs. Abel konuyu daha fazla kurcalamayıp başını iki yana sallamakla yetinmişti.

Aradan henüz bir saat geçmeden Lydgate de geldi. Bulstrode onu Raffles'ın oturduğu salonun dışında karşıladı ve, "Sizi yıllar önce bir ara yanımda çalışan zavallı bir adama bakmanız için çağırdım, Mr. Lydgate. Daha sonra Amerika'ya gitmişti; dönüşünde, korkarım ki aylak, sefih bir hayat yaşamış. İyice yoksul düşmüş; bu yüzden bakımını üstlenmek zaruretini hissettim. Stone Court'un eski sahibi Rigg'in uzaktan bir akrabası oluyor; dolayısıyla, çıkıp buraya gelmiş. Zannederim ciddi derecede hasta; hastalığı anlaşılan zihnine de vurmuş. İyileşmesi için elimden gelen her şeyi yapmaya mecbur hissediyorum kendimi" dedi.

Lydgate hâlâ Bulstrode'la yaptığı son görüşmenin etkisi altındaydı; içinden gereksiz hiçbir şey söylemek gelmediğinden, bu sözlere karşılık olarak başını hafifçe sallamakla yetindi; ama salona girmeden hemen önce birden ona doğru dönüp, "Adı nedir?" diye sordu; çünkü siyasette olduğu kadar hekimlikte de isim bilmek, başarının gerekli bir parçasıdır.

Bulstrode, sonuçta Raffles'a ne olursa olsun, Lydgate'in onun hakkında daha fazla bir şey öğrenmeyeceğini ümit ederek, "Raffles, John Raffles" dedi.

Lydgate hastayı iyice muayene edip durumunu değerlendirdikten sonra, yatması ve elden geldiğince sakin tutulması gerektiğini söyledi; ardından Bulstrode'la birlikte başka bir odaya geçtiler.

O daha konuşmaya başlamadan, Bulstrode, "Hastalığı ciddi, korkarım" dedi.

Lydgate yarı kararsız bir tavırla, "Hem evet hem hayır" dedi.

"İleride etkileri uzun sürecek ne gibi başka rahatsızlıklar ortaya çıkabilir, bunu kestirebilmek zor; ama başta kuvvetli bir bünyesi varmış. Hastalığın ölümcül olduğunu sanmam; ancak gene de durumu tehlikeli elbette. Çok iyi bir gözlem altında tutulup bakılması gerekiyor."

"Burada kalıp başında kendim duracağım. Mrs. Abel ile kocası tecrübesiz insanlar. Mrs. Bulstrode'a bir pusula yazacağım; eğer lütfedip kendisine götürürseniz, bu gece kolayca burada kalabilirim."

"Bunun gerekli olduğunu sanmıyorum; hastanın uysal bir hali var; çok da korkmuş görünüyor. Daha sonra başa çıkılamaz duruma gelebilir belki; ama evde bir erkek vardır, öyle değil mi?"

Bulstrode soruya aldırış etmeden, "İnsanlardan uzak kalmak istediğimde, burada birkaç gece geçirmiştim" dedi. "Şimdi de aynı şeyi yapabilirim. İhtiyaç halinde Mrs. Abel ve kocası nöbeti devralır ya da bana yardım ederler."

Lydgate, Bulstrode'un biraz tuhaf bulduğu bu davranışına pek şaşırmadan, "Siz bilirsiniz. O zaman yapılacak şeyleri yalnız size anlatsam, yeter" dedi.

Lydgate yapılacakları anlatınca, Bulstrode, "O halde vaziyetin ümit verici olduğunu düşünüyorsunuz, öyle mi?" diye sordu.

"Şu anda fark etmediğim birtakım sorunlar ortaya çıkmazsa, evet öyle" dedi Lydgate. "Şimdikinden kötüye de gidebilir; ama söylediğim tedaviye uyulduğu takdirde hastanın durumu birkaç gün içinde düzelirse, hiç şaşmam. Katı davranmak gerekiyor. Unutmayın, içki isterse –ne tür içki olursa olsun– kesinlikle verilmeyecek. Bence onun durumundaki insanları çoğu zaman hastalık değil, uygulanan tedavi şekli öldürüyor. Ancak, daima yeni belirtiler ortaya çıkabilir. Yarın sabah gene uğrarım."

Mrs. Bulstrode'a verilecek pusulayı bekledikten sonra, atına binip oradan ayrıldı; Raffles'ın geçmişi hakkında herhangi bir tahminde bulunmadı; ama yol boyunca, Dr. Ware'in Raffles'ınki gibi alkol zehirlenmelerinde uygulanan doğru tedavi yolları hakkında Amerika'da edindiği geniş deneyimlerinin yayımlanmasının ardından son günlerde tartışılmakta olan tüm görüşleri zihninden geçirdi. Lydgate yurtdışındayken de bu konuyla ilgilenmişti ve bu tür hastalara içkiyi yasaklamayan, sürekli olarak yüksek dozlarda afyon veren şimdiki tedavi şekline şiddetle karşıydı; kendisi defalarca bu inancına göre hareket edip olumlu sonuçlar almıştı.

"Adam hasta ama gücü kuvveti hâlâ bir hayli yerinde" diye düşünüyordu. "Sanırım Bulstrode sırf hayırseverliğinden ilgileniyor onunla. İnsan tabiatında acımasızlık ile şefkatin yamalı bohça gibi yan yana bulunması ne tuhaf. Bulstrode bazı kimselere karşı şimdiye kadar gördüğüm en duyarsız insan sanki; ama gene de, hayırseverlik uğruna hiçbir zahmetten kaçındığı yok ve bu yolda dünya kadar da para harcıyor. Tanrı'nın sevgili kullarını saptamak için kullandığı bir sınav var elinde sanırım ve anlaşılan benim o sınavı geçemediğime karar vermiş."

Lydgate'in böyle acı acı yakınmasının pek çok nedeni vardı ve Lowick Gate'e yaklaşırken bunların sayısı gittikçe artıyordu. O sabah Bulstrode'un habercisinin Hastane'ye geldiği ve ardından kendisinin Bulstrode'la görüştüğü saatten beri evine uğramamıştı. Şimdi de oraya ilk kez, evlilik hayatını çekilir hale getiren her şeyi –o güne kadar karı koca olarak Rosamond'u da kendisini de, birbirlerine ne az teselli kaynağı olabildiklerini görmeye zorlayacak tam bir toplumsal yalnızlıktan kurtaran her şeyi– yitirme tehlikesini önlemek için gereken parayı bulmaktan artık ümidini kesmiş olarak dönüyordu. Lydgate karısından sevgi görmemeye az çok katlanıyordu ama kendi sevgisinin Rosamond'a başka şeylerin yokluğunu unutturamadığını görmek ağırına gidiyordu. İçine düştüğü ve gelecekte de düşebileceği durumlar yüzünden kırılan gururu nedeniyle çektiği acılar yeterince derindi. Ancak Lydgate bu acıları, daha derinden hissettiği başka bir acıdan –Rosamond'un tüm hayal kırıklıklarının, tüm mutsuzluğunun başlıca nedeni diye ileride kendisini suçlayacağı yolundaki tahmininin yarattığı o büyük acıdan– ayrı düşünemiyordu. Lydgate derme çatma, yoksul bir hayata hiçbir zaman hoş bakmamış, o güne kadar kendisinin de böyle bir hayat yaşayabileceğini aklından bile geçirmemişti. Ama şimdi, birbirini seven, ortak düşüncelere sahip iki kişinin eski püskü koltuklarda, kanepelerde otururken de, tereyağı ve yumurta alacak paraları var mı, bunları hesaplarken de pekâlâ gülüp eğlenebileceklerini düşünmeye başlamıştı. Ama böyle şairane bir sahne ona kendi hayatından, altın çağın dertsiz tasasız hayatı kadar uzak görünüyordu. Zavallı Rosamond'un kafasında güzel ve pahalı eşyaların önemini küçültmeye yetecek büyüklükte bir düşünce yoktu. Lydgate derin bir keder içinde atından inerek evine girdi; akşam yemeğinin dışında kendisini neşelendirecek bir şey beklemiyor; bu

akşam Rosamond'a Bulstrode'dan yardım istediğini, ama bir sonuç alamadığını söylemesi gerektiğini düşünüyordu. Vakit geçirmeden karısını en kötü ihtimale hazırlasa, iyi olacaktı.

Ancak, o akşam yemeğini uzun bir süre yiyemedi. Çünkü kapıdan girer girmez, Dover'ın vekilinin kendisinden önce eve bir adam yolladığını gördü ve Mrs. Lydgate nerede diye sorduğunda, karısının yatak odasında olduğunu öğrendi. Yukarı kata çıktı; Rosamond'u sessizce yatağa uzanmış buldu; kendisinin söylediklerine de, bakışlarına da, solgun yüzünün ufak bir hareketiyle bile karşılık vermeden, öyle duruyordu. Lydgate yatağın kenarına ilişti, karısına doğru eğilerek, yakarırcasına çıkan yüksek bir sesle, "Zavallı Rosamond'um benim, sana bu sefaleti yaşattığım için affet beni! Birbirimizi sevelim, bu bize yeter, hayatım" dedi.

Rosamond, yüzünde hâlâ o boş, ümitsiz ifadeyle sessizce kocasına baktı; ardından mavi gözleri yaşla dolmaya başladı; dudakları titriyordu. Gün boyunca dayanamayacağı kadar çok şeye katlanmak zorunda kalan o güçlü kuvvetli adam, şimdi başını karısının başına yasladı ve o da hıçkıra hıçkıra ağladı.

Lydgate, ertesi sabah Rosamond'un erkenden babasına gitmesine engel olmadı; şu sırada karısının istediği gibi davranmasını engellemek doğru bir şey gibi gelmiyordu ona. Rosamond yarım saat sonra eve döndü; annesiyle babasının tüm bu utanç verici işler sırasında kızlarının kendi yanlarında kalmasını istediklerini söyledi. Babası borçlar konusunda hiçbir şey yapamam demişti – şimdikileri öderse, ardından yeni borçlar gelirmiş. Kocası kızlarına tekrar rahat bir ev edininceye kadar, onun baba evinde kalması iyi olurmuş. "Senin buna bir itirazın var mı, Tertius?" diye sordu.

"Sen ne istiyorsan onu yap, ama işler o kadar kötü bir duruma gelmedi daha. Aceleye gerek yok."

"Yarına kadar gidemem zaten. Giysilerimi hazırlamak zorundayım."

Lydgate acı acı alay ederek, "Ben olsam, yarından biraz daha fazla beklerdim, Rosamond; ne olacağı bilinmez ki. Olur ya, düşüp boynumu kırarım; o zaman senin için her şey kolaylaşır belki" dedi.

Lydgate'in şanssızlığı –Rosamond'unki de– karısına hem içten gelen duygulara hem de iyice düşünüp taşınılmış bir karara dayanan sevgisinin şimdiki gibi alaycı ya da sitemli ani öfke patlamalarıyla ister istemez kesintiye uğramasıydı. Rosamond onun bu tür çıkış-

larını tümüyle haksız buluyor, karşılaştığı aşırı sertliğin yüreğinde yarattığı şiddetli üzüntü, kocasının her zamanki içten sevgisinin değerini iyice azaltıyordu.

Yumuşak başlı ama soğuk bir tavırla, "Görüyorum ki, gitmemi istemiyorsun" dedi; "Peki ama bunu hiddete kapılmadan söylesen olmaz mı? Sen kendin git diye rica edinceye kadar bir yere gitmeyeceğim."

Lydgate daha fazla bir şey söylemedi; evden çıkıp hastalarını yoklamaya gitti. Yüreğinin yaralandığını, paramparça olduğunu hissediyordu; gözlerinin altında Rosamond'un daha önce hiç görmediği koyu birer çizgi belirmişti. Rosamond kocasının yüzüne bakmaya tahammül edemez olmuştu artık. "Tertius benim için her şeyi böyle zorlaştırıyor işte" diyordu.

BÖLÜM 70

"Yaptıklarımız bizimle birlikte gelir o uzak geçmişimizden
Ve bizler şimdi de oyuz, her ne idiysek eskiden."

Lydgate'in Stone Court'tan ayrılmasının ardından Bulstrode'un yaptığı ilk iş, Raffles'ın ceplerine bakmak oldu; eğer oraya hastalandığı ve parasız kaldığı için doğruca Liverpool'dan geldiği yolundaki sözleri yalansa, ceplerinde geceleri konakladığı otellere ait fatura türünden işaretler bulunması gerektiğini düşünüyordu. Cüzdanında tıkış tıkış bir sürü fatura vardı ama biri dışında bunların hepsi Noel'den önceki bir tarihte ve başka bir yerde alınmış faturalardı. Ceket ceplerinin birinden at panayırı hakkındaki bir el ilanıyla birlikte buruşturulmuş halde çıkan o tek faturada ise daha o sabahın tarihi ile panayırın yapıldığı Bilkley'deki bir handa geçirilen üç gecenin ücreti yazılıydı. Ücret hayli yüksekti; şu anda Raffles'ın yanında hiç eşya olmadığına göre, elinde, en azından kırk mil uzaklıkta bir kasaba olan Bilkley'den Middlemarch'a yol parası kalsın diye, anlaşılan hancıya borcuna karşılık bavulunu bırakmıştı; şimdi ceplerinde yalnızca iki yarım şilin ile birkaç peni vardı.

Bulstrode'un içi rahatlamıştı; çünkü tüm bu işaretler Noel'deki o hiç unutamadığı ziyaretten beri Raffles'ın Middlemarch'tan hep uzak durduğunu gösteriyordu. Raffles her zamanki böbürlenen, eziyet etmeyi seven tavrıyla oralarda, Bulstrode'u tanımayan insanlara Middlemarch'lı bir bankacının ahlaksızlığı hakkında hikâyeler anlatmaktan ne zevk alacaktı ki? Ayrıca, anlatmışsa bile, bunun ne zararı vardı? Şimdi asıl önemli nokta, onu gözetim altında tutmaktı; ortada çılgınca ama anlaşılır sözlerle bağırıp çağırma ve de –ihtimal Caleb Garth'ın durumunda olduğu gibi– Lydgate'i görür görmez içinde anlaşılmaz bir konuşma arzusu hissetme tehlikesi bulunduğu sürece, bunu yapmak zorundaydı. Bulstrode o gece Raffles'ın yanında kendisi kaldı; hizmetçi kadına uykusunun olmadığını ve doktorun talimatlarını tam yerine getirmek istediğini söyleyip çağırdığında hazır olması için, ona giysileriyle yatmasını

emretmişti. Gerçekten de, Raffles sürekli konyak istediği, yavaş yavaş öldüğünü, ayaklarının altındaki toprağın gitgide çöktüğünü söylediği halde, Bulstrode o talimatları harfi harfine yerine getirdi. Raffles kımıldanıp duruyor, uyuyamıyordu; ama hâlâ korkudan sinmiş durumdaydı; bağırıp çağırarak taşkınlık etmiyordu. Lydgate'in önerdiği yiyecekleri reddederken de, kendi istediği şeyler verilmediğinde de, hep Bulstrode'dan korkuyor gibiydi; yalvarıp yakarıyor, onu kendisine kızmakla, intikam almak için aç bırakıp öldürmeye çalışmakla suçluyor; ağır yeminlerle, aleyhinde hiç kimseye tek kelime etmediğini söylüyordu. Bulstrode bu kadarını bile Lydgate'in duymasını istemezdi; ama ortaya, Raffles'ın düzensiz olarak gelip giden sayıklama nöbetlerinin yarattığı kaygıdan daha ürkütücü bir durum çıkmıştı: Raffles daha o sabah, şafak vaktinin alacakaranlığında birden karşısında gördüğü Bulstrode'u doktor sanmış ve ona, aleyhinde konuştu diye Bulstrode'un haksız yere kendisini aç bırakıp öldürerek intikam almak istediğinden dert yanmıştı.

Bulstrode'un her zamanki buyurgan ve kararlı halinin şimdi kendisine çok yardımı oluyordu. Korkuları yüzünden kendi zihni de karışan bu narin görünüşlü adam, içine düştüğü zorlu koşullarda ihtiyaç duyduğu gücü bulmuştu; yeniden canlanarak harekete geçen bir ceset gibi soğuk, duygusuz tavrıyla tüm o sıkıntılı gece ve ertesi sabah boyunca duruma hâkimiyetini sürdürürken, bir yandan da kendisini nelere karşı koruması gerektiğini, güvenliğini nasıl sağlama alabileceğini düşünüyordu. Türlü dualar ediyor; içinden bu sefil adamın Tanrı katındaki durumu hakkında pek çok şey söylüyor; ama kendi görevinin, başka birinin kötülüğünü istemeyi bir yana bırakıp ilahi gücün kendisine reva gördüğü cezaya boyun eğmek olduğunu ileri sürüyordu; ancak, tüm bunları somut bir sonuca bağlamaya çalışırken, zihninde olayları kendi arzuladığı şekilde gösteren karşı konulmaz güçte capcanlı sahneler beliriyor; bunların her birinin ardından da, o sahnede geçenleri savunan düşünceler geliyordu. Bu sahneler arasında Raffles'ın öldüğünü ve bunun kendisi için bir kurtuluş olduğunu gösterenler de vardı elbette. Bu sefil adam gerçekten ortadan kalksa ne olurdu sanki? Nedamet falan duyduğu yoktu onun; ancak, suç işlediği açıkça bilinen kimselerden hangisi nedamet duyuyordu ki? Ama gene de, onlara ne yapılacağına yasalar karar verirdi. Şimdiki durumda İlahi

Güç ölüm ihsan eder, kendisi de bunu çabuklaştırmak için bir şey yapmaz, doktorun söylediklerini titizlikle yerine getirirse, Raffles'ın ölümünü istemek günah sayılmazdı. Doktorun söylediklerinde bile yanlışlar olabilirdi; doktorlar da insandı; onlar da yanılabilirlerdi. Lydgate bazı tedavilerin ölümü çabuklaştırdığını bile söylemişti; neden kendi tedavi usulü de aynı şeyi yapmasındı? Ancak, ahlak bakımından neyin doğru, neyin yanlış olduğu insanın niyetine bağlıydı elbette.

Bulstrode niyetini arzusundan ayrı tutacak şekilde davranmaya hazırdı. İçinden, niyetinin doktorun talimatlarına uymak olduğunu söylüyordu. O talimatların doğruluğunu neden sorgulayacaktı ki? Böyle bir şeye kalkışmak çoğu zaman arzunun –konuyla ilgisi bulunmayan tüm şüpheleri kullanan, ulaşılacak sonuçlar hususunda her belirsizliği, kanunsuzlukmuş gibi görünen her çetrefil noktayı bulup ortaya koymak suretiyle kendine daha büyük bir manevra alanı yaratan arzunun– insana oynadığı bir oyundan başka bir şey değildi. Ama gene de o talimatlara uydu.

Bulstrode'un kaygıları dönüp dolaşıp hep Lydgate'e geliyordu; bir gün önce aralarında olup bitenleri hatırladıkça, içinde o görüşme sırasında yaşamadığı duygu ve düşünceler uyanıyordu. Kendisi o sabah Lydgate'in Hastane yönetiminde yapılması düşünülen değişiklik konusundaki üzüntüsüne de, haklı olarak miktarını çok fazla bulduğu para yardımı ricasını reddedişinin onda yaratmış olabileceği duygulara da pek fazla aldırmamıştı. Şimdi zihninde o sahneye geri döndükçe, Lydgate'i belki de kendisine düşman ettiğini düşünüyor ve gönlünü almak, ya da daha iyisi, onda güçlü bir minnet duygusu yaratmak için büyük bir arzu hissediyordu. Aşırı miktarda bir parayı feda etmek pahasına da olsa, o yardımı derhal yapmadığına pişmandı şimdi. Çünkü istenen parayı verseydi, hakkında tatsız kuşkular uyanacak olsa, hatta Raffles'ın hezeyan halinde söylediklerinden birtakım bilgilere ulaşılsa bile, önemli bir iyilikte bulunduğu Lydgate'in kendisinden yana tavır alacağını düşünebilecekti. Ama pişmanlık için belki de vakit çok geçti artık.

Yıllardır gerçekte olduğundan daha iyi bir insan olma isteği yüzünden iç dünyasında garip, hazin çelişkiler yaşayan bu adam, bencillik duygusunu dizginleyip ona ağırbaşlı çilekeşlik kılıkları giydirmiş ve bunlardan kendisine başlarında yürüdüğü bir dindarlar korosu yaratmıştı; o koronun şimdiye kadar ilahiler söyleyen

üyeleri, şimdi aralarında bir korku havası esince, ilahileri kesmek zorunda kalarak hep bir ağızdan kurtuluş çığlıkları atmaya başlamışlardı.

Lydgate Stone Court'a geldiğinde vakit neredeyse öğleyi bulmuştu; daha erken gelmek istediğini, ama bir engel çıktığını söyledi; görünüşü Bulstrode'un dikkatini çekecek derecede perişandı. Ancak hemen hastanın durumuyla ilgilenmeye koyuldu ve o zamana kadar neler olduğunu ayrıntılarıyla sordu. Raffles eskisinden de kötüydü; hemen hemen hiçbir şey yemek istememiş, sürekli uyanık durmuştu; çılgınca bağırıp çağırıyordu ama saldırganca bir harekette bulunmuyordu. Bulstrode'un korktuğunun tersine, Lydgate'in oradaki varlığına pek aldırmadan abuk sabuk sözler söylemeye, anlamsız şeyler fısıldamaya devam etmekteydi.

Baş başa kaldıklarında Bulstrode, "Nedir, ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Belirtiler eskisinden kötü."

"Ümidiniz azaldı mı?"

Lydgate, "Hayır azalmadı; hâlâ kendine gelebilir. Hastanın başında siz mi kalacaksınız?" dedi; gözlerini ondan ayırmadan Bulstrode'a aniden sormuştu bunu; soru, Bulstrode'u rahatsız etti ama aslında Lydgate herhangi bir şeyden kuşkulanmış değildi.

Bulstrode kendini tutup dikkatle ağır ağır, "Evet, zannedersem ben kalacağım" dedi. "Mrs. Bulstrode neden burada olduğumu biliyor. Mrs. Abel ile kocası hastaya tek başlarına bakabilecek kadar tecrübeli değiller; ayrıca, onların benim için görecekleri hizmetler arasında bu tür bir mesuliyet yer almıyor. Birtakım yeni talimatlarınız olacak zannederim."

Lydgate'in en önemli yeni talimatı, uykusuzluğun birkaç saat devamı durumunda hastaya son derece hafif dozlarda afyon vermekti. Tedbirli davranıp cebinde afyon getirmişti; afyonun dozu ve hangi noktada kesileceğine dair tüm ayrıntıları Bulstrode'a anlattı. Afyonu kesmemenin tehlikeleri üzerinde ısrarla durdu, alkol yasağı hakkındaki emrini tekrarladı ve sözlerini, "Gördüğüm kadarıyla, bu hastada benim çok korktuğum tek şey var, o da uyuşturucu maddeler. Fazla bir şey yemese bile, hastalığı atlatabilir belki. Gücü kuvveti bir hayli yerinde çünkü" diye bitirdi.

Bulstrode, "Sizin de hastaymış gibi bir haliniz var, Mr. Lydgate; pek nadir bir şey bu, sizi daha önce hiç böyle görmemiştim" dedi;

Lydgate'in sağlığı konusundaki bu kaygıyla bir gün önceki kayıtsızlığı arasındaki fark, kendi yorgunluğu hakkında şimdiki umursamazlığıyla sağlığı konusunda sürekli kapıldığı kuruntu arasındaki fark kadar büyüktü. "Korkarım sizi rahatsız eden bir şey var."

Lydgate şapkasını almış, gitmeye hazırlanıyordu; ters ters, "Evet, var" dedi.

Bulstrode karşılık beklercesine, "Yeni bir şey bu, herhalde. Lütfen oturun" dedi.

Lydgate hafifçe diklenerek, "Hayır, teşekkür ederim, oturmayacağım" dedi. "Dün size işlerimin ne durumda olduğundan kısaca söz etmiştim. Görevli bir adamın evime gelip icra sürecini başlatmış olması dışında, dünkü sözlerime ekleyeceğim yeni bir şey yok. İnsan kısa bir cümleyle pek çok sıkıntıyı dile getirebiliyor. Size iyi sabahlar dilerim."

"Durun, gitmeyin, Mr. Lydgate. O mevzu üzerinde dünden beri düşünüyorum. Dün birden çok şaşırmıştım, bu yüzden de meseleye bakışım sathî oldu. Mrs. Bulstrode yeğeni Rosamond için endişeleniyor; sizin şimdiki durumunuzda meydana gelecek vahim bir değişiklik beni de derinden üzer. Şu sırada mali bakımdan büyük bir yük altındayım; fakat meseleyi yeniden gözden geçirdikten sonra, size yardım elini uzatmamaktansa küçük bir fedakârlıkta bulunmamın daha doğru olacağı kanaatine vardım. Zannedersem bin sterlinin sizi sıkıntılarınızdan tamamen kurtarmaya ve vaziyetinizi düzeltip sağlama almaya yeteceğini söylemiştiniz bana, öyle değil mi?"

"Evet" dedi Lydgate; içinde o anda tüm öteki duyguları bastıran büyük bir sevinç dalgası yükselmişti; "Bin sterlin borçlarımın hepsini ödeyecektir; elimde biraz para bile kalır. Bu arada ben de hayat tarzımızda tasarrufa başlayabilirim. Çok geçmeden işlerim de düzelir belki."

"Bir dakika bekleyin, Mr. Lydgate; size bin sterlinlik bir çek hazırlayacağım. Bilirim, böyle vaziyetlerde arzulanan neticeye ulaşabilmek için yardımın noksansız olması gerekir."

Bulstrode çeki yazarken Lydgate yüzünü pencereye döndü; evini düşündü; iyi başlayan hayatında artık hüsrana uğramaktan kurtulduğunu, güzel hayallerinin hâlâ yıkılmadığını düşündü.

Bankacı elinde çekle ona doğru geldi; "Bu çeke karşılık bana bir makbuz verirsiniz, Mr. Lydgate" dedi. "Ve ümit ederim, kısa

zamanda borcunuzu peyderpey ödeyecek duruma gelirsiniz. Bu arada, artık sıkıntıdan kurtulacağınızı düşündükçe, ben de çok memnun oluyorum."

"Tüm kalbimle size minnettarım" dedi Lydgate. "Biraz huzur içinde çalışmak ve birtakım iyi şeyler yapabilmek için beslediğim ümidi bana yeniden kazandırdınız."

Bulstrode'un önceki ret cevabını yeniden düşünmüş olması Lydgate'e doğal geliyor, onun bu hareketini kişiliğinin daha cömert yanına uygun buluyordu. Ancak gene de, bir an önce eve varmak, haberi Rosamond'a ulaştırmak ve çeki bankada bozdurup Dover'ın adamına vereceği parayı almak için atını hızla sürerken, bir yandan da, gözlerinin önünden kötülük habercisi kara bir kuş uçup geçmiş gibi tatsız bir duyguyla, son birkaç ayın kendisini ne çok değiştirdiğini, Bulstrode'dan borç para alarak büyük bir minnet altına girdiği halde, nasıl olup da böyle kendinden geçercesine sevinebildiğini düşünüyordu.

Endişe nedenlerinden birini giderecek bir şey yapmış olduğunu hissetse de Bulstrode'un içi pek rahatlamamıştı. Kendisini Lydgate'e yardım etmeye zorlayan gücün ne kadarının hastalıklı, çarpık bir düşünceden kaynaklandığını hesaplamış değildi; ama gene de o düşünce orada, kanına karışmış sinir bozucu bir madde gibi, etkisini sürdürmekteydi. İnsan bir ant içer, ancak o andı bozmasını sağlayacak kaçış yollarını yüreğinden söküp atamaz. Andına uymamaya açıkça niyetli olduğu için midir bu? Kesinlikle hayır; ama kendisini andını bozmaya yönelten arzular yüreğinde belli belirsiz hâlâ etkin durumdadır ve bunlar yavaş yavaş zihnine de sızarak, tam da o andın gerisindeki nedenleri tekrar tekrar içinden geçirdiği sırada, insanın iradesinin kaslarını gevşetirler. Raffles hızla iyileşsin ve o iğrenç dilinin tüm gücünü gene dilediği gibi kullanmaya başlasın: Bulstrode böyle bir şeyi nasıl isteyebilirdi ki? Raffles'ın ölümü, kendisinin kurtuluş hayalinin gerçekleşmesi demekti. Bulstrode bu tür bir kurtuluş için dolaylı yollardan dua ediyor; kolunu kanadını kırıp ömrünün geri kalan günlerinde Hak'ka hizmetten alıkoyacak bir alçaklıkla suçlanma tehlikesinden –mümkünse– kendisini kurtarması için Tanrı'ya yalvarıp yakarıyordu. Lydgate'in hasta hakkındaki fikri, bu duanın kabul görme ümidini destekler gibi değildi ve saatler ilerledikçe Bulstrode, ölüm sessizliğine gömülmesini dört gözle beklediği bu kaba saba adamın yaşamaktaki inadının kendi-

sini sinirlendirdiğini, yüreğinde ona karşı güçlü bir iradenin tek başına bastırmakta çaresiz kaldığı ölümcül duyguların uyandığını hissediyordu. İçinden, kendimi çok fazla yoruyorum diye düşündü; bu gece hastanın başında oturmayıp onu Mrs. Abel'e bırakacaktı; gerektiğinde Mrs. Abel kocasından yardım isteyebilirdi.

Saat altıda Raffles, ara sıra dalıp gittiği bölük pörçük bir uykudan uyanarak yeni bir huzursuzluk içinde durmadan, ölüyorum diye bağırıp çağırınca, Bulstrode Lydgate'in talimatı uyarınca hastaya afyon vermeye başladı. Yarım saat –ya da daha uzunca bir süre– sonra, Mrs. Abel'i çağırdı; ona hastaya daha fazla bakacak gücü kalmadığını ve bu yüzden işi kendisine devretmek zorunda olduğunu bildirdi; sözlerine devam ederek Lydgate'in afyon dozları hakkındaki talimatını tekrarladı. Mrs. Abel daha önce Lydgate'in hasta için neler önerdiğini hiç bilmiyordu; o zamana kadar Bulstrode ne emrettiyse yalnızca onları hazırlayıp getirmiş, ne söylediyse onları yapmıştı. Şimdi afyon vermenin dışında yapması gereken şeyleri sordu.

"Şu anda, çorba ya da maden suyu teklif etmek haricinde hiçbir şey gerekmiyor; daha sonra ne yapacağınızı gelip bana sorabilirsiniz. Önemli bir değişiklik olmadıkça, bu gece ben hastanın odasına uğramayacağım. Gerekirse kocanızdan yardım isteyin. Bu akşam erkenden yatmak zorundayım ben."

"Eminim buna çok ihtiyacınız var, efendim; şimdiye kadar yediklerinizden çok daha kuvvetli bir şeyler yemeye de" dedi Mrs. Abel.

Bulstrode, Raffles'ın hezeyan halindeki tutarsız mırıltılara dönüşen sözlerinden tehlikeli herhangi bir fikir edinmenin zayıf bir ihtimal olduğunu düşündüğü için fazla kaygılanmadan oradan uzaklaştı. Bu tehlikeyi bir şekilde göze almak zorundaydı. Önce aşağıya, salona indi ve orada acaba atımı eyerleyip ay ışığında eve giderek, doğabilecek dünyevi tüm sonuçlara hiç aldırış etmesem mi, diye düşünmeye başladı. Sonra içinden, keşke Lydgate'ten bu akşam gene gelmesini rica etseydim, dedi. Belki fikrini değiştirir de, Raffles'ın iyileşmesine olan ümidin gitgide azaldığını söylerdi. Lydgate'i çağırsa mıydı acaba? Raffles'ın durumu gerçekten kötüye gidiyor ve yavaş yavaş ölüyorsa eğer, kendisi gidip yatar ve Tanrı'ya minnet duyguları içinde uyuyabilirdi. Ama Raffles gerçekten kötüleşmiş miydi? Lydgate gelse, belki de durumun kendisinin

beklediği doğrultuda devam ettiğini söyleyecek ve hastanın çok geçmeden derin bir uykuya dalıp iyileşeceği yolunda bir tahminde bulunacaktı, o kadar. Öyleyse onu çağırmanın ne yararı vardı? Böyle bir sonuç Bulstrode'u çok ürkütüyordu. Hiçbir düşünce, hiçbir kanaat, ortaya çıkabilecek tek ihtimali görmesini önleyecek gibi değildi: Sağlığına yeniden kavuşan bir Raffles, işkence etme gücü tazelenmiş durumda, gene o eski Raffles olacak ve bu kez kendisini, yüreğinde artık kocasına karşı hep soğuk bir şüphe taşıyacak olan karısını doğup büyüdüğü yerden ve dostlarından ayırarak ömrünün geri kalan kısmını onlardan uzakta yaşatmak zorunda bırakacaktı.

Yalnızca şömineden gelen ışığın aydınlattığı salonda bir saatten fazla kafasında bu düşüncelerle oturmuştu ki, aniden bir şey hatırlayarak ayağa kalktı; yukarıdaki yatak odasından getirdiği başucu şamdanını yeniden yaktı. Hatırladığı şey, Mrs. Abel'e afyonu ne zaman keseceğini söylemeyi unutmuş olmasıydı.

Şamdanı eline aldı ama uzun bir süre yerinden kımıldamadan ayakta durdu. Mrs. Abel şimdiye kadar zaten Lydgate'in söylediğinden daha fazla afyon vermişti belki de. Ama bu bitkin halinde kendisinin söylenenlerden bazılarını unutmuş olması mazur görülebilirdi pekâlâ. Elinde şamdanla yukarı kata çıktı; doğruca kendi yatak odasına gidip yatsın mı, yoksa hasta odasına uğrayıp hatasını düzeltsin mi, bilemiyordu. Yüzü Raffles'ın odasına dönük, koridorda öylece durdu; içeriden inilti ve mırıltı sesleri geliyordu. Demek ki hasta uyumuyordu. Hâlâ uyanık olduğuna göre, kim bilir belki de Lydgate'in talimatlarına uymaktansa, uymamak daha iyiydi.

Dönüp kendi odasına girdi. Daha soyunmamıştı ki Mrs. Abel kapıyı tıklattı; Bulstrode onun alçak sesle söyleyeceklerini işitebilmek için kapıyı hafifçe araladı.

"Bağışlayın, efendim; bu zavallı adama konyak filan vermeyecek miyim? Canı içinden çekilip, çekilip gidiyormuş, öyle diyor; ağzına başka bi şey koymak istediği yok; bi tek afyon; o da güç kuvvet verecek bi şey değel ki. Ha bire, ben gitgide toprağa batıyorum, derine, daha derine gömülüyorum, deyip duruyo."

Mr. Bulstrode'dan hiç ses çıkmayınca, Mrs. Abel şaşırdı. O sırada Bulstrode'un zihninde bir çatışma sürüp gitmekteydi.

"Böyle giderse acından ölür bence. Zavallı patronum Mr. Robisson'a baktığım sıralar, ona ha bire porto şarabıynan gonyak ver-

diydim ben" dedi ve hafiften sitemli bir sesle, "her seferinde koca bi bardak hem de" diye ekledi.

Ama Mr. Bulstrode gene yanıt vermeyince, sözlerine devam etti: "İnsanlar ölümün eşiğne gadar gelmişse, o zaman onlardan bi şeyler esirgemek olmaz; eminim siz de bunu istemezsiniz, efendim; adama evdeki bizim rom şişemizi vereyim bari. Ama siz hastanın başında oturup elinizden gelen her bi şeyi yaptığnıza göre—"

Bu noktada Mr. Bulstrode kapının dar aralığından bir anahtar uzattı ve boğuk bir sesle, "İçki dolabının anahtarı bu. Orada bol miktarda konyak bulacaksın" dedi.

Sabah erkenden –saat altı sularında– Mr. Bulstrode yataktan kalktı ve bir süre dua etti. Kişisel dualaın mutlaka dürüst ve samimi olduğunu ve kişinin davranışlarını gerçekten etkilediğini düşünen kimse var mıdır! İnsanın kendisiyle baş başayken ettiği dua sessiz bir konuşmadır; konuşma ise konuşanın nasıl biri olduğunu gösterir; ama insan kendini, kendi zihninde bile tam gerçekte olduğu gibi anlayıp anlatabilir mi? Bulstrode son yirmi dört saattir içinde ne gibi karışık dürtüler uyandığını ve bunların kendisini ne yönde etkilediğini düşünüp anlayabilmiş değildi henüz.

Koridorda durup kulak kabarttı; içeriden hırıltılı, ağır ağır soluk sesleri geliyordu. Sonra çıkıp bahçede dolaştı; çayırların, taze bahar yapraklarının üzerlerindeki kırağıya baktı. Yeniden eve girdiğinde karşısına çıkan Mrs. Abel'in halini görünce şaşırdı ve korktu. Sesinin neşeli çıkmasına çalışarak, "Hastanız nasıl, Mrs. Abel; uyuyordur herhalde, ha?" dedi.

"Hem de çok derinden, efendim. Saat üçle dört arasında yavaş yavaş daldı ve öğlece kaldı. Lütfen gidip bi bakar mısınız? Yanından ayrılmamın zararı olmaz deyi düşündüm. Benim adam tarlaya getti de; ufak gızım da mutfakta kahvaltı hazırlığıyla uğraşıyo."

Bulstrode yukarı kata çıktı. Bir bakışta Raffles'ın insana yeniden canlılık veren bir uykuya değil de, onu gitgide ölümün derin karanlığına çeken bir uykuya dalmış olduğunu anladı. Odaya bir göz atınca, içinde biraz konyak kalmış bir şişeyle, neredeyse boşalmış küçük afyon şişesini gördü. Afyon şişesini ortadan kaldırdı; konyak şişesini yanına alıp aşağı indi; şişeyi yeniden içki dolabına koydu ve dolabı kilitledi.

Kahvaltı ederken, hemen atıma atlayıp Middlemarch'a mı gitsem, yoksa Lydgate gelene kadar beklesem mi, diye düşündü. Bek-

lemeye karar verdi ve Mrs. Abel'e gidip artık işine bakabileceğini söyledi; hastanın başında kendisi duracaktı.

Orada oturmuş, huzurunun düşmanı bu adamın bir daha konuşmamak üzere sessizliğe doğru yol alışını izlerken, içinin aylardır hiç olmadığı kadar rahatladığını hissetti. Vicdanı, sanki kurtuluşu için gökten gönderilmiş bir meleğin kanatlarınca sarılıp sarmalanmış gibi epeyce yatışmıştı. Cebinden defterini çıkardı; defterde Middlemarch'tan ayrılmak ihtimali karşısında yapmayı düşündüğü ve bir kısmını yapıp bitirdiği şeyler hakkında yazdığı notlar vardı. Artık kısa bir süre sonra evlerine geri dönebileceklerine göre, bu notları gözden geçirip hangilerini sileceğine, hangilerini alıkoyacağına karar vermek istiyordu. Geçici bir süre yönetim işlerinden çekilecek olması, almak istediği bazı tasarruf önlemleri için hâlâ uygun bir fırsat sağlayabilirdi; ayrıca, Hastane için yapılan harcamaların büyük bir kısmını Mrs. Casaubon'un üstleneceği yolundaki ümidi de devam ediyordu. Böylece dakikalar geçip giderken, kulağına gelen hırıltılı soluma seslerindeki değişiklik üzerine gözlerini dikkatle yatağa çevirdi ve bir zamanlar kendisine köle gibi hizmet eden, her arzusunu yaptırabildiği rezil biri olduğunu anlayınca çok sevindiği bu adamın artık sona eren hayatını düşündü: Demek ki kendisini şimdi bu hayatın sona ermesine sevinmeye zorlayan şey, geçmişte aynı hayatın kötülüğü karşısında duyduğu sevinçti.

Raffles'ın ölümünün çabuklaştırıldığını kim söyleyebilirdi? Nasıl bir tedavi görseydi kurtulurdu, bunu kim bilebilirdi?

Lydgate saat on buçukta geldi ve hastanın son nefesini verişini o da gördü. Bulstrode, Lydgate'in yüz ifadesinin içeri girer girmez birden değiştiğini fark etmişti; şaşkınlıktan çok, hastasının durumunu doğru değerlendirememiş olduğunu belirten bir ifadeydi bu. Bir süre yatağın başında durdu; gözleri ölüm halindeki adamın üstündeydi ama yüzünde zihnini bir şeylerin kurcaladığını gösteren durgun, düşünceli bir ifade vardı.

Bulstrode'a doğru döndü; "Bu değişiklik ne zaman başladı?" diye sordu.

"Dün gece yanında ben kalmadım" dedi Bulstrode. "Bitkin haldeydim; yerimi Mrs. Abel'e bıraktım, başında o bekledi. Mrs. Abel hastanın saat üçle dört arasında derin bir uykuya daldığını söyledi. Saat sekizden az önce ben geldiğimde hemen hemen şimdiki vaziyetteydi."

Lydgate başka soru sormadı ama sessizce hastaya bakıyordu; sonunda, "Her şey bitti" dedi.

Lydgate bu sabah ümitlerine ve özgürlüğüne yeniden kavuşmuş durumdaydı. İşini eski şevk ve heyecanıyla yapmaya başlamıştı; kendini evlilik hayatının tüm sorunlarına göğüs gerebilecek derecede güçlü hissediyor, Bulstrode'dan gördüğü iyilik aklından çıkmıyordu. Ama bu hastalığın seyri hususunda içi rahat değildi. Böyle bir sonuç beklememişti. Gene de Bulstrode'a küstahlık ediyormuş gibi görünmeden, bu konuda ona nasıl soru soracağını bilemiyordu; evin hizmetçisini sorguya çekse – ama adam ölmüştü işte; onu herhangi bir kimsenin bilgisizliğinin ya da ihmalinin öldürdüğünü ileri sürmenin fazla bir yararı yoktu. Ayrıca, kendisi de hata yapmış olabilirdi pekâlâ.

Lydgate'le Bulstrode yolda pek çok konuda –ama daha çok kolera, Reform Tasarısı'nın Lordlar Kamarası'ndan geçme ihtimali ve Siyasal Dayanışma Dernekleri'nin kararlı tavrı hakkında– konuşa konuşa Middlemarch'a birlikte döndüler. Raffles'tan tek söz etmediler; yalnızca Bulstrode, bildiği kadarıyla zavallı adamın kendisine kötü davrandığından şikâyet ettiği Rigg dışında kimsesi olmadığını belirterek, Lowick Kilisesi'nin bahçesindeki mezarlıkta ona bir yer temin etmek gerekeceğini söyledi.

Lydgate eve döndükten sonra Mr. Farebrother onu görmeye geldi. Farebrother bir önceki gün Middlemarch'ta değildi; ama Lydgate'in evinde bir haciz işlemi olduğu haberi akşama kadar Lowick'e de ulaşmıştı; haberi getiren köyün ayakkabıcısı ve kilise kâtibi Mr. Spicer'dı; o da bunu, Lowick Gate'in saygıdeğer çan yapımcısı kardeşinden duymuştu. Mr. Farebrother, Lydgate'i Fred Vincy'yle birlikte bilardo salonunda gördüğü akşamdan beri hakkında pek karamsar şeyler düşünmekteydi. Green Dragon'da bir ya da birkaç kez kumar oynamak, başkaları için önemsenmeyecek bir şey olabilirdi; ama oynamayan kişi Lydgate'se, onun kişiliğinin değişmeye başladığını gösteren bir işaretti bu. Demek Lydgate daha önce hep tepeden bakıp çok kızdığı şeyleri bile yapmaya başlamıştı artık.

Mr. Farebrother'ın kulağına Lydgate'in evlilik hayatında birtakım sıkıntılar olduğu yolunda bazı budalaca dedikodular da çalınmıştı; söz konusu değişiklik bu dedikodularla ilgili olabilirdi; ama Mr. Farebrother emindi ki değişikliğin en önemli nedeni, Lydgate'in git-

gide açıktan açığa konuşulan borçlarıydı; ayrıca Farebrother şimdi, Lydgate'in bu borçları ödemesini sağlayacak maddi olanakları ya da sırtını dayayacağı dostları bulunduğu yolundaki düşüncelerin tümüyle asılsız çıkmasından korkuyordu. Kendisinin o ilk yardım çabası karşısında Lydgate'in takındığı ters tutum yüzünden, şimdi ikinci bir girişimde bulunmak istemiyordu ama eve hacizci geldiğini haber alınca, çekingenliği bir yana bırakarak onunla görüşmeye karar vermişti.

Mr. Farebrother geldiği sırada Lydgate yakından ilgilendiği yoksul bir hastasının muayenesini bitirip hastayı evine göndermişti; Farebrother'a doğru yürüdü ve rahibi şaşırtan içten bir neşeyle elini ona uzattı. Bu neşeli tavır da, gurur yapıp sıkıntılarını paylaşmayı ve yardımı reddetmek anlamına geliyor olabilir miydi? Farebrother içinden, "Aldırma sen, sıkıntı paylaşmayı da, yardımı da teklif etmek gerekir" diye geçirdi ve iyi bir ağabey gibi, ama sesinde herhangi bir paylama ifadesi olmadan, "Nasılsın Lydgate? Hakkında beni kaygılandıran bir şeyler duydum; seni görmeye gelişimin nedeni bu" dedi.

O sırada yerlerine oturmuşlardı; Lydgate hemen, "Sanırım ne demek istediğini biliyorum. Eve hacizci geldiğini duymuşsundur" diye karşılık verdi.

"Evet, duydum; doğru mu bu?"

Lydgate sanki bu mesele hakkında konuşmaya şimdi itirazı yokmuşçasına rahat bir tavırla, "Doğruydu, ama tehlike geçti; borç ödendi. Güçlükler geride kaldı artık; şimdi tüm borçlarımdan kurtulup daha iyi bir düzenlemeyle yeni bir başlangıç yapabilirim diye ümit ediyorum" dedi.

Farebrother iskemlesinde geriye yaslandı; çoğu zaman sırttaki bir yükten kurtulmuş olmanın ardından gelen o alçak sesle hemen, "Şükürler olsun" dedi. "Bunu duymak beni *Times* gazetesinin bütün güzel haberlerinden daha çok sevindirdi. İtiraf edeyim ki buraya keder dolu bir yürekle gelmiştim."

Lydgate içtenlikle, "Geldiğin için teşekkür ederim. Artık daha mutluyum, bu yüzden nazik ilgin beni daha da mutlu etti" dedi; sonra dertli dertli gülümseyerek, "Bir süredir gerçekten büyük bir yıkım içindeydim. Korkarım ki o sırada aldığım yaraların acısı kolay kolay geçmeyecek; ama şu anda hissettiğim tek şey, üstümden işkenceye varan bir baskının kalkmış olduğu" diye ekledi.

Mr. Farebrother bir an sessiz kaldı, ardından ciddi bir tavır takınarak, "Sana bir sorum var, dostum. Küstahlık ediyorsam, bağışla beni" dedi.

"Senin soracağın bir sorunun beni gücendirebileceğini hiç sanmam."

"Tamam öyleyse –içim rahatlasın diye sormam gereken bir soru bu– borç altına girmedin, değil mi? Şimdiki borçlarını ödemek için ileride başına daha büyük dertler açabilecek yeni bir borç altına yani?"

Lydgate hafifçe kızardı; "Hayır" dedi. "Sana söylememem için bir neden yok, çünkü işin gerçeği bu: Benim şimdiki durumumu sağlayan, kendisine minnettar kaldığım kişi, Bulstrode. Büyük miktarda bir borç verdi bana –bin sterlinlik bir tür avans– onun maddi durumu iyi; borcumu geri ödeyebileceğim zamana kadar bekleyecek."

Mr. Farebrother hiç hoşlanmadığı bu adamın yaptığı bir şeyi takdir için kendini zorlayarak, "Cömertlik etmiş doğrusu" dedi. İnce ruhlu biri olduğundan, o güne kadar Lydgate'e Bulstrode'la kişisel ilişkiden kaçınması yolunda sürekli telkinde bulunduğunu düşünmek bile istemiyordu. Ardından hemen ekledi: "Şimdiye kadar onunla birlikte çalışmakla, kendi kazancını artıracak yerde, belki de azalttığın için, Bulstrode doğal olarak refahınla ilgilenmek gereğini duymuştur. Bunu düşünüp ona göre davranmasına sevindim."

Lydgate bu iyi niyetli sözlerden rahatsız oldu. Daha birkaç saat önce kendisi de Bulstrode'un buz gibi bir kayıtsızlığın hemen ardından gelen cömertliğinin bencilce nedenlerden kaynaklanmış olabileceğini düşündüğü için Farebrother'ın söyledikleri, kendisini belli belirsiz tedirgin eden o kuşkuyu destekler nitelikteydi. Ama Lydgate bunun üzerinde durmadı. Borç olayının tüm öyküsünü anlatamazdı ona ama olup bitenler kendi zihninde daha önce hiç olmadığı kadar canlıydı. Farebrother'ın incelik edip değinmekten kaçındığı gerçek de –kendisinin bir zamanlar Bulstrode'la bu türlü bir borç ve minnet ilişkisine girmemeye kesin kararlı olduğu gerçeği de– aynı canlılıkla aklındaydı. Mr. Farebrother'a yanıt verecek yerde, ilerisi için tasarladığı tasarruf önlemlerinden ve hayata artık farklı bir açıdan baktığından söz etmeye başladı.

"Bir ameliyat odası yapacağım" dedi. "Bu hususta daha önce gerçekten hata ettiğimi düşünüyorum. Ve Rosamond karşı çık-

mazsa eğer, yanıma bir çırak alacağım. Bunlar benim hoşlandığım şeyler değil ama hakkıyla yapıldıkları takdirde insanı gerçekten küçültecek bir yanları da yok. Bugüne kadar fena halde hırpalandım ben; onun için şimdi ufak tefek güçlüklere dayanmam pek zor olmayacak."

Zavallı Lydgate! Bu düşünceleri açıklarken ağzından kaçırdığı "Rosamond karşı çıkmazsa eğer" sözleri, onun nasıl bir boyunduruk altına girmiş bulunduğunun anlamlı bir göstergesiydi. Ama Lydgate'in ümitlerini paylaşan ve hakkında ilerisi için kaygı yaratabilecek herhangi bir şey bilmeyen Mr. Farebrother, sevinç içinde arkadaşını tebrik etti ve oradan ayrıldı.

BÖLÜM 71

"*Soytarı*. . Bunch of Grapes'deydi, değil mi? Hani senin şu çok sevdiğin meyhane var ya, orda?
Froth. Evet, doğru; açık bir yer orası çünkü; kış için de çok iyi.
Soytarı. Tamam, öyleyse, umarım doğrudur şu söylediğin."
Shakespeare, *Kısasa Kısas*

Raffles'ın ölümünden beş gün sonra Mr. Bambridge, Green Dragon'a giden o koca kemer altı yolda dikilmiş, aylak aylak duruyordu. Bambridge tek başına düşüncelere dalmayı seven biri değildi ama bilardo salonundan çıkıp oraya daha yeni gelmişti. İkindi vaktinin erken bir saatinde kemer altında tek başına duran bir kimse, tıpkı yiyecek bulmuş bir güvercin gibi etrafına mutlaka başkalarını da çekerdi. Şu anda ortada yenecek bir şey yoktu, ama mantık gözüyle bakılınca, zihinleri dedikoduyla besleyecek birtakım şeylerin bulunabileceği anlaşılıyordu. Bu düşünceyle harekete geçen ilk kişi, yolun karşısındaki kumaş dükkânının sahibi Mr. Hopkins oldu; Hopkins yumuşak başlı bir adamdı ve müşterileri çoğunlukla kadındı; bu yüzden erkekler arası konuşmalara katılmaya başkalarından biraz daha hevesliydi elbette. Mr. Bambridge kumaşçıya kaba davranıp lafı kısa kesti; Hopkins *kendisiyle* konuşmak isteyecekti elbette; ama böyle biriyle uzun uzun konuşarak, anlatacaklarının büyük bir bölümünü ziyan edemezdi kendisi. Ancak, az sonra etrafında daha önemli dinleyicilerden oluşan ufak bir küme insan toplandı. Bunların bir kısmı yoldan geçerken takılıp kalan kimseler; bir kısmı da boş boş dolaşırken, bakalım Green Dragon'da neler olup bitiyor diyerek oraya özellikle uğrayanlardı. Mr. Bambridge kuzeye yaptığı bir yolculuktan yeni dönmüştü; oralarda görüp satın aldığı harika aygırlar hakkında kafasından geçirdiği önemli pek çok şeyi anlatmanın şimdi tam vaktidir diye düşünüyordu. Tüm bu beyler emin olabilir, isterlerse de Doncaster'a gidip at yarışlarına bakabilirlerdi; eğer o yarışlarda kendisine, dört yaşını doldurmamış

safkan doru bir kısrağı geçecek kadar hızlı koşan bir at gösterebilirlerse, Mr. Bambridge hemen o gün, "kriket sopasıyla tek bir vuruşla top gibi havalanıp buradan ta Hereford'a kadar yollanmaya" razıydı. Ayrıca bir çift yağız at satın almıştı; alıştırma arabasında eğitmeyi düşündüğü bu atlar ona 1819'da Faulkner'a yüz sterline sattığı iki atı hatırlatıyordu; şimdi apaçık gözlerinin önüne gelen bu atları iki ay sonra yüz altmışa satmıştı Faulkner; sözlerinin aksini ispatlayacak biri çıkarsa, kendisine dilediği en çirkin adı takabilir ve boğazı kupkuru kesilene kadar o adı yüzüne haykırabilirdi.

Konuşmanın böylesine hararetlendiği noktada yanlarına Mr. Frank Hawley geldi. Hawley, Green Dragon gibi bir yerde aylak aylak vakit geçirip de itibarına gölge düşürecek bir adam değildi, ama High Street'ten geçerken tesadüfen yolun öteki yanında Bambridge'i görmüş, ona tek atlı arabası için ısmarladığı at kadar iyi bir at bulup bulamadığını sormak üzere, o uzun adımlarıyla yanına gelmişti. Bambridge şimdi ondan, Bilkley'de seçtiği kır atı görünceye kadar sabredip beklemesini rica etti: Eğer o at kendisinin isteklerine tıpatıp uymuyorsa, Bambridge atlardan hiç anlamıyor demekti – ki bu da, hayal bile edilemeyecek bir ihtimaldi. Hawley sırtı sokağa dönük ayakta durmuş, o ata bakıp arabada denendiğini görebileceği bir tarih kararlaştırmaya çalışırken, yanlarından ağır ağır bir atlı geçti.

İki üç kişi birden, "Bulstrode!" diye fısıldadı; bunlardan biri kumaşçı Mr. Hopkins'ti; saygı gösterip Bulstrode'un adının başına "Mr" eklemişti o; ama ötekilerden hiçbirinin böyle bir niyeti yoktu. Onlar bu ismi, tıpkı uzaktan gördükleri posta arabasına "Riverston arabası bu" diyecekleri gibi sıradan bir sesle söylemişlerdi. Mr. Hawley dönüp Bulstrode'un arkasından umursamaz bir tavırla şöyle bir baktı; ama o sırada Bambridge'in yüzünde küçümser bir ifade belirmişti.

Sesini biraz alçaltarak, "Evet, ya! Hatırladım şimdi" dedi. "Bilkley'de size araba atı alırken bir şey öğrendim ben, Mr. Hawley; Bulstrode hakkında hoş bir hikâye duydum. Siz onun servetini nasıl edindiğini biliyor musunuz? Ben bunu, şöyle garip bir şeyler duysam diye can atan beylere bedava söyleyebilirim. Eğer herkes gerçekten layığını buluyorsa, Bulstrode da ilerde ta Avustralya'daki Botany Bay hapishanesini boylayıp dualarını orda etmek zorunda kalacaktır belki."

Mr. Hawley ellerini ceplerine sokup kemer altına doğru birkaç adım ilerledi ve, "Ne demek istiyorsun sen?" diye sordu. Bulstrode'un alçağın biri olduğu ortaya çıkarsa, kendisinde gerçekten bir kehanet gücü var demekti.

Bambridge, "Ben bunu Bulstrode'un eskiden yakın dostu olan birinden duydum" dedi; sonra işaretparmağını birden havaya kaldırarak devam etti: "Bu adamı ilk nerde gördüğümü söyleyim size. Larcher'ın müzayedesindeydi; ama o sırada hakkında bir şey bildiğim yoktu – elimden kaçırdım onu, parmaklarımın arasından kayıp gitti demek; belli ki Bulstrode'un peşindeydi. Bulstrode'dan istediği kadar para koparabilirmiş – öyle demişti bana; tüm sırlarını biliyormuş. Ama Bilkley'de dilini tutamadı, konuştu; adam ayyaşın teki. Kalıbımı basarım, itirafçı olmak gibi bir niyeti filan yoktu; ama böbürlenen bir tip bu; yüksekten, alçaktan atıp tutayım derken, belki para eder diye, elini ayağını sakatlamış olmakla bile övünecek sanki. İnsan nerde duracağını bilmeli bence." Mr. Bambridge bu son sözü, böbürlenmenin piyasa değerini iyi bildiğine güvenen, kendi içi rahat bir kimsenin yüzünde belirecek bir tiksintiyle söylemişti.

Mr. Hawley, "Adamın adı neymiş? Aranacak olsa, nerede bulunabilir?" diye sordu.

"Nerde bulunabilire gelince, ben Saracen's Head meyhanesinde ayrıldım ondan; ama adı Raffles'tı."

Mr. Hopkins, "Raffles, ha!" diye haykırdı. "Dün benden onun cenazesi için malzeme aldılar. Lowick'te toprağa verildi. Tabutun arkasından Mr. Bulstrode yürüyordu. Tam yolunca yordamınca yapılan bir cenaze töreniydi."

Bu söz dinleyenler arasında büyük bir heyecan yarattı. Mr. Bambridge'in ağzından, içindeki en hafif sözcükler "cehennem ateşi" olan bir haykırış yükseldi; Mr. Hawley kaşlarını çatıp başını biraz eğerek, "Ne? Adam nerede ölmüş ki?" diye bağırdı.

"Stone Court'ta" dedi kumaş tüccarı Hopkins. "Hizmetçi kadın ev sahibinin bir akrabası olduğunu söyledi onun. Cuma günü hasta hasta gelmiş oraya."

Bambridge, "Bak şu işe, daha çarşamba günü kadeh tokuşturmuştuk biz onla" diye araya girdi.

Mr. Hawley, "Doktor çağırmışlar mı?" dedi.

"Evet, Mr. Lydgate'i. Mr. Bulstrode bir gece hastanın başında kendisi oturmuş. Adam üçüncü günün sabahı ölmüş."

Mr. Hawley, "Sen devam et, Bambridge. Bu adam Bulstrode hakkında neler anlattı sana?"

Topluluk artık büyümüştü; kasabanın sicil kâtibinin de orada oluşu, dinlemeye değer bir şeyler konuşulduğunun kesin bir güvencesiydi çünkü; Bambridge konuşmasını yedi kişinin önünde yapıyordu. Anlattıkları genelde –Will Ladislaw hakkındaki bilgiyle buna kendi eklediği birtakım yerel renkler ve durumlar dahil– bizim de bildiğimiz şeylerdi: Bulstrode'un ortaya çıkmasından en çok korktuğu ve Raffles'ın cesediyle birlikte sonsuza kadar gömüleceğini umduğu gerçekler yani. Green Dragon'un kemer altından geçtiği sırada Bulstrode Tanrı'nın kendisini gençlik hayatının bir hortlak gibi peşinden ayrılmayan günahlarından artık kurtardığına inanıyordu. Evet, Tanrı'nın işiydi bu. İçinden, bunda kendi payının da bulunduğunu henüz itiraf etmiş değildi; kendisine sunulmuş gibi gördüğü bir fırsatı kabullenip kullanmıştı yalnızca o. Hiç kimse çıkıp da adamın ölümünü çabuklaştıracak bir şey yaptığını kanıtlayamazdı.

Ancak, Bulstrode hakkındaki dedikodu bir yangının kokusu gibi tüm Middlemarch'a yayıldı. Mr. Frank Hawley daha fazla bilgi edinmek için, güvendiği bir kâtibini saman konusunda bir şeyler sormak bahanesiyle Stone Court'a gönderdi; asıl amacı, Mrs. Abel'den Raffles ve hastalığı hakkında olup biten her şeyi öğrenmekti. Böylece, Mr. Garth'ın adamı arabasına alıp Stone Court'a götürdüğü bilgisine de erişti; bunun üzerine, bir fırsatını bulup Caleb'in yazıhanesine uğradı; ona, gerektiği takdirde bir arazi ihtilafında hakemlik yapacak vakti olur mu, diye sormaya geldiğini söyledikten sonra, laf arasında Raffles hakkında sorular sordu. Caleb, geçen hafta Bulstrode'un işlerini bıraktığını söylemenin dışında, ona zararı dokunacak tek kelime etmedi. Mr. Hawley, Caleb'in açıklamak zorunda kaldığı bu olaydan hemen bir sonuç çıkardı: Raffles'ın Bulstrode hakkında bildiklerini Garth'a anlattığından ve Garth'ın da Bulstrode'un işlerini bu yüzden bıraktığından iyice emindi. Birkaç saat sonra fikrini Mr. Toller'a söyleyince, ağızdan ağza dolaşmaya başlayan bu düşünce bir tahmin olmaktan çıkarak, Garth'ın kendisinden alınmış kesin bir bilgi niteliğine büründü; öyle ki, olayı araştıran titiz bir tarihçi bile, Bulstrode'un kötülüklerini ortaya çıkaran asıl kişinin Caleb olduğu sonucuna varabilirdi.

Mr. Hawley çok geçmeden Raffles'ın Bulstrode hakkında söylediklerinde de, ölümüyle ilgili ayrıntılarda da, yasalar bakımından

suç olacak bir şey bulunmadığını gördü. Kilise defin kayıtlarına bakmak ve konuyu Rahip Farebrother'la enine boyuna konuşmak için atına atlayıp Lowick köyüne de gitmişti. Bulstrode'a ilişkin çirkin bir sırrın ortaya çıkması, hoşlanmadığı bir kimseye beslediği duyguların o kişi aleyhinde birtakım yargılara dönüşmesine asla izin vermeyecek ölçüde adaletli bir insan olduğu halde, Mr. Farebrother'ı pek şaşırtmamıştı. Ancak, konuşma sırasında belli etmeden, zihnindeki iki ayrı olayı birleştiriyor, yakında bunlar arasında başkalarınca da bir ilişki kurulacağını ve varılacak sonucun tüm Middlemarch'ta yüksek sesle konuşulmaya başlayacağını hissediyordu: Bulstrode'un Raffles'tan sürekli korkmasının nedenlerini öğrenir öğrenmez, Farebrother'ın aklına şimşek çakarcasına birden, bu korkuyla Bulstrode'un Lydgate'e gösterdiği cömertlik arasında bir bağ bulunabileceği düşüncesi gelmişti. Kendisi, Lydgate'in o parayı rüşvet olduğunu bile bile kabul ettiğine ihtimal vermese de, her şeyin böylesine iç içe geçtiği bir durumun Lydgate'in itibarı üzerinde kötü bir etki yaratabileceğini seziyordu. Ama, Mr. Hawley'nin henüz onun tüm borçlarından birdenbire kurtulduğunu bilmediğini görüyor, konuşmayı dikkatle bu konudan uzak tutmaya çalışıyordu.

Mr. Farebrother derin bir nefes aldı; yasal açıdan hiçbir şeyin kanıtlanamadığı, nelerin olup bittiğini hiç kimsenin açıkça anlamadığı bir konudaki sonu gelmeyecek bu konuşmayı bitirmek isteğiyle, "Eh, garip bir hikâyeymiş doğrusu" dedi ve devam etti: "Şu bizim maymun iştahlı Ladislaw'un tuhaf bir ailesi varmış demek! Onun başına buyruk bir genç kızla Polonyalı müzikçi bir yurtseverin soyundan geliyor olması akla yakın; ama damarlarındaki kana tefeci bir Musevi'nin kanının da karışmış olabileceği dünyada aklıma gelmezdi. İnsan karşısındaki kişinin soyunun sopunun ne kadar karışık çıkacağını önceden bilemiyor işte. Bazı kirli işler aydınlığa kavuşuyor da ancak o zaman anlaşılıyor."

Mr. Hawley atına binerken, "Tam benim tahmin ettiğim gibi" dedi. "Her türlü kahrolası yabancı kanı vardır onda – Musevi, Korsikalı, Çingene, hepsi."

Mr. Farebrother gülümseyerek, "Biliyorum, Ladislaw senin kara listendeki kişilerden biri, Hawley. Ama Ladislaw aslında çıkar peşinde koşmayan, parada pulda gözü olmayan bir adam" dedi.

"Evet, öyledir; Sizin Liberal Whig'lerin adam kayırma huyunuz böyle işte." Hawley eskiden beri özür dilermiş gibi, Farebrother'ın

felaket derecede iyi kalpli, hoş bir adam olduğunu, bu yüzden herkesin yanılıp onu Muhafazakâr partili sanacağını söylerdi.

Mr. Hawley evine giderken, hastalığı sırasında Raffles'a Lydgate'in bakmış olmasını yalnızca Bulstrode'un lehine sayılacak bir nokta diye düşündü. Ancak, Lydgate'in aniden yalnız evindeki hacizden kurtulmakla kalmayıp, tüm öteki borçlarını da ödediği haberi, birtakım tahmin ve yorumlarla yeni bir boyut ve güç kazanarak, Middlemarch'ta kulaktan kulağa hızla yayılıyor, (Mr. Hawley'nin dışında) haberi duyan herkesin, birdenbire gelen bu parayla Bulstrode'un Raffles rezaletini örtbas etme arzusu arasında bir bağ kurmasına yol açıyordu. Ortada konuyu birinci elden bilen bir tanık bulunmasaydı bile, Lydgate'in parayı Bulstrode'dan aldığı kolayca tahmin edilebilirdi; çünkü, daha önce mali durumu hakkındaki dedikodularda, kayınpederinin de, kendi ailesinden kimselerin de, ona yardım etmeye yanaşmadıkları herkesin dilinde dolaşıp durmuştu. Birinci elden bilgi ise, yalnızca banka görevlisinden değil aynı zamanda Lydgate'in Bulstrode'dan borç aldığını arkadaşı Mrs. Plymdale'e söyleyen saf Mrs. Bulstrode'dan gelmiş, Mrs. Plymdale'den Toller'ların kızı olan gelinine aktarılmış, gelin hanım tarafından da herkese yayılmıştı. Tüm halkı ilgilendiren bu önemli konunun yemek davetleriyle "beslenip semirtilmesi" gerektiğine karar verildikten sonra, Middlemarch'ta aileler arasında davetiyeler gidip gelmeye başladı; bunların çoğu sırf Bulstrode'la Lydgate hakkındaki rezaletin çekici gücü sayesinde kabul ediliyordu. Evli kadınlar, dul kadınlar, bekâr kadınlar, el işlerini yanlarına alıp çay davetlerine şimdi eskisinden çok daha sık gider olmuşlardı. Gene bu haberden dolayı, Green Dragon'dan Dollop'un yerine kadar halka açık tüm mekânlardaki eğlence ve şenliklerde, Reform Tasarısı'nın Lordlar Kamarası'nda reddedilip edilmeyeceği sorusunun yaratabileceğinden daha büyük bir heyecan havası esmekteydi.

Çünkü, Bulstrode'un Lydgate'e gösterdiği cömertliğin gerisinde yüz kızartıcı birtakım nedenlerin bulunduğundan neredeyse hiç kimsenin kuşkusu yoktu. Mr. Hawley özellikle Raffles'ın hastalığıyla ilgili olasılıkları iyice araştırmak amacıyla önce, içlerinde iki doktorla Mr. Toller ve Mr. Wrench'in de bulundukları seçkin bir grup insanı evine davet etti; onlara, Lydgate'in raporunda *delirium tremens* nedeniyle diye belirtilen ölüm hakkında Mrs. Abel'den edinilen bilgileri tüm ayrıntılarıyla anlattı. Hepsi eski görüşlere bağlı

olan doktor beyler, hastalık konusundaki bilgilerde tıbbi bakımdan gerçek bir kuşku yaratacak herhangi bir şey göremediklerini beyan ettiler. Ama gene de, ahlaksızlık konusundaki kuşkuları devam etti, çünkü belli ki ortada Bulstrode'un Raffles'tan kurtulmak istemesini gerektiren güçlü nedenler vardı ve ihtimal Lydgate'in para sıkıntısı çektiğini bir süredir bildiği halde Bulstrode o yardımı kendisi için bir tehlike belirdiği sırada yapmıştı; ayrıca herkes, onun vicdansızlık edebileceğine, Lydgate'in ise para sıkıntısı çeken tüm kibirli insanlar gibi kolayca rüşvet alabileceğine inanmaya dünden hazırdı. O para Lydgate'e sırf Bulstrode'un gençlik yıllarındaki ahlak dışı bir davranışı hakkında dilini tutsun diye verilmiş bile olsa; sırf bu gerçek, toplumda önem ve güç kazanmak uğruna o bankerin emrine girdiği ve daha yaşlı meslektaşlarının itibarını sarsacak şeyler yaptığı için uzun zamandır küçümsenen Lydgate'i insanların gözünde çok kötü bir duruma düşürmeye yetmişti. Bu yüzden, ortada Stone Court'taki ölümle ilgili açık seçik hiçbir suç işareti bulunmadığı halde, Mr. Hawley'nin seçkin konukları o davetten içlerinde, "o evde çirkin bir şeyler dönmüş" duygusuyla ayrıldılar.

Ancak, kanıtlanamayacak bir suça karşı o ağırbaşlı kıdemli doktorlar arasında bile sürekli baş sallamalara ve acı imalara yol açabilen bu zayıf inanç, zamanla sıradan zihinlerde bilinmeyenin gerçek olanı alt ettiği yaman bir güç haline geldi. İnsanlar neler olup bittiğini öğrenmekten çok, tahminlerde bulunmaktan hoşlanıyorlardı; çünkü tahminler kısa sürede bilgiden daha inandırıcı, çelişkileri uzlaştırmaya daha uygun bir nitelik kazanıyordu. Bulstrode'un gençliğindeki doğruluğu daha kesin o rezalet bile, bazı zihinlerde bir maden gibi ısıtılıp eritilerek karmakarışık bir duruma sokuluyor, sonra tüm bu fokur fokur kaynayan eriyik başkalarıyla konuşurken akla gelecek her türlü garip şekildeki kalıplara dökülmek üzere hazır tutuluyordu.

Mezbaha Sokağı'ndaki Tankard meyhanesinin sahibesi Mrs. Dollop'un benimsediği başlıca düşünce tarzı da buydu; çünkü o dediği dedik kadın da, dış dünyadan getirdikleri haberlerin kendisinin "içine doğan" düşüncelerle aynı değerde olduğunu sanan müşterilerinin bu yüzeysel gerçeklik anlayışlarına çoğu zaman karşı çıkardı. Aklına nereden gelmiş bilmiyordu, ama sanki tebeşirle kara tahtaya yazılmış gibi karşısında, gözlerinin önündeydi işte: "Bulstrode'un da demesi gerektiği gibi, içi *öyle kara* idi ki onun,

başındaki saçlar eğer yüreğindeki düşünceleri öğrenmiş olsa, o saçları kökünden çeker atardı."

Çok düşünen, gözleri zayıf, tiz sesli bir adam olan ayakkabıcı Mr. Limp, "Ne garip, ben *Borazan*'da okuduydum; meğer Wellington Dükü döneklik edip Roma Katoliklerine katıldığında söylemiş bu sözü" dedi.

"Olabilir" dedi Mrs. Dollop. "Eğer alçağın teki söylemişse, başka bir alçağın daha söylemiş olması akla çok daha yakın. Amma burnu hep havalarda dolaşıp sanki memlekette kendisinin eline su dökecek rahip yokmuş gibi davranan o ikiyüzlü adam, sonunda Kör Şeytan'la sırdaşlık etmek zorunda kalmış ve ardından onun oynuna gelmiş işte."

Bir yığın haber toplayıp bunlardan hayal meyal anlamlar çıkaran camcı Mr. Crabbe, "Doğru ya; İblis'in suç ortağı bi adamı melmeket dışına göndermek olmaz" dedi. "Amma, ağnadığım kadarıyla Bulstrode daha foyası ortaya çıkmadan burlardan gaçıp gitmek istemiş."

Tankard'a şöyle bir uğramış olan berber Mr. Dill, "Gendi istese de, istemese de burlardan gidcek" dedi. "Bu sabah Hawley'nin kâtibi Fletcher sakal tıraşına geldiydi bana – barmağını fena yaralamış da. Hawley'yle arkadaşları Bulstrode'dan gurtulalım deyi fikir birliği etmişler. Mr. Thesiger de ona karşıymış şimdi; bu köyden getsin istiyomuş. Bir de, bu gasabada efendi kişiler var; Bulstrode'la aynı sofraya oturmaktansa, hapsane gemisinden bir makûmla oturmayı tercih ediyomuşlar onlar. Fletcher, 'ben daha da çok tercih ederim; adam gelip aramıza katılıyo, sonradan da sofuluk taslayıp canımızı sıkıyo; ha bire On Emir'in gendine yetmediğini söğleyip durduğu halda, kötülükte hapsane makûmlarının yarısını geride bırakır; şimdi böğle bir kimseden daha mide bulandırıcı bi şey olur mu yani?' dedi. Bunları Fletcher gendi söğledi."

Mr. Limp titreyen bir sesle, "Ama eğer Bulstrode parasını da alıp burlardan giderse, kasaba için kötü olur bu" dedi.

Ellerinin kırmızılığıyla yüzünün yumuşaklığı hiç uyuşmayan bir boyacı, kararlı sesiyle, "Ondan daha iyi olup da, paralarını daha kötü şeylere harcayan kimseler bilirim ben" dedi.

Camcı Mr. Crabbe, "Ama ağnadığım gadarıyla Bulstrode'un harcayacak parası falan galmaycak. Duymadınız mı, birisi vağmış, onun bütün parasını elinden alabilirmiş. Ağnadığım gadarıyla o kişi

makemeye giderse, Bulstrode'u son guruşuna gadar soyup soğana çevrebilirmiş" dedi.

Kendini Dollop'un yerindeki insanlardan daha yüksek hisseden ama gene de orayı seven berber Mr. Dill, "Böyle şey olamaz!" dedi. "Fletcher böğle bi şey yok diyo. Ona bakılırsa, ha bu Ladislaw denen gencin kimin çocuğu olduğunu tekrar tekrar ıspatlamışlar, ha benim Fens bataklığından doğduğumu; mahkemeden elleri boş dönerler, Ladislaw tek guruş alamazmış."

Mrs. Dollop öfkeyle atıldı: "Sen dur bakalım şimdi! Eğer annesiz kalmış çocuklara yardım etmekte yasaların elinden gelenin hepsi buysa, şükürler olsun ki Tanrı benim yavrularımı erkenden Kendi yanına aldı. Demek, annelerimiz babalarımız kimmiş fark etmiyor. Ama ben, senin gibi akıllı bir adamın, bir avukatın sözüne, başka bir avukata da sorup sual etmeden kulak asmasına şaştım doğrusu, Mr. Dill. Herkes bilir ki bir meselenin daima en azından iki yanı var; söyleyin bakalım bana, öyle olmasa mahkemelere başvuran hiç kimse çıkar mıydı? Her tarafta, her şey hakkında bunca yasa dururken, kimin çocuğu olduğunuzu ispatlamanın bir faydası yoksa eğer, yasaydı, mahkemeydi, bunlar masaldan başka bi şey değil demektir. Fletcher istediği kadar öyle desin, ama sen Fletcher, Fletcher diye tutturup durma *bana*!"

Meyhanenin borç defterinde kabarık bir borç hesabı olduğundan Mr. Dill, Mrs. Dollop'un paylamalarına her zaman boyun eğerdi; şimdi de, alay edermiş gibi yaparak ama aslında, avukatlara taş çıkaracak bir kadın işte, diye övdüğünü belli edecek şekilde güldü.

"İnsanların dediği hepten doğru; makemeye gedince, işin içine paradan başga şeyler de garışıyo" dedi camcı Crabbe. "Ölüp giden şu zavallı adam var ya, ağnadığım gadarıyla bi vakitler Bulstrode'dan çok daha efendiden biriymiş o."

"Daha efendiden biriymiş ha! Eminim öyleydi" dedi Mrs. Dollop; "duyduğuma göre, ondan çok daha hoş bir adammış hem de. Vergi tahsildarı Mr. Baldwin geldiğinde ona söylemiştim; nah, şurda, sizin oturduğunuz yerde dikilmiş, ayakta duruyordu; bana, 'Bulstrode bu kasabaya getirdiği paraların topunu hırsızlık ve dolandırıcılıktan kazanmış' demişti; ben de ona, 'Bilmediğim bir şey değil ki bu, Mr. Baldwin; o adamın buraya, Mezbaha Sokağı'na, gelip başımı soktuğum evimi satın almaya kalkıştığı günden beri, ne zaman yüzünü görsem, kanım tepeme sıçrıyor. İnsanlar hamur

teknesi renginde bir yüzle karşınızda durup gözlerini size dikerek içinizi okuyacakmış gibi bakmazlar boş yere' demiştim. Aynen böyle söylemiştim; Mr. Baldwin şahidimdir."

"Doğru söylemişiniz hemi de" dedi Mr. Crabbe. "Çünküm, ağnadığım gadarıyla bu Raffles dinen adam yeni ölmüş; Lowick'te kilise mezarlığında yatıyomuş; tamam, tamam da, bu adam bi vakitler güçlü guvvetli, eli yüzü temiz, herkesçe sevilen, hoş soğbet biriymiş ve de ağnadığım gadarıyla o mezarı nasıl boylamış, bunu bilip ağnadığım gadarıyla heç *bilmemeleri* gereken başka şeyler de bilen kimseler vağmış."

Crabbe'deki zihin karışıklığını gören Mrs. Dollop hafifçe küçümseyen bir tavırla, "Sana katılıyorum!" dedi. "Bir adamı kandırıp ıssız bir eve götür ve o yöre halkının yarısının hastane ve de hasta bakıcı masraflarını ödeyebilecek biriyken, tutup hastanın başında gece gündüz sen otur; bir de, her şeyi yapacak tıynette olduğu herkesçe bilinen bir doktordan başka hiç kimseyi yanına yaklaştırma; ayrıca, ancak güçbela geçinecek kadar fakirken, o doktorun cepleri birden parayla dolsun ve kasap Mr. Byles'ten geçen Michaelmas'tan beri, on iki aydır aldığı en iyisinden bir sürü etin birikmiş tüm borcunu birden ödeyiversin; işler böyleyken kimse gelip de bana, Dua Kitabı'nda yeri olmayan başka bir şeyler dönmüştür orda, diye söz etmesin; ayakta dikilip gözlerimi yumarak düşünüp durmama gerek yok benim."

Mrs. Dollop çevresindekilere üstünlük taslamaya alışmış bir meyhane sahibesinin tavrıyla etrafına bir göz gezdirdi. Müşterileri arasında daha cesur olanlar hep bir ağızdan onu onayladıklarını belirttiler; ama Mr. Limp içkisinden bir yudum aldı; Mrs. Dollop'un sözlerinin yakıcı gücü sanki zekâsını kurutup yok etmiş de aklı başına ancak boğazını biraz daha fazla ıslatıktan sonra geri gelmiş gibi, avuçlarını birleştirerek ellerini dizlerinin arasına sıkıştırdı ve uykulu gözlerle düşünceli düşünceli ellerine bakıp durdu.

Boyacı, "Neden adamı mezardan çıkarıp Savcı beyi çağırmıyolar kim?" dedi. "Her zaman yapılan bi şey bu. Eğer işin içinde bi hainlik varsa, ortaya çıkarabilirler belkim."

Mrs. Dollop üstüne basa basa, "Çıkaramazlar, Mr. Jonas!" dedi. "Doktorların ne mal olduklarını iyi bilirim ben. Yaptıklarını örtbas edebilecek kadar kurnazdır onlar. Hele insanlar daha doğru dürüst son nefeslerini vermeden herkesi kesip doğrayan bu Dr. Lydgate –

onun itibar sahibi kimselerin cesetlerini açıp içine bakmasındaki sebep besbelli zaten. Hiç şüpheniz olmasın, öyle ilaçlar biliyordur ki o, kokusunu ne içerken ne de içtikten sonra duyar ya da görebilirsiniz. Bakın, ben kendim de Dr. Gambit'in yazdığı damlaları gördüm; bizim dernek doktoru ve iyi bir insandır Dr. Gambit; yaptırdığı doğumlarla Middlemarch'ta öteki doktorların hepisinden daha fazla canlı bebek dünyaya getirdi o; dediğim gibi, ben öyle damlalar gördüm ki, bardağın içinde mi dışında mı belli olduğu yok ama ertesi gün insanı karın ağrısıyla kıvrandırıyor. Bu yüzden kendi aklınızla karar verin derim ben. Bana bir şey demeyin! Benim tek söyleyeceğim, şükürler olsun ki bu Dr. Lydgate'i bizim derneğe doktor yapmadılar. Yoksa şimdiye kadar bir sürü ana kuzusu hapı yutmuştu."

Dollop'un yerinde konuşulup tartışılan bu konular, kasabanın tüm toplumsal kesimlerinde sürüp giden konuşmaların da ortak konusu olmuş, bir yandan Lowick'in rahip evine, öte yandan Tipton Grange'e kadar taşınmış, tüm ayrıntılarıyla Vincy ailesinin kulaklarına gelmiş, Mrs. Bulstrode'un dostları tarafından, "zavallı Harriet" sözleriyle üzgün üzgün görüşülmüş ve bunların hepsi, Lydgate henüz insanların kendisine neden tuhaf tuhaf baktıklarını tam anlamadan, Bulstrode henüz sırlarının açığa çıktığından kuşkulanmaya başlamadan önce olmuştu. Bulstrode eskiden de komşularıyla pek yakın ilişkileri olan bir adam değildi, bu yüzden onların kendisinden niçin uzak durduklarını anlamadığı gibi, yadırgamıyordu da; ayrıca, artık Middlemarch'tan ayrılmasına gerek kalmadığına karar verdiğinden, daha önce askıya aldığı birtakım işleri yoluna koymak için çıktığı seyahatlerden dolayı bir süredir ortalıkta göründüğü de yoktu.

Karısına, "Bir iki ay içinde Cheltenham'a gideriz. Havasıyla kaplıcaları yanında, Cheltenham büyük manevi yararları da olan bir yerdir; orada geçireceğimiz altı hafta bizim için fevkalade dinlendirici bir değişiklik olacak" demişti.

Bulstrode manevi yararlara gerçekten inanırdı; şimdi hayatını Tanrı'ya eskisinden daha çok adaması gerektiğini düşünüyor; kendi kendine "farazi" dediği o son zamanlardaki günahlarını bağışlaması için Tanrı'ya, "eğer günah işlemişsem" diye başlayan "farazi" dualar ediyordu.

Hastane işine gelince, Raffles'ın ölümünün ardından ani bir fikir değişikliği göstermekten korktuğundan, o konuda Lydgate'e

daha fazla bir şey söylememeye karar vermişti. Bu arada için için Lydgate'in hasta hakkındaki talimatlarına bile bile uyulmadığından kuşkulandığına inanıyor, böyle bir kuşku duyduğuna göre, bunun gerisinde bir neden bulunduğundan da kuşkulanmış olmalı diye düşünüyordu. Ama Lydgate'e, Raffles'ın geçmişine ilişkin hiçbir şey belli edilmemişti; Bulstrode onun kesin olmayan bu kuşkularını güçlendirecek herhangi bir davranışta bulunmamaya çalışıyordu. Bir tedavi yönteminin hastayı kesin olarak ya kurtaracağı ya öldüreceği yolundaki görüşe gelince, Lydgate'in kendisi dogmatik saydığı bu görüşe sürekli karşıydı; onun bu konuda konuşmaya hakkı olamazdı; üstelik, sessiz kalması için ortada güçlü nedenler vardı. Bu yüzden Bulstrode, Tanrı'nın lütfuyla kendini güvende hissetmekteydi artık. Fena halde telaşlanıp korktuğu tek olayı, bir gün tesadüf eseri Caleb Garth'la karşılaştığında yaşamıştı, ama o zaman da Caleb şapkasını çıkararak ciddice bir tavırla selam verip yanından geçmişti.

Bu arada Middlemarch'ın önde gelen erkekleri arasında Bulstrode'a karşı güçlü bir muhalefet oluşmaktaydı.

Kasabada bir kolera vakasının görülmesi üzerine acil önem kazanan halk sağlığı konusunda Belediye Meclisi salonunda bir toplantı yapılacaktı. Parlamento'dan alelacele bir yasa geçmiş, koleraya karşı önlemler alma görevi belediyelere verilmişti. Bu yasanın yürürlüğe girdiği günden beri Middlemarch'ta sağlık işlerinin denetimi, üyeleri bu iş için atanan bir kurul tarafından yürütülmekteydi ve o zamana kadar da, kurulun Liberal ve Muhafazakâr üyeleri gerekli pek çok temizlik hizmetleri ve hazırlıklar üstünde anlaşmışlardı. Şimdiki sorun, koleradan ölenlerin kasabanın dışında gömüleceği bir arazinin halka vergi salmak suretiyle mi, yoksa gönüllü yardım toplayarak mı temin edileceğiydi. Toplantıya isteyen herkes katılabilecekti ve toplumun önemli kişilerinin hemen hemen hepsinin orada olmaları bekleniyordu.

Mr. Bulstrode da Kurul'un üyelerinden biriydi ve gönüllü yardım seçeneğini desteklemek amacıyla saat on ikiden az önce bankasından ayrıldı. Gelecek hakkındaki kararsızlığı yüzünden bir süredir geri planda durmuştu; ama bu sabah, ömrünün sonuna kadar kalmayı düşündüğü bu kasabanın kamusal işlerinde gene eski çalışkan ve etkin durumuna dönmesi gerektiğini düşünüyordu. Aynı yöne giden insanlar arasında gözüne Lydgate ilişti; onun yanına gitti, toplantının amacı hakkında konuştular ve içeriye birlikte girdiler.

Anlaşılan önemli kimselerin hepsi onlardan önce gelmişti. Ama ortadaki büyük masanın başına yakın bir yerde hâlâ boşluklar vardı; Bulstrode'la Lydgate oraya yürüdüler. Mr. Farebrother karşıda, Mr. Hawley'ye yakınca bir yerde oturuyordu; doktorların hepsi oradaydı; başkan koltuğunda Mr. Thesiger, onun sağında da Tipton köyünden Mr. Brooke vardı.

Bulstrode'la birlikte yerlerine oturduklarında Lydgate, oradakilerin tuhaf tuhaf birbirlerine baktıklarını fark etti.

Başkan toplantının konusunu ayrıntılarıyla açıkladıktan sonra sözlerini, genel bir mezarlık olarak kullanılacak büyüklükte bir araziyi gönüllü yardım yoluyla satın almanın yararlarını belirterek bitirdi. Ardından Mr. Bulstrode ayağa kalktı; kendi fikirlerini açıklamak için, kasaba halkının bu tür toplantılarda duymaya alışık oldukları tiz, ama alçak ve sakin bir sesle söz istedi. Lydgate o karşılıklı tuhaf bakışları gene görüyordu; Mr. Hawley birden ayağa fırladı ve kararlı, tanınan sesiyle, "Sayın Başkan, bu konuda kimse fikrini söylemeden önce Middlemarch halkının hassas olduğu bir husus üzerinde konuşmak için izninizi rica ediyorum; yalnız ben değil, burada hazır bulunan pek çok kimse bunu, asıl görüşmeler başlamadan ele alınması gereken bir husus saymaktayız" dedi.

Mr. Hawley bir topluluk karşısında konuşurken terbiye gereği o "korkunç dilini" tuttuğu zaman bile, konuşma biçiminin sertliği ve kararlı tavrıyla dinleyenleri ürkütüp sindirirdi. Mr. Thesiger isteği uygun bulunca, Mr. Bulstrode yerine oturdu ve Mr. Hawley devam etti.

"Sayın Başkan, söyleyeceğim şeyleri sırf kendi adıma söylemiyorum; bu kasabadan şu anda burada yanımda oturan en az sekiz hemşerimizin onayı ve özel ricasıyla konuşuyorum. Bizim hepimizin ortak düşüncesi, Mr. Bulstrode'dan yalnızca vergi ödeyen bir vatandaş olarak değil, aynı zamanda efendi insanlar arasında yaşayan efendi bir kimse olarak, bütün kamu görevlerinden istifasının talep edilmesidir ve ben şimdi şahsen kendisinden bunu talep ediyorum. Nitelikleri dolayısıyla yasaların gücünün ulaşamadığı bazı eylemler ve uygulamalar vardır; bunlar aslında mahkemelerce cezalandırabilecek pek çok suçtan daha kötü olabiliyorlar. Efendi, dürüst insanlar, bu gibi eylemlerde bulunan kimselerle bir arada bulunmak istemiyorlarsa, kendilerini onlara karşı ellerinden geldiğince korumaya çalışmak zorundadırlar; ben ve bu meselede

müvekkilim diyebileceğim arkadaşlarım, kendimizi korumakta kararlıyız. Mr. Bulstrode'u yüz kızartacak şeyler yapmış olmakla suçluyor değilim; ama kendisinden ya artık hayatta olmayan ve evinde ölen bir adamın şahsına yönelttiği rezilce iddiaları –yıllarca çok kötü işler yaptığı ve servetini alçakça yollardan kazandığı yolundaki iddiaları– herkesin önünde reddedip yalanlamasını ya da ancak efendi insanlar arasında yaşayan efendi bir insanın yapmasına izin verilecek kamu görevlerinden istifa etmesini istiyorum."

Salondaki tüm gözler, adının geçtiği andan beri duyguları narin bünyesinin neredeyse kaldıramayacağı bir şiddette sarsılmakta olan Mr. Bulstrode'a çevrilmişti. Lydgate'in kendisi de o sırada sanki zayıf bir kehanet hakkındaki korkunç bir yorumla şaşkına dönmüş gibiydi; ama gene de Bulstrode'a bakıp onun kül gibi olmuş yüzündeki derin ıstırabı görünce, ilk önce acı içindeki bir insanı kurtarmayı ya da rahatlatmayı düşünen doktorluk içgüdüsünün bu yaşlı adama karşı yüreğinde uyanan öfke ve nefreti engellediğini hissetti.

Hayatının aslında başarısız olduğu; şerefine leke sürülen bir adam durumuna düştüğü için şimdiye kadar genellikle kendisinin tekdir ettiği kimselerin karşısında bundan böyle utanç içinde boynunu bükmek zorunda kalacağı; Tanrı'nın artık kendisini terk ettiği ve nefretlerinin haklı çıkmasına bir zafer edasıyla sevinen bu insanların küçümseyici tavırlarına karşı korumasız bıraktığı; suç ortağı adamın hastalığı sırasındaki davranışını kendi zihninde temize çıkarıp vicdanını rahatlatma çabalarının da, aniden ortaya çıkan bir yalanın zehirli dişleri gibi şimdi kendisine çevrilen o kaçamaklı mantık oyunlarının da bir işe yaramadığı –tüm bunlar– insanı öldürmekte başarısız kalarak kulaklarını lanet dalgalarına sürekli açık bırakan bir korkunun derin ıstırabı gibi Bulstrode'un zihninden hızla geçiyordu. Güven duygusu yeniden iyice pekişmişken, hemen ardından herkesin önünde böyle bir teşhire uğrayan bu kişi, kaşarlanmış kaba saba bir suçlu değil, kişiliğinin en güçlü yanı, hayat koşullarının biçimlendirdiği bir üstünlük ve yücelik duygusu olan duyarlı bir insandı.

Ama Bulstrode'da bu duyarlıkla iç içe, şaşırtıcı bir direnme gücü ve zayıf bedeninin her zerresine dağılarak büyük bir hırsla hayatta kalmasını sağlayan inatçı bir irade vardı; şimdiye kadar bu irade bir alev gibi yükselerek tüm dini korkularını dağıtıp yok etmişti ve şu anda bazı kimselerin acıyan bakışları altında sefil bir durumda

otururken bile hafifçe canlanıyor, yüzünün külrengi solgunluğunun gerisinden parıldamaya başlıyordu. Mr. Hawley daha sözlerini bitirmeden ona yanıt vermesi gerektiğini düşündü; bu yanıt, suçlamaya karşı suçlama şeklinde olacaktı. Ayağa kalkıp, "Ben suçsuzum, bütün bunlar uydurma şeyler" demeye cesaret edemezdi. Cesaret etse bile, içindeki o şiddetli ihanete uğramışlık duygusuyla böyle bir şey söylemek, çıplaklığını ucundan çekince hemen yırtılacak çürük bir bez parçasıyla gizlemeye çalışmaktan farksız olurdu.

Birkaç saniye tam bir sessizlik oldu; bu sırada salondaki tüm gözler Bulstrode'a çevrilmişti. O ise iskemlesinin arkalığına iyice yaslanmış hiç kımıldamadan oturuyor, ayağa kalkmayı göze alamıyordu; ellerini iskemlesinin tabanının iki yanına bastırarak konuşmaya başladı. Ama sesi, her zamankinden daha boğuk çıksa da, çok iyi duyuluyor; her cümlenin sonunda sanki soluğu kesilmiş gibi biraz dursa da kelimeleri açık seçik söylüyordu. Önce Mr. Thesiger'e dönüp ardından Mr. Hawley'ye bakarak şöyle konuştu:

"Hıristiyanlık'ın bir hizmetkârı olarak huzurunuzda şahsıma karşı şiddetli bir nefretten kaynaklanan suçlamalara izin verilmesine itiraz ediyorum, efendim. Bana düşmanlık besleyenler ahlaktan nasibini almamış herhangi bir kişinin hakkımda uydurduğu her iftiraya memnuniyetle inanmaktadırlar; vicdanları şahsıma karşı neredeyse taş kesilmiş. Diyelim ki beni hedef alan biri yolsuzluk yapmakla suçlayacak—" Bu noktada Bulstrode'un sesi yükseldi ve sertleşerek neredeyse zayıf bir çığlık gibi çıkmaya başladı: "Fakat bir bakalım kim suçlayacak? Kendileri Hıristiyanlık'a aykırı, hatta rezil rüsva bir hayat yaşayanlar suçlayamazlar, hedeflerine ulaşmak için kendileri de alçakça vasıtalar kullananlar da suçlayamazlar, meslekleri bir sürü yalana dolana dayananlar ve ben gelirimi dünyada ve ahrette en yüce gayelere hasrederken, kendileri şahsi zevk ve sefaları uğruna harcayanlar ise hiç mi hiç suçlayamazlar."

Yalan dolan sözünün hemen ardından mırıldanmalarla ıslık seslerinin birbirine karıştığı, şiddeti gitgide artan bir gürültü yükseldi ve o sırada dört kişi –Mr. Hawley, Mr. Toller, Mr. Chichely ve Mr. Hackbutt– ayağa fırladılar; ama Mr. Hawley'nin aniden kabaran öfkesi ötekilerin hepsini bastıracak şiddetteydi.

"Eğer beni kastediyorsanız, siz ve başka kim isterse, buyurun, mesleki hayatımı araştırın, bayım" dedi. "Hıristiyanlık ya da Hıristiyanlık'a aykırılık meselesine gelince, sizinki gibi boş laflara

dayanan riyakâr bir Hıristiyanlık'ı reddediyorum ben; gelirimi ne şekilde harcadığım konusunda ise şunu söyleyeyim: Benim ahlak anlayışımda dine hizmet ve kendimi elâlemin neşesini kaçıran bir tür evliya gibi göstermek uğruna hırsızları beslemek, insanların çoluk çocuğunu hakları olan mirastan mahrum etmek yoktur. Kılı kırk yaran bir vicdanım varmış gibi yapmıyorum ben, bayım; sizin yaptıklarınızı değerlendirmekte kullanılabilecek derecede ince ayarlı bir ölçü bulabilmiş de değilim henüz. Ama sizi bir kez daha, aleyhinizde ileri sürülen çirkin iddialar hakkında tatminkâr açıklamalar yapmaya, aksi takdirde meslektaş olarak sizinle bir arada görünmek istemediğimiz bütün kamusal görevlerinizden çekilmeye davet ediyorum. Evet, bayım, adı kendisine yalnızca söylentilere dayanarak değil, aynı zamanda son günlerdeki olaylara dayanarak isnat edilen suçlamalardan temizlenmemiş bir adamla birlikte çalışmayı reddediyoruz biz."

Başkan Mr. Thesiger, "Müsaade edin, Mr. Hawley" dedi; Mr. Hawley hâlâ öfkeyle soluyordu; biraz sinirlenerek başını öne eğdi ve ellerini ceplerinden çıkarmadan yerine oturdu.

Başkan şimdi beti benzi atmış titreyen adama döndü ve, "Mr. Bulstrode, bu tartışmayı daha fazla uzatmanın bir yararı yok sanıyorum" dedi; "Mr. Hawley'nin herkesin ortak hissi diye belirttiği fikre ben de katılmak ve şimdi size düşen şeyin, beyan ettiğiniz o dini inancınız uyarınca, mümkünse, kendinizi bu çirkin suçlamalardan temize çıkarmak olduğunu söylemek zorundayım. Kendi hesabıma ben bu hususta size elimden gelen her fırsatı vermeye ve sizi dinlemeye hazırım. Ancak, şunu da belirtmeliyim ki sizin şu andaki tavrınız, benimsediğinizi söylediğiniz ve benim de değer verdiğim dini ilkelere insanı kederlendirecek derecede ters düşmekte. Şimdi, rahibiniz olarak –itibarınızı yeniden kazanacağınızı ümit eden bir kişi olarak– size bu salonu terk etmenizi ve yapılacak görüşmeleri daha fazla engellememenizi tavsiye ediyorum."

Bulstrode bir an durdu, sonra şapkasını yerden alarak ağır ağır ayağa kalktı; ama sendeleyip iskemlesinin kenarına tutununca, Lydgate onun destek almadan yürüyüp gidecek güçte olmadığını açıkça gördü. Bu durumda ne yapabilirdi? Yanındaki bir adamın, kimse yardım etmediği için yere yığılmasını seyredemezdi. Ayağa kalkarak kolunu Bulstrode'a uzattı ve onu bu şekilde salondan çıkardı; ama sırf nazik bir görev ve merhamet duygusuyla yapılmış

olabilecek bu hareket, o sırada ona son derece acı geldi. Kendisini sanki Bulstrode'la arasındaki bir ortaklık anlaşmasına imza atıyormuş gibi hissetti; dışarıdan bakan kimselerin bu ilişkiyi nasıl gördüklerini şimdi çok iyi anlıyordu. Titreyerek koluna yaslanan bu adamın o bin sterlini kendisine rüşvet olarak verdiğini ve birtakım kötü niyetlerle Raffles'ın tedavisine müdahale edilmiş olması gerektiğini düşünmeye başladı. Ulaştığı bu sonuçların hepsi birbirine yakından bağlıydı: Bulstrode'dan aldığı borçtan kasabadaki herkesin haberi vardı ve herkes bunun rüşvet olduğuna ve kendisinin de o parayı rüşvet olarak aldığına inanmaktaydı.

Zavallı Lydgate'in zihni, durumu anlamış olmanın korkunç kıskacı altında kıvranırken, bir yandan da ahlak duygusu onu Bulstrode'u bankasına götürmeye, bir adam yollayıp arabasını getirtmeye ve bekleyip evine kadar ona eşlik etmeye zorluyordu.

Bu arada toplantının konusu hızla bir sonuca bağlandıktan sonra insanlar değişik gruplar halinde ve büyük bir heyecanla Bulstrode –ve Lydgate– olayını tartışmaya koyulmuşlardı.

Bundan önce Bulstrode hakkında yalnızca belli belirsiz birtakım imalar işiten ve geçmişte ona "biraz fazlaca" değer verdiğini düşünerek şimdi büyük rahatsızlık duyan Mr. Brooke her şeyi iyice öğrenmişti artık; bu yüzden, insanların gözünde Lydgate'in içine düştüğü çirkin durumu Mr. Farebrother'la konuşurken ona acıyor ve üzülüyordu. Mr. Farebrother Lowick'e yayan dönecekti. Mr. Brooke, "Binin de, benim arabayla gidelim" dedi. "Ben de o tarafa, Mrs. Casaubon'u görmeye gidiyorum. Dün akşam Yorkshire'dan dönecekti. Beni görünce sevinecek yani."

Böylece yola koyuldular; Mr. Brooke yol boyunca Lydgate hakkında dostça bir tavırla konuşarak onun gerçekten birtakım kirli işlere bulaşmadığını ümit ettiğini söyledi; amcası Sir Godwin'den kendisine bir mektup getirdiğinde onun seçkin bir genç olduğunu görmüştü. Mr. Farebrother pek konuşmadı; derin bir keder içindeydi; insanların doğasındaki zaafları çok iyi bildiğinden, Lydgate'in kendisini utanç verici durumlara düşüren ihtiyaçlarının baskısı altında itibarını koruyabildiğinden pek emin olamıyordu.

Araba konağın bahçe kapısına vardığında, Dorothea ana kapıya giden çakıllı yoldaydı; hoş geldiniz demek için onlara doğru yürüdü.

Mr. Brooke, "Güzel kızım benim" dedi; "bir toplantıdan geliyoruz; sağlık konusunda bir toplantıdan yani."

Dorothea, "Mr. Lydgate de orada mıydı?" diye sordu; pırıl pırıl nisan güneşinin altında başı açık ayakta dururken, son derece sağlıklı ve neşeli görünüyordu. "Hastane konusunda onunla uzun bir görüşme yapıp fikir alışverişinde bulunmak istiyorum. Mr. Bulstrode'la böyle anlaştık."

"Ah, sevgili kızım; çok kötü şeyler duyduk, haberler çok kötü yani" dedi Mr. Brooke."

Mr. Farebrother kendi evine gitmek istediğinden hep birlikte bahçenin içinden kilisenin bahçe kapısına doğru yürürlerken, olup bitenlerin hazin hikâyesini Dorothea'ya baştan sona anlattılar.

Dorothea onları derin bir ilgiyle dinledi; sonra Lydgate'e ilişkin gerçekleri ve söylentileri bir kez daha anlatmalarını rica etti. Kısa bir sessizliğin ardından, kilisenin bahçe kapısında biraz durdu ve Mr. Farebrother'a doğru dönerek güçlü bir sesle, "Mr. Lydgate'in kötü bir şey yapmış olacağına inanmıyorsunuz değil mi? Ben inanmıyorum. Birlikte gerçekleri öğrenip temize çıkaralım onu!" dedi.

SEKİZİNCİ KİTAP
GÜNBATIMI VE GÜNDOĞUMU

BÖLÜM 72

"Çift yüzlü aynalardır sevgi dolu ruhlar,
Önden yansıtırlarken sonsuza kadar giden güzellikleri,
Arkadan geçmişi de tekrarlayıp dururlar."

Dorothea, Lydgate'i rüşvet almak kuşkusundan kurtarmak için o her zamanki sabırsız yardımseverlik duygusuyla hemen harekete geçecekti, ama olup bitenleri Mr. Farebrother'ın sözlerinin ışığı altında etraflıca düşününce, üzülerek biraz beklemeye karar verdi.

Mr. Farebrother, "Nazik bir mesele bu" diyordu. "Bir soruşturma yapmaya nasıl kalkışabiliriz şimdi? Soruşturma, ya hâkimleri, savcıları göreve çağırarak ya da Lydgate'in kendisine sorular sorarak yapılmak zorunda. Bunlardan birincisi için ortada sağlam bir dayanak yok; olsaydı, şimdiye kadar Hawley de o yola başvururdu. Konuyu Lydgate'in kendisine açmaya gelince, itiraf edeyim ki ben böyle bir şeye cesaret edemem. İhtimal bunu şahsına büyük bir hakaret sayacaktır. Onunla doğrudan kendisiyle ilgili meseleler hakkında konuşmanın güçlüğünü birkaç defa yaşadım ben. Ayrıca, iyi bir sonuç alabilmek için, Lydgate gerçekten ne yapmış, önceden onu bilmek gerekiyor."

Dorothea, "Suç olacak bir şey yapmadığından eminim. İnsanların neredeyse hep komşularının düşündüğünden daha iyi olduklarına inanırım ben" dedi. Son iki yıldır en çok etkisi altında kaldığı bazı deneyimleri ona, başkalarının hareketleri hakkında olumsuz yorumlarda bulunmanın yanlışlığını öğretmişti; bu yüzden Mr. Farebrother'a karşı içinde şimdi ilk kez büyük bir hoşnutsuzluk beliriyordu. Onun, duygularının gücüyle tereddütlerinden kurtularak adalet ve merhamet uğruna ateşli bir inançla harekete geçecek yerde, ortaya çıkabilecek sonuçları hesaplayarak ihtiyatlı davranmasını hiç beğenmemişti. İki gün sonra Mr. Farebrother, Mr. Brooke ve Chettam'larla birlikte Konak'ta yemekteydi; hizmetçiler tatlıları getirip odadan çıkmışlardı; Mr. Brooke başı öne düşmüş uyuklarken, Dorothea konuyu yeniden canlanan bir şevkle gene açtı.

"Mr. Lydgate, hakkında bir iftira duymuşlarsa, dostlarının yapmak isteyecekleri ilk şeyin kendisini temize çıkarmaya çalışmak olacağını düşünecek ve bunu anlayışla karşılayacaktır. Bizler hayatın güçlüklerini birbirimiz için azaltmak uğruna değilse, niçin yaşıyoruz ki? Kendi sıkıntılı günlerimde bana yol gösteren, hastalandığımda bana bakan bir insanın sıkıntılarına kayıtsız kalamam ben" dedi.

Dorothea'nın sesi ve tavrı, üç yıl kadar önce amcasının yemek masasında baş köşede otururken olduğundan hiç de daha canlı, daha gayretli değildi; oysa o günden bu yana edindiği deneyimler ona, fikirlerini kararlı bir şekilde ifade edebilmek bakımından daha büyük bir hak kazandırmıştı. Sir James Chettam'sa artık Dorothea'yla evlenmek isteyen o eski çekingen ve uysal damat adayı değil, baldızına büyük hayranlık duyan ama yeniden yanlış bir hayale kapılıp neredeyse Casaubon'la evlenmek kadar kötü bir şey daha yapabilir diye sürekli korkan, kaygılı bir enişteydi. Şimdi çok daha az gülümsüyor; ara sıra "Kesinlikle doğru" dediğinde, bekârlık günlerindekinin tersine, bu sözü genellikle karşı bir fikir ileri sürmek için hazırlık olarak kullanıyordu. Dorothea ondan korkmamak için kendini zorlamak zorunda kaldığını fark ederek şaşırdı; aslında artık en iyi arkadaşı olduğunu düşündüğü için şaşkınlığı büsbütün arttıyordu.

Sir James şimdi Dorothea'yla aynı fikirde değildi. Uyarıcı bir tavırla, "Ama bir başkasının hayatını onun yerine idare etmeye kalkışamazsın, Dorothea" dedi. "Lydgate kendi durumunu biliyordur; en azından yakında öğrenecektir. Kendini temize çıkarabilirse, çıkaracaktır. Ne yapacaksa, kendisi yapmalı."

Mr. Farebrother, "Dostları uygun bir fırsat buluncaya kadar beklemeli, bence" dedi. "Olabilir ya, ben çoğu zaman kendimi o kadar zayıf hissetmişimdir ki, şerefli bir insanın bile –ki Lydgate'in böyle biri olduğuna daima inanmışımdır ben– yoldan çıkıp, çok eskilerde kalmış birtakım rezilce eylemler hakkında susmasını sağlamak amacıyla kendisine az çok dolaylı bir şekilde rüşvet olarak teklif edilen bir parayı alabileceğini tasavvur edebiliyorum. Evet, eğer o kimse birtakım güçlüklerin baskısı altındaysa, eğer bir süredir sıkıntıdan bunalmış durumdaysa –ki eminim Lydgate de bu durumdaydı– böyle bir şeyi düşünebilirim, demek istiyorum. Güçlü kanıtlar olmadıkça, onun hakkında bundan daha kötü

bir şeye inanamam ben. Ancak, bazı hatalar için ilahi gücün çok korkunç bir cezalandırma biçimi vardır ve bu da, isteyen herkes kişisel yorumuyla bu hataları ağır bir suça dönüştürebilme imkânına sahipken, suçlanan kişinin lehine ortada, kendi bilgisinin ve suçsuzluk iddiasının dışında hiçbir kanıt bulunmamasıdır."

Dorothea ellerini kavuşturarak, "Ah, ne büyük acımasızlık!" dedi. "Ve siz, Mr. Farebrother, başka herkes aksini söylerken, o kişinin suçsuzluğuna inanan tek kişi olmak istemezdiniz, öyle mi? Üstelik tanıdığınız bir insanın karakteri onun hakkında size önceden bir fikir verebilecekken."

Dorothea'nın heyecanı karşısında şefkatle gülümseyen Mr. Farebrother, "Ama, sevgili Mrs. Casaubon, karakter mermerden yapılmış katı, değişmez bir şey değil ki. Karakter, yaşayan ve değişen bir şeydir ve tıpkı vücudumuz gibi o da hasta olabilir" dedi.

"Öyleyse, tedavi edilip kurtarılabilir de" dedi Dorothea. "Mr. Lydgate'e yardım edebilmem için bana gerçeği anlatmasını istemekten çekinip korkmuyorum ben. Neden korkayım? Bak, James, o araziyi satın almama izin vermediğine göre, şimdi Mr. Bulstrode'un teklifini kabul ederek Hastane'ye yardım hususunda onun yerini ben alabilirim. Bu durumda, şimdiki planları uygulamaya devam ettiğimiz takdirde iyi sonuçlar alabilme ihtimalimiz nedir, iyice öğrenmem için Mr. Lydgate'le görüşmem gerekecektir. İşte bu bana onun güvenini kazanarak neler olup bittiğini sormam için büyük bir fırsat sağlayacak; belki o zaman gerçek durumu aydınlatabilecek bir şeyler söyleyebilir bana. Ve biz de hep birlikte kendisine arka çıkar, onu bu sıkıntıdan kurtarabiliriz. İnsanlar her türlü cesareti, kahramanlığı övüp göklere çıkarırlar da kendilerinin en yakın komşuları uğruna gösterebilecekleri cesareti önemsemezler." Dorothea'nın gözleri nemli bir ışıltıyla parlıyordu; sesindeki değişiklik amcasını uyandırmıştı; şimdi o da söylenenlere kulak kabartmaya başladı.

Dorothea'nın heyecanlı halinden etkilenip neredeyse görüşünü benimseme noktasına gelen Mr. Farebrother, "Doğru, başkalarını anlayıp duygularını paylaşma konusunda kadınlar bazen biz erkeklerin kolay kolay başaramayacağı şeyler yapabiliyorlar" dedi.

Sir James kaşlarını hafifçe çatarak, "Bence bir kadının ihtiyatlı davranması ve dünyayı kendisinden daha iyi tanıyanların sözünü dinlemesi gerekir. Sonunda ne istersen yap, Dorothea, ama şimdi

gerçekten geri durmalı, şu Bulstrode meselesine hiç bulaşmamalısın. Ortaya daha neler çıkabilir, henüz bilmiyoruz" dedi; sonra dönüp Mr. Farebrother'a bakarak, "Benimle aynı fikirdesiniz, öyle değil mi?" diye sordu.

Mr. Farebrother, "Ben de beklemenin gerçekten daha iyi olacağı düşüncesindeyim" dedi.

Mr. Brooke "Evet, evet, kızım" diye atıldı; tartışmanın hangi noktaya geldiğinin pek farkında değilse de genel olarak duruma uygun düşen bir katkıda bulunabiliyordu. "İnsan kolayca fazla ileri gidebiliyor yani. Fikirlerinin seni sürükleyip peşlerinden götürmelerine izin vermemelisin. Paranı acele birtakım işlere harcamaya gelince, böyle şey olmaz yani. Caleb Garth onarımlarla, drenaj işleri ve bu gibi şeylerle, benim bir hayli içeri girmeme sebep oldu: Şuydu, buydu derken, epeyce paradan çıktım yani. Benim de ayağımı denk almam lazım. Sen de Chettam – bak, sen de arazinin etrafına çit çekeceğim diye bir servet harcıyorsun."

Kendini huzursuz hissetse de, Lydgate'e yardım hevesinin bu şekilde kırılmasına boyun eğen Dorothea, Celia'yla birlikte, şimdi genellikle oturma odası olarak kullandığı çalışma odasına gitti.

"Bak, Dodo, gerçekten James'in sözünü dinle, yoksa başını derde sokarsın" dedi Celia. "Her zaman soktun zaten; aklına eseni yaptığın sürece daima da sokacaksın. Yaşadığın onca şeyden sonra neyse ki başında şimdi James var; yapılacakları artık senin yerine o düşünebilecek. Senin planlarına karıştığı yok; yalnızca aldatılmanı önlemeye çalışıyor. Koca yerine insanın bir enişte sinin olması, işte bu yüzden iyi zaten. Kocan olsa, plan yapmana bile izin vermezdi."

"Sanki ben koca istiyormuşum gibi!" dedi Dorothea. "Benim istediğim tek şey, duygularıma sürekli set çekilmemesi." Mrs. Casaubon gözlerinden öfkeli yaşların boşanmasını önleyebilmeyi hâlâ öğrenmiş değildi.

Celia gırtlağının derininden gelen, her zamankinden de kalın bir sesle, "Yapma şimdi, Dodo; kendinle çelişkiye düşüyorsun bak; önce bir şey söylüyorsun, sonra başka bir şey. Eskiden Mr. Casaubon'a utanılacak derecede boyun eğiyordun; iznim yok dese, sanırım beni görmeye gelmekten bile vazgeçerdin."

Dorothea gözyaşları arasından bakarak, "Boyun eğiyordum elbette, ona karşı görevimdi çünkü; ona karşı duygularımın bir gereğiydi" dedi.

Celia ileri sürdüğü görüşün gücünü iyi bildiğini belli eden bir tavırla, "Öyleyse, neden James'in isteklerine biraz boyun eğmeyi de görev sayamıyorsun? James yalnızca senin iyiliğine olan şeyleri istiyor. Ayrıca, kadınların daha iyi bildikleri şeyler dışında, erkekler elbette ki her şeyin en doğrusunu bilirler" dedi.

Dorothea güldü ve gözyaşlarını unuttu.

"Ben bebekler ve bu gibi şeyler hakkında, demek istiyorum" diye açıkladı Celia. "James'in yanıldığını bilirsem, senin eskiden Mr. Casaubon'a yaptığın gibi yapıp hemen teslim bayrağını çekmem ben."

BÖLÜM 73

"Yüreği yeis yüklü dolaşıp duran Keder,
Gün gelir belki beni de, sizi de ziyaret eder."

Lydgate, Mrs. Bulstrode'a kocasının toplantı sırasında halsiz düştüğünü ama çok geçmeden iyileşeceğini, kendisini daha önce çağırması gerekmediği takdirde, ertesi gün gene uğrayacağını söyleyerek onun kaygılarını yatıştırdıktan sonra doğru eve gitti ve atına binip kimseye görünmemek için kasabadan üç mil uzaklaştı.

Her yanını arı sokmuş gibi acıdan çılgına dönmüştü; aklını, mantığını yitirmekte olduğunu hissediyor, içinden Middlemarch'a ayak bastığı güne lanetler yağdırmak geliyordu. O günden beri başından geçen her şey ona, yüce emellerini yerle bir edecek, itibarını cahil kimselerin gözünde bile bir daha onarılamayacak şekilde zedeleyecek olan bu iğrenç felakete sırf bir hazırlıkmış gibi görünmeye başlamıştı. Böyle öfke anlarında insan, yüreğinin katılaşmasını önleyemez. Lydgate kendisini eziyete uğrayan kişi, başkalarını ise, hayatını, ümitlerini mahveden kimseler olarak görüyordu. Kendisi her şeyin başka şekilde gelişmesini hedeflemişken, onlar hayatına girmiş, onu amaçlarından saptırmışlardı. Evliliği, katıksız bir felaket gibi geliyordu şimdi ona; yalnız kalıp öfkesinin geçmesini beklemeden Rosamond'la karşılaşmak istemiyor, yüzüne bakınca iyice sinirlenip haksız yere ona kötü davranmaktan korkuyordu. Erkeklerin çoğunun hayatında öyle olaylar vardır ki bunları yaşadıkları sırada kişiliklerinin en üstün nitelikleri, o sırada içlerinde beliren arzuları dizginlemekten öte bir şey yapamaz: Lydgate'in yüreğindeki şefkat de şu sırada etkisini, kendisini sevecenliğe yöneltecek bir duygu olarak değil de, yalnızca şefkatsiz bir davranışta bulunmasını önleyecek bir korku şeklinde gösteriyordu. Çünkü perişan haldeydi. Onunki gibi yüce bir uğraştan koparak dünyanın sıkıntılarına karşı ruh köreltici bir mücadele içinde kaybolup giden bir insanın derin acısını ancak düşünce hayatının üstünlüğünü –içinde insanı yüceltecek fikir ve amaçların tohumlarını barındıran bir hayatın

değerini– bilen kimseler anlayabilirler. Suçsuzluğunu kanıtlayamadığı sürece kendisinin alçakça bir şey yaptığından kuşkulanan tüm o insanların arasında yaşamaya nasıl devam edecekti? Haklı bir suçlama karşısında kaçıp gidiyormuş gibi Middlemarch'tan sessizce nasıl ayrılabilirdi? Ama suçsuzluğunu nasıl kanıtlayacaktı?

Az önce toplantıda tanık olduğu sahne, ayrıntılar hakkında fazla bir şey açıklamasa da, kendi durumunu iyice görmesine yetmişti. Bulstrode, Raffles'ın kendisini rezil edecek açıklamalar yapabileceğini düşünüp çok korkmuştu. Lydgate şimdi tüm ihtimalleri birleştirip bir sonuca varabiliyordu: "Bulstrode, Raffles'ın benim yanımda kendisini ele verecek bir şeyler söylemesinden korkuyordu; beni büyük bir minnet altına sokup kendisine bağlamak istedi; birdenbire yumuşayıp bana cömert davranması bu yüzdendi. Ayrıca, hastanın tedavisiyle oynamış, benim talimatlarıma uymamış da olabilir. Korkarım ki uymamış. Ancak, uysa da uymasa da şimdi herkes onun bir şekilde adamı zehirlediğine ve benim de, ona yardım ettiğime olmasa bile, bu suça göz yumduğuma inanıyor. Ama gene de – gene de bu sonuncu suçu işlememiş de olabilir; borç konusundaki fikir değişikliği ise, bana karşı gerçekten yumuşadığı ya da kendisinin iddia ettiği gibi, konuyu yeniden düşündüğü içindir belki. Ne var ki 'belki de' dediğimiz şeyler bazen gerçekten doğru çıkıyor; doğruluğuna kolayca inandığımız şeylerse, bakıyoruz düpedüz yanlışmış. Tüm kuşkularıma rağmen, Bulstrode bu adamla o son ilişkisinde elini kirletecek herhangi bir şey yapmamış da olabilir pekâlâ."

Ne yapacağını bilemediği, acınacak bir durumdaydı. Kendisini temize çıkarmanın dışında, her türlü düşünceyi bir yana bıraksa bile –karşılaştığı omuz silkmeleri, soğuk bakışları, uzak durmaları bir suçlama sayıp bildiği kadarıyla tüm gerçekleri insanlara anlatsa bile– kimi inandırabilirdi ki? Savunmasında tanıklığı da kendisi üstlenerek, "Ben o parayı rüşvet olarak almadım" demek, budala durumuna düşmek olurdu. Olaylar ve gerçekler daima kendi iddiasından daha ağır basacaktı. Ayrıca, ortaya çıkıp kendisiyle ilgili her şeyi anlatsa, Bulstrode hakkında da konuşması gerekecek, bu ise onun aleyhindeki kuşkuları iyice güçlendirecekti. Çünkü acil para ihtiyacını Bulstrode'a ilk bildirdiği sırada Raffles'ın varlığından henüz haberdar olmadığını, o parayı Bulstrode'un kendisine sırf bu ihtiyacı karşılamak için verdiğine safça inandığını, o adama bakmak üzere çağrıldığı zaman Bulstrode'un kendisine borç vermesi için

ortaya yeni bir nedenin çıktığını bilmediğini –tüm bunları– söylemesi gerekecekti. Oysa Bulstrode'un niyetleri hakkındaki kuşkular haksızdı belki de.

Ama hemen ardından kendi kendine, acaba o parayı almasaydım, kesinlikle aynı şekilde hareket eder miydim, diye sordu. Elbette hayır; eğer kendisi o sabah geldiğinde Raffles hâlâ yaşıyor olsa ve tedavinin devam etmesi gerekseydi ve o sırada Bulstrode'un talimatlara herhangi bir şekilde uymamış olduğunu düşünseydi, durumu inceden inceye araştırır, tahmini doğru çıktığı takdirde de o ağır borç yüküne rağmen hastaya bakmaktan hemen el çekerdi. Ancak, eğer herhangi bir para almamış olsaydı, eğer Bulstrode o soğuk iflas tavsiyesinde direnseydi, kendisi adamın öldüğünü gördükten sonra bile, her türlü soruşturmadan kaçınır mıydı? Böyle bir soruşturmanın Bulstrode'a hakaret olacağı düşüncesi –tıpta hiçbir tedavi şeklinin tam güvenilir olmadığı ve kendi önerdiği tedavinin de meslektaşlarının çoğu tarafından yanlış sayılabileceği düşüncesi– kendisi üzerinde aynı güçlü etkiyi yapar ya da gözünde aynı anlamı taşır mıydı?

Olup bitenleri yeniden gözden geçirdiği ve kendisine yönelik tüm suçlamalara direndiği sırada Lydgate'in zihninin bir köşesinde huzurunu kaçıran işte bu düşünceler vardı. Eğer bağımsız durumda olsaydı, dikkatini büyük bir kararlılıkla en çok bu tedavi konusu ile kendisine emanet edilmiş bir hayatı kurtarmak için en iyi, en doğru olduğuna inandığı şeyleri yapması ya da yaptırması gerektiği yolundaki kesin tıbbi kural üzerinde toplardı. Ama kendisi düşünmüş taşınmış ve talimatlarına uyulmamış bile olsa bunun bir suç sayılamayacağı, gününün yaygın anlayışına göre o tedavi usulü tam uygulansaydı da hastanın belki öleceği ve meselenin sırf bir ahlak meselesi olduğu sonucuna varmıştı. Oysa vaktiyle tam bağımsızken kendisi, hastalıklara ilişkin tereddütlerin saptırılıp ahlaki tereddütlere dönüştürülmesine tekrar tekrar karşı çıkarak, "tedavi alanında son derece soyut deneyler bile yapılabilir, çünkü benim işim hayat kurtarmak ve bunu elimden gelen en iyi şekilde yapmaktır. Bilim haklı olarak dogmadan daha titizdir. Dogma, yanlışlara doğruluk belgesi sağlar, oysa bilimin varlık nedeni yanlışlarla savaşmaktır ve bilim bu anlayışı canlı tutmak zorundadır" demişti. Heyhat! Bilimsel anlayış, küçültücü bir borç yükümlülüğü ve bencilce hesaplarla bir araya gelmiş ve büyük itibar kaybına uğramıştı.

Zavallı Lydgate kaderin kendisine reva gördüğü zulüm ve cefaya karşı yeniden alevlenen bir isyan duygusuyla, "Tüm Middlemarch'ta benim gibi kendini sorgulayan bir doktor var mıdır?" diyordu. "Ama gene de, meslektaşlarımın hepsi benden cüzzamlıymışım gibi uzak durmakta haklı olduklarını düşüneceklerdir! Meslek hayatım da, itibarım da yerle bir oldu artık; bunu açıkça görüyorum. Sağlam kanıtlarla temize çıkmam mümkün olsa bile, bu lanet kasabada pek fazla fark etmeyecektir. Ahlaksız damgasını yedim bir kere, aklansam da kimsenin gözünde bir değerim kalmayacak."

Şimdiye kadar bir anlam veremediği bir sürü işaretle karşılaşmış, tüm borçlarını ödeyip bitirdiği ve neşe içinde yeniden kendine güvenmeye başladığı günlerde, kasaba halkının kendisinden uzak durduklarını ya da yüzüne garip garip baktıklarını fark etmiş, ayrıca iki hastasının başka bir doktor çağırdıklarını öğrenmişti. Tüm bunların nedeni açıkça belliydi artık. Aleyhinde genel bir dışlama hareketi başlamıştı.

Lydgate gibi atılgan yaratılışta bir kimse düzeltilmesi olanaksız bir yanlış anlamaya uğramışsa, çaresizlik duygusunun kolayca inatçı bir direnişe dönüşmesine şaşmamak gerekir. Onun köşeli uzun yüzünde ara sıra beliren tehditkâr ifade, oraya rastgele oturmuş anlamsız bir ifade değildi. Canının arı sokmuşçasına yandığı o ilk saatlerde atına binip oralardan uzaklaştıktan sonra kasabaya dönerken, kendisine yapılabilecek en büyük kötülük karşısında bile Middlemarch'ta kalmaya karar verdi. İftiraları kabullenmiş gibi boynunu büküp geri çekilmeyecekti. Sonuna kadar cesaretle direnecek, korktuğunu düşündürebilecek herhangi bir harekette bulunmayacaktı. Bu direnme gücünün yanında gönül yüceliğinin de desteğiyle, Bulstrode'a duyduğu minnettarlığı tam anlamıyla göstermekte kararlıydı. Bu adamla ilişkisinin kendisini felakete sürüklemiş olduğu doğruydu; ama doğru olan bir şey daha vardı: Eğer o bin sterlini borçlarına yatırmamış olsaydı, Bulstrode'a parasını derhal geri verir, rüşvet kuşkusu bulaşmış bir kurtuluşa kavuşmaktansa, büyük bir yoksulluğa razı olurdu (çünkü unutmayın ki, Lydgate dünyanın en gururlu adamlarından biriydi) ama gene de kendisine yardım eden bu yıkılmış insana sırt çevirmeyecek, bir başkasının aleyhine bağırıp çağırarak kendini kurtarmak gibi zavallıca bir çabada bulunmayacaktı. "Doğru bildiğim şekilde hareket edecek ve kimseye bir şey açıklamayacağım. Beni aç bırakarak

buradan uzaklaştırmaya çalışacaklar, ama—" İnatçı bir kararlılıkla düşünmeye devam ediyordu, ancak artık eve iyice yaklaşmıştı ve yaralanmış, acı içinde kıvranan bir şerefle gururun o dakikaya kadar zihninden uzaklaştırdığı Rosamond düşüncesi, şimdi varlığını ona yeniden hatırlattı ve gelip baş köşedeki yerine tekrar yerleşti.

Rosamond tüm bu olup bitenleri nasıl karşılayacaktı? Lydgate'in ayağında sürümesi gereken başka bir ağır zincir de buydu ve zavallı adam şu sırada karısının o dilsiz hâkimiyetine katlanabilecek durumda değildi. Yakında nasıl olsa ikisinin de öğreneceği bir sıkıntıyı Rosamond'a anlatmak hiç içinden gelmiyor, olayların gelişmesiyle her şeyin kendiliğinden ortaya çıkmasını beklemenin daha uygun olacağını düşünüyordu.

BÖLÜM 74

"İnayet buyur, bir yastıkta kocamayı ihsan eyle bize."
Tobit Kitabı, *Nikâh Duası*

Middlemarch'ta bir kadının kocası hakkında kötü bir düşünce varsa, o kadın bunu çok geçmeden mutlaka öğrenirdi. Kadının yakın arkadaşlarından hiçbiri aralarındaki dostluğu, arkadaşına kocası hakkında bilinen ya da inanılan o tatsız gerçeği açıkça söyleyecek kadar ileri götürmeyebilirdi belki; ama düşünceleri boş boş dolaşan bir kadın çıkar da, bunların tümünü birden komşusunun aleyhinde bildiği üzücü bir şey üzerinde toplayıp çalıştırmaya başlarsa, kendisini konuşmaya teşvik eden değişik birçok ahlaki etken hemen harekete geçerdi. Bunlardan biri açıksözlülüktü. Middlemarch'lıların dilinde açıksözlülük, önünüze çıkan ilk fırsatta güler bir yüzle dostlarınıza beceriksiz olduklarını, davranışlarını ya da tutumlarını beğenmediğinizi söylemek demekti; böylesine sağlıklı bir açıksözlülük, asla fikri soruluncaya kadar bekleyemezdi. Başka bir etken de, doğrucu Davut'luktu; aslında geniş kapsamlı olan bu söz bizim kullandığımız bağlamda, bir kadının, kocasının bizim bildiğimiz kişiliğinin hak verdireceğinden daha fazla mutluymuş gibi görünmesine ya da genel olarak hayatından çok memnunmuş gibi davranmasına karşı canla başla yürütülen bir itiraz anlamına geliyordu: Durum zavallı kadına hafifçe çıtlatılmalıydı ki gerçekleri bilsin ve artık başlığının güzelliğiyle ve akşam yemeği davetlerinde hafif yemekler ikram ederim ben gibi sözlerle herkese kurum satmaya kalkışmasın. Ama o etkenlerin en güçlüsü, dostların ahlakça gelişmelerine –buna bazen ruhsal gelişme deniyordu– gösterilen yakın ilgiydi ve böyle bir gelişmenin sağlanmasında, gözler odadaki koltuk, kanepe türünden eşyalara dikilerek düşünceli düşünceli edilen iç karartıcı sözlerin, aslında söylenecek başka şeyler de bulunduğunu ama bir dostun duygularına saygı yüzünden bunların söylenmeden kalacağını ima eden tavırların son derece yararlı olabileceği düşünülürdü. Genel olarak denebilir ki, kasabada ateşli bir hayırseverlik ruhu harıl harıl

çalışır, erdem sahibi tüm kadınları sırf iyiliğini istedikleri komşu bir kadını mutsuz etmek için göreve çağırırdı.

Middlemarch'lı kadınlar arasında evliliklerinde yaşadıkları değişik talihsizlikler dolayısıyla bu tür ahlak dersi heveslisi kadınların dikkatlerini üzerlerine Rosamond ile halası Bulstrode kadar kolayca çekebilecek başka hiç kimse yoktu denebilir. Mrs. Bulstrode sevilmeyen bir kişi değildi; o zamana kadar kadın ya da erkek, hiç kimseyi bile bile kırıp incitmemişti. Erkekler eskiden beri onun eli yüzü düzgün, neşeli bir kadın olduğunu düşünür, Bulstrode'un eş olarak kendisi gibi dünya zevklerini küçümseyen beti benzi soluk, kasvetli bir kadın yerine, Vincy'lerin kanlı canlı kızını seçmiş olmasını, onun bilinen iki yüzlülüğünün başka bir göstergesi sayarlardı. Kocası hakkındaki rezalet ortaya çıkınca, bunların hepsi, "Ah, zavallı kadın! Kendisi gün ışığı kadar açık ve dürüsttür; emin olun, kocasının kötü olabileceğinden *asla* kuşkulanmamıştır o" dediler. Yakın kadın arkadaşları ise, "zavallı Harriet" diye uzun uzun ondan söz ettiler; her şeyi öğrendiğinde neler hissedeceğini, şu ana kadar neler öğrenmiş olabileceğini tahmine çalıştılar. İçlerinden hiçbirinin ona herhangi bir kini garezi yoktu; tam tersine, hepsinin yardımseverlik damarları kabarmıştı; bu koşullarda Harriet neler hissetse, nasıl davransa daha iyi olur, şimdi kaygı içinde bunları düşünüp bulmaya uğraşıyor; tüm hayal güçlerini çalıştırarak onun Harriet Vincy olduğu günlerden bugüne kadarki hayatını ve karakterini gözden geçiriyorlardı. Bu inceleme sırasında, geleceği halasınınkiyle aynı felaket tehdidi altında bulunan Rosamond'un sıkıntılarıyla da ilgilenmeleri kaçınılmazdı. Halası gibi onu da Middlemarch'ın köklü Vincy ailesinin kasabaya dışarıdan gelen bir erkekle evlenmek bahtsızlığına uğramış bir kızı saydıkları halde, Rosamond'u daha sert eleştiriyor, ona daha az acıyorlardı. Evet, Vincy'lerin bazı zayıf yanları vardı ama bunlar önemsiz şeylerdi; onların geçmişinde, "araştırılsa bulunacak" kötü hiçbir şey yoktu. Mrs. Bulstrode asla kocasına benzemezdi; Harriet'in kusurları, zararı yalnız kendisine dokunan kusurlardı.

Mrs. Hackbutt küçük bir arkadaş toplantısında konuklarına çay hazırlarken bir yandan da, "Harriet eskiden beri gösterişi sever; dindarlığını sırf kocasına ayak uydurmak için öne çıkarmaya başladı o" dedi. "Bir zamandır herkese, evine Riverston'dan falan rahipleri ve daha bilmem kimleri davet ettiğini söyleyerek Middlemarch'a tepeden bakan havalara girmeye çalışıyor."

Mrs. Sprague, "Bu yüzden suçlayamayız ki onu; Bulstrode'dan uzak durmak istedikleri için kasabanın en iyi ailelerinden pek kimsenin evlerine uğradığı yok çünkü; Harriet de oturup birlikte yemek yiyeceği seçkin birileri olsun ister evinde elbette" dedi.

Mrs. Hackbutt, "Mr. Thesiger bugüne kadar Bulstrode'u hep destekledi; şimdi pişman olmuştur sanırım" dedi.

Mrs. Tom Toller, "Ama aslında onu hiç sevmezdi – bu herkesin bildiği bir şey. Mr. Thesiger asla aşırılığa kaçmaz, İncil'in ilkelerine göre hareket eder. Mr. Bulstrode'u eskiden beri Mr. Tyke gibi, Protestan ilahi kitaplarını kullanıp sözümona mütevazı bir din anlayışına bağlı rahipler beğeniyor ancak" dedi.

Mrs. Hackbutt, "Anladığıma göre, Mr. Tyke olanlara çok üzülüyormuş. Üzülür elbette; söylenenlere bakılırsa şimdiye kadar Tyke ailesinin yarısını hep Bulstrode besleyip durmuş" dedi.

Yaşlıca bir kadın olan Mrs. Sprague'in modası geçmiş fikirleri vardı. "Ve bu da Rahip Tyke'ın dini ilkelerine itibar kaybettirecek bir şey elbette. Middlemarch'ta insanlar artık uzun bir süre Metodist mezhebine mensup olmakla övünemezler" dedi.

O zamana kadar susup dinlemekle yetinen şahin yüzlü Mrs. Plymdale, "Bence insanların kötü davranışlarının suçunu onların dini inançlarına yüklemekten kaçınmalıyız" dedi.

"Ah, şekerim, unutuyoruz bak; bunları senin önünde konuşmamalıydık" dedi Mrs. Sprague.

Mrs. Plymdale kızararak, "Emin olabilirsiniz; benim taraflı davranmam için ortada hiçbir neden yok. Doğru, Mr. Plymdale, Mr. Bulstrode'la ilişkilerinde hep dostça davrandı ona; Harriet Vincy ise, onunla evlenmeden çok önceden arkadaşımdı benim. Ben kendi düşüncelerimden hiç şaşmadım ve Harriet yanıldığı zaman da hatasını her zaman bildirdim zavallıya. Gene de, din konusunda şunu söylemem gerekiyor: Mr. Bulstrode dindar bir insan olmasaydı bile, her ne yapmışsa, ondan daha kötüsünü bile yapabilirdi. Dindarlıkta biraz aşırı gittiğini kabul ediyorum; ben kendim ılımlı olmayı severim. Ama doğruya doğru. Mahkemelerde sürünen kimselerin hepsi de aşırı dindar değillerdi ya."

Mrs. Hackbutt ustaca çark edip, "Eh, benim söyleyeceğim şu: Mrs. Bulstrode kocasından ayrılmak zorunda şimdi" dedi.

"Bence doğru olmaz bu. Biliyorsunuz, iyi günde de, kötü günde de terk etmemek üzere evlendi onunla" dedi Mrs. Sprague.

Mrs. Hackbutt, "Evet de, kötü denen şey, evlendiğiniz adamın hapishanelik biri olduğunu öğrenmek anlamına gelmez asla" dedi. "Böyle bir adamla birlikte yaşamak nasıl olur, bir düşünsenize! Ha zehirledi, ha zehirleyecek beni, diye korku içinde bekle dur artık."

Mrs. Tom Toller, "Evet, evet; böyle erkekler iyi eşlerle evlenir, o eşler de kocalarına iyi bakıp hizmette kusur etmezlerse, onları suç işlemeye teşvik oluyor bu bence" dedi.

"Ve zavallı Harriet her zaman iyi bir eş oldu" dedi Mrs. Plymdale. "Kocasını erkeklerin en iyisi sayar o. Doğru, kocası da asla onun bir dediğini iki etmemiştir yani."

"Eh, bakalım Harriet ne yapar, göreceğiz" dedi Mrs. Hackbutt. "Henüz hiçbir şeyden haberi yok zavallının. Ümit ediyorum ki herhangi bir yerde karşılaşmayız; kocası hakkında ağzımdan bir şey kaçırırım diye korkudan ödüm patlar sonra. Kulağına herhangi bir imalı söz falan gitmiş midir sence?"

Mrs. Tom Toller, "Hiç sanmam" dedi. "Adam hastaymış diye duydum; perşembe günkü toplantıdan sonra bir daha evden dışarı çıkmamış; ama Harriet dün kızlarıyla birlikte kilisedeydi ve kızların başlarında yeni Toskana başlıkları vardı; annelerinin başlığında ise bir tüy takılıydı. Dini inançlarının Harriet'in giyim kuşamında bir değişiklik yaptığını hiç görmedim ben."

Mrs. Plymdale bu söze bir parça alınmıştı; "Harriet daima sade ve zevkli giyinir. O tüyü açık eflatuna sırf modaya uysun diye boyatmıştı. Hakkında şu kadarını söyleyim size: Doğru olan neyse, hep onu yapmak ister Harriet" dedi.

Mrs. Hackbutt, "Toplantıda neler geçtiğini öğrenmesine gelince, bunu uzun süre saklayamazlar ondan" dedi. "Vincy'ler biliyor, çünkü Mr. Vincy'nin kendisi de oradaydı. Ona da büyük bir darbe olacak bu: Bir yandan kızı, bir yandan kız kardeşi."

"Evet, gerçekten öyle" dedi Mrs. Sprague. "Hiç kimse bundan sonra Mr. Lydgate'in Middlemarch'ta başını dik tutabileceğini sanmıyor. Tam o adamın öldüğü sırada aldığı bin sterlin konusunda dönen işler öylesine karanlık ve kirli görünüyor ki insanın tüyleri ürperiyor doğrusu."

"Kibirli olmanın sonu işte" dedi Mrs. Hackbutt.

"Ben Rosamond'a halasına üzüldüğüm kadar üzülmüyorum. O kızın bir derse ihtiyacı vardı" dedi Mrs. Plymdale.

Mrs. Sprague, "Bulstrode'lar herhalde artık yurtdışında bir yerlere gider, orada yaşarlar" dedi. "Rezil duruma düşen aileler genellikle böyle yapıyor."

"Harriet'e ölüm kadar ağır bir darbe olur bu; kadıncağız yıkılacaktır" dedi Mrs. Plymdale. "Tüm kalbimle acıyorum Harriet'e. Kusurlarına rağmen, ondan daha iyi pek az kadın vardır. Çocukluğunda da tertipli, son derece zarif bir kızdı; hiç gizlisi saklısı olmayan iyi kalpli bir insandı. Çekmecelerine istediğiniz zaman gidip bakın; hep aynı tertip, aynı düzen. Kızları Kate'le Ellen'i de böyle yetiştirdi. Yabancılar arasında yaşamanın ona ne kadar ağır geleceğini düşünebiliyor insan."

Mrs. Sprague, "Dr. Sprague aynı şeyi Lydgate'lere de tavsiye etmek gerektiğini söylüyor. Ona göre, Lydgate Fransa'dan hiç gelmemeliymiş" dedi.

Mrs. Plymdale, "Rosamond'un işine gelirdi bence bu; onda da bir Fransız hafifliği var. Ama annesinden geçmiş bu ona, kesinlikle halasından değil. Harriet yeğenine her zaman iyi öğütler verdi ve bildiğim kadarıyla, Rosamond'un başka biriyle evlenmiş olmasını tercih ederdi" dedi.

İçinde bulunduğu durum Mrs. Plymdale'in yüreğinde karışık duygular uyandırıyordu. Ortada yalnızca kendisinin Mrs. Bulstrode'la yakın arkadaşlığı yoktu; kocasının o büyük Plymdale boyahanesi, Mr. Bulstrode'la uzun zamandır kazançlı bir iş ilişkisi içindeydi; bu nedenle, bir yandan Bulstrode'un karakteri hakkındaki suçlamaların en ılımlısının doğru olmasını arzu ediyor, öte yandan o adamın suçunu hafife alıyormuş gibi görünmekten korkuyordu. Ayrıca, ailesinin son günlerde Toller ailesiyle kurduğu akrabalık kendisini kasabanın en seçkin çevresinden insanlarla bir araya getirmişti ve bu durum Mrs. Plymdale'i –başka bir anlamda en iyi olduklarına inandığı dini ilkelere bağlılık dışında– her bakımdan sevindiriyordu. Bu ufak tefek zeki kadının vicdanı, "en seçkin" ve "en iyi" diye düşündüğü birbirine zıt kavramları ve son olaylar karşısında kapıldığı üzüntüleri, sevinçleri birbirleriyle uzlaştırmakta bir parça sıkıntı çekiyordu; çünkü tüm bu olup bitenler, burnu havada kimselerin kibirlerini hak ettikleri şekilde kıracak, ama aynı zamanda sevgili arkadaşı Harriet'e ağır bir darbe vuracaktı; oysa kendisi Harriet'in kusurlarını gene onun şimdiki mutluluk ve refah ortamında görmeyi tercih ederdi.

Ancak, bu arada adım adım yaklaşmakta olan felaket zavallı Mrs. Bulstrode'u, Raffles'ın The Shrubs'a son gelişinin ardından için için hissettiği huzursuzluğu giderek artırmanın dışında pek etkileyip sarsmış değildi daha. Kocasının geçmişte Raffles'ı yanında çalıştırıp desteklediği, aralarındaki bu bağ dolayısıyla çaresiz ve rezil duruma düştüğünde ona yardım elini uzatmak zorunda kaldığı şeklindeki açıklamasına güvenmiş, o iğrenç adamın hastalanınca Stone Court'a gelmesinin, Mr. Bulstrode'un gece orada kalıp hastanın başında nöbet tutmasının bu yüzden olduğuna kolayca inanmıştı; ayrıca Mrs. Bulstrode, kocasının gitgide artan bir iyimserlikle, sağlığının artık düzeldiğini ve işine gücüne devam edebileceğini söylediği günden beri safça bir sevinç içindeydi. Evinin bu sakin havası, Lydgate'in Mr. Bulstrode'u toplantıdan hasta olarak getirmesiyle altüst oldu ve bundan sonraki birkaç gün, kaygılarını giderecek kesin açıklamalara rağmen Mrs. Bulstrode, kocasının hastalığının sırf bedensel olmadığına, ortada zihnini etkileyen kötü bir şeylerin bulunduğuna inanarak gizli gizli ağladı. Mr. Bulstrode seslerden ve hareketten çok rahatsız olduğunu ileri sürüyor, karısının kendisine kitap okumasını, hatta neredeyse yanında oturmasını bile istemiyordu; ama Mrs. Bulstrode onun tek isteğinin odasına kapanıp belgeleriyle, kayıtlarıyla uğraşmak olduğundan kuşkulanmaktaydı. Kesinlikle bir şey olmuştu, bundan emindi. Büyük miktarda para kaybına uğramıştı belki; kimsenin kendisine bir açıklama yaptığı yoktu. Toplantıdan sonraki beş gün, kiliseye gitmenin dışında, evden hiç çıkmamıştı; kocasına sormaya cesaret edemediğinden, altıncı gün Lydgate'e, "Mr. Lydgate, lütfen bana karşı açık olun; gerçeği öğrenmek istiyorum. Mr. Bulstrode'un başına bir şey mi geldi?" diye sordu.

O üzücü açıklamayı yapmanın kendisine düşmediğini hisseden Lydgate, "Küçük bir asabi sarsıntı, o kadar" diyerek soruyu geçiştirdi.

Mrs. Bulstrode koca koca kara gözlerini Lydgate'e dikerek, "Peki, sebep neydi?" dedi.

"Toplantı salonlarının havasında çoğu zaman zehir saçan bir şeyler oluyor" dedi Lydgate. "Bünyesi güçlü erkekler buna dayanabilir ama vücutlarının hassasiyeti oranında herkes üzerinde etkisini gösteriyor. Çoğu kez o etkinin tam saatini, dakikasını –daha doğrusu, bünyenin neden belli bir zamanda çöküntüye uğradığını– söyleyebilmek imkânsız."

Mrs. Bulstrode bu karşılıktan tatmin olmadı. Şimdi geriye, kocasının başından bir felaket geçtiğine ve bunun kendisinden saklandığına inanmak kalıyordu; Mrs. Bulstrode bu tür bir gizliliğe şiddetle karşı çıkan yaratılışta bir kadındı. Bazı ziyaretlerde bulunmak amacıyla kocasından, yanında kendisinin yerine kızlarının oturması için izin isteyip hemen kasabanın yolunu tuttu; eğer Mr. Bulstrode'un işlerinde bir şeylerin ters gittiği biliniyorsa, bunun birtakım işaretlerini görebileceğini ya da işitebileceğini tahmin ediyordu.

Önce Mrs. Thesiger'e uğradı, ama onu evde bulamayınca, arabayı bu kez kilise bahçesinin öteki yanında oturan Mrs. Hackbutt'ın evine sürdürdü. Mrs. Hackbutt yukarı kattaki bir pencereden onun yaklaştığını gördü ve Mrs. Bulstrode'la karşılaşmak konusundaki korkusunu hatırlayınca, tutarlı davranmak adına, birini aşağı yollayıp evde olmadığını söyletmesi gerektiğini düşündü, ancak içinde aniden beliren güçlü bir arzuyla bundan vazgeçti: Harriet'le görüşecek ve bu sırada kocası hakkında bildiği şeylerin hiçbirine en ufak bir imada bulunmama kararının heyecanını yaşayacaktı.

Böylece Mrs. Bulstrode misafir odasına buyur edildi; Mrs. Hackbutt onu her zamankinden daha fazla sıkılmış dudaklarla ve ellerini genellikle daha önce fark edilenden daha belirgin biçimde ovuşturarak karşıladı; bunlar onun ağzından bir şey kaçırmamak için aldığı önlemlerdi. Mr. Bulstrode nasıl diye sormamaya kesin kararlıydı.

Mrs. Bulstrode konuya girmek için birkaç söz söyledikten sonra, "Neredeyse bir haftadır kilise haricinde hiçbir yere gittiğim yok. Mr. Bulstrode perşembe günkü toplantıda çok rahatsızlanmış, bu yüzden onu yalnız bırakıp evden çıkmak istemedim" dedi.

Mrs. Hackbutt göğsüne bastırdığı bir elinin sırtını öteki elinin avuç içiyle ovuşturuyor, gözlerini yerdeki halının desenleri üzerinde dolaştırıyordu. Mrs. Bulstrode, "Toplantıda Mr. Hackbutt da var mıydı?" diye ısrarla devam edince, istifini bozmadan, "Evet. O arazi bağış toplanarak alınacakmış sanırım" dedi.

Mrs. Bulstrode, "Ümit edelim de, koleraya yakalanan olmasın ve oraya kimsenin gömülmesi gerekmesin" dedi. "Kolera korkunç bir beladır. Ama ben daima Middlemarch'ın çok sağlıklı bir yer olduğunu düşünürüm. Çocukluğumdan beri buraya alıştığım içindir belki. Gene de şimdiye kadar, yaşamayı buradan daha çok istediğim bir yer görmedim – özellikle de yaşlılığımızda."

Mrs. Hackbutt hafifçe iç çekti ve, "Ben sizin hep Middlemarch'ta yaşamanızı isterim emin olun, Mrs. Bulstrode. Ama gene de kaderimizde neresi varsa, orada yaşamaya tevekkül göstermeyi öğrenmek zorundayız. Ancak, bu kasabada daima sizin için iyi şeyler dileyen insanlar olacaktır eminim" dedi.

Mrs. Hackbutt'ın içinden, "Beni dinlerseniz, size tavsiyem, kocanızdan ayrılın" demek geliyordu ama zavallı kadının yaklaşan fırtınadan da, tepesine düşecek yıldırımdan da habersiz olduğunu açıkça gördüğü için, kendisi onu bu duruma bir parça hazırlamaktan öte bir şey yapamazdı. Mrs. Bulstrode birden çok üşüdüğünü ve titremeye başladığını hissetti. Mrs. Hackbutt'ın sözlerinin gerisinde belli ki olağandışı bir şey vardı; ama evden her şeyi öğrenme arzusuyla çıktığı halde şimdi bu niyetine cesurca devam edecek gücü kalmadığını anlıyordu. Mrs. Hackbutt'a çocukları hakkında sorular sorarak lafı değiştirdi ve Mrs. Plymdale'i görmeye gideceğini söyleyip oradan ayrıldı. Yolda, toplantı sırasında belki Mr. Bulstrode'la her zamanki düşmanları arasında sıra dışı şiddette bir ağız dalaşı olmuştur diye düşünmeye çalıştı. Onlardan biri de Mr. Hackbutt'tı belki de. Gerçekten öyleyse, bu her şeyi açıklardı.

Ancak Mrs. Plymdale'le konuşunca, daha önce içini rahatlatan bu açıklama ona artık akla yakın gelmemeye başladı. Selina arkadaşını merhametle karışık bir sevgi gösterisiyle karşılamıştı; şimdi de kendisinin en sıradan sorularına bile ahlak dersi içeren yanıtlar vermeye çalışıyordu. Onun bu tutumunun, en önemli sonucu Mr. Bulstrode'un sağlığının bozulması olan alelade bir kavgayla herhangi bir ilgisi bulunamazdı. Mrs. Bulstrode ilkin sorularını herkesten çok Mrs. Plymdale'e sormayı tercih edeceğini düşünmüştü; ancak şaşkınlık içinde görüyordu ki insanın eski bir dostu her zaman sırlarını en kolay açabileceği kimse değilmiş: Araya o sırada hatırlanan başka koşullar altında geçmiş konuşmalar, paylaşılmış duygu ve düşünceler girebiliyordu; ayrıca, ortada bir de uzun zamandır sizin üstünlüğünüzü teslim etmeye alışmış birinden merhamet görmeye, ders almaya karşı duyulan hoşnutsuzluk da vardı. Çünkü dostlarına asla sırt çevirmemekte kararlı olduğunu söylerken, Mrs. Plymdale'in ağzından çıkan kimi yadırganacak derecede yerinde sözlere bakarak Mrs. Bulstrode, o toplantıda her ne geçmişse, bunun şu ya da bu şekilde, bir felaket olduğuna inanmaya başlamıştı; ama her zamanki açıksözlülüğüyle "Ne var senin dilinin altında?"

diye sormak yerine, endişeye kapılarak, daha açık ve kesin bir şey işitmeden oradan uzaklaşmak istediğini fark etti. Kocası hakkında söylediği şeyleri, tıpkı daha önce Mrs. Hackbutt'ın yaptığı gibi Selina'nın da –karşısındaki kimsenin fiziksel bir kusuruna bakmaktan kaçınırcasına– duymazdan geldiğini açıkça gördüğü için, yaşanan felaketin para kaybından daha ağır bir şey olduğunu kesinlikle anlamış ve kafası iyice karışmıştı.

Kaygı içinde, acele vedalaştıktan sonra arabacıya arabayı Mr. Vincy'nin mağazasına sürmesini söyledi. O kısa yol boyunca içindeki belirsizlik duygusu yüzünden korkusu öylesine güçlenmişti ki Mr. Vincy'nin özel muhasebe odasına girdiğinde dizleri titriyordu; genellikle pembe olan yüzü bembeyaz kesilmişti. Masasının başında oturan ağabeyi kız kardeşini karşısında böyle görünce, birden onun da rengi attı; hemen iskemlesinden kalkıp elini tutarak o düşüncesiz aceleciliğiyle, "Tanrı yardımcın olsun, Harriet! Her şeyi öğrendin demek" dedi.

Bu an belki de ardından geleceklerin hepsinden daha kötüydü. Ortalarına gelinmiş bir çabanın nasıl sonuçlanacağını önceden haber veren o kısacık süre, büyük duygusal bunalımlar sırasında bir insanın karakter yapısını ortaya koyan yoğun bir hayat tecrübesiyle doluydu. Belleğinde Raffles'ın anısı olmasaydı, Mrs. Bulstrode hâlâ felaketin sırf parasal olduğunu düşünebilirdi ama şimdi ağabeyinin sözleri ve yüzündeki ifadeden, aklına birden kocasının büyük bir suç işlemiş olabileceği düşüncesi geldi; sonra bu düşüncenin dehşet verici etkisi altında, gözlerinin önünde onun rezil duruma düşmüş hali canlandı; derken, tüm dünyanın gözlerini kendi üstüne çevrilmiş hissederek yaşadığı bir anlık iç kavurucu utancın hemen ardından yüreği bir sıçrayışta onu, hiçbir suçlamada bulunmadan ama keder içinde, utancını ve yalnızlığını paylaşacağı kocasının yanı başına aldı götürdü. Tüm bunlar zihninde –kendini bir iskemleye bırakıp gözlerini tepesinde dikilen ağabeyine çevirirken– göz açıp kapayıncaya kadar sürmüştü ancak. Ölgün bir sesle, "Benim bir şey bildiğim yok, Walter. Neler oluyor?" dedi.

Mr. Vincy parçalar halinde, ağır ağır her şeyi ona açık açık anlattı ve tüm bu rezaletle –özellikle Raffles'ın ölümüyle– ilgili olarak ortada kesinlikle kanıtlanabilecek hiçbir şey bulunmadığını belirtti.

"İnsanlar konuşacaklar" dedi. "Bir kimse jüri önünde suçsuz bulunmuş olsa bile, konuşacak, başlarını sallayacak, anlamlı an-

lamlı göz kırpacaklardır; ayrıca, insanların gözünde çoğu zaman bir kimse suçlu mu, suçsuz mu hiç fark etmez. Yıkıcı bir darbe oldu bu, Harriet – Bulstrode kadar Lydgate'e de zarar verecek bir darbe. Gerçekten ne olmuş, aslında benim de bildiğim yok. Keşke diyorum, Bulstrode'un da, Lydgate'in de adını bile duymamış olsaydık. Sen ömür boyu hep Harriet Vincy kalsaydın, bundan daha iyiydi; Rosamond için de öyle."

Mrs. Bulstrode sesini çıkarmadı.

Ağabeyi incelikten uzak ama anlayışlı bir sevgiyle, "Gene de elinden geldiği kadar metin olmalısın, Harriet. İnsanların *seni* suçladıkları falan yok. Ve ne yapmaya karar verirsen ver, ben daima senin yanında olacağım" dedi.

Mrs. Bulstrode, "Arabaya kadar koluna gireyim, Walter. Kendimi çok bitkin hissediyorum" dedi.

Eve gidince kızına, "Hiç iyi değilim, yavrum; gidip biraz yatmam gerekiyor" demek zorunda kaldı. "Babana sen bak. Beni yalnız bırakın. Akşam yemeğine de inmeyeceğim."

Odasına çıkıp kapıyı kilitledi. Kaderin kendisine tayin ettiği yeni yere sağlam adımlarla yürüyebilecek gücü kazanmadan önce, sakatlanan düşüncelerine, kolu kanadı kırılmış zavallı yeni hayatına alışması için zamana ihtiyacı vardı. Kocasının karakteri yeni bir ışık altında araştırılmıştı; kendisi de onu yargılarken yumuşak davranamazdı: Yirmi yıl boyunca ona güvenmiş, büyük saygı duymuştu; ama bu güven ve saygının birtakım gizlenmiş gerçeklere dayandığı düşüncesi, tüm o yıllara iğrenç bir aldatmaca görünümü veriyordu. Kocası kendisiyle o kötü geçmişini gizleyerek evlenmişti; bu nedenle, yüz yüze bulunduğu en ağır suçlamalara karşı onun masumiyetini savunabilecek durumda değildi artık. Kendisinin gösterişten açıkça hoşlanan dürüst kişiliği, hak edilen bir şerefsizliği paylaşmanın acısını dayanılmaz derecede artırıyordu.

Ama doğru dürüst bir eğitim görmemiş, konuşma biçimi ve alışkanlıkları garip bir yamalı bohça gibi duran bu kadının yüreğinde büyük bir sadakat duygusu vardı. Neredeyse yarım ömür boyunca servetini, başarılarını paylaştığı, kendisini her zaman el üstünde tutan bir adamı –şimdi ceza görecek diye– hiçbir şekilde yüzüstü bırakamazdı. Yüzüstü bırakmanın bir şekli de, yüzüstü bırakılan kimseyle hâlâ aynı sofraya oturmak, aynı yatakta yatmak ve bu sevgisiz yakınlıkla onu sararıp soldurmaktır. Mrs. Bulstrode kapısını

kilitlediği sırada, o kapıyı yeniden açıp aşağıya, talihsiz kocasının yanına gideceğini, onun kederini paylaşacağını ve işlediği suç konusunda ona, seninle birlikte yas tutacak, ama seni ayıplamayacağım, diyeceğini biliyordu. Ancak, gücünü yeniden kazanmak için zamana ihtiyacı vardı; önce hıçkıra hıçkıra ağlayıp içini dökerek hayatta kendisine sevinç ve gurur veren her şeye elveda diyecek duruma gelmesi gerekiyordu. Aşağı inmeye karar verdikten sonra, dışarıdan bakan acımasız bir kimsenin sırf budalalık gibi göreceği birtakım ufak tefek şeyler yaparak hazırlanmaya başladı. Bunlar onun, kendisini gören ya da görmeyen herkese, alçakgönüllülüğe, kibirsizliğe dört elle sarılacağı yeni bir hayata başladığını anlatmak için seçtiği yoldu. Üstündeki tüm takıları çıkardı, sade bir siyah elbise giydi; o çok süslü başlığının yerine, başına sade bir başlık geçirdi; saçlarını iri kavisli örgüler biçiminde toplamak yerine, dümdüz aşağı taradı ve sonunda tam bir sofu kadına benzedi.

Karısının evden çıktığını ve geri geldiğinde iyi olmadığını söylediğini öğrenen Bulstrode da, aradaki o zamanı onunkinden geri kalmayan bir ıstırap içinde geçirmişti. Harriet'in gerçeği başkalarından öğrenmesini istemiş, bunun kendisine her şeyi ona şahsen itiraf etmekten daha kolay geleceğini düşünmüştü. Ama artık olanları öğrendiğini sandığı şu anda, acı içinde sonucun ne olacağını bekliyordu. Kızlarından kendisini yalnız bırakmalarını istemiş, onlar da babalarının bu isteğine boyun eğmişlerdi; yiyecek bir şeyler getirmelerine izin vermiş olsa da, getirdikleri hiçbir şeye elini sürmemişti. Kendini kimsenin merhamet göstermediği bir ıstırapla kıvranarak yavaş yavaş yok oluyormuş gibi hissediyordu. Karısını onun o sevgi dolu yüzüyle belki bir daha asla göremeyecekti. Tanrı'ya sığınsa, oradan da günaha ceza dayatması dışında bir yanıt geleceğe benzemiyordu.

Akşam saat sekizde kapısı açıldı ve içeriye karısı girdi. Başını kaldırıp ona bakmaya cesaret edemedi; gözlerini yere dikip öylece oturdu. Mrs. Bulstrode ona doğru yürürken, kocasının küçülmüş gibi göründüğünü düşündü; beti benzi solmuş, kuruyup ufalmıştı sanki. Yüreğinde yeni bir acıma duygusuyla eski sevgisi sel olup koca bir dalga gibi yükselerek tüm benliğini kapladı; bir elini kocasının oturduğu koltuğun kolundaki elinin üstüne, öteki elini omzuna koydu ve ağır ama sevecen bir sesle, "Kaldır başını bana bak, Nicholas" dedi.

Mr. Bulstrode hafifçe irkildi; gözlerini kaldırarak bir an yarı şaşkınlık içinde karısına baktı: Solgun yüzü, yas giysisi, dudaklarındaki titreme, tüm bunlar kendisine, "Biliyorum, Nicholas" diyordu ve elleriyle gözleri şefkatle hâlâ kendisinin üstündeydi. Birden hıçkırarak ağlamaya başladı; karısı yanına oturdu, birlikte ağladılar. Birbirlerine, ne bundan böyle ortaklaşa göğüs gerecekleri utançtan ne de bu felaketi başlarına getiren olaylardan söz edebildiler. Mr. Bulstrode'un itirafı, sözsüz bir itiraf oldu; karısının sadakati de konuşmadan verilmiş bir sözdü. Harriet Bulstrode açık fikirli bir kadındı ama gene de kocasının da kendisinin de bildiği gerçekleri sözcüklere dökmekten, bir yangının alevlerinden kaçar gibi uzak duruyordu. Ne o kocasına, "Bunların ne kadarı sırf iftira ve asılsız şüphe?" diye sorabildi ne de o, "Ben masumum" dedi.

BÖLÜM 75

"Elimizdeki zevklerin asılsızlığını bilip de elde edemediğimiz zevklerin boşluğunu bilmemek, tutarsızlığa yol açar."
Pascal, *Düşünceler*

Ev haciz tehdidinden kurtulduktan ve o baş belası alacaklılara paraları ödendikten sonra, Rosamond için ufukta yeniden hafif bir neşe ışığı belirmişti. Ama çok sevinemiyordu: Evlilik hayatı ümitlerinin hiçbirini gerçekleştirmemiş, hayallerini yıkmıştı. Şimdiki kısa huzur döneminde Lydgate, aşırı bir hiddete kapıldığı eski sıkıntılı günlerde sık sık Rosamond'a çektirdiği acıları düşünerek dikkat ediyor, karısına yumuşak ve sevecen davranıyordu; ama o da evliliğinin baştaki heves ve heyecanını bir parça kaybetmişti artık. Yaşam tarzlarını değiştirip tutumlu hareket etme konusuna değinmeyi hâlâ gerekli görüyor, karısını bu fikre yavaş yavaş alıştırmaya çalışırken karşılık olarak ondan keşke Londra'ya taşınsak yanıtını alınca, kendini tutup öfkesini belli etmiyordu. Rosamond böyle bir karşılık vermediği zamanlarda kocasını ilgisizce dinliyor, hayatında zaten yaşamaya değer pek bir şey kalmadığını düşünüyordu. Kocasının öfkeli anlarında söylediği küçümseyici sert sözler, başlarda onun kendisinin pohpohlayıp yarattığı o tatlı üstünlük duygusunu derinden yaralamıştı; ayrıca Rosamond, Lydgate'in hayata yanlış açıdan bakmasından ileri geldiğini düşündüğü ve için için son derece itici bulduğu huysuzluğunun, onun şefkat ve sevgisinin değerini düşürdüğünü ve böylece bu içten duyguların, kocasının kendisine yaşattığı mutsuzluğu gidermekte yetersiz kaldığını hissediyordu. Komşularına kıyasla kendilerinin sönük bir hayatları vardı; Rosamond Quallingham'dan da ümidini kesmişti artık; aslında arada bir Will Ladislaw'dan aldıkları mektuplar dışında, gelecekten hiçbir beklentisi kalmamıştı. Dorothea'ya hayranlığını görüp bildiği halde, Will'in Middlemarch'tan ayrılma kararı Rosamond'u düş kırıklığına uğratmış, yüreğini sızlatmıştı; ancak gene de için için sevinerek onun, şimdi değilse bile, eninde sonunda mutlaka kendisine çok

daha büyük bir hayranlık duyacağına inanmaktaydı; çünkü Rosamond, tanıştıkları her erkeğin –daha önce ümidini kesmiş değilse– kendilerini tercih edeceği düşüncesiyle yaşayan kadınlardandı. Mrs. Casaubon iyiydi hoştu, ama Will'in ona olan ilgisi, kendisini tanımadan öncelere giden bir ilgiydi. Rosamond, Will'in şakacı bir eleştiri ile abartılı bir âşık karışımı konuşma biçimine, aslında kendisine karşı daha derin bir duygunun üstü kapalı bir ifadesi diye bakıyor ve onunla birlikteyken, artık büyüsünü yitiren Lydgate'in yaratamadığı gurur okşayıcı, tatlı duygular ve romantik bir heyecan hissediyordu. Hatta Will'in Mrs. Casaubon'a hayranlığını sırf kendisini kıskandırmak için iyice büyüttüğünü bile düşündüğü oluyordu – bu konularda kadınların da, erkeklerin de kendilerini ne hayallere kaptırdıklarını bilmez miyiz? Görüldüğü gibi zavallı Rosamond'un zihni, daha Will oradan ayrılmadan önce bile bu fikirlerle doluydu ve Will'in kendisi için Lydgate'ten çok daha uygun bir eş olacağını düşünüyordu. Aslında bundan daha yanlış bir düşünce olamazdı, çünkü Rosamond'un evliliğinden hoşnutsuzluğu kocasının kişiliğiyle değil, evlilik kurumunun temel koşullarıyla –evliliğin kişisel arzuların bastırılmasını ve hoşgörülü olmayı gerektirmesiyle– ilgiliydi. Ancak, kolayca düşlediği gerçek dışı bir "daha iyi"nin duygusal çekiciliği, Rosamond'u hayal kurmaya yöneltip ona can sıkıntısını unutturuyordu. Hayatının tekdüzeliğine değişiklik katmak için zihninde küçük bir gönül ilişkisi kurmuştu o; buna göre Will Ladislaw hep yakınında bir yerde bekâr yaşayacak, sürekli emrinde olacak ve hiçbir zaman tam açıklamayacağı ama ikisinin de bildiği –ara sıra ilginç sahneler halinde etrafa alev alev ışıklar da saçan– bir tutkuyla kendisine bağlı kalacaktı. Will'in oralardan gitmesi bu yüzden Rosamond'da büyük bir düş kırıklığı yaratmış, Middlemarch'tan bıkkınlığını iyice artırmıştı; başlarda hiç değilse aklında hep öteki güzel hayali –ileride Quallingham'daki aileyle ilişkilerden beklediği zevklerin hayaliyle yaşama seçeneği– vardı. Ancak o günlerden beri evlilik hayatının sıkıntıları derinleşmiş; bunlardan kurtulmanın başka bir yolunu bulamayıp çaresiz kalınca, bir zamanlar hayallerini besleyen o cılız gönül ilişkisi üzerinde daha çok düşünmeye başlamıştı. Kadın olsun, erkek olsun, tüm insanlar yüreklerinde uyanan huzur kaçırıcı belli belirsiz özlemleri, kimi zaman deha, kimi zaman din, çoğu zaman da büyük bir aşk sanarak hazin hatalara düşerler. Will Ladislaw, yarısı Lydgate'e, yarısı kendi-

sine, dostça mektuplar yazmış, Rosamond da bunlara yanıt vermiş, Will'e ayrılıklarının uzun sürmeyeceğini sandığını, çünkü şimdi en büyük arzusunun Lydgate'in Londra'ya yerleşmesi olduğunu, orada her şeyin yoluna girip güzelleşeceğini bildirmişti. İşte tam bu isteğini gerçekleştirmek için sessizce ama azimle işe koyulduğu sırada, kendisini aniden canlandırıp neşelendiren bir haber geldi.

Güzel günlerin müjdecisi bu haber, belediye binasındaki o unutulmaz toplantının hemen öncesinde, Will Ladislaw'un Lydgate'e yazdığı bir mektupla gelmişti: Will mektubunda daha çok, toplumcu bir düzene yönelik planlara duymaya başladığı yeni bir ilgi üzerinde duruyordu; ama bu arada, birkaç hafta içinde Middlemarch'a gelmek zorunda kalabileceğini, aslında bunun kendisi için çok hoş, neredeyse yatılı bir okul öğrencisinin yaz tatili kadar keyifli bir zorunluluk olacağını belirterek, halının üstündeki eski yerinin durduğunu ve eskisi gibi gene bol bol müzik yapabileceklerini ümit ettiğini söylüyordu. Ancak ne zaman geleceği kesin değildi. Lydgate mektubu karısına okurken, Rosamond'un yüzü sanki bir çiçek gibi açılıyor, gittikçe tazelenip güzelleşiyordu. Artık dayanılmaz bulduğu hiçbir şey kalmamıştı: Borçlar ödenmişti; Mr. Ladislaw geliyordu ve Lydgate Middlemarch'tan taşınıp "bir taşra kasabasından çok farklı" olan Londra'ya yerleşmeye ikna edilecekti.

Her şey günlük güneşlik bir sabah gibiydi şimdi. Ama kısa bir süre sonra gökyüzü zavallı Rosamond'un tepesinde kara bulutlarla kaplandı. Lydgate'te, içini paramparça eden, ama karısının yanlış anlayıp ilgisiz kalacağından korktuğu için ondan sakladığı yeni bir can sıkıntısı belirmişti. Rosamond bu sıkıntıyı, kendisinin mutluluğunu bozabilir diye düşündüğü etkenlerden apayrı, son derece üzücü bulup garipsediği bir nedene bağladı: Kocasının her zamankinden daha kötü bir karamsarlık dönemi geçirdiğini, sorularını bu yüzden karşılıksız bıraktığını ve elinden geldiğince kendisiyle karşılaşmamaya çalıştığını görünce, yeni kazandığı o neşeli havanın etkisi altında, o toplantıdan birkaç gün sonra, Lydgate'e hiçbir şey söylemeden, küçük bir akşam yemeği için davetiyeler yazıp gönderdi. Son günlerde insanların kendilerinden sanki uzak durduklarını fark ettiğinden, böyle bir davetin ilişkileri eski durumuna getirmek için akıllıca atılmış bir adım olduğuna inanıyordu. Daveti kocasına, insanlar yemeğe geleceklerini bildirdikten sonra söyleyecek, onu paylayacak ve bir doktorun komşularına karşı nasıl davranması

gerektiği hakkında ona iyi bir ders verecekti; çünkü Rosamond, başkalarının görevleri konusunda son derece ciddi ve sevimli tavırlar takınırdı. Ne var ki davetlilerin hepsi gelmeyi reddetmiş, sonuncu ret yanıtı Lydgate'in eline geçmişti.

Zarfı karısına uzatırken merakla, "Chichely'nin kötü el yazısı bu. Sana ne hakkında yazıyor acaba?" diye sordu. Dorothea kartı göstermek zorunda kalınca, Lydgate sert sert, "Tanrı aşkına, Rosamond, neden bana söylemeden insanlara davetiye gönderiyorsun? Israrla rica ediyorum, bu eve kimseyi davet etmeyeceksin. Herhalde başkalarını da çağırdın ve onlar da ret cevabı verdiler" dedi.

Rosamond sesini çıkarmadı.

Lydgate, "Beni duyuyor musun?" diye hiddetle gürledi.

Rosamond bir kuğunun zarafetiyle başını o yana çevirerek, "Evet, elbette duyuyorum seni" dedi.

Kendini tutamayacağını hisseden Lydgate, ters ters başını arkaya savurarak odadan çıkıp gitti. Rosamond kocasının gittikçe daha çekilmez bir hal aldığını düşündü; onun böyle zorbaca bir tavır takınması için herhangi yeni, özel bir neden gerekmezdi zaten. Daha baştan, eminim o ilgilenmez diyerek kocasının bazı şeyleri kendisine anlatmamaktaki isteksizliği artık düpedüz bir alışkanlık olmaya başlamıştı. Bu yüzden kendisi, o bin sterlin hakkında, enişte si Bulstrode'un borç olarak verdiği dışında hiçbir şey bilmiyordu. Tertius'un o korkunç huysuzluğu ile komşuların kendilerinden açıkça uzak durmaları, Rosamond'un anlayamadığı bir şekilde tam o para sıkıntısından kurtuldukları tarihte başlamıştı. Eğer davetiye gönderdiği kimseler gelselerdi, kendisi de gidip birkaç gündür görmediği anne babasıyla birlikte tüm aileyi aynı yemeğe çağıracaktı. Şimdi başlığını taktı; onlara uğrayacak, ne durumdalar, bir bakacaktı; çünkü içinde birden, sanki ortada, tanıdığı herkesi gücendirmeye niyetliymiş gibi davranan kocasıyla kendisini baş başa yalnız bırakmak için gizli bir anlaşma olduğuna dair bir his uyanmıştı. Akşam yemeğinden sonraki bir saatte annesiyle babası salonda oturuyorlardı. Rosamond'u üzgün bakışlarla karşıladılar; ağızlarından, "Gel bakalım, kızım!" dışında bir söz çıkmadı. Babasını daha önce hiç bu kadar kederli görmemişti; yanına oturdu ve, "Bir şey mi oldu, babacığım?" dedi.

Babası yanıt vermedi, ama Mrs. Vincy, "Ah be evladım, sen hiçbir şey duymadın mı? Yakında senin de kulağına gelir" dedi.

Rosamond'un yüzü bembeyaz kesildi; "Tertius'la ilgili bir şey mi?" diye sordu. Sıkıntı fikrini zihninde hemen kocasının hiçbir anlam veremediği o kederli haliyle ilişkilendirmişti.

"Ah, evet, evladım; evet, onunla. Evlenip başına bu da mı gelecekti? Borçlanmak yeterince kötüydü, ama şimdi bu daha kötü olacak."

Mr. Vincy, "Dur, bakalım, Lucy, dur" dedi. "Bulstrode enişten hakkında hiçbir şey duymadın mı, Rosamond?"

Zavallı kızcağız, sıkıntı sanki daha önce yaşadığı bir şey değil de, ruhunu demir pençeleriyle sıkıp ezen, görünmez bir güçmüş gibi bir duyguya kapılarak, "Hayır, duymadım, baba" dedi.

Babası Rosamond'a her şeyi anlattı, sonunda da, "Bunları öğrenmen senin için daha iyi oldu, kızım. Bence Lydgate bu kasabadan ayrılmalı. Her şey onun aleyhine döndü. Zannedersem çaresiz kalmış. Kötü bir insan olmakla suçlamıyorum onu" dedi. Mr. Vincy o zamana kadar en büyük kusuru hep Lydgate'te bulmaktan yana olmuştu.

Rosamond çok sarsılmıştı. Hiç kimsenin kaderi kendisininki kadar acımasız, kendisininki kadar kötü değilmiş gibi hissediyordu; evlendiği adam çirkin kuşkuların merkezi haline gelmişti. Birçok durumda, ister istemez bir suçun en kötü yanının o suçun yarattığı utanç olduğu düşünülür; ama Rosamond'un, şimdiki sıkıntısının kocasının suç işlediği kesinlik kazandığı takdirde çekeceği sıkıntının yanında hafif kalacağını hissetmesi için çözümleyici, derin bir düşünce tarzı gerekiyordu; bu ise onun hayatında hiç yapmadığı bir şeydi. Tüm utanç verici durum açıkça ortadaymış gibi geliyordu ona. Üstelik bu adamla saf saf hem onun hem de ailesinin kendisine şan ve şeref sağlayacağına inanarak evlenmişti! Her zamanki ağzı sıkılığıyla anne babasına yalnızca, eğer Lydgate benim istediğimi yapsaydı, şimdi çoktan Middlemarch'tan ayrılmıştı, demekle yetindi.

•

Rosamond gidince annesi, "Bu utanca doğrusu iyi dayanıyor kızımız" dedi.

Bitkin durumdaki Mr. Vincy, "Şükürler olsun ki öyle!" dedi.

Ama Rosamond eve yüreğinde kocasının hak ettiğini düşündüğü bir tiksintiyle döndü. Gerçekten ne yapmıştı, ne gibi bir davranışta bulunmuştu Tertius? Bilmiyordu. Neden kendisine her şeyi anlatmamıştı? Konuyu kendisiyle hiç konuşmamıştı; kendisi

ona bir şey söyleyemezdi elbette. Bir ara aklından, babasına rica edip yeniden onların yanına dönmeyi geçirmiş ama biraz düşününce bunun kendisini son derece hazin bir duruma düşüreceğini anlamıştı: Baba evine dönmüş evli bir kadın olarak hayatın hiçbir anlamı kalmazdı o zaman; böyle bir hayatı kesinlikle kendisine yakıştıramazdı.

Bundan sonraki iki gün Lydgate karısında bir değişiklik fark etti ve kötü haberi aldığını anladı. Bu konuda kendisiyle konuşacak mıydı, yoksa suçlu olduğuna inandığını ima eden bir sessizliğe mi gömülecekti? Unutmamamız gerekir ki Lydgate o sıralar, dış dünyayla neredeyse her türlü temasın ruhunda büyük acılara yol açtığı, sağlıksız bir karamsarlık içindeydi. Böyle olunca Rosamond da kocasının suskunluğundan ve kendisine güvensizliğinden yakınmakta haklıydı elbette. Ama içinde bulunduğu acı durumda Lydgate, davranışının mazur görülebileceği düşüncesindeydi; çünkü Rosamond gerçeği öğrendiği halde kendisine bir şey söylemek istemediğine göre, olanları ona anlatmaktan çekinmekte haklı çıkmamış mıydı? Ancak zihninin daha derininden bir ses, kusurun kendisinde olduğunu söyleyip içini huzursuz ettiğinden, karısıyla arasındaki bu sessizlik dayanılmaz gelmeye başlamıştı ona: Karı koca şimdi sanki bir gemi kazasının ardından tutundukları tek enkaz parçası üzerinde sürüklenip giderlerken, gözlerini birbirlerinden kaçırıyormuş gibiydiler.

Lydgate, "Budalanın tekiyim ben. Artık ondan bir şey beklemekten vazgeçmemiş miydim? Dertlenmek için evlenmişim ben, yardım görmek için değil" diye düşündü. Ve o akşam, "Rosamond, seni üzen bir şey mi duydun?" diye sordu.

Rosamond bir süredir her zamanki haline hiç benzemeyen, şevksiz ve ne yaptığının pek farkında olmadan sürdürdüğü dikiş işini elinden bırakarak, "Evet" dedi.

"Ne duydun?"

"Sanırım her şeyi. Babam söyledi."

"İnsanlar benim rezil biri olduğumu düşünüyormuş, bunu mu söyledi baban?"

Rosamond makine gibi hiç düşünmeden dikişine yeniden başlarken, hafif bir sesle, "Evet" dedi.

Bir sessizlik oldu. Lydgate, "Eğer Rosamond'un bana biraz güveni varsa, nasıl bir insan olduğumu biraz biliyorsa, şimdi konuş-

ması ve benim bu suçlamayı hak etmediğime inandığını söylemesi gerekir" diye düşündü.

Ancak, Rosamond parmaklarının cansız hareketlerine devam etti. Olup bitenler konusunda her ne söylenecekse, bunun Tertius'tan gelmesini bekliyordu o. Kendisi ne biliyordu ki? Tertius eğer masumsa, temize çıkmak için neden hiçbir şey yapmıyordu?

Rosamond'un bu sessizliği, kimsenin kendisine inanmadığını –hatta Farebrother'ın bile kendinden yana çıkmadığını– düşünerek zaten acı içinde kıvranmakta olan Lydgate'in yüreğini yeni bir öfke dalgasıyla doldurdu. Karısına o soruları sormaktaki amacı, karşılıklı konuşarak aralarında iyice artan soğuk sis perdesini dağıtmaktı; ama çabasının içerleme ve öfkeyle karşılanıp engellendiğini hissediyordu. Rosamond'un şimdiki sıkıntıya bile öncekiler gibi sırf kendisini etkileyen bir durum diye baktığı belliydi. Karısının gözünde, hep karşı çıktığı şeyleri yapan uzak, apayrı bir insandı o zaten. Birden hiddete kapılarak ayağa kalktı; ellerini ceplerine sokup odada dolaşmaya başladı. Bu sırada içinden gelen bir ses, öfkesini bastırarak Rosamond'a her şeyi anlatması, onu gerçeklere inandırmaya çalışması gerektiğini söylüyordu. Çünkü neredeyse dersini almıştı artık: Rosamond'un huyuna suyuna gitmek zorundaydı ve o anlayış göstermekte kıt davrandığına göre, kendisi daha anlayışlı olmalıydı. Az sonra yeniden onunla konuşmak niyetine döndü; bu fırsatı kaçırmamalıydı. Eğer karısına, ortada kaçmayı değil de, göğüslemeyi gerektiren bir iftira bulunduğunu, şimdiki sıkıntının sırf parasızlıktan ileri geldiğini doğru dürüst hissettirmeyi başarabilirse, o zaman onu, birlik olup ellerinden geldiği kadar az parayla geçinerek bu kötü günleri atlatabileceklerine ve böylece bağımsızlıklarını koruyabileceklerine iyice ikna edebilecekti belki. Almak istediği bellibaşlı önlemleri de anlatacak ve onun durumu gönüllü olarak kabul etmesini sağlayacaktı. Bunu denemek zorundaydı – yapabileceği başka ne vardı ki?

Lydgate odada böyle huzursuz huzursuz ne kadar dolaştı, bilmiyordu; ama Rosamond onun fazla uzattığını hissediyor, içinden, yerine otursa artık, diyordu. Tertius'u yapması gereken şeyleri yapmaya ikna için, o da bunun bir fırsat olduğunu düşünmeye başlamıştı. Şimdiki sefil durumun gerçek nedeni ne olursa olsun, ortada göz ardı edilemeyecek bir korku vardı.

Lydgate sonunda her zamanki yerine değil de, Rosamond'a yakın bir koltuğa oturdu ve o üzücü konuyu yeniden açmadan önce

iyice yaklaşıp ona doğru eğilerek ciddi ciddi baktı. Öfkesini yenmişti artık; şimdi bir daha bulamayacağı bu değerli fırsata yakışır bir ağırbaşlılıkla konuşmak üzereydi. Hatta ağzını bile açmıştı ki, Rosamond birden ellerini indirdi, kocasına bakarak, "Elbette, Tertius—" dedi.

Lydgate, "Elbette ne?" diye sözünü kesti.

"Elbette şimdi Middlemarch'ta kalma fikrinden caymışsındır artık. Burada yaşamaya devam edemem ben. Londra'ya taşınalım. Babam da, herkes de senin için buradan gitse iyi eder diyor. Nasıl bir sefalete katlanmak zorunda kalacaksam, buradan uzakta bir yerde katlanmam daha kolay olacaktır."

Lydgate beyninden vurulmuşa döndü. Kendini zorlayarak hazırladığı o önemli konuşma yerine işte gene tekrar tekrar görüştükleri o eski konuya dönüyorlardı. Bu kadarına dayanamazdı. Yüzü birden değişti, ayağa kalkarak odadan çıkıp gitti.

Lydgate, Rosamond'un kıt anlayışına karşı kendisinin daha fazla anlayış göstermesi gerektiği yolundaki kararında durabilecek güçte biri olsaydı, o akşam daha iyi bir sonuca ulaşılabilirdi belki. Eğer azim ve çabasını ısrarla sürdürebilseydi, karısının direnişini kırabilir, görüşlerini değiştirebilirdi. İnatçı ya da değişik yaratılışta da olsalar, insanların kendilerinden daha güçlü birinden gelecek böyle bir çabaya direnebileceklerine kesin gözüyle bakamayız. O gücün yarattığı fırtınaya teslim olup o sırada değişebilir ve kendilerini heyecanının ateşiyle sarıp sarmalayan bu üstün ruhun bir parçası haline gelebilirler pekâlâ. Ancak zavallı Lydgate'in yüreği acıyla zonkluyordu ve gücü görevini yapmakta yetersiz kalmıştı.

Karşılıklı bir anlayış ve karara atılacak ilk adım, şimdi de eskisi kadar uzak görünüyordu; bu başarısız girişimden sonra o yol tümüyle kapanmış gibiydi hatta. Karı koca farklı fikirlerle yaşamaya devam ettiler; Lydgate ümitsizlik içinde işlerini yapmayı sürdürüyor, Rosamond az çok haklı olarak, onun kendisine acımasız davrandığını düşünüyordu. Tertius'a herhangi bir şey söylemenin yararı yoktu; ama kararını vermişti, Will Ladislaw geldiğinde ona her şeyi anlatacaktı. Genelde ağzı sıkı bir kadın olduğu halde, kendisine reva görülen kötülükleri dinleyip hak verecek birine ihtiyacı vardı.

BÖLÜM 76

"Bağışlama'ya, Merhamet'e, Barış ve Aşka,
Keder anında, herkes el açıp dua eder,
Ve bütün bu erdemli güzel duygulara
Sunarlar yürekten teşekkürler."

"Çünkü Bağışlama bir insan kalbi taşır,
İnsan yüzüdür Acıma'nın da yüzü;
Aşk'ın kutsal bir insan bedeni vardır;
Barış'ınsa her zaman insan kılığıdır süsü."

William Blake, *Masumiyet Şarkıları*

Birkaç gün sonra Lydgate atına binmiş, kendisini Lowick Konağı'na çağıran Dorothea'yı görmeye gidiyordu. Beklemediği bir çağrı değildi bu, çünkü Mr. Bulstrode'dan aldığı bir mektubun hemen ardından gelmişti; Bulstrode, Middlemarch'tan ayrılma hazırlıklarına yeniden başladığını yazıyor, Lydgate'e Hastane konusunda daha önce söylediklerini hatırlatarak, eski niyetinin hâlâ değişmediğini bildiriyordu. Bu hususta yeni adımlar atmadan önce vazife bilip konuyu Mrs. Casaubon'la tekrar konuşmuştu ve Mrs. Casaubon evvelce olduğu gibi şimdi de Hastane işinde Lydgate'in görüşünü almak istiyordu. Mr. Bulstrode, "Fikirleriniz şimdi biraz değişikliğe uğramıştır belki; ancak o vaziyette bile bunları Mrs. Casaubon'a bildirmeniz yerinde olacaktır" diye yazmıştı.

Dorothea, Lydgate'i büyük bir ilgiyle bekliyordu. Her ne kadar daha önce yakını erkeklerin sözünü dinleyip Sir James'in "şu Bulstrode meselesine bulaşmamak" şeklindeki uyarısına uymuşsa da, Lydgate'in içinde bulunduğu güçlük hiç aklından çıkmamıştı; dolayısıyla, Mr. Bulstrode Hastane konusunda kendisine yeniden başvurunca, bunun daha önce yapmaktan alıkonulduğu o görüşme için iyi bir fırsat olduğunu düşünmüştü. Kendisi her ihtiyacı karşılanan rahat evinde oturur ya da bahçesinde ulu ağaçların altında gezinirken, zihni hep başka insanların talihsizlikleri üze-

rinde duruyordu; ama duyguları kilitlenmiş gibiydi. Harekete geçip kendi olanakları dahilinde bir hayır işlemek fikri, "büyük bir tutku gibi hiç aklından" çıkmaz olmuş; yardım ihtiyacındaki bir kişinin hayali gözlerinin önünde açık seçik belirdiği andan itibaren de, o ihtiyacı karşılamak için duyduğu büyük arzu kendi rahat hayatını iyice tatsız bir hale sokmuştu. Lydgate'in suskunluğu hakkındaki uyarılara da, kendisinin genç bir kadın olduğu yolundaki sözlere de kulak asmayacak, onunla görüşecekti; kararını vermişti ve alacağı sonuç hakkında çok ümitliydi. Dorothea'nın yüreğinde başkalarına dostluk ve anlayış gösterme isteği uyanmışsa, genç ve kadın oluşunun ileri sürülmesi ona son derece saçma gelirdi.

Çalışma odasında oturmuş beklerken, belleğinde Lydgate'in iz bıraktığı sahneleri yeniden yaşıyor, bunun dışında bir şey yapamıyordu. Bu sahnelerin hepsinin önemi, Dorothea'nın evliliğiyle ve o evliliğin sıkıntılarıyla ilgili olmaktan ileri geliyordu; ama hayır – aralarında iki sahne vardı ki, belleğindeki bunlara ilişkin Lydgate görüntüsü, iç sızlatacak şekilde karısıyla ve başka bir kişiyle bağlantılıydı. Dorothea'nın o gün yaşadığı acı artık yatışmış, ama zihninde Lydgate'in kendi evliliğini nasıl gördüğüne ilişkin, karısı hakkındaki en ufak bir imaya bile gösterdiği tepkiye ilişkin, tahminlere yol açmıştı. Kendisi o sırada kahverengi çalışma odasından dışarıdaki çimlere ve yaprak dökmeyen ağaçların koyu yeşilinde iyice göze çarpan taze sürgünlere baktığı halde, bu düşünceler hayalinde bir tiyatro sahnesinde geçen olaylar gibi canlanıyor, gözlerine parlaklık, tüm bedenine heyecanlı bir bekleyiş havası veriyordu.

Lydgate içeri girince yüzündeki değişiklik Dorothea'yı neredeyse korkuttu; iki aydır görmediği için aradaki fark çok çarpıcıydı; kilo kaybının yarattığı bir değişiklik değildi bu; sürekli bir gönül kırgınlığıyla çaresiz bir ümitsizliğin genç yüzlerde bile kendini kısa sürede belli eden etkisiydi. Ama Dorothea'nın elini uzatırkenki candan tavrı Lydgate'in kederini hüzne çevirip yüz ifadesini biraz yumuşattı.

Karşılıklı oturdular; Dorothea, "Uzun süredir sizi görmeyi çok istiyordum, Mr. Lydgate; ancak, Mr. Bulstrode Hastane konusunda bana yeniden başvuruncaya kadar bekleyip sizi çağırmadım" dedi. "Hastane'nin yönetimini Sağlık Ocağı'nın yönetiminden ayrı tutmaktaki yararın sizin vereceğiniz karara bağlı olduğunu biliyorum – ya da en azından, Hastane'nin sizin idareniz altında sağlayacağını

ümit ettiğiniz yararların. Bu konuda ne düşündüğünüzü bana anlatmaya eminim ki bir itirazınız yoktur."

Lydgate, "Hastane'yi cömertçe bir bağışla destekleyip desteklememe konusunda karar vermek istiyorsunuz siz. Bu kararı, herhangi bir şekilde benim orada çalışacağıma güvenerek vermenizi vicdanen tavsiye edemem size. Middlemarch'tan ayrılmak zorunda kalabilirim çünkü" dedi.

Rosamond bir kere karşı çıkmayı aklına koymuşsa, kendisinin hiçbir niyetini yerine getiremeyeceğini bilmenin acı ümitsizliği içinde kısa ve açık konuşmuştu.

Dorothea yürekten gelen bir sesle, "Size güvenip inanan hiç kimse yok diye mi? Hakkınızda çıkartılan o talihsiz söylentilerden haberim var. Bunların yanlış olduklarını baştan beri biliyordum ben. Siz şimdiye kadar asla kötü bir şey yapmış değilsiniz. Şerefsizce bir şey yapmazsınız siz" dedi.

Lydgate ilk kez hakkında güven belirten sözler işitiyordu. Derin bir soluk alıp "Teşekkür ederim" dedi ve daha fazla konuşamadı; bir kadının güvenini gösteren bu birkaç sözcüğün kendisini bu kadar derinden etkilemiş olması, hayatında yepyeni, tuhaf bir şeydi.

Dorothea hiç korkup çekinmeden, "Yalvarırım size, her şey nasıl oldu, anlatın bana. Eminim ki gerçekler sizi temize çıkaracaktır" dedi.

Lydgate oturduğu koltuktan birden kalktı; nerede olduğunu unutarak pencereye doğru yürüdü. Şimdiye kadar, olup biten her şeyi –belki de haksız yere Bulstrode'un aleyhine sayılacak kısımların üzerinde fazla durmadan açıklamanın bir yolunu bulabilmek için– zihninden tekrar tekrar geçirmiş, ama her defasında herhangi bir açıklamada bulunmamaya karar vermişti. Şimdi de kendini savunmak için ne söylese insanların kuşkularının değişmeyeceğine inandığı halde, Dorothea'nın sözlerinin etkisi altında, daha önce mantıksız olduğuna karar verdiği bir şeyi yapmayı kabul edeceğe benziyordu.

Dorothea sade bir içtenlikle, "Anlatın, lütfen; o zaman birlikte düşünürüz. Önlenebilme olanağı varken, insanların bir kimse hakkında asılsız yere kötü şeyler düşünmelerine izin vermek günahtır" dedi.

Lydgate nerede olduğunu hatırlayarak pencereden dönünce, Dorothea'nın ciddi, güven dolu, tatlı bir yüzle kendisine baktığını

gördü. İyilik yapmaya can atan yüce bir kimseyle birlikte bulunmak, hayata bakışımızı değiştirir; bizler de her şeyi yeniden daha geniş bir açıdan, daha sakin bir zihinle ve bir bütün olarak görmeye, herkesin bizlere de kişiliğimizin tüm yönlerini hesaba katarak bakacağına, hakkımızda bu şekilde hüküm vereceğine inanmaya başlarız. Böyle bir etki, günlerdir hayata, ellerine düştüğü bir yığın insanın arasında çırpınıp duran bir kimsenin gözüyle bakmakta olan Lydgate'in üzerinde de yavaş yavaş kendini göstermeye başlıyordu. Tekrar yerine oturdu; kendisine inanıp güvenen bir kimseyle birlikte bulunmanın bilinci içinde, eski kişiliğine yeniden kavuşmakta olduğunu hissetti.

"Şimdi keşke almasaydım diyorsam da, ihtiyacım sırasında o parayı bana borç veren Bulstrode'a fazla yüklenmek istemiyorum" dedi. "Herkes ona düşman kesildiği için zaten perişan durumda; sağlığı bozuldu; hayatı pamuk ipliğine bağlı. Ama ben size her şeyi anlatacağım. Bana peşinen inanan, beni sırf kendi dürüstlüğünü kanıtlamaya çalışan bir kimse olarak görmeyen biriyle konuşmak içimi rahatlatacak. Bana karşı adil davrandığınız gibi, başka birine de haksızlık etmezsiniz siz."

"Bundan emin olabilirsiniz" dedi Dorothea. "İzninizi almadan kimseye hiçbir şey söylemeyeceğim. Ama en azından, bana her şeyi açıkça anlattığınızı, sizin hiçbir şekilde suçlu olmadığınızı bildiğimi söyleyebilirim onlara. Mr. Farebrother bana inanacaktır; amcamla Sir James Chettam da inanırlar. Hatta Middlemarch'ta görüşebileceğim başka kimseler de var; her ne kadar beni fazla tanımasalar da söylediklerime onlar da inanacaktır. Benim doğruluk ve adaletten başka bir amacımın olamayacağını bilirler. Sizi temize çıkarmak için her sıkıntıyı üstlenirim. Pek fazla bir işim yok. Şu anda hayatta yapabileceğim bundan daha iyi bir şey olamaz."

Bunları söylerken Dorothea'nın sesi öylesine çocuksu çıkıyordu ki, neredeyse sesin kendisi söylediklerinin hepsini başarıyla yerine getirebileceğinin bir kanıtı diye görülebilirdi. Sevgiyle araştırıp anlamaya çalışan bu kadınca ses, tüm asılsız suçlamalara karşı tasarlanmış bir savunma aracıydı sanki. Lydgate, Dorothea'nın donkişotluk ettiğini düşünmeden, hayatında ilk kez gururu bir yana koyarak kendini anlayışlı, gönlü yüce bir kadına güvenmenin yarattığı o ender güzellikteki duyguya bıraktı ve içine sinmediği halde, sıkıntılarının baskısı altında Bulstrode'dan ilk borç istediği

günden başlayarak Dorothea'ya her şeyi anlattı. Konuşmanın sağladığı giderek artan bir iç ferahlığıyla, o sıralar zihninden geçen düşüncelerden de söz etti: Hastaya uyguladığı tedavinin genelde kullanılan bir tedavi yolu olmadığını, aldığı sonuç karşısında o tedavinin doğruluğu hakkında kuşkuya düştüğünü anlattı; doktor olarak kendi ideal hizmet anlayışı üzerinde durdu; parayı kabul etmesinin, resmen bilinen sorumluluklarını yerine getirmekte değilse de, kişisel eğilimlerinde ve mesleki tavrında kendisini rahatsız eden birtakım değişiklikler yarattığını söyledi.

"Daha sonra öğrendim ki Hawley, kâhya kadını sorguya çekmek için birini Stone Court'a göndermiş ve kadın da hastaya bir hayli konyakla birlikte, onlara bıraktığım şişedeki afyonun hepsini verdiğini söylemiş" diye ekledi. "Ama bunların ikisi de, aslında en iyi doktorların bile önerecekleri sıradan tedavi yollarına aykırı değil. Hakkımdaki kuşkuların bu bakımdan hiçbir hükmü yok; şüpheler, benim para aldığımın ve Bulstrode'un adamın ölümünü istemesinin gerisinde kuvvetli nedenler bulunduğunun bilinmesinden kaynaklanıyor. Bir de, herkes Bulstrode'un o parayı bana hastayla ilgili birtakım yolsuzluklara razı olmam için rüşvet olarak verdiğine – en azından benim rüşveti, dilimi tutmak karşılığında kabul ettiğime– inanıyor. Bunlar tam da, onların zaten inanmak istedikleri ve hiçbir zaman aksi kanıtlanamayacak şeyler olduğundan, büyük bir inatla insanın üzerine yapışıp kalan türden şüphelerdir. Nasıl olmuş da tedavi için benim verdiğim talimatlara aykırı hareket edilmiş, işte bu sorunun yanıtını bilemiyorum. Gene de, Bulstrode'un suç sayılacak herhangi bir art niyeti yoktu belki; hatta talimatlarıma uyulmamasıyla da bir ilgisi olmamıştı belki, yalnızca uyulmadığını bana bildirmekten kaçınmıştı. Ancak, bu hususların insanların inandıkları şeylerle bir ilgisi yok. İnsanın karakterine bakılarak suçlu sayıldığı bir durum bu; şöyle ya da böyle, Bulstrode'un bir suç işlediğine inanılıyor, çünkü o suçu işlemesi için ortada nedenler var; parasını kabul edip aldığım için, beni de onunla aynı karakterde görüyorlar. Yıkıldım ben; tıpkı hastalıktan kavrulmuş bir buğday başağı gibi mahvoldum; bu iş bitti artık; kurtuluş imkânsız."

"Ah, böyle söylemeyin!" dedi Dorothea. "Kendinizi savunmakta karşılaşacağınız güçlükleri anlıyorum. Ancak, tüm bunlar sizin gibi sıradan bir hayatın çok üstünde bir hayat yaşamayı, daha iyiyi bulmayı hedefleyen bir insanın başına gelmişse, artık bir şey yapılamaz

diye eli kolu bağlı oturup duramam ben. Hedefinizin bu olduğunu biliyorum. Hastane hakkında benimle ilk konuştuğunuzda söylediğiniz bir sözü hatırlıyorum: Yüce bir amaca tutkuyla bağlanıp ona ulaşmaya çalıştıktan sonra bunu başaramamanın acısından söz etmiştiniz. Üzerinde bunun kadar düşünüp üzüldüğüm başka bir acı yok benim:"

Lydgate kederinin tüm nedenini anlayacak birini bulduğunu düşünerek, "Evet, hırsla sarıldığım bir amacım vardı" dedi. "Yapacağım her şey farklı olsun istiyordum ben. Gücümün, becerimin buna fazlasıyla yeteceğini düşünüyordum. Ama en korkunç engeller, insanın kendinden başka hiç kimsenin göremeyeceği engellermiş meğer."

Dorothea düşünceli düşünceli, "Farz edelim ki – farz edelim ki Hastane işine şimdiki plana uygun olarak devam ettik ve siz, yalnızca birkaç kişinin dostluğu ve desteğiyle de olsa, Middlemarch'ta kaldınız; o zaman hakkınızdaki kötü duygular yavaş yavaş kaybolup gidecek ve ortaya çıkacak yeni fırsatlar insanlara amaçlarınızın temiz olduğunu göstererek, onları size haksız davrandıklarını kabul etmeye zorlayacaktır. Siz, geçmişte bana sözünü ettiğiniz Louis ve Laennec gibi büyük bir ün kazanabilirsiniz hâlâ; o zaman biz de sizinle gurur duyarız" dedi ve sözlerini gülümseyerek bitirdi.

Lydgate keder içinde, "Kendime eskisi kadar güvenseydim, söylediğiniz olabilirdi belki" dedi. "Beni en çok, hakkımdaki bu iftiraya bir son vermeden sırtımı dönüp buradan kaçmak fikri rahatsız ediyor. Ama gene de hiç kimseden, başarısı bana bağlı bir projeye büyük miktarlarda para yatırmasını isteyemem."

Dorothea içtenlikle, "Böyle bir kaybı göze almaya değer bu bence" dedi. "Bir düşünün. Elimdeki para beni çok rahatsız ediyor; çünkü asıl gönlümde yatan büyük işlerden herhangi birini yapmak için çok azmış; öyle söylüyorlar; ama gene de ihtiyacımdan kat kat fazla. Nereye harcayacağımı bilemiyorum. Yılda yedi yüz sterlin kendi gelirim var; Mr. Casaubon'dan da yılda bin dokuz yüz sterlinlik bir gelir kaldı; ayrıca bankada üç binle dört bin arasında bir para var. Niyetim örnek bir köy kurmaktı; borçlanıp bir arazi satın alacak, borcumu yavaş yavaş zaten ihtiyacım olmayan kendi gelirimden ödeyecektim; ama Sir James ile amcam, bu işten aşırı derecede zararlı çıkabileceğime ikna ettiler beni. Görüyorsunuz ya, şimdi beni en çok sevindirecek şey, kendi paramla bir hayır işi yapmak olacak. Paramın başka insanların hayatlarını kolaylaş-

tırmasını, iyileştirmesini istiyorum ben. İhtiyacım yokken tüm o paranın benim olması, huzurumu kaçırıyor."

Lydgate'in kederli yüzünde bir gülümseme belirdi. Dorothea'nın tüm bunları söylerkenki ciddi bakışı, çocuksu içten tavrı, dayanılır gibi değildi; onun bu tatlı hali, yüce duygu ve davranışları anlamaktaki yeteneğiyle kaynaşarak sevimli, çok güzel bir bütün oluşturuyordu. (Zavallı Mrs. Casaubon'un dünyada büyük yeri ve önemi bulunan daha aşağı tabakadan hayatlar hakkındaki bilgisi pek sınırlı ve bulanıktı; bu konuda hayal gücünün de kendisine fazla bir yardımı olmuyordu.)

Dorothea o gülümsemeyi tasarısının onay ve teşviki anlamında yorumlamıştı. İkna etmeye çalışan bir sesle, "Sanırım söylediklerinizin aşırı titizlikten ileri geldiğini anlıyorsunuz şimdi" dedi. "Hastaneye yardım, yapacağım hayır işlerinin birincisi olur; sizin hayatınızı toparlayıp yeniden mutlu olmanızı sağlamak da, ikincisi."

Lydgate'in yüzündeki gülümseme yavaş yavaş silindi. "Mümkün olsaydı eğer, tüm bunları yapacak paranız da var sizin, iyiliğiniz ve yardımseverliğiniz de" dedi. "Ama—"

Kısa bir süre dalgın gözlerle pencereye doğru bakarak durdu; Dorothea ne gelecek diye sessizce bekliyordu. Sonunda Lydgate ona doğru döndü ve tereddüdü bir yana bırakıp birden, "Neden sizden saklayayım ki? Evlilik bağının ne olduğunu siz de biliyorsunuz. Söyleyeceklerimin hepsini anlayacak durumdasınız" dedi.

Dorothea yürek atışlarının hızlanmaya başladığını hissetti. Onun böyle bir derdi de mi vardı acaba? Ama bir şey söylemeye çekindi; Lydgate hemen devam etti:

"Benim artık kendi başıma bir adım atmam –karımın mutluluğunu düşünmeden herhangi bir şey yapmam– mümkün değil. Tek başıma olsaydım, istediğim gibi hareket edebilirdim ama şimdi imkânsız. Onu mutsuz görmeye dayanamam. Nelerle karşılaşacağını bilmeden evlendi benimle; evlenmeseydi, belki de kendisi için daha iyi olacakmış."

Dorothea acı acı kendi hayatını anımsayarak, "Biliyorum, biliyorum; zorda kalmasanız, onu üzecek bir şey yapacak insan değilsiniz siz" dedi.

"Rosamond aklına koymuş, Middlemarch'ta kalmamızı istemiyor. Buradan gidelim diyor. Burada çektiği sıkıntılar bezdirdi onu." Gerekenden fazla bir şey söylemek istemediği için gene sustu.

Dorothea, az önce üzerinde düşündüğümüz şeyleri ne çabuk unuttunuz dermiş gibi bakarak, "Ama burada kalmanın yararını gördüğü zaman o da—" dedi.

Lydgate sesini çıkarmadı, ama sonra aksi aksi kısaca, "Görmez ki" dedi; bunun nedeni hakkında bir açıklama yapmasının doğru olmayacağını düşünerek, "Aslında ben de hayatımı burada sürdürmek konusundaki tüm hevesimi yitirdim artık" diye ekledi. Bir an durdu ve ardından, yaşadığı güçlükleri Dorothea'nın daha iyi anlamasını sağlamak için yüreğinde aniden uyanan bir istekle, "Gerçek şu ki, Rosamond bu sıkıntıyı hiç beklemediği bir anda öğrendi ve kafası karıştı. Konuyu aramızda karşılıklı konuşamadık. Onun tam ne düşündüğünü bilmiyorum: Benim gerçekten alçakça bir şey yapmış olduğumdan korkuyordur belki. Kabahat bende; ona karşı daha açık olmam gerekiyor. Ama ben de bir zamandır dayanılmaz acılar içindeyim" dedi.

Dorothea, "Gidip onunla görüşebilir miyim?" diye atıldı. "Kendisine yakınlık göstermemi, acısını paylaşmamı ister mi acaba? Ona sizin suç sayılacak bir şey yapmadığınızı, yalnızca kendinizi suçladığınızı söylerim. Dürüst ve adil davranan herkesin gözünde mutlaka temize çıkacağınızı söylerim. Yüreğini ferahlatırım. Ziyaretine gidip konuşabilir miyim onunla, bir sorar mısınız? Daha önce bir kez görmüştüm kendisini."

Lydgate biraz ümitlenerek teklife dört elle sarılırcasına, "Eminim gidebilirsiniz" dedi. "Şeref duyacaktır – hiç değilse sizin bana biraz ilgi gösterdiğinizi anlayıp sevinecektir sanırım. Ziyaretiniz konusunda bir şey söylemeyeceğim; yoksa bu ziyaretle benim isteklerim arasında bir bağ kurabilir. Ona benim söylemem gereken şeyleri başkalarına bırakmanın doğru olmadığını çok iyi biliyorum ama—"

Birden sustu ve çok kısa bir sessizlik oldu. Dorothea o sırada aklına gelen bir şeyi söylemekten kaçındı; karı kocanın kendi aralarında konuşmalarının önünde birtakım gözle görülmez engeller olabileceğini ne kadar iyi biliyordu kendisi. İlgi gösterip duygu paylaşma çabasının bile karşı tarafı yaralayabileceği bir durumdu bu. Yeniden Lydgate'in sıkıntısının dış yönlerine döndü ve neşeli bir sesle, "Ayrıca, Mrs. Lydgate eğer size inanıp arka çıkan dostlarınız bulunduğunu bilirse, o zaman şimdiki yerinizde kalarak ümitlerinizin tazelenmesine –hedeflediğiniz şeyi yapacak olmanıza– sevinecektir belki de. O zaman belki siz de, Hastane'deki

işinize devam hakkındaki teklifimi kabul etmekle doğru bir şey yaptığınızı görürsünüz. Eğer bunun bilginizi hayırlı bir iş uğruna kullanmanın bir yolu olduğuna hâlâ inanıyorsanız, elbette doğru yapmışım diye düşünürsünüz, öyle değil mi?"

Lydgate karşılık vermedi; Dorothea onun içinden kendi kendisiyle tartışmakta olduğunu anlamıştı. Yumuşak bir sesle, "Hemen karar vermeniz gerekmiyor. Mr. Bulstrode'a cevabımı gönderebilmem için, önümüzdeki birkaç günde verseniz yeter" dedi.

Lydgate hâlâ susuyordu, ama sonunda Dorothea'ya doğru döndü ve son derece kesin bir tavırla, "Hayır, tereddütlü bir bekleme süresi olmasın daha iyi. Kendime yeterince güvenim yok artık – hayatımın değişen koşulları altında neler yapabileceğime, demek istiyorum. Başkalarının bana güvenerek herhangi ciddi bir işe girişmelerine izin verirsem, dürüstlükten ayrılmış olurum. Sonunda Middlemarch'tan gitmek zorunda kalabilirim; bunun dışında fazla bir ihtimal göremiyorum zaten. Ortada bir sürü sorun var; benim yüzümden hayırseverlik çabanızın boşa gitmesine razı olamam. Hayır, bırakın Yeni Hastane eski Sağlık Ocağı'na bağlansın ve her şey ben buraya gelmemiş olsaydım nasıl yürüyecek idiyse, öyle yürümeye devam etsin. Hastane'ye başladığımdan beri çok iyi kayıt tuttum; onları kim kullanacaksa, ona göndereceğim" dedi; sonra acı acı, "Uzun bir süre daha, geçinmemize yetecek parayı kazanmaktan başka bir şey düşünemem ben" diyerek sözlerini bitirdi.

"Bu kadar ümitsiz konuşmanız beni çok üzüyor" dedi Dorothea. "Sizi bu durumdan kurtarmalarına izin verseniz, geleceğinize, büyük işler yapabilme gücünüze inanan dostlarınızı mutlu etmiş olursunuz. Benim paramın miktarını bir düşünün; eğer elinizi kolunuzu bağlayan bu maddi sıkıntıdan kurtuluncaya kadar her yıl o paranın bir kısmını almayı kabul etseniz, kendimi sırtımdan bir yük kaldırmışsınız gibi hissederdim. İnsanlar neden böyle şeyler yapmasınlar ki? Herkesin hayattan eşit pay almasını sağlamak çok güç. O güçlüğü yenmenin bir yolu bu işte."

Lydgate, "Tanrı sizden razı olsun, Mrs. Casaubon!" dedi ve sanki bu sözün verdiği bir güçle ayağa kalkarak, kolunu bir süredir oturduğu büyük deri koltuğun arkasına dayadı. "Sizin böyle hissetmeniz çok iyi bir şey. Ama benim bu duygulardan yararlanmaya kalkışmam doğru olmaz. Size yeterli güvence veremiyorum. Yapıp bitirmediğim bir iş için emekli maaşı alacak kadar alçalmamalıyım

hiç değilse. Açıkça görüyorum ki en kısa zamanda Middlemarch'tan uzaklaşmak dışında, hiçbir şeye kesin gözüyle bakmamam gerekiyor benim. En iyi ihtimalle bile, daha uzun bir süre buradaki işimden geçinecek kadar bir gelir elde edemeyeceğim; ayrıca – ayrıca insanın yaşama tarzında gerekli değişiklikleri yeni bir yerde yapması daha kolay. Şimdi ben de başkaları gibi davranıp herkesi memnun edecek ve para getirecek şeyler düşünmek zorundayım: Londra'nın kalabalık ortamında küçük bir iş arayarak, o işte azimle ilerlemek; bir kaplıcada doktorluğa başlamak ya da bir sürü aylak İngiliz'in bulunduğu güney kentlerinin birine gidip herkesin pohpohladığı biri olmak gibi şeyler; yavaş yavaş böyle bir kabuğa girerek onun içinde ruhumu canlı tutmaya çalışmam gerekecek benim."

"Ama savaşmaktan vazgeçmek bu; cesurca bir şey değil" dedi Dorothea.

Lydgate, "Doğru, cesurca değil; ama insan ya sinsi sinsi ilerleyen bir felce uğramaktan korkuyorsa?" dedi. Ardından değişik bir sesle, "Gene de bana güvenip inanmak suretiyle cesaretimi bir hayli artırdınız. Sizinle konuşmaya başladığımdan beri her şeye daha kolay dayanabilirim gibi geliyor bana. Eğer beni birkaç kişinin gözünde daha –özellikle de Mr. Farebrother'ın gözünde– temize çıkarabilirseniz, size çok minnettar kalırım. Yalnız, sizden bir şey rica ediyorum; onlara hasta hakkındaki talimatlarıma uyulmamış olduğundan söz etmeyin. Kısa sürede çarpıtılıp türlü anlamlara çekilebilir bu. Ne de olsa, insanların hakkımda daha önce besledikleri fikirler dışında, elimde beni temize çıkaracak herhangi bir kanıt yok zaten. Siz yalnızca benim kendi hakkımdaki sözlerimi tekrar edebilirsiniz" diye ekledi.

"Mr. Farebrother inanacaktır size – ötekiler de. Hakkınızda öyle şeyler söyleyebilirim ki işitenler sizin rüşvet alarak kötü bir şey yapacağınızı sanmanın budalalık olduğunu düşünürler."

Lydgate inler gibi bir sesle, "Bilmiyorum" dedi. "Şimdiye kadar rüşvet almadım ben. Ama bazen adına refah denen, belli belirsiz bir rüşvet türü de vardır. Bana büyük bir iyilik daha yapacak, gelip karımla görüşeceksiniz demek, öyle mi?"

"Evet, görüşeceğim. Çok güzel olduğunu hatırlıyorum. Umarım benden hoşlanır" dedi Dorothea. Rosamond hakkında edindiği her izlenim Dorothea'nın zihnine derinden kazınmıştı.

Lydgate atına binip oradan uzaklaşırken, "Bu genç kadının Hazreti Meryem'inki kadar cömert bir yüreği var" diye düşündü. "Belli ki kendi geleceğini hiç düşünmüyor. Üstüne kurulup otururak o parlak gözleriyle, kendisine dualar eden biz zavallı ölümlülere bakabileceği bir koltuktan başka hiçbir şey istemezmiş gibi, gelirinin yarısını hemen bağışlamaya hazır. Onda, daha önce hiçbir kadında görmediğim bir şey var sanırım –erkeklere karşı gürül gürül bir dostluk pınarı sanki– bir erkeğin dostluk edebileceği bir kadın bu. Casaubon onun yüreğinde her nasılsa kendisi hakkında bir kahramanlık ve yücelik kuruntusu uyandırmış olmalı. Acaba bir erkeğe karşı bunun dışında da bir tutku hissedebiliyor mudur? Ladislaw'a karşı? – Belli ki ikisi arasında ender görülen bir duygu bağı var. Casaubon da bunun farkına varmış olmalı. Eh, böyle bir kadının sevgisi, bir erkeğe parasından daha çok yardım edebilir."

Dorothea ise hiç vakit geçirmeden Lydgate'i Bulstrode'a olan borcundan kurtarmak için bir plan tasarladı; çünkü doktorun üzüntüsünün küçük bir kısmının da o borçtan ileri geldiğinden emindi. Görüşmelerinin sıcak etkisi altında hemen oturup Lydgate'e kısa bir mektup yazdı; ona, sıkıntılarını gideren o parayı sağlama zevkine kendisinin Mr. Bulstrode'dan daha çok hakkı olduğunu anlattı; bu ufak meselede yardım etmesine izin vermezse, gücenecekti; üstelik bu izni vermekle kendisine bir iyilikte bulunmuş olacaktı, çünkü elindeki fazla parayı harcayacağı belli bir yer yoktu. Ricasını kabul ettiği takdirde, buna ister borç diyebilir, isterse başka bir ad verebilirdi. Zarfa bin sterlinlik bir çek koydu ve mektubu ertesi gün Rosamond'u görmeye gittiğinde yanında götürmeye karar verdi.

BÖLÜM 77

"Senin ihanetin öyle bir leke bıraktı ki geride
Kuşku altındalar şimdi en iyi, en yüceler bile."
Shakespeare, *V. Henry*

Ertesi gün Lydgate'in Brassing'e gitmesi gerekiyordu; karısına akşama kadar dönmeyeceğini söyledi. Rosamond son zamanlarda kiliseye ve bir kez de babasını görmeye gitmek dışında evinden, hatta bahçesinden dışarıya ayak atmamıştı. Babasına, "Tertius Middlemarch'tan ayrılmak isterse, taşınmamız için bize yardım edersiniz, öyle değil mi, babacığım? Elimizde pek az paramız olacak sanırım. Bize yardım edecek biri çıkar diye ümit ediyorum" demiş ve ondan, "Evet, kızım, yüz iki yüz sterlin veririm. Bu kadarını gözden çıkarabilirim" diye bir karşılık aldıktan sonra, can sıkıntısı ve kaygılı bir bekleyiş içinde tembel tembel evde oturmuştu. Aklı hep Will Ladislaw'un ziyaretindeydi; bir ümit ve ilgi ışığı olarak gördüğü bu ziyarete, Lydgate'i Middlemarch'tan ayrılarak Londra'ya gitme hazırlıklarına hemen başlamaya zorlamak için bir fırsat diye de bakıyordu; öyle ki sonunda –nasıl olacak hiç bilmiyordu ama– Ladislaw'un gelişinin Londra'ya taşınmaları için çok güçlü bir neden yaratacağına inanmaya başlamıştı. Olaylar arasında bu şekilde hayal ürünü neden sonuç bağları kurmak, aslında Rosamond'a özgü bir saçmalık sayılamayacak ölçüde yaygın bir durumdur. Ve insanlar en büyük sarsıntıyı işte bu bağların kopması üzerine yaşarlar; çünkü bir sonuca nasıl ulaşılabileceğini görmek, çoğu zaman ortaya çıkabilecek eksiklik ve engelleri önceden görmekle olur; ama arzulanan sonuç dışında hiçbir şey görmemek ve bir "neden"in hemen ardından arzu edilen sonuca ulaşılacağını düşünmek, olaylara kuşkulu yaklaşmayı ortadan kaldırır; zihnimizin, muhakeme gücünü bir yana bırakıp daha çok sezgisel olarak çalışmasına yol açar. İşte çevresindeki her şeyi her zamanki titizliğiyle ama daha ağır hareketlerle düzenlerken ya da piyanosunun başına oturduğu, sonra çalmaktan vazgeçtiği, ama gene de beyaz parmaklarını piyanonun

ön tahtasına dayayıp taburede oturmaya devam ettiği zamanlar içi sıkılarak hülyalı gözlerle önüne bakarken, zavallı Rosamond'un zihninde hep böyle bir işlem sürüp gitmekteydi. İç sıkıntısı öylesine belirgin bir duruma gelmişti ki onun bu üzgün, sessiz halini kendisine yönelik bir suçlama olarak gören Lydgate, şimdi karısının yanında garip bir çekingenlik hissediyor ve o güçlü kuvvetli adam, bir şekilde hayatını kararttığını düşündüğü bu kırılgan, güzel kadına beslediği derin duyguların baskısı altında gözlerini ondan kaçırıyor; kendisine doğru geldiğini görünce bazen birden irkiliyor; hem ondan korkusu, hem de onu üzmek korkusu –ancak öfkeli olduğu zamanlar kısa bir süreliğine aklından çıkıp giden bu iki korku– yüreğini daha büyük bir şiddetle dolduruyordu.

Ama Rosamond bu sabah kasabada yaya gezinecek şekilde giyinip Lydgate'in dışarıda olduğu zamanlar bütün gün oturduğu yukarı kattaki odasından indi. Postaya bir mektup verecekti; Mr. Ladislaw'a yazılmış, ölçülü, çok hoş bir mektuptu bu; ama asıl amacı, ortada sıkıntılı bir durum olduğunu ima ederek Will'in gelişini hızlandırmaktı. Şimdi evin tek hizmetçisi olan kız, Rosamond'un yürüyüş kıyafetiyle merdivenlerden indiğini görünce, "zavallıcık, başında bu başlığıyla dünyada ondan güzel bir kadın daha yoktur ve de olmamıştır" diye düşündü.

Bu arada Dorothea'nın zihni, Rosamond'u ziyaret planı ve o ziyaret fikrinin aklına getirdiği hem geçmişte kalan hem de gelecekte olabilecek şeylere ilişkin bir sürü başka düşünceyle meşguldü. Bir önceki gün Lydgate evlilik hayatındaki sıkıntılardan söz edinceye kadar Mrs. Lydgate'i zihninde hep Will Ladislaw'un hayaliyle bir arada canlandırmıştı o. En huzursuz anlarında –Mrs. Cadwallader'ın açıkça sözünü ettiği o üzücü dedikoduyla sarsıldığı zaman bile– en büyük arzusu ve tüm çabası, şerefine leke düşüren söylentilere karşı Will'i savunmaya çalışmak olmuştu; ayrıca, Will'le daha sonraki görüşmesi sırasında onun Middlemarch'tan uzaklaşma kararını açıklarken söyledikleri, (başta Rosamond'a duygularını dile getirdiğini sandığı sırada bile) hüzün içindeki gözlerinin önüne hemen Will'e anlayışla bakmasını sağlayan bir tablo getirmiş; müzik sevgisinin yanı sıra büyük bir ihtimalle öteki zevklerini de paylaştığı o güzel kadınla sürekli birlikte bulunabilme fırsatının Will için çok çekici bir yanı olmalı diye düşünmüştü. Ancak, bunun hemen ardından aklına Will'in vedalaşırken söylediği sözler –korku

içinde elini kolunu bağlayan ve açıklamayıp yüreğinde sürgüne götürmeye karar verdiği aşkın, kendisine duyduğu aşk olduğunu ima eden tutku dolu o birkaç söz– gelmişti. İşte o ayrılık gününden beri Dorothea, Will'in kendisini sevdiğine güveniyor, gururlu bir sevinç içinde onun derin şeref duygusuna ve hiç kimsenin suçlamasına hedef olmamaktaki kararlılığına inanıyor, Mrs. Lydgate'e duyduğu ilgi konusunda yüreğinin iyice rahatladığını hissediyordu. Bu ilginin masumluğundan kesinlikle emindi artık.

Öyle insanlar vardır ki eğer bizi seviyorlarsa, onların zihinlerinde bir tür sınavdan geçerek kutsanmış olduğumuzu düşünürüz. Bu gibi kimseler sırf hakkımızdaki inançları sayesinde bizi dürüstlük ve erdem yolunda tutarlar ve onların bu görünmez güven mihrabını yerle bir eden en saygısızca hareket, bizim kendi işlediğimiz günahlardır. "Eğer sen de iyi değilsen, hiç kimse değildir"; bu kısa söz, sorumluluk duygumuza müthiş bir anlam yükleyip pişmanlığımıza korkunç bir acı katabilme gücüne sahiptir.

Dorothea da böyle bir tabiata sahipti: Onun kendi hataları, ateşli kişiliğinin belli birkaç yönünden kaynaklanan hatalardı: Yüreği başkalarında gördüğü yanlışlara karşı bağışlayıcı duygularla çarpardı, ama o yanlışları hakkıyla değerlendirmesini ya da gerilerinde gizli kötülükler bulunabileceğinden kuşkulanmasını sağlayacak deneyimden henüz yoksundu. Gene de, insanlara güvenmekle onlara kusursuz bir davranış örneği gösteren bu saflık, Dorothea'nın kadınlığının en güçlü yanlarından biriydi. O güç baştan beri Will Ladislaw üzerinde çok etkili olmuştu. Will, Dorothea'yla vedalaştığı sırada hem ona kendisi hakkındaki duygularını açıklamaya, hem servetinin aralarında yarattığı ayrılığı anlatmaya çalışırken kullandığı birkaç sözün, sırf kısalıkları yüzünden –Dorothea sonradan bunları yorumlarken– daha etkili olacaklarını düşünmüştü; bu nedenle onun gözünde artık son derece yüksek bir değer kazandığını hissetmekteydi.

Will bu düşüncesinde haklıydı. Dorothea, aralarındaki ilişkinin sağlamlık ve kusursuzluğuna inanarak, vedalaşmalarını izleyen ayları çok hoş, ama hüzünlü bir güven ve huzur içinde geçirmişti. Dorothea'da, doğruluğuna güvendiği planları ya da insanları savunması gerektiğinde hemen harekete geçen etkin bir direnme gücü vardı. Kocasının Will'e yaptığını düşündüğü haksızlıklar, yoksulluğu yüzünden başkalarının onu küçümsemeleri, Dorothea'nın ona

duyduğu sevgi ve hayranlığı daha büyük bir inatla sürdürmesine yol açıyordu. Şimdi de, Bulstrode'a ilişkin haberlerle birlikte Will'in toplumsal konumunu etkileyen başka bir gerçek ortaya çıkmış, yakın çevresinde bu konuda söylenenlere karşı Dorothea'nın yüreğindeki savunma arzusunu yeniden canlandırmıştı.

Lowick'te, Tipton ve Freshitt'te, Bulstrode hakkında geçen konuşmalarda üstüne basa basa, "hırsızlık da yapan Musevi bir rehincinin torunu genç Ladislaw"dan da söz ediliyordu; zavallı Will'in sırtına yapıştırılan "sokak dilencisi bir İtalyan" sözünden çok daha kötü bir yaftaydı bu. Hak tanır bir insan olan Sir James Chettam, Will ile Dorothea'yı ayıran dağlar kadar mesafeye şimdi bir fersah daha eklendiğini, bundan böyle ikisi arasında bir ilişki beklemenin büyük bir saçmalık olacağını düşündüğü için, kaygılarını artık gönül rahatlığıyla unutabileceğinden emindi. Bu arada Mr. Brooke'un dikkatini Ladislaw'un ailesine ilişkin bu çirkin gerçeğe çekip onu kendi budalalığına yeni bir gözle bakmaya zorlamak da hoşuna gitmişti. Dorothea, Bulstrode hakkındaki o üzücü açıklamalarda Will'e ait kısımların kötü bir niyetle nasıl canlı tutulmak istendiğine birkaç kez tanık olmuş; ama aralarında ebediyen kutsal bir sır olarak kalması gereken o daha derin ilişkinin yarattığı engeli düşünerek, söylenenler karşısında, eskiden hiç yapmadığı şekilde sessiz kalmıştı. Ancak, bu sessizlik Will'i savunma isteğini için için daha da alevlendiriyor, Will'in kaderindeki başkalarınca bir hakaret aracı olarak kullanılmak istenen o talihsizlik, Dorothea'nın ona arka çıkma düşüncesini sanki daha da güçlendiriyordu.

Dorothea'nın ileride bir gün Will'le birbirlerine şimdikinden daha fazla yakınlaşacakları yolunda hayalleri yoktu ama ona sırt çevirmek gibi bir tutuma da girmiş değildi. Başta aralarındaki bağı sırf evlilik hayatındaki sıkıntı ve acılarının bir parçası olarak kabul etmişti. Dorothea hiç mutlu olmadığını düşünerek için için yakınıp dursa, bunu büyük bir günah sayardı; daha çok, kaderin kendisine bahşettiği aşırı bolluk üzerinde düşünüyordu o. Sevmenin, sevilmenin sağladığı başlıca zevk ve sevinçlerin artık geride, anılarda kalmasına katlanabiliyordu; evlenme fikri ise aklına ancak, hiç beklemezken birden ortaya çıkacak, hakkında hiçbir şey bilmediği bir talibinden alabileceği itici bir teklif dolayısıyla geliyordu. Amcasıyla öteki yakınlarının böyle bir adayın meziyetleri diye gördükleri şeyler, kendisi için bir işkence kaynağı olacak nitelikte şeylerdi.

Mr. Brooke uygun bir talibin çekici özelliklerinden söz ederken, "malının mülkünün idaresini senin sırtından alacak bir kimse bu, kızım" diyor; Dorothea da buna, "O mal mülkle ne yapacağımı bilsem, ben kendim idare etmek isterim" karşılığını veriyordu. Hayır – bir daha asla evlenmeyeceğine ilişkin sözüne hâlâ bağlıydı; yapması gereken şeyleri ise, hayatının uzayıp giden, yol işaretlerinden yoksun o dümdüz vadisi boyunca yürürken, aynı yolun yolcularına bakarak öğrenecekti.

Will Ladislaw hakkında her zaman hissettiği bu duygular, Mrs. Lydgate'i ziyaret etme teklifinde bulunduğu andan beri tüm uyanık saatlerinde Dorothea'nın aklından hiç çıkmamış; Rosamond'u hayalinde hep, ona karşı içinde uyanan ilgi ve şefkati engellemeyen o duyguların çerçevesi içinde canlandırmıştı. Anlaşılan Rosamond ile her şeye rağmen karısının mutluluğunu kendisine ilke edinen Lydgate arasında birtakım fikir ayrılıkları, birbirlerine tam anlamıyla güvenmelerini önleyen birtakım engeller vardı. Dışarıdan üçüncü bir kişinin doğrudan doğruya değinmekten dikkatle kaçınması gereken bir sorundu bu. Ama Dorothea, Lydgate'e yöneltilen kuşkular dolayısıyla Rosamond'un büyük bir yalnızlığa gömülmüş olduğunu düşünüyor ve ona derinden acıyordu; ziyaret boyunca Lydgate hakkında saygılı davranacak, Rosamond'a anlayışlı bir yakınlık gösterecekti; böyle bir tutumun sorunu gidermeye yardımı olacağından emindi.

Araba kasabaya doğru yol alırken Dorothea, "Ona kocasından söz edeceğim" diye düşündü. O pırıl pırıl ilkbahar sabahı, ıslak toprak kokusu, yarı açılmış kınlarının içlerinden buruşuk bol yeşilliklerini yeni yeni göstermeye başlayan körpe yapraklar –tüm bunlar– Lydgate'i temize çıkaran açıklamasını memnuniyetle kabul eden Mr. Farebrother'la yaptığı uzun görüşmenin ardından duyduğu sevincin birer parçası gibiydiler. "Bu güzel haberi Mrs. Lydgate'e vereceğim; belki benimle konuşmak hoşuna gider ve dost oluruz."

Dorothea'nın Lowick Gate'te görülecek başka bir işi vardı; okul binasına takılacak güzel sesli yeni bir çanla ilgiliydi bu iş; arabasından Lydgate'in evine çok yakın bir yerde inmesi gerektiğinden, arabacıya arabaya getirilecek birkaç paketi beklemesini söyledikten sonra, yolu geçerek oraya doğru yürüdü. Evin sokağa bakan kapısı açıktı; hizmetçi kız kapıda durmuş sokaktaki arabaya bakarken, "arabaya ait" hanımın kendisine doğru geldiğini anladı.

Dorothea, "Mrs. Lydgate evde mi?" diye sordu.

"Emin değilim, hanımefendi; siz lütfen içeri buyurun, ben gidip bir bakayım" dedi Martha; üstündeki mutfak önlüğü nedeniyle biraz utanıp şaşırmıştı, ama iki atlı arabası ve kraliçeleri andıran tavırlarıyla bu genç dul hanıma "bayan" diye hitap etmenin doğru olmayacağını bilecek kadar aklı başındaydı. "Lütfen siz girin; ben gidip bir bakayım."

Martha kendisini misafir odasına almak ve sonra yukarı kata çıkıp Rosamond yürüyüşten dönmüş mü diye bakmak niyetiyle ileri atılırken Dorothea, "Mrs. Casaubon olduğumu söyleyin" dedi.

Holün geniş kısmını birlikte geçerek bahçeye giden koridora saptılar. Misafir odasının kapı kolu çekilmiş değildi; Martha içeri bakmadan kapıyı iterek açtı ve Mrs. Casaubon'un girmesini bekledi, sonra da arkasını dönüp gitti; kapı kanadı iyice aralandı, ardından sessizce eski yerine geldi. Dorothea'nın zihni bu sabah, geçmişte olup biten ve ileride olacaklara ait görüntülerle doluydu; bu yüzden çevresine her zamankinden daha az dikkat ediyordu. Şimdi sıra dışı herhangi bir şey fark etmeden kendini kapının öteki yanında buldu; ama hemen ardından birinin alçak sesle konuştuğunu işitince, gündüz vakti düş görüyormuş gibi bir duyguyla irkildi; ne yaptığını bilmeden bir iki adım ilerledi; bir kitaplığın çıkıntısını geçince, korkunç bir açıklıkla gördüğü şey karşısında birden kanı donmuşçasına konuşamadan öylece kaldı.

Kapının hizasındaki duvara dayalı bir kanepede sırtı kendisine dönük Will Ladislaw oturuyordu; onun hemen yanında, başlığı geriye kaymış, gözyaşlarına boğulmuş pırıl pırıl taze yüzüyle Rosamond vardı; Will ona doğru eğilerek havadaki iki elini avuçlarına almış, alçak bir sesle ateşli ateşli bir şeyler söylüyordu.

Kendinden geçmişçesine bir heyecan içinde olan Rosamond sessizce yaklaşan Dorothea'yı fark etmemişti; ama Dorothea kendisine sonsuz uzunlukta gelen o ilk görüntü anının ardından telaşla geri geri giderken bir eşyaya çarptı; Rosamond birden onu gördü ve ellerini büyük bir hızla çekerek ayağa kalktı, orada duran Dorothea'ya baktı. Will de ayağa fırladı; arkasına dönüp Dorothea'nın şimşekler çakan gözleriyle karşılaşınca, taş kesilmiş gibi oldu. Ama Dorothea gözlerini hemen ondan Rosamond'a çevirdi ve metin bir sesle, "Özür dilerim, Mrs. Lydgate, hizmetçi kız sizin salonda olduğunuzu bilmiyordu. Mr. Lydgate'e önemli bir mektup bırakmak için

uğradım; mektubu size elden vermek istemiştim" dedi. Mektubu geri çekilirken çarptığı sehpanın üstüne bıraktı; Rosamond'la Will'i birlikte içine alan soğuk bir bakışla eğilip onları selamladıktan sonra hızla odadan çıktı; koridorda Martha'yla karşılaştı; Martha şaşkınlık içinde özür dileyip hanımefendinin evde olmadığını söyledi ve içinden, büyük insanlar belki de başkalarından daha sabırsız oluyorlar diye düşünerek yabancı konuğu kapıya kadar geçirdi.

Dorothea canlı adımlarla yolun karşısına geçti ve hemen arabasına bindi.

Arabacıya, "Doğru Freshitt Hall'a sür" dedi; ona bakan biri, yüzü her zamankinden solgun göründüğü halde, daha önce hiç olmadığı kadar kararlı hareket ettiğini düşünürdü belki. Gerçekte Dorothea da kendisini öyle hissediyordu. Sanki koca bir yudum "küçümseme" şerbeti içmiş ve içtiği şey onda, tüm öteki duygulara hassasiyetini körelten bir etki yaratmıştı. Öylesine inanılmaz bir sahne görmüştü ki o sahnenin yarattığı duygular şimdi gözlerinin önüne hızla geri geliyor ve hiçbir hedefe yönelmeyen karmakarışık bir küme oluşturuyordu. Bu duygu karmaşasını belli bir noktaya doğru harekete geçirecek bir şeye ihtiyacı vardı. Kendini bir gün boyunca yemeden içmeden yürüyüp çalışacak kadar güçlü hissediyordu. Sabahleyin yapmak niyetiyle yola çıktığı bir işi –Freshitt'le Tipton'a gidip Sir James ve amcasına Lydgate hakkında bilmelerini istediği her şeyi anlatma niyetini– yerine getirecekti. Sıkıntılı günlerinde Lydgate'in evlilik hayatında yaşadığı yalnızlık, Dorothea'nın gözünde şimdi yeni bir anlam kazanmış, onu savunmak isteğini daha da artırmıştı. Kendi evlilik hayatının güçlükleriyle mücadele ederken, yüreğinde zafer sevinci yaratan böylesine güçlü bir öfke asla hissetmemişti; o zamanki acıları, kısa sürede bastırdığı acılar olmuştu hep; Dorothea şimdiki öfkesini yeni bir güçlülük işareti sayıyordu.

Sir James odadan çıkınca Celia, "Dodo, gözlerin nasıl parlıyor öyle!" dedi. "Ayrıca baktığın hiçbir şeyi görmüyorsun sen – Arthur'u da, başka şeyleri de. Biliyorum, tatsız bir şey yapmak üzeresindir gene. Tüm bunlar Mr. Lydgate yüzünden mi, yoksa başka bir şey mi oldu?" Celia eskiden beri ablasını, gene bir şeyler yapacaktır diye izlemeye alışıktı.

Dodo en tok sesiyle, "Evet, canım, pek çok şey oldu" dedi.

Celia kollarını rahatça kavuşturup öne doğru eğilerek, "Neler yani?" diye sordu.

Dorothea kollarını başının arkasına kaldırırken, "Yeryüzünde tüm insanların çektikleri tüm sıkıntılar" dedi.

Bu Hamletvari çılgınca söz karşısında biraz kaygılanan Celia, "Aman, aman, Dodo, yoksa onları kurtarmak için bir şey mi tasarlıyorsun sen?" dedi.

Ama o sırada Sir James geri geldi; Grange'e gidecek olan baldızına eşlik etmeye hazırdı işte. Dorothea amcasına da uğradıktan sonra, kendi evinin kapısında arabadan ininceye kadar Lydgate'e yardım kararından hiç sapmadan, o günkü zor işini başarıyla bitirdi.

BÖLÜM 78

"Dün olsaydı şimdi keşke ve ben de mezarımda
Tatlı güveni onun bana, yazılsaydı taşıma."

Rosamond ile Will ayaktaydılar; Will az önce Dorothea'nın durduğu yere, Rosamond ise kuşku içinde Will'e bakıyordu; ne zamandır böyle durduklarını bilmiyorlardı. Biraz önce olup bitenleri ruhunun derininde, üzüntüden çok sevinçle karşılayan Rosamond'a bu süre bir türlü bitmek tükenmek bilmez gibi gelmişti. Yüzeysel kimseler başkalarının duygularını kolayca etkiyeceklerini düşünür, bunu başarmak için en derin suların bile akış yönünü değiştirebileceğini sandıkları kendi cılız büyüleme güçlerine güvenerek sevimli hareketlerle, sözlerle istedikleri bir şeyi yoktan var edebileceklerine inanırlar. Rosamond, Will'in şiddetli bir sarsıntı yaşadığını biliyordu ama o, kendi amaçları uğruna kullanmaya uygun değillerse, başkalarının neler hissettiğini düşünmeye pek alışık değildi; ayrıca, kendisinin yatıştırma ya da buyruk altına alabilme gücüne tam bir güveni vardı. Erkeklerin en huysuzu olan Tertius'u bile eninde sonunda daima yola getiriyordu; çetin durumlarla karşılaşmıştı; ama ona sorsanız, Rosamond size kendisinin evlenmeden önce olduğu gibi şimdi de aklına koyduğu bir şeyden asla vazgeçmediğini söylerdi.

Kolunu uzatarak parmak uçlarıyla Will'in ceketinin koluna dokundu.

Will hızla geri çekilip ondan uzaklaştı; tüm bedenine iğneler batmış gibiydi; yüzü acı içinde kıvranırcasına pembeden beyaza, sonra yeniden pembeye dönerken, kırbaç gibi şaklayan bir sesle, "Dokunmayın bana!" dedi. Odanın öteki yanına yürüdü; sonra parmak uçlarını ceplerine sokup başını arkaya atarak geri geldi ve Rosamond'un karşısında durdu; öfkeli gözlerini ona değil de, beş on santim uzağındaki bir yere dikti.

Rosamond çok içerlemişti, ama onun kırgınlığını gösteren işaretler, yalnızca Lydgate'in yorumlayabildiği türden işaretlerdi. Hiç sesini

çıkarmadan yerine oturdu; sarkan başlığının bağlarını çözüp şalıyla birlikte yere koydu. Önünde kavuşturduğu elleri buz kesilmişti.

Will şapkasını alıp hemen oradan ayrılsaydı, kendisi için daha güvenli bir hareket yapmış olurdu; ama böyle bir istek duymamıştı; tersine, içinden orada kalmak ve öfkesiyle Rosamond'u paramparça etmek geliyordu. Tüm o korkunç öfkesini boşaltmazsa, Rosamond'un neden olduğu bu ölümcül olaya katlanmak ona, mızrakla yaralanmış bir panterin karşı saldırıya geçip ısırmaktan geri durması kadar imkânsız gelecekti. Ama gene de, nasıl olur da bir kadının yüzüne bakarak ona lanetler yağdırabilirdi? Doğruluğunu teslim etmek zorunda bulunduğu toplumsal bir yasanın baskısı altında hiddetten köpürüyor, ama tehditkâr bir tavırla da olsa, kendini tutuyordu. Sonunda Rosamond titreyen ince, alaycı bir sesle, "Mrs. Casaubon'un hemen arkasından koşup kendisini tercih ettiğinizi anlatabilirsiniz ona" deyince, ok yaydan çıktı.

Büyük bir hışımla, "Arkasından koşmak ha!" diye patladı. "Arkasını dönüp bakar mı bana ya da bundan böyle kendisine söyleyeceklerime pis bir tüy parçasından daha fazla değer verir mi sanıyorsunuz? Onu tercih ettiğimi anlatabilirmişim! Bir erkek, başka bir kadını kötülemek pahasına, böyle bir şeyi nasıl yapar?"

Rosamond sesi daha da titreyerek, "Hakkımda istediğinizi söyleyebilirsiniz ona" dedi.

"Sizi kötülersem, beni daha çok seveceğini mi sanıyorsunuz? Kendimi bu kadar alçaltmamı iltifat sayacak, size alçakça davrandım diye kendisine sadık olduğuma inanacak bir kadın değildir o."

Will şimdi avını gören ama ona ulaşamayan vahşi bir hayvan gibi yerinde duramadan huzursuz huzursuz odada dolaşmaya başladı. Çok geçmeden gene patladı: "Daha önce de ümidim yoktu – fazla bir şey ümit ediyor değildim zaten. Ama bir tek şeyden emindim, o da, bana inanıp güvendiğiydi. Hakkımda başkaları ne söylerse söylesin, ne yaparsa yapsın, gene de bana inanıyordu. İşte bu bitti artık! Bundan sonra sadece değersiz, gösterişçinin biri olduğumu düşünecektir – cennetine ancak şerefli bir yoldan erişmek isteyecek kadar titiz davranan, ama gene de şeytana uyup kendini sinsice üç beş kuruşa satan bir adam, o kadar. Beni kendisi için bir hakaret timsali olarak düşünecek ve daha ilk andan beri..."

Will avucunda fırlatıp parçalamaması gereken bir şeyi sımsıkı tuttuğunu fark etmiş gibi birden sustu. Öfkesini çıkarabileceği

başka bir şey olarak, her sözcüğü sanki boğazı sıkılıp atılacak bir sürüngenmiş gibi, yeniden Rosamond'un sözlerine döndü.

"Gidip anlatabilirmişim! Bir erkeğe, sen git de kendini cehennem ateşine nasıl attığını anlat ona, demektir bu! Onu tercih ettiğimi söyleyecekmişim! Nefes almak nasıl bir tercih meselesi değilse, benim de onu *tercih* etmem gibi bir şey söz konusu olmadı ki. Başka hiçbir kadını onunla yan yana koyamam ben. Ölmüş olsa, onun cansız eline dokunmayı, başka bir kadının yaşayan eline dokunmaya tercih ederdim."

Zehir saçan bu silahlardan üzerine kurşun yağarken, Rosamond neredeyse kişiliğini kaybediyor, kendini gözlerini yepyeni korkunç bir dünyaya açıyormuş gibi hissediyordu. Kocasının ortalığı kasıp kavurduğu en öfkeli zamanlarında bile elden bırakmadığı o soğuk ve kararlı direnişinden, kendi haklılığına olan sessiz inancından geriye hiçbir şey kalmamıştı sanki. Tüm duyguları daha önce hiç bilmediği şaşırtıcı bir kedere dönüşmüştü; öfkeli bir suçlama karşısında ilk kez korkup siniyordu. Başka karakterde bir insanın kendisinin karakteri aleyhine düşünüp söylediği her şey, bilincine kızgın demirlerle kazınıyor gibiydi. Will sözlerini bitirdiğinde, Rosamond'un yüzü perişan bir görünüş almış, dudakları bembeyaz olmuştu; yaşsız gözlerinde büyük bir keder vardı. Şimdi önünde durduğu kişi Tertius olsaydı, onun bu perişan görünüşü karşısında içi acıyla dolar ve –karısının çoğu zaman neredeyse hiç önemsemediği bir çabayla– onu teselli edip rahatlatmak için hemen yanına oturarak güçlü kollarıyla sarardı.

Will'in içinde böyle bir acıma duygusu uyanmadığı için onu bağışlayın. Hayatta en çok değer verip, kusursuz saydığı bir varlıkla ilişkisini bozan bu kadına duygusal bir bağlılık hissediyor değildi o; ayrıca, kendisinin herhangi yanlış bir harekette bulunmadığı inancındaydı. Acımasızlık ettiğini biliyordu ama yüreğinde bir yumuşama, bir şefkat yoktu henüz.

Rosamond hiç kımıldamadan otururken, Will sözlerini bitirdikten sonra da yarı dalgın bir zihinle hâlâ odada dolaşmaktaydı. Sonunda anlaşılan kendine gelerek şapkasını aldı, ama bir süre kararsız, öylece durdu. Rosamond'a ettiği onca sözden sonra şimdi nezaket gereği sıradan bir şeyler söylemek ona çok güç geliyordu; ancak, tam gitmek üzereyken hiçbir şey söylemeden ayrılmanın yabanilik olacağını düşünerek bundan vazgeçti. Şimdi öfkesinin

yumuşayıp biraz azaldığını da hissederek şömineye doğru yürüdü; kolunu rafa dayadı ve sesini çıkarmadan bekledi, ama neyi beklediğini bilmiyordu. İçindeki kinin ateşi hâlâ sönmemişti; söylediklerinden dolayı pişmanlığını gösterecek tek söz edemiyordu; ama daha önce sıcak bir dostlukla ağırlandığı bu eve döndüğünde orada bir felaket havasının estiğini görmüş, sonra da birden Lydgate'le karısının, evlerinin dışında olduğu kadar içinde de sıkıntıları bulunduğunu anlamıştı. Daha önce olacağını sezdiği bir şey, şimdi ruhunu bir kıskaç gibi ağır ağır sıkıştırıyordu sanki: Tüm hayatı belki de sonunda, yüreğindeki hüzün yüzünden kendisine dört elle sarılan bu çaresiz kadının esareti altına girecekti. Ama birden kapıldığı bu kaygının gözlerinin önüne şimdiden getirdiği bir gerçeğe karşı, içinde kasvetli bir isyan yükseldi ve bakışları Rosamond'un perişan haldeki yüzüne takılınca, kendisinin ondan daha acınacak bir durumda olduğunu düşündü; çünkü acının merhamete dönüşebilmesi için, ilkin anılarda yüceltilmiş bir hayat yaşaması gerekirdi.

Dakikalar boyunca birbirlerinden uzakta, karşı karşıya sessizce durdular; Will'in yüzünde hâlâ dilsiz bir öfke, Rosamond'un yüzünde dilsiz bir keder vardı. Zavallı kadının karşılık olarak Will'e öfke yağdıracak gücü kalmamış, tüm ümitlerini bağladığı bir hayalin korkunç bir biçimde yıkılmasıyla derinden sarsılmıştı; kendini, harabeye dönen küçük dünyasının kalıntıları arasında şaşkın, yapayalnız sendeleyip duruyormuş gibi hissediyordu.

Will, Rosamond'un konuşmasını ve sanki ikisinin karşısına geçmiş, alaycı gözlerle kendilerine bakıp dostluklarını yeniden canlandırmak için girişecekleri tüm çabaların boşluğunu yüzlerine haykıran az önceki kendi acımasız sözlerinin etkisini yumuşatacak bir şeyler söylemesini bekliyordu. Ama Rosamond hiç sesini çıkarmayınca, sonunda ümitsizce kendini zorlayarak, "Bu akşam Lydgate'i görmeye gelsem mi?" diye sordu.

Rosamond ancak işitilebilecek bir sesle, "Nasıl isterseniz" dedi.

Bunun üzerine Will çıkıp gitti; Martha onun orada olduğundan habersizdi.

Will gittikten sonra Rosamond yerinden kalkmaya çalışırken sırtüstü düşüp bayıldı. Kendine geldiğinde, ayağa kalkıp zili çalmaya çalışamayacak kadar hasta olduğunu hissetti; bu yüzden, Martha hanımının uzun süre ortalıkta görünmemesine şaşıp ilk kez aşağı kattaki tüm odalara bakmayı akıl edinceye kadar, çaresiz

orada öylece oturdu. Rosamond ona kendini birden rahatsız ve halsiz hissettiğini söyleyerek üst kata çıkmak için yardımını istedi. Odasına girer girmez üstündeki giysileriyle kendini yatağına attı ve, tıpkı daha önce unutamadığı başka kederli bir gününde yaptığı gibi, kendinden geçmişçesine hiç kımıldamadan yattı.

Eve beş buçuk sularında, beklediğinden erken gelen Lydgate, Rosamond'u bu durumda buldu. Hasta olduğunu anlar anlamaz, tüm öteki düşünceler kafasından neredeyse silinip gitti. Nabzına baktığı sırada, Rosamond, sanki yanında olduğuna sevinmiş gibi, uzun süredir yapmadığı bir şey yaparak gözlerini ısrarla ondan ayırmadı. Lydgate bu değişikliği hemen fark etmişti; karısının yanına oturdu, kolunu şefkatle onun sırtının altına soktu, üzerine doğru eğilerek, "Zavallı Rosamond'um benim! Canını sıkan bir şey mi oldu?" diye sordu. Rosamond kocasına sarıldı, kendini tutamayıp birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Lydgate bundan sonraki yarım saati yalnızca onu teskin edip iyileştirmeye çalışmakla geçirdi. Dorothea'nın Rosamond'u görmeye geldiğini ve ona kendisi hakkındaki duygularını değiştiren şeyler söylediğini ve anlaşılan bu yeni izlenim ve duyguların karısının sinir sistemini etkileyip onu heyecanlandırdığını düşündü.

BÖLÜM 79

> "Rüyamda, tam konuşmalarını bitirdikleri sırada ovanın ortasındaki çok pis bir bataklığa yaklaştıklarını ve dikkat etmedikleri için ikisinin de aniden çamura gömüldüklerini gördüm. O bataklığın adı Keder'di."
>
> Bunyan, *Çarmıh Yolcusu*

Rosamond'un sesi kesilince, Lydgate verdiği müsekkinin etkisiyle onun az sonra uyuyacağını ümit ederek oturma odasına inmişti; orada bıraktığı bir kitabı alıp akşamı çalışma odasında geçirecekti. O sırada masanın üstünde Dorothea'nın mektubunu gördü. Rosamond'a Mrs. Casaubon'un o gün kendisine uğrayıp uğramadığını sormaya cesaret edememişti ama mektubu okuyunca uğradığını anladı, çünkü Dorothea mektubu kendi eliyle getireceğini yazmıştı.

Az sonra Will Ladislaw gelince Lydgate onu, o sabahki ziyaretinden haberi olmadığını açıkça belli eden bir şaşkınlıkla karşıladı; dolayısıyla Will de ona, "Mrs. Lydgate bu sabah size uğradığımı söylemedi mi sana?" diyemedi.

Selamlaşmanın hemen ardından Lydgate, "Zavallı Rosamond hasta" diye ekledi.

"Ciddi bir şeyi yoktur umarım" dedi Will.

"Hayır, üzüntünün neden olduğu hafif bir sinir nöbeti, o kadar. Son zamanlarda aşırı bir gerginlik içindeydi. Aslında şanssız bir adamım ben, Ladislaw. Sen gittikten sonra kaç defa ailece uçurumun kıyısından döndük; şu son günlerdeyse en tehlikeli eşiğine dayanmış durumdayım ben. Middlemarch'a yeni geldin sanırım, çok perişan görünüyorsun, kulağına bir şeyler çalınacak kadar zaman olmadı daha, öyle mi?"

"Bütün gece yoldaydım; White Hart hanına bu sabah indim. Odama kapanıp biraz dinlendim" dedi Will; korkak davranıp alçaklık ettiğinin farkındaydı ama başka bir seçeneği yoktu.

Ardından, sözünü ettiği sıkıntılar hakkında Lydgate'in anlattıklarını dinledi; bunlar Rosamond'un kendi açısından Will'e zaten

anlattığı şeylerdi. Ama Rosamond ona, herkesin konuştuğu olaylarda kendi adının da geçtiğini söylememişti, çünkü bu ayrıntı Rosamond'u doğrudan ilgilendiren bir şey değildi; bu yüzden, Will şimdi bunu ilk kez duyuyordu.

Lydgate, haberi duyduğunda Ladislaw'un ne kadar üzüleceğini çoğu kimseden daha iyi anlayabilirdi. "Söylenenlere senin adının da karıştığını öğrenirsen iyi olur diye düşündüm" dedi. "Odandan çıkıp kasabaya iner inmez mutlaka duyacaksın çünkü. Raffles'ın seninle konuştuğu doğru sanırım."

Will acı acı, "Evet, doğru" dedi. "Dedikoducu takımı beni bu olaylara bulaşanların en rezili diye göstermezse, kendimi şanslı sayacağım. Hikâyenin son hali mutlaka, benim Raffles'la birlik olup Bulstrode'u öldürme planı yaptığım ve Middlemarch'tan bu yüzden kaçtığım şeklinde olacaktır."

Bir yandan da "Adımın karşısına yazılacak ve hemen Dorothea'ya yetiştirilecek bir şey daha işte; ama bunun ne önemi kaldı ki artık?" diye düşünüyordu.

Will, Bulstrode'un teklifinden Lydgate'e hiç söz etmedi. Kendisiyle ilgili konularda son derece açık ve dikkatsiz bir insandı Will; gene de, onun karakter yapısına biçim verirken doğanın eklediği güzel nitelikler arasında ince bir düşüncelilik de vardı ve bu nitelik şimdi susması için onu uyarıyordu. Lydgate'in uğradığı felaketin Bulstrode'un parasını kabul etmekten kaynaklandığını öğrendiği şu sırada, kendisinin Bulstrode'dan para almayı reddettiğini açıklaması doğru olmazdı.

Kendinden söz ederken Lydgate'in de Will'e söylemediği şeyler vardı. Sıkıntılı günlerinde Rosamond'un neler hissettiğine hiç değinmemişti; Dorothea hakkında ise yalnızca, "Ortaya atılıp hakkımda beslenen kuşkuların hiçbirine inanmadığını söyleyen tek insan Mrs. Casaubon oldu" demiş, Will'in yüzünün değiştiğini görünce de bir daha ondan hiç söz etmemişti; ikisi arasındaki ilişki hakkında fazla bir şey bilmediğini düşünerek, söyleyeceği şeylerin bu ilişkiye dair Will'i üzecek birtakım gizli anlamlar taşıyabileceğinden korkuyor, onun Middlemarch'a gelişinin asıl nedeni belki de Dorothea'dır diye düşünüyordu.

Bu iki erkek birbirlerine acıyorlardı; ama yalnız Will arkadaşının çektiği sıkıntının boyutlarını tahmin ediyordu. Lydgate Londra'ya yerleşmek konusunda kaderine çaresizce boyun eğmiş gibi bir ta-

vırla konuşup hafifçe gülümseyerek, "Seni orada da ağırlayacağız gene, dostum" dediği zaman, içinde tarifsiz bir keder hissederek sesini çıkarmamıştı. Rosamond o sabah kendisinden neredeyse yalvar yakar, Lydgate'i bu yolda iknaya çalışmasını istemişti; şimdi gözlerinin önünden geçen sihirli bir dizi sahnede geleceği görüyor gibiydi: Kendisi, çevresindeki koşulların o ufak, neşesiz, ayartıcı cazibesine kapılıyor ve yavaş yavaş baştan çıkıyordu. Bu ise, cehennemi boylamanın, şeytanla büyük tek bir pazarlık yapmaktan daha sık rastlanan bir öyküsüdür.

İleride nasıl birer insan olacağız sorusuna ilgisiz gözlerle bakmaya başlamışsak, birtakım tatsız hatalara ve haksız başarılara doğru sürüklendiğimizi görüp aldırmıyorsak, tehlike sınırına gelmişiz demektir. Zavallı Lydgate bu sınırda acı acı inliyor, Will Ladislaw ise oraya yeni yeni ulaşıyordu. Bu akşam Will'e öyle geliyordu ki Rosamond'a gösterdiği öfkeyle kendisini ona karşı bir tür yükümlülük altına sokmuştu ve bu yükümlülükten de, Lydgate'in hiçbir şeyden kuşkulanmayan iyi niyetinden de, çok korkuyordu; ayrıca, amaçsız bir hafifmeşreplik dışında hiçbir şey vaat etmeyen kendi ziyan olmuş hayatına duyduğu nefret de yüreğine korku salmaktaydı.

BÖLÜM 80

"Katı yasalar koyarsın sen! Ama gene de,
Tanrı'nın en müşfik merhameti var sende:
Daha güzel bir şey bilmeyiz bizler asla
Yüzünden eksilmeyen o tebessümden başka;
Çiçekler tarhlarından kahkahalarla güler;
Kokuları bırakmaz seni, her an peşinden gider;
Yıldızları sen korursun yanlış yola sapmaktan;
Göklerin en eskileri, taptaze güçlü kalır gene sana uymaktan."
Wordsworth, *Görev Duygusuna Kaside*

Dorothea o sabah Mr. Farebrother'la görüştükten sonra, Freshitt'ten dönüşünde akşam yemeğine onlara geleceğine söz vermişti. Farebrother ailesiyle karşılıklı sık sık görüştükleri için Dorothea herkese Konak'ta hiç yalnızlık çekmediğini söyleyerek yanına kendisine can yoldaşı olacak bir hanım refakatçi tutması hakkındaki ısrarlı tavsiyeye şimdilik direnebiliyordu. Eve döndüğünde sabahki sözünü hatırlayınca sevindi; yemek için üstünü değiştirmesi gerekene kadar hâlâ bir saati olduğunu görünce, hemen çıkıp okul binasına gitti, kadın ve erkek başöğretmenlerle yeni çan konusunu konuştu; onların belirttiği küçük ayrıntıları, tekrar tekrar söyledikleri birtakım şeyleri, son derece faal bir hayat yaşadığını düşünmenin heyecanı içinde can kulağıyla dinledi. Eve dönerken durup, bahçede birtakım tohumlar ekmekte olan emektar bahçıvan Bunney ile konuştu; bu tecrübeli yaşlı adama, yirmi beş metre karelik bir yerde en fazla verim alınabilecek ürünler hakkında akıllıca sözler söyledi; bahçıvanın toprak konusundaki altmış yıllık tecrübesine dayanarak anlattıklarına kulak verdi: Buna göre, eğer toprağınız iyice olgunlaşmışsa, işe yarardı; ama durmadan yağmur yağar da, toprağı vıcık vıcık ederse, işte o zaman—

İnsanlarla sohbete kapılıp çok geç kaldığını fark edince, acele giyindi ve Farebrother'lara gerektiğinden de erken gitti. Farebrother'ların evinde insanın hiç canı sıkılmazdı: Doğa bilimci Gilbert

White gibi Mr. Farebrother'ın da koruyuculuğunu üstlendiği böcekleri, hayvanları vardı; köydeki oğlan çocuklarına bu hayvanlara eziyet etmemeyi öğretmişti; Mr. Farebrother bu dilsiz konukları hakkında daima anlatacak yeni şeyler bulurdu. Şimdilerde tüm köyün ortaklaşa baktığı, kutsal hayvanlar gibi ortalıkta serbestçe dolaşan güzel bir çift keçi satın almıştı. Akşam saatlerini çay sonrasına kadar neşe içinde geçirdiler; Dorothea her zamankinden daha fazla konuşuyordu. Mr. Farebrother'la böcekler hakkında –duyargalarını kullanarak kısa ve özlü biçimde haberleşen ve belki de reforma uğramış parlamentoları bile bulunan bazı böceklerin geçirmiş olabilecekleri evrim üzerinde– sohbet ederlerken, aniden herkesin dikkatini çeken, anlaşılmaz birtakım mırıltılar duyuldu.

Ufak tefek kız kardeşinin masanın ve iskemlelerin ayakları arasında dolaştığını gören Mrs. Farebrother sıkıntılı bir tavırla, "Henrietta Noble, neler oluyor orada?" diye sordu.

O küçücük yaşlı kadın elinde olmadan kunduz gibi sesler çıkarmaya devam ederken, "Öksürük pastillerimi koyduğum bağa kutuyu kaybettim. Korkarım ki, yavru kedi yuvarlayıp bir yerlere götürdü" dedi.

Mr. Farebrother gözlüklerini alnına kaldırıp halıya bakarak, "Çok değerli bir şey mi, teyzeciğim?" diye sordu.

"Mr. Ladislaw vermişti onu bana. Alman yapımı çok güzel bir kutu; ama yere düştü mü, daima yuvarlanıp gidebildiği kadar gidiyor."

Mr. Farebrother ayağa kalkıp aramaya başlarken, bir yandan da anlayış ifade eden tok bir sesle, "Eh, Mr. Ladislaw'un armağanıysa, o zaman başka" dedi. Kutu sonunda bir şifoniyerin altında bulundu; Miss Noble kutusunu sevinç içinde sımsıkı tutarak, "Geçen defa da bir şömine siperinin altından çıkmıştı" dedi.

Mr. Farebrother yeniden yerine otururken, Dorothea'ya dönerek gülümsedi ve, "Teyzem için bir gönül ilişkisidir bu" dedi.

Annesi üstüne basa basa, "Henrietta Noble birine bağlandı mı, adeta bir köpek kesilir, Mrs. Casaubon; o kişinin ayakkabılarını kendine yastık yapar ve her zamankinden daha da rahat uyur" dedi.

"Ayakkabılar Mr. Ladislaw'unsa, yastık yaparım elbette" dedi Miss Noble.

Dorothea karşılık olarak gülümsemeye çalıştı. Kalbinin şiddetle çarptığını fark edince hem şaşırdı hem de canı sıkıldı; az önce-

ki neşesine dönme çabasının boşuna olacağını biliyordu. Telaş içindeydi; bu durumda duygularını ele verecek başka değişiklik işaretleri de göstermekten korktuğu için ayağa kalktı, alçak bir ses ve belirgin bir kaygı içinde, "Artık gitmek zorundayım; kendimi fazla yordum" dedi.

Durumu hızla kavrayan Mr. Farebrother yerinden kalkarak, "Doğru, gücünüzün yarısını Lydgate hakkında konuşmakla tüketmiş olmalısınız. Bu tür çabalar etkilerini insanın heyecanı geçtikten sonra hissettirir" dedi.

Kolunu uzatıp onunla evine kadar yürüdü; ama yol boyunca Dorothea konuşmak için kendini hiç zorlamadı, Farebrother iyi geceler dilediğinde bile sessiz kaldı.

Dayanma gücünün sınırına gelmiş, kendini amansız bir kederin pençesine bırakmıştı. Kısaca bir şeyler söyleyip Tantripp'i başından savdı, kapısını kilitledi, boş odada ellerini başının tepesine koyup iyice bastırarak, "Ah, seviyordum ben onu!" diye inledi.

Ardından, dalga dalga gelen bir ıstırabın sarsıntısıyla düşünebilme gücünü bir saat boyunca tümüyle yitirdi. Hıçkırıklar arasında yüksek sesle fısıldar gibi ağlıyor; küçücük bir tohumken Roma günlerinden beri yeşerterek canlı tuttuğu inancının, başkalarının değer vermedikleri bir insanı değerli bularak ona sessiz bir aşk ve güvenle bağlı olmanın yarattığı sevincinin, o kişinin belleğinde taht kurmuş bir kadın olma gururunun, ileride belki bir gün yolları kesiştiğinde, geçmiş yıllara daha dün ayrılmışlar gibi hiç değişmemiş olarak yeniden dönebilme hakkında beslediği cılız ama tatlı ümidinin yitip gittiğine yanıyordu.

O bir saat süresince, yalnızlığın çağlar boyu insanların iç çatışmalarını izleyen merhametli gözleri neler görmüşse, bunların hepsi Dorothea'nın iç dünyasında da aynı şekilde tekrarlandı: Çektiği ıstırabın tüm ruhunu saran akıl ermez gücünden kendisini kurtarmaları için sertliğe, soğuğa ve acıya yalvardı; sonra da o yüce kadın bedeni, ümitlerini yitirmiş bir çocuk gibi hıçkırıklarla sarsıla sarsıla, gecenin gittikçe artan soğuğunda odanın çıplak zeminine uzanıp yattı.

Gözlerinin önünde iki görüntü –çocuğunun kılıçla ikiye bölündüğünü görüp kanlar içindeki bir yarısını bağrına basarken, öteki yarısının evlat acısı nedir hiç tatmamış o yalancı kadın tarafından uzaklaştırılışını izleyen bir annenin yanan yüreği gibi, yüreğini

iki parçaya ayıran iki kişinin hayali– canlanıyordu. Bunlardan biri burada, gülümseyerek karşılık verecek, konuşarak sıcak bir bağlılık duygusu yaratılabilecek kadar yakınında duran, vaktiyle inanıp güvendiği o parlak kişi, kendisi o loş mezar odasında harcanmış, bitkin düşmüş bir hayatın gelini olarak otururken, şafak vaktinin taptaze ruhu gibi ziyaretine gelen adamdı; şimdi kollarını bu adama doğru uzatıyor, daha önce asla tam olarak hissetmediği bir inançla ona acı acı, aralarındaki bu yakınlığın aslında bir ayrılık işareti olduğunu haykırıyor ve ümitsizliğini böyle hiç çekinmeden dile getirince, onu ne çok sevdiğini anlıyordu.

Öteki görüntü, uzakta duran, değişmiş ama nereye gitse ısrarla peşini bırakmayan, asılsız bir hayalmiş diyerek hakkında ümidini kestiği başka bir Will Ladislaw'du – ama hayır, hayal değil, şu anda öfkenin, küçümsemenin ve yaralanmış kıskanç bir gururun engeline takılan hüzün dolu acı bir merhamet duygusunun ulaşamadığı canlı bir insandı bu. Dorothea'nın öfke ateşi kolay kolay söneceğe benzemiyor, arada bir yakınma ve suçlama biçiminde hep yeniden alevleniyordu. Durup dururken neden hayatına girmişti? Hayatı onsuz da kendine yeterli olabilirdi pekâlâ. Karşılığında aynı değersizlikte verebileceği hiçbir şeyi olmadığı halde, neden o ucuz saygısı ve içtenlikten uzak sözleriyle gelip kendisine yakınlık göstermişti ki? Bunun bir aldatmaca olduğunu biliyordu o – vedalaşma sırasında kendisini tüm kalbiyle sevdiğine inandırmak istemişti, hem de o kalbin yarısını daha önce başka bir kadına verdiğini bile bile. Neden – neden kendisinin hiçbir ilgisi bulunsun istemediği, sırf bu kadar rezil olmamaları için dua ettiği o bayağı insanların arasında yaşamaya devam etmemişti?

Sonunda gücü yüksek fısıltılar halindeki feryatlara, inlemelere bile yetmeyecek derecede azalınca, içini çekerek çaresizce ağlamaya başladı ve odanın soğuk zemininde uyuyakaldı.

Sabahın çevredeki her şeyi bulandıran o alaca karanlık, soğuk saatlerinde, şaşkın şaşkın nerede olduğunu ya da uyumadan önce neler olup bittiğini merak ederek değil de, son derece açık bir zihinle, o anda kederin gözlerinin içine bakmakta olduğunu bilerek uyandı. Ayağa kalktı, üstüne kalınca bir şeyler giydi ve daha önce oturup sık sık dışarıyı seyrettiği büyük bir koltuğa yerleşti. O zorlu geceyi, biraz ağrı sızı ve yorgunluk dışında, hastalanmadan geçirebilecek kadar güçlü ve sağlıklıydı; ama bu sabah gözlerini yeni

koşullara açmıştı: Ruhu yaşadığı korkunç mücadeleden kurtulmuş gibiydi; şimdi kederiyle başa çıkmaya çalışmıyor, onu sürekli bir yoldaş sayarak onunla oturup onunla kalkıyor, düşüncelerine onu da ortak ediyordu. Çünkü düşünceler şimdi birbiri ardından hızla gelmeye başlamıştı. Dorothea kendi yaşadığı bir felaketin daracık hücresinde, bir hastalık nöbeti süresinden daha uzun oturup kalacak yaratılışta bir kadın değildi; başkalarının acılarını yalnızca onları ilgilendiren birer "kaza" gibi gören budalaca bir sefalet anlayışını kabul edemezdi o.

Şimdi her ayrıntı ve her ayrıntının olası anlamları üzerinde dikkatle durmaya çalışarak, bir önceki sabahı zihninde baştan sona yeniden yaşamaya başladı. Kendisi o sahnede tek başına mıydı? Bu olay yalnız onu mu ilgilendiriyordu? Kendini işin içinde başka bir kadının hayatının da bulunduğunu düşünmeye zorladı; bir gün önce karışık durumdaki zihnine bir parça açıklık, bir parça huzur götürmek amacıyla evine gittiği genç kadındı bu. Ama o menfur odadan kıskançlık, öfke ve tiksinti içinde çıkar çıkmaz, yüreğindeki tüm merhamet duygusunu söküp atmıştı. O büyük rezaletten dolayı Will'i de, Rosamond'u da çok ayıplamış ve Rosamond'un yüzüne belki bir daha hiç bakmayacağını düşünmüştü. Ancak, Dorothea'nın baskın adalet duygusu öfkesini alt edip ona doğru yolu gösterdi mi, bir kadını genellikle sadakatsiz âşığından çok rakibi kadına acımasız davranmaya iten o ilkel duygu eski gücünü hemen yitirirdi. Lydgate'in yaşadığı güçlükler ve onun, anlaşılan kendisininki gibi, açıkça görülenlerin dışında gizli sıkıntıları da bulunan taze evliliği hakkında daha önce aklından geçirdiği tüm düşünceler –açık seçik gözlerinin önüne getirerek derinden hissettiği tüm o sorunlar– şimdi kendisi için etkin bir güç kaynağı oldu ve tıpkı ağır basarak artık hiçbir şeye eski bilgisizlik günlerimizdeki gözlerle bakmamıza izin vermeyen yeni edinilmiş bir bilgi gibi, ağırlığını hemen gösterdi. Dorothea bu gücün kendisini başkalarına yardımdan alıkoymaması, aksine daha çok yardıma zorlaması gerektiğini düşününce, yüreğindeki onulmaz kederin hafiflediğini hissetti.

Bu olay, kendi hayatıyla ilgileri yüzünden sırtına bir tür sorumluluk yükleyen ve şimdi ellerinde kutsal zeytin dallarıyla sanki karşısında dikilip yardım dileyen o üç insanın hayatlarında da bir şekilde bunalım yaratmamış olabilir miydi? Kimi kurtaracağı kendi

keyfine kalmamalıydı; bunların kimler olduğu zaten belliydi. Kusursuz bir Doğru'ya ulaşmaya can atıyor, böyle bir gücün gönlünde taht kurarak yoldan çıkan iradesine yön vermesini istiyordu. "Eğer kendi acımın boğazını sıkıp sesini kesebilir de yalnızca o üç kişiyi düşünmeyi bırakabilirsem, şimdi –hemen bugün– ne yapmam gerekiyor!" diye soruyordu.

Dorothea'nın bu soruya ulaşması uzun bir vakit almış, odaya güneş ışığı sızmaya başlamıştı. Perdeleri açtı, yolun pencereden görünen küçük bir bölümüne ve daha ötelerde, bahçe kapısının dışında, uzayıp giden tarlalara doğru baktı. Yolda sırtında bohçasıyla bir adam, onun yanında da bebeğini kucağına almış bir kadın vardı; tarlada hareket eden bir şeyler görüyordu; belki de çobanla köpeğiydi bunlar. Ta uzaklarda, yere doğru eğilen gökyüzünden inci renginde bir ışık geliyordu; dünyanın büyüklüğünü hissedip, o sırada pek çok yerde insanların uyandıklarını, çalışmaya, güçlüklere göğüs germeye hazırlandıklarını düşündü. Kendisi de bu zorunlu, canlı, hareketli hayatın bir parçasıydı ve bu hayata ne dışarıdan –kendi son derece rahat sığınağından– bakan bir seyirci olabilir ne de bencilce şikâyetlerle gözlerini ondan kaçırabilirdi.

O gün ne yapmaya karar vereceğini henüz pek bilmiyordu, ama içinde girişiminin başarılı olacağına dair bir kıpırtı, bir hareketlenme hissediyor, yaklaşan bir mırıltıyı andıran bu kıpırtının az sonra açıklık kazanacağını düşünüyordu. Sırtından sanki sert bakışlarla kendisini izleyen ve artık bıktırmaya başlayan o yas giysisini çıkardı, elini yüzünü yıkayıp saçlarını taradı. Ardından zili çalarak Tantripp'i çağırdı.

Tantripp üstünde sabahlığıyla geldi, önce yatağa, sonra Dorothea'nın yüzüne bakıp telaşla, "N'oldu, efendim, bütün gece yatmamışsınız" diye haykırdı; yüzünü yıkadığı halde, solgun yanakları ve kızarmış gözkapaklarıyla Dorothea bir *mater dolorosa*'ya benziyordu. "Kendinizi öldüreceksiniz, *kesin* öldüreceksiniz. Şimdi kim olsa, sizin artık biraz rahatınıza bakmaya hakkınız olduğunu düşünür."

Dorothea gülümseyerek, "Telaşlanma, Tantripp, uyudum ben; hasta da değilim" dedi. "Bana çabucak bir fincan kahve yaparsan sevinirim. Bir de, yeni elbisemi getir; ayrıca, bugün büyük bir ihtimalle yeni başlığımı takacağım."

Tantripp şömineyi yakmak için eğildiği yerden, "Bir aydan fazla zamandır ikisi de yerlerinde durup sizi bekliyor, efendim; sizi şöyle

bir parça daha az karalar içinde görünce, şükürler olsun diyeceğim" dedi. "Ben onu bilir, onu söylerim, yas tutmanın da bir mantığı, bir sınırı var; etek ucunuzda üç kat kırma ve başlığınızda sade birkaç kat kıvrım olsun, ikinci yas yılı için yeter de artar bile; eğer bu dünyada meleğe benzeyen bir kadın varsa, o da ağ örgülü bir başlık içinde sizsiniz. En azından ben öyle düşünüyorum." Tantripp kaygılı gözlerle ateşe bakarken, sözlerini şöyle bitirdi: "Eğer biri çıkar da benimle, öldüğünde arkasından iki yıl hep o çirkin cenaze kıyafetini giyeceğimi umarak evlenirse, kendi kibrinin kurbanı olur, işte o kadar."

Dorothea eskiden Lozan günlerinde yaptığı gibi, ama son derece alçak bir sesle, "O kadar ateş idare eder, Tancığım. Şimdi sen kahvemi getir bana hadi" dedi.

Tantripp, genç hanımının tam da yaslı dul bir kadına her zamankinden daha çok benzediği bir sabah vakti, bir süredir giymeyi ertelediği daha hafif bir yas takımını istemesindeki garip çelişkiye şaşarak oradan uzaklaşırken, Dorothea büyük koltuğa büzülüp oturdu; yorgun ama huzurlu başını arkasına dayadı. Tantripp bu sırrı çözecek ipucunu hiçbir zaman bulamayacaktı. Gençlik neşesini yitirdi diye, hayatının bundan böyle daha hareketsiz geçmeyeceğini göstermek niyetindeydi Dorothea. Yeni giysilerin genelde yeni başlangıçlar anlamına geldiğini aklından hiç çıkarmadığından, sakin kafayla karar vermesine yardımcı olabilir düşüncesiyle böylesine cılız bir dış desteğe bile dört elle sarılıyordu. Çünkü vereceği karar, hiç de kolay değildi.

Ama gene de, Rosamond'u görmek ve kurtarmak için elinden geldiği kadar sessizce ve dikkat çekmeden ikinci bir çabada bulunmakta kararlıydı; saat on bire geldiğinde yola çıkmış, Middlemarch'a doğru yürüyordu.

BÖLÜM 81

"Ey dünya, sen de sağlam durdun bu gece,
Hissediyorum her yanımda daha şimdiden
Soluğun taze hayat veriyor çevremdeki her şeye
Ve içime saldığın sevinç başlıyor yeşertmeye
Güçlü bir azim yüreğimde, durmadan uğraşmaya,
Erişmek için şimdi Varlığın en yükseğine."

Goethe, *Faust*, 2. Bölüm

Dorothea, Lydgate'lerin kapısına gene gelmiş Martha'yla konuşurken, Lydgate yakındaki kapısı aralık odada dışarı çıkmaya hazırlanıyordu. Dorothea'nın sesini duyunca hemen yanına geldi. Dorothea önceki ziyaretinden hiç söz etmemenin daha iyi olacağını düşünerek ona, "Bu sabah Mrs. Lydgate beni kabul edebilir mi acaba?" diye sordu.

Lydgate, Dorothea'nın yüzünün de Rosamond'unki kadar değişmiş olduğunu gördü ama herhangi bir düşünce belirtmekten kaçınarak, "Eminim kabul edecektir. Siz lütfen içeri buyurun, ben gidip geldiğinizi haber vereyim" dedi. "Dün sabahki ziyaretinizden sonra biraz rahatsızlanmıştı ama bu sabah kendini daha iyi hissediyor sanırım. Sizi yeniden gördüğüne sevinecektir."

Dorothea'nın tahmin ettiği gibi Lydgate bir gün önceki ziyaret sırasında neler geçtiğini bilmiyor, hatta anlaşılan ziyaretin amacının gerçekleştiğini sanıyordu. Dorothea önceden kısa bir not hazırlamıştı; eğer Lydgate evde olmasaydı, Rosamond'a kendisiyle görüşmek istediğini bildiren o notu hizmetçi kıza verecekti; şimdi ise Lydgate'in getireceği haber konusunda çok kaygılıydı.

Lydgate, Dorothea'yı misafir odasına kadar götürdükten sonra orada durdu; cebinden bir mektup çıkarıp ona verirken, "Bunu dün gece yazdım; işe giderken Lowick'e uğrayıp size verecektim. İnsan sıradan bir teşekkürün yetersiz kalacağı derecede büyük bir iyilik görmüşse, şükran borcunu mektupla ifade etmek, sözle belirtmekten biraz daha etkili oluyor; çünkü o zaman en azından kulağınız sözlerinizin ne kadar cılız kaldığını duymuyor" dedi.

Dorothea'nın yüzü birden aydınlandı. "Hastane'yi üstlenmeme imkân verdiğiniz için asıl benim size teşekkür etmem gerekiyor" dedi; sonra birden şüpheye düşerek, "Teklifimi kabul ettiniz, öyle değil mi?" diye sordu.

"Evet, ettim; çeki bugün Bulstrode'a gönderiyorum."

Lydgate başka bir şey söylemeden yukarı kata, Rosamond'un yanına çıktı; Rosamond giyinmeyi yeni bitirmiş, oturduğu yerde uyuşuk uyuşuk, şimdi ne yapsam diye düşünüyordu. Üzgün günlerinde bile Rosamond'un yapmayı alışkanlık edindiği ufak tefek işleri olurdu; bu alışkanlığın gücüyle içinde bir şeye başlama isteği uyanınca, o işi ağır aksak sonuna kadar götürür ya da ilgisini yitirip bir şey yapmadan öyle dururdu. Hâlâ hasta görünüyordu, ama her zamanki sakin tavrını takınmıştı. Bir önceki gece Lydgate, sorularımla rahatsız ederim korkusuyla ona yalnızca Dorothea'nın mektubundan ve içinden çıkan çekten bahsetmiş, sonra da, "Ladislaw geldi, Rosy; dün akşam benimle oturdu; sanırım bugün gene gelir. Çok sıkıntılı, perişan bir hali vardı" demiş, Rosamond ise hiç sesini çıkarmamıştı.

Şimdi karısına yaklaşırken son derece şefkatli bir sesle, "Rosy, hayatım, Mrs. Casaubon seni görmeye geldi gene; onunla görüşmek istersin, değil mi?" dedi. Dünkü görüşmenin yarattığı sarsıntıyı düşünerek, o anda karısının kıpkırmızı kesilip irkilmesine şaşırmadı; Rosy'yi yeniden kendisine yaklaştırdığını gördüğü için, şimdi buna hayırlı bir sarsıntı gözüyle bakıyordu.

Rosamond, "Hayır, istemem" demeye cesaret edemedi. Kendinde dünkü olaya değinmek cesaretini de göremiyordu. Mrs. Casaubon neden gene gelmişti acaba? Soruya hiçbir yanıt bulamadı ama nedeni üzücü bir şeyler olabilirdi ancak; çünkü Will Ladislaw'un o yürek parçalayan sözlerinden sonra Dorothea hakkında ne düşünse, canı yeniden yanıyordu. Gene de, bu yeni kararsızlığının küçük düşürücü etkisini önlemek için görüşmeyi kabul etmekten başka bir şey yapamazdı. Olur, görüşürüm, demedi; ama ayağa kalktı, kocasının ince bir şalı omuzlarına koymasını bekledi. Lydgate, "Ben şimdi evden çıkıyorum" deyince, hemen o sırada aklına gelen bir düşünceyle, "Lütfen Martha'ya söyle, misafir odasına hiç kimseyi sokmasın" dedi. Lydgate, Martha'ya tembih edeceğini söyledi; karısının bu isteğini çok iyi anladığını düşünüyordu. Onu aşağıya, misafir odasının kapısına kadar götürdü; sonra dönüp oradan

uzaklaştığı sırada içinden, karımın güvenini kazanmak için başka bir kadının onun üzerindeki etkisine bel bağladığıma göre, şaşkın bir koca olmalıyım ben, diye geçirdi.

Rosamond yumuşacık şalına bürünmüş, Dorothea'ya doğru yürürken, bir yandan da ruhunu soğuk bir suskunluk ve ihtiyatla sarıp sarmalamaya çalışıyordu. Mrs. Casaubon, Will hakkında bir şeyler söylemeye mi gelmişti acaba? Eğer öyleyse, kendisinin kabul edemeyeceği bir küstahlıktı bu; dolayısıyla tetikte durup ondan gelecek her sözü nazik bir umursamazlıkla karşılayacaktı. Will gururunu öyle kötü yaralamıştı ki Rosamond, ne ona ne de Dorothea'ya karşı herhangi bir vicdan sızısı duymuyor, kendisinin onlardan çok daha büyük bir haksızlığa uğradığını düşünüyordu. Dorothea, Will'in kendisine "tercih" ettiği kadın değildi yalnızca; aynı zamanda Lydgate'in velinimeti olarak korkunç bir üstünlüğe de sahipti. Bu yüzden zavallı Rosamond, büyük bir acı ve zihin karışıklığı içinde, Mrs. Casaubon'un –şu sırada kendisinden her bakımdan üstün durumdaki bu kadının– kendisini görmeye o üstünlük duygusunu kullanma arzusunu kamçılayan bir kinle gelmiş olması gerektiği düşüncesindeydi. Aslına bakılırsa yalnız Rosamond değil, Dorothea'nın davranışının gerisindeki basit düşünceden habersiz olup olayın yalnızca dış yüzünü gören kim olsa, onun Rosamond'u neden görmeye geldiğini merak ederdi.

Yumuşak beyaz şala sarılı ince zarif vücuduyla, ister istemez uysallık ve masumiyet ifade eden o çocuksu dolgun dudakları ve yanaklarıyla, o sırada neredeyse kendisinin güzel bir hayaletini andıran Rosamond, konuğunun üç metre kadar uzağında durdu ve başıyla onu selamladı. Ama Dorothea kendini rahat hissetmek istediği zaman asla karşı koyamadığı bir hareketle eldivenlerini çıkararak Rosamond'a doğru ilerledi; hüzün dolu, ama tatlı, içten bir yüzle elini uzattı. Rosamond gözlerini ondan kaçıramadı; elini uzatmamak da olmazdı; Dorothea o küçük eli bir anne şefkatiyle sıkar sıkmaz Rosamond, yüreğinde kendi önyargıları hakkında bir kuşkunun uyanmaya başladığını hissetti. Rosamond'un gözleri insanların yüzlerini hızla okurdu; Mrs. Casaubon'un yüzünün solgun göründüğünü ve dünden bu yana değişmiş olduğunu hemen fark etti; ama elinin kararlı yumuşaklığı gibi yüzü de yumuşak ve sevecendi. Gene de, Dorothea kendi metanetine biraz fazlaca güvenmişti: Bu sabahki düşüncelerinin açıklık ve yoğunluğu,

aslında harekete geçmek için hissettiği kararlı heyecanın bir devamıydı ve tüm benliğini, son derece narin bir Venedik kristali gibi, dış etkenlere karşı tehlikeli biçimde duyarlı yapmıştı; bu yüzden Rosamond'a bakınca, yüreğinin birden kabardığını hissetti ve konuşamadı. Tüm çabasını gözyaşlarını tutmak için harcaması gerekiyordu; bunda başarılı oldu; heyecanı, yüzünü yalnızca bir hıçkırığın gölgesi gibi yalayarak geçip gitti; ama bu görüntü, Rosamond'un Mrs. Casaubon'un duygu ve düşüncelerinin kendisinin başta sandığından çok farklı olduğu yolundaki izlenimini biraz daha güçlendirmişti.

Böylece hiç konuşmadan kendilerine en yakın iki koltuğa oturdular; konuğunu ilk selamladığında Rosamond, Mrs. Casaubon'un çok uzağında durmayı aklına koymuştu; oysa oturdukları koltuklar rastlantı eseri birbirine yakındı. Ama Rosamond işin nereye varacağını düşünmeyi bırakmış, şimdi yalnızca Dorothea'nın neler söyleyeceğini merak ediyordu. Dorothea sade, doğal bir tavırla konuşmaya başladı; sözlerine devam ettikçe sesi daha kararlı çıkıyordu.

"Dün buraya bir görevle gelmiş, ama tamamlamadan ayrılmıştım; bu yüzden bugün erkenden gene geldim. Buraya, şu sıralar Mr. Lydgate'e karşı yapılan bir haksızlık konusunda konuşmak için geldiğimi söylersem, umarım sizi fazla rahatsız ettiğimi düşünmezsiniz. Kocanızın, sırf kendisini savunmak ve şerefini kurtarmak amacıyla sanılmasın diye size bile söylemek istemeyebileceği pek çok şeyi öğrenmek istersiniz, değil mi? Onun yüksek karakterli bir insan olduğuna inanmaya devam eden candan dostları bulunduğunu öğrenmek, sizi sevindirecektir, öyle değil mi? Bunları size anlatmaya kalkışmakla haddimi aştığımı düşünmezsiniz, değil mi?"

Yüce bir alçakgönüllülük içinde yalvarıp ricada bulunurcasına söylenen bu sözler –bu kadınla arasına bir set çekmesine ve ondan nefret etmesine yol açan olayların hiçbirini önemsemeden, hiçbirine takılmadan akıp giden bu dostça sözler– Rosamond'un azalan korkuları üzerinde ılık bir su banyosu gibi yatıştırıcı bir etki yarattı. Mrs. Casaubon olup bitenleri unutmuş değildi elbette, ama belli ki onlarla ilgili hiçbir şey söylemeyecekti. O anda hissettiği rahatlama Rosamond'un başka şeyler düşünmesini önleyecek derecede büyük oldu; bu yeni duygunun etkisi altında zarif bir tavırla, "Tertius'a pek çok iyilikte bulunduğunuzu biliyorum. Bana onun hakkında söyleyeceğiniz ne varsa, hepsini duymak isterim" dedi.

"Önceki gün" dedi Dorothea, "Hastane konusunda fikrini öğrenmek için Lowick'e gelmesini rica ettiğimde, Mr. Lydgate kendisini birtakım cahil insanların gözünde kuşkulu duruma düşüren o hazin olayla ilgili nasıl davranmış, neler yapmışsa, baştan sona hepsini anlattı bana. Bunları, *ben* cüret edip sorduğum için anlattı. Mr. Lydgate'in şerefsizce bir davranışta bulunduğuna asla inanmıyordum; olup biten her şeyi anlatmasını bu yüzden rica etmiştim. Bana, bunları daha önce hiç kimseye –hatta size bile– anlatmadığını itiraf etti; çünkü suçlu kimseler gibi davranarak, sanki bir kanıt sayılabilirmiş gibi, 'Yanlış bir şey yapmadım ben' demek, ona son derece ağır geliyormuş. O Raffles denen adam hakkında da, onun bazı kötü sırlar sakladığı hakkında da gerçekten bir şey bilmiyormuş. Mr. Bulstrode'un o parayı kendisine, daha önce reddettiğine pişman olup fikir değiştirdiği için verdiğini düşünmüş. Raffles'a bakmaya çağrıldığında ise tek kaygısı, ona doğru bir tedavi uygulamakmış; sonuç beklediği gibi çıkmayınca biraz rahatsızlık duymuş; ama sonra –şimdi de olduğu gibi– belki bu işte hiç kimsenin hatası yoktur diye düşünmüş. Ben bunları Mr. Farebrother'a, Mr. Brooke'a ve Sir James'e de anlattım; üçü de kocanızın söylediklerine inandılar. Anlattıklarıma sevindiniz, değil mi? Metin olacaksınız, değil mi?"

Dorothea'nın yüzüne bir canlılık gelmişti; Rosamond'a iyice yaklaşıp sevinçle gülümsedi; Rosamond kendinden üstün bir kimsenin bencillikten uzak bu heyecanı karşısında mahcup bir çekingenliğe kapıldı. Yüzü kızararak, ürkek bir tavırla, "Size teşekkür ederim, çok iyisiniz" dedi.

"Kocanız ayrıca, size açılıp tüm bunları anlatmamakla büyük hata ettiğini düşünüyor. Ama bağışlayın onu. Sizin mutluluğunuzu her şeyin üstünde tuttuğu için yapmış bunu; Mr. Lydgate kendi hayatıyla sizinkini tek bir hayat gibi hissettiğinden, başına gelen talihsizliklerin sizi üzdüğünü düşünerek çok acı çekiyor. Bunları benimle, sırf fazla önemsemediği bir yabancı olduğum için konuşabildi. O sırada kendisine sizinle görüşüp görüşemeyeceğimi sordum; çünkü onun da, sizin de çektiğiniz sıkıntılara çok üzülüyordum. Dünkü gelişimin nedeni buydu; bugün de aynı nedenle geldim. Sıkıntılara dayanabilmek ne kadar güç, öyle değil mi? Başka birinin acı çektiğini, hem de insanın yüreğini burkan bir acı çektiğini bildiğimiz halde ona yardım etmeden –yardım etmeye çalışmadan– nasıl yaşayabiliriz?"

Dorothea dile getirdiği duyguların şiddetli etkisi altında Rosamond'un sıkıntıları kadar kendi dertli yüreğinin acılarını da anlatıyor olmanın dışında, her şeyi unutmuştu. Heyecanı sözlerine gitgide daha çok yansımış, sesi ıstırap içindeki bir canlının karanlıklardan kopup gelen iniltisi gibi, insanın iliklerine işleyen bir hal almıştı; o sırada farkında olmadan elini götürüp Rosamond'un daha önce sıktığı o küçük elinin üstüne koydu.

Rosamond içindeki bir yaraya neşter vurulmuş gibi dayanılmaz bir acı hissetti ve bir gün önce kocasına sarılarak nasıl ağladıysa, birden aynı şekilde katıla katıla ağlamaya başladı. Zavallı Dorothea, Rosamond'un böylesine perişan bir duruma gelmesinde Will Ladislaw'un payının da bulunabileceğini düşününce, kendi kederinin dev bir dalga gibi yüreğini yeniden kapladığını hissetti. Konuşmanın sonuna kadar kendini yeterince tutamamaktan korkmaya başlamıştı; Rosamond elini çektiği halde kendi eli hâlâ onun kucağındayken, gözlerinden boşanmak üzere olan yaşları bastırmaya uğraşıyordu. Bu görüşmenin üç kişinin hayatında bir dönüm noktası olabileceğini unutmamalı ve duygularına hâkim olmaya çalışmalıydı –o üç kişiden biri kendisi değildi; hayır, kendisi artık geri dönüşü olmayan bir şey yaşamıştı– o dönüm noktası, tehlikeli ve sıkıntılı yakınlıkları yüzünden kendi hayatını da ciddi şekilde etkileyebilecek olan o üç kişinin hayatları için söz konusuydu. Yanı başında ağlayan bu zayıf kadını yakışıksız, yanlış bir ilişkinin yol açacağı ıstıraptan kurtarmaya belki de hâlâ vakit vardı ve bu amaç için şu an, eşi bulunmaz bir fırsattı; çünkü kendisinin de, Rosamond'un da, yüreklerinde bir gün önceki şiddetli heyecanla bir araya gelmeleri bir daha asla mümkün olmayacaktı. Ayrıca, aralarında kurulan bu yakın ve özel ilişkinin kendisine özel bir etkileme gücü verdiğini hissediyordu; ama bu girişiminin kendi duygularıyla da ilgili olduğunu Mrs. Lydgate'in çok iyi bildiğinden haberi yoktu.

İçinde bulunduğu bu güç durum Rosamond'un hayatında Dorothea'nın sandığından bile daha yeni bir deneyimdi; çünkü Rosamond o sırada tüm hayal dünyasını yerle bir eden ilk büyük sarsıntının etkisi altındaydı; oysa o güne kadar, o dünyada kendinden emin, içi rahat yaşamıştı; eleştirilecek olanlar hep başkalarıydı. Ama şimdi kıskançlık ve nefretle karşılanacağından emin olarak tedirginlik ve korku içinde yanına geldiği bir kadının bu beklen-

medik tuhaf duygu gösterisi karşısında daha da sarsılmış; tüm ruhu, sanki hiç bilmediği yabancı bir dünyada tökezleye sendeleye dolaşıyormuş gibi bir duyguyla dolmuştu.

Hıçkırıklarla sarsılan boğazı yavaş yavaş sakinleşip de yüzünü saklamakta kullandığı mendilini çekince, Rosamond'un mavi çiçekler kadar çaresiz görünen gözleri, Dorothea'nın gözleriyle buluştu. Bunca ağlayıp gözyaşı döktükten sonra, acaba nasıl hareket etsem diye düşünmenin ne yararı vardı? Ayrıca, yüzünde silmeden bıraktığı sessiz bir gözyaşı iziyle, Dorothea'nın da aynı derecede çocuksu bir görünüşü vardı. Aralarındaki gurur duvarı yıkılmıştı artık.

Dorothea çekingen bir tavırla, "Kocanızdan söz ediyorduk" dedi. "Geçen gün, çektiği ıstıraptan dolayı yüzü hazin bir şekilde değişmiş gibi geldi bana. Haftalarca görmemiştim onu. O sıkıntılı günlerinde kendini çok yalnız hissettiğini söyledi bana; ama sizinle açıkça konuşabilseydi, o ıstıraba daha kolay dayanırdı sanırım."

Rosamond, kocasının kendisi hakkında Dorothea'ya şikâyette bulunduğunu düşünerek, "Ben bir şey söyleyince, Tertius sinirlenip çok öfkeleniyor" dedi. "Kendisiyle üzücü konuları konuşmak istemediğime hiç şaşmaması gerekir."

"Konuşmama konusunda sizi değil, kendisini suçluyor o. Sizin hakkınızda söylediği şey şuydu: Sizi mutsuz edecek bir şey yapınca, o da mutlu olamıyormuş. Bir de, evliliğini, atmak istediği her adımı etkilemesi gereken bir bağ olarak gördüğünü söyledi; bu yüzden, kendisini Middlemarch'ta kalmak zorunda bırakır diye, Hastane'deki görevini bırakmaması hakkındaki teklifimi kabul etmedi; sizi üzecek hiçbir yükümlülük altına girmek istemiyormuş. Bunları bana anlatabildi, çünkü Mr. Lydgate kendi evlilik hayatımda –kocamın planlarını engelleyen ve keyfini kaçıran hastalığından dolayı– benim de büyük sıkıntılar yaşadığımı biliyor; ayrıca, mutluluğu bize bağlı bir kimseyi incitmek korkusuyla yaşamanın ne kadar güç olduğunu yakından gördüğümü de bilir."

Dorothea biraz durdu, Rosamond'un yüzünde hafif bir sevinç belirtisi fark etmişti. Ama o bir şey söylemeyince, içi gitgide daha fazla titreyerek sözlerine devam etti. "Evlilik bambaşka bir şeydir. Evliliğin getirdiği yakınlığın korkutucu bir yanı bile var. Başka birini daha çok –evli bulunduğumuz kimseden çok daha fazla– sevsek bile, bunun bir yararı olmaz." Yüreği kaygı içinde çarparken zavallı Dorothea ancak kesik kesik konuşabiliyordu. "Demek istiyorum

ki – böyle bir sevda, evlilik hayatımızda bizim mutlu edebilme gücümüzü de, mutlu olabilme gücümüzü de yiyip tüketir. Biliyorum, kendi içinde son derece değerli bir duygu olabilir bu ama evlilikleri öldürür – o zaman evliliğimiz yerinde dursa bile, ancak bir ceset gibidir artık, adı dışında her şey kaybolup gitmiştir. Kocamız bizi seven, bize güvenen biriyse eğer ve biz ona yardım etmeyip hayatını cehenneme çevirmişsek—"

Sesi iyice alçalmıştı; içinde, çok ileri gittiği ve kendisi sanki kusursuz biriymiş de yanlış yapan birine öğütte bulunurmuş gibi konuştuğu yolunda bir korku uyanmıştı. Zihni, Rosamond'un da titrediğinin farkına varamayacak derecede kendi kaygılarıyla doluydu; ayıplamaktan çok merhametli bir dostluk gösterme ihtiyacı hissettiği için, ellerini Rosamond'un ellerinin üstlerine koyarak daha heyecanlı bir sesle hızla devam etti: "Biliyorum –o duygunun çok değerli olabileceğini biliyorum– daha biz fark etmeden, kıskıvrak yakalamıştır bizi; ondan kopmak son derece güçtür; ölüm gibi gelebilir bize – ayrıca, zayıfız biz; ben kendim zayıf bir kadınım—"

Dorothea'nın başka bir kadının da yaşamasını önlemeye uğraştığı kendi kederi, dalga dalga üstüne gelen amansız bir güçle tüm yüreğini dolduruyordu. Acı içinde birden sustu; ağlamıyor ama içinin burkulduğunu hissediyordu. Yüzü daha da solup sararmıştı; dudakları titriyor, ellerini altlarında duran ellere çaresizce bastırıyordu.

Kendi kederinden daha güçlü bir kederin sürükleyici etkisiyle şimdi her şeyi hızla yeni, belirsiz, korkunç bir ışık altında görmeye başlayan Rosamond söyleyecek söz bulamadı ve kendini tutamayıp dudaklarını yakınında duran Dorothea'nın alnına götürdü; iki kadın, bir deniz kazasından kurtulmuşlar gibi birbirlerine sarılıp bir dakika öyle kaldılar.

Rosamond fısıldarcasına çıkan içten bir sesle, "Yanlış bir şey düşünüyorsunuz siz" dedi; kendini hâlâ Dorothea'nın kolları arasında hissediyordu – anlamadığı tuhaf bir ihtiyacın etkisi altında, sanki elini kana bulamanın ardından üzerine çöken bir duygunun ağır baskısından kurtulmak istermiş gibiydi.

Birbirlerine bakarak geri çekilip ayrıldılar. Rosamond gene aynı sesle, "Dün geldiğinizde – durum sizin sandığınız gibi değildi" dedi.

Dorothea şaşırarak dikkat kesilip Rosamond'un savunmaya geçmesini bekledi.

Rosamond, "O sırada bana, başka bir kadını sevdiği için beni asla sevemeyeceğini, bunu anlamam gerektiğini söylüyordu" dedi ve gitgide artan bir telaş içinde devam etti: "Şimdi de benden nefret ediyor sanırım – dün kendisini yanlış anlamanıza neden oldum diye. Benim yüzümden hakkında kötü şeyler düşüneceğinizi, kendisine sadakatsiz diyeceğinizi söylüyor. Ama ben bu yanlış anlamayı düzelteceğim. Beni hiç sevmedi o – sevmediğini biliyorum; beni hiçbir zaman önemsemedi. Dün bana, gözünün sizden başka hiçbir kadını görmediğini söyledi. Tüm suç bende. Size hiçbir açıklamada bulunamazmış kendisi – benim yüzümden. Onun hakkında bir daha asla iyi şeyler düşünemezmişsiniz – öyle söyledi. Size durumu anlattım işte; artık beni suçlayamaz."

Rosamond böylece, daha önce hiç bilmediği birtakım güçlü duyguların zorlamasıyla, gizli saklı demeden her şeyi anlattı. İtiraflarına Dorothea'da gördüğü derin kederin yumuşatıcı etkisi altında başlamış; konuşmaya devam ettikçe, Will'in suçlamalarının –yüreğinde hâlâ bir bıçak yarası gibi duran o suçlamaların– acısının gitgide azaldığını hissetmişti.

Dorothea'nın o sıradaki heyecanı sevinç denemeyecek ölçüde şiddetliydi. İçinde önceki geceyle ertesi sabahki o korkunç gerginliğin dayanılmaz acısını da taşıyan karmakarışık bir heyecan anıydı bu ve bunun sevinç heyecanı olduğunu ancak biraz sakinleşip hissedebilme gücünü yeniden kazandığında anlayabilecekti. Şimdi fark ettiği ilk şey, engel tanımayan bir duygu birliği, karşılıklı büyük bir anlayış oldu; kendini hiç zorlamadan Rosamond'a yeni bir ilgi duymaya başlamıştı; onun son sözüne içtenlikle karşılık verdi:

"Hayır, sizi suçlayamaz artık."

Dorothea başkalarının yaptığı iyiliklere hak ettiklerinden de fazla değer veren bir kadındı; şimdi de yüreğinden, büyük bir özveriyle çaba harcayarak kendisini acılarından kurtaran Rosamond'a doğru –o çabanın kendi canla başla uğraşmasının bir sonucu olduğunu hiç hesaba katmadan– sıcak bir sevgi selinin aktığını hissediyordu.

Kısa bir süre sessiz durdular; sonra Dorothea, "Bu sabahki gelişimden dolayı pişman değilsiniz, öyle değil mi?" diye sordu.

"Hayır, değilim; çok iyi davrandınız bana" dedi Rosamond. "Böyle davranacağınızı düşünmemiştim. Çok mutsuzdum. Şimdi de mutlu değilim. Her şey o kadar hazin ki."

"Ama daha iyi günler gelecek. Kocanızın değeri anlaşılacak. İç huzuru için sizin desteğinize ihtiyacı var onun. Sizi her şeyden çok seviyor. En kötü kayıp, onun sevgisini kaybetmek olacaktır ve siz o sevgiyi kaybetmiş değilsiniz."

Dorothea, Rosamond'dan kocasına yeniden sevgiyle bağlanmak arzusunu gösterecek bir işaret gelir de kaçırırım korkusuyla, o sırada zihninde başka hiçbir düşünceye yer bırakmayacak derecede büyük bir şiddetle hissettiği rahatlama duygusunu bastırmaya çalışıyordu.

Rosamond, "Tertius kabahati bende bulmadı demek, öyle mi?" dedi; şimdi kocasının Mrs. Casaubon'a pek çok şey söylemiş olabileceğini anlıyor ve onun başka kadınlardan gerçekten farklı olduğunu görüyordu. Sorusunda hafif bir kıskançlık kokusu vardı belki de. Dorothea yüzünde beliren hafif bir gülümsemeyle, "Hayır, öyle bir şey yok! Bunu nasıl düşünebilirsiniz?" dedi. Ama o sırada kapı açıldı ve odaya Lydgate girdi.

"Doktor sıfatımla geri gelmiş bulunuyorum" dedi. "Evden çıktıktan sonra iki solgun yüz aklımdan hiç gitmedi: Mrs. Casaubon'un da senin kadar bakıma ihtiyacı var gibiydi, Rosy. Sizi baş başa bırakmakla doktorluk görevimi yapmamış olduğumu düşündüm; onun için, Coleman'lara uğradıktan sonra hemen eve döndüm. Buraya yayan geldiğinizin farkındayım, Mrs. Casaubon; hava değişti, yağmur geliyor sanırım. Birini gönderip arabanızı getirtmemi ister misiniz?"

Dorothea canlı, neşeli bir yüzle ayağa kalkarak, "Hayır, hayır! Gücüm kuvvetim yerinde benim; yürümeye ihtiyacım var" dedi. "Mrs. Lydgate'le biz epeyce çene çaldık; artık gitme zamanım geldi. Beni hep ölçüsüz davranmak ve çok fazla konuşmakla itham ederler zaten."

Elini Rosamond'a uzattı; öpüşmeden ya da başka herhangi bir duygu gösterisinde bulunmadan, içtenlikle, sessiz sakin vedalaştılar. Az önce aralarında öylesine ciddi duygular yaşanmıştı ki bunları şimdi yüzeysel hareketlerle göstermeye gönülleri razı olamazdı.

Dorothea, kendisini kapıya kadar geçiren Lydgate'e Rosamond hakkında hiçbir şey söylemedi, yalnızca Mr. Farebrother'dan ve anlattıklarına inanan öteki dostlarından söz etti.

Lydgate yeniden karısının yanına döndüğünde yorgun haldeki Rosamond, kaderine boyun eğmiş gibi kendini kanepeye atmıştı.

Lydgate tepesine dikilip karısının saçlarını okşarken, "Eh, Rosy, söyle bakalım, Mrs. Casaubon'u bu kadar uzun bir süre gördüğüne göre hakkında ne düşünüyorsun?" dedi.

"Dünyanın en iyi insanı olmalı, diye düşünüyorum; ayrıca çok da güzel. Onunla bu kadar sık görüşürsen, beni her zamanki kadar bile beğenmeyeceksin!"

Lydgate "bu kadar sık" sözüne güldü. "Ama seni etkileyip beni biraz olsun beğenmeni sağlayabildi mi?"

Rosamond gözlerini kaldırıp kocasının yüzüne baktı ve, "Sanırım, evet" dedi. "Gözlerin ne kadar kederli, Tertius! Saçlarını şöyle geriye atsana." Lydgate karısının dediğini yapmak üzere beyaz koca elini kaldırdı; onun gösterdiği bu ufak ilgiyi şükranla karşılamıştı. Zavallı Rosamond'un vefasız sevgisi feci şekilde hırpalanmış olarak geri gelmiş, bir süredir küçümsediği eski güvenli barınağına sığınacak kadar uysallaşmıştı. O barınak hâlâ orada, yerinde duruyordu: Lydgate hazin bir tevekkül içinde sınırlı bir hayata razı olmuştu artık. Bu zayıf kadını eş seçmiş, onun hayatının yükünü de kendi omuzlarına almıştı. Ve şimdi acınacak bir durumda bu yükü taşıyacak, elinden geldiği kadar sırtında onunla yürümeye çalışacaktı.

BÖLÜM 82

"Acılarım hep önümde, sevinçler geride kaldı."
Shakespeare, *Soneler*

Sürgündeki insanların büyük ölçüde ümitlerle yaşadıklarını ve zorunlu olmadıkça gittikleri yerlerde pek uzun durmadıklarını hemen hemen herkes bilir. Will Ladislaw Middlemarch'tan gönüllü olarak ayrılırken geri dönüşünün önüne kendi kararından daha güçlü bir engel koymamıştı; bu da kesinlikle demirden bir duvar değil, sırf o sıradaki ruh haline dayanan bir istekti; bu tür istekler, pekâlâ sonradan başka ruh hallerinin yarattığı istekler arasına karışıp, deyim yerindeyse, onlarla dans etmeye başlar, ardından bir de bakarlar ki onlara gülümsüyor, önlerinde eğiliyor ve nazik davranıp yerlerini kolayca aralarından bazılarına bırakıyorlar. Aylar geçtikçe Will için, neden bir koşu Middlemarch'a gidip gelmediği sorusuna yanıt bulmak gitgide zorlaşıyor gibiydi; Middlemarch'a dönmek istemesinin nedeni, sırf Dorothea hakkında bir şeyler işitebilmekti; böylesine kısa bir ziyaret sırasında garip bir rastlantı eseri karşılaşacak olsalar bile, daha önce aklından geçirmediği böyle masum bir yolculuğu yaptı diye kimseden utanması gerekmezdi. Dorothea'dan artık kesinlikle ayrıldığına göre, onun yaşadığı çevrede dolaşmasında bir sakınca olmamalıydı; başında ejderhalar gibi nöbet bekleyen o kuşkucu yakınlarına gelince, onların ne düşündükleri zaman ve mekân değişikliği yüzünden, Will'in gözünde gitgide önemini yitirmişe benziyordu.

Derken ortaya, Middlemarch'a gitmeyi bir tür hayırseverlik görevi haline getiren –Dorothea'dan tümüyle bağımsız– bir neden çıkmıştı. Will bir süredir gönüllü olarak Uzak Batı'da yeni bir anlayışa göre kurulması düşünülen bir yerleşim yeriyle ilgileniyordu; bu güzel planın uygulanması için mali kaynak arayışı, zihninde Bulstrode'un kendisine teklif ettiği parayı pek çok kimsenin yararlanacağı bir projede kullanmanın uygun olup olmayacağı hakkında bir tartışmaya yol açmıştı. İçine sinen bir sonuca ulaşmak ona çok

güç geliyordu ve aklına, eğer Middlemarch'a giderse daha sağlam bir karara varabileceği yolunda bir düşünce gelmemiş olsaydı, Bulstrode'la yeniden bir ilişkiye geçme konusunda duyduğu tiksinti yüzünden, bu fikri kafasından hemen atacaktı belki de.

Will kendi kendine, Middlemarch'a gidiş amacının bu hayır işi olduğunu söylüyordu. Niyeti, konuyu Lydgate'e açmak, para meselesinde onun da fikrini almaktı; ayrıca birkaç akşam, güzel Rosamond'la bol bol müzik yapabilecek, çene çalıp şakalaşacak ama bu arada Lowick rahip evindeki dostlarını da ihmal etmeyecekti; eh, rahip eviyle Dorothea'nın konağı birbirine yakınsa, bu kendisinin kabahati değildi ya. Gururu yüzünden, Middlemarch'tan ayrılmadan önce, sırf Dorothea'yla görüşme fırsatı arıyor diye suçlanma ihtimalini düşünerek Farebrother'ları görmeye gitmemişti. Ancak, açlık er geç hepimize boyun eğdirir; Will de, belli bir kimseyi görmek, belli bir sesi işitmek için büyük bir açlık çeker olmuştu. Bu özlemin yerini hiçbir şey –ne opera ne siyasetçilerin heyecanlı konuşmaları ne de yeni denediği gazete başyazılarının (kimi önemsiz çevrelerden) aldığı övgüler– doldurabilmiş değildi.

Böylece Middlemarch'a, yakından tanıdığı o küçük dünyada neredeyse her şeyi eskisi gibi bulacağına güvenerek gelmiş, hatta ziyaretinin hiç kimseyi şaşırtmayacağını düşünmüştü. Ancak şimdi o cansız, sıkıcı dünyayı, çene çalıp şakalaşmanın, şarkı söylemenin bile korkunç etkiler yaratabildiği müthiş bir hareketlilik içinde bulmuş, orada geçirdiği ilk gün, hayatının en talihsiz günü olmuştu. Ertesi sabah, ortaya çıkacak acı sonuçları düşündükçe kendini öylesine tedirgin hissediyor, yakında karşılaşacağı gelişmelerden öylesine korkuyordu ki kahvaltı sırasında hana Riverston posta arabasının geldiğini görünce, Middlemarch'ta herhangi bir şey yapmaktan ya da herhangi bir kimseyle konuşmaktan hiç değilse bir günlüğüne kurtulmak düşüncesiyle acele dışarı çıktı ve arabada bir yer bulup oturdu. Will Ladislaw insanların yargılarındaki yüzeysel kesinlik nedeniyle hayatta hayal edebileceğimizden daha sık rastladığımız bunalımlardan birini yaşamaktaydı. Son derece içten bir saygı duyduğu Lydgate'i tam bir yakınlık ve anlayışa ihtiyacı olan koşullar altında bulmuştu; ancak şimdiki durumda Lydgate'e fazla yakınlaşmaktan, hatta onunla görüşmekten kaçınmanın daha uygun olacağını düşünüyor, şu sırada onun sıkıntılarını paylaşabilmeyi kendisi için neredeyse imkânsız

görüyordu. Will yüreğinde kayıtsızlık diye bir şey bulunmayan, başına gelen her şeyi uyandırdığı duygu ve düşüncelerle birlikte tartarak heyecanlı bir deneyime dönüştürmeye hazır, duyarlı bir insandı. Bu yüzden, Rosamond'un mutluluğunun bir şekilde kendisine bağlı olduğu yolundaki açıklaması onu güç duruma sokmuş, Rosamond'a yönelttiği şiddetli öfke, bu güçlüğü kat kat artırmıştı. Will bu zalimce davranışından dolayı şimdi kendinden nefret ediyor, ancak ne kadar pişman olduğunu belli etmekten de korkuyordu. Rosamond'u görmeye tekrar gitmeliydi; aralarındaki dostluğa birden son veremezdi; mutsuzluğu Rosamond'a belli bir güç kazandıracaktı. Will bu güçten de korkuyordu. Şimdi kendini sanki bacakları kesilmiş de ilk kez koltuk değnekleriyle yürümeye çalışıyormuş gibi hissettiğinden, hayattan hiçbir zevk ve eğlence beklentisi kalmamıştı. Bütün gece, Lydgate'e uydurma bir mazeret notu yazarak, posta arabasıyla Riverston'a değil de, Londra'ya mı gitsem diye düşünüp durmuştu. Ancak kendisini Middlemarch'tan böyle alelacele ayrılmaktan alıkoyan güçlü nedenler vardı: Dorothea'yı düşünmekten duyduğu mutluluğun şimdi yerle bir olmasının –vazgeçmem gerekir dediği halde o zamana kadar elden bırakamadığı o büyük ümidinin aniden yıkılmasının– yüreğindeki acısı, yeni bir ümitsizliğe razı olup oradan uzaklaşmasını önleyecek derecede taze bir acıydı daha.

Böylece, Riverston arabasına binmek dışında bir şey yapmadı. O akşam Lydgate'lere gitmesi gerektiğine karar verdiği için güneş batmadan aynı arabayla Middlemarch'a döndü. Bildiğimiz gibi Rubicon, Roma ile Galya arasındaki sınırı belirleyen gösterişsiz, çok küçük bir ırmaktı; önemi, karşı kıyısına geçildiğinde bir imparatorluk kazanılan tarihsel bir olaydan ileri gelmekteydi. Will de şimdi kendi sınırı olan ufak hendeği geçmeye zorlandığını hissediyordu; ama onun hendeğinin ötesinde gördüğü şey bir imparatorluk değil, içine sindiremeyeceği bir tutsaklıktı.

Ancak, kimi zaman günlük yaşamımızda bile, yüce gönüllü bir kimsenin kurtarıcı etkisine –kişisel arzuların bastırılıp sırf dostluk duygusuyla yapılmış bir eylemin olağanüstü güzellikteki kurtarıcı gücüne– tanık olma fırsatı buluruz. Dorothea ıstırap içinde geçirdiği o gecenin ardından eğer Rosamond'u görmeye gitmeseydi – evet, basiret sahibi bir kadın diye toplumdaki ünü artardı belki; ama bu, kesinlikle, aynı günün akşamı saat yedi

buçukta Lydgate'in evinde bir araya gelen o üç kişinin hayrına bir sonuç vermezdi.

Rosamond kendini Will'in o akşamki ziyaretine hazırlamıştı; konuklarını soğuk, isteksiz bir tavırla karşıladı. Lydgate, Rosamond'un davranışının Will'le bir ilgisinin bulunabileceğini düşünmediği için, bunu sinirlerinin iyice bozulmuş olmasına yordu; karısının elindeki ufak bir nakış işine eğilerek sessizce oturduğunu görünce, arkasına yaslanıp dinlenmesini rica etti ve böylece, onun adına Will'den dolaylı bir şekilde saf saf özür diledi. Will o gün Lydgate'lere ilk kez geliyor ve Rosamond'la ilk kez selamlaşıyormuş gibi davranmak zorunda kalmanın büyük sıkıntısı içindeydi; bir yandan da, katmerli bir çılgınlığın içler acısı görüntüsü gibi, ikisini de amansızca etkisi altına alan dünkü olayın ardından Rosamond neler hissediyor diye merak ediyordu. Lydgate'in odadan çıkmasını gerektirecek herhangi bir şey olmamıştı; ancak, Will kalkıp Rosamond'un kendisine koyduğu çayı almaya gidince, Rosamond fincan tabağına katlanmış küçük bir kâğıt parçası bıraktı. Will kâğıdı gördü ve hızla alıp sakladı ama handaki odasına giderken açıp okumak istemedi. Rosamond'un kendisine yazdığı şey, olsa olsa o akşamki sıkıntısını daha da artırırdı, o kadar. Sonra, dayanamayıp açtı ve yatağının başucundaki şamdanın ışığında okudu. Kâğıtta Rosamond'un o düzgün el yazısıyla yazılmış şu birkaç satır vardı:

"Mrs. Casaubon'a anlattım. Hakkınızda yanlış bir şey düşünmüyor. Beni görmeye geldiği ve çok sevecen davrandığı için anlattım. Şimdi beni suçlayacağınız hiçbir şey kalmıyor. Sizi herhangi bir şekilde engellemiş olmayacağım."

Will bu sözlere fazla sevinemedi. Hayal gücü harekete geçip her sözcük üzerinde durarak Dorothea ile Rosamond arasında neler olmuş, anlamaya çalıştıkça –o sabahki davranışına ilişkin açıklamayı bir başkasından dinlemenin gurur kırıcı acısını Dorothea'nın hâlâ ne ölçüde hissettiğini kestiremeyip kaygılandıkça– yanaklarını, kulaklarını ateş basıyordu. Dorothea'nın zihninde kendisi hakkındaki fikirlerini kökten değiştiren kötü bir izlenim, bir kusur kalmış olabilirdi. İşlek hayal gücü Will'in içini, gece vakti deniz kazasından kurtulup karanlıkta kendini bilmediği bir kara parçasında bulan bir kimsenin kaygılarından neredeyse farksız tereddüt ve kuşkularla dolduruyordu. Uzun zaman önce gene aynı odada

ve aynı kişinin yanında yaşadığı bir anlık öfkenin dışında, baştan ta dünkü o sefil sabaha kadar, Dorothea'yla ikisinin tüm görüşleri, birbirleri hakkındaki tüm düşünceleri, güneşin uzun beyaz zambakları aydınlattığı, içinde hiçbir kötülüğün gizlenmediği, başka hiç kimsenin ayak basmadığı, apayrı bir dünyada geçmişti sanki. Ama şimdi, Dorothea o dünyada kendisiyle bir daha buluşmak ister miydi?

BÖLÜM 83

"Günaydın diyelim şimdi uyanan ruhlarımıza,
Korkarak bakmazlar onlar asla birbirlerine;
İzin vermez çünkü sevda başka şeylerin sevdasına;
Ve küçücük bir odayı tüm bir evren yapar kendine."

Dr. Donne

Rosamond'u ziyaretinden sonra Dorothea iki gece üst üste deliksiz uyumuş, yorgunluğundan eser kalmamıştı; ikinci günün sabahı kendini sanki gereğinden kat kat güçlü –yani herhangi bir iş yaparken dikkatini toplayabilmek için gerekenden daha güçlü– hissediyordu. Bir önceki gün konağın bahçesinden çıkıp uzun yürüyüşler yapmış, iki kez de Rahip Farebrother'ın evine uğramıştı; ama vaktini neden böyle boşa harcadığını hiç kimseye söylemeye dünyada dili varmazdı; bu sabah da gene çocuklar gibi yerinde duramadığı için kendine çok kızıyordu. Bu gününü tümüyle farklı geçirmeliydi. Köyde yapılması gereken bir şey var mıydı? Düşündü: Ne yazık ki hayır! Hiçbir şey yoktu. Herkesin rahatı yerinde, üstü başı düzgündü; kimsenin domuzu ölmüş değildi; ayrıca, şimdi evlerde genellikle döşeme tahtalarının fırçalanıp temizlendiği, kapılardaki eşik taşlarının yıkandığı cumartesi sabahıydı; bugün gidip okula bir bakmanın da yararı olmazdı. Ama Dorothea'nın kafasında açıklığa kavuşturmaya çalıştığı farklı birkaç konu vardı ve bunların en ciddi olanına canla başla girişmeye karar verdi. Çalışma odasında, özellikle seçerek ufak bir küme haline getirdiği kitapların başına geçip oturdu; siyasi iktisat ve benzer meseleler hakkındaki bu kitapları okuyacak, parasını komşularının çıkarlarına zarar vermeden ya da onlara en büyük yararı sağlamak amacıyla (ki bu da aynı kapıya çıkardı) nasıl harcar, bunu en iyi şekilde yapmanın yolunu öğrenmeye çalışacaktı. Zor bir konuyla karşı karşıyaydı; ama bir kere kavrayabilirse, zihnini artık kesinlikle bir noktada toplayabilecekti. Ne yazık ki, zihni bir saat boyunca kayıp kayıp hep başka konulara daldı gitti; o bir saatin sonunda da, her cümleyi

iki defa okuduğunu ve hiçbiri önündeki metinde bulunmayan bir sürü başka şey düşündüğünü fark etti. Ümitsiz bir çabaydı bu. Arabayı hazırlatıp Tipton'a mı gitseydi acaba? Hayır, her nedense Lowick'te kalmayı tercih ediyordu. Ancak, bu zihin dağınıklığına bir çekidüzen vermeliydi; ama özdenetim bir bilgi ve beceri işiydi: Düşüncelerinin başlarını alıp gitmelerini önleyebilmenin bir yolunu bulmaya çalışarak, o kahverengi odanın içinde dolaşıp durdu. Belki de en iyi yol, kendini belli bir işe –azim ve inatla sarılmayı gerektirecek bir şeye– vermekti. O iş, bilgisinin zayıflığı yüzünden Mr. Casaubon'dan azar işittiği şu Anadolu coğrafyasını öğrenmek olamaz mıydı? Haritaların bulunduğu camlı dolaba gitti ve bunlardan birini çıkarıp önüne açtı; sonunda bu sabah Paphlagonia'nın Doğu Akdeniz kıyılarında bir yer olmadığını kesinlikle öğrenebilecek, Karadeniz kıyılarına bakarak Kaldia hakkındaki bilgisizliğini giderecekti. Haritalar sonradan hatırladığınız zaman zihninizde ahenkli seslere dönüşebilen yer adlarından oluştukları için, aklınız başka bir yerdeyken de inceleyebileceğiniz güzel şeylerdi. Dorothea oturdu, haritasının üstüne eğilerek ciddi ciddi çalışmaya başladı; yer adlarını hafifçe işitilecek bir sesle söylüyor, adların çoğu ağzından bir ezgi gibi dökülüyordu. Yaşadığı onca derin deneyimden sonra şimdi başını sallayıp dudaklarını hafifçe büzerek, okuduğu adları parmaklarıyla birer birer sayışıyla, ara sıra durup ellerini yüzünün iki yanına koyarak, "Bak sen! Bak sen!" deyişiyle, çocuksu, hoş bir hali vardı.

Bu durum dönen bir atlıkarınca gibi sürüp gidebilirdi pekâlâ ama kapı açılıp Miss Noble'un geldiği haber verilince kesintiye uğradı.

Dorothea, başlığı neredeyse kendisinin omzuna bile ulaşmayan yaşlı kadını sıcak karşıladı; ama el sıkışırlarken Miss Noble söylemekte güçlük çektiği bir şey varmış gibi, bir kunduzu andıran sesler çıkarıyordu.

Dorothea ileriye doğru bir iskemle iterek, "Lütfen oturun. Herhangi bir şey için bana ihtiyaç mı var?" diye sordu.

Miss Noble elini küçük sepetine götürüp tedirgin bir tavırla içindeki bir şeyi tutarken, "Fazla kalmayacağım. Kilisenin avlusunda bir arkadaşım bekliyor" dedi. Yeniden o anlaşılmaz sesleri çıkarmaya başladı ve farkına bile varmadan, parmaklarının arasında oynayıp durduğu nesneyi sepetten çıkardı. Bağadan yapılma küçük pastil kutusuydu bu; Dorothea o anda yanaklarının kızardığını hissetti.

Ufak tefek kadın çekine çekine, "Mr. Ladislaw" diye devam etti. "Sizi kızdırmış olmaktan korkuyor; benden kendisiyle birkaç dakika görüşüp görüşemeyeceğinizi sormamı rica etti."

Dorothea hemen yanıt vermedi; Will'i çalışma odasında –kocasının koyduğu yasağın varlığını hissettiği bu odada– kabul edemeyeceğini düşünüyordu. Pencereye doğru baktı. Dışarı çıkıp bahçede karşılayabilir miydi? Hava kapalıydı; ağaçlar sanki bir fırtına yaklaşıyormuş gibi titremeye başlamıştı. Ayrıca, kendisi onun ayağına gitmek istemezdi.

Miss Noble kederli bir tavırla, "N'olur, görüşün onunla, Mrs. Casaubon; yoksa gidip hayır demek zorunda kalacağım; buna çok üzülür o" dedi.

"Peki, görüşeceğim. Gelebileceğini söyleyin, lütfen" dedi Dorothea.

Başka ne yapabilirdi ki? O sırada Will'i görmeyi her şeyden çok istiyordu; belki onu görürüm diye kaç gündür başka bir şey yapamaz olmuştu; ancak gene de üstünde, yüreğini yaklaşan bir tehlikeyle karşı karşıyaymış gibi çarptıran bir heyecan vardı: Kendini Will'in uğruna cüretkâr bir başkaldırıda bulunuyormuş gibi hissediyordu.

O ufak tefek Miss Noble görevini yapmak için koşa koşa oradan uzaklaşınca, Dorothea ellerini indirerek önünde kenetledi; yapmacıksız, vakur bir tavır takınma çabasında bulunmadan, çalışma odasının ortasında ayakta öylece durdu. O sırada kendini düşünecek durumda değildi hiç; Will'in zihninden neler geçiyor olabilir, bunları ve başkalarının onun hakkındaki sert, acımasız yargılarını düşünüyordu. Nasıl olur da herhangi bir görev duygusu, kendisini de ona acımasız davranma yükümlülüğü altına sokabilirdi ki? Ta baştan beri, Will'e yapılan haksız karalamalara karşı çıkışı, ona olan duygularıyla iç içe ve bunların ayrılmaz bir parçası olagelmişti; şimdi de, birkaç gündür çektiği acının ardından yüreği yeniden ferahlayınca, bu tutumu her zamankinden daha büyük bir güç kazanmıştı. İçinden yükselen bir ses, odadaki hayali bir dinleyici topluluğuna seslenirmiş gibi, "Eğer ben onu gereğinden fazla seviyorsam, başkaları ona çok kötü davrandığı içindir bu" dediği sırada kapı açıldı ve karşısında Will'i gördü.

Dorothea yerinden kımıldamadı; Will, yüzünde Dorothea'nın daha önce hiç görmediği kadar büyük bir kararsızlıkla çekine çe-

kine ona doğru yürüdü. Ne yapacağını bilemez bir hali vardı; bu yüzden Dorothea'ya, aralarında yeni bir soğukluğa yol açabilecek bir şekilde bakmaktan ya da öyle bir söz etmekten korkuyordu. Dorothea ise kendi duygularının gücünden korkmaktaydı; o sırada hareketini engelleyip ellerini çözdürmeyen bir büyünün etkisi altındaydı sanki; ama gözlerinde dışarı vurmasına izin vermediği şiddetli bir arzu, büyük bir özlem vardı. Dorothea'nın elini uzatmadığını gören Will, bir metre kadar yaklaşınca durdu ve sıkıntı içinde, "Beni görmeyi kabul ettiğiniz için size çok minnettarım" dedi.

Dorothea söyleyecek başka bir söz bulamayınca, "Sizi görmek istedim" dedi. Aklına oturmak gelmiyordu; Will onun kendisini böyle heybetli bir resmiyetle karşılamasını hiç iyiye yormadı, ama gene de önceden söylemeye karar verdiği şeyleri söylemek için devam etti:

"Korkarım ki Middlemarch'a bu kadar çabuk dönmekle aptallık ettiğimi ve belki de yanlış davrandığımı düşünüyorsunuz. Sabırsızlığımın cezasını gördüm bile. Annem ve ailesi hakkındaki acı gerçeği biliyorsunuzdur – herkes biliyor artık. Ben de buradan gitmeden önce öğrenmiştim ve niyetim –bir daha karşılaşacak olursak– bunu size de söylemekti."

Dorothea'da hafif bir kımıldanma oldu; ellerini ayırdı ama hemen ardından birini ötekinin üstüne koydu.

"Ama o gerçek artık bir dedikodu haline gelmiş" diye devam etti Will. "Bununla ilgili olarak size Middlemarch'a dönmemde payı bulunan bir şeyi –ben buradan gitmeden önce geçen bir şeyi– söylemek istedim. En azından bunun geri gelişimi mazur göstereceğini düşünüyordum. Niyetim, Bulstrode'dan kamu yararına kullanmak üzere bir miktar para –aslında daha önce bana vermeyi tasarladığı parayı– istemekti. Geçmişte yaptığı bir haksızlığa karşılık bana gizlice tazminat ödeme teklifinde bulunmuş olması, belki Bulstrode'un takdir edilmesini gerektirecek bir şey. Haksızlığını tamir için bana yıllık iyi bir gelir bağlamayı önermişti; ama sanırım siz o tatsız haksızlığın hikâyesini de biliyorsunuz, öyle değil mi?"

Will kuşkulu gözlerle Dorothea'ya baktı; ama şimdi, geçmişindeki bu gerçeği düşündüğü zamanlar daima takındığı cesur tavrı yavaş yavaş gene takınıyordu. "Bana ne büyük bir acı veriyordur, onu da bilirsiniz" diye ekledi.

Dorothea acele, "Evet, evet; biliyorum" dedi.

Will, "Böyle bir kaynaktan gelen parayı kabul etmeyi doğru bulmadım. Eğer kabul etseydim, hakkımda sizin hiç de iyi düşünmeyeceğinizden emindim" dedi. Şu anda Dorothea'ya böyle bir şey söylemeye neden çekinecekti ki? Kendisini sevdiğini ona açıkça bildirmişti zaten. "Düşündüm ki" diye devam etti ama gerisini gene getiremedi.

Dorothea'nın yüzünde bir aydınlık belirdi; başını o güzel boynunun üstünde biraz daha dik tutarak, "Sizden beklediğim gibi hareket etmişsiniz" dedi.

Will bir zamanlar yaptığı gibi başını geriye doğru attı; gözlerini anlayış bekleyen ciddi bir bakışla Dorothea'nın gözlerine dikerek, "Ailemle ilgili herhangi bir şeyin başkalarında bana karşı bir önyargı yaratacağından emin olsam da sizin böyle bir duyguya kapılacağınıza hiçbir zaman inanmadım ben" dedi.

Dorothea heyecan dolu bir içtenlikle, "Bu hususta yeni bir sıkıntı doğacak olursa, bu size arka çıkmam için yeni bir neden teşkil edecektir, o kadar. Beni size karşı hiçbir şey değiştiremezdi ve ben—" dedi ve sustu. Yüreği şimdi daha büyük bir heyecanla çarpıyor, sözlerine devam etmekte güçlük çekiyordu. Kendine hâkim olabilmek için büyük bir çaba harcayarak titreyen alçak bir sesle, "ve ben başka bir insanmış— inandığım kadar iyi biri değilmiş diye düşünmediğim sürece değiştiremeyecek" diyebildi.

Dorothea'nın duygularını gizlemediğine bakıp cesaretlenen Will de aynı şekilde davranarak, "Tek bir konu dışında, benim düşündüğünüzden daha iyi bir insan olduğuma inanacaksınız; bundan eminim ben" dedi. "Size olan bağlılığım dışında, demek istiyorum. Bundan kuşkulandığınızı düşündüğüm zaman, gözümde başka hiçbir şeyin önemi kalmamıştı. Benim için her şeyin bittiğini, uğrunda çaba göstermeye değecek bir şey kalmadığını hissediyordum; o günden sonra yalnızca hayata katlanmaya çalışacaktım."

Dorothea elini ona doğru uzattı ve "Bağlılığınızdan kuşkum yok artık" dedi; Will için duyduğu belli belirsiz bir korku onu, dile getirmekten kesinlikle kaçındığı sevgisini göstermeye zorlamıştı.

Will, Dorothea'nın elini tuttu ve hıçkırığı andıran bir sesle dudaklarına götürdü. Ama öteki elinde şapkası ve eldivenleriyle böyle ayakta dururken, ressama poz veren Kraliyet yanlısı bir beyzadeyi andırıyordu. Will için o eli bırakmak kolay olmadı ama Dorothea sıkıntılı bir şaşkınlık içinde elini çekerek oradan uzaklaştı. Pen-

cereye doğru yürürken, "Bakın, bulutlar ne çok karardı, ağaçlar rüzgârda nasıl savruluyor" dedi; ama ne söylediğinin, ne yaptığının pek farkında değildi.

Will biraz gerisinden onu takip etti; cesaretini toplayıp şapkasıyla eldivenlerini deri bir koltuğa bıraktı ve koltuğun yüksek arkalığına yaslandı; Dorothea'dan ilk kez gördüğü o dayanılmaz resmiyetin sıkıntısından kurtulmuştu. İtiraf etmek gerekir ki o koltuğa yaslandığı sırada son derece mutluydu. Dorothea acaba ne hisseder diye çekinip korktuğu pek bir şey kalmamıştı artık.

Konuşmadan, birbirlerine değil de, rüzgârda savruldukça kararan gökyüzüne karşı yapraklarının açık renk sırtlarını gösteren yaz kış yeşil çalılara bakıyorlardı. Will daha önce bir fırtına seyretmekten hiç bu kadar hoşlanmamıştı, çünkü bu sayede Dorothea'yla birlikte daha uzun kalabilecekti. Yapraklar, küçük dallar, rüzgârda savrulup duruyor, gök gürültüsü gitgide yaklaşıyordu. Gün ışığı ağır ağır körelmekteydi; ama aniden bir şimşek çakınca, önce irkilip birbirlerine baktılar, ardından gülümsediler. Dorothea bir süredir düşündüğü bir şeyi söylemeye başladı.

"O söylediğiniz şey yanlıştı– uğrunda çaba harcamaya değer bir şey kalmayacak yolundaki sözünüz. Kendi iyiliğimiz bakımından en önemli saydığımız şeyi kaybetsek bile, başkalarının iyiliğini düşünmemiz gerekir ki, bu da o uğurda uğraşmaya değecek bir şeydir. Bazı kimseleri mutlu etmeye çalışabiliriz. Ben kendim en mutsuz zamanımda, bunun doğruluğunu her zamankinden çok daha açıkça gördüm sanki. Bu düşüncenin verdiği güç olmasaydı, o sıkıntıya nasıl dayanırdım, bilemiyorum."

"Benim çektiğim türden bir ıstırabı asla çekmemişsinizdir siz – beni küçümseyip hor göreceğinizi bilmenin verdiği ıstırabı yani" dedi Will.

"Ama ben daha beterini yaşadım; güvendiğiniz kişi hakkında kötü şeyler düşünmek daha da ağır bir—" Dorothea duygularının şiddetine kapılarak söze başlamıştı ama birden sustu.

Will kıpkırmızı kesilmişti. Dorothea'nın söylediği her şeyi, onları birbirinden ayıran kaderi düşünerek söylediğini hissediyordu. Bir an sessiz kaldı, ardından duygu yüklü bir sesle, "Birbirimizle hiç değilse rahat ve açıkça konuşabilelim. Ben buradan gitmek zorunda olduğuma göre –ayrılmamız gerektiğine göre– siz bana şimdiden ölmüş gözüyle bakabilirsiniz" dedi.

Bu sırada aniden çakan bir şimşeğin şiddetli parıltısında birbirlerinin yüzlerini gördüler; ümitsiz bir aşkın dehşetini dile getiren bir ışıktı bu sanki. Dorothea pencereden hızla uzaklaştı; Will onun arkasından gitti ve irade dışı bir hareketle elini tuttu; böylece, iki çocuk gibi sımsıkı el ele tutuşarak orada durup dışarıdaki fırtınayı seyrettiler; derken tepelerinde gürleyen gökten dehşetli bir patlama ve gümbürtü sesi koptu; ardından bardaktan boşanırcasına bir yağmur indi. İşte o zaman, Will'in son sözleri hâlâ akıllarında, ellerini ayırmadan yüzlerini birbirlerine çevirdiler.

"Benim için bir ümit yok artık" dedi Will. "Sizi sevdiğim kadar siz de beni seviyor olsanız bile –sizin için her şey olsam bile– büyük bir ihtimalle ben hep yoksul bir adam olarak kalacağım. Gerçekçi olursak, gelecek hakkında kesinlikle bildiğim tek şey, hayatı öylece sürüyüp götüreceğimdir. Biz asla birbirimizin olamayız. Sizinle görüşmek istemekle belki düşüncesizlik ettim. Başta niyetim sessizce ortadan kaybolmaktı ama yapamadım."

Dorothea o sevecen, sakin sesiyle, "Üzülmeyin" dedi. "Ayrılığın tüm sıkıntılarını paylaşmayı tercih ederim ben."

Dudakları titriyordu, Will'in dudakları da öyle. Önce kimin dudakları ötekinin dudaklarına yaklaşmıştı, hiçbir zaman belli olmadı; ama titreyerek öpüştüler ve sonra birbirlerinden uzaklaştılar.

Yağmur, içine öfkeli bir ruh girmiş gibi pencere camlarına hızla çarpıyor, ardından da rüzgârın büyük saldırısı geliyordu; çalışanların da, aylakların da dehşet içinde hareketsiz kalıp durdukları anlardan biriydi bu.

Dorothea en yakınındaki yere –odanın ortasında alçak, uzun bir divana– oturdu ve ellerini kucağında kavuşturup gözlerini dışarıdaki kasvetli dünyaya dikti. Will kısa bir süre yerinden kımıldamadan Dorothea'ya bakarak ayakta durdu; sonra yanına oturdu, elini elinin üstüne koydu; Will ellerine sarılabilsin diye, Dorothea avuçlarını açtı. Yağmur hafifleyip sesi kesilinceye kadar o durumda, birbirlerinin yüzüne bakmadan oturdular. İkisinin zihni de dillerinin söylemeye varmadığı düşüncelerle doluydu.

Ama yağmurun sesi kesilince, Dorothea başını çevirip Will'e baktı. Will bir işkence aletinin tehdidi altındaymışçasına irkilerek ayağa fırladı ve büyük bir heyecanla, "Olamaz bu!" diye haykırdı.

Gidip yeniden o koltuğun arkalığına yaslandı; Dorothea üzgün üzgün ona bakarken, o öfkesini yenmeye çalışıyor gibiydi. Aniden

bir kez daha, "Cinayetten farksız bu – ya da insanları birbirinden ayıran herhangi başka korkunç bir şeyden" diye bağırdı. "Önemsiz nedenlerle hayatlarımız sakat ediliyor – dayanılır gibi değil."

Dorothea yumuşak, şefkatli bir sesle, "Hayır – öyle söylemeyin – sizin hayatınızın sakat kalması gerekmez" dedi.

Will öfkeyle, "Evet, kalacak" diye atıldı. "Böyle konuşmakla acımasızlık ediyorsunuz – herhangi bir teselli yolu varmış gibi sanki. Siz o sefilliğin ötesinde bir ümit görüyor olabilirsiniz ama ben görmüyorum. Zalimlik sizinkisi – durumu bildiğiniz halde, size olan aşkımı sanki önemsiz bir şeymiş gibi görerek bu şekilde konuşmanız. Biz asla evlenemeyiz."

Dorothea titreyen bir sesle, "Bir gün gelir – evlenebiliriz belki" dedi.

Will acı acı söylendi: "Ne zaman? Benim ileride herhangi bir başarı kazanacağıma ümit bağlamanın ne yararı var? Sıradan bir yazar olarak kalemimi başkalarının düşüncelerine hizmet uğruna satmaya karar vermediğim sürece, doğru dürüst geçinmeme yetecek bir gelirden daha fazlasını kazanıp kazanmayacağım yazı tura atmak gibi sırf şansa kalmış bir şey. Bunu açıkça görebiliyorum. Refah içindeki hayatından vazgeçmek zorunda olmasa bile, bir kadına evlenme teklif edemem ben."

Bir sessizlik oldu. Dorothea'nın yüreği söylemek istediği şeylerle doluydu ama bunları dile getirmek ona çok güç geliyordu. O sırada başka hiçbir şey düşünemez olmuş, muhakeme yeteneği durmuştu. Ama söylemek istediklerini söyleyememek gerçekten çok zordu. Will öfke içinde pencereden dışarı bakıyordu. Oysa yanından gitmeseydi, eğer o anda dışarıya değil de kendisine baksaydı, her şeyin daha kolay olacağını düşündü. Will hâlâ ayakta durup yaslandığı koltuğun oradaydı; sonunda Dorothea'ya doğru döndü; elini neredeyse farkına varmadan şapkasına uzatarak öfke içinde, "Hoşça kalın" dedi.

Dorothea, "Ah, dayanamayacağım, yüreğim parçalanacak" diyerek yerinden fırladı; içinde birden canlanan güçlü duygular o zamana kadar susmasını sağlayan tüm engelleri bir sel gibi yıkıp geçiyordu; gözleri bir anda iri yaşlarla dolup taşarken, "Yoksulluk umurumda değil benim, servetimden nefret ediyorum" diye ekledi.

Will bir anda Dorothea'nın yanına gidip kollarını boynuna doladı; ama Dorothea sözlerine devam edebilmek için başını geriye

çekti, Will'in başını da nazikçe kendinden uzaklaştırdı; yaşlarla dolu gözleriyle onun gözlerine baka baka, çocuklar gibi iç çekerek, "Benim kendi gelirimle rahatça geçinebiliriz— çok bir şey değil, yılda yedi yüz sterlin— benim fazla bir şeye ihtiyacım yok; yeni giysiler gerekmiyor— ayrıca her şeyin fiyatını da öğrenirim" dedi.

BÖLÜM 84

"Yaşlısı genci birleşip dolasa da dillerine,
Onların tüm suçlaması, o koca yalanları,
Adımı karalarken, öyle bilip bilmeden,
Hepsi tutup sonunda, döner kendilerine."

Esmer Genç Kızın Baladı

Lordlar Kamarası, Reform Tasarısı'nı geri çevirdikten hemen sonra Freshitt Hall'a gelen Mr. Cadwallader, arkasına attığı ellerinde *Times* gazetesiyle büyük limonluğun yakınındaki çimenliğin bayırında yürüyor; bir yandan da alabalık avcılarının serinkanlılığı içinde, Sir James'le ülkenin geleceği hakkında konuşuyordu. Mrs. Cadwallader, Lady Chettam ve Celia ise, arada bir bahçe iskemlelerine oturuyor; bazen de, minik bir Buda'ya yaraşır şekilde o güzel, ipek kenarlı kutsal şemsiyesinin güneşten koruduğu bebek arabasında gezdirilen küçük Arthur'un yanına kadar yürüyorlardı.

Zaman zaman onlar da siyasetten söz etmekteydiler. Mrs. Cadwallader yeni lordluklar yaratılmasına ilişkin girişimi şiddetle kınıyordu: Kuzeninden duyduğuna göre Reform meselesi daha ortaya atılır atılmaz Truberry, havadaki soyluluk unvanlarının kokusunu alan karısının teşvikiyle saf değiştirip karşı tarafa geçmişti; bir baronetle evli olan kız kardeşine üstünlük taslamak uğruna ruhunu bile satardı o kadın. Lady Chettam bu tür davranışların çok ayıp olduğu düşüncesindeydi; onun hatırladığına göre Mrs. Truberry'nin annesi, Melspring'li Walsingham'ların kızıydı, işte o kadar. Celia, "Lady" denmenin "Mrs" diye tanınmaktan daha hoş olduğunu itiraf etti ama başına buyruk davranabildiği sürece Dodo'nun bu tür üstünlük derecelerine kesinlikle aldırmadığını söyledi. Mrs. Cadwallader, damarlarında bir damla bile soylu kan yokken ve herkes bunu bilirken insanın tutup ben daha üstünüm diye sevinmesinin fazla bir anlamı olmadığını ileri sürdü; o sırada Arthur'a bir göz atmak için gidip gelen Celia, "Arthur Vikont olsa ne hoş olurdu ama – Kont hazretlerinin küçük dişi çıkıyor demek!

Eğer James Kont olsaydı, o zaman Arthur da Vikont olabilirdi pekâlâ" dedi.

Lady Chettam hemen atıldı, "Sevgili Celia, James'in unvanı şu yeni Kont unvanlarının hepsinden daha kıymetlidir. Ben kendim onun babasının Sir James'ten başka bir şey olmasını asla arzulamadım" dedi.

Celia hiç keyfini bozmadan, "Ben yalnızca Arthur'un ilk dişini düşünerek öyle söyledim" dedi; ardından da, "Aa, bakın, amcam geliyor" diye ekledi ve Sir James ile Mr. Cadwallader hanımların yanına gelirlerken o da hafif adımlarla koşarcasına amcasını karşılamaya gitti. Celia amcasının koluna girer girmez Mr. Brooke, "Ah, sevgili kızım!" diyerek pek dertli bir tavırla yeğeninin elini okşadı. Onlar yaklaşırken, hanımlar Mr. Brooke'un kederli göründüğünü fark ettiler ama bunu yalnızca ülkenin siyasal durumuna yordular. Mr. Brooke, "Eh, hepiniz buradasınız yani" dışında bir selamlamada bulunmadan herkesin elini sıkarken, Rahip Cadwallader gülerek, "Reform Tasarısı'nın geri çevrilmiş olmasına bu kadar da üzülme, Brooke; nasıl olsa ülkenin bütün ayak takımı sizden yana" dedi.

Mr. Brooke dalgın dalgın, "Tasarı mı? Ha, şu iş!" dedi. "Geri çevrilmiş, öyle mi? Lordlar fazla ileri gidiyorlar ama. Bir yerde durmak zorundalar. Haberler üzücü – tüm aile için üzücü yani. Ama sen şimdi beni suçlamaya kalkma, Chettam."

Sir James, "Mesele nedir? Sakın bir av korucusu daha vurulup öldürülmüş demeyin bana? Ama Trapping Bass gibi bir adam o kadar kolay salıverildikten sonra, böyle bir şey beklenir elbette" dedi.

"Av korucusu mu? Hayır, hayır. İçeri girelim, evde size her şeyi anlatırım yani." Mr. Brooke bunu söylerken, dinleyicileri arasına onları da kattığını göstermek için başını Cadwallader'lara doğru sallamıştı. Eve girerlerken devam etti: "Trapping Bass gibi kaçak avlananlara gelince, Chettam; sen de yerel yargıçlık yaptığında bu adamları hapse atmanın öyle kolay olmadığını göreceksin. Sertlik iyi de; o sertliği senin adına yapacak bir adamın varsa, iş o zaman çok daha kolaylaşır. Senin yüreğinin de yufka bir yanı var yani – bir Draco, bir Jeffreys falan gibi sert değilsin sen."

Belli ki Mr. Brooke son derece huzursuzdu. Üzücü bir haber vereceği zaman, genellikle bunu, sanki başka şeylerle karıştırılırsa acılığı azalacak bir ilaçmış gibi, önce araya kopuk kopuk birtakım

ayrıntılar koyarak yapardı. Şimdi de, herkes yerine oturuncaya ve Mrs. Cadwallader bu saçma sözler karşısında sabırsızlanarak, "Şu üzücü haber neymiş, meraktan ölüyorum. Av korucusu ölmemiş, bunu anladık. Öyleyse ne oldu?" deyinceye kadar Sir James'le kaçak avcılar hakkındaki konuşmasına devam etti.

"Çok güç, sıkıntılı bir şey yani" dedi Mr. Brooke. "Sizinle Rahip'in de burada olmanıza sevindim; aile içi bir mesele – ama hepimizin buna dayanabilmesi için bize sen yardım edeceksin, Cadwallader." Mr. Brooke bu noktada Celia'ya bakarak, "Sana kötü bir haber vermek zorundayım, yavrum" dedi; "Hayatta aklına gelmeyecek bir şey. Bak, Chettam, canın çok sıkılacak yani; benim gibi sen de engelleyememiştin. Dünyada garip şeyler olabiliyor; bakıyorsun, oluvermiş yani."

Kocasının dizinin dibinde alçak bir iskemlede oturan Celia, "Dodo'yla ilgili olmalı bu, kesin" dedi; Celia ablasını, ailenin düzenini her an bozabilecek bir kişi olarak düşünmeye alışıktı.

"Tanrı aşkına, neymiş bu haber, söyleyin de duyalım artık!" dedi Sir James.

"Eh, sen de biliyorsun, Chettam; Casaubon'un vasiyetnamesi hakkında benim yapabileceğim bir şey yoktu; her şeyi daha da kötüleştiren, o vasiyetname oldu işte."

Sir James, "Çok doğru" diye atıldı. "Ama *daha da* kötüleşen nedir?"

Mr. Brooke başını Celia'ya doğru sallayarak, "Dorothea yeniden evleniyor yani" dedi. Celia korku dolu gözlerini kaldırıp kocasına bakarak elini onun dizine koydu. Sir James öfkeden neredeyse bembeyaz kesilmişti ama sesini çıkarmadı.

"Aman Tanrım!" dedi Mrs. Cadwallader. "Sakın şu genç Ladislaw'la evleniyor olmasın?"

"Evet, Ladislaw'la" dedi Mr. Brooke; başını salladı, ardından da sağduyulu davranıp sessiz kaldı.

Mrs. Cadwallader kollarını kocasına doğru kaldırıp, "Görüyorsun işte, Humphrey!" dedi. "Bir dahaki sefere benim olacakları önceden biraz görebildiğimi kabul edeceksin; ama hayır, sen gene de söylediğimin tersini iddia eder, her zamanki gibi burnunun ötesini göremezsin. O gencin buralardan gittiğini sanıyordun hani?"

Rahip sakin sakin, "Gitmiş ama sonradan geri gelmiştir belki" dedi.

Sir James, "Ne zaman öğrendiniz bunu?" diye sordu. Konuşmakta zorlanıyordu ama konu hakkında ötekilerin söylediklerini duymak da hiç hoş değildi.

Mr. Brooke uysal uysal, "Dün" dedi. "Lowick'e gitmiştim. Dorothea çağırmıştı yani. Aniden olmuş; iki gün öncesine kadar ikisinin de aklında bile böyle bir şey yokmuş – hiçbir evlenme fikri yokmuş yani. Dünyada garip şeyler olabiliyor işte. Ama Dorothea iyice kararlı, karşı çıkmanın bir yararı yok. Tüm açıklığıyla anlattım ona. Görevimi yaptım ben, Chettam. Ama Dorothea'nın dilediği gibi hareket etmeye hakkı var yani."

Sir James, "Bir yıl önce o adamı düelloya davet edip vursaymışım, iyi olurmuş" dedi; gaddar bir insan olduğundan değil, sırf sert bir ifade kullanmak ihtiyacı yüzünden söylüyordu bunu.

"Ama James, çok kötü bir şey olurdu bu" dedi Celia.

Mr. Cadwallader bu yumuşak başlı dostunun öfkesine böylesine yenik düşmesine üzülmüştü, "Mantıklı ol, Chettam. Meseleye daha serinkanlı bak" dedi.

Sir James, "Doğruyu yanlışı biraz ayırt edebilen aklı başında bir insanın –kendi ailesi söz konusuysa– serinkanlı olması o kadar kolay bir şey değil" dedi; öfkesi hâlâ üstündeydi. "Tam bir rezalet bu. Ladislaw'da zerre kadar şeref olsaydı derhal ülkeyi terk edip gider, bir daha da buralarda görünmezdi. Ama hiç şaşırmadım. Ne yapılması gerektiğini daha Casaubon'un cenaze töreninin ertesi günü söylemiştim ben. Ama beni dinleyen olmadı."

"Ama yapılacak bir şey değildi senin o istediğin, Chettam" dedi Mr. Brooke. "Sen bana onu buradan hemen uzaklaştır dedin. Söyledim sana, Ladislaw bizim dilediğimiz her şeyi yapacak biri değil, dedim; kendi fikirleri vardı onun. Fevkalade bir gençti o – fevkalade bir genç olduğunu her zaman söyledim."

Sir James öfkeli bir karşılık vermek arzusunu bastıramayıp, "Evet, ne yazık ki böyle bir fikre kapılıp o adamı göklere çıkardınız siz" dedi. "Onun buralarda kalmasını sizin bu fikrinize borçluyuz. Dorothea gibi bir kadının onunla evlenerek kendini küçük düşürmesini de aynı fikre borçluyuz." Sir James sözcükleri kolayca bulamadığı için cümleler arasında sık sık duruyordu: "Kocasının vasiyetnamesinde bu kadar açıkça belirttiği bir adamdı o– sırf bu hassas husus bile Dorothea'nın onunla bir daha görüşmesini önlemeye yetmeliydi– ama üstelik bu adam onu yüksek toplumsal

mevkiinden alıp yoksulluğa sürükleyen– Dorothea'nın bu fedakârlığını kabul edecek kadar bayağı– kendi hayatı hep toplumun alt tabakalarında geçmiş, ne idiği belirsiz ve *inanıyorum* ki– dürüstlükten uzak, ahlak anlayışı kıt bir kişi." Sir James yüzünü başka bir yana dönüp bacak bacak üstüne attı ve sözcüklerin üstüne basa basa, "Bunlar da benim düşüncem işte" diyerek sözlerini bitirdi.

Mr. Brooke özür dilermiş gibi, "Ben Dorothea'ya her şeyi anlattım" dedi. "Yoksul düşeceğini, toplumdaki yerini yitireceğini yani. Ona, 'Sen yılda yedi yüz sterlinle geçinmek, arabasız kalmak ve senin kim olduğundan habersiz kimseler arasında yaşamak ne demektir bilmezsin, yavrum' dedim. Bunları açık açık söyledim ona. Ama tavsiye ederim, Dorothea'nın kendisiyle konuş sen. Aslında Casaubon'un malından mülkünden nefret ediyor Dorothea. Bunu kendi kulağınla duyacaksın yani."

Sir James daha sakin bir sesle, "Özür dilerim ama hayır" dedi. "Onu bir daha görmenin vereceği acıya dayanamam ben. Dorothea gibi bir kadının böyle bir yanlış yapmış olması içimi sızlatıyor."

Tüm bu gereksiz sıkıntılara karşı çıkan sakin tabiatlı, açıksözlü Rahip Cadwallader, "Haksızlık etme, Chettam" dedi. "Mrs. Casaubon düşüncesiz davranıyor olabilir, çünkü bir adam uğruna bir servetten vazgeçiyor; biz erkekler birbirimizi hiç beğenmediğimiz için bir kadın bir erkeği beğenince, onun akılsızlık ettiğini söyleriz. Ancak, Mrs. Casaubon'un yaptığı şey, gerçek anlamda bir yanlış değil bence; onu yanlış davranmış olmakla suçlayamazsın."

"Evet, suçlarım. Ladislaw'la evlenmekle Dorothea yanlış bir şey yapıyor bence" dedi Sir James.

Mr. Cadwallader sakin sakin, "Sevgili dostum, insanlar çoğu zaman bir hareketi sırf kendilerinin hoşuna gitmediği için yanlış sayarlar" dedi. Hayatı kolay tarafından alan pek çok kimse gibi Cadwallader da, öfkelerinin haklı olduğunu düşünen kimselere ara sıra, kendileriyle ilgili acı bir gerçeği dile getirmekte ustaydı. Sir James mendilini çıkardı, bir köşesini ısırmaya başladı.

Kocasını desteklemek isteyen Celia, "Ama Dodo'nun yaptığı korkunç bir şey. Bir daha *asla evlenmeyeceğini* söylemişti bana – hem de hiç kimseyle" dedi.

Lady Chettam, sanki çok önemli bir kanıt sunarmış gibi heybetli bir tavırla, "Aynı şeyi söylediğini ben de kulaklarımla işittim" dedi.

Mrs. Cadwallader, "Ah, böyle durumlarda genellikle ayrı tutulan

ve hakkında sessiz kalınan biri vardır" dedi. "Benim asıl hayret ettiğim, sizlerin bu haberi şaşkınlıkla karşılamanız. Bu evliliğe engel olmak için bir şey yapmadınız ki. Lord Triton'u davet etseydiniz, hayırseverliğini kullanarak Mrs. Casaubon'un gönlünü çeler, aradan daha bir yıl geçmeden kapıp buralardan götürürdü onu. Bu işin güvenli başka bir yolu yoktu. Mr. Casaubon da her şeyi çok güzel hazırlamış doğrusu. Önce kendisini son derece tatsız bir hale getirdi –ya da Tanrı zaten öyle yaratmıştı onu– ardından da karısına, hadi şimdi sözümden çık da görelim dercesine meydan okudu. Böyle davranıp değersiz bir şeye yüksek fiyat biçerseniz, değersizliği bilindiği halde, onu arzu edilir, çekici bir duruma getirirsiniz böyle işte."

Rahip Cadwallader'ın sözüne hâlâ biraz içerleyen Sir James ona doğru dönerek, "Yanlış sözüyle ne kastettiğini bilmiyorum, Cadwallader. O adam ailemize sokabileceğimiz biri değil" dedi. Sonra, gözlerini dikkatle Mr. Brooke'tan kaçırarak, "En azından, ben kendi hesabıma söyleyebilirim bunu. Başkaları anlaşılan adamın arkadaşlığından öyle hoşlanıyorlar ki böyle bir yakınlık yakışık alır mı, almaz mı umurlarında değil" diye ekledi.

Mr. Brooke eliyle bacağını sıvazlayarak sevimli bir tavırla, "Biliyorsun, Chettam, Dorothea'ya sırt çeviremem ben. Bir dereceye kadar ona babalık etmem gerekiyor. Kendisine, 'Düğününde seni damada teslim etmeye bir itirazım olmayacak' dedim. Daha önce sert konuşmuştum onunla. Şimdi de tutup arazilerimin yasal vârisi olmasını önleyebilirim yani. Epeyce masraf ve sıkıntı çıkar ama gene de yapabilirim bunu" dedi.

Sir James'e bakıp başını aşağı yukarı salladı; bununla hem kendi kararlılığını gösterdiğini hem de onu memnun edecek bir fikirle öfkesini yatıştıracağını düşünüyordu. Mr. Brooke aslında Sir James'in hasmane tavrına karşı farkında olduğundan daha zekice bir yol bulmuş, onu utandıracak etkili bir noktaya değinmişti. Sir James'in Dorothea'yla Ladislaw'un evlenmeleri konusundaki duygularının büyük bir kısmı, mazur görülebilecek önyargılar, hatta doğruluğu kabul edilebilecek fikirlere dayanıyordu; bir kısmı ise, kıskançlık nedeniyle, Casaubon'dan olduğu kadar Ladislaw'dan da nefret etmesi yüzündendi. Bu evliliğin Dorothea için bir felaket olduğuna inanıyordu. Ama tüm bu bir yığın duygu arasında, şerefli ve iyi bir insan olarak, aslında kendine bile itiraf etmekten kaçındığı bir düşünce

vardı: İki ailenin Tipton ve Freshitt köylerindeki etrafı tek bir çitle güzelce çevrilebilecek şekilde yan yana olan arazilerinin ileride birleşme ümidi, oğlu ve vârisi Arthur adına hiç kuşkusuz Sir James'in koltuklarını kabartıyordu. Bu yüzden Mr. Brooke o baş hareketiyle böyle bir girişimde bulunma ihtimalini belirtince, birden şaşırıp utandı; boğazı tıkanmış gibi oldu; hatta yüzü bile kızardı. Başta, öfkeden tepesinin attığı sırada, her zamankinden daha çok söz bulup söylemişti; ama Mr. Brooke'un uysal yaklaşımı, şimdi Sir James'i susturmakta Mr. Cadwallader'ın o acı imasından daha etkili oldu.

Celia amcasının düğüne değinen sözünden sonra artık konuşma fırsatı bulduğuna sevinerek ama sanki bir akşam yemeği davetinden söz edermiş gibi fazla bir heyecan göstermeden, "Dodo hemen evleniyor mu yani, amca?" dedi.

Mr. Brooke çaresizce, "Üç hafta içinde" dedikten sonra, kendisine bir parça destek bulmak amacıyla Mr. Cadwallader'a doğru dönerek, "Engel olmak için elimden bir şey gelmiyor, Cadwallader" diye ekledi.

Rahip Cadwallader, "Yerinizde olsam, öyle fazla kızıp itiraz falan etmezdim. Mrs. Casaubon eğer yoksulluktan hoşlanıyorsa, bu kendi bileceği şey. Ayrıca, o delikanlı zengin biri olsaydı, hiç kimse bu evliliğe sesini çıkarmazdı. Maaşıyla geçinen pek çok rahip, onların ileride olacaklarından daha yoksullar" dedi ve her zamanki gibi karısını kızdırmaya çalışarak devam etti: "Elinor'u alın, mesela; benimle evlenmekle yakını herkesi fena halde darılttı. O sırada benim yıllık gelirim bin sterlini bile bulmuyordu –kaba saba serserinin biriydim, hiç kimsenin beni beğendiği yoktu, ayakkabılarımın modası yanlıştı– tanıdığım bütün erkekler, bir kadının nasıl olup da beni sevebildiğine akıl erdiremiyorlardı. İnanın, gerçekten kötü bir şey yaptığını işitmediğim sürece, Ladislaw'dan yana olurum ben."

"Bunların hepsi boş laf, Humphrey; sen de biliyorsun" dedi karısı. "Hiçbir şeye aldırdığın yok senin, bütün mesele bu. Sanki sen bir Cadwallader değilsin de! Başka bir aileden olsaydın, senin gibi bir canavarla evlenir miydim ben sanıyorsun?"

Lady Chettam onların evliliğini onaylayan bir tavırla, "Mr. Cadwallader aynı zamanda bir rahip" dedi. "Ayrıca, onunla evlenmekle Elinor'un kendi mevkiini alçalttığı söylenemez. Ama Mr. Ladislaw'un ne olduğunu söylemek zor; öyle değil mi, James?"

Sir James hafifçe homurdandı; annesine her zamanki yanıt verme biçimi kadar saygılı bir karşılık olmamıştı bu; Celia başını kaldırıp düşünceli bir kedi yavrusu gibi kocasına baktı.

Mrs. Cadwallader, "Ladislaw'un damarlarındaki kan korkunç derecede karışık! Bunu kabul etmek zorundayız" dedi. "Başta, Casaubon'lardan mürekkepbalığının mürekkebi, sonra da Polonyalı isyankâr bir kemancının kanı; yoksa dans öğretmeni miydi? Ardından da yaşlı bir—"

Rahip ayağa kalkarken, "Saçmalama Elinor" dedi. "Hadi, vakit geldi, gidiyoruz."

Mrs. Cadwallader da kalktı ve sözlerini biraz yumuşatmak için, "Gene de sevimli bir genç bu Ladislaw. Yüzü, şimdiki geri zekâlılar ortaya çıkmadan önceki o güzelim eski Crichley portrelerini andırıyor" dedi.

Mr. Brooke da acele yerinden kalkarak, "Ben de sizinle gideyim" dedi. "Yarın hepiniz bana akşam yemeğine geliyorsunuz; tamam mı, Celia, yavrum?"

Celia kocasının elini tuttu; "Gidersin, değil mi, James" dedi.

Sir James yeleğini uçlarından aşağı çekerek ama yüzüne henüz neşeli bir ifade veremeden, "Sen istiyorsan, elbette" dedi ve "Orada başka birileriyle de karşılaşmayacaksak ama" diye ekledi.

Mr. Brooke Sir James'in öne sürdüğü şartı anlamıştı; "Hayır, hayır. Sen önceden kendisini görmeye gitmezsen, Dorothea gelmek istemeyecektir yani" dedi.

Celia kocasıyla baş başa kalınca, "Lowick'e gitmek istiyorum ben, James; arabayı almamın bir sakıncası var mı?" dedi.

Sir James şaşırmıştı; "Ne? Hemen şimdi mi?" diye sordu.

"Evet, şimdi; çok önemli bu."

"Unutma, Celia, onunla kesinlikle görüşemem ben."

"Evlenmekten vazgeçerse de mi?"

"Bunu konuşmanın ne yararı var? Ama şimdi ahıra gidiyorum. Briggs'e arabayı kapıya getirmesini söyleyeceğim."

Celia bunu konuşmanın değilse de en azından Dorothea'nın kararını etkileyebilmek için Lowick'e gitmenin büyük yararı olacağı düşüncesindeydi. Tüm genç kızlıkları boyunca kendisi, tam yerinde söylediği birkaç sözle Dodo'nun zihninde küçük bir pencere açarak buradan, genelde ablasının olaylara bakışını aydınlatan garip renkteki lambalar arasına kendi anlayışının gün ışığını da

katmak suretiyle onu etkileyebildiğini görmüştü. Ayrıca, Celia bir anneydi şimdi ve doğal olarak kendini çocuksuz ablasına öğütte bulunmaya artık daha yetkili hissediyordu. Bir başkası Dodo'yu nasıl Celia kadar iyi anlayabilir ya da onun kadar içli duygularla sevebilirdi ki?

Dorothea odasında bir şeyler yapıyordu; evlenme niyetini açıklamasının hemen ardından kız kardeşini böyle karşısında görünce, yüreği sevinçle doldu. Yakını herkesin kendisine kızıp iyice öfkeleneceklerini düşünmüş, hatta belki de Celia'yı kendisinden uzak tutabilirler diye korkmuştu.

Elini kardeşinin omzuna attı ve mutlu mutlu gülümseyerek, "Ah, Kitty, seni gördüğüme çok, çok sevindim! Neredeyse artık bana gelmeyeceğini düşününüyordum" dedi.

Celia, "Acelemden Arthur'u getirmedim" dedi; iki küçük iskemleye karşılıklı diz dize oturdular.

Celia surat asmadan elinden geldiğince ciddi görünmeye çalışarak o sakin, boğuk sesiyle, "Biliyorsun, Dodo, bu yaptığın çok kötü bir şey" dedi. "Hepimizi büyük hayal kırıklığına uğrattın. Aklım almıyor, nasıl olabilir – sen asla bu şekilde yaşayamazsın. Ayrıca, senin bir sürü planın var! Onları hiç düşünmedin herhalde. James senin için her zahmete katlanır, ömür boyu sen de istediğin her şeyi yapmaya devam edebilirdin."

"Tam tersine, tatlım. İstediğim hiçbir şeyi yapamazdım. Şimdiye kadar tek bir planımı gerçekleştirmiş değilim ki."

"Hep olmayacak şeyler istedin de ondan. İleride başka planlar çıkardı önüne. Mr. Ladislaw'la nasıl evlenirsin sen – hepimizin asla *evlenemez* onunla diye düşündüğümüz o adamla? James perişan durumda. Bu yaptığın, şimdiye kadarki davranışlarından çok farklı. Mr. Casaubon'la yüce ruhlu, yaşlı, kasvetli ve derin bilgi sahibi bir adam diye evlenmek istemiştin; şimdi ise malı mülkü –hiçbir şeyi– olmayan Mr. Ladislaw'la evlenmeye kalkıyorsun. Durup dururken bir şekilde rahatını kaçırmak istedin sen herhalde."

Dorothea gülümsedi.

Celia daha ağırbaşlı bir tavırla "Ortada çok ciddi bir durum var, Dodo" dedi. "Nasıl geçineceksiniz? Sonra, gidecek, garip insanların arasına karışacaksın. Seni bir daha hiç göremeyeceğim; sen de, Arthur'cuk nasılmış, hiç aldırmayacaksın; oysa ben sanıyordum ki sen hep—"

Celia pek ağlamazdı ama şimdi gözlerinde yaşlar belirdi; dudaklarının köşeleri titriyordu.

Dorothea sevgi dolu ama ciddi bir sesle, "Celia'cığım, beni bir daha hiç görmezsen, kabahat bende olmayacak" dedi.

Celia, küçük yüzü gene insanın içine dokunacak şekilde karışarak, "Evet, sende olacak, Dodo. James bu kadar öfkeliyken, ben nasıl sana gelebilirim— ya da seni bize çağırabilirim? James öfkeli, çünkü senin yaptığını doğru bulmuyor— senin çok hata ettiğini düşünüyor. Ama sen daima yanlış hareket ettin; gene de seni sevmemek elimde değil. Sonra, nerede yaşayacaksın, hiç kimsenin bildiği yok. Nereye gidebilirsin ki?" dedi.

"Londra'ya gidiyorum" dedi Dorothea.

"Bir sokak içinde nasıl yaşayabilirsin sen sürekli? Ayrıca, çok yoksul olacaksın. Giyeceklerimin falan yarısını sana verebilirdim ama seni göremeyince nasıl yaparım ki bunu?"

Dorothea sevecen bir içtenlikle, "Sağ ol, Kitty. Üzülme sen, James ileride belki bağışlar beni" dedi.

Celia gözyaşlarını kurulayıp baştaki düşüncesine dönerek, "Ama evlenmekten vazgeçsen çok daha iyi olur; o zaman ortada üzülecek bir şey kalmaz; sen de hiç kimsenin yapabileceğini sanmadığı bir şeyi yapmamış olursun" dedi. "James hep senin bir kraliçe olman gerektiğini söylüyordu; ama şu yaptığın kesinlikle kraliçeliğe yakışan bir şey değil, Dodo. Şimdiye kadarki hatalarını sen de biliyorsun; bu da bir yenisi şimdi. Hiç kimse Mr. Ladislaw'un sana uygun bir koca olduğunu düşünmüyor. Hem sen bana, bir daha asla evlenmeyeceğim *demiştin*."

"Çok haklısın, Celia, evlenmesem belki daha akıllılık ederdim; ayrıca, daha iyi bir insan olsaydım, şimdiye kadar daha iyi bir şeyler yapardım belki. Ama evleniyorum. Mr. Ladislaw'a söz verdim ve onunla evleneceğim."

Dorothea bunu kardeşinin ne anlama geldiğini çoktandır bildiği bir sesle söylemişti. Celia birkaç saniye sustu; ardından, sanki ablasıyla tartışmayı artık bir yana bırakmış gibi, "Seni çok mu seviyor, Dodo?" diye sordu.

"Umarım seviyordur. Bense onu çok seviyorum."

Celia rahatlamış bir tavırla, "Bak bu iyi. Ama keşke senin de James gibi bir kocan olsaydı; arabayla seni ziyarete gelebileceğim kadar yakın bir yerde evi olan bir kocan" dedi.

Dorothea gülümsedi, Celia ise pek düşünceli görünüyordu. Az sonra, "Bu iş nasıl oldu bitti, anlamıyorum, Dodo" dedi. Celia şimdi baştan sona her şeyi dinlemenin hoş olacağını düşünüyordu.

Dorothea kardeşinin çenesine bir çimdik atarak, "Anlamazsın, elbette; anlasaydın, hiç şaşırmazdın" dedi.

Celia kollarını rahatça kavuşturarak, "Bana anlatamaz mısın?" diye sordu.

"Hayır, anlatamam, canım; benimle aynı duyguları yaşamış olman gerekir, yoksa asla anlayamazsın."

BÖLÜM 85

> "Sonra, adları Mr. Köradam, Mr. İşeyaramaz, Mr. Kötülük, Mr. Şehvetsever, Mr. Ahlakyoksunu, Mr. İnatçı, Mr. Kibir, Mr. Husumet, Mr. Yalancı, Mr. Gaddar, Mr. Işıkdüşmanı, Mr. Amansız olan jüri üyeleri salondan çıktılar; aralarında görüşürlerken üyelerin her biri oyunu sanığın aleyhine kullandı; ardından da yargıcın huzurunda oybirliğiyle onu suçlu bulduklarını beyana karar verdiler. İlk konuşan Mr. Köradam, bu adamın dinimize aykırı inançlar taşıdığını açıkça görüyorum dedi. Onun ardından Mr. İşeyaramaz konuşarak, böyle bir kimseyi yeryüzünden yok etmek gerek! diye haykırdı. Mr. Kötülük, evet, evet, adamın suratına bakmak bile nefret uyandırıyor içimde dedi. Ardından Mr. Şehvetsever, tahammül edilir gibi biri değil bence dedi. Mr. Ahlakyoksunu, bence de öyle, zira böyle bir adam benim her yaptığımı ayıplayıp kınayacaktır dedi. Mr. İnatçı, asalım şunu, asalım gitsin, dedi. Mr. Kibir, beş para etmez, zavallının teki bu dedi. Mr. Husumet, kalbim bu adama karşı isyan ediyor dedi. Mr. Yalancı, edepsizin biri dedi. Mr. Gaddar, asarsak fazla iyilik etmiş oluruz ona dedi. İşini bitirip kurtulalım şu adamdan dedi Mr. Işıkdüşmanı. Onun ardından da Mr. Amansız, bana dünyaları bağışlasalar, gene de uzlaşamam bu adamla; onun için, hemen idamına karar verelim dedi."
>
> Bunyan, *Çarmıh Yolcusu*

O ölümsüz yazar Bunyan'ın İmanlı'yı yargılayan tutkuların kararlarını açıkladıkları sahneyi seyredenler arasında İmanlı'ya kim acır ki? Bizi mahkûm eden kalabalıklar karşısında suçsuz olduğumuzu bilmek –suçlandığımız şeylerin aslında bizim iyi yönlerimiz olduklarına inanmak– bazen son derece büyük insanların bile erişemedikleri ender rastlanan kutlu bir kaderdir. Asıl acınacak olan kader, kendisini taşa tutanların sırf birtakım çirkin duygularla hareket ettiklerine inansa da, Doğruları söylediği için değil de, göründüğü

gibi bir adam olmadığı için taşlandığını bilen ve bu yüzden kendini masum sayamayan bir insanın kaderidir.

Middlemarch'tan gitmeye ve kolu kanadı kırılmış hayatının geri kalanını kendisine kayıtsız yeni yüzlerin sağlayacağı güvenli ama hazin bir yerde geçirmeye hazırlandığı sırada Mr. Bulstrode işte bu gerçeği bilmenin huzursuzluğu içindeydi. Görev duygusuyla hareket eden karısının şefkatli sadakati kendisini büyük bir kaygıdan kurtarmış; ama onu, itirafta bulunup savunmaya geçmekten hâlâ ürküp çekindiği bir yargıç gibi görmesini önleyememişti. Raffles'ın ölümü konusunda kendi zihninde ileri sürdüğü doğruluğu kuşkulu düşünceler, başvurduğu dualar, her şeye kadir bir Tanrı'ya güvenmeye devam etmesine yetmişti; ancak gene de yüreğinde büyük bir korku vardı ve bu korku yüzünden karısına her şeyi itiraf edemiyor, onun kendisini yargılamasını göze alamıyordu: Şimdiye kadar kendi yarattığı nedenler ve fikirlerle zihninde yıkayıp sulandırarak aklamaya çalıştığı ve Tanrı katında az çok kolayca bağışlanmalarını sağladığı eylemleri bilse, karısı bunlara ne derdi sonra? Bir gün, içinden bile, bu bir cinayet diyecek olsa, kendisi dayanamazdı buna. Harriet'in gerçekleri bilmeyip sırf kuşkulanmakla kalmasının kendisini bir kalkan gibi koruduğunu düşünüyor; onun yüzüne ancak, o ağır suçlamada bulunması için ortada henüz somut bir neden olmadığını bilmenin verdiği güçle bakabiliyordu. İleride –ihtimal ölüm döşeğinde– her şeyi anlatacaktı ona; işte gitgide artan o karanlıkta elini tutmuş yanında oturan Harriet, duyduklarından irkilip elini birden geri çekmeden kendisini dinleyebilecekti belki. Evet, belki. Çünkü bir şeyler gizlemek, Bulstrode'un ömür boyu süren bir alışkanlığıydı ve itiraf arzusu, itirafın daha büyük bir utanca yol açabileceği korkusu karşısında etkisiz kalıyordu.

Mr. Bulstrode şimdi çekine çekine karısına büyük ihtimam gösteriyor, bunu sırf onun sert suçlamalarını önlemek için değil de, acı çektiğini görüp çok üzüldüğü için yapıyordu. Harriet yaşadıkları büyük sıkıntıyı kızlarından elden geldiğince gizlemek niyetiyle, onları deniz kıyısındaki yatılı bir okula göndermişti. Kızlar evden gidip üzüntüsünün nedenini onlara açıklamak ya da yüzlerindeki korkulu şaşkınlığı görmek gibi dayanması güç bir durumdan kurtulduğu için, saçlarına her gün yeni aklar düşüren, gözkapaklarını daha da sarkıtan kederini artık rahatça yaşayabiliyordu.

Mr. Bulstrode, "Yapmamı istediğin herhangi bir şey varsa, söyle bana, Harriet; mal mülkle alakalı hazırlıklar bakımından, demek istiyorum. Buradaki çiftliğimi satmak niyetinde değilim, senin geleceğini sağlam bir teminat altına almak gayesiyle onu sana bırakmayı düşünüyorum. Bu hususta başka bir arzun varsa, çekinmeden söyle" demişti. Bundan birkaç gün sonra Mrs. Bulstrode, ağabeyini ziyaretten dönünce, bir süredir aklından geçirdiği bir konuyu kocasına açtı:

"Ağabeyim Walter'ın ailesi için bir şeyler yapmak *isterim*, Nicholas; Rosamond'la kocasına bir tür tazminatta bulunmak zorundayız diye düşünüyorum ben. Walter, Mr. Lydgate'in kasabadan uzaklaşması gerektiğini söylüyor; ama ücret karşılığında hastalarını bir başka doktora devredince, eline neredeyse beş para geçmezmiş; bu durumda başka bir yere yerleşebilmelerine yetecek paraları yokmuş. Zavallı ağabeyimin ailesinin zararlarını bir parça karşılamak için kendimiz bir şeylerden kısalım derim ben."

Mrs. Bulstrode, kocasının nasıl olsa anlayacağını bildiği için, olaylara "zarar karşılamak" sözünün ifade ettiğinden daha fazla girmek istemiyordu. Ama kocası bu söz karşısında, onun bilmediği bir nedenle irkilmişti. Biraz tereddüt ettikten sonra, "Bu arzunu senin düşündüğün şekilde yerine getirmenin imkânı yok, hayatım. Mr. Lydgate artık benden yardım kabul etmeyeceğini neredeyse açıkça belirtmiş bulunuyor. Kendisine borç verdiğim bin sterlini iade etti. Borcunu ödesin diye o parayı avans olarak Mrs. Casaubon vermiş ona. Mr. Lydgate'in mektubu burada, al oku işte" dedi.

Mektup Harriet Bulstrode'u derinden yaralamış gibiydi. Mrs. Casaubon'un Lydgate'e verdiği borçla ilgili cümleler, bundan böyle kasabada herkesin doğal olarak kocasından uzak duracağı yolunda genel bir duyguyu dile getiriyordu sanki. Bir süre sessiz kaldı; gözlerinden yaşlar akıyor, onları silerken çenesi titriyordu. Karşısında oturan karısının iki ay öncesine kadar sağlıktan pırıl pırıl parlayan yüzünün kederden bitkin düştüğünü gördükçe Bulstrode'un yüreği burkuluyordu. O yüz, kendisinin sararıp solmuş yüzüne hüzün içinde baka baka yaşlanmıştı.

Karısını teselli etmek çabasıyla, "Eğer sen de uygun görürsen, ağabeyinin ailesine yardım edebilmenin başka bir şekli var, Harriet. Bu senin için de kazançlı bir şey zannederim; zira böylece, sana bırakmaya niyetlendiğim çiftliği kârlı bir şekilde işletmenin yolu da bulunmuş olacak" dedi.

Mrs. Bulstrode dikkat kesilmişti.

"Garth bir zamanlar, yeğenin Fred'i başına getirebilmek için Stone Court'un idaresini üstlenmeyi düşünmüştü. Çiftlikteki hayvanlar oldukları gibi kalacak, onlar da kira yerine bana yıllık kazançlarının belli bir kısmını ödeyeceklerdi. Garth'ın yanında ve onunla birlikte çalışmak, o genç için iyi bir başlangıç olacaktır. Böyle bir şey memnun eder mi seni?"

Mrs. Bulstrode yeniden biraz canlanarak, "Evet, eder" dedi. "Zavallı Walter'ın canı çok sıkkın; buradan gitmeden önce ona yardım edebilmek için elimden gelen ne varsa yapmaya çalışmak isterim. Biz onunla daima tam anlamıyla iki kardeş olduk."

"Bu teklifi Garth'a senin götürmen lazım, Harriet" dedi Mr. Bulstrode; bunu söylemek zorunda kalmak ona ağır geliyordu ama karısının içini rahatlatmanın yanı sıra başka bazı nedenlerle de tasarladığı hedefe ulaşmak istiyordu. "Garth'a, o toprakların aslında sana ait olduğunu ve benimle hiçbir şekilde görüşmesi gerekmeyeceğini açıkça bildirmelisin. Her türlü haberleşme Standish'in aracılığıyla yapılabilir. Bunu, Garth benim işlerime bakmaktan vazgeçtiği için söylüyorum. Sana, sözleşme şartlarını belirten, Garth'ın kendi yazdığı kâğıdı verebilirim; o şartların aynen kabulünü teklif edebilirsin ona. Bu teklifi yeğenin Fred'i düşündüğün için yaptığını söylersen, Garth itiraz etmez zannederim."

BÖLÜM 86

> "Kalpler kendilerini ilahi bir tuzmuş gibi bozulmaktan koruyan bir sevgiyle dopdoludur; işte hayatlarının şafak vaktinden beri birbirlerini sevegelenlerin aralarında kopmaz bağlar olması bundandır; eski sevdaların her dem taze kalmaları da bu yüzdendir. Aşklar da mumyalanmış vücutlar gibi uzun yaşayabiliyor. Daphnis ile Chloe, bir zaman sonra Philemon ile Baucis oluyorlar. Yaşlılık böyle bir şey işte: Akşamla şafak vakti arasındaki benzerlik."
>
> Victor Hugo, *Gülen Adam*

Akşam yemeğine doğru Caleb'in geldiğini işiten Mrs. Garth, oturma odasının kapısını açarak, "Döndün demek, Caleb. Öğleyin yemek yedin mi?" diye sordu. (Mr. Garth çoğu zaman yemek yemeyi önemsemez, elindeki işe devam ederdi.)

"Evet, evet; iyi bir yemek hem de; söğüş koyun eti ve hatırlamadığım neler, neler. Mary nerede?"

"Letty'yle bahçede, sanırım."

"Fred daha gelmedi mi?"

Mrs. Garth dalgın bir adam olan kocasının daha yeni çıkardığı şapkasını geri giydiğini görünce, "Hayır gelmedi, akşam yemeğini yemeden gene dışarı mı çıkıyorsun, Caleb?" dedi.

"Yok, yok; bir dakikalığına Mary'yi göreceğim, o kadar."

Mary bahçenin bol otlu bir köşesinde, iki armut ağacının arasına kurulmuş bir salıncağın oradaydı. Gözlerini yatık gelen güneşten korumak için başına, önünü siper gibi uzattığı pembe bir eşarp bağlamıştı; o sırada kahkahalar, çılgınca çığlıklar atan Letty'yi sallayıp havalara uçuruyordu. Babasını görünce, salıncağı bıraktı; pembe eşarbını geriye iterek seven bir yüze kendiliğinden gelen mutlu bir gülümsemeyle ta uzaktan onu karşılamaya gitti.

"Seni aramaya çıktım, Mary. Şöyle biraz dolaşalım hadi seninle" dedi Mr. Garth.

Mary babasının önemli bir şey söyleyeceğini anladı: Kaşları gene o hüzünlü biçimde çatılmıştı; sesinde duygulu bir ağırbaşlılık vardı;

Mary tüm bunların neye işaret ettiğini daha Letty'nin yaşındayken öğrenmişti. Babasının koluna girdi; bir sıra ceviz ağacının olduğu yerden dönüp eve doğru yürüdüler.

Babası Mary'nin yüzüne değil de öteki elinde tuttuğu bastonuna bakarak, "Evleninceye kadar önünde kasvetli, uzun bir zaman olacak senin, Mary" dedi.

Mary neşeli bir tavırla, "Kasvetli değil, babacığım – şen ve mutlu olacağım ben. Yirmi dört küsur yıldır bekâr halimle şen ve mutlu yaşadım, bir bu kadar daha bekleyecek değilimdir herhalde" dedi. Sonra biraz durdu, ardından başını babasının yüzüne doğru eğerek daha ciddi bir sesle, "Eğer Fred'den siz de memnunsanız – memnunsunuz ama, öyle değil mi?" diye ekledi.

Caleb dudaklarını büzdü, başını temkinli ve düşünceli bir tavırla öteki yana çevirdi.

"Ama babacığım, daha geçen çarşamba övüp duruyordunuz onu. Çiftlik hayvanları hakkında fevkalade fikir sahibi ve her şeyden anlıyor demiştiniz."

Caleb kurnaz kurnaz, "Öyle mi demiştim?" dedi.

"Evet, ben her şeyi kaydettim, tarih düşerek hem de, miladi yılıyla, her şeyiyle" dedi Mary. "Siz her şeyin düzgünce kaydedilmesini seversiniz. Sonra, Fred size karşı gerçekten terbiyeli davranıyor; derin bir saygısı var size; ayrıca, ondan daha iyi huylu birini bulmak imkânsız bence."

"Tamam, tamam; bu tatlı sözlerle onun çok iyi bir kısmet olduğuna inandırmak istiyorsun sen beni."

"Hayır, babacığım, asla. Onu iyi bir kısmet olduğu için seviyor değilim ben."

"Ya niçin seviyorsun?"

"Ah, ne desem ki – her zaman sevdiğim için seviyorum. Ondan başka hiçbir erkeği bu kadar çok azarlayamam ki ben; koca seçerken düşünülmesi gereken önemli bir noktadır bu, babacığım."

Caleb, sesinde ilk başta takındığı o ciddi tavırla, "Demek kesin kararlısın, öyle mi, Mary? Son zamanlarda devam eden durumlara rağmen, gönlünde herhangi başka bir arzu belirmiş değil, öyle mi?" diye sordu. (Anlamı hiç de açık olmayan bu sözle, Caleb aslında çok şey ifade etmeyi amaçlıyordu.) "Çünkü geç olsun da güç olmasın, kızım. Bir kadın kalbini asla zorlamamalı; zorlarsa, erkeğe çok zarar vermiş olur."

Mary sakin sakin, "Duygularım değişmiş değil, baba" dedi. "Fred bana sadık kaldığı sürece, ben de ona sadakatle bağlı olacağım. Bizim birbirimizden vazgeçebileceğimizi ya da, çok beğeniyor da olsak, başka birini daha fazla sevebileceğimizi sanmıyorum ben. İkimizin de dayanamayacağı kadar büyük değişiklikler ortaya çıkardı o zaman; sanki eskiden bildiğimiz yerlerin yabancılaştığını görmek gibi – her şeyin adının kulağa farklı gelmesi gibi değişiklikler. Uzun süre de olsa, birbirimizi beklemek zorundayız biz; ama Fred zaten biliyor bunu."

Caleb hemen konuşmadı; çimen kaplı yolda bastonuna dayanarak kımıldamadan öylece durdu. Sonra heyecanlı bir sesle, "Peki, Mary, sana bir haberim var. Fred'in Stone Court'ta yaşamasına ve çiftliği idare etmesine ne dersin sen?" diye sordu.

Mary şaşkınlık içinde, "Böyle bir şey nasıl olabilir ki, babacığım?" dedi.

"Çiftliği Bulstrode halası için idare edecek. Zavallı kadın bana geldi, yalvarıp yakardı. Yeğenine bir iyilikte bulunmak istiyormuş; gerçekten Fred için güzel bir şey olabilir bu. Para biriktirirse, zamanla çiftlikteki hayvanları satın alır; çiftlik işlerinden anlıyor Fred."

"Fred çok mutlu olacak. İnanılmayacak kadar iyi bir şey bu."

Caleb başını uyarıda bulunurcasına Mary'ye doğru çevirdi ve "Ama unutma ki bu işin sorumluluğunu *benim* üstlenmem, her şeye *benim* bakmam gerekecek ve bu da, kendisi açıkça söylemese bile, anneni biraz üzecek. Fred'in dikkatli olması lazım" dedi.

Mary'nin sevinci yarıda kaldı. "Belki bu kadar yük size fazla ağır gelir, babacığım" dedi. "Sizin yeni bir sıkıntıya girmenizin getireceği bir mutluluk kimseyi sevindirmez."

"Yok, yok; anneni üzmediği sürece, çalışmak benim için bir zevk, yavrum. Sonra, evlendiğiniz zaman" –Caleb'in sesi şimdi belli belirsiz titriyordu– "Fred istikrarlı ve tutumlu olacaktır; sende ise annenin becerikliliği var; benimki de var ama kadınca biçimiyle elbette; bu sayede Fred'in yoldan çıkmasını önleyeceksin sen. O da birazdan gelir; bu yüzden haberi önce sana veriyorum, çünkü baş başa kaldığınızda ona sen kendin söylemek istersin diye düşündüm. Daha sonra ben durumu onunla iyice konuşur, yapılacak işleri, neyin ne olduğunu etraflıca anlatırım."

Mary, "Ah, benim sevgili, iyi yürekli babacığım!" derken Caleb de okşanmak istercesine başını uysalca eğmişti. "Benim babam dünyanın en iyi adamıdır diye düşünen başka bir kız var mıdır acaba!"

"Saçmalama, kızım; ileride sen de kocanın daha iyi biri olduğunu düşüneceksin."

Mary her zamanki alaycı tavrını takınarak, "İmkânsız" dedi. "Kocalar, yoldan çıkmalarının önlenmesi gereken, alt kategoriden insanlardır."

Onlar, koşup yanlarına gelen Letty'yle birlikte eve girerlerken, Mary meyve bahçesinin kapısında Fred'i gördü ve onu karşılamaya gitti. Kımıldamadan orada durup şakacı bir resmiyetle şapkasını çıkararak kendisini selamlayan Fred'e, "Ne kadar şık giyinmişsin sen böyle, savurgan çocuk! Tutumlu olmayı hiç öğreneceğin yok senin" dedi.

"Büyük haksızlık bu, Mary. Ceketimin şu kol uçlarına bir bak! Elbiselerimi ancak iyice fırçalarsam insan içine çıkabilecek hale geliyorum. Üç takım elbisem var, onları giymeyip saklıyorum – birini damatlık olarak."

"O elbiseyle ne komik görüneceksin ama! Tıpkı eski bir moda kitabından çıkmış bir bey sanki."

"Hayır, hayır, ancak iki yıl dayanır o takımlar."

Mary arkasını dönüp yürümeye başlarken, "İki yılmış! Biraz mantıklı ol, Fred. Öyle hayale kapılıp coşma bakalım."

"Nedenmiş? Hayale kapılmak tatsız gerçeklerle yaşamaktan iyidir. İki yıl içinde evlenemezsek, zaten yeterince üzüleceğim nasıl olsa."

"Tatlı hayallere kapılan genç bir adam hakkında bir öykü duymuştum ben; sonradan o hayallerin çok zararını görmüş."

"Bak, Mary, beni ümitsizliğe düşürecek bir şey söyleyeceksen, hemen buradan kaçar, eve Mr. Garth'ın yanına giderim. Zaten canım sıkkın. Babam perişan durumda; bizim ev, ev olmaktan çıktı artık. Daha fazla kötü habere dayanamam."

"Stone Court'a yerleşeceğini, çiftliği senin idare edeceğini, olağanüstü dikkatli davranıp her yıl para biriktirsen, çiftlikteki tüm hayvanları ve eşyayı satın alabileceğini ve sonunda, Mr. Borthrop'un deyimiyle, tarım alanında seçkin bir şahsiyet –korkarım ki fazlaca şişman, Yunancası, Latincesi maalesef iyice körelmiş bir şahsiyet– olacağını duysan, bunu kötü bir haber mi sayardın?"

"Saçma bir şaka bu, öyle değil mi, Mary?" dedi Fred ama gene de heyecandan yüzü neredeyse al al olmuştu.

Mary, "Bunları bir ihtimal olarak babam söyledi bana ve babam asla saçma konuşmaz" dedi; eve doğru yürürlerken Fred eline sım-

sıkı sarılınca, gözlerini kaldırıp ona baktı; eli çok acıyordu ama sesini çıkarmadı.

"Bak, işte o zaman inanamayacağın kadar iyi bir adam olurdum ve hemen evlenebilirdik."

"Durun bakalım, beyim, bu ne acele; düğünü birkaç yıl ertelemek istemeyeceğimi nereden biliyorsunuz? Böylece size haylazlık için vakit kalır; o arada ben de daha çok sevdiğim birini bulursam, sizi terk etmek için elime bir bahane geçmiş olur."

Fred heyecan içinde, "Lütfen şakayı bırak, Mary" dedi. "Haber gerçekten doğru, de bana; bu yüzden –ve de en çok beni sevdiğin için– çok mutlu olduğunu söyle."

Mary itaatkâr bir sesle ve ezbere okur gibi, "Haber doğru, Fred; bu yüzden –ve de en çok seni sevdiğim için– çok mutluyum" dedi.

Kapının eşiğinde, sundurmanın altında biraz oyalandılar; Fred fısıldarcasına, "O şemsiye halkasıyla ilk nişanlandığımız gün sen hep—" diye söze başladı ama gerisini getiremedi.

Mary'nin gözleri daha belirgin bir sevinçle parlamaya başlamıştı ki o afacan Ben, peşinden havlayan Brownie'yle birlikte koşarak kapıya geldi ve hızla aralarına dalarak, "Fred ve Mary! İçeri giriyor musunuz? Girmiyorsanız, sizin kekinizi de ben yiyebilir miyim?" dedi.

BİTİŞ

Her sınır bir son olduğu gibi bir başlangıçtır da. İnsan uzun süre birlikte vakit geçirdiği genç hayatları, başlarına sonraki yıllarda neler geldiğini öğrenmek istemeden bir kenara nasıl bırakabilir? Çünkü hayatın bir parçası tümünün özelliklerini taşısa da, her yanı aynı şekilde örülmüş bir ağ gibi değildir: Verilen sözler tutulmayabilir; heyecanla başlanmış bir iş gitgide kötüleşebilir; o güne kadar kendilerini gösteremeden kalmış birtakım güçlü yetenekler, uzun zamandır bekledikleri fırsatı bulabilirler; geçmişte yapılmış bir yanlışı düzeltme arzusu, muhteşem bir eyleme yol açabilir.

Eskiden beri pek çok romanın konusunu oluşturan evlilik, öyküler için hâlâ çok önemli bir başlangıçtır; Âdem'le Havva'nın öyküsü de böyle başlar; onlar balaylarını Cennet'te geçirdiler; ama ilk çocukları ıssız, çorak toprakların devedikenleri ve dikenli çalıları arasında doğdu. Evlilik bugün de, ilerleyen yılları bir doruk noktasına taşıyan, yaşlılığı ortak bir hayatın tatlı anılarıyla donatan kusursuz bir birleşmenin yavaş yavaş kazanılmasının ya da ilelebet yitirilmesinin anlatıldığı destansı romanların başlangıç noktasıdır.

Bazı çiftler eskinin Haçlı Seferleri'ne katılan şövalyeleri gibi ümit ve heyecanla yola çıkarlar; ama birbirlerine ve dünyaya karşı sabırlı davranamadıkları için, o şahane donanımlarına rağmen yarı yolda solukları kesilir.

Fred Vincy ile Mary Garth'ın böyle bir başarısızlığa uğramadıklarını, tersine sağlam temellere dayanan ortak bir mutluluğa eriştiklerini öğrenmek, onları sevip benimseyen herkesi sevindirecektir. Fred kendisini tanıyanları birkaç bakımdan şaşırttı: Tarım alanındaki fikirleri ve uygulamalarıyla o yörelerin pek seçkin bir çiftçisi olup çıktı; ayrıca, *Yaş Sebze Yetiştiriciliği ve Sığır Besiciliğinde Tasarruf Yolları* üzerine yazdığı bir kitap, ziraatçı toplantılarında büyük övgüyle karşılandı. Fred'in Middlemarch'ta yarattığı hayranlık daha sınırlıydı; çünkü çoğu kimse onun şalgamlar ve pancarlar hakkında bir şey yazacağını hiç beklemediği için, aslında kitabı karısının yazdığına inanıyordu.

Ama Mary kendi oğulları için *Büyük Adamlar Hakkında Plutarkos'tan Alınma Öyküler* adlı küçük bir kitap yazarak Middlemarch'taki Gripp Yayınevi'nde bastırıp yayımlayınca, kasabadaki herkes Fred'in "eski uygarlıkların okutulduğu" bir üniversiteyi bitirdiğini ve isteseydi rahip olabileceğini ileri sürerek yazarlık şerefini bu kez Fred'e vermekten yana oldu.

Bu şekilde açıkça gösterdiler ki, Middlemarch halkı asla yanılmazdı ve daha önce de hiç yanılmamıştı; aslında bir kitap yazdı diye hiç kimseyi övmeye de gerek yoktu, çünkü kitaplar hep başka birileri tarafından yazılıyordu zaten.

Ayrıca, Fred doğru yoldan hiçbir zaman ayrılmadı. Evlendiklerinden birkaç yıl sonra Mary'ye mutluluğunu yarı yarıya kendisini tam zamanında azarlayıp uyaran Farebrother'a borçlu olduğunu söyledi. İyimserliği Fred'in bir daha asla yanılmasına neden olmadı diye bir iddiada bulunamam: Yıllık ürün rekolteleri ve sığır satışlarından elde edilecek kârlar genellikle onun tahminlerinin altında olurdu; bir de, at alıp satarak para kazanacağına hâlâ inanıyor ama satın aldığı atlar çoğu zaman kötü çıkıyordu; ancak, Mary buradaki asıl kusurun Fred'in yanlış kararlarında değil, atların kendilerinde olduğunu söylüyordu. Fred binicilik sevdasından vazgeçmemişti ama kendini tutuyor, atlı avlanmaya pek ender gidiyordu; gittiği zaman da atıyla o yüksek tahta çitlerin üstünden atlarken tepelerinde Mary'yle çocuklarının oturduklarını ya da çalılarla hendek arasında onların kıvırcık saçlı kafalarını görür gibi olduğu için, başkalarının kendisiyle korkak diye alay etmelerine hiç aldırmayıp çok dikkatli davranıyordu.

Üç oğulları olmuştu; Mary yalnız oğlan çocukları doğurduğuna hiç üzülmüyordu; Fred ona benzeyen bir kız çocuk istediğinde gülerek, "Annene dayanamayacağı kadar büyük bir darbe olurdu bu, Fred" demişti. Mrs. Vincy yaşının ilerlediği, verdiği yemek davetlerinin eski parlaklığını gitgide yitirdiği o yıllarda, Fred'in oğullarından en az ikisinin gerçek Vincy'ler olduklarını ve "Garth'lara hiç benzemediklerini" görüp büyük teselli bulmaktaydı. Mary ise oğlanların en küçüğünü kendi babasına çok benzeterek için için seviniyordu: Onun yaşındayken babası, kısa ceketi ve bilye oyunlarındaki ya da taşla olgun armut düşürmekteki harika nişancılığıyla, tıpkı torununa benziyor olmalıydı.

Daha on üç on dört yaşlarına gelmeden dayı ve teyze olan Ben ile Letty, oğlan yeğenler mi, kız yeğenler mi daha iyidir, aralarında

bunu uzun uzun tartıştılar. Ben, kızların oğlanlardan daha az işe yaradıklarını ileri sürdü; yoksa kızlar hep etek giyip durmazlardı diyerek, bunun onlardan ne kadar az şey beklendiğinin bir kanıtı olduğunu iddia etti. Buna karşılık, fikirlerini daha çok kitaplardan edinen Letty öfke içinde kardeşine, Tanrı Âdem'le Havva'nın ikisine de kendi derilerinden giysi yapmıştı, diye yanıt verdi; sonra hatırlayıp, Doğu ülkelerinde erkeklerin de etek giydiklerini söyledi. Ancak öne sürdüğü bu ikinci görüş, öncekinin ihtişamına gölge düşürdüğünden, aslında gereksiz kaçmıştı; çünkü Ben küçümser bir tavırla, "Onlar da iyice aptallarmış ha!" dedi; ardından annesine döndü; oğlanlar kızlardan daha iyiler, öyle değil mi, diye sorarak onun hakemliğine başvurdu. Mrs. Garth, haylazlıkta birinin ötekinden geri kalmadığını ama oğlanların hiç kuşkusuz daha güçlü kuvvetli olduklarını, daha hızlı koşabildiklerini, daha iyi nişan alarak daha uzağa taş atabildiklerini beyan etti. Ben, haylazlık sözüne aldırmadan, bu heybetli karara sevindi; ama üstünlük duygusu kaslarından daha güçlü olan Letty, annesinin bu yargısına içerlemişti doğrusu.

Fred hiçbir zaman varlıklı bir adam olmadı; iyimserliği, gönlünde böyle bir beklenti uyandırmamıştı; ama yavaş yavaş yeteri kadar para biriktirdi ve Stone Court'taki ev eşyalarını da, çiftlik hayvanlarını da satın almayı başardı; ayrıca, Mr. Garth'ın verdiği fazladan işler sayesinde, çiftçilerin hep yaşadıkları o "kötü yılları" sıkıntıya düşmeden bolluk içinde geçirdi. Mary orta yaşın tombulluk çağında annesi gibi sağlam yapılı, oturaklı bir kadın oldu; ancak annesinin tersine, oğullarına düzenli dersler vermeye kalkışmadı; bu yüzden Mrs. Garth torunlarının dilbilgisiyle coğrafyanın temel bilgilerini iyice öğrenemeyeceklerinden korkuyordu. Gene de, belki en çok anneleriyle birlikte vakit geçirmeyi sevdikleri için, okula başladıklarında çocukların bir hayli bilgili oldukları görüldü. Kış akşamları Fred atına binip eve dönerken gözlerinin önüne duvarları yarı ahşap kaplı oturma odasındaki şöminede harıl harıl yanan ateşi getirdikçe, Mary'yle evlenememiş öteki erkeklere –özellikle de Mr. Farebrother'a– acıyordu. Fred eski rakibine yüce gönüllü davranabilecek durumdaydı artık; karısına, "Farebrother sana benden on kat daha layıktı" dedi. Mary, "Elbette öyle" diye karşılık verdi. "Bu yüzden, onun bana ihtiyacı yoktu. Oysa sen – sen bensiz ne olurdun, düşüncesi bile tüylerimi ürpertiyor: Kiralık atının, cebindeki patiska mendilinin borcunu bile ödeyemeyen bir rahip yardımcısı."

Araştırılıp soruşturulsa, Fred'le Mary'nin şu sıralar belki de hâlâ Stone Court'ta yaşadıkları –sarmaşıkların köpüğü andıran çiçeklerini hâlâ o güzel taş duvarların üstlerinden ceviz ağaçlarının görkemli bir sıra halinde durdukları çayırlara sarkıttıkları– ve vaktiyle şemsiye halkasından yüzüklerle nişanlanan o iki sevgilinin ak saçlı sakin başlarının güneşli günlerde, açık bir pencerede –eskiden yaşlı Peter Featherstone'un Mr. Lydgate'in gelişini gözlesin diye Mary'yi sık sık gönderdiği pencerede– görülebileceği öğrenilecektir.

Lydgate'in saçları hiç ağarmadı. Geride hayat sigortasından karısıyla çocuklarının geçimini sağlayacak yüklü bir gelir bırakarak daha elli yaşındayken öldü o. İşleri son derece iyi gitmişti; mevsimine göre Londra'da ya da Kıta Avrupası'ndaki bir kaplıcada çok iyi para kazandı; varlıklı kimselerin hastalığı olan gut hakkında kısa bir kitap da yazdı. Tedavi konusundaki becerisiyle pek çok özel hastasının güvenini kazanmıştı; ama bir zamanlar yapmayı düşündüğü şeyi yapamadığından, kendisini hep başarısız biri olarak gördü. Tanıdıkları, böylesine tatlı bir karısı olduğu için ona gıptayla bakıyorlardı; onların bu görüşünü sarsacak herhangi bir olay yaşanmadı. Rosamond hiçbir zaman adını lekeyebilecek ikinci bir düşüncesizlikte bulunmadan yumuşak huylu davranmaya, bildiğinden kesinlikle şaşmamaya, kocasına akıl vermeye ve birtakım oyunlarla onun planlarını boşa çıkarmaya devam etti, o kadar. Yıllar ilerleyip Lydgate ona gitgide daha az karşı çıkmaya başlayınca, Rosamond bundan Tertius'un artık kendisinin fikirlerine değer vermeyi öğrendiği sonucuna vardı. Öte yandan, çok iyi para kazandığını gördüğü ve Middlemarch'ın Bride Sokağı'nda az daha taşınmak zorunda kalacakları o kafes kadar ev yerine şimdi kendisini –çok benzediği o cennet kuşlarına layık– çiçekler içindeki, her yanı yaldızlı bir kâşanede yaşattığı için, kocasının doktorluktaki yeteneklerine şimdi daha büyük bir güven duyar olmuştu. Kısacası, Lydgate insanların başarılı dedikleri bir adamdı artık. Ama erken yaşta difteriden öldü ve Rosamond sonradan, dört çocuğunu şefkatle benimseyen yaşlı ve zengin bir doktorla evlendi. Kızlarıyla gezintiye çıktığında, arabasında pek güzel bir görüntü veriyor ve sık sık bu mutluluğun kendisine bir "ödül" olduğunu söylüyordu; neyin ödülü olduğu hakkında bir şey dediği yoktu, ama ihtimal Tertius'a gösterdiği sabır için, demek istiyordu. Tertius'un huysuzluğu hiçbir zaman tümüyle geçmemişti; son güne kadar, arada bir da-

yanamayıp acı bir laf ediyor, ardından pişmanlık işaretleri gösterse de, acı sözler akılda daha çok kalıyordu. Bir keresinde Rosamond'a, sen benim fesleğenimsin, demiş; karısı bunun anlamını sorunca, fesleğenin katledilmiş bir adamın beyninde şaşılacak derecede iyi yetişen bir bitki olduğunu söylemişti. Rosamond bu gibi sözlere hep sakin ama sert karşılıklar verirdi: O zaman, kendisiyle neden evlenmişti? Yazık etmişti – sürekli övüp herkesten üstün saydığı Mrs. Ladislaw'la evlenseymiş ya. Bu konuşma, Rosamond'un baskın çıkmasıyla sona ermişti. Ancak, Rosamond'un Dorothea'yı kötüleyen tek söz etmediğini, hayatının en acı bunalımını yaşadığı sırada kendisine gösterdiği anlayış ve iyiliği kutsal bir anı gibi aklından hiç çıkarmadığını belirtmezsek, haksızlık etmiş oluruz.

Dorothea'nın başka kadınlardan üstün sayılıp övülme gibi bir hayali yoktu; daha akıllı olup daha çok şey bilseydi, kendisinin daima yapacak daha iyi işler bulabileceğini düşünüyordu o. Ancak gene de Will Ladislaw'la evlenmek için toplumdaki yerinden ve servetinden vazgeçtiğine hiç pişman değildi; eğer pişman olsaydı, Will buna üzülmekle kalmaz, bunu kendisi için en büyük utanç kaynağı sayardı. Onlar birbirlerine mutluluklarını bozabilecek her türlü arzudan daha güçlü bir aşkla bağlıydılar. Dorothea tutkusuz bir hayat yaşayamazdı; ama şimdi, seçiminde ve uygulamasında kendisini kararsızlık içinde bocalamaktan kurtaran yararlı bir etkinliğin doldurduğu bir hayatı vardı. Tüm reformlara hemen iyi sonuçlar vereceklerine dair (günümüzde büyük ölçüde önlenmiş bulunan) toy bir iyimserlik havası içinde girişildiği o yıllarda Will, canla başla çalışıp ateşli bir siyaset adamı olmuş ve sonunda masraflarını karşılayan bir seçim bölgesinden Parlamento'ya girmişti. Toplumda düzeltilmesi gereken haksızlıklar bulunduğu için Dorothea kocasının bunlara karşı yürütülen savaşımın tam ortasında yer aldığına, kendisinin de bir eş olarak ona yardım edebildiğine çok seviniyordu. Dorothea'yı tanıyanların pek çoğu şimdi, onun gibi bağımsızlığına düşkün, değerli bir insanın hayatının bu şekilde başka bir kişinin hayatı içinde kaybolup gitmesine, sınırlı bir çevrede sırf bir eş ve anne olarak bilinmesine üzülüyordu. Ama hakkında, isteseydi neler yapabilirdi o, diyen hiç kimsenin o "neler" konusunda kesin bir fikir belirttiği yoktu – Dorothea asla Will Ladislaw'la evlenmemeliydi demekten öte gitmeyen Sir James Chettam'ın bile.

Ancak Sir James'in bu düşüncesi, Dorothea'yla aralarında kalıcı bir uzaklaşmaya yol açmadı ve ailenin yeniden birleşip bütünleşmesi, ilgili herkesin kendi karakter özelliklerine uygun bir şekilde oldu. Mr. Brooke, Will'le Dorothea'ya mektup yazmak zevkinden kolay kolay vazgeçemiyordu; bir sabah, mektubunda belediyelerde yapılacak reform konusundaki fikirlerini olağanüstü bir hızla sıraladıktan sonra kalemini tutamayıp onları Grange'e davet etti; ardından hemen pişman olduysa da, bir kere yazıldıktan sonra o satırlar bu değerli mektubun tümü feda edilmeden çıkarılamazdı – ki bu da düşünülecek bir şey değildi. Mektupların gelip gittiği o aylarda Mr. Brooke ne zaman Sir James Chettam'la konuşsa, kendisinin yasal vârisini değiştirme niyetini Sir James'in unutmadığını farz ediyor ya da bunu ona hatırlatacak imalarda bulunuyordu. İşte kaleminin gözü kara davranıp o daveti yazdığı gün Freshitt'e gitti; amacı, Brooke ailesinin vârisine aşağı tabakadan bir kan karışmasını önlemek gerektiğini Sir James'e anlatmak ve kendisinin şimdi bunu her zamankinden daha büyük bir şiddetle hissettiğini, bu yüzden de vâris değiştirme işine hemen girişmek istediğini bildirmekti.

Ama o sabah Freshitt Hall'da heyecan yaratan bir şey olmuş, Celia okurken kendisini sessizce ağlatan bir mektup almıştı. Onu böyle gözleri yaşlı görmeye alışkın olmayan Sir James kaygılanıp ne olduğunu sorunca, Celia kocasının daha önce hiç duymadığı bir şekilde katıla katıla ağlamaya başlamıştı.

"Dorothea'nın küçük bir oğlu olmuş. Sen benim gidip onu görmeme izin vermezsin şimdi. Eminim, beni görmek istiyordur o. Bebeğe nasıl bakacağını bilmez ki; tutup yanlış bir şeyler yapacaktır. Ayrıca, Dorothea'nın öleceğini düşünmüşler. Korkunç bir şey bu! Benimle küçük Arthur'un o durumda olduğumuzu ve Dodo'nun beni görmeye gelmesinin engellendiğini bir düşünsene! Bu kadar acımasız olma, James!"

Sir James çok duygulanıp, "Tanrı aşkına, Celia!" diye haykırmıştı; "İstediğin nedir? Ne istiyorsan yaparım. İstersen, yarın seni Londra'ya götürürüm." Celia'nın istediği de tam buydu.

Mr. Brooke, Freshitt'e bu konuşmadan sonra geldi; bahçede Sir James'le karşılaşınca, sabahki haberi bilmeden onunla havadan sudan konuşmaya başladı. Her nedense Sir James de haberi hemen vermek istememişti. Ancak, Mr. Brooke lafı gene vârislikten azletme konusuna getirince, "Aziz efendim, o meselede şöyle ya da böyle

yapın diye sizi zorlamak bana düşmez ama ben olsam bu işe hiç girişmez, her şeyi olduğu gibi bırakmayı tercih ederdim" dedi.

Mr. Brooke o kadar şaşırmıştı ki kendisinden belli bir şey yapmasının beklenmediğini fark ettiği anda içinin ne kadar rahatladığını anlaması epeyce bir vakit aldı.

Celia istediğine göre, Sir James'in Dorothea ve kocasıyla arasını düzeltmeye razı olması kaçınılmazdı. Kadınlar birbirlerini seviyorlarsa, kocalar aralarındaki karşılıklı soğukluğu bastırmayı er geç öğreneceklerdir. Sir James, Ladislaw'dan hiçbir zaman hoşlanmamıştı; Will ise Sir James'le birlikte olacaksa, yanlarında hep başkalarının da bulunmasını isterdi; aralarındaki ilişki birbirlerine katlanmak esasına dayanıyor ve bu da ancak Dorothea ve Celia ile birlikteyken kolaylaşıyordu.

Dorothea'yla Will Ladislaw'un yılda en az iki kez Grange'e konuk gelmeleri hususunda sessiz sözsüz bir anlaşmaya varılmış gibiydi; bu arada Freshitt'te yavaş yavaş küçük bir dizi kuzen birikmekteydi; bu çocuklar Tipton'a gelen iki kuzenlerinin damarlarında dolaşan kan az mı, çok mu karışıkmış hiç aldırmadan onlarla oynamayı çok seviyorlardı.

Mr. Brooke ileri bir yaşta öldü; malı mülkü Dorothea'nın oğluna kaldı; bu genç istese Middlemarch'tan milletvekili seçilebilirdi ama Parlamento dışında olursa fikirlerini daha özgürce ifade edebilme fırsatı bulacağını düşünerek bu görevi reddetti.

Sir James sonuna kadar Dorothea'nın ikinci evliliğine bir hata diye bakmaya devam etti ve onun bu düşüncesi Middlemarch'ta bir gelenek gibi yerleşip kaldı. Şimdi kasabada insanlar Dorothea'yı yeni bir kuşağın gençlerine, babası yaşında hastalıklı bir rahiple evlenen, ardından da kocası öleli daha bir buçuk yıl bile dolmadan onun oğlu yaşındaki beş parasız, üstelik soyu sopu karışık kuzeniyle evlenmek uğruna malından mülkünden vazgeçen güzel bir kız diye anlatıyorlardı. Kendisini hiç tanımamış kimseler ise, genellikle onun "aklı başında iyi bir kadın" olamayacağını söylüyor, yoksa bu adamların ne biriyle ne de ötekiyle evlenirdi diyorlardı.

Dorothea'nın hayatında dönüm noktaları olan bu eylemler elbette ki örnek alınacak güzel hareketler değildi. Bunlar aslında yüce bir gençlik arzusunu, soylu duyguların çoğu zaman hata, büyük inançların yanılgı gibi görüldüğü kusurlu bir toplumsal düzenin koşulları altında gerçekleştirme çabalarının içlerinde iyiyle

kötüyü birbilerine karışmış şekilde barındıran sonuçlarıydı. Çünkü hiç kimsenin iç dünyası, kendisini büyük ölçüde belirleyen dış koşullara direnebilecek güçte değildir. Yeni bir Antigone, sırf ağabeyini törelerin gerektirdiği gibi gömebilmek uğruna nasıl her şeyi kahramanca göze alarak tüm gücüyle ortaya atılamazsa, yeni bir Theresa da, rahibe manastırlarında yaşanan hayata yeni bir düzen getirebilme fırsatını bulamayacaktır; çünkü eskilerin o ateşli eylemlerinin geçtiği toplumsal ortamlar bir daha geri gelmeyecek şekilde yok olmuştur artık. Ama biz sıradan insanlar, aslında her günkü sözlerimiz ve eylemlerimizle pek çok yeni Dorothea'ların hayatlarına yön ve biçim vermekteyiz; bunlardan bazıları belki de, öyküsünü bildiğimiz Dorothea'dan çok daha üzücü özverilerde bulunmak zorunda kalacaklardır.

Dorothea'nın duyarlı ince ruhu, çoğu kimsenin fark etmediği birtakım önemli toplumsal sorunlara hâlâ ilgi duymaktaydı. Kral Cyrus'un su kanalları açarak Gyndes Nehri'nin gücünü kırması gibi o da tüm çabasını, yeryüzünde önemli adlar taşımayan derelere akıtarak harcadı. Ancak, onun çevresindeki insanlar üzerindeki etkileri hesaba kitaba gelmeyecek kadar geniş oldu: Çünkü dünyada iyiliklerin artması biraz da tarihin yazmadığı küçük eylemlere dayanır; ayrıca, eğer hayat şu anda sizler ve benim için daha kötü olabilecekken o kadar da kötü değilse, bunu yarı yarıya, ideallerine bağlı kalarak bir köşede gösterişsiz hayatlar yaşamış, şimdi de kimsenin ziyaret etmediği mezarlarda yatan insanlara borçluyuz.

George Eliot (asıl adı Mary Ann Evans) 1819'da Warwickshire'da doğdu. Annesi 1836'da ölünce, babasına bakmak için okulu bıraktı. Babasının ölümünün ardından Avrupa'yı dolaştı ve sonunda Londra'ya yerleşti. 1851'de *Westminster Review*'nun önce yazarı, sonra da editörü oldu. Artık edebiyatın ünlü simalarının olduğu bir çevredeydi. Bu çevrede George Henry Lewes ile tanıştı, Lewes'in 1878'deki ölümüne kadar birlikte yaşadılar.

Eliot'ın ilk öyküleri *Blackwood's Magazine*'de yayımlandı. İlk romanı *Adam Bede* büyük beğeni topladı. Psikolojik çözümleme yöntemini geliştiren Eliot, kadın yazarların romantik romanlarla tanındığı bir çağda ciddiye alınmak için "George Eliot" müstear adını kullandı. İlk romanının ardından sırasıyla *Kıyıdaki Değirmen, Silas Marner, Romola,* başyapıtı *Middlemarch* ve *Daniel Deronda* yayımlandı.

Eliot, Lewes'in ölümünden sonra, 1880 yılında arkadaşı John Cross'la evlendi. Birkaç ay sonra da hastalanarak öldü.

Ünal Aytür Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu ve 1960'ta aynı bölüme asistan atandı. Burada başladığı doktora çalışmalarına 1962'de Londra Üniversitesi, University College'ın İngilizce Bölümü'nde devam etti. 1965'te davet edildiği Louisiana Üniversitesi İngilizce Bölümü'nde İngiliz romanı, öykü ve hiciv dersleri verdi; 18. yüzyıl İngiliz düşünce tarihi ve romanı konularında araştırmalar yaptı. 1968'de Henry Fielding'in romanlarını inceleyen teziyle doçent oldu. Çalışmalarını çağdaş İngiliz ve Amerikan romanı, roman kuramı ve eleştirisi alanlarında sürdürdü; bu amaçla Cambridge Üniversitesi'nde araştırmalar yaptı. 1977'de *Henry James ve Roman Sanatı*'nı yayımladı ve profesör oldu. E. M. Forster, Henry James, Hermann Melville ve Joseph Conrad'dan çeviriler yaptı. Levent Yılmaz'ın *Son Ülke* adlı kitabındaki şiirleri İngilizceye çevirdi ve bu şiirler ABD'de *Saturn* başlığıyla yayımlandı.



Ekranı Kapat,
Kitabı Aç!
https://ailesaati.kocsistem.com.tr

ISBN 978-975-08-4665-6
9 789750 846656